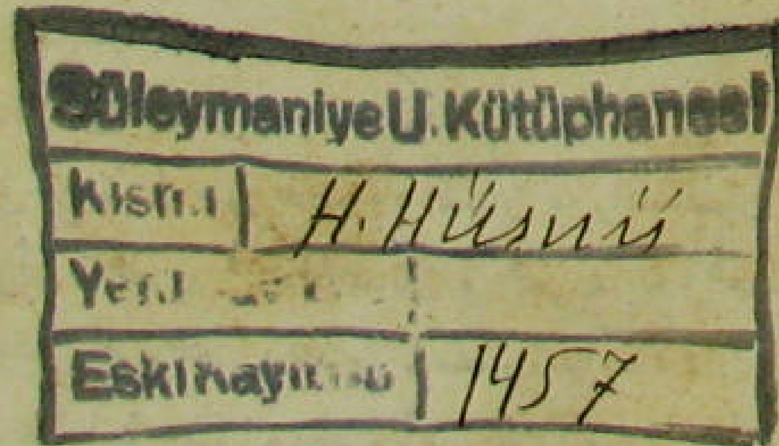

الجزء الاول من النفع المعول ترجمة التلخيص والمطول

صاحب ترجمه عبد النافع افندی ادنه خاندانندن و سلالهٔ آل رمضاندن مفتیٔ شهیر اسبق حاجی اسحق افندی زاده محمد سعید افندی مرحومك فرزندی اولوب بیك ایکیوز اوتوز طقوز سنه‌سی قدمنهادهٔ ساحهٔ شهود اوله‌رق . من لم یشبه اباه فقد ظلم . طریقه‌سنده نقدینهٔ عنفوان صباوتی بخارا علماسندن عبد الرحیم افندی نامنده برذاتدن اکتساب سرمایهٔ علوم ومعارفه صرف و ایثار ایله استفاضه و اقتراف ایلدیکی نصاب فضائلدن کنجینه‌دار مزیت و اعتبار و بروسه مدرسلکیله مظهر تحیز و افتخار اولدیغی حالده ایکیوز التمش ایکی تاریخنده * ان العلی حدثتنی وهی صادقة * فیما تحدث ان العز فی النقل * لوکان فی شرف الماوی بلوغ منی * لم تبرح الشمس یوما دارة الحمل * مسلکنی استراحت وطنه بالتقدیم درسعادته عزیمتله عواطف علیهٔ ملوکانه‌دن طریق خواجکی یه تبدیل و رتبهٔ ثالثه ایله تبجیل اولنه‌رق ابتداء ادنه مال مدیرلکنده ومؤخرا حلب مجلس کبیری ریاستیله بعده ولایت مذکوره وخربوت دفتردارلقلرنده وطربزون وجزائر بحر سفید تحقیقات ورسومات مأموریت موقته‌لریله شام شریف و بغداد ولایت جلیله‌لری محاسبه و دفتردارلق مأموریتلرنده بالاستخدام قطع درجات ایله رتبهٔ اولی صنف اولنی احراز وسکسان التی تاریخنده بوسنه ولایتی داخلنده کائن سرای بوسنه ومتعاقبا هرسك متصرفلقلرنده دخی خدمات صادقه ابراز ایلمشدر جعل الله سعیه مشکورا وفی الدارین مأجورا سنه ١٢٨٩

شیخ الاسلام سابق دولتلو فضیلتلو حسن فهمی افندی حضرتلرینك برای تقریض نظم بدیع افاضلپناهیلریدر

بسم من یفیض نعماً عما

بحمد نلتجی بالله من جرم … نجانا عن ولاء الذل بالصدف
صلوة من نوال الحب شوقا … علی هاد لاصحاب الی لطف
اقول الحق جد الاخداعا … خذوا وقرا فری نفع بلاظوف
فاینك من بلیغ قد بداسجعا … علی بحر خلی الجری من عکف
عروساً تحتوی حسنا بلاریب … فکن فی اللمح بالامعان فی ضعف
فان خابوا الذی الافکا عن درك … فلاموا النفس بالخسران عن عطف
اسام الوجه لو رمی طربا … اصار الحسن فنانا لذی عرف
قدر النافع التحریر حقا … لمن یبدیه معروضا علی الف

ففهمی علی ذل ینادی
امابدلی الیه النول من زلف

استانبول پایهٔ رفیعه سیله مبجل فضیلتلو زیور بك افندی حضرتلرینك کشیدهٔ سلك اللآل نظم وتحریریه وردقلری تاریخ غرادر

جناب نافع دانش قرین فاضل کیم … هنروران زمان ایچره فضلی شایعدر
بدیع عصر و زمان دینسه ذاته شایان … که نظم ونثرده کلك بیانی بارعدر
سلوك ایلدیکی مسلك بهین کمال … طریق فیض رفیق قلمده شارعدر
مطولنه کوزل همت ایتدی ترجمه یه … کمالنه بو اثر دلیل قاطعدر
بو بر اثر که عمومه منافعی شامل … نیجه معانیٔ دلکش ادایی جامعدر
بو همتدن اولور مستفید هر طالب … خلاصه فائده‌سی خاص و عامه راجعدر

خامه دیدی زیورده مختصر تاریخ
بو ترجمه ایله مطول مدام نافعدر

نظمه الفقیر الی فیوضات العلیم القدیر مقرضا لهذه الترجمة البدیعة الفائقة و مهنیا لمترجمه البلیغ ذی البراعة الرائقة الحاج محمد سعید زیور الحسینی غفر له

هرسك سنجاغی مرکزی بولنان موستارده مأذون بالافتا فضلای کرام وموالیٔ عظامدن فضیلتلو مصطفی صدقی افندینك تقریضلریدر

الحمد لمن خص نوع الانسان بمزید الاحسان بان جعل له جنانا ترتسم فیه حقایق المعانی ولسانا یصوغ به مجازات الالفاظ و المبانی وفضل من شاء منهم بفصاحة اللسان و براعة البیان والصلوة علی من اوتی واضح البرهان السبع المثانی والقرآن فاعجز به فصحاء عدنان و افحم به بلغاء قحطان حتی عادوا خرسا مفلسین بعد ما کانوا سحرا مفلقین وعلی اله وصحبه الذین توسطوا دائرة الایمان وتجنبوا اعارة الفسق و العصیان اجمعین و بعد فاقول بعد مطالعة هذه الترجمة وتأمل تلك العبارات الملهمة قد وجدتها خزانة مملوة بالجواهر مشحونة بالنفایس مفتوحة الابواب للناس غیر ممنوعة بالحراس لیس دونها کتاب وعلی من یاخذ منها حساب و الفیتها حدیقة زاهرة الازهار صافیة الانهار یانعة الاثمار مسهلة الطرائق

لکل طارق من رام اقتطاف ثمار البلاغة یجدها فیها کافیة ومن قصد الاغتراف من انهار الفصاحة یلقاها فیها صافیة قد تلبست فیها قواعد البیان لباسا جدیدا فبدت فی انظار الطالبین ابکارا غیدا بعد ما کانت عجائز قدیدا وتحلت فیها مسائل البدیع بالحلی النضید فاصبحت مزینة مجلوة کعرائس العید بعد ما کادت تکون معطلة الجید اصل اصل اصلها قد جعل مفتاحا وما احقها ان تجعل مصباحا فالاصول مؤسسة علی التحقیق والاحکام والفروع تابعة لها فی الاحکام وذلك مبرهن فی الکلام مسلم بین الانام فاضحی البناء فی غایة السناء کشجرة اصلها ثابت و فرعها فی السماء وذلك فضل الله یؤتیه من یشاء ولقد نطقت وما فنقت و بالغت وما بلغت فای طائل فی تطویل الکلام و القول الجزل ما اقول ان مبدعها قد وفق لابقاء الاثر النافع ونشر الذکر الجمیل بین الناس وهو وافی وصدق توسم من وسمه بعبد النافع جزاه الله تعالی جزاء یکافی غنائه و یوافی غنائه

و انا الفقیر مصطفی بن احمد المفتی
بقصبة موستار صینت عن الاکدار

سرای بوسنه مفتیسی اساتیذ کرام وموالیٔ عظامدن فضیلتلو مصطفی حلمی افندینك تقریضلریدر

هذه تقریض لترجمة المطول

الحمد لله الذی میز مراتب الرجال بتراجم الاحوال وحضهم بنشر ما اقتبسوه من العوائد مختصرا ومطولا والصلوة علی تاج تراجم الکمالات الانسانیة وعلی آله شموس الاهتداء وصحبه نجوم الاقتداء و بعد فقد سرحت الطرف فی ریاض تحقیقات هذه الترجمة اللطیفة و اجتنیت من افنان اوراقها ثمرات تلقیحاتها الشریفة فالفیتها یانعة فی الایضاح علی وجه تعطی کل ذی حق حقه و تثنی علیها السنة الطلبة قائلین کم ترك الاول للآخر فلله در مترجمه النحریر حیث وشحها ووشیها بحلی الفواید و بیان الغرائب مما لابد منه للاصاغر و الاکابر و فی الزوایا خفایا و فی الرجال بقایا فلمثله فلیعمل العاملون

قاله بالجنان وحرره بالبنان الداعی
الفقیر مصطفی حلمی المفتی بسرای
بوسنه عفی عنه

مظانهٔ قدمای علمادن قبرس جزیره‌سنده احیای محفل نشر وتدریس ایله بر مجهول الحال شخص سرسری یدنده جزیرهٔ مذکوره‌ده واقع ایاصوفیه جامع شریفی درونده تجرع شهدابهٔ شهادت ایدن مدرس الحاج محمد افندی مرحومك اثر باقیٔ تقریضلریدر رحمة الله علیه

الحمد لله الذی جعل البیان کالسحر الحلال وخصص بالحکمة من یشاء من عباده الابطال والصلوة والسلام علی سیدنا الهادی الی البدایع فی الافعال والاقوال وعلی آله واصحابه الذین کانوا کالنجوم فی الغدو والاصال و بعد فهذه ترجمة لطیفة ممن خصه الله تعالی بتکمیل ذاته بالعلوم الظاهرة و المعارف الباطنة و الکمالات الانسیة و الاسرار القدسیة و الخصال الحمیدة المرضیة و الاخلاق السنیة البهیة اعنی به المولی الهمام حفید المرحوم المغفور صاحب المجد والوقار ساحب اذیال الافتخار مأذون بالافتاء فی بلدة ادنه المسمی بالحاج اسحق افندی رحمه الله وطاب ثراه المعلم بعبد النافع وهو الذی فضله الله تعالی علی غیره بهذه الترجمة الشریفة للمطول للعلامة الثانی سعد تفتازانی کاشفا قناعه عن وجه الفاظه بایضاح معضلاته وفاتحا غلاقه عن ابواب خزائن مکنونات مبانیه بحل مشکلاته لاغتنام عامة الطلبة بل کافة من کان بصدد طرح فکره لمطالعته رفع الله شانه وقدره واحسن الیه فی عقباه کما احسن الیه فی دنیاه و بر زقه فی الدارین ما یبتغیه و یتمناه نمقه الفقیر محمد المدرس بمدینة قبرس

مستعدان ازكياى عصردن مترجم ايساغوجى ردوسى عبد الله افندينك تقريض بلغا پسنديدر

الحمد لله الذى علق قلائد الالفاظ على نحور ابكار غرائب المعانى ورصعها ببدايع جواهر البيان فى صدور عرائس عجايب المثانى والصلوة على اكرم الخلق محمد الذى تحير الحامدون فى حمده اختصارا وتطويلا وان مهروا فى سلوك مسالكه ابوابا وفصولا وعلى آله النازلون منازل امره فى الوصول والفصول واصحابه القائمون مقامات نهيه فى الفروع والاصول وبعد فان الكتاب المسمى بالنفع المعول بكشف القناع عن مخدرات التلخيص والمطول ويحل عقد الفاظهما ومبانيهما على وجه بديع عجيب ويوضح الغوامض والعويصات من معانيهما على طرز عبقرى غريب الفاظه محكومة عليها بالخلوص عن التنافر والغرابة وعباراته موصوفة بالبلاغة والبراعة فوائده راجعة الى المعلمين والطلاب لاسيما الى خلاننا المترسلين والكتاب مترجمه ممن ادرك منتهى السؤل والامل واحرز قصب السبق فى مضمار الاصول والجدول البلع العروف والمعمع البهقوف مولانا عبد النافع المحقق الحقانى والنحرير الحبر المدقق الربانى لازال ملحوظا بعين عناية خالق اللوح والقلم وجعل اثره النافع هذا مطبوعا ومقبولا عند سلطاننا الاعظم بحرمة سيد العرب والعجم . وانا الحقير عبد الله الردوسى غفرله

﴿ فهرست الجزء الاول من ترجمة التلخيص والمطول ﴾

صحيفه

فهرست الابيات العربية

• الاطراء • المدح • الخصايص • جمع خصيصة وهى ما يختص بشئ ولعله مواد والمراد خواصه من مكارم الاخلاق ونحوها • المنى • جمع منية بمعنى آرزو • الدرر • بتشديد الراء كما روى من النسخة الصحيحة • الارزاء • جمع رزء بمعنى المصيبة • الغشاء • كالغطاء الغلاف • النبال • بكسر النون جمع نبل بالفارسى تير • والنصال • جمع نصل بمعنى پيكان • التميمة • خرزات كانت العرب تعلقها على اولادهم يتقون بها العين بزعمهم فابطله الاسلام قوله كأن لم يكن مخففة من كأن

قوله الا ان عيناه وهو فى مرثية ابى هبيرة وهو آخر من جمع ولاية العراقين اى البصرة والكوفة قتله الهيثم ورثاه ابو العطاء بابيات منها ما ذكر والواسط بلدة بناها الحجاج بين البصرة والكوفة فعليك بتصحيح ما قلته فى الترجمة غلطا منى

١٨٤	اياجود معن ناج معنى بحاجتى	فليس الى معن سواك شفيع
١٨٤	ان محلا وان مرتحلا	وان فى السفراذ مضوا مهلا
١٨٧	ليبك يزيد ضارع لخصومة	ومختبطمما تطيح الطوايح
١٩٣	اوكلما وردت عكاظ قبيلة	بعثوالى عريفهم يتوسم
١٩٣	انا اذا اجتمعت يوما دراهمنا	ظلت الى طرف الخيرات يستبق
	لايألف الدرهم المضروب صرتنا	وان يمر عليها و هو منطلق
٢٠٦	فيا وطنى ان فاتنى بك سابق	من الدهر فلينعم اسا كنك البال
٢٠٦	وان ذهلت عما اجن صدورها	فقد الهبت وجدا نفوس رجال
٢١٢	ولودامت الدولات كانوا كغيرهم	رعايا ولكن مالهن دوام
٢١٢	اوطار ذو حافر قبلها	لطارت ولكنه لم يطر
٢١٥	ولو وضعت فى دجلة الهام لم تفق	عن الجرع الا والقلوب خوال
٢٢٠	انا ابو النجم وشعرى شعرى	
٢٢١	فان تكونوا براء من جنايته	فان من نصر الجانى هو الجانى
٢٢٣	هو الواهب المائة المصطفات	اما مخاضا و اما عشارا
٢٢٤	اذا قبح البكاء على قتيل	رأيت بكائك الحسن الجميلا
٢٢٤	وان سنام المجد من آل هاشم	بنو بنت مخزوم و والدك العبد
٢٣٠	له همم لامنتها لكبارها	وهمته الصغرى اجل من الدهر
٢٣١	سعدت بغرت وجهك الايام	وتزينت ببقائك الاعوام
٢٣٩	يمحو حساده ويغيظ عداه	ان يرى مسمع ويسمع واع
٢٤٠	ولو شئت ان ابكى دما لبكيته	عليه ولكن ساحة الصبر اوسع
	واعددته ذخرا لكل ملمة	وسهم المنايا بالذخاير مولع
٢٤٠	ولم يبق منى الشوق غير تفكرى	فلو شئت ان ابكى بكيت تفكرا
٢٤١	وكم ذدت من تحامل حادث	وسورة ايام حززن الى العظم
٢٤٢	قد طلبنا فلم نجد لك فى السو	دد والمجد والمكارم مثلا
٢٤٢	ولم امدح لارضيه بشعرى	لئيما ان يكون اصاب مالا
٢٤٤	الى الملك القرم و ابن الهمام	و ليث الكتيبة المزدحم
٢٦٣	انا الذائد الحامى الذمار وانما	يدافع عن احسابهم انا اومثلى
٢٧٢	لااشتهى يافوم الا كارها	باب الامير ولادفاع الحاجب
٢٧٢	كأن لم يمت حى سواك ولم يقم	على احد الا عليك النوايح
٢٧٥	طوى النحز والاجراز مافى عروضها	ومابقيت الا الضلوع الجراشع
٢٧٧	اساميا لم نزده معرفة	وانما لذة ذكرناها
٢٨٤	اهل عرفت الدار بالغريين	وصاليات ككما يؤثفين
٢٨٥	ساغسل عنى العار بالسيف جالبا	على قضاء الله ما كان جالبا
٢٩٠	من ابن عشرون لنا من انى	
٢٩١	ام كيف ينفع مايعطى العلوق به	رئمان انف اذا ما ضن باللبن
٢٩٢	الام وفيم تنقلنا ركاب	ونأمل ان يكون لنا اوان
٢٩٤	وتصبو الى رند الحمى وعراره	ومن اين تدرى ما العرار من الرند
٢٩٧	افوق البدر يوضع لى مهاد	ام الجوزاء تحت يدى وساد
٢٩٨	وهل يذخر الضرغام قوتا ليومه	اذا ادخر النمل الطعام لعامه

مراد ناقه بى سير وفحصدن هزال ايله توصيف اولوب طوى اضمر واهزل معناسنه در نحز نون وحاء مهمله وزاى معجمه ايله سيره حث ايچون اياغك عقاب يعنى اوكجه سيله ضربدر اجراز جيم وراء مهمله وزاى معجمه ايله ارض جرز بينه سنه دخولدر فتح همزه ايله جمع جرز اولوب سنهٔ مجدبه يعنى قحطدر غرض غين وضاد معجمتين ايله فاس وزننده قولاندركه دوه پالانى بندلولنور سرجده حزام دينلور ضلوع جراشع اضلاع عظيمهٔ قويه در

الصاليات الحجارة التى جعلت اثافيا يؤثفين والقياس يثفين فاستعمل على الاصل المرفوض يقال اثفيت القدر اى جعلت لها اثافى

٣٠١	الا ايها الليل الطويل الا انجلى	بصبح وما الاصباح منك بامثل
٣٠٧	اسكان عمان الاراك تيقنوا	بانكم فى ربع قلبى سكان
٣٠٨	انا بنى نهشل لاندعى لاب	عنه ولاهو بالابناء يشرينا
٣٠٩	ايا منازل سلمى اين سلماك	ولايلذ لسانى غير ذكراك
٣٠٩	ياناق جدى فقد افنت اناتك بى	صبرى وعمرى واحلاسى وانساعى
٣٠٩	فيا قبر معن كيف واريت جوده	وقد كان منه البر والبحر مترعا
٣٠٩	ياعين بكى عند كل صباح	جودى باربعة على الجراح
٣١٢	زعمت هواك عفى الغداة كما عفا	عنها كلال باللوى ورسوم
	لاوالذى هو عالم ان النوى	صبر وان اباالحسين كريم
	مازلت عن سنن الوداد ولاغدت	نفسى على الف سواك تحوم
٣١٥	ان من سادثم ساد ابوه	ثم قد ساد قبل ذلك جده
٣١٧	وقال رائدهم ارسوا نزاولها	فكل حتف امرء يجرى بمقدار
٣٢١	اقول له ارحل لاتقيمن عندنا	والا فكن فى السر والجهر مسلما
٣٢٤	و تظن سلمى اننى ابغى بها	بدلا اريها فى الضلال تهيم
٣٢٧	قال لى كيف انت قلت عليل	سهر دائم وحزن طويل
٣٢٨	زعم العواذل اننى فى غمرة	صدقوا ولكن غمرتى لاتنجلى
٣٣٠	زعمتم ان اخوتكم قريش	لهم الف وليس لكم الاف
	اولئك اومنوا جوعا وخوفا	وقد جاعت بنواسد وخافوا
٣٣٨	ثلثة تشرق الدنيا ببهجتها	شمس الضحى وابواسحق والقمر
٣٤٣	فلما صرح الشرفامسى وهو عريان	ولم يبق سوى العدوان دناهم كما دانوا
٣٤٦	فانت طلاق و الطلاق الية	ثلثا ومن يخرق اعق واظلم
٣٤٦	ترى كل من فيها	وحاشاك فانيا
٣٤٧	فلما خشيت اظافيرهم	نجوت وارهنهم مالكا
٣٤٨	اقادوا من دمى وتوعدونى	وما كنت يتهددنى الوعيد
٣٤٩	اصدقه فى مرية وقد امترت	صحابت موسى بعد اياته التسع
٣٥٢	اذا اتيت ابامر وان تسأله	وجدته حاضراه الجود والكرم
٣٥٣	اذا انكرتنى بلدة اونكرتها	خرجت مع البازى على سواد
٣٥٤	وان امرء امسى الليك ودونه	من الارض حومات وبيداء سملق
٣٥٥	فقلت عسى ان تبصرينى كانما	بنى حوالى الاسود الحوارد
٣٥٥	والله يبقيك لنا سالما	بردك تبجيل وتعظيم
٣٥٥	نصف النهار الماء غامره	ورفيقه بالغيب لايدرى حاله
٣٥٧	لايبعد الله التلبب فى الا	غارات اذا قال الخميس نعم
٣٥٨	والعيش خير فى ظلا	ل النوك ممن عاش كدا
٣٥٨	وقد دت الاديم لراهشيه	والفى قولها كذبا ومينا
٣٥٩	ولافضل فيها للشجاعة والندى	وصبرا لفتى لولا لقاء شعوب
٣٥٩	فكل ان اكلت واطعم اخاك	فلا الزاد يبقى ولا الآكل
٣٦٠	فاعلم علم اليوم والامس قبله	ولكننى عن علم مافى غد عمى
٣٦٠	فانك كالليل الذى هو مدركى	وان خلت ان المنتأى عنك واسع
٣٦٣	انا ابن جلا وطلاع الثنايا	متى اضع العمامة تعرفونى

٣٦٣	نبئت اخوالى بنى يزيد	ظلما علينا لهم فديد
٣٦٥	اتى الزمان بنوه فى شبيبة	فسره واتيناه على الهرم
٣٦٦	قالوا اخراسان اقصى ماراد بنا	ثم القفول فقد جئنا خراسانا
	مااقدر الله ان يدنى على شحط	سكان دجلة من سكان جيحانا
	متى يكون الذى ارجو و آمله	اماالذى كنت اخشاه فقد كانا
	عين الزمان اصابتنا فلانظرت	وعذبت بصنوف الهجر الوانا
٣٦٦	طربى لضوء البارق المتعالى	ببغداد وهنا مالهن ومالى
٣٧١	فياقبر معن انت اول حفرة	من الارض خطت للسماحة مضجعا
	فياقبر معن كيف واريت جوده	وقدكان منه البر والبحر مترعا
٣٧١	وان صخر التأتم الهداة به	كانه علم فى راسه نار
٣٧١	كأن عيون الوحش حول خبائنا	وارحلنا الجزع الذى لم يثقب
٣٧٢	فسقيا بكأس من فم مثل خاتم	من الدرلم يهمم بتقبيله خال
٣٧٣	ولست بمستبق اخالا تلمه	على شعث اى الرجال المهذب
٣٧٤	فسقى ديارك غير مفسدها	صوب الربيع وديمة تهمى
٣٧٥	حليم اذا ماالحلم زين اهله	مع الحلم فى عين العدو مهيب
٣٧٦	ان الثمانين و بلغتها	قد احوجت سمعى الى ترجمان
٣٧٦	الاهل اتاها والحوادث جمة	بان امرء القيس بن تملك بيقرا
٣٧٦	و اعلم فعلم المرء ينفعه	ان سوف يأتى كل ماقدرا
٣٧٧	وخفوق قلب لو رأيته لهيبه	ياجنتى لرأيت فيه جهنما
٣٧٧	فلاهجره يبدو و فى اليأس راحة	ولا وصله يصفو لنافنكارمه
٣٧٨	وما مات منا سيد فى فراشه	ولا طل منا حيث كان قتيل
٣٧٩	يصد عن الدنيا اذا عن سودد	ولو برزت فى زى عذراء ناهد
٣٧٩	ولست بنظار الى جانب الغنى	اذاكانت العلياء فى جانب الفقر
٣٨٠	وننكر ان شئنا على الناس قولهم	ولاينكرون القول حين نقول

صحيفه	سطر	سهو وخطا	صواب
٣	٢	واشفقن	واشفقن منها
٣	٣	اعباى	اعباء
٦	٢١	مواسى	مؤاسى
١١	١٣	اسلام	واسلام
١١	٢٥	صلوتى	صلاتى
١١	٢٦	من جهت	من جهة
١٥	١٧	ابتكلكه اظهار	ابتكلكه قلبم اظهار
١٧	٢٨	سنهم	سنهم
٢٠	١	طوية	طويته
٢٢	٢	ملاذالسهم	ملاذالهم
٢٥	١٦	سكاكينك	زمخشريك
٢٦	٥	اتفاق كرده اكفا اولان	اتفاق بحش ميان آحاد اوله جق
٢٩	١٢	مؤادر	مأولدر
٢٩	٢٤	مؤل	مأول
٢٩	٣١	وقابلا	قابلا
٣٠	٢٤	تناول برشيى	تناول اخذ معناسنه اولوب اصل وضعده برشيى
٣٢	١٢	بومقدمه مقاصد	بومقدمه يعنى مقاصد
٣٨	٤	قانون	قانوندن
٣٨	١٤	لغة	لغت
٤٠	١٨	اولدرق	اولهرق
٤٢	١	اولمنى	اولمسى
٤٢	٢٠	بيننده مطابقت	بيننده اعرابده مطابقت
٤٤	٢١	فيها	منها
٤٧	١٦	حرف خطدر	طرف خطدر
٤٧	٢٨	نفسانيه دن	نفسانيه ده
٤٩	٣٢	وحكمك مقام اطلاقى مقام تأكيده وحكم فاعل	وحكمك مقام اطلاقى مؤكد ايله مقام تأكيدده وياخود فاعل
٥٩	٢٦	مطابقة	مطابقت
٦٥	١٧	جهة	جهت
٦٦	٩	سان	لسان
٧٣	٣٠	تحقيقدر	تحقيقيدر
٧٣	٢٦	صلوتى	صلاتى
٧٣	٢٨	صلوتدن	صلاتدن
٧٤	١٤	اية	آيت
٧٤	٣٣	من جهت	من جهة
٧٤	٣٤	طراران	طرزان
٧٤	٣٩	خذلاندده	خذلانده
٧٥	٢٧	اولوب	اواوب

صحیفه	سطر	سهو وخطا	صواب
۷۵	۲۷	اولمانی ادعا الوب بوابسه غیر موجه ایدوکی دهیدر	اولمقلغی ادعا اولوب بوایسه غیر موجه ایدوکی بدیهیدر
۷۵	۲۸	فیه طلبا	فیه‌طالبا
۷۵	۳۶	زم	بزم
۷۶	٤	حکایه	حکایة
۷۶	۱۱	سبیله	سابیله
۷۶	۱۲	کنایه‌یه	کنایه‌یه
۷۶	۱۳	اتیان	اتیان
۷۶	۲۹	شفه داده	شفاداده
۷۶	۱۳	متشکرانه	متشکرانه
۷۹	۳۷	نفی	نفی
۷۹	۳۸	مزبل	مزبل
۸۰	۳۱	اولوب ممدوحک سعادت جد وطالعندن ممدوح هنوز	اولوب ممدوح هنوز
۸۷	۳۵	مصیبت عظیمة	مصیبة عظیمة
۸۸	۸	برشیٔ	برشیٔ
۸۹	۳۳	سؤالنه	سؤاله
۹۲	۲۵	دفت	وقت
۹۳	۲۲	ابناثهم بنزع عنهما	ابناثهم بنزع عنهما
۹۳	۳٤	قیمنده	قیامتده
۹٤	۱۲	بوقبیلندندر	بوقبیلندندر
۹۵	۱۹	بزیدك	یزیدك
۹۵	۳۸	حقیقته	حقیقتده
۹۸	۱۹	جهت مذکوره	جهت مذکوره اوزره
۱۰۰	۱	اولورسن	اولورسون
۱۱٦	۱	اولنور	اولور
۱۲۳	۱۲	فی الماهیه	فی الماهیة
۱۲۵	۹	حیه	حیثیه
۱۲۵	۲٤	سامت	سامت
۱۲۷	۳	وجیر	وجیز
۱۲۹	۳۸	معرف اولهرق خط	معرف اولهرق عندلرنده جوهرین فردیندن مرکب جسم اولمسیله خط
۱۳۰	۳	ثلثه	ثالثه
۱۳۰	۲۰	حیوانی	حیاتی
۱۳۵	۸	دعوة	دعوت
۱۳۵	۱۷	نحاستناندر	نخاستناندر
۱۳۵	۲٤	صفة	صفت
۱۳٦	٦	عدددر	عدد مخصوصدر

صحیفه	سطر	سهو وخطا	صواب
۱۳٦	۳٦	مواضع	موضع
۱٤۲	۱۷	بولورسین	بولورسون
۱٤۲	۳۳	معنای فصل قلمشدر صاحب کشافك قول مذکوردن مرادی تعریفك فائده ومعناسی بلکه بوآینده	معنای فصل قلمشدر بلکه بوآینده
۱٤۳	۸	حرف تعریفدن وکرم اوزرینه	حرف تعریفدن مستفاد اولوب وکرم اوزرینه
۱٤٦	۲۷	مقبول اولدیغی	مقول اولدیغی
۱٤۷	۳۳	واما ضربت الازیدا	واما ماضربت الازیدا
۱٤۸	۸۱	نقض انتفا	نقض نفی
۱٤۸	۳۳	مسند الیهك	حکمك
۱٤۹	٥	حالت تکلمکده عدم کذب ضمیرك غیری‌یه مسند اولوب ضمیره	حالت تکلمده عدم کذب ضمیرك غیری‌یه مسند اولوبده ضمیره
۱٤۹	۱۸	بعضاً	بعضاً
۱٤۹	۲۷	مایشتمل	مایشمل
۱٥۰	۱۹	اولمسنك فرض وتقدیری	اولمسنك جواز فرض وتقدیریدر
۱٥۰	۲۲	جواز تاخیر بالکز فرض وتقدیردن عبارة اولمیوب	بالکز جواز فرض وتقدیر کافی اولمیوب
۱٥۱	۱٦	أنی‌یه	ثانی‌یه
۱٥۱	۲۳	محض	مخص
۱٥۱	۲٤	ذوی العقولك	ذوی العقول عندنده
۱٥۱	۲٦	تقدیرنده	تقدیرده
۱٥۱	۳٦	جنس	جنسی
۱٥۲	۱٤	تحکم	تحکم
۱٥٤	۱۷	ومعنایه	بومعنایه
۱٥٤	۳٤	ومماری تقدیمه کالازم	وممازی تقدیمه کالازم
۱٥٤	۳۸	مثل الابر	مثل الامیر
۱٥٤	۳۹	ن قاتلوا احبئوا اوحدثوا اشجعوا	ان قاتلوا اجبنوا اوحدثوا اشجعوا
۱٥٥	۱٤	افاده ایتمکلکی قصده اولنمیدرق	افاده قصد اولنمیدرق
۱٥٥	۱۷	مماثل ویامغیر	مماثل ویامغایر
۱٥٥	۳۲	غیر سند ناشی	غیر مسند ناشی
۱٥٦	۱۳	قعطا	قطعا
۱٥٦	۱۷	کورورسین	کوررسون
۱٥٦	۱۹	اولورسین	اولورسون
۱٥۷	۱	سبب باعثی	سبب باعث ومناسبتی
۱٦۰	۲۸	اولمقمزین اسناده قبل الدخول لفظ	اولمقسزین لفظ
۱٦۲	۷	غیر اولسون	غیری اولسون
۱٦۲	۲۲	لانه مؤخر	فانه مؤخر
۱٦۲	۲۷	تقدیرنده‌در	تقدیرنده اولمسی

صحیفه	سطر	سهو وخطا	صواب
١٦٤	.	صاوة صاوته صاوتده	صلات صلاته صلاتده
١٦٥	١٤	عائدك جوازنه	عائدك جواز حذفنه
١٦٥	٢٧	معناسنه‌در	معناسنه‌در
١٦٦	١٠	فی احدی القوانین	فی احد القوانین
١٦٩	١٧	اولمسیله یاغیبته	اولمسیله اشبو مطلقا قیدی یاغیبته
١٦٩	٢٥	فتح همزه ایله	فتح همزه وضم میم ایله
١٦٩	٢٥	کسر ایله	کسرلر ایله
١٦٩	٢٩	تفسیرده مثلا	تفسیرده التفاتدن اولمیان چوق شیلر داخل اولوردی ازجمله مثلا
١٧٠	٤	اولمیان چوق شیلر	اولمیان شیلر
١٧١	٣١	فی عیشه عوار قولنك معناسی ضم وتشدید ایله	ضم وتشدید ایله فی عیشه عوار و عابرقولنك معناسی
١٧٢	٣٩	وسائرلری اراق	وسائرلری ایچون اولمق
١٧٣	٢	اولورسه نظم بجاپلده ثم تولیتم	اولورسه نته کیم قرباذکر اولنه‌جق بیت معریده هل یزجر نکم لفظیله مخاطبین بنی کنانه اولوب وارلاك لفظیله اشارت بنسه انلره اولهرق کاف ایله خطاب بنی کنانه‌نك غیریسی اولمسیله اشبو اولالك لفظنده کاف ملق البهی حکمك توجه ایلدیکی مخاطبین یعنی بنی کنانه‌نك غیریسی اولدیغندن بو مثالوز محتاج اولابیلدکلادر واکر کاف مذکور ایله خطاب حکم کلامك معلق البهی ایله غیریسی اولمامقه محتمل اولورسه ثم تولیتم من بعد ذلك الخ
١٧٤	٥	مذهب بك	ذهب بك
١٧٥	٢٨	کنایه‌ده مذاهب اربعه	التفاتده مذاهب اربعه
١٧٥	٢٩	کنایه‌ده باطریق آخرله	التفاتده باطریق آخرله
١٧٦	٢	یفرع	یفرع
١٧٩	٣٢	والاونق توعدز الی التفاتده صالحدر	وکندوسنده خیروانتفاع اولان هرشی فنق توعدن اولورسه اولسون التفاته صالحدر
١٨١	١١	کان	کأن
١٨١	٢١	اراضی	ارض
١٨٥	١٥	وجود مضایقهٔ کلام	وجود ضیق مقام
١٨٦	٣٠	نهی مفید اولور	نهی مفید اولهرق لاتقولوا الله والمسیح وامه ثلثه یعنی مستوون فی استحقاق العبادة دیمك اولور
١٨٨	٢٥	حذف مسند	حذف مسند الیه
١٨٩	٣٥	افادة التقوی الحکم	افادة تقوی الحکم
١٩٠	٢٤	مجموع مسند فعلی	مجموع یعنی ابوه منطلق وانطلق ابوه جمله‌لری مسند فعلی
١٩٣	٩	اولوب بعنوانه	اولوب وکذا بعنوانه

صحیفه	سطر	سهو وخطا	صواب
١٩٥	١٨	خبریه اولهرق فی نفسه اصدق وکذبه محتمله اولور قید مخصوص ایله مفیده‌در دیو	خبریه اولهرق قید مخصوص ایله مقید اولوب صدق وکذبه محتملدر دیو
١٩٧	١٥	جاهله منزله سنه	جاهل منزله سنه
١٩٨	٢٤	اسوهٔ	اسوء
٢٠٥	٣٦	ایدرسن	ایدرسك
٢٠٦	٣١	غافل ایسه ده باش یوقدرز راوجد	غافل ایسه ده وجد
٢١٤	٣٧	لامتناع الشیٔ	امتناع الشیٔ
٢٢١	٢٢	من نصرا	من نصر الله
٢٢٢	٢٥	تعریف عهد اولوب	تعریف جنس اولوب
٢٢٢	٢٩	ویاخود ذات جنسك الی قصرنی افاده ایدر	ویاخود جنسك برشی اوزرینه جنسك اوشبده ویا اوشیئك جنس مذکورده کامدن ایچون قصر محققله اولمیه‌رق بطریق المبالغه قصرنی افاده ایدر
٢٢٢	٣٩	وکل عمرو شجاع	وکل شجاع عمرو
٢٢٣	١٦	ممتندر	ممتنعدر
٢٣٩	٢٥	منفی	متنفی
٢٤٠	٣٤	دفع اعادی یه امثاله	دفع اعادی امثاله
٢٤٣	٣٠	بذکر	تذکیر
٢٤٤	٣٢	عنها	عنهما
٢٤٥	٥	امة جاعة	امت جماعت
٢٥١	١٣	وقاالملاء	وقال الملاء
٢٥٢	٨	حیوانده	حیاتده
٢٥٢	١٠	حیوة کفره حیوة قوم	حیات کفره حیات قوم
٢٥٣	١	متجاوز اولمیه‌رق وصفه	متجاوز اولمیه‌رق بروصفه
٢٥٣	٢١	ماشاعر قولی	ما شاعر الا زید قولی
٢٥٣	٣٢	علی ذات ، ومعنی	علی ذات ومعنی
٢٥٣	٣٥	اعجنی	اعجبنی
٢٥٧	٩	اولورسین	اولورسون
٢٥٧	١٧	اولهرق عدم التعین	اولهرق بشرط عدم التعیین
٢٥٧	١٨	من غیر علم بالتعیین بومعناجه	من غیر علم بالتعیین احدی الصفتین ایله موصوفك اتصافیدر بومعناجه
٢٦١	٤	قصر دخی	قصرده دخی
٢٦١	٦	برایسنده	برایسیده
٢٦١	٢٤	مجیٔ	مجیٔ
٢٦٢	١٩	المنطق زید	المنطلق زید
٢٦٣	٣٧	بولندیغی	بولندیغی
٢٦٤	٣٠	مجیٔ	مجیٔ
٢٧٩	٢٧	وبعصلر	وبعضلر

صحیفه	سطر	سهو وخطا	صواب
٢٨٢	٢٢	دینماسله	دینماسیله
٢٨٤	٢٤	ایلدلده	ایلدکده
٢٨٦	٣٥	وحودو بالا وجود	وجود و بالاوجود
٢٨٨	٦	فعل معتدی	فعل متعدی
٢٩٠	٢١	بغدادن	بغداددن
٢٩٠	٣٠	احوال	احول
٢٩١	٨	عرافت	عرافت
٢٩١	٢٠	مدی	امدی
٢٩١	٢٥	مادا	ماذا
٢٩٤	٢٢	رند الجس	رند الحمی
٢٩٩	٣٧	رحمه الله اللهك	رحمه اللهك
٣٠٠	٩	استعلای طلب	استعلاء طلب
٣٠٥	٣٨	اقیمو الصلوة یقیموالصلوة	اقیمواالصلوة یقیموا الصلوة
٣١١	٣٧	کتابت تألیف . کلام منثور و . شعر تألیف . کلام منظومدر	کتابت . تألیف کلام منثور و . شعر . تألیف کلام منظومدر
٣١٤	١٥	احول	احوال
٣٢٠	١٧	ابهام	ابهام
٣٢٣	٣٨	ابهام	ابهام
٣٢٧	٣٣	مزرکالر یجون	مزکالر یجون
٣٢٩	١٤	صفی	صفتی
٣٣٨	٥	انواع	انوار
٣٣٨	١٠	والایمال و الفکر	والایمان والکفر
٣٣٩	٦	لانعیر	لایغیر
٣٤٦	٢٤	ودا	قبدا
٣٤٨	١٢	ادلته	لدلالته
٣٥٤	١١	بلمسی	ابلمسی
٣٥٧	٣٣	المقم	المقام
٣٦١	٣٨	هرر	هر بر
٣٦١	٢٤	قصاسی	قصاصی
٣٦٢	١٣	مزتی	مز نی
٣٦٢	٢٨	الآن	اولان
٣٦٤	٣٩	لمثه	لمثله
٣٦٥	١١	معطوفی حذف	معطوفی مع حرف العطف حذف
٣٦٥	٢٤	فی شبیة	فی شبیبته
٣٦٦	١٤	اوان	الوان
٣٦٧	١	اقاه	اقامه
٣٦٧	٢٠	واعادة	والعادة
٣٦٩	١	اولەق	اولەرق

صحیفه	سطر	سهو وخطا	صواب
٣٦٩	٢	حال اولوب	حال اولوب
٣٦٩	٢	انقطع نسلایدر	انقطاع نسلاریدر
٣٦٩	١٢	بین المتاوبین	بین المتنافیین
٣٦٩	٣٠	للسه	للتنبه
٣٦٩	٣١	للتغیر	للتغایر
٣٧٠	١٩	سری	سعیی
٣٧٠	٢٢	احول	احوال
٣٧١	١٦	بماانو	بماانوا
٣٧١	٢٣	برادی	برادری
٣٧٢	٣٩	لسبء	لسباء
٣٧٢	٣٩	اولیم	ابوالیمن
٣٧٤	٢٦	دائم اولان	دائم اولان مطر
٣٧٥	٣٨	کالتزیه	کالتنزیه
٣٧٦	٣٩	انه مسقله	انه مثقله
٣٧٧	١	وآکا	وآکاه
٣٧٧	٣	علمتنبه	علمه تنبیه
٣٧٧	٢٥	اعترضدر	اعتراضدر
٣٧٧	٢٩	فیشمانذییل	فیشمل التذییل
٣٧٧	٣٩	متصه . لی اتمامسنك جوازنده مخالفت	متصله و لی اتمامسنك جوازنده مخالفت
٣٧٨	١	بحله بایدر	بحاله باقیدر
٣٧٨	٥	فی راشه ولاطل منا حث کافتل	فی فراشه ولاطل مناحیث کان قتیل
٣٧٨	٥	فهومی نودن	مفهومی بزدن
٣٧٨	٦	بحت ظلال سیوف ورماحده میتهٔ کریه اولەرق ارتحل	تحت ظلال سیوف و رماحده میتهٔ کریمه اولەرق ارتحال
٣٧٨	٨	. طه الله	وطله الله
٣٧٨	٩	نکمیلد	تکمیلدر
٣٧٨	١٠	ضعفرینی ابهام یتمسیله ثانیا قاماد	ضعفلرینی ابهام ایتمسیله ثانیا قالمالرندن
٣٧٨	١١	ازله	ازاله
٣٧٨	١٢	نفسیر	تفسیر
٣٧٨	١٣	اولمسنت	اولمامسنك
٣٧٨	١٤	تفسیرتذییلك اشعار ایلدیکی شی کلدرزیرا تذییل اعرابدن ذات محل	تفسیرتذییلك اشعار ایلدیکی شی دکلدر زیرا تذییل اعرابدن ذات محل
٣٧٨	١٦	اکید	تأکید
٣٧٨	٢٧	عتراضك	اعتراضك
٣٧٨	٢٩	اعترض تمیدن	اعتراض تمیدن
٣٧٩	٣	جمله دن اول اولان شیئك البته	جمله دن اقل اولان شیئك البته
٣٧٩	٧	لایمان	الایمان

صحيفه	سطر	سهو وخطا	صواب
٣٧٩	٩	بو بيلدندر	بوقبيلدندر
٣٧٩	١٠	ملائه‌كرامى اثبات ايدن عدالدنى	ملائكهٔ كرامى اثبات ايدن كسه انلرك ايمانى
٣٧٩	١١	مستفه اولان تسبيح وحمدلرى دخى	مستفاد اولان تسبيح وحمدلرى دخى
٣٧٩	١٣	دكرى اعانه زغيب	ذكرى اعانه ترغيب
٣٧٩	١٦	وبوطنابك ماسبقده داض	وبواطنابك ماسبقده داخل
٣٧٩	١٧	كتب	كتاب
٣٧٩	١٧	يعيني	بعيني
٣٧٩	١٩	نميده	تمجيده
٣٧٩	٢٣	واوك	واوك
٣٧٩	٣٢	لثرة حروفه وقلتها بالسبة	كثرت حروفه وقلتها بالنسبة
٣٧٩	٣٧	ولورزت فى زى عذاء	ولو برزت فى زى عذراء
٣٨٠	١	مع ملة	مع قلة
٣٨٠	٦	حات كه	حالبوكه
٣٨٠	١٢	حين لقول	حين نقول
٣٨٠	١٤	وافقفا	وافقفا
٣٨٠	٢٧	اسعاد	اسعاده
٣٨٠	٣١	والعنون	والفنون
٣٨٠	٣٢	خضيب على منار	خطيب على منابر
٣٨٠	٣٤	باتبنه	باتبانه
٣٨٠	٣٥	فارخيت زمام اسوكل فى مهمه	فارخيت زمام التوكل فى مهمه
٣٨٠	٣٦	فيخطى ودم الثلم	فيخطى قدم القلم
٣٨٠	٣٧	علم الاسان	علم الانسان
٣٨٠	٣٩	وعن وجوه الخرائد اماطة للثم	وعن وجوه الخرائد اماطة اللثام
٣٨٠	٣٩	والنقل الى ازاف	والتنقل الى العراق
٣٨١	٥	وانحل عقد الانتظام ثبا	وانحل عقد الانتظام تبا
٣٨١	١٨	مكنيه	مكنية
٣٨١	٣١	فى الحضراء	فى الخضراء

بسم الله الرحمن الرحیم

(خدایا زبانرا بیانی بده ❊ بیانرا بدیع و معانی بده)

دیباج کارکاه مقدسان ملأ اعلا ودیباجه پیرای الواح پرعبر عالم بالا اولان حمد وثنای اسنا حضرت خداوند خرد بخش سخن آفرین وصورتمای معنای ایجاد وتکوینه حقیق و سزادر که لطائف ابداع وصنایع اختراع قدرت کامله‌سی هر نقطهٔ صحایف اکوانده ایداع سرکواه وذرات حضیض خاکدن منتهای بروج آفتاب وافلاکه دکین وحدانیت ذات ومحاسن صفات واجب التقدیسنه الماع خیط الشعاع براهین بی اشتباه ایله (کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف) حرمسرای بیچون وچراسنی تزیین ایچون غواص مشیت الهیه‌سی برفحوای (اول ما خلق الله نوری) درهٔ عقلیهٔ عقل اولی مغاص عاقول حکمتدن ابراز واخراج وفرق شاهد خاص الخاص امکان بدیع الطرز والاطرازه درة التاج ایدرك ❊ همه از صنع تو مکان ومکین ❊ همه از امر تو زمان وزمین ❊ نشیده سیله کلشنسرای صحرای آفریده کاربسنده بلابل اندیشهٔ اعجاز پیشهٔ دقایق سنجان خلاصة الاکوان مستعد ترنمات سپاس وتحدیث اولمق اوزره ❊ نخل زبانرا رطب نوش داد ❊ درسخن را صدف کوش داد ❊ مغز اسنجه جواهر مجردات الفاظ وکلمات حجر تربیت عقل فیاضده هم آغوش معادن معانی ودلالات ❊ واعطی کل شیء خلقه ❊ دار الضربندن هر زرساوهٔ عبارات صرافیٔ اصحاب معانی واذعان ونصاربف اهل بیان ایله بازار حقایق ومجاز وکنایاتده تمغا پذیر بدایع ومحسنات اولوب اول نخلستان بیقیاس استکمال خواص شخصی ونوعی ایله فائز تغدیهٔ انفاس ارباب الف واستیناس اوله‌رق منبع آثار ❊ فانبتنا فیها من کل زوج بهیج ❊ واول شکوفه‌زار فضای وجدان وحواس استیفای قوای قابلیت فیض بدیعی ایله حائز تحفهٔ مضامین رنکین مختلفة الاجناس اوله‌رق مطالع الانوار ❊ ثم یخرج به زرعا مختلفا الوانه ثم یهیج ❊ اولمشدر تعالی عن درك الفهم والقیاس کمال ذاته وجل عن مسابقة الظنون جلال صفاته ❊ آنکه بی لوح وقلم کرده رقم ❊ برسر لوح عدم حرف قلم ❊ چشمهٔ قاف قلم تا نکشاد ❊ موج فیض ازدل دریا نکشاد ❊

وصحرای

وصحرای ملسای زمینده اول جوهر آبدار سخنی زیب حمایل کردن ❊ وانا عرضنا الامانة علی السموات والارض والجبال فابین ان یحملنها واشفقن منها وحملها الانسان ❊ بارکران شرف رسان تحمل عاتق امتثال ایله تحمل اعبای محن ایتمکه اجرا کوریلان هیولای نوع بشری سلسال عنایتله ❊ ولقد خلقنا الانسان من صلصال ❊ طشت جوهر پذیرنده هیکلپذیر احسن تقویم ❊ وثم سواه ونفخ فیه من روحه ❊ شرف عظیمیله پایستهٔ خلعت عالیهای تکریم ایدرك اول برکذار تجرد کردار عالم قربی قصرمشید نفس ناطقه‌ده اجلاس وتمکین ومقام عرش فرسای ❊ وفضلناهم علی کثیر ممن خلقنا تفضیلا ❊ ده الباس شرائف علم یقین ایله غرفات عرفانده مستبد مزایای انس وصفحات مرایای ایقانده مشاهد شاهد زیبای قدس ایلمشدر الحمد لله علی آلائه والشکر له علی مزید نعمائه ❊ انما الله اله واحد ❊ فهو المنعم وهو الحامد ❊ می نهد شکر نعمت بدهان ❊ میکند شکر کذاری بزبان ❊ شکر فضلش چو عطای دکرست ❊ باعث شکر وثنای کرمست ❊ کی شود در نظر خورده شناس ❊ منتهی سلسلهٔ شکر وسپاس ❊ واحداست او وزماهی تاماه ❊ همه بر وحدت اویند کواه ❊ واستکمال اسباب اهتدا واسباغ نوال زائدا زائدا ایله اولخوان مبسوط بی قصور ونقصانی حرف اندازیٔ خلیع العذاران بادیهٔ ❊ وکان الانسان کفورا ❊ دن احتراس واحتما ارادهٔ عدل اتمامسنه بناء ❊ کنتم خیر امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنکر ❊ شرف ومزیتیله ممتاز صنف بشر اولان بوامت جلیل القدری سرداریٔ صاحب یرلیغ ❊ وما ارسلناك الا رحمة للعالمین ❊ ایله طرازیدهٔ دامن آخر الزمان ایدرك ❊ لئلا یکون حجة علی الله بعد الرسل ❊ محجهٔ سبل قلمشدر ❊ بشری لنا معشر الاسلام ان لنا ❊ من العنایت رکنا غیر منهدم ❊ زهی داور قلم ورسالتکه اسم اصطفا وسمی مطلع دیوان ایجاد وذات واجب التعظیمی مقطع قصیدهٔ ارشاد وصحف انبیا ورسل منشور باهر الاعجاز رسالتنه برآیة ونسخ نسخ شرایع نخستینده صاحب ختم نبوت اولوب ❊ ان هو الا وحی یوحی ❊ سرچشمهٔ باهر الفیوضاتندن استفاضهٔ ماء الحیات (انا افصح من نطق بالضاد) ایله احیای چمنزار نطق فصیح ورفات کلماتی دم معجز بیانیله مغبوط اثار اعجاز مسیح بیورمشدر ❊ اختر برج شرف کائنات ❊ کوهر درج صدف ممکنات ❊ صدرنشین اوست درین پیشگاه ❊ کنت نبیا بود اورا کواه ❊ رفعت ازو منبر افلاك را ❊ رونق ازو خطبهٔ لولاك را (الا یا صبا بلغ بکل نسیمة) لروضته العلیاء طیب سلامیا ❊ ای تن تو پاکتر از جان پاك ❊ روح تو پروردهٔ روحی فداك ❊ اول سپهکش رزمکاه (انا نبی بالسیف) جناب مقدسنه معرکهٔ ❊ السابقون السابقون ❊ ده احراز دستمایهٔ ❊ اولئك المقربون ❊ ایله مهاجرین خویش وتبار واکلیل جلیل ❊ ذلك مثلهم فی التوراة ومثلهم فی الانجیل ❊ ایله مظهر تبجیل اوله‌رق اعلای رأیات کلمة اللهده اعوان وانصار اولان آل واصحاب کزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی (اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم) خلعت زیباسیله جالس اورنك اتباع واقتدا وبویوزدن دخی امت مرحومه‌یه تعیین شعب ومسالك اهتدا بیورمشدر ❊ واذا الرجال توسلوا بوسیله ❊ فوسیلتی حب لآل محمد ❊ بوجهتله مظهر سریرهٔ ❊ کانها کوکب دری یوقد من شجرة مبارکة ❊ اولان ملت حنیفهٔ اسلامیه صانها الله تعالی عن صدمات الحوادث الکونیة ما تنسمت النسایم فی البریه‌نك محافظهٔ ثغور شوکت وانتصاریله طورا بعد طور ظلال خلفاء منصور الاعلام وسلاطین عدل آیین عظامده مظله نشین سراپردهٔ امن وآسایش بیوره‌رق من الجمله خلفاء راشدین حضراتی ولی وتعاقب ایدن ملوك نصفت مسلوك اوانلدن توسیع دوائر ممالك اسلامیه واجرای چشمه‌سار احکام شریعت غرای مصطفویه‌ده اقتناص قصب سبق ایدن دولت ابد مدت عثمانیه‌نك بدایت انفلاق صبح اجلالرندنبرو کتیبهٔ موحدینك فائز اولدیغی انوار صباح صلاح ومکنت وستایش ونبایشی حواصل افلاکه کنجیده اولمق درجه‌لرندن متعالی اولان بیرون جدول ارقام محاسبین غزوات ومجاهدات ایله حوزهٔ ممالك محروسهٔ دولت علیه‌نك حائز اولدیغی وسعت ومعموریت مقابل مقدار اضعاف اوائل واحراز واستبداد ایندکاری آثار جلیله واطوار جمیله بی السنهٔ تواریخ موثوقه ومعتبره

هراسانده معترف و قائلدر وباحسانه تعالى ختم تاريخچهٔ روزكاره دكين امتداد سلسلهٔ سلالهٔ
طاهره‌لريله افلام وقابعنو بسان آثار مشكوره واثمار دوحهٔ معلاى محامد مبروره‌لرين زيندهٔ طومار
والواح جهان ايتسنه براعة استهلال اوله‌رق اشبو عصر مغبوط الاعصارده وارث سلطنت عاليهٔ
عثمانيه اولان صاحب زمان ملت بيضا پيرايهٔ ديهيم خلافت كبرا ماهچهٔ اعلام شوكت زايچهٔ طالع
مسعود ملك و ملت قدموس اعظم ايام مأنوس مكارم وانعام مظهر تأييد آلهى مرده‌لك مجر شهنشاهى
سائق كردوس ليوث اسلاميه قائد جاليس الدولة العليه الاوهو السلطان ابن السلطان السلطان
❊ عبد العزيز خان ❊ ابن السلطان الغازى محمود خان لازالت سيوف شهامته متطاولة مدى الاعصار
والازمان افندمز حضرتلرينك برج معلاى سلطنت عظمايى فروغ مقدم همايونلريله مغبوط
مهرتابان وعيون عالميانى مشاهدهٔ نوروز سلطانى ايله قرير العين ازهار شادمانى وفرح بيپايان
بيوردقلرى سال فرخنده‌دن برو عزايم ومقاصد جهانبانيلرى ترقىٔ مدنيت زيردستان وتوقىٔ مظالم
وعدوان ايله تضاعف معموريت بلدانه مقصور ومعطوف اوله‌رق تجدد نظام وقوانين ايله
رخسارهٔ جهان مغبوط برك شاداب كلشن وخصوصيله مهجور نظر التفات ومحجور اثر تقيدات اولان
كشور معارف فيضان ينبوع عنايه وهممات فائقهٔ خسروانه‌لريله محسود نزهتكه مرغ وچمن اوله‌رق
سراپا آبيارىٔ طراوت رغبات ايله شاداب وشن اولمسيله افسردهٔ سرماى خمول اولان شاخساران
حديقهٔ غبراى معارف كوناكون ورنكارنك ❊ ما تشتهيه الانفس وتلذ الاعين ❊ ازهار واثمار وآثار
واسمار ايله صفايح روزكارى رشك صحايف مانى وارژنك وحواصل غنچه‌هاى كلزارى خندهٔ شوق
واهتزاز طبايعله دلتنك ايدرك رشتهٔ امتداد ابدله شيرازه بند تأليف وتدوين اولان كتب ورسائل
ودواوين كتبخانهٔ زمان وزمينى مالامال واوراق دورنك ايامى كاغد مشق اصحاب كمال ايتمشدر
(وسجيهٔ سنيهٔ معارفپرورىٔ ملوكانه‌لرينك شواهد عاليه‌سى جملهٔ جميله‌سندن اوله‌رق معين خطب
جسيم خلافتكبرا ومزين ايهتسراى صدارتعظمالرى اولان فخامتلو دولتلو محمد امين عالى پاشا
حضرتلريكه الحق قلم معجز رقمى شق عصاى مخالفينده مظهر اعجاز (انك انت الاعلى) وشمشير تدابيرى
قلع اظفار معاندينده بارقه‌نماى خيره چشمان شامخ استعلى ماه منير برج فصاحت عقد پروين اوج بلاغت
صاحب رتق وفتق معضلات امور مقتلذ انسان العين مصالح جمهور سيرابساز كلكشت عدل
وانصاف عباب مواج مكارم والطاف مغيث الالبان تفسيده لبان تف وتاب مكيدهٔ ازمان دسترساى
ايادىٔ كف زدكان يأس وحرمان برخياى سليمان زمان آصف منصور اللواى صاحب قران دوران
اوله‌رق رسالت نعوت جليله‌سنى مبلغ تفاصيله توصيلدن جامهٔ منصوص الجناح خامه معترف
عجز وقصوردر ❊ لازال غيثا ومغيثا ومعينا ❊ فى الدولة والدين شهورا وسنينا ❊ وخصوصيله مطمح
انظار ابرار فضلا اولان مسند جليل مشيخت كبراده خواجهٔ جناب جهانبانيلرى اولمق شرف سدره
مساسنى احراز ايله جمع شعار ودثار مزيت واعتبار ايتمش اولان دولتلو سماحتلو حسن فهمى افندى
حضرتلرى معناى لفظ هدى فحواى كلم زهد وتقوى فريد الدهر وحيد العصر بذات عاليقدر
اوله‌رق ابر مطير سماحتلريله كشتزار آمال اصحاب كمال طرى وتازه و بورونق وتابشله ذيل مسحوب
ارباب دانش بيرون تعيين قياس واندازه‌در ❊ ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء ❊ سيار وكلاى
كامل الكلام دولت عليه‌لرى بتون شاهوار فرائد درياى رشد وعرفان وهر برلرى برأسه مدار نظام
عالم اولمغله اهليت فوق العاده وجودت وصفوت ممتازه ايله مايه الفخر زماندر (ان الفضائل فى الدنيا
مشتتة ❊ وما جمعن مرور الدهر فى نفر ❊ لكنها وبحمد الله اجتمعت ❊ اشتاتها عندهم فى احسن الصور) بنابرين
اشبو تأثيرات فيض ربيع ايام ايله ناقابلان ناميهٔ عرفان كسب مايهٔ استعداد تام ايدرك نجد صخرهٔ صماى
بى آب وكلادن ترشح ايدن ماء ثمرات آثار بارعه احياى كلكشت مأثر نافعه ايتمسيله بوپست نشين محافل
اصحاب هنر يعنى (عبد النافع) احقر دخى (جائت اسليمان يوم العرض نملة ❊ نصف رجل جرادة فى فيها ❊
ترنمت بفصيح القول واعتذرت ❊ ان الهدايا على قدر مهديها) وتيره‌سنده اشو كلدستهٔ نوبستهٔ كلشن

فن

فن بلاغتله عرض مأثر عبوديت ورسالهٔ بديعهٔ عصر معارفحصر حضرت پادشاه قدردانه
تذييل نام رقيته جسارت ايلمشدر

معلوم شناوران قلزم آيات وآثار اولدبغى اوزره بو عالم بيقرار ظهور آثار جليلهٔ اسما وصفات
الهيه ايچون صحراى ملساى وجوده وضع وتعليق اولنمش برلوح الصور ابتلا واختبار ونوع جهول
انسانى تحمل امانت كبراى تكاليف شرعيه ايله مدار كردش ادوار ومخاطب امر ونهى حضرت
حكيم قوى الاقتدار اوله‌رق بر مقتضاى حكمت بالغهٔ صمدانيه بو فضاى مهب قضاده سراپا اسباب
رنكارنك سخط ورضا تهيئه واعداد وتباين روز وليال هدايت وضلال ايله كشور امتحان
استعدادات فطريه معمور وآباد بيورلمسيله تفريق طريق معوج ومستقيم وتعيين شعاير مرضات
رب كريم ايچون مبعوث حكمخانهٔ خلاق زمين وزمان اولان معاشر انبياى ذيشاندن هر برلرى
وقت انفلاق صبح بعثتلرنده بين الخلائق رواجكير بازار اشتهار واعتبار اولان صنايع ومعارف منهج
مصادفه‌سندن اتيان برهان معجزات بينات ايله احكام شريعت مبعوثه‌لرين معرض تبيين وتأييده ايصال
وقناع شكوك مشركينى ازاله واذلال بيورمش اولدقلرى مثللو خاتمهٔ رسالهٔ رسالت تكملهٔ طريقهٔ
هدايت طراز خلقت انسانيه طور تجليات سبحانيه خلاصهٔ خالصهٔ اجزاى اكوان نقاوهٔ دودمان بنى
عدنان شفيع مشفع يوم الندم نبى نبيه محترم صلى الله عليه وسلم افندمز حضرتلرينك تبليغ احكام
شريعت ناسخه ايله صاحب فرمان ممالك كن فكان اولدقلرى زمان سعادت رسان ملكات بشريه
اكتساب ترقيات قواى فطريه ايله جنس حيوانيه‌دن باعث انفراد وامتياز نوع بنى آدم اولان فرايد
كرانمايهٔ كفتار قيمت پذير بازار اعتبار واعتنا وام الالسن كثير الشعب اولان سخن شيرين عربك
جلوه‌كاه بدايع وانتظامنده رونقفزاى تصاريف فصحا اولدبغى وقت ابلاج ضحوهٔ كمال اولمسيله
روز رستخيزه دكين ثباتكير صفايح صحايف ازمان اولان معجزهٔ منجيهٔ قرآنيه ايله نور ساطع رسالت
عامه‌لرى روشناساز شهراه هدايت وجلا دادهٔ باصرهٔ رصد بينان صبح سعادت اولوب معلقات
سحر البيانان جهابذهٔ شعراىى سرطاق معلا رواق كعبهٔ علو منزلتدن ساقط حضيض حصر لسان
وخجالت و ❊ ان كنتم فى ريب مما نزلنا على عبدنا فأتوا بسورة من مثله ❊ تكليف تعجيزيله ❊ ان هو
الا وحى يوحى ❊ مقام عجز مناظره‌سنده اجتراع شقشقهٔ مقال ايله كردندادهٔ انقياد وتسليميت ايتمشدر
بنابرين اعتبارات بارعهٔ بلغا ودقايق ونكات نافعهٔ فصحايه بر منطوق (ما لا يدرك كله لا يترك كله) مهما امكن
كسب ممارست واطلاع وبو وسيلهٔ اثيله ايله خزائن فوائد وكنز المقاصد قرآنيه‌دن كنجيدهٔ
حوصلهٔ بشريه اوله‌جق مقدار سرمايه‌دار تمتع وانتفاع اولنمق وبو سامان ايقان ايله كهر شارقهٔ
ايمان مصيقل غبار امترا اولمق داعيهٔ اصيله‌سيله فنون ثلثهٔ معانى وبيان وبديعدن تركيساز اولان
فن شريف ولطايف بلاغت وضع وتدوين وعرايس نفايس قواعد ومسائلى فرائد آيات قرآنيه
وشواهد ابيات معتبرهٔ عربيه ايله توشيح وتزيين بيوريله‌رق الحق سلك فنون عاليه‌ده انخراط
وانسلاكه اليق واحق بر فن ذى قدر بيبدل واز جمله نظم اللآل شعر وانشاده مدار اكمل اولمشدر
وفن مذكورده علامهٔ سكاكينك فنون عديده‌يى جامع اوله‌رق تدوين وتأليفنه موفق اولمش اولدبغى
(مفتاح العلوم) نام كتاب مستطابك ملخص فن ثالثى اولوب جناب خطيب دمشقى نور الله مرقده‌نك
تأليفكردهٔ بديع الانسجامى اولان كتاب تلخيص ايله علامهٔ علماى متبحرين ومفخر فضلاى متقدمين اولان
سعد الملة والدين مسعود بن عمر القاضى التفتازانى انار الله مضجعه بانوار السبع المثانى حضرتلرينك
مطول ناميله اشتهار يافتهٔ السنهٔ ثنا ونيايش اصحاب فضل ودانش اولان شرح زيبا طرح لطيفى
❊ وهو آيات بينات فى صدور الذين اوتوا العلم ❊ مزاياى حيرت انتماسنه فحوا وشرف اختصاص آيات
بينات ايله ❊ وفى نسختها هدى ورحمة ❊ مديحه‌سنه سزا اوله‌رق عبقرهٔ محسنات عباراتى
نمارق مصفوفهٔ سطورده ❊ متكئين على رفرف خضر وعبقرى حسان ❊ ودرر فرائد فوائدى

تا کنجیدهٔ صدف بیان والفاظ انیق بدیع التلفیق سراسر جوهر رنکین آبدار وقطوف دانیهٔ
مضامینی ظروف تراکیب بدیعة الاسالیبده سراسر دماغ اهل ذوق وادراکه مشکبار اسالیب
غریبهٔ عربیه‌سی خیمهٔ سواد مداده ﴿حور مقصورات فی الخیام﴾ وحسن ائتلاف اصل وفرعی
(من نظر الیهما فقد لقی نظرة وسرورا) وتیره‌سنده بدیع الانسجام وقصور بیقصور استعارات
نادره‌سی شایان مدیحهٔ ﴿یطوف علیهم ولدان مخلدون﴾ ولؤلؤ منثور تشبیهات وتمثیلاتی
﴿کامثال اللؤلؤ المکنون﴾ بر بدیعهٔ واجب الاستیناس ﴿یخرج من بطونها شراب مختلف الوانه
فیه شفاء للناس﴾ اولوب انجق زلف مشکین مسلسل وسلك پرپیچ مطولندن حل عقدهٔ مفهوم
ومزایایه هر ناخن افکار ظفریاب ووجوه عرایس نفایس دقایق وحقایقندن هرهوسکران وصال
کمال دسترسا اوله میه‌رق بو مناهج کثیر الشعبك طی مسافات وقطع مساحاتی لسان تازیده خیلیدن
خیلی اعمال فن فراستله کسب ممارست کامله‌یه توقف ایدر بر معنی اولدیغندن ومبادئ حال
طلبه بو وادیلرك نشیب وفرازنده بلا حصول ملکه تك وتازه متحمل وخصوصیله توسن رومی نژاد
شعر وانشایی مشق ایدن خلان باصفانك بو مضمارده محتاج اولدقلری مطالبه وصول ایچون اسالیب
ترکیه‌ده اولان مهارت مکتسبه‌لری ارخای عنانه متکفل اوله میه‌جغندن بویله بر منافع جزیله‌نك تعمیم
فوائد مهمه‌سی ذیلنده بر رهٔ اسلاف ذوی الکرم طریق ترجه‌ده مطیه سوار جل همم
اولمیوب ❊ کم ترك الاول للاخر ❊ مزایاسنی بوبابده دخی غیر مبهم براقمش اولدقلرندن
❊ یالهف قلبی علی سعی مضاعبثا ❊ ویاحنینی الی تضییع ازمان ❊ مفهومنده مظهر اولان بوسقاطه
چین سماط ارباب کمالت یعنی ادنه‌وی (عبد النافع) عفت مهما امکن قضای مافات امنیه‌سیله
اثر معارفپروران زمانه اقتفا ورباض معمورهٔ ممالك فضل وعرفانده بر دوحهٔ دلکشایه نمابخش اوله‌بیلمکله
سوق باغبان منا ایدرك فردوس فن بلاغتده طوبای ملتفة الاغصان اشتهار واعتبار اولان آنف البیان
متن تلخیصك شرح مطول مکللیله ترجه‌سی زمیننده تکاور رومی نژاد خامه‌یه تحریك مهمیز جرأت
ایلمشدر ❊ مالنا فی لجة هذا البحر مسبح ❊ ولا فی ساحله مسرح ❊ مؤاسی اعتراف ایتدیکم بر معنی
وبو قریحهٔ جامده وفطنت خامده ورویت ناشبه وهموم ناصبه ایله زاد یسیر وبلغهٔ حقیره فریفته
اوله‌رق کشور معانی‌یه راحله بند عزیمت اولمق محض سلوك طریق خیبت وعنا ومجرد ❊ من الف
کتابا او قال شعرا فانما یعرض علی الناس عقله فان اصاب فقد استهدف وان اخطأ فقط استقذف ❊
شراره‌سنه نفسی القا اولوب ❊ لایدرك الظالع شأوی الضلیع ❊ مثلی هرنقدر مجبر قصر عنان
ومطالعهٔ فضوح حضر حسم عروق بنان ایتمش ایسه‌ده تسویق عون وتوفیق صمدانی ایله کلك
اهتزك جامح تك وتاز بی باکی‌یه والع وجامح اولوب وبحمده تعالی سلطان الاولیا برهان الاصفیا
خورشید فلك ولایت ناهید برج سیادت باز الاشهب معنوی رازدان حقایق علم مصطفوی قائد جیش
روحانی غوث ربانی شیخ الشیوخ حضرت محیی الدین عبد القادر کیلانی رضی الله عنه افندمز
حضرتلرینك امداد روحانیت جلیله‌لریله کیسوی حوران بهشته راجح اولان زلف مطول
عبارات واسالیبنده مودوع اولان عقود زرین نکات ومزایاسی باعون وعنایت حضرت وهاب
سبیکهٔ وضوح وسلاسنده مذاب اوله‌رق دست اعصاره ❊ نفع معول ترجهٔ تلخیص ومطول ❊
نامیله بریادکار هردم اجل ووسیلهٔ خیر ودعا اوله‌جق بر برکذار مکمل ابداع واختراع
وبرنخل ترین پربرك وبار اقتراع وایداع قلنمسنه متعاقبا شام شریف وبعده بغداد ولایتلری
دفتر دارلغنه وقوع مأموریت وتهاجم مشغولیتدن ناشی التی سنه مدت نسج عناکب نسیان
ایدلمشیدی بوکره بالانفصال درسعادته عودت وانسداد دریچهٔ ظهورات وحرمانئ حق مکافات
ایله کنج تاریك خمول وعزلتده پا کشیدهٔ دامن یاس واقامت اولندیغی صره‌ده استشمام روایح مبشرهٔ
رغباتدن ناشی تصحیح سقطات وتعمیم منافعی امنیه‌سنه بناء تسهیل تعبیراتیله برابر مقدما جهت ترك
واهمالی اختیار اولنان برخیلو مباحث جلیله‌نك اضافهٔ ترجه‌سیله اکمال وجبر مافات اولنه‌رق

بتوفیقه تعالی مسارح انظار رغباتده سزاوار قبول وتحسین وحسب البشریه قصوردن سالم
اوله‌میه‌جغی درکار ایسه‌ده شایان عفو وصفح جمیل اوله‌جق مرتبه‌یه قریب وقرین اولمشدر
بلطفه تعالی اشبو بنفشه دستهٔ خاشاك آلود بلاغت رشتهٔ پرپیچ وتاب طبع وتمثیل ایله بسته
ودرکاه فلکبارکاه حضرت خلافتپناهی‌یه عرض وبرداشته قلنه‌رق کمال عجز وابتهال ایله جناب
واهب الآمالدن مستدعا اولدیغی اوزره نظر کیمیا اثرملوکانه‌دن اقتباس فروغ اعتبار ایله
هرپشیز خردهٔ الفاظی بر فریدهٔ تاج وهاج وبرکالهٔ اطلسین بازار رغبت ورواج اولمسی متمنای
اجابتخانهٔ قاضی الحاجاتدر ❊ الانسان مرکب عن الخطأ والنسیان ❊ دائره‌سندن خروج مستبعد
ساحهٔ امکان وفقط ❊ رفع عن امتی الخطأ والنسیان ❊ بشارت جلیلهٔ نبویه‌سی هرحالده تسلیتساز
قلوب اهل ایمان اولمسیله ❊ المروة التغافل عن ذلل الاخوان ❊ قاعده‌سی بوبابده دخی دستور العمل
❊ وتطلب المسالب اشر المعایب ❊ ضابطه‌سی سد دریچهٔ امعان زیغ وذلل اولمسنه ربط عروهٔ اعتصام
وارزاء قادح وهتك فاضح وتذلیل جاهل وغمز متجاهلدن پناه آرندهٔ احتمای صون رب الانام
اولنمشدر هرحالده اقتباس انوار فوائد جلیله‌سیله فائز دستمایهٔ منافع وکنجینه‌دار نقد نافع اولان
ذوات ستوده صفاتك نام نافعانه‌می خیر ایله یاد بیورملری عرضه داشت احقرانه‌مدر

همان جناب رب اقدس تعالی شانه وتقدس نور محمدی حرمتنه نظر رغبات اصحاب فضل
وکمالاته احق واحرا وفیاضهٔ اجر ومثوبات اخرویه سیله بو محرور
لهیب جرم وقصوری اروا بیورسون آمین
لاارضی بواحدة حتی اضم الیه الف
آمین
م م م
م

بسم الله الرحمن الرحيم

قال الشارح العلامة رحمه الله (الحمد لله الذى الهمنا حقايق المعانى ودقايق البيان) ❊الهام❊ عرفده بعضا . القاء الخير فى قلب الغير بلا استفاضة فكرية منه . وبعضا . ايقاع الشئ من الخير فى القلب بطريق الفيض . تعبيرلريله معرف اوله رق تعريف ثانيده . بطريق الفيض . قيدى فكردن وتعريفنده خير ايله تقييدى وسوسه دن احتراز اولمسيله مفهوم تعريفين منبع فيضدن بلا اعمال فكر ورويه خزانهٔ قلبه القاء خير مفادنده كسب التقا واتحاد ايدر وبو مقامده مطلقا اعلام معناى لغويسنه حملى فهمه متقاربدر ❊حقايق معانى❊ ايله مراد مسائل فن اول و❊دقايق بيان❊ ايله مراد مسائل فن ثانيدر (مفهوم تركيب ثناء مخصوصك غوامض علم معانى ولطائف علم بيانى الهام واعلام ايدن ذات واجب الوجوده بيان اختصاصيله وجيبهٔ تحميدى ايفادر) قال رحمه الله (وخصصنا بدايع الايادى وروايع الاحسان) ❊ايادى❊ ايدينك جمعى اولوب ايدى جمع يددركه جارحهٔ مخصوصه در علت فاعليه وياصوريه منزله سنده اولان شيئك اسمى معلوله اطلاق طريقيله نعمت معناسنده استعمالى مجاز مرسل ايسه ده حقيقت عرفيه اولمشدر ❊روايع❊ رايعه نك جمعى اولوب ياواوى اوله رق اعجبنى معناسنه راعنى لفظندن وياخود يائى اوله رق زادونما معناسنه راعت الحنطة قوللرندندر (مفهوم تركيب دخى نعم غريبه واحسانات عجيبه ويا متزايده يى بزه تخصيص ايلدى ديمكدر) با مقصوره داخل اولوب افراد احسان قافيه يه رعايتدر اشبو فقرتينده اولان براعة الاستهلال وعلى الترتيب فنون ثلثه يه اولان اشارت مقال غيرخفيدر قال رحمه الله (اتقن بحكمته نظام العالم على وفق ما اقتضته الحال) ❊اتقان❊ احكام معناسنه در ❊حكمت❊ اشيايى نفس الامر بنى اوزره عالم اوله رق على وفق الصواب عملدر (مفهوم تركيب حضرت ذو الجلال حكمت بالغهٔ صمدانيه سيله احكام وقوانين عالمى مقتضاى حال وشان عالمه موافق اوله رق تأسيس واحكام ايلدى ديمكدر) قال رحمه الله (واورد برأفته فرق الانام فى طرق الانعام والافضال) ❊انام❊ اناسى معناسنده اسم جمعدر ❊طرق الانعام والافضال❊ تركيبى لجين الماء كبى مشبه بهك مشبهه اضافه سى قبيلندن اولوب وياخود انعام وافضال استعارهٔ مكنيه واثبات طريق تخييليه در (مفهوم تركيب دخى اول كريم جواد رحمت محض

الهيه سيله فرق انامى طرق انعام واحسانى اوزره اشراف وايراد ومظهر انواع مواهب بيعداد بيوردى ديمكدر) قال رحمه الله (والصلوة على نبيه محمد خير من نبع من ضئضئ الكرم والسماحة واشرف من نبغ من دوحة اللسن والفصاحة) ❊نبوع❊ خروج و (ضئضئ وضؤضؤ وبؤبؤ) اصل معناسنه در ❊نبوغ❊ غين معجمه ايله ظهور معناسنه و❊دوحه❊ مطلقا شجرهٔ عظيمه در (لسن) تحريك ايله فصاحت معناسنه اولوب ❊الفصاحة❊ لفظى عطف تفسيردر (مفهوم فقرتين دخى صلوة وسلام نبى محترمى اولوب اصل الاصول كرم وسماحتدن خروج وبدور وشجرهٔ عظيمهٔ لسن وفصاحتدن ظهور ايدن ذواتك افضل واشرفى اولان محمد المصطفى صلى الله عليه وسلم حضرتلرينه اولسون ديمكدر) قال رحمه الله (وعلى اله واصحابه الذين بهم تلألأ غرة الحق واشرق وجه الدين واضمحل دجى الباطل ولمع نور اليقين) ❊غره❊ فى الاصل فوق الدرهم جبههٔ فرسده اولان بياض معناسنه اولوب هر بر واضح ومعروف ايچون استعاره اولنمشدر ❊حق❊ صفت مشبهه اوله رق واقعه مطابق اولان هر بر كلام ويا اعتقاد اولوب مراد شريعت محمديهٔ واجبة الاتباعدر ❊دين❊ بر وضع الهيدركه ذوى العقولى اختيار محمودلريله بالذات خيراولان شيئه سوق ايدر ودين اسلام وشريعت ذاتا متحدلردر ودين من جهة الصدور جناب بارى يه ومن جهة الظهور نبى عليه السلامه ومن جهة التدين والانقياد امته اسناد اولنور . فقرهٔ اولیده استعارهٔ مكنيه وتخييليه وترشيح اوله رق دين مبين صاحبنى مرامه ايصال ايدن مطيه يه تشبيه اولنوب لازم مشبه به اولان غره وغره ايچون ملايم معناى حقيقيسى اولان تلألؤ واشراق اثبات اولنمشدر كذلك ثانيده كفرايله تشبيه اولنوب لازم اضمحلال ظلمت اولان نور اثبات ايدلمشدر (مفهوم كلام دخى صلوة مستطاب ذوات مقدسه لريله شريعت مطهره ودين مبين كسب كمال وضوح ايدوب وظلام كفر وضلال منكشف ومضمحل ولمعان نور يقين ايله شك مرتابين زايل وزائل اولان ال واصحاب كرامنه اولسون ديمكدر) قال رحمه الله (وبعد فان احق الفضائل بالتقديم واسبقها استيجاب التعظيم هو التحلى بحقايق العلوم والمعارف والتصدى للاحاطة بما فى الصناعات من النكت واللطائف) ❊بعد❊ كلمه سى ظروف زمانيه دن اولوب منوى اوله رق اضافه دن مقطوعه در ولاجل الاختصار اما كلمه سنك حذفيله محلنده ربط صورى يى دخى مفيد اولان واو اتيان اولنه رق بناء عليه مابعدنده دخول فا التزام اولنمشدر ❊نكت❊ دقيقه معناسنه نكته نك جمعى اولوب اكرنفسده مورث نوع انبساط اولورسه لطيفه اطلاق اولنور (مفهوم كلام وظيفهٔ مخصوصهٔ حمد وصلوتى ايفادن صكره معلوم اوله كه صفات مزينهٔ مرغوبه نك من جهت الاتصاف تقديم واعتنايه احق وتعظيم واعتباره استحقاقده اقدم واسبق انجق حقايق علوم ومعارفله تحلى وتزين ولطائف ودقايق حرف وصنايعى تحصيل وتفطندر) قال رحمه الله (لاسيما علم البيان المطلع على نكت نظم القرأن فانه كشاف عن حقايق التنزيل رائق مفتاح لدقايق التأويل فائق تبيان لدلائل الاعجاز واسرار البلاغة ايضاح لمعالم الايجاز واثار الفصاحة) ❊لاسيما❊ لاى جنس ايله مثل معناسنه اولان . سى . لفظندن مركبدر اخرنده اولان ما يازائده اولوب مابعدنده اولان اسم اضافه ايله مجرور وياخود موصوله ويا موصوفه اولوب مابعدى مبتداى محذوفك خبرى اوله رق مرفوع اولوب جمله صله ويا صفتدر وياخود مابعدى استثنائيت اوزره منصوبدر وعلى التقادير خبر لا محذوف اوله رق تقدير كلام . لامثل علم البيان موجود من العلوم فان التحلى بحقايقه احق بالتقديم من التحلى بحقايق غيره . ديمكدركه علوم سائره تقديم تحليده علم بيان درجه سنده اولميوب علم بيان علوم سائره دن احق واليقدر ديمك اولور واستثنا صورتنده معنى علم بيانه اثبات احقيت فاضله ايله احقيت علوم سائره دن استثنادر مثلا . اكرمنى القوم لاسيما زيد . قولنك معناسى . ما اكرمنى زيد كاكرامهم بل اكرامه ابلغ . ديمكدر وبعضا لاسيمانك مابعدى حذف اولنوب معناى اصليسندن خصوصا معناسنه انتقال ايدر وجوه سائره وتفصيلاتى مفصلاتده مسطوردر ❊رائق❊ معجب معناسنه اولوب كشاف

ایچون صفتدر ✵ تأویل ✵ یا انصراف معناسنه اولان اولدن اولوب لاجل التعدیه باب تفعیله نقل ایله
تضعیف اولنمشدر ویاخود صرف معناسنه اولان ایالتدن اولوب تضعیف تکثیر ایچوندر • تفسیر •
تسفیردن مقلوب اوله رق تسفیر کشف معناسنه اولوب راغب مرحوم اول ابراز معقولات وثانی
کشف مبصرات ایچون اولدیغنی بیان ایتمشدر واصطلاحده امام رازینك شرح کشافده بیانی
اوزره معانیٔ قرانی بیان نبی علیه السلام ویاخود حضرات اصحاب کرامدن نقل ایله اولورسه تفسیر
وقواعد عربیه حسبیله اولورسه تأویلدر وکواشیده تأویل درایه وتفسیر روایته متعلق اولدیغی
اتیان ایدوب امام رازی قول اخرنده وشارح شرحنده بونی اختیار ایلمشلردر وبعضیلر تفسیر
لفظك احتمال ظاهر ایله محتمل اولدیغی وتأویل احتمال باطن ایله محتمل اولدیغی شیدر دیدیلر ✵ تبیان ✵
تلقا کبی بین دن شاذ اوله رق مصدردر زیرا قیاس اولان تانك فتحیدر صیغهٔ مصدری اختباری
علوم عربیه‌ده مؤلف بولنان کتب مشهوره اسامیسنه اشارتدر زیرا کشاف وحقایق تنزیل ورائق
ومفتاح وفائق وتبیان ودلائل الاعجاز واسرار بلاغت وابضاح ومعالم اسامیٔ کتبدر بوصورتده
اشبو تبیان ونظائری ذوتبیان وذو ایضاح تقدیرنده اولوب ویاخود • رجل عدل • کبی مبالغة
مصدریت اوزره باقیلردر ✵ وقرائن ✵ بیننده ترك عطف نهج تقریر اوزره اولدیغی ایچوندر
و ✵ دلائل • واسرار بلاغتله ✵ مراد نظم قرانده اولان نکات دقیقه‌در ✵ معالم ✵ معلمك جمعی
اولوب علامت طریق معناسنه‌در علم بیانك معالم ایجازی ایضاح اولمسی نظم قلیلك مشتمل اولدیغی
نکت کثیره‌یی مبین اولمسیله‌در ✵ اثار فصاحتله مراد اطناب ومساوات کبی فصاحت کلام
ومتکلمه کندوسیله استدلال اولنان اعتبارات‌در (مفهوم کلام خصوصیله دقایق نظم قرانه مدار
وقوف اولان علم بیان تقدیم تحلی وتزینه احقیت واستحقاق تعظیمه اسبقیتده علوم سائره‌دن
فاضلدر زیرا علم مذکور حقایق تنزیلدن کشاف رائق ودقایق تأویل ایچون مفتاح فائق اولوب
دلائل اعجاز واسرار بلاغت اولان نکات دقیقهٔ نظم جایلی مبین ومفصح ونظم موجزده اولان آثار
ومعالم ایجاز وسائر اعتبارات فصاحتی موضحدر) قال رحمه الله (تلخیص لغوامض مشکل
کتاب الله ومعضله تقریب للغوص علی فرائد مجمله ومفصله) ✵ معضل ✵ مغلق ومعجز معناسنه
اوله رق لازم ومتعدی اولور ✵ مجمل ✵ معنای مراد خفی وبیانه محتاج اوله رق نفس لفظ ایله
ادراك اولنه‌میان کلامدر بوده کرکسه تزاحم معانیٔ متساویة الاقدام جهتندن اولسون لفظ مشترك
کبی وکرکسه غرابت لفظدن ایچون اولسون • هلوع • لفظی کبی ویاخود معنای ظاهرندن
معلوم اولمیان برمعنایه انتقال ایچون اولسون • صلوة • کبی زیرا صلوة لغتده دعا معناسنه اولوب
حالبوکه قران کریمده معنای مذکور مراد اولمیوب مراد ارکان مخصوصه اولمسیله نبی علیه السلام
بیان بیورمشدر تفصیلاتی محلنده مبیندر (مفهوم فقره علم بیان فهم مزایا ودقایق مشکل
ومغلق اولان کتاب اللهك غوامض وسرارنی تبیین وتلخیص وفرائد مجمل ومفصلنی استخراج وتشخیصه
ذریعه‌در بوفقره دخی تلخیص وفرائد ومجمل ومفصل کبی اسامیٔ کتبی حاویدر) قال رحمه الله
(قواعده کافیة فی ضؤ المصباح الی انوار التأویل موارده شافیة عن التهاب الاکباد الی اسرار التنزیل)
✵ مصباح ✵ فی الاصل سراج اولوب مراد مصباحه شبیه اولان قوهٔ عاقله ویاخود حرکات فکریه‌در
✵ الی انوار التأویل ✵ تأدی وافضا معناسنی تضمنی جهتیله ضؤ المصباحه ویاخود • کلام المصباح
الموصل • تقدیرنده اوله رق موصله متعلقدر لکن موصولك مع بعض صلته حذفی تجویز اولنمدیغی
صورتده موصلا تقدیری اقتضا ایدر ✵ الی اسرار ✵ قولی معنای اشتیاقی تضمنی جهتیله التهابه متعلقدر
(مفهوم فقره علم بیانك قواعدی انوار تأویله متأدی وموصل اولان قوهٔ عاقله ویاخود حرکات
فکریه‌نك لمعاننه کافی وموارد ودلائلی اسرار تنزیله اولان شوق والتهاب اکبادده شافیدر
یعنی علم مذکورك قواعدنه کسب اطلاع وممارسه ایله قوهٔ عاقله تأویلات قرآنیه‌یی ادراك ایدوب
ودقایق اسرار تنزیله اولان اشتیاق درون علم مذکورده مبین اولان طرق واسالیبه وقوف ایله

پذیرفتهٔ سکون اولور دیمکدر بوفقره‌ده دخی ایراد اولنان کافیه وضؤ ومصباح وشافیه امثالی اسامیٔ
کتب مشهوره بیاندن مستغنیدر) قال رحمه الله (به ظهر لباب اثار ترکیبه وصفا ومنه عذب
عباب بحار اسالیبه وصفا ✵ لایدرك الواصف المطری خصایصه ✵ وان یکن سابقا فی کل ما وصفا)
✵ لباب ✵ لبك جمعی اولوب هرشیئك خالصی ایدر ✵ الضفو ✵ سبوغ وکثرت وفیضان حوض اولوب
✵ صفا ✵ کثر وتم وفاض معناسنه‌در ✵ اثار تراکیب تنزیلدن مراد خواص ولطائف
ومزایادرکه انکله مراتب اعجاز ودرجات بلاغت وطبقات فنون براعت وفصاحته توصل اولنور
و ✵ اسالیب تنزیل ✵ محکم ومفسر ونص وظاهر وخفی ومجمل ومتشابه وانواع سائره‌در ✵ وبحارك
اسالیبه اضافه‌سی لجین الماء قبیلندن اولوب اسالیبه کالبحار مفهومنده‌در (مفهوم فقره علم بیان ایله
تنزیل مبینك لباب اثار تراکیبی اکتساب ظهور وفیضان ایدوب معظم دریای اسالیبی کسب
عذوبت وربیهٔ مرتابیندن جلب صفوت ایلمشدر یعنی بوعلم شریف خواص ومزایای قرآنیه‌یه
مدار وقوف اولوب وعلم اصولده بیان اولنان انواع واسالیبنك ملاحت وعذوبتی وریب وشکوك
مشتبهیندن صفوتی بوعلم ایله میسر اولمشدر زیرا بوعلمده بیان اولنان طرق حقایق ومجاز وقصر
وتأکید وایجاز واطناب ومساوات وسائره‌یه تحصیل وقوف اولنمدقجه اسالیب قرآنیه‌یه انصراف
اذهان مستبعد امکان عادیدر (ذکر اولنان بیت فن بلاغتی مدح وثناده بومقدار ایله اقتصارندن
ایچون عرض اعتذار وحق اوصافی کنجایش‌پذیر حوصلهٔ تقریر اولمیه‌جغنی تذکاردر) ✵ مطری ✵
اطرادن اسم فاعل اوله رق اطرا مدحده مبالغه‌در اصلی طراوتدن اولوب وجه مناسبت حین مدحده
ممدوحه عارض اولان اهتزاز وفرح سببیله بشرهٔ وجهنده ظهور طراوتدر (معنای بیت واصف مبالغ
نقدر الی غیر النهایه هر بر وصفدن وصف آخره ترقی ایتسه ینه بوفنك خصائص وفضائلنی ادراك
واذعان وایفای حق بیان ایده‌من دیمکدر) قال رحمه الله (ثم انه قد وقع فی ایدی جماعة
هم اسراء التقلید فطفقوا یتعاطونه من غیر توثیق وتسدید) عطف القصه علی القصه قبیلندن
اوله رق معطوف علیه مدح فن ایچون سوق اولنوب لاسیما قولیله مصدر بولنان جمله‌لر مجموعیدر
و ✵ ثم ✵ کلمه‌سی مابعدنده اولان جمله‌نك مضمونی یعنی بوفنك جماعت مذکوره یدلرنده قالمسنی
جمل سابقه مضامیننده‌دن یعنی ذکر اولنان فضائل وشرفله اتصافندن استبعاد ایچوندر ✵ ایدی ✵
تعبیری فن مزبور جماعت مرقومه‌نك یالکز الرنده قالوب رشحات مزایا ونکاتی قلوب وعقوللرینه
فائض اولمدیغنه اشارتدر ✵ اسرا ✵ اسیر و • عظما • عظیمك جمعی اوله رق شاذه مجمولدر زیرا
فعیل بمعنی مفعولك جمع مکسری جرحی وقتلی کبی فعلی وزننده اولوب قتلا واسراء امثالی شاذ
اولدیغی مفصلده تصریح ایلمشدر • اسیر • اساردن اولوب • قد • تعبیر ایتدکلری قایشدرکه
انکله ایادیٔ محبوسین بند اولنور بوصورتده اسیر مأسور معناسنه اولمش اولور • وهذالك
باسره • قوللری دخی بو معنادن اولوب بکله معناسنده استعمال اولنمشدر ✵ طفق ✵ فانك فتح
وکسریله افعال مقاربه‌دن اولوب شرع معناسنه‌در ✵ فطفقوا ✵ جمله‌سی فن مذکورك ایادیٔ
اسراء تقلیدده وقوعی حدیثنی تفصیل اولوب موضع تفصیل بعد الاجمال اولمسیله فا ایله اتیان
اولنمشدر (مفهوم کلام فن مذکور فضائل مار البیان ایله متصف برفن جلیل القدر ایکن برطاقم
اسراء تقلید اولان اشخاص یدلرنده قالوب قول سقیم ورأی غیر قویم ایله تعاطی وتناول صددنده
ایدیلر) قال رحمه الله (یحومون فی تحریر مقاصده حول القیل والقال ویقتصرون من تقریر لطائفه
علی ذکر المقام والحال لایخرج عن ربقة التقلید اعناقهم حتی تسرح فی ریاض التحقیق احداقهم
ولایرتفع غشاوة التعصب عن بصائرهم حتی ینطبع دقایق التعقل فی ضمائرهم) ربقة التقلید قولنده
اضافه • لجین الماء • قبیلندن اوله رق التقلید کالربقة دیمکدر ویاخود استعارهٔ مکنیه وتخییلیه
اولوب تقلید کندوسیچون بهایمی شد وبند ایده‌جك ربقه‌سی اولان کیمسه‌یه تشبیه اولنمش اولور
✵ بصائر ✵ بصیرتك جمعی اولوب عین قلب معناسنه‌در واشبو عین قلبه غشاوه اثباتی یامرایایه

وياخود مدركاتيله كندى بيننده حائل اولان ابصار ايچون تشبيه مبنيدر (مفهوم فقره دخى
جماعت مذكوره فن مذكورك قواعد واصولنى بيان وتهذيبنده اطراف قيل وقالده دوران وذكر
مقام وحال ايله اقتصار ايدرك تقرير لطائفندن كف عنان ايدوب كردنلرى زمام تقليددن ازاد
اولمزكه حتى نظرلرى بساتين تحقيقده رعى وچرا ايتسون وبصيرتلرندن پردهٔ تعصب وتكلف
مرتفع وزائل اولمزكه حتى قوهٔ عاقله ايله تعقل اولنهجق دقايق ولطائف قلبلرنده منطبع ومنتقش
اولسون) قال رحمه الله (كل بضاعتهم اللجاج والعناد وجل صناعتهم الانحراف عن منهج الرشاد
فهيهات التنبه للرمزة الدقيقة الشان او التفطن للمحة الخفيفة المكان) ٭ هيهات ٭ اسم فعل اولوب
بعد معناسنه در آخرى فتح وضم وكسر ايله اولمسى وبونلرك جملهسى منون وغير منون قلنمسى
جائز اولهرق ومكرر استعمال اولنور ٭ رمزه ٭ فى الاصل اشارت حاجب اولوب دقتله توصيفده
اولان حسن غير خفيدر ٭ لمحه ٭ من غير امعان نظر خفيف ايله ابصار اولوب مراد نكت لطيفه در
عطفده اوكلمهسنى اختيار افادهٔ عموم نفى ايچوندر (مفهوم كلام جماعت مرقومهنك مجموع بضاعه
وسرمايهلرى مكابره واعتراض ومعظم اعمال وصناعتلرى طريق رشاددن ميل واعراض اولهرق
انلرك بوحال وشان ايله اشارت دقيقهدن تنبه وتيقظ وياخود لمحهٔ خفيه وخفيفه ونكت لطيفهيى
فهم وتفرسلرى امر مستبعددر) قال رحمه الله (وانى بعد ماقضيت من بعض الفنون وطرى واجلت
فى مستودعات اسراره قداح نظرى بعثنى صدق الهمة فى الارتقاء الى مدارج الكمال وفرط الشغف
باخذ العلم من افواه الرجال على الترحل الى جرجانية خوارزم محط رجال الافاضل ومخيم ارباب الفضائل
صرف الله عنها بوايق الزمان وحرسها عن طوارق الحدثان) شارح علامه فن مذكوره متعلق اولان
حالاتدن نفسنه عائد بعض احواله انتقال ايدرك سبب تصنيفنى بيانه شروعدر ٭ اجلت ٭ اجالهدن
اداره معناسنه اولوب مراد اعمال فكر وروية ومرة بعد اخرى تكرار نظردقتدر ٭ شغف ٭
عشق ومحبتدن تولد ايدن حرارت قلب اولوب مراد شدت حرص واملدر ٭ جرجان تركستانده
واقع خوارزم ايالتنده بر بلدهنك اسميدر ٭ ترحل ايله رحال بيننده اولان صنعت شبه اشتقاق
غير خفيدر ٭ بوائق ٭ داهيه معناسنه بائقهنك جمعيدر ٭ طوارق ٭ ليلا تحدث ايدن دواهيدر
٭ حدثان ٭ حادثه معناسنه مصدردر (مفهوم كلام بعض فنوندن استيفاى وطر وحاجت وقداح
نظرمى مستودعات فنون مذكوره اولان مباحث خفيهده اداره واعمال فكر وروية ايلدككدن
صكره ارتقاء مدارج كماله اولان صدق همت وافواه فحولدن اخذ واستفادهٔ علمه اولان فرط شغف
ومحيم منزل افاضل ومحفل ارباب فضائل اولان ولايت خوارزم توابعندن شهر شهير جرجانه عزم
وسفره باعث وداعى اولدى همان جناب مالك الملك بلدهٔ مذكوره دن دواهئ زمانى صرف وازاله
وحوادث وفايعدن مصون الساحه بيورسون) قال رحمه الله (فشمرت عن ساق الجد الى اقتناء
ذخاير العلوم والمعارف واقتلاذ الاناسى من عيون اللطائف وصرفت شطرا من الزمان الى الفحص
عن دقايق علم البيان اراجع الشيوخ الذين حازوا قصب السبق فى مضماره واباحث الحذاق الذين
غاصوا على غرر الفرائد فى بحاره) ٭ فشمرت ٭ قولى فعل مقدره معطوف اولوب نزلت ههنا
تقديرنده در ٭ ساق الجد ٭ استعارهٔ مكنيه وتخييليه اولوب شمرت لفظى ترشيحدر ٭ الى اقتناء ٭
قولى ميل معناسنى تضمين ايله شمرت فعلنه متعلق اولوب ٭ شمرت عن ساق الجد مائلا الى اقتناء ٭ وياخود
٭ ملت مشمرا عن ساق الجد الى اقتناء ٭ تقديرنده در شويله كه صورت تضمينده فعل مذكور معناى
حقيقيسنده مستعمل اولهرق تضمين اولنان معناى آخر متعلقاتندن برشيئك ذكريله دلالت اولنان
لفظ محذوف ايله مراد اولوب بعضا مذكور اولان فعل اصل ومحذوف حال تابع وبعضا بالعكس اعتبار
اولنور كثير الموارد مسائل شايعهدندر ٭ اناسى ٭ جمع انسان اولوب انسان العين سوادعينده
مشهود اولان صورته اطلاق اولنور اصلى اناسن اولوب خلاف قياس اوزره نون يايه قلب اولنمشدر
٭ مضمار ٭ ميدان معناسنه در عادت فرسان عرب نهايت ميدان مسابقهيه برقصبه غرز وركزيله

ابتداء قصبهٔ مذكورهيى اخذه قنقيسى سبقت ايدرسه فرسان سائرهيه تفضل ايتمش اولور بو مقامده
فن بلاغتده كمالدن كنايهدر (مفهوم تركيب بلدهٔ مذكورهيه تيسر وصول ايله اكتساب علوم
ومعارف واقتطاع انسان العين عيون لطائفه تشمير ساق سعى وجد يعنى لطائف علومه لايقيله كسب
اطلاع ووقوفه جهد ايدوب علم بلاغتده قصب سبقى ربوده ايدن ناصر الدين ترمذى وعلاء الدين
سغناقى وبهاء الدين حلوانى كبى مشايخ عصره مراجعت وفن مذكورده رسيدهٔ قعر كمال اولان
مهرهٔ عظام ايله بحث ومناظرهيه حصر همت ايتديكم حالده تفتيش دقايق علم بيانه بر مدت صرف
كوشش فراوان ايلدم) قال رحمه الله (وكثيرا ما كان يخالج قلبى ان اشرح كتاب تلخيص المفتاح
المنسوب الى الامام العلامة عمدة الاسلام قدوة الانام افضل المتأخرين اكمل المتبحرين جلال الملة والدين
محمد بن عبد الرحمن القزوينى الخطيب بجامع دمشق افاض الله عليه شآبيب الغفران واسكنه
فراديس الجنان) ٭ كثيرا ما ٭ ظرفيت اوزره منصوب اولوب لفظ ما معناى كثرتى تأكيد ايچوندر
وعامل ولى ايدن فعلدر ٭ امام ٭ مقتدا به اولوب جمعى بنه امام اولهرق اكثر ائمه لفظيله دخى جمعلنور
اصلى افعله وزنى اوزره ائممهدر ٭ شآبيب ٭ شؤبهنك جمعى اولوب مطر وغير يسندن دفعه دركه
تركيده بوغناق تعبير اولنور ٭ غفران ٭ ومغفرت تغطيه وستر معناسنه اولوب مغفرت الهيه مس
عذابدن عبدى صون الهيسيدر (مفهوم كلام دخى اكثر احيانده كتاب مفتاحك ملخصى اولوب امام
علامه ومعتمد عليه اسلام مقتداى انام افضل علماى متأخرين واكمل فضلاى متبحرين واجلهٔ ملت
ودين يعنى خطيب جامع دمشق محمد بن عبد الرحمن قزوينينك تأليفكردهسى اولان كتاب تلخيصى شرح
ايتمكلكه اظهار ميل وتشوق ايدردى همان جناب بارى مؤلف مشار اليهى مس عذابدن مصون واعلاى
درجات جنان عالياتنده مسكون بيورسون) قال رحمه الله (اذقد وجدته مختصرا جامعا لغرر
اصول هذا الفن وقواعده حاويا لنكت مسائله وعوايده محتويا على حقايق هى لباب اراء المتقدمين منطويا
على دقائق هى نتايج افكار المتأخرين مائلا عن غاية الاطناب ونهاية الايجاز لايحا عليه مخائل السحر
ودلائل الاعجاز) كثيرا ما يخالج قولنه مقام تعليلدهدر ٭ اصول ٭ ايله مراد دلائل و٭ قواعد٭
ايله مسائل در ٭ حاويا ومحتويا ٭ جامعا معناسنه اولوب على ايله تعديهسى معناى اشتمالى تضمينيدن
ايچوندر مختصرا قولندن صكره وارد اولان منصوبات يا اوصاف متواليه وياخود احوال مترادفهٔ
متداخله در ٭ مخائل ٭ مخيلهنك جمعى اولهرق مستودعات خياليه دركه مراد امارات در ٭ سحر ٭
اخذه يعنى افسون ورقيه معناسنه اولوب مأخذى لطيف ودقيق اولان شيلره دخى اطلاقى شايعدر
(مفهوم كلام كتاب تلخيصى شرحه اشتياقمه سبب زيرا كتاب مذكورى فن بلاغتك نفايس دلائل
وقواعدنى جامع ونكت مسائل ومنافعنى مستجمع وخلاصهٔ آراء متقدمين اولان حقايقى محتوى ونتايج
افكار متأخرين اولان دقايقى جامع ومنطوى غايت اطناب ونهايت ايجازدن سالم وخالى وانوار امارات
سحر ودلائل اعجاز ايله متلامع ومتلالى بر تأليف مختصر بولدم ديمكدر) قال رحمه الله (ففى كل لفظ
منه روض المنى ٭ وفى كل سطر منه عقد من الدرر) اشبو بيت شاعر وطواطك اولوب ٭ منى ٭
منيهنك جمعى اولهرق مقصود ومشتهى معناسنه در معنى كتاب مذكورك هر لفظنده رياض
منا ومقاصددن بر روضه وهر بر سطرنده اينجودن بر قلاده موجوددر يعنى مقاصد كثيرهيى شامل
وانتظام تأليف وعباراتى مشتمل بر كتاب نفيسدر قال رحمه الله (وكان يعوقنى عن ذلك انى فى زمان
ارى العلم قد عطلت مشاهده وسدت مصادره وموارده وخلت دياره ومراسمه وعفت اطلاله حتى
اشفت شموس الفضل على الافول واستوطن الافاضل زوايا الخمول يتلهفون من اندراس اطلال العلوم
والفضائل ويتأسفون من انعكاس احوال الاذكياء والافاضل وهكذا يذهب الزمان على العبر ويفنى
العلم فيه ويدرس الاثر) مشاهد ومعاهدله مراد مدارس وكتب ومصادر وموارده مراد اصحاب
تعليم وتعلمدر ٭ عفت ٭ اندرست معناسنه در ٭ اطلال ٭ جمع طللدركه خرابه زارده ارضدن
مرتفع اولهرق باقى اولان محل اولوب زمين ايله برابر اولورسه رسم اطلاق اولنور ٭ اشفت ٭

اشرفت وقربت مفهومنده‌در ❊ شموس فضلادن مراد اهل علمدر ❊ افول ❊ غروب معناسنه‌در
❊ استيطان ❊ اتخاذ وطندر ❊ خمول ❊ اختفا وضد شهرتدر ❊ تلهف ❊ تحسر معناسنه‌در ❊ اندراس ❊
محو اولمق و بوزلمق معناسنه‌در ❊ اذكياء ❊ ذكينك جمعی اولوب حدة فؤاد معناسنه ذكادندر
وزا ايله • زكاء • عقل وكياست فحواسنه‌در ❊ وهكذا تذهب الزمان ❊ قوليله مرادی ذكر اولنان
انعكاس احوال اصحاب فضل وكمال زمان مذكوره مخصوص برشی اولميوب بلكه امر مستمر و بلكه مترقی
اولديغنی اثباتدر ❊ عبر ❊ فتح عين ايله دمع عين معناسنه عبره‌نك جمعی اولوب مراد اهل زمانك
استمرار سرشك حيف واسفيدر وكسر ايله عبرتك جمعی اولوب اعتباردن اسمدر ❊ ودروس اثر ❊
اثرك محو اولمسندن عباره‌در (مفهوم كلام و بنی كتاب مذكوری شرح ايتمكدن بر زمانه تصادفم منع
وزجر ايدرديكه انده علمك حجرات ومدارس واهل تدريس وتدريسی مندرس ومفقود و ديار ومراسم
وآثار وعلايمی مهجور ونابود اولديغنی مشاهده ايدر دم برحالده كه شموس فضل اولان علماء كرام
درجهٔ اغتراب واغتيابه تقرب وموجود بولنان فضلا دخی زوايای انزوا وخمولده اتخاذ وطنله ميدان
نشر فضائلدن تغرب ايدرك آثار علم وكمالك محو واندراسندن اظهار تحسر واحوال اذكيا و افاضلده
مرئی اولان تغيراتدن ابراز تحزن وتكدر ايدرلر ايدی لكن نه چاره كه زمان بو وجهله اهلنی كريان
سوزش حيف وحرمان ايدرك مرور وافنای علوم ايله نيجه آثار نفيسه‌يی عيون جهاندن مستور
ايدر يعنی حالات متألمهٔ مذكوره بزم زمانمزه محصور اولميوب بلكه بوحال وشان انتهاء غايته دكين
ذات زمان ايله مستمر اولسه و بلكه ترقی بولسه كركدر ﴿فاعتبروا يا اولی الابصار﴾ اين زماننا واين
تلك الاعصار ❊ قال رحمه الله (لكن لما رأيت توفر رغبات المحصلين على تعلم هذا الكتاب وتحصيله
وامتداد اعناقهم نحو الاحاطة بجمله وتفصيله واكثرهم قد حرموا توفيق الاهتداء الى مافيه من مطويات
الرموز والاسرار اذلم يقع له شرح يكشف عن وجوه خرائده الاستار ترى بعض متعاطيه قد اكتفوا
بما فهموه من ظاهر المقال من غيران يكون لهم اطلاع على حقيقة الحال و بعضهم قد تصدوا سلوك
طرائقه من غير دليل فاضلوا كثيرا وضلوا عن سواء السبيل) ❊ امتداد اعناقدن مراد تطاول
اعناق اولوب كمال ميلدن كنايه‌در بوده يا استعارهٔ مكنيه مع التخييل وياخود هيئت راغبينی برشيه
مد اعناق ايدوب دقتله نظر ايدن كيمسه‌نك هيئتنه تشبيه اولمق اوزره تمثيلدر ❊ جمل ❊ ضد تفصيل
اولان اجمالدن جمله‌نك جمعيدر ❊ توفيق ❊ تهيئهٔ اسباب خير وتنحيهٔ اسباب شردر ❊ اهتداء ❊
موصل مطلوب اولان شيئی وجداندر ❊ رموز واسرار منطويه ايله مرادی كتاب مذكورده
اولان نكات مجتمعهٔ دقيقه‌در ❊ خرايد ❊ خريده‌نك جمعی اولوب حبيبهٔ نسواندر وكتاب اساسده
عذراء يعنی باكره ايله تفسير اولنمشدر لؤلؤ خريده ثقب اولنمامش اينجودر مسائل مشكله‌يی استارده
خرائده تشبيه ايلمشدر ❊ طرائق ❊ طريقه‌نك جمعيدر معانیٔ كثيره‌سی ميانده مذهب معناسنه حملی
مناسب مقامدر مراد موصل معانی اولان الفاظ وعباراتدر (مفهوم كلام هرنقدر زمانك حالات متألمهٔ
مذكوره‌سی كتاب تلخيصی شرح ايتمكلكمه مانع شوق اولمش ايسه‌ده لكن طريق تحصيلده
بولنان طلبه‌نك كتاب مذكوری تعليم وتحصيله رغبات وفيره وورزشلری وكتاب مذكورده اولان
ابحاث ومسائلك مجملا ومفصلا احاطه‌سنه كمال ميل وخواهشلری اولوب وكتاب مذكورده بولنان
مسائل مشكله‌يی كشف وايضاح ايدر شرحی بولنمديغی جهتله محصلينك اكثريسی نكاة و دقايق
مودوعه‌سنه وصول و وقوفه موفقيتدن محروم قالمشلر ايدی زيرا شراحدن بعضيلری حقيقت حاله
مطلع اولمقسزين بالكز ظاهر كلامدن فهم ايده بيلدكلری شيلرك اتيانيله اكتفا ايدوب و بعضيسی
من غير مرشد سلوك مذاهب تحقيقه تصدی ايدرك چوق كيمسه‌يی دوچار كريوهٔ ضلال وكنديلری
طريق مستقيمدن ضال اولمشلر ايدی بوحالی مشاهده ايتديكم ايچون) قال رحمه الله (اختلست
من اثناء التحصيل فرصا مع ما اتجرع من الزمان غصصا وطفقت اقتحم موارد الدهر غائصا
فی لجج الافكار والتقط فرائد الفكر من مطارح الانظار وبذلت الجهد فی مراجعة الفضلاء المشار اليهم

بالبنان وممارسة الكتب المصنفة فی فن البيان لاسيما دلائل الاعجاز واسرار البلاغة فلقد تناهيت
فی تصفحهما غاية الوسع والطاقة ثم جمعت لشرح هذا الكتاب مايذلل صعاب عويصاته الابية
ويسهل طريق الوصول الی ذخاير كنوزه المخفية) ❊ اختلست ❊ لمايه جواب اولوب استلبت معناسنه‌دركه
سلب ونهبدر ❊ ما اتجرع ❊ قولنده ما مصدريه اولوب مثلا تجرع ماء شيئا فشيئا شربيدر باب تفعلدن
اصاغه اولنان تفهم ونظائرنده بو وجهله اصل فعلك مرة بعد اخری حصولنه دلالت ايچون اولوب
جمله‌سنك مفهومنده تدريج معتبردر ❊ سهر ❊ بيدارلق اولوب موارد سهردن مراد طالبك غافل
بولنماسی لازم كلان مواضعدر ❊ فرائد فكر ❊ درر كبيره‌يه شبيه اولان نتايج فكردر ❊ نظر ❊
مشهور اولان فكره مرادف اولوب بعضيلر فكر ذهن انسانك جهت مبادی‌يه حركه ايدوب اندن
مطالبه رجوع ايتمسيدر ونظر ذهنك حركهٔ مذكوره‌سی ضمننده واقع اولان ملاحظهٔ معقولاتدر ديديلر
❊ جهد ❊ ضم وفتح ايله اجتهاد اولوب فراضم ايله طاقت وفتح ايله مشقتدر ديو تفريق ايلمشلردر
❊ ولقد تناهيت ❊ قولنده لام توطئهٔ قسمدر ❊ تناهی ❊ بلوغ الی النهايه معناسنه اولوب مجازا جزء
معناسی اولان بلوغه تجريد اولنمشدركه بو تجريده غاية الوسع قولی قرينه‌در زيرا كلام زيادهٔ تأكيد
ايچون جزء معنايی تصريح قبيلندندر نتكيم • ابصرت بعينی • واصغيت اليه باذنی • قوللرنده واقع
وشايعدر ❊ عويصات ❊ عويصه‌نك جمعی اولوب امر صعبدر ❊ ابيه ❊ اباءدن فعيله اولوب ممتنعه
معناسنه‌در ❊ ذخاير كنوزه ❊ قولنده اضافه بيانيه اولوب مراد معانی وطرائق وصول ايله مقصود
الفاظدر (مفهوم كلام احوال متألمهٔ زمان ايله مكدر البال اولديغم حال ايله برابر اثناء تحصيلدن
اختلاس فرصت وبحر افكاره غوص ايله مواضع لازم التيقظده اعتنا ودخول ونظرمك رسيده
اولديغی محللردن فرائد مطالعاتی التقاط وتحصيله شروع ومبادرت ايدرك ومشهور انام اولان
فضلاء بنامه مراجعت ودلائل اعجاز واسرار بلاغت كبی مؤلفات فن بيان اولان كتب موثوقه‌يی
مطالعه‌ده صرف غايت وسع وطاقتله كسب ممارسته بذل اجتهاد وهمت ايليه‌رك اشبو كتاب
مستطاب تلخيصی شرح ايچون صعاب ممتنعة التيسيری تليين وتذليل ومعانیٔ مكنونه‌سنه موصل
اولان الفاظ وعباراتی حل وتسهيل ايده جك مقتضياتی جمع ايلدم) قال رحمه الله (واودعته
فرايد نفيسة وشحت بها كتب القدماء وفوائد شريفة سمحت بها اذهان الاذكياء وغرائب نكت اهتديت
اليها بنور التوفيق ولطائف فقر اتخذتها من عين التحقيق وتمسكت فی دفع اعتراضاته بذيل العدل
والانصاف وتجنبت فی ردما اورد عليه من مذهب البغی والاعتساف واشرت الی حل اكثر غوامض
المفتاح والايضاح ونبهت علی بعض ماوقع من التسامح للفاضل العلامة فی شرح المفتاح واومأت الی
مواضع زلت فيها اقدام الاخذين فی هذه الصناعة واغمضت عما وقع لبعض متعاطی هذا الكتاب
من غير بضاعة ورفضت التأنس بجماعة حظروا تحقيق الواجبات ومافرضت علی نفسی سترهم
فی تطويل الواضحات) ❊ حظروا ❊ مبنی للمفعول اولەرق منعوا معناسنه‌در • يقال حظره ای منعه
• وهو محظور • ای ممنوع ومحروم بولنورنده تحقيق واجبات قولی حذف وايصال اولوب من
تحقيق الواجبات تقدير اولنور وياخود مبنی للفاعل اولوب حرموا تحقيق الواجبات علی انفسهم
تقديرنده‌در بو فقره‌لرده رفض وسنت وجماعت وفرض و واجب وحظر لفظلرينك اجتماعنده اولان
مع الايهام صنعت مراعات نظير مستغنیٔ تقريردر (مفهوم كلام وشرح ايچون جمع ايتديكم شيده
كتب قدمايی تزيين ايدن فرائد نفيسه ومرغوبه وعطايای اذهان اذكيا اولان فوائد شريفه‌يی
وجناب هادينك توفيق واحسانيله نائل اولديغم نكت غريبه وعين تحقيقدن اخذ واختراع ايلديكم
فقرات لطيفه‌يی ايداع ايلدم وكتاب مذكورك حاوی اولديغی اعتراضاتك دفعنده ذيل عدل
وانصافه تمسك واوزرينه وارد اولان اسئله‌نك ردنده مذهب تعدی وتجاوز طريقندن تنحی
وتباعد ايتدم وسكاكی رحمه اللهك مفتاحده ومصنفك مفتاح شرحی ايضاحده اولان اكثر كلام
غامض وغيرواضحلرينك حلنه اشارت وشرح مفتاحده فاضل علامه قطب الدين رازيدن واقع

اولان بعض تسامحه تنبیه ایدوب و بو صنعتده شروع ایدنلرك مزالق اقدامنده ایما ومن غیر بضاعة بو کتابك متعاطیسی یعنی طریق شرح و ایضاحنك سالك ومتخطیسی بولنانلردن وقوعه کلان خبط وغلطی ایراددن تساهل و اغماض ایله تحقیق واجب اولان محللره تصدی ایتمیان جماعته اقتدایی ترك ایدوب ومقامات واضحه‌یی تطویلده انلرك طریقنه سلوکی اوزریمه واجب قیلیه‌رق التزام اهم وترك مالایلزمه اعتنا ایلدم دیمکدر) قال رحمه الله (وحین فرغت عن تسوید الصحایف بتلك اللطائف شعر ❊ رمانی الدهر بالارزاء حتی ❊ فؤادی فی غشاء من نبال ❊ فصرت اذا اصابتنی سهام ❊ تکسرت النصال علی النصال ❊ وذلك من توارد الاخبار بتفاقم المصائب فی العشائر والاخوان عند تلاطم الفتن فی بلاد خراسان لاسیما شعر ❊ دیار بها حل الشباب تمیمتی ❊ واول ارض مس جلدی ترابها ❊ فلقد جرد الدهر علی اهالیها سیف العدوان واباد من کان فیها من السکان ولم یدع من اوطانها الادمنة لم تتکلم من ام اوفی ولم یبق من حزبها الا قوم بلدح عجفی شعر ❊ کأن لم یکن بین الحجون الی الصفا ❊ انیس ولم یسمر بمکة سامر) ❊ حین ❊ ظرف اولوب مابعدنه مضاف وعاملی رمانی اولوب جمله جمعت اوزرینه معطوفدر وجملهٔ مضاف الیهاده حینده راجع ضمیر اولمامسی مصدر ایله مؤول اولدیغندن ربطه عدم احتیاجنه مبنیدر واول ارض الخ مصراعی ابونصر اسدینك ❊ بلاد بها نیطت علی تمائمی ❊ واول ارض مس جلدی ترابها ❊ قولنی تضمین اولوب نیطت علقت معناسنه در ❊ فلقد جرد ❊ قولی ماسبق تعلیل موقعنده اولوب لام توطئهٔ قسمدر ❊ اباده ❊ اهلاکدر ❊ ام اوفی ❊ اسم حبیبه اولوب بو فقره زهیر بن سلمی نك ۰ امن ام اوفی دمنة لم تکلم ۰ بحومانة الدراج فالمتثلم ۰ بیتنه تلمیحدر ۰ حومانة الدراج ومتثلم ۰ ایکی موضعك اسمیدر (مفهوم بیت ام اوفینك اشبو موضعیده اولان منازلدن ام اوفادن سؤال ایدنلره جواب ویرمیان دمنه‌می قالمشدر که منازل ام اوفانك کمال تغیری جهتیله اطلالی بیله فرق وتمیز اولنمیه‌جق مرتبه‌یه رسیده اولمشدر دیمکدر که مراد اظهار تحسر وتحزندر ❊ بلدح ❊ بر موضعك اسمی اولوب علمیت وعلی تأویل البقعه تأنیث ایچون ویاخود خلف عن الوعد معناسنه بلدح فعلندن منقول اولدیغیچون غیر منصرفدر ❊ عجفی ❊ عجیفك جمعی اولوب عجف تحریف ایله هزال یعنی ضعیف واعجف مهزول معناسنه‌در جمعی علی غیر قیاس عجاف کلور ۰ بلدح قوم عجفی ۰ قولی ضرب امثالدن اولوب قائلی اولی نعامه اسمیله ملقب برکیسه‌در ❊ حجون ❊ فتح حا ایله مکهٔ مکرمه شرفها الله تعالی الی یوم القیامه‌ده برجبلك اسمی اولوب ❊ صفا ❊ معروفدر ❊ سامر ❊ کیجه ایله تحدث ایدن کیسه‌در بو بیت عمرو بن حادث جرهمینك اولوب مکهٔ مکرمه‌دن عشیرتیله عنه نفی اولندیغی حینده انشاد ایلمشدر (معنای بیت کأن جبل حجون ایله صفا بیننده انسیت ایده‌جك کیسه اولمیوب و مکهٔ مکرمه‌ده کیسه حدیث لیل ایله متحدث اولمدی دیمکدر زیرا حدیث لیل عادت عربدندر (مفهوم کلام واطائف مشروحه ایله تسوید صحائفدن حین فراغمده دهر پرغدرك اومرتبه هدف مصائب ومقاساتی اولدم که درونمی غشاوهٔ نبال احاطه ایدرك سهام مصیبهٔ مصائبك دمرنلری بکدیکری اوزره شکست اولوردی بو حال پرملال ایسه بلاد خراسانده ظهور ایدن فتن عظیمه‌دن عشائر واخوانم ایچنده تحدث ایدن مصائب کلیه اخبارنك تعاقبندن نشأت ایلدی باخصوصکه بلاد خراسان بر دیاردر که دست شباب ایله تمیمهٔ صباوتمك حلی محلی وعالم شهودده جسمی ترابی مس ایدن ارضك اولی والحاصل وطن اصلیدر دیار مذکور اهالیسی اوزره غدر پیشکان زمان سل سیف ظلم وعدوان ایله سکنه‌سنی اهلاك ایدوب انده اولان امکنه ویوتدن یالکزام اوفادن خبر ویرمیان آثاردن یعنی خرابه زار اطلالدن غیری برشینی ترك ایتمدی وسکنه‌سندن فقط بلدح عجفاده اولان ضعفا باقی قالوب یعنی آزادهٔ سیف دمار اولنلردخی برطاقم عجزهٔ فقرا وکرسنکاندن عباره‌در بو سببدن ناشی دیار مذکور احوالی بیت مذکور ماصدق مآلی اوله‌رق مؤانست ومسامره‌یه صالح کیسه بولنمامق مرتبه‌یه تنزل ایلمشدر) قال رحمه الله (فطرحت الاوراق فی زوایا الهجران ونسجت علیها عناکب النسیان وضربت بینی وبینها حجابا مستورا وجعلتها کأن لم یکن شیئا مذکورا

والی الله المشتکی من دهر اذا اساء اصر علی اسائته وان احسن ندم علیه من ساعته) ❊ عناکب النسیان ❊ قولنده مضاف محذوف اوله‌رق بیوت عناکب النسیان دیمکدر یاخود مبالغه‌یه محمولدر وبرشی اوزرینه نسج عنکبوت اوشیئی مهجوریتدن کنایه‌در وجانب اسائت دهرده اذا وطرف احسانده ان اتیان ایلمسی اولی مقطوعه وثانیه مشکوك اولدیغنه اشارتدر (مفهوم کلام ظهور مصائب مسروده دناشی اوراق مذکوره‌یی زوایای هجر وفراقده ترك ایدرك بوالله المه المدم واوزرینه نسج عناکب نسیان ایله مطالعه‌سندن مهجور اولدم واوراق مذکوره‌یی نظرمدن دور ومستور ایدوب قطعا خاطره کلیه‌جك صورتده ترك وتغافل اختیار ایلدم ودهردنیدن انجق جناب باری‌یه شکایت ایدرزکه اسائت ایتدیکی حینده اسائتنده اصرار ایدوب احسان ایتدیکی صورتده ساعتیله ندامتنی اظهار ایدر بو کلامدن مرادی حالات متألمهٔ مذکوره‌نك امتدادامنی بیاندر) قال رحمه الله (ثم الجأنی فرط الملال وضیق البال الی ان تلفظنی ارض الی ارض وتجرنی رفع الی خفض حتی انخت بمحروسة هراة حماها الله عن الافات ففتح الله عینی منها علی جنة النعیم بلدة طیبة ومقام کریم) ❊ لفظ ❊ رمی معناسنه‌در رفعدن مراد مکان مرفوع و ❊ خفض ❊ دن مراد مکان منخفض ومطمئندر وبارضدن ارض آخره انتقالی ضروری اولدیغنه کلامده ایما اولوب ولفظ جر ورفع وخفض بینلرنده اولان حسن مناسبت خفی دکلدر ❊ انخت ❊ اناخهٔ جملدن اولوب مراد مجرد اقامتدر ❊ هرات ❊ فتح ها ایله بلدهٔ مشهوره درکه الیوم بلادمزده کسر ایله معروفدر ❊ منها ❊ ده من ۰ رایت من زید رجلا ۰ قولی کبی تجریدیه‌در یاخود مضاف محذوف اولوب من جهتها تقدیرنده ویاخود فی معناسنه‌در کلامده استعاره اولمق صورتی دخی محتملدر ❊ محاسن ❊ علی غیر القیاس حسنك جمعیدر (مفهوم کلام احوال متألمهٔ مذکوره‌دن منبعث اولان فرط ملال وضیق بال بالضرور محلدن محله سیر وتنقلات وبالادن حضیضه تنزلاته الجا ومجبور ایدرك حتی که محروسهٔ هراته عزیمتله بلدهٔ مذکوره‌ده اختیار اقامت ایلدم جناب باری شهر مزبوری آفاتدن مصون بیورسون بلدهٔ مذکوره‌یه وصولمله جناب حق عین ابتهاجمی مشاهدهٔ جنت نعیم ایله قریر ایتمشدر بر بلدهٔ طیبه ومقام کریمدر که انده مجموع محاسن مجتمع اولوب ومحاسن موجوده‌نك احسنی امن وایمان وبرکتندر قال رحمه الله (فشاهدت ان قد سطعت انوار العلم والهدایة وخمدت نیران الجهل والغوایة وظل ظل الملك ممدودا ولواء الشرع بالعز معقودا وعاد عود الاسلام الی رواته وآض روض الفضل الی مائه ونظم شمل الخلائق بعد الشتات ووصل حبلهم عقیب البتات واستظل الانام بظلال العدل والاحسان وارتبعوا فی ریاض الامن والامان) ❊ نیران ❊ نارك جمعی اولوب اصلی نوراندر زیرا تصغیر نار نویره اولدیغی دلالتیله واویدر ❊ غوایة ❊ مطلوبه موصل اولمیان طریقه سلوکدر ❊ ظل ❊ صار معناسنه‌در ❊ رواء ❊ ضم ایله منظر حسندر ❊ آض ❊ عاد معناسنه اولوب ایضا قوللری بوندندر ❊ شمل ❊ اضداددن اولوب متشتت ومجتمع اولان شی معنالرینه ایسه ده اوراده شایعدر ❊ شتات ❊ تفرقه‌در ❊ وارتبعوا ❊ عین مهمله ایله اخذوا ربعهم یعنی منزلهم ودارهم دیمکدر یاخود اکلوا الربیع ویاخود اقاموا فی الربیع دیمکدر (مفهوم کلام کوردمکه انوار علم وهدایت کسب اعتلا ورفعت ایدرك التهاب نیران جهل وغوایت مخمود وسایهٔ امن وامان ملك وولایت ممدود وغالبیت حکومت شرعیه ایله لواء شریف شریعت مرکز استقرارده ثابت ومعقود اولدی وبعد التشتت والتفرقه اجتماع وحضور ناس منتظم وعقیب انقطاعده حبل منفصم امور جمهور موصول ومنضم اولوب هرکس سایهٔ عدل واحسانده مستظل وسایه‌دار وریاض امن وامانده متصرف ملك ودار ومتنعم نوال ذوق ومسار اولدیلر) قال رحمه الله (کل ذلك بیمن دولة سلطان الاسلام ظل الله علی الانام مالك رقاب الامم خلیفة الله فی العالم حامی بلاد اهل الایمان ماحی اثار اهل الکفر والطغیان ناصر الشریعة القویمة سالك الطریقة المستقیمة باسط مهاد العدل والانصاف هادم اساس الجور والاعتساف والی لواء الولایة فی الافاق مالك سریر الخلافة بالاستحقاق المجتهد فی نصب سرادق الامن والامان

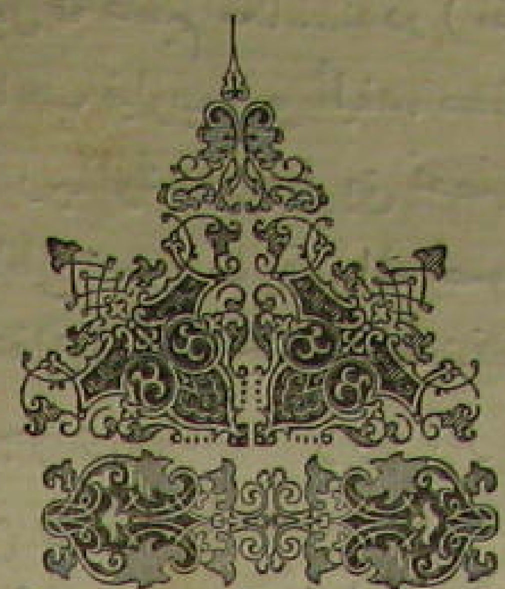
الممتثل بنص ان الله يأمر بالعدل والاحسان الخالص طوية فى اعلاء كلمة الله الصادق نيته فى احياء
سنة رسول الله) * ميامن * على غير القياس جمع يمندر * سلطان * سلاطتدن اولوب سلاطت
قهر معناسنه در * سرادق * سرادقاتك مفردى اولوب صحن دار اوزره ضرب اولنان سايباندر
(مفهوم كلام ذكر اولنان امن وامان ايله تهيؤ اسباب اسايش بلدان جملهٔ محضا ممالك اسلاميه يى
جور ومظالم اشدا وتجاوز اعدادن حافظ وحامى ارباب كفر وطغيانك فتن وتسلطنى ماحى ناصر
شريعت قويمهٔ محمديه سالك طريقت مستقيمهٔ نبويه باسط بساط عدل وانصاف هادم اساس جور
واعتساف والئ لواء اقطار ولايت مالك مستحق مسند خلافت نصب سرا پردهٔ امن وامانه مجتهد
وساعى و ﴿ ان الله يأمر بالعدل والاحسان ﴾ نص مبيننه ممتثل ومراعى واعلاء كلمة الله هى العليايه
خلوص اعتقادى بارق وسنن سنيهٔ حضرت پيغمبرى يى احياده عزم ونيتى صادق اولان سلطان الاسلام
ظل الله على الانام حضرتلرينك يمن وبركت نوبت سلطنتلريله جلوه كر منصهٔ وقوع اولمشدر)
قال رحمه الله نظم (خليفة ملك الافاق سطوته * والحق كان مداه اية سلكا) * سطوة * سطا يسطودن
بناء مره اولوب قهره بالبطش معناسنه در جمعى سطوات كلور كأن سطوت واحده سى تملك آفاقده
كافى اولديغنه ايذان ايچون جمع اوزره مزه يى ايثار ايلمشدر و * الحق * لفظى كان ايچون خبر
منصوب اولوب لاجل الاهتمام اسمى اوزره تقديم اولنمشدر ياخود مبتدا اولوب اسم كان حقه راجع
اولان ضمير مستتر و * مداه * خبردر . مدى . غايت معناسنه در * اية * اى لفظندن تأنيث اولوب
تنوين مضاف اليهدن عوض اوله رق اية طريق ديمكدر * سلكا * ده اولان الف اشباع ايچوندر
(معناى بيت شاه مشار اليه برخليفه دركه كمال بطش وسطوتى اطراف بلاده مالك ومتصرف ونتايج
سلوك وذهابى اظهار حق واعلاء كلمة الله تعالى يه منتهى ومنصرف اولور ديمكدر) قال رحمه الله
(يحوم حوم ذراه العالمون كما * ترى الحجيج بيت الله معتركا) * ذرى * مظله وسايبان معناسنه
اولوب * عالمون * كسر لام ايله مرويدر * كما ترى الحجيج * موقع مصدرده در ومشبه به مدخول
كاف اولميوب بلكه اندن مستفاد اولان شيدر كه تقدير كلام حوما نا مثل حومان الحاج حول البيت
وقت رؤيتهم معتركين ديمكدر * حجيج * حاجك جمعيدر * معتركا * مزدحما معناسنه اولوب
. كما ترى . قولنده رؤيت علم معناسنه اولورسه ترى ايچون مفعول ثانى واكر ابصار معناسنه اولورسه
حجيجدن حالدر (معناى بيت شاه مشار اليهك اطراف كنف وحمايتنده اهل علم ومعارف حجاج
ذوى الابتهاجك حول مكرم بيت معظمى كمال ازدحام ايله طواف ايتدكلرى كبى دور ايدرلر ديمكدر)
قال رحمه الله (يحيى نسيم رضا منه الزمان وكم * مكافح بلظى من سخطه هلكا) * كم * خبريه اولوب
تكثيرى مفيد اوله رق محلى ابتدا اوزره مرفوع خبرى * هلك * لفظيدر * مكافح * معارض
معناسنه در * من سخطه * ظرف مستقر اولوب لظى ايچون موضع صفتده در (معناى بيت خليفهٔ
مشار اليهك نسيم رضا وفياضهٔ خيراتى اهل زمانى احيا ايدوب نيچه معارض ومحاربلر سوزندهٔ آتش
انفعال وسخطى اولمشدر ديمكدر كه مراد عدل وسياسته رعايتلرينى بيان اولوب بو ايكى خصلت
ايسه اهم خصائل شاهاندر) قال رحمه الله (اطار صاعقة من نصله فبها * الى السماك لواء الشرع
قدسمكا * وصادف الرشد منها كل معتسف * قد كان فى ظلمات الغى منهمكا) * سماك * ايكى كوكب
اسمى اولوب بريسى منازل قمردن اوله رق . سماك اعزل . واخرى منازل قمردن اولميوب . سماك رامح .
تعبير اولنور سمك ارتفع معناسنه در * وصادف الرشد * وجد الطريق المستقيم فحواسنده در
* انهماك * برشيده جد ولجاج ايتمكدر . وقد كان الخ . جمله سى محلا مجرور اولوب معتسف ايچون
صفتدر (معناى بيتين خليفهٔ مشار اليه نصل سهامندن برصاعقه پرواز ايتديروب لواء شرع درجهٔ
ستارهٔ سما كه كسب ارتفاع وحاصل اولان ضيا والتماع سببيله ظلمات غى وضلالده عناد وانهماك
ايدن هر برظلمه طريق مستقيمه اتباع ايلدى ديمكدر كه مراد آراء صائبانه وصولت دليرانه سيله جريان
احكام شرعيه درجهٔ كماله واصل واصلاح اهل ضلال ومفسدتله مظالم وتعديات محو وزائل اولديغى

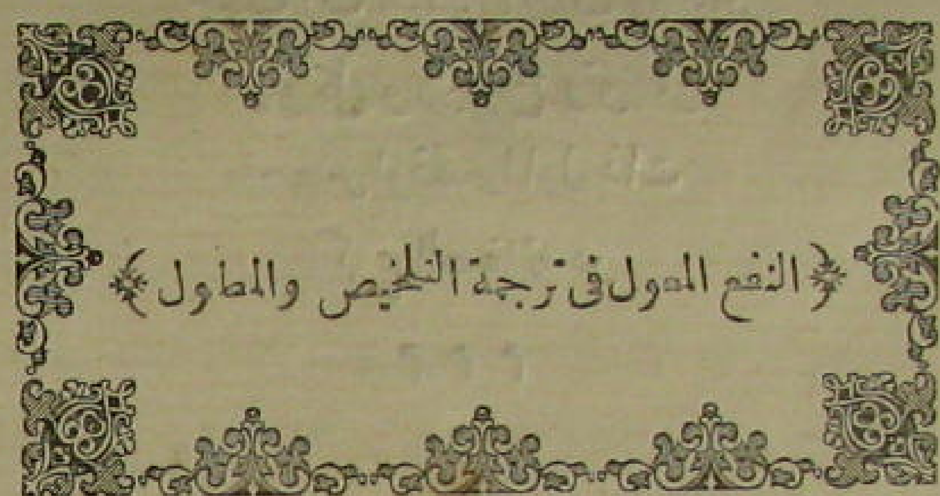
بياندر حقا كه پادشاهان خطهٔ اسلام ايچون اعلاء لواء شريعت واصلاح ارباب بغى ومفسدت كبى مهم
وظائف متبوعيت اوله مز) قال رحمه الله (فالدين صار قرير العين مبتسما * والملك اقبل بالاقبال
ممتسكا * علا فاصبح يدعوه الورى ملكا * وربما فتحوا عينا غدا ملكا) * قرير العين * ذات
قرة معناسنه دركه قره ضم ايله برودت معناسنه اولوب سروردن كنايه در زيرا دمعة السرور بارده
ودمعة الحزن حاره اولور بعضيلر صارت عينه ذات قرار معناسنه حمل ايله يعنى عينى مستقر اولوب
جوانبه نظرله مضطرب اولمز ديمكدر ديديلر علا واصبح ده اولان ضميرلر خليفه يه راجع اولوب
* علا * علاء دن شرف معناسنه اوله رق مضارعى يعليدر * يدعو الورى * قولى اكر صار
وياخود كان معناسنه حمل اولنورسه اصبح ايچون خبر واكر دخل فى الصباح معناسنه اولورسه
حالدر * ربما فتحوا * ده ربث ظرف لغو اولوب مقدار معناسنه ويامصدريه در معنى ساعت فتحهم
عينا ديمكدر * غدا * صار معناسنه در كلامده ايهام لطيف اولوب زيرا عيندن حاسهٔ مخصوصه
وياخود ملك لفظنك عين فعلى مراد اولنمق جائزدر ملك اول كسر لام ايله اوله رق ملك ثانى فتح لام ايله
الوكدن رسالت معناسنه در اصلى مألك اولوب اسم مكان وياخود مصدر بمعنى مفعولدر وملائكهٔ
كرامه ملك اطلاقى جناب بارى ايله عبادى بيننده واسطه اولدقلرى ايچوندر (معناى بيتين خليفهٔ
مشار اليهك همت سالف البيانى جهتله اهل دين كسب رفاه حال ايله مظهر ابتسام ومسار وكندولرى
واصل عز ودولت ومقبل وشرفدار اولوب حقلرنده قبول عامه حصوليله بين الانام حائز اولدقلرى
عنوان ملك ساعت فتح عينده لفظ ملكه مبدل اوله رق ملكيتله نامدار اولدى يعنى سكنهٔ بلاد
طوق بشردن خارج اولان اثار جليله سنى مشاهده لرى حينده * ماهذا الا ملك كريم * ديديلر) قال رحمه الله
(وهو السلطان الغازى المجاهد فى سبيل الله معز الحق والدنيا والدين غياث الاسلام ومغيث المسلمين
ابو الحسين محمد كرت لازالت اقطار الارض مشرقة بانوار معدلته واغصان الخيرات مورقة بسحايب
رأفته) * دنيا * تثنيهٔ ادنى اولوب قرب معناسنه در دنيايه دنيا اطلاقى قرب ودنو ايچوندر * كرت *
فتح كاف وسكون را وتا ايله بينلرنده تعظيمه دال اولان برلقبدر * المورق * شجر بركداردر
(مفهوم كلام خليفهٔ ممدوح مشار اليه پادشاه غزا كردار ومنهج رضاء باريده صارف بضاعهٔ سعى
واقتدار واوامر الهيه وامور دينيه ودنيويه يه معين وناصر واعلاء لواء دين اسلامه ساعى ومستلبند
قوة الظهر اولان ابو الحسين محمد كرت شاهدر همیشه پادشاه صاحب زمان افندمزك شاه خلد آشيان
مشار اليه كبى انوار معدلتى اطراف ونواحئ بلادى ضيادار امن وراحت وفياضهٔ شفقتى اغصان
خيرات وحسناتى فيضياب رونق ونضارت بيورسون آمين) قال رحمه الله (فهو الذى صرف
عنان العناية نحو حماية الاسلام وشيد بنيان الهداية اثرما اشرف على الانهدام وامطر على العالمين
سحائب الافضال والانعام وخص من بينهم العالمين بمزيد الاشبال والاكرام شعر * اقامت فى الرقاب
له اياد * هى الاطواق والناس الحمام) * اثرما اشرف * عقب ماقرب مفهومنده در * اشبال *
عطف وشفقت معناسنه در (مفهوم كلام خليفهٔ مشار اليه برپادشاه عادلدر كه عنان همتنى جهت
صون وحمايت اسلامه صرف ايله مشرف انهدام اولان بنيان هدايتى تشييد واحكام واحسان
وانعامنى باران سحائب كبى فرق عالمينده ابذال ايدوب خصوصيله صنف علماى ذوى الاحترامى
مزيد عطف واكرام ايله مظهر امتياز تام ايلدى (معناى بيت مشار اليهك نعم لايحصاسى كردن
حمامده اولان اطواق آسا رقاب انامه ربقه بند رقيت اولدى ديمكدر) قال رحمه الله (فقرأت
الحمد لله الذى اذهب عنا الحزن ووسمت بنسيان الاحبة والوطن وصرت بعميم لطفه مغبوطا محظوظا
وبعين عنايته ملحوظا محفوظا فشد ذلك عضدى وهزمن عطفى ثم هدانى الله سبحانه سواء الطريق
وافاض على سجال التوفيق حتى رجعت الى ماجمعت وشمرت الذيل لتصحيحه وترتيبه واستنهضت الرجل
والخيل فى تنقيحه وتهذيبه واضفت اليه ماسمح به فى اثناء ذلك الفكر الفاتر وسخ بعون الله النظر القاصر

فجاء بحمد الله كنزا مدفونا من جواهر الفوائد وبحرا مشحونا بنفائس الفرائد فجعلته تحفة بحضرته العلية
وخدمة لسدته السنية لازالت ملجأ لطوائف الانام وملاذ السهم من حوادث الايام وحصنا حصينا
للاسلام بالنبي واله عليه وعليهم السلام) ❊ فقرأت ❊ قولی فشاهدت اوزرینه معطو فدر ❊ الحمد
لله الذی ❊ الخ نظم جليلنی ایرادی اظهار زوال حزندن كنايه اولوب منزلنی جنته تشبيه ايلمشدر
زیرا كلام مذكور كلام اهل جناندر ❊ وسمت ❊ مبنی للمفعول اولوب صورت ذاسمة وعلامة معناسنه‌در
❊ غبطه ❊ حال مغبوطك زوالنی مراد ایتمه‌رك مثلنی تمنی ايلمكدر واشبو زوالنی عدم اراده قيديله
حسددن تميز ايدر ❊ هز من عطفی ❊ من تبعيضيه اولوب حركك بعض جانبی دیمكدر كه بعض مرتبه
ارتياحدن كنايه‌در بعضا ٠ هز العطف ٠ قولی ازالهٔ غفلتدن كنايه اولور ❊ سجال ❊ كسر سين وتخفيف
لام ايله بفتح السين جمع سجلدر كه درونده صو اولان دلو يعنی قربه معناسنده‌در ❊ استنهاض ❊ برشيئه
نهوض وقيام ايله امردر ❊ رجل ❊ راجلك جمعی اولوب فارسك خلافيدر (مفهوم كلام حال مشروحی
مشاهده‌م عقبنده هول محشر ومخافهٔ عذاب سقردن استخلاص ونجات ايله مبشر اولوب داخل
فردوس برين اولان اهل جنان كبی وارستهٔ احزان اوله‌رق ﴿ الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن ﴾
نظم جليلنی براوردهٔ زبان تحديث وتحميد ايلدم وفرط صفا وسرور ايله احبا ووطنی نسيان ايدرك
بونسيان احبا ووطنله موسوم ومعلم اولدم وشاه مشار اليهك لطف عميمله مغبوط انام ونصيبه‌دار
نعم فراوان ومظاهرت عين عنايتيله محفوظ هموم زمان اولدم وبوحال ايله اتصاف ومظاهرتم بازوی
همتمی تشييد وارتياح درونمی تزييد ايتمسيله جناب باری تنزهت ذاته جادهٔ ارشاده دلالت ورشحات
توفيقات صمدانيه سيله مظهر مزيد عنايت بيوروب حتا كه شرح كتاب تلخيص ايچون مقدما
جمع ايدرك نعبيهٔ صندوقهٔ نسيان ايلديكم مسوداته مراجعت وتصحيح وترتيبنه مباشرت ايلدم وتنقيح
وتهذيبنده لازم كلان محلاره مراجعت واثناء رجوعده فكر فاتره لايح وبعونه تعالی نظر قاصره سانح
اولان منافعی ضم وعلاوه‌يه مبادرتله بحمد الله تعالی جواهر فوائددن عباره بردفينهٔ اوفا ونفائس
لآلی ايله مشحون بردريای وسيع الارجا اوله‌رق ظهوره كلمسيله شرح مذكوری خليفهٔ مشار اليهك
ذات عليه‌لرينه عرض واتحاف ايدرك سدهٔ سنيه‌لرينه عرضهٔ عبوديت ايلدم همان جناب باری انلر
مدفون كنجينهٔ رحمت اولدقجه نوبتزن تختگاه خلافت عظما اولان ولی نعمت عالم افندمزك دركاه معلاسنی
هر طائفهٔ انامه ملجأ ومعاذ وحوادث ايامدن جمله‌سنه پناه وملاذ ايليوب حصن حصين اسلام بيورسون
آمين بحرمة النبی الامين عليه وعلى اله الصلوة والتسليم) قال رحمه الله (والمرجو من خلانی وخلص
اخوانی ان يشيعونی بصالح الدعاء ويشكروا لی بما عانيت فی هذا التأليف من الكد والعناء والى الله
اتضرع فی ان ينفع به المحصلين الذين هم للحق طالبون وعن طريق العناد ناكبون وغرضهم تحصيل
الحق المبين لاتصوير الباطل بصورة اليقين وهذا لعمری موصوف عزيز المرام قليل الوجود فی هذه الايام
فلقد غلب على الطباع اللدد والعناد وفشا الجدال والحسد بين العباد ولئن فاتنی من الناس الثناء الجميل
فی العاجل فحسبی ما ارجو من الثواب الجزيل فی الآجل وما توفيقی الا بالله عليه توكلت واليه انيب)
❊ خلان ❊ خليلك جمعی اولوب خليل صداقت معناسنه ضم ايله خلتدن صديق دیمكدر ❊ خلص ❊
جمع خالصدر ❊ اخوان ❊ جمع اخدر همزه‌نك كسر وضميله اخوه لفظيله‌ده جمعلنور اكثر اخوان
اصدقاده واخوه ولادتده استعمال اولنور اخوان خلص ود ومحبتلری شوب نفاقدن خالی اولان
احبادر ❊ يشيعونی ❊ يجعلونی مصاحبا مفهومنده اولوب تشييع وياخود اشاعه‌دندر ٠ اشاعكم السلام ٠
قولی جمله صاحبا لكم وتابعا مفادنده‌در ❊ بصالح الدعاء ❊ قولنده بازائده وياخود اشاعه‌يه ذكر
معناسی تضمينه مبنيدر ❊ ويشكروا لی بما عانيت ❊ قولنده با مقابله ايچون اولوب بمقابلة ما عانيت دیمكدر
❊ عمر ❊ بقا معناسنه اولوب لعمری قسمدر بومثللو محللر مضاف تقديريله مؤول اوله‌رق لواهب عمری
تقديرنده‌در وياخود مراد يمين شرعی اولميوب تأييد مضمون جمله ايچون كلامی صورت قسمده ايراددر

❊ لدد ❊ شدت خصومتدر ❊ جزيل ❊ عظيم معناسنه‌در (مفهوم كلام اصدقا وخلص احبادن
بزی خير دعا ايله ذكره مقارن ومصاحب قيلوب وبو تأليفده كشيده اولديغمز شدت ومشاقدن
طولايی بزم ايچون شكر وثنا ايتملری رجا اولنور وطريق تحصيلده بولنه‌رق طالب حق ورشاد
وناكب راه عناد اولوب مقصودلری باطلی صورت يقين ايله تصوير اولميه‌رق تحصيل حق واضح
اولان طالبينه بوكتابك وسيلهٔ انتفاع اولمسنی جناب باريدن تضرع ونياز ايدرم لكن بو صفات
ايله موصوف اولان طلبه‌نك وجودی فی ايامنا عزيز ونادر اوله‌رق الواح ضمائر ناسده

عناد وخصومت منطبع وبين الناس جدال وحسد شايع اولمسيله اكر
اهل دنيادن نيل ثناء جميل ميسر اولمزسه ملك عقباده مأمول
ومتمنا اولان ثواب جزيله مظهر اولمقلغمه برمقتضای
وعد منصوص جناب باری محسب وكافيدر
وطريق توفيقه دليل وهادی الحق
جناب رب هادی اولوب واعتماد
وتوكل ورجوع وتوسلمز
حصرا وقصرا اول ذات
كريم الصفاته‌در
م م م
م

النفع المدول فى ترجمة التلخيص والمطول

بســــــــــم الله الرحمن الرحيم

قال المصنف رحمه الله (الحمد لله) جناب مؤلف اشبو متن وجيز تلخيصك تأليف وترتيبى جملهٔ آثار جليله وجميله سندن اولان نعم شاملهٔ الهيه‌دن طولايى ذمتنه ترتب وتحتم ايدن حق شكرانيتى حسب الامكان تأديه واتيان ايچون تيمنا وتبركا بسملهٔ شريفه ايله بدأ وافتتاحى حمد وثناى حضرت منعم حقيق ايله بلا فاصله ترديف وتعقيب واتباع حديث مشهور ايله سرلوحهٔ مجلهٔ جميله سن تزيين وتذهيب ايلمشدر ❊ حمد ❊ فعل جميل اختيارى اوزره ثنا اولوب فضائل وفواضله تعلقدن اعمدر ❊ فضائل ❊ صفت علم وقدرت كبى غيره تعدى وتعلقدن آزاده اولان مزايا ❊ فواضل ❊ اعطا واحسان كبى غيره نسبت وتعدى مفهومندن مأخوذ اولان نعمادر ❊ وشكر ❊ بسبب الانعام تعظيم منعمى انبا ايدن برفعل اولوب لسان ايله ذكر واركان ايله عمل وخدمتدن وصفات كمال ايله اتصافنى اعتقاد وتعظيمنه ميل واعتياد مفهومنده اولان جنان ايله اعتقاد ومحبتدن اعمدر ❊ متعلق حمد نعمت وغيريسندن عام اوله‌رق موردى لسانه رهين اختصاص ومورد شكر لسان وجنان واركاندن عام اولمسيله متعلق نعمته خاص اولوب حمد باعتبار المتعلق اعم وباعتبار المورد اخص وشكر بالعكسدر وبو جهتندر كه مقابلهٔ احسانده لسان ايله اولان ثناده تصادقلرى ووصف علم وشجاعت اوزره يالكز صدق حمد ومقابلهٔ احسانده جنان ايله اولان ثنا اوزره يالكز صدق شكر ايله تفارقلرى تحقق ايلمشدر ❊ الله ❊ جميع محامده مستحق اولان ذات واجب الوجود ايچون اسم علمدر فى الاصل صفت اوله‌رق غلبهٔ استعمال ايله علم اولديغنه ذهاب مذهب مرجوح اولوب انكچون ذات باريك حمده اولان استحقاقنى بعض اوصافه تخصيص ايهامندن احترازا الحمد للخالق وللرازق امثالى اسماء صفاتدن بريله ايراد ايتميوب

تحقق

تحقق استحقاق ذاتى وصفاتى يه تنبيه ايچون اسم ذاته داخل اولان لام ملك دلالتيله باعتبار جميع الاوصاف استحقاق ذاته بعد التنصيص استحقاق وصفى يه على ما انعم قوليله تعرض ايلمشدر واشبو استحقاق ذاتى ذات صمدانى يه مختص اوله‌رق فقط استحقاق حمد مقابلهٔ جميله مختص اولمق حسبيله استحقاق ذاتى استحقاق ذات بحت معناسنه اوليوب بلكه استحقاق ذاتى ايله مقصود جميع صفات ثبوتيه وسلبيه ايله حمده استحقاقى واستحقاق وصفى ايله مراد صفات سائره ايله اتصافندن قطع نظر يالكز وصف انعام امثالى تصريح اولنان وصف ايله اتصافى اعتباريله دخى استحقاقك تحققيدر ❊ الحمد لله ❊ تركيبنده لفظهٔ جلاله فى نفسه اهم ايسه‌ده حمده مزيد اهتمام مقتضاى مقام اولديغندن لفظ حمدك تقديمى اختيار اولنمشدر وهرنقدر لله الحمد عباره‌سى اختصاص حمده دلالتى جهتيله تقديم اسم جلال اهتمام حمدى ايجاب ايدرسه‌ده تقديم حمدده دخى اختصاص حمد ايله حمد جناب حقه حقيق ايدوكنه دلالت اولديغنى صاحب كشاف تصريح ايتمشدر وصاحب كشافك الحمد لله قولنده اختصاصه قائل اولمسيله الحمده اولان حرف تعريف جنس ايچون اولديغنى اتيان ايله استغراقه عدم حملى اكثر ناسك ذهابى اوزره عند المعتزله افعال عباد مخلوق الهى اولماسيله جميع محامدك جناب بارى يه عدم رجوعى اعتقاد باطلنه مبنى اولديغى ظاهر اولور زيرا افراد حمددن برفرد جناب باريناك غيرى يه ثابت اولمق لازم كلسه جنس حمد اشبو فرد ثابتك ضمننده اوغيرايچون ثابت اولمقلغى مؤدى اولور بو ايسه خلاف مفروض اولمسيله جنس حمدك اختصاصيله حكم عينيله جميع محامدك جناب بارى يه اختصاصيله حكمدر بلكه سكاكينك لامى جنسه حمل ايله استغراقه عدم حملى الحمد لفظى شكرا وكفرا وعجبا كبى مسد افعالده اقامه اولنان مصادردن اوله‌رق اصلى نصب ايسه‌ده دوام وثباته دال اولمق اوزره رفعه عدول اولنديغنه وفعل انجق حقيقته دال اولوب استغراقه دال اولماسيله نائب مقامى دخى اوسياقده اولمق اقتضا ايده‌جكنه مبنى ايدوكى ظاهر واستغراقه حملى ابطال نيابت محذورينى مشعردر لكن مناب فعله نائب اولان انجق سلام عليكم كبى مصدر نكره اولمسيله مصدر مذكوره لام داخل اولوبده اشبو لامك استغراقه حمل اولنمسنه نيابت مصدر مانع جواز اولماسيله تأويل مذكور محل نظر اوله‌رق بو جهتله اولى اولان لامك جنس ايچون اولمسى يا استعمالده شيوعندن ناشى فهمه تبادرنه مبنى اولوب خصوصا معناى جنس عند خفأ القرائن مصادرده دها زياده فهمه متبادردر زيرا مصادر وحدت وكثرته دلالتدن عارى اوله‌رق يالكز حدثه موضوعدر وياخود مفاد لام مجرد تعريف اولوب مدلول اسم ايسه مسمادن عبارت يعنى لام انجق مدخولنى تعريف ايدوب مدلول مدخولى ايسه افراد اوليوب ماهيت اوله‌رق استغراق ايسه انجق باعتبار الافراد اولمسيله حقيقة مدلول لام اولمديغنه مبتنيدر قال رحمه الله (على ما انعم) على كلمه‌سى باعتبار الاثبات الحمد لله قولنه متعلق اولوب اثبت هذا الحمد على انعامه مفهومنده اولور ما مصدريه اولوب موصوله اولمديغنه دليل لفظى موصولك عائده احتياجى حسبيله انعم به تقديرنده اولمق لازم كلوب حالبوكه على ما انعم اوزرينه عطف اولنان علم قولنده مالم نعلم مفعول اولمق تقريبيله بو تقديرك تعذر اعتباريدر واما دليل معنوى اوصاف منعمدن اولان انعام اوزرينه حمد نفس نعمت اوزرينه حمددن امكن واوجه اولمسيدر ومنعم بهدن مراد قنغى نعمت اولديغنه صريحا عدم تعرضى جميع نعمايى احاطه‌دن قصور عباره‌يه وحمدك ذكر اولنه‌جق نعمته توهم اختصاص تعلقندن اجتناب ايله نفس سامع هر برمذهب ممكنه ذاهب اولمسنى اختياره مبنيدر قال رحمه الله (وعلم من البيان) جناب مؤلف بوفقره‌ده نعم الهيه‌نك بعضيسى اولان تعليم بيانى تصريح ايله نوع بنى آدمك بقاى نوعنده محتاج اولدقلرى شيئك غدا ولباس ومسكن ودفع موذيات امثالى اصولنه قصدا اشارت ايلمشدر ❊ وبونك بيانى اجماليسى چونكه ابناى بشر . مدنى بالطبع . يعنى سائرهم كبى على الانفراد ياشايه‌ميوب من جهة التعيش تمدنه محتاجدر و . تمدن . محل بمحل عقد جمعيت ايدرك غدا ولباس ومسكن امثالى حوايج ضروريهٔ بشريه‌لرينك تداركنده يكديكره تعاون ومشاركتدن عباره‌در . تعاون . ايسه

هرشخص صاحبنه مافی الضمیرنی تعریفه موقوف اولوب وطرق تعریفدن اشارت معدومات و معقولات
صرفه‌یه غیر وافی وکتابتده آلات وحرکات غیرضروریه‌یه احتیاجات سببیله یسر وسهولت مشتق
اولدیغندن جناب باری نوع انسانه عنایت تعلیم بیان یعنی دلالت وضعیه ایله مافی الضمیرنی معرب
ومظهر اولان منطق فصیح احسان بیورمشدر و بو اجتماعک انتظامی انجق مالک اولدقلری اشیای
فاضله‌نك یکدیکردن اخذ ومبادله سیله و بو وتیره‌ده جریان معامله ایسه اتفاق کرده‌ٔ اکفا اولان عدل
واستوانك وجودیله اولوب والا هرشخص محتاج اولدیغی شیئه اشتها ومانع ومزاحم اولانلره غضب
وازدرا ایدرك جور وتعدی وقوعیله اساس اجتماع ومعاملات رهین تفرقه وتوهین و بو دلیل بین عقلی
ایله بین الناس وجود عدل واستوایه لزوم درجهٔ ثبوته قرین اولور وعدل جزئیات غیرمحصوره‌یه
متناول اولمیه‌رق بلکه انکچون قوانین کلیه‌دن اهم و بوقوانین عدلیه ایسه علم شرایعدن عباره
ایدوکی غیرمبهمدر واشبو قوانینی خطادن مصون اوله‌رق علی ماینبغی تقریر ایده‌جك بر واضعدن
الزم و بودخی شارع اعظمدر شارع ایسه انقیاد واطاعت انامه استحقاق ایله ممتاز ومستبد اولمسی
امر لابد اولوب بو استحقاقك تقرری ایسه انجق شریعتی من عند الله تعالی اولدیغنه دلالت ایده‌جك
آیات یعنی معجزات بیناته رهین و پیغمبرمز علیه الصلوة والسلامك اعلی معجزاتی فارق حق و باطل
اولان قرآن مبیندر اشبو ٭ وعلم من البیان مالم نعلم ٭ قولی لفظ بیانه اشتمالی سببیله براعت استهلاله
رعایة ونعمت بیانك جلالتنه تنبیها عطف الخاص علی العام قبیلندن اوله‌رق بیانك شرف و جلالتنه
٭ خلق الانسان علمه البیان ٭ قول شریفنده بین النعم تخصیص ذکر ایله اولان اشارت واضحه مستغنی
عن البیاندر و ٭ من البیان ٭ قولنده من ٭ مالم نعلم ٭ قولنی بیان اولوب سجعه رعایة مقدم اتیان
اولنمشدر (مفهوم فقره دخی جناب باریناك جملهٔ جمیلهٔ نعم جلیله‌سندن اوله‌رق مافی الضمیری معرب
ومظهر اولوب الحان طیور امثالی یکدیکره ملتبس ومشابه اولمیان منطق فصیحی بزلره تعلیم وتفهیمی
اوزره حمد ایدرز دیمکدر) قال رحمه الله (والصلوة علی سیدنا محمد خیرمن نطق بالصواب
وافضل من اوتی الحکمة وفصل الخطاب) مقنن قوانین اولان جناب شارع اعظمه دعادر ٭ وافضل
من اوتی الحکمة ٭ قولی قوانین کلیه‌یه اشارت اولوب زیرا ٭ حکمت ٭ تفسیر کشافده علم شرایعله
مفسردر و ٭ اوتی ٭ لفظی شریعتی من عند ربه اولوب من عند نفسه اولمدیغنه تنبیهدر واینا شریعت
انجق جناب باری‌یه صالح اولدیغی محل اشتباه اولمامسیله صراحت ذکر فاعلدن بناء مفعوله عدول
اولنمشدر ٭ فصل الخطاب ٭ قولی معجزهٔ باهره اولان قرآن کریمی اشتمالی سببیله معجزه‌یه اشارتدر
زیرا فصل تمییز معناسنه اولوب وکلام بین ایچون فصل اطلاقی شایع ومبیندر مفصول معناسنه
حمل اولندیغی صورتده فصل الخطاب مخاطبك بلا التباس معلوم ومتبین اولان کلام ملخص بین دیمك
اولور ویاخود فاصل معناسنه حمل اولنه‌رق اعتقاداتده حق ایله باطل واعمالده خطا وصواب
بینی فاصل اولان خطاب مفادنده اولور (مآل فقرتین دخی دعای مخصوص فرمانفرمای ملکت راستی
وصواب اولان انبیای عظامك اشرف واجلی و شرایع ومعجزات ایله کسب اختصاص ایدن رسل
کرامك افضل واکملی نبی کریم محترم محمد المصطفی صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلرینه اولسون
دیمکدر) مصنف رحمه الله توفیهٔ تصلیهٔ جناب شارع اعظمه اردافا احکام شرع مبینی تنفیذ وتلقین
ومسامع انقیاد عباده تبلیغ وتبیینده شارع اعظمه خادم ومعین اولان ذوات ستوده صفات علیهم اکمل
التحیات حضراتنه دعا ایدوب بیورلرکه (وعلی آله الاطهار وصحابته الاخیار) یعنی دخی اول دعای
مخصوص آل اطهار وصحابهٔ اخیاری اوزرینه اولسون ٭ اصل ٭ آل ٭ تصغیری اهیل اولدیغی
دلالتیله اهل اولوب استعمالی اصحاب شرف ومزیت وارباب خطر وعظمت اولان خواصه خاصدر
مثلا ٭ اهل الحجام ٭ دینلوب ٭ آل الحجام ٭ دینلمز کذلك عقلایه مختص اولوب آل بلده وآل مصر
اطلاق اولنمز کسائی اهل واهیل وآل واویل استعمالنی براعرابی فصیحدن روایت ایتمشدر ٭ اطهار ٭
صاحب ایله اصحاب کبی جمع طاهر و ٭ اخیار ٭ صفت مشبهه اوله‌رق مفردی تشدید ایله خیردر

زیرا

زیرا مخففه جمال ومبسمه ومشدده دین وصلاحده مستعملدر قال رحمه الله (اما بعد) اصلی ٭ مهما
یکن من شیٔ بعد الحمد والثناء والصلوة ٭ اولوب اما کلمه‌سی مبتدا اولان اسم یعنی مهما ایله شرط
اولان فعل موقعنده واقع ومعنالرینی متضمن وجامع اولدیغندن شرط ایله مبتدانك حقنی قضا
ومحافظهٔ لوازمنه رعایت طریقیله بقدر الامکان ابقا ایچون معنای شرطی تضمنی جهتله اغلب مکانده
شرطه لازم کلان فانك جواب امایه لحوقی ومعنای ابتدایی تضمنی حسبیله مبتدایه لازم اولان اسمك
لصوقی التزام اولنمشدر وبونك ایچون احوال متعلقات فعلده تحقیقات مزیده کاسه کرکدر ٭ مهما ٭
لفظی کلمهٔ بسیطه اولوب معانیٔ ثلثه‌ده استعمال اولنور اول تضمن معنای شرط ایله زماندن غیری
برمفهوم غیرمتعقل وثانی ظرف اوله‌رق زمان ایله شرطده وثالث استفهامده مستعملدر یکن فعلی
یوجد معناسنه فعل تام اولوب فاعلی مهمایه راجع ضمیر ومن شیٔ انی تقریر اوله‌رق فائده‌سنی تعمیم
وزیادهٔ بیاندر قال رحمه الله (فلما کان) لما اذا معناسنه ظرف اولوب استعمال شرط ایله مستعمل
اوله‌رق لفظا ویا معنا فعل ماضی‌یه داخل اولور ٭ سیبویهك ٭ لماالوقوع غیره وانمایکون مثل لو ٭
قولندن بعضیلری لما لو کبی حرف شرط اولوب شوقدرکه لو انتفاء اولدیغنی انتفاء ثانی ایچوندر
ولما ثبوت اولدیغنی ثبوت ثانی ایچوندر دیو توهم ایتدیلر اول ایله مراد شرط وثانی ایله جزادر
لکن موافق صواب اولان وجه‌وجه متقدم اوله‌رق لما ظرف اولوب حرف شرط دکلدر وسیبویهك
لوه تشبیهی لفظا ویا معنا ماضی اوزره دخولده‌در قال رحمه الله (علم البلاغة وتوابعها من
اجل العلوم قدرا وادقها سرا) علم بلاغتله مراد علم معانی وبیان وعلم توابعیله بدیعدر اجل
العلومده اولان علومی بعض اهل فن علوم عربیه‌یه تخصیص ایله علوم عالیه ایله اعتراضدن تدارك
مخلصه رعایت ایتمشلر ایسه‌ده مصنف علم بلاغتی جمیع علومدن اجل واعظم قلیوب بلکه علومدن
رطائفه‌یی ماسواسندن اجل اتخاذیله بلاغتی اوطائفه‌دن عد ایلمش اولدیغندن علم مذکور علم کلام
وفقه وتفسیر وحدیثدن اجلدر دینلمك لازم کلمزکه حتا اعتبار تخصیصه احتیاج مس ایتمش اوله
مع ذلك بو مثللو کلمات اصحاب مؤلفات معرض ترغیب واغرادده مبالغه وادعایه محمول ومرهون
و ٭ کل حزب بما لدیهم فرحون ٭ در قال رحمه الله (اذبه یعرف دقایق العربیة واسرارها وبه
یکشف عن وجوه الاعجاز فی نظم القرآن استارها) ٭ اذبه ٭ قولنده ضمیر علم بلاغت وتوابعنه راجعدر
یعنی دقایق واسرار عربیه‌یی معرفت انجق علم بلاغتله اولوب غیر یسیله بیلنمز بو جهتله سرا ادق علومدن
اولور ونظم قرآنده وجوه اعجازدن ازالهٔ استار بالخاصه علم معانی وتوابعیله جلوه‌ساز اولوب
بناءً علیه علم بلاغت قدرا اجل علومدن اولور زیرا وجوه اعجازدن کشف استار ایله مراد قرآن کریم
دقایق واسرار وخارج از طوق بشر خواص واثاری اشتمالی جهتله اعلی مراتب بلاغتده اوله‌رق
معجز ایدوکنی معرفتدن کنایه و بو معرفت نبی علیه السلام ایله وارد اولان اخبار واحکامك جمله‌سنی
تصدیق ایله اثر شریف سعادتردیفلرینه متابعت واقتفا و منهج قویم وطریق مستقیم اولان سنت
سنیه‌لرینه اقتدایی استلزام ایله وسیلهٔ سعادت ابدیه‌در و بو وجهله علم بلاغتك معلومی اجل معلوماتدن
وغایتی اولان تصدیق نبی اشرف غایاتدن اولمسی علم مذکورك دخی اجل واشرف علومدن اولمسنی
مؤدی اولور زیرا علمك شرف وجلالتی معلوم وغایتنك مزیتیله‌در (معلوم) شرح مواقفده ذکر
اولندیغی اوزره بعضا محمول وبعضا موضوع مسائله اطلاق اولنور و بو علمك محمولات مسائلی
دقایق واسرار قرآنیه‌یی حاوی وشامل اولان دقایق واسرار وموضوعی مقتضای حاله مطابقتی
حیثیتندن لفظ عربی اولوب بونده قرآن کریمك دخی اندراجی درکاردر و مصنفك ٭ وبه یکشف
عن وجوه الاعجاز ٭ قولیله صاحب مفتاحك مدرك اعجاز انجق ذوق اولوب ونفس وجه اعجازدن
کشف قناع ممکن اولمدیغی حقنده اولان کلامنی توفیقده دیرزکه صاحب مفتاحك مرادی اعجاز هرنقدر
قابل ادراك ایسه‌ده ملاحت کبی وصفی عدیم الامکان ایدوکنی ایرادن عباره اولوب بو مفهومی
٭ شان الاعجاز عجیب یدرك ولا یمکن وصفه ٭ قولیله تصریح ایلمشدر و مصنفك کلامی وصف اعجازك

امكاننه دال اولميوب بلكه ادراك اعجاز انجق بو علمدن اكتساب اولنان ذوق ايله اولوب علوم
سائره وسيلهٔ ادراك اولمديغى بياندر الحاصل مصنفك اثبات ايلديكى كشف ادراكه وصاحب
مفتاحك نفى ايلديكى كشف وصف وبيانه حمل اولنمقله تغاير تعلقين حسبيله نفى واثبات كشف
بيننده اولان تدافع مندفع وزائل وكلام مصنفده بو علمك مابه الكشف اولمسى بو علمدن اكتساب
اولنان ذوق ومزيد زكا وساطتيله اولمقلغى اعتباريله مصنفك كشفى علمه وصاحب مفتاحك
ذوقه حصر ايتملرى بيننده اولان منافات ظاهريه‌نك دخى تأويل وتأليفى حاصل اولور وبو حصر
علوم سائره‌يه نسبتله حصر اضافى اولوب حصر حقيقى اولمديغى جهتله عربك اعجازه وقوفى انجق
سليقه وطبيعت حسبيله اولمسى مدار اعتراض اولهمز ووجه اعجازك انجق بو علم ايله ادراك
اولنديغنه مفتاحدن مواضع عديده‌ده اشارت اولوب مثلا علم استدلالده وجه اعجاز جنس فصاحت
وبلاغتدن برامر اوله‌رق علم معانى وبيانه طول خدمتدن بشقه اكتساب ووصوله طريق اولمديغى
اتيان وموضع آخرده حصول علم اصول عربيه دنصكره بو علميندن زياده وجه اعجازدن كشف
قناع ايده‌جك علمك عدم وجودنى بيان ايلمشدر وفقط علم بلاغتى احاطه جناب علام الغيوبدن
غيرى‌يه ممتنع اولمسيله وجه اعجازى بيان وحقيقتنى ادراك وايقان درجهٔ امكاندن متعالى وبو جهتله
كنه بلاغت قرآن انجق علم شامل الهى تحتنده داخل اولديغى صاحب مفتاحك كلامندن دخى منجليدر ☼
ووجوه اعجازى تحت الاستار محتجبه اولان اشيايه نفسده تشبيه . استعارهٔ بالكنايه . واستارى
وجوه اعجاز ايچون اثبات . استعارهٔ تخييليه . اولوب ذكر وجوه دخى ايهامدر . زيرا . ايهام .
قريب وبعيد ايكى معناسى اولان برلفظى ايراد ايله معناى بعيدنى مراد ايتمكدر ووجهك معناى
قريبى وجه حقيقى اولوب بوراده مراد معناى بعيدى اوله‌رق بو دخى موجب اعجاز اولان طرق
ومراتب بلاغتدن عبارة‌در وياخود اعجازى صور حسنه‌يه تشبيه . استعارهٔ بالكنايه . واثبات
وجوه . استعارهٔ تخييليه . اولوب ملايم مشبه به اولان استارى ذكر . ترشيحدر . وبو صورتله شارح
مرحومك تقريرى مصنفك استعارهٔ بالكنايه‌ده اولان اصطلاحى اوزره جاريدر . وقرآن . فعلان
وزننده مقرو معناسنه مصدر بمعنى مفعول اولوب حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمزه
نازل اولان كلام قديم ايچون علميته منقولدر و . نظم قرآن . ايجاب مقامه كورء مقتضاى عقل هرنه
ايسه او وجه اوزره معانىٔ ثوانيسى مرتبه ودلالاتى وضوح وخفاده متناسقه اوله‌رق تأليف كلماتى
اولوب يوقسه مجرد نطقده تعاقب وتواليسيله كيف ما اتفق بعضيسنك بعضيسنه انضمامى دكلدر
لكن . نظم حروف . بونك خلافنده اولوب زيرا حروفك نطقده تواليسى اقتضا ايده‌جكى معنى
معتبر اولمديغى حالده‌در حتى ضرب مكاننده ربض دينلسه فساد نظم حروفى مؤدى اولمز واعجاز
كلام مجرد الفاظ ايله اولميوب والالطائف علم معانى وبيانك نفس الفاظه عدم تعلقندن ناشى بونلر
ايچون اعجازده مدخل اولمامق لازم كلور انكچون مصنف رحمه الله نظمى لفظ اوزرينه ترجيح
واختيار ايدوب نظم القرآن تعبير ايلمشدر ويرده اختيار تعبير نظمده استعارهٔ لطيفه وكلمات قرآن
مثال درر غرر اولديغنه اشارت مطبوعه واردركه تأليف مذكور لآلك سلكه ادخالنه تشبيه اولنوب
مشبه به موضوع اولان لفظ نظم تأليف ايچون استعاره وياخود كلمات قرآن درره تشبيه اولنوب
انكچون تخييلا نظم اثبات اولنمشدر وجه اولده استعارهٔ مصرحه وصورت ثانيه‌ده مكنيه اولور
قال رحمه الله (ولما كان القسم الثالث من مفتاح العلوم الذى صنفه الفاضل العلامه ابو يعقوب
يوسف السكاكى اعظم ما صنف فيه من الكتب المشهورة نفعا لكونه احسنها ترتيبا) فاضل علامه
سراج الدين والملة ابو يعقوب يوسف سكاكى . تغمده الله بغفرانه . مصنفاتندن معتمد اسلاف ومستند
اخلاف اولان مفتاح العلوم نام كتاب بلاغتصابدن قسم ثالث مؤلفات مشهورهٔ علم بلاغتك من
جهة الترتيب احسنى اولمسيله جهت استفاده وانتفاعده اعظمى اولديغى بياندر كتاب مذكورك
. قسم اولى . صرف و . قسم ثانيسى . نحو و . ثالثى . معانى وبيان وبديع و . رابعى . عروض

و . خامسى . منطق اولوب مصنف رحمه الله اشبو كتابى كتاب مذكورك قسم ثالثندن التقاط وتلخيص
وبو مقدمه ايله كتاب مذكور اشبو كتاب تلخيصه مأخذ واساس اولديغنى تبيين وتنصيص ايلمشدر
☼ ترتيب ☼ هر برشيئى كندى مرتبهٔ مناسبه‌سنه وضع ايتمكدركه مثلا هر برمسئله‌نك مواضع ومراتبى
اولوب اومراتبه بعضيسى بعضيسندن اليق واحق اولمسيله مراتب مذكوره‌يه مستحقنى وضع
وتقريب احسن ترتيب اولور ☼ بو مقالك صحتنه وقوف مراد اولنورسه شيخ عبد القاهرك . دلائل اعجاز .
وسائر مؤلفاتنه مراجعت اولنمق ايجاب ايدركه تأليف قسم ثالثه نسبتله مؤلفات مذكوره لآليسى
تناثر ايتمش عقد منفصمه شبيه مشاهده اولنور يعنى اجل مؤلفات علم بلاغتدن اولان آثار درر نثار
شيخ مفتاح العلومك مبلغ حسن انتظامنده اولمديغى عند المعاينه تحقق ايدر قال رحمه الله (واتمها
تحريرا واكثرها للاصول جمعا) ☼ تحرير ☼ كلامى زوائددن تهذيب وتنقيحدر ☼ اصول ☼ قواعد
معناسنه اولوب متعلق لام جمعا قوليله مفسر اولان محذوف اوله‌رق ☼ واكثرها جمعا للاصول جمعا ☼
تقديرنده‌در وبو تقديره باعث مصدر اوزرينه معمولك عدم جواز تصدرى اولوب چونكه مصدر
عند العمل . ان مع الفعل . ايله يعنى مثلا . جمعا للاصول تركيبى ان يجمع للاصول . لفظيله مؤلدر
وان مع الفعل موصول اولوب مقام موصول ايسه مافوق معمولدر زيرا موصول ايله صله‌دن برينك
بدون الاخر كلامدن جزئيتى غير مجاز اولمسيله ايكيسى شئ واحد حكمنده وبو جهتله مرتب الاجزا
اوله‌رق صله بلا فاصله ذى موصولده اولمسى تحت لزومده اولديغندن معمولات صله‌دن برشيئك
موصول اوزرينه تقدمى مرتب الاجزا اولان شيدن برجزئك اوشى اوزره تقدمنه شبيه اولور اشته
بين القوم مشهور اولان بودر لكن اظهر اولان معمول اكر ظرف وياشبه ظرف اولان جار ومجرور
اولور ايسه مصدر اوزره تقديمى جائز اولمسيدر نظم جليلده ☼ فلما بلغ معه السعى و ☼ لا تأخذكم بهما
رأفة ☼ قول شريفلرى كبى زيرا مقصود حضرت اسماعيل عليه السلام معيت اقدس جناب ابراهيم
عليه اكمل التحية والتسليمده سعى قضاى حاجات وكفايت مهماته كسب اقتدار ايلديكى سنه حين
بلوغنده ذبح ايله امر اولندقلرنى بيان اولوب بو معنى ايسه . معه . نك سعيه تعلقيله حاصل اولور
وكذلك ☼ لا تأخذكم بهما رأفة ☼ قولى رأفت مقيده‌نى نفى اوله‌رق بو ايسه . بهما . نك رأفته
تعلقيله حاصل اولور وبونك امثالى كلام عربده اكثر وجمله سيچون تقدير متعلق مفسرده اولان تكلف
غير منكردر وبرشى ايله مؤل اولان هرشيئك حكمى مؤل بهنك حكمى اولمق يعنى مؤل بهك جميع
احكامنه تشريك قلنمق غير ملزوم وبعض احكامنك صريح لفظنه جواز اختصاصى معلومدر
شونكله برابركه عمل ظرفده رايحهٔ فعل كافى وبو ايسه جمعا لفظنده موجود اوله‌رق احتياج تأويل
منتفيدر چونكه مظروفك ظرفنده وقوع واندن عدم انفكاكنه مبنى ظرف شئ مظروفك نفسى
منزله‌سنه تنزل ايتمش اولديغى جهتله ظرف زمان ومكان وشبيهى اولان جار ومجرورده برحال وشان
موجوددركه ظروفك غيرينده نامشهود وخصائص ظروفدن معدود اولوب سائره‌يه سارى اولميان
اتساع وفسحت ظروفده جاريدر قال رحمه الله (ولكن كان غير مصون عن الحشو والتطويل والتعقيد
وقابلا للاختصار مفتقرا الى الايضاح والتجريد الفت مختصرا) ☼ حشو ☼ كلامدن اصل مرادى
اداده كندوسندن استغنا اولنان لفظ زائددر ☼ تطويل ☼ مصدر بمعنى مفعول اولوب مراد
بلا فائده اصل مراد اوزره زائد اولان كلامدر وحشو ايله تطويل بيننده اولان فرق معتدبه
اصطلاحى حشو زائد معين وتطويل زائد غير معين اولمقدن عباره ايدوككى باب اطنابده مبيندر
☼ تعقيد ☼ كلام مغلق اولوب تحصيل معناسى ذهنه متعسر اولمقدر ☼ قابلا ☼ لفظى كان ايچون خبر
بعد خبر ومفتقرا خبر آخردر ☼ اختصار ☼ تطويله و ☼ ايضاح ☼ تعقيده و ☼ تجريد ☼ حشوه ناظردر
☼ اختصار ☼ عبارهٔ قليله ايله اصل مراده مطابق كلام ايراديدر و ☼ تجريد ☼ حشو وزوائددن
كلامى تخليه‌در ☼ الفت مختصرا ☼ قولى . فلما كان علم البلاغة . و . ولما كان القسم الثالث . قولنده
اولان لمانك جوابى اولوب (مفهوم كلام نزمانكه علم بلاغت وتوابعى من جهة القدر اجل واشرف

ومن جهة السرادق والطف علومدن اولوب زيرا دقايق واسرار عربيه‌يه معرفت ونظم قرآن مبينده اولان وجوه ومراتب اعجازك كشف استار وخفاسيله ادراكنه وصلت انجق بو علم بلاغتله اولديسه ويوسف سكاكينك اثركلك بارعى اولان مفتاح العلومدن قسم ثالث مؤلفات مشهوره‌ٔ علم بلاغتك من جهة الترتيب احسن واجمل ومن جهة التحرير والتهذيب اتم واكمل وجمع اصول وقواعده اكثر واشملى اولمسيله من جهة النفع كتب مذكوره‌نك اعظم واجلى اولوب لكن حشو وتطويل وتعقيددن غير مصون وبو جهتله ايضاح واختصار وتجريده احتياجى رونمون بولنديسه فن مذكورده بركتاب مختصر تأليف ايلدم يعنى اسباب مجوثه اشبو كتاب مختصر وملخص تلخيصى تأليفه باعث اولدى ديمكدر) قال رحمه الله (يتضمن مافيه من القواعد) مختصر مذكور قسم ثالثده اولان قواعدى متضمندر ※ قواعد ※ قاعده‌نك جمعى اولوب قاعده برحكم كليدركه استفادهٔ احكام جزئياتنه وصول ايچون جزئياتى اوزره منطبق وصادق اوله مثلا. كل حكم انقيته الى المنكر يجب توكيده. قولى يعنى هر برحكم كه مخاطب منكره القا وانبا ايتمك مراد ايده‌سن او حكمك بطريق التأكيد ايرادى واجبدر ضابطه‌سى برقاعده وحكم كليدركه مخاطب منكره القا اولنان. ان زيدا قائم. و. ان عمروا راكب. امثالى جزئيات اوزرينه منطبق يعنى برصغراى سهلة الحصوله كبرا اتخاذى ممكن وموافق اوله‌رق. هذا كلام مع المنكر وكل كلام مع المنكر يجب ان يؤكد. قضيه‌سنك تشكيله. هذا كلام يجب ان يؤكد. نتيجه‌سى تحصل ايدر قال رحمه الله (ويشتمل على مايحتاج اليه من الامثلة والشواهد) مختصر مذكور تبيين قواعدده محتاج اولنان امثله وشواهد اوزره مشتملدر ※ امثله ※ قواعدى ايضاح واشعال وفهم مستفيده ايصال ايچون ايراد ايديلان و ※ شواهد ※ تنزيل مبين وياخود عربيتى موثوق اولان كلام عربدن اثبات قواعدده كندوسيله استشهاد اولنان جزئيات اولوب شواهد امثله‌دن اخصدر قال رحمه الله (ولم آل جهدا فى تحقيقه وتهذيبه ورتبته ترتيبا اقرب تناولا من ترتيبه) ※ آل ※ مد الف وضم لام ايله تقصير معناسنه. الودن لم اقصر. مفهومنده‌در ※ جهد ※ ضم وفتحله اجتهاد معناسنه اولوب ضم ايله طاقت وفتح ايله مشقت معناسنه اولديغى فرادن مرويدر والو. لا آلوك جهدا. قوللرنده مفعولينه معدى اوله‌رق مستعمل اولوب معنى. لا امنعك جهدا. يعنى سنى اجتهاد جهتندن منع ايتم ديمكدر وكلام مصنفده مفعول اول اولان كاف خطابك حذفى مقصود اولمديغنه مبنى اولوب لم امنع اجتهادا ديمكدر ※ تهذيب ※ تنقيح معناسنه‌در ※ تناول ※ برشيئى اخذ ايچون مديدر ※ من ترتيبه ※ قولنده اضافهٔ مصدر فاعل ويا مفعوله اوله‌رق ترتيب سكاكى وياخود ترتيب قسم ثالث ديمكدر (مفهوم فقره مختصر مذكورده ذكر اولنان ابحاثك تحقيق وتوضيح وتهذيب وتنقيحنه بذل اجتهادده تجويز قصور وتسامح ايتميوب سهل التناول اوله‌رق ترتيبنى بياندر قال رحمه الله (ولم ابالغ فى اختصار لفظه تقريبا لتعاطيه وطلبا لتسهيل فهمه على طالبيه) ※ تقريبا ※ لفظى لم ابالغ قولنك من جهة المعنى متضمن اولديغى فعل ترك ايچون مفعول له اولوب. تركت المبالغة فى الاختصار تقريبا. مفهومنده‌در يعنى اشبو كتاب مختصرك اختصار لفظنده تقريب تناول وتعاطى وتسهيل فهم متعاطى غرضيله طريق صعب العبور مبالغه‌يه تخطى ايتميوب يعنى مبالغه‌يى ترك ايلدم ديمكدر اگرچه اشبو ※ لم ابالغ ※ فعل منفيسى فعل مثبت اولان تركت المبالغة معناسنه حمل ايله تأويل اولنمسه تقريبا لفظى مدخول نفى اولان ابالغ فعلنه متعلق اوله‌رق معنى اختصارده مبالغه تقريب تعاطى وتسهيل فهم طالب غرضنه مبنى اوليوب بلكه امر اخر ايچون اولمق مفهوم سقيمنى تفهيم ايدردى وبوده شيخك دلائل الاعجازده ذكر ايلديكى شو اصله مبنيدركه على وجه ما كندوسنده مفعول به ومفعول له وصفت وحال امثالى قيود ايله مقيد اولان بركلامه داخل اولان نفيك اوتقييده راجع وخاصة تقييد مذكور ايچون واقع اولمسى عند البلغا نفيك مقتضاى اصليسندن اولوب مثلا. لم يأتك القوم اجمعون. دينلسه اجتماعى نفى اولنمش اولور وبو قاعده‌ده شكه طريق يوقدر وكلام مصنف تقريبا لفظيله مقيد اوله‌رق بروجه مشروح فعل منفيله تأويل اولنمسه نفى تقريبه تعلق ايدرك مفهوم مذكورى مفيد اولور جناب

مؤلفك

مؤلفك قسم ثالثى جامع حشو وتطويل وتعقيد اولمسيله اولا تصريح وثانيا قابل اختصار ومحتاج ايضاح وتجريد اولديغى اتيان ايله ايما وتلويح وثالثا كندى تأليفى مختصر ومنقح وسهل الأخذ اولوب قسم ثالث كبى حشو وتعقيد وتطويلدن ازاده اولمسيله بطريق التعريض توصيف وتقبيحى درجهٔ افراطه اعتلا اولديغى شارح مرحوم صورت قسمله بيان وانبا ايلمشدر قال رحمه الله (واضفت الى ذلك فوائد عثرت فى بعض كتب القوم عليها وزوائد لم اظفر فى كلام احد بالتصريح بها ولا الاشارة اليها) قسم ثالث مفتاح علومده موجود اولان قواعد وسائر امثله وشواهده بعض كتب قومده ظفرياب اولديغم فوائدى وقومدن برفردك كلامنده نه تصريح ونه اشارتله مطلع اوله‌مديغم زوائدى اضافه ايلدم ديمكدر مصنف مرحومك كتب ائمه ملتقطاتنه فوائد وكندى مخترعات خاطرنه زوائد تعبير ايلمسى تعبيراملح واحسندر قال رحمه الله (وسميته تلخيص المفتاح وانا اسئل الله من فضله ان ينفع به كما نفع باصله انه ولى ذلك) وبو مختصره تلخيص المفتاح تسميه ايلدم وجناب كريم متعالك فضل وكرم واحساننددن اصليله انتفاع اولنديغى مثللو بو مختصرله دخى انتفاع اولنمسنى سؤال وتمنى ايدرم تحقيقا اول ذات ذى الكبريا ولى نفعدر ※ وانا اسئل الله ※ قولنده مسند اليه اولان انا لفظى تقديم ايچون برجهت حسن بيلنه‌مز زيرا مسند اليهك مسند فعلى اوزرينه تقديمى حرف نفيى ولى ايتمديكى حينده يا تخصيص وياخود تقوى وتأكيد ايچون اولور بومقامده ايسه شو ايكى جهتدن هيچ بريسى ايچون بروجه حسن مشاهده اولنه‌مز زيرا كندى نفسنه قصر سؤالده برحسن اوليوب بلكه اجتماع قلوب ايله دعا اجابته اقرب وبو ايسه دعادن اقصاى مطلب اولمسيله سؤالده شركت احسن وتردد وانكار سامع محلى اولماسيله نفسنه اسناد سؤالى تأكيدده دخى برجهت حسن اولمديغى ادنا مطالعه ايله متبيندر شوقدركه كأن واوى حال ايچون قلقلغى قصد ايدرك بناء عليه جملهٔ اسميه اتيان ايلمشدر وبعضيلرك قصد استمرار ايچوندر ديو توجيهلرى مورد نظر اولوب زيرا معناى استمرار نفس مضارعده دخى حاصلدر نته كيم ﴿لو يطيعكم﴾ قول شريفنده كلسه كركدر ※ انه ولى ذلك ※ قولى سؤال ايچون علت اوله‌رق جناب بارى نفع مذكورك متوليسى وبو جهتله كيف مايشاء تصرف خصيصهٔ ذات ازليسيدر ديمك اولور قال رحمه الله (وهو حسبى ونعم الوكيل) حسبك الله قوللرى كافيك وحسبك الدرهم كفاك معنالريله مفسردر (مفهوم كلام هو محسبى وكافى لااسئل غيره اولوب بو تقديرده انا اسئل الله مقامنده بتقديم المفعول والله اسئل ديمك انسب اولوردى زيرا بو صورتده سؤالى جناب بارى‌يه اثبات وغيردن نفى حكمينى مستفاد اولوب انه ولى ذلك جمله‌سى حكم اوله ※ وهو حسبى ونعم الوكيل ※ جمله‌سى حكم ثانى‌يه علت اولوردى ※ نعم الوكيل ※ قولى يا ※ هو حسبى ※ جمله‌سنه معطوف اولوب بو حالده نعم بابنه لازم كلان مخصوص بالمدح نظم عبارده موجود اولماسيله. نعم العبد ايوب. قولى. نعم العبد هو ايوب. تقديرنده عد اولنديغى كبى بونده دخى مخصوص هو ضمير محذوفى اعتبار اولنه‌رق. نعم الوكيل هو. تقديرنده اولور ومن جهة الربط جملهٔ فعليهٔ انشائيه‌يى اسميهٔ اخباريه اوزرينه عطف قبيلندن اولوب بو ايسه جواز وعدم جوازى مختلف فيها اولان مسائلدندر وياخود حسبى اوزرينه معطوف اولوب ※ وهو نعم الوكيل ※ ديمك اوله‌رق مخصوص ضمير متقدم اولمش اولور نته كيم صاحب مفتاح وغيريلرى. زيد نعم الرجل. قولنده تصريح ايتديلر وبو صورتده جمله مفرد اوزرينه عطف اولنمش اولوب بو ايسه هرنقدر حسبى محسبى معناسنه محمول واسم فاعل معناى مضارعى متضمن ومكفول اولمسنه مبنى مفرد مذكور يعنى حسبى لفظى معناى فعلى متضمن اوله‌رق جمله حكمنده عدى وبو جهتله جملتينك حصول تجانسى تأويليله ﴿فالق الاصباح وجعل الليل سكنا﴾ قول شريفنده جعل فالق اوزرينه عطف اولنديغى كبى على رأى صحيح اولسه‌ده لكن عطف مذكور جملهٔ انشائيه‌يى اخبار اوزرينه عطف اولوب بو ايسه فى الحقيقه من غير تأويل جائز اوله‌مز ستير اوليه كه مصنف رحمه الله بو كتاب مختصرى برمقدمه واوچ فن اوزرينه ترتيب ايلمشدر زيرا شامل اولديغى مسائل يا مقاصد فن بلاغتدن وياخود خارج مقاصد اولان تفرعاتدن اوله‌رق ثانى مقدمه واولى اوچ قسمه منقسمه

اولوب اكر كندوسندن غرض متكلمك مراد ايلديكي معنايي ادا ايتمكده وقوع خطادن احتراز ونوقى اولورسه بو مسائلى كافل اولان فن اول واكر تعقيد معنويدن احتراز اولنان مسائل ايسه فن ثانى ومسائل وجوه تحسين فن ثالثدر وبو كلامدن منفهم اولديغى اوزره خارج مقاصد اولان مسائلك مقدمه ده وكندوسندن غرض احتراز خطا وتعقيد اوليانلرك وجوه تحسينده انحصارنه منع ظاهر وقوعى دركار ايسه ده مسائل كتابك تتبع واستقرائيله بوندن غيريسنى عدم وجدان جوابى مدار اندفاع اولور وبعض شراح كتاب مذكور بر مقدمه واوج فن وبر خاتمه اوزرينه ترتيب اولنوب مقاصددن اولميه رق ايراد اولنان مسائلدن مقاصدك موقوف عليهى اولنلرى مقدمه وقصورى خاتمه اولمق اوزره قسمينه تقسيم وخاتمه يى بوندن برقسم عد ايتمشلر ايسه ده انشاءالله تعالى محلنده تبين ايده جكى وجهله حق اولان خاتمه خارج مقاصد اولميوب فن ثالثه عائددر وآخر مقدمه ده كلام مصنف مقاصدك فنون ثلثه ده انحصارنه منجر وبو جهتله فنون مذكوره معهود ومسبوق بالذكر اولديغندن بونلرى معرف باللام اوله رق ايراد ايدوب لكن مقدمه ايچون بر كونا سبق ذكر واقع اولمديغندن (مقدمة) لفظ منكريله ايراد بيوردیلر بو مقدمه مقاصد كتابه تقديم اولنان اشبو مسائل مهمه معانىٔ فصاحت وبلاغتى وعلم معانى وبياننده انحصار علم بلاغتى وكلام منجر اوله رق بونلره كسب اتصال ايله فصاحت وبلاغت بيننده اولان مناسبتى ومقتضاى حال ايله اعتبار مناسب بيننده اولان نسبتى وفصاحت وبلاغت لفظ ومعنادن قنقيسنك صفتى اولديغنى ايضاح ايله مرجع بلاغتى بيان ايدر محصولى علوم ثلثه نك غايتيله بونلره اولان احتياجك تحقيق وتفصيل اوزره بيانيدر و . مقدمه . لفظى قطع اضافه ايله مقدمة الجيشدن مأخوذ اولوب . مقدمهٔ جيش . عسكرك صنف متقدمى اولان طليعه در مقدمة الجيش لفظنك مأخذى اولان . قدم . تقدم معناسنه اولوب تاموصوفى جماعت اولمق تقريبيله تأنيث ايچوندر و . مقدمهٔ علم . علمك حدنى وغايتنى وموضوعنى بيانك كبى مسائل علمك توقف ايلديكى شيلردر و . مقدمهٔ كتاب . مقاصد كتابك كندوسنه ارتباط وجهت انتفاعى اوله رق امام مقصودده تقديم اولنان كلامدن برطائفه اولوب مقصودك اوطئفه يه توقف وعدم توقفى منظور ومعتبر دكلدر الحاصل مقدمهٔ كتاب مدلولاتيچون مقاصده ارتباط وكندوسنده نفع اولان بعض اجزاى كتابك عنوانى اولوب واجزاى كتاب الفاظ اولمسيله كلامدن برطائفه اولمش اولور وبعضيلرى مقدمهٔ علم ايله مقدمهٔ كتاب بيننده اولان اشبو فرقى تميز ايتمدكلرندن انلرجه ايكى امرك انحلالى موجب اشكال اوله رق تفصى وخلاصه محتاج اولمشلردر كه بو اشكالدن بريسى مسائل علوم ثلثه نك بو مقدمه ده ذكر اولنان شى اوزرينه توقفيدر زيرا مقدمهٔ علمده معناى توقف موجود اولمسيله مقدمهٔ كتابده دخى لزومى ظن اولنوب حالبوكه صاحب مفتاح بو مقدمه ده ذكر اولنان شيئى علم معانى وبيانك آخرنده ذكر ايتمش اولديغندن بيان توقف مشكلدر ايكنجيسى بعض كتبده مقدمه علمك حدنى وغرض وموضوعنى بيانده در ديو وقوعيدر كه عين مقدمه بونلردر زعم ايدرك بو مقدمه ده ايسه مسائل مذكوره يه ظفرياب اوله مدقلرندن امر توفيق موجب اشكال اولمشدر

فصاحت وبلاغتى تفسيرده ارباب فن بلاغت متشتت الاقوال اولوب وبو اقوالى اراده ده ازدياد عبارات ايله ايراث ملالدن بشقه بر فائدهٔ زائده اولمديغندن ومتنده اولان تفسير درجهٔ كفايه ده بولنديغندن بونى تقرير ايله اقتصار واكتفا نزد شارح علامه ده اولى كورلمشدر قال المصنف رحمه الله (الفصاحة) ❊ فصاحت ❊ فى الاصل ابانه وظهوردن انبا ايدوب يعنى استعمال اولنديغى معانيده معناى ظهور موجوددر مثلا لسان عربى يى تحصيل ايدن عجمينك لسانى منطلق ولغتى لكنت وخلادن جيد وخالص اولديغى وقتده . فصح الاعجمى . و . افصح الاعجمى . ديرلر و . افصح به . قوللرى صرح معناسنه در سائر معانىٔ مستعمله سى دخى بو وجهله اوله رق كرك حقيقت وكرك مجاز جمله سندن معناى ظهور مستبان در قاموسده . الفصيح والفصاحة البيان فصيح ككريم واللفظ الفصيح مايدرك حسنه بالسمع وفصحك الصبح بان لك وغلبك ضوءه . قوللريله تفصيلات سائره اتيان اولنمشدر قال رحمه الله (يوصف بها المفرد والكلام والمتكلم) فصاحتله لفظ مفرد وكلام

ومتكلمدن

ومتكلمدن هر برلرى توصيف اولنوب مثلا . كلمة فصيحة . ونثرده . كلام فصيح . ونظمده . قصيدة فصيحة . و . كاتب فصيح . و . شاعر فصيح . دينلور قال رحمه الله (والبلاغة) ❊ بلاغت ❊ فى الاصل وصول وانتهادن انبا ايدر قاموسده . بلغ المكان بلوغا وصل اليه او شارف عليه والبليغ الفصيح الذى يبلغ بعبارته كنه ضميره . كلماتى علاوهٔ تفصيلات اولنمشدر قال رحمه الله (يوصف بها الاخيران فقط) بلاغتله انجق كلام ومتكلم توصيف اولنوب مفرد وصفلنمز . كلام بليغ . و . متكلم بليغ . دينلوب . كلمة بليغة . دينلديكى غير مسموعدر ❊ فقط ❊ لفظى اسماء افعالدن اولوب . انته . معناسنه در اكثر تزيين لفظ ايچون فا ايله تصدير اولنوب كانه شرط محذوفك جوابى كبيدر معنى اخيرينى يعنى كلام ومتكلمى بلاغتله توصيف ايلدكسه كلمهٔ مفرده يى توصيفدن انتها وصرف نظر ايله ديمك اولور معلوم اوله كه علماء معانى عندنده . فصاحت كون اللفظ جاريا على القوانين المستنبطة من استقراء كلامهم كثير الاستعمال على السنة العرب الموثوق بعربيتهم . قوللريله مفسر اوله رق يعنى فصاحت لفظك استقراء كلام عربدن استنباط اولنان قوانين صرفيه ونحويه اوزره جارى وعربيتلرى موثوق ومعتمد اولان السنهٔ عربده كثير الاستعمال اولمسندن عباره در وبين العرب كثير الدوران اولان الفاظ تنافر حروف وكلماتدن وغرابت وتعقيد لفظى ومعنويدن سالم وعارى اوله رق لسان اوزره جارى اولان شيلر اولديغى علماء مشار اليهم كلام عرب عربايى تتبع واستقرا ايله تبيين وتحقيق ايتمش اولدقلرندن مصنف رحمه الله لفظ فصيح مخالفت قوانين وتنافر وغرابت وتعقيددن سالم اولان شى اولديغنه جزم ايتمشدر واشبو مخالفت قوانين واخواتندن خلوص فصاحتك معناى لازميسى اولمق حسبيله تسهيل ايچون فصاحتى بونلردن خلوص ايله تفسير ايدرك اختيار مسامحه ايلمشدر زيرا . خلوص عن الغرابة . ابواب صحاح وغيريسندن بربابك مطالعه سيله و . خلوص عن مخالفة القياس . مختصرات كتب صرفدن بر مختصرك مذاكره سيله سهل الاستحصال وفقط بين العرب العربا كلامك كثرت دورانى معرفت آحاد عرب خلصك تراكيب منتشره سنى ضبط وتتبعه محتاج اولوب بو ايسه صعب المنالدر وستر اولميه كه قوانينده مخالفت كلمهٔ مفرده ده علم صرفه وكلامده نحوه راجع اولوب و . غرابت . مفرده و . تعقيد . كلامه مختصه اوله رق حتى كه بينلرنده كثرت مخالفت جهتيله فصاحت مفرد وفصاحت كلام ايكى حقيقت مخالفه حكمنده اولدقلرى مثللو عندلرنده بلاغت كلام برقاچ معنايه اطلاق اولنوب مرجع ومحصولى كلامك وفق مقتضاى حال اوزره اولمسندن عباره اوله رق حقيقت واحده اولديغنه وفصاحت وبلاغتدن هر بريسنك معناى آخرله متكلمه صفت وقوعنه بناءً مصنف رحمه الله اولا بونلرك موصوفلرى اعتباريله تقسيم وتعيين وبعده هر برلرينى كندوسنه خاص ولايق اولان وجه اوزره تعريف وتبيين ايلمشدر زيرا شىء واحدده اشتراكلرى اولميان حقايق مختلفه نك تعريف واحدده جمعى متعذر اولوب اقسام مذكوره بيننده ايسه انسان ايله فرس ونظائرى بيننده اولان حيوان كبى قدر مشترك منتفيدر چونكه لفظ فصاحتك اقسام ثلثه سى اولان مفرد وكلام ومتكلمدن هر بريسنه اطلاقى بينلرنده اولان كثرت مخالفته نظرا لفظ مشتركك معانىٔ مختلفه سى اوزره اطلاقى قبيلندن ولفظ بلاغتك كلام ومتكلمه اطلاقى دخى بو قبيلدن اوله رق مثلا شمس وذهب ومعانىٔ سائره يه شامل اولان مطلق عينى تعريف متعذر اولديغى كبى مطلق فصاحت وبلاغتى تعريف دخى غير متيسردر وبو تحقيقات ايله مصنف رحمه اللهك عبارهٔ مضبوطهٔ جامعه ومانعه ايله اقسام فصاحت وبلاغتك تفسيرينه كلام نامده ظفرياب اوله ميوب ايراد ايلديكى عباراتى قومك اطلاقات واعتباراتندن اخذ والتقاط ايلمش اولديغى رهين تحقق وثبوت اولوب وتعريفات مذكوره نك مأخذى اطلاقات واعتبارات قوم اولمق حسبيله . لم اجد فى كلام الناس مايصلح لتعريفهابه . قولى اوزره رأى ايچون تفسير الفاظده مدخل اولمامسيله تحميل اولنان اعتراضدن برى وناس ايله مراد شيخ وسكاكى كبى مهرهٔ مشتهريندر ديو جوابه احتياجدن عارى اولور ستر اولميه كه تعريف بلاغتده فصاحت داخل ومعرفت بلاغت معرفت فصاحتله حاصل اولمسى بلاغت اوزره ايجاب تقديم فصاحتى جالب وبعده بو سبب فصاحت مفردك

فصاحت كلام ومتكلمه تقديمنى دخى موجب اولمشدر قال رحمه الله (فالفصاحة فى المفرد خلوصه من تنافر الحروف والغرابة ومخالفة القياس اللغوى) فصاحتك باعتبار الموصوف اقسام ثلثه سى بيان سابقدن مستبان اولمسيله مصنف رحمه الله تفصيل اجماله مباشرت وابتداء مفردده اولان فصاحتى تعريف وايضاحه مبادرت ايلمشدر ومفردن مراد معناى مفرده دال اولان كلمه وكلامدن مقصود بكديكرينه مسند ومربوط ايكى كلمه‌يى متضمن اولان قول مؤلف اولديغى مستغنئ ايراددر يعنى مفردده اولان فصاحت تنافر حروفدن وغرابتدن وتتبع واستقراء لغتله استنباط واستخراج اولنان قياسه مخالفتدن مفردك خالص وبرى اولمسيدر حتى بركلمه‌ده اشبو علل ثلثه‌دن بريسى بولنسه كلمهٔ مذكوره فصيحه اولمز قال رحمه الله (فالتنافر نحو ٭ غدائره مستشزرات الى العلى ٭ تضل العقاص فى مثنى ومرسل) ٭ تنافر حروف ٭ مشاهير شعراى جاهليه‌دن امرئ القيسك احد سبعهٔ معلقه اولان قصيدهٔ مشهوره سنده واقع اشبو بيتده كى ٭ مستشزرات ٭ لفظى كبيدر ٭ تنافر ٭ كلمه‌ده بر وصفدر كه لسان اوزره ثقلت ونطق وتكلمده عسرتى موجب اولور بوده يا ثقلتك درجهٔ نهايتنى ايجاب ايدر نته كيم بر اعرابيدن ناقه‌سى سؤال اولنه‌رق • تركتها ترعى الهعخع • ديو جوابداده اولمسيله بو كلامده بر نباتك اسمى اولمق اوزره ايراد ايتمش اولديغى كسرها وسكون عين وفتح خاء معجمه ايله هعخع لفظى كبى منتهاى ثقلدن عد اولنمشدر وياخود ذكر اولنان مستشزرات لفظى كبى بو درجه‌نك مادونى اولور ابتداى بيت • وفرع يزين المتن اسود فاحم • اثيث كقنو النخلة المتعثكل • غدائره مستشزرات الى العلى • تضل العقاص فى مثنى ومرسل • اولوب محبوبه‌نك شعر تامنى وصفدر • فرع • شعر تام و وافر و • متن • يمين وشمال صلبده اولان عصب ولحمدر كه مراد ظهردر • اسود فاحم • شديد السواد • اثيث • چوق وصيق معنالرينه‌در • قنو • خورما سالقيمدر كه عنبده عنقود تعبير اولنور • المتعثكل • قنو ايچون صفت اولوب قنوك محصولدار اولديغى تصريحدر • غدائر • غين معجمه ايله غديره‌نك جمعى اولوب ذوائب معناسنه‌در • ذوائب • ناصيه يعنى جبينده اولان صاچ معناسنه ضم ذال وهمزهٔ ممدوده ايله ذؤابه‌نك جمعيدر غدائره‌ده اولان ضمير فرعه عائددر ٭ مستشزرات ٭ لفظى اسم فاعل اوله‌رق مرتفعات ومرفوعات معنالرينه كسر وفتح ايله مروى ولازم ومتعديدر ٭ على ٭ تأنيث اعلى اولان عليانك جمعى اولوب مراد اعالئ رأسدر ٭ تضل ٭ تغيب معناسنه‌در ٭ عقاص ٭ عقيصه‌نك جمعى اولوب نسوانك صاچلرندن شد وارسال ايلدكلرى خصلهٔ مجموعه معناسنه‌در • مثنى • مفتول و • مرسل • بونك خلافى يعنى صاچك اورلمامش صنفيدر ٭ حاصل بيتين مرئهٔ ممدوحه‌نك ظهرنى زين ايدن شعر تام و وافر غايت سياه وبار آور اولان خورما سالقملرى كبى كثير ومجتمع وناصيه سنده اولانلر جهت فوقه مرتفع اولوب طوب طوب شد وبند ايله صالى وبرلمش اولان عقاص تعبير اولنور قسمى اورلمش و اورلمامش اولان ايكى قسمك ميانده غيبوبت واستتار ايلدبكنى ايراد وزلفنك جامع اولديغى اقسام واوصاف شعرى تعداددر بعضيلرك اشبو ٭ مستشزرات ٭ لفظنده اولان ثقلك منشائى حروف مهموسهٔ شديده‌دن اولان تا ايله مجهوره‌دن اولان زاء معجمه بيننده حروف مهموسهٔ رخوه ولينه‌دن اولان شينك توسطى اولوب مستشزر مقامنده مستشرف دينلسه بو ثقل زائل اولوردى ديو كلاملرى سهو بيندر زيرا راء مهمله دخى زا كبى مجهوره‌دن اولمسيله مستشرف دخى متنافر اولمق ايجاب ايدردى بلكه منشأ ثقل مستشزراتده اولان شو حروف مخصوصه‌نك اجتماعيدر معلوم اوله كه • مهموسه • مخرجى اوزره اعتماد ضعيف اولان حروفدر كه • ستشحثك حصفه • كلمه‌لرى جمع ايدر • شحث • الحاح معناسنه اولوب • حصفه • نام مرأه‌در و • مجهوره • بونك خلافنده اولان يعنى مخرجى اوزره اعتماد ضعيف اولميان حروف باقيه‌در و • شديده • عند السكون جرى صوتى مخرجنده منحصر اولان حروفدر كه • اجدت طبقك • تركيبى جامعدر و • رخوه • بونك خلافى اولان حروفدر و • بين بين • اولان يعنى شديده ايله رخوه بيننده بولنان حروف • لم يرعونا • قولنده اولان حرفلردر ٭ ابن اثير ديمشدر كه تنافر حروف بركلمه‌ده اجتماع ايدن حروفك بعد مخارجى سببيله احدهمادن آخره انتقال بر محلدن ديكر محله طفره و پرتاب ايتمك

كبى اولمسندن و يا مخارجك قربى سببيله احدهمادن آخره انتقال قيد وبند ايله مشى كبى اولديغندن دكلدر زيرا قريب المخرج اولان • جيش • و • شجى • امثالى متنافر بولمديغمز مثللو نظم جليلده دخى ﴿ الم اعهد ﴾ وارد اولمشدر وبعيد المخرج اولان • علم • و • عمل • و • لمع • امثالى متنافر بولميوب فقط • ملع • لفظى متنافر بولمشزدر • ملع • اسرع فى السير معناسنه‌در واشبو ملع متنافر اولوب علم متنافر اولماسى صوتك حلقدن شفه‌يه اخراجى شفه‌دن حلقه ادخالندن ايسر اولمسنه مبنى اولميوب قسميندن • غلب • و • بلع • و • حلم • و • ملح • الفاظنك حسن وعدم تنافرى مسلمدر بلكه الفاظده اولان تنافر وعدم تنافر برامر ذوقى اولوب ذوق صحيحك ثقيل ونطقنى متعسر عد ايلديكى هر برلفظ متنافردر وبرلفظى ذوق صحيحك ثقيل عد ايلمسيده كرك قرب ويا بعد مخارجدن وكرك اسباب سائره‌دن ناشى اولمقدن اعمدر وبو وجهله تنافر وعدم تنافر امر ذوقى اولمسنه مبنى مصنف رحمه الله امر تحقيقنه تعرض ايتميوب وتعذر ضبطدن ناشى بيان اسبابنه تقيد ايلمامشدر بو صورتده اولى اولان سلامت ذوقه حواله اولنمقدر ٭ متعينان فندن زوزنى متقاربة المخارج اولان حروفك اجتماعى فصاحت كلمه‌يه مخل اولان ثقله سبب اولوب لكن كلام طويل عربده كلمهٔ غير عربينك وجودى عربى اولمقدن خروجنى مؤدى اولديغى كبى كلمهٔ غير فصيحه اوزره كلام طويلك اشتمالى دخى كلامك فصاحتدن خروجنه بادى اولمز تا كه ﴿ الم اعهد ﴾ لفظنده فصاحتك فقدانى بولنديغى سورهٔ شريفه‌نك اخلال فصاحتنى مستلزم اوله ديو توهم ايدوب وبعضيلر مثلا فصاحت كلمه كبى جزئك وصفى منتفى اولمقدن وصف كلك انتفاسى لازم كلمز ديو قول زوزنى‌يى تأييد ايلديلر لكن بو اعتذار غلط فاحش نابهوار اولوب زيرا فصاحت كلمات تعريف فصاحت كلامده مأخوذ اولمسيله كلمهٔ غير فصيحه اوزره مشتمل اولان كلام نوجهله فصاحتدن خروج ايتمز حالبوكه فصاحت كلمات مفهوم فصاحت كلامدن جز اولوب وصف جزئى دكلدر كه كلام بعض ثانى مدار تأييد اوله بيلسون و كلام عربيده مفرد غير عربينك وقوعنه قياسى قياس فاسددر زيرا اولا كلام عربيده يعنى قرآن كريمده مفرد غير عربينك وقوعى غير مسلم ومدار اعتراض اولان • سجيل • و • مشكوة • و • قسطاس • لفظلرينك • صابون • كبى لغات مشتركه‌دن اولمسى جائزدر وازغير اسامئ شريفهٔ سنه قصور اسامئ عجميهٔ انبيا عليهم السلامك وقوعندن ناشى تسليم ايدلمكه قرآن كريمده مفرد غير عربى واقع اولمش اولسون لكن ﴿ انا انزلناه قرأنا عربيا ﴾ قول شريفنده وصف قرأن اولان عربيدن مراد عربى الالفاظ ديمك اولديغى مسلم اولميوب بلكه عربى النظم والاسلوب ديمك اولمسى محل جوازدر وباعتبار الالفاظ اولمسنى تسليمز صورتنده دخى قرأن مبينك جميع مفرداتى عربيه اولمق اعتباريله اولمسى مسلم اولميوب بلكه اعم واغلب الفاظى اعتباريله اولمق رهين جوازدر وفصاحت كلامده هر بركلمه‌نك فصاحتى مشروط اولديغى كبى كلام عربيده هر برلفظك عربيتى شرط اولميوب بينلرنده فرق كلى موجوددر وعدم فصاحت كلمه ايله سوره‌نك فصاحتدن خروج ايتمامسنى تسليمز تقديرده بو قول سوره‌نك كلام غير فصيح اوزره مشتمل اولمسنى تفوهى مؤدى اولوب حالبوكه قرأن كريمك كلام غير فصيح اوزره اشتماليله قول حاشا جناب بارى‌يه عجز وجهلدن برينك نسبتنى ايهامدن غير خاليدر زيرا كلام غير فصيح ايرادى يا عدم علمدن نشأت ايدوب جهلدر وياخود عدم فصاحتنه علم ايله برابر كلام فصيحه ظفرياب اولنه‌مامسندن ويا عدم التزامدن نشأت ايدوب اول عجز وثانى نتيجهٔ جهل اولان سفهدر • تنزهت ذاته عما يقول الظالمون قال رحمه الله (والغرابة كون الكلمة وحشية غير ظاهرة المعنى ولا مأنوسة الاستعمال) ٭ غرابت ٭ كلمه‌نك وحشيه يعنى ماوضع لهى غير مأنوسه اولمسيدر ومعلومدر كه لفظك معنايه دلالتى مواد وهيئتيله اوله‌رق بو وجهله دلالتنده اولان عدم ظهورى يا كلمه‌نك مواد وجوهرى اعتباريله اولوب بو صورتده كتب لغت مبسوطه‌ده كندوسندن بحث وتفتيشه يعنى كتب لغتى تحرى ومراجعته محتاج اولور • تكأكأتم وافرنقعوا • كبى جوهريده بو كلام عيسى بن عمر نحوى‌يه مسند اولوب حماردن ساقط اوله‌رق اوزرينه اجتماع ناس وقوعيله • مالكم تكأكأتم على تكأكؤكم على ذى جنة افرنقعوا عنى • ديمشدر مراد شخص مجنون ومصروع

كبي خلقك اطراف واكنافنه سبب اجتماع وتزاحمي استفسار ايله تفرق وتشتتلريني تكليف واخطاردر
فائقدن جاحظدن روايتله جار الله علامه‌نك بياننه كوره كلام مذكور ابو علقمه‌نك قولي اولوب
بعض طريق بصره‌ده مشي ايدركن غلبهٔ صفرا ايله ساقط ومدهوش اوله‌رق اوحالده خلق اوزرينه
اجتماع ايله بعضيلر بو حالك زوالچون ابهامني عصره ملازمت وبعضيلري وياميت اولديغني درك
ايتك اوزره آذاننه اذان تلاوت ايدرلردي همان ابو علقمه اللرندن تخليص كريبان ايدرك ٠ مالكم
تكأكأتم على كما تكأكأون على ذي جنة افرنقعوا عني ٠ كلاميله فك دهان ايتمسيله اجتماع ايدن
ناسدن بعضيلري بو كلامي لسان هندي اوزره تكلم شيطانه حمل ايدوب توحش وتركه تصدي ايتديلر
وياخود غرابت هيئت كلمه اعتباريله اولوب بوصورتده تبيين معنى ايچون بر وجه بعيد تخريجنه محتاج
اولور قال رحمه الله (نحو ٭ وفاحما ومرسنا مسرجا ٭) عجاجك اشبو قولنده اولان مسرج لفظي
كبي اول بيت ٠ ومقلة وحاجبا مزججا ٠ در ٠ مقله ٠ سياه العين وياخود سياه وبياضني جامعه اولان
شحمه‌در ٠ مزجج ٠ صفت حاجب اولوب مدقق ومطول معناسنه‌در ٭ فاحم ٭ مانند فحم شديد السواد
اولان شعر ديمكدركه ٠ لابن ٠ و ٠ تامر ٠ كبي مشبهك مشبه‌به نسبتي قبيلندندر ٭ مرسن ٭ انف معناسنه
مستعملدر مراد ممدوحك چشم سياه وابروي هلال وزلف شبكون وانف موزوني معرض وصف
وثناده ايراد اولوب لكن انف ايچون وصف مسرجي اتيانده برمعنى ظاهر اولمديغي جهتله بونك ايچون
جوهر كلمه‌نك دلالت ايلديكي معنيين اعتباريله ايكي وجه بعيد استخراجنه محتاج اولمشلردر قال رحمه الله
(اي كالسيف السريجي في الدقة والاستواء) يعني تخريج اول انفك سيفه وقوع تشبيهي وسيفك حداد
مشهور اولان سريجه شيوع نسبتي وسائطيله معناي مسرجي دقت واستواده انفي سيف سريجي‌يه
تشبيه مفهومنه حملدن عبارتدر قال رحمه الله (او كالسراج في البريق) وجه ثاني بيان اولوب يعني
مسرجدن مراد انفك بريق ولمعانده سراج وهاجه مشابهتني ايراد اولمسي دخي محتملدر ولفظ مسرجي
اشبو وجه ثاني‌يه حمل ايتمك كسر ايله سرج وجهه ٠ ديو حسن معناسي و ٠ سرج الله وجهه ٠ قولندن بهجه
وحسنه معناسي مراد اولنديغنه قريب وانسبدر زيرا بريق ولمعان دائما موجب حسن اولوب لكن دقت
واستواده حسن مطرد دكلدر خلاصهٔ تخريجين ايكي اساسه مبني اولوب اول مسرجا لفظي باب تفعيلدن
اوله‌رق صيغهٔ تفعيل ايسه جعل ايچون قلندرق مشبه ايله مشبه‌به بيننده ادعاي اتحاد ايله ٠ المجعول سيفا سريجيا ٠
وياخود ٠ المجعول سراجا ٠ معنالري استخراج اولنور ثاني صيغهٔ تفعيل نسبته حمل اولنوب مشبهك
مشبه‌به نسبتي بابندن اوله‌رق ٠ المنسوب الى السيف السريجي ٠ وياخود ٠ المنسوب الى السراج ٠
معنالري تخريج اولنور لكن مجرد جعل ونسبتك تشبيهه عدم دلالتي سببيله ايكيسي دخي تخريج بعيد
عد اولنمشلردر واكرچه ٭ سرج ٭ لفظنك كلام عربده حسن معناسنه اتياني صورتنده مسرج
قولنك اسم مفعول اوله‌رق بوندن اشتقاقي اختيار اولنسه وجهين مذكورين ايله معناي بعيد
تخريجنه احتياجدن استغنابخش اوله‌جغي دركار ايسه‌ده بوصورته عدم اعتباره سبب ٠ سرجه ٠
لفظينك بهجه وحسنه معناسنده استعمال اصليسنه عدم اطلاع وجزملريله بو معناده استعمالي سراجدن
مستحدث ومولد اولمسنه قطع وحكملريدر زيرا عند ارباب لغتده معتبر اولان لغات اصليه اولوب مولدات
مطروح نظر عبردر شونكله برابركه ٠ سرج الله وجهه ٠ قولي دخي تخريجه محتاج اولان غرابت
مخصوصه‌دن اولمسي يعني حسن معناسي معناي مجازي اولوب احد تخريجين مذكورين ايله سراج
ايچون اولان معناي حقيقي‌يه مناسبتي جهتله تخريج ايدلمسي غير مستبعد وفقط مجمل اللغة صاحبي
٠ سرج الله وجهه ٠ قولني بهجه وحسنه معناسيله تفسير دنصكره مصراع مذكوري ايراد ايتمسي عندنده
من غير احتياج الى التخريج مسرجا حسن معناسنه اولان ٠ سرج ٠ لفظندن اسم مفعول اولمسني مؤيددر
٭ سؤال اولنورسه كه كتب قومدن فهم اولنديغي وجهله ٠ غرابت ٠ كلمه‌نك مشهورة الاستعمال اولمامسيله
مفسر اوله‌رق بودخي كلمهٔ معتاده مقابلي اولوب وكلمهٔ غير مشهورة الاستعمال بحسب قوم دون قوم
اعتبار اولنه‌جغي يعني برلفظك استعمالي برقومه نسبتله مشهور وقوم آخره نسبتله مهجور اولديغي دركاردر

٠ كلمهٔ وحشيه ٠ ايسه من غير ثقل على اللسان ذوق سليمك تنفر ايده‌جكي تركيب اوزرينه مشتمله اولان
كلمه اولوب ٠ كلمهٔ عذبه ٠ مقابلي اولمسيله لفظ غريب بعضا عذبه اوله‌رق وحشيه‌دن اعم اولديغندن
غريبي كلمهٔ وحشيه ايله وكذلك غرابتي كلمه‌نك وحشيه اولمسيله تفسير استحسان اولنه‌مز زيرا وحشيه
غريبدن من جهة الصدق ووحشيت غرابتدن من جهة التحقق اخصدر بلكه وحشيت فصاحت مفرد
ايچون قيد زائد يعني غرابتدن خارج اوله‌رق نه غرابتك عيني ونه غرابتده داخلدر بلكه سابا فصاحت
مفردده معتبر اوله‌رق تعريف فصاحتده وحشيتدن دخي خلوصني ذكر ايتمك لازمدر وهرنقدر اعميني
جهتيله سلب غرابت من جهة التحقق سلب وحشيتي مستلزم ايسه‌ده دلالت التزام تعريفاتده مهجوره‌در
الحاصل وحشيت غرابتدن خارج برامر اخص اولمسيله بونكله غرابتي تفسير غير مستحسن وبلكه
تعريف فصاحتده وحشيتدن خلوص قيدينك عدم اتياني موجب فساد تعريف اولديغي متيندر
واكر وحشيتله ذكر اولنان تفسيرك غيري برمعنى مراد اولنورسه اومعناجه غرابت مخل فصاحت
اولديغني تسليم ايتمزكه حتى فصاحتنه مخل اولان غرابتي اومعناجه وحشيتله تفسير صحيح اوله جوابنده
ديرزكه وحشيه كلمهٔ غير مشهوره معناسنه اطلاق اولنديغي كبي كلمه‌نك ظاهرة المعنى ومأنوسة الاستعمال
اولمامسي معناسنه اطلاقي دخي كتب قومده مذكور اولان براصطلاحدر شويله‌كه ٠ وحشي ٠ باديهٔ
بي آب وكلاده ساكن اولان وحشه منسوب اولوب استعمالي مأنوس اولميان الفاظ ايچون استعاره اولنمشدر
و ٠ وحشي ٠ ايكي قسم اولوب بري غريب حسن وديكري غريب قبيحدر و ٠ غريب حسن ٠ عرب عربا
عندنده وحشي اولمديغي جهتله استعمالي غير معيوبدر ٠ شرنبث ٠ و ٠ قنفخر ٠ و ٠ اشمخر ٠ و ٠ اقطر ٠
لفظلري كبي ٠ شرنبث ٠ كف ورجليني غليظ معناسنه اولوب اسد مراد اولنور جمعي شرابث اولديغي
دلالتيله نون زائددر ٠ قنفخر ٠ عظيم الجثه و ٠ اشمخر ٠ ارتفع و ٠ اقطر ٠ تفرق واشتد وافترق واجتمع
معنالرينه‌در وبوكلمات نظمده نثردن احسندر غريب قرآن وحديث اشبو غريب حسندندر و ٠ غريب
قبيح ٠ غريب الاستعمال اولمسيله برابر سمعه ثقيل وذوق اوزره كريه اولاندركه نظما ونثرا استعمالي
معيوبدر مثلا شخص فريد ويكانه‌يه ٠ جحيش ٠ وحكايهٔ امر دشوارده ٠ اطلخم الامر ٠ وبيان مفخرتده
٠ جفخت ٠ دينلديكي كبي وبوقسمه غريب قبيح ووحشي غليظ اطلاق ايلدكلري مثللو ٠ متوعر ٠ دخي
تسميه ايدرلر الحاصل الفاظ عربيه اوچ قسم اوله‌رق اول عرب عربا وسائره عندنده استعمالي جاري
اولان ارض وسما امثالي الفاظ اوله‌رق استعمالي على الاطلاق عيبدن عاريدر ثاني استعمالي عرب
عربايه خاص اولوب سائره‌يه غير متجاوز وبومثللو الفاظك عرب عربايه كوره استعمالي غير معيوب وجائز
وسائره‌يه نسبتله معيوبيتي بارزدر غريب قرآن واحاديث بوقسمدن معدوددر ثالث مطلقا استعمالي
مأنوس ومتداول اولميان الفاظ اوله‌رق عرب عربا وسائره‌نك جمله‌سنه استعمالي عيب اولوب بودخي
ايكي قسم اوله‌رق لفظ ٠ جحيش ٠ امثالي ذوق وسمعه كريه وقسم آخري ٠ تكأكأتم وافرنقعوا ٠
لفظلري كبي كراهتدن سالمدر وتعريف غرابتده اولان غير ظاهرة المعنى ولامأنوسة الاستعمال قيدي
وحشيتي تفسيردر امدي وحشيتك بو معناجه مابين القوم متداول اولان فصاحته مخل اولمسي منع
ظاهر الفساددر زيرا فصاحت انجق لفظك السنهٔ عربده كثرت دورانيله اولوب كثرت دوران ايسه
استعمالده عدم انس ايله اجتماع ايتمز واكر فصاحتله بو معنانك غيري برمعنى مراد ايدوبده تنافر
وغرابت ومخالفت قياسدن هيچ بريتك فصاحته مخل اولمديغي زعم وادعا اولنورسه اوحالده بحثه محل
قالميوب ٠ لكل قوم ان يصطلح على مايشاء ٠ دينيله بيلور قال رحمه الله (والمخالفة كون الكلمة على
خلاف القانون المستنبط من تتبع لغة العرب) يعني ٠ مخالفت ٠ كلمه‌نك لغهٔ عربي تتبع وتفتيش ايله استنباط
واستخراج اولنان قانونه مخالف اولمسيدر لغت عربدن مراد وضع واضع ايله
موضوعه اولان مفردات الفاظ ايله مفرات موضوعه حكمنده اولان بعض مركباتدر مثلا علم صرفده
احوالي مبحوث عنها اولان منسوب كبي زيرا منسوب في نفس الامر مفرد اولميوب لكن ياء نسبت
كندوسندن جزكبي اولمسي ومشتق منزله‌سنده بولنمسي حسبيله مفرد حكمنده‌در وقانون مستنبط

مثلا · قام · مثللوده اعلال و · مد · مثللوده ادغامك وجوبى امثالى علم تصريفك مشتمل اولديغى قواعددر واما · ابى يابى · و · عور يعور · و · استحوذ يستحوذ · و · قطط شعره · و · آل · و · ماء · وامثلى خلاف قواعد اوزره لغتده ثابت ومستعمل اولان كلمات شواذدن اولوب بو مثللر قواعده مخالفتدن آزاده و بو وجهله واضعدن ثابت اوله رق قانون حكم مستثناده در وكأن اعلال وادغام وسائره ده قاعده وقياس وضع وبيان اولنديغى حينده بو صورتلر استثنا اولنمشدر بلكه استثنايه حاجت اولميوب اصل مخالفت واضعدن ثابت اولان شيئه عدم موافقتدن عباره و امثلهٔ مذكوره امثالى شواذك وفق وضع واضع اوزره اولمسيله موافقت ظاهره در · ابى يابى · شاذ اولمسى باب ثالثدن اولديغى حالده عين فعلنده احد حروف حلق موجود اولماسى و · آل · شاذ اولمسى اصلى اهل اولوب هاننك الفه قلب اولنمسى واصل · ماء · ماه اولوب همزه هادن مقلوب اولمسيدر واشبو مخالفت قياس بابنده بيان ايندكلرى ضابطه اكر مخالفت آخر بركلمه يه التباسى رفع كبى برعلته مبنى اختيار اولنمش اولورسه مخل فصاحت دكلدر نته كيم طلل وشرر امثالنده فك ادغام اختيار ايدلمشدر واكر ابى يابى امثالى مجرد واضعدن ثبوت ايچون اولورسه بو قسم دخى غير مخلدر و بونلرك برينه مستند اولمديغى صورتده مخل فصاحتدر قال رحمه الله (نحو ❊ الحمد لله العلى الاجلل ❊) اشبو قول زاجرده فك ادغام ايله واقع اولان · اجلل · كبى قياس اولان ادغام ايله اجلدر حاصل مقال اهل تصريف لغة عربى تحرى وتفتيش ايدرك هرقنقى لفظ عربيده ايكى حرف متجانسين اجتماع ايدوبده اول متحرك اولورسه بر برينه مزج وادغام ايتدكلرينى مشاهده ايتمريله بونى بر قاعدهٔ مطرده اتخاذ ايتمش اولدقلرندن ذكر اولنان اجلل لفظى اشبو قياس و قاعده يه مخالف بولنمريله اسباب عدم فصاحتدن اولان مخالفت قياسك وجودنه مبنى كلمهٔ غير فصيحه اولمسيله حكم ايتمشلردر (قيل ومن الكراهة فى السمع) بعضيلر · فصاحت مفرده · ذكر اولنان تنافر حروف وغرابت ومخالفتدن خلوصه علاوة سمعده كراهتدن خلوصى دخى اعتبار ايتمشلردر وسمعده كراهت سمع اصوات منكره يى سماعدن تبرى ايتديكى كبى اولفظك سماعندن دخى تبرى ايتمسيله اولور زيرا لفظ اصوات قبيلندن اولوب اصوات ايسه نفس بعضيسيله استلذاذ وبعضيسندن استكراه ايلديكى كبى بو قبيلدن اولان لفظ دخى شو قسمينه منقسم اولور قال رحمه الله (نحو ❊ كريم الجرشى شريف النسب ❊) ابو الطيبك سيف الدوله ابى الحسن على يى مدحده بحر متقاربدن نظم ايلديكى قصيده سنده واقع اشبو بيتده اولان · جرشى · لفظى بو قبيلدن عد اولنوب لفظ مذكوردن سمعك اكراه وتنفر ايتمسى سببيله مفرد غير فصيح اولديغى ايراد اولنمشدر · اول بيت ❊ مبارك الاسم اغر اللقب ❊ در · جرشى · كسر جيم و را ايله نفس معناسنه در · مبارك الاسم · اولمسى اسم ممدوح على اولوب امير المؤمنين كرم الله وجهه افندمز حضرتلرينك نام ابركارينه موافقتيچوندر و · خيل اغر · جبهه سنده بياض اولان خيل اولوب هر بر واضح ومعروف ايچون استعاره اولنمشدر مراد مشهور اللقب ديمكدر كه سيف الدوله در · حاصل معنى · ممدوح مذكور اسمى مبارك ولقبى مشهور ونفسى كريم ونسبى شريف ديمكدر · لقب · مدح وياخود ذمى اشعار ايدن علمدر و · كنيه · اب وام امثاليله تصدير اولناندر قال رحمه الله (وفيه نظر) قائل مرقومك تعريف فصاحت مفردده كراهت سمعدن خلوصى زياده ايتمسى محل نظردر زيرا سمعده كراهت وحشيتله تفسير اولنان غرابتده داخل اولوب · جرشى · لفظى ياسمعه كريه وذوق مستقيمه ثقيل اولميان وياخود كريه وثقيل اولان غريب قسميندن برنده داخل و بو ايكى تقديره كوره ده غرابتدن خلوص قيدى بونك تعريف فصاحتدن خروجنه كافيدر واشبو نظرده ديكر وجوه دخى ذكر اولنمشدر · وجه اول · كراهت سمع اكر ثقله مؤدى اولورسه تحت تنافرده داخل والا فصاحته غير مخلدر · وجه ثانى · قائل مرقومك لفظ اصوات قبيلندن اولمسيله حكم ايتمسنك فسادى اولوب شويله كه محلنده مبين اولديغى اوزره لفظ صوت اولميوب بلكه صوت ايچون كيفيتدر لكن اشبو وجهين ضعيفدر اما وجه اولك ضعفى كراهت سمع ثقله مؤدى اولمزسه فصاحته مخل اولميه جغى ملازمه سنك ممنوعيتندركه سبب

اخلال ثقلك غيرى برامر اولوب يعنى سمعده كراهتدن دخى احتراز ايتملرى جائزدر واما وجه ثانينك ضعفى زيرا لفظ اصوات قبيلندن اولديغنه اتفاق ادبا اولوب ولفظ اصوات قبيلندن اولسون ويا اولمسون بعض كلماتدن سمعك استكراهى محل اشتباه دكلدر · وجه ثالث · سمعده كراهت صوت ونغمه راجع اوله رق چوق كره اولور كه لفظ فصيح نغم غير متناسبه واصوات منكره ايله ادا اولنمسيله سمعدن استكراه اولنور واكثر وقوعبولوركه لفظ غير فصيح نغم متناسبه واصوات طيبه ايله ادا اولنه رق سمعدن استلذاذ اولنور اشبو وجه ثالث دخى شايان قبول دكلدر زيرا صوتك حسن وقبحى مساواتده اوله رق جرشى وجفخت وملع لفظلرينك استكراهيله نفس وفخرت وعلم لفظلرينك عدم استكراهى قطعيا معلومدر · وجه رابع · سمع اوزره كريه اولمقده جرشى لفظنه نظير اولان الفاظك تنزيل مبينده وقوعى اولوب مثلا ناقصه معناسنه اولان ❊ ضيزا ❊ و اصلاح سفينه ويا مسمار معناسنه اولان ❊ دسر ❊ لفظلرى منتظم سلك اللال آيات قرآنيه اولمشدر اشبو وجه رابع دخى مورد بحثدر زيرا بو قبيلدن برلفظك قرآن مبينده وقوعى كراهت سمعك اسباب اخلالدن اولمامسنه مدار استدلال اولميوب چونكه بعضا واقع اولوركه اخلال سببنه مانع اوله جق برشيئك عروض والتحاقيله لفظك اكتساى فصاحتنى مؤدى اولور زيرا مفردات الفاظ اختلافات مقامات ايله مختلفه اولديغى خاتمه ده ❊ لكل مقام مقال لايحسن فيه غيره ❊ عباره سيله بيان اولنسه كركدر اشبو · ضيزا · و · دسر · لفظلريده بو قبيلدندر نته كيم ابن حاجب بعض كره غير فصيح اولان شيئه برامرك التحاقيله اكتساى فصاحت ايلديكنى تصريح و ❊ اولم تروا كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده ❊ قول شريفيله استدلال وتوضيح ايلمشدر زيرا فصيح اولان باب ثلاثيدن اوله رق · بدأ يبدأ · اولوب باب افعالدن · ابدأ · مسموع دكلدر لكن · يعيد · لفظنه مقابله و مقارنتله · يبدئ · لفظ مزيدى كسب تناسب ايدرك احراز فصاحت ايتمشدر قال رحمه الله (والفصاحة فى الكلام خلوصه من ضعف التأليف وتنافر الكلمات والتعقيد مع فصاحتها) فصاحتك قسم ثانيسى اولان فصاحت كلامى تعريف اولوب يعنى كلامده اولان فصاحت متضمن اولديغى كلمه لرك فصاحتيله برابر كلامك ضعف تأليف وتنافر كلمات وتعقيددن خالص اولمسيدر · مع فصاحتها · قولى · خلوصه · قولنده كلامه عائد اولان ضميردن حال و بو قيد · زيدا جال · و · شعره مستشزر · و · انفه مسرج · مثللو كلاملردن احترازه دالدر و بونك · وتنافر الكلمات · قيدنده اولان كلماتدن حال اولمسى غير جائز زيرا بو صورت كلمات غير فصيحه اوزره مشتمل اولان كلام كلماتى متنافره اولسون اولمسون فصيح اولمق صورتنى استلزام ايده جكى امر بارزدر چونكه كلام مذكور اوزره كلمات فصيحه نك تنافرندن خالصدر ديمك صادق اولور شويله كه خلوصدن مستفاد اولان نفى فصاحت كلمات ايله مقيد اولان تنافره توجه ايدوب حالبوكه نفيك شيئ مقيده توجهنده شايع اولان مقيد باقى اولسون اولمسون قيده توجهيدر قال رحمه الله (فالضعف ان يكون تأليف اجزاء الكلام على خلاف القانون النحوى المشتهر فيما بين معظم اصحابه حتى يمتنع عند الجمهور) يعنى اشبو تعريف فصاحت كلامده مأخوذ اولان ضعف تأليف ايله مراد اجزاى كلامك سبك وتأليفى ميان معظم اصحاب نحوده مشتهر اولان قانون نحوينك خلافى اوزره اولوب حتى كه عند الجمهور ممتنع ومهجور اولمسيدر لفظا و معنا · اضمار قبل الذكر · كبى واما قانون مشتهر وغير مشتهردن هرايكيسنه مخالف اولان كلام ضعيف اولميوب بلكه فاسددر قال رحمه الله (نحو ضرب غلامه زيدا) بو كلام غير فصيحدر زيرا اتيان ضمايرده رجوع ايده جكى اسمك لفظا وياخود معنا ذكرى مسبوق اولمسى قانون مشتهر نحويدن اولوب بو كلامده ايسه غلامه ضميرى نه لفظا ونه معنا ذكرى سبقت ايتميان زيده راجع اوله رق قانون مذكورك خلافنده واقع و بو وجهله عند الجمهور تأليف ممتنع اولمسيله اسباب اخلال فصاحتدن ضعف تأليفك وجودى متحققدر فقط ائمهٔ نحودن اخفش اشبو تركيب امثالنده يعنى فاعله متصل اولان مفعول به ضميرنده اضمار قبل الذكرك جوازنه قائل اولوب وابن جنى اخفشه تابع اولمشدر شوجهتله كه فعل متعدينك فاعل كبى مفعول بيده

شدت اقتضاسی اولمسیله مفعوله متصل اولان ضمیر فاعلده اضمار قبل الذکر جائز اولدیغی کبی بالعکس فاعله متصل اولان ضمیر مفعولده دخی جوازینی اختیار ایتمشلردر وطرف جمهوردن جوابده هرنقدر فاعل ومفعولك هر برلرینی اقتضای فعلده تساویلری درکار ایسه ده لکن فاعلی اقتضاسی ملاحظهٔ عقلیه ده مفعولی اقتضاسی اوزرینه مقدمدر زیرا مفعوله تعلق اولان نسبت وقوع فعل فاعله متعلق اولان نسبت صدور فعلدن صکره ملحوظ اوله رق فاعل رتبه ده مقدم ومفعولك ذکری حینده فاعلك اقتضای تقدم رتبیسی حسبیله سبق ذکری متوهم اولوب بوجهتله مفعوله متصل اولان ضمیر فاعلده اضمار قبل الذکر لازم گلمز ومفعولده بوحالك فقدانی سببیله مقیس علیه اوله مز دینلمشدر واخفش بومدعایه شاعرك ٭جزی ربه عنی عدی بن حاتم ٭ جزاء الکلاب العاویات وقد فعل ٭ وشاعر آخرك ٭ ولما عصی اصحابه مصعبا ٭ ادی الیه الکیل صاعا بصاع ٭ قوللریله استشهاد ایلمشدر زیرا ٭ ربه ٭ ضمیری عدیه و ٭ اصحابه ٭ ضمیری مصعبه راجعدر ٭ جزی ربه ٭ قولی ٭ عدی بن حاتم ٭ علیهنه دعا اولوب تفألا صیغهٔ ماضی ایله ایراد ایدرك ٭ وقد فعل ٭ دیمشدر ٭ عنی ٭ لفظنده عن ﴿ واتقوا یوما لاتجزی نفس عن نفس ﴾ قولنده بیان اولندیغی وجهله بدله محمولدر و ٭ قد فعل ٭ قولنده واو حالیه اولوب ضمیر رب لفظنه عائددر ٭ عاویات ٭ صایحات معناسنه‌در بیت ثانیده ٭ مصعب ٭ برشخصك اسمی اولوب ٭ ادی ٭ ضمیری کل واحد من الاصحابه و ٭ الیه ٭ ضمیری مصعبه عائددر ٭ صاعا بصاع ٭ اصلنده جملهٔ اسمیه اولوب نصبه عدول ایله ادی ضمیرندن حال اولوب ٭ مقابلا صاعا من العصیان بقدر صاع من المکافات ٭ تقدیرنده‌در ٭ یعنی نه زمانکه اصحاب مصعب اظهار عصاوت ایتدیلرسه هر برلرینه مصعب معاملهٔ عصاوتلرینه کوره مجازات ایله مقابله ایلدی دیمك اولور لکن ضمیرك مدلول فعل اولان مصدره ارجاعی تأویلیله کلام اخفش رد ومنع اوله رق بیت اولده استشهاد اولنان ربه ضمیرنك مدلول فعل جزی اولان جزأ مصدرینه وبیت ثانیده اصحابه ضمیرنك مدلول فعل عصی اولان عصیانه عائد اولمسی صورتیله اول ٭ رب الجزاء ٭ و ٭ ثانی ٭ اصحاب العصیان ٭ تقدیرنده ایدوکی بیان اولنمشدر نته کیم ﴿ اعدلوا هو اقرب للتقوی ﴾ قول شریفنده هو ضمیری اعدلوا امرینك مدلولی اولان عدله راجع اولدیغی تصریح کردهٔ اصحاب تفاسیردر واما شاعرك ٭ جزی بنوه ابا الغیلان عن کبر ٭ وحسن فعل کما یجزی سنمار ٭ قولیله ٭ الا لیت شعری هل یلومن قومه ٭ زهیرا علی ماجر من کل جانب ٭ قولنده ٭ بنوه ٭ ضمیری ابو الغیلانه و ٭ قومه ٭ ضمیری زهیره راجع اولمسی شاذ اولوب مقیس علیه اوله مز بیت اولده ٭ عن کبر ٭ لفظنده اولان عن ﴿ فعلت هذا عن امرك ﴾ قولنده اولدیغی کبی مابعدنك ماقبلنه سببیتنی افاده ایدر ویاخود ﴿ لترکبن طبقا عن طبق ﴾ قول شریفنده اولدیغی کبی بعد معناسنه‌در (مفهوم بیت کبرسن وشیخوخت وحسن فعل وضعفیت موجب احسان وعنایت شیلر اولدیغی حالده ابو الغیلان حقنده ابناسی سنمار حقنده ظهور ایدن مجازات کبی عکسیله معامله واجرای اسائت ایتدکلرینی افاده‌در ٭ سنمار ٭ ظهر کوفه ده نعمان بن منذر ایچون قصر خورنق ٭ انشا ایدوب ملوك سائره ایچون مثلنی بنا ایتمامك اوزره یدنعمانده هدم قصر حیات ایدن شخص رومینك اسمیدر جای مکافاتده مشاهد مجازات اولنلر حقلرنده ایراد اولنور امثالدندر قال رحمه الله (والتنافر ان تکون الکلمات ثقیلة علی اللسان) یعنی ٭ تنافر کلمات ٭ کلماتك لسان اوزره ثقیله اولمسیدر بوده یا ثقلنده متناهی اولور (کقوله ٭ ولیس قرب قبر حرب قبر ٭) شاعرحننك بوقولی کبی صدر مصراع ٭ وقبر حرب بمکان قفر ٭ اولوب ٭ حرب ٭ برشخصك اسمیدر ٭ قبر ثانی ٭ اسم لیس اولوب ٭ ولیس قبر قرب قبر حرب ٭ تقدیرنده اوله رق ضرورت ایچون تأخیر اولنمشدر ٭ قرب ٭ مقارب معناسنه‌در ٭ مکان قفر ٭ ماء وکلادن خالی مکان دیمکدر عجایب مخلوقاتده بیان اولندیغی اوزره ٭ هاتف ٭ اسمنده طوائف جندن برطائفه اولوب بونلردن بریسی حرب بن امیه‌یی صیحهٔ مهلکه ایله اهلاك ایدرك مقام تأسفده بو بیتی انشاد ایلمشدرکه مفهومی مدفن حرب عمارت آب وکلا ومجاورت قبوردن خالی برفضای تنك وتنهاده اولدیغی ایرادن عبارت‌در اصحاب ذوق وسلیقه

كلمات

کلمات مذکوره‌نك اجتماعی سببیله مصراع مذکورده مخل فصاحت اولان تنافرك وجودیله حکم ایتمشلردر وتنافردن برقسمی درجهٔ متناهیه مادونی اولوب بوقسمه اشارتله بیوردلرکه (ومنه قوله ٭ کریم متی امدحه امدحه والوری معی ٭ واذا ما لمته لمته وحدی ٭) یعنی ابی تمامك بحر طویلدن اشبو قوایده تنافردندر ٭ الوری ٭ مبتدا و ٭ معی ٭ خبر و واو حالیه‌در ٭ یعنی مشار الیه برکریمدرکه حقنده سرد مدایح ومحامد تصدیق کردهٔ انام واسناد مساوی وملام مهجور موافقت اولی الافهام اولوب استحقاق ستایش وثنا ایله متحلی واسباب لوم وقدحدن متخلیدر دیمك اولور شاعرمرقومك ٭ اذا ما لمته ٭ قولنده تحقق وجودده مستعمل اولان اذا ایله صیغهٔ ماضی‌یی استعمالنده ثبوت دعوای ایهام اعتبار لطیفی اولوب کأن کندوسندن حق ممدوحده لوم صادر ومتحقق اوله رق برکیمسه مشارك اولمدیغی افهام مدر لکن مقابلهٔ مدحده لوم اتیانیله ذم ویا هجا ایراد ایتمامسنی وزیر صاحب معایبدن عد ایلمشدر مصنف رحمه الله ایضاحده بیت مذکورده منشأ تنافری بیانده حالیه هاینده اولان قرب مخرج جهتیله ٭ امدحه ٭ قولنده ثقل اولدیغی ایرادن مرادی امدحه لفظنده اولان نوع ثقلتك لفظ مذکورك تکرر وانضمامیله کسب تضاعف ثقلتدن ناشی مخل فصاحت اولان تنافرك حصولنی بیاندن عبارت اولوب والا لفظ مذکور نظائرندن ٭ فسبحه ٭ امثالی الفاظك نظم کریمده وقوعی جهتیله قرآن مبینك کلام غیر فصیح اوزره اشتمالیله مقال اقتضای دیانجه محالدر واما ما سبقده قرآن کریمك سببیتی مزیل اوله جق اسبابك وجودندن ناشی اسباب مخلهٔ فصاحتی شامل اولان کلماتی اشتمالنه دائر مروراتدن کلام کلمه حقنده اولوب کلام حقنده اولمامسیله کلامین بیننده توفیق متحققدر ومنشأ اخلال فصاحت امدحه لفظنك تکریری اولدیغی ابن عمید تصریح وابی تمامی بو بیت ایله ابتداء تعییر وتعییب ایدن ابن عمید اوله رق حروف حلقدن حا وهایی جمع ایتمش اولان لفظ مذکوری تکرار ایتمك مناهج اعتدالدن خارج وتنافر کامل اولدیغی صراحتیله تقدیح ایلمشدر مصنفك ایراد ایلدیکی مثالین بیننده اولده منشأ ثقل نفس اجتماع کلمات وثانیده اجتماع حروف کلمات اولمسیله‌ده فرق دیکر متحققدر وبعضیلر حمامی‌یه نسبت مسجد وقندیل وسطل کبی یکدیکره مناسب اولمیان کلماتك اجتماعنی دخی تنافردن عد وزعم ایدوب بو ایسه وهمدر زیرا بو مثللو کلمات غیر متناسبه‌یی جمع لسان اوزره موجب ثقل وفصاحته مورث خلل اولمیوب بلکه بو صورت بالکز مخل بلاغتدر قال رحمه الله (والتعقید ان لا یکون ظاهر الدلالة علی المراد لخلل اما فی النظم) ٭ تعقید ٭ عقد ایتمك معناسی مصدر یسنه حمل اولندیغی تقدیرده صفت متکلم اوله رق صفت کلام اولان ٭ ان لا یکون ظاهر الدلالة ٭ مفهومنه حملی صحیح اولمیوب بلکه حاصل بالمصدر اوله رق مبنی للمفعول اولمق اوزره ٭ معقد ٭ معناسنه محمولدر زیرا صیغ مصادر اصل نسبتده استعمال اولنه رق مصدر اطلاق اولندیغی کبی بعضا مصدردن حاصل اولان هیئتده دخی استعمال اولندرق حاصل بالمصدرله معبردر وبو هیئت لازمده حرکه وقیامدن حاصل اولان ٭ تحرکیت ٭ و ٭ قائمیت ٭ کبی یالکز فاعل ایچون وفعل متعدیده عالمدن عالمیت ومعلومیت کبی فاعل ومفعولدن هر برلری ایچون اولور مصدرك معلوم ومجهول اولمسندن مراد دخی اشبو حاصل بالمصدرك معناسی اولان هیئتدن عبارت‌در یعنی کلامك معقد ومغلق اولمسی کلامك برخللدن ناشی معنای مراد اوزره عدم ظهور دلالتی اولوب بوده یا نظمده اولان خللدن اقتضا ایدر شویله‌که مقام تأخیرده تقدیم ومقام تقدیمده تأخیر ویاخود محل ذکرده حذف واظهارده اضمار امثالی اسبابدن ناشی ترتیب الفاظ ذهنده اولان ترتیب معانی‌یه منطبق اولمامسیله هرنقدر کلام عربده ثابت وقوانین اوزره جاری ایسه‌ده خلاف اصل اوله رق صعوبت فهم مرادی موجب اولور وتعریف فصاحت کلامده ضعف تألیفك ذکری تعقید لفظی‌یی ذکردن مغنیدر زیرا منشأ تعقید لفظی لفظده اصل اولان شیئك مخالفتدن عبارت اولوب سبب ضعف تألیف دخی عینیله بودر دینیله‌مز زیرا بینلرنده عموم من وجه واردر شویله‌که سبب تعقید هر برلری کلام عربده شایع الاستعمال وفقط مخالف اصل واولی اولان امورك اجتماعی اولمق جائز اولدیغی کبی امور مذکوره‌دن بعضیسیله‌ده تعقید حاصل

اولمسی جائز واشبو صورت اخیره ده ضعف ایله اجتماعی بارز اولوب لکن امور مذکوره نك اجتماعیله
اقوی واشد اوله رق ضعفدن انفراد ایلر نته کیم بیت فرزدقده مبتدا ایله خبر وموصوف ایله صفت
بینلرنده اجنبی وقوعیله حاصل اولان تعقید تقدیم مستثنا ایله کسب ازدیاد ایلمشدر قال رحمه الله

(کقول الفرزدق فی خال هشام ❊ وما مثله فی الناس الا مملکا ❊ ابو امه حی ابوه یقاربه ❊ ای لیس
فی الناس حی یقاربه الا مملکا ابو امه ابوه) تعقیده مثال شاعر ماهر فرزدقك بو بیتیدرکه هشام
بن عبد الملك ستایش حال خالنده انشاد ایلمشدر ممدوح مرقوم ابراهیم بن هشام بن اسماعیل
مخزومی اولوب ٠ مخزوم ٠ اسم قبیله‌در ٠ حی یقاربه ٠ احد یشبهه فی الفضائل معناسنه‌در ٠ مملکا ٠ رجل
اعطی الملك والمال یعنی صاحب ملك ومال اولان ذات بیهمال دیمکدرکه مراد هشامدر ٠ ابو امه ٠ ضمیری
مملکه عائد اولوب ملك مذکورك والدامی دیمکدر ٠ ابوه ٠ ضمیری ابراهیم ممدوحه راجع اولوب ٠ ابو امه
ابوه ٠ جمله‌سی مملکه صفتدر (مفهوم بیت ابراهیم ممدوحه فضل وکمالده صاحب ملك ومال یعنی
اورنك نشین جاه وجلال اولان هشام بن عبد الملکدن غیری ناسده مثل وعدیل اولمیوب ومالك
ملك اولان هشام بن عبد الملك والد مادری ابراهیم ممدوحك والدی هشام بن اسماعیلدر الحاصل
بین الانام دخترزاده‌سی هشام بن عبد الملکدن ماعدا ابراهیمك جلائل فضائلده مثل ونظیری
نابوددر دیمك اولور سیاق مقال ولد حلال تابع خصال خال اولمسی حکم مشهوریله ملك مشارالیهك
ممدوح مرقومه مشابهتی قبل ممدوحدن منتقل اولمق مدیحهٔ غیر صریحه سنی دخی شاملدر اشته
فرزدقك بو بیتنده ترتیب معانی یه موافق اولان حق عباره ٠ لیس مثله فی الناس حی یقاربه الا مملك
ابو امه ابوه ٠ اولوب مبتدا اولان ٠ ابو امه ٠ ایله خبر اولان ٠ ابوه ٠ بینی اجنبی اولان ٠ حی ٠ لفظیله
وموصوف اولان ٠ حی ٠ ایله صفت اولان ٠ یقاربه ٠ میانی اجنبی اولان ٠ ابوه ٠ ایله فصل اولنوب
ومستثنی اولان ٠ مملکا ٠ مستثنی منه اولان ٠ حی ٠ اوزرینه تقدیم و بو تقدیمه مبنی مملکا نصب اولنمشدر
والا مختار اولان بدلیتدر زیرا بدلیتده مستثنا ایله مستثنا منه بیننده مطابقت حصولیله برابر بدل کلامده
مقصود ومستثنا فضله اولمق جهتی دخی باعث رجحانیتدر امدی تقدیم مستثنی صعوبت فهمی مؤدی
اوله رق اصل واولی یه مخالفتله برابر کلام عربده شایع الاستعمال اولوب لکن ذکر اولندیغی اوزره
بنه اصوله مخالف وفقط استعمالی شایع اوله رق مبتدا ایله خبر وصفت ایله موصوف بیننده اولان
فصل اجنبیدن حاصل اولان انعقاد اشبو تقدیم سببیله کسب ازدیاد ایدوب حتی که واقف قصه
اولمیان اشخاصه کوره معنای بیتی ادراك مشکل و بو جهتله تحقق تعقید ایله فصاحتنه مخل اولمشدر
بعضیلر ٠ مثله ٠ مبتدا ٠ حی ٠ خبری اولوب لفظ ٠ ما ٠ لغت تمیمیه اوزره عامل اولمدیغنده و بعضیلر
بالعکس ٠ حی ٠ مبتدا و ٠ مثله ٠ خبر اولوب ومانك بطلان عملی تقدیم خبره مبتنی اولمسنه ذاهب اولدیلر
لکن بو وجهیندن ایکیسی دخی معناده موجب قلق واضطرابدر زیرا وجه اوله کوره معنی ٠ لیس
مماثله فی الناس حیا یقاربه ٠ ووجه ثانی یه کوره ٠ لیس حی یقاربه مماثلا له فی الناس ٠ دیمك اولوب مفاد
اول مماثلی وار ایسه‌ده مقارب دکلدر ومفاد ثانی مقارب وار ایسه ده مماثل دکلدر دیمك اولور
الحاصل مفاد اول مقاربی مماثلدن ومفاد ثانی مماثلی مقاربدن نفی اولوب غرض شاعر ایسه ازغیر ملك
مجموع مماثل ومقاربی نفیدر اویله اولنجه صحیح اولان ٠ مثله ٠ اسم ما و ٠ فی الناس ٠ خبر و ٠ حی یقاربه ٠
مثله‌دن بدلدر و بو صورتده بیت مذکورده بدل اولان ٠ حی یقاربه ٠ ایله مبدل منه اولان ٠ مثله ٠ بیننده
٠ الا مملکا ابو امه ٠ ایله فصل وقوعی دخی موجب تعقیددر قال رحمه الله (واما فی الانتقال) و یاخود
معنای مراد اوزره کلامك عدم ظهور دلالتی کلامدن بحسب اللغة مفهوم اولان معنای اولدن
مقصود متکلم اولان معنای ثانی یه ذهن سامعك انتقالنده حاصل اولان خللدن ایچون اولور و بو خلل
معنای مقصوده دال اولان قرینه‌لرك خفاسیله برابر وسائط کثیره‌یه محتاج اولان لوازم بعیده ایراد
اولنمسندن نشأت ایدر شارح مرحومك صدد بیان خلله ایراد ایلدیکی ٠ وذلك الخلل یکون
لایراد اللوازم البعیدة المفتقرة الی الوسائط الکثیرة ٠ قولنده واقع لوازمدن مراد لازم واحد ومتعدده شامل

اولان جنس لازم اولوب کذلك واسطهٔ کثیره دخی مافوق واحد معناسنه کثرتله متصف اولان جنس
واسطه مفهومنه محمولدر زیرا جمع محلی باللامك استغراقه استحالهٔ حملی حینده مجازا جنسه حملی جاریدر
قال رحمه الله (کقول الآخر ❊ ساطلب بعد الدار عنکم لتقربوا ❊ وتسکب عینای الدموع لتجمدا ❊)
انتقالده خللدننشی حاصل اولان تعقید اشبو عباس بن احنفك قولی کبیدر ٠ تسکب ٠ نصب معناسنه
رفع ایله اولوب دلائل الاعجازده شیخك مبنای کلامی اولان روایت صحیحه بویر کزده اوله رق نصب
توهمدر شاعر مرقوم سکب دموعی یعنی کوز یاشی دوکه‌سنی فراق احبادن لازم کلان کآبت
وحزندن کنایه ایدوب و بو کنایه‌ده مصیب اولمشدر زیرا چوق کره بکا حزنه دلیل اولور شویله که
بکانك حزنه لزومی عقلا وعرفا معلوم اولوب انسانه برحال ناملایم اصابتنده روحك قلبه توجهی
موجب اوله رق اوحالده قلبدن صعود ایدن بخارك دماغه حین وصولنده مایه انقلاب ایله طریق
عیندن سیلان ایدر انکچون ٠ ابکانی واضحکنی ٠ دینوب سائنی وسرنی معناسی مراد اولنور نته کیم
حماسینك ❊ ابکانی الدهر ویاربما ❊ اضحکنی الدهر بما یرضی ❊ بیتنده واقع اولمشدر (مفهوم بیت دهر
بوقلمون کندوسنی مضار ومساوی ایله محزون و بعضا ارضا ایده‌جك منافعله مسرور وممنون ایلدیکنی
قومنه ندا وخطاب ایله بیاندرکه مراد انقلابات کونیه‌یی اثباتدر لکن شاعر مرقوم یعنی عباس بن
احنف دوام تلاقی و وصالك ایجاب ایلدیکی فرح وسروردن جمود عین ایله کنایه ایتمسنده خطا
ایلمشدر قال رحمه الله (فان الانتقال من جمود العین الی بخلها بالدموع لا الی ماقصده من السرور)
شاعر مرقومك سبب خطاسی زیرا جمود عیندن انجق مفارقت احبا وارادهٔ بکا حال حزننده عینك
دموعی بخل ایتمسنه انتقال اولنه بیلوب یوقسه ملاقات اصدقا ومواصلت اودا ایله حاصل اولان سرور
وصفایه انتقال اولنمز یعنی ٠ وتسکب عینای الدموع لتجمدا ٠ قولندن مراد شاعر بکایه دوام وملازمتدن
غرض حصول وصول احبا ایله تحصیل فرح وسرور اولوب حالبوکه ٠ لتجمدا ٠ قولندن اشبو حصول
فرح معناسی استنباط اولنه‌مز زیرا عینك انجمادی حال حزنده عینك دموعی بخل ایتمسندن کنایه
اوله رق معنای مقصودك خلافنی مفیددر انکچون مسرتدن کنایه اوله رق مقام دعاده ٠ لا ابکی الله
عینك ٠ دینلدیکی کبی ٠ لازالت عینك جامدة ٠ دینلمز و ٠ سنة جماد ٠ قوللری ٠ لامطر فیها ٠ معناسنه
و ٠ ناقة جماد ٠ کلامی لالبن لهما مفهومنه محمولدر کأن ناقه وسنه مطر ولبنه بخل ایتمش اولورلر ابیات
حماسیدن ❊ الا ان عینا لم تجد یوم واسط ❊ علیك بجاری دمعها لجمود ❊ بیتنده دخی واقع اولمشدر
٠ واسط ٠ مشهد عالیٔ جناب حسین ابن علی رضی الله عنهما اولان کربلای معلادر ٠ لم تجد ٠ جوددن
اولوب ٠ بجاری دمعها ٠ بدمعها الجاری دیمکدر ٠ لجمود ٠ خبر ان در (مفهوم بیت یا امام تحقیقا یوم
واسطده سن شهید مظلوم عالیقدر اوزره دمع جاریسیله سخا ایتمیان عین عین جمود و بخیلدر دیمك
اولور اکر دینلورسه که لفظ جمودك مجاز اوله رق عینك دمعدن مطلقا خلوئنده استعمالی استعمال
المقید فی المطلق اولوب بعده بو معنی ایله مطلق مسرتدن کنایه اولنمشدر زیرا دمعدن مطلقا خلو عین
عادتا مسرته لازمدر جوابنده دیرزکه بو توجیه هرنقدر کلام مذکورك صحت واستقامتنه کفایت
ایده‌جك وجه وجیه ایسه‌ده تعقید معنویدن مدار اخراج اوله‌مز زیرا ذهنك سهولتله بو معنایه عدم
انتقالی انکار اولنه‌مز حالبوکه تعقید معنویدن خالی اولان کلام کندوسنده معنای اولدن معنای
ثانی یه انتقال ظاهر اولوب حتی سامع هنوز متکلم وسط کلامده اوله رق تقریرنی اتمام ایتمکسزین
معناسنی تخییل ایده‌جك مرتبه‌ده اولمسیدر ستیر اولمیه که معنای ثانیسی اولمیان کلامك مراد
اولان معنای اوله ظهور دلالتیله برابر انتقاله صالح معنای ثانیسی اولمامق تقریبیله معقد وغیر معقد
بیننده واسطه اولمسی لازم کلور دینیله‌مز زیرا قریبا بحث بلاغتده معلوم اوله‌جغی اوزره
کندوسنده معنای ثانی اولمیان کلام عند البلغا درجهٔ اعتباردن ساقط منزله‌سنده‌در (معنای بیت
تحقیقا عادت زمان واخوان عکس مطالبی اتیان ونقیض مقاصد اوزره جریان اولوب و بن بو آنه
دکین قرب وسروره طالب اولدیغم حالده حزن و فراقدن دیکر برشی حاصل ایده‌مدیکم جهتله بعد ازین

بعد وفراق طلب ایدرم تا که قرب و وصال حاصل و مقرر اوله و حزن و کأبتی داعی اولورم تا که فرح
و مسرت میسر اوله دیمکدر اشته بو معنی. تسکب. لفظی اضماران ایله. بعد الدار. اوزره معطوف
اوله رق نصب اولندیغی تقدیرده اولوب اکرچه لفظ مذکور رأی صوابه موافق اولدیغی اوزره
رفع اولنورسه. معنی. الان بکا واظهار حزن ایدرم تا که مستقبلده قرب و وصال ایله سرور وفرح
حاصل اوله دیمک اولور و بو تقدیرده. تسکب. ساطلب. اوزرینه معطوف اولوب. سکب دموع.
تحت طلب شاعرده داخل اولمز لکن دهر سکب دموع مطلوبیدر ظن وقیاس ایدرك ضدنی اتیان
ایتمك غرضیله شاعر مرقوم سکب دموع اوزره مکب اولوب مطلوب اولان برامره ملازمت ایدرکبی
بکایه ملازم اولمش اولدیغی استمراره دال اولان صیغهٔ مضارعدن مستبان اولور. بین القوم. مشهور
اولان معنی بودر و بونده اولان تکلف وتعسف خفی دکلدر و منشائی معانیده عدم تعمق وتغوص
وکلام مهرهٔ سلفی فلت تفحصدر وصحیح اولان طلب فراق ایله مراد شاعر فراق ایله طیب نفس
وفراق اوزره نفسنی توطین وتمکیندر بوصورتده (معنای بیت الیوم بن بعد وفراقی نفسمه تطییب
وتحسین ونفسمی مقاسات احزان واشواق اوزره توطین وتمکین ایدرم والم شدائدی تجرع ایدوب
لاجل الاشواق عینمدن افاضهٔ دموع ایدن حزنه تحمل ایدرم تا که بو سبیله وصل دائم ومسرت غیر
زائل حاصل اوله زیرا. الصبر مفتاح الفرج. دینلمشدر وهر عسرك یسر ایله تعاقبی نص مبین ایله
بیلنمشدر وهر بدایتك برنهایتی اولدیغی میزان تجاربده سنجیده ایدلمشدر دیمك اولور اشته دلائل
اعجازدن مفهوم اولان معنی بودر و بوصورتده. ساطلب. قولنده اولان سین صاحب کشافك
﴿سنکتب ماقالوا﴾ قول شریفیله مواقع سائره‌ده ذکر ایتدیکی اوزره تأکیده محمول اولور
قال رحمه الله (قیل ومن کثرة التکرار وتتابع الاضافات) بعضیلر فصاحت کلامده ذکراولنان ضعف
وتنافر وتعقیددن خلوص ایله برابر کثرت تکرار وتتابع اضافاتدن خلوصی دخی علاوه ایدوب بونلرك
دخی مخل فصاحت اولدیغی اعتبار ایتمشلردر فقط واحدی بعد الذکر اعاده تکرار و بونك ما فوقی
کثرت تکراردر قال المصنف رحمه الله (کقوله سبوح لها فیها علیها شواهد) کثرت تکرار
ابو الطیبك بحر طویلدن﴿وتسعدنی فی غمرة بعد غمرة﴾ سبوح لها منها علیها شواهد﴾قولی کبیدرکه
ایکی درجه تکرر ضمائرله کثرت تکراری مؤدی اولمشدر. غمرة. ماء محیطك اسمی اولوب مراد
شدت ومشقتدر. سبوح. یاسبحدن فعول بمعنی فاعل اولوب جری وسیری مطبوع ومستحسن اولان
فرس سابحدر بوصورتده معنای حقیقیسی اوزره استعمال اولنمش اولور ویاخود سباحت فی الماءدن
مشتق اولوب جریان آبه شبیه سیر ومشی ایدرك راکبی اتعاب ایتمیان فرس معنای مجازیسنه محمول
اولور بوصورتده استعارهٔ تبعیه اولوب فرسك مفازیٔ برده جودت سیری سباحته تشبیه و. سباحت.
جودت سیر فرس ایچون استعاره اولنمش اولور. وجه شبه. بلا اتعاب سرعت سیر اولوب شارح
مرحوم ابتدای کلامنده معنای اول حقیقیی تصریح وبعده مزج معنیین صورتیله یالکز اشبو
وجه شبهی اتیان ایدرك معنای مجازی‌یه اشارت وتلمیح ایلمشدر. منها. ظرفی شواهددن حال
و. علیها. معنای علامت ودلالتی تضمین ایله شواهده متعلق اوله رق لها صفت سبوحدر. شواهد.
لها ظرفنك موصوفه اعتمادی جهتیله فاعلیدر وضمائرك کابسی سبوحه راجع وتقدیر کلام. سبوح لها
من نفسها علامات ودلائل شاهدة علی نجابتها وجودتها. اولوب (مفهوم بیت فرسنك جیادت سیر
ایله اتصافنی وکندوسنده ایام شدائد متوالیه‌ده اعانه واسعادنی وجودت ونجابتنه دلالت ایده‌جك
شواهد وعلامات ایله موسوم اولدیغی بیاندن عبارهدر قال المصنف رحمه الله (وقوله حمامة
جرعی حومة الجندل اسجعی) وتتابع اضافات. ابن بابکك بحر طویلدن﴿حمامة جرعی حومة الجندل
اسجعی﴾ فانت بمرئی من سعاد ومسمع﴾ قولی کبیدر بو بیتده. حمامه. منادا اولوب. یاحمامه.
تقدیرنده اضافهٔ لامیه ایله جرعایه مضافدر جرعا اوتسز وقوملق دوز یر معناسنه مد ایله اجرعك
تأنیثی اولوب ضرورت شعر ایچون قصر اولنمشدر. وجرعا. حومه‌یه و. حومه. برشیئك معظمی معناسنه

اوله رق جندله مضافدر. جندل. بسکون النون وفتح الدال حجر معناسنه اولوب مجازا سنکستان یعنی
طاشلق محل معناسنده مستعملدر. سجع. هدیر حمام یعنی کوکرجین و امثالنك صوتیدر. فلان بمرئ
منی ومسمع. قولی فلان برحیثیتده درکه بن انی کورر وسوزنی ایشیدرم دیمکدر بو مثللو ترکیبده رائی
وسامع مدخول من اولمق قاعدهٔ عربدر (مفهوم بیت صحرای مستویهٔ پرحجاره‌ده اولان حمامه‌یه
محبوبه‌سی سعاد کندوسنی کوروب وصوتنی ایشیده‌جکی محلده اجرای سجع وترنم بلیغ یعنی لسان حال
ایله پیامنی تبلیغ ایتمسیله خطابدر اشته بو بیتده. حمامه. و. جرعی. و. حومه. و. جندل. لفظلری
بیننده بلا فاصله اوچ مرتبه توالیٔ اضافه وقوعی سبب اخلال فصاحت عد اولنمشدر قال رحمه الله
(وفیه نظر) بعض مذکورك تعریف فصاحت کلامده اشبو کثرت تکرار وتتابع اضافاتدن خلوص
قیدنی زیاده ایتملری محط نظردر زیرا اکر تکرار کلمات وتتابع اضافات لسان اوزره موجب ثقالت
لفظ اولورسه واقعا مخل فصاحت اولوب لکن تعریفده اولان تنافردن خلوص قیدیله احتراز
حاصلدر واکر ایراث ثقلتدن آزاده اولورسه فصاحته غیر مخلدر زیرا علی الاطلاق مخل فصاحت اولمسیله
حکم نوجهله قابل اوله بیلورکه﴿(الکریم ابن الکریم ابن الکریم﴾یوسف ابن یعقوب ابن اسحاق ابن ابراهیم)﴾
حدیث شریفنده واردر عبد القاهر استادی وزیر معتصم صاحب کندوسنه اضافات متداخله‌نك
عدم حسننی بیان ایله بوندن لزوم احتراز ایله تنبیه ایدوب واضافات متتابعه‌نك لفظا ومعنا حصول
ذم غرضیله الفاظ قبیحه‌دن عد اولنه رق هزل وهجایه دائر اولان اقوالده استعمالی روایتی ذکر
ایلمشدر نته‌کیم شاعرك﴿یاعلی ابن حمزة ابن عمارة﴾انت والله ثلجة فی خیارة﴾قولی کبی. ثلجه. قار
و. خیارة. معروف اولان خیار و یاخود بالابله ارض رخوه معناسنه‌در (مراد طبیعت خیار بارد
اوله رق ثلج ایله اجتماعنده برودتی تزاید بوله‌جغندن مهزولنی برودت تامه ایله هزل وهجو وارض
رخوه معناسنه حملی تقدیرده ارض بی نباتده اولان ثلجك عدم فائده‌سی مناسبتیله مهزولنی بی‌سود
اولمقله ذم وهزودر شیخ اشبو کلام صاحبی اتیاندنصکره دیمشدرکه تتابع اضافاتك اکثر مواضعده
ثقیل اولدیغنده شك اولمیوب لکن استکراهدن سالم اولدیغی صورتده ملح ولطافتی دخی مثبتدر
شاعرك﴿فظلت تدیر الکأس ایدی جآذر﴾عتاق دنانیر الوجوه ملاح﴾ قولی کبی اول بیت
﴿ذهبنا الی الخمار والنجم غار﴾غلالة لیل طرزت بصباح﴾ در. بیت خمار. میکده. و. غار.
غارب معناسنه‌در. غلاله. ثوب رقیق معناسنه اولوب بقیهٔ قلیلهٔ لیل ایچون استعاره اولنمشدر
. ظات. تاء ایله اولوب دامت معناسنه‌در. جآذر. جؤذرك جمعیدر جؤذر ضم جیم وسکون همزه وفتح
وضم ذال ایله کیك و بقر وحشیه بوزاغوسیدر. عتاق. جمع عتیق اولوب کریم معناسنه ومابعدینه
اضافه‌سی لفظیه‌در ودنانیرك وجوهه اضافه‌سی مشبه بهك مشبهه اضافه‌سی قبیلندن اولوب
. کرم الوجوه الشبیهة بالدنانیر. مفهوم منده‌در مآل بیتین نجوم زاهرات صبح سفید ایله کسب طراز ایدن
جامهٔ رقیق لیلده متواری اولوب یعنی ستارکان آسمان تصدیٔ افول واغتراب وشب تار انفلاق
تباشیر صبح ایله هجوم شحنهٔ نهاردن مغارب اینی المفره شتاب ایلدیکی هنکام سحر خیز خواب انکیزده
هم صحبتان بزم دختر رزله عزم دار الصفا ایلدککه هنوز اول وقت شفق برده مانند دنانیر لامعه
متلامعة الوجوه اولان آهوان ساقیان ملیح السیما ادارهٔ اقداح نشوه بباده دائر ایدیلر دیمك اولوب
خلاصه وقت سحر عزم میکده ایله ایادیٔ ساقیان ملاحدن مناولهٔ اقداح راح پرورواح ایتمش اولدیغی
بیاندر علم بدیعده ذکر اولنان. اطراد. دخی اشبو ملیح غیر قبیح اولان تتابع اضافاتدن معدوددرکه
اسماء ممدوح وغیریسنی بلا تکلف فی السبك ترتیب ولادت اوزره اتیاندن عبارتدر نته‌کیم قائل
عتیبه اولان ربیعه‌نك﴿ان یقتلوك فقد ثللت عروشهم﴾بعتیبة ابن الحارث ابن شهاب﴾ قولنده واقع اولمشدر
. ثل عرشه. قوللری برشخصك وقوع قتلنده ایراد اولنور ضرب امثالدن اوله رق. ثل. هلاك
معناسنه و. اثل البیت. هدمه. مفهومنده‌در. عرش. عنقك کاهلده مغ وزوم کوز اولدیغی محل
اولوب سریر معناسنه دخی کلور (مفاد بیت ربیعه نفسنه خطاب ایله شایدسنی قوم عتیبه هلاکه

ظفرياب اولسه‌لر دخی لابأسدر كه سن انلرك عرشی مثابه‌سنده اولان عتيبه يی اهلاك ايلدك ديمكدر) اشته
بو بيتده بلا تكلف فی السبك اضافات متتابعه ايله ربيعه و بعده پدری حارث وثالثا جدی شهاب ايراد
و بوتقريب ايله اجرای صنعت اطراد اولنمشدر ومصنف رحمه اللهك ايضاحده كلام شيخدن ايراد
ايلديكی تحقيقات تتابع اضافاتی بين المضافين مضافك غيری برشی واقع اولميوب بيت اولده اولديغی كبی
مرتبه اولمقدن وياخود حديث شريفده اولديغی كبی مرتبه او لمامقدن تعميم قيلديغی وحديث شريف
مذكوری كثرت تكرار وتتابع اضافاتدن جميعسنه مثال اوله رق ايراد ايلديكی وتتابع اضافاتدن
مرادی ما فوق واحد اولديغی اشعار ايدر سؤال اولنورسه كه كثرت تكرار وتتابع اضافاتدن
خلوصی شرط ايدن بعضك مرادی متنده مذكور اولان بيتين كبی تتابع اضافات مرتبه وشیء واحده
نسبتله كثرت تكرار ديمكدر وحديث مذكور بوندن سالم اولوب زيرا كريم وابنيتله موصوف اولنلردن
هر برسی آخرك غيرسی اوله رق تكرار شیء واحده نسبتله اولميوب اضافات دخی مرتبه دكلدر
جوابنده ديرز كه اشبو تتابع اضافات مرتبه ايله امر واحده نسبتله اولان تكرار اكر موجب ثقلت
وبشاعت اولورسه ينه تنافر ايله احتراز حاصلدر واكر ثقل وكراهتی ايجاب ايتمزسه فصاحتی اخلالی
يوجهدر زيرا نه كيفيتده مخل فصاحتدر ديديله بيلوركه تنزيل مبينده واقع اولمشدر مثلا ﴿ مثل دأب
قوم نوح ﴾ و ﴿ و ذكر رحمة ربك ﴾ قول شريفلرنده اولان اضافات مرتبه كبی و ﴿ ونفس وما
سواها فالهمها فجورها وتقويها ﴾ قول شريفنده نفسدن عباره اولان امر واحده نسبتله
تكرار ضمائر كبی قال رحمه الله (وفی المتكلم ملكة يقتدر بها علی التعبير عن المقصود بلفظ فصيح)
متكلمده اولان فصاحت برملكه‌دركه اوملكه سببيله مقصوددن لفظ فصيح ايله تعبيره مقتدر اولنور
ملكه. مقولهٔ كيفدندر ستير اولميه كه كتب كلاميه دلائل وتفاصيليله مشحون اولديغی اوزره
موجودات ايكی قسم اولوب يالذاته عدمی ناقابل وياخود لذاته عدمی قابل اوله رق اول. واجب
و ثانی. ممكندر واجب الوجود لازم الوجود مفهومنده اولوب جناب باريتك لازم الوجود لذاته
اولمقلغی ذاتی وجودنی مقتضی اوله رق ذات الهيه‌دن انفكاك وجود عقلا ممتنع اولمسيدر وانفكاك
وجود وجود ذاتدن زائل اولوب بدلنده عدمله اتصافيدر واشبو امتناع عقلی يه دليل زيرا واجب الوجود
اولميوب ده ممكن الوجود اولمق لازم كلسه برعلته اوعلت دخی ديكر برعلته محتاج اوله رق امكان ايله
محاط اولان احاد سلسله منقطع اولميوب تسلسلی مستلزم اولور تسلسل ايسه باطل اوله رق بطلان
ملزوم ايله مطلوب اولان وجوب وجود باری ثابت اولور تفصيلات وايضاحاتی مطولات كتب
كلاميه‌ده مسروددر وقسم ممكنك لذاته عدمی قابل اولمسندن مراد وجود وعدم ذاته لازم ومقتضا
اولميوب احدهمانك انفكاكی جائز اولمسيدر واشبو قسم ممكن قسمينه منقسم اوله رق بری جوهر
وديكری عرضدر زيرا قسم ممكن يا برموضوعده يعنی مادام الحلول برمحل مقومده اولور وياخود اولمز
اول عرض ثانی جوهردر ومشهور اولان اعراض مقولات تسعده منحصره‌در زيرا عرض. بالذاته
قسمتی مقتضی وياخود غير مقتضی اولوب اول. كمدر. كم. برعرضدركه لذاته قسمتی قبول ايدر اعداد
ومقادير يعنی مثلا خط وسطح كبی واشبو. كميات. ايكی يه منقسم اولوب بری. منفصلدر. اعداد كبی
وبری. متصل. اولوب متصلده ايكی قسمدركه بری. قار الذاتدر. اجسام كبی وديكری
غير قار الذاتدر. زمان كبی و. ثانی. يعنی قابل قسمت اولميانده يانسبتی اقتضا ايتمز ويا ايدر. ثانی.
مقولات نسبيه اولوب يدی قسمدر اولكيسی. اين. دركه برشيئك مكانده حصولنه دينور مثلا زيدك بيتده
اولمسی كبی ثانی. متی. دركه برشيئك زمانده حصوليدر مثلا فلان كون كسوف اولمسی كبی ثالث. وضعدركه
برشيئه بعض اجزاسنك بعض اجزاسنه وكندوسندن خارج اولان اموره نسبتی سببيله حاصل اولان
هيئتدر رابع. اضافتدركه برشيئه نسبت اخرايه قياس ايله عارض اولان نسبتدر نسبت اخراده يانسبت
عارضه‌يه موافق اولور اخوت كبی ويا مخالف اولور ابوت كبی خامس. ملكدركه برشيئه كندوسنی
احاطه ايدن شیء آخر سببيله حاصل وانتقاليله منتقل اولان هيئتدر تعمم وتقمص كبی سادس. ان يفعل. دركه

برشيئك غيريسنده مؤثر اولمسيدر مدت قطعده قاطع كبی سابع. ان ينفعل. دركه برشيئك غيريسندن
متأثر اولمسيدر مدت انقطاعده منقطع كبی و. اول. يعنی نسبتی اقتضا ايتميان. كيفدر. وقد ما كيفی
. هيئة قارة لاتقتضی قسمة ولانسبة لذاته. ديو رسم وتعريف ايتمشلردر يعنی برهيئت قاره‌دركه لذاته
نه قسمت ونه نسبت قبول ايتمز ديمكدر وهيئتله عرض بيننده فرق اولميوب شوقدركه عروض يعنی
شیء آخرده حصولی اعتباريله عرض وفی نفسه حصولی اعتباريله هيئت دينيلور و. قاره. ايله
مراد محلنده ثابت ديمكدر اشبو. قارة. قيديله حركه وزمان وفعل وانفعال و. لاتقتضی قسمة. قيديله كم
خارج اولوب وقيد ثالث اولان. ولانسبة. ايله سائر اعراض نسبيه يعنی اين ومتی ووضع واضافه وملك
خروج ايدر و. لذاته. قوللری لماهيته معناسنه اولوب اقتضای محل واسطه‌سيله قسمت ويانسبتی مقتضی
اولان كيفياتك تعريفده دخولی ايچوندر مثلا. سواد. لذاته مقتضیء قسمت اولميوب لكن انقسام محليله
منقسم اولور كذلك كافهٔ عرض بحسب الوجود نسبتی مقتضيدركه حصول فی الموضوعدن عبارتدر
لكن بونسبت اعراض نسبيه‌ده اولان نسبت كبی لذاتها دكلدر زيرا. اعراض نسبيه. من حيث الماهية
نسبتی مقتضيدر وتعريف كيفده احسن اولان متأخرونك آتی الذكر تعريفلريدر زيرا متقدمين
. هيئة قارة. تعبير ايدوب ومتأخرين. عرض. تعبير ايتملريله تعبير اولده ثانی يه نسبتله خفا واردر وتعريف
قدما اوزره نقطه ووحدت واردلردر زيرا بونلر موجوداتدن اولدقلری تقديرده اعراضدن اولوب
علی قول كيفدن وعلی قول مقولات تسعه‌دن خارجلردر . وحدت. برشيئك تمام ذات يعنی ماهيتنده
متشاركی اولان اموره منقسم اولميه‌جق حيثيتده اولمسيدر و. نقطه. حرف خطدر وبرده اكر
حركه كيفياتدن قيلنورسه قارة قيديله اخراجنه وجه اولميوب واكر اينلدن دينيلورسه. لايقتضی نسبة. قوليله
واكركدن عد اولنورسه. لايقتضی قسمة. قيديله خارجدر وعلی كل الوجوه قيد مذكور مستدركدر وفعل
وانفعال دخی. لايقتضی نسبة. قوليله وزمان مقولهٔ كمدن اولمسيله. لايقتضی قسمة. قيديله خارجدر
متأخرون كيفی ﴿ انه عرض لايتوقف تصوره علی تصور غيره ولايقتضی القسمة واللاقسمة فی محله
اقتضاء اوليا ﴾ قوللريله تعريف ايتمشلردر معنی كيف برعرضدركه تصوری غيريسنی تصوره توقف
ايتمز ومحلنده اولديغی حالده قسمت واقتضاء ذاتی ايله لاقسمتی اقتضا ايلمز ديمكدر غير ايله مراد
امر خارجدر قيد اول يعنی . لايتوقف تصوره علی تصور غيره . قيدی اعراض نسبيه‌دن احترازدر
زيرا اعراض نسبيه‌يی تصور غيريسنی تصوره توقف ايدر وتوقفله مراد بدون تصور الغير اصلا
تصوری ممكن اولمامقدر وقيد ثانی يعنی . لايقتضی القسمة. قولی ايله مراد قسمت وهميه‌در تاكه كم
خارج اوله زيرا كم قسمت وهميه‌يی قبول اقتضا ايلر وقيد ثالث يعنی . واللاقسمة . قيدی وحدت
ونقطه‌يی اخراج ايچوندر زيرا بونلر لاقسمت اقتضا ايدر. فی محله. قولی ظرف مستقر اوله رق لايقتضينك
فاعلندن حال اولوب . لايقتضی القسمة واللاقسمة حال كونه فی محله . مفهومنده‌در وبو قيدك فائده‌سی
عدم اقتضاء قسمت ولاقسمت اعراض نسبيه‌ده اولان توقف كبی باعتبار التصور اولميوب باعتبار الوجود
اولديغنه اشارتدر واكر بويله اولمسه كم خروج ايتمز زيرا كمی تصور قسمت ولاقسمتی مستلزم اولمديغی
بديهيدر و. اقتضاء اوليا. قولی . اقتضاء ذاتيا. معناسنه اولوب عدم اقتضاء لاقسمته قيددر وبونكله
تقييد لاقسمتی اقتضا ايدوب لكن اقتضاسی لذاته اولميان كيفی ادخال ايچوندر. بسيط حقيقی يه. اولان
علم كبی زيرا بوعلم لاانقسامی اقتضا ايدرسه‌ده لذاته اولميوب بالكه متعلق اولان بسيط حقيقی سببيله‌در
امدی حقيقت كيف معلوم اولديسه ستير اولميه كه كيف استقراء اقسام اربعه‌ده منحصر اولوب
. اول. حواس خمس ظاهره ايله محسوس اولان كيفيات و . ثانی . كيفيات مختصه بالكميتدر استقامت
واستداره وعدد‌ده زوجيت وفرديت كبی . ثالث. كيفيات استعداديه‌در صلابت ولين كبی . رابع.
كيفيات نفسانيه‌دركه ذوات انفس حيوانيه‌يه مختصه اولان كيفياتدر علم وحيوة وصحت ومرض كبی
وبو كيفيات نفسانيه‌دن راسخه ومستحكمه اوله رق موضوعندن اصلا زائل اولميوب وياخود
زوالی متعسر اوله‌جق حيثيتده اولورسه . ملكه. والا . حال. دينيلور كتابت كبی زيرا كتابتك اوائلی

حال اولوب کسب استحکام و رسوخ ایلدکده ملکه اولور امدی ٠ ملکه ٠ نفسده راسخه اولان برکیفیت
معناسنه اوله رق مصنفك ٠ ملکة ٠ قولی فصاحت هیئت راسخه‌دن اولدیغنی اشعار ایچوندر حتی
اکتساب رسوخ فصاحتله متحلی اولمیان کسه مقصودودن لفظ فصیح ایله تعبیر ایلسه اصطلاحده
فصیح دینلمز و ٠ یقتدر بها علی التعبیر عن المقصود ٠ دیوب ٠ یعبر عن المقصود ترکیب موجزیله ایراد
ایتمامسی ملکهٔ اقتداری اولان کسه‌یه نطق وعدم نطق حالنده فصیح تسمیه اولندیغنی اشعار ایچوندر
یعنی برکسه مقصودینی برزمانده لفظ فصیح ایله تکلم ایتسون ویاخود قطعا لفظ فصیح ایله متکلم
اولمیوب لکن کندوسیچون لفظ فصیح ایله تعبیر مقصوده ملکهٔ اقتدار اولسون بلا فرق فصیح اطلاق
اولنور دیمکدر و اکر یعبر دینلسه فصاحت فی الجمله مقصودینی لفظ فصیح ایله نطق ایلیان کیمسه‌یه
خاص اولمق لازم کلور ٠ بلفظ فصیح ٠ قولی مفرد ومرکبه تعمیم ایچوندر زیرا ٠ عن المقصود ٠
قولنده اولان لام استغراق ایچون اولوب ٠ کل ماوقع علیه قصد المتکلم وارادته ٠ دیمکدر بوصورتده
اکر ٠ لفظ فصیح ٠ محلنده ٠ بکلام فصیح ٠ دینلسه ایدی فصاحت متکلمده هر برمقصوددن کلام فصیح
ایله تعبیره وجوب اقتداری اقتضا ایدردی بو ایسه محالدر زیرا بعض مقاصد اولور که اندن مفردك
غیریله تعبیر ممکن اولمز مثلا برشیئك حسابنی صاحب ماله تبلیغه مأمور اولان محاسبه اجناس مختلفه‌نك
القا وتعدادی مراد اولندیغی صورتده ٠ دار ٠ غلام ٠ جاریه ٠ ثوب ٠ بساط ٠ وغیریسی علی الانفراد ایراد
اولنمق اقتضا ایدر بناء علیه مصنف لاجل التعمیم ٠ بلفظ فصیح ٠ تعبیرنی اختیار ایلمشدر و بعضلرینك ٠ کلام
فصیح ٠ ویاخود ٠ لفظ بلیغ ٠ تعبیرلریله عدم ایرادی مرکبه ومفرده تعمیم ایچوندر دیو توجیهی سهو
ناموجه اولوب بلاغت فصاحت متکلمده شرط دکلدر اکر بوتعریف ادراك وحیوة امثالی سائر اسباب
اقتداره صادق اوله رق اغیارنی مانع اولمز دینلورسه جوابنده دیرزکه ٠ یقتدر بها ٠ ده اولان باسببیه
اولوب و بومذکورات شرائط اقتداردن اوله رق اسباب اولدیغی مسلم دکلدر زیرا ٠ سبب ٠
مسببده مؤثر و ٠ شرط ٠ مؤثرك تأثیرده موقوف علیهیدر و بالفرض بونلر دخی اسبابدن اولمسی تسلیم
اولنسه باء سببیه‌دن فهمه متبادر اولدیغی اوزره مراد سبب حقیقی وکامل اولان سبب قریب اولوب
اشیاء مذکوره ایسه اسباب بعیده‌دندر قال رحمه الله (والبلاغة فی الکلام مطابقته لمقتضی الحال
مع فصاحته) ٠ بلاغت کلام ٠ کلامك فصاحتیله برابر مقتضای حاله مطابقتیدر ٠ حال ٠ ایله مراد
کلامك وجه مخصوص اوزره تکلمنی مقتضی یعنی اصل معنایی ادا ایدن کلام ایله برخصوصیت
اعتبارنی داعی اولان امر اولوب ٠ مقتضای حال ٠ اشبو خصوصیت معتبره‌دن عباره‌در مثلا برماده
اوزرینه اولان حکمی مخاطبك منکر او لنلقی برحالدرکه حکمك تأکیدنی اقتضا ایدر و تأکید او حالك
مقتضاسیدر وکلامك مقتضای حاله مطابقتنك معناسی مثلا حال اکر تأکیدی اقتضا ایدرسه
کلام مؤکد اولمسی و اکر تأکیددن اطلاق وخلوص اقتضا ایدرسه تأکیددن عاری اولمسی وکذلك
حال مسند الیهك حذفنی اقتضا ایدرسه حذف اولنوب ذکرنی مقتضی اولورسه ذکر اولنمسیدر
وعلم معانینك مشتمل اولدیغی تفصیلاتك جمله‌سی بوسیاقده‌در لسان ترکیده دخی معلومدرکه برکسه‌یه
عادتا برشیدن معلومات ویره‌جکی حالده فلان ماده شویله‌در دینلور و اکر مخاطبك حالنده او ماده‌یه
عدم اعتماد اکلاشیلورسه مثلا فلان ماده تحقیق شو وجهله‌در دینلور ودها زیاده صدد انکارده
بولنانلره اعتماد ویره‌جك تعبیرات مؤکده ومقنعه ایله وقسمله ایراد اولنور ٠ مع فصاحته ٠ ضمیری کلامه
راجع اولوب ٠ مطابقته ٠ قولنده اولان ضمیردن حالدر مراد بلاغتك اشبو مقتضای حاله مطابقت وفصاحتدن
عباره اولان امرینك وجودیله تحقق وحصولنی بیان اولوب الحاصل فصاحت تحقق بلاغته شرطدر
قال رحمه الله (وهو مختلف فان مقامات الکلام متفاوتة) مقامات کلام نسق واحده اولمیوب
بحسب الاقتضا متفاوته اولمسیله مقتضای حال یکدیکره مخالف وغیر مطرددر ٠ حال ٠ ایله مقامك
یکدیکرندن فرق وتغایری امر اعتباری اولوب مفهوملری متغایردر زیرا وجه مخصوص اوزره تکلمه
داعی اولان امر کلامك برخصوصیت اوزره کندوسنده ورودنه محل اولدیغی ٠ لاحظه وتوهم

اعتباریله مقام وکلام مذکورك زمان ورودی اولدیغی توهم حسبیله حالدر یعنی توهم اول مقامك
مفهومنده وتوهم ثانی حالك مفهومنده معتبر اولمسی اعتباریله متغایر ومتعدد وکلامده اعتبار خصوصیته
داعی اولان امر اولمق قدر مشترکنده متحدلردر وشو جهتله دخی بینلرنده برفرق اعتباری جاریدرکه
مقامك مقتضایه اضافتی اعتبار اولنوب مقام تأکید و مقام اطلاق و مقام حذف و مقام اثبات دینلور
و حالك مقتضی یه اضافه‌سی اعتبار اولنوب حال انکار وحال خلوذهن دینلور امدی مقامات کلام
بربرینه شبیه اولمیوب متفاوته وغیر مطرده اولمسی حسبیله مقامات تحول ایتدکجه داعی اولدقلری
خصوصات دخی تبدل ایتمسی ضروری و برمقامه لایق اولان اعتبار وخصوصیت دیکر مقامه مناسب
اولان اعتبارك غیریدر وذکر اولندیغی اوزره حال ایله مقام متحد المفهوم اولمق حسبیله مقتضیات
مقامك اختلافی اختلاف مقتضیات احوالك عینیدر
مصنف رحمه الله مقامات کلام متفاوته اولدیغنی مجملا ایراددنصکره ضبط مقتضیات احواله اشارت
اجمالیه ایله برابر تفاوت مقاماتك تفصیلنه شروع ایلمشدر و ٠ اشارت اجمالیه ٠ نك بیانی بودرکه قریبا
ذکر اولنه‌جغی اوزره ٠ مقتضای حال ٠ حال ومقامه مناسب اولان اعتباردن عباره اولوب بوقسه
حال و مقام او اعتباری موجب اوله رق تخلفی ممتنع دیمك دکلدر و ٠ اعتبار مناسب ٠ یا اجزاء جمله‌یه
ویاخود جملتین ومافوقنه مختص اولوب ویاخود بونلردن هیچ برینه اختصاصی اولمز اما اجزاء جمله‌یه
مختص اولان اعتبار مناسب یا ٠ نفس اسناده ٠ راجع اولور حکمدن وحکمك تردد وانکارندن ذهن
مخاطبك حال خلونده اسنادك تأکیددن عاری ویاخود حال تردد مخاطبده استحسانا وحال انکار
مخاطبده بحسب الانکار برویا اکثر تأکید ایله وجوبا مؤکد اولمسی کبی مثلا مجرد قیام عبد اللهدن
اخبارده ٠ عبد الله قائم ٠ دینلور ومخاطب قیام وعدم قیامنده متردد اوله رق سائل اولورسه
استحسانا و منکر ایسه وجوبا تأکید ایله ٠ ان عبد الله قائم ٠ دینلور وانکاری زیاده‌جه ایسه ایکی
درجه تأکید ایله ٠ ان عبد الله لقائم ٠ دینلور الحاصل درجهٔ انکاره کوره تشدید تأکید اولنور ویاخود
اعتبار مناسب ٠ مسند الیهه ٠ راجع اولور مثلا مسند الیه محذوف ویا ثابت ومعرف ویاخود ٠ رجل
عالم جائنی ٠ کبی منکر مخصوص ویا غیر مخصوص اولمسی و ٠ ضرب زید قائما ٠ کبی توابعدن برشیئه
مقارن ومصاحب اولوب ویا اولمامسی ومسند اوزره مقدم ویا مؤخر ومسند اوزرینه مقصور
ویا غیر مقصور اولمسی کبی ویاخود اعتبار مناسب ٠ مسنده ٠ راجع اولوب مسند الیهده ذکر اولنان
اعتبارات مسندده دخی جاری اولور وبونکله برابر مسندده دیکر اعتبارات دخی جاری اولوب
شویله‌که مفرد ویا جمله اولور ومفرد اولدیغی صورتده فعل ویا غیریسی اولور وجمله اولدیغی
صورتده اسمیه ویاخود فعلیه ویاخود شرطیه اولور ومتعلق ایله مقید ویا غیر مقید اولور نته‌کیم
قریبا تفصیل اولنسه کرکدر واما جملتین ومافوقنه مختص اولان اعتبار مناسب جملتینك فصل
ویا وصلی کبیدر واما بونلردن برینه مختص اولمیان اعتبار مناسب باب ثامنده ذکر اولنه‌جق
وجوه اوزره مساوات وایجاز واطناب کبیدر وبوذکر اولنان مقال حدیث اجمالیدرکه بو حدیثی
علم معانی تفصیل ایدر اشته بو مقدمه معلوم اولدیسه امدی دیرزکه مقام تنکیر یعنی مسند الیه
ویاخود مسندك تنکیری مناسب اولان مقام مقام تعریفه وحکمك مقام اطلاقی مقام تأکیده وحکمك
وفاعل ومفعول وامثالنه تعلق فعلك مقام اطلاقی ادات قصر ایله مقام تقییدنه ومسند الیهك اطلاقی
تابع ایله مقام تقییدنه ومسند ومتعلق مسندك مقام اطلاقی شرط ویاخود مفعول ویا حال ویا غیریسیله
تقییدی مقامنه ومسند الیه ویا مسند ویا متعلقاتنك مقام تقدیمی مقام تأخیرنه ومقام ذکر مقام حذفه
مباینه‌در ومصنف رحمه الله بو معنایی بیان ایچون بیوردلرکه (فمقام کل من التنکیر والاطلاق
والتقدیم والذکر یباین مقام خلافه) امدی تنکیر وتعریف واطلاق وتقیید وتقدیم وتأخیر وذکر
وترکدن هر بورلرینك مقامی مقام خلافنه مباینه‌در قال رحمه الله (ومقام الفصل یباین مقام الوصل)
ومقام فصل مقام وصله مباین اولور ومصنفك بوقولی ماقبلندن فصل ایله مستقلا ایرادی ایکی

امره مبنيدركه بريسى فصل و وصل بابى عظيم الشان ورفيع القدر اولدیغنه تنبيه اولوب حتى بعضيلر
بلاغتى فصل و وصلى معرفته حصر ايتمشلردر ایکنجیسی فصل و وصل جملهٔ واحده مافوقنه مختصه
اولان احوالدن اولمسيدر قال رحمه الله (ومقام الايجاز يباين مقام خلافه) ومقام ايجاز مقام اطناب
ومساواته مباين اولور ومصنفك بونى دخى صورت استبدادده ايراد ايلمسى جمله وجزء جملهیه عدم
اختصاصنه وباب عظيم كثير المباحث اولدیغنه مبنيدر و مفتاحده • ولكل حد ينتهى الكلام اليه مقام•
قوليله مقام ايجاز واطنابك تفاوتنه اشارت ايتمشدر زيرا ايجاز ايله اطناب نسبيين اولدقلرندن
هر برلرى ايچون حدود ومراتب متفاوته اولوب اشبو مراتبدن هر برلرينك مقامى مقام آخره مباينـدر
قال رحمه الله (وكذا خطاب الذكى مع خطاب الغبى) وخطاب غبى ايله خطاب ذكيده بويله اولوب
مقام اول مقام ثانى يه مباينـدر زيرا اعتبارات لطيفه ومعانئ خفيه غبى يه نامناسب وذكى يه جسباندر
• ذكا• نفس ايچون اكتساب آرا وافكاردن طولايى معده اولان قوهٔ ذهنك شدت وحدتى وفطنت
بوقوه نك تصور وارداته جودت تهيؤى اوله رق ذكا وفطنتـدن هر برى صفات ذهنـدن اولوب
فقط اول اكتساب آرا وافكاره وثانى غيردن فهم كلامه نسبتله در و• غباوت• فطنت مقتضاى
شان وفطرتى اولان كيمسه نك عدم فطنتيدر بناء عليه مقابل غبى فطن اوله رق مصنف ايچون ذكى
تعبيرنه بدل فطن اختيارى انسب ايسه ده ذكا وفطنت بينـده اولان قربيته مبنى يكديكرى مقامنـده
استعمالى شايعدر قال رحمه الله (ولكل كلمة مع صاحبتها مقام) وهر بر كلمه ايچون صحبتنده بولنان
كلمهٔ اخرى ايله برمقام واردركه اوكلمه يه اصل معناده مشارك اولان ديكر كلمه ايله مقام مذكوردن
مهجوردر مثلا شرطه اقترانى قصد اولنان فعل ايچون ادوات شـرطدن هر برلريله برمقام
واردركه آخريله برابر اوفعل ايچون مقام مذكور غير منـاسبدر وادوات شرطدن هر برلرى ايچـون
مثلا فعل ماضى ايله اولان مقام مضـارعه مقارنتنده غيرجسباندر كلمات استفهامده بويله در ومسند اليه
ايچون مسند مفردله اسم اولسون وياخود فعل ماضى ويا مضـارع اولسون برمقام اولوب جملهٔ فعليه
ويا اسميه ويا شرطيه ويا ظرفيـه ايله مقام آخر واردر زيرا صاحبه ايله مراد كلمهٔ حقيقيـه ايله جمله
شامل اولان كلمهٔ حقيقيه حكمنده اولنلردن اعمدر وكذلك مسـند اليه ايچون • زيد حسن غلامه• كبى
مسند سببى ايله برمقام و مسند فعلى ايله مقام آخر اولوب نظائريده بونلره مقيسدر امدى تقديم وتأخير
واطلاق وتقييد وامثال مذكـوره دن جملهسى اعتبـارات مناسبهدر قال رحمه الله (وارتفاع
شان الكلام فى الحسن والقبول بمطابقته للاعتبار المناسب وانحطاطه بعدمها) بو كلام• وهومختلف•
قولنه معطوف اولوب غرض تعدد مراتب بلاغتى و بعضيسنك بعضيسـندن علو وانحطاطنى تبيـين
وبعده اعلا واسـفلنى تعيين اولديغى ماسـبقده افاده اولنمشـيدى يعنى كلامك فى نفسه باب حسـنده
وعند البلغا قبولده كلام آخره نسبتله ارتفاع شـان وجلالتى مقتضاى حاله يعنى حال ومقامه منـاسـب
ولايق اولان اعتبـاره مطابقتى وحسن وقبولده انحطاط شـان ودرجهسى اعتبار مناسبه عدم انطباق
وموافقتى حسبيله اولور • اعتبار منـاسب• ايله مراد بحسب السليقه وياخود بحسب تتبع تراكيب البلغا
متكلمك حال ومقامه منـاسب اوله رق اعتبـار ايلديكى امردر برشيئه نظر وحالنه رعايت اولنـدقده
• اعتبرت الشئ• دينلور بوصورتده • للاعتبـار المناسب• قولى صفتك موصوفه اضافهسى قبيلندن
اوله رق تقدير كلام• بقدر مطابقته للامر المنـاسب المعتبر• ديمك اولور وبو امرك معناده اعتبـارى
اولا وبالذات ولفظده اعتبـارى وساطت معنى ايله ثانيا وبالعرضدر و• شـان الكلام• ايله مراد شـان
كلام فصيح اولوب حرف تعريف كلام فصيح مسبوق الذكره اشـارتدر و• حسن• ايله مراد موجب
ومنشائى بلاغتده داخل اولوب مقتضاى حاله مطابقتـدن عباره بولنان حسـن ذاتى اولهرق حسـن
عرضى دكلدر چونكه كلام بعض كره محسنات لفظيه ويا معنويه ايلهده كسب ارتفاع شان ايدرسهده
لكن محسـنات مذكوره خارج تعريف بلاغت اولوب بلاغت مطابقت مع الفصاحتـدر قال رحمه الله
(فمقتضى الحال هو الاعتبار المنـاسـب) امدى • مقتضاى حال• حال ومقامه منـاسـب اولان تأكيد

واطلاق

واطلاق وسائر ما ر البيان اعتبارا تدن عباره در • فمقتضى الحال• قولنده اولان فا بو كلامك ماقبلنـه
تفريع ونتيجه اولديغنه دلالت ايدر شـو وجهله كه كلام فصيحك ارتفاع شانى انجق اعتبار مناسبه
مطابقتيله اولوب بونك غيريسى اولمديغى اضافهٔ مصدر مفيد حصر اولمق تقريبيله كلام سابقدن
مستفاددر زيرا مثلا • ضربى زيدا فى الدار• قولنك معنـاسى ماضربت زيدا الا فى الدار اولوب اسم
جنس يعنى لفظ واحدله قليل وكثير اوزره واقع اولان كلمه قرينهٔ مخصصهدن مجرد اوله رق استعمال
اولنورسه استغراق جنس ايچوندر بوصورتده • وارتفاع شـان الكلام• الخ قولنـك معناسى جميع
ارتفاعات كلامك اعتبـار مناسبه مطابقتى سببيله حاصلهدر ديمك اولوب حصرى مفيددر و معلومدركه
كلامك كسب ارتفاعى بلاغته منحصر اولوب بلاغت ايسـه كلام فصيحك مقتضاى حاله مطابقتيـدر
اويله اولنجه بو مقامده ايكى مقدمه حاصل اولوب بريسى كلامك ارتفاعى انجق اعتبـار مناسبه مطابقتيله
اولديغى ومقدمهٔ ثانيه ارتفاع كلام مقتضاى حاله مطابقتيله اولوب غيريسيله اولمديغيدر بوصورتده
اعتبـار مناسب و مقتضاى حال ايله مراد شئ واحد اولمق لازم كلوب والا حصر ينلدن بريسى وياخود
ايكيسى باطل اولور شـارح مرحوم بو مقدمه جاى مناقشـه اولديغنه تنبيه نظرله اشـارت ايتمش
ايسـهده خطابياتده بو مثللو مقدمات منتج مطلوب اولديـغى معلومدر
ومعلوم اولهكه اشـبو كلامك مقتضاى حاله تطبيق شيخ عبـد القاهرك • نظم• ايله تسميـه ايلديكى
شيدركه نظمى تعريفده كلام كنـدوسيچون تأليف واصاغه اولنان اغراض مقتضاسى اوزره كلمهلر
بينـده معانئ نحوى طلب وتوخيدر ديو بيـان ايتمشـدر معانئ نحودن مراد باعتبـار التركيب كلم
وجمله عارض اولان تعريف وتنكير وعطف وترك عطف امثالى احوال وخصوصياتدركه علم نحوده
انلردن بحث اولنـه رق معانئ اصليهده رعايت اولنـور وياخود مراد احوال مذكورهيى اشتمالى
حسبيله كلم وجملهده اولان معانئ اصليهدر و • نظم• على حسب الاغراض مترتب اولان وضعدن عباره
ايسهده توخئ معانئ نحو ايله تفسيرى بدون التوخى وضع مذكور معتبر اولمديغنه اشـارتدر الحاصل
معناى نظم تأليف كـلام اغراض متكلمه مطابق اولوب وكلمهلرى بينـده علم نحوده بحث اولنان
خصوصياته رعايت اولنمسيدر وتطبيق بو معناجه نظمك عينيدر زيرا شيخ نظمى وضع مخصـوصه
حصر ايدوب وضع مخصوص ايسه عين تطبيقدر زيرا كتابنك برقاچ موضعنده تكرار ايتمشدركه نظم
انجق كلامى علم نحوده بحث اولنـان احوالك افادهٔ تقوى وتجدد و حصر واختصاص وتأكيد
وقصدشك وتحقيق امثالى اغراض مطلوبهيى افاده ايتمسى اعتبـاريله اقتضا ايلديكى موضعه وضع
ايدوب علم نحوك قوانينى اوزره عمل وتركيـب ايدرك ومزاياى مذكورهيى مفيـد اولان اسميت وافراد
وتنكير وتذكير وجمليت وفعليت وتعريف وضمير فصله مقاربت اعتبـاراتنى كوزدهرك مثلا خبر مبتداده
• زيد منطلق• و• زيد ينطلق• و• ينطلق زيد• و• زيد المنطلق• و• المنطلق زيد• و• زيد هو المنطلق•
و• زيد هو منطلق• دينلديكى كبى واقع اولان وجوه مختلفهيى وكذلك شرط وجزاده اولان• ان تخرج
اخرج• و• ان خرجت خرجت• و• ان تخرج فانا خارج• كبى وكـذلك حالده• جائنى زيد مسرعا•
وياخود • يسرع• وياخود• هو مسرع• وياخود• هو يسرع• وياخود • وقد اسرع• امثالى اختلافاتى
كوردكدنصكره بونلردن هر بريچون عنـد تركيب الكلام اغراض مطلوبهيى افادهلرى اعتبـاريله
برموضع مخصوص اولديغنى ياسليقه وياخود تتبع علم معانيدن حاصل اولان ملكه ايله بيلوب ولايق
اولان موقعنده و مثلا برمعناده مشترك اولوب هر برلرى اومعناده برخصوصيتله متفرد اولان حروفه
نظر ايدوب هر بريسنى معناى مخصوصنده وضع وايراد ايلمكدر مثلا نفى حالده • ما• ونفى استقبالده
• لن• و بر امرك وقوع وعدم وقوعى بينـده تردد اولنان محلده • ان• و وقوعى معلوم اولان شيده
• اذا• اتيان ايدرسـن وخبر ايله شرط وجزاده نظر عوارض اعتبـاريله اولوب وحروفده نظر نفس
معانى اعتباريلهدر ومثلا سرد ونظم اولنان جملهلره نظر ايدوب موضع فصلى موضع وصلدن وو صلده
موضع واوى فادن وفايى ثمدن فرق ايله هر بريسنى مواضعنده ايراد ومفرداتدن برشيئه مختصه اولميان

تعریف وتنکیر وتقدیم وتأخیر وحذف وتکرار واضمار واظهارده تصرف ایدرك بونلردن هر بریسنی
محلنه اصابت ایتدیروب صحتی ولایق اوزره استعمال ایلرسن وستیر اولیه که اشبو ذکر اولنان
تعریف وتنکیر وتقدیم وتأخیر الفاظ الفاظ اولدیغی حیثیتدن نفس الفاظه راجعه اولمیوب بلکه الفاظه
معانی واغراض مطلوبه سببیله بعض الفاظ بعض آخرك قرب واتصالنده واقع اولدیغی و بعضیسی
بعضیسیله استعمال اولندیغی حسبیله عارض اولور الحاصل حال ترکیبده عارض اوله رق حال
افرادنده عارض اولمز وهر بر الفاظ ایچون مع صاحبتها برمقام واردر مثلا چوق کره اولورکه تنکیر
ایچون برلفظده مزیت اولوب لفظ آخرده تنکیر غایت قبحده و بلکه بربیتده استحسان اولنان لفظهٔ
منکره بیت آخرده قبحه اولور مصنف رحمه الله بوذکر اولنان تفصیلك جملهسنه اشارت اجمالیه ایله
بیوررلرکه (فالبلاغة راجعة الى اللفظ باعتبار افادته المعنى بالترکیب) امدی ۰بلاغت۰ لفظه راجع
اولان برصفتدر لکن لفظه صفت اولمسی لفظ وصوت اولدیغی جهتدن اولمیوب بلکه کلام
کندوسیچون اصاغه وتألیف اولنان غرض ومقصودی ترکیب سببیله افاده ایتمسی اعتباریلهدر
۰بالترکیب۰ قولی افادهیه متعلقدر زیرا ذکری مرور ایتدیکی اوزره بلاغت کلام فصیحك مقتضای
حاله مطابقتندن عبارهدر وظاهردرکه کلام عند الترکیب معنانی افادهسی اعتبار اولنمقسزین الفاظ
مفرده وکلم مجرده اولدیغی حیثیتدن مقتضای حاله مطابقت وعدم مطابقتله متصف اولهمز چونکه
مطابقت کلامك تحقق انجق معانی وبادئ اصاغهٔ کلام اولان اغراضك تحقق عندنده اولهجغی
بدیهیدر قال رحمه الله (وکثیرا ما یسمى ذلك فصاحة) کثیرا لفظی فی الاصل صفت احیان اولوب
بعده لفظ حینك حذفیله صفت مذکوره مقام موصوفده اقامه ومعنای کثرتی تأکید ایچون مالفظی
زیادهقلنمسیله کثیرا ماقولی ظرفیت اوزره منصوبدر وعاملی صاحب کشافك ﴿قلیلا ماتشکرون﴾
قول شریفنده ذکر ایلدیکی اوزره ولی ایلدیکی یسمى فعلی اولوب فی کثیر من الاحیان تقدیرندهدرکه
مفهوم کلام باعتبار المعنى لفظه راجع اولان وصف مذکوره بلاغت تسمیه اولندیغی کبی چوق کره
فصاحت دخی اطلاق اولنور دیمکدر شیخ دلائل الاعجازك بعض مواضعنده فصاحت مدلول لفظ اولان
معنایه صفت اولوب نفس لفظه صفت اولمدیغی تصریح و بعض مواضعده فضیلت کلام لفظیچوندر
معنا ایچون دکلدر حتى که معانی طرق ومسالکده مطروحه اولوب عجمی وعربی وقروی و بدوینك
بیلهجکی شیدر وشك یوقدرکه فصاحت کلامك صفات فاضلهسندن اولمسیله لفظه راجع اولهرق
معنایه راجع دکلدر دیو تبیین وتشریح ایدرك فصاحتی بعضا معنایه وبعضا لفظه صفت قلمسیله ظاهرا
کلامینی بیننده کورینان تناقض ومنافاتی توفیق ایچون مصنف رحمه الله بوکلامیله اشارت ایتمشدرکه
محصولی فصاحتله مراد شیخ بلاغت اولوب وفصاحتك صفات الفاظدن اولدیغی اثبات ایلدیکی
مواضعده عند الترکیب معانی یی افادهسی اعتباریله صفات الفاظدن اولمقلغی وصفات الفاظدن
اولدیغی نفی وانکار ایلدیکی محللرده من غیر اعتبار الترکیب الفاظ مفرده وکلم مجرده صفاتندن اولمامق
معناسی مراد ایدرك محل نفی واثبات متغایر وبوجهتله کلام شیخ تناقض ومنافاتدن سالم اولدیغی
توجیهندن عباره اولوب کأن حقیله دلائل الاعجازی مطالعه وتصفح ایتمامسیله مقصود شیخه کسب
اطلاع ایلمامشدر زیرا شیخك دلائل الاعجازده اولان کلامنك محصولی بودرکه فصاحت ایکی معنایه
اطلاق اولنوب ۰بریسی۰ صدر مقدمهده مرور ایتدیکی اوزره تنافر حروف وسائرهدن خلوص
اولهرق بو معناجه فصاحتك نفس لفظه رجوعنده نزاع یوقدر زیرا صفات مذکورهدن خلوصك
منشائی نفس لفظدر ۰معنای ثانی۰ فصاحت کلامده بروصفدرکه کلامك بربرینه رجحان وتفاضلی
انجق او وصف ایله واقع واعجاز انکله ثابتدر وبراعت وبلاغت وبیان وملاحت ونظائری بووصف
اوزرینه محمولدر وعرف عامهده بو معناجه فصاحتله موصوف اولان ینه لفظ اولدیغندهده کذلك نزاع
یوقدر زیرا ۰لفظ فصیح۰ دینلوب ۰معنی فصیح۰ دینلمز وانجق نزاع تفاضل کلام کندوسیله واقع
واعجاز ثابت اولان فضیلتك منشاء ومحلی لفظ ومعنادن قنقیسی اولدیغنده اولوب وشیخ اشبو فریقیدن

ایکیسنه دخی انکار ایدرك دیرکه تدقیق نظری مستتبع وتفاضل کلام کندوسیله واقع اولان کلام
اوکلامدرکه لفظیله معنای لغویسی اوزره دلالت ایتدکدنصکره او معنی ایچون برده معنای مقصود
اوزره دلالت ثانیه بولنهجغی جهتله بو مثللو مواضع تفاضلده ۰الفاظ۰ و۰معانئ اول۰ و۰معانئ ثوانی
متحقق اولهرق ۰معانئ اول۰ بحسب الترکیب لفظدن فهم اولنان معنالردرکه تعریف وتنکیر وتقدیم
وتأخیر وحذف واضمار امثالی خصوصیات ایله برابر اصل معنای لغویدر زیرا بونلر دخی بحسب الوضع
مدلولات الفاظدن اولهرق یا نفس الفاظدن مستفاد اولور کلمهده اولان حرف تعریف وتنوینك
تعریف وتنکیره دلالتی کبی ویاخود کلمهنك اعرابندن مستفاد اولور فاعلیت ومفعولیت واضافت کبی
ویاخود هیئت ترکیبیهدن مستفاد اولور تقدیم وتأخیر کبی وشیخك آتی الذکر کلامنده معانئ اولی
نفس خصوصیاته تخصیص ایله مدلولات ترکیبیهیه عدم اعتباری نظر بلاغتده اصل منظور ومعتبر
اولان زیادات وخصوصیات اولوب مدلولات منظور اولمدیغنه ومدلولات مذکورهیه اعتبار
خصوصیات ایله اتصافی حیثیتدن اولدیغنه مبنیدر ۰معنای ثانی۰ ایله مراد اوترکیبدن متکلمك قصد
ایلدیکی اغراضدر معهودهه اشارت وتعظیم کبی مثلا تعظیم ایچون مسند الیه معرف اولهرق ایراد
اولنسه اشبو لفظ معنای تعریفه دلالت ایدرك بو معنی معنای اولدر وبو معنای اول مقصود متکلم
اولان تعظیمه دال اولوب اشبو معنای تعظیم معنای ثانیدر وبو اعتبار ایله معانیده اولوب ۰علم بیانده
معانئ اول۰ مقتضای حاله مطابقته برابر مدلولات مطابقیه و۰ثوانی۰ معانئ مجازیه وکنائیهدر شیخ
معانئ اول اوزرینه وبلکه بو معانئ اولك ابتداء نفسده ترتیبیله بعده الفاظك نطقده معانئ مرتبهٔ
مذکوره حذاسنده ترتیبنه اسم ۰نظم۰ و۰صور۰ و۰خواص۰ و۰مزایا۰ و۰کیفیات۰ وامثالنی اطلاق
ایدوب وفصاحت معانئ اولهراجع اولدیغنه وکلامك فصاحت وبلاغت وبراعت ونظائریله موصوف
اولمقلغه استحقاقی بالخاصه کندوسیله اولان فضیلت یعنی اوصاف مذکوره ایله کلامك اتصافنه
سبب اولان مزیت انجق بومعانیده اولوب اصوات وحروفدن عباره اولان الفاظ منطوقه ومتکلمك
اثباتنی مراد ایلدیکی اغراضدن عباره اولان معانئ ثوانی اولمدیغنه حکم ایدر بناء على ذلك فصاحت
صفات الفاظ ویاخود معانیدندر دیو اثبات ایلدیکی محلده الفاظ ومعانی ایله معانئ اولی مراد ایدوب
وصفات الفاظ ومعانیدن اولمسنی نفی ایلدیکی مواضعده الفاظ ایله الفاظ منطوقهیی ومعانی ایله
مطروحه فی الطرق قیلوب خاصه وعامهیی معرفتنده مساویدر دیدیکی معانئ ثوانی یی مراد ایلر
☼ ومعانئ ثوانینك مطروحه فی الطرق اولوب خاصه وعامهنك معلومی اولمنك وجهی زیرا مثلا
مخاطب منکر اولدیغی صورتده رد انکاری بلیغ وغیر بلیغك خاطرینه خطور ایدن شیدرکه معنای ثانی
اشبو رد انکار غرضندن عبارهدر لکن بلیغ اولان کیمسه معانئ اولك کیفیت ترتیبنی یعنی مثلا تأکید
ایله رد انکار حاصل اولهجغنی بیلوب اکا کوره ترتیب معنای اول ایله ترتیب الفاظی دخی بو معنایه
توفیق وتعقیب ایدر لکن غیر بلیغك کیفیت ترتیب مجهولی اولهرق رد انکاره ظفریاب اولهمز
شارح مرحوم دیرکه شیخك کلامنی بو معنایه بن کندیلکمدن حمل ایتمیوب بلکه شیخ کندوسی
مرارا بونی تصریح ایلمشدر نتهکیم دیمشدرکه چونکه معانی الفاظ ایله تبیین ایدوب وترتیب معانی یی
افاده ایچون نطقده ترتیب الفاظدن غیری طریق اولمدیغندن قوم بطریق المجاز ترتیب معانیدن
ترتیب الفاظ ایله و بعده لفظ ترتیبی حذف ایدرك ترتیب معانیدن یالکز الفاظ ایله تعبیر ایتدیلر ولفظی
تفخیمه دلالت ایدهجك برشی ایله وصف ایلدکلرنده لفظ منطوقی مراد ایتمیوب بلکه لفظك کندوسیله
معنای ثانی اوزرینه دلالت اولنان معنای اولنی مراد ایتدیلر وبوتجوزه سبب زیرا قوم اکر تفخیمه
دال اولان فصاحت وبلاغت ونظائرنی معانییه اوصاف قیلسهلر بوصفات الفاظدن فهم اولنان
معانئ اولك یعنی زیادات وکیفیات وخصوصیاتك صفاتی اولدیغی فهم اولنهمزدی زیرا معانی
الفاظدن فهم اولنان معانئ اول ایله معانئ اولدن مقصود اولان معانئ ثوانی بیننده مشترك اولهرق
و۰اول۰ دوال و۰ثوانی۰ مدلولات اولمسیله هر برلرینك علم بلاغتده مدخلاری اولدیغندن

ذهن سامع ایکیسنه دخی ذاهب اولوردی بناء علیه لفظ دیوب تغیر عبارات ایله متغیر اولمیان اصل
معناده حادث اولان صورت و معنای مذکورده تجدد ایدن خاصیت معناسیٔ مراد ایتمکلکی بیلنلرنده
مواضعه و اصطلاح کبی قیلدیلر وخصوصیت مذکوره‌یه ٠صورت٠ اطلاقمز عقول ایله ادراك
ایتدیکمز شیئی ابصار ایله ادراك ایتدیکمز شیئه تمثیل وقیاس اولوب بر انسانك دیکر انساندن تمیز
وتباینی کندوسنده موجود اولوب دیکرنده بولنمیان خصوصیتله اولدیغی کبی بر بیتده اولان معنی ایله
دیکر بیتده اولان معنی بیننده دخی فرق بولنور اشته بوفرقدن شو بیتده‌کی معنی ایچون اولان صورت
دیکر بیتده اولان معناده‌کی صورتك غیریدر دیو تعبیر ایدرز و بو وجهله حیثیت محسوساته مخصوص
اولان تعبیر صورتی معقوله اطلاقمز بزم مبتدعاتمزدن اولمیوب بلکه کلام قومده مشهور اولان بر تعبیردر
نته کیم جاحظ٠ وانما الشعر صیاغة وضرب من التصویر٠ قولنده شعره تصویر اطلاق ایلمشدر اشته
بومذکورات شیخك ذکر ایلدیکی کلامدن بر نبذه اولوب وشیخ بوکلامی ایراددنصکره فصاحت صفات
الفاظ منطوقه‌دندر دیو زعم ایدنلره تشدید انکار ایله رد و انکارك درجهٔ اقصاسنه ایصال مقال
ایتمشدر ودیمشدر که بوفسادك سببی برشیئك فی نفسه اولان وصفیله معناسنه عارض اولان بر امر دنناشی
اولان وصفی بیننی عدم فرق وتمیزدر بناء علیه بزم متنازع فیها اولان فصاحتله مرادمز نطقده
داخل بولنان صوت وحروفه عائد اولان فصاحت لفظ معناسی اولمیوب بلکه لحن اعراب وخطای
الفاظدن سالم اولدقدنصکره فهم ایله ادراك اولنان لطائفدن ایچون الفاظه لازم کلان فصاحت
اولدیغی بیلدیلر و بز بو کلام ایله برابر حروفده اولان مذاقت وسلاستك یعنی طبع سلیمه ملایمت ونطقده
سهولتك موجب فضیلت ومؤکد امر اعجاز اولدیغی انکار ایتمز بلکه انکار ایتدیکمز امر اعجاز مذاقت
وسلاست حروف ایله اولوب و بونك اصل وعمده اولمسیدر وزعم مذکور ایله قائل اولنلری شبهه‌یه القا
ایدن اسبابك بریسی ٠معنی فصیح٠ دینلدیکی هیچ برعاقلدن ایشیدلمامسیدر حالبوکه بزم مرادمز
لفظك فصاحتله اتصافه موجب استحقاقی اولان فضیلت لفظده اولمیوب بلکه معناده اولدیغی
بیاندن وفصاحتله مراد لفظك معناده اولان فضیلت مذکوره‌یه دلالت ایده‌جکی وصف اوزرینه
اولمسندن عباره اوله‌رق بوصورتده معنی برشیئه دالدر دینلمك موافق صواب اولمدیغی کبی
فصاحتله دخی توصیفی صحیح اوله‌مز قال رحمه الله (ولها طرفان اعلی وهو حد الاعجاز) بلاغت
کلام ایچون ایکی طرف اولوب برطرفی طرف اعلی درکه منتهای مراتب بلاغتدر واشبو طرف اعلی
مرتبهٔ اعجازدر ٠اعجاز٠ عند اهل البیان برکلامك بلاغتده طوق بشردن خروج ایدوب انسانی
معارضه ومثلنی اتیاندن عاجز قلمق مرتبه‌سنه ارتقا ایتمسیدر واکرچه بلاغت مع الفصاحه مقتضای
حاله مطابقتدن عباره اولوب و بونلری اتمامه علم بلاغت کافل اولمسیله علم مذکوری اتقان واحاطه
ایدن کمسه مطابقت ورعایتدن هر برلرینه حق رعایتله دقت ورعایت ایدرك بلاغتدن طرف اعلاده
ولوا قصر سور قرآنیه مقداری اولسون برکلام اتیان ایلمسی نیچون جائز اوله میوب و بو حالده کلام
طوق بشردن خارج اوله‌جق راده‌یه نه کیفیتله ارتقا ایده‌جکی محل تردد کورینور سه‌ده اولا علم
بلاغتك امرین مذکورینی اتمامه کافل اولدیغی ممنوعدر زیرا علم بلاغتله معلوم اولان انجق مثلا
برحال معینك مقتضی اولدیغی اعتباری تعیین وتفهیمدن عباره اولوب واما احوالك عدد وکمیتنده
وشدت وضعفده کیفیتنه و بحسب المقامات اعتباراته رعایته اطلاع ومعرفت علم بلاغته تعلق اولمیان
وعلم بلاغتدن استفاده اولنمیان امر آخردر وبالفرض بو علمك اطلاع مذکوره کفالتی تسلیم اولنسه
علام الغیوب اولان جناب باریك غیریسی ایچون بو علمی احاطه ممنوعدر و برده بو علمده اولان اتقانه
حصول رعایتك ترتبی ممنوعدر زیرا بو علمك مهره‌سندن چوق ذاتی مشاهده ایدرسنکه طرف اعلی
شویله طورسون ادنا برکلام بلیغ تألیفنه بیله مقتدر اوله‌مز قال رحمه الله (ومایقرب منه) بو عباره‌نك
ظاهری بلاغتك طرف اعلاسی حد اعجاز وحد اعجازه قریب اولان مرتبه‌در دیمك اولوب بو معنی
ایسه فاسددر زیرا حد اعجازه قریب اولان مرتبه مراتب علیه‌دن اولوب بونك منتهای مراتب بلاغت

اولان طرف اعلادن عد اولنمسی غیر موجهدر زیرا طرف اعلا یا نهایت حقیقیه ویاخود نوعیه‌یه محمول
اوله‌رق نهایت حقیقیه ایسه جزئیات بلاغتدن مافوقنده دیکر جز اولمیان بر جز ونهایت نوعیه
مافوقنده نوع آخر اولمیان بر نوع اولوب اعجاز اشبو جز و یا نوعدن عباره اولمسیله قریب اعجاز
اولان مرتبه ایکی صورتله دخی رتبهٔ مذکوره‌دن خارجدر اکر دینلورسه‌که نهایت ایله مراد
نهایت نوعیه وحد مرتبه معناسنه اولوب واعجاز مطلقا کلامه وقریب اعجاز کلام بشره منتهای
نوعیدر بوصورتده مراد مصنف طرف اعلا کلام بشرك غیریده حد اعجاز و کلام بشرده قریب
اعجاز دیمك اولور ویاخود حد نهایت معناسنه اولوب بوصورتده معنی طرف اعلا نهایت اعجاز ایله
نهایته قریب اولاندر دیمك اولوب نهایت اعجاز ایله قریب نهایتدن ایکیسی دخی اعجازدن اوله‌رق
بلاغتك منتهای نوعیسی اولور جوابنده دیرزکه وجه اول مفهوم لفظدن دور وهمده بلاغت
کلامده بحث نفس کلامدن اولوب کلام بشر ویاغیریسی اولمسی غیر منظوردر واما وجه ثانی
مدار دفع فساد اولمیوب زیرا برشیئك منتهاسی کرك حقیقی اولسون وکرکسه نوعی اولسون متعدد
اوله‌میه‌جغی جهتله طرف اعلا یعنی منتهای بلاغت ایکی امر اولوب بری نهایت اعجاز ودیکری مایقرب
منه‌در ویاخود مجموعیدر دینلمك صحیح اوله‌مز شونکله برابرکه حق اولان حد اعجاز مرتبهٔ اعجاز
معناسنه واضافه بیانیه اولوب ٠للبلاغة مرتبة ودرجة هی الاعجاز٠ دیمکدر وحد مرتبه معناسنه
اولدیغی صاحب کشافك ﴿ولوجدوا فیه اختلافا کثیرا﴾ قول شریفنی تفسیرده آیات قرآنیه‌دن
اکثریسی مختلف ونظم وبلاغتلری متفاوت اولوب بعضیسی حد اعجازه بالغ و بعضیسی اوحددن
قاصر اوله‌رق معارضه‌سی ممکن اولوردی دیو بیانی تأیید ایدر وشارح مرحوم بیورورلرکه
بین النوم والیقظه الهام اولندیغم شیدندرکه ٠ومایقرب منه٠ قولی ٠وهو حد الاعجاز٠ ده اولان هو
اوزرینه معطوف اولوب ومنه ضمیری حد اعجازه راجع اولمیوب بلکه طرف اعلایه عائددر یعنی
طرف اعلی ایله بلاغتده طرف اعلایه قریب اولوب معارضه‌سی ممکن اولمیان مرتبه حد اعجازدر
دیمك اولور الحاصل مراد مصنف مرتبهٔ اعجاز طرف اعلا وطرف اعلایه قریب اولان درجهٔ بلاغت
اولدیغی تفهیم ومرتبهٔ اعجازی اعلی وقریب اعلایه تقسیم اولوب یوقسه طرف اعلایی حد اعجاز ایله
قریب حد اعجازه تقسیم دکلدر و بوصورت کلام مفتاحه موافقدر شویله‌که بلاغت حد اعجازه
بالغ اولنجه‌یه دکین تزاید ایدر وحد اعجاز طرف اعلا وطرف اعلایه قریب اولان کلامدر زیرا طرف
اعلا ایله قریبندن ایکیسیده حد اعجاز اولوب حد اعجاز یالکز طرف اعلا دکلدر دیو شرحنده بیان
ایلمشدر وخفی دکلدرکه هرنقدر آیات قرآنیه‌نك جمیعسی امتناع معارضه‌ده مشترکلر ایسه‌ده بعض
آیاتك طبقه‌سی بعض آخرندن ارفع واعلادر وطرف اعلا ایله ما یقرب منه‌دن ایکیسیده معجز اولدقلری
نهایة الاعجاز نام کتابده بیان اولنمشدر قال رحمه الله (واسفل وهو ما اذا غیر عنه الی مادونه التحق
عند البلغاء باصوات الحیوانات) وبلاغت کلامك برجهتی طرف اسفلدر واشبو ٠اسفل٠ بلاغت
ایچون بر طرفدرکه کلام او مرتبه‌دن بر مرتبهٔ ادنا و انزله تغییر اولنسه هرنقدر صحیح الاعراب اولسه
دخی عند البلغاء اصل مراد اوزره زائد اولان لطائف وخواص اعتبار اولنمقسزین بحسب الاتفاق
محال ومخارجندن صدور ایدن اصوات حیواناته ملحق اولور قال رحمه الله (وبینهما مراتب کثیرة)
وطرفین بیننده مراتب کثیرهٔ متفاوته اولوب تفاوت مقامات ورعایت اعتبارات حسبیله وفصاحتی
اخلال ایده‌جك اسبابدن بعد وتنائی ایله بعضیسی بعضیسندن اعلی‌در قال رحمه الله (وتتبعها وجوه
اخر تورث الکلام حسنا) وبلاغت کلامده مقتضای حاله مطابقت وفصاحتدن ماعدا وجوه عدیدهٔ
سائره تابع اوله‌رق کلامه ایراث حسن ایدرلر مصنفك بو کلامی علم بدیعه اولان احتیاجك بیانته
تمهید ووجوه مذکوره‌نك کلام ایچون اولان تحسینی مطابقت وفصاحت کبی ذاتی اولمیوب عرضی
اوله‌رق حد بلاغتدن خارج اولدیغنه اشارتی مفیددر ٠وتتبعها٠ لفظی بو وجوه انجق مطابقت
وفصاحته رعایتدن صکره محسنه عد اولندیغنی مشعردر و بو وجوه خواص اوصاف کلامدن اولمسیله

بلاغت كلامه تابع قلمشدر بناء عليه مثلا كلامى مقتضاى حاله تطبيق ايدوب وكلام فصيح ايراد
ايدن متكلمه بليغ وفصيح دينلديكى كبى كلامنده سجع وياطباق ويا تجنيس ايراد ايدن كيمسه يه مسجع
ويا مطبق ويا مجنس اطلاق عرفلرنده جارى دكلدر قال رحمه الله (وفى المتكلم ملكة يقتدر بها على
تأليف كلام بليغ) ومتكلمده بلاغت بر ملكه دركه تأليف كلام بليغه اقتدار انكله اولور. كلام بليغ.
قولى نكرهء موصوفه اولوب عمومى مفيد اولمسيله قصد اولنان هر بر كلام بليغى تأليفه مقتدر اولسى
مستفاد اوله رق بو صورتده كلام بليغدن مثلا مدح كبى نوع خاصى تأليفه اقتدارى اولوب ذم وهجا
امثالى نوع آخرى تأليفه مقتدر اولميان كيمسه بليغ اولهمز قال رحمه الله (فعلم) اشبو مقال
فصاحت وبلاغتك باقسامهما تعريفاتى امثالى ابتداى مقدمه دن برو كذران ايدن تحقيقات
اوزرينه تفريع اوله رق علم بلاغتك معانى وبيانده ومقاصد كتابك معانى وبيان وبديعدن عباره
اولان فنون ثلثه ده انحصارنى بيان ايچون بسط وتمهيد وصاحب مفتاح اوزره تعريضى مفيددر زيرا
سكاكى بلاغتى مستلزم فصاحت قلبوب ومرجع بلاغتى معانى وبيانه حصرايله لغت ونحو وصرفى
مرجع بلاغه دن اخراج ايتمشدر قال رحمه الله (ان كل بليغ فصيح ولا عكس) يعنى ما تقدمدن ايكى شى معلوم
اولوب برنجيسى بودركه كلام ومتكلم قسميندن هر بر بليغ فصيحدر زيرا ذكر اولنديغى اوزره فصاحت
تعريف بلاغتده مأخوذدر لكن هر بر فصيح بليغ اولميوب مثلا مفردده فصاحت موجود اوله رق
بلاغت موجود دكلدر كذلك بعضا متكلم فصيح اولوب بليغ اولهمز حاصلى بلاغت مطلقا فصاحتدن
اخصدر قال رحمه الله (وان البلاغة مرجعها الى الاحتراز عن الخطاء فى تأدية المراد والى تمييز
الفصيح من غيره) . مرجع . اسم مكان اوله رق محل رجوع معناسنه اولوب بلاغتك امكان
حصولیچون تحصيلى واجب اولان شى ديمكدر نته كيم . مرجع الصدق والكذب الى طباق الحكم
للواقع ولاطباقه . دينور مراد صدق وكذبك حصول وتحققنده موقوف عليه اولان شى حكمك
واقعه مطابق وغير مطابق اولمسيدر يعنى ما تقدمدن معلوم اولان امرينك ثانيسى مرجع بلاغت
ايكى شيدن عباره اولوب اول معناى مرادى يعنى تركيب كلامه بادى اولان اغراض واحوالى تأديه
وابرازده خطادن احترازدر واكر مرجع بلاغت اشبو احتراز عن الخطا اولمامق فرض اولنسه چوق
كره واقع اولوركه معناى مراد خطادن غير سالم اولان يعنى مقتضاى حاله مطابق اولميان كلام ايله
ادا اولنه رق مع ذلك تعريف بلاغتدن معلوم اولديغى اوزره بليغ اولمز بو ايسه خلاف مفروضدر
ثانى كلام فصيحك غير فصيحدن تمييزيدر والا چوق كره كلام غير فصيح مقتضاى حاله مطابق اوله رق
ايراد اولنديغى حالده بليغ اولمز زيرا بلاغت مع الفصاحة مقتضاى حاله مطابقتدن عباره اوله رق
خلاف مفروضدر وفصاحت كلام فصاحت كلماته متوقف اولمسيله كلام فصيحك غير فصيحدن تمييزنده
كلمات فصيحه نك غير فصيحه دن تمييزى داخل وتمييز اول ثانى يى مستلزمدر بعض شراحك مرجع
بلاغتى بلاغت ايچون علت غائيه وبلاغتدن غرض اولمق معناسيله تفسيرى وجه صحتدن عاطلدر زيرا
بلاغتله بلاغت كلام مراد اولنورسه مطابقت وفصاحت ايچون احتراز وتمييز علت غائيه وغرض
اولمقلغه صالح اولميوب بلكه كلامى بليغ قلمقدن غرض حسن ذاتى وارتفاع شان ايله متصف اوله رق
كلام ايچون حصول كمالدن عباره اولديغى واكر بلاغت متكلم مراد اولنورسه تفصيلات سابقه
مفادى بلاغت متكلمك بو امرينى افاده سى وياخود بونلره توقفى اولوب بو امرين بلاغت متكلمدن
غرض وغايت اولديغنه دال اولمديغى معلومدر الحاصل بلاغت كلام اشبو امرينه راجع وبلاغته
اقتدار وصفين مذكورين ايله اتصافه متوقف اولوب وبو اتصاف بعد سلامة الحس علوم متعدده دن
كسب وتحصيل اولنور برامر اولمسيله مرجع بلاغت بو علومك جميعيسى اولوب مجرد معانى وبيان
اولمديغى معلوم اولور قال رحمه الله (والثانى) ثانيدن مراد كلام فصيحى غير فصيحدن تمييز
ومعرفت اوله رق اشبو تمييز الفصيح من غيره قولى كلام مركب وكل اولوب اجزاسى مثلا غرابت
وياخود قياسه مخالفتدن سالمى غير سالمدن تمييز يعنى غرابتدن احتراز ايچون شو كلام غرابتدن

وياخود قياسه مخالفتدن توقى ايچون شو كلام قياسه مخالفتدن سالم وشو كلام غير سالمدر ديو
معرفتدر وسائر جميع اسباب اخلال فصاحتده بويله در الحاصل مثلا بيت كل وسقف وجدار
اجزاسى اولديغى كبى فصيحى غير فصيحدن تمييز قولى دخى قول مركب اولوب تمييزات مذكوره بونك
اجزاسيدر

بوندن صكره خفى اولميه كه غرابتدن سالمى غير سالمدن تمييز علم لغتده تبين ايدر شويله كه
. تكأكأتم . و . مسرجا . ده غرابت اولوب . تكأكأتم . لفظنك همدلولى اولان . اجتمعتم . لفظنده
و . مسرجا . مفهومنده اولان . كالسراج . قولنده غرابت اولمديغى انجق علم مذكور ايله بيلنور زيرا
بر كيمسه قاموس وجوهرى امثالى كتب متداوله يى تتبع ايدوب ومعانىء مفردات مأنوسه يى احاطه
ايلسه بر فحواى . الاشياء تنكشف باضدادها . او مفرداتدن ماعداسنك كتب لغت مبسوطه ده كندوسندن
بحث وتنقيره وياخود بر وجه بعيد تخريجنه محتاج اولنوب غرابتدن غير سالم اولديغى معلومى اولور
ومخالفت قياسدن سالمى غير سالمدن تمييز علم صرفده تبين ايلر زيرا لفظ . اجلل . قياسه مخالف
اولوب لفظ . اجل . مخالف اولمديغى انجق علم مذكور ايله بيلنور باقيلريده بونلره مقيسدر قال رحمه الله
(منه ما يبين فى علم متن اللغة) مرجع بلاغت اولان امريندن تمييز الفصيح عن غيرالفصيح ايله مبين
اولان امر ثانيدن مثلا غرابتدن سالمى غير سالمدن تمييز كبى بعضيسنك سببى علم متن لغتده بيان
اولنور علم لغت بعضا مجموع علوم عربيه يه اطلاق اولنديغى جهتله مراد اوضاع مفردات ايچون
اولان علم ايدوكنه تنبيه مبنى علم متن لغة تعبير اولنمشدر قال رحمه الله (او فى التصريف او فى النحو)
ومخالفت قياس كبى امر ثانيدن بعضيسى علم تصريفده وضعف تأليف وتعقيد لفظى كبى بعضيسى
علم نحوده بيان اولنور قال رحمه الله (او يدرك بالحس) وتنافر حروف وكلمات كبى بعضيلرى
حس وذوق ايله ادراك اولنور زيرا مثلا . مستشزر . متنافر اولوب مدلولى اولان . مرتفع . لفظى
متنافر اولمديغى حس ايله ادراك اولنور وكذلك . وليس قرب قبر حرب قبر . قولنده حس باطنك
وساطت ادراكيله ثبوت تنافره عقل حكم ايلر قال رحمه الله (وهو ما عدا التعقيد المعنوى)
وعلوم مذكوره ده ايضاح وبيان اولنان وحس باطن ايله ادراك اولنان تمييزات اسباب اخلال
فصاحتدن تعقيد معنوينك ماعداسيدر زيرا تعقيد معنويدن سالمى غير سالمدن تمييزنه علوم مذكوره ده
مبين ونه حس ايله مدركدر ومصنفك اشبو كلام ايله مرادى علوم مذكوره ده مبين وحس ايله مدرك
اوله رق واجب الاحتراز اولان شيلردن كندوسيله احتراز اولنان شيئى تعيندركه حتى مرجع
بلاغت اولان شيدن انجق قسم اول اولان تأديهء معناى مرادده خطادن احتراز ايله قسم ثانى
افرادى اولان تمييزاتدن احترازا عن التعقيد تعقيد معنويدن سالمى غير سالمدن تمييز باقى قالديغى
وبو جهتله اتمام امر بلاغت ايچون اسباب اخلالدن اولان اشبو تأديهء معناى مرادده خطادن
كندوسيله احتراز اولنه جق بر علمه وتعقيددن احتراز اولنه جق ديكر بر علمه حاجت مس ايدوب
بناء على ذلك بونلر ايچون علم معانى وبيان وضع اولنديغى معلوم اوله وبو علمينه علم بلاغت
تسميه سى هر بر ولرينك بلاغته مزيد اختصاصى مثبت ومتمم علم بلاغت اولمسندنناشى اوله رق مصنف
رحمه الله بوكا اشارتله بيورلركه (وما يحترز به عن الاول علم المعانى) تأديهء معناى مرادده
كندوسيله خطادن احتراز اولنان علم علم معانيدر . اول . ايله مراد كندولرندن احترازه محتاج
اولنان امرين باقيندن اولدركه تأديه ده خطادن عباره در واما تمييز الفصيح عن غيره يه مقابل اولان
اول احتراز عن الخطادن عباره اولوب نفس خطا اولمامسيله اولدن بو معنى مراد اولنسه مفاد
تركيب . وما يحترز به عن الاحتراز عن الخطأ . ديمك اولوب بو ايسه ظاهر الفساددر قال رحمه الله
(وما يحترز به عن التعقيد المعنوى علم البيان) دخى كندوسيله تعقيد معنويدن احتراز اولنان
علم علم بياندر ايمدى هر نقدر بلاغت علم معانى وبيانك غيرى علومه دخى رجوع ايدرسه ده علم
بلاغتك اشبو علمينه انحصارى يعنى علم بلاغت يالكز بو علميندن عباره اولديغى تحقق ايلمشدر

خفی اولمیه که بو مقام مزالق اقدام اولمسیله موقع تأمل تامدر شویله که بعض قاصران افهام مرجع بلاغتی غایت وغرضله تفسیر ایدوب وعلم متن لغتده بیان اولنان شیئك معناسنی بیلمیوب علم لغتده غرابتدن بحث اولمدیغی کلامنی مدار اعتراض ایتمشلردر و. وهو ماعدا التعقید. قولنده ضمیری مایدرك بالحسه ارجاع ایدوب واولی ثانی یه مقابل قلمشلردر وبلاغتله علم بلاغتی فرق ایتیوب مرجع بلاغت بالکز علم معانی وبیانده بیان اولنان شیئه منحصر اولمدیغی اعتراف اولنمشیکن علم بلاغت علم معانی وبیانه حصر اولنمسی بیننده بیان تباینه تصدی ایلمشلردر بونلرك جملهسی ایسه غیر موجه اولدیغی تحقیقات شارح علامه دن معلوم اولمشدر وبوندنصکره علمای بلاغت معرفت توابع بلاغت ایچون برعلم آخره محتاج اوله رق بونك ایچونده علم بدیعی وضع ایتمرلیه مصنف رحمه الله بوکا اشارتله بیوررلرکه (ومایعرف به وجوه التحسین علم البدیع) ومعرف وجوه تحسین اولان علم علم بدیعدر وچونکه اشبو کتاب مستطاب مختصر علم بلاغت وتوابعنده تألیف اولنمش برمجلهٔ جمیله اولمسیله حاوی اولدیغی مقاصد علم معانی وبیان وبدیعدن عباره اولان فنون ثلثهده کنج آور انحصار اولمشدر قال رحمه الله (وکثیر یسمی الجمیع علم البیان وبعضهم یسمی الاول علم المعانی والاخیرین علم البیان والثالثة علم البدیع) واکثر علما بو فنونك جملهسنه. علم بیان. وبعضیلری اوله. علم معانی. واخیرینه یعنی بیان وبدیعه. علم بیان. ودیکرلری اشبو علوم ثلثهنك جملهسنه. علم بدیع. تسمیه ایتمشلردر اما جمیعسنك علم بیان ایله تسمیهسی زیرا. بیان. مافی الضمیردن معرب اولان منطق فصیح معناسنه اولوب فنون ثلثهنك بو معنایه تعلق مناسبتیله در واما اخیرینه بیان اطلاقی بطریق التغلیبدر وجملهسنه بدیع اطلاقی بلاغت وتوابعی امور بدیعه وغریبهدن اولوب هر برعارف باللسانك مقتدر اولمدیغی فنون جلیل القدردن اولدقلری ایچوندر وسکاکی رحمه الله اولینی صناعت بلاغت وثالثی متممات بلاغتله وبعضیلری اولینی علم بلاغت وثالثی علم فصاحتله تسمیه ایلمشلردر. ولکل قوم ان یصطلح. قال المؤلف رحمه الله (الفن الاول. فی علم المعانی) وبونکله علم معانینك بیانه اتصال ونسبتی مفردك مرکبه نسبت واتصالنه شبیه اولمسیله معانی بیان اوزره تقدیم اولنمشدر زیرا بیان برعلمدرکه مقتضای حاله مطابقته رعایتدنصکره معنای واحدی تراکیب مختلفهده ایراده وقوف علم مذکوره موقوف اولوب علم معانیده ایسه معتبر اولان بالکز مطابقت اولمسیله مفهوم بیانده تراکیب مختلفه ایله ایراد معنی اعتباری مفهوم معانیدن زیاده وبو سببله مفهوم معانی مفهوم بیاندن مفردك مرکبه اولان نسبت واتصالی منزلهسنده اولدیغی غیر مبهم وحالبوکه مفرد بالطبع مرکب اوزرینه مقدمدر ومصنف مقاصد علمه شروعدن مقدم علمك تعریفنه واجمالا ضبط ابوابنه اشارت ایتمشدر تاکه طالبه بصیرت زائده حاصل اوله وهمده هر برعلم بالکز. جهت وحدتیله. ضبط واحاطهیه متوقف اولان مسائل کثیرهدن عباره واشبو جهت وحدت اعتباریله مسائل مذکوره علم واحد عد اولنه رق مسائل سائرهدن افراد ایله جمع وتدوینی معرض صحته پیوستهدر وجهت وحدتك دائرهٔ ضبط واحاطهسنده بولنان مسائل کثیرهیی ضبطه خواهشکر اولان طالب اوزرینه او مسائلی. جهت وحدتیله. معرفت درجهٔ وجوبدهدر تاکه افاتهٔ مطلوب ایله خارج دائرهٔ مطالبدهده اضاعهٔ اوقاتی مؤدی وانتاج یأس وخیبته بادی اولمیه قال رحمه الله (وهو علم) . علم. برملکه یعنی کیفیت راسخهٔ نفسانیهدرکه انکله ادراکات جزئیهیه کسب اقتدار اولنور. ادراکات جزئیه. ایله مراد ملکهٔ مذکوره ایله مسائلدن استخراج اولنان فروعه متعلق ادراکاتدر وبو ملکهیه علم دینلدیکی کبی صناعت دخی اطلاق اولنور وبونك بیانی زیرا مثلا بوفنك واضعی تراکیب بلغادن مستنبط اوله رق برطاقم اصول وضع وتبیین ایلمشدرکه او اصولی ادراك وممارستدن انسانده برقوه حاصل اولوب بوقوتله اصول مذکورهیی هرنوقت مراد ایلسه ذهننده استحضار والتفاته وتفصیلا معرفته کسب تمکن واقتدار اولنور اشته علم بوقوهدن عباره اولوب انکچون علم ایله حیات بیننده وجه شبه جهتین ادراکدر دینلدی ادراکه علمك جهت وسبب اولمسی ایسه ملکه معناسنه حمل ایله تحقق ایدر وبرده مثلا برشخصه

علم نحوی عالمدر دینلمك جمیع مسائل نحو ذهننده حاضردر دیمك اولمیوب بلکه انکچون برحالت بسیطهٔ اجمالیه موجوددرکه بوحالت تفاصیل مسائل نحوه مبدأ اوله رق انکله مسائل مذکورهیی استحضاره مقتدر اولور دیمکدر حاصلی مراد ملکهٔ استحضاردر وعلم ایله نفس اصول وقواعد مراد اولنمق دخی جائز اولوب علمك اصول وقواعده اطلاقی کثیر الوقوعدر ومعرفت ایله علم بیننده فرق. معرفت. ادراك جزئی ویاخود بسیطه و. علم. ادراك کلی ویا مرکبه اطلاق اولنمسیدر انکچون. عرفت الله. دینلوب. علمت الله. دینلمز بسیطك اقسام ثلثهسی اولوب اول اصلا جزئی اولمیان وحدت ونقطه و. ثانی. اقسام مختلفة الطبایعدن مرکب اولمیاندر فلك وماء ونار امثالی اولوب ثالث قضیهٔ حملیهنك شرطیهیه نسبتله بسیط اولمسی کبی شیئ آخره نسبتله اقل الاجزا اولان اشیادر وبرده معرفت مسبوق بالعدم اولان ویاخود برشیئ مدرکه ذهول تخللیله ثانیا تعلق ایدن ادراکه اطلاق اولنوب مفهوم علم اولان ادراك اشبو اعتباریندن عاری اولمسیله جناب باری یه عالم اطلاقیله. عارف. دینلمز ومصنف رحمه الله معرفتك جزئیاتده استعمالی اوزره جاری اوله رق (یعرف به احوال اللفظ العربی) قولنده تعبیر معرفتی علم اوزره ترجیح ایلمشدر کأنه مفاد کلام مصنف علم معانی برعلمدرکه اندن ادراکات جزئیه استنباط اولنور وبو ادراکات جزئیه جزئیات احوال لفظ عربیهدن هر برفردی معرفتدر یعنی جزئیات مذکورهدن قنقی فرد بولنورسه بزم ایچون او فردی بو علم ایله بیلمك ممکن اولور دیمك اولوب یوقسه جزئیات مذکورهنك بالفعل مجموعی حاصل اولور معناسنه دکلدر زیرا جزئیات مذکوره غیر متناهیه ونهایتی اولمیان شیئك وجودی رهین استحالهدر وبو بیان ایله بعضیلرك اکر معرفت احوال ایله مراد جمیع احوالی معرفت ایسه غیر متناهیه اولدیغی جهتله دائرهٔ امکاندن دور واکر بعض غیر معینی ایسه تعریف بالمجهول وبعض معینی ایسه تعیینه دلالت کلام مهجوردر دیو مناقشهلریله بعض آخرك اکر مراد احوالك کلیسنی معرفت ایسه بو علمك برفرد ایچون عدم حصولنی مقتضی واکر بعضیسنی معرفت ایسه بالکز مسئلهٔ واحدهسنی ضبط وتعلم ایدن شخص ایچون علم مذکورك حصولنی مقتضی اولمقلغی استلزام ایله اعتراضی مندفع اولور. احوال لفظ. ایله مراد تقدیم وتأخیر وتعریف وتنکیر امثالی لفظه عارض اولان اموردر قال رحمه الله (التی بها یطابق مقتضی الحال) صفت احوال اولوب یعنی انجق بو احوال سببیله لفظ مقتضای حاله مطابق اولور دیمکدر مصنفك احوالی بو وصف ایله قید وتوصیف ایتمسی اعلال وادغام ورفع ونصب وجر امثالی وتأدیهٔ معنای اصلیده لازم کلان بونلرك نظائری احوالدن وبعد رعایة المطابقة اجرا اولنان تجنیس وترصیع مثللو محسنات بدیعیهدن والحاصل مقتضای حاله مطابقة کلامده مدخللری اولمیان احوال واعتباراتدن احتراز ایچوندر. تجنیس. لفظینك متجانسین یعنی لفظده متشابهین اولمسیدر مثلا ﴿یوم تقوم الساعة یقسم المجرمون مالبثوا غیر ساعة﴾ قول شریفنده ساعت لفظلری ایراد اولنوب اولدن روز قیامت وثانیدن ساعت وقت معنالری مراد بیورلمشدر و. ترصیع. سجعدن برقسم اولوب فقرهٔ ثانیهنك جمیع الفاظی فقرهٔ اولینك جمیع الفاظنه وزن وتقفیهده متوافقه اولمسیدر نته کیم مقامات حریرینك. یطبع الاسجاع بجواهر لفظه ویقرع الاسماع بزواجر وعظه. فقرهٔ بدیعهسنده رعایت اولنمشدر تفصیلاتی علم بدیعده کلسه کرکدر اشبو. التی بها یطابق. قولیله احوالی توصیف اعتبار حیثیت تقییدیهیه قرینهٔ خفیهدر زیرا وصف مذکور اثبات اوزره قید زائد اولمسیله کلامدن اصل مقصود اوله رق. یعرف به احوال اللفظ العربی التی بها یطابق اللفظ مقتضی الحال. قولندن مقصود. معرفت الاحوال بحیث یطابق بها اللفظ مقتضی الحال. مفهومی اولدیغی یعنی علم معانی ایله احوال لفظ مقتضای حاله مطابق اولدیغی حیثیتدن معلوم اوله جغنی افاده ایدر اشته معنای اعتبار حیثیت بوندن عباره اولوب اکر تعریف مذکورده بو حیثیت اعتبار اولنمسه ثمرهٔ علم معانی بو احوالی معرفتدن یعنی مثلا معنای تعریف وتنکیر وتقدیم وتأخیری تصوردن عباره اولمق لازم کلوردی بو ایسه لزوما وفسادا ظاهر وواضحدر الحاصل علم معانیده تعریف وتنکیر وتقدیم وتأخیر امثالندن بحث

اولمسی بونلر ندن عباره اولدیغی بیلدیرمك جهتندن اولیوب بلكه قنغی مقامده مثلا تقدیم مسند
ویا مسند الیه ویاخود بونلرك تأخیری مقتضای حاله مطابق اوله جغنی تعریف وتبیین حیثیتندندر
تعریف مصنفك بو معنایی افاده ایتمسی ایسه قید حیثیتی اعتباره متوقفدر و بو قید حیثیتله تعریفدن
علم بیان خروج ایدر زیرا مثلا لفظك حقیقت ومجاز وكنایه اولمسی هرنقدر حالك اقتضا ایلدیكی
احوال لفظدن اولسه ده علم بیانده اندن بحث لفظ انكله مقتضای حاله مطابق اولدیغی حیثیتندن
اولیوب زیرا علم بیانده فلان حال تشبیه وفلان حال استعاره وفلان حال كنایه ایرادینی
اقتضا ایدر دیو بحث وبیان یوقدر   اكر سؤال اولنورسه كه احوال لفظ دینیلان تأكید وذكر
وحذف وامثالی اولدیغی صورتده بونلر بعینها مقتضای حال اولان اعتبار مناسبدر نته كیم مفتاحك
. الحالة المقتضیة للتأكید او الذكر او الحذف الى غیر ذلك . قولی احوال مذكوره مقتضای حال
اولدیغی افصاح ایدرامدی . الاحوال التی بها یطابق اللفظ مقتضى الحال . قولی نه كیفیتده صحیح
اولوركه سبب مطابقت كسر ایله مطابق وفتح ایله مطابقه مغایر اولمق اقتضا ایدر ایكن سبب مطابقتله
مطابقتك اتحادی لازم كلور زیرا مطابق اولان مقتضای حال سبب مطابقت عد اولنان احوالك
عینیدر جوابنده دیرزكه قومك مقتضای حال تأكید وذكر وحذف وامثالی اولدیغی ایرادلری وتیره
مسامحه ده اولوب و بو مسامحه نك مبناسی بو مذكوراتك تحقق مقتضای حاله اسباب اولمسیدر
بو صورتده ذكر السبب وارادة المسبب قبیلندن اولمش اولور والا عند التحقیق مقتضای حال مؤكد
اولان وكندوسنده مسند الیه ذكر اولنوب ویا حذف اولنان كلام وامثالیدر وكلامك مقتضای حاله
مطابقتنك معناسی متكلمك ایراد ایلدیكی كلام حذف وذكر وتأكید كبی بر كیفیت مخصوصه ایله
متكیف اولان كلام كلینك جزئیاتندن اولوب اشبو كلام كلی كلینك جزئی یه صدقی كبی كلام متكلم اوزره
صادق اولمسیدر مثلا . ان زیدا قائم . قولمز كلام جزئی اولوب بونك اوزرینه . انه كلام مؤكد .
یعنی بو كلام مؤكددر دینلمك صادق اولور وكذلك . زید قائم . اوزرینه بو كلام كندوسنده مسند الیه
ذكر اولنان و . الهلال والله . قولمزه بو كلام كندوسنده مسند الیه حذف اولنان كلامدر دینلور
وظاهردركه اشبو تأكید وذكر وحذف امثالی كندوسیله كلام جزئینك فی الحقیقه مقتضای حال
اولان كلام كلی یه مطابقتی تحقق ایدن احوالدر و بو صورتده مصنفك . التی بها یطابق مقتضى الحال .
قولنك معناسی . التی بسبب اشتمال الكلام علیها یكون ذلك الكلام من جزئیات الكلام الذی هو
مقتضى الحال . یعنی اویله احوال لفظكه كلام او احوال اوزره اشتمالی سببیله مقتضای حال اولان
كلام كلینك جزئیاتندندر دیمك اولور   واكر سؤال اولنورسه كه تأكید وعدم تأكید ومجاز عقلی
وحقیقت عقلیه وقصر احوال اسناددن اولوب احوال لفظدن اولمدیغی حالده مباحث علم معانیدن
اولمسیله بو صورتده تعریف مذكور افراد مباحث علمی جامع اولمامق لازم كلور جوابنده دیرزكه
احوال اسناد دخی احوال لفظ عربیدندر زیرا مثلا جمله نك مؤكد ویاخود غیر مؤكد اولمسی لفظه
راجع اولان بر اعتباردر   ولفظك عربی یه تخصیصی عجمیدن احتراز ایچون اولیوب بو صناعت
معرفت احوال لفظ عربی ایچون وضع اولنمش اولدیغی جهتله اصطلاح مجرددر زیرا بو علم ایله احوال
لفظ عجمیده معلوم اولوب مثلا قیام زیدی منكر اولان كیمسه یه القا صورتنده لسان فارسیده . زید
هرآینه استاده است . دینلور

صاحب مفتاح علم معانی یی تعریفده . انه تتبع خواص تراكیب الكلام فی الافادة وما یتصل بها
من الاستحسان وغیره لیحترز بالوقوف علیها عن الخطاء فی تطبیق الكلام على ما یقتضی الحال ذكره .
دیمشدر تتبع برشیئی اطرافیله تحری وطلب معناسنه در . محشی سیالكوتی شیئا فشیئا . اتباع ایله تفسیر
ایدوب مراد معرفت وبلكه ملكه ویاخود ملكه دن مسبب اولان مسائل اولدیغی كشیده رشته
تحریر ایلمشدر خواص تراكیبدن مقصود بیان علامه سكاكی اوزره كلام كندوسیچون مصوغ
ومؤلف اولان اغراضدر مثلا . ان زیدا منطلق . قولندن مقصود نفی شك ویاخود انكاردر

فى الافادة . تتبع قولیچون ظرف اولنوب . تتبع الخواص من حیث افادتها بالتركیب . دیمكدر وتركیب ایله
خواصك مفاد اولمسی شو تركیب فلان كیفیت مخصوصه یی مشتمل اولمسیله شو خاصه یی افاده ایدر دیو
بیلنمسیله اولور مثلا مثال مذكور ایچون شو تركیب تأكیدی حاوی اولمسیله نفی شك ویا رد انكار
مخاطبی افاده ایدر دینلور و . ما یتصل بها . قولی عندنده ملحقات علم معانیدن اولان بدیعی درج ایچوندر
یعنی علم معانی یی مقصود اصلی اولان بلاغت ایله خواصه تبعیتله تراكیبه عارض اولان شیدن تعمیمدر
. استحساندن مراد محسنات بدیعیه در و . غیره . دن مراد استهجاندر كه اضاحیك وهزلیات بو قبیلدندر
. لیحترز . قولی تتبعه متعلقدر . مفاد تعریف . علم معانی كلامی مقتضای حاله تطبیقده بمعونة الوقوف
خطادن حصول احتراز ایچون من جهة الافاده خواص تراكیب بلغایی وتراكیب بلغایه اتصالی اولان
استحسان وغیریسنی تتبع وتطلبدر دیمك اولور

ومصنفك اشبو تعریف صاحب مفتاحدن عدولی ایكی وجه ایچون اولوب . اول . تتبع فی نفسه علم
اولمیوب وعلم اوزره صادق دكلدر بو جهتله بونكله علومدن برشیئی تعریف صحیح اولمز . وجه ثانی .
سكاكی تراكیبی تراكیب بلغا ایله تفسیر ایلیوب زیرا تراكیب كلام ایله مرادمز كندوسیچون فضل تمیز
ومعرفت اولان كیمسه دن صدور ایدن تراكیبدر دیو بیان ایتمشدر بو ایسه تراكیب بلغادر وخفی
دكلدركه بلیغی بلیغ اولدیغی حیثیتدن معرفت معرفت بلاغته توقف ایدر وحالبوكه كتابنده بلاغتی
. البلاغة هی بلوغ المتكلم فی تأدیة المعانی حدا له اختصاص بتوفیة خواص التراكیب حقها وایراد
انواع التشبیه والمجاز والكنایة على وجهها . قوله تعریف ایلمشدركه مفهومی . بلاغت . متكلمك تأدیه
معناده خواص تراكیبك حقنی ایفا وحق ولایقی وجهله انواع تشبیه ومجاز وكنایه یی ایراده
كندوسیچون اختصاص اولان حده بالوغیدر دیمك اولور ایمدی تعریف بلاغتده اولان تراكیب ایله
اكر ظاهر اولدیغی وجه اوزره تراكیب بلغایی مراد ایدرسه بلاغت متكلم ایله تعریفی بیننده دور
لازم كلور و بو جهتله علم معانینك جزء تعریفنده دخی دور اولور زیرا تراكیب بلغا تعریف مذكوردن
جزدر تراكیب بلغایی معرفت ایسه معرفت بلاغت متكلمه ومعرفت بلاغت متكلم تراكیب بلغایی معرفته
توقف ایدر واكر تراكیب بلغانك غیریسنی مراد ایدرسه بیان ایتدیكی جهتله بلاغت ومعانینك
تعریفلرنده جهالت اولور   وجه اولدن جوابده دینلدیكه تتبع ایله مرادی معرفتدر نته كیم كتابنده
تصریح ایلمشدر ومعرفت مذكوره تتبع تراكیب بلغادن حاصل اولان معرفت اولوب عربك بحسب السلیقه
اولان معرفته علم معانی تسمیه قلنمدیغنه تنبیه ایچون ملزومی یعنی تتبعی لازمی اولان معرفت اوزرینه
اطلاق ایتمشدر وتعریفات ادبا مجاز ایله مشحونه در   وثانیدن جوابده دینلدیكه كلام سكاكینك
تراكیبی تراكیب بلغا ایله تفسیر ایتمش اولدیغنه دلالتنی تسلیم نصكره دیرزكه تراكیب بلغا ایله مراد
بلاغتله موصوف اولان بلغانك تراكیبی دیمكدر وانلری بلیغ اوله رق معرفت معنای مذكور ایله بلاغتی
معرفته توقف ایتمز زیرا مثلا امرئ القیسك بلیغ اولدیغی بحسب عرف الناس بیلنوب معنای مذكور
تصور اولنمسزین كلامنده اولان خواص تراكیبی تتبع جائزدر نته كیم عوامدن هر كیم اولورسه
اولسون فقه ادلهٔ تفصیلیه دن اكتساب اولنان احكام شرعیهٔ فرعیه یه علمدر دیو بیلدیكی حالده فقها بداهی
بیلوب قوللرینی تتبع ایلمسی ممكندر   وینه طرف سكاكیدن اختیار شق ثانی ومنع بطلان تالی ایله
جوابده دیرزكه سكاكینك تعریف بلاغتده . بتوفیة خواص التراكیب حقها . قولنده اولان تركیبدن
مراد متكلمك كندی تركیبی اولوب مفهومی متكلم هر بر تركیبی لایق اولدیغی موردنده ومناسب اولان
مقامنده ایراد ایده جك حیثیتده اولمسیدركه مثلا . ان زیدا قائم . قولنی مخاطب شاك ومتردد ویاخود
منكر اولدیغی وقتده و . والله انه لقائم . قولنی وقت اصرارنده و . زیدا ضربته . قولنی مخاطب صواب
وخطا ایله مشوب ومخلوط اولان حكم ایله حاكم اولدیغی وقتده استعمال ایتمسیدر زیرا . ان زیدا قائم .
تركیبنك خاصیتی نفی شك ویاخود رد انكار ایچون و . زیدا ضربته . تركیبنك خاصیتی حصر وتخصیص
ایچون اولمقدر بو صورتده متكلمك حق خواص تراكیبی توفیه و اعطاسندن مراد تركیبی موردنده

وماهو لهنده ایراد ایلمسیدر وبو کلام بعینه کلامك مقتضای حاله تطبیقنك معناسیدر اویله اولنجه
تعریف بلاغنده اولان تراکیب ایله مراد متکلمك تراکیبیدر نته کیم · فی تأدیة المعنی · قولی بوندن افصاح
ایدر زیرا نه غیرك معانیسنی اداده ونه ده معانیٔ نفسنی تراکیب غیر ایله تأدیه ده بر معنی یوقدر وکذلك
سکاکینك · وایراد انواع التشبیه والمجاز والکنایة علی وجهها · قولنك معناسی متکلمك هر بر تشبیه
ومجاز وکنایه یی لایق وحق اوزره ایراد ایده جك حیثیده اولمسیدر دیمك اولوب یوقسه بلغانك تشبیهات
ومجازاتنی علی وجهها ایراد ایلمسی دیمك دکلدر واشته بو ذکر اولنان معنی غایت حسن ونهایت
لطافده اولوب مصنف وغیریلرینه اشبو معنای واضحك خفاسی وسکاکی یه بلاغت متکلمی تعریفده
تراکیب بلغانی اخذ ایدرك بر شیئی کندی نفسیله تعریفدر دیونه کیفیتله ظن واشتباه ایدلمسی جای
تعجب واستغراب وبو بابده اولان قلت تأملك مفاسدنی احاطه دن تنکیٔ نطاق بیان معلوم اولی الالبابدر
ومختار شارح علامه علم معانینك · انه علم یعرف به تطبیق الکلام العربی لمقتضی الحال · قولیله تعریفی
اولوب یعنی علم معانی بر علمدر که انکله کلام عربینك مقتضای حاله تطبیقی ادراك اولنور دیمکدر زیرا
تعریف مذکورده معانیٔ مقصوده صریح اوله رق تعریف مصنف کبی قید حیثیته احتیاجدن آزاده
وتعریف سکاکی اوزره وارد اولان اشکالدن وارسته در قال رحمه الله (وینحصر فی ثمانیة ابواب)
علم معانیدن مقصود ابواب ثمانیه ده منحصردر وبو انحصار کلك اجزاسنده انحصاری قبیلندن اولوب
کلینك جزئیاتنده انحصاری قبیلندن دکلدر زیرا مقصود کل المسائل اولوب کل واحد من المسائل
دکلدر والاعلم معانینك هر برباب اوزره صدقی لازم کلور · کل · ایله · کلی · بیننده فرق بودر که کلینك
جزئیاتی اوزره حملی صحیحدر مثلا انسان کلی اولوب جزئیاتی زید وعمرو وبکر وغیریسی اوله رق
زید انسان وبکر انسان وعمرو انسان دینلك صحیحدر وکلك اجزاسی اوزره حملی صحیح دکلدر
مثلا بیت کل واجزاسی جدار وسقف وغیریسی اولوب الجدار بیت والسقف بیت دینلك صحیح اولمز
ومصنفك اشبو وینحصر الخ قولنك ظاهری ینحصر ضمیرینك مرجعی اولان لفظ علم نفس قواعد
ومسائلدن عباره اولوب ملکه معناسنه اولمدیغنی اشعار ایدر زیرا ظاهر اولان ابواب ثمانیه مسائلدن
عباره وبروجه مشروح انحصار انحصار الکل فی الاجزا اولوب مسائل ایسه ملکه دن اجزا دکلدر
وکذلك تعریف علم وبیان انحصار وتنبیه آنی مقصوددن خارج اولدقلرینی اشعار ایدر الحاصل مراد
علم معانیدن بعض اولان مقصود یعنی مسائلك انحصاری اولوب کلك انحصاری دکلدر بو صورتده
تعریف وبیان انحصار وتنبیه علم معانیده داخل وابواب مذکوره دن خارج اولمسیله علم مذکورك
ابواب ثلثه ده انحصاری ممنوعدر دینلمز قال رحمه الله (الباب الاول احوال الاسناد الخبری و · ب ·
احوال المسند الیه و · ج · احوال المسند و · د · احوال متعلقات الفعل و · ه · القصر و · و · الانشاء
و · ز · الفصل والوصل و · ح · الایجاز والاطناب والمساوات) مسائل مقصودهٔ علم معانینك منحصر
اولدیغی ابواب ثمانیه دن باب اول احوال اسناد خبری وثانی احوال مسند الیه وثالث احوال مسند
ورابع احوال متعلقات فعل وخامس قصر وسادس انشا وسابع فصل ووصل وثامن ایجاز واطناب
ومساواتدر قال رحمه الله (لان الکلام اما خبر او انشاء لانه ان کان لنسبته خارج تطابقه اولا تطابقه
فخبر) ومسائل علم معانینك ذکر اولنان ابواب ثمانیه ده انحصاری زیرا کلام یا خبر ویا انشادر
چونکه کلام لامحالة طرفینی بیننده نفس متکلم ایله قائم یعنی ذهن متکلمده موجود اولان بر نسبت
تامه یی مشتملدر وبو مقامده اشبو نسبت تامه یی وقوع ویالاوقوع نسبت ویاخود ایقاع ویاانتزاع
نسبتله تفسیر خطادر زیرا بو تفسیرلر نسبت انشائیه یه شامل اولمیوب تقسیم مصنف صحیح اولمز بلکه
بو مقامده مراد احد جزئین کلامك موجب صحت سکوت اوله جق حیثیتده جزء آخره تعلقیدر که
· زید قائم · و · زید لیس بقائم · کبی ایجاب وسلب طریقیله وکرك کلام انشائیده اولدیغی وجهله ایجاب
وسلبك غیریسیله اولمقدن اعمدر ایمدی کلام اگر نسبتیچون احد ازمنهٔ ثلثه ده مطابق ویاغیر مطابق
اولدیغی بر خارج اولورسه خبردر ونسبتیچون خارج اولمق بین الطرفین خارجده ونفس الامرده نسبت

ثبوتیه ویاخود سلبیه اولمسیله یعنی مثلا مثالین مذکورین ایچون خارجده مطابق وغیر مطابق اوله رق
زیده قیامك ثبوت ویا عدم ثبوتیله اولور واحد ازمنه دن تعمیمی · سیقوم زید · کبی اخبار
استقبالیه نك اندراجیچوندر وخارجله مراد نفس الامرده محکوم علیهك محکوم به ایله اتصافی اولوب
خارج ذهنی وخارجیدن اعمدر · طلبت القیام · و · ضرب زیدا · کبی ونسبتك خارجه مطابقتی ایکیسیده
نسبت ثبوتیه ویاخود سلبیه اولملریدر وخارجه عدم مطابقتی بریسی ثبوتیه وآخری سلبیه اولمسیدر
مثلا · زید قائم · دینلسه بو کلامك مدلولی متکلمك نفسنده یعنی ذهننده قیامی زیده اثبات وبونکله
حکم ایتمسیدر که بو حکمه کلام نفسی اطلاق ایدرلر وزید ایله قیام بیننده البته بر نسبت خارجیه
اوله رق بوده زیدك حقیقتده ونفس الامرده قائم ویاغیر قائم اولمسندن عبارة در وارالرنده مطابقت
وعدم مطابقت شو ایکی نسبت بیننده اولوب بریسی ذهن متکلمده اولان حکم وآخر خارجده اولان
نسبت اولمسیله اگر نفس الامرده زیدك قیامی ثابت وواقع ایسه کلام مذکورك اشبو نسبت
خارجیه سنه نفس متکلمده اولان نسبت یعنی زیدك قائم اولمسیله حکم مطابق اولمش اولور واگر قیام
زید نفس الامرده ثابت اولمیوب غیر قائم ایسه کلام مذکورك نسبت خارجیه سنه نفس متکلمده اولان
نسبت مطابق اولمامش اولور قال رحمه الله (والا فانشاء) واگر نسبتیچون مطابق ویاغیر مطابق
اولدیغی خارج بولنمزسه انشادر مثلا بعت لفظنده نسبت خارجیه یوقدر زیرا خارجده ونفس الامرده
بیع هنوز بو لفظ ایله حاصل اوله جقدر واول تنبیهده بونك ایچون ایضاح مزید واردر قال رحمه الله
(والخبر لابد له من مسند الیه ومسند واسناد والمسند قد یکون له متعلقات اذا کان فعلا او فی معناه)
وخبر ایچون مواد ثلثه نك وجودی لابد وبو دخی مع الاسناد مسند الیه ومسنددر زیرا اسانمزده دخی
مثلا بر مادهٔ قتلدن خبر ویرلمك اقتضا ایتسه فعل قتل شخص قاتله نسبت اولنوبده فلان قاتلدر دینلمدکجه
کلام مفید وتام اوله مز اشته فلان مسند الیه وفعل قتل مسند وقتلك فلان مذکوره نسبتی اسناددر
وبعض کره مسند فعل ویا معنای فعلده اولان مصدر واسم فاعل ومفعول وظرف کبی بر لفظ اولدیغی
صورتده مسند مذکور ایچون متعلقات اولور لکن مصنفك اشبو مواد ثلثه یی خبره تخصیصنده بروجه
وجیه اولمیوب زیرا انشا ایچونده بو مذکوراتدن لازم وبعض کره مسند انشا ایچون مسند خبر کبی
متعلقات اولدیغی دخی کلام عربدن منفهمدر قال رحمه الله (وکل من الاسناد والتعلق اما بقصر
او بغیر قصر وکل جملة قرنت باخری اما معطوفة علیها او غیر معطوفة والکلام البلیغ اما زائد علی
اصل المراد لفائدة او غیر زائد) واسناد وتعلقدن هر برلری یا قصر ایله اولور ویا بغیر قصر اولور
وجملهٔ اخرایه قرین اولان هر بر جمله یا جملهٔ اولی یه معطوفه اولور ویا معطوفه اولمز اول وصل وثانی
فصلدر وکلام بلیغ بالفائدة اصل معنای مراد اوزره زائده ویاغیر زائده اولوب اول اطناب وثانی ایجاز
ولفائدة قولی تطویلدن احترازدر لکن کلامك بلاغتله تقییدی بو قیددن مغنی اولوب زیرا زیادهٔ
بیفائده مقتضای حال اولمامسیله لالفائدة زیاده بلیغ اولمز اشته مصنفك بیان حصر ابوابده اولان
بو کلامی ظاهر اولوب لکن تحتنده طائل وفائده غیر مندرج وذکر ایلدیکی قصر ووصل وفصل وایجاز
ومقابلیندن جمله سی اسناد خبری ومسند ومسند الیهك احوالنده مندرج اولمسیله مصنفه مهم اولان
بونلری احوال اسناد خبری ومسند ومسند الیهدن افراد وابواب مستقله ده سبب ایرادنی بیان
ایتمکدر والا بزده مسند ومسند الیهدن هر برلری یا مقدم ویاخود مؤخر ویا معرف ویاخود منکردر
دیوب سائر احوالیده تعداد ایدرك بونلریده علی حدة بر بابده ایراد ایتمسنه بیان لزوم ایده بیلورز
وبو کلامك لاجل الاختصار بین النفی والاثبات تردید ایله تقریرنی طلب ایدن کمسه نك فسادکلامی اکثر
وعقلا واستقراء مساغ حصر اولمدیغی اظهردر بو صورتده بیان سبب افرادده اقرب اولان
دینلمکدرکه لفظ یا جمله ویا مفرد اوله رق باب اول احوال جمله در ومفرد یا عمده ویاخود فضله اولوب
عمده دخی یا مسند ویا مسند الیه اولمسیله بونلرك احوالی بینی تمییز ایچون ابواب ثلثه ده ایراد
وبو احوالدن بعضیسی غموض مزیده وابحاث عدیده وطرق متعدده یی شامل اولوب وبوده قصر

اولمسيله باب خامس ايله افراد وكذلك احوال جمله دن بعضيسنده شرف و اهتمام مزيد اولوب بوده فصل ووصل اولمسيله باب سادسله مظهر استقلال و استبداد ايدلمشدر والا بونلر دخی عداد احوال جمله ده داخل و مصنفك احوال القصر واحوال الفصل والوصل ايله عدم تعبيری بو مقالی متكفلدر واحوالدن بعضيسنك مفرد وجمله دن هيچ برينه اختصاصی اولميوب وذاتا شايع وتفاريع كثيره يی جامع اولمسيله باب سابع قلنمشدر كه ايجاز واطناب ومساواتدن عبارهدر وچونكه بعض ابحاث بالاختصاص انشايه خاص اولمسيله انشا دخی باب ثامن اتخاذ اولنهرق بوجهتله مقصود ابواب ثمانيه ده كسب انحصار ايلمشدر وشارحك اشبو بيان ترتيب ابوابده باب سادس وسابع وثامن اطلاقاتی ترتيب مصنفه موافق اولميوب مجرد كندی بياننه توفيق ايلمشدر قال رحمه الله (تنبيه) بو بحثی جناب مؤلفك تنبيه ايله توسيم وتوصيهی بحث مذكوردن ماسبقده ٠تطابقه اولا تطابقه٠ قولنده برنبذه بيان سبق وجرياننده وقول مذكور ايله مطابقت ولامطابقتك مفهومنده وخبرك بونلرده انحصارنه حصول اذعانه مبنی اولوب مراد استحضار معلوم اولهرق تحصيل مجهول اولمديغنی ايذاندر زيرا ٠تنبيه٠ كندوسنه بعض مرتبه تعلق علم سبق ايدن مباحثده وياخود بوحكمده اولان بديهيات امثالنده استعمال اولنور شارح مرحوم صدق ايچون ايراد اولنهجق تعريفده توهم اولنان لزوم دوردن جواب اولمق مقدمه سيله بيوررلركه مصنفك مسبوق اولان ٠ان كان لنسبته خارج٠ الخ قولندن معلوم اولديغی اوزره خبر نسبتيچون احد ازمنهده مطابق وياخود غير مطابق اولديغی خارج اولان كلامدن عباره اولمسيله بو معناجه خبر ٠الخبر هو الكلام المحتمل للصدق والكذب٠ قوللرنده اولديغی كبی كلام مخبربه معناسنه وبعضا عن ايله متعدی اولمق قرينه سيله ٠الصدق هو الخبر عن الشیء على ماهو به٠ قوللرنده اولديغی كبی اخبار يعنی اعلام معناسنه اولور خلاصه لفظ خبر مقامنه كوره بعضا كندوسيله خبر ويريلان كلامه وبعضا اخبار معناسنه اطلاق اولنور بوصورتده مصنفك صدقی ٠مطابقته للواقع٠ قوليله تعريفنده صدقه ضميری خبره راجع وبوجهتله خبر تعريف صدقده داخل اولوب حالبوكه صدق تعريف خبر اولان ٠الكلام المحتمل للصدق والكذب٠ قوللرنده مأخوذ اولمسندن طولايی توهم اولنان دور لازم كلمز حاصلی تعريف خبرده مأخوذ اولان خبردن مراد كلام مخبربه وتعريف صدقده اولان خبر ايله مقصود اخبار واعلام معناسی اولمسيله وجود تغايره مبنی تعريفنده اتحاد خبر واهمسيله توهم اولنان دوره محل قالمز وبرده صدق وكذب ايله كلام ومتكلمدن هر بريسی توصيف اولنمسيله تعريف خبرده مذكور اولان صدق وكذب صفت كلام اولوب نسبتك واقعه مطابقت وعدم مطابقتی معناسنه محمول وبرشيدن على ماهو به وياخود لا على ماهو به ديو خبر صفت متكلم اولان صدق وكذبی تعريف اولمسيله بوجهتله ده تعريفنده اولان صدق وكذبك توهم اتحاديله مظنون اولان دور برطرف اولور

وعلماء معانی خبرك صادق وكاذبده انحصاری اوزره اتفاق ايدوب فقط جاحظ بو اتفاقك خلافنده بولنمشدر ودائرهٔ انحصاره داخل اولنلر صادق وكاذبی تفسيرده متشبث اذيال اختلاف اولوب جمهور افاضل مصنف رحمه اللهك مختاری اولان اشبو تفسيره قائل اولمشلردر (صدق الخبر مطابقته للواقع وكذبه عدمها) خبرك صدقی واقعه مطابقتی وكذبی واقعه عدم مطابقتی اولوب مطابقت خبردن مراد حكم خبرك واقعه مطابقتيدر زيرا صدق وكذبك حكمه رجوعی اولا وبالذات وخبره رجوعی ثانيا وبالواسطهدر وبونك بيانی شو وجهلهدركه شيئين بيننده وقوع نسبته دلالت ايدن كلام يا ثبوت ايله وياخود نفی ايله اولور مثلا ٠زيد قائم٠ تركيبی قيامك زيده وقوع نسبتنه و٠زيد ليس بقائم٠ قولی عدم وقوعنه دلالت ايدر وذهن متكلمده اولان نسبتدن قطع نظر فی نفس الامر اوشيئين بيننده برنسبت ثبوتيه وياخود سلبيه بولنمسی ضروری اولهرق زيد قائم وياخود غير قائم اولمقدن غير خاليدر ايمدی ذهن متكلمده حصولی كلامدن منفهم اولان نسبت ايله خارجده يعنی حقيقت حالده اولان نسبتدن هرايكيسی ثبوتيه وياخود سلبيه اولهرق يكديكره مطابقتی صدق واحدهما ثبوتيه وآخری

سلبيه اولهرق عدم مطابقتی كذبدر وكلامك واقعه وخارجه ونفس الامرده اولان شيئه مطابقتنك معناسی بوندن عبارهدر مثلا ٠ابيع٠ ديوب وبونكله اخبار حالی يعنی حالا بيع ووقوعيوله جعنك اخبارنی مراد ايلديكك صورتده بو اخبار ايچون مطابقتی قصد ايلديكك برخارجدن لازمدر كه لفظ آخرله خارجده بيعك حصولندن عبارتدر ايمدی لفظ آخرله خارجده عقد بيع حاصل اولورسه خبر مذكور صادق والا كاذب اولور لكن لفظ انشائی اولان ٠بعت٠ بونك خلافنده اولوب بونك ايچون مطابقتی قصد اولنان خارج يوقدر بلكه فی الحال حصول بيع بولفظ ايله اولوب موجد بيع لفظ مذكوردر ونسبت امور اعتباريهدن اولوب امور خارجيهدن اولمامسی بوكلامه ضرر ويرمز زيرا ٠القيام حاصل لزيد فی الخارج٠ يعنی زيد ايچون خارجده قيام حاصلدر قولمزله ٠حصول القيام لزيد امر متحقق موجود فی الخارج٠ يعنی زيد ايچون قيامك حصولی خارجده امر موجود ومتحققدر ديمكلكمز بيننده اولان فرق ظاهر اولوب قول اول صحيح وفساد ثانی مستغنیٔ توضيحدر يعنی نسبت امور اعتباريهدن اولوب خارجيهدن اولمامسی زيد ايچون حصول قيام خارجده موجود ومتحقق برامر اولمديغنه دلالت ايدوب وبوكلام حقدر لكن بزم زيده قيام خارجده حاصلدر ديمكلكمزه مانع دكلدر زيرا اكر ذهنك ادراك وحكمندن قطع نظر اولنسه قيام قطعيا خارجده زيد ايچون حاصلدر ووجود نسبت خارجيهنك معناسی بودر قال رحمه الله (وقيل مطابقته لاعتقاد المخبر ولوكان خطاء وعدمها) ونظام ايله تابعلری عندنده ٠صدق خبر٠ حكم خبرينك اعتقاد مخبره مطابقتيدر ولوكه اعتقادی خطا اولوب واقعه مطابق اولمسون و٠كذب خبر٠ حكم خبرينك اعتقاد مخبره مطابق اولمامسيدر ولوكه اعتقادی خطا اولسون ايمدی مثلا سما جهت تحتده اولمسنی اعتقاد ايدن كمسهنك ٠السماء تحتنا٠ قولی صدق و٠السماء فوقنا٠ قولی كذبدر و٠ولوخطاء٠ قولنده اولان واو حاليه و٠لو٠ كلمهسی لوفرضيه اولهرق مفروضا خطائنه مفهومنده اولمسيله اقتضای جزادن مستغنيدر وعند البعض واو عاطفه اولوب تقدير كلام ٠لولم يكن خطاء ولوكان خطاء٠ در اعتقاد ايله مراد حكم ذهنیٔ جازم وياخود راجح اولوب بوصورتده اعتقاد علمه واعتقاد مشهور وظنه عام اولور ستير اولميه كه ٠علم٠ قابل تشكيك اولميان و٠اعتقاد مشهور٠ قابل تشكيك اولان حكم جازم و٠ظن٠ طرف راجحه حكمدر ايمدی خبر معلوم وخبر معتقد وخبر مظنوندن هر بريسی صادق وفقط خبر موهوم كاذبدر زيرا وهم طرف راجحك خلافيله حكمدر واما ٠شك٠ تساویٔ طرفيندن ومن غير ترجيح جهتينده ترددن عباره اولمسيله خبر مشكوكده اعتقاد تحقق ايتميوب بوصورتده خبر مشكوك نه صادق ونه كاذب اولهرق صدق ايله كذب بيننده واسطه ثابت اولور حالبوكه نظام واسطهيه قائل دكلدر مكر ديندليه كه شكده اعتقاد منتفی اولديغی جهتله اعتقاده عدم مطابقت تحقق ايدرك كاذب اولمش اولور اكر معرض جوابده ديناورسه كه تصريح كردهٔ ارباب معقول اولديغی اوزره حال شك وترددده اولان كمسه ايچون حكم وتصديق اولميوب بلكه مجرد تصوردن عباره اولمسيله قول مشكوك خبر دكلدر كه حتی مجرای صدق وكذب اوله جوابنده ديرزكه شاك ايچون حكم وتصديق اولمديغنك معناسی وقوع ويا لاوقوع نسبتی ادراك ايتميوب ذهنی نفی واثباتدن برشيئه حكم ايتمامسيدر لكن جملهٔ خبريه ايله تلفظ ايدرك مثلا شك ايتمسيله برابر ٠زيد فی الدار٠ ديسه كلامی خبر اولديغی ظاهردر وبلكه زيد دارده اولمديغی تيقنله برابر زيد فی الدار ديسه كلامی خبر اولوب وبونده شك يوقدر زيرا اسنادی مشتمل اولديغی جهتله كلام اولوب وانشا اولمامسيله خبريتی ضروری والا كلامك خبر ايله انشاده بطلان انحصارينی مؤدی اولور قال رحمه الله (بدليل ان المنافقين لكاذبون) نظام اثبات ايلديكی تعريف مذكورك صحتيله حكمنده ﴿اذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله والله يعلم انك لرسوله والله يشهد ان المنافقين لكاذبون﴾ نظم جليليله تمسك واستدلال ايلمشدر شويله كه نظم مذكورده جناب باری منافقينك ﴿انك لرسول الله﴾ قوللری واقعه مطابق اولديغی حالده بوقوللرنده كاذب اولدقلرينی صريحا حكم وتسجيل بيورمش اولديغندن

اكر صدق واقعه مطابقتدن عباره اولمق لازم كلسه واقعه مطابق اولان . انك لرسول الله . خبرينه اطلاق
صحيح اولمز ايدى ديمشدر قال رحمه الله (ورد بان المعنى لكاذبون فى الشهادة) ونظامك
بو استدلالى رد اولنه رق نظم مذكورده منافقينك تكذيبى . انك لرسول الله . قوللرينه راجع دكلدركه
حتى مدار استدلال اوله بلكه مرجع تكذيب انلرك شهادتده خلوص قلب ومواطئه ادعالرى اولوب
. والله يعلم انك لرسوله . قول شريفى دلالتيله معناى نظم مذكور . لكاذبون فى الشهادة . يعنى
منافقين رسالته شهادتده لسان وقلبلرينك مواطئه واتحادنى ادعالرنده كاذبلر ديمكدر بو صورتده
تكذيب خبر كاذبى تضمنى اعتباريله . نشهد . قوللرينه راجعدركه متضمن اولديغى خبر كاذب منافقينك
بو شهادتلرى صميم قلب وخلوص اعتقاددن اولمسيدر وبوكا ان ولام وجملهٔ اسميه ايله توكيدلرى
دلالت ايدر زيرا بوتاكيدات لازم فائدهٔ خبرى تاكيد اولوب ولازم فائدهٔ خبر منافقينك رسالته عالملريدر
بو جهتله . نشهد . ده اولان خبر ضمنى نى تاكيد اولديغى تحقق ايدر وانلر ﴿ يقولون بافواههم ماليس
فى قلوبهم ﴾ ماصدقى اولان زمرهٔ منافقين اولدقلرى جهتله شهادت مذكوره يى تاكيدات ايله ايرادلرى
ضمنده لسانلرينه موافقت قلوبلرينى اخبارلرى واقعه مطابق اولمديغنده شك يوقدر وبعضيلرك
تكذيب . نشهد . قولنه راجع اوله رق نشهد لفظى خبر اولمسيله واقعه غير مطابقدر ديدكلرى بجا
اولميوب لفظ مذكور انشا اولديغى ظاهردر زيرا اكر فى الحال وياخود على الاستمرار شهادتدن
اخبار اولسه منافقيندن ديكر برشهادتك وجودنى اقتضا ايده جكى . ابيع . لفظنده مرور ايدن
ايضاحاتدن معلوم اولمشدر قال رحمه الله (اوفى تسميتها) وياخود معنى . انهم لكاذبون فى تسميه
هذه الاخبار الخالى عن المواطأة شهادة . ديمكدر يعنى منافقين . انك لرسول الله . قوللرينه موافقت
قلوبلرندن خالى اولديغى حالده شهادت تسميه لرنده كاذبلردر زيرا شهادتده مواطئه يعنى لسانه موافقت
قلب شرطدر لكن بوجواب محل نظردر شو جهتدنكه بومثللو تسميه اطلاق لفظده غلط اولوب
كذب دكلدر زيرا برشيئى برشى ايله تسميه باب اخباردن عد اولنمز وبالفرض بومثللو تسميه نك كذب
اولمسنى تسليمز تقديرده مطلق شهادتده اشتراط مواطئه ممنوع وشاهد زور تعبيرى بومنعى مؤيددر
وحاصل جواب تكذيبك . انك لرسول الله . قولنه رجوعنى بو ايكى وجهه استناد ايله منعدر قال رحمه الله
(او المشهود به فى زعمهم) يعنى تسليم ايده لمكه معنى . انهم لكاذبون فى المشهود به . يعنى منافقين انك
رسول الله قوللرنده كاذبلردر ديمك اولسون بوصورتده معنى قول مذكور واقعده كاذب ديمك اولميوب
بلكه زعم فاسد واعتقاد باطل وكاسدلرنده كاذبلردر زيرا انلر بوقوللرينك واقعه عدم مطابقتنى اعتقاد
ايدرلر ديمك اولور بوصورتده قول مذكور زعم منافقينه نظرا واقعه عدم مطابقتدن ناشى قول كاذب
ونفس الامرده وجود مطابقت جهتيله صادق اولور اشبو جواب ثالثه دقت وصرف فكرت لازمدر
تاكه اشبو وجه ثالث قول نظام كبى صدق وكذب اعتقاده مطابقت وعدم مطابقت اعتباريله اولديغى
اعترافدر توهم اولنميه زيرا اعتقاده عدم مطابقت معناسيله اعتقادده واقعه عدم مطابقت معناسى
بيننده مسافهٔ بعيده وفرق كثير واردر ايمدى بوتحقيق ايله بعضيلرينك جواب حقيقى تكذيبك
. انك لرسول الله . قوللرينه راجع اولديغى منع اولوب وجوه ثلثه بيان سنددر ديدكلرينك فسادى
ظاهر اولور زيرا وجه ثالث برأسه منع اولوب منع اوله راجع اولمديغى بيان سابقدن معلومدر
ومعلوم اوله كه بومقامده زبانزد قوم اولميان بروجه آخر اولوب وجه مذكور صحيح بخاريده
زيد ابن ارقمدن اولنان روايته نظرا تكذيبك حلف منافقينه و ﴿ لا تنفقوا على من عند رسول الله
حتى ينفضوا من حوله ﴾ كلامنى عدم تفوهلرينى ادعاى باطللرينه راجع اولمسيدر شويله كه زيد ابن
ارقم رفرن صحيفهٔ روايت اولديغى اوزره غزوات حضرت رسالتپناهيدن برغزوه ده عبد الله بن ابى
بن سلولك ﴿ لا تنفقوا على من عند رسول الله حتى ينفضوا من حوله ولو رجعنا من عنده ليخرجن الاعز
منها الاذل ﴾ ديو تفوه فساد آميزى يعنى حضرات مهاجرين رضى الله عنهم امر تعيشده دوچار
ضرورت اوله رق حوالئ سايبان جناب رسالتپناهيدن كسب تفرقه وشمل ايتك اوزره مشار اليهم

حقلرنده انفاق واعانه دن حضرات انصار رضى الله عنهمى منع ايچون بوكلام فتنه انكيزى وبعده
اورنك نشين تختكاه رسالت حضرتلرينك الآن مخيم سراپردهٔ اجلاللرى اولان مكاندن دار الانوار
مدينه يه حين معاودتلرنده البته مدينه دن اعز اولنلر اذل اولنلرى اخراج ايدر ديه رك حاشا رسول
اكرم صلى الله عليه وسلم افندمز حقنده تعبير اذل ايله قصد ازدرا ونفسنى اسناد اعز ايله تعزيزى
رهين سامعه ومحرك عرق حميت اسلاميه م اوله رق درعقب بو واقعهٔ فاجعه يى عمم . سعد بن عباده
رضى الله عنه . حضرتلرينه افاده وتذكار وعم مشار اليه دخى بلاتوقف ذات حضرت رسالتپناهى يه
عرض واخبار ايدرك بنى حضور سعادتلرينه جلب ايله استكشاف تفصيل مقال كذاف بيوردبلر
بندخى انبان سامعه مده محفوظ ونهان اولان وقوعات فتنه رسانى سدهٔ سعادته على ماوقع بيان
وابلاغمده جناب حكمران خطهٔ بلاغ طرف همايونلندن عبد الله بن ابى بن سلول ايله اصحابندن
بو مقال فاسد المآلك سؤالنه فرمان قضاتوان جريان ايتمسيله كريزكاه انكار وتغافلى كين وتنوير فروغ
دروغ ايچون حلف ويمين ايتملرينه بناء جانب اقدس حضرت رسالتدن افادات واقعه م سعايه واسناده محمول
وكلام ابن ابى معرض تصديق وقبوله موصول بيورلمسيله استيعاب هموم شديده ايله كنج خانهٔ تاريكمده
ملازم انديشه واضطراب وعم مشار اليهك مؤاخذه وعتابيله غرقاب عرق شرمسارى وحجاب
اولدم بعده جناب فارق حق وباطل تعالى شانه ﴿ اذا جاءك المنافقون ﴾ نظم جليلنى انزال
بيوروب رسول اكرم صلى الله عليه وسلم بنى حضور سعادتلرينه جلب ودعوتله نظم مذكورى
قرائت ونزول باران رحمترسان وحى مبين ايله دامن زبان صدق بيانم لوث افترا ودروغدن پذيرفتهٔ
تطهير اولديغى معرضنده تبليغ بشارت بيورديلر قال رحمه الله (الجاحظ انكر انحصار الخبر
فى الصدق والكذب) جاحظ خبرك صدق ايله كذبده انحصارنى انكار ايدوب واسطه اثباتيله خبر
بعض كره نه صادق ونه كاذب اوله رق وقوعنه قائل اولمشدر وتحقيق كلام جاحظ بووجهله دركه
خبر يا واقعه مطابق اولور وياخود اولمز ومطابق وغير مطابقدن هر برلرى يا مطابقت وغير مطابقتى
مع الاعتقاد وياخود بدون الاعتقاد اولور بوصورتده اقسام خبر مراتب سته يه منقسم اولوب بريسى مطابق
اولديغى اعتقاد ايله برابر فى نفس الامر واقعه دخى مطابق اوله رق صادق وبريسى غير مطابق
اولديغى اعتقاد ايله برابر واقعه غير مطابق اولمسيله كاذب وباقى نه صادق ونه كاذب اولور
قال رحمه الله (فعنده مطابقته مع الاعتقاد وعدمها معه) عند الجاحظ خبرك صدقى واقعه مطابقتى
اعتقاده مقرون اولديغى حالده فى نفسه واقعه مطابقتى وكذبى واقعه عدم مطابقتنى اعتقاده مقرون
اولديغى حالده فى نفسه واقعه عدم مطابقتيدر وبوندن اولده خبرك اعتقاده مطابقتى وثانيده عدم
مطابقتى لازم كلور زيرا خبرك واقعه مطابقدر ديو اعتقاد ايله برابر فى نفس الامر واقعه مطابقتى
تقديرده واقع ايله اعتقادك يكديكره موافقتى ضرورى در قال رحمه الله (وغيرهما ليس بصدق ولا كذب)
مطابقت مع الاعتقاد وعدم مطابقت مع الاعتقادك غيريسى اولان اقسام اربعه نه صدق ونه كذبدر
واشبو اقسام اربعه دن بريسى واقعه عدم مطابقتى اعتقاد ايله برابر نفس الامرده واقعه مطابقتى
اولوب مثلا فلاسفه دن برينك . العالم حادث . قولى قائل فلسفى اعتقادنده واقعه غير مطابق
وفى نفس الامر واقعه مطابقدر ثانى بدون الاعتقاد مطابقدر مجنوندن صادر اولان قول مطابق
كبى ثالث اعتقاد مطابقتله برابر عدم مطابقدر فلاسفه نك . العالم قديم . قوللرى كبى رابع بدون الاعتقاد
عدم مطابقدر مجنوندن صادر اولان قول غير مطابق كبى بوصورتده جاحظك صدق وكذبى تفسيرى
جمهور ونظامك تفسيرندن اخصدر زيرا جاحظ تفسير صدق وكذبده جمهور ونظامك بريله اكتفا
ايلديكى امرى جمع ايلدى شويله كه جمهور يالكز واقع ايله ونظام يالكز اعتقاد ايله اكتفا ايليوب
جاحظ واقع واعتقاددن ايكيسينده اعتبار ايتدى بومقامده وتقرير مذهب نظامده بعض شراحك
وقوع خبط وخللى جهتيله شارح مرحوم تدبرله امر ايلمشدر قال رحمه الله (بدليل قوله تعالى
. افترى على الله كذبا ام به جنة . لان المراد بالثانى غير الكذب لانه قسيمه وغير الصدق لانهم لم يعتقدوه)

وجاحظ صدق ایله کذب بیننده اثبات واسطه‌یه نظم مذکور ایله استدلال ایلدی زیرا کفار نبی
علیه السلامك حشر ونشری اخبارینی علی طریق منع الخلو افترا ایله حال جنّده اخبار بیننده
حصر ایدرك حشر ونشردن خبر جناب حقه افترا ویاخود حال جنّده اخبار اولمقدن خالی دکلدر
دیدیلر حال جنّده اخبار ایله مرادلری سه کذب اولمیوب کذبك قسیم ومقابلی اولدیغی معلوم وبرشیئك
قسیمی غیریسی اولدیغی مجزومدر تا که بطریق منع الخلو مقابله صحیح اوله کذلك اخبار مذکور ایله
مراد کفار صدق اولمیوب نبی علیه السلامی صدقدن غایت بعد ایله تبعید ایدرك قطعا صدقنی تجویز
واعتقاد ایتمدکلری حالده بو وجهله اظهار تکذیبنی اراده‌لری جهتنده صدق مراد ایتمیه‌جکلری
درکاردر اکر مصنف ۰ لانهم لم یعتقدوا ۰ تعبیری محلنده ۰ لانهم اعتقدوا عدمه ۰ عباره‌سنی اتیان ایتمش
اولسیدی مقصود کفار اولان اعتقاد عدم صدقه ادل اولوردی زیرا صدق عدم اعتقاددن اعتقاد
عدم صدقه جزم اولمیوب احتمال تجویز صدق موجود اولمسیله جواب مذکور ایله دفعه محتاج
اولندی ویرده ۰ ام به جنة ۰ قولنده ۰ ام صدق ۰ معناسنه وجها من الوجوه دلالت ایده‌جك بر قرینه
اولمامسیله بو قول ایله معنای مذکوردن تعبیر محل جواز دکلدر اویله اولنجه نبی علیه السلامك حشر
ونشر حقنده اولان تبلیغات هدایت آیاتلرینی کفار خاکسارك حاشا حال جنّده‌در دیمکدن مرادلری
صدق وکذبك غیریسی اولدیغی تحقق ایدر قول مذکورك قائللری ایسه لسان عربیده ماهر ولغت
عربیه‌یی عارف عقلادندر بناء علی ذلك صادق وکاذبك غیری اوله‌رق برخبر بولنمق ایجاب ایدر تا که
هرنقدر نفس الامرده صادق ایسه‌ده زعم کفار اوزره خبر مذکور اونوعدن اوله اشته بو تحقیق
ایله بعضیلرك عدم اعتقاد صدقدن عدم صدق لازم کلمز دیو اعتراضلری محلنده اولمدیغی معلوم اولور
زیرا مصنف عدم اعتقاد صدقی خبر مذکورك نفس الامرده صادق اولمدیغنه دلیل قلمیوب بلکه
خبر مذکورك صادق اولمسنی عدم اراده‌لری اوزره دلیل ایلمشدر نته کیم تقریر اولندی واشبو
صورتین بیننده فرق ظاهردر قال رحمه الله (ورد بان المعنی ام لم یفتر فعبر عنه بالجنة لان المجنون
لا افتراء له) وجاحظك بو دلیلنی رد ایله دینلدیکه ۰ ام به جنة ۰ قولنك معناسی ۰ ام لم یفتر ۰ یعنی بو قسمه
نبی علیه السلام جناب باری اوزره افترا ایتدیمی دیمك اولوب عدم افترادن جنّله تعبیر اولندی
زیرا مفهوم افترادہ حقیقة قصد معتبر اوله‌رق کذب عن عمد معناسنده اولوب ومجنون ایچون عمد
اولمامسیله مجنون ایچون افترا اولمامق لازم کلور الحاصل جنّه عدم افترا لازم کلمسیله جنّی ذکر
وعدم افترایی اراده ذکر الملزوم وارادة اللازم قبیلندن اولور وبو صورتده ثانی یعنی ۰ ام به جنة ۰
کذب ایچون قسیم اولمیوب بلکه کذبدن اخص اولان افترایه قسیم اوله‌رق کلام مذکور خبر کاذبی
نوعینی اولان کذب عن عمد وکذب لاعن عمد بینلرنده حصر اولمش اولور تسلیم ایده‌لمکه افترا مطلقا
کذب معناسنه اولوب مفهومنده قصد معتبر اولمسون لکن نظم مذکورده مراد قصد افترادر
زیرا اختیار ایله صدور ایدن افعال ذوی الاراده‌یه نسبت اولندیغی صورتده هرنقدر مفهومنده داخل
اولمسه‌ده بر مانع بولنمدیغی حالده متبادر اولان عن قصد صدوریدر واما مجنون ایچون اعتماد
اولنه‌جق اراده یوقدر بوتقدیرده معنی ۰ اقصد الافتراء ای الکذب ام لم یقصد بل کذب بلا عمد لما به
من الجنة ۰ یعنی نبی علیه السلام حاشا افترا یعنی کذبمی قصد ایلدی ویاخود قصدا سویلمیوب بلکه
عارضهٔ جنّدن ناشی بلا عمدمی کذب ایلدی دیمك اولور اکر سؤال اولنورسه که افترا مطلقا
کذب اولوب وتقیید خلاف اصل اولمسیله بلا دلیل تقییده میل اولنمز بو صورتده اولی اولان معنی
۰ ام لم یفتر بل به جنة ۰ یعنی بو قسمه افترا ایتمیوب بلکه انکله جنّتی واردر دیمك اولمسیدر ومجنون
معتد به اوله‌جق قصد وشعوردن مهجور اولدیغی جهتله کلام مجنون خبر دکلدر بوصورتده مراد
کفار خبر خیر البشری حاشا خبر کاذب اولمق ویاخود خبر اولمامق بیننده حصر اوله‌رق اولحالده
خبر لا صادق ولا کاذب ثابت اولمز جوابنده دیرزکه مفهوم افترا اولان کذبی قصد ایله تقییده ائمهٔ
لغتك ۰ الافتراء هو الکذب عن عمد ۰ قوللریله عربك افترایی کذب عن عمد معناسنده استعماللری دلیل

کافیدر

کافیدر وخبریت کلامده قصد وشعورك مدخلی اولدیغی مسلم اولمیوب مجنون ویا نائم ویاخود ساهینك
۰ زید قائم ۰ قولی کلام غیر انشا اولمسیله خبریتی مجزوم وانشا ایله خبر بیننده واسطه غیر معلومدر
لکن بو کلام محل بحث واعتراض اولوب شویله که انشا ایله خبر بیننده اولان انحصار حقیقة کلام
اولان لفظده اوله‌رق زعم قائل مذکور اوزره قول مجنون هرنقدر مسند ومسند الیه واسناد اوزرینه
اشتمالی جهتیله ظاهرا کلام ایسه‌ده حقیقة کلام دکلدر ومعلوم اوله که بین القوم مشهور اولان
صدق وکذبه احتمال خواص خبردن اولوب ۰ الغلام الذی لزید ویا زید الفاضل ۰ امثالی حامل نسبت
اولان مرکبات غیر خبریه‌ده جاری اولمز وبعضیلری مرکب اخباریده وغیریسنده اولان نسبت
بیننده فرق اولمیوب فقط اکر نسبتدن زید انسان ویاخود فرس کبی کلام تام ایله تعبیر اولنورسه
خبر وتصدیق واکر یا زید الانسان ویا زید الفرس امثالی کلام تامك غیریله تعبیر اولنورسه مرکب
تقییدی وتصوری تسمیه اولنور وبونلردن قنقیسی اولورسه اولسون مطلقا مرکب واقعه مطابق
اولورسه صادق ومطابق اولمزسه کاذب اوله‌رق ۰ یا زید الانسان ۰ صادق و ۰ یا زید الفرس ۰ کاذب
و ۰ یا زید الفاضل ۰ محتملدر دیدی لکن قائل مذکورك بو کلامی محل نظردر زیرا مرکب تقییدیده
مخاطبك نسبته علمی واجب اولوب اخباریده دکلدر حتی ۰ الاوصاف قبل العلم بها اخبار کما ان الاخبار
بعد العلم بها اوصاف ۰ یعنی اوصاف قبل تعلق العلم اخبار وبعد العلم اوصافدر دینلدی ونسبت معلومه
معلوم اولدیغی حیثیتدن صدق وکذبه محتمل اولمیوب معلومیتی جهتله احد طرفین مجزوم مخاطبدر
بو جهتله فرق ظاهردر وصدق ایله کذب انجق متکلمك اثبات ویاخود نفیینی قصد ایلدیکی نسبته توجه
ایدوب نسبت وصفیه ایسه بویله اولمدیغی کلام شیخ مقرردر وبالفرض بویله اولمق لازم کلسه‌ده
مرکب غیر تام اوزرینه صدق وکذب اطلاقی تفسیر الفاظده عمده اولان لغت وعرفه مخالفدر
واکر تجدید اصطلاح مراد اولنورسه دینیله‌جك یوقدر قال رحمه الله (۰ الباب الاول ۰ احوال
الاسناد الخبری) باب اول خبرده اولان اسنادك احوالی بیاننده‌در ۰ اسناد خبری ۰ برکلمه ویاخود
موقع مفردده واقع اولان جمله‌یی کلمهٔ اخری‌یه برحیثیتده ضم ایتمکدرکه احدهمانك مفهومی
مفهوم اخری ایچون ثابت ویاخود مفهوم اخرادن منفیدر دیو حکمی مفید اوله وبو تعریف
مفتاحده اولدیغی کبی اسناد برمفهومی برمفهوم ایچون اثبات ویاخود نفی طریقیله حکمدر دیو
تعریفدن اولیدر زیرا مجزومدرکه مسند الیه ومسند هرنقدر حقیقة اوصاف مفهوماتدن ایسه‌ده
عرف قومده اوصاف الفاظدندر شویله که مثلا زید قائم ترکیبنده حقیقة مسند الیه ذات زید ومسند
صفت قیام اولوب قیامی زیده اسنادی مفید ایسه‌ده عرف اهل معانیده لفظ زید مسند الیه ولفظ
قائم مسند اعتبار اولنمسیله سکاکی اصل وحقیقته ومصنف عرف قومه رعایت ایتمشلردر عرف
قومه رعایت ایسه حقیقته نظردن ارجح وانسبدر مصنفك اوصاف خبرله بدأ ومباشرتی شان
خبر اعظم وفائده‌سی اتم اولدیغنه مبنیدر زیرا خبر برکلامدرکه جملهٔ فعلیه وظرفیه وشرطیه واسمیه
اولمسی کبی صور کثیره ایله متصور اولوب وابتدائیه وطلبیه وانکاریه اولمق ومقتضای حال وخلافی
اوزره اخراج اولنمق کبی صناعات عجیبه‌یی حامل وبین الکلامین مدار تفاضل اولان مزایا بونکله
حاصلدر ویرده کلامده خبر اصل اولوب انشا امر ونهی کبی انجق خبردن اشتقاق ویاخود عسی
ونعم وبعت واشتریت کبی نقل ویاخود استفهام وتمنی امثالی زیادهٔ ادات ایله تحصل ایدر ومصنفك
نسبت طرفیندن متأخر اولدیغی حالده احوال اسناد خبری‌یی مسند الیه ومسند اوزرینه تقدیم
ایتمسی علم معانی مسند الیه ومسند اولمقله موصوف اولان احوال لفظدن بحث ایدوب بو وصف
ایسه انجق تحقق اسناددنصکره متحقق اولدیغنه مبنیدر زیرا احد لفظین آخره اسناد اولنمدقجه بریسی
مسند الیه وآخری مسند اولمز ونسبت اوزرینه مقدم اولان ذات طرفین اولوب ذات ایسه محل
بحث دکلدر قال رحمه الله (لاشك ان قصد المخبر) مخبردن مراد صدد اخبار واعلامده اولان
شخص معنای لغویسی اولوب جملهٔ خبریه ایله تلفظ ایدن کمسه معنای عرفیسنده محمول دکلدر زیرا

چوق كره جملهٔ خبريه حكم ويالازم حكمى افاده نڭ غيرى براغراض ايچون ايراد اولنور مثلا
واجب تعالى حضرتلرينڭ صاحبهٔ عمراندن حكاية ﴿رب انى وضعتها انثى﴾ قول شريفنده اعلام
واخباره مساغ حمل اولنميوب بلكه ولد مذكر تولدنى رجا وتقدير ايلديكى حالده انثى ظهور ايتمسيله
بوقولى خيبت رجا وانعكاس مستدعاسى اوزره تحسر وجناب بارى يه عرض تحزن وتضجر مقامنده
اتيان ايلمشدر الحاصل برشخصڭ ظهور خلاف مقصودندن بحث وبيانى مستلزم تحسر اولمسيله
ذكر الملزوم وارادة اللازم قبيلندندر وحضرت زكريا عليه السلامدن حكاية ﴿رب انى وهن العظم
منى﴾ قول شريفى دخى بومجراده اولوب مراد اظهار ضعف وتخشعدر ﴿ولايستوى القاعدون
من المؤمنين غير اولى الضرر﴾ الاية قول شريفى دخى بواسلوبده اوله رق حكم نبى عليه السلامڭ
معلومى اولمسيله مراد قاعدون ايله مجاهدون بيننده اولان تفاوت عظيمى اذكار واخطار ايله
قاعدينى اغرا وتشجيع وبو وسيله ايله نفوس زمرهٔ متقاعدينى انحطاط منزلتدن اعلا وترفيعدر وتحريك
حيث جاهل ايچون ﴿قل هل يستوى الذين يعلمون والذين لايعلمون﴾ قول شريفنده بوقبيلدندر
وبونڭ امثالى قابل عد واحصا اولميه جق درجه يه رسيده اولوب وبو مدعانى اثبات وشهادتنده
شاعرڭ . قومى هم قتلوا اميم اخى . فاذا رميت يصيبنى سهمى . قولنده امام مرزوقينڭ بوكلام تحزن
وتفجع اولوب اخبار واعلام اولمديغى صراحت بيانى كافيدر الحاصل امثلهٔ مذكوره وامثالنده
حكم ولازم حكم معلوم اولمسيله اخباره حمل اولنه مز . اميم . اميمة مرخمى اولوب اخ مقتولڭ
انتقامنى اخذ ايتمديكى ايچون شاعرى لوم ايدن مرأهنڭ اسميدر (مفهوم بيت يا اميمه بنى برادرمڭ
قاتللرندن ترك انتقام ايله لوم ايتمه زيرا قرنداشمى قتل ايدنلر قوم واقاربم اولوب بنم انلره انتقام ايچون
رمى ايده جكم سهم كندى نفسمه اصابت ايلر زيرا انسانڭ عز وشرفى قوم وعشيرتيله در ديمك اولور
قال رحمه الله (بخبره افادة المخاطب اما الحكم او كونه عالما به) . قصد المخبر . قول سابقنده اولان
. قصده . متعلقدر يعنى شك يوقدركه مخبرڭ برشيدن خبر ويرمسيله مرادى مخاطبه يا حكمى افاده اولور
مثلا قيام زيد معلومى اولميان كيمسه يه قيامڭ زيده اعلام نسبتنى قصد ايله . زيد قائم . دينلور وياخود
مراد مخبر حكمه اولان علمنى افاده واعلام اولور مثلا كتاب توراة محفوظى اولان بركسه يه خطاب ايله
. قد حفظت التورية . دينلسه حافظ تورية مخاطب اولمسيله معلومى اولان حفظنى كندى يه خبر
ويرمكده معنى اولميوب فقط قول مذكور ايله مراد متكلم مخاطبه حافظ تورية اولديغنه معلوماتنى
بيلدرمكدر وبومقامده . حكم . ايله مراد وقوع ولاوقوع نسبت اولوب ايقاع وانتزاع نسبت
دكلدر ومعناى . ايقاع . نسبتڭ وقوعنى ادراكدر زيرا مخبرڭ قصدى وقوع نسبتى ادراك ايلديكنى
وياخود وقوع نسبتى ادراك ايلديكنه عالم اولديغنى افاده دكلدر الحاصل مدلول الفاظ صور ذهنيه
اولوب بو واسطه ايله خارجه دلالت ايلديكى معلوم ايسه ده متكلمڭ مخاطبه افاده ايلديكى شى مقصودى
اولان وقوع ويالاوقوع نسبت وياخود وقوع ويالاوقوع نسبته علمنى افاده اولوب يوقسه ايقاع
ويا انتزاع نسبت وياخود ايقاع ويا انتزاع نسبته علمنى افاده دكلدر بلكه مخاطبڭ مدلول خبر اولان
ايقاع وانتزاعى استفادهسى بومعنادن متعلق اولان مقصوده يعنى نفس الامرده وقوع ويالاوقوعه
انتقال ايچون وسيله در وهمده اكر خبردن معناى ايقاع مراد اولنمق لازم كلسه مصنفڭ وان كان
منكرا وجب توكيده . قولنده اولان انكار حكم ايچون برمعنى اوله مزدى زيرا غيرڭ عدم ايقاعنى
جزم ايتمك ممتنع اولوب غايتى تردد ونفى واثباتدن بريله عدم جزم اولمسيله مخاطب ايچون متكلم
بو حكمى ايقاع ايتمدى وياخود ايقاعنى عالم دكلدر دينلمك ممتنعدر مثلا . زيد قائم . كلامنڭ مدلولى
زيدڭ وقوع قيامنى متكلمڭ ادراك ايتمسيدركه ايقاع نسبت بودر وبونڭ مدلول مذكور واسطهسيله
مدلول قصديسى خارجده زيدڭ وقوع قياميدركه وقوع نسبت بودر ايمدى اكر خبردن مراد
مدلول اولى وياخود بومدلول اول معلومى اولديغنى افاده اولمق لازم كلسه مخاطب ايچون بونى انكاره
مجال اوله مزدى زيرا قيام زيدڭ وقوعنى متكلمڭ عدم ادراكيله جزم حكم بالمجهولدر لكن حكم

وقوع نسبت معناسنه اولديغى كبى نسبت خبر واقعدر يعنى خارجده زيد قائم دكلدر دينلمك ممتنع
اولمديغى معلومدر اكر بطريق المعارضه سؤال اولنورسه كه قومڭ اتفاقى خبرڭ مدلولى اثباتده
معنانڭ وجوديله ونفيده عدم وجوديله مخبرڭ حكمى اولوب خارجده ثبوت ويا انتفاء معنايه يعنى شيئين بيننده
نفس الامرده نسبتڭ وقوع ويالاوقوعنه دلالت ايتمز والا سامعه ايشتديكى خبرده شك واقع اولميوب بلكه
كلام خبرى مسموعى اولديغى كبى اثبات اولنان شيئڭ ثبوتنى ونفى اولنان شيئڭ انتفاسنى عالم اولوردى زيرا
دلالتڭ معناسى انجق مدلولى اولان شيئه علم افاده ايتمسيدر ومثلا . ضرب زيد . دينلمك صحيح
اولميوب انجق زيددن حال وجود ضربده صحيح اولوردى تا كه لفظڭ معناى حقيقيسنى قصد عندنده
معناى ماوضع لهندن اخلاسى لازم كلميه بوتقديرده اصلا كذب تحقق ايله مز واما خبرڭ مدلولى ايقاع
اولديغى صورتده مدلولڭ واقعه عدم مطابقتيله كذب تحقق ايلر وكذلك امرين متناقضين
ايله اخبار عندنده واقعده اجتماع نقيضين لازم كلوردى زيرا مدلول خبر وقوع نسبت
اولديغى كبى متناقضينى اخبار واقعده ثبوتلرينه دلالت ايدر واما خبرڭ مدلولى ايقاع اولديغى صورتده
ايقاعدن وقوع لازم كلمامسيله تحقق متناقضينى مؤدى اولمز جوابنده ديرزكه ذكر اولنان ملازمات
ثلثه ممنوعدر زيرا ظاهردركه برشيئڭ ثبوتنه علمدن واقعده ثبوتى لازم كلميه جكى جهتله خبرڭ ثبوت
اوزره دلالتى وخبردن فهم اولنمسى نفس الامرده ثبوتى مستلزم اولمزكه حتى محالات ثلثهٔ مذكورهيى
استلزام ايده واما قومڭ ثبوت وانتفايه عدم دلالت خبردن مرادلرى خبرڭ عدم ثبوت معنايه محتمل
اولميه جق حيثيت قطعيه ده واقعده ثبوتنه عدم دلالتى اولوب والا خبرڭ ثبوت ويا انتفاء معنى اوزره
دلالتنى انكار معلوم البطلاندر زيرا دلالت ايچون فهم معنادن بشقه برمعنى اولميوب مثلا . خرج
زيد . كلامنڭ استماعنده خروج زيده حصول علم اشتباهدن متعالى وعدم خروج احتمال عقليدر
وبونڭ منشاءى دلالت خبر وضعيه اولوب دلالت وضعيه ده مدلولڭ دالدن جواز تخلفيدر انكچون
زيدڭ خروجى نه جهتله معلومڭدر ديو سؤال ايدسه‌لر فلاندن ايشتدم ديرسڭ زيرا خروجه سماعڭ
تعلقى علم سامع تعلق ايتمزدن مقدم وجودنى اقتضا ايلر اويله اولنجه . خرج زيد . كلامنڭ مدلولى
نفس خروج اولوب خروجه علم اولمز وسائل مرقومڭ ادعاسى وجهله مدلول خبر ايقاع وانتزاعه
حصر اولنه رق مخبرڭ وجود ويا عدم وجود معنى ايله حكمنه منحصر اولوبده مفهوم قضيه انجق ثبوت
ويا انتفا ايله حكمدن عباره اولمق لازم كلسه مفهوم جميع قضايا دائما متحقق اولوب . زيد قائم . و . زيد
ليس بقائم . مفهوملرى بيننده امتناع تحقق متناقضينه استنادا وجود تناقضله قوللرى صحيح اولمزدى
زيرا ادعا اولنديغى وجهله اكر مدلول خبر واقعده ثبوت ويا انتفايه دلالت ايتميه رك يالكز حكمه
منحصر اولمق لازم كلسه خبر يالكز نسبت ذهنيه اوزره دلالتده انشا كبى اولوب نسبت خارجيه يى
اشعاردن عارى اوله رق مدلولى تصور وقوع معناسنه ايقاع ديمك اولوردى ووقوعه عدم دلالتندن ناشى
مفهوم خبرده نسبتڭ وقوعنى تصديق داخل اولمامق اقتضا ايدردى وبرقضيه يى تلفظ ايدن شخصڭ
وقوع نسبتى تصورنده اشتباه اولميوب بوصورتده جميع قضايالڭ جميع اوقاتده مفهوماتى ثابته اولوب
وبرقضيه‌نڭ ثبوت مفهومى ديكر قضيه‌نڭ ثبوت مفهومنه متناقض اولمامق لازم كلوردى ايمدى
خبرده مدلول قصدى وقوع ولاوقوع لفظلرينڭ مفهومى اولان ثبوت ويا انتفاء معنى اولديغى ثابت
اولديسه حق اولان بعض محققينڭ ذكر ايلديكى شيدركه جميع اخبار من حيث اللفظ انجق صدقه
دلالت ايدر واما كذب مدلول لفظى اولميوب بلكه نقيضيدر وقومڭ صدق وكذبه محتملدر قوللرندن
مرادلرى صدق كبى كذب دخى مدلول لفظ خبردر ديمك اولميوب بلكه صدق اولديغى حيثيتدن
كذبه محتملدر يعنى مدلول لفظ ثابت اولمامسى عقلا ممتنع دكلدر ديمكدر وحاصل كلام مثلا . زيد قائم .
قولمز نفس الامرده قيامڭ زيده ثبوتنه دلالت ايدر زيرا مدلول لفظ بودر ايمدى زيد قائم دينلوب
وزيدڭ قيامى واقع ايسه كلام مذكور ايله مدلولى تحقق ايتمش اولور واكر واقع دكلسه مدلولى
تخلف ايلمش اولور وبو وجهله لفظدن مدلولنڭ تخلفى جائزدر زيرا الفاظڭ معانيسى اوزره دلالتى

دلالتی کبی استلزام عقلی ایله
وضعیه اولوب بر علاقهٔ عقلیه‌دن ایچون دکلدر تا که مثلا اثرك مؤثره
دلیلك مداولی استلزامنی اقتضا ایدرك دلیلدن تخلفی مستحیل اوله قال رحمه الله (ویسمی الاول
فائدة الخبر والثانی لازمها) وخبر ایله افاده‌سی قصد اولنان شیئین مذکورین‌دن حکمه ٠ فائدهٔ خبر
ومخبرك بو حکمه عالم اولمسنه ٠ لازم فائدهٔ خبر ٠ تسمیه ایتمشلردر وثانی‌یه لازم فائدهٔ خبر تسمیه‌سنك سببی
مفتاحده ٠ ان الفائدة الاولی بدون الثانیة تمتنع وهی بدون الاولی لاتمتنع کما هو حکم اللازم المجهول
المساوات ٠ قولیله بیان اولنمشدر یعنی فائدهٔ اولی فائدهٔ ثانیه‌سز ممتنع اولوب فائدهٔ ثانیه بدون الاولی
غیر ممتنع وبعبارة اخری اولی ثانیه‌دن منفك اولمیوب ثانیه‌نك اولیدن انفکاکی واقعدر نته کیم ملزومه
مساواتی مجهول اولان لازمك حکمیده بویله‌در ولازم مجهول المساواتدن مراد بحسب الواقع یاخود
بحسب الاعتقاد اولان لازم اعم اولوب وبحسب الاعتقاد اولان لازم اعمدن مراد کرکسه عمومی اعتقاد
اولنسون وکرکسه عموم ومساواتی اعتقاددن خالی اولسون عقلك بدون الملزوم وجودنی تجویز
ایلدیکی لازمدر وبحسب الواقع اولان لازم اعم مانحن فیه‌مزده اولدیغی کبی نفس الامرده لازم ملزومدن
اعم اولمسیدر ولازم اعمده اعمیتی تحقیق ایچون ملزوم بدون اللازم ممتنع وعکسی غیر ممتنعدر ایمدی بو بیان
اوزره فائدهٔ خبر حکم اولوب ولازمی مخبرك حکمی عالم اولمسیدر وبونده اولان لزومك معناسی
هرنه زمان خبر حکمی افاده ایلسه متکلمك حکمه عالم اولدیغی مفید اولوب وهرنه زمان خبر علم بالحکمی
افاده ایلسه حکمی مفید اولمسنك عدم لزومندن عباره‌در زیرا ٠ حفظت التوریة ٠ مثالنده تقریر
اولندیغی اوزره حکمك قبل الاخبار معلوم اولمسی جائزدر وعلامهٔ شیرازی مفتاحك کلام مذکورنی
شرحده ٠ ان فائدة الخبر هی استفادة السامع من الخبر الحکم ولازمها هی استفادته منه ان المخبر عالم
بالحکم ٠ دیوب فائدهٔ خبر سامعك خبردن حکمی استفاده‌سی ولازم فائدهٔ خبر سامع خبردن مخبرك
حکمه عالم اولدیغنی استفاده ایتمسیدر دیو زعم ایلدی وبو تفسیر اوزره فائدهٔ خبر سامعك حکمه علمی
ولازم فائدهٔ خبر حکم مخبرك معلومی اولدیغنه سامعك علمی اوله‌رق علی کلا التقدیرین معلومین بیننده
اولان لزوم علم سامع اعتباریله اولور علامه‌نك بو زعمی ایسه سکاکینك تعریف مسند الیه بحثنده
اولان تصریحنك خلافی اولوب بحث مذکورده ٠ فائدة الخبر لما کانت هی الحکم اولازمه ولازم الحکم
وهو کون المخبر عالما بالحکم ٠ قولیله فائدهٔ خبر نفس حکم ویاخود لازمی اولدیغنی تصریح ایدوب لزومی
نفس حکم ومخبرك حکمه عالم اولمسی بیننده اعتبار ایدرك بونلرك استفاده‌سی بیننده اعتبار ایتمامشدر
لکن شارح علامه‌نك قولی صاحب مفتاحك کلام مذکورنی تفسیرده مصنفك ایراد ایلدیکی قوله
موافقدر زیرا مصنف صاحب مفتاحك ٠ ان الفائدة الاولی بدون الثانیة تمتنع ٠ قولنی تفسیرده دیمشدر که
یعنی علم اولك حصولی عندنده علم ثانی حاصل اولمامق ممتنعدر علم ثانی ایله مراد مخبرك حکم مذکوره
عالم اولدیغنی نفس خبردن مخاطبك علمیدر وعلم اول ایله مراد مخاطبك نفس خبردن حکم مذکوره
علمیدر وعلم اولك حصولی عندنده علم ثانینك امتناع عدم حصولی شوسببه مبنیدر که علم اولك حصولی
عندنده عند المخاطب علم ثانی حاصل اولمسه عدم حصولی یا علم ثانی علم اولدن مقدم حاصل اولدیغنه
ویاخود نه مقدم ونه علم اولدنصکره عدم حصولنه مبنی اولمق صورتیندن خالی اولمیوب بونلردن اول
باطلدر زیرا هرنقدر علم ثانینك حصولی اوخبردن اولمق واجب دکل ایسه‌ده مخبرك حکمی عالم
اولدیغنه مخاطبك علمی تعلق ایتدیکی حینده بالضرور حکمك ذهن مخاطبده حصولی لازمدر
بوصورتده علم اول حاصل اولمقسزین علم ثانینك حصولی ممکن اولمزکه حتی علم اولدن مقدم علم ثانی
حاصلدر دینلسون وکذلك ثانیده باطلدر زیرا علم ثانینك علت حصولی مخبردن خبری سماعدر زیرا
مفروضمز علم اول وثانینك من غیر اعتبار امر آخر نفس خبردن حصولیدر بوصورتده خبر مخاطبك
مسموعی اولدیغی کبی علم ثانینك علت حصولی تحقق ایدرك علم اولك حصولی عندنده علم ثانیده
بالضرور حاصل اولور وصاحب مفتاحك قول مذکور تتمه‌سندن اولان ٠ وهی بدون الاولی
لاتمتنع ٠ قولنی تفسیرده دیمشدر که علم ثانینك نفس خبردن حصولی عندنده نفس خبردن علم اولك

عدم حصولی ممتنع دکلدر زیرا علم اولك حصول علم ثانیدن مقدم حاصل اولمسی جائز اوله‌رق
بوصورتده علم ثانینك حصولی عندنده علم اولك حصولی ممکن اولمز زیرا حاصل اولان شیئك تکرار
حصولی ممتنعدر ٠ حفظت التوریة ٠ قولنده مخاطبك توراتی حافظ اولدیغنه علمی کبی وبو مثالده
قبل الاخبار حاصل اولان حکمه فائدهٔ خبر تسمیه‌سی خبردن استفاده‌سی شاننده اولدیغی اعتباریله‌در
اکر سؤال اولنورسه که چوق کره واقع اولور که برخبری ایشیدرز حالبوکه او حکم مخبرك ذهننده
حاصل اولوب اولمدیغنی تخطر ایتمز بوصورتده مخبردن سماع خبر علم ثانینك خبردن حصولنده کافیدر
کلامی صحیح اولمز وکذلك برخبر مسموعمز اولوب وبوخبردن بزم ایچون مخبر بوخبره عالمدر دیو علم حاصل
اولسه حکم مذکور کرکسه مقدما معلومز اولسون وکرکسه اولمسون ذهنمزده او حکمك صورتی
حاصل اوله‌رق خبر مذکوردن علم اول حاصل اولمش اولور وبونك غایتی فقط علم جدید اولمز
بوصورتده علم ثانینك حصولندن علم اولك حصولی لازم کلمز دینلمك دخی صحیح اولمز سؤال اولندن
جواب بودر که صورت حکمك ذهن مخبرده حاصل اولدیغنه علم ضروریدر زیرا علتی اولان سماع
خبر موجوددر وبونده اولان ذهول وغفلت انجق بو علمه علمدن اولوب بوایسه جائزدر لکن بو جوابده
نظر واردر زیرا علم مذکوره سماع خبرك علت تامه اولدیغی مسلم اولمیوب حصول علم مذکورده
التفات نفسدن لازمدر واشبو سؤال اوله جوابده دینلمك ممکندر که لازم فائدهٔ خبر مخبرك حکمه عالم
اولمسی یعنی صورت حکمك ذهن مخبرده حصولیدر بوایسه کرکسه سامع مخبر حکمه عالمدر دیو بیلسون
وکرکسه بیلمسون بالضرور متحققدر لکن بوتوجیه ذکر اولنان تفسیر مصنفه منافیدر وثانیدن
جوابده دیرزکه ذهن کندی عندنده مخزون وموجود اولان برشیئه التفات واستحضار ایتدیکی
صورتده اوشیئی عالم اولدی دینمز ولو تسلیم ایدلمکه بو التفات واستحضار علم اولمش اولسون لکن
بو مثالده مخاطبك مضمون خبری استحضار ایلدیکی صورتده خبری مشاهده فرض ایدرز زیرا حاصل
اولان علم علم ثانی اولوب علم اول دکلدر وبونکله بزم مقصودمز تمام اولور اکر دینلورسه که
هروقت مخبر حکمی افاده ایلسه حکمه عالم اولدیغی افاده‌سنی تسلیم ایتمز زیرا خبرك مظنون
ویا مشکوك ویا موهوم ویاخود کذب محض اولمسی جائزدر جوابنده دیرزکه بو مقامده علم ایله
مراد اعتقاد جازم مطابق اولمیوب بلکه حکمك ذهنده حصول صورتیدر بوایسه اخباره تصدی
ایدن هر برعاقلده ضروریدر قال رحمه الله (وقد ینزل العالم بهما منزلة الجاهل لعدم جریه علی
موجب العلم) بوجمله ٠ لاشك ان قصد المخبر ٠ قولی اوزره معطوفدر تفصیلات سابقه‌دن معلوم
اولدیغی اوزره برشخصه برخصوصی خبر ویرمکدن غرض یا خبر ویریلان ماده مخاطبك مجهولی
اولمسیله معلومات ویرمکدن ویاخود مخاطبك ذاتا معلومی برشی ایسه‌ده متکلم کندوسنك دخی
اوماده معلومی اولدیغی بیلدیرمکدن خالی اولمدیغی کبی بو ایکی قسمده دخی ایکی اعتبار اولوب
یا حقیقة مقصود بو وجهله فائده ویاخود لازم فائدهٔ خبر اوله‌رق خبردن بونوع تحقیق وفقرهٔ سابقه‌ده
بیان اولنان اشبو نوع تحقیقدر وبرنوعی دخی تنزیلی اولوب مصنفك بو کلامی اشبو نوع تنزیلی‌یی
مبیندر یعنی بعض کره فائدهٔ خبر ولازم فائدهٔ خبره عالم اولان مخاطب موجب علمی اوزره عدم
سلوکندنناشی منزلهٔ جاهله تنزیل اولنه‌رق عالم اولمیان کسه‌یه خبر نصورتله القا اولنورسه اواوجهله
عالم غیر عامله دخی بطریقه القا اولنور زیرا مقتضای علمی اوزره جاری اولمیان کسه ایله شخص جاهل
من جهة الاعتبار مساواتده اولمسیله هرنقدر خبر ویریلان خصوص ایله اوخصوص متکلمك
معلومی ایدوکنه ذاتا مخاطبك معلوماتی اولدیغی عند المتکلم مجزوم ایسه‌ده بو معلومات لاشی وعدم
منزله‌سنده عد اولنه‌رق خبر ویریلور مثلا فرضیت صلواتی عارف وعلم متکلمه واقف اولان شخص
تارك صلواته مقرون عمل اولمیان علمی لاشی منزله‌سنده عد اولنه‌رق الصلوة واجبة کلامیله
فرضیت صلوتدن اخبار اولنور ومثلا حاضر وموجود اولان برشیدن ماهو دیو سؤال ایدن کسه‌یه
هو کتاب دیرسن زیرا موجب علم ترك سؤال اولمسیله واقع اولان سؤالدنناشی علمی لاشی منزله‌سنده

تنزيل ايدلمش اولور ونظم جليلده حضرت موسى عليه السلامه توجيه بيوريلان ﴿وماتلك بيمينك﴾
خطاب عزتنه جوابا جناب كليمدن سانح اولان ﴿هى عصاى﴾ قول شريفلرى دخى سائل
عارفڭ موجب علمى اولان ترك سؤال اوزره لحكمة عدم جريندنناشى ايراد اولنان جواب قبيلندن
اولمقده هو كتاب مثيلدر وحكمت سؤال احوال عاديهٔ عصايى استحضار ايدرك منقلب اولديغى حيه
ايله ماهيت عصا بيننده اولان تفاوت بعيدڭ كمال ظهوريدركه مراد عصاى جامده دن صدور ايدن
قدرت باهره حقيله مشاهده اولنمقدر وسؤالدن حكمت بولطيفه اولديغنى حضرت موسى عليه السلام
تفطن بيوره‌رق عصا جنسندن اولوب سائر افراد جنسنده بولنان صفات جامده ايله متصف خشبه
اولمسيله جوابه متصدى اولديلر فقط ستير اولميه كه اشبو نظم جليلده مخاطب عالمى جاهل ومعلومى
مجهول منزله‌سنه تنزيل ايله اخبار اولميوب يالكز سائل عالمه جواب اولمسيله شارح مرحوم
بودقيقه‌يه تنبيه ايچون و. مثله. تعبيريله تغيير اسلوب بيورمشدر و. ذوق. و. لمس. و. شم. و. قواى.
وجدانيات امثالى موجبات علمڭ كثرتى حسبيله اشبو صدد ايضاحنده اولديغمز تنزيل العالم
منزلة الجاهل كثير الوقوع اولوب وصاحب مفتاح قرآن كريمده دخى وقوعنى اثبات ايله ﴿ولقد
علموا لمن اشتراه ماله فى الاخرة من خلاق ولبئس ماشروا به انفسهم لوكانوا يعلمون﴾ نظم جليليله
استشهاد وصدر آية اهل كتابى على سبيل التوكيد القسمى علم ايله توصيف اولوب واخر آية علملريله
عدم عملرندنناشى انلردن علمى نفى ايلديكنى ايراد ايلمشدر زيرا. ولقد علموا قول شريفى جواب قسم
اولوب طائفهٔ يهودڭ كتاب الله اوزره اختيار ايلدكلرى سحر وشعوذه يعنى شعبذه ايله مثوبات
اخرويه‌دن قطعا خلاق ونصيبلرى اولمديغنه علملرينى مؤكد و﴿لوكانوا يعلمون﴾ قول كريمى علملرينى
نفى اولوب. لوكانو يعلمون لامتنعوا من السحر. تقديرنده اوله‌رق سحردن عدم امتناعلرى سببيله علملرى
جهل منزله‌سنه تنزيل اولنديغى مثبتدر ونظم مذكور ايله تمثيلدن مراد صاحب مفتاح فائدهٔ خبر
وسائره‌دن اعم اوله‌رق مطلقا برشيئى عالم اولان كسه‌نڭ اعتبارات خطابيه واقناعيه‌دن براعتباره
مبنى منزلهٔ جاهله تنزيلى ايچون استشهاددن عباره اولوب يوقسه نظم مذكور فائدهٔ خبر ولازمنى
عالم اولان كسه‌يى غير عالم منزله‌سنه تنزيل امثله‌سندن اولمق معناسنه حمل ايله. لوكانو يعلمون. قولنڭ
معناسى اكر انلر ايچون بوشرايه علم وادراك اولسه‌ايدى بوندن امتناع ايدرلردى يعنى بوشرايه انلر ايچون
علم اولمديغى جهتله امتناع ايجرلر ديمكدر واهل كتابه القا اولنان خبر اشبو. لوكانو يعلمون. قوليدر
ديو اختيار تعسف واضح اوزرينه اثر اهمال ظاهر ولايح اولديغى مثلا اهل كتابه القا اولنان خبر
معلوملرى اولان. ولقد علموا. قولى اولمسنه ابتداء كلام دخى وجه اول كبى غير موجهدر زيرا خطاب
حضرت پيغمبر ذيشان ايله اصحاب كرامنه اولوب وجناب پيغمبر واصحابنڭ بوخبره عالم اولدقلرينى
ادعا دعوى بلادليلدر وخصوصيله كلام مفتاح علم مثبت ومنفى ايله مراد ﴿لمن اشتراه فى الاخرة ماله
من خلاق﴾ قولنڭ مضموننه اهل كتابڭ علمى اولديغنده صريح اولوب ذكر اولنان وجهين ايسه
بونڭ خلافيدر وصاحب مفتاح بوكلامدنصكره زيادهٔ تعميه وبرشيئڭ وجودى كرك علم اولسون
وكرك علمڭ غيرى اولسون عدمى منزله‌سنه تنزيل قلنديغنه اشارتله برشيئى هم نفى وهم اثباتده
﴿ومارميت اذرميت﴾ قول شريفى دخى. ولقد علموا. نظم شريفنڭ نظيرى اولديغنى اتيان يعنى
شئ واحد اوزرينه من جهت الاعتبارين هم نفى وهم اثبات توارد ايتمسنده قول مذكور نظم
مزبورڭ نظيرى اولديغنى بيان ايلمشدر* رخساره طرازان صحايف سير وتفاسير روايتى اوزره يوم
بدرده جنود نصرت نمود محمدينڭ لشكر مخذول مشركين ايله تقابللرى حيننده ذات ابهر المعجزات حضرت
رسالتپناهى زبان وحى آشنالرندن خرمن جمعيت اعدايه آتش فشان شرارهٔ. شاهت الوجوه.
اوله‌رق وجوه پرانبوه مشركينه يد مؤيد نصرت رهينلرندن برقبضه حصات رمى وحواله بيوزدقلرنده
رمهٔ شرذمهٔ مشركينڭ مشاهدهٔ طريق هدايتدن مهجور اولان عيون خيره‌لرينه هر ذره‌سى برر مد
ناكه ظهور واوحالده ديدهٔ خذلانديده‌لرينه باديهٔ كارزار مانند حفرهٔ كور تارو ديجور اوله‌رق

باسرهم

باسرهم مشغلهٔ رزم وكفاحى مهمهٔ دلمهٔ تخديش احداقه تبديل وغيرت متجاهلانه ايله مقابلهٔ هزبران
اهل دينى حيرتكه اين المفرده انتشاره مبادله وتحويل ايتملريله ﴿ومارميت اذرميت﴾ نص مبينى
جلوه ساز مهبط وحى ربانى اولمشدركه ثقات ائمهٔ مفسرين. ومارميت حقيقة اذرميت صورة. تأويل
دلپذيريله پيرايه‌ده سمط اللآل تفاسير اولمشلردر حقيقت رميڭ ذات رسالتدن نفيى آثار مرتبهٔ جليله‌سنڭ
طوق بشردن خروجندن وصورت رميڭ ذات صاحب معجزاته نسبتى اسباب رميه مباشرتلرندن ناشى
اولوب نفى واثبات رميه اشبو جهتين ايله مقدمه پرداز توجيه اوله‌بيلمشلردر العلم عند الله تعالى
قال رحمه الله (فينبغى ان يقتصر من التركيب على قدر الحاجة فان كان خالى الذهن من الحكم
والتردد فيه استغنى عن مؤكدات الحكم برخصوصى صدد اخبار واعلامده اولان كسه‌نڭ
مقصودى يا بيانى تصميم ايلديكى حكمى وياخود حكمه عالم اولديغنى مخاطبه افاده‌دن عباره اوله‌جغى
ماسبقدن معلوم اولديسه ايمدى متكلم ايچون لايق وسزا اولان ايراد ايده‌جكى كلامده افادهٔ معنايه
كافى اوله‌جق مقدار تركيب ايله اكتفا واقتصار ايدرك مافوق لزوم واحتياج اولان لغودن احتراز
وتوقى ايلمكدر تاكه مقصوددن زياده اولورسه زياده‌سى واكر نقصان اولورسه مقصودى عدم
افاده‌سى جهتله كلامڭ كليسى لغو اولميه شويله كه اكر مخاطبڭ ذهنى صدد اخبارنده اولديغى
حكمدن وحكمده ترددن خالى اولوب يعنى نسبتڭ وقوع ولاوقوعنه عالم اولمزسه ونسبت واقعميدر
وياخود دكلميدر ديو متردد دكلسه مؤكدات حكم اولان ان ولام وجملهٔ اسميه ونون تأكيد واماى
شرطيه وحرف تنبيه وحرف صله‌دن استغنا اولوب كلام بومؤكداتدن هيچ بريله تأكيد اولنمز بعض
شراحڭ كلام مصنفده اولان. والتردد فيه. قولنه حاجت اولميوب زيرا ذهنڭ حكمدن خلوى ترددن
خلونى مستلزم اولمسيله حكمده تردد بالضرور حكمڭ ذهنده حصولنى ايجاب ايدر ديو مقاللرى سبق
اوهامدن عباره اولديغى تقرير مذكوردن معلوم اولمشدر زيرا ذهنڭ وقوع ولاوقوعدن خلوى حكمڭ
ذهنده عدم حصولى وذهنده حصولى حكمڭ اذعان وتصديقيدر اذعاندن خلو ايسه ترددن خلوى
مستلزم دكلدر زيرا اذعان وتردد بربرينه منافى اولوب احدهمادن خلو آخردن خلوى مستلزم اوله‌مز
كورمزميسنكه زيدڭ دارده وجود وعدم وجودنده تردد ايدوب نفى واثباتدن بريله حكم ايتميان كسه‌يه
. ان زيدا فى الدار. دينلوب مع وجود التردد حكمدن خلو تحقق ايدر بوصورتده بعض مرقومڭ
ذهنڭ حكمدن خلوى ترددن خلونى مستلزم اولمسنه دائر اولان كلامنڭ ممنوعيتى رتبهٔ وضوحه
منتهى وبلكه ذكر اولنديغى اوزره حكم ذهنى ايله تردد بربرينه منافى وصورت اجتماعلرى منتفى
اوله‌رق بينلرنده ادعاى تلازم انتفاعيله احد متنافيندن ذهنڭ خلوى آخردن دخى خلونى مستلزم
اولمقلغى ادعا اولوب بو ايسه غير موجه ايدوكى بديهيدر. استغنى. لفظى مبنى للمفعولدر قال رحمه الله
(وان كان مترددا فيه طالبا له حسن تقويته بمؤكد) واكر مخاطب حكمى طالب اولديغى حالده
حكمده متردد اولورسه حكمڭ برمؤكدله تقويتى حسندر يعنى مثلا زيد دارده ميدر دكلميدر ديو متردد
اولوب دارده اولوب اولمديغنى اذعانه طالب اولان كيمسه‌يه دارده اولديغنى اخبارده. ان زيدا فى الدار.
دينلمك مستحسندر شيخ دلائل اعجازده شو وجهله صحيفه طراز تحقيق وتدقيق اولمشدركه
مؤكداتدن. ان. كلمه‌سنڭ بحكم الاستقراء اكثر مواقعى جواب اولديغى معلوم ومشهور ايسه‌ده لكن
ان ايله مصدر اوله‌رق اتيان اولنه‌جق جوابڭ خلافنه سائلڭ ظن وكمانى بولنمسى يعنى مثلا جملهٔ
خبريه ايجاب ايله ايراد اولنورسه ظن سائل سلب حكمده وسلب ايله ايراد اولنورسه ظن سائل ايجاب
حكمده اولمسى مشروط اولوب مواقع ان‌ده بلا اشتراط ظن مجرد جوابى اصل قلق غير صحيحدر
والا بزم ايچون. كيف زيد. سؤالنه جوابده. صالح. ديمك و. اين زيد. سؤالنه جوابده. فى الدار.
دينلمك مستقيم ومقتضاى ظاهر واصلى اوزره وارد اولميوب. انه صالح. و. انه فى الدار. ديو تأكيد ايله
جواب ويرلمك لازم كلوردى بو ايسه برفردڭ قائل اولديغى كلام اوليوب بلكه كلام فصحاده خلافى
ثابت اوله‌رق. قال لى كيف انت قلت عليل. دينلمشدر قال رحمه الله (وان كان منكرا وجب توكيده

بحسب الانكار كما قال الله تعالى حكاية عن رسل عيسى عليه السلام اذ كذبوا فى المرة الاولى انا اليكم
مرسلون وفى الثانية انا اليكم لمرسلون) واكر مخاطب حكمى منكر وخلافيله حاكم اولورسه مخاطبك
انكارنده اولان قوت وضعفه كوره توكيد حكم واجب وتزايد انكار مخاطب تزييد تأكيدى موجب
اولور نته كيم نظم جليلده رسل عيسى عليهم السلامدن حكاية اهل انطاكيه رسل مشار اليهمى ابتداء
تكذيبلرنده ٠ان٠ وجملهٔ اسميه ايله مؤكد اوله رق ﴿ انا اليكم مرسلون ﴾ بيورلمشدر وحرهٔ ثانيه ده
اهالئ مرقومه ﴿ ما انتم الا بشر مثلنا وما انزل الرحمن من شئ ان انتم الا تكذبون ﴾ قوللريله
تكذيب وانكارده صورت مبالغه ارائه‌لرندنناشى ٠قسم وان ولام واسميهٔ جمله ايله مؤكد اوله رق
﴿ ربنا يعلم انا اليكم لمرسلون ﴾ بيورلمشدر وكأن رسل مشار اليهم طرف رسول باريدن اولان
رسالت رسلت من عند الله تعالى اولوب انكچون ﴿ اذارسلنا اليهم اثنين ﴾ بيورلمش اولديغنه مبنى
اهل قريه‌يى اسلامه دعوتلرى حينده طرف باريدن مبعوث رسل صاحب وحى اولملرينى ظن وايهام
ايتديره جك صورتده تبليغه متصدى اولملرى سببيله اصحاب قريه نفى رسالتده صريحدن طريق
ابلغ اولان كنايه‌يه عدول ايله بشر البته رسول اولاز دبو زعم فاسدلرينه مبنى نفى رسالتى موجب اولان
بشريتلريله حكم ايدرك ﴿ ما انتم الا بشر ﴾ كلاملريله انكار رسالتلرينى اثبات ايلمشلردر واكر
كلام بوصورتله توجيه اولنمسه انلرك اعتقادنده بشريت طرف الهيدن اولان رسالته منافى اولوب
طرف رسول الهيدن اولان رسالتده بو اعتقاد منتفى اولمسيله كلام مذكور مقصود اولان نفى رسالتى
مستلزم اولمزدى ٠واذ كذبوا٠ قولى اذ كذبوا الرسل الثلثة معناسنه اولوب جملهسنك مرسلى جناب
مسيح اولوب وتوحيددن عبارة اولان مرسل بهده اتحادلرندنناشى رسل مشار اليهمدن ايكيسنى
تكذيب رسول ثالثى دخى تكذيب اولديغنه مبنيدر والامرهٔ اوليده تكذيب اولنان بالكز ايكيسى
اولديغى متداول آيتدر زيرا ﴿ اذارسلنا اليهم اثنين فكذبوهما فعززنا بثالث ﴾ نظم جليلنك مفهوم
شريفى يحيى وبفتح الباء واللام بولس اسملريله موسوم ايكى رسول عليهما ابتداء تحمل امانت دعوتله
مبعوث اوله رق مشار اليهما حقنده كفرهٔ انطاكيه طرفلرندن تكذيب وانكار وقوعندنناشى رسول
ثالث اولان جناب شمعون ايله مظهر تعزيز وتقويه اولدقلرنده صريحدر نكاشتهٔ صفحات تفاسير
اولديغى اوزره خلاصهٔ قصهٔ مذكوره بووجهله كشيدهٔ سمط بيان وتقرير اولمشدر كه اليوم نواحئ
حلب شهادن بولنان انطاكيه اهاليسى وقت بعثت مسيح عليه السلامده عبدهٔ اصنام اولمريله حضرت
عيسى عليه السلام قوم مذكورى طريق هدايته دعوت ذيلنده حضرات يحيى وبولسه تحميل خدمت
رسالت بيوروب مشار اليهما دخى قرب قريه‌ده رعى اغنام ايله مشغول اولان حبيب النجاره مصادف
اوله رق والده مريضى بركات دعاريله پذيرندهٔ داروى صحت وبو خارقه مشاهده‌سندن دين
مسيحه كردن بستهٔ طوق انقياد ومطاوعت اولمسيله بو خبر خارق العاده بين الاهالى اشتهار يافته
وانفاس مسيحيلرى نيجه مرضايه شفا داده اولوب بووجهله انتشار اخبار واحاديثلرى مبتلاى مضيق
حبس وزندان اولملرينى مؤدى اولمشدر بعده حضرت عيسى عليه السلام رئيس حواريون حضرت
شمعونى ارسال ايله مدينهٔ رسالتى تعزيز ايدوب جناب شمعون دخى منكرانه هيئتله اوجانبه كامزن
عزم واعمال لطايف الحيل برله ملك انطاكيه‌يه محرم بزم اولدى بعد ايام رتقريب دلفريب ايله بولس
ويحيايى حضور ملكه احضار و ٠من ارسلكما٠ ديو استفسار ايدوب انلر دخى ﴿ الله الذى خلق كل
شئ وليس له شريك ﴾ جوابيله من قبل الله تبليغ دين عيسوى‌يه مأمور بت رسالتلرينى اظهار ايلدكلرى
اوزرينه جناب شمعون صورت انجازده وصف كبريا ايله اشارت فرما اولديغى ﴿ يفعل مايشاء ويحكم
مايريد ﴾ كلام موجزين اختيار ايتديلر اوحالده تأييد مدعاى رسالت ايچون طلب آيات طرفنه
رأى شمعونى رونمون اولمسيله جلب اولنان غلام مطموس العينينك حدقهٔ جهان ناديده‌سنه بدل ايكى
بندقه وضع اولنه رق بدرنهٔ بارقهٔ دعوات قرين الاجابه‌لريله اول ايكى جماد عديم الاستعدادى
مستعد فيضان انوار وپردهٔ عمادن دروازه كشاى ساحهٔ ادوار ومتعاقبا باذنه تعالى يدى كوزلك برمرده‌يه

افاضهٔ انفاس حيات مستعار ايتديلر بو معجزهٔ باهرهٔ مسيحيه‌يه ترتب ايدن نتايج احوال كفارده وتيرهٔ
روايت كسب انشعاب ايدوب على رواية بو مثللو خلاف امكان عادى آثار خارقه دننناشى مرأت خاطر
ملكدن غبار انكار زائل ونيجه‌لرك قريحهٔ سليمه‌سى نهج مستقيم حقه مائل اوله رق قصور كفر واشراك
اوزره مصر اولان اشراى بيباك صيحهٔ هولناك ايله هلاك اولمشلردر وعلى رواية ملك جبار رسل
مسيحى علف تيغ حيف ايتمك اوزره اصرار ايتمسيله زمرهٔ مشركين باسرهم صيحهٔ جبريل امين ايله
مظهر قهر ودمار اولديلر قال رحمه الله (ويسمى الاول ابتدائيا والثانى طلبيا والثالث انكاريا
واخراج الكلام عليها اخراجا على مقتضى الظاهر) وذكر اولنان اقسام خبردن قسم اوله يعنى حكمدن
خالى ذهن اولان مخاطبه توجيه اولنسان خبره ٠ابتدائى٠ وثانى‌يه يعنى جواب متردده ٠طلبى٠ وثالثه يعنى
جواب منكره ٠انكارى٠ وكلامك بو وجوه اوزره اخراجنه يعنى اولده تأكيددن خلويله ثانيده استحسانا
وثالثده بحسب الانكار وجوبا تأكيد وتقويه‌سنه ٠اخراج الكلام على مقتضى الظاهر٠ تسميه اولنور
اوله ابتدائى تسميه‌سى طلب ويا انكار مخاطبدن برشى ايله مسبوق اولمديغنه مبنيدر مقتضاى ظاهر
مقتضاى حالدن اخص اولوب زيرا مقتضاى ظاهر مقتضاى ظاهر حال معناسنه اوله رق مقتضاى
حالدن اخص اولمسيله هر بر مقتضاى ظاهر مقتضاى حال اولوب لكن هر بر مقتضاى حال مقتضاى
ظاهر دكلدر نته كيم خلاف مقتضاى ظاهر اوزره اخراج اولنسان بعض كلام بونوعدن اولوب مثلا
قيام زيدى منكر بولنسان كيمسه غير منكر كبى عد اولنه رق بلا تأكيد ٠زيد قائم٠ دينلك موافق مقتضاى
حال ومخالف مقتضاى ظاهردر زيرا ظاهر حال مخاطبك منكر بولنمسنه مبنى تأكيد اقتضا ايدر
سؤال اولنورسه كه مقتضاى ظاهر مقتضاى حالدن اخصدر دينلك نوجهله صحيح اوله بيلور كه وجود
مقتضاى حال ايله برابر مقتضاى ظاهر بولنمديغى كبى بونك عكسى دخى واقع اولور شويله كه مثلا
منكرى غير منكر كبى عد ايليه‌رك بونكله برابر كلامك تأكيديله ان زيدا لقائم دينلسه ظاهر حال اولان
انكار مخاطب تأكيد اقتضا ايده‌جكى جهتله كلام مقتضاى ظاهره موافق اولور لكن حال يعنى كلام مذكورك
انكاردن خلو ادعاسى ترك تأكيدى مقتضى اولمسى جهتله مقتضاى حاله مخالف اوله رق بو حالده
مقتضاى ظاهره موافق ومقتضاى حاله مباين كلامك وجودى تحقق ايدوب لكن اعتبار فصحاده
كلامدن بو قسمك عدم ورودى مقتضاى حاله عدم مطابقتيله بليغ اولمديغنه مبنيدر دنيلور بو صورتده
مقتضاى حال ايله مقتضاى ظاهر بينده بيان اولنديغى وجهله عموم مطلق اولميوب بلكه عموم
وخصوص من وجه اولمش اولور جوابنده ديرزكه كلام مذكورك وفق مقتضاى حال اوزره
اولمديغى تسليم ايتميز زيرا كلام مذكورده ترك تأكيدى مقتضى اولان بحسب غير الظاهر حال اولوب مطلقا
حال دكلدر وخاصك انتفاسى عامك انتفاسنى موجب اولمديغى جهتله كلامك بحسب غير الظاهر خلاف
مقتضاى حال اوزره اولمسندن مطلقا خلاف مقتضاى حال اوزره اولمسى لازم كلمز شونكله برابر كه
انكارى لا انكار كبى قيلوب بعده كلامى تأكيدده برمعنى و وجه يوقدر زيرا متكلمك انكار وعدم
انكارى اعتبارى كلامده اولان تأكيد وترك تأكيد ايله معلوم اولمغله منحصردر قال رحمه الله
(وكثيرا مايخرج الكلام على خلافه فيجعل غير السائل كالسائل اذا قدم اليه مايلوح له بالخبر
فيستشرف له استشراف المتردد الطالب نحو ولا تخاطبنى فى الذين ظلموا انهم مغرقون) ٠كثيرا ما٠
ظرف ويا مصدريت اوزره منصوب اولوب ٠حينا كثيرا٠ وياخود ٠اخراجا كثيرا٠ مفهومنده‌در
وكثرتدن مراد فى نفسه كثرت اولوب مقابلى اولان مقتضاى ظاهره اضافه ايله دكلدر بوصورتده
اخراج على مقتضى الظاهر بوندن قليل اولمق لازم كلمز ٠استشراف٠ بر كمسه رأسنى قالدروب برشيئه نظر
ايتديكى حالده شمسدن استظلال ايدرجه‌سنه كفنى فوق حاجبنه وضع ايلسه ٠استشرف الشئ٠ ديو
ايراد ايلدكلرى كلامدندر يعنى چوق كره واقع اولور كه كلام مقتضاى ظاهرك خلافى اوزره اخراج
اولنه رق غير سائل سائل كبى يعنى معرفت مضمون جمله‌يه طالب منزله‌سنده عد اولنوب مخاطب سائله
ايراد اولنديغى وجهله عرض وايراد اولنور بوده اولوقتده اولور كه سائل اولميان كمسه‌يه ابتداء خبره

تلویح واشارت ایده‌جك بر كلام تقدیم اولنمسیله طالب متردّدك استشراف وانتظاری كبی خبره منتظر اولور یعنی ابتدای كلامده تقدیم وایراد اولنان ملوحك مخاطبه حال تردد وسؤالی اكسا وجوابه استشراف وانتظاری اقتضا ایتمك شانندن بولنمسی حسبیله حقیقة سائل متردد حكمنده عد اولنه‌رق علی خلاف مقتضی الظاهر مخاطب سائله جواب صورتنده ایراد اولنور مثلا جناب باری حضرت نجی اللهی ﴿ فاصنع الفلك ﴾ مثال واجب الامتثالی موجبی مباشرت خدمت اعمال سفینه ایله نامزد ومأمور وبعده شرذمهٔ شروشور اولان قوم هدایت مهجوری حقلرنده استنزال باران رحمت واستغاثهٔ زلال عفو ومغفرتدن نهی ایله برمنطوق نص جلیل ﴿ ولا تخاطبنی فی الذین ظلموا ﴾ رخصت استدفاع عذابدن مهجور بیورملریله اشبو . ولاتخاطبنی . قول شریفی ﴿ واصنع الفلك باعیننا ﴾ كلام مسبوقنه انضمام ایله ﴿ انهم مغرقون ﴾ حكم جلیلنه اشارتی حاویدر زیرا وسیلهٔ نجات غرق اولان صنع سفینه ایله مأموریتلرینه قومی حقنده دعا واستشفاعدن نهی وارتداعلرینك تلاحق عذاب غرق ایله حكمه ملوح ومشیر اولمقدنناشی مقام قوم مذكورك عذاب اغراق ایله محكوم علیه اولوب اولمدقلرنده مخاطب اولان حضرت نجی اللهك ملوحه نظرا ترددی مقامی اوله‌رق طالب وسائل منزله سنه تنزیل ایله مؤكدا ﴿ انهم مغرقون ﴾ بیوریلوب اغراق ایله محكوم علیه اولدقلری اخبار اولندی . وتلویح خبر . ایله مراد نفس منیقظ ومتهیٔ وفهم متسارعك بخصوصه خبر مذكورده تردد وطلبه كسب تقربنی داعی اوله‌جق صورتده جنس خبره كلام مقدمده اشارت خفیه‌نك وجودی اولوب بخصوصه خبره اشارت معناسنه دكلدر الحاصل نظم مذكورده عذاب اغراقه اشارت اولندیغی كبی هر بر محلده خصوص خبره تلویح لازم اولمیوب جنس خبره تلویح كافیدر ونظم جلیلده حضرت یوسف علیه السلامدن حكایة ﴿ وما ابرئ نفسی ان النفس لامارة بالسوء ﴾ قول شریفده بوقبیلدندر زیرا . وما ابرئ نفسی . یعنی مرأت نفسمی حسب البشریه غبار مساویدن تزكیه وتنزیه ایتمم بیوردقلرنده نوجهله عدم تزكیه‌لری متصور اولورکه نفس نفیس رسالتپناهیلری مطمئنه وطاهره‌در دیو خاطر مخاطبه عارضهٔ حیرتی داعی اولمسیله بلاعصمة الهیه جمیع نفوس بشریه مساوی وشهوات ایله اماره اولدیغی بیان ایچون . ان النفس لامارة بالسوء . بیوروب حیرت مخاطب ازاله وكلام اولده اولان تلویح سببیله بوخبرده وقوعی اقتضا ایدن تردد مخاطبدن ایچون ان ایله تأكید اولندی وكذلك نبی علیه السلامه توجیه بیوریلان ﴿ صل علیهم ان صلاتك سكن لهم ﴾ خطاب مستطابی دخی بوقبیلدن اوله‌رق نبی علیه السلام رحم وصلاة ایله مأمور اولوب . صل علیهم . بیورلمسی جنس خبری یعنی نبی علیه السلامك صلاتنده اولان نفع وخیری ملوح اولمسیله بطریق التأكید . ان صلاتك سكن . بیورلدی وكذلك ﴿ یاایها الناس اتقوا ربكم ان زلزلة الساعة شئ عظیم ﴾ قول شریفی دخی . اتقوا ربكم . قول شریفیله موجب مضرات اخرویه اوله‌جق افعالدن نفسلرینی حفظ وتوقی ایله صدور امر الهی آخرتده اعمال اوزرینه ترتب عقوبتی ملوح وزلزلهٔ ساعتكه قیام قیامتده بروز اوله‌جق اهوالدن عبارة در جملهٔ عقوبتدن اولمسیله تلویحده دخولی واضحدر وسائر اوامر ونواهیدن صكره ایراد بیوریلان كلمات مبشره ومنذره دخی بوقبیلدن اولوب مواقع كثیرهٔ قرآنده ورودی مستغنئ بیاندر مصرحات شیخندندركه بومقامده اتیان اولنان ان كلمه‌سی كلام سابق تصحیح وانكچون ایراد حجت ووجه فائده‌یی بیان وتوضیح ایچوندر نته‌كیم . فا . كلمه‌سی كلام سابق تصحیح ایدوب ومدخولی كلام سابقه بینه وبرهان منزله سنده وسابق ایچون ثمره ونتیجه طریقه‌سنده اولدیغنی افاده ایلدیكی مثللو بومقامده . ان . كلمه‌سی دخی فا كبی معنای مذكوری افاده ایدر قال رحمه الله (وغیر المنكر كالمنكر اذا لاح علیه شئ من امارات الانكار نحو . جاء شقیق عارضا رمحه . ان بنی عمك فیهم رماح) ماقبل عبارةده مسبوق اولان غیر السائل لفظنه معطوفدر یعنی كلامك خلاف مقتضای ظاهر اوزرینه اخراجی غیر منكر منكر كبی عد واعتبار قلنمسیله ده اولور بوده غیر منكر اوزرنده امارات انكاردن بر اماره وعلامت لایح وظاهر اولدیغی

حیننده اجرا اولنور مثلا حجل بن نضله‌نك بیت مذكورده . ان بنی عمك فیهم رماح . قولنی ان ایله تأكیدی بواعتباره مبنیدر . شقیق . برشخصك اسمی اولوب . جاء عارضا رمحه . جملهٔ حالیه‌سی مرقومك رمحنی عرضی اوزره وضع ایدرك مجیئنی افاده ایدر . عرض العود علی الاناء . و . عرض السیف علی الفخذ . دیرلر انا اوزره خشبه‌یی وفخذ اوزره سیفی عرضنه وضع ایلدی دیمكدركه مثلا قبضه‌سی جانب یمینده واوجی طرف یسارده اوله‌رق فخذی اوزره وضع اولنمقدن عبارة‌در ایمدی . شقیق . بنی عمنده رماح اولدیغنی منكر اولمیوب لكن حال دشمنه التفات وحربه تهیئ ایتمكسزین بی‌پروا رمحنی عرضی اوزره وضع ایدرك كلمسی . بنی عمنده رمح اولمیوب بلكه جمله سنی سلاحدن خالی ظن واعتقاد ایتمسنه اماره اولمسیله وجود اسلحه‌یی منكر منزله سنه تنزیل ومصراع اولده اولان طریق غیبتدن خطابه التفات ایله ان ایله تأكید اولنه‌رق . ان بنی عمك فیهم رماح . دینلوب دشمنلری اولان بنی عمنده رماحك وجودنی اخبار ایله صورت تغافل وعدم مبالاتدن ردع وایقاظه اشارت اولندی نظم جلیلده ﴿ ثم انكم بعد ذلك لمیتون ﴾ قول شریفنده . ان . و . لام . ایله تأكید دخی بوقبیلدندر زیرا انلرك موتلری قابل انكار دكلسه‌ده غفلتده تمادیلری وموتدنصكره لازم اوله‌جق حسن اعمالدن اعراضلری موتی انكار اماراتندن اولمسیله . انكم لمیتون . بیورلدی قال رحمه الله (والمنكر كغیر المنكر اذا كان معه ما ان تأمله ارتدع) كلام خلاف مقتضای ظاهر اوزرینه اخراج اولنه‌رق غیر منكر منكر كبی عد اولندیغی كبی بالعكس منكر دخی غیر منكر كبی قلنوب مقتضای ظاهر تأكید كلامی مقتضی ایكن بلا تأكید ایراد اولنور بوده منكر ایله برابر تأمل ومطالعه‌سی انكاردن موجب رجوع وارتداع اوله‌جق دلائل وشواهددن برشیئك وجودی حیننده اولور واوشیئك منكر ایله معنای كینونتی منكرك معلومی اولمق ویاخود عندنده محسوس بولنمقدن عبارة‌در مثلا منكر اسلام اولان كیمسه‌یه من غیر تأكید . الاسلام حق . دیرسن زیرا منكر مزبورك عندنده نبوت حضرت رسالتپناهی‌یه دلالت ایده‌جك دلائل قاطعه وبراهین ساطعه موجود اولوب لكن انكاردن عدم ارتداعی دلائل مذكوره‌ده تأمل وتعمیق افكار ایتمامسندن نشئت ایلر ومصنفك اشبو . اذا كان معه ما ان تأمله . قولنك حلنده وجوه متعسفه اولوب ایرادی فائده‌دن آزاده‌در قال رحمه الله (نحو لاریب فیه) ظاهر عبارة نظم مذكور صدد بیانده اولدیغمز مضمون خبری منكر اولان كمسه‌نك غیر منكر منزله سنه تنزیلیله من غیر تأكید ایراد اولنان كلام امثله سندن اولمسنی اقتضا ایدر سؤال اولنورسه‌كه بوتمثیل ایكی وجهله عدم صحتنه قریبدر وجه اول بودركه قرآن كریمده شك وارتیابه متجاسر اولان اشخاص معاندینی دینك كثرت اوزره وجودی امر معلوم اولمسیله تأكیددن قطع نظر قرآن مبیندن بالكلیه نفی ریب ایله حكم بیله صحیح اولمز وجه ثانی بحث فصل ووصلده لاریب فیه لفظ شریفی ﴿ ذلك الكتاب ﴾ قولیچون تأكید اولدیغی مذكور اولمسیله . زید قائم زید قائم . كبی تكرار ایله تأكید حكم قبیلندن وهرنقدر اول مؤكد وثانی مؤكد اولدیغی معروف ایسه‌ده اتحاد مضمونلری جهتیله هر برولری آخرنی تأكید ایلدیكی واضحدن اولمسیله كلام مقتضای ظاهر اوزره مؤكد اولمش اولور بوصورتده مقصود مصنف نظم مذكور منكری غیر منكر منزله سنه تنزیل امثله سندندر دیمك اولمیوب بلكه قرآن مبیندن ریبی ازاله ایده‌جك دلائله مبنی ریب لاریب كبی قیلنوب حتا كه كثرت مرتابین ایله برابر بالكلیه ریب نفی اولنه‌رق . لاریب فیه . بیورلدیغی مثللو انكار منكر دخی انكاری ازاله ایده‌جك شیئه اعتمادا لا انكار كبی قلنوب تأكیدی ترك اولنور دیمك اوله‌رق نظم مذكور برشیئك وجودنی انی ازاله ایده‌جك شیئه اعتماد وتعویله مبنی عدمی منزله سنه تنزیل اولمقده مانحن فیهمز ایچون نظیر اولمش اولور وجه اولدن جوابده دیرزكه كثرت مرتابین ایله برابر علی سبیل الاستغراق نظم مذكورده ریب وشكك نفی ایكی وجهله تأویل اولنمشدركه اول وجه ثانیٔ سؤالده ذكر اولندیغی اوزره مزیل ریب اولان شیئه اعتمادا ریب لاریب كبی قلنمسیدر بوتقدیرده صحت حكم وتأكید محل ریب واشتباه اولمیوب فقط مانحن فیهمزه مثال اولمز تأویل ثانی تقریر كردهٔ

علامهٔ زمخشری اولدیغی اوزره قرآن کریمدن نفی ریب بر واحد قرآنده ریب اثرنه معناسنه
اولمیوب بلکه قرآن مبین وضوح دلالت وسطوع برهاندن برحیثیته ملابسدرکه آنده برکمسه ایچون
ارتیاب ایتمك ومن عند الله اولمسنده شك وتردد ایتمك لایق وروا اولمامسیله محل وقوع ارتیاب
دکلدر دیمك اولوب بوحکم حکم صحیحدر لکن اهل شقادن جمع کثیرك انکاری مضمون خبرك
تأکیدی جهتنه داعی اولوب فقط اکر قرآن مبین دعوای نبوتی براهین قاطعه ومعجزات باهره ایله
مدلل ومبرهن اولان پیغمبر ذیشانك من قبل الله تعالی اتیان بیوردیغی کلام معجز اولدیغنی تأمل
ایتسهلر ازالهٔ غبار امترا وانکاره مدار اکل اوله جغندن اشبو دلائل ساطعهنك وجودندن ناشی زمرهٔ
مرتابین معاندین غیر منکر مثابهده عد اولندقلری جهتیله ترك تأکید ایله لاریب فیه بیورلمشدر
بوتأویل اوزره نظم مذکور مانحن فیهدن اولور ووجه ثانیدن جوابده دیرزکه فصل ووصل
بحثنده ذکر اولنان نظم مذکور امثلهٔ تأکید معنویدن · اعجبنی زید نفسه · قولنده اولان · نفسه ·
وزاننده اولوب غرض سهو وتجوز توهمنی دفعدر دیمك اولمسیله حکمی مؤکد اولان تکرار ایله تأکید
قیلندن اولمز لکن دلائل اعجازده لاریب فیه قول شریفی ذلك الکتاب ایچون بیان وتأکید
وزیادهٔ تثبیت اوله رق هو ذلك الکتاب هو ذلك الکتاب منزلهسنده در دیو شیخك بیانی سؤال
مذکوری مؤیددر بطریق الاستفسار سؤال اولنورسه که صاحب مفتاح کلامك لاعلی
مقتضی الظاهر اخراجی علم بیانده کنایه ایله تسمیه قلندیغی بیان ایدوب کنایه ایسه ملزومه انتقال
ایچون برشیئك لازمنی ذکردن عبارت اولمسیله بوصورتده کلامی خلاف مقتضای ظاهر اوزره
اخراجه کنایه اطلاقنده وجه ندر بیان وجهنده دیرزکه برکلامك بحسب الظاهر مناسب اولدیغی
مقامده ایراد اولنمسی او مقام وحال متحقق ظاهر کلامك مطابق اولدیغی حال ومقام مناسب منزلهسنه
تنزیل ایله او مقام متحققه مناسب اولان اعتباراتی کلامده اعتبار ایتمکدن کنایهدر زیرا مقام متحقق
مقام مقدر منزلهسنه تنزیل ایله اوله مناسب اولان اعتباراتی مطابق ثانی اولان کلامده اعتبار
برمعنادرکه بومعنی کلامك مقام متحققه مطابق وجه ایله یعنی تأکید وترك تأکید کبی کیفیت مخصوصهیی
اشتمالی صورتیله ایرادنی استلزام ایدرك بوندن معنای مذکوره انتقال اولنور شویله که کلامی
بحسب الظاهر مقام متحققه مناسب وجهله ایراددن ملزومی اولان تنزیل واعتباره یعنی مقام متحقق
مقام مقدر منزلهسنه تنزیل واوله مناسب اولان اعتبارات ثانیده اعتبار اولندیغنه دلالت اولنور
ومعنای کنایه ده بودر مثلا منکر اسلام اولان کمسهیه تأکیددن مجرد اوله رق · الاسلام حق · دینلمك منزل
انکار اولان دلائله اعتمادا منکر مرقومك انکارنی لاانکار کبی قیلوب خالی ذهن اولان کمسه منزلهسنه
تنزیل ایتمکدن کنایهدر زیرا منکر ایله اولان کلامك ترك تأکید اوزره مشتمل اوله رق خالی ذهن ایله
اولان کلام مساقنده سوق اولنمسی کندوسندن معنای مذکوره یعنی منزل انکار اولان دلائله اعتمادا
خلو ادعائی وساطتیله انکار لاانکار کبی قلنمسنه انتقال اولنان شیدندر وبو کلامك نظیری صاحب
لبابك · بیت · فی المهد ینطق عن سعادة جده · اثر النجابة ساطع البرهان · قولنده ذکر ایلدیکی کلامك
نظیریدر شویله که · اثر النجابة ساطع البرهان · قولی جملهٔ مستأنفه اولوب ممدوحك سعادت جد
وطالعندن خبر ویرمسی ممدوح هنوز کهوارهده صبیٔ رضیع اولمسیله سعادت جد وطالعندن خبر
ویرمسی تصورله متصور اولدیغی سؤال مقدرنه جواب اوله رق لکن حقیقة سؤال متحقق اولمامسیله
علی خلاف مقتضی الظاهر اخراج واتیان اولنمشدر وبو اخراج · فی المهد ینطق · حکمنده اولان غرابت
وندرتدن ناشی بادیٔ رأیده صدق ذهن سامعه لایح اولمیوب بیان صدق وکیفیتنده سؤال سامعه
مس احتیاج ایتدرن برکلام اولدیغنی افادهدن کنایهدر بناء علی ذلك سامع غیر سائل ایله اولان
کلام مذکور کیفیت بیانه استشراف وسطوع برهانه انتظار ایدن سائل ایله اولان کلام مساقنده
سوق اولنمشدر مابعد بیت · ان الهلال اذا رأیت نموه · ایقنت بدرا منه فی اللمعان · اولوب مضمون
بیت اوله برهاندرکه مفادی هلالك یوما فیوما نمو وتزاید اشراق ولمعانی رؤیت درجهٔ بدره ارتقاسنی

ایقانه علت اولمسیله ترقیات اقبال ممدوحه استدلالدر وچونکه اعتبارات سابقه ایچون مسرود
اولان امثلهدن لاریب فیه مثالندن ماعداسی اثبات قبیلندن اولمسنه نظرا اعتبارات مذکورهنك
کلام مثبته تخصیصی توهمنی دفع ایچون مصنف رحمه الله بیورلرکه (وهکذا اعتبارات النفی) یعنی
صور نفیده اولان اعتبارات دخی صور اثباتده ذکر واتیان اولنان اعتبارات کبی اولوب شویله که
کلام مثبتده اولدیغی مثللو نفیده دخی خبر ابتدائیده مؤکداتدن تجرید وطلبیده استحسانا برمؤکد ایله
تقویه وانکاریده بحسب الانکار وجوبا تأکید اولنور امثلهسی ظاهردر وکذلك کلام منفی خلاف
مقتضای ظاهر اوزرینه اخراج اولنور وستیر اولمیه که · ان · کلمهسنك تأکید حکمده فائدهسی
نفی شك ویاخود رد انکاره منحصر اولمیوب وهر برکلام مؤکددن غرض انکار محقق ویا مقدری رد
اولمق وکذلك مجرد عن التأکید اولان کلامده مخاطب خالی ذهن بولنمق واجب دکلدر بو بحثه دائر
اوله رق جملهٔ تحقیقات شیخدندرکه بعض کره ان کلمهسی حال مخاطب منظور اولمیه رق فقط متکلمك
واقع اولان برامرك وقوعنی استبعادندن ناشی غیر واقع ظن ایتمسنه دلالت ایچون اولور مثلا مخاطبك
مشاهد ومسموعی اولان برشیئده · انه کان من الامر ماتری · یعنی مشهودك اولان امر واقع اولدی
دیرسن مراد امر مستبعد الوقوع مذکورك کندی ظنی کبی اولمیوب وقوعبولدیغنی اثباتدر
و · احسنت الی فلان ثم انه فعل جزائی ماتری · دیرسن مراد مقابل احسانده ظهور ایدن اسائتی
استبعاددر ونظم جلیلده ﴿ رب انی وضعتها انثی ﴾ و ﴿ رب ان قومی کذبون ﴾ قول شریفلرنده
بو قبیلدندر الحاصل متکلم خلاف ظنی اوزره واقع اولان برشیئك استبعاد وقوعنی کلامنه ان کلمهسنی
ادخال ایله تقریر ایدر وبونده حال مخاطب اصلا منظور دکلدر وبو استبعاددن تحزن وتحسر وتوبیخ
وسائر مقامه مناسب شیلر تولد ایلر وان کلمهسی انشاء تحسر وتحزن ایچوندر دیو بیان ایتدکلری
محللرده مراد بو معنی اولوب یوقسه انشاء تحسر وتحزنه موضوعدر دیمك دکلدر زیرا انشا آت ان
ایله تأکید اولنمز وان کلمهسنك خصائصندندرکه ضمیر شان ایچون ان کلمهسیله اولان حسن
بدون ان حاصل اولمیوب بلکه بعض مواضعده یعنی جملهٔ مفسره شرطیه ویاخود فعلیه اولدیغی
وقتده بدون ان صحیح اولمز وبوکا دلیل کلام فصحایی تتبع واستقرادر نتهکیم ﴿ انه من یتق ویصبر ﴾
و ﴿ انه من یعمل سوء ﴾ و ﴿ انه لا یفلح الکافرون ﴾ قول شریفلرنده واقعدر وخصائص اندن
بریسیده کندوسنده معنای فعل اولدیغی جهتیله نکرهیی مبتدا مقامنده اولمق صلاحیتنه تهیئه
ایتمسیدر شاعرك · ان شواء ونشوة · وخبب البازل الامون · قولنده اولدیغی کبی تمام بیت · هی
لذة العیش والفتی · للدهر والدهر ذوفنون · اولوب اشبو بیت ثانیده · هی لذة العیش · ان شواء
قولندن خبردر · شواء · بریان وکباب و · نشوه · سکر و · خبب · برنوع عدو معنالرینه اولوب بازل اموندن
مراد سنی مرتبهٔ تاسعهیه رسیده اولوب خوف ضعفدن امین قواسی متین اولان ناقهدر مفهوم کلام
لحم طریدن طبخ اولنسان نقل کباب ایله نشئهٔ شراب ناب وکمالنه رسیده اولمش ناقهدن عدو وپرتاب
اسباب لذائذ عیش وزندکانی اولوب لکن نه چاره که کافهٔ بنی آدم دهر صاحب فنونك هدف تیر حیف
اوله رق لذائذ دنیویهده بقا غیر متصوردر ونکرهٔ موصوفه نك ان ایله حسنی تزاید ایدر شاعرك
· ان دهرا یلف شملی بسعدی · لزمان یهم بالاحسان · قولی کبی حاصل معنای بیت تحقیقا محبوبهٔ
سعدانك فراق سببیله اولان حال شمل وتفرقهمی لف وجمع ایدن ویاخود حال شمل وتفرقهمی وصال
سعدی ایله لف وجمع ایلیسان زمان حقمده قصد احسان ودفع نوائب حدثان ایتمش اولان برزمان
سعادترساندر دیمك اولور وخصائص اندن بریده حذف خبردر · ان مالا وان ولدا · وان زیدا وان
عمروا · کبی زیرا ان نك اسقاطی حیننده مع وجود القرینه حذف مذکورك عدم حسنی بارز وفقدان
قرینه ایله کلیا غیر جائزدر نتهکیم حذف مسند بحثنده ایضاح اولنسه کرکدر وکلام شیخ بوندن
عبارهدر وبعض کره متکلم حکمه معتقد اولمدیغندن حکم ایچون عند المتکلم وقع واعتداد اولمدیغی
ویاخود لفظ تأکید ایله حکم نزد مخاطبده رایج ومقبول اولمیوب لکن ترك تأکید حالنده رواجی محتمل

بولندیغی جهتله نفس متکلم حکمك تأکیدنه مساعد اولمیه رق حکم منکرده اختیار ترك تأکید اولنور نته کیم صاحب کشاف ﴿واذا لقوا الذین امنوا قالوا امنا واذا خلوا الی شیاطینهم قالوا انا معکم﴾ قول شریفنده خامه کذار تحقیق اولمشدر که منافقونك مؤمنینه توجیه خطاب ایلدکلری «امنا» قوللری اقوی واوکد کلامیه جدیر اولمیوب جملهٔ فعلیه ایله اتیان اولنمشدر زیرا منافقونك «امنا» قوللریله ادعالری کندولرندن حدوث ایمانه اولمسی جملهٔ فعلیه اقتضا ایلمشدر وایمانده اوحدیون اوله رق اخوانلرندن مفارقتلرینی مدعی اولمدقلری جهتله بلا تأکید آمنا دیلمشدر بوده یا ادعاء مذکوره تصدی ایدرك لفظ توکید و مبالغه ایله ایراده کندولرنده اعتقاد ایماندن برباعث ومحرك اولمامسیله نفسلری مساعد اولمدیغندن ویاخود هرنقدر لفظ توکید ایله ایراد ایتسه لرده عند المؤمنین رایج ومعتبر اولمیه جغندن ایچوندر واما اخوان شیاطینلریله نفسلرندن یهودیت اوزره ثبات ایله اخبارده مخاطبه لرینی «انا معکم» جملهٔ اسمیه ومؤکده سیله اتیانلری منافقینك یهودیت اوزره اخبار ثباتلریله مخاطبه ده مخاطبونك صدق رغبت ووفور نشاطلری اولوب منافقیندن بو اخبار عندلرنده رایج و مقبول اولمسیله مظنهٔ تحقیق وان ایله توکیده محل حقیق اولدیغیچوندر و بعض کره حکم معلوم و معتقد متکلم اولدیغی مخاطبك انکارنه مبنی حکم تأکید اولنور مثلا «انك عالم کامل» دیرسن ونظم جلیلده ﴿قالوا نشهد انك رسول الله﴾ قول شریفیده بوقبیلدندر وخبری اعتقادینه موافقدر دیو ادعا ایدن متکلم آخرك ادعاء مذکورده کاذب اولدیغی مخاطبه تنبیه مراد ایتدیکك صورتده هرنقدر مخاطب حکمی منکر دکلسه ده مدعای متکلم آخره مطابق اولمسیچون حکمی تأکید ایدرسن ﴿ان المنافقین لکاذبون﴾ قول شریفی کبی زیرا هرنقدر حضرت رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم منافقونك کاذبون اولدقلرینی منکر دکلرسه ده منافقونك «انك لرسول الله» قوللرینی اعتقادلرینه موافقدر دیو کلام مؤکدله ادعالرینه مطابق اولمسیچون انلرك بیاز کذبنده دخی کلام مؤکد ایراد اولنه رق ﴿انهم لکاذبون﴾ بیورلمشدر واما ﴿والله یعلم انك لرسوله﴾ قول شریفنك تأکیدی ﴿ان المنافقین لکاذبون﴾ قولنده تکذیبك نفس الامرده مشهود بهه رجوعی ابهامنی دفع ایچون تحقیق حکم رسالتده مبالغه نك وجوبندن ایچوندر والا مخاطب اولان جناب پیغمبر حکم رسالته ولازم حکمه عالمدر وتأکیدات بعضا کمال تضرع وابتهال ایچون اولور بطریق الحکایه ﴿اننا آمنا﴾ قول شریفی کبی و بعضا کمال خوف ایچون اولور کذلك بطریق الحکایه ﴿انك من تدخل النار فقد اخزیته﴾ قول شریفی کبی اشته بو مزایا واعتباراته لایقیله صرف لحاظهٔ دقت وتأمل اولنه رق مواقع مقتضیه ده مناسب مقامات اولان اعتباراتی اخراجه اعتنا وظائف معتادندر قال رحمه الله (ثم الاسناد منه حقیقة عقلیة) محل ضمیرده اسم ظاهر اتیانی اسناد خبری یه ارجاعیله توهم تخصیصدن احترازه مبنیدر یعنی کرك اسناد خبری اولسون وکرك اسناد انشائی اولسون علی الاطلاق نسبتدن بعضیسی حقیقت عقلیه در مصنف رحمه الله «منه حقیقة» تعبیر ایدوب «اما حقیقة اومجاز» عبارهسیله بطریق الحصر عدم ایرادی عندنده «اسناد» حقیقت ومجازدن عام اولدیغنه استناده مبنیدر نته کیم «الحیوان جسم» امثالی مسند فعل ویاخود معنای فعل اولمیان کلامده واقع اسناد عند المصنف نه حقیقت ونه مجازدر وعندنده مختار اولان بو اصله مبنی اسناددن بعضیسی حقیقت وبعضیسی مجاز وبعضیسی نه حقیقت ونه مجاز اولدیغنه اشارت قصد ایلمشدر ومصنف حقیقت ومجازی عبد القاهر وصاحب مفتاح کبی صفت کلام قیلوب صفت اسناد اولمسنی اختیار ایلمسی اسناده صفت اولدیغی صورتده حقیقت ومجاز تسمیه قلنان شیئك عقله نسبتی بالذات وبلا واسطه اوله جغنه وکلامه صفت اولدیغی تقدیرده کلامك عقله منسوب اولان اسناده اشتمالندن طولایی عقله نسبتی بو واسطه ایله اولمق اقتضا ایده جکنه مبنی ایدوکنی ایضاحده اتیان ایلمشدر چونکه اسناده حقیقت عقلیه تسمیه سی محلنده ثبوتی ومجاز تسمیه سی محلندن تجاوزی اعتباریله اولوب واسنادك محلنده ثبوت وعدم ثبوتیله حاکم عقل اوله رق وضع دکلدر زیرا بر کلمه نك دیکر کلمه یه اسنادی تعیین واضع لغتله اولمیوب بلکه قصد متکلم ایله حاصلدر مثلا «ضرب زید» جمله سنده «ضرب» فعلی

تعیین واضع لغتله زیددن خبر اولمیوب بلکه خبریتی ضربك زیده فعلی اولمق اوزره اثباتی مراد ایدن کمسه نك قصدیله در وواضعه عائد اولان انجق «ضرب» لفظی اثبات ضرب ایچون اولوب مثلا خروج ایچون اولمدیغی وزمان ماضیده واقع ضرب ایچون اولوب ضرب مستقبل ایچون اولمدیغی تعیینیدر بوجهتله اسنادك عقله نسبتی بلا واسطه وکلامك عقله نسبتی حاوی اولدیغی اسنادك عقله منسوبیتی اعتباریله اولور مصنفك بحث حقیقت ومجاز عقلی یی مسائل علم معانیدن قیلوب صاحب مفتاح وتابعلرینه اتباع ایله علم بیانده ایراد ایتمامسی بحث مذکورك تعریف معانیده داخل اولوب حقیقت ومجاز دخی تأکید ومؤکداتدن تجرید کبی تعریف معانیده ذکر اولنان احوالدن اولمسنه مبنی ایسه ده بو کلام محل نظردر زیرا علم معانینك احوال مذکوره دن بحثی لفظك احوال مذکوره ایله مقتضای حاله مطابقتی حیثیتندن اولوب حقیقت ومجاز عقلیلرده اولان بحث ایسه بو حیثیتدن اولمدیغی وعلم معانیده ایراد حقیقت ومجازی مقتضی اولان دواعیدن بحث اولنمدیغی ظاهردر واکر حیثیت مذکوره اعتبار اولنمسه حقیقت ومجاز لغویلر دخی احوال مسندالیه ومسنددن اوله رق علم معانیده داخل اولمسی لازم کلوردی قال رحمه الله (وهی اسناد الفعل اومعناه الی ماهوله عند المتکلم فی الظاهر) حقیقت عقلیه دن مراد فعل ویاخود معنای فعلی عند المتکلم ظاهرده ماهوله نه اسناددر واسناددن مقصود ناقصه وتامهٔ خبریه وانشائیهٔ محققه ومقدره دن اعم اولان نسبتدر معنای فعل مصدر واسم فاعل ومفعول وصفت مشبهه واسم تفضیل وظرف امثالیدر واسنادی فعل ومعنای فعله تخصیص «الحیوان جسم» کبی کندوسنده مسند فعل ویاخود معنای فعل اولمیان اسناددن احتراز ایچوندر «الی ما» قولنده «مالی شیء» معناسنده موصوفه اولوب تعیین معتبر دکلدر «هو» ضمیری فعل ویا معنای فعله و «له» ضمیری شیئه راجع اولوب فعل ویاخود معنای فعل کندوسیچون اولان شیئه اسناد دیمکدر «ماهوله» مثلا «ضرب زید عمروا» امثالی مبنی للفاعلده فاعل یعنی زید و «ضرب عمرو» کبی مبنی للمفعولده مفعول به یعنی عمرودر زیرا اولده اسناد اولنان ضاربیت زید ایچون وثانیده اسناد اولنان مضروبیت عمرو ایچوندر لکن مجاز عقلیدن مثلا «نهاره صائم» بونك خلافنده اوله رق نهاره اسناد اولنان صوم نهار ایچون اولیوب بلکه رجل صائم ایچون اولمسیله ماهوله نك غیری یه اسناددر «عند المتکلم» قولی عاملدن نیابتی جهتله ظرفه یعنی له یه متعلق اوله رق فی اعتقاد المتکلم مفهومنده اولوب بوقید ایله مقصود اعتقاد متکلمه مطابق و واقعه غیر مطابق اولان اسنادی تعریفده ادخالدر زیرا ماهوله واقعده وعند المتکلم اولمق امرینه محتمل اولمسیله عند المتکلم قولیله قید اولندیغی کبی کرك واقعه مطابق اولسون وکرکسه اولمسون اعتقاد متکلمه مطابق اولان ماهوله ده نص اولمش اولور لکن بونك عکسی اوله رق کرکسه واقعه مطابق اولسون وکرکسه اولمسون اعتقاد متکلمه مطابق اولمیان تعریفدن خارج اوله رق باقی قالمسیله بونلرك دخی درج وادخالی ضمننده «فی الظاهر» قیدنی زیاده ایلمشدر بودخی ظرف مذکوره متعلقدر مفهوم تعریف حقیقت عقلیه فعل ویاخود معنای فعلی متکلمك ظاهر حال وکلامنه نظرا عندنده ماهوله‌ی اولان شیئه یعنی فعل ویاخود معنای فعل کندوسیچون ثابت اولان شیئه اسناد ایتمکدر وبو وجهله مسند مذکور مسندالیهك اعتقاد متکلمده ماهوله‌ی اولدیغنك ظاهر کلامندن مفهوم اولمسی اعتقادنده ماهوله نك غیری اولدیغنه دلالت ایده جك قرینه نصب ایتمامسیله اولور وفعل ویاخود معنای فعلك اسناد اولندیغی شی ایچون ثبوتیله مراد فعل ویاخود معنای فعلك معناسی اوشی ایله قائم وانکچون وصف اولوب واوشیئه اسناد اولنمق حق اولمقدن عبارهدر کرکسه مخلوق الهی اولسون وکرکسه مذهب اعتزالده افعال عباد کبی مخلوق غیر اولسون وکرکسه ضرب فعلی کبی اختیاریله صدور ایتسون واسترسه مرض وممات کبی بلا اختیار صدور ایلسون جمله سندن عامدر و مسندك مسند الیه اوزره حملی شرط اولمیوب والا «اعجبنی ضرب زید» امثالی کندوسنده مسند مصدر اولان کلام خروج ایدر زیرا ضربك زیده اسنادی حقیقت اولوب حالبوکه زید اوزره محمول دکلدر

(كقول المؤمن انبت الله البقل) بو مثال افراد معرفدن واقعه واعتقاد متكلمه مطابق اولان اسنادى تمثيل اولوب زيرا مؤمنك انبات بقلى جناب بارى يه نسبت ايلمسى هم واقعه مطابق وهم اعتقاد متكلم مؤمنه موافقدر (ونحو قول الجاهل انبت الربيع البقل) اشبو مثال ثانى ينه افراد معرفدن يالكز اعتقاده مطابق اولان اسنادى تمثيل اولوب زيرا شخص جاهل ظاهره نظر ايدرك منبت بقل ونبات وقت ربيعدر ديو معتقد اولمسيله انباتى ربيعه نسبت ايلمسى هرنقدر واقعه غير موافق ايسه‌ده اعتقادنه مطابقدر ويالكز واقعه مطابق اولوب حقيقة اعتقاد متكلمه مطابق اولميان اسناد دخى افراد معرفده داخل وظاهرا اعتقاد متكلمه موافق اولمسيله تعريف دخى شاملدر مثلا معتزلى اولان كمسه‌نك حال اعتزالنى بيلميان كمسه‌يه حالنى اخفا ايلديكى حالده . خالق الله تعالى الافعال كلها . قولى كبى زيرا عند المعتزله خلق افعال مخلوقه مسند اولمسيله هرنقدر بو كلامده حقيقة عند المتكلم ماهو لهنه اسناد دكلسه‌ده بوكا دلالت ايده‌جك قرينه‌نك فقدانى جهتيله ظاهرا عندنده ماهو لهنه اسناددر (ونحو قولك جاء زيد وانت تعلم انه لم يجئ) اشبو مثال واقع واعتقاده مطابق اولميوب تعريفده داخل اولان اسناده مثالدر يعنى زيدك عدم مجيئى يالكز متكلمك معلومى اولوب مخاطبك معلومى اولمديغى حالده . جاء زيد . قول كاذبى دخى ظاهرده عند المتكلم ماهو لهنه اسناد اولوب اقسام حقيقتدندر زيرا كاذب خلاف ارادة‌سى اوزره قرينه نصب ايتمزكه حتى تعريف حقيقتدن خارج اوله‌رق مجاز اولسون مصنفك مفيد حصر اولان تقديم مسند اليه ايله . وانت تعلم . قولى مخاطبكده متكلم كبى زيدك عدم مجيئنه عالم اولمسى صورتندن احترازدر زيرا بو تقديرجه اسنادك حقيقت اولديغى تعين ايتميوب بلكه ايكى قسمه منقسم اوله‌رق بريسى مخاطب زيدك عدم مجيئنى بيلديكى كبى متكلمك دخى معلومى اولديغنى عارف اولمسى وثانى متكلمك معلومى اولديغنى بيلمامسيدر و بو قسميندن اول زيدك عدم مجيئنه علم متكلم معلوم مخاطب اولمسيله قرينهٔ صارفه‌نك وجودندناشى نه حقيقتده ونه ظاهرده عند المتكلم ماهو لهنه اسناد اولمديغى جهتيله حقيقت عقليه اولميوب بلكه اكر مثلا جانى غلام زيد اولوبده مجيئى زيده اسناد وجه ملابستدنناشى اولورسه مجاز اولور والا كلام معتدبه اولميوب حقيقت ومجازدن نامعدود وبلكه قائلى قلت عقل وكياست وكثرت حمق وبلاهته نسبتله حقنده درجهٔ اعتبار مسدود اولور نته‌كيم صاحب مفتاح تصريح ايلمشدر لكن قسم ثانى بونك خلافنده اولوب زيرا عدم مجئ زيد متكلمك معلومى اولديغنه علم مخاطب لاحق اولمامسيله ظاهر كلامدن بو اسناد عند المتكلم سهو وياخود نسيانه مبنى ماهو لهنه اسناددر ديو فهم وجزم ايدر صاحب مفتاح حقيقت عقليه‌يى . هى الكلام المفاد به ماعند المتكلم من الحكم فيه . قوليله تعريف ايلمشدر يعنى حقيقت عقليه بر كلام يعنى برمركبدركه انكله كلام مذكورده مندرج اولوب ظاهر حال متكلمدن معتقدى اولديغى فهم اولنان حكم واسناد افاده اولنور اسناد مذكوردن مراد كلام مذكورده اولان نسبت اولوب تامه وناقصه‌دن عامدر مصنفك بو تعريفدن عدولى برقاچ امره مبنيدركه اول صاحب مفتاح حقيقت عقليه‌يى كلامه صفت قلوب مصنف اسناده صفت اولمسنى اختيارى اوله‌رق بونك اولوينه دائر كلام سبقت ايتمشدر وامر ثانى تعريف صاحب مفتاح . الانسان جسم . امثالى كندوسنده مسند فعل وياخود معناى فعل اولميان كلامه شمولى سببيله مطرد يعنى اغيارنى مانع اولمامسيدر زيرا مسندى فعل ويامعناى فعل اولميان كلام نه حقيقت ونه مجازدر لكن بو سؤالدن مصنفه جواب ويريلوركه كلام مذكوره نه حقيقت ونه مجاز اطلاق اولنمامسى ممنوع اولوب بونك افراد حقيقت عقليه‌دن اولديغى اثباته شيخك حقيقت عقليه‌يى تعريفده . انها كل جملة وضعتها على ان الحكم المفاد بها على ماهو عليه فى العقل واقع موقعه . قولى كافيدر زيرا مفهومى حقيقت عقليه كندوسيله افاده اولنان حكم يعنى نسبت عند العقل بولنديغى وجه اوزره اولوب وعند العقل كندوسيچون اولان موقعده واقعدر ديو بنا ايتديكك جمله‌لردن عبارتدر ديمك اولور ايمدى شيخك بو كلامى كندوسنده مسند فعل ويامعناى فعل اولميان كلامك دخى قسم حقيقتده

داخل اولديغنى اثباته وافيدر بو صورتده تعريف مصنف بعض افراد معرف خارجده قالمسيله غير منعكس اولور ومصنفك تعريف صاحب مفتاحدن سبب عدولى اولان اموردن امر ثالث تعريف سكاكينك عدم انعكاسيدر زيرا فى الظاهر قيدينك تركنه مبنى تعريف مذكور كرك واقعه مطابق اولسون وكرك اولمسون اعتقاده مطابق اولميان كلامه صادق اولمز حالبوكه بو نوع كلام دخى افراد حقيقت عقليه‌دندر واشبو امر ثالثدن اعتذارده سكاكينك فى الظاهر ايله تقييدى مرادى اولوب فقط لفظا ترك ايلمسى مقابلى اولان مجازى تعريفده ذكر ايلديكى كلامدن فهم اولنه‌جغنه اعتماده مبنيدر ديمك تعريفاتده شايان التفات وقبول دكلدر بلكه جواب صواب تعريف مذكورك كلام مزبوره عدم صدقنك ممنوعيتيدر زيرا سكاكينك . هى الكلام المفاد به ماعند المتكلم . قولى حقيقتده وياخود ظاهرده معتقد متكلم اولمقدن اعمدر يعنى ماعند المتكلم قولى . ماعند المتكلم فى الحقيقة وماعند المتكلم فى الظاهر . معنالرى بيننده متردد وايكيسنه دخى محتمل اوله‌رق عند المتكلم فى الحقيقة ديمك معناسنده نص دكلدركه حتى حدك . ماالايطابق الاعتقاد سواء طابق الواقع ام لا . افرادنه عدم صدقى لازم كلسون وبلكه ماعند المتكلم فى الظاهر معناسنه حملى اظهردر چونكه كلام متكلمه حقيقت ويامجازدر ديو مخاطبك استدلالى ظاهر احواله نظرله اولوب ضمير متكلمده اولان شيئه اطلاع ايله دكلدر زيرا اطلاع سرائر نامقدور وتعريفاتده غير منظوردر وبرقائل ايچون تعريف مصنف اوزرينه اغيارنى مانع وافرادينى جامع دكلدر ديو ايراد ايتمك واردر اما اغيارنى مانع اولمديغى زيرا تعريف مصنف شاعرهٔ خنسانك . فانماهى اقبال وادبار . قولى كبى فاعل ويامفعول مصدر ايله توصيف اولنديغى كلامه صادق اولور شويله‌كه مثلا قول مذكورده اقبال ايله ادبار ناقه ايچون ايكى امردركه ناقه‌يه اسناد اولنمق حقلرى اولمسيله بونلرك ناقه‌يه اسنادنه معناى فعلك ماهو لهنه اسناددر ديمك صادق اوله‌رق تعريف حقيقتده مندرج اولور حالبوكه مجاز عقلى اولديغنه شيخ دلائل الاعجازده نص ايدوب ديمشدركه شاعرهٔ خنسا اقبال وادبار ايله معناى موضوعلرينك غيريسنى مراد ايتمديكه حتى كلمه‌ده مجاز اولسون وانجق مجاز ناقه‌يى كثرت اقبال وادبارندن ايچون كأن اقبال وادباردن تجسم ايتمش كبى قيلمسنده‌در الحاصل . انماهى اقبال وادبار . قوليله افاده اولنان حكم ناقه ايله اقبال وادبار بيننده حكم اتحاددن عبارت اولوب عقلده اولان موضعندن خارجدر وكأن ناقه كثرت اقبال وادبار سببيله بونلرك عينى اوله‌رق اقبال وادباردن تجسم ايتمش اولديغى تأويلنه مبنيدر بو صورتده عند العقل اولان حكم بو قول ايله مفاد اولان حكمك خلافنده اوله‌رق مجاز عقلى اولور وقول مذكور مضافى حذف ايله مضاف اليهى موضع مضافه اقامه قبيلندن اولمق اوزره ايراد ولنورسه‌ده مجاز وضعى اولمديغى كبى بو قبيلدن دخى دكلدر زيرا بو قبيلدن عد ايدوبده انماهى ذات اقبال وادبار تقديرنده‌در دينلسه افساد شعرى مؤدى اولور شوجهتله‌كه نفوس ارباب بلاغت شعرده اولان معانئ غريبه ولطائفله متلذذ اولور حالبوكه شعر مذكورده مضاف تقدير اولنديغى كبى معنى حقيقتى اوزره اولوب شوق ولذائذ نفسانيه‌دن مهجور اوله‌رق الوان ونقوشدن مغسول اولان اشيا مقامنه ومزايا وخصوصياتدن ساده اولوب ذوق ومعرفتى صحيح ومعانى ايچون مقامات لاتقديه كثير النسبه اولان اصحاب لسن وفصاحت عندنده كندوسيچون مساغ وجواز اولميان كلام مرذول ومردود درجه‌سنه تخريج وايراد ايتمش اولورز وعلماء معانينك قول مذكورده تقدير مضافدن مرادلرى اكر كلام ظاهرى اوزره اتيان اولنمش اولوبده مبالغهٔ مذكوره قصد ايدلمامش ايسه حتى لفظ ذات ايله اتيان اولنمقدر ديمك اولوب يوخسه قول مذكورده لفظ ذات مقدر ومراد اولمق معناسنه دكلدر الحاصل اشبو قول خنسا وامثالى شيخك اشبو نصى اوزره مجاز عقلى قسمندن اولوب حالبوكه تعريف مصنف بو قوله صادق اولمسيله تعريف مذكور مطرد دكلدر لكن جوابى بودركه تعريف مذكورده اولان . الى ماهو . قيدنده مالفظى ملابسدن عبارت اولوب . الى ملابس . مفهومنده‌دركه مراد فعلى كندوسيچون اولان فاعل

ويامفعوله اسناد ديمكدر نته كيم مصنف آتيده . وله ملابسات شتى . قوليله تصريح ايتسه كركدر قول مذكورده اولان اسناد ايسه مبتدايه اسناددر وعند المصنف مبتدايه اسنادنه حقيقت ونه مجازدر واما تعريف مذكورك افرادنى جامع اولمديغى زيرا منفياتدن . ماقام زيد . و . ماضرب عمرو . امثالنه صادق دكلدر چونكه قيام وضربك اسنادى نه حقيقتده ونه ظاهرده ماهولهلرينه اولميوب زيرا زيد قائم دكلدركه قيام كندوسيچوندر دينلسون وعمرو ضارب دكلدركه ضرب كندوسيچوندر دينلسون واكر مراد منفى اولان قيام وضربك ماهولهنه اسنادى ديمك اولورسه مجاز عقليدن منفى اولانلرده تعريفده داخل اولور ماصام يومى وماقام ليلى وشاعرك . لقد لمتنى يا ام غيلان فى السرى . فنمت وماليل المطى بنائم . قوللرنده اولان يوم وليل صوم وقيام ومنام منفيلرينك ماهو لهلريدر شاعر مرقوم كندوسنى سير وسفر ليل ايله لوم وعذل ايدن ام غيلان نام مرئه يه خطاب والتزام نوم وراحتله طلبهٔ وصال وملاقاتى اولماسندن طولايى . فنمت . لفظيله عتاب ايدرك مطيهسى اولان ناقهنك راه سفرلياده تارك نوم واستراحت ايدوكنى اتيان ايله تحمل مشاق سفريهده قوة وجلادتنى ايراد وبيان ايلمشدر وحاصل اشكال چونكه اسناد جهت اثبات ونفيدن اعم اولوب وفعلك ماهولهنه اثباتنك معناسى ظاهردر لكن فعلك ظاهرده عند المتكلم ماهولهندن نفينك معناسنى استفساردن عباره اولوب جوابى بودركه بونك معناسى اكر كلام منفى نفيدن مجرد اعتبار اولنهرق صورت اثبات ايله ادا اولنسه ماهولهنه اسناد اولور ديمكدر زيرا نفى فرع اثباتدر ايمدى قام زيد كلامنده اسناد ماهولهنه اولمسيله حقيقتدر كذلك نفى ايدوب ماقام زيد دينلسه ينه حقيقتدر لكن صام نهارى قولنده اولان اسناد بويله اولميوب ماهولهنك غيرى يه اسناد اولمسيله كرك اثبات اولنسون وكرك نفى اولنسون مجازدر و . انهارك صائم وليت نهارى صائم . امثالى سائر انشا آتده اولان كلامده بومجرادهدر قال رحمه الله (ومنه مجاز عقلى) واسناددن برنوعى مجاز عقليدر واشبو مجاز عقلى يه . مجاز حكمى . و . مجاز فى الاثبات . و . اسناد مجازى . دخى تسميه ايدرلر قال رحمه الله (وهو اسناده الى ملابس له غير ماهو له بتأول) مجاز عقلى فعل وياخود معناى فعلى بطريق التأول ماهولهنك يعنى فعل وياخود معناى فعل كندوسيچون اولان ملابسك غيرى برملابسنه اسناددر واشبو ماهولهى اولان ملابسدن مراد فعل مبنى للفاعل اولورسه فاعل ومبنى للمفعول اولورسه مفعول به اولديغى حقيقت عقليه مباحثنده مرور ايتمشدر ملابس مناسب ومقارن معناسنه اولوب مراد فعل ويا معناى فعلك متعلقاتيدركه فاعل ومفاعيل وامثالندن عبارهدر . بتأول . قولى . اسناده . لفظنه متعلق اولوب ظرف لغودر ويا ملابست وياخود سببيت وياخود الت ايچوندر وشيدن اسنان ارادهسيله . تأولت الشئ . قولنك مفهوم حقيقيسى اسنادك كندوسنه رجوع ايتديكى حقيقتى وياخود اسنادك من جهة الفعل مرجع اسناد اولان موضعى طلبدن عباره اولوب مثلا . انبت الربيع البقل . قولنده اولان تأول حقيقتى طلبدركه ماهولهنه اسناد ايله . انبت الله البقل . معناسيدر وتأولده بوصورت حقيقتى اولان مجازاته كورهدر ومثلا . اقدمنى بلدك حق لى عليك . قولنك مفهومى . قدمت بلدك لحق لى عليك . ديمك اولوب اقدام امر موهوم اولهرق حقيقة فاعلى اولماسيله بومجاز ايچون حقيقت غير متصوردر يعنى مخاطب اوزرنده اولان حق متكلمه اسناد اولنان اقدامك حقيقة اسنادنه صالح برشى موجود دكلدر لكن انكچون من جهة العقل محل واردركه حق ايچون مجيئدن عبارهدر اولت وتأوت فعللرى آل الامر الى كذا ويؤل قوللرندن مأخوذ اولوب امر شوصورته منتهى اولدى مفادنه ومآل مرجع معناسنهدر وبناء تأول طلبه محمول اولهرق معناى تأول طلب اول يعنى انتها ورجوعى طلب ديمك اولور واول ورجوعى طلب مايؤل اليهى طلبدر نته كيم شيخ دلائل اعجازده بووجهله تحقيق مآل ايلمشدر والحاصل تأول اسنادا اسنادى ماهولهنه اسناد اولمقدن صرف ايدهجك برقرينه نصب اولنمسيدر زيرا اسنادك مايؤل اليهنى طلب وجود قرينهنك رديفيدر مصنف رحمه الله ذكراولنان تعريف حقيقت ومجازى تفسيره اشارتله بيوردلركه (وله ملابسات شتى يلابس الفاعل والمفعول به والمصدر والزمان والمكان والسبب) . شتى . شتينك

جمعی اولوب مختلفه معناسنهدر مريض ومرضى كبى يعنى فعل ايچون ملابسات مختلفه اولوب فاعله ومفعول به ومفعول مطلقه وزمان ومكانه وسببه ملابس اولور ومفعول معه وحال وتميز واستثنايه عدم تعرضى فعل بونلره اسناد اولنمديغيچوندر قال رحمه الله (فاسناده الى الفاعل او الى المفعول به اذا كان مبنياله حقيقة كامر) ايمدى فعل ويامعناى فعلك مبنى للفاعل اولديغى صورتده فاعله ومبنى للمفعول اولديغى صورتده مفعول به اسنادى حقيقتدر نته كيم امثلهسى مرور ايلدى بوتفسير ايله تعريف حقيقتده . ماهوله . قولى فاعل ومفعولدن اعم اولديغى معلوم اولور قال رحمه الله (والى غيرهما للملابسة مجاز) وفعل معلومك فاعلك غيرى يه وفعل مجهولك مفعولك غيرى يه ماهولهى اولان فاعل ويامفعوله ملابست فعلده مشابهتدن ايچون اسنادى مجازدر ايمدى مجاز وضعيده رجل شجاعك جرأتده اسده مشابهتيچون رجل شجاعه اسم اسد استعاره اولنديغى كبى اسناد دخى غير ماهولهنك ملابسنده ماهولهنه مشابهتيچون ماهولهندن غير ماهولهنه استعاره اولنور وبونده طرفين اسناد اولان مسند ومسند اليهدن هيچ برنده استعاره اولميوب بين المجازين بوتشبيهدن غرض مجرد مجاز عقليده اولان شوحالتى حال استعارهٔ اصطلاحيه يه اشبهدر ووجه شبه هر بورلرنده برشيئك شئ آخره بينلرنده اولان مشابهتدن ايچون استعاره اولنمسنده اشتراكلريدر نته كيم شيخ ربيعك صانع قادره فعلك كندوسنه تعلق وجودنده تشبيهى كأن وكاف وبونلر امثاليله افاده اولنان تشبيه اولميوب بلكه بوتشبيه متكلمك فعل انباتى اسنادده ربيعه حكم قادرى اعطا ايلديكى حيثده رعايت ايلديكى جهتدن عبارهدر وبوتشبيه ما كلمهسى ليس كلمهسنه تشبيه اولنهرق ما ايله اسمى رفع وخبرى نصب اولندى قولمز كيدر زيرا غرض لفظ مايه عملده ليس كلمهسنك حكمنى اعطاده نفسلرنده اجرا ايتمش اولدقلرى تقدير وتصورى بياندن عبارهدر ديو صحيفه طراز دلائل اعجاز اولمشدر قال رحمه الله (كقولهم عيشة راضية) مبنى للفاعلك مجازا مفعول به اسناد اولنديغنه مثالدر زيرا . راضية . اسم فاعل اولوب عيشة لفظنه راجع اولان ضميره مسندر حالبوكه راضى اولان صاحب عيشه اولوب عيشه مرضيهدر (وسيل مفعم) عيشة راضية قولنك عكسى اولوب مبنى للمفعول فاعله اسناد اولنديغنه مثالدر زيرا مفعم . افعمت الاناء . قولندن اسم مفعول اولديغى حالده فاعله اسناد اولنمشدر الحاصل . مفعم . مملو معناسنه اولوب مملو ايسه وادى وسيل ممليدر (وشعر شاعر) مصدره اسناد ايچون مثالدر زيرا حقيقت كلام . شعر الرجل شعرا . اولوب شعر ماهوله حقيقيسى اولان رجله مسند وشعرا مفعول مطلق اولديغى حالده لاجل المبالغه مجازا فعل مصدره اسناد اولنهرق شعر شعر تركيبنه افراغ ايله بعده فعل مذكوردن اسم فاعل سبك ايلديكى حالده قلب اولنهرق شعر شاعر دينلمشدر لكن جدجده امثاليله تمثيل اولنمق اولى ايدى زيرا شعر هرنقدر لفظ مصدر اوزره اولسهده مشهور وفهمده متعارف ومنظور اولان تأليف شعر معناسى اولميوب بلكه مشعور يعنى كلام منظوم مفهومنده مصدر بمعنى مفعولدر بوصورتده . عيشة راضية . قولى كبى مبنى للفاعلك مفعوله اسنادى قبيلندن اولهرق ما نحن فيهمز اولان مصدره اسنادامثلهسندن اولمز واشبو . شعر شاعر . مثالو كلامك حقيقتى امام مرزوقى رحمه اللهك نكاشتهٔ يراعهٔ تحقيق ايلدكلرى قاعدهدن عباره اولوب شويله كه مبالغه قصد ايلدكلرى برشيئك لفظندن تأكيد وتناهيسنه تنبيه ايچون اوشيئه اتباع وارداف ايلدكلرى برلفظى اشتقاق ايلمك شان وعادت عربدندر . ظل ظليل . و . داهية دهياء . و . شعر شاعر . امثالى بوقبيلدندر الحاصل برشعرك كمال متانت وجيادتنى بيانده صفت ناظم اولان شاعريتى شعره نسبتله شعر شاعر دينور شعر متين وجيد ديمكدر وظل ظليل وداهية دهياء دخى بويلهدركه ظل دائم ومصيبت عظيمه ديمكدر (ونهاره صائم) مثلا برشخص عابدى ثناده كوندزى صائم وكيجهسى قائمدر دينلور حالبوكه صوم وقيام شخص صائم وقائمك صفتى اولوب مجازا زمان صوم اولان نهاره اسناد اولنور (ونهر جار) مكانه اسناد ايچون مثال اولوب جريان صفت ما ايكن مجازا محل جريان اولان نهره اسناد اولنمشدر (وبنى الامير المدينة) سبب آمره اسناد ايچون مثالدر زيرا بنافعل مباشر اولوب

بحسب الامر سببی اولان امیر آمره اسناد اولنمشدر وسبب غائی یه مثال . ضربه التأدیب . قولیدر زیرا ضرب فعل ضارب اولوب مجازا سبب غائیسی اولان تأدیبه اسناد اولنمشدر و ﴿یوم یقوم الحساب﴾ دخی بو قبیلدندر زیرا حسابك قیامه ترتبنده حساب قیام ایچون سبب غائی کبی اولمسیله صفت اهل حساب اولان قیام مجازا حسابه اسناد اولنمشدر مصنفك اسناد مجازی ایچون اشبو تعریفندن ایکی امر خارج اوله رق افرادنی جامع دکلدر بونلردن بریسی فاعل ویاخود مفعول بهك مصدر ایله توصیفیدر . رجل عدل وانما هی اقبال وادبار . کبی زیرا عدل وصف رجل واقبال وادبار وصف ناقه اوله رق ماهو له نه اسناد اولوب حالبوکه مجاز عقلیدن اولدیغنه شیخك ذکری مرور ایدن نصی مستغنی تکراردر ثانی برشیئك محدث یعنی موجد وصاحبنك وصفیله توصیفیدر . الکتاب الحکیم . و . الاسلوب الحکیم . کبی زیرا بونلرده مبنی للفاعل اولان حکیم مفعوله اسناد اولنمش ایسه ده مسند اولان اشبو لفظ حکیمك ملابس اولدیغی مفعوله اسناد اولنمیوب بلکه افعال فاعلندن فعل آخرك ملابس اولدیغی مفعوله اسناد اولنمشدر که اوفعل آخر مثلا مثال اولده . انشأت الکتاب . کبی فعل انشادر حالبوکه مصنفك تعریف مجازده اولان کلامیله . وله ملابسات شتی . قولی فعل کندوسنه مجازا اسناد اولنان مفعول فعل مسندك ملابس ومناسبی اولمسنك وجوبنده ظاهردر وکذلك افعال فاعلندن فعل آخرك ملابس اولدیغی مصدره اسناد اولنان کلام دخی تعریفدن خارجدر . الضلال البعید . و . العذاب الالیم . کبی زیرا بعیدانجق ضال والیم معذب اولوب مجازا ضال ومعذبك فعلی اولان ضلال وعذاب جد جده طریقهسنده بعید والیم ایله توصیف اولنمشدر نته کیم کشافده بو وجهله مثبوت صحیفهٔ بیاندر ایدی ظاهردرکه بو مصدر یعنی ضلال وعذاب بعید والیم مسندلرینك ملابس اولدیغی شیدن اولمیوب بلکه بونلرك ملابسی اولان مصدر بعد والمدر لکن سؤال اولدن جواب ممکندرکه مبتدا فعل ویاخود معنای فعلك ملابساتندن اولماسیله رجل عدل امثالی عند المصنف نه حقیقت ونه مجازدر وسؤال ثانیدن جواب ممکندرکه تعریفده اولان ملابست واسطهٔ حرف ایله وبلا واسطهٔ حرف اولمقدن اعم اولوب وذکر اولنان صورتلر واسطهٔ حرف ایله اولان ملابسات قبیلندندر زیرا اصللری . حکیم فی کتابه وحکیم فی اسلوبه وبعید فی ضلاله والیم فی عذابه در . بو صورتده امثلهٔ مذکوره مبنی للفاعلك بواسطهٔ الجار مفعولنه اسنادی قبیلندن اولوب سائرده بوکا مقیسدر وعند صاحب الکشاف معتبر اولان فعلك مجازا اسناد اولندیغی شیئك فاعل حقیقی یه تلبسی اولوب فعلك تلبسی دکلدر زیرا دیمشدرکه مجاز عقلی فعل برشیئه اسناد اولنمقدرکه اوشی فی الحقیقه فعل کندوسیچون اولان شیئه ملابس اوله بوصورتده امثلهٔ مذکوره بلا تکلف تعریف صاحب کشافده داخل اولور ﴿فما ربحت تجارتهم﴾ نظم جلیلنده تجارتك مشتریلره تلبسی کبی یعنی فعل ربح فی الحقیقه کندوسیچون اولان مشتریلره تلبسی بولنان تجارته اسناد اولنمشدر وذکر اولنان . الاسلوب الحکیم . امثالی سببه اسناد قبیلندن قلمق دخی صحیح اولور اگر سؤال اولنورسه که چوق کره مجاز عقلی بو تعریفك شامل اولمدیغی نسب اضافیه وایقاعیهیه دخی اطلاق اولنور مثلا نسب اضافیهدن ﴿شقاق بینهما﴾ قول شریفی کبی زوجین حقنده اولوب اصلی . شقاقا بینهما . اوله رق علی طریق الاتساع ظرفه اضافه اولنمشدر ﴿ومکر اللیل والنهار﴾ دخی بوقبیلدن اولوب اصلی . مکر فی اللیل والنهار . در وشاعرك . یاسارق اللیلة اهل الدار . قولی دخی بو مسلکده اولوب اصلی . یاسارقا فی اللیلة احذر اهل الدار . در و . اعجبنی انبات الربیع وجری الانهار . قولمز دخی بو وتیرهده اوله رق اصلی انبات فی الربیع وجری الماء فی الانهار در ونسب ایقاعیهدن ﴿ولاتطیعوا امر المسرفین﴾ نظم جلیلنك اصلی لاتطیعوا المسرفین فی الامر اولوب نهی اطاعت مسرفینه ایقاع اولنهجق محلده مجازا مسرفینك امرینه ایقاع اولنمشدر . ونومت اللیلة . واجریت النهر . قوللرینك اصلی نومت الفلان فی اللیل واجریت الماء فی النهر در الحاصل اشبو نسب اضافیه وایقاعیهدن بولنان امثلهٔ مذکوره امثالنه مجاز اطلاق اولنوب حالبوکه بونلرده اسناد

اولمدیغی جهتیله تعریفدن خارجلردر جوابنده دیوزکه مجاز عقلی نسب اسنادیه ویاخود غیریسنده اولمقدن اعمدر نته کیم فعلك حق اسنادی اولدیغی شیئك غیریسنه اسنادی مجاز اولدیغی مثللو حق ایقاعی اولدیغی شیئك غیریسی اوزرینه ایقاعی ومضافك حق اضافهسی اولدیغی شیئك غیری یه اضافهسی دخی مجازدر زیرا فعل ویا مضافك حق اولان شیئك غیری یه ایقاع ویا اضافهسی موضع اصلیسنی تجاوزدر ایدی مصنفك ایراد ایلدیکی تعریف مذکور باخاصة اسنادده اولان مجاز عقلی بی تعریف اولوب معرفیله مراد بالخاصه اسناده اولان مجاز عقلی اوله رق سائرلری مقایسه ایله معلوم اولور ویاخود مطلق مجازی تعریف اوله رق تعریفده ذکر اولنان اسناد ایله مراد صریح کلامك دلالت ایلدیکی ذکری مرور ایدن اسناد ایله امثلهٔ مذکورهده اولدیغی اوزره کلامك مستلزم اولدیغی اسناددن اعم اعتبار اولنور شویله که زوجین بیننك شاق ولیل ونهارك ماکرین ولیلهنك مسروقه وامرك مطاع قلنمسنده صراحت اسناد یوغیسهده لکن اسنادی مستلزمدر ﴿واولئك شر مکانا واضل سبیلا﴾ نظم کریمنده اولدیغی کبی فاعل مجازی تمیز قلندیغی کلامده دخی اعتبار بویله اوله رق . مکان . . وسبیل . شر واضل ایچون فاعل مجازی اولوب تمیز قلنمش اولمسیله مجاز عقلی وهرنقدر صریحا اسناد یوغیسهده اسنادی استلزامی امر جلیدر وحاصل جواب نسب ایقاعیه واضافیهده وجود مجازی تقریر واثبات ایله معرفی مجاز فی الاسناده تخصیص ویاخود اسنادی اسناد صریح واسناد لازمدن عام اولان برمفهومه حمل ایله تعریفی تعمیمدن عبارهدر ومعلوم اوله که مجاز عقلی اوزره دلالت بعض کره طریق صراحتده اولوب بو نوعك ذکری مرور ایتمسیله بیان وایضاحه غیر محتاجدر وبعض کره کنایه اوله رق واقع اولور نته کیم . سل الهموم . قولنده مجاز عقلی اولدیغی بیانده تسلیتك هموم اضافهسی قرینهسیله هموم محزون قلنمشدر دیو ذکر ایلدیلر شویله که اشبو نسبت ایقاعیهٔ صریحهٔ مجازیه یعنی تسلیتك مجازا همومه نسبتی بو نسبتك ملزومی اولان دیکر نسبت ایقاعیهٔ مجازیهدن یعنی همومه حزنی نسبتدن کنایه اولوب بو قولدن مقصود اشبو نسبت ثانیهدرکه مخاطبه عارض اولان حزن والم بالغ جمیع قوی ومشاعرنی استیعاب ایله حتی که همومی دخی محزون ومهموم اولدیغی بیاندر شارح علامه بوذکر اولنان ابحاث شریفهیی نقش صحیفهٔ اذهان ایدرك اشبو الی قیاس وتوفیق ایدوب مجاز عقلینك علامهٔ سکاکی ایله مصنفك ظاهر کلاملرندن فهم اولنانلره حصر ایدلمامسنی اخطار وبیان ایلمشدر قال رحمه الله (وقولنا بتأول یخرج نحو مامر من قول الجاهل) تعریف مجاز عقلیده مأخوذ اولان بتأول قیدی شخص جاهلك انبات نباتاتی ربیعدن مشاهد ومعتقد اوله رق . انبت الربیع البقل . قولیله نظیرنی اخراج ایدر زیرا بو اسناد هرنقدر ماهو لهنك غیری یه ایسهده لکن جاهلك معتقد ومرادی اولدیغی جهتله اسناد مذکور تأولدن سادهدر سائر . شفی الطبیب المریض . امثالی اعتقاده مطابق وواقعه غیر مطابق اولان امثله دخی بو وجهله اولوب اقسام حقیقت عقلیهدندر قید مذکور ایله اقوال کاذبه دخی تعریف مجاز عقلیدن خروج ایدر زیرا کذب اولان اقوال تأولدن بریدر مصنفك بو کتابده بیان فائدهٔ قیود عادتی اولمدیغی حالده قید مذکورده اولان فائدهیی ابیان وبو قید ایله قول مذکور جاهل واقوال کاذبه خروج ایدرکن بالکز قول جاهلی اخراجه تخصیص ذکر وبیان ایلمسنده سر وحکمت ندر دیو سؤاله جواب صواب بودرکه صاحب مفتاح مجاز عقلی یی . هو الکلام المفاد به خلاف ماعند المتکلم من الحکم فیه لضرب من التأول افادة للخلاف لابواسطة وضع . قولیله تعریف ایدرك خلاف ماعند المتکلم . محلنده ماعند العقل تعبیرنی عدم اختیارینك سببی تعریف مذکوردن دهرینك . انبت الربیع البقل . قولی امثالی افراد حقیقتدن بولنانلری تعریفدن اخراج ایله افراد معرفدن . کسا الخلیفة الکعبة . نظیری عند العقل غیر ممتنع بولنان امثلهنك خروجندن تعریفی محافظه ارادهسندن ناشی اولوب و . لضرب من التأول . قیدی کذبدن احتراز اولدیغی بیانی اوزرینه مصنف ایضاحنده تعریف مذکورده ماعند المتکلم محلنده ماعند العقل

دينلديكى صورتده دهرينك قول مذكورى امثاليله طرد تعريفك ممنوعيت بطلاننى توضيح وقول
مذكور امثالنك بضرب من التأول قيديله خروج ايده جكنى تصريح ايله تعريفك · كسا الخليفة الكعبة ·
امثاليله ممنوعيت امتناع عكسنى دخى ادعا ايدرك · خلاف ماعند العقل · ايله مراد خلاف مافى نفس
الامر ديمكدر زيرا ماعند العقل ديمك عقلك اقتضا ايلديكى ورضا ويرديكى شى ديمك اولوب
بوخسه عند العقل حاضر ومرتسم اولان شى ديمك دكلدر و · كسا الخليفة الكعبة · قولى ايسه
نفس الامرك خلافيدركه نفس الامرده اكسا ايدن خليفه دكلدر ديو تبيين مدعا ايتمش اولديغندن
ايضاحده اولان اشبو اعتراضدن ايچون بو مقامده تعريف مذكورده اولان · تأول · قيدى مقتاحدن
توهم اولنديغى كبى اقوال كاذبه يى اخراجه مختص اوليوب بلكه قول مذكور جاهل امثالنى دخى
اخراج ايدرك بوقيد ايله تعريف اغيارنى مانع وطردى غير ممتنع اولديغنه اشارت ايلمشدر لكن
برقائل ايچون ديمك معقول اولوركه ماعند العقل قولنك قانون لغت اوزره مفهومى عقل عندنده
ثابت وحاصل اولان شى ديمكدر بو معنى ايسه نفس الامردن اعم يعنى نفس الامر ايله خلافنه
عمومى غير مبهمدر زيرا خلاف نفس الامر اولان كواذبى تصور وادراك ممكن اوله رق عند العقل
حاصل وثابتدر اوليله اولنجه تعريفده اولان ماعند العقل لفظندن مافى نفس الامر معناسنى مراد ايتمك جائز
اوله ميوب بوصورتده مصنفك كلام سكاكى اوزره اولان اعتراض ثانيسى مندفع اولديغى مثللو
اعتراض اولى دخى مرتفعدر زيرا اعتراض اولنك خلاصه سى قول مذكور جاهلك بضرب
من التأول قيديله خروجى جهتيله ماعند المتكلم تعبيرى محلنده ماعند العقل دينلديكى صورتده طرد
تعريفك ممنوعيت بطلانى اولوب حالبوكه برتعريف ايكى قيد اوزره مشتمل اوله رق هر بر دلرينك بر
فائدۀ مخصوصه ده تفرديله ديكر برفائده ده اشتراكارى حينده فائدۀ مذكوره نك حصولى احد
قيدندن قصدا وآخردن ضمنا اولمسى غير ممتنع وبوصورتله اولان قيدين مكرر عد اولنمديغى
امر شايعدر بناء على ذلك قول مذكور جاهلك تعريفدن اخراجى · عند المتكلم · و · بضرب
من التأول · قيدينك هر برينه اسناد اولنمق جوازه اقرب وفقط سبق ذكرى جهتيله اوله اسناد اولنه رق
قيد ثانى ايله قصد اخراج كواذب انسبدر وبوتقدير اوزره صاحب مفتاحك · لئلا يمتنع طرده ·
قوانه بدل · ليخرج قول الجاهل · تعبير ايتمسى مناسب اولوردى زيرا بروجه محرر اخراجى قول اوله
اسناد صورتى محل اعتراض اوليوب لكن قيد ثانى ايله خروج حالنده امتناع طرد تعريف ايله
قول محل اعتراض سائلين ولكن بعد وضوح المقصود عبارده مناقشه منافئ دأب محصليندر
سئوال اولنورسه كه تقرير كلام مصنفه نظرا غير ماهولهدن مرادى عند العقل وفى نفس الامر
ماهولهك غيرى اولمق اقتضا ايدوب حالبوكه بوتقديرده جاهل ومعتزلينك حال جهل واعتزاللرى
معلومى اولان كسه يه تأول وسببنه اسناد اولمق قصديله · انبت الله البقل · و · خلق الله الافعال كلها ·
و · اضل الكافر · قوللرى امثالى تعريفدن خارج وامتناع عكس تعريفى منتج اولور زيرا بونلر
فى نفس الامر ماهولهنه اسناددر وحاصل كلام اكر مراد مصنف نفس الامرده ماهولهك غيرى
ديمك اولورسه ذكر اولنان اقوال امثالى تعريفدن خروج ايدر واكر مقابلۀ حقيقتده ذكرى
قرينه سيله عند المتكلم فى الظاهر معناسى مراد اولنورسه جاهلك · انبت الله البقل · قولى امثاليله
اقوال كاذبه · عند المتكلم فى الظاهر · قوليله خروج ايدوب · بتأول · قيدى ضايع وكاسد وقول
جاهل امثالنك اخراجى بوقيده اسناد فاسد اولور جوابنده ديرزكه ماهولهك غيرى يه اسناد ايله
مراد ظاهر واعم اولان مفهوميدركه اوزرينه بوجه ما ماهولهك غيرى يه اسناددر دينلمك صادق
اولان شيدن عبارهدر وبوجه ما غير ماهوله ايله مراد واقعده وياخود فى الحقيقه ويافى الظاهر متكلم
عندنده ماهولهك غيريسى اولوب بوتقديرده جاهلك · انبت الربيع البقل · قوليله عن عمد اولان اقوال
كاذبه تعريفده داخل اولور زيرا بونلرده اسناد فى الواقع ماهولهك غيرى يه در وحالنى اخفا ايدن
معتزلينك · خلق الله الافعال كلها · قولى دخى داخلدر زيرا عند المتكلم ماهولهك غيرى يه اسناددر

حالبوكه

حالبوكه هيچ بريسى افراد معرفدن اولماسيله مصنف رحمه الله بتأول قيديله جمله سنى اخراج
ايدوب تعريف اغياردن سالم اولمشدر ايدى كندوسنده تأول اولميان كلام تعريفدن خروج
ايليوب ودهرى ومعتزلينك بطريق التأول · انبت الله البقل · وخلق الله الافعال · قوللرى عند المتكلم
ماهولهك غيرى يه اسناد اولنديغندن وكذلك دهرينك موحد اولديغنى اظهارى حينده بطريق التأول
ايراد ايلديكى · انبت الربيع البقل · قوليده فى الواقع ماهولهك غيرى يه اسناد ايدوكندن وكذلك موحد
حالنى دهريدن اخفا وظاهر كلام معتقدى اوليوب بلكه مرادى سببنه اسناد ايدوكنى اظهار ايله
· انبت الله البقل · ديسه بوقول دخى ظاهرده عند المتكلم ماهولهك غيرى يه اسناد اولديغندن تعريفده
داخل وبوجهتله تعريف افرادنه شامل اولمش اولور سئوال اولنورسه كه عام انجق ضمن خاصده
تحقق ايدوب وحالبوكه خاصك فسادى بيان اولنمسيله بوصورتده غير ماهولهى واقعده وياخود
فى الحقيقه ويا فى الظاهر متكلم عندنده اولمقدن تعميم نوجهله جائز اوله بيلور جوابنده ديرزكه
مفهوم عامى اراده ايله عامك تحقق بيننده فرق واردر وعامك ضمن خاصك غيريده عدم تحققندن
ضمن خاصك غيريده عدم اراده سى لازم كلمز زيرا مذهب صحيحده عام ايچون على وجه العموم وجود
اوليوب لكن ذهنده وجودى محقق اولمسيله بو اعتبار ايله اراده سى جائز وبو اعتبار ايله معنانك
عامدن لاعلى التعيين فرد اراده سنده اولى امر بارزدر وفساد مذكور انجق بخصوصه خاصك
اراده سندن نشأت ايدوب بعمومه عامى اراده فسادن آزاده در مقام مهرۀ فن معانيدن جم غفيرك
استصعاب ايلديكى غوامض ابحاثدن اوله رق جاى دقتدر قال رحمه الله (ولهذا لم يحمل نحو
قوله ✻ اشاب الصغير وافنى الكبير ✻ كر الغداة ومر العشى ✻ على المجاز مالم يعلم او يظن ان قائله لم يرد
ظاهره) ومجازده تأول شرط اولمسيله جاهلك · انبت الربيع البقل · قولى امثالنك مجازدن
خروجندنناشى صلتان عبدينك · اشاب الصغير · الى آخره قولنده · اشاب وافنى · فعللرينك كرور رجوع
غدات ومر وخروج عشيه اسنادى مادام قائل مذكورك ظاهر اسنادى مراد ايتمديكى بيلنميوب
وياظن اولنمدقجه مجازه حمل اولنمدى زيرا ظاهر اسناد مرضيسى اولمديغى بيلنمدكجه تأول موجود
اوليوب بلكه ظاهرا عند المتكلم ماهولهنه اسناد اولمسيله ذكرى مرور ايدن قول جاهل كبى
حقيقته حمل اولندى · مفهوم بيت · تحقيقا كرور ايام ومرور ليال طفل اندك سالى مرتبۀ كبرسن
وشيخوخته ارتقا وشيخ سالخورده يى تصادم صرصر فنا ايله افنا ايدر ديمكدر قال رحمه الله (كما استدل
على ان اسناد ميز فى قول ابى النجم ✻ ميز عنه قنزعا عن قنزع ✻ جذب الليالى ابطئى او اسرعى · مجاز
بقوله عقيبه ✻ افناه قيل الله للشمس اطلعى) يعنى بيت سابقده صلتان عبدى ظاهر كلامى مراد ايتمديكى
معلوم اوليوب وبونك اوزرينه بوشى ايله استدلال اولنمدى نته كيم ابى النجمك ✻ ميز عنه قنزعا عن
قنزع الى آخره · قولنده · ميز · فعلنك جذب لياله اسنادى مجاز اولديغنه · افناه قيل الله للشمس اطلعى ·
قول متعاقبيله استدلال اولندى · اول شعر ✻ قد اصبحت ام الخيار تدعى ✻ على ذنبا كله لم اصنع ✻
من ان رأت رأسى كرأس الاصلع ✻ ميز عنه قنزعا عن قنزع ✻ جذب الليالى ابطئى او اسرعى ✻ افناه
قيل الله للشمس اطلعى ✻ حتى اذا واراك افق فارجع ✻ الم يكن يبيض ان لم يصلع ✻ يابنت عمالا تلومى
واهجعى ✻ اولوب · اصبحت · فعلنده مناسب مقام اولان معناى حقيقيسنه حمل اولنمقدر · ام الخيار ·
برمرأه نك اسميدر · تدعى · اصبح ايچون خبر و · كله · رفع ايله افادۀ عموم نفى ايچون اولوب نفى عمومى
مفيد اولان نصب ايله دكلدر · من ان رات · مفعول له وعاملى · تدعى · لفظى اولوب · تدعى لاجل ان
رأت · تقديرنده در · اصلع · شعر رأسى منحسر يعنى شعرى دوكلوب بشره رأسى منكشف وظاهر
اولان كسه در حاصل معنى طائفۀ نسانك مجبول اولدقلرى بغض شيب وميل شبابدن ناشى ام خيار
نام حبيبه علايم شيب وپيرى اوله رق مثال رأس اصلع شعر رأسمى دوكلمش مشاهده ايتمسيله برطاقم
ذنوب ناكرده عزو وادعا ايله صباح ايلدى ديمكدر · ميز عنه · قولى رأسنى رأس اصلع كبى رؤيتى
ايچون جملۀ مفسره ووجه شبهى مبينه اولوب رأسمدن سلب وازاله ايلدى معناسنه در · قنزعا ·

عن قنزع . قولنده عن ﴿ لتركبن طبقا عن طبق ﴾ قول شريفنده اولدیغی کبی بعد معناسنه در
. قنزع . اطراف ونواحئ رأسده اجتماع ایدن شعردر جذب الليالی . مبز . فعلیچون فاعلدر . جذب .
کشیدن یعنی چکمك معناسنه اولوب مراد لازمی اولان مضی واختلاف لیالیدر اسناده
. جذب الشهر . قوللری مضت عامنه یعنی اکثره معناسنه در دیو بیان اولندی ایمدی معنی عمردن اکثر لیالینك
مضی باشمده اولان صاچلری تمیز وازاله ایلدی دیمك اولور ومراد مطلق ازمنه اولوب لیالی ایله تعبیری
عند العرب غرهٔ شهور ابتداء رؤیت هلالدن معتبر اولمسی مناسبتیله شهوره لیالی ایله وضع تاریخ
ایلدکلرینه ویاخود لیالده شدت وکثرت غموم اولدیغنه مبنیدر . ابطئی اواسرعی . قولی قول تقدیریله
لیالیدن حالدر یعنی لیالئ مذکوره حقنده ناس طرفندن حین یسرور فاهیتده ابطئی وحین عسر
ومضایقه ده اسرعی دینلدیکی ویاخود شاعر طرفندن سقوط شعر رأسندنصکره عدم مبالاتنه
مبنی استربطی اول واسترسریع اول دیو خطاب ایلدیکی حالده دیمك اولور وصیغهٔ امر خبر معناسنه
اولمسیده جائزدرکه لیالینك کاه بطئ وکاه سریع اوله رق مرورنی بیاندر وصیغهٔ امر ایله تعبیر
لیالك امر الهی ایله مأمور وحکم الهی یه مسخر اولدقلرینه دلالت ایچوندر وکلام منقطع یعنی
علی طریق الالتفات استیناف اولمسیده جائزدر یعنی ایتها اللیالی دیلدیککی ایشله زیرا تمییز قنزع
وحلول شیخوخندنصکره عندمده هیچ برحالك تفاوتی یوقدر وتفاوت احوال قیدم دکلدر دیمك اولور
. افناه . ضمیری ابو النجمه ویاخود شعر رأسنه راجعدر . قیل الله . جناب بارینك امری وارادهسی
دیمکدر . حتی اذا واراك . قولنده حتی ابتدائیه اولوب . تواری . ستر و . هجوع . نوم معناسنه در
عبارهٔ مصنفده اولان . مجاز . لفظی علی ان قولنده اولان ان نك خبریدر . بقوله . لفظی استدل فعلنه
متعلق . وعقیبه . ضمیری . میز عنه قنزعا عن قنزع . قولنه راجع اوله رق حاصلی شعر رأسنی ازاله
و اسقاط فعلنی جذب لیالی یه اسنادی حقیقت اولمیوب مجاز اولدیغنه بو قولك مابعدنده اولان . افناه .
قیل الله . قولیله استدلال اولنمشدر زیرا افنانك ارادهٔ الهیه یه اسنادی شاعرك فعل جناب حق
ایچون اولوب ومبدئ ومعید ومنشی ومفنی انجق جناب باری اولدیغنی معتقد بولندیغنه دلالت ایدر
وبو دلیل ایله تمییزی جذب لیالی یه اسنادی زمان و یاخود سبب اولدیغی حسبیله بطریق التأول اولدیغی
معلوم اوله رق مجاز اولور قال رحمه الله (واقسامه اربعة لان طرفیه اما حقیقتان نحو
انبت الربیع البقل اومجازان نحو احیی الارض شباب الزمان) ومجاز عقلی اقسام اربعه یه منقسم
اولوب زیرا کندوسنده مجاز عقلی اولان کلامك . یا انبت الربیع البقل . امثالی طرفینی یعنی مسند
ومسند الیهی حقیقت وضعیه اولور زیرا انبات وربیع معنای ما وضع له حقیقیلری اوزره باقی
اولوب فقط مجاز انباتك ربیعه اسنادندهدر ویاخود طرفینی احیی الارض شباب الزمان کبی مجاز
وضعی اولور زیرا احیانك معنای حقیقیسی بدنده نفس ناطقه یی احداث اولوب حیات بدنك قوی وحواس
ایله نضارتیدر وبو بر صفتدر که حواس خمسه وحرکت ارادیه اقتضا ایدر وبدن وروحه مفتقر
ومحتاج اولور بونلر ایسه ارضده مفقود اوله رق احیای ارض معنای مجازی یه محمولدرکه ارضده
اولان قوای نامیه یی تهییج وتحریك وانواع نبات ایله نضارت ورونق ولطافتنی ایجاد وتجدیدیدر
ووجه شبه مجرد کندوسیله رونق ونضارت حاصل اولان شیئی برشیده احداثدر کذلك شبابك
معنای حقیقیسی حیوانك حرارت غریزیهسنك یعنی طبیعی اولان حرارتنك مشبوب اولدیغی یعنی
کسب قوت واشتعال ایلدیکی زمانده اولمسندن عباره اولوب مجازا مراد زمانك قوای نامیهٔ ارضی
ازدیادیدر بو جهتله طرفین مجاز وضعی اولوب احیای ارضك دقت ربیعدن عباره اولان شباب
زمانه اسنادی دخی مجاز عقلی اوله رق کلام مذکورده مجازات ثلثه اجتماع ایدر قال رحمه الله
(اومختلفان نحو انبت البقل شباب الزمان واحیی الارض الربیع) ویاخود مختلفه اوله رق احد
طرفین مجاز وآخر حقیقت اولور بوده یا انبت البقل شباب الزمان کبی مسند حقیقت ومسند الیه
مجاز اولمسیله اولور زیرا انبات معنای حقیقتنده اولوب شباب زمان مثل سابقده ذکر اولندیغی

اوزره زمانك قوای نامیهٔ ارضی ازدیادی معنای مجازیسنه محمولدر ویاخود مسند مجاز ومسند الیه
حقیقت اولمسیله اولور . احیی الارض الربیع . کبی زیرا احیا ارضده اولان قوای نامیهیی تهییج
وانواع نبات ایله ایجاد رونق ونضارت معنای مجازیسنه محمول اولوب وربیع معنای حقیقیسنده
باقیدر ومثال اولده انباتك شباب زمانه وثانیده احیانك ربیعه اسنادی مجاز عقلی اوله رق
بو مثاللرده مجازین اجتماع ایتمش اولور واشبو تقسیم اولا وبالذات طرفین ایچون اولوب درجهٔ
ثانیهده طرفیندن اسناده عارض اولمشدر ومصنفك مجاز عقلی یی بو وجهله تقسیمنده اسناد
مجازی طرف کلامك مجاز وحقیقتدن بولندیغی حالنی تغییر ایتیوب بلکه کندوسنده اسناد مجازی اولان
کلامك حال طرفینی حقیقت ویا مجاز اولمقده سائر کلمات مستعملهنك حالی کبی اولدیغنه تنبیه واردر
وهرنقدر طرفین بکدیکره مخالف ایسهلرده کلام واحدده مجازینك ویاخود حقیقت ومجازك اجتماعی
عقلا استبعاده قریب اولمسیله بو وهمی دخی ازاله ایلمشدر واقسام مجاز عقلینك اشبو اقسام
اربعهده انحصاری مذهب مصنف اوزره ظاهردر زیرا عند المصنف مجاز عقلیده مسندك فعل
ویاخود معنای فعل اولمسی مشروط اولوب وفعل ومعنای فعل تثنیه وجمع اولمامسیله مفرد اولمقلغی
متحققدر وهربر کلمهٔ مستعملهٔ مفرده یا حقیقت ویا مجاز اولوب بو ایکیسیدن خالی دکلدر ایمدی . زید
نهاره صائم . مثالوده اولان مجاز صائمك ضمیر نهاره . والحبیب احیانی ملاقاته . مثالوده مجاز احیانك
ملاقاته اسنادی اولوب یوخسه خبر واقع اولان جملهنك مبتدایه اسنادی دکلدر زیرا عند المصنف
مبتدایه اسناد نه حقیقت ونه مجازدر واما مذهب سکاکی اوزره مجاز عقلینك اقسام
مذکورهده انحصاری محل اشکالدر زیرا عند السکاکی جملهنك مبتدایه اسنادنی مشتمل اولان کلام
حقیقت ومجاز عقلی ایله موصوف اولوب حالبوکه مجاز وحقیقت لغویه یی کلمه ایله تعریف ایتمسی
حسبیله عند السکاکی جملهنك حقیقت ویا مجاز لغوی اولمسنده اشکال اوله رق بو جهتله مذهب
سکاکیده طرفین کلام حقیقت ومجازده منحصر اولهمز که حتی باعتبار الطرفین مجاز عقلینك اقسام
مذکورهده انحصاری صحیح اوله قال رحمه الله (وهو فی القرآن کثیر واذا تلیت علیهم آیاته
زادتهم ایمانا یذبح ابنائهم ینزع عنهما لباسهما یوما یجعل الولدان شیبا واخرجت الارض اثقالها)
ومجاز عقلی قرآن مبینده بسیار ومصنفك وکلامی ذکردن غرض مجاز عقلینك قرآنده وقوعنی
انکار ایدن جماعتی رد وانکاردر انك ایچون فی القرآن لفظی لاجل الاهتمام تقدیم ایلمشدر و ﴿ واذا
تلیت ﴾ قول شریفی . منه قوله تعالی . امثالی تعبیر ایله ایراد ایتیوب بطریق التعداد ذکر ایلمسی
اقتباسه ایهام ایچوندرکه معنی قرآن مبینده وجود مجاز عقلی یی تصدیق ایدنلره قسم مجاز عقلیدن
اولان آیات الهیه تلاوت اولندقده انلرك تصدیقنی مزداد ایدر دیمك اولور ومقصود نظم مذکورده
زادتهم لفظنك ضمیر آیاته اسنادی مجاز اولدیغنی بیاندر زیرا زیادهٔ ایمان فعل الهی اولوب آیات
زیادهیه سببدر و ﴿ یذبح ابنائهم ﴾ قول شریفنده فعل جیش اولان تذبیح ابناء بنی اسرائیل
سبب آمر اولمق حسبیله فرعونه نسبت اولنمشدر و ﴿ ینزع عنهما لباسهما ﴾ نظم جلیلنده حضرت آدم
وحوادن علیهما السلام نزع لباس حقیقة فعل الهی اولوب لکن سبب نزع شجرهدن اکل وسبب اکل
شیطانك وسوسه وناصحیندن اولدیغنه یمین ومقاسمهسی اولدیغندن ابلیسه اسناد اولنمشدر و ﴿ یوما
یجعل الولدان شیبا ﴾ قول شریفنده یوما . تتقون . ایچون مفعول به اولمق اوزره منصوبدر معنی
ای اهل کفرا کر کفر اوزره باقی قالورسه کز روز قیامتده نفسکزی ولدانی شیب واختیار ایدهجك
یومك عذابندن نصل وقایه وصیانت ایدرسکز دیمك اولوب ولدانی شیب قیلمق فعلی حقیقة
فعل الهی اولدیغی حالده زمانه نسبت اولنمشدر وزمان مذکورك ولدانی شیب قلمسی شدتندن
وانده اولان کثرت همموم واحزاندن کنایهدر زیرا احزانك غلبه وتفاقمی موجب تسارع شیب
اولوب حتی کمال کدر وخوفدن ریش سیاه بر کیجهده مبدل رنك سفید اولدیغی مرویدر ویاخود
زمان مذکورك طولندن وانده اطفال سن شیخوخته بالغ اولهجقندن کنایهدر و ﴿ واخرجت الارض

اثقالها ﴾ نظم جليلنده اثقال ثقلك جمعى اولوب متاع بيت معناسنه دركه مراد ارضده اولان دفاين وخزايندر يوم مذكورده ارضده اولان دفينه‌لرى اخراج كندوسندن اخراج واقع اولان مكانه نسبت اولنمشدر حالبوكه حقيقة فعل الهيدر قال رحمه الله (وغير مختص بالخبر بل يجرى فى الانشاء نحو يا هامان ابن لى صرحا) وهو فى القرآن كثير قولنده اولان كثير لفظنه معطوفدر يعنى اثباتده مجاز تسميه قيلنمسندن واحوال اسناد خبريده ذكر اولنمسندن توهم اولندبغى كبى مجاز عقلى خبره مخصوص اولميوب بلكه ﴿ يا هامان ابن لى صرحا ﴾ و ﴿ فلا يخرجنكما من الجنة ﴾ قول شريفلرنده اولديغى كبى انشاده دخى جارى اولور زيرا بنا فعل عمله اولوب هامان سبب آمردر وكذلك اخراج فعل الهى اولوب وابليس سببدر و. فلينبت الربيع ما شاء . و. ليصم نهارك . و. ليجد جدك . امثالى كندوسندن فعلك صدور وياترکى مطلوب اولميان شيئه امر ونهيك اسنادى مواضعى دخى بوقبيلدندر و. اجر النهر . و. لاتطع امر فلان . قوللريده بوقبيلدن اولوب زيرا اجرا اولنان نهر اولميوب بلكه نهرده اولان ما اولديغنك واطاعت امره اولميوب آمره اوله‌جغنك ذكرى مرور ايتدى و. ليت النهر جار . و. اصلاتك تأمرك . امثالى دخى بوقبيلندندر قال رحمه الله (ولابد له من قرينة صارفة لفظية كما مر) ومجاز عقلى ايچون ظاهر اسنادى اراده‌دن صرف ايده‌جك بر قرينه لفظيه‌دن لازمدر زيرا انتفاء قرينه عندنده فهم متبادر اولان حقيقتدر نته‌كيم ابو النجمك . افناه قيل الله . قولنده ذكرى مرور ايلدى قال رحمه الله (او معنوية كاستحالة قيام المسند بالمذكور عقلا كقولك محبتك جائت بى اليك او عادة نحو هزم الامير الجند وصدوره عن الموحد مثل اشاب الصغير) وياخود قرينهٔ معنويه‌دن لازمدر بوده مثلا مسندك ذكر اولنان مسند اليه ايله من جهة العقل ويا من جهة العادة قيامى مستحيل اولمسى كبيدر من جهة العقل استحاله مسندن مراد محققين ومبطليدن هيچ بركسه مسند مذكورك ذكر اولنان مسند اليه ايله تجويز قيامنى ادعا ايتميه‌جك حيثيده اولمسى اولوب يوقسه نفس عقل بلا اعتبار امر آخر ترك وتخليه قلنسه انى محال عد ايدر ديمك دكلدر . محبتك جائت بى اليك . قولى كبى زيرا محبتك حقيقة مجيئه اسنادى عقلا ممتنع اولوب محبت فعلى داعى وداعى فاعل اولميوب بلكه تحرك فاعلى مستدعى اوله‌رق حقيقت معنى مخاطبك متكلم حقنده اولان محبتك مجيئه سببيتى بياندر وعادة استحاله . هزم الامير الجند . كبيدر زيرا نفس اميرك جند عدويه هزيمت بخش اولمسى عادتا ممتنع اولوب بلكه حقيقة فاعل هزيمت جيش امارتدر وسبتبر اوليه‌كه مسندك مسند اليه ايله قيامى هزم وضرب كبى مسند اليه‌دن صدورى جهتندن وقرب وبعد ومرض وموت كبى اتصافى جهتندن اولمقدن اعمدر و. صدوره . قولى . استحالة . اوزرينه معطوفدر يعنى كلامك موحددن صدورى دخى قرينهٔ معنويه‌دن اولوب شويله كه كلام موحدده واقع اولان بر فعل مسندك مسند اليه مذكور ايله قيامى متكلمك خلاف مدعا ومعتقدى اولديغى صورتده هرنقدر دهرئ مبطل فعل مزبورك مسند اليه مذكور ايله قيامنى ادعا ايتسه‌ده كلامك موحددن صدورى اسناد بطريق المجاز اولديغنه قرينهٔ معنويه اولور ذكرى مسبوق اولان ﴿ اشاب الصغير وافنى الكبير ﴾ كر الغداة ومر العشى ﴾ بيتى و. انبت الربيع البقل . قولى كبى يعنى بو مثللو كلام اكر موحددن صدور ايدرسه عند الموحدين اشابه وافنا وانبات افعال الهيه‌دن اوله‌رق بونلرك كرغدات ومرعشى ايله ربيعه اسنادنى موحد اولان كسه ماهولهنه اسناددر ديو اعتقاد ايتميه‌جكى جهتله بو اسنادات بطريق المجاز ايدوكنه حكم اولور لكن بومثللو شيلر يعنى كردش ايام وليالك صغيرى اشابه وكبيرى افنا ايتمسى وربيعك بقلى انباتى عند العقل مستحيل اولميوب والا نجد ذوى العقول اخلال عقايدله بونلره ذاهب اولمز وعلم كلامده انلرى ابطال ايچون طرفلرندن سرد ادله‌يه احتياج مس ايلمزايدى قال رحمه الله (ومعرفة حقيقته) يعنى فعل ايچون مجاز عقليده اكر فعل كندوسنه اسناد اولنسه اسنادى حقيقى اوله‌جق فاعل وياخود مفعول بهى اولمق واجدر زيرا ذكرى مرور ايتديكى اوزره مجاز عقلى ماهولهنك غيرى به اسناد اولوب

وماهوله فاعل ويا مفعول به حقيقيدر لكن او فاعل ويا مفعول به ايچون حقيقة اسناده لزوم اولميوب فعلك قطعا ماهولهنه اسناد اولنمامسى تجويز كردهٔ مهرهٔ فن بلاغتدر نته‌كيم مجاز وضعيده معناى مجازيده استعمال اولنان كلمه ايچون اكر كندوسنده استعمال اولنسه حقيقت اوله‌جق بر معناى ماوضع لهدن لازم ولازب وفقط حقيقة اومعناى حقيقى ايچون اولمسى غير واجب اوله‌رق كلمهٔ مذكورەنك اومعناى حقيقيده قطعا مستعمل اولمامسى جائزدر الحاصل حقيقتله مراد مايصير حقيقة معناسى اولوب بالفعل حقيقت اولمق معناسنه محمول دكلدر زيرا هر بر مجاز ايچون وجود حقيقتك عدم وجودنده قلم مخالفت قوم جارى اولمامشدر قال رحمه الله (اما ظاهرة كما فى قوله تعالى فما ربحت تجارتهم اى فما ربحوا فى تجارتهم واما خفية كما فى قولك سرتنى رؤيتك اى سرنى الله تعالى عند رؤيتك وقوله . يزيدك وجهه حسنا اذا ما زدته نظرا . اى يزيدك الله حسنا فى وجهه) فعلك حقيقة اسنادنه صالح اوله‌جغى فاعل ويا مفعول بهنى معرفت بادئ رأيده من غير تأمل رهين ظهور وبداهت اولمقله اولور ﴿ فما ربحت تجارتهم ﴾ نظم جليلنده اولديغى كبى زيرا رابح اهل تجارت اولوب تجارت وسيلهٔ ربح اولمسيله فعل ربحك فاعل حقيقيسى اهل تجارت ايدوكى بادئ نظرده ظاهر ومعلوم و. فما ربحوا فى تجارتهم . مفهومنه محمول اولديغى مجزومدر وياخود فاعل ويا مفعول به حقيقيسنى معرفت خفى اوله‌رق تلاحق نظر وتأملدنصكره ظاهر اولور . سرتنى رؤيتك . قولى كبى تقديرى . سرنى الله عند رؤيتك . اوله‌رق فعل سرورك حقيقة فاعلى جناب بارى ايدوكى بادئ رأيده ظاهر اولميوب بلكه كافهٔ افعال مخلوق الهى اولديغنه اقامهٔ برهان ايله حاصل ونمايان وبووسيله ايله سرورى رؤيته اسناد سببنه اسناد اولديغى مستبان اولور وابن معذلك ﴿ يزيدك صفحتى قمر يفوق سناهما قمرا ﴾ يزيدك وجهه حسنا اذا ما زدته نظرا ﴾ قولى . يزيدك الله حسنا فى وجهه . مفادينه محمول اولوب سببيتى جهتله دقايق حسنه علم ومعرفتك ازديادنى وجه محبوبه اسناد ايلمشدر وفاعل حقيقى جناب صانع اولديغى معرفت مثال سابقده ذكر اولنديغى اوزره برهانه محتاج اولمسى حسبيله خفيدر . معناى بيت . جناب محبوب بزه شبيه ذو صفحهٔ قمر اولان خدينى ارائه وابراز ايدركه انلرك ضياسى فروغ بدر منيره تفوق ايدر اول نازنين دل آشوبك صفحهٔ رخسار تابدارنه تكرار انظار ايله قلم صانع ازلينك انده رسم وابداع ونقش وايداع بيوردیغى صنايع بديعه ودقايق خفيه‌يه صرف لحاظهٔ دقت وامعان اولنسه حضرت مبدع بيت الصور اكوان سنكچون هر بر نظرهٔ ثانيه‌ده نظرهٔ اوليده تعلق يافتهٔ ادراك وشعور اولميان خفايای حسن دلارايى اظهار ايدر ديمكدر و. اقدمنى بلدك حق لى على فلان . قولى دخى بوقبيلدن اولوب . اقدمنى نفسى لاجل حق لى عليه . ديمكدر و. محبتك جائت بى اليك . قولى دخى بوقبيلدن اولوب جائت بى نفسى اليك لمحبتك مفادنده‌در وشاعرك ﴿ وصيرنى هواك وبى لحينى يضرب المثل ﴾ قولى دخى بوقبيلدن اولوب . صيرنى الله بسبب هواك بهذه الحالة . مفهومنده‌در . و بى . لفظنده واو معنا صار ايچون اسم اولان صيرنى ضمير متكلمى ايله خبرى اولان يضرب بيننده تأكيد لصوق ايچون توسط اولنمش عمدهٔ اقاويل فحول و. حين . فتح ايله هلاك معناسنه محمولدر . حاصل معنى . آتش محبتكله سوزش وتها الكمدنناشى جناب بارى طريق محبتده هلاك اولنلر ايچون بنى ضرب مثل ايلدى ديمكدر ايمدى اشبو امثله مسرودەنك معرفت حقايقنده نوع خفا واستتار اولوب بنا برين بعض ناظرينه شاهد اطلاع متوارئ برقع حجاب اولمشدر مصنفك اشبو . ومعرفة حقيقته . قولى شيخ عبد القاهرك كلامنى رد ايله شيخه تعريضدر زيرا شيخ مجاز عقليده فعل ايچون ﴿ فما ربحت تجارتهم ﴾ كريمه‌سنده موجود اولديغى كبى حين نقل اسناددە حقيقت اوله‌جق بر فاعل مقدره لزوم اولميوب يعنى بونظم جليلده فعل ربحك حقيقته اسنادنه صالح اوله‌جق فاعل مقدر موجود اولديغى كبى هر بر مجاز عقليده دخى بويله اولمق واجب دكلدر زيرا مثلا . اقدمنى بلدك حق لى على فلان . قولنده فعل اقدام ايچون

مجازا مسند اليه اولان حقك غيری بر فاعل بولنوبده فعل مذكورك او فاعله اسنادی حقيقتدر دينيله من
وكذلك · وصيرنی هواك وبی لحينی بضرب المثل · و · ويزيدك وجهه حسنا اذا ما زدته نظرا ·
مصراعلرنده صبر و يزيد فعللری ايچون فاعل حقيقی اولوب انلردن هوا و وجه ايچون نقل اولنه رق
مجازا بونلره اسناد اولنمشدر ديو زعم و تصوره قدر تياب اولنه من اوله اولنجه مجاز عقليده فعل
ايچون فاعل اولديغی صورتده كذبدن امتيازده اعتبار فعلك رجوع ايتديكی معنای مقصودك
كلامده حقيقتی اوزره موجود اولمقلغيدر مثلا · اقدمنی حق بلدك · قولنده اكر قدوم متحقق اولمزسه
كذب و متحقق اولورسه مجاز عقلی اولور و امثلهٔ مذكوره ده قدوم و صيرورت و زياده حقيقة
موجوددر و بر كلامده معنای لفظ حقيقة موجود اولدقده نفس لفظده مجاز اولمز بو صورتده مجاز
حكمده اولور ايمدی مجاز عقليده بو ضابطه يی بيلوب كوزلجه ضبط ايده سن تا كه مجاز عقلی امرنده
بصيرت اوزره بولنه سن ديو اتيان و امام رازی رحمه الله كلام شيخ محل نظر اولوب زيرا فعل ايچون
حقيقة فاعلك لزوم وجودی و فاعلك غيريدن فعلك امتناع صدوری دركار اولمسيله فعلك مضاف
اولديغی اكر او فاعل حقيقی اولورسه مجازدن مستغنی اوله رق اسناد حقيقی اولوب و اكر او فاعل
اولمزسه تقدير اولنمق ممكندر ديو بيان ايلمشدر وشيرا اولميه كه بر حادثك فاعلی ظاهر اولورسه او فعل
ظاهر اولان فاعله اسناد اولنوب فاعلی ظاهر اولميان فعللر جناب باری يه نسبت اولنور نته كيم
سيلكوتی مرحوم · اقدمنی بلدك حق لی علی فلان · قولنده بو صورتی تجديده معيار اختيار ايلمشدر
من اراد فليرجع قال رحمه الله (وانكره السكاكی ذاهبا الی ان ما مر استعارة بالكناية)
سكاكی رحمه الله مصنفك ذكر ايلديكی امثله و امثالی استعارهٔ بالكنايه اولديغنه ذاهب اوله رق مجاز
عقلی يی انكار ايله بنم عندمده تحقيق ايدن بودركه · انبت الربيع البقل · مثلنده تشبيهده مبالغه
واسطه سيله و انباتك ربيعه نسبتی قرينه قيلنه له ربيعك فاعل حقيقيدن استعارهٔ بالكنايه اولمسيدر
ديو قلم زن تعيين مذهب اولمشدر عند السكاكی · استعارهٔ بالكنايه مشبهی ذكر و قرينه
واسطه سيله مشبه بهی مراد ايتمكدر و قرينه مشبه به مساوی و مختص اولان لوازمدن برشيئك
مشبهه نسبت اولنمسيدر مثلا منيه يی سبعه تشبيه ايدوب بالكنايه يی ذكر ايله لوازم سبعدن مخالب
و اظفار امثالی برشيئی مشبهه اضافه ايدرك · مخالب المنية نشبت بفلان · ديرسن قال رحمه الله
(علی ان المراد بالربيع الفاعل الحقيقی بقرينة نسبة الانبات اليه وعلی هذا القياس غيره) و سكاكينك
مجاز عقلی يی انكار امرنده استعارهٔ بالكنايه اولمسنه ذهابی فاعل حقيقينك لوازم مساويه سندن
اولان انباتك ربيعه نسبتی قرينه سيله ربيع ايله مراد انباتك فاعل حقيقيسی اولان قادر مختار اولمسنه
مبنيدر و سائر امثله ده بو قياس اوزره در يعنی مثلا · شفی الطبيب المريض · قولنده شفانك طبيبه نسبتی
قرينه سيله طبيب ايله مراد شافیٔ حقيقی و · هزم الامير الجند · مثالنده هزمك اميره نسبتی قرينه سيله
امير ايله مراد مدبر اسباب هزيمت اولان جيشيدر الحاصل علی مذهب السكاكی مذكور اولان فاعل
مجازی وجود فعلك كندی يه تعلقنده فاعل حقيقی يه تشبيه و ادات تشبيه و تشبيهی اشعار ايده جك
شيدن مجرد اوله رق فاعل مجازی ذكر اولنوب و لوازم فاعل حقيقيدن برشيئك مشبه مذكوره
نسبت اولنمسيدر قال رحمه الله (وفيه نظر) اشبو مذهب سكاكی وجوه خمسه ايله
محل نظردر قال رحمه الله (لانه يستلزم ان يكون المراد بعيشة فی قوله تعالی فهو فی عيشة
راضية صاحبها لما سيأتی) · نظر اول · زيرا سكاكينك ذهابی اوزره مجاز عقلينك استعارهٔ بالكنايه
اولمسی ﴿ فهو فی عيشة راضية ﴾ كريمه سنده عيشه ايله مراد صاحب عيشه اولمقلغی مستلزم اولور
زيرا علم بيانده ذكر اولنه جغی اوزره علی مذهب السكاكی استعارهٔ بالكنايه مشبهی ذكر و مشبه بهی
اراده دن عباره و مشبه به ايسه حقيقة فاعل حقيقی اولان صاحب عيشهٔ راضيه در الحاصل راضية
ضميری عيشه يه عائد اولوب عيشه ايسه راضيه اولميوب بلكه مرضيه اولمسيله فاعل مجازيدر
بو صورتده تركيب استعارهٔ بالكنايه يه حمل ايله عيشه دن صاحب عيشه معناسی مراد اولنسه معنی

· هو فی صاحب عيشة · يعنی شخص فلانی صاحب عيشه ده در ديمك اولوب بو ايسه ظرفك عين
مظروف اولمسنی استلزام ايدرك بطلانی ظاهردر وكذلك ﴿ خلق من ماء دافق ﴾ قول شريفنده
خلق من شخص يدفق الماء دينلمكده برمعنی يوقدر · دفق الماء · ديرلر صبه ديمكدر زيرا ماقبل و مابعد
آيتده اولان ﴿ فلينظر الانسان مم خلق ﴾ و ﴿ يخرج من بين الصلب والترائب ﴾ قول شريفلری
دلالت ايلديكی اوزره مقصود انسانك حاصل اولديغی ماده يی بيان اولوب ﴿ خلقكم من نفس
واحدة ﴾ قول شريفی كبی انسانك منشأ اصليسنی بيان دكلدر قال رحمه الله (وانه لا تصح
الاضافة فی نحو نهاره صائم لبطلان اضافة الشیء الی نفسه) مذهب سكاكيده اولان · نظر ثانی ·
مثلا · نهاره صائم · كبی فاعل مجازی فاعل حقيقی يه مضاف اولديغی محللرده اضافه نك عدم صحتنی
مستلزم اولمسيدر زيرا فاعل مجازی ايله مراد فاعل حقيقی اولديغی تقديرده نهار ايله مراد مرجع
ضمير اولان شخصك نفسی اوله رق برشيئك نفسنه اضافه سنی مستلزم اولور بو ايسه باطلدر
حالبوكه قول مذكور امثالنده اولان اضافه نك صحت و كلام بليغده وقوع و كثرتی مستغنیٔ شواهد
و ﴿ فما ربحت تجارتهم ﴾ كريمه سی بومدعايی مؤيددر اكر مصنف ﴿ فما ربحت تجارتهم ﴾ قول
شريفی و ياخود * فنام ليلی وتجلی همی * نظم لطيفيله تمثيل ايتمش اولسيدی صورت اقوی ايله
حسم مقال خصم ايلمش اولوردی زيرا نهاره صائم كلامنده استعاره انجق لفظ صائمده اولان ضمير
مستترده جاری و نهاره لفظی اعتبار استعاره دن عاری اولمسيله علم بديعده بيان اولنان استخدام
كبی لفظندن برمعنی و ضميرندن معنای آخر مراد اولنه رق نهار كندی معناسنده اولوب فقط نهاره
راجع اولان ضميردن مراد نهارده صائم اولان شخصدر ديو ايراد ايله مناقشه ممكن و فقط مثالده مناقشه
خارج دأب محصلين ايدوكی تحت اشتباهده غير مستكندر قال رحمه الله (وان لا يكون الامر
بالبناء لهامان) · نظر ثالث · مذهب سكاكی ﴿ يا هامان ابن لی صرحا ﴾ نظم شريفنده بنا ايله
فرعونك امری هامانه اولمسنی استلزام ايدر زيرا فاعل مجازی ايله فاعل حقيقی اراده اولنديغی تقديرده
هامان ايله مراد نفس عمله اولمش اولور حالبوكه حقيقت حال بو وجهله اولميوب فرعونك ندا و خطابی
مأمور بنا اولان هامان ايله در قال رحمه الله (وان يتوقف نحو انبت الربيع البقل علی السمع)
· نظر رابع · قول سكاكی · انبت الربيع البقل · و · شفی الطبيب المريض · و سرتنی رؤيتك · امثالی فاعل
حقيقی واجب تعالی حضرتلری اولان كلاملر شارعدن سمعه متوقف اولمسنی مستلزم اولور زيرا
اسماء الله توقيفيه اولوب اذن شارع وارد اولمدقجه جناب باری اوزره نه مجازا و نه حقيقة هيچ
بر اسمك اطلاق و تسميه سی منهیٔ لسان شرعدر حالبوكه بو مثللو كلام اذن شارعه متوقف اولميوب
تركيب مذكور امثالی شارعدن مسموع اولسون اولمسون فی نفسه صحيح و كلام بلغاده شايع
و ذايعدر قال رحمه الله (واللوازم كلها منتفية) واشبو ذكر اولنان لوازم اربعه نك كليسی
منتظم سلك اللآل تقرير و بيان اولديغی وجهله منتفی و باطل و بناء عليه مجاز عقلينك استعارهٔ
بالكنايه بابندن اولمسی فاسد و عاطلدر زيرا انتفاء لازم انتفاء ملزومی ايجاب ايدر شارح مرحوم
طرف سكاكيدن جوابده اشبو اعتراضات مصنف استعارهٔ بالكنايه ده مذهب سكاكی مشبه ذكر
اولنوب حقيقة مشبه بهی مراد ايتمك صورتنه حمله مبنی و مذهب سكاكی بو وجهله اولمق وهم صرفه
مبنی اولديغی بيان ايله شو وجهله ايضاح مقامه سوق كلام ايلمشدركه · مخالب المنية نشبت بفلان ·
قولنده منيه ايله مراد سبع اولمديغی ظاهر اولوب بلكه منيه ايله مراد موته سبعيت ادعاسی و لفظ
منيه ادعاء و مبالغة لفظ سبعه مرادف قلنمسيله موتدر زيرا نه كيفيتده عند السكاكی مراد فاعل
حقيقيدر دينيله بيلوركه تحقيق مذهبنده · تدعی اسم المنية اسما للسبع مرادفا له بارتكاب تأويل وهو
ان المنية تدخل فی جنس السباع لاجل المبالغة فی التشبيه · يعنی تشبيهده مبالغه ايچون منيه يی جنس
سباعه ادخال تأويلنی ارتكاب ايله اسم منيه يی سبعه اسم و لفظ سبعه مرادف ادعا ايدرسن ديو
تصريح ايلمشدر و بنه · المراد بالمنية السبع بادعاء السبعية لها وانكار ان يكون شيئا غير سبع · يعنی

منيه يه سببيت ادعا ومنيه نك سببه مغايرتى انكار طريقيله منيه ايله مراد سببدر ديو بيان ايلمشدر
بو تقديرده عند السكاكى عيشه ايله مراد عيشه يه صاحبيت ادعاسيله صاحب عيشه ونهار ايله مراد
نهاره صائميت ادعاسيله صائم اولوب يوخسه حقيقة صاحب وصائم معناسى مراد ديمك دكلدركه
حتى اولده معنى فاسد وثانيده اضافه باطل اوله وكذلك ندا هامانه اولديغى كبى امر دخى فرط
مباشرتندناشى حقيقة بانى اولمقلغى ادعا وجنس عملهده ادخال طريقيله هامانه در وربيع جناب
بارى يه اطلاق اولنمش اولمزكه حتى شارعدن سمعه توقف ايليه زيرا ربيع ايله مراد حقيقت ربيع
اولوب لكن تشبيهده مبالغه ايچون ربيع قادر مختار اولمق ادعاسيله در وبونلر ظاهردر واقعا
استعارهٔ بالكنايه ده مذهب سكاكى اوزره اعتراض قوى اولوب انشاء الله تعالى علم بيانده ذكر
اولنسه كركدر وبو اعتراضك خلاصه سى بودركه قول سكاكى اوزره على سبيل التحقيق منيه
ماوضع لهندن مستعمل اولمسيله استعاره اوله مز زيرا استعاره مجازدر قال رحمه الله (ولانه
ينتقض بنحو نهاره صائم لاشتماله على ذكر طرفى التشبيه) مذهب سكاكيده اولان ٠ نظر خامس ٠
مذهب سكاكى ٠نهاره صائم٠ و٠ليله قائم٠ امثالى فاعل حقيقينك ذكرنى مشتمل اولان كلاملر ايله
منتقض اولمسيدر زيرا مشبه ومشبه بهك ذكرى اوزره مشتمل اولوب بو ايسه كلامى استعاره يه
حملدن مانعدر نته كيم سكاكى كتابنده ٠رأيت بفلان اسدا٠ و٠لقينى منه اسد٠ امثالى باب تشبيهدن
اولوب استعاره اولمديغى سبك قالب تصريح ايلمشدر بو مثاللرده با و من تجريده محمول اولوب
معنى رأيت برؤية فلان اسدا ولقينى من ملاقات فلان اسد ديمكدر شارح مرحوم مصنفك
سكاكى يه اولان اشبو نقضندن جوابده شو وجهله كلفشان چيزار تقرير اولمشدركه طرفين
تشبيهك ذكرى على الاطلاق استعاره يه منافى اولديغى تسليم ايتميز بلكه استعاره يه منافى اولان
كرك زيد اسد كبى على جهة الحمل اولسون وكرك ٠لجين الماء٠ كبى جهت مذكوره اولمسون
تشبيهدن انبا ايده جك وجهله ذكر اولنمسيدر ٠نهاره صائم٠ و٠ليله قائم٠ مثللو ايسه ذكر طرفين
بو اسلوبده اولميوب اضافه تعيين مشبه مستعار ايچون لاميه در زيرا شخصه تشبيه اولنان نهار
مخصوص اولوب مطلق نهار دكلدر وطرفان تشبيهك مذكور اولمسى اضافه بيانيه اولديغى صورتده
منوط اولوب زيرا اضافهٔ بيانيه تشبيهده مبالغه ايچون معناى حملده در وذكر طرفينك استعاره يه
منافاتى تشبيهى انبا ايده جك صورتده ذكر اولنمسيله مشروط اولمسنه دليل سكاكينك
٠قد زرازراره على القمر٠ قولى امثالنى ذكر طرفينه اشتماليله برابر استعارهٔ بالكنايه دن قلمسيدر
زيرا ممدوحه راجع اولان ازراره ضميرى مشبه وقمر مشبه بهدر شونكله برابركه ٠نهاره صائم٠ قولنده
مشبه به مطلقا شخص صائم اولوب ومرجع ضمير صائم وغير صائم اولديغى معتبر اولميه رق نفس فلاندر
بوصورتده مشبه به اصلا ذكر اولنمش اولمز وشراحدن بعضيلرى استعارهٔ بالكنايه ده اولان مراد
سكاكى يه واقف اولميه رق حقيقة مشبه بهى اراده معناسنه حمل ايله برابر مصنفك اعتراض اول
وثانيسندن شو صورتله متصدئ جواب اولمشلردركه استعاره ضمير راضيه ده اولوب معنى ٠فهو
فى عيشة حسنة مثل عيشة راض صاحبها بها٠ ديمكدر زيرا استعاره راضية لفظنك ضميرنده اولديغى
صورتده ضميرك استعاره يى قبول ايتمسى انجق تعبير اولنديغى شى اعتباريله اوله رق ضميردن مراد
صاحب عيشه يه تشبيه اولنان عيشه اولور بو ايسه مذكور اولان عيشه نك هرنقدر من حيث اتحاد
اللفظ ضمير مذكوره مرجع اولسه ده من جهة المعنى غيريدر الحاصل استعاره ضميرده اولوب لفظ
عيشه حقيقى اوزره اولمسيله هو فى صاحب عيشة مفهوم منده اولمزكه حتى مصنفك بو قولمزده معنى
يوقدر ديو اعتراضى وارد اولسون ونهاره صائم قولنده نهار ايله مراد مطلقا صائم اولوب مرجع ضمير
ايسه فلان مخصوص اوله رق بوصورتده كلام اضافة العام الى الخاص قبيلندن اولور تسليم ايدلسكه
نهار ايله مراد صائم اولان فلان مخصوص اولسون كلام مسمانك اسمه اضافه سى قبيلندندر اويله اولنجه
نهاره ضميرى اسمه راجع اولوب ٠كان الشخص المسمى بزيد صائم٠ ديمك اولور شارح مرحوم

مجيب

مجيب مرقومك ارتكاب ايلديكى تكلفات مستقبحه يه وبلاغتدن اولان كلامى وجه مستبذل اوزره
اولان بر مكانه حمل ايتمسنه نظر ايله تنبيه ايلمشدر واعتراض ثالثدن امر بالبنا هامان ايچون مجاز
وغيرىسنه حقيقتدر نبو جواب ويرمشدر حالبوكه مجيب مرقومه خفى اولمشدركه لفظ هامان ايله
حقيقة بانى مراد اولندقده نه حقيقة ونه مجازا هامانه امر اولمز كورمز ميسنكه٠ ارم يا اسد٠ دينلسه
بو كلامده حيوان مفترسه قطعا امر اولنميوب بلكه رمى ايله امر رجل شجاعه در ورابعدن جوابده
توقف اسما مذهب بعض اولوب سكاكى من غير توقيف جناب بارى يه اطلاق اسمى تجويز ايدنلردندر
انك ايچون ربيع جناب باريدن استعارهٔ بالكنايه اولديغنى تصريح ايلمشدر ديدى حالبوكه مجيب
مرقوم بيلديكه بويله اولمسى صحيح اولمق لازم كلسه توقيفه قائل اولنلر عندنده بو تراكيب امثالنك
صحتى سمعه متوقف اولمسى واجب اولورى يعنى بلغادن صادر اولان بو تراكيب استعارهٔ بالكنايه
اولديغى صورتده صحتيله حكم توقيف وعدم توقيفى اعتقاد اوزره دائر اولوب اعتقاد ايتميلره كوره
صحيح واعتقاد ايدنلره كوره غير صحيح اولمق لازم كلوردى حالبوكه تراكيب مذكوره نك صحتنده بركيمسه توقف
ايتميه رك كلام جميعده شايع وذايعدر قال رحمه الله (الباب الثانى احوال المسند اليه) باب ثانى مسند اليهه
مسند اليه اولديغى حيثيتدن عارض اولان اموردن وبوده لفظك مقتضاى حاله مطابقتيچون
سبب قريب اولان احوالدن عبارة دركه مسند اليهك حذفى وذكرى وتعريف وتنكيرى امثالى
لذاته مسند اليهه راجع وعارض اولان اعتباراتدر لذاته قيدى مسند اليهه مثلا حكم مؤكد وياخود
حكم متروك التأكيد ايله مسند اليه اولمسى ومسند مقدم ويامؤخره وياخود مسند معرف ويامنكره
مسند اليه قلمسى كبى حكم ومسند واسطه لريله عارض اولان احوالدن احترازدر قال رحمه الله
(اما حذفه) مسند اليهك حذفى احوال سائره سى اوزره تقديم ايلمسى مفهوم حذف مسند اليهى
عدم اتياندن عباره اولوب عدم اتيان ايسه اتيان اوزرينه مقدم اولمسنه مبتنيدر زيرا وجود حادث
عدمندن متأخردر وحذف ايكى امره محتاج اولوب اول قابليت مقامدركه وجود قرائنه مبنى
سامعك حذفه عارف اولمسندن وايكنجيسى ذكر اوزره رجحان حذفى موجب اولان داعيدن
عبارهدر وبونلردن امر اول يعنى قابليت مقام بو علمده بيان اولنديغى مثللو علم نحوده دخى مقرر
ومعلوم اولوب ثانى علوم سائره ده مبحوث عنه اولمديغندن مصنف رحمه الله امر اوله ضمنا اشارتله
برابر امر ثانينك تفصيلنى قصد ايدرك بيوروركه (فللاحتراز عن العبث بناء على الظاهر) يعنى
مسند اليهك حذفى قرينه نك دلالتى حسبيله ذكرى عبث اوله جغندن عبثدن احتراز ايچون اولور
لكن عبث اولمسى ظاهر كلامه يعنى قرينه نك كندوسندن اغناسنه مبنى اولوب يوقسه حقيقتده
ونفس الامرده عبث ديمك دكلدر والا مسند اليه حقيقتده كلامدن ركن اعظم اولوب هرنقدر
قرينه قائم اولسه دخى حقيقة ذكرى عبثدر دينله مز زيرا قرينه ايله اكتفا مقصود اوزره تنصيصده
ذكر كبى اوله مز بعضيلر اشبو ٠بناء على الظاهر٠ قولنك معناسنى ظاهر قرينه يه نظرا عبث اولوب
لكن فى الحقيقه حال ذكرده تبرك واستلذاذ وغباوت سامعه تنبيه امثالى برغرض وفائده ترتبنك
جوازيله تعيين ايتديلر قال رحمه الله (او تخييل العدول الى اقوى الدليلين من العقل واللفظ)
ياخود مسند اليهك حذفى دلائل لفظ وعقلدن اقوى اولان دليل عقلى يه عدولى تخييل ايچوندر
يعنى عند الذكر ظاهرا اعتماد لفظك دلالتنه اولوب شويله كه هرنقدر صحت اراده سيله عقل حكم
ايتمدكجه دلالت لفظ مدلولى ارادهٔ مخاطبده مفيد اولميه رق بالاخره عند الذكر اعتمادينه عقله ايسه ده
لفظدن فهم اولنديغى جهتله من حيث الظاهر اعتماد دلالت لفظه اوله جغندن دليل لفظ وعند الحذف
مسند اليهه دال اولان محذوف اوزره بمعونة القرائن عقل ايله استدلال اولنه رق اعتماد دلالت عقله
اولمسيله دليل عقلدر عقل ايسه لفظدن اقوادر زيرا عقليات صرفه ده اولديغى كبى فى الجمله عقلك
دلالتده استقلاليتى اولوب لكن لفظك من جهة الدلالة جميع مواده عقله احتياجى حسبيله استقلاليتدن
مهجوردر بناء على ذلك مسند اليهك حذفى صورتنده دليل اضعفدن دليل اقوايه عدولى تخييل ايتمش

اولورسن مصنفك اقوای دلیلنه عدولی تخییل ایله تعبیری عند الحذف مسند الیهه بالوضع دال اولان بنه بواسطة القرائن دلالت اولنان لفظ اولدیغنه مبنیدر زیرا قرائنك مدلول علیهی لفظ اولوب ذات مسند الیه اولماسیله عند الحذف مسند الیه اوزره دلالتده عقل غیر مستقل و عند الذکر لفظك دلالتنده دخی معتمد الیه عقل اوله رق نه عند الذکر بالکلیه اعتماد لفظه و نه عند الحذف مجرد عقله اولمش اولور الحاصل عدول بر تخییلدن عباره اولوب یوقسه حقیقة عدول غیر متحققدر زیرا تحقق عدول عقل ولفظدن هر برلرینك مسند الیهه دلالتده استقلالیتنه توقف ایدوب بوایسه خلاف واقعدر

قال رحمه الله (کقوله قال لی کیف انت قلت علیل)

قلت انا علیل تقدیرنده اولوب مسند الیه اولان · انا · ضمیر متکلمنك حذفی باوجود قرینه دنناشی عبثدن احترازه ویاخود اقوای دلیلین اولان دلیل عقلی یه تخییل عدوله مبنیدر

قال رحمه الله (اواختبار تنبه السامع عند القرینة او مقدار تنبهه اوایهام صونه عن لسانك اوعکسه اوتأتی الانکار لدی الحاجة اوتعینه اوادعائه اونحو ذلك)

ویاخود حذف مسند الیه عند القرینه سامعك متنبه اولوب اولمدیغنی یعنی بواسطة القرینه مسند الیهی فهم ایدوب ایتمیه جکنی ویاخود سامعك عند القرینه مقدار تنبهنی یعنی قرائن خفیه ایله متنبه اولوب اولمیه جغنی تجربه و امتحان و یاخود تعظیم و افخام قصدیله مسند الیهی لساندن صون وحفظی ایهام ایچون اولور نته کیم ﴿ قال فرعون و مارب العالمین · قال رب السموات والارض ومابینهما ﴾ نظم جلیلنده حضرت موسی علیه السلام فرعونك و مارب العالمین سؤالنه جوابده رب السموات والارض الی آخره بیوروب تعظیما مسندالیه اولان الله لفظ شریفنی ذکر ایتمامشدر کذلك · السلطان اعطانی الف درهم · دیه جك محلده تعظیما سلطانی ذکر ایتمیوب · اعطانی الف درهم · دینلور ویاخود حذف بونك عکسنه اوله رق مسند الیهی تحقیر واهانت قصدیله لسانك صون وحفظی ایهام ایچون اولور مثلا · الشیطان لعین رجیم · دیه جك محلده · لعین رجیم · دینلور ویاخود حذف عند الحاجه تیسر انکار ایچون اولور مثلا برکیمسه حقنده · فاسق فاجر · دیوب اسمنی ذکر ایتمزسن تا که عند الایجاب مراد اوذات اولمیوب بلکه غیریسی اولدیغنی ادعا وتأویل ممکن اوله ویاخود حذف مسند الیهك تعیننی ایچون اولور بوده یا مسندك ذوات سائره یه صالح اولمیوب مسند الیه محذوفه خاص اولمسیله اولور ﴿ خالق لما یشاء فعال لما یرید ﴾ کبی زیرا اوصاف مذکوره ذات باری یه خاصه در تقدیری الله خالق لما یشاء در ویاخود ذهن غیریسنه سبقت ایتمیه جك درجه ده مسندك مسند الیه محذوفده کمالندن ویاخود متکلم ایله مخاطب بیننده معهود ومتعین اولمسندن نشئت ایدر وحذف ایچون بو وجه هرنقدر عبثدن احتراز ایله اجتماع ایدرسه ده مدار دواعی و مقتضیات متکلمك قصدنه مرهون اولوب قصد تعیین ایسه قصد احترازك غیریسیدر ایمدی بعضا اولورکه تعیین واحترازدن بریسی بدون الآخر و بعضا ایکیسی برابر قصد اولنور سائر جمیع دواعی مجامعه دخی بومجراده اوله رق جمله سنك و یاخود بوندن برینك اختیاری قصد متکلمه وابسته در ویاخود حذف مسند الیهك معلوم ومتعین ایدوکنی ادعایه مبنی ویاخود ضجرت وسآمت ویافوت فرصت سببیله اطالهٔ کلامدن ضیق مقام ویاخود وزن ویاسجع ویاقافیه اوزره قصد محافظهٔ کلام امثالی سائر دواعی یه مبنی اولور مثلا صیاد عدم فرصت ویاخود طلب صیددن عارض اولان ضجرت وسآمتدنناشی · هذا غزال فاصطادوه · دیمکلکه اختلاس وسعت وقت ایده میوب · غزال · لفظیله اکتفا ایدر وبین الحضار مخاطبك غیریدن مسندالیهی اخفا دخی بوقبیلدن اولوب مثلا برشخص جائی یی سائره دن اخفا ایچون · جاء فلان · محلنده یالکز جاء لفظیله اکتفا اولنور ولسان فصحاده مسند الیهك ترکی اوزره وارد اولان استعماله اتباع دخی بو وجهله اولوب مثلا · رمیة من غیررام · دینلور بو کلام اشهر رماتدن حکم بن عبد یغوثدن صادر اولمشدر حکم مرقوم غبغب نام جبل اوزره بقر وحشی ذبحنی نذر ایدوب ایام عدیده سعی ایدرك صیده ظفریاب اولماسیله حجاب وحرصندن نفسنی قتل وافنایی آرزو مرتبه سنده کمال ملالتله خفیا

قبیله سنه عودتی اثناده اوغلو مطعم عودتدن منع ایدوب تکرار پاداش اوله رق محل صیده معاودتلرنده ایکی دفعه ده تصادف ایدن مهاته حکم حوالهٔ سهم ایدوب رسیدهٔ نشانهٔ اصابت اولمدیغی حالده دفعهٔ ثالثه ده تصادف اولنان بقر وحشی یه اوغلو مطعمك حواله ایتدیکی رمی مصیب بقر مذکوری افتادهٔ ساحهٔ صیدگاه ایتمسیله حکم · رمیة من غیررام · قولیله طعن مطعم تصادف قبیلندن اولمسیله حکم ایلمشدر بعده بو کلام اهلنك غیریدن صادر اولان فعل حقنده ضرب مثل اولوب هی رمیة من غیر رام تقدیرنده در ومثلا · شنشنة اعرفها من اخزم · قولی دخی مثال مذکور نظائرندن اولوب · شنشنه · خلق وطبیعت معناسنه در بو مصراع حاتم بن عبدالله بن سعد بن حشرج بن احزم طائینك قول جدی اولوب حاتم ظهور ونشأت ایدرك جود وسخاده جدی اخزمك اخلاقنه اقتفا ومحراب سماحتده اولجوانمرد شهیر آفاقه اقتداسی حینده زبانزد جدی اولمق اوزره حریری مقاماتنده عنبر ریز صفحهٔ حریر تحریر اولمشدر لکن مشهور وحواشده مسطور اولان کلام مذکور حاتمك جد ویاخود جد جدی اولان ابو اخزمك قولی اولوب اوغوللری طرفندن حقنده سوء قصد ومعاملهٔ بد ظهورنده اخزم دخی پدری حقنده بو وجهله عاق وعدیم الاشفاق اولدیغنه اشارتله ﴿ ان بنی زملونی بدم ﴾ شنشنة اعرفها من اخزم ﴿ نشیده سنی کشیدهٔ سلك نظم ایلدیکی مقرردر تزمیل تلفیف بالثیاب معناسنه اولوب مراد اختلاط دمادر وعلی کلا التقدیرین برکسه اسلافنك خصائل ممدوحه و یامذمومه سیله متصف اولدقده کلام مذکور ایله ضرب مثل اولنور هی شنشنة تقدیرنده در ویاخود حذف او کلامك امثال ونظائرنده ترك اولندیغنه اتباع ایچون اولور نته کیم مدح و یاذم ویاترحم ایله رفع صورتنده جاری اولور زیرا بونلرده قطعا مبتدایی ذکر ایتمیوب · نعم الرجل زید · و · بئس الرجل زید · و زید مبتلی بلا یا المسکین والحمد لله اهل الحمد دینلور هو زید وهو المسکین وهو اهل الحمد تقدیرنده در وبر رجلی ذکردنصکره · فتی من شأنه کذا وکذا · قوللری و دیار ومنازلی ذکردنصکره · ربع کذا وکذا · قوللری دخی بوقبیلدندر وبعضا من غیرضرورت حذف اولنان مسند الیه فعل ایچون فاعل اصطلاحی اولوب اولحینده فعلك مفعوله اسنادی واجب اولور وبوصورت فاعل محذوفی تعیننه دال اولان قرینه یه محتاج اولمیوب بلکه یالکز حذفه داعی اولان غرضه محتاج اولور · قتل الخارجی · کبی زیرا قاتلك شأننه اعتنا اولمیوب بلکه مقصود اندفاع شر و مضرتیچون خارجینك قتل وازاله سیدر وبعضا برشیئك حذفی فخامت وعظمتنده ذکری ممکن اولمیه جق درجه یه بلوغنی اشعار ایچون اولور نته کیم ﴿ ان هذا القرآن یهدی للتی هی اقوم ﴾ نظم جلیلنده واقع اولمشدر یهدی للملة التی ویاخود للحالة التی ویاخود للطریقة التی تقدیرنده اولوب حال حذفده عند الذکر بولنمیان فخامت موجوددر ویاخود فظاعتنده متکلمك لسانی اوزره اجرایه ویاخود سامعك استماعه قدرتیاب اوله میه جغی درجه یه بلوغنی اشعار ایچون اولور انکچون · حفظنا الله تعالی وایاکم · بربلیهٔ عظیمه ده واقع اولان کمسه دن سؤال ایله · کیف فلان · دینلدکده · لا تسئل عنه · یعنی اندن سؤال ایتمه دینور بوده یا اوکمسه ده اولان کیفیتك کمال فظاعتی جهتیله متکلم مجیبك لسانی اوزره جریانی اکراهدن ویاخود سامعه مورث توحش وضجرت برکیفیت اولمسیله استماعنه طاقتیاب اوله میه جغی مطالعه دن نشأت ایدر

قال رحمه الله (واما ذکره فلکونه الاصل اوالاحتیاط لضعف التعویل علی القرینة اوالتنبیه علی غباوة السامع او زیادة الایضاح والتقریر)

واما مسند الیهك ذکری ذکر اصل اولوب واصلدن عدولی اقتضا ایدر برشی اولمدیغیچوندر وذکرك اصالتی زیرا کلامك وضعی مقصود اوزره لفظدن استدلال اولنمقدر لکن اشبو اصالت ذکر حال حذفده دخی موجود اولمسیله ذکره نکتهٔ کافیه اولمیوب بلکه ذکری ترجیح ایچون قصد متکلمده ذکردن عدولی مقتضی برشی بولنمامسی دخی نکتهٔ اصالته منضم اولمق ایجاب ایلدیکندن شارح مرحوم · ولا مقتضی للعدول · قیدنی علاوه ایتمشدر ویاخود ذکر قرینه یه ضعف اعتمادندناشی احتیاط ایچون اولور ویاخود غباوت سامعه تنبیه وحمق و بلاهتی جهتیله قرینه دن

فهم ایدهمیه جکنی اشعار ایچون اولور ویاخود مسند الیهك ایضاحیله ذهن سامعده زیادهٔ تقریر وتثبیتی غرضندن نشأت ایدر زیرا نفس ایضاح وتقریر قرینهٔ معینهنك وجودی جهتیله عندالحذف دخی حاصل اولوب فقط ذکرده دلالت صریحهٔ لفظیه وعقلیهنك اجتماعنه مبنی زیادهٔ ایضاح وتقرری موجب اولور نظم جلیلده ﴿اولئك علی هدی من ربهم﴾ قول شریفندنصکره ﴿واولئك هم المفلحون﴾ بیورلوب مسند الیهك حذف اولنمامسی دخی اشبو زیادهٔ ایضاح وتقریر نکتهسنه مبنیدر فقط مسند الیهی تقریر اولیوب بلکه مسند الیهك تکرار اولنمسنه تعلق ایدن برغرضك زیادهٔ ایضاح وتقریری ایچوندر شویله که ایمان بالغیب واقامهٔ صلوة وانفاق وایمان بالکتب المنزلة وایقان آخرت صفاتیله موصوفین اولان متقین ایچون اثرهٔ هدایتله سائره اوزره تقدم واستبداد ثابت اولدیغی کبی اثرهٔ فلاح ایله دخی اشبو انفرادك ثبوتنه تنبیه ایچون اسم اشارت تکرار اولنهرق هر بردلرینك مثبت اولدیغی استبداد متقینك سائره دن تمیزلرینی موجب اولمقده حال حیال وانفرادده دخی کفایت ایدهجك مثابه ده قلنمشدر الحاصل مسند الیهك تکریرنه تعلق ایدن غرض شرف ایمان ایله موصوف اولان ذوات ابهر النجاح هدی وفلاح سببیله اولان اثرتیندن هر بریله ممتاز اولوب واشبو اثرتیندن هر بربسی انلرك غیربلرندن تمیزنده علی الانفراد کفایت ایدهجکنی بیان اولمسیله بوغرضی ایضاح ایچون مسند الیهك نصب قرینه ایله حذفی اختیار ایدلیوب ذکر واتیان اولنمشدر زیرا حذف صورتنده تکرارده اولدیغی کبی غرض مذکوردن کمال افصاح حاصل اولهمیهرق متقونی غیربلرندن ممیز اولان مجموع اثرتین اولوب هر بردلری مستقلا تمیزه کافی اولماسی احتمالندن خالص اولهمزدی اویله اولنجه زیادهٔ ایضاحدن مراد ایضاح کامل وتقریر ابلغ دیمکدر. اثره· همزه وثانك فتحیله مابه الاستبداد والانفراد معناسنهدرکه برشخصك غیربلری اوزره تقدم وماعدادن تمیزنی موجب اولاز شیدن عبارهدر· حیال· انفراد معناسنه اولوب اصلی طرف معناسنه اولان حولدن حوالدر

قال رحمه الله (او اظهار تعظیمه او اهانته او التبرك بذکره او استلذاذه او بسط الکلام حیث الاصغاء مطلوب نحو هی عصای) ویاخود ذکر مسند الیه مسند الیهك تعظیم ویاخود اهانتنی اظهار ایچوندر ·جاء الکریم· و·حضر السارق· امثالی اسامیٔ ممدوحه ویامذمومه ایله ایرادی کبی ویاخود تبرك ایچوندر اسماء الله واسماء انبیا واولیایی ایراد کبی ویاخود استلذاذ ایچوندر نام محابیی اتیان کبی ·حیث· کلمهسی مکان ایچون اولوب زمان ایچون مستعار اولمسیده جائزدر یعنی ویاخود ذکر مسند الیه سامعك عظمت وشرفندن ناشی اصغا واستماع سامع مطلوب متکلم اولدیغی حینده بسط کلام غرضنه مبنی اولور مثلا جناب باری ﴿وما تلك بیمینك یاموسی﴾ کریمهسیله حضرت کلیمه توجیه خطاب حکمتنصاب بیور دقده هرنقدر مجرد عصای قولیله اکتفا من جهة الجواب تام واوفا ایسهده جناب علام متعالك کلام موسایی سماعی حق موساده اقصای شرف وکمال اولهرق اولمقامده بسط کلام مطلوب موسی علیه السلام اولمسیله ﴿هی عصای﴾ بیوردیلر بناء علیه احبا ایله اولان کلامك تطویلی التزام اولنوب ·اطناب در مکالمهٔ دوست بهترست· دینلمشدر وبعضا بسط کلام مقام افتخار وابتهاجده ودها سائر اعتبارات مناسبه ذیلنده اولور مثلا ·من نبیك· دیو سؤال ایدن کمسهیه ·نبینا حبیب الله ابو القاسم محمد بن عبد الله· کلمات مبسوطهسیله واوصاف سائرهٔ نبویهیی ایراد ایله جواب ویریلور وبعضا مسند الیه تهویل ویاخود تعجب ویاخود برقضیهده اشهاد ویاخود انکاره طریق اولمامق ایچون سامع اوزرینه تسجیل وحکم ایچون اولور اشنه بو ذکر اولنانلرك جملهسی قرینهنك قیامیله اولوب والا صور مذکورهدن قنقیسنده اولورسه اولسون قرینه موجود اولمدیغی کبی انتفاء شرط حذفدنناشی مسند الیهك ذکری واجب اولور وصاحب مفتاح خبر هر بر مسند الیهه عام النسبه اولوب ومسند الیه معینهنه تخصیصی متکلمك مرادی اولمسی دخی مسند الیهك ذکرنی اقتضا ایدن اعتباراتندر دیو ذکر ایلمشدر ·زید قائم· و·عمرو ذاهب· و·خالد فی الدار· کبی ومصنف رحمه الله ایضاحده صاحب مفتاحك

بو کلامنی رد ایله اکر حذف اوزرینه دلالت ایدهجك قرینه قائم اولوبده اولحالده حذف اولنورسه بالکز خبر عام اولوب ومعینه تخصیصنك ارادهسی مسند الیهك ذکرنی مقتضی اولمیهرق بلکه بونلره تبرك واستلذاذ امثالی ذکری حذفه ترجیح ایدهجك برامر ثالثك انضمامی اهمدر واکر قرینه قائم اولمزسه ذکر شرط حذف اولان قرینهنك انتفاسندن ناشی اولوب عموم نسبت وارادهٔ تخصیص ایچون اولمز دیو اعتراض ایلمشدر ومصنفك اشبو ایرادنه عموم نسبت وارادهٔ تخصیص قرینهٔ حذفك انتفاسنی تفصیل وبو انتفایی تحقیقدر زیرا خبر ·خالق کل شیء· کبی عام النسبه اولمزسه مراد واجب تعالی اولدیغی فهم اولنور واکر عام النسبه اولوب لکن تخصیص مراد اولنمزسه ·خیر من هذا الفاسق الفاجر· کبی مراد کل واحد اولدیغی اکلاشیلور وعام النسبه اولوب وتخصیص مراد اولنورسه عام النسبه اولدیغی جهتله مراده دال اولمز قرینه ایسه مراد اوزره دال اولان شیدن عباره اولدیغی معلوم اولمسیله عموم نسبت وارادهٔ تخصیص عدم قرینهدن کنایه اولمش اولور شویله که عند السکاکی رحمه الله کنایه ذکر لازم وارادهٔ ملزومدن عباره اولوب ولازم وملزوم ایله مراد تابع ومتبوع اولهرق لازمدن فی الجمله ملزومه انتقال حاصل اولهجق حیثیتده اولمسیدر وشبهه یوقدرکه عموم نسبت وارادهٔ تخصیص مطلقا انتفاء قرینهیه تابع اولهرق هرنقدر بینلرنده لزوم یوغیسهده اولدن ثانییه انتقال اولنور مثلا طول نجاد وکثرت رمادك طول قامت وکثرت مضیافیته تبعیتی کبی الحاصل عموم نسبت وارادهٔ تخصیص انتفاء قرینهیه لازم اولهرق انتفاء قرینهدن کنایه وامر بندن عباره اولدیغی جهتله انتفاء قرینهیی تفصیل وکنایه برشیئی بینه ایله دعوی اولمسی حسبیله انتفاء قرینهیی تحقیقدر زیرا کنایه وکنایهده معنیی اراده جائز اولمسیله مسند الیهك ذکری مع انتفاء القرینه عموم نسبت وارادهٔ تخصیص ایچون اولمش اولور دیو شارح مرحوم جواب شافی اعطا ایلمشدر وبعضیلر بو اعتراضدن مراد مصنف عموم نسبت وارادهٔ تخصیصده قرینه قائم اولمدیغی صورتده ذکر واجب اولوب راجح اولمز حالبوکه مقتضی مرجح اولوب موجب دکلدر سکاکی ایسه بونی مقتضی تعبیریله مرجح عد ایلمشدر ویاخود صورت مذکورهده ذکر واجب اولوب مقتضای حالدن اولمز سکاکی ایسه مقتضای حالدن قیلمشدر دیمکدن عباره اولمسیله جوابه تصدی ایدرك شارح مرحوم تسلیم ایدلمکه مراد مصنف بووجهله اولسون بودخی مندفعدر زیرا مقتضی موجب ومرجحدن اعمدر وذکرك وجوبیله مقتضای حال اولمسی بیننده منافات یوقدر زیرا مقتضای حالدن پك چوغی بو مثابهده اولوب یعنی واجب اولدیغی حالده ینه مقتضای حالدندر دیو کلام مذکوری رد ایلمشدر

قال رحمه الله (واما تعریفه) شارح مرحوم معرفهیی ·ما وضع لیستعمل فی شیء بعینه· یعنی بعینه برشیده استعمال ایچون وضع اولنان لفظدر دیو تعریف ایدوب معرفهده معتبر اولان انجق عند الاستعمال تعیین اولهرق وضعا تعیین اولمدیغی بیلدیرمشدر وبووجهله وضعنده تعیین اعتبار اولنیوب واستعمالده تعیین شرط ایدلمسی اعلام شخصیه ومضمرات ومبهمات ومعارف سائرهنك تعریفده اندراجنی ملاحظهیه مبنیدر زیرا مثلا ·انا· لفظی انجق اشخاص معینهده مستعمل اولهرق انا دینلوب لابعینه متکلم مراد اولنمق صحیح اولمامسیله افراد معینهده استعمالی شرط ایدلمشدر وبونلردن منفردا بربسنه موضوعدر دینلسه وضع اولندیغی فردك غیربسنده مجاز اولمق لازم کلوب وعلی الانفراد موضوعیتی اختیار اولنسه بوصورتده وضع واحدله موضوع اولمیوب بلکه بعدد افراد المتکلم اوضاع متعدده ایله بالاشتراك هر بردلرینه موضوع اولمق لازم کلهجکندن بو محذوردن توقییه مبنی تعریفدن مستفاد اولدیغی وجهله مجموع افراده شامل اولان برمفهوم کلییه وضع واحد عام ایله موضوع اولهرق لکن مفهوم کلییه وضعدن غرض مفهوم کلیده استعمالی اولمیوب بلکه افراد معینهسنده لزوم استعمالی اعتبار اولنمشدر الحاصل جمهور عندنده اسماء اشارات ومضمرات وموصولات وحروف تعریف جمیع افراده شامل اولان برمفهوم کلییه موضوع اولوب فقط افراد معینهسنده استعمالی شرطدر

لكن حق اولان
وشارحك ايراد ايلديكى تعريف مذكور بو معنايه اولوب ومنتخب شارح بومذهبدر
بعض فضلانك ذهابى وجهله معرفه وضع واحد عام ايله هر برفرده موضوع اوله رق • ماوضع
لشئ بعينه • ايله تعريف اولنمشدر وبوصورتده افراددن هيچ برنده مجاز وتعدد اوضاعده اشتراك
لازم كلزو اكر قول اول صحيح اولسه • انا • و • انت • و • هذا • مثللر حقايق اولميان مجازات اولمق
ايجاب ايدردى زيرا ماوضع لهلرى اولان مفهوم كليده مستعمل اولميوب وبلكه قطعا استعمالى
صحيح اولمز بوايسه مستبعددر ونوجهله مستبعد اولمزكه اكر بويله اولمق لازمكلسه تفصيلاتى
مرور ايتديكى اوزره مجاز ايچون حقيقتك لزوم وعدم لزومندن طولايى ائمهٔ لغت بيننده اختلافه
محل اولميوب وعدم لزومنه قائل اولنلر امثلهٔ نادره يه تمسك ايتمزلر ايدى اشته تعريف معرفه ده سيد
شريف قدس سره طرفندن ايراد اولنان كلامك ايضاحاتى بوم‍ركزده اولوب لكن طرف
جمهوردن معرفه نك مفهوم كلى يه موضوعيتندن مراد جزئياتندن برجزئيده تحقق حيثيتدن
مفهوم كلى يه وضعى اولوب مفهوم كلى يه كلى اولديغى حيثيتدن موضوع ديمك اولمديغى جوابى
مخلص اعتراض اوله رق بومعناجه مفهوم كليده استعمالى مجاز وجزئياتنده استعمالى حقيقت اولوب
اختلاف رأيين لفظى اولمش اولور ستير اولميه كه حقيقت تعريف مخاطبك معلومى اولان شيئه
اشارتدر و • معرفه • ذاتا متعين وعندالسامع معلوم اولان برامره معلوم ومتعين اولديغى حيثيتدن
كندوسيله اشارت اولنان لفظدر و • نكره • من حيث ذاته متعين اولوب لكن هرنقدر في نفسه
معهود ومتعين ايسه ده ملاحظهٔ تعينى قصد اولنميان امره كندوسيله اشارت قلنان لفظدر زيرا
مصاحبت تعين ايله ملاحظهٔ تعين بيننده فرق واردر شويله كه الفاظدن فهم معانى انجق وضعه
علمدن صكره اولديغى جهتله مدلول الفاظ اولان معانيدنك عندالسامع لزوم تميز وتعينى ضرورى
اولمسيله ايمدى براسم برمعنايه دلالت ايلدكده اكر اومعنانك عندالسامع متميز ومعهود اولديغى
اومعنى ايله ملحوظ اولورسه يعنى متكلم اشبو جهت تميزى دخى ملاحظه ايدرسه اسم مذكور
• معرفه • در واكر معناى مذكور ايله جهت تميزى ملحوظ اولمزسه • نكره • اولور ومعرفه ده
مشاراليه اولان اشبو تعين اكر جوهر لفظدن مستفاد اولورسه علمدر علمده مثلا انسان كبى اكر
معهود جنس اولورسه علم جنس واكر زيد وعمرو امثالى حصه اولورسه علم شخصدر واكر تعين
مذكور جوهر لفظدن مستفاد اولمزسه اولحالده تعينى مفيد اوله جق برقرينهٔ خارجيه دن لازمدر
بوقرينه ده اكر اشارت حسيه اولورسه اسماء اشارتدر واكر خطاب يعنى غيره توجيه كلام
اولورسه مضمراتدر واكر نسبت اولورسه بوده خبريه واضافيه يه منقسم اولوب اكر خبريه
اولورسه الذى والتى كبى موصولات واكر نسبت اضافيه اولورسه غلام زيد امثالى معارف
مذكوره دن برينه مضافدر واكر قرينه حرف تعريف اولورسه بوده ياحرف ندا اولوب
منادى وياخود لام اولوب معرف باللامدر معرف باللامده اكر كندوسيله مفهوم مدخولندن
حصهٔ معينه يه اشارت اولنورسه لام عهد خارجى واكر مدخولنك نفس مفهومنه اشارت اولنورسه
لام جنسدر ومعرف باللامك ديكر ايكى قسمى اولان لام استغراق ايله عهد ذهنى جنسك فرعيدر
اشته بوتقرير معلوم اولديسه ايمدى علمدن ماعداسنده اولان تعين خارجدن مستفاد اولديغى جهتله
نوع عمومدن خالى اولمديغندن ياعندالسامع خارجدن متعين اولان جزئياتنده استعمال اولنمق شرطيله
مفهومات كليه يه موضوعدر ديرز متقدمون وشارح رحمهم الله بومذهبه ذاهب اولمشلردر
وياخود وضعه آلت اولمق اوزره امر كلى ملاحظه سيله جزئيات مذكوره يه موضوعدر
ديرز قاضى عضد كبى متأخرون وسيد شريف رحمهم الله بو مذهبه ذاهب اولمشلردر وشارح
مرحوم حقيقت تعريفى بياننده • جعل الذات مشارا بها الى خارج اشارة وضعية • ديو اتيان ايلمشدر
• ذات • ايله مراد محكوم عليه وبه اولمقلغه صالح اولان معناى مستقل بالمفهوميتدر كه معناى اسمدن
عبارتدر وكندوسيله خارجه اشارت اولنان شى ذاته دال اولان لفظ اولوب وكلام شارحده مشاربها

اولمقلغك ذاته نسبتى بطريق المجاز در ايمدى كلام مذكورك معناسى حقيقت تعريف اسمى برحيثيتده
قيلمقدركه ذهن مخاطبده ثابت اولان مدلول اسمدن خارج برامره يعنى مدلول اسمك عندالسامع
معلوم اولمقلغنه كندوسيله اشارت اولنه وبو اشارتده وضعك مدخلى اولوب بواسطة القرينه اولميه
ديمكدر بوصورتده • الى خارج • قوليله مجموع نكرات خروج ايدر و • اشارة وضعية • قوليله مخاطبك
معلومى اولان برمفهومه مخاطبك معلومى اولديغى حيثيتدن كندوسيله اشارت اولنان نكره خروج
ايلر زيرا نكره ده بواشارتك وقوعى قرينه ايله اولوب وضع ايله دكلدر اويله اولنجه ذهن مخاطبده
اولان شيئه بحسب الوضع اشارت نكره ومعرفه دن هربرلرنده موجود اولوب وبحسب الوضع
خارجه اشارت معرفه يه خاصدر بومقامده خلاصهٔ كلام سيالكوتى بوندن عباره اولوب فوائد
عظيمه سى جهتله ترجمه سى التزام وضرورى اطناب كلام اولنمشدر مصنف رحمه الله اشبو
مسنداليه بابنده تعريفى تنكيره تقديم المسى مسنداليهده تعريف اصل ومسندده بالعكسدر يعنى
مسنداليهده عندالسامع امر معين اوزره حكم راجح ومسندده رجحان خلافى واضحدر زيرا مسند
ايله مقصود مفهومنك برشيئه ثبوتنه مسند وتعريف بومقصود اوزره زائد اوله رق برداعى يه
محتاجدر ومسنداليهى تعريفده نكتهٔ عامه مخاطبه اتم فائده يى مفيد اولمقدر زيرا آنفا ايضاح
اولنديغى اوزره اخباردن غرض حكم ويالازم حكمى مخاطبه تبييندن عباره اولوب لازم حكم ايسه
بنه حكمدر زيرا اولده متكلم طرفين بيننده وقوع نسبته حاكم اولديغى كبى لازم حكمى افاده ده دخى
وقوع نسبته عالمله حاكمدر وشبهه يوقدركه برحكمك احتمال تحققنده نه درجه بعديت اولور
ونه مرتبه استبعاد اولنورسه حكم مذكورى اعلامده اولان فائده او مقدار اقوى اولور ومسنداليه
من جهة التخصيص تزايد وتعين وتفرد ايتدكجه اوزرينه اجرا اولنان حكم دخى من جهة البعد ترقى
وتزايد ايدر وبو قاعده قاعدهٔ بديهيه دن اولوب مثلا • شئ ما موجود • و • زيد حافظ للتورية • قوللرى
بيننده بوفرق ظاهردر زيرا امر شايع اولان وجود ايله شئ شايع اوزرينه حكم امر مستبعد
اولميوب لكن شخص معلوم زيدك حافظ تورية اولمسى محل استبعاد اوله رق شخص معلوم
مرقوم اوزره حفظ تورات ايله حكمده اولان بعديت وبونى اعلامده اقوائيت دركاردر اويله اولنجه
متكلمك اتم فائده يى افاده سى اتم تخصيصى مقتضى اولوب مدار اتم تخصيص ايسه كمال تخصيصده
تخصيص اولان تعريفدر ونكره يى • اعبدالها خلق السماء والارض ولقيت رجلا سلم عليكم اليوم
وحده قبل كل احد • تركيبلرنده اولديغى كبى هرنقدر غيريسى مشارك اولميه جق حيثيتده بروصف
ايله تخصيص ممكن ايسه ده لكن معرفه ده اولان تخصيص فوقنده اوله مز زيرا معرفه معين اولديغى
حيثيتدن شئ معينه موضوعه اولمسيله معرفه ده اولان تخصيص وتعيين وضعى اوله رق نفس لفظ
معرفه دن وضعا فهم اولنور واما نكرهٔ مخصصه ايچون حاصل اولان تخصيص وصفك كندوسنده
انحصارنى ملاحظه دن مستفاد اوله رق من حيث المفهوم شيوع باقيدر ستير اولميه كه تعريف
ايچون وجوه مختلفه اولوب وهر برلرى اغراض عديده يه مستند ونكات خاصه ايله مستبد اولمسيله
مصنف رحمه الله ذكر اولنان نكتهٔ عامه نك كتاب ايضاحده ذكريله اكتفا وبومحلده اشبو نكات
خاصه يه ايما ايدرك بيوررلركه (فبالاضمار لان المقام للتكلم او الخطاب او الغيبة) طرق تعريفدن
مسنداليهى اضمار ايله تعريف مورد كلام اولان مقامك تكلم وياخطاب وياغيبتدن برينه تعبيرى
مقتضى اولمسندن ايچون اولور يعنى مثلا متكلمك كندى طرفندن حكايه ايدوب مسندى نفسنه
اسناد ايتمسى مقتضاى مقام اولمسيله مسنداليهى ضمير متكلم ايراد ايدرك مثلا • انا ضربت • ديمسى
واجب اولور خطاب وغيبت دخى بويله در اقسام معارفدن مضمرى تقديمى اعرف معارف اولديغنه
مبنيدر • فبالاضمار • قولنده • فا • عطف المفصل على المجمل قبيلندن اولوب تقدير كلام • اما تعريفه
فلافادة المخاطب اتم فائدة فبالاضمار لكذا وبالعلمية لكذا • مفادنده اوله رق كلامده مضمر ومقدر اولان
نكتهٔ عامه يى انواع معارفده اولان نكات خاصه نك ايراديله تفصيلدر قال رحمه الله

(واصل الخطاب ان يكون لمعين وقد يترك الى غيره ليعم كل مخاطب نحو ﴿ولوترى اذ المجرمون نا كسوا رؤسهم عند ربهم﴾ اى تناهت حالهم فى الظهور فلا يختص به مخاطب) واو استينافه مجهول اولوب
زيرا مصنف ٠ فبالاضمار٠ قولنده تفصيل ايچون اولان فاء عاطفه قرينه سيله اولا تعريف مسند اليه
مخاطبه اتم فائده يى افاده ايچون اولديغنه اشارتله بعده هر برمعارفك تفصيلنه تعرض ايدرك اضمار مقام
مقام تكلم ويا خطاب ويا خود غيبت ايچون اولمسنه مبنى ايدوكنى بيان وايراد ايتمسيله بعضا خطاب
غير معينه ترك اولنه رق اتم فائده يى ٠فيد اولمديغى سؤالى ترتب ايتمسنه بناء بو كلام ايله جوابه متصدى
اولمشدر يعنى بحكم الوضع خطابده اصل واوفق وواجب واحق اولان شخص معين ايچون اولمقدر
بوده واحد وزائددن اعم وبو جهتله بحكم الوضع واحد معينه ٠انت٠ كبى صيغهٔ مفرده ايله واثنين
معينه ٠انتما٠ كبى صيغهٔ تثنيه ايله وجماعت معينه يه ٠انتم٠ امثالى صيغهٔ جمع ايله خطاب اولنمق واجب
واهمدر وعلى سبيل الشمول اولان جموع دخى جماعت معينه حكمنده در زيرا شمول استغراقى
تعيين قبيلندن اولمسيله ﴿ياايها الناس اعبدوا ربكم﴾ كريمه سى ﴿وكلكم راع وكلكم مسئول عن
رعيته﴾ حديث نبويسى امثالى على سبيل الشمول اولان جمعلر جماعت معينه حكمنده اوله رق صيغهٔ
جمع ايله خطاب اولنور واصل خطاب معينه اولمسى زيرا وضع معارف عند الجمهور مفهوم كلى يه
ايسه ده معينده استعمال ايله مشروطدر نته كيم اختلاف رايئنه دائر مسبوق اولان تفصيلاتدن
معلوم اولمشدر مع ذلك معناى خطاب كلامى حاضره توجيهدن عباره اولمسيله دخى لزوم تعين متبيندر وبعض
كره معينه صالح اولان خطاب على سبيل البدل هر برمخاطبه تعميم ايچون غير معينه ترك وتوجيه اولنور
نته كيم ﴿ولوترى اذالمجرمون نا كسوا رؤسهم عند ربهم﴾ قول شريفنده واقع اولمشدر يعنى ولوترى
لفظ كريمندن مراد معينه خطاب اولميوب بلكه مراد حال مجرمينك كمال فظاعت واشتداد شناعتنى بيان وانلرك
حالات فظيعه لرى زير ستيرهٔ خفا واستتارده ممتنع التوارى اوله جق درجهٔ شنيعه ده عيون متحسدان
عرصهٔ عرصاته انكشاف وظهورده مرتبهٔ قصوايه بالغ ومتناهى اولمسيله بو حال خسرا مآل رؤيت
مخصوص شخص واحده خاص اولوب آخرى رؤيت ايتمامك يعنى اهل محشردن بعضيلرى مشاهده
ايدوب وبعضيلرى كورمامك وبو جهتله خطاب مذكوره بعض مخاطب مختص اولوب وبعضيلرى
خطابده داخل اولمامق صورتنده اولميه رق بلكه ذى رؤيت اولان هر برشخص ايچون بو خطابده
مدخل اوله جغنى اثباتدر ٠ فلا يختص به٠ ضميرى خطابه راجع اولوب بعض نسخه ده ضمير تأنيث ايله
٠فلا يختص بها٠ واقع اولمسيله بو صورتده معنى انلرك رؤيت حاللرينه برمخاطب وياخود انلرك حالنه
برمخاطبك رؤيتى خاص اولمز مفهومنده وعلى كلا التقديرين مضاف محذوف اولوب ٠فلا يختص
برؤيتها٠ مخاطب وياخود ٠فلا يختص بها رؤيت٠ مخاطب تقديرنده اولور مصنف ايضاحده
٠وقد يترك الى غير معين نحو فلان لئيم ان اكرمته اهانك وان احسنت اليه اساء اليك فلا تريد مخاطبا بعينه
بل تريد ان اكرم اليه او احسن فتخرجه فى صورة الخطاب ليفيد العموم وهو فى القران كثير نحو ولوترى
اذ المجرمون نا كسوا رؤسهم الاية اخرج فى صورة الخطاب لما اريد العموم٠ قوليله توضيح مقام
ايلمشدر يعنى بعض كره ٠ فلان لئيم ان اكرمته اهانك تركيبنده اولديغى كبى خطاب غير معينه ترك وامالة
اولنور زيرا بو خطاب ايله برمخاطب معين مراد ايدوبده شخص لئيم فلان اكرامه اهانت واحسانه اساءتله
مقابله يى بالكز او شخص مخاطب معين حقنده اجرا ايلر ديمك اولميوب بلكه مراد فلان لئيم مطلقا
كندوسنه ايثار اولنان مكارم ونعمتى مساوى واهانتله مقابله وهر بر محسن ومكرم حقنده
اهانت واساءتله معامله ايلر ديمك معناى عموميسنى افاده وتنويه سوء معاملاتيله تشهير ملامتيچون كأن
صالح خطاب اولان افرادى احضار واعداد ايله توجيه خطاب ايتمك طريقنده على سبيل المبالغه
ادای مراد ايچون صورت خطابده اخراج واصاغه ايدرسن وبو اعتبار قرأن كريمده بسيار اولوب
٠ولوترى اذالمجرمون نا كسوا رؤسهم٠ كريمه سى دخى بو قبيلدن اوله رق صورت خطابده اخراج
اولنه رق ارادهٔ عموم ايچون مخاطب معينى عدم اراده يه محمولدر ايمدى مصنفك ايضاحده اولان

اشبو كلامنده ٠ ليفيد العموم٠ قولى ٠ فتخرجه فى صورة الخطاب٠ قولنه راجع اولميوب ٠ فلا تريد
مخاطبا بعينه٠ تركيبنه متعلق وصورت اولايده فساد معنى متحققدر شويله كه صورت خطابده اخراج
مفيد عموم اولميوب بلكه مفيد خصوص اوله رق عمومى افاده مفاد صورت خطابدن اخراج
وامالهده منصوصدر وكذلك ٠لما اريد العموم٠ قولى مدلول كلامه مربوط اولوب يحمل على هذا
لما اريد العموم تقديرنده ومعنى ارادهٔ عمومدن ايچون كلام مخاطب معينى عدم اراده يه حمل اولنور
ديمك مفهومنده اولور نته كيم لفظ مفتاحك اشعار ايلديكى مفهوم عباره بوندن عباره در
قال رحمه الله (وبالعلمية) ٠علم٠ جميع مشخصاتيله برشيئه وضع اولنان لفظه دينور وبوده
مشخصاتى وقوع شركتدن منع ايده جك برشى ايله تصور ايدرك على اوشيئه مشخصات مذكوره
ايله برابر وضعدن عباره در كه شئ مذكور مفهوم كلى اولوب مشخصات مذكوره يى ملاحظه يه
مرأت اولمش اولور مشخصات ايله مراد امارات تشخص اولوب موجبات تشخص دكلدر زيرا
تشخص بروجه خاص وجود اوزره موجود اولمقدن وياخود وجوده تابع ومقارن اولان شيدن
عباره وشكل وكيف وكم كبى اعراض وصفاتدن هر برلرى تشخص كندوسيله بيلنان اماره در
٠علمية٠ لفظى مصدر متعدى اولوب جعله علما معناسنه اولديغى وجعل ايسه ايراد ديمكدن عباره
بولنديغى جهتله شارح مرحوم اشبو وبالعلمية قولنى اى تعريف المسند اليه بايراده علما عبارهسيله شرح
وبيان ايلمشدر على بقيهٔ معارف اوزرينه تقديمه باعث باعتبار الموصوف معارف سائره دن اعرف
اولمسيدر قال رحمه الله (لاحضاره بعينه فى ذهن السامع ابتداء باسم مختص به) يعنى مسند اليهى
علم ايراديله تعريف مسند اليهى جميع ماعدا مسندن مميز اوله جغى حيثيتده بعينه وبشخصه ابتداء
مسند اليهه خاص اولان اسم ايله ذهن سامعده احضار ايچوندر ٠بعينه٠ قيديله مسند اليهى ٠رجل
عالم جائنى٠ كبى اسم جنسله احضاردن ٠وابتداء٠ قيديله ٠جائنى زيد وهو راكب٠ امثالى مسند اليهى ثانيا
ضمير غائب ايله احضاردن احترازاولوب و٠ باسم مختص به٠ قيدى مسند اليهى ضمير متكلم ومخاطب واسم
اشارت وموصول ومعرف بلام العهد واضافه ايله احضاردن احترازدر زيرا بونلردن هر بريسيله
مسند اليهى احضار ممكن ايسه ده لكن هيچ بريسى علم كبى باعتبار وضعه غيره اطلاقه صالح اولميه جق
صورتده مسند اليه معينه مختص دكلدر سؤال اولنورسه كه شخص معينه مختص اولان اسم
انجق علم اولديغى جهتله بو قيد قيود متقدمه دن مغنى وبو صورتده ٠لاحضاره باسم مختص به٠ دينلسه
كافى ايدى بعد التسليم جوابنده ديرزكه ذكر قيود تحقيق مقام علميت ايچون اولمسيله بونده جميعسندن
احتراز ممكن اوله جق برقيد بولنمقده بأس يوقدر وبعض شراحك ٠ابتداء٠ قولى مضمر غائب ومعرف
باللام وموصولدن احتراز اولوب زيرا اولينده احضار تحقيقا ويا تقديرا تقدم ذكرى واسطه سيله
وثالثده صله يه علم وساطتيله در ديمسى بجا دكلدر زيرا بو صورت ابتداء قولنك معناسى بنفسه يعنى
بنفس لفظه اولمقله موقوف اوله رق معنى وضعه علمدنصكره تقدم ذكر وامثالى شئ آخره توقف
ايتميه جك صورتده احضار ديمك اولور حالبوكه اكر بو معنى مراد اولنسه ٠ابتداء٠ لفظنك معناسى من
جهة المآل بعينه ٠باسم مختص به٠ قولنك مؤداسى اولور زيرا نفس لفظ ايله واسم مختص ايله احضارك مآلى
شئ واحددر شارح مرحوم بيوررلركه ٠بعد اللتيا والتى٠ بو معناجه قيد مذكور سائر معارفدن
احتراز اولوب بعض مرقومك ذكر ايلديكى شيئه تخصيص ايچون بروجه يوقدر زيرا معينه موضوع
اولان لفظ انجق علم اولوب ماسواسى وضع عام ايله موضوع اوله رق تعيين استعمالده در كلام
شارحده اولان ٠اللتيا٠ لفظى فتح لام ايله معول وضم ايله دخى مستعمل اوله رق التينك تصغيريدر
٠اللتيا والتى٠ ايله بيان دواهى قصد اولندقده داهيهٔ صغيره وكبيره نك عظمى شرحى قابل ودائرهٔ
بيانده داخل اولميان برحده واصل اولديغى جهتله مبهم اوله رق ترك اولنديغنى مفيد اولمق اوزره
٠اللتيا٠ اوزرينه ٠التى٠ عطف اولنه رق صله سنك حذفى التزام اولنمشدر بو صورتده ٠بعد اللتيا٠ نك
معناسى بعد الداهية الصغيرة ديمك اولوب بو راده مراد اولا ابتداء لفظى بنفسه معناسنه حمل وبعده

بنفس اللفظ ايله تفسير وبعده تقدم ذكر امثالى برشى اوزرينه عدم توقفله تقرير وبعده بعد العلم
بالوضع ايله تقييد وتنصيص وبعده شيئى بعينه احضارنى مفيد اوله جق قرائنه تخصيصدر وبونلر
دواهئ لفظيه‌دن اولديغى جهتله صغيره عد اولنمشدر و «التيتك» معناسى وبعد الداهية الكبيرة
ديمك اولوب داهيهٔ كبيره‌دن مراد «ابتداء» قولنك باسم مختص قوليله لزوم اتحاديدر وبو داهيه
معنويه اولمسيله داهيهٔ كبيره عد اولنمشدر وياخود تصغير تعظيمه حمل اولنه رق اول داهيهٔ كبيره
وثانى داهيهٔ صغيره اولمش اولور واشبو بعد اللتيا والتى «لفظينك بو صورتله استعمالنك اصلى
برشخص اعرابى برمرأهٔ قصيره‌نك پابند قيد اسارت ازدواجى اولوب نيجه مدت مبتلاى كشمكش
مقاسات وشدائدى ومصداق كل قصيرفتنه اولان قامت كوتاهندن كنايه اوله رق صيغهٔ تصغير ايله
بزم اللتيا تعبيرى عنوان احاديث مكائدى اولديغى حالده بتقريب بوقيد كاردباسنخوان رسيددن آزاده
وبعده برمرأهٔ رزيلهٔ طويله تزوجيله اولكيدن اشد ومضاعف عقال شدائده پانهاده اوله رق بوندن
دخى التى تعبيرايدوب هرنه حال ايسه تطلق ايدرك «بعد اللتيا والتى لا تزوج ابداء عزيمتنده قرارداده
اولمشدر اللتيا ايله مرأهٔ مطلقهٔ قصيره سنى والتى ايله ايكنجيى مراد ايدوب بين العرب دواهئ
صغيره وكبيره‌دن تعبيرده شايع ومشتهر ومثل سائر اولمشدر اوليه اونجه بعض فضلانك تقريرى وجهله
البق واولى اولان ابتداء لفظى مسند اليهك ذكر اولنديغى اول زمانده احضارى مفهوميله تفسير اولنمشدر
وبوقيد سائر معارفده اولديغى كبى ثانئ زمان ذكرنده احضاردن احتراز اولمش اولور زيرا سائر معارف
اول زمان ذكرده انجق مفهومات كليه‌لرنى افاده ايدوب وكلامده مراد اولان جزئياتى افاده‌لرى
انجق تقدم ذكر واشارت وعلم ونسبت امثالى كلامده اولان قرينهٔ معينه واسطه سيله تحقق ايدر
لكن اشبو بعض اخيرك بيان ايلديكى صورتده دخى قيد مذكورك باسم مختص قيد ثانيسندن
اغناسيله تحقيق مقامدن ماعدا فائدهٔ معتدبهادن تعريه‌سى محذورى منظور اولوب
وبونك ايچون ابتداء بيان اولنان وجه وجيهك هم لفظ ابتدانك معناى متبادره محموليتى
وهم قيد اولك ثانيدن اغناسى محذورندن سلامتى حسبيله نظر اصحاب اعتبار ونصفتده
مقبوليتى ساحهٔ وضوحده در قال رحمه الله (نحو ﴿قل هو الله احد﴾) «الله»
لفظ شريفنك اصلى الاله اولوب همزه‌نك حذفى وحرف تعريفك همزه‌دن اعتبار تعويضيله
بعده خلاق عالم اولان ذات واجب الوجوده علم قلنمشدر يعنى بلا حرف تعريف اله لفظى حق
وباطلدن عام اوله رق مطلقا معبود ايچون اسم اولوب وانضمام حرف تعريف ايله الاله لفظى
قبل التعويض والادغام معبود بالحق مفهوم كليسى ايچون اسم وحذف همزه واعتبار تعويض
حرف تعريف وادغام ايله الله لفظهٔ جلاله‌سى ذات بارى تعالى شانه ايچون علم اولمشدر الحاصل
«الله» و «الاله» و «اله» لفظلرى بينده فرق معنوى موجوددر شارحك «ثم جعل علما
للذات الواجب» اه قولنده «الواجب الوجود الخالق لكل شئ» وصفلرينى ايرادندن غرض
وضع علمده لازم كلان احضار ذات معينه‌نك طريقنه اشارتدر زيرا بو وصفلر هرنقدر عند العقل
كلى ايسه‌ده نفس الامرده ذاتك لازم مساويسيدر وبعضيلرك الواجب لذاته وياخود المستحق
للعبودية له مفهومنيچون اسم اولوب وبونلردن هربريسى فردده منحصر كلى ومفهوم علم ايسه
جزئى اولديغى جهتله لفظ شريف مذكور علم دكلدر دبو زعمى قصور فهم ومجرد سهو ووهمه
محمولدر زيرا كورمزميسنكه «لا اله الا الله» قولنزلامى عهده حمل ايله لفظة اللهدن فرد معهود
اعتبارينه توقف ايتكسزين كلمهٔ توحيد اولديغى اتفاق ائمهٔ دين ايله درجهٔ جزم وثبوته رسيده‌در
حالبوكه اكر لفظ شريف مذكور المعبود بالحق وياخود الواجب لذاته مفهومنيچون اسم اوله رق
بومفهومدن فرد موجود ايچون علم اولمامق لازم كلسه چونكه مفهوم مفهوم اولديغى حيثيتدن كثرته
محتمل اولمسيله كلام مذكور مفيد توحيد اولمز ايدى وهمده مفهوم كلينك اسميدر دينلسه اشبو كلمهٔ
توحيده الله ايله مراد معبود بالحق اولوب بوصورتده برشيئك نفسندن استثناسى لازم كلور زيرا مفروض

اولان الله ايله دخى مراد بومعنادر بوصورتده مآل لا معبود بالحق الا المعبود بالحق ديمك اولور بو ايسه
فاسددر وياخود اله ايله مراد مطلق معبود معناسى اولوب بوصورتده كذب لازم كلور زيرا معبودات
باطله چوقدر ايمدى بحسب القرينه الهى معبود بالحق معناسنه حمل ايله الله لفظ شريفى معبود
بالحقدن فرد موجود ايچون علم اولمق واجبدر وكلمهٔ توحيدك معناسى لا مستحق للعبودية له فى الوجود
وياخود لا مستحق للعبودية له موجود الا الفرد الذى هو خالق العالم ديمكدر يعنى خبر لا محذوف اولوب
الا الله محل اسم لادن بدلدر وصاحب كشافك «ان الله مختص بالمعبود بالحق لم يطلق
على غيره» قولنك معناسى بودر يعنى لفظ شريف «الله» معبود بالحق تعالى وتقدس اولان فرد
موجوده مختص ديمكدر قال رحمه الله (او تعظيم او اهانة او كناية) وياخود مسند اليهك
علميتله تعريفى قصد تعظيم ويا اهانت ايچون اولور مثلا مسند اليهك من جهة المعنى تعظيم وياخود
اهانتنى مفيد اوله جق مدح وذمه صالح القابيله ايراد اولنور وياخود اسمك صالح اولديغى
معنادن كنايه ايچون اولور «ابولهب فعل كذا» قولى كبى نته كيم تنزيل مبينده ﴿تبت يدا
ابى لهب﴾ قول شريفى «يدا جهنمى» معناسنى مفيددر زيرا ابولهبك ابك ولده انتسابى كبى لهبه
نسبتى لهبه ملازمت وملابستنه دلالت ايدر مثلا خير وياشر ويافضل وياحربه ملابس اولان
كسه حقنده «هو ابو الخير» و «ابو الشر» و «ابو الفضل» و «ابو الحرب» ديرلر ولهب حقيقى
لهب جهنمدر وابولهبك لهبه ملازمت وملابستى لزوم عرفى ايله جهنمى اولمقلغنى مستلزم اولور
بوجهتله ابى لهبدن جهنمى يه انتقال على اختلاف الرأيين ملزومدن لازمه وياخود لازمدن ملزومه
انتقال اولمش اولور اول مذهب قوم وثانى مذهب سكاكيدر لكن بو لزوم انجق كلامك وضع اولى
اولان وضع تركيب اضافى حيثيتندن اولوب وضع ثانئ علميت حيثيتندن دكلدر وعند البلغا كنايه‌ده
معانئ اصليه معتبردر وكنيه‌نك صالح اولديغى معنادن كنايه اولمسى بو اعتبار ايله اولوب بوقسه
شخص مرقومك اسمى كرك ابولهب اولسون وكرك زيد وعمرو وياغيريسى اولسون ذات ابى لهبه
جهنمى اولمق لازم اولديغى اعتباريله اولديغنه مثلا ابولهبه اشارتله هذا الرجل فعل كذا دينلسه
بو كلامده كنايه‌دن برشى موجود اولماسى دلالت ايدر فاضل محشى سيلكوتى رحمه الله تحقيق
مقامده بيوررلركه ابولهب وضع علمى اعتباريله شخص معين عبد العزاده استعمال ووضع اصلى
تركيبيسى اعتباريله ملابس لهب معناسنه انتقال اولنوب بو انتقال واسطه سيله عبد العزانك جهنميلك
صفتندن كنايه اولنور شرح مفتاحده ديمشدركه اسم ابى لهب ايله مسمى اولان شخصه
اطلاق اولنوب فقط بو اطلاق كندوسندن ملازم لهب معناسنه واندن جهنميلكه انتقال ايچوندر
كذلك ابوجهل جاهلدن وابو الخير خيردن كنايه‌در اشته مذهب شارح بودر ومختار سيد شريف
اوزره ابولهبك معناى اصليسى ملابست ملازمتله لهبه ملابس ديمكدر زيرا بوراده لفظ اب معناى
ملابسده مستعمل اولوب معناى حقيقيسنده مستعمل دكلدر ايمدى ابولهب بونكله مسمى اولان
شخص اوزره اطلاق اولنوب انكله ملزومى اولان جهنميلكه انتقال ايچون معناى اصليسى اولان
ملابس لهب معناسى مراد اولنمشدر الحاصل سيد شريف عندنده مذهب شارحده اولديغى كبى
ابولهبك وضع علميسنده شخص عبد العزايه دلالتدن بشقه برشى مراد اولماسنده رأيين متفق
اولوب فقط جهنميلكدن كنايه اولمقده معناى اصليسى اولان لهبه ملابسته انتقال وساطتى
عند الشارح معتبر وسيد شريف عندنده غير معتبر اوله رق بلكه ابولهبك معناى اصليسى اولان ملابس
لهب مفهومى معناى علميسيله ملحوظ عد اولنمسيله بوندن ملزومى اولان جهنميلكدن بلا واسطه
كنايه اولديغى وابى جهل وابى الخير معناى حقيقيلرنده مستعمل اوله رق بونلرده كنايه
اولمديغى مختاريدر وستير اوليه كه طويل النجاد تركيبى كندوسندن طول قامته انتقال اولنمق
اوزره معناى ماوضع لهنده استعمال اولنديغى كبى ابولهب دخى معناى جهنمى يه انتقال ايچون بو لفظ
ايله مسمى اولان شخصده استعمال اولنمشدر يعنى بونك كنايه اولمقلغى معناى اضافيسى اعتباريله تسميه

قلنان كافر معين ايچون علم اولمسنه مخصوص اولوب والا اكر · رأيت اليوم ابالهب · ديوب
ابى لهبك بو وصف جهنمى ايله اشتهارندن ايچون بر كافر جهنمى مراد اولنسه · رأيت حاتماً · كبى
استعاره اولوب كنايه اولمز سيلكوتى مرحوم بيوررلركه بعضيلرك كنايه‌ده معناى حقيقى قصد
اولنماز وكنايه‌ده مناط فائده وصدق وكذب انجق معناى ثانيدر حالبوكه بوراده ابولهب ايله مقصود
ذات معيندر ديو اعتراضى رتبهٔ اعتباردن ساقطدر زيرا كنايه · لفظ اريد به لازم معناه مع جواز
ارادته معه · قوليله معرف اولوب يعنى برلفظدركه كندوسيله معناى ما وضع لهنك جواز اراده‌سيله
برابر لازم معناسى مراد اولنور بومقامده ايسه معنيندن ايكيسى دخى مقصود اولمسنك جوازى امر
صريح ومفتاحده كنايه‌ده معناى حقيقى ايله لازم معناى حقيقيدن مجموعى مراد اولديغى رهين
تصريحدر وبو سؤالى دفعده رضادادهٔ اذن كريمه اولميه‌جق وجوه ايله تحمل اعباء تكلف اولنمش
اولمسيله شارح مرحومك · فليتأمل فان هذا المقام من مزال الاقدام · كلاملرى پك بجا واقع اولمشدر
قال رحمه الله (او ايهام استلذاذه او التبرك به) وياخود مسند اليهى علميله تعريف لفظ علم ايله
استلذاذى ايهام وياخود انكله سمط تبركه انتظام ايچوندر وياخود تفأل وتطير وسامع اوزره
تسجيل خبر امثالى اعلامده اعتبارى مناسب ومعتبر اولان اعتبارات سائره دنتاشيدر قال رحمه الله
(وبالموصولية) · موصول · الذى والتى وما ومن · وسائر علم نحوده ذكر اولنان كلمه‌لردر
مناسب حال اسم اشارتك موصول اوزرينه تقديمى اولوب زيرا عند المخاطب مدلول اسم اشارت
قلب وعين ايله ومدلول موصول يالكز عقل ايله رهين استحضار اولمسيله اسم اشارت موصولدن
اعرفدر وستير اولميه كه موصول وذو اللام رتبه‌ده مساوى اوله‌رق بناء عليه ﴿الذى يوسوس﴾
قول شريفنك ﴿الخناس﴾ ايچون صفتيتى تصحيح كردهٔ مفسرينذر وتعريف مضاف
مضاف اليهك تعريفنه مساوى اعتبار اولنمشدر فقط عند المبرد اول ثانيدن انقصدر واشبو ذكر
ايتديكمز اعرفيت اسم اشارت سيبويه‌دن منقول اولوب قول جمهور دخى بومركزده اوله‌رق
مذاهب سائره طى كردهٔ قلم موجز المقالدر وموصوليته صالح اولان مقام برشيئك يعنى مسند اليهك
بحسب الذهن برجله واسطه‌سيله احضارى صحيح اولميدركه اوجمله‌نك شئ مشار اليهه انتسابى
معلوم اوله زيرا موصولك مقتضاى وضعى انكله برشيدن تعبير واطلاق اولنمقلغه‌دركه اوشى
كندوسيچون حاصل اولان حكم ايله محكوم عليه اولديغى مخاطبك معلومى اولديغنده متكلم معتقد اوله
مثلا · الذى معنا غدا رجل بليغ · كلامنده · الذى · لفظ موصوليله معبر اولان شخصك وقت غداده
همبزم مصاحبت اولديغنده علم مخاطب معتقد متكلم اولمدقجه لفظ مذكور ايله تعبير اولنمق برمقتضاى
وضع غير صالحدر انكچون موصولات عداد معارفده مورود ونكرهٔ موصوفه‌ده اولان تخصيص
بحسب الوضع اولمديغى جهتيله واحده مختص اولان نكرهٔ موصوفه معارفدن غير معدوددر ايمدى
مثلا · لقيت من ضربته · قولنده اكر · من · موصوله اولورسه معنى · لقيت الانسان المعهود بكونه
مضروبا لك · ديمك اولوب واكر موصوفه اولورسه كأن · لقيت انسانا مضروبا لك · ديلمش اولور
يعنى من موصوله ملاقات اولنان شخصك مضروب مخاطب اولمقله معهوديتنى مفيد اولوب من موصوفه
اشبو جهت معهوديتى غير مفيد اوله‌رق يالكز مضروب مخاطب اولان برانسانه ملاقات متكلمى مفيددر
ومعلومدركه معرفه‌نك نكره‌دن امتيازى شئ معرفك عند المخاطب معلوم ومعهود اولديغنده
بحسب الوضع دلالتدن عبارةدر بوصورتده هرنقدر · من · مضروب مخاطب اولمق وصفيله كسب
تخصيص ايتمش اولورسه‌ده لكن بو اختصاص بحسب الوضع اولميوب بحسب الوصفدر زيرا من
موصوفه كندوسنده تخصيص اولميان برانسانه موضوع اولوب من موصوله‌نك وضعى ايسه مضمون
صله ايله تخصص ايتمك وبعينه ذهن سامعده عنوان صله ايله مستحضر ومعرف اولمق مجراسنده اوله‌رق
بناء عليه موصول ايچون صالح اولان مقام بومقامدر مصنف رحمه الله مسند اليهك موصول
اولمسنى موجب ويا مرجح اولان بواعثك تفصيلاتنه اشارتله بيوررلركه (لعدم علم المخاطب

بالاحوال المختصة به سوى الصلة كقولك الذى كان معنا امس رجل عالم) يعنى مسند اليهك
موصوليتله تعريفى مسند اليهه مختصه اولان احوالدن صله‌نك غيريسى معلوم مخاطب اولمامسندن
ايچون اولور · الذى كان معنا امس رجل عالم · كبى زيرا متكلمك افاده‌سنى مراد ايلديكى شخص مرفوع
عند مخاطبده اسمى معلوم وعند التكلم حاضر بالمجلس ويا برصفتله معروف كسه اولميوب فقط بركون
مقدم برلكده بولنمش اولمسيله مخاطبه تفهيم وتعريفى انجق عنوان صله اولان · الذى كان معنا · تعبيريله
اتيانه توقف ايدر مصنفك متكلم ايچون وياخود متكلم ومخاطبدن هربريچون · الذين فى بلاد
الشرق لا اعرفهم · وياخود · لانعرفهم · امثالى صله‌نك غيريله معلوم اولميان قسمه عدم تعرضى قلت
جدوى وندرت وقوعنه مبنيدر قال رحمه الله (او استهجان التصريح بالاسم او زيادة التقرير نحو
﴿وراودته التى هو فى بيتها عن نفسه﴾) وياخود موصوليتله تعريف اسمك صريحا ايرادنى
استهجان واستقباحدن ايچون اولور · ماخرج من السبيلين ناقض الوضوء · كبى زيرا سبيليندن
خارج اولان شيئك غائط وبول كبى اسملرينى تصريح مستهجن وقبيحدر وياخود مساق كلام
اولان غرضى زيادهٔ تقرير ايچون اولور نته كيم حضرت يوسف عليه السلامه حضرت زليخا
رضى الله عنها دامنچين وصال اولديغى حكايه‌ده وارد اولان ﴿وراودته التى هو فى بيتها عن نفسه﴾
قول شريفنده واقع اولوب · وراودت · زليخا يوسف عليه السلام تقديرنده‌در مراوده جاء وذهب
معناسنه اولان راد يرود دن صيغهٔ مفاعله‌در وحضرت زليخادن مجيء وذهابك عدم وقوعى جهتيله
مراوده مخادعه‌دن استعارهٔ تبعيه وياخود تمثيليه طريقيله مجازدر مفهوم لطيفى جناب زليخا حضرت
يوسف عليه السلامه لاجل نفسه ايقاع خداع ايدوب كأن برشخصك كف تملك وتصرفندن
اخراج واضاعه‌يه قائل ورضاداد اولمديغى بضاعه‌نك اخذ واختلاسنه رفيق نصورتله اعمال
حيل ومخادعه‌ده بولنورسه زليخا دخى او وتيره‌ده معاملهٔ دلفريب اجرا ايلديكنى حكايه‌در
الحاصل مراد زليخا اولان مواقعه حاصل اولمديغى جهتله حقيقة مخادعه تحقق ايتميوب بلكه كلچين
وصالى اولمق آزواروسيله حق يوسفده اعمال لطايف الحيل ايله فعل مخادعى اجرا ايتمش
اولدى ايمدى كلام مذكور جناب صديقك تحقيق نزاهت فعل وطهارت ذيلنه مسوق اولوب
وجناب يوسف صفه نشين بيت زليخا واول سوزندهٔ تنورهٔ عشق وشوق ايچون مولى اولمسى
زليخانك نيل مراد مراوده‌يه قوت تمكننى موجب حالاتدن اولديغى حالده حضرت صديقك
ابا ومباعدت وعدم انقياد ومطاوعتى امر فحشادن غايت نزاهت وكمال عصمتنى مؤيد ومثبت
اولمسيله · التى هو فى بيتها · عنوان صله‌سيله تعبير · امرأة العزيز · وياخود · زليخا · امثالى تعبيرات ايله
تأديهٔ معنادن زياده توفيهٔ غرضه اوفق وادلدر بعضيلر مصنفك · او زيادة التقرير · كلامنى
زيادهٔ تقرير مسندده حمل ايدرك يوسف عليه السلامك بيت زليخاده اولمسى فرط اختلاط والفت
جهتيله عنوان صله مراوده‌يى زيادهٔ تقريرى موجب اولمسيله تنوير مدعا ايلديلر وبعضيلر بلكه
مسند اليهى تقرير اولوب زيرا زليخا وامرأهٔ عزيزده ديكر مرأه‌نك وقوع اشتراكى امر ممكن اولمسيله
بونلردن بريله تعبير اولنسه مسند اليه التى هو فى بيتها تعبيرنده اولديغى كبى تقرر وتعين ايتمزدى زيرا
التى هو فى بيتها واحدهٔ معينه ومشخصه‌در ديديلر ولكل وجهة ومسند اليهك غيريده مساق كلام
اولان غرضى زيادهٔ تقريرده شاعرك بيت * اعباد المسيح يخاف صحبى * ونحن عبيد من خلق المسيحا *
بيتى نصدر · صحبى · يخاف فعلندن فاعل و · عباد · مفعولدر و · ونحن · صحبيدن جملهٔ حاليه
واستفهام انكاريدر · مآل بيت · بنم اصحابم عباد مسيح اولان نصارادن خوف ايتمزلر زيرا بز
خالق مسيحك عبادى يز البته عباد خالق عباد مخلوقدن خائف وعاجز دكلاردر · اولئك حزب الله
فان حزب الله هم الغالبون · ديمكدر · زيرا بيت مذكورده · نحن عبيد من خلق المسيحا · تعبيرى
انلرك نصارادن عدم خوفنه · نحن عبيد الله · تعبيرندن ادلدر ومشهور اولان آيهٔ مذكوره
يالكز زيادهٔ تقريره مثال اولوب لكن صاحب مفتاحك كلامندن زيادهٔ تقرير واستهجان تصريح

اسمدن هر برسیچون مثال اولدیغی فهم اولنور زیرا کتابنده • اوان یستهجن التصریح اوان یقصد زیادة التقریر نحو وراودته الایة • دیوب بعده • والعدول عن التصریح باب من البلاغة • دیو بیان ایله حکایهٔ شریحی ایراد ایلمشدر اکرعندنده نظم مذکور زیادهٔ تقریر و استهجاندن ایکیسیچون مثال اولماق لازمکلسه زیادهٔ تقریرك ذکرنی حکایهٔ شریحدن تأخیری اقتضا ایدردی زیرا حکایهٔ شریح مثال استهجان اولدیغی صریحدرکه برکسه شریح عندنده برشیئی اقرار وبعده انکار ایتمسیله منکره نسبت حمق وکذبی تصریحدن عدول ایله • شهد علیك ابن اخت خالتك • دیمشدر قال رحمه الله (اوالتفخیم نحو ﴿ فغشیهم من الیم ماغشیهم ﴾) یاخود موصولیتله تعریف مسند الیه تفخیم وتعظیم ایچوندر نته کیم ﴿ فغشیهم من الیم ماغشیهم ﴾ نظم جلیلنده قوم فرعونی ستر وغشی ایدن مادن ماء موصول ایله تعبیر بیورلمشدر نظم مذکورده من حیث الکمیة تعظیم ماء مجتمعك کثرتی و برقاچ نوع عذابی تضمنی جهتدن ومن حیث الکیفیة اولان تعظیم ستر وغشیاندهٔ کمال سرعت وقوم مذکوردن برفرد ساحل سلامته پیوسته اوله میوب جمله سنی احاطه وغیبوبت جهتندندر وابونواسك • شعر • ❊ ولقد نهزت مع الغواة بدلوهم ❊ واسمت سرح اللحظ حیث اساموا ❊ وبلغت مابلغ امرء بشبابه ❊ فاذا عصارة کل ذاك اثام ❊ قولنده اولان • مابلغ • لفظی دخی مسند الیه اولمیه رق باب تفخیمدندر • نهز دلو • قربه یی املا ایچون ماء بئری ضرب وتحریك اولوب مرادسعی وکوششدر • اسامه • مواشی یی رعی ایچون مرعایه سوق واخراجدر • سرح • مال سایم یعنی رعی ایدن حیواندر • لحظ • نظر معناسنه در و • سرح اللحظ • صفتك موصوفه اضافه سی قبیلدن اولوب بعضیلر سرح لحظی نظر سریع ایله تفسیر ایتمشلردر و • عصاره • عصیر عنب امثالی برشیئك حاصل وخلاصه سیدر • اثام • فتح همزه ایله اثم ویاخود عقوبت معناسنه در حاصل معنی ارباب هوا وغواتله همبزم مصاحبت اولوب لذات نفسانیه یی تحصیلده برمرتبه سعی بایغ ایلدمکه انسانك وقت شبابده رسیده اوله بیله جکی نهایت مبلغه واصل والحاصل مجموع اسباب عیش ونوشی اعداد ایله عنفوان شبابه عائد اولان اطوار سفه وآرامشك اك کزیده لرینه نائل اوله رق عاقبت بومساعیٔ بیسود جاهلانه نك حاصلی اثم وضلال وعقوبت ووبال اولدیغنه وقوف ایله سنه غفلت محض خسارتدن بیدار اولدم دیمکدر قال رحمه الله (اوتنبیه المخاطب علی خطاء نحو ❊ ان الذین ترونهم اخوانکم ❊ یشفی غلیل صدورهم ان تصرعوا) ویاخود مسند الیهك موصول ایراد اولنمسی مخاطبه خطاسی اوزره تنبیه ایچوندر نته کیم عبدة بن طبیبك وعظ ابناسنه دائر اولان قصیده سندن ❊ ان الذین ترونهم ❊ الی آخره بیتنده واقع اولمشدر • صرع • یره القا ایتمك معناسنه اولوب هلاکدن ویاخود حوادثه اصابتدن کنایه در • مآل بیت • ای فرزند دلبندلرم تحقیقا اوکسه لرکه سز انلری مسارح انظار اعتبارده رابطهٔ خوار اخوت و برادری ایتمکده ونظر شفقتله کورمکده سز انلر برطائفهٔ سخیفهٔ ناهموارددرکه حرارت غیظ وحسد درونلری انجق سزك غرقاب لجهٔ هلاك ونایاب ویاخود باران حوادثله مصاب اولمکزله شفایاب اولور یعنی انلر اخوان دکل بلکه دشمن جانکزدر دیمکدن عبارتدر ایمدی بو بیتده مسند الیهدن • الذین ترونهم اخوانکم • تعبیری انلر حقنده ظن اخوتده اولان خطالرینه تنبیه اولوب اشبو تنبیه • ان القوم الفلانی یشفی • الی آخره قولنده موجود دکلدر زیرا صله نك انتفاسی معلوم واعتقاد اخوتلرینك بطلانی مجزوم اولمق ایچون صله نك تحقق اوزرینه صله یه منافی اولان کیفیت غیظ وعداوتلری ترتب ایتدیرلمشدر صاحب مفتاح بو بیتی وجه بناء خبره ایما تنبیه علی الخطایه ذریعه قلنمسی قبیلندن عد ایلیوب مصنف ایضاحنده بو بیتده وجه بناء خبره ایما اولیوب بلکه بونده نقیض خبرك موصول اوزره بناسنه ایما اولمق بعید اولمز دیو قول صاحب مفتاحی رد ایلمشدر وشارح مرحوم صدد جوابده دیمشدرکه عرف وذوق شاهد صادقلردرکه مخاطبونك اخوان خلص ظن ایتدکلری برجماعتی حین ایراده • ان الذین تظنون اخوانکم • یعنی سزك اخوانکز ظن ایتدیککز کمسه لر دینلسه بوکلامده مسند الیه اوزرینه بنا اولنه جق خبراخوته منافی ومحبته مباین

برامر اوله جغنه ایما اولور بوجهتله بیت مذکورده بحسب العرف والذوق وجه بناء خبره اشارت حاصلدر قال رحمه الله (اوالایماء الی وجه بناء الخبر نحو ❊ ان الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون جهنم داخرین ❊) ویاخود مسند الیهك موصول اوله رق ایرادی وجه بناء خبره یعنی موصول ایچون اثبات اولنان خبرك وجه بنا وثبوتنه ایما ایچوندر وجهدن مراد طریقدر • عملت هذا العمل علی وجه عملك وعلی جهته • دیرسن شوعملی سنك طرز وطریق عملك اوزره ایشلدم دیمکدر یعنی مسند الیه اوزره بنا اولنه جق خبر ثواب وعقاب ومدح وذم وغیر یسندن قنقی وجه وطریقدن اوله جغنه ایما ایچون اتیان ایدرسن وحاصلی فاتحهٔ کلامی اهل زکا وفطانت اولان کمسه خاتمه سی اوزره متنبه اوله جق وجه اوزره ایراد ایلرسن علم بدیعده اولان ارصاد دخی بواسلوبده اولوب شاعرك اول بیتده عجزه دلالت ایده جك برشیئی اتیان ایلمسندن عبارتدر ❊ اذا لم تستطع امرا فدعه ❊ وجاوزه الی ماتستطیع ❊ بیتی کبی لکن ارصاد محسنات لفظیه دن اولوب مانحن فیه نکات معنویه دندر نته کیم ﴿ ان الذین یستکبرون عن عبادتی الایة ﴾ نظم جلیلنده واقع اولمشدر زیرا اشبو نظم جلیلده مسند الیه اولان • ان الذین یستکبرون • قول شریفی اوزرینه بنا اولنان خبر عقاب واذلال جنسندن اولدیغنه ایما متحققدر شویله که عبادتدن استکبار ایدنلر حقنده بنا اولنه جق خبر جنس عقابدن اوله جغی امر معلوم وانلرك اسماء اعلامی ذکر اولنسه بو اشارت حاصل اوله میه جغی مجزومدر و بواعتبار هر برلسانده شایع وذایع اوله رق مثلا پادشاه زمانك اوصاف عادلانه سیله مقدمه پرداز اولنان برکلامك مبناسی افادهٔ عمرانیٔ مملکت واتیان آسایش رعیته ویاخود منافع عامه یی موجب برنو اثر اختراع وتأسیسنه دائر اولدیغی مستفاد اولور قال رحمه الله (ثم انه ربما جعل ذریعة الی التعریض بالتعظیم لشأنه نحو ❊ ان الذی سمك السماء بنی لنا ❊ بیتا دعائمه اعز واطول) ومسند الیهك وجه بناء خبره ایما ایچون ایثار موصولیتدن مقصود بعضا مجرد ایماء وجه بناء خبردن عباره اوله رق شیٔ آخره توسل مراد اولنمدیغی مثلو بعض کره دخی بعد حصول الایما اوزرینه اعتبارات لطیفه تفرع ایدرك من جملة تعظیم شان خبره تعریض واشارته وسیله قلنه رق وجه بناء خبره ایما مقصود بالذات اولماز نته کیم شاعر فرزدقك • ان الذی سمك السماء الی آخره • بیتنده واقع اولمشدر • سمك • رفع معناسنه در • بیت • ایله کعبهٔ معظمه یی ویاخود بیت شرف ومجدی مراد ایلمشدر • اعز واطول • لفظلرنده مفضل منه مقدر اولوب • اطول من دعائم کل بیت • تقدیرنده در ایمدی • ان الذی رفع السماء • موصولی اوزره بنا اولنه جق خبر رفعت وبنا جنسندن اولدیغنه ایما اولوب • ان الله • ویاخود • ان الرحمن بنا لنا • تعبیرنده بو ایمانك عدم حصولی محقق و بوایماده بناء بیت مذکور رفعت وعظمتده نفی عدیل ونظیر ایدن مبانیٔ رفیعهٔ آسمانی ید قدرت ومحض مشیتیله رفع وبنا وایجاد واعلا بیورن ذات واجب ذی القوة المتینك فعلی ومؤثر واحدك اثرلری اولدیغیچون تعظیم بناء بیته تعریض واشارت متحققدر قال رحمه الله (اوشان غیره نحو ❊ الذین کذبوا شعیبا کانوا هم الخاسرین ❊) یاخود خبرك غیر یسنك شاننی تعظیمه تعریض اولنور ﴿ الذین کذبوا شعیبا الایة ﴾ نظم جلیلنده اولدیغی کبی زیرا بو نظم جلیلده قوم شعیبدن • الذین کذبوا شعیبا • موصولیله تعبیرده طریق بناء خبر خیبت وخسراندن انبا ایده جك شیٔ اولدیغنه ایما و بووسیله ایله شان شعیبه تعظیم واردر و بوده ظاهردر وبعضا اهانت شان خبره ذریعه قلنور نته کیم • ان الذی لایعرف الفقه قدصنف فیه • کلامنده واقع اولمشدر ویاخود اهانت شان غیره ذریعه قلنور • ان الذی یتبع الشیطان فهوخاسر • کبی وبعضا تحقیق خبره ذریعه اولور بیت ❊ ان التی ضربت بیتا مهاجرة ❊ بکوفة الجند غالت ودها غول ❊ کبی • مهاجرة • لفظی التی دن حالدر • کوفة الجند • بلاد عجمدن بربلده نك اسمی اولوب انده جند کسرا اقامه اولندیغی جهتله کوفة الجند اطلاق اولنمشدر • غالت • اهلکت معناسنه در ایمدی بو بیتده مسند الیهك کوفه ده ضرب و بناء بیته مباشرت واومحله اختیار هجرت ایدن مرأه ایدوکنی مفید اولان التی ضربت اه موصولیله اتیان اولنمسنده بوکا بنا اولنه جق خبرمرأهٔ مذکوره نك

وطندن زوال محبت وانقطاع مودتندن انبا واشعار ایدرشی اولدیغنه ایما واردر و بعده بو ایما زوال محبت وطنیه‌یی تقریر وتحقیق ایدوب کأن زوال محبتــه برهان اولمش اولور زیرا مکان مهاجرتده اختیاریله تأسیس بیت و مسکن زوال محبت وطنیــه‌دن لازمکاوز وعقلا ملزوم لازمه دلیـل و برهاندر اشته تحقیـق خبرك معناسی بودر   و بو ایضاحات ایله تحقیــق خبرله طریق خبره ایما بینـنده فرق ظاهر اولوب مصنفك اشبو معنیین بیننده فرق ظاهر اولمامسـیله نه کیفیتده طریق خبره ایما تحقیــق خبره ذریعه قلنــور دیو ایضاحده اتیان ایلدیکی اعتراضی رهین سـقوطدر   کورمز میســنکه · ان الذی سمك السماء · الی آخره و · ان الذین ترونهم · الی آخره بیتلرنده تحقیق خبر متحقق اولمیه‌رق ایما موجوددر و بعض کره وجه بناء خبره ایما خطا اوزره تنبیهه ذریعه قلنور نته کیم · ان الذین ترونهم · بیتنده شارح مرحومك اتیان ایلدیکی جوابدن معلوم اولمشیدی بو مقام مطارح انظار اولمسیله محل تدقیق وتأملدر وفاضل علامه یعنی شارح مفتاح شرح مفتاحده وجه بناء خبره ایماده اولان وجهی علت وسببله تفسیر ایدوب ﴿ان الذین آمنوا لهم درجات النعیم﴾ قول شریفنـده دخی ظاهر اولان بودر زیرا ایمان درجات نعیمه سـبب وعلتدر بعده علامهٔ مشار الیه سـکاکی رحمه اللهك · ثم یتـفرع علی هذا اعتبارات لطیفة ربما جعل ذریعة الی کذا وکذا · قولی مسـند الیهك وجه بنـاء خبره ایما ایچون موصول قلندیغنـه اشارتدر دیو تصریح ایدوب اولحالده · ان الذی سمك · اه و · ان التی ضربت · اه و · ان الذین ترونهم · اه امثالنـده سببیتك عدم تحققندناشی دوچار مضیق اشـکال اولمشدر وکندوسی بو اشکاله تعرض ایتمیـوب لکن بعض اهل فن وجهی علتـله تفسـیرده علامهٔ مشار الیهك اثرینه تبعیتله برابر اشـکال مذکـوردن هرب وتوقی ایدرك سـکاکینك · ثم یتفرع علی هذا · قولیله مرادی بونلر من غیر اعتبار الایماء مسـند الیهك موصول ایرادی اوزرینــه تفرعی بیاندن عباره اولوب بو صورتده کلام سکاکیدن ابیـات مذکوره‌ده وجه بناء خبره ایما واردر دیمك لازم کلمیه‌جکنی ادعا ایتدیلر حالبوکه سوق کلام سکاکی بو رأیك عنداهل الانصاف فسادی اوزره منادیدر   و بعض کره موصول ایله تعظیم و یا تحقیر و یا ترحیم امثالی بر خصوص اوزرینــه حث و ترغیب قصد اولنـور · جاءك الذی اکرمك · و یاخود · اهانك · و یاخود · الذی سـبی اولاده ونهب امواله · کبی   و بعض کره تهکم واستهزاء ایچون اولور ﴿یا ایها الذی نزل علیه الذکر انك لمجنون﴾ کبی و بو بابك اطائفی خارج دائرهٔ ضبط واحاطه‌در   قال رحمه الله   (وبالاشارة) دخی مسـند الیه اسم اشارت اوله‌رق ایرادیله معرف قلنـور وبوده مقام مسـند الیهك اسم اشـارت اولمقلغنه صالح اولوب واسم اشـارت اولمســنی موجب و یا مرجح اوله جق بر غرضه تعلق واتصـال ایلدیکی حینـده اولور اسم اشارته صالح اولان مقام مسـند الیهك اشارت حسـیه و اسطه‌سـیله ذهن سامعده احضاری صحیح اولمسیدر اشارت حسیه‌نك معناسـی ید و یا جوارح اخری ایله اشـارتدر زیرا اسماء اشارتده اصل اولان مشاهد ومحسـوس یعنی عنـد المتکلم حاضر و مبصر اولان شیٔ قریب و یا بعیـده اشـارت اولنمقدر   ایمدی اکر اسـم اشارتله فی نفسـه محسوس ومبصر اولوب لکن مشاهد و مستحضر اولمیان شـیئه اشـارت اولنور ســه ﴿تلك الجنة التی﴾ کبی و یاخود عادة احساس ومشاهده‌ســی یعنی ابصار و حضوری مستحیـل اولان شـیئه اشـارت اولنور ســه ﴿ذلکم الله﴾ و ﴿ذلك مما علمنی ربی﴾ کبی بو صورتلرده اولان اشـارت شیٔ مشار الیه مشاهد کبی اتخاذ قلنمسنه واشـارت عقلیه اشـارت حسیه منزله‌ســنه تنزیل اولنمسنه ابتنا ایدلمش اولور   ومسـند الیهك اسم اشـارت اولمسنی موجب و یا مرجح اولان غرضك تفصیلنه اشـارتله مصنف رحمه الله بیـورورلر که (لتمییزه اکمل تمییز نحو · هذا ابو الصقر فردا فی محاسـنه ·)   یعنی مسـند الیهك اشـارتله تعریفی مسـند الیهی اکمل تمییز ایله تمییز و تعیین ایچوندر اکمل تمیـیزدن مراد قلب وعین ایله اولان تمیـیز اولوب زیرا مشاهدهٔ عیانیــه وعقلیـه ایله اولان تمییزك مافوقنـده اکمل تمییز اولمدیغی بدیهی و بونك حصولی اسـم اشارته منحصردر نتــه کیم ابن رومینك ﴿هذا ابو الصقر فردا فی محاسـنه ﴾ من نسـل شـیبان بین الضال والسلم ﴿ قولنده واقع

اولمشدر · فردا · مدح و یا حال اوزرینــه منصوبدر · من نسـل شـیبان · خبر ثانی و یاخود حال اولوب شـیبان بن ذهل وشیبان بن ثعلبه ایکی قبیله‌نك اسمیدر · ضـال و سـلم · بادیه‌ده ایکی شجره و بودخی قبیلهٔ مذکوره‌نك بادیه نشینان عرب خلصدن اولملرندن کنایه‌در زیرا عند العرب فقد عز وضیـاع شـرف حضر و تمدنده‌در · حاصل بیت · مقصود بالاشاره ابو الصقر کنیه‌ســیله مکنی ومعروف اولان ذات اوله‌رق محاسن ذاتیه ســنده انفراد واسـتبدادیله بادیه پیمایان عربان ونسـل شـیبانــدن اولدیغنی بیاندر ایشــته بو بیتده مسند الیهك اشارت حسـیه واسطه‌ســیله حصول اکمل تمیزی غرضندناشی اسماء اشارتدن بولنان هذا لفظیله ایراد اولنمشدر   قال رحمه الله   (او التعریض بغباوة السامع کقوله · اولئك آبائی فجئنی بمثلهم · اذا جمعتنا یا جریر المجامع) و یاخود مسند الیهك اسم اشارتله تعریفی غباوت سامعه تعریض ایچون اولوب کأن شعور سامعك ادراك غیر محسوسه عدم کفایتنــه ایما اولور فرزدقك · اولئــك ابائی · اه قولنـده اولدیغی کبی · فجئنی بمثلهم · قولنده اولان امر ﴿فأتوا بسورة من مثله﴾ نظم جلیلنده اولدیغی کبی تعجیز ایچوندر · مجامع · محاسـن معناسـنه اولوب جمعتنا ایچون فاعلدر مفهـوم بیت ذوات مشـار الیهم آبا و اجدادی اولوب تعداد محاسـن ومفاخرده اتیان امثـال ونظائرلری مستحیل بولندیغی مفاخرتندن عباره‌در آباســی عظام نخره وغیر مبصره اولدقلری حالده غباوت سامعه اشارت ایچون محسـوس کبی اسم اشـارتله ایراد اولنمشدر   قال رحمه الله   (او بیان حاله فی القرب او البعد او التوسـط کقولك هذا او ذلك او ذاك زید)   و یاخود مسـند الیهی اسم اشارتله تعریف مسـند الیهك قرب و بعد وتوسـطدهٔ اولان حالنی بیان ایچون اولور مثلا قریبـده · هذا زید · و بعیـد ده · ذلك · و وسـطده · ذاك زید · دینلور   مصنفك ذکر توسطی قرب و بعددن تأخیری وجود توسطك تحقق طرفینه توقفندناشیدر سـئوال اولنور ســه که الفاظ مذکـوره‌نك قریب و بعید ومتوسـط ایچون اولملری وضع ولغتـك تقریر ایتـدیکی مسائلدن اولوب مباحث علم معانی ایسه زوائد اصـل مراددن عباره اولمسـیله علم مذکورده بونلره تعلیـق نظر دائرهٔ اقتضادن بدردر جوابنـده دیرزکه اکثر مباحث تعریف وتوابع وطرق قصر کبی بونك امثالی علم معانیـده اکثر من ان یحصی اولوب تحقیـق بودرکه لغتـده بونلره نظر مثلا هذا کلمه‌سی قریب ایچون اولدیغنی بیـان جهتندن وعلم معانیـده نظر مسـند الیهك بیان قربی مراد اولنـدقده هذا لفظیله اتیان اولنـه‌جغی حیثیتندر بو ایســه هرنه اولورسه اولســون تصورنی موجب اوله‌جق برشی ایله کندوسـندن تعبیر اولنان مسـند الیه مذکور اوزرینه حکمدن عباره اولان اصل مراد اوزره زائددر و بالفرض بو بحثك علم لغتده مبحوث اولان ابحاثدن اولمســی تسلیم اولنســه‌ده لکن بو مقامده ذکری مباحث علم معانیـدن اولدیغی جهتله اولمیـوب بلکه تحقیر وتعظیمدن بونك اوزرینه تفرع ایده‌جك اعتباراتك ایرادنه توطئه وتمهید ایچوندر دیرز نته کیم مصنف رحمه الله بیـورورلر   (او تحقیره بالقرب نحو ﴿ اهذا الذی یذکر آلهتکم ﴾ او تعظیمه بالبعد نحو ﴿ الم ذلك الکتاب ﴾ او تحقیره کما یقال ذلك اللعین فعل کذا)   و یاخـود اسم اشـارتله تعریف قریبــه موضـوع اولان هـذا ایله اشارت اوله‌رق مسـند الیهی قرب ایله تحقیر ایچوندر نتــه کیم ﴿اهذا الذی یذکـر آلهتکم﴾ نظم جلیلنـده واقع اولمشـدر   و بعض کره قرب ایله مسـند الیهك تقریب حصـول وحضوری قصـد اولنـور · هذه القیمة قد قامت · کبی و یاخود بعیـده موضوع اولان ذلك ایله اشـارت اولنــه‌رق بعد ایله مسـند الیهك تعظیمی قصد اولنـور سـورهٔ بقره‌ده قرآن مبینك بعـد درجه ورفعت محلنی بعد مسافه منزله‌ســنه تنزیل ایله ﴿الم ذلك الکتاب﴾ بیـورلدیغی کبی الحاصل نفس قرب و بعد بعضا قرب و بعد مرتبــه ودنائت و بعدیت محل اوزره اطلاق ایله امور عقلیه امور محسوسه مجراسنده اجرا اوله‌رق فلان قریب المحل دانی المرتبـه وفلان بعیـد المحل بعیـد الهمه دینلدیکی کبی اشـبو قرب و بعد اوزره دلالت ایدن اسماء اشـارت دخی بعضا معنیین مذکورین اوزره اطـلاق اولنـور   و بعض کره بعـد ایله اشـارت

ایدن کسه‌نك تعظیمی مقصود اولنور نته‌کیم امیر بولنان ذات بعض حضاره اشارتله · ذلك
قال کذا · تعبیر ایدر   ویاخود بعد ایله مسند الیهی تحقیر مراد اولنور مثلا مخاطبك ساحهٔ عز
وحضور وخطابدن بعدنی وذلت وسفاهت محلنی بعد مسافه منزله‌سنه تنزیل ایله · ذلك اللعین
· فعل کذا · دینور   وذلك لفظی کرك عین اولسون وکرك معنی اولسون اولا کندوسندن
حکایه اولنوب وبعده اشارت قلنمق طریقیله هر بر غائبه اشارته صالحدر · جائنی رجل فقال
ذلك الرجل · دیرسن وکذلك · ضربنی زید فهالنی ذلك الضرب · دیرسن زیرا صورتینده محکی
عنه غائب اولوب اولده عین وثانیده معنادر   وحاضر ایچون اولان هذا لفظیله کرك عین
اولسون وکرك معنی اولسون غائبه اشارت نادرا جائز اولوب · جائنی رجل فقال هذا الرجل ·
وکذلك · ضربنی زید فهالنی هذا الضرب · دینلور · هذا المذکور عن قریب · دیمکدر زیرا
مشار الیه هر نقدر غائب ایسه‌ده لکن قریبا جریان ذکرینه مبنی کأن حاضر حکمنده‌در وبعض کره
ذکری تقدم ایدن معنای حاضر لفظ بعید ایله ذکر اولنور مثلا · بالله العظیم وذلك قسم عظیم
لا فعلن کذا · دینلور زیرا معانی حسا مدرك اولمدیغی جهتله حکم بعیدده‌در وذلك قسم
عظیم لفظی قسم ایله جوابی بیننده جملهٔ معترضه‌در   قال رحمه الله   (اوللتنبیه عند تعقیب
المشار الیه باوصاف علی انه جدیر بما یرد بعده من اجلها)   ·عند تعقیب المشار الیه باوصاف·
قولنك معناسی عند ایراد اوصاف علی عقیب المشار الیه دیمکدر مثلا برشخص برکسه‌یی متعاقبا
وزود ایتسه ·عقبه فلان· دینلور بعده با ایله مفعول ثانی‌یه تعدی ایتدیریلوب· عقبته بالشیٔ · دیرسن
·جعلت الشیٔ علی عقبه· معناسنه‌در ·علی انه· تنبیهه متعلق اولوب ضمیر مشار الیهه و·بعده· ضمیری اسم
اشارته و·من اجلها· ضمیری اوصافه راجعدر   یعنی یاخود مسند الیهك اشارتله تعریفی مشار الیهك
عقبنده برطاقم اوصاف ایراد اولندیغی حینده اشبو مابعد مشار الیهده ذکر اولنان اوصافدن ناشی
مشار الیه بعد اسم الاشارة ایراد اولنان شیئه جدیر ولایق اولدیغنه تنبیه ایچون اولور (نحو قوله تعالی
﴿ اولئك علی هدی من ربهم واولئك هم المفلحون ﴾) اول سورهٔ بقره‌ده ﴿ الذین یؤمنون بالغیب
ویقیمون الصلوة ومما رزقناهم ینفقون والذین یؤمنون بما انزل الیك وما انزل من قبلك وبالاخرة
هم یوقنون اولئك علی هدی ﴾ الایة نظم جلیلنده مشار الیه اولوب · الذین یؤمنون صله‌سی عنوانیله
معهود اولان ذوات ایمان بالغیب واقامهٔ صلوة وانفاق وایمان بالکتب المنزله وایقان آخرت اوصاف
متعدده‌سیله تعقیب اولندقدنصکره مشار الیهمك اوصاف مذکوره ایله اتصافلرندن ناشی · اولئك ·
لفظندنصکره ایراد اولنان شیئه یعنی انلرك عاجلا هدایت وآجلا فلاح ایله فوز ونصرت اوزره اولمقلغه
احقا والیق اولدقلرینه تنبیه ایچون مسند الیه اسم اشارت ایراتیله تعریف اولنوب · اولئك علی هدی ·
بیورلمشدر الحاصل فوز وفلاحه منشأ استحقاقلری اوصاف مذکوره ایله اتصافلری اولدیغنه
تنبیهدر   وبعضا مسند الیهی اشارتله تعریف متکلم ویاسامعك احوال مسند الیهه جهلی جهتیله
احضار مسند الیهه اشارتدن بشقه طریقی اولمامسندن ویاخود بو امثال برنکته‌دن اقتضا ایدر
قال رحمه الله   (وباللام للاشارة الی معهود نحو ﴿ ولیس الذکر کالانثی ﴾ ای لیس الذی طلبت
کالتی وهبت لها)   ومسند الیهك لام ایله تعریفی معهوده یعنی حقیقتدن متکلم ایله مخاطب بیننده
معهود اولان حصه‌یه اشارت ایچوندر بو حصه‌ده نوع وشخص واحد ویا اثنین ویاجماعت اولمقدن
عامدر · عهدت فلانا · دیرسن فلانی درك ایتدم دیمکدر   وحصهٔ مذکوره‌نك معهود اولمسی
صریحا ویاخود کنایة ذکری تقدم ایتدیکیچون اولور واشته لام عهد خارجی بودر ﴿ ولیس الذکر
کالانثی ﴾ قول شریفنده اولدیغی کبی مفهوم شریفی · لیس الذکر الذی طلبت امرأة عمران
کالانثی التی وهبت لها · یعنی امرأهٔ عمرانك طلب ایلدیکی ولد مذکر هبه واحسان اولنان انثی کبی
دکلدر دیمکدر ایمدی الانثی لفظ معرفی ﴿ قالت رب انی وضعتها انثی ﴾ قول شریفنده صریحا
ذکری سبقت ایدن شیئه اشارت اولوب لکن مسند الیه دکلدر · والذکر· لفظ معرفی ﴿ رب انی

نذرت

نذرت لك ما فی بطنی محررا ﴾ قول شریفنده کنایة ذکری سبقت ایدن شیئه اشارتدر زیرا مالفظی
هر نقدر ذکور واناثه عام اولسه‌ده لکن · تحریر· یعنی خدمت بیت مقدس ایچون عتق ولد ذکوره
خاص اولوب نتاده غیر معروفدر الحاصل قول سابق مذکورده محررا حالنك ضمیله مالفظی مذکره
تخصیص اولنمش اولدیغندن کنایة ذکر مذکر تقدم ایتمشدر و· الذکر· لفظی مسند الیهدر   وخفی
اولمیه که اشبو تقدم ذکر لام عهدك صحت استعمالیچون مضمر غائبده اولدیغی کبی شرط اولوب
بوقسه حصهٔ مذکوره‌نك اراده سیچون قرینه دکلدر والا معرفك حصهٔ مذکوره‌ده استعمالی مجاز
اولمق اقتضا ایدر   وبعض کره مسند الیهه مخاطبك علمی جهتیله بحسب القرائن تقدم ذکرندن
استغنا اولنور مثلا بر بلده‌ده یالکز بر امیر اولمسیله من غیر سبق الذکر · خرج الامیر · دینور ومثلا
بیته داخل اولان کسه‌یه · اغلق الباب · دینلور   وبعض کره لام عهد حاضره اشارت ایچون اولور
وصف منادی واسم اشارتده اولدیغی کبی مثلا · یا ایها الرجل · و· هذا الرجل · دینلور   قال رحمه الله
(اوالی نفس الحقیقة کقولك الرجل خیر من المرأة)   ویاخود لام ایله مسند الیهی تعریف نفس حقیقته
یعنی افراد حقیقت اعتبار اولنمیه‌رق یالکز مفهوم مسمی‌یه اشارت ایچوندر   شارح مرحوم
مصنفك اشبو · اوالی نفس الحقیقة · قولنده بطریق عطف التفسیر حقیقتی مفهوم مسمی ایله تفسیر
ایدرك حقیقتله مراد معنای مشهور اولان ماهیت موجوده اولمدیغنه تنبیه ایلمشدر   ومفهومك
مسمایه اضافه‌سی · خاتم فضة · کبی اضافهٔ بیانیه‌در   چونکه بعضا مفهومك اسم موضوعی
اولماسیله مسمی اولیوب وبعضا مسمی اسمك مفهومی اولمیه‌رق ماصدق علیهی اولور وبعضا
هم مفهوم وهم مسمی اوله‌رق اجتماع ایدر   وشارحك نفس حقیقت ومفهوم مسمایه
اشارتی · من غیر اعتبار لما صدق علیه من الافراد · قولیله تقییدی مفهوم لام جنسده افراد جنس
منظور ومعتبر اولمدیغنی بیان اولوب وبرشیئك عدم اعتباری عدمنی اعتبار اولمامسیله اشبو لام جنس
· الانسان نوع · امثالی لام طبیعته ومعرفاته داخل اولان لامه شامل ومتناولدر واشبو لامه
· لام حقیقت · و· لام جنس · اطلاق ایدرلر مثلا جنس رجل جنس مرأه‌دن خیرلی اولدیغنی افاده
· الرجل خیر من المرأة · دینلور وافراد مرأه‌دن برفرد اشخاص رجلدن برشخصدن خیرلو اولمسی
بو کلامه مباین دکلدر و· الانسان حیوان ناطق والکلمة لفظ موضوع مفرد · امثالی معرفات اوزره
داخل اولان لاملر دخی بر وجه محرر اشبو لام حقیقتدندر زیرا تعریف ماهیت معرفی تبیین ایچوندر
قال رحمه الله   (وقد یأتی لواحد باعتبار عهدیته فی الذهن کقولك ادخل السوق حیث لاعهد
فی الخارج)   وبعضا اشبو لام حقیقتله معرف ذهننده معهودیتی اعتباریله افراددن برفرد غیر معین
ایچون اتیان اولنور وبو واحدك ذهننده معهودیتی حقیقته مطابقتیچون اولور یعنی حقیقت متحده
وغیر متعدده فی الذهنه موضوع اولان لام حقیقت ذهنده معهود وجزئیات حقیقتدن حقیقته مطابق
برجزئی اولدیغی اعتباریله حقیقتدن برفرد موجود اوزرینه اطلاق اولنور وبونك نظیری کلی
طبیعینك افراد جزئیاتندن هر برفرد اوزرینه اطلاقیدر یعنی فرد مبهم ماهیت معلومه‌یه مطابقتی جهتله
معهود ومعلوم اولوب وبو اعتبار ایله عهدیتندن ایچون معهود ذهنی تسمیه قلنور   وحقیقته
مطابقتنك معناسی علی قول ابن الحاجب واحدك حقیقت اوزره اشتمالی وقول شارح اوزره
ماهیتك واحد اوزره صدقیدر وبوده نفس حقیقت حقیقت اولمسی حیثیتندن مقصود اولمیوب بلکه
مقصود حقیقت من حیث الوجود اولدیغنه وحقیقتك جمیع افراد ضمننده وجودی مقصود اولمیوب
بلکه بعض افراد ضمننده وجودی قصد اولندیغنه دال اولان قرینه‌نك قیامی عندنده اولور مثلا خارجده
سوق معهود اولمدیغی حالده · ادخل السوق · دینلور زیرا ادخل لفظنك مفادی اولان دخول ایله
امر معرف باللام اولان سوقدن مراد خارجده افراد حقیقتدن برفرد ضمننده موجود اولان حقیقت
سوقدن برحصه اولدیغنه قرینه‌در شویله که ماهیت اولدیغی حیثیتدن ذهننده موجود
ووجود خارجیسی نابود اولمسیله تصور دخولدن مهجور اولدیغی مثللو جمیع افراد سوقه دخول محال

وفرد معين معهوده حملی خلاف مفروض اوله رق بو سبيله جميع افرادی و ياخود مخاطب ايله متكلم بيننده معهود اولان فرد معيني ارادهيه حملی دخی دائرهٔ احتمالدن دوردر الحاصل لام تعريفك محتمل اولديغی معانيدن نفس حقيقته وجميع افراد و ياخود فرد معين معهوده حمل اولنمقلغه صلاحيت محل اولماسيله معنای باقی اولان افراد ماهيتدن فرد غير معينه حمل اولنور اشته لام حقيقتك برقسمی اولان ٠ لام عهد ذهنيدن ٠ مراد بودر وبونك تحقيقی شووجهله دركه معرف باللام ذهنده متحده يعنی وحدتله موصوفه اولان حقيقته موضوع اولوب فرد موجود اوزره اطلاقی حقيقتك اوفردده موجود اولديغی اعتباريله اوله رق ابهامی مستلزم اولان تعدد باعتبار الوجود لاحق اولوب نكرهده اولان ابهام كبی باعتبار الوضع دكلدر ايدی اشبو لام عهد ذهنی ايله نكرهدن هر برلری حقيقتدن برفردده مستعمل اولوب فقط بيتلرنده اولان فرق حقيقت متحدهيه موضوع اولديغی حالده فردده مستعمل اولان علم جنس ايله اسم جنس بيننده اولان فرقه شبيهدر مثلا ٠ لقيت اسامة ٠ و ٠ لقيت اسدا ٠ قوللرنده اسد اسم جنس اوله رق احاد جنسندن واحد غير معين ايچون موضوع اولمسيله واحد اوزره اطلاقی اصل وضعی اوزره جاری اولوب اسامه ايسه علم جنس اوله رق ذهنده متحده اولان حقيقته موضوعه اولديغی جهتله واحد اوزره اطلاقی انجق ارادهٔ حقيقته مبنيدر وبونك باعتبار الوجود حقيقت اوزره اطلاقندن ضمنا تعددی لازم كلور يعنی لزوم تعدد وجود اعتباری يه تبعيتله اولوب يوقسه بحسب الوضع لفظدن قصد ايله دكلدر كذلك نكره دخی ٠ ادخل سوقا ٠ قولنده اولديغی كبی ايراد اولنان اسمك جملهٔ حقيقتدن بعض اولد يعنی وضعا افاده ايدوب لكن ٠ ادخل السوق ٠ قولی امثالی معرف بويله اولميوب معرفله مراد نفس حقيقت اولمسيله بعضيت مثلا دخول كبی قرينهدن مستفاددر حاصلی معرف بلام العهد الذهنی قرينه ايله تخصيص قلنان عام كبيدر ايدی كلمهٔ مجرده ايله ذی اللام يعنی مثلا رجل والرجل اسملری ثانيده قرينهيه نظرا مساوی اوله رق ايكيسندندخی مراد فرد غير معيندر وقرينهدن قطع نظر فی انفسهما مختلف المفاد اوله رق اولدن مراد فرد غير معين وثانيدن مراد نفس حقيقتدر زيرا نفس نكرهنك مدلولی فرد مبهمدن عبارت ونفس ذو اللامك مدلولی انجق حقيقتدر الحاصل نكرهدن فرديت نفس لفظدن ولام عهد ذهنی ايله معرفده فرديت قرينهٔ خارجيهدن مستفاددر اشته مصنف رحمه الله بوكا اشارتله بيوررلركه (وهذا فی المعنی كالنكرة) يعنی لام عهد ذهنی ايله معرف اولان اسم هرنقدر لفظده علم جنس كبی مبتدا وذو الحال ومعرفهيه وصف ومعرفه ايله موصوف اولمق كبی اوزرينه احكام معارف اجرا اولنورسهده معناده يعنی باعتبار القرينه نكره كبيدر ونحاتی معرف باللام مذكورك معرفه واسامه مثللرنك علم اولمقلغيله حكمه مجبور و معرف باللام مذكورده اولان لام نفس مفهومه اشارت ايچون اولوب فرديت خارجدن لاحق اولديغی وعلم جنس ذهنده معهود اولان ماهيت متحدهيه موضوعه اولوب اسم جنس بويله اولمديغی اعتبار ايله اختيار تكلفه مضطر ايدن اشبو احكام لفظيهدر وتقرير كلام مصنفده شارح مرحومك اتيان ايلديكی تحقيقاتدن ٠ وقد يأتی ٠ قولنده اولان ضميرك لام حقيقته عود ورجوعی لفظ ايضاحك اشعار ايلديكی وجهله مطلق معرف باللامه عودندن اولی اولديغی معلوم اولور واشبو لام عهد ذهنی ايله معرف اولان اسم معناده نكره كبی اولديغيچون چوق كره نكره كبی معامله اولنهرق جمله ايله توصيف اولنور مثلا شعر ✻ ولقد امر علی اللئيم يسبنی ✻ فمضيت ثمة قلت لايعنينی ✻ قولنده ٠ يسبنی ٠ جملهسی ٠ اللئيم ٠ ايچون صفت واقع اولمشدر ثم حرف عطف اولوب علامت تأنيث لاحق اولديغی وقتده عطف جملهيه خاص اولور ٠ لايعنينی لايريدنی بل يريد غيری ٠ وياخود ٠ لايهمنی الاشتغال به والانتقام منه ٠ معناسندهدر وتنزيل مبينده ﴿كمثل الحمار يحمل اسفارا﴾ قولنده ٠ يحمل ٠ حماره صفت اولمشدر وينه نظم جليلده ﴿الا المستضعفين من الرجال والنساء والولدان لايستطيعون﴾ قول شريفنده ٠ لايستطيعون ٠ مستضعفينه وياخود رجال ونسا وولدانه صفتدر زيرا كشافده ذكر اولنديغی

اوزره مستضعفينده هرنقدر حرف تعريف موجود ايسهده رجال ونسا وولداندن بعينه برشی ايچون دكلدر بناء عليه جملهيه موصوف اولوب نكره معاملهسی اجرا اولنمشدر وكشافك بوقولی لام مستضعفين حرف تعريف اولمسنده صريحدر نته كيم قريبا ذكر اولنسه كركدر واكر لام موصوله حمل اولنورسه ينه صفت اولمسی صحيح اولور زيرا موصول حقنده دخی لام عهد ذهنی كبی معامله اولنوب جملهيه موصوف واقع اولور نته كيم كشافده ٠ الذين انعمت عليهم ٠ قولنده توقيت وتعيين اولميوب زيرا قوم معين معهود مراد دكلدر اويله اولنجه ٠ ولقد امر علی اللئيم يسبنی ٠ قولی كبی اوله رق بناء عليه ﴿غير المغضوب عليهم﴾ قولنده ٠ غير ٠ كلمهسی هرنقدر معرفهيه مضاف ايسهده ابهامده توغلندننناشی نكره اولديغی حالده موصول اولان ٠ الذين ٠ ايچون وصف واقع اولمسی صحيحدر ديو تصريح ايلمشدر اكر ٠ ادخل السوق ٠ و ٠ رايت اسامة مقبلة ٠ مثللرده اولديغی كبی معرف بلام الحقيقة وعلم جنس واحد اوزره اطلاق اولنورسه حقيقت ويامجازميدر ديو استفسار اولنورسه جوابنده ديرزكه بونلر انجق ما وضع لهنده استعمال اولنمسيله حقيقت اوله رق مجاز دكلدر زيرا كلمهنك معناده استعمالنك معناسی غرض اصلی كلمهنك او معنی اوزره دلالتی طلب واومعنانك لفظدن ارادهسی قصد اولنمقدر وسن ذكر اولنان معرف وعلمی واحد اوزره اطلاق ايلديككده بونكله انجق حقيقتی مراد ايدرسن وبو اطلاقدن باعتبار الوجود وانضمام القرينه تعدد لازم كلور بو صورتده انجق ما وضع لهنده مستعمل اولور وبونك قريبا بحث استعارهده ايضاحی كلسه كركدر قال رحمه الله (وقد يفيد الاستغراق نحو ﴿ان الانسان لفی خسر﴾) وبعض كره كندوسيله حقيقته اشارت اولنان معرف باللام استغراق افاده ايدر نته كيم ﴿ان الانسان لفی خسر﴾ قول شريفنده جميع افراد انسان مراددر شويله كه لام ايله حقيقته اشارت اولنهرق لكن ماهيت اولديغی وياخود بعض افراد ضمننده تحقق ايلديكی حيثيتدن مقصود اولميوب بلكه جميع افراد ضمننده اولديغی حيثيتدن قصد اولنمشدر وبوكا نظم مذكوردن ﴿الا الذين امنوا﴾ استثناسنك صحتی دلالت ايدر زيرا ذكر مستثنادن سكوت اولنسه مستثنانك مستثنی منهده دخولی شرط استثنادر وبونك تحقيقی شووجهله دركه برلفظ خارجده وجودی اعتباريله حقيقت اوزره دال اولورسه ياجميع افراد وياخود بعضيسی ايچون اولمقدن خالی اولميوب اشبو احتمالين بيننده واسطه اولهجق ديكر احتمال موجود دكلدر بعضه تخصيص ايسه محتاج اولديغی دليلك عدم قياميدنناشی احتمالدن ساقط اوله رق باقی قالان جميع افراد ايچون اولمق احتمالنه حمل وتعيينی واجب اولور وصاحب كشاف بوصورته ذاهب اولوب استغراقی مفيد اولان لامه لام جنس اطلاقيله ﴿ان الانسان لفی خسر﴾ قول شريفنده لام جنس ايچوندر ديو اتيان و ﴿ان الله يحب المحسنين﴾ قول شريفنده لام جنس ايچون اولوب هر برمحسنه تناول ايدر ديو بيان ايلمشدر ومواقع كثيرهده لام جنسی كندوسيله مفهوم مسمی وحقيقت قصد اولنان لامه اطلاق ايدرك نته كيم ﴿الحمد لله﴾ قولنده لام جنس ايچون اولوب استغراق ايچون دكلدر ديو تصريح ايتمشدر الحاصل معرف باللام اولان اسم جنس يا حقيقتك ماصدق عليهی اولان افراده نظر ايتمكسزين نفس حقيقت اوزره اطلاق اولنور تعريف جنس وحقيقت بوندن عباره اولوب اسامه كبی علم جنس بونك نظيريدر وياخود حقيقتدن برويا ايكی وياجماعت اوله رق حصهٔ معينه اوزره اطلاق اولنور عهد خارجی بو معنايه محمول اوله رق زيد كبی علم شخصی بونك نظيريدر وياخود حقيقتدن حصهٔ غير معينه اوزره اطلاق اولنور عهد ذهنی بو مفهومده اوله رق بونك مثلی رجل كبی نكرهدر وياخود هر برافراد حقيقت اوزره اطلاق اولنور استغراق بو فحوايه اطلاق اولنوب بونك مثلی نكرهيه مضاف اولان كل كلمهسيدر وبونلردن بعضيسنك بعض آخردن تميزنده خفا اولميوب فقط خفا تعريف حقيقتدهدر زيرا لام حقيقتله من حيث هی هی ماهيته اشارت قصد اولنورسه بعضيت وكليت اوزره كندوسنده دلالت اولميوب نكره اولان اسماء جنسدن تميز ايتمز رجعی وذكری

والرجعى والذكرى كبى زيرا اشبو مصادرده شائبهٔ وحدت اولمدیغی جهتله لام جنس ایله
تعریف اولنهرق من حیث هی هی حقیقت مراد اولندیغی کبی معرفیله منکری بیننده فرق
بولنمز واکر کندوسیله ذهنده حضوری اعتباریله ماهیته اشارت قصد اولنورسه تعریف عهد
خارجیدن تمیز ایتمز اشته صاحب مفتاحك بو مقام اوزره ایراد ایلدیکی اشکالك خلاصهسی بودر
لکن جوابنده دیرزکه شق ثانی یی اختیار ایله لام حقیقتله ذهنده حضوری اعتباریله حقیقت قصد
اولندیغی تقدیرده تعریف عهد خارجیدن عدم تمیزنی تسلیم ایتمز زیرا عهد خارجیده نظر معین اولان
فرد ویا اثنین ویا جماعته اولوب تعریف حقیقتده نظر ذهنده حاضر اولدیغی اعتباریله نفس ماهیت
ومفهومهدر واکر سؤال اولنورسه که اشبو حضور ذهنی نکره اولان اسماء جنسده معتبر
اولورسه معرف بلام الحقیقتله فرقی اولمز واکر معتبر اولمزسه نکره ایله اولان خطاب مخاطبك
معلومی اولمیان شی ایله خطاب اولمش اولور جوابنده دیرزکه شق ثانی مختار اولوب لکن لزوم
مذکور مسلم دکلدر زیرا هرنقدر حضور ذهنی نکره اولان اسماء اجناسده غیر معتبر ایسهده برشیئك
عدم اعتباری عدمنی اعتبار دکلدر قال رحمه الله (وهو ضربان حقیقی نحو ﴿عالم الغیب
والشهادة﴾ ای کل غیب وشهادة وعرفی کقولنا جمع الامیر الصاغة ای صاغة بلده اومملکته)
واستغراق ایکی نوع اولوب اول حقیقیدر ۰ استغراق حقیقی ۰ لفظك بحسب اللغة والاصطلاح
شامل ومتناول اولدیغی هر برفرد مراد اولنمسیدر نته کیم ﴿عالم الغیب والشهادة﴾ کریمهسندن
مراد هر برغیب وشهادتی عالم دیمکدر ثانی استغراق عرفیدر ۰ استغراق عرفی ۰ بحسب متفاهم
العرف لفظك تناول ایتدیکی هر برافراد مراد اولنمسیدر مثلا ۰ جمع الامیر الصاغة ۰ قولندن مراد
عرفا مفهوم اولان کافهٔ صیاغ بلدهنك جمع وجلبی اولوب یوقسه دنیاده موجود اولان افراد صیاغك
مجموعنی جمع وجلب مراد دکلدر سؤال اولنورسه که صاغه صایغك جمعیدر حالبوکه مازنینك
غیربسی عندنده اسم فاعل ومفعولده اولان لام اسم موصول اولوب حرف تعریف دکلدر بوصورتده
مثال مذکور ایله تمثیل مذهب مازنی اوزره اولمش اولور جوابنده دیرزکه اشبو اتیان اولنان
خلاف حدوث معناسنه اولان یعنی زمانه دلالت ایدن اسم فاعل ومفعوله داخل لام حقندهدر زیرا
نحات معنای حدوثده اولان اسم فاعل ومفعول صورت اسمده فعل اولوب انکیچون هرنقدر ماضی
معناسنه اولسهده عاملدر دیدیلر واما ۰ المؤمن والکافر والصایغ والحائك ۰ کبی معنای حدوثده اولمیانلر
صفت مشبهه کبی اولوب بونده اولان لام اتفاقا حرف تعریفدر وکلام صاحب کشاف ومفتاح مواقع
عدیدهده بوندن افصاح ایدر وتسلیم ایدهلمکه الصاغهده اولان لام اسم موصول اولسون لکن
مراد مصنف یالکز لامده اولان استغراقی تقسیم اولمیوب بلکه کرك حرف تعریف ایله اولسون
وکرکسه غیریسیله اولسون مطلقا استغراقی تقسیم اولهرق موصول ایسه حرف تعریف کبی
استغراق ایچون کلور ۰ اکرم الذین یأتونك الا زیدا ۰ و ۰ اضرب القائمین الا عمروا ۰ کبی وبونلرده
موصول استغراق ایچون اولدیغی بدلالة صحة الاستثنا ظاهردر قال رحمه الله (واستغراق
المفرد اشمل بدلیل صحة لارجال فی الدار اذا کان فیها رجل او رجلان دون لارجل) واستغراق مفرد
کرك تعریف ایله اولسون وکرکسه غیریسیله اولسون استغراق مثنی ومجموعدن اشملدر زیرا
۰ استغراق مفرد ۰ افرادden هر برفرده تناول ایدوب استغراق مثنی یالکز هر براثنینه تناول ایدرك
خروج واحد منافی اولمز و ۰ استغراق جمع ۰ انجق هر برجماعته متناول اولوب خروج واحد واثنین
منافی اولمز زیرا استغراقك معناسی مدلول لفظك افرادنه شمولی اولوب وصیغهٔ مثنانك مدلولی اثنین
وصیغهٔ جمعك مدلولی جماعتدر وبوفرقه دلیل مثلا درون دارده بر ویا ایکی رجل موجود اولدیغی
حالده ۰ لارجال فی الدار ۰ دینلمك صحیح و ۰ لارجل ۰ دینلمك غیر صحیح وکذب صریح اولمسیدر
مصنف رحمه للهك بیان اشملیت استغراق مفردی نفی جنس ایچون اولان لا ایله اتیان ایلمهسی
لانك استغراقده نص وصریح اولدیغنه مبنیدر شویله که نفی ونهی واستفهام سیاقنده واقع اولان

نکره استغراقده ظاهر اولوب قرینهنك عدم وجودی حیننده احتمال مرجوح ایله عدم استغراقه
محتمل ومثلا ۰ ماجائنی رجل بل رجلان ۰ ترکیبنده اولدیغی کبی عند قیام القرینه عدم استغراق
متحققدر وایجابده اولان نکره عدم استغراقده ظاهر اولوب بعضا بطریق المجاز استغراقده
استعمال اولنور بوده اکثر مبتداده اولور ۰ تمرة خیر من جرادة ۰ کبی کل واحد من التمرة خیر دیمکدر
وقلیلا مبتدانك غیریسنده اولور ۰ علمت نفس ماقدمت ۰ کبی علمت کل واحد من النفس مفهومندهدر
ومقامات حریریده ۰ یااهل ذی المغنی وقیتم شرا ولالقیتم مابقیتم طرا ۰ عبارهسنده اولان ۰ شرا ۰
کبی معناسی یااهل ذا المنزل وقاکم الله من جمیع الشرور دیمکدر واما ۰ ماجائنی من رجل ۰ کبی
نکره من ایله ظاهر ویاخود ۰ لارجل فی الدار ۰ کبی مقدر اولهرق ایرادی حیننده استغراقده نص
اولوب حتی ۰ مامن رجل ۰ ویاخود ۰ لارجل فی الدار بل رجلان ۰ دینلمك جائز اولمز واشبو ۰ لارجل فی الدار ۰
مثالوده اسم لا کلام عربده مبنی اولمسی من حرفنی متضمن اولمسنه ابتنا ایله نحات تأویل ایلمشلردر
وبوکا صاحب کشاف اشارت ایدوب ﴿لاریب فیه﴾ قول شریفی فتح ایله قرائت اولنورسه
استغراقی موجب ورفعله استغراقی مجوزدر دیو بیان ایلمشدر زیرا اولده من مقدردر برقائل
ایچون سؤال ایتمك واردرکه تسلیم ایدهلمکه نکرهٔ منفیهده استغراق مفرد اشمل اولسون لکن
بونی معرف باللامده تسلیم ایتمز بلکه لام استغراق ایله محلی اولان صیغهٔ جموع کذلك لام استغراق
ایله محلی اولان مفرد کبی افرادك کلیسنه یعنی هر برفرده شمولده هر ایکیسی مماثل ومساوی اولوب
فقط مفرد مستغرقدن انجق واحد استثنا اولنهرق جمعدن واحد واثنان وجماعت استثنا
اولنمسنده فرقلری متحققدر نته کیم اشبو استغراق جمعك جمیع افراده شمولنی ائمهٔ اصول ونحودن
اکثریسی ذکر ایدوب وبوکا استقراء کلام عرب دخی دالدر وقرآن کریمده بوقبیلدن اولهرق
واقع اولان موقعلرك کلیسنده ائمهٔ تفسیر تصریح ایلمشدر ﴿انا اعلم غیب السموات والارض﴾
و ﴿وعلم آدم الاسماء کلها﴾ و ﴿واذ قلنا للملئکة اسجدوا لآدم فسجدوا﴾ و ﴿والله یحب المحسنین﴾
و ﴿وماهی من الظالمین ببعید﴾ و ﴿وما الله یرید ظلما للعالمین﴾ وامثالی آیات سائره کبی وبو وجهله
محلی بلام الاستغراق اولان جمع افرادك کلیسنه شامل اولدیغیچون استثناء متصل اولهرق ۰ جائنی
القوم ۰ ویاخود ۰ جائنی العلماء الا زیدا ۰ ویاخود ۰ الا الزیدین ۰ دینلمك بلا خلاف جائز اولوب ۰ جائنی کل
جماعة من العلماء الا زیدا ۰ دینلمك ممتنعدر زیرا استثناء متصلده مستثنانك مستثنی منهده دخولی شرط
اولوب ومثالین اولینده دلالت لام استغراق ایله قوم وجماعتدن مراد افراد قوم وعلما اولهرق زید
دخی بوافراد جملهسندن اولمسیله استثناسی جائز ومثال اخیرده زید جماعت اولمدیغی جهتله مستثنی
منهده داخل اولمیهرق کل جماعة لفظندن استثنانك عدم صحتی بارزدر واکر جملهٔ محلی بلام الاستغراق
هر برافراده متناول اولماق لازم کلسه قول اولك عدم صحتنی اقتضا ایدردی خلاصهٔ کلام شارح
مصنفك واستغراق المفرد اشمل قولندن مستبان اولان مدعا استغراق مفردك کرك حرف تعریف ایله
اولسون وکرك غیریسیله اولسون استغراق جمعدن اشملیتی اولوب حالبوکه اتیان ایلدیکی سند انجق
نکرهٔ منفیهده جاری اولمسیله اشبو دلیلك مدعای مذکوری عدم استلزامنی وبلکه استغراق
مفرد ایله استغراق جمعك هر برفرده شمولده مساواتنی بیاندن عبارتدر اکر بطریق الاستفسار
سؤال اولنورسه که جمع محلی بلام الاستغراق نوجهله استغراق مفرد کبی افرادك کلیسنه شامل
اوله بیلور وبونی ائمهنك ذکری نصل صحیح اولورکه مقتضای مفرد استیعاب افراد اولوب جمعك
مقتضاسی ایسه انجق استیعاب جموعدر حتی ۰ جائنی الرجال ۰ قولمزك معناسی جموع رجالدن
هر برجمعك مجیئنی مبین اولهرق بو معنی حکم مجیئدن واحد واثنینك خروجنه غیر منافی استغراق مفرد
ایسه بونك خلافیدر جوابنده دیرزکه تسلیم ایدهلمکه بویله اولسون لکن ینه واحد واثنینك
خروجی ممکن اولهمز زیرا احاددن واحد دیکر اثنین ایله واثنین واحد آخر ایله جموعدن برجمعدر
ذکر سائل اوزره مفروض ایسه جموعدن هر برجمعك حکمده دخولی اولهرق بوصورتده واحد

واثنینك جمعدن عدم امكان خروجی تحقق ایدر واكر سائل طرفندن زعم اولنورسه كه هر بر جمعك حكمده دخولی حكمك جموعه ثبوتی اعتباریله اولوب هر بر فرده ثبوتی اعتباریله دكلدر كه حتی جمعدن فرد واحد ویا اثنینك مجیئیله جائنی جمع من الرجال دینلمك صحیح اولسون جوابنده دیرزكه بو كلام ممنوع وبلكه اول مسئلهٔ نزاعدر زیرا اول نزاع جمع محلی بلام الاستغراقك افرادینك كلیسنه شمولندن عبارهدر ایمدی استغراق جمع ومفرد عمومده متساوی اولدیغی ثابت اولدیسه صاحب مفتاحك ﴿رب انی وهن العظم منی﴾ قول شریفنده لفظ عظمك مفرد اولهرق اتیانی وهنك فردا فردا كافهٔ عظامه بیان شمولی مطلوب اولوب بو ایسه صیغهٔ جمع ایله حاصل اولمدیغنه مبنیدر زیرا بعض عظامه وهن عارض اولوبده هر برفردنه عارض اولمسه وهنك صیغهٔ جمعه اسنادیله • وهنت العظام • دینلمك صحیح وصیغهٔ مفرده ایله وهن العظم دینلمك غیر صحیحدر دیو توجیه غیر وجیهنك بطلانی ظاهر اولمشدر زیرا بعض عظامك وهنی اعتباریله • وهنت العظام • دینلمسنك صحتنی تسلیم ایتمیز بلكه نظم مذكورده لفظ عظمك مفرد ایرادیچون وجه احرا صاحب كشافك ذكر ایلدیكی مزایادر كه جناب زكریا علیه السلامك بو كلامدن مقصودی جسدك اشد اجزای تركیبندن اولان عمود وقوائم جسنده وهنك طریانی افادهدن عباره اولوب بو ایسه معنای جنسیته دال اولان لفظ مفردی اتیان ایله حاصل اوله بیله جكندندر اكرچه صیغهٔ جمع ایله ایراد اولنهرق وهنت العظام دینلسه معنی وهنك اصابت ایلدیكی بعض عظام مخصوص اولمیوب بلكه كلیسی دیمك اولهرق خلاف مقصود اولان معنایی مفید اولور ایدی زیرا كلامده اولان كلیت وجمعیت قیدی مقابلی اولان بعضیته ناظر اولدیغی جهتله كأن سامعدن شمول واحاطهده شك واقع اولدیغندن بو شكی ازاله ایچون صیغهٔ جمع ایله ایراد اولنهرق وهن عظامك كلیسنه اصابت ایلدیكی تبیین اولنمش اولوردی خطاب ایسه جناب باری یه اولهرق موهم ازالهٔ شك اولان كلامی ایراد مقامه غیر مناسبدر وبو ایكی معنی بیننده اولان تلازم دركار ایسهده لكن قصدده متفاوتلردر الحاصل صاحب كشافك كلامی وهنت العظام لفظنك عظامدن بعضیسی خارج اولمیهرق جمیعسنه وهنك شمولنی افادهده وكلام صاحب مفتاح باعتبار بعض العظام دون كل فرد وهنت العظام دینلمك صحیح اولدیغنده صریح اولوب بوجهتله كلامین بیننده اولان تنافی واضحدر بعضیلر اشبو كلامین بیننده اولان منافاتی نفی ایله مراد صاحب كشافی اكر عظام صیغهٔ جمع ایله اتیان اولنسه كأن مقصود عظامندن بعضیسنه وهن اصابت ایتمیوب لكن عظامك كلیسنه من حیث الكل اصابت ایدرك واحد واثنین كبی بعضیسنك حكمدن خارج اولهرق باقی قالمسی قصد ایدلمش اولوردی دیمك معناسنه حمل ایتمشلردر وبو توهمك مبناسی عبارهٔ كشافده اولان • كلها • لفظنی • مجموعها • معناسنه حملدر وبو معناجه كلامین بیننده منافات اولمیوب فقط بو صورتده سكاكی رحمه الله • العظم • لفظنده اولان لامی استغراقه و صاحب كشاف جنسه حمل ایتدكلری جهتدن فرق حاصلدر وبو توهمك منشائی سوء فهم وقلت تدبر اولوب زیرا جمع محلی باللام حكمك هر بر فرده تعلقنی افاده ایلدیكی علم اصول وعلم نحوده مقرر اولهرق وبونكله صاحب كشافك كلامی مشحوندر شویله كه ﴿والله یحب المحسنین﴾ قول شریفنده محسنینك صیغهٔ جمع ایله ایرادی هر بر فرده تناول ایتمسیچوندر دیو تصریح ایدوب و ﴿وما الله یرید ظلما للعالمین﴾ قول شریفنده • ظلما • لفظنی تنكیر وعالمینی صیغهٔ جمع ایله ایراد مخلوقدن براحد ایچون ظلمدن برشیئی مراد بیورمز معناسنی افاده ایچون اولدیغنی بیان وتوضیح ایلمشدر و ﴿ولا تكن للخائنین خصیما﴾ قول شریفنی • ولا تخاصم عن خائن قط • قولیله تفسیر ایتمشدر و • رب العالمین • قول شریفنده دیمشدر كه عالمینك جمع اولنمسی عالم اطلاق اولنان هر بر جنسه شمولیچون اولوب اكر لفظ عالم افراد اولنهرق ولام استغراق ایله تعریف اولنسه هرنقدر هر بر جنسه شمولی اولسهده قطعی صورتده شامل اولمزدی زیرا عالم مجموع ماسوی الله اوزره اطلاق اولندیغی ونفسك محسوسات ایله الفتندن ناشی بو معنی ایله

لفظ عالمك اشبو عالم محسوسده غلبهٔ استعمالی بولندیغی جهتله حال افرادده بو عالم محسوس ومشاهده اشارت اونمسی توهم اولنه بیلوردی بناءعلیه هر بر افراد عالمه شمول واحاطه یی افاده ایتمك اوزره صیغهٔ جمع ایله اتیان اولنمشدر وبعضیلرك تحریر مراد صاحب كشافده مفرد هر نقدر اشمل ایسهده لكن عالمین لفظ جمعیله ایرادی معنای آخر قصد اولندیغنه مبنیدر كه مقصود عالمك جناس مختلفه اولدیغنه تنبیهدر زیرا مفرد شمول افراد و جمع شمول اجناس افاده ایدر دیو ذهابلرنده اولان فساد وتهافت غیرخفیدر زیرا جمع اكر مفردیله تسمیه قلنان شیئك كلیسنه تعلق حكمی مفید اولمسه عالمین لفظی عالم ایله تسمیه قلنان شیئك هر بر جنسنه نصل متناول اوله بیلور وهمده كشافك • لیشمل كل جنس مما سمی بالعالم • عبارهسنك بو معنایه یعنی عالمك اجناس مختلفه اولدیغنه تنبیه معناسنه عدم دلالتی بیندر كذلك بعضیلرك عالمین ماهیات مختلفه اولمسیله بوكا تناول ایدهجك جمع اولوب مفرد تناول ایتمز زیرا مفردك شامل اولدیغی آحاد متفقهدر اویله اولنجه • لیشمل كل جنس • قولنك معناسی • فیشمل كل جنس مخالف لآخر فی الماهیة • دیمك اولور لكن عظام بویله اولمیوب آحاد متفقهدر دیو قوللرنده اولان فساد دخی غیرخفی وبو فرق ایچون تأیید عقلی ونقلی منتفیدر حاصل كلام جمع كرك مثبت اولسون وكركسه منفی اولسون حكمك افراددن هر بر واحده تعلقنی مفید اولمسی كلم ائمهنك تقریر ایتدیكی واستعمالك شهادت ایلدیكی مسائلدن اولوب وصاحب كشاف مواضع كثیرهده بونی تصریح ایتمش اولدیغی حالده صاحب مفتاحدن استغراق مفرد استغراق جمعدن اشمل اولمق اوزره صدور ایتمش اولان بر كلام ایله اقوال مذكورهٔ ائمه وسائرهنك جمیعسنی رفض وترك ایچون وجه یوقدر بلی لام جنس یعنی استغراق ایله معرف اولان مفرد ایله جمع بیننده وجه آخردن فرق متحققدر كه مفرد معرف كندوسیله جنسك جمیعسی وجنسدن واحده دكین بعضیسی مراد اولنمقلغه صالحدر ﴿ان یأكله الذئب﴾ قول شریفنده اولدیغی كبی و جمع معرف كندوسیله جنسك جمیعسی وواحده قدر منتهی اولمیهرق بعضیسی مراد اولنمقلغه صالحدر زیرا جمع معرف بلام الجنسك جنسده اولان جمعیته تناولنده وزانی مفردك جمل جنسده اولان جنسیت و جمعیته تناولنك وزانی اولوب وحدان جنسده دكلدر نتهكیم كشافده اول سورهٔ بقرهده ﴿وبشر الذین امنوا وعملوا الصالحات﴾ قول شریفی تفسیرنده مبیندر وحاصل فرق مفرد معرف باللام كندوسیله جمیع افراد مراد اولنمقلغه وتحتنده بالكلیه واحد قالنجه یه دكین بعض افرادده تخصیص قالنمقلغه صالحدر واما جمع معرف كندوسیله جمیع افراد ارادهسنه وعلی اختلاف الرأیین ما فوق اثنین ویاخود ما فوق واحده دكین تخصیص ایله بعض افراد مراد ایدلمسنه صالح اولوب فقط درجهٔ اثنین ویا واحده تنزل ایتمز زیرا اثنین ویا واحده دكین تخصیص اصل معنایی تغییردر شویله كه مفردده اصل معنی جنس مع الوحدة اولوب بو معنی واحدده متحققدر وجمعده اصل معنی جنس مع الجمعیة اولوب وعلی اختلاف الرأیین جمعیتك اقلی ثلثه ویا اثنین اولمسیله جمعی بو درجهیه دكین تخصیص جمعیتی نسخ اولوب تخصیص اولمز الحاصل مفرد معرف بلام الجنس ایله جمع معرف بیننده جانب كثرتده فرق اولمیوب لكن جانب قلتده فرق متحققدر كه اولك اثنین ویا واحده دكین تخصیصی رهین جواز وثانیده غیر مجازدر بو صورتده • فلان یركب الخیل • امثالی جمع ایله واحد مراد اولنان محللرده جنسدن مجازدر نتهكیم قاتل شخص واحد اولدیغی حالده علی سبیل المجاز • بنو فلان قتلوا زیدا • دینلور ﴿ولا یحل لك النساء﴾ قول شریفی دخی بو قبیلدن اولوب تزوج واحده نهیده داخلدر وائمهٔ اصول • لا یتزوج النساء • قولیله حلف ایدن شخص تزوج واحده ایله حانث اولهجغنی بیان ایتمشلردر حاصلی امثلهٔ مذكورهده معهود اولمیوب وجمیع خیله ركوب وجمیع مرأهیی تزوج مجاری امكانده اولمیهرق استغراق ایچون فائده اولمامسیله جمع بطریق المجاز جنس ایچوندر سؤال اولنورسه كه • الكتاب • لفظی الكتب لفظندن اكثر ایدوكی

ابن عباس رضی الله عنه حضرتلرندن مروی اولوب وصاحب کشاف بونی ایضاح ایدرك واحد
ایله جنس مراد اولندیغی صورتده جنسیت وحدان جنسك کلیسنده قائمه اولمسیله جنسدن برفرد
خروج ایتمز لکن تحت جمعده انجق جموعدن کندوسنده معنای جنسیت اولنلر داخل اولور دیو بیان
ایلمشدر جوابنده دیرزکه بو کلام بعضیلر عندنده جمع معرف باللام کل جماعة جماعة معناسنه اولمق
معتبر اولدیغنه مبنیدر وصاحب کشافك ایرادی ابن عباس رضی الله عنهك کلامنی توجیه ایچون
اولوب مذهبی اولمق اوزره دکلدر زیرا مکررا خلافنی تصریح ایلمشدر وشهادت استعمال ایله مؤید
ومثبتدر شارح مرحوم بیوررلرکه بو مقامده کلامی اطناب ایتمامز زیرا بو مقام مسارح انظار
ومطارح افکار اولوب نیجه اقدام فضلا ذلله واقع اولمش ونیجهلرینك پای افهامی حقه واصل
اولمقسزین بورلمشدر ونه زمانکه لام استغراقك اسم مفرده دخولی مظنهٔ اعتراض اولوب
شویله که اسمك مفرد اولمسی معناسنك وحدتنه واستغراقی تعددنه دلالت ایدرك وحدت وتعدد ایسه
بکدیکره منافی اولدیغندن افراد واستغراقك اجتماعی جمع متنافیین اولمق صورتنی ایهامدن غیرخالی
ومقام بوظنی داعی اولمسیله مصنف رحمه الله جوابنه اشارتله بیوررلرکه (ولاتنافی
بین الاستغراق وافراد الاسم لان الحرف انما یدخل علیه مجردا عن معنی الوحدة) یعنی استغراق
ایله افراد اسم بیننده تنافی منتفیدر زیرا اسم مفرد اوزره استغرافه دال اولان حرف نفی ولام
تعریف امثالنك دخولی اسم مفرد فی ذاته تعدده دلالتدن مجرد اولدیغی کبی معنای وحدته دلالتدن
دخی مجرد اولدیغی حالده در یعنی فی ذاته تعدد معتبر اولمدیغی کبی حروف استغراقك حین ادخالنده
معنای وحدته دلالتی دخی اعتبار اولنمز وبو تقدیرده مفرد محلی بلام الاستغراقك ٠الرجل الطوال٠
امثالی نعت جمع ایله امتناع توصیفی محافظهٔ تشاکل لفظی ایچوندر یعنی مفرد مستغرقك بروجه
مشروح اعتبار وحدتدن تجرد وافادهٔ تعددنه نظرا مقتضای قیاس لفظ جمع ایله جواز توصیفی
ایسه ده صورت موصوف مفرد اولدیغندن صفت ایله موصوفدن هر بیرینك جمعا وافرادا التزام مشاکلت
لفظیهلرندن ناشی تجویز اولنمامشدر قال رحمه الله (ولانه بمعنی کل فرد لا مجموع الافراد ولهذا
امتنع وصفه بنعت الجمع) وهمده لام استغراق ایله محلی اولان مفرد کل فرد معناسنه اولوب
مجموع افراد معناسنه دکلدر یعنی وحدته منافی اولان کل مجموعیدرکه کل فرد بشرط اجتماعه مع آخر
معناسنهدر واما استغراق مفرد کل افرادی معناسنه اولوب وکل فرد آخرك کندو سیله عدم
اعتبار اجتماعی معناسنجه وحدتله موصوف اولهرق وحدته غیر منافیدر بناء علیه عند الجمهور
مفرد محلی باللام مذکورك جمع ایله توصیفی ممتنع اولوب فقط اخفش ٠الدینار الصفر٠ و٠الدرهم
البیض٠ مثللوده روایت ایلمشدر واما ٠ثوب اسمال٠ و٠نطفة امشاج٠ امثالنده ثوب هر بیسی
سمل یعنی اسکیوب خلق اولان قطعهلردن مؤلف ونطفه جملهسی مشیج ومختلط اولان شیلردن مرکب
اولمسنه مبنی مؤلف مجموع اجزاسنك وصفیله توصیف اولنمشدر زیرا مؤلف عین مجموع اجزادر
قال رحمه الله (وبالاضافة لانها اخصر طریق) یعنی مسند الیهك معارفدن برشیئه اضافهسیله
معرف ایراد اولنمسی مسند الیهك ذهن سامعده احضارنه طریق اضافه متکلمك احضارنی قصد
ایلدیکی مفهوم اعتباریله اخصر اولدیغی ایچوندر نتهکیم تحقیق مثالدن معلوم اولور
قال رحمه الله (نحو ٭ هوای مع الرکب الیمانین مصعد ٭) جعفر بن علبة الحارثینك ٭ هوای
مع الرکب الیمانین مصعد ٭ جنیب وجثمانی بمکة موثق ٭ بیتنده اولدیغی کبی ٠هوا٠ دن مراد مرمی
وزننده مهوی یعنی محبوب اولوب یای متکلمه مضافدر شاعر مرقوم حبیبنك ذهابنی بیان
صددنده اولوب فقط اسمیله وسائر صورتله ایرادندن صرف نظر ایدرك کمال تحسرنی مفید اولمق اوزره
جناب حبیبه اولان میل وهوا وعشق ومحبتنی اظهار طریقیله سامعهٔ مخاطبده احضارنی قصد واعتبار
ایدوب بو معنایی مفید اوله جق طریقلر ٠الذی اهواه٠ و٠من اهواه٠ و٠هوای٠ اولهرق الفاظ
مذکورهنك اخصری ٠هوای٠ لفظی اولدیغی وحالبوکه شاعر پابند قید سجن وسلاسل وحبیبی

منهی سفر وترحل اولهرق ضیق وقت وفرط ملالت ایسه اختصار کلامی مقتضی بولندیغی جهتله
لفظ مذکوری اختیار ایلمشدر ٠رکب٠ راکب ایچون اسم جمع و٠یمانین٠ یمانك جمعی اولوب اصلی
یمنی اولهرق یاء نسبتك حذفیله علی خلاف القیاس عوضنده قبل النون الف اتیان اولنمشدر
٠مصعد٠ ذاهب فی الارض معناسنه اولوب مراد مبعد یعنی بعید الاسفار معناسیدر ٠جنیب٠ مجنوب
ومستتبع معناسنهدرکه برکسهنك کندی جنبنه جر وقود ایلدیکی شی اولوب خبر بعد خبردر وبونده
محبوبك اکراها یدیلهرك ذهابنه وکندوسندن مفارقتنه عدم رضاسنه اشارت واردر ٠جثمان٠
شخص و٠موثق٠ مقید معنالرینهدر ٠مفهوم بیت٠ بن مکهٔ مکرمهده پابند سلاسل زندان اولدیغم حالده
حبیب دلفریب قافلهٔ یمانیهنك مستتبع کشمکش اتباع وانقیادی اولهرق سفر بعیده منهی عزم
وارتحالدر دیمك اولوب مراد مباعدت حبیبهدن اظهار حزن وتحسر وابراز تأثردر قال رحمه الله
(او تضمنها تعظیما لشأن المضاف الیه او المضاف او غیرهما کقولك عبدی حضر وعبد الخلیفة رکب
وعبد السلطان عندی) ویاخود مسند الیهك اضافه ایله تعریفی مضاف الیه ویا مضاف ویاخود
بونلرك غیریسنك شاننه تعظیمی متضمن اولدیغیچوندر مثلا اولده ٠عبدی حضر٠ وثانیده ٠عبد الخلیفة
رکب٠ وثالثده ٠عبد السلطان عندی٠ دینلور و٠تضمن تعظیم٠ اولده مالکیت وثانیده خلیفهیه
مملوکیت وثالثده عبد سلطانه مصاحبت اعتباریلهدر قال رحمه الله (او تحقیرا نحو ٭ ولد الحجام
حاضر ٭) ویاخود اضافه مضاف ویا مضاف الیه ویاخود بونلرك غیریسنك تحقیرینی متضمن
اولمسندن نشأت ایدر اولده ٠ولد الحجام حاضر٠ وثانیده ٠ضارب زید حاضر٠ وثالثده ٠ولد الحجام
یجالس زیدا ویجانسه٠ دیرسین وبعض کره اضافه تفصیل متعذر ویا متعسردن مغنی اولدیغیچون
اولور اول ٠اتفق اهل الحق علی کذا٠ وثانی ٠اهل البلد فعلوا کذا٠ کبیدر زیرا اهل حقك تفصیلا
ایرادی متعذر واهل بلدی تفصیل وتعداد ممکن متعسر اولوب واشبو اهل الحق واهل البلد کلمهٔ
اضافیهلری تفصیلدن مغنی اولمسیله بو صورت اختیار اولنور ویاخود من غیر مرجح افراد
مسند الیهدن بعضیسنك بعضیسی اوزره لزوم تقدیمی کبی تفصیلدن برمانعك منعندن ایچون اولور
مثلا علماء بلدهنك علی الاسامی تعدادنده بکدیکری اوزره تقدیملری محذورندن توقی ومباعدتله
٠حضر الیوم علماء البلد٠ دیرسین وذم واهانتلرینی تصریح مانعهسیله مثلا ٠علماء البلد فعلوا
کذا فعلا فاحشا٠ دیرسین وعند التعداد سامع ویا مخاطبك سامت وملالتندن احترازا مثلا
٠حضر اهل السوق٠ دیرسین ویاخود اضافه اکرام ویا اذلال امثالی برشی اوزرینه تحریضی
متضمن اولدیغیچون اولور ٠صدیقك٠ ویاخود ٠عدوك بالباب٠ دیرسن اولده مراد اکرام شخص
صدیق وثانیده اذلال شخص عدو اوزرینه مخاطبی سوق وتحریضدر ونظم کریمده ٭ لا تضار
والدة بولدها ولا مولود له بولده ٭ قول شریفنده بو قبیلدن اولهرق استعطاف اوزره تحریضی
متضمندر زیرانه زمانکه والدین معاملهٔ اضراریهدن نهی اولندیلرسه جانب ولده اجتلاب
عطف وشفقتلر ایچون ولد هر برلرینه اضافه اولندی ٠لا تضار٠ کریمهسی نهی اولمق اوزره فتح
ایله ویاخود نهی معناسنه نفی اولهرق ضم ایله قرائت اولنمشدر بناسی معلوم ومجهوله محتمل
اولوب اگر معلوم اولهرق ٠لا تضر٠ معناسنه حمل اولنورسه بایا صله اولوب معنی ٠لا تضر الوالدة
ولدها٠ تقدیرنده ویاخود باسببیه اولوب مفعولی محذوف اولهرق معنی ٠لا تضر الوالدة الوالد
بسبب ولدها٠ مفهومنده اولور وبو معنالرجه اضافه استعطاف اوزره تحریض ایچون اولدیغی
ظاهردر واگر کرك معلوم اولسون وکرکسه مجهول اولسون صیغهٔ مفاعله حقیقتی اوزره
مشارکت بین الاثنین معناسنه حمل اولنورسه باسببیه اولوب معنی ٠لا تضار کل واحد من الوالدة
والوالد علی الآخر بسبب الولد٠ دیمك اولور ووالدیندن هر برلرینك حضانه یعنی طفلی انفاق
وتربیهده آخر ایچون مضارهسی ولدك اضرارنه عائد اولوب محل استعطاف ولد اولهرق بنه اضافهده
استعطاف اوزره تحریض متحققدر وزوجك زوجهیی اضراری کسوه وارزاقندن برشیئی منع

ایتمسیله وزوجه‌نك زوجی اضراری رزق وکسوه‌ده درجهٔ اعتدالدن متجاوز مطالبه ایتمسیله
اولور ویاخود اضافه استهزا وتهکمی متضمن اولمسیله اولور نته‌کیم ﴿ ان رسولکم الذی ارسل
الیکم لمجنون ﴾ نظم جلیلنده واقع اولمشدر زیرا فرعونك رسالت حضرت کلیمی انکار وحال
مخاطبینی استحقار ایله برابر رسولی مخاطبینه اضافه ایدرك · رسولکم · دیمسی حضرت موسی علیه السلام
حقنده تحقیر وتهکمی متضمندر ویاخود اضافه براعتبار لطیف مجازی‌یی متضمن اولدیغیچون
اولور بوده کوکب الخرقاء امثالی من غیر تملك واختصاص ادنا ملابسه ایله اضافه صورتنده جاریدر
· خرقا · برخفیفة العقل مرأهٔ حمقانك اسمی اولوب طول مدت اضاعهٔ اوقات صیف ایدرك
ابتداء موسم برده‌ده قطب جنوبی قربنده طلوع ایدن کوکب سهیلدن قدوم شتایه استدلال ایله
غزل ایچون اقتضا ایده‌جك قطنی اذاعه وتفریق ایله استحضار البسهٔ شتائیه سنه مباشرتی اعتیاد
ایتمسی مناسبتیله مجازا کوکب مذکور مرأهٔ مرقومه‌نك اسمنه اضافه اولنه‌رق بعض شعرانك
کلامنده کوکب الخرقاء وارد اولمشدر ویاخود اضافه احضار مسند الیهه اضافه‌دن دیکر طریق
اولمدیغیچون اولور یعنی مسند الیهك برشیئه تملك ویاتملك حکمنده اولان برعلاقه طریقیله
اختصاصنك غیریسی متکلم ومخاطبك معلومی اولمدیغندن ابتداء ذهن سامعده احضاری انجق
اضافه‌یه توقف ایدر مثلا نه اسمی ونه‌ده مدار تفهیم اوله‌جق رسمی معلوملری اولمیوب یالکز زیدك
غلامی اولمقله بیلدکلری برشخصك حاضر بالباب اولدیغنی اخبار ایچون · غلام زید بالباب ·
دیمکدن بشقه طریق بولنمز ویاخود اضافه جنسیت وتعمیمی افاده ایچون اولور نته‌کیم
· تدلك علی خزامی الارض النفحة من رایحتها · قوللرنده واقع اولمشدر بوکلامی معری ضرام السقطك
دیباجه‌سنده ایراد ایلمشدر · خزامی · طیب الرایحه برنباتدر که خیری دینلور · النفحه · تدلك فعلنك
فاعلیدر یعنی جنس خزامای ارض اوزره رایحه‌سندن برنفحه سکا دلیل اولور دیمکدر واضافه‌نك
جنسیته دلالتی زیرا اسم مفرد جنسیت وفردیت معناسنی حامل اولمسیله خواص جنسدن بولنان
اضافه ایله ایراد اولندیغی کبی مقصود جنس اولدیغی معلوم اولور نته‌کیم ﴿ ولا طائر یطیر بجناحیه ﴾
قول شریفی امثالنده اولان وصف دخی اشبو جنسیته دلالته محمول اولوب زیرا جناحین ایله طیران
وصفی فرده خاص اولمیه‌رق بلکه خواص جنس طیردن اولمسیله مراد جنس طائر اولدیغنه
دلالت ایدر انشاء الله تعالی تفصیلی قریبا ذکر اولنسه کرکدر قال رحمه الله (واما تنکیره
فللافراد نحو ﴿ وجاء رجل من اقصی المدینة یسعی ﴾ او النوعیة نحو ﴿ وعلی ابصارهم غشاوة ﴾)
واما مسند الیهك تنکیری یعنی تنوین اوزره مشتمل اوله‌رق ایراد اولنمسی اسم جنسك صادق
اولدیغی افرادن فرد غیر معیننی قصد ایچوندر زیرا تنکیر شخصا ویاخود نوعا وحدته دلالت ایدر
مثلا ﴿ وجاء رجل من اقصی المدینة یسعی ﴾ قول شریفنده مقصود افراد رجالدن بر رجل غیر
معینك مجیئنی اخبار اولمسیله لفظ رجل نکره اوله‌رق ایراد بیورلمشدر ویاخود تنکیر اسم جنسك
صادق اولدیغی انواعدن برنوعی قصد ایچون اولور نته‌کیم ﴿ وعلی ابصارهم غشاوة ﴾ کریمه‌سنده
واقعدر زیرا مقصود بالبیان انواع اغطیه‌دن ابصار کفار اوزره متعارف ناس اولان اغطیه‌نك غیری
برنوع غطادر که آیات الهیه‌دن تعامی وعدم ادراکدن عباره‌در صاحب مفتاح نظم مذکورده
اولان تنکیری تعظیمه حمل ایله بالکلیه ابصار کفاری ستر ایدوب وحدانیت الهیه‌یه دال اولان
آیات ایله ادراکاری بیننده حائل اولان غشاوهٔ عظیمه مفهومنده اولدیغنی ایراد ایلمشدر ومقصود
انلرك ادراك آیاتدن بعد حالنی بیان اوله‌رق تعظیم ایسه بو مقصوده ادل واحرا وتأدیه‌سنده اوفادر
دیو تنویر مدعا قلمشدر قال رحمه الله (او التعظیم او التکثیر کقوله ﴿ له حاجب فی کل امر
یشینه ﴾ ولیس له عن طالب العرف حاجب ﴾ او التکثیر کقولهم ﴿ ان له لابلا وان له لغنما ﴾ او التقلیل
نحو ﴿ ورضوان من الله اکبر ﴾) ویاخود تنکیر تعظیم وتحقیر جهتلرندن برغرضه مبنی
اوله‌رق مسند الیهك ارتفاع وبالانحطاط شانی بیلنمسی ممکن اولمیه‌جق مبالغه بالغ اولدیغنی افاده قصد

اولنور

اولنور نته‌کیم ابن ابی السمطك ﴿ له حاجب فی کل امر ﴾ بیتنده واقع حاجب لفظ منکرلری
بو قبیلدندر معنی ممدوح ایچون مورث شین ونقیصه اولور هر بر امور ردیه‌ده مانع عظیم اولوب
وانکچون طالب عرف واحساندن مانع عظیمك عدم وجودندن صرف نظر مانع حقیر ووجیر دخی
موجود دکلدر دیمك اوله‌رق طالب معروفی مانعك عدم وجودی طلاب احسانك حضورینه
بمانع ومزاحم رخصتیاب تردد ودخول اولمسندن بوایسه حصول مقاصد ارباب منا ونیل احسان
وعطادن کنایه‌در ویاخود تنکیر تکثیر ایچون اولور · ان له لابلا وان له لغنما · قولنده واقع
· ابلا · و · غنما · لفظ منکرلری معنای تکثیره محمول اوله‌رق ممدوحك کثرت مواشیسنی مفیددر
ویاخود تقلیل ایچون اولور نته‌کیم ﴿ ورضوان من الله اکبر ﴾ قول شریفی بو معنایه محمول
اوله‌رق مراد رضاء قلیل الهی دار النعیمده اولان مجموع نعم لایحصادن اکثر اولدیغنی بیان
زیرا نعم سائره‌نك جمله‌سی ثمرات رضواندر وتعظیم ایله تکثیر بیننده فرق تعظیم بحسب ارتفاع
شان وعلو طبقه اولوب تکثیر تحقیقا ویاتقدیرا کمیت وعدد اعتباری حسبیله‌در معدودات
وموزونات ومشابهلری کبی · معدودات · کندوسنده بالذات و · موزونات · بالواسطه عدد عارض
اولان کمیاته اشارت اولوب ممسوحات ومکیلاته شاملدر و · مشبهات · مثلا رضوانده وزمانده اولان
قلت وکثرت کبی کندوسنده نه بالذات ونه بالواسطه عدد عارض اولمیوب فقط معدودات وموزوناتك
شبیه ونظائریدر تحقیر ایله تقلیل بیننده اولان فرق دخی بو وتیره‌ده جاریدر مصنف رحمه الله
اشبو فرقه اشارتله بیورر لرکه (وقد جاء للتعظیم والتکثیر نحو ﴿ وان یکذبوك فقد کذبت رسل
من قبلك ﴾ ای ذو عدد کثیر وآیات عظام) یعنی بعضا تنکیر تعظیم وتکثیردن هر ایکی غرضی
حامل اولور مثلا · وان یکذبوك الآیة · نظم جلیلنده · رسل · لفظ شریفی نکره ایراد اولنمسی
شو ایکی غرضی افاده‌یه محمول اولوب تکثیره دلالتی جهتندن اصحاب عدد کثیر وتعظیمه دلالتی
جهتندن ارباب آیات عظیمه اولان رسل کرامك دخی انشرای اقوام مبعوثه‌لری طرفندن هدف تیر
تکذیب اولدقلرینك اتیانیله کلبرك خاطر رسالتپناهی‌یی تسلیه وتطییبدر وکذلك بعضا تنکیر
تحقیر وتقلیلدن هر ایکیسنی افاده‌یه مسوق اولوب مثلا · اعطانی شیئا · ترکیبنك مفادی اعطاء
شیء حقیر وقلیله محمولدر ایدی تعظیم ایله تکثیر وتحقیر ایله تقلیل احیانا اجتماع وبعضا افتراق
ایدرلر وبعضا مسند الیهك تنکیری جهات تعریفدن برجهته حقیقة ویاخود تجاهلا عدم
علم متکلمدن ویاخود تعریفدن بر مانعك منعندن ایچون اولور مثلا شاعرك · اذا سئمت مهنده
یمین · لطول الحمل بدله شمالا · قولنده سامتی یمین ممدوحه تصریح نسبتدن احتراز ایچون · یمینه
ویاخود لام عهد ایله · الیمین · دینلیوب لفظ نکره ایله · یمین · واقع اولمشدر · مهند · سیف هندی
معناسنه اولوب نزع خافضله منصوب و · یمین · سئمت فعلنك فاعلیدر · مآل بیت · ممدوح طول
حمل وضرب یعنی کثرت اعمال حربدن ناشی سیف مهنددن یدیمنایه ملال وتعب عارض اولدقده
کف یساره تبدیل ایدر دیمکدر وصاحب مفتاح ﴿ ولئن مستهم نفحة من عذاب ربك الآیة ﴾ قول
شریفنده · نفحة · لفظنك تنکیرینی تحقیره حمل ایدوب مصنف ایضاحده تحقیر بناء مره ونفس
جوهر کلمه‌دن مستفاددر زیرا نفحة لفظی یا هبهٔ ضعیفه وقلیله ایله هبوب ریحده · نفحت الریح نفحة ·
یعنی هبة قوللرندن ویاخود برکوزل رایحه‌لی شی فوحهٔ ضعیفه ایله ریا اولدیغی وقتده · نفح الطیب
نفحة · دیدکلری کلاملرندن مأخوذ اوله‌رق علی کلا التقدیرین نفس کلمه‌ده معنای تحقیر موجوددر
دیو اعتراض ایلمشدر لکن جوابنده دینلورکه نفس کلمه‌دن معنای تحقیری استفاده تنکیرك تحقیر
ایچون اولمسنه منافی اولمیوب تحقیر شدت وضعفی قابلدر واکر مصنفك مرادی آیتدن مستفاد
اولان تحقیر نفس کلمه‌دن مستفاد اولوب تنکیر ایچون قطعا مدخل یوقدر دیمك ایسه ممنوعدر زیرا
· نفحة من العذاب · قولیله بطریق الاضافه · نفحة العذاب · بیننده ابهام وتعیین جهتلرندن فرق
ظاهردر ونظم جلیلده ﴿ انی اخاف ان یمسك عذاب من الرحمن ﴾ قول شریفی دخی تعظیم

وتقلیله محتمل اولوب عذاب هائل و یاخود شیء من العذاب دیمکدر و بعضیلرك زعمی وجهله لفظ من ایله عذابك رحمانه اضافه‌سی صورت تقلیلی ترجیحه دلیل اوله‌میوب زیرا ﴿ لمسکم فیما اخذتم فیه عذاب عظیم ﴾ قول شریفنده عذاب عظیم مس ایله اتیان اولنمشدر وکریم وحلیمك شدت عقوبتی تأییده حدیث نبویده ﴿ اعوذ بالله من غضب الحلیم ﴾ کلام دربارنك ورودی کافی و • غضب الحلیم • سقیم • مفادیله اشتباه منتفیدر قال رحمه الله (ومن تنکیر غیره للافراد اوالنوعیة نحو ﴿ والله خلق کل دابة من ماء ﴾) دخی ﴿ والله خلق کل دابة من ماء ﴾ قول شریفنده • دابة • و • من ماء • لفظلرینك تنکیری افراد و یاخود نوعیت ایچون مسند الیهك غیریسنی تنکیر قبیلندندر ایمدی افراده حمل اولندیغی تقدیرده معنی افراد دوابدن هر بر فردك خلقی نطفهٔ معینه‌دن اولدیغی مفید اولوب مراد نطفهٔ مختصهٔ والدیدر ونوعیته حملی تقدیرده معنی انواع دوابدن هر بر نوعك انواع میاهك بر نوعندن خلقنی مبین اولوب مراد دوابدن او نوعه مختص اولان نوع نطفه‌در مصنفك بو مثال مسند الیهك غیری بی تنکیر قبیلندن اولدیغی تصریح ایلمسی زیرا مفتاحده مقام شخصا و یا نوعا افراد ایچون اولمسی تنکیر مسند الیهی مقتضیه اولان حالت اولدیغی ذکر ایدوب نظم مذکوری مثال ایراد ایلمش اولدیغندن وحالبوکه نظم مذکورده مسند الیه منکر بولنمدیغندن بعضیلر تمثیل صحیح اولمق اوزره صاحب مفتاح مسند الیه لفظنده اولان اسناد ایله مطلق تعلق معناسی مراد ایتمشدر دیو توهم ایدوب و بعضیلر نظم جلیلی • کل دابة خلقها الله من ماء • تقدیرنده اولمق اوزره دابة لفظی معنا مسند الیه اولمسنی و یاخود • ماء مخصوص خلق الله کل دابة منه • تقدیرنده عدیله ماء لفظ منکرینك مسند الیه قلنمسنی اختراع ایتمشلر ایسه‌ده صورت تصرفلری عین تعسف اولدیغی معلوم طبع سلیم ومقصود صاحب مفتاح نظم مذکور مقام شخصا و یاخود نوعا افراد ایچون اولدیغنه مثال دیمك اولوب یوقسه مرادی تنکیر مسند الیهی بونکله عدم تمثیل وکتابنده کثرت امثالی بو وجهی تعیینه دلیلدر قال رحمه الله (وللتعظیم نحو ﴿ فأذنوا بحرب من الله ورسوله ﴾ وللتحقیر نحو ﴿ ان نظن الاظنا ﴾) و مسند الیهك غیری بی تنکیر تعظیم و یا تحقیر ایچون دخی اولور مثلا ﴿ فأذنوا بحرب من الله ورسوله ﴾ قول شریفنده • بحرب • لفظی تعظیم ایچون مسند الیهك غیری بی تنکیر قبیلندن اولوب • فاعلموا بحرب عظیم • تقدیرنده‌در و ﴿ ان نظن الاظنا ﴾ قول شریفنده • ظنا • لفظی دخی غرض تحقیر ایچون مسند الیهك غیری بی تنکیر قسمندن اولوب • ظنا حقیرا ضعیفا • دیمکدر زیرا ظن قابل ضعف وشدتدر ایمدی بو کلامده ظنا مفعول مطلق نوعیت ایچون اولوب تأکیده حملی غیر سدیددر ومفعول مطلق بو مقامده اولدیغی کبی هرنه زمان الا کلمه‌سندنصکره واقع اولورسه تنکیری تنوعی مفید اولان تعظیم وتحقیر وتکثیر امثالنه حمل اولنور و بو تحقیق ایله اشبو ترکیب امثالی اوزره شیخ رضینك مستثنای مفرغده مستثنی جزما و یقینا مستثنی منهده داخل اوله‌رق استثنا ایله اخراج اولنمش اولمسیچون مستثنا منهك متعدد و مستغرق اولمسی واجب اولوب حالبوکه نظن کلمه‌سنك مصدری ظنك غیری یه محتمل دکلدرکه حتی مصدرك شامل اولدیغی افراد بیننده استثنا واخراج اولنمش اولسون دیو ایراد ایلدیکی اشکال مندفع اولور وحاصل دفع مصدرك نوعیته حملیله تأکیده محمول اولماسیدر لکن سیلکوتی مرحوم الادنصکره واقع اولان مفعول مطلقك عموما نوعیته بطلان حملنی بیان ایدوب و • ما اغتره الشیب الا اغترارا • قولنده نوعیته صلاحیت مقام اولمدیغندن بالضرور تأکیده محمول اولمسیله استدلال ایتمشدر شارح مرحوم شیخ رضینك اشکال مذکورندن جوابده بعض نحاتك • ان نظن الاظنا • ترکیبی تقدیم وتأخیره محمول اولوب • ان نحن الانظن ظنا • تقدیرنده و • وما اغتره الشیب الااغترارا • قولی دخی • وما اغتره الا الشیب اغترارا • سبکنده‌در دیو توجیهلرینه وکذلك دیکر بعض نحاتك مثلا • ضربت زیدا • قولی توهم مخاطب حیثیتندن متکلم ضرب مجراسنه جاری اولان تهدید ومقدمات ضربه شروع کبی ضربك غیری بی ایشلمش اولمسنه محتمل

اولدیغندن بو احتمال ایله مستثنی منه من حیث الوهم ضرب وضربك غیریسنه شامل اولان متعدد کبی اولمسیله کأن متکلم • مافعلت شیئا غیر الضرب • دیمش اولور و بو تأویل ایله ترکیب مذکور امثالنده مستثنی منهده تعدد حاصل اوله‌رق استثنا اولنور دیو جوابنه حاجت اولمدیغی بیان وعبد الحکیم سیلکوتی تأکید ایچون الادنصکره واقع اولان مفعول مطلقده تأویلات مذکوره‌یه حاجت باقی وجواب شارح غیر کافی ایدوکنی اتیان ایلمشدر و ﴿ اواطرحوا ارضا ﴾ نظم شریفنده • ارضا • لفظی دخی عدم تعیین ونکارت ایچون مسند الیهك غیری بی تنکیر قبیلندن اولوب مراد اقصای عمارتده واقع ارض منکورهٔ مجهوله‌در وشاعر متنبینك سیف الدوله حقنده اولان قصیده سنده واقع ﴿ فیوما بخیل تطرد الروم عنهم ﴾ ویوما بجود تطرد الفقر والجدبا ﴾ بیتنده • خیل • ایله • جود • لفظلرینك تنکیری تقلیله محمول اولوب ممدوحك کاه خیول وفرسانندن عدد قلیل صولتیله اهل رومی مفارق رعبه‌دن طرد ودفع وکاه سرچشمهٔ جود وعطاسندن فیضان شیء یسیر ایله فقر وقحطی ازاله ورفع ایلدیکنی توصیفدر ومعلوم اوله که معنای بعضیتده اولان تنکیر تعظیمی مفید اولدیغی مثلا لفظ بعض ایله تصریح دخی تعظیمی افاده ایدر نته کیم ﴿ ورفع بعضهم فوق بعض درجات ﴾ قول شریفنده واقعدر زیرا بعض اول ایله مراد حضرت نبی علیه الصلوة والسلام اولوب لفظ بعض ایله ابهامده اولان تفخیم فضل وشان واعلای قدر رفیع العنوانی نزد ارباب سلیقه‌ده نمایاندر ولبیدك ﴿ تراك امکنة اذا لم ارضها ﴾ او یرتبط بعض النفوس حمامها ﴾ قولیده بو قبیلدن اولوب بعض نفوس ایله نفسنی مراد ایلمشدر • تراك • ماقبلنده اولان بیتده واقع • انی • ایچون خبر بعد خبردر • تراك • لفظی تشدید را ایله فعال اولوب صیغهٔ مبالغه اوله‌رق تارك معناسنه‌در و • حمام • موتدر • او یرتبط • قولی جزم ایله • ارضها • اوزرینه معطوف اولوب تحت نفیده داخل واو عموم نفی مفید اوله‌رق محصول بیت • انی تارك الامکنة یعنی انتقل من مكان الی مكان اذا اتفق کلا الامرین الرضاء بها وادراك الموت نفسی • یعنی امکنه‌دن بر مکانده اقامته راضی اولمدیغم وادراك موتدن امین اولدیغم وقتده تقلیب اماکن وبلدان وسیاحت اقطار جهان ایدرم دیمکدر ولفظ بعض ایله تعظیم مراد اولندیغی کبی بعضا تحقیر دخی مراد اولنور مثلا • هذا کلام ذکره بعض الناس • دیرسین و بعضا تقلیل مراد اولنور • کفی هذا الامر بعض اهتمامه • کبی قال المصنف رحمه الله (واما وصفه فلکونه مبینا له کاشفا عن معناه) واما مسند الیه ایچون وصف ایراد اولنمسی ذکر اولنه‌جق وصفك مسند الیهی مبین ومعناسنی کاشف اولدیغی ایچوندر مصنفك ذکر توابع وضمیر فصلی تنکیردن تأخیر ایلمسی عقب تعریفده ذکر تنکیرك مناسبتنه مبنیدر وسکاکینك بونلری تنکیر اوزرینه تقدیمی ضمیر فصل ایله اکثر اعتبارات توابعك تعریف مسند الیهه منوط اولوب صورت تنکیرده جاری اولمدیغنه ناظردر ومصنف سائر توابعه ذکر وصفی تقدیم ایلمسی کثرت وقوع واعتباراتیچوندر ولفظ • وصف • بعضا العالم والجاهل کبی نفس تابعه اطلاق اولنوب و بعضا توصیف معنای مصدریسنه حمل اولنور ومناسب مقام امثالی اولان • واما بیانه واما الابدال منه • قوللرینه توفیق ایچون اشبو ذکر نعت معنای مصدریسنه حمل اولنمقدر قال رحمه الله (کقولك الجسم الطویل العریض العمیق یحتاج الی فراغ یشغله) مسند الیه ایچون وصف ایرادی • الجسم الطویل العریض العمیق یحتاج الی فراغ یشغله • قولی امثالی اولوب معناسی جهات ثلثهٔ طول وعرض وعمقه امتدادی اولان جسم اشغال واملا ایده‌جك بر فراغه یعنی محل فارغه محتاجدر دیمك اولور ایمدی • الجسم • لفظ مسند الیهك • الطویل العریض العمیق • وصفیله توصیفی جسم اندن عباره اولدیغی کشف وتبیین ایچوندر لکن بو مثال جسمك مذهب جمهور متکلمین ومختار اهل سنت اولان تعریفنه صالح دکلدر چونکه مذهب مختارده جسم بالذات تحیزی وقابل تجزی اولان ممکن موجود اولمق اوزره معرف اوله‌رق خط جوهره وسطح جوهری یه شاملدر بلکه مثال مذکور مذهب بعض متکلمین ومختار معتزله اولان تعریفیله

مذهب حكمايه صالحدر زيرا مذهب مرجوح معتزله ده جسم متحيز بالذات اوله رق ابعاد ثلثه يى
قابل اولان ممكن موجوددن عباره اولوب خط وسطح جوهر يلره غير شاملدر وعند الحكما مقادير
ثلثه نك مجموعندن عباره اولوب جسم تعليمى اطلاق ايدرلر. الى فراغ. قولى الى خلا معناسنه در
وجسمك مكان خالى يه احتياجى زيرا عند عدم الفراغ لزوم تداخل اجسام متحققدر قال رحمه الله
(ونحوه فى الكشف قوله * الالمعى الذى يظن بك الظن كان قد رأى وقد سمعا) ووصف مجرد
كشف ايچون اولمنده اوس بن حجر نام شاعرك فضالة بن كلده نك مرثيه سنده ايراد ايلديكى. الالمعى الذى
يظن بك الظن. كأن قد رأى وقد سمعا. قولى دخى ذكر اولنان. الجسم الطويل اه. قولى
كيدر اول قصيده * ايتها النفس اجملى جزعا * ان الذى تحذرين قد وقعا * ان الذى جمع السماحة
والنجدة والبر والتقى جمعا * الالمعى الذى يظن بك الظن * كأن قد رأى وقد سمعا * اودى فلا ينفع
الاشاحة من * امر ان قد يحاول البدعا در. المعى. وياء موحده ايله. بالمعى. ذكى. متوقد معناسنه
اولوب يا. ان الذى تحذرين. قولنده اولان ان نك خبرى اوله رق مرفوع وياسم ان ايچون
صفت اولق اوزره وياخود اعنى تقديريله منصوب اولوب وجه اخيرده خبران بيت اخيرده اولان
اودى لفظيدر اعدى المعى لفظى مسند اليه اولميوب مصنفك بو بيت مثال اولمسى شايدر قولندن
مرادى مجرد وصفك كشف ايچون اولمسنده ماثلتى بياندر. الذى يظن بك الظن اه. قولى المعى
ايچون وصف اولوب معناسندن كاشفدر نته كيم اصمعيدن معناى المعى سؤال اولندقده
آنف الذكر. الالمعى الذى يظن بك اه. بيتى انشاد ايدوب تعريفده بوندن زياده برشى ايراد
اتمامشدر اول قصيده اولمق اوزره ذكر اولنان بيتده واقع جزعك معناسى فرياد وفغاندر
بيت ثانيده اولان. نجدة. شجاعت معناسنه اولوب بيت ثالثده اولان. بك. لفظى محل ظنى بياندر
و. كأن قد رأى. يظن. فعلنده مضمر ضميردن حال اولوب. مشبها بالرائى والسامع. ديمكدر بيت
اخيرده. اودى. هلاك معناسنه در. بدع. بدعتك جمعى اولوب مثلا برشخصك دوام حيواتى
كبى امور غريبه بديعه ايله مفسر و. اشاحه. لامحالة واقع اولان امردن حذردر. مفهوم ابيات.
سماحت وشجاعت وبر واتقا صفاتنك بركمال جامع وحائزى اولوب اهل ظن وفراست كامله
اولان فضاله بن كلده نك وفاتيله محاول امور غريبه ايچون لامحاله وقوعبوله جق امردن اشاحه
واحتراز فائده بخش اولميه رق اشبو امر مولمك وقوعندنشى جزع وفريادى نصاب جميلنه
ابلاغ وارتقا اتمسيله نفسنه تنبيه وخطاب اوله رق مراد كمال حزنى اظهاردر ونكره ده وصف
كاشف اولمقده * ان الانسان خلق هلوعا اذا مسه الشر جزوعا واذا مسه الخير منوعا * نظم
جليلى دخى مثال مذكور نظائرندندر زيرا. هلع. مس مكروه عندنده سرعت جزع ومس خير
عندنده سرعت منع اولمسيله * اذا مسه الشر جزوعا واذا مسه الخير منوعا * وصفى هلوع
ايچون وصف كاشف اولور قاضى بيضاوى قدس سره. هلوع. لفظنى شديد الحرص
قليل الصبر ايله و. شرى. ضر ايله و. جزوعى. كثير الجزع ايله و. خيرى. سعه يعنى وسعت يد وغنا
ايله و. منوعى. مبالغه فى الامساك ايله تفسير ايتمشدر قال المصنف رحمه الله (او مخصصا نحو
زيد التاجر عندنا) وياخود مسند اليهك توصيفى ايراد اولنان وصف مسند اليهى مخصص
اولدیغی ايچوندر تخصيصدن مرادى تقليل اشتراك ورفع احتمالدن عامدر يعنى عند اهل المعانى
تخصيص. اعم اولوب نكراتده اولان تقليل اشتراك ومعارفده اولان رفع احتماله متناولدر
وعند النحاة. تخصيص. نكرهلرده حاصل اولان اشتراكى تقليلدن عبارتدر. رجل عالم. كبى
زيرا بحسب الوضع رجل لفظى افراد رجالدن هر برفرده محتمل اولوب عالم ديلديكى كبى كافه افراد
رجال بينده اولان اشتراك وهر برفرده اولان احتمال تقليل اولنه رق افراددن علم ايله متصف
اولان فرده تخصيص قلنمش اولور ومعارفده حاصل اولان احتمالك رفعنه. توضيح. اطلاق
ايدرلر وصفك مخصص اولمسنه مثال. زيد التاجر. وياخود. الرجل التاجر عندنا. قولیدر زيرا

زيد وياخود الرجل ديلديكى كبى زيد ورجل لفظلرى تاجر وغير يسنه محتمل اوله رق التاجر وصفيله
توصيف اولندیغی كبى بو احتمال مرفوع اولوب مراد زيد ويا رجل تاجر اولدیغی تعيين
ايدر قال المصنف رحمه الله (او مدحا او ذما نحو. جاءنى زيد العالم او الجاهل حيث يتعين
قبل ذكره) وياخود مسند اليهى توصيف ايراد اولنان وصفدن مقصود مدح وياخود ذم وياخود
ترحم اولدیغندن ايچوندر مثلا قبل ذكر الوصف موصوف معلوم ومتعين اولدیغی صورتده
. جاءنى زيد العالم. وياخود. زيد الجاهل. وياخود. زيد الفقير. قولنده اولان العالم والجاهل
والفقير اوصافى كبى زيرا موصوفك تعيينى مفروض اولمسيله بو اوصافدن مراد تعيين وتخصيص
اولميوب بلكه اول ايله مراد زيدى علم ايله مدح وثانى ايله ذم وثالث ايله ترحمدر وقبل ذكر الوصف
موصوفك تعيينى يا موصوفك ذكر اولنان اسمده مشاركى اولمامسيله وياخود مخاطبك قبل ذكر الوصف
موصوف بعينه معلومى اولمسيله اولور وقبل ذكر الوصف موصوف متعين اولدیغی صورتده
وصف مخصص اولمش اولور قال رحمه الله (او تأكيدا نحو امس الدابر كان يوما عظيما)
وياخود مسند اليهى توصيف تأكيد ايچون اولور بوده موصوف ذكر اولنان وصفك معناسنى
متضمن اولدیغی صورتده تحقق ايدر. امس الدابر كان يوما عظيما. كبى زيرا لفظ امس دبوره
دلالت ايدر الفاظدن اولمسيله لفظ دابر بومداولى مؤكددر وبعض كره وصف مقصودى بيان
وتفسير ايچون اولور نته كيم قريبا ذكر اولنه جكدر * ومامن دابة فى الارض ولا طائر يطير
بجناحيه * نظم جليلى دخى بو قبيلدندر زيرا دابه وطائر معناى جنس ووحدتى حامل اولوب
مقصود ايسه جنس دابه وطائر اولمسيله مراد جنس مع الوحدت اولدیغی بيان ايچون خواص
جنسدن اولوب نوع واحده خاص اولميان وصف ايله توصيف اولنديلر وبو اعتبار ايله وصف
مذكور زيادهٔ تعميم واحاطه يى افاده ايدوب كأن. مامن دابة قط فى جميع الارضين ومامن طائر
فى جو السماء من جميع مايطير بجناحيه الا امم امثالكم. مفادنده اولمشدر واكر بو اوصاف ايله
توصيف اولنمسه مقصود جنس مع الوحدة اوله رق مراد وحدت نوعيه اولمسى محتمل اولوب بالكز
نوع واحدك يعنى مثلا رتع وصيد ايدن دابه وطائر نوعنك عموم افرادنى افاده ايدردى وستنبر
اولميه كه بعض كره وصف جمله اولور وجمله نك وصف اولمسنده ايكى شرط اولوب اول موصوفك
نكره اولمسيدر زيرا اعرابدن محلى اولان جمله لر موقعنده مفرد وقوعنك صحتى واجبدر مثلا مررت
برجل قام ابوه قولنده قام ابوه محلنده قائم ابوه دنلمك صحيحدر وجمله دن سبك واخذ اولنان
مفرد نكره در زيرا مفرد اولمسى باعتبار الحكم يعنى محكوم به اعتباريله اولوب حكمه مناسب اولان
ايسه تنكيردر بوجهتله جمله ده دخى كندو سندن سبك اولنان شيئك حالى اعتبار اولنمق
مناسب اولوب بناء عليه صفتك موصوفه مطابقتيچون موصوفك دخى نكره اولمسى شرط قلنمشدر
وبعضيلرك جمله نكره در ديو قوللرى بو تصرفه مبنى اولمسى ملحوظ اولوب والا تنكير وتعريف
خواص اسمدندر وشرط ثانى وصف اولان جمله نك صله كبى خبريه اولمسنك وجوبيدر زيرا
صفنده موصوفك قبل الذكر مضمون صفتله اتصافنه مخاطبك علمى متكلمك اعتقادى واجب
اولوب وصفى اتيانى مجرد موصوفى مخاطبه تعريف ومعلومى اولان صفتيله عندنده تميز وتعيينى
ارادهدن عبارتدر بناء على ذلك جمله اولان وصفك قبل الذكر حصولى مخاطبك معلومى
اولان حكمى متضمن اولمسى واجب اولمشدر جملهٔ انشائيه ايسه قبل الذكر عند مخاطبده
معلومة الثبوت اولميوب علم مخاطب كلام متكلمله حاصلدر بوسببدنشى انشائك صفت وياخود صله
واقع اولمسى انجق قول تقديريله تأويله منوط اوله رق مثلا. زيد اضربه. قولى. زيد مقول
فى حقه اضربه. تقديرنده اولوب بوقوله استحقاقنى بيان اولمش اولور سؤال اولنورسه كه
قسم انشا اولدیغی حالده صاحب كشاف * وان منكم لمن ليبطئن * قول شريفى. وان منكم من اقسم
بالله ليبطئن. تقديرنده اولوب قسم ايله جواب صله اولدیغی تصريح ايتمشدر جوابنده ديرزكه

صاحب کشافك مرادی صله قسم ایله مؤكد اولان جواب قسم دیمك اولوب یوقسه نفس قسم مع جوابه صله دیمك دكلدر جواب قسم ایسه جمله خبریه اولوب صدق وكذبه محتملدر انكیچون تأكید اخبارده . والله لزید قائم . دینلور وانشا اولان . والله . و . اقسم بالله . امثالی جمله قسمیه در نته كیم شرطیه یعنی جمله جزائیه خبریه اولوب شرط انشادر سؤال اولنورسه كه صاحب كشافك دیكر كلامیده قبل الذكر وجوب علم مخاطب صله یه خاص اولوب وصفده عدم وجوبنی اشعار ایدر زیرا ﴿ فاتقوا النار التی وقودها الناس والحجارة ﴾ قول شریفنده صله عند المخاطب قصه معلومه اولمق واجب اولمسیله احتمالكه مشركینك اشبو صله اولان . وقودها الناس والحجارة . نظم جلیلنك مضمونی سوره تحریمده ﴿ قوا انفسكم واهلیكم نارا وقودها الناس والحجارة ﴾ قول شریفنی استماع ایله معلوملری اولسون دیو توجیهدن صكره آیة مذكوره ده معرفه اولهرق . فاتقوا النار . وارد اولوب سوره تحریمده . قوا انفسكم واهلیكم نارا . لفظ منكریله ایرادنك بیان حكمتنده سوره تحریمده اولان آیة اولا مكه مكرمه ده نازل اولهرق صفت مذكوره ایله موصوفه اولان نار معلوملری اولوب بعده سوره بقره ده آیة سابقه ایله معلوملری اولان شیئه اشارت اولهرق ثانیا نازل اولمسنه مبنیدر دیو اتیانی سوره تحریمده . وقودها الناس والحجارة . قولی صفت غیر معلومه اولهرق نار ایچون وصف واقع اولدیغنی اشعار ایدر جوابنده دینلمك ممكندر كه تحقق وصفك عند المخاطب معلوم اولمسی واجبدر وسوره تحریمده خطاب مؤمنینه اولوب ونارك بو وصفی نبی علیه السلامدن سماع ایله مؤمنینك معلوملریدر ومشركینك اشبو سوره تحریمده اولان آیتی استماع ایله معلوملری اولمسیله سوره بقره ده انلره خطاب اولنمشدر بو صورتده ایكیسنده دخی مخاطبینك معلوملری اولمش اولور قال رحمه الله (واما توكیده فللتقریر) واما مسند الیهك تأكیدی مفهوم ومدلولنی تحقیق وتقریر ایچوندر یعنی برحیثیتده مستقر وثابت ومحقق ومجزوم قلنمسیچوندر كه سائره یه سبق ظن وغیریسنه مساغ حمل احتمالی زائل اوله مثلا متكلم سامعك برمشغولیته مبنی لفظ مسند الیهی سماعدن ویاخود معناسنه حملدن غفلتنی ظن واشتباه ایلدكده مسند الیهك تكراریله بطریق التأكید . جائنی زید زید . دینلور ومثال مذكور امثالنك هرنقدر دفع توهم تجوز ویاخود سهوه حملی ممكن ایسه ده لكن مجرد تقریر قصدیله دفع توهم قصدی بیننده فرق واردر الحاصل بعض شراحك مصنف اوزرینه تقریر دفع توهم تجوز وسهوه قسیم اولمق توجهله صحیح اولور كه كندوسنده تقریر تحقق اقیان شی اصلا تأكید اولهمز نته كیم قومك نحوده . التأكید تابع یقرر امر المتبوع فی النسبة او الشمول . قوللری بوكا شهادت ایدر بو صورتده تقریر اصلا تأكیدن منفك اولمدیغی تحقق ایدر دیو اعتراضلری مندفعدر وحاصل دفع تقریر قطعا لازم اولوب لكن بعضا بنفسه مطلوب وبعضا غرض آخر افوایه وسیله اولور نته كیم صاحب مفتاح دفع توهمی ذكردنصكره بوكا تنبیه ایدرك چوق كره تأكید ایله قصد مجرد تقریره تعلق ایدر نته كیم بو كلامه فعل ایله تقدیم وتأخیر اعتبارنك فصلی سنی مطلع ایلر دیو بیان ایلمشدر وشارح علامه تقریردن مراد سكاكی یی تقریر مسند الیهه حمل ایتمیه‌رك تقریر حكمه حمل ایتمشدر لكن تقدیم وتأخیر بحثندن قنغی موضع تأكید ایله تقریر حكم قصد اولندیغنه مطلع ایده‌جكنی بیان ایتمامشدر حالبوكه تأكیدك تقریر حكمی افاده سی . لا تكذب انت . مثلاوده تأكید مسند الیه مجرد محكوم علیهك تقریرنی افاده ایدوب تقریر حكمی مفید اولمدیغی قومك تصریحلرینه مخالفدر اكر دینلورسه كه مراد سكاكی تأكید صناعی یعنی تابع مخصوص اولمیوب بلكه . انا عرفت . و . انت عرفت . كبی مجرد تكریر اولهرق بو دخی تقریر وتقویه حكمی افاده ایتمسیله بیان شارح علامه بوكا مبنیدر جوابنده دیرزكه امثله مذكوره امثالنده تقریر حكمی افاده ایدن تكریر اولدیغی مسلم اولمیوب بلكه تقدیم مسند الیهدر وقومك بلاتقدیم . عرفت انا . و . عرفت انت . مثلاوده تقریر حكم اولمیوب بلكه مجرد تقریر محكوم علیه ایچون اولدیغی تصریحلری

بونی مصدقدر بو صورتده تأكیددن مراد سكاكی مجرد تكریر معناسنه حمل اولندیغی تقدیرده دخی تقریری تقریر حكمه حمل ایتمك ینه صحیح اولهمز شونكله برابر كه سكاكی تحقیق تقویۀ حكمی تقدیم وتأخیر مع الفعل بحثنده ایراد ایتمیوب بلكه تأخیر مسند الیه بحثنك آخرنده اتیان ایلمشدر وتسلیم ایده لمكه تأكید ایله مراد سكاكی مجرد تكریر اولوب وتكریر تقریر حكمی مفید اولسون بزده دیرزكه تأكیدی تكریر معناسنه حمل ایله برابر تقریردن مراد تقریر محكوم علیه اولسون زیرا تأكید صناعی محكوم علیهك تقریرنی مفید اولدیغی وبو دخی تكریرده داخل بولندیغی جهتله تكریر مسند الیه ایله چوق كره تقریر محكوم علیه قصد اولنور دیمك صحیح اولور وبو صورتده سكاكینك فصل مذكوره حواله سی . لا تكذب انت . قولی مجرد محكوم علیهك تقریری ایچون اولوب تقریر حكم ایچون دكلدر دیو ذكر ایلدیكی شیئه اشارت اولمش اولسون نته كیم مصنفك ایضاحده . واما توكیده فللتقریر كما سیأتی . قولی بوكا اشارته حمل اولنمشدر بو تقدیرده تقریری تقریر حكمه حمل ایتمكده جزم علامه صحیح اولمز زیرا بو جهتی ترجیح ایده‌جك بر وجه اولمیوب بلكه تقریر حكمه حمل اولندیغی صورتده تأخیر مسند الیه بحثنك فصل مذكوره قربنی جهتله بحث مذكورده ذكر ایلدیكی شیئی توسعا فصل مزبوره حواله ایتمش اولمسنی اعتباره محتاج اولوب بو ایسه خلاف ظاهری ارتكابدر وتسلیم ایده لمكه تأكید ایله مراد مجرد تكریر اولوب وسكاكینك حواله سی بر وجه مشروح ظاهری اوزره اولسون بو صورتده سكاكی ایچون لایق وبلكه اولی اولان كلامی تقریره حصر ایتمیوب بلكه تخصیصه دخی تعرض ایدرك . وربما كان القصد لمجرد التكریر والتخصیص . دیمك ایدی زیرا تقویۀ حكم ایچون اولان . انا عرفت . مثلاوده مسند الیه مؤخر اولهرق تأكید ایچون اولوب بعده تخصیص ایچون تقدیم قلندیغی اعتبار ایدرك . ان تقدیم ما لو اخر كان فاعلا ای تأكیدا معنی یفید التخصیص نحو انا عرفت اذا اعتبر انه كان فی الاصل عرفت انا . قولیله اعتبار مذكوری تصریح ایلمشدر وسكاكینك بیان حواله سنده اظهر اولان اعتبار تقدیم وتأخیر مع الفعل فصلنده ایراد ایلدیكی شیئه یعنی . انا سعیت فی حاجتك وحدی . و . یاخود لاغیری . امثالنك مفادی تأكید وتقدیمدن حاصل اولان تخصیصدر دیو بیانی اوزره اشارته حمل اولنمقدر زیرا بو صورتده حواله ظاهری اوزره جاریه‌در ومثال مذكوری بو مقامده اتیانی یعنی باب تأكید اصطلاحیده تأكید اصطلاحیدن اولمیان شیئه اشارت اجمالیه ایله اشارت ایتمسی . كل رجل عارف . و . كل انسان حیوان . مثاللرینی تأكید اصطلاحی قبیلندن اولمدیغی حالده عدم شمول توهمنی دفع ایچون اولان تأكیدده اتیانی كبیدر بنا علیه تغییر اسلوب ایدرك . ومنه . تعبیرینه عدول ایلمشدر وكتابنده بونك امثالی بسیاردر ومصنفك ایضاحده اولان كما سیأتی قولنی دخی اشبو كلام مفتاحك حمل اولندیغی شیئه حمله حاجت اولمیوب زیرا بو مثلاو مقاماتده سكاكی یه غیر تابع وبلكه معترضدر وبو قوللرله بعضیلرك معنای كلام مصنف مسند الیهك توكیدی تقریر حكم ایچون اولور . انا عرفت . كبی وتقریر محكوم علیه ایچون اولور . انا سعیت فی حاجتك وحدی . و یاخود . لاغیری . كبی دیمكدر دیو قوللری غلط فاحش اولدیغی ظاهر اولوب ذكر اولنان وجه صحیح ارتكاب مذكوردن مغنیدر زیرا تقریر حكم تقدیمدن مستفاد اولوب تأكیددن مستفاد دكلدر و . انا عرفت . مثالنده انا تقریر ایچون اولمیوب بلكه تخصیص ایچوندر و . وحدی . و . لاغیری . كلمه‌لری محكوم علیهی تأكید اولمیوب بلكه تخصیصی تأكیددر قال رحمه الله (اودفع توهم التجوز) ویاخود مسند الیهی تأكید مجازا تكلم اولنمسی توهمنی دفع ایچوندر مثلا آمرك سارقی بالذات قطع ایلدیكنی اخبارده قاطع فرضا بعض غلمانی اولوب امیره اسنادی سبب آمره اسناد ویاخود امیری ذكر وبعض غلمانی اراده قبیلندن مجازدر دیو توهم اولنمامق اوزره . قطع اللص الامیر الامیر . ویاخود . قطع اللص الامیر نفسه . ویاخود . عینه . دینلور قال رحمه الله (او السهو او عدم الشمول) ویاخود تأكید مسند الیه متكلمك سهو ایتمسی توهمنی دفع ایچوندر

مثلا مجيئ زيددن اخبارده سامع جائى عمرو اولوب لكن سهوا زيد ذكر اولنديغى توهمنى دفع ايچون جائنى زيد زيد دينلور وبو توهم يعنى موقع مسند اليهده مفرد آخر وقوعى توهمى تأكيد معنوى ايله دفع اولنه‌مز وبوده ظاهردر زيرا مثلا . جائنى زيد نفسه . قولنده جائى نفس مسند اليه اولوب طرفندن بريسى كلمش اولديغى معلوم اولورسه ده لكن متكلم . جائنى عمرو نفسه . ديه‌جك ايكن سهوا . جائنى زيد نفسه . ديمش اولمسى احتمالى باقيدر ويا خود تأكيد مسند اليه عدم شمول توهمنى دفع ايچون اولور مثلا برقومك مجيئندن اخبارده قومك بعضيسى كلميوب فقط او بعض حقنده عدم اعتداده وياخود مثلا ابناى فلاندن بريسى برشخص قتل ايتمش اولديغى حالده . بنو فلان قتلوا . دينلوب جمله‌سنه اسناد اولنديغى كبى كأن افراد قومى شخص واحد حكمنده عد ايله بعضيسندن واقع اولان مجيئى جمله‌سندن وقوع بولمش مثابه‌ده اتخاذه مبنى مجيئى مجموع قومه اسناد توهمنى دفع ايچون . جائنى القوم كلهم . وياخود . اجمعون . ديرسين وچوق كره واقع اولوركه بحسب اقتضاء المقام كل ايله اجمعون بينى جمع اولنور مثلا ملائكهٔ كرامك حضرت آدم عليه السلامه اولان سجده‌لرينى اخبارده ملائكهٔ كرامك كثرتنه وحال تفرقلرينه وهر برلرينك برر شان ايله اشتغالنه نظرا جميعسنك استبعاد سجودنه مبنى ﴿فسجد الملئكة كلهم اجمعون﴾ بيورلمشدر وبو جمع مؤكدين ايله ابليس اوزرينه تقريع وتعيير تزايد ايتمشدر وبعضلرك ذهابى وجهله اجمعون لفظنده سجود ملئكه زمان واحده اولديغنه دلالت يوقدر زيرا بويله اولمق لازم كلسه كلهم ضميرندن حال اولوب اجمعين بيورلمق لازم كلوردى وبو مقام محل بحثدر شويله كه مصنفك دفع توهم عدم شمولى ذكر وتصريح ايلمسى مجرد زيادهٔ توضيح ايچون اولوب والا اشبو دفع توهم عدم شمول دفع توهم تجوز قبيلندن اولمسيله مصنف دفع توهم تجوزى مجاز لغوى وعقلى‌يه شامل اولان معنى‌يه حمل ايله اكتفا ايتمش اولسه اشبو دفع توهم عدم شمول دخى داخل اوله‌رق تكرار ذكره حاجت مس ايتزايدى زيرا مثلا كلهم لفظنك تأكيد اولمسى انجق متبوعنك شموله دلالتيله اولوب والا تأسيس اوله‌رق تأكيد اولمزدى بوندن ايچون شيخ عبد القاهر . يفيد الشمول . قولمزله مراد تابع اصل شمولى ايجاب ايدوب كلامده تابع ذكر اولنمسه لفظ متبوعدن شمول فهم اولنمزدى ديمك دكلدر واكر مراد بو معنى‌يه حمل اولنسه تابع ايچون تأكيد تسميه ايدلمزدى بلكه تأكيد شمول افاده ايدر ديمكدن مراد تأكيد شمولى مقتضى اولان لفظ مؤكدك خلاف ظاهرى اوزره مجاز اوله‌رق عدم شمولده مستعمل اولمقلغنى منع ايدر ديمكدر حاصلى حال تأكيدده مؤكدك تجوزا عدم شموله حملى ممتنع اولور ديمكدر ديو بيان ايلمشدر . واما جائنى الرجلان كلاهما . قولنك دفع توهم عدم شمول ايچون اولمسى محل نظر اولوب زيرا مثنى مدلولى اولان تثنيه‌ده نص اوله‌رق اصلا واحد اوزرينه اطلاق اولنمزكه حتى بونده عدم شمول توهم اولنسون بلكه اولى اولان اشبو . جائنى الرجلان كلاهما . امثالى جائى واحد اولوب ايكيسنه اسنادى سهوا واقع اولمق توهمنى دفع ايچوندر واما سامع جائى بونلرك رسوللرى وياخود احدهمانك نفسى وآخرك رسولى اولديغنى توهم ايدرسه بو توهمى دفع ايچون . جائنى الرجلان كلاهما . دينلميوب بلكه . انفسهما . وياخود . عينهما . دينلور وكذلك جائى بونلردن بريسى اولوب آخر محرض وياخود باعث ويا امثالى اولمق توهمى انجق مسندك تأكيديله دفع اولنور زيرا توهم تجوز بوصورتده مسندده واقع اولمش اولور

قال رحمه الله (واما بيانه فلايضاحه باسم مختص به نحو قدم صديقك خالد) واما مسند اليهك عطف بيان ايله تعقيبى مسند اليهى كندى‌يه مختص اولان براسم ايله ايضاح ايچوندر انكيچون . تابع غير صفة يوضح متبوعه . قولاريله تعريف ايلمشلردر . قدم صديقك خالد . كبى وثانينك اولدن يعنى عطف بيانك لفظ مسند اليهدن اوضح اولمسى لازم اوليوب زيرا لفظينك اجتماعندن حصول ايضاح جائزدر وعطف بيان ايچون هرنقدر ايضاح لازم كلورسه‌ده لكن فائده‌سى ايضاحده منحصر اولميوب مصنفك اقتصارى غالب احوال واكثريته مبنيدر نته‌كيم صاحب كشاف

﴿جعل الله الكعبة البيت الحرام قياما للناس﴾ قول شريفنده . البيت الحرام . عطف بيان اولوب فقط لفظ كعبه بيت معظم ايچون اسم مختص اوله‌رق مشاركى اولمامسيله ايضاحه مساغ حمل اولمديغندن بعضا . صفت . مدح ايچون اتيان اولنديغى كبى عطف مذكور دخى كندوسنده قتال ومانجيانه تعرض ونكال حرام ووبال اولان برمحل عالى ايدوكنه باعتبار الوضع التركيبى اشارتدن غير خالى اولمسيله افادهٔ مدحه محمول اولديغى و ﴿الا بعدا لعاد قوم هود﴾ قول شريفنده . قوم هود . عاد . ايچون عطف بيان اولوب وهرنقدر . عاد . قوم مذكور ايچون اسم علم اولديغى جهتله بدون التابع بيان وايضاح حاصل ايسه‌ده فائده‌سى . ابعدهم الله بعدا . مفهومندن اولان . الا بعدا لعاد . دعاسى حق غيرده اولمق توهمنه مجال اولميه‌رق دعوهٔ مذكوره انلر ايچون سمه وعلامت لازمه اولوب وحقلرنده وجها من الوجوه اشتباهه محل اولميه‌جق صورتده تحققنى افاده اولديغى تصريح ايلمشدر وعطف بيان بهمه حال متبوعنه اسم مختص اولمسنك عدم لزومنه نابغه‌نك ﴿والمؤمن العائذات الطير يمسحها﴾ ركبان مكة بين الغيل والسند﴾ شعرنده . طير . عطف بياندر ديو ذكرلرى دليل اوله‌رق مصنفك اسم مختصه قصرى اعم واغلبه مبنيدر بيت مذكورده . والمؤمن . قولنده واو قسميه اولوب . المؤمن . اسماء اللهدن اوله‌رق امندن مأخوذدر . عائذات . التجا معناسنه عوذدن عائذه‌نك جميدر ومن جهة الاعراب مؤمن ايچون مفعول اوله‌رق منصوب وياخود اضافه ايله مجرور اولمق صورتينه محتملدر . والطير . قولى منصوب ويا مجرور اوله‌رق عائذاتدن بدل وياخود عطف بيان و . غيل . و . سند . حرمين محترمين بينده اولان اجتهان يعنى ايكى نخلستاندر يمسحها جمله‌سى معرض بيانده استيناف اولوب شاعر ماهر مرقوم حرم مكه شرفها الله تعالى الى يوم القيمه‌يه بال افشان التجا ودخالت اولان مرغ ضعيفه احسان وكرامن وسلامت ايدن جناب بارى‌يه عرض حلف وقسم ايتمسيله كأن طيور مرقومه‌نك كيفيت امن وحراستنه دائر وهمه سبق ايدن سؤال مقدره جواب صددنده ركبان مكه انلرى مسح ايله اوخشيوب اخذ واصطياد ايله تعرض ايتمز ديمش اولدى وبيت مذكورده طير عطف بيان اولديغى كبى . جائنى الفاضل الكامل زيد . امثالى كندوسنده صفت اوزرينه موصوف اجرا اولنان كلامده دخى موصوفك عطف بيان اولمسى احسندر زيرا بومثلاو موصوفده صفة مبهمه‌يى ايضاح متحققدر وبو مثالده موصوفك صفة مذكوره‌ده علم مشهور اولمقلغنه ايما واشعار واردر زيرا تفسيردن غرض معناى مبهمى ظاهر الدلاله اولان لفظ ايله بياندن عبارت اولمسيله اوصفته اتصافى معلوم ومشهور اولمسى اقتضا ايدر والا مبهمى مبهم ايله تفسير اولمش اولور اكر بطريق الاستفسار ﴿لا تتخذوا الهين اثنين انما هو اله واحد﴾ قول شريفنى مصنف رحمه الله باب وصفده ايراد ايله لفظ اثنين الهين ايچون بيان وتفسيردر ديو ذكر ايدوب وسكاكى عطف بيان قبيلندندر ديو تصريح ايله عطف بيان بابنده اتيان ايتمش اولديغندن اشبو قوليندن قنقيسى حقدر ديو سؤال اولنورسه جوابنده ديرزكه كلام سكاكيده نظم مذكورك عطف بيان صناعى يعنى تابع مخصوصدن اولديغنه دلالت ايده‌جك برشى اوليوب مرادى هرنقدر وصف صناعى ايسه‌ده ايضاح وتفسير قبيلندندر ديمك اولمسى جائزدر وعطف بيان بحثنده ذكر ايلمسى . كل رجل عارف . و . كل انسان حيوان . مثاللرينى بحث تأكيدده ايراد ايتمسى قبيلندن اولور وبومثللو خارج باب اولان مثاللرى مجرد تمثيل وايضاح كلام ايچون ايراد ايتمك سكاكينك دأبندندر وبو صورتده مقصودى نظم مذكور وصف صناعيدن اوله‌رق ايضاح وتفسير ايچون اتيان اولنوب كلام نحاتده واقع اولديغى اوزره . امس الدابر . مثالى كبى تأكيد ايچون اولمديغى بيان اولمش اولور ونظم مذكورك وصف صناعى اولمسنك تقريرى شو وجهله دركه . الهين . لفظى بر الهيت معناى جنسيتى وبرده اثنينيت معناى كميتى وكذلك . اله . لفظى معناى جنسيت ووحدتى حامل اولوب و . الهين اثنين . كلامنده غرض الهدن اتخاذ اثنينى

نهی اوله رق جنس الهی اتخاذدن نهی اولدیغی واله واحد قولنده غرض اثبات جنس اله اولیوب
بلکه الهدن واحدی اثبات اولدیغی جهتله بوغرضی ایضاح وتفسیر ایچون « الهین » لفظ « اثنین »
ایله و « اله واحد » ایله توصیف اولندی وصاحب کشافك مقصودی بودر زیرا دیمشدرکه « الاسم
الحامل لمعنی الافراد والتثنیة دال علی شیئین علی الجنسیة والعدد المخصوص فاذا اریدت الدلالة علی
ان المعنی به منهما والذی یساق له الحدیث هو العدد شفع بما یؤکده یعنی معنای افراد وتثنیه یی
حامل اولان اسم ایکی شیئه دلالت ایدرکه بریسی جنسیت ودیکری عدددر ایمدی بو اسم ایله
مقصود وکلامك مسوق لهی عدد اولدیغی حینده اشبو معنای مقصودی یعنی عددیتی تأکید ایده جك
برلفظ ضم وارداف اولنوردیمکدر شفع لفظی جواب شرطدر و « یؤکده » قولی یقرره و یحققه معناسنه اولوب
مقصودی تأکید صناعی دیمك دکلدر زیرا تأکید صناعی لفظ متبوعك تکریریله ویاخود الفاظ مخصوصه
مضبوطه ایله اولور اویله اولنجه شرح مفتاحده علی مذهب السکاکی « الهین اثنین » و « نفخة واحدة »
تأکید صناعیدندر دیو واقع اولان کلام لیس بشیء قبیلندندر زیرا کلام سکاکینك ذهاب مذکوره
دلالتی اولمیوب بلکه مفصلده « نفخة واحدة » قولی « امس الدابر » کبی وصف مؤکده مثال ایراد
ایلمشدر ایمدی حق اولان ﴿ومامن دابة فی الارض ولاطائر یطیر علی جناحیه﴾ قول شریفنده
باب وصفده ذکر اولندیغی وجهله قصد جنسه اولوب عدده اولمدیغی افاده ایتمك اوزره « فی الارض » دابه
ایچون و « یطیر علی جناحیه » طائر ایچون صفت قلندیغی کبی نظم مذکورده دخی « اثنین » ایله « واحد » بیان
وتفسیر ایچون وصف صناعیدر بوصورتده ﴿لاتتخذوا الهین اثنین انما هو اله واحد﴾ قول
شریفیله ﴿ومامن دابة فی الارض الایه﴾ نظم جلیلی کندولرنده اولان وصفی بیان ایچون اولمقده
مشترك اولوب واولده قصد عدده اوله رق جنسه اولمدیغی و ثانیده قصد عدده اولمیوب جنسه
اولدیغی بیان ایچون اولمقده افتراق ایدرلر وبو بحثك ذکر اولندیغی اوزره تقریر وترجمه سنده
نظر اهل نصفتده اسناد نقصانه محل اولمیوب وبو تحقیقات ایله صاحب کشاف وصاحب مفتاح
ومصنف رحمهم الله بینلرنده قومك اوهامنه سبق ایلدیکی کبی اختلاف اولمدیغی تبین ایلمشدر
وشارح علامه یعنی قطب الدین شیرازی نظم مذکورده اثنین و واحد لفظلری عطف بیان اولوب
وصف اولمدیغنه استدلالده قومك « الصفة تابع یدل علی معنی فی متبوعه » قولرینك معناسی ابن
حاجبدن نقل اولندیغی اوزره صفت برتابعدرکه متبوعنده اولان معنایه دلالت ایتمك ایچون ذکر
اولنور دیمکدر واثنین ایله واحد متبوعلرنده اولان اثنینیت ووحدته دلالت ایچون ذکر اولنمشدرکه
تاکه وصف اوله لر بلکه ذکرلری متبوعلرنده قصد احد جزئینه یعنی اثنینیت ووحدته اولوب جزء
آخره یعنی جنسیته اولمدیغنه دلالت ایچوندر بوصورتده اثنین و واحدن هر بریسی « تابع غیر صفة
یوضح متبوعه » تعریفنده داخل اوله رق عطف بیان اولوب صفت اولمزلر دیو بیان ایلمشدر
جوابنده دیرزکه اکر مراد علامه وصفك ذکری انجق متبوعنده اولان معنایه دلالته منحصردر دیمك
ایسه بوصورتده تعریف وصف افراد صفتدن هیچ برینه صادق اولمز زیرا صفت لامحاله تخصیص
ویاخود تأکید ویاخود مدح ویا امثالی ایچون اولور واکر مرادی معنای مذکوره دلالت ایچون
ذکر اولنوب ودلالت مذکوره دن غرض تأکید وتخصیص امثالی شیء آخر اولور دیمك ایسه
اثنین وواحدك ذکری دخی متبوعنده اولان اثنینیت ووحدته دلالت ایچون اولوب وبوندن غرض
ذکر اولنان مقصودی بیان وتفسیر اولمسی جائزدر نته کیم دابر دبوره دلالت ایچون ذکر اولنوب
وبوندن غرض تأکیددر بلکه عند التحقیق نفس الامره موافق اولانده بودر کورمزمیسنکه سکاکی
کاشف وموضح اولان تابعلری وصفدن قیلوب کشف وایضاح سببیله وصفدن اخراج ایتمامشدر
وشارح علامه کلام مذکوردنصکره مذکور اثنین وواحدك بدل اولمدیغنك بیان ظهوریله زیرا
مبدل منه مقامنه قائم اولمز دیو استدلال ایلمشدر لکن بونده دخی نظر واردر زیرا بدلك مبدل منه
مقامنده وجوب صحت قیامنی تسلیم ایتمز کورمزمیسنکه صاحب کشاف ﴿وجعلوا لله شرکاء الجن﴾

قول شریفنده « لله » و « شرکاء » جعلوںك مفعولی اولوب و « جن » شرکادن بدلدر دیو ذکر ایلمشدر
ومعلومدرکه « شرکاء » محلنه لفظ « جن » اقامه اولنه رق و « جعلوا لله الجن » دینلسه بوکلام ایچون
برمعنی اولمز بلکه مقصود بالنسبه اولدقلری جهتله اثنین ایله واحد بدلدر دینلمك بعید اولمز زیرا
تقریری مرور ایتدیکی اوزره نهی انجق الهدن اثنینی اتخاذدن اولوب بوصورتده مقصود بالنسبه
اولور قال رحمه الله (واما الابدال منه فلزیادة التقریر) واما مسند الیهك بدل ایله تعقیبی
زیادهٔ تقریر ایچوندر مصنفك اشبو « واما الابدال منه » کلامی مسند الیه مبدل منه اولدیغنی اشعار
ایدر ومسند الیه مبدل منهدر دینلمك « جائنی اخوك زید » مثالنده فاعل اخوك لفظی قلندیغی جهتله
ظاهره نظرا اولوب والاحقیقتده مسند الیه بدلدر وصاحب مفتاحك « واما الحالة التی تقتضی البدل
عنه فهی اذا کان المراد نیة تکریر الحکم و ذکر المسند الیه بعد توطئة ذکره » قولنده بوکا اشارت
واردر زیرا « عنه » ضمیری مبدل منه مسند الیه اولمق اوزره مسند الیهه راجع اولوب و « وذکر
المسند الیه بعد توطئة ذکره » قولی مسند الیه بدل اولوب مبدل منه توطئه اولدیغنه دلالت ایدر
بوصورتده مسند الیه بحسب الظاهر مبدل منه و بحسب الحقیقة بدل اولور قال رحمه الله (نحو
جائنی اخوك زید) بدل کلده « جائنی اخوك زید » کبی « بدل کل » ذات بدل یعنی ماصدق
علیهی مبدل منهك عینی اولمسیدر یعنی معتبر اولان اتحاد ذات اولوب اتحاد مفهوم غیر منظوردر
مثلا اخوك مفهومنك ما صدق علیهی شخص زیددن عباره اولوب لکن مفهوم اخوت مفهوم علم اولان
شخصیتك غیریدر قال رحمه الله (وجائنی القوم اکثرهم) و بدل بعضده « جائنی القوم اکثرهم »
کبی « بدل بعض » ذات بدل ذات مبدل منهدن بعض اولمسی اولوب مفهوم بدل مفهوم مبدل
منهدن بعض اولمق معتبر دکلدر ایمدی ﴿الهین اثنین﴾ قول شریفی بدل قلندیغی صورتده
بدل کل اولوب بدل بعض اولمز زیرا هرنقدر اثنین مفهوم الهیندن بعض ایسه ده اثنینك ماصدق
علیهی الهینك عین ماصدق علیهیدر قال رحمه الله (وسلب زید ثوبه) و بدل اشتمالده
« سلب زید ثوبه » کبی « بدل اشتمال » مبدل منهك عینی و بعضیسی اولمیوب مبدل منه بدل اوزرینه
مشتمل اولاندر و اشتمالی ظرفك مظروف اوزره اشتمالی کبی اولمیوب بلکه مبدل منه اجمالا بدل
اوزرینه دلالت ایدرك ومبدل منهك ذکری عندنده نفس بدلك ذکرینه متشوق ومنتظر اوله جق
حیثیتده بووجه مابدلی متقاضی وطالب اولمسیله اولا اجمالا ذکر اولنان شیئی مبین وملخص اوله رق
اتیان اولنمسندن عبارتدر لکن مبدل منهك بدله دلالتی وذکری عندنده نفسك بدلی متقاضی اولمسی
فعلك مبدل منهه نسبتی حیثیتندن اولوب من حیث الذات دکلدر زیرا ذات زید ثوبی تقاضی ایتدیکی
درکاردر ومصنف رحمه اللهك بدل غلطدن سکوتی کلام فصیحده عدم وقوعندن ایچوندر
بعضیلر تفصیل ایدوب اوچ قسمه تقسیم ایتمشلردر شو وجهله که اول « غلط صحیح محقق » اولوب
صورتی مثلا مجیء زیدی اخبار ایده جك ایکن سبق لسان واقع اوله رق « جائنی حمار » دیوب بعده
تدارك مافات ایله « زید » دیمسیدر ثانی « غلط نسیان » اولوب وبوده مقصودی نسیان ایدرك عمدا غلط
اولان شیئی ذکر ایله بعده تدارك ودرخاطر ایدرك مقصودی ذکردن عبارەدر وبو ایکی قسم عن رویة
صادر اولان کلامده واقع وفصیح اولمیوب وشاید برکلامده واقع اولورسه « بل » اضرابیه ایله اولدن
اضراب اولنمق لازمدر وقسم ثالث عن قصد مبدل منهی ذکر ایدوب بعده غلط اولمق صورتی
ایهام ایله بدلی ذکر ایدرسین وبو قسم مبالغه وتفنن ایچون معتمد شعرا اولوب لکن ادنادن اعلایه ترقی
شرطدر مثلا « هند نجم بدر » کبی شویله که هرنقدر مقصود نجمه تشبیه ایسه ده کأن ذکر
نجمده نفسکی غلطه حمل ایدرك مراد نجمه تشبیهی اولمیوب بلکه بدره تشبیهی اولدیغنی ادعا
ایدرسین وبو مقامده ادعا واظهار غلط بل ایله اضرابدن ابلغدر اکر مصنف رحمه اللهك ابدالده
زیادهٔ تقریر ایله وتأکیدده بالکز تقریر ایله تعبیرنه سبب ندر دیو سؤال اولنورسه جوابنده دیرزکه
مصنف رحمه الله بونی سکاکینك کلامده اولان عادت تفننی جهتله لفظ مفتاحدن اخذ ایدوب

• لزيادة التقرير • لفظى مصدرى معموله اضافه وياخود • الزيادة التى هى التقرير • معناسنه اضافهٔ بيانيه‌در الحاصل زياده مصدر وياخود معناى حاصل بالمصدر اوله‌رق اتيان اولنديغى جهتله مصدره حمل اولنورسه اضافه لاميه اولوب لازم ومتعدى اولمق احتمالنه مبنى يافاعله وياخود مفعوله اضافه قبيلندن اولور وحاصل بالمصدر معناسنه حمل اولنديغى تقديرده اضافه بيانيه اولور بوصورتده بدلده لفظ زياده‌يى اختيار ايله تأكيدده عدم اختيار ايچون نكته بدل مقصود بالنسبه اولوب تقرير بالتبعيه قصد اولنان اعتبار زائد اولديغنه وتأكيددن مقصود تقرير اولوب نفس تأكيد مقصود بالنسبه اولمديغنه ايمادر وبدل كلده اولان تكريردناشى بيان تقرير ظاهردر صاحب كشاف ﴿ اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم ﴾ قول شريفنده • صراط الذين • الصراط المستقيمدن بدل اولوب فائدهٔ بدل ايكى جهتدن اوله‌رق اول بونده اولان تثنيه وتكرير جهتيله يعنى اولا اجمالا وثانيا مفصلا منسوب اليهك تثنيه‌سى وحكما عاملك تكريرنه مبنى نسبتك تكريرى ايله توكيد وثانى طريق مستقيمك بيان وتفسيرى صراط مسلمين اولديغنى اشعار وتمهيددر ديو ذكر ايلمشدر وبدل بعض واشتمالده بيان تقرير من حيث نسبة الفعل متبوع اجمالا تابع اوزرينه مشتمل اولوب اولا ذكر اولنمش حكمنده اولديغيچوندر وبو اشتمال بدل بعضده ظاهر اولوب بدل اشتمالده دخى متبوع اطلاق اولنه‌رق كندوسيله بدل مراد اولنمق حيثيتنده اولمسى واجب اولمسيله متحققدر مثلا زيدك علمى موجب تعجب اوله‌رق • اعجبنى زيد • دينلدكده كأن اعجبنى شئٌ من زيد دينلمش اولور لكن غلام زيدى ضرب ايدوب • ضربت زيدا • دينلمك بونك خلافيدر بو جهتدنناشى • جائنى زيد غلامه • و • ياخود • اخوه • وياخود • جاره • امثالى كلام نحات اشعار ايلديكى اوزره بدل غلط اولوب بدل اشتمال دكلدر بوندنصكره سنير اولميه كه بدل بعض وبدل اشتمال كندولرنده تفصيل بعد الاجمال وتفسير بعد الابهام اولديغى جهتله البته ايضاحدن خالى اوله‌مزلر وذكر اولنديغى اوزره بعضا بدل كلده دخى ايضاح وتفسير بولنور بناء عليه مفتاحده واقع اولديغى كبى مصنف دخى لزيادة التقرير والايضاح ديسه احسن اولوردى قال رحمه الله (واما العطف فلتفصيل المسند اليه مع اختصار نحو جائنى زيد وعمرو) يعنى مسند اليه اوزره برشيئى عطف ايلمك بطريق الاختصار مسند اليهى تفصيل ايچوندر • جائنى زيد وعمرو • كبى زيرا بونده تفصيل فعله دلالت لفظيه اولمقسزين فاعلى تفصيل واردر زيرا • واو • جمع مطلق ايچوندر جمعدن مراد • او • كبى احد شيئين ايچون اولماسيدر واطلاقدن مراد معطوف ومعطوف عليهك زمانا يكديكره تقدم ويا تأخر ويا معيتنه تعرض ايتميه‌رك مجرد حكمده تابع ومتبوعه ثبوتيچون اولمسيدر • مع اختصار • قيدى جائنى زيد وجائنى عمرو امثالندن احتراز اولوب زيرا مثال مذكور عطف جمله اوله‌رق عطف مسند اليه اولمديغى حالده كندوسنده تفصيل فاعل اولمسيله قيد مذكور ايله اخراج اولنمشدر قال رحمه الله (او المسند كذلك) وياخود عطف مع اختصار مسندك تفصيلى ايچون اولنور وتفصيل مسند اسنادك احد معطوف ومعطوف عليهدن اولا وديكرندن بعده متراخيا يعنى بعد مدت وياخود بلاتراخى يعنى متعاقبا حصولنى افاده‌دن عبارتدر وبونده • كذلك • لفظندن مستبان اولان مع اختصار قيدى • جائنى زيد وعمرو بعده بيوم اوسنة • امثالندن احتراز ايچوندر زيرا بو مثالده مجئ عمروك افادهٔ امهاليله تفصيل مسند حاصل ايسه‌ده مفاد عطف اولميوب بلكه منطوق قيود اوله‌رق افراد معرفدن خارج اولمسيله قيد مذكور ايله اخراج اولنمشدر قال رحمه الله (نحو جائنى زيد فعمرو اوثم عمرو او جائنى القوم حتى خالد) تفصيل مسندده اكر بلا امهال تأخر تابعى افاده مراد اولنورسه • جائنى • زيد فعمرو • و امهال مراد اولنورسه • جائنى زيد ثم عمرو • ومع الترتيب امهال مراد اولنورسه • جائنى القوم حتى خالد • دينور ايمدى • فا • و • ثم • و • حتى • تفصيل مسندده مشترك اولوب لكن • فا • فعلك تابعه ملابستى بلامهله متبوعه ملابستندن صكره اولديغنى و • ثم • و • حتى • مع مهله وقوعنى افاده ايتمسى جهتدن بينلرنده

فرق متحققدر و • حتى • افادهٔ معناى امهالده • ثم • ايله متحد اولوب لكن • حتى • كلمه‌سنده ماقبلنك مابعدنه انتهاى بلوغنه دكين شيئا فشيئا انقطاع وانقضاسنه دلالت واردر الحاصل • حتى • كلمه‌سنده ايكى امره دلالت اولوب برىسى ماقبلنك مع التدريج منقطع اولان شيدن اولديغنه دلالتدر بوصورتده متبوعى • قوم • كبى ذو اجزا اولوب بو اجزايه حكم تدريج ايله تعلق ايتمسى اقتضا ايدر لكن • ثم • بويله دكلدر ايمدى • جائنى زيد ثم عمرو • دينلمك صحيح اولوب ومتبوع يعنى زيد ذى اجزا اولمديغى جهتله • حتى عمرو • دينلمك صحيح اولمز وامر ثانى ماقبلى مابعدنه بالغ اولمسيدر بوصورتده مابعدى حكم سابقده داخل اولور وبونكله حتاى جاره‌دن ممتاز اولور زيرا • حتاى جاره‌ده • اختلاف اولوب ابن مالك مابعدنك حكمده قطعا عدم دخولنه وزمخشرى قطعا دخولنه ذاهب اوله‌رق شيخ عبد القاهر دخولده مابعدى ماقبلندن جزؤ اولمسنى شرط وجزئى اولميوب جزئنه ملاقى اولانلرينك عدم دخولنى تصريح ايلمشدر وذكر اولنان امرينه دلالت مفرد ايچون اولان • حتاى عاطفه • ده اولوب جمله‌يى جمله‌يه عطف ايچون اولان • حتاى ابتدائيه • مابعدنى تعظيم وياخود تحقير ايچوندر وبروجه مشروح • حتى • كلمه‌سنده اولان انقضاء تدريجى ومهلت بحسب العقل اولوب شويله كه اجزاى ماقبلنك اضعفدن اقوايه وياخود اقوادن اضعفه ذهنا ترتيبندن عباره اوله‌رق ترتيب خارجى معتبر دكلدر زيرا خارجده فعلك مابعد حتايه ملابستى اجزاى سائره‌دن مقدم اولمسى جائزدر • مات كل اب لى حتى آدم • كبى زيرا موتك حضرت آدم عليه السلامه ملابستى آباء سائره‌دن مقدمدر وياخود مابعدنه ملابستى اجزاء سائره‌يه ملابستى اثناسنده اولور • مات الناس حتى الانبياء • كبى وياخود جمله‌سنه ملابست فعل زمان واحدده اولور مثلا خالد قوم ايله برلكده كلمه‌رك فقط خالد قومك اضعف وياخود اقواسى اولديغى اعتباريله • جائنى القوم حتى خالد • دينلور اويله اولنجه حتى كلمه‌سنده اولان تفصيل مسندك معناسى تابع اجزانك اقواسى وياخود اضعفى اولمسى اعتباريله ذهنده مسندك متبوعه تعلقى اولا وتابعه تعلقى ثانيا اعتبار اولنمسيدر اكر سؤال اولنورسه كه فا وثم وحتى ايله مسند اليه اوزرينه عطف تفصيل مسندى مشتمل اولديغى مثللو تفصيل مسند اليهى دخى مشتملدر بوصورتده • اولتفصيلهما • دينلمك احسن اولوردى جوابنده ديرزكه شيخ عبد القاهر دلائل الاعجازده ذكر ايتمشدركه كندوسنده بوجه ما برقيد بولنان كلامه نفى داخل اولورسه نفى قيد مذكوره توجه ايدر مثلا • ما تكلم زيد قائما • قولنده نفى مطلقا زيدك عدم تكلمنى مفيد اولميوب بلكه حال قيامده عدم تكلمنى مفيددر اثبات دخى بويله‌در • تكلم زيد قائما • كبى الحاصل برشيئك برشيئه اثباتى وياخود برشيدن نفيى اوزره كندوسنده امر زائد بولنان هيچ بركلام يوقدر الا اوكلامدن مقصود وغرض خاص امر زائد مذكوردر وبونده شك ايچون طريق يوقدر اشته كلام شيخ بوندن عباره اولوب ايمدى • جائنى زيد فعمرو • قولنده غرض مجئ عمروك بلامهله مجئ زيددنصكره اولديغنى اثبات اوله‌رق كأن جائنى زيد وعمرو واولديغى معلوم اوله‌رق شك مخاطب انجق ترتيب وتعقيبده واقع اولمش اولور بوصورتده عطف تفصيل مسند ايچون اولوب غيرىسى ايچون اولمز حتاكه اكر • ما جائنى زيد فعمرو • دينلسه عقيب مجئ زيدده مجئ عمروى نفى اولوب ايكيسى برلكده كلمش اولمسى وياخود عمروك زيددن مقدم مجيئى وياخود زيدك مجيئندن برمدت متراخيه‌دنصكره كلمسى محتمل اولور اكر سؤال اولنورسه كه بعض كره فا ايله من غير تفصيل المسند مسند اليه اوزرينه عطف اولنور مثلا • جائنى الآكل فالشارب فالنائم • قولنده موصوف واحد اولديغى كبى موجب تفصيل اولان تعدد مجئ بولنمز جوابنده ديرزكه مثل مذكور معناده • الذى يأكل فيشرب فينام • ديمك اولمسيله الف ولامك صلاتى اولان جمله‌لرك بعضيسنى بعضيسنه عطف اولوب عطف مسند اليه قبيلندن دكلدر وبو دخى بين الموصولات تغاير اعتبارىيه عدم اعتباره مبنيدر واشبو تغاير اعتبارى معتبر عد اولندرق عطف موصولاتى اعتبار ايله عطف مسند اليه قبيلندن اولديغى تسليم اولنسه مصنفك قولنده

مسنداليه اوزره فا ايله عطف تفصيل مسند ايچون اولمسنك لزومنه دلالت يوقدر قال رحمه الله (اورد السامع الى الصواب نحو جائنى زيد لا عمرو) وياخود مسند اليه اوزره عطف سامعى حكمده اولان خطاسندن صوابه رد ايچون اولوب و بونك تفصيلى بحث قصرده كلسه كركدر مثلا جائى عمرو اولوب زيد اولمدیغنى وياخود ايكيسيده كلمش اولدیغنى اعتقاد ايدن كسه يه جائى بالكز زيد اولدیغنى اثبات ايچون جائنى زيد لا عمرو ديرسين بوصورتده مخاطب حال اولده ايسه قصر قلب وثانيده ايسه قصر افراد اولور ومثلا جائى زيد اولوب عمرو اولمدیغنى معتقد اولان كسه يه ماجائنى زيد لكن عمرو دينلور واشبو مثال ثانى مفتاح وايضاحده بو وجهله ايراد اولنوب فقط مصنفك ذكر ايتمامسى لكن كلمه سى مخاطبى صوابه رد ايتمكده لا كبى اولوب لكن ايچون اشبو صوابه رد معناسندن غيرى برمعناى زائد اولمامسيله لا ولكن كلمه لرندن ايكيسيده من غير تفاوت رده مثال اولملرى جهتله احدهما ايله اكتفايه مبنيدر لكن وفا و ثم و حتى بويله اولميوب هرنقدر معناى تفصيلده مشترك ايسه لرده هر برلرنده آخرده اولميان برخصوصيت معتبر اولدیغندن جمله سنك ذكرنه احتياج مس ايلمشدر فقط لا ايله لكن بيننده فرق شو وجهله دركه لا كلمه سى حكمى متبوعه يعنى معطوف عليهه ايجاب ايلدكدنصكره تابعدن نفى ايچوندرو لكن كلمه سى حكمى متبوعدن نفى ايلدكدن صكره تابعه ايجاب ايچوندر وكلام نحاتده مذكور اولان لكن كلمه سى استدراك ايچون اولوب ومعناى استدراك كلام متقدمدن تولد ايدن وهمى ما بعدنى ماقبلندن اخراج ايچون اولمقده استثنايه شبيه اولان رفع ايله رفع ايتمكدن عباره اولمسيله ماجائنى زيد لكن عمرو قولنده اولان لكن كلمه سى مخاطبك زيد كبى عمرودخى يدنلرنده اولان بعض ملابست ومناسبتدنناشى كلمامشدر ديو وهمنى دفع ايچون اولمسيدر واشبو كلام نحات ماجائنى زيد لكن عمرو قولى انجق مجيئك زيد وعمروك مجموعندن انتفاسنى اعتقاد ايدن كسه يه جواب اولوب ذهاب صاحب مفتاح كبى جائى زيد اولوب عمرو اولمدیغنى اعتقاد ايدن كسه يه اولمديغندن مصر مجدر واما قصر افراد اولهرق جائى هم زيد وهم عمرودر ديو اعتقاد ايدن كسه يه جواب اولمسنه بركسه قائل اولمامشدر وشارح مرحومك لكن كلمه سنى بيانده مثال نفيه حصر ايتمسى خلاف نفيده اولان لكن كلمه سنده اولوب اثباتده بالاتفاق استدراك ايچون اولدیغنه مبنيدر قال رحمه الله (او صرف الحكم الى آخر نحو جائنى زيد بل عمرو او ماجائنى زيد بل عمرو) وياخود عطف حكمى معطوف عليهدن آخره صرف ايچوندر جائنى زيد بل عمرو ياخود ماجائنى زيد بل عمرو كبى زيرا بل متبوعدن اضراب وتابعه حكمى صرف ايچوندر واضرابك معناسى متبوعى مسكوت عنه حكمنده قيلوب حكمك متبوعه ملابست وعدم ملابستى محتمل اولمسيدر ايمدى جائنى زيد بل عمرو قولنده زيدك مجيئى وعدم مجيئى محتمل اولور وابن حاجب امالى اسمنده اولان كتابنده كلام مذكورك قطعيا زيدك عدم مجيئنى اقتضا ايلديكنى بيان ايلمشدر واما جائنى زيد لا بل عمرو مثالنده اولدیغى كبى بل كلمه سنه لا ضم اولنسه قطعا زيدك عدم مجيئنى افاده ايدر واما منفيده عند الجمهور بل كلمه سى حكمك متبوعده ثبوت وانتفاسندن سكوت ايله برابر تابعده ثبوتنى افاده ايدر ايمدى ماجائنى زيد بل عمرو قولنك معناسى زيدك احتمال مجيئى وعدم مجيئيله برابر مجيئك عمروه ثبوتى اولمش اولور وابن مالك عندنده لكن كلمه سنده اولدیغى كبى متبوعدن قطعيا انتفاء حكمى افاده ايدوب مثال مذكورده البته زيدك عدم مجيئنى مفيد اولور واهل معانينك بحث قصرده اولان كلامى اشبو قول ثانى يى اشعار ايدر وعند المبرد بعد النفى بل كلمه سى تابعدن نفى حكمى افاده ايدرك متبوع مسكوت كبى اولوب وياخود متبوعده حكم متحقق الثبوتدر ايمدى ماجائنى زيد بل عمرو قولمزك معناسى بل ماجائنى عمرو اولهرق عمرودن حكم مجيئى نفى اولوب عدم مجيئ عمرو متحقق وزيدك مجيئى وعدم مجيئى محتمل وياخود مجيئى متحقق اولور اوبله اولنجه بل كلمه سنك مفهومنده داخل اولان صرف حكمك معناسى عند الكل مثبتده وعند المبرد منفيده ثابت اولوب لكن مذهب جمهور اوزره منفيده معناى مذكورك

ثبوتنده

ثبوتنده اشكال واردر اكر سؤال اولنورسه كه بل كلمه سى مطلقا مثبتده وعلى قول المبرد منفيده زبانزد فصحا اولمدیغنى ابن حاجب تصريح ايتمش اولدیغى جهتله بدل غلط ترك اولندیغى كبى بونك دخى تركى اولى اولوردى جوابنده ديرزكه بعض نحاتك بدل غلط بل كلمه سيله فصيح وكلام بلغاده مطرددر زيرا بو مثللو غلطى تدارك ايچون وضع اولنمشدر ديو قوللرى كلام مذكوره معارض اولمسنه مبنى كلام فصحاده عدم وقوعيله جزم اولنه من قال رحمه الله (او للشك او للتشكيك نحو جائنى زيد او عمرو) وياخود عطف متكلمك شكندن وياخود تشكيك مخاطبى قصدندن ايچون اولور جائنى زيد او عمرو كبى وياخود او كلمه سيله عطف حال متكلم وسامعدن قطع نظرله مجرد ابهام حكم ايچون اولور نظم جليلده ﴿وانا او اياكم لعلى هدى او فى ضلال مبين﴾ واقع اولدیغى كبى زيرا مراد سامعينى اصل حكمده شكه ايقاع اولميوب بلكه موجب تزايد غضبلرى اولمامق اوزره مخاطبينه نسبت ضلالتى عدم تصريح ايچون ترك تعيين بيورلمشدر وياخود عطف مذكور تخيير واباحه ايچون اولور وبوده بعد الامر وقوعنده مخصوص اولوب بناء عليه اباحه وتخيير بعضا امره و بعضا او كلمه سنه نسبت اولنور مثلا ادخل الدار زيدا او عمرو كبى اباحه ايله تخيير بيننده فرق تخيير حكمك انجق احدهمايه ثبوتنى افاده ايدوب اباحه ده جمع جائزدر لكن جواز جمعى افاده سى مدلول لفظ اولدیغى حيثيتدن اولميوب بلكه امر خارج وقرائن حسبيله در وسكاكى اى مفسره يى حروف عطفدن عد ايليوب وجمهور مابعدى ما قبلنه عطف بيان اولمسنه قائل اولمشلردر ومن غير اعادة الجار ضمير مجروره ومن غير تأكيد وفصل ضمير متصل مرفوعه تفسير واقع اولمسى مذهب جمهورى مؤيددر لكن على الاعتبارين معنى تخلف ايتمديكى جهتله بو نزاع بر نزاع لفظى اولوب بحثنده برفائده وطائل يوقدر قال رحمه الله (واما الفصل) مسند اليهك ايراد ضمير فصل ايله تعقيبى مباحثنده شروع اولوب مصنفك بونى احوال مسند اليهدن اتخاذى زيرا مسند اليهه ابتداء مقارن اولوب مثلا زيد هو دينلوب بعده قائم ايراد اولنور و برده من جهة المعنى مسند اليهدن عباره اولوب وافراد ايله عدبلمنده وتعريف وتنكير امثالنده لفظا مسند اليهه مطابق اولور وبو وجهه بعضيلرك ضمير فصل مسند اليهى مسنده تخصيص ايچون اولمسيله مسند اليهه راجع اولان اعتباراتندر ديو توجهندن اولدر زيرا مقام ضمير فصلده مسند اليهى مسنده تخصيصك معناسى مسندى مسند اليهه تخصيص ايدوب مسندى مسند اليه وغيريسنه عام اولميه جق حيثيتده قيلمقدن عباره در نته كيم مفتاحده ضمير فصل مسندى مسند اليهه تخصيص ايچون اولدیغى تصريح كرده علامهٔ سكاكيدر وحاصلى فصل مسندى مسند اليه اوزرينه قصر وحصر اولهرق بوجهتله مسنده عائد وتحقيق اولان مسندى مخصص ومقصور ومسند اليهى مخصص به ومقصور عليه قلمسيله فائده سى هر ايكيسنه راجعدر قال رحمه الله (فتخصيصه بالمسند) يعنى مسند اليهك ضمير فصل ايله تعقيبى مسند اليهى مسنده تخصيص يعنى مسندى مسند اليه اوزرينه قصر ايچوندر زيرا زيد هو القائم قولمزك معناسى قيام زيد اوزرينه مقصور اولوب عمروه تجاوز ايتمز ديمكدر آنكچون تأكيدنده لا عمرو دينلور اكر مسند اليهى مسند اوزرينه قصر اولمق لازم كلسه تأكيدنده لا قاعد دينلمك ايجاب ايدر ايدى اكر سؤال اولنورسه كه مسند اليهك مسنده تخصيصندن فهمه تبادر ايدن مسند اليهك مسند اوزرينه قصريدر زيرا مسند اليهى مسنده تخصيصك معناسى مسند اليه مسنده خاص اولوب مسند اليه وغيريسنه عام اولميه جق حيثيتده قيلمقدر جوابنده ديرزكه واقعا متبادر فهم اولان بو ايسه ده لكن اصطلاحده قصرك اغلب استعمالى مقصورك بادن صكره ذكر اولنان شى اولمسيدر شو طريق اوزره كه برشخصى ذكر ايدوب غيريسنى ذكر ايتميدرك بين الاشخاص شخص مذكورى ذكره تخصيص ايلديكك حيننده خصصت فلانا بالذكر ديرسين ايمدى مسند اليهى مسنده تخصيصك معناسى مسند اليه اولمقله اتصافى صحيح اولان شيلر بيندن مسند اليه مذكورى مسندك ثبوتنه مخصص قيلمق مفهومنده اولور وايسه مسندك

مسند اليه اوزرينه قصرندن عبارتدر نته كيم ﴿ اياك نعبد ﴾ نظم جليلي تفسيرده مفسرين عظام
نخصك بالعبادة لانعبد غيرك . بيورمشلردر وناسدن بعضيسي فصل مسندي مسند اليه اوزرينه
قصر ايچون اولديغي كبي مسند اليهي مسنده قصر ايچونده اولديغي زعم ايدوب صاحب كشافك
﴿ واولئك هم المفلحون ﴾ نظم شريفنده اولان قوليله استدلال ايلمشدر زيرا صاحب كشاف
. ان معنى التعريف فى المفلحون الدلالة على ان المتقين هم الذين ان حصلت صفة المفلحين وتحققوا
ماهم وتصوروا بصورتهم الحقيقية فهم هم لايعدون تلك الحقيقة . ديمشدر يعنى . المفلحون . لفظ
شريفنده اولان تعريفك معناسي متقين شول برذواتدركه كندولرايچون صفت مفلحين تحصيل
اولنوب ومفلحين تصل ذوات اولدقلرى تحقق وتبين ايتدريلهرك بيلنسهلر وصورت حقيقيه لريله
تصور اولنسهلر متقين عين مفلحون اولوب متقون بوحقيقتى تجاوز ايتمزلر يعنى عند التحقيق متقين
حقيقت مفلحونك عينى ظهور ايدر ديمكلكه دلالتدن عبارتدر اشته صاحب كشافك لايعدون تلك
الحقيقة قولنك معناسي متقون صفت فلاح اوزرينه مقصورون اولوب صفت اخرى يه تجاوز
ايتمزلر ديمكدر ديو زعم ايتمشلردر حالبوكه بو زعمك ايكى وجهله غلطى ظاهر اولوب منشائى
فن معانيده عدم تدرب وكلام قومى قلت تدبردر اماوجه اول زيرا كلام صاحب كشاف معناى
مذكور اولميوب بلكه معرف باللام اولان خبر ايچون ذكر اولنان معناى عهد وجنسدن غيرى برمعناى
آخر اولديغنه اشارتدر وبومعنايى شيخ دلائل اعجازده ايراد ايله ديمشدركه . اعلم ان الخبر المعرف باللام
معنى غيرما ذكر دقيقا . يعنى معلوم اوله كه خبر معرف باللام ايچون معنئ مذكوره دن غيرى برمعناى
دقيق واردر . مثل قولك هو البطل المحامى . يعنى البطل المحامى لفظنده اولان حرف تعريفك معناسي
كبى . بطل . وعدنده صادق اولان شخص شجاع معناسنه اولوب . محامى . حمايه دن حافظ معناسنه در
. لاتريدانه البطل المعهود ولاقصر جنس البطل عليه مبالغة ونحو ذلك . يعنى بوقول ايله مرادلامى
عهده حمل ايله ممدوح بطل معهوددر ديمك وجنسه حمل ايله بطريق المبالغه جنس بطلى ممدوح
اوزرينه قصر ايتمك وبونك امثالى معانى يه حمل ايلمك دكلدر . بل تريد ان تقول لصاحبك هل
سمعت بالبطل المحامى وهل حصلت معنى هذه الصفة وكيف ينبغى ان يكون الرجل حتى يستحق
ان يقال ذلك له وفيه . يعنى بلكه قول مذكوردن مراد بوقول ايله مصاحبك اولان كسه يه ديمك
استرسنكه بطل محامى يى ايشتدكمى وبوصفتك معناسنى تحصيل ايتدكمى وبرشخص نصل اولمق
لازم كلوركه حتى انكيچون حقنده بوصفت دينلمكه مستحق اولسون . فان كنت تصورته حق
تصوره فعليك لصاحبك يعنى زيدا فانه لاحقيقة له وراء ذلك . يعنى اكر سن وصف مذكورى حق
تصورله تصور ايلدكسه صاحبك اولان زيده ملازم اول يعنى بووصفى انده بولورسين زيرا زيد ايچون
بووصفك وراسنده حقيقت يوقدر . وطريقته طريقة قولك هل سمعت بالاسد وهل تعرف حقيقته فزيد
هوهو بعينه . وكلام مذكورك وتيرهسي بركسه يه اسدى ايشتدكمى واسدك حقيقتى معلومكميدر اشته
زيد بعينه اسددر قولنك مسافيدر . هذا كلامه . شيخك كلامى بوندن عباره اولوب صاحب كشافك
نظم مذكورده اتيان ايتديكى كلام بومعنايه اشارتدر واما زعم مذكورك فسادنده وجه ثانى صاحب
كشاف دلالت مذكوره يى تعريف ايچون معنى وفائده قيلوب يعنى ذكر ايلديكى دلالتى تعريفك فائده
ومعناسي اولمق اوزره ايراد ايليوب معناى فصل قيلمامشدر صاحب كشافك قول مذكوردن مرادى
تعريفك فائده ومعناسنى بلكه بو آيتده . هم . ضميريله فصلك فائدهسي مابعدنده وارد اولان
. مفلحون . لفظى خبر اولوب صفت اولمديغنه دلالت وكندوسنده اولان زيادهٔ ربطدن ناشى
حكمى توكيد ايله فائدهٔ مسند انجق مسند اليهه ثابت اولوب غيريسنه عدم تجاوزنى ايجاب ايچون
اولديغنى تصريح ايلمشدر بوتحقيقات معلوم اولدقدن صكره سنير اولميه كه تحقيق اولان فصل
بعض كره تخصيص يعنى مسندى مسند اليه اوزرينه قصر ايچون اولور . زيد هو افضل من عمرو .
وزيد هو يقاوم الاسد . كبى صاحب كشاف ﴿ الم يعلموا ان الله هو يقبل التوبة ﴾ قول شريفنده

. هو . تخصيص وتأكيد ايچون اولديغنى ذكر ايلمشدر افادهٔ تخصيصه نظرا معنى . ان الله يقبل التوبة
لاغيره . وتأكيد حكمى افادهسنه توفيقا . ان الله من شانه قبول التوبة . مفهومنده اولور وبعضا
فصل كلامده مسندك مسند اليه اوزرينه قصرنى افاده ايدهجك برشى بولنهرق بدون الفصل
تخصيص حاصل اولمسيله مجرد تأكيد ايچون اولور ﴿ ان الله هو الرزاق ﴾ كبى يعنى لارازق الاهو
ديمكدر زيرا قصره تعريف دال اولمسيله ضمير مجرد تأكيد ايچون اولمش اولور وياخود
كلامده مسند اليهى مسند اوزرينه قصره دلالت ايدهجك برشى موجود اولمسيله مع القصر
حكمى تأكيد ايچون اولور . الكرم هو التقوى . و . الحسب هو المال . كبى زيرا تقوى اوزره قصر كرم
كرمده اولان حرف تعريفدن وكرم اوزرينده قصر تقواده برمعنى اولمسيله ضمير فصل مسند اليهى مسند
اوزرينه قصرى مشتمل اولان حكمى تأكيد ايچون اولديغى تعين ايدر مثال ثانيده بووجهله اولهرق لاكرم
الا التقوى ولاحسب الا المال تقديرنده اولور ابو الطيبك ☼ اذا كان الشباب السكر
والشيب هما فالحيوة هى الحمام ☼ قولى دخى بوسياقده اولوب لاحيوة الا الموت مفادندهدر
قال رحمه الله (واما تقديمه) مسند اليهك مسند اوزرينه تقديمى مباحثنه شروعدر اكر
سؤال اولنورسهكه مسند اليه اوزرينه تقديم تعبيرى نوجهله جارى اولوركه مقدم ومؤخر
تعبيرى انجق مكانندن مزال اولان شيئه اطلاق اولنوب مكاننده قار اولان امرده عدم جرياتى
صاحب كشاف تصريح ايلمشدر حالبوكه مسند اليهك مكانى مسندك فوقنده اولمسيله تقديم تعبيرى
بجا اولهمز جوابنده ديرزكه تقديمك ايكى نوعى اولوب اول تقديم على نية التأخيردركه خبرك
مبتدا ومفعولك فعل اوزرينه تقديم قلمسى وسائر قبل التقديم خبريت ومرفوعيت كبى اسم ورسمى
هرنه ايسه حال تقديمده دخى باقى قالان شيلرك تقديمى بونوعدندر وثانى تقديم لاعلى نية التأخير
اولوب مبتدانك خبر وفعلك فاعل اوزرينه تقديمى اشبو نوع ثانيدندر واشبو ضرب ثانيدن اولان
تقديمك وجهى مثلا براسمى قصد ايدوب بعض كره فعل اوزرينه تقديم ايدرك مبتدا قيلرسين . زيد
قام . كبى وبعضا تأخير ايدوب فاعل قيلرسين . قام زيد . كبى ومسند اليهك تقديمى اشبو ضرب
ثانيدن اولوب ذكر اولنان محلده مراد صاحب كشاف انجق ضرب اوله محمول وتقديمك ضرب
ثانى يه اطلاقيله ده كلامى مشحوندر قال رحمه الله (فلكون ذكره اهم) اهميت كمال اهتمام
وعنايهدن كنايهدر شيخ دلائل اعجازده بووجهله خامه طراز اولمشدركه تقديم مسند اليهده عنايه
واهتمامدن بشقه اصل مجراسنه جارى اولهجق يعنى تقديم ايچون ايراد اولنان دواعيئ جملهسنه
فروعك اصلنه رجوعى كبى مرجع اتخاذ قلنهجق معتمد قوم برشيئه مطلع اولهمدق لكن لايق
اولان وجه عنايه برشى ايله تفسير وبيان اولنوب واوشيده عنايت واهتمامى مقتضى برمعنى بيلنمسيدر
وچوق كسهلر تقديمه عنايه واهتمام ايچون برسبب وجهت ذكر ايتمكسزين بالكز عنايه ايچون
تقديم اولندى ديمك كفايت ايدر ظن ايلديلر اشته مفهوم كلام شيخ بوندن عباره اولوب بوسيدن
ناشى مصنف رحمه الله وجه اهميتك تفصيلنه اشارتله بيورديلركه (اما لانه الاصل ولامقتضى
للعدول) اما مسند اليهك ذكر مسند اليه اهم ومعتنا اولمسندن ناشى مسند اوزره تقديمى يامسند اليه
محكوم عليه اولمسيله قبل الحكم لزوم تحققنه بناء لفظا دخى ذكرى قبل الحكم اولمسى قصد اولنهرق
بوجهتله تقديم مسند اليه اصل اولوب وبو اصلدن عدولى مقتضى برشى بولنمديغى ايچوندر يعنى
معنا اصالت تقديمك من جهة الذكر دخى تقديمه سببيتى كندوسيله برابر اشبو اصلدن عدولى
اقتضا ايدهجك برشيئك عدم وجودى حينده اولور نته كيم جملهٔ فعليهده مسندك عامل اولمسى تقديم
مسند اليهدن عدولى مقتضى اولمشدر چونكه مرتبهٔ عامل مرتبهٔ معمولدن مقدمدر دهاسائر
موجب تقديم مسند اولان برشيئك وجودى دخى بويله اولوب قريبا تفصيلاتى كلسه كركدر
قال رحمه الله (واما ليتمكن الخبر فى ذهن السامع لان فى المبتداء تشويقا اليه) وياخود ذكر مسند
اليهده اولان اهميتدن ناشى تقديمى ذهن سامعده خبرك قصد تمكنى ايچون اولور زيرا مبتداده خبره

تشویق اولوب بناء علیه حق کلام مسندالیهك تطویلیدر و معلومدرکه ترقب وانتظار اولنان شیئك بعدالشوق حصولی نفسده اوقع و آثردر قال رحمه الله (کقوله * والذی حارت البریة فیه * حیوان مستحدث من جماد) ابی العلاء المعرینك برفقیه حنفینك مرثیه سنه دائر اولان قصیده سندن بیت مذکورده واقع اولمشدر دیوان معرینك ضرام السقط نام شرحنده مبین اولدیغی اوزره مفهوم بیت کیفیت معاد جسمانی و بعث ونشور غیرنفسانی ایله امواتك رفات وحطامدن نوجهله ترکیبپذیر حیات وزندکانی اوله جغی حیرتبخش صحرانوردان عالم شهود اولدیغی افاده دن عباره اولوب ما قبل بیت * بان امر الاله واختلف الناس * فداع الی ضلال وهاد * اوله رق یعنی بووجهله معاد ونشر جسمانینك اخبار وقوعیله امر الهی ظاهر اولمسیله برابر ناس کروه اختلافده متفرق اوله رق بعضیسی اعتقاد معاد ایله رهبرده مقام هدایت و بعضیلر جاده مستقیم متابعت حقدن عدول ایله ساقط حفره ضلالات وغوایت اولدیلر دیمکدر وضرام سقطك تصریحی وبیت اولك دلالتیله حیوان مستحدث من الجماددن مراد روز معادده مظهر تکراری حیات اوله جق ابدان اموات اولوب ابتداء ترابدن خلقتی جهتیله آدم علیه السلام ویاخود زاده سنکسار اولمسیله ناقه صالح علیه السلام ویاخود ققنس نام طیر مقصود اولمدیغی تبین ایلمشدر زیرا بونلره حمل مقتضای سباقه غیر مناسبدر . ققنس . دیار هندده حسن الالحان برطیر عجیب کثیر المنقار ومنقارندن هربری مخرج نغمات غریبه بررمزمار اولوب سال هزار لانه زندکانیده تعیش وامرار روزکار ایدرك بعده الهام ملك جبار ایله حلول زمان موتنی ادراك واوحالده ادخار خس وخاشاك وضربات پروبال ایله اشعال نائره سوزناك ایدوب اشتعال اخشاب مدخره ایله جسمی رمادکانون عدم وایام ثالثه مرورنده جناب باری عز اسمه خمیر رماددن برمثلی خلق وایجادایله عبرتنمای ابصار امم ایلدیکی رواتکرده صحیفه طرازان عجایب مخلوقات عالمدر سبحان القادر قال رحمه الله (واما لتعجیل المسرة اوالمسائة للتفأل اوالتطیر نحو سعد فی دارك اوالسفاح فی دار صدیقك) ویاخود لفظ مسندالیه تفأله صالح اولمسیله لاجل التفأل تعجیل مسرت ایچون تقدیم اولنور . سعد فی دارك . کبی زیرا . سعد . سعادتدن برشخصك علمی اولوب معنای اصلیسی اعتباریله تفأله صالحدر ویاخود لاجل التطیر والتشأم تعجیل مسائت ایچون اولور . السفاح فی دار صدیقك . کبی . سفاح . سفاك معناسنه اولوب اول خلفاء عباسیه یه علم اولمشدر قال رحمه الله (واما لایهام انه لایزول عن الخاطر اوانه یستلذ واما نحو ذلك) ویاخود مسندالیهك تقدیم ذکری ذاتا مطلوب اولدیغی جهتیله خاطردن زائل اولمدیغی ویاخود اسم محبوب اولمسیله کندوسیله تلذذی ایهام ایچون اولور وسائر بونلرك امثالی دواعی ایچون اولور مثلا . رجل فاضل فی الدار . ترکیبنده مسندالیهك تعظیمی کبی زیرا تقدیم ذکری تقدم شرفنی مشعر اولمسیله تعظیمی ایهام ایدر نظم جایلده ﴿ واجل مسمی عنده ﴾ قول شریفی دخی تبجیل اجله محمولدر ومثلا . رجل جاهل فی الدار . مثالوده مسندالیهك تحقیری قصد اولنور ومطلوب مسندالیهك مسندالیه علی الاستمرار اتصافی اولوب مجرد مسندك مسندالیهدن صدورنی اخبار اولمدیغنده دلالت ایچون دخی تقدیم اولنور مثلا زاهددن فعل شرب وطربك علی سبیل الاستمرار حالة فحالة صدورنه دلالت ایچون . الزاهد یشرب ویطرب دینلور . لکن . یشرب الزاهد ویطرب . دینلسه بومعنای مطلوبی افاده ایتمیوب بلکه مجرد فعل شرب وطربك حالا و یا استقبالا صدورنه دلالت ایدر وتقدیم مسندالیه مذکور خبرك استمرار صدورنی مفید اولمسی صاحب مفتاحك شرحده مبین کلامنك مفادی اولوب لکن استمراره دلالتده تقدیم ایچون مدخلیت مسلم اولمیوب بلکه انشاءالله تعالی لوشرطیه بحثنده ذکر اولنه جغی وجهله استمراره دلالت ایدن فعل مضارعدر دیلمك موجهدر وتقدیم ذکر مسندالیه تخصیص ایچون دخی اولدیغی مفاد کلام مفتاح اولوب شاعرك * متی تهزز بنی قطن تجدهم * سیوفا فی عواتقهم سیوف * جلوس فی مجالسهم رزان * وان ضیف الم فهم خفوف * قولنده اولان فهم خفوف ترکیبنده

(تصحیح وعلاوه صحیفه ١٤٤ سطر ٣٤ اصلی وتقدیم مسند الیه الی استمراره دلالتده اه)

وتقدیم مسند الیه مسند الیهك مسند ایله استمرار اتصافنه دلالت ایچون اولمسی صاحب مفتاحك . اولان کونه متصفا بالخبر لیکون هو المطلوب لا نفس الخبر . قولنك معناسی اولوب خبر اول ایله خبر مبتدایی وخبر ثانی ایله معنای اخباری مراد ایلمشدر ومصنف ایضاحده خبر ثانیدن دخی خبر مبتدا معناسنی فهم ایدرك نفس خبر تصدیق اولمیوب تصوردر وجمله خبریه ایله مطلوب انجق تصدیق اولوب تصور دکلدر بوصورتده نفس خبر مطلوب اولمقلغه صالح اوله مزکه حتی مطلوب اولمدیغنه دلالت اولونسون واکر نفس خبرایله مراد سکاکی مطلقا خبرك وقوعی یعنی مثلا وقوع شریك اثباتی دیمك ایسه صحیح اوله مز زیرا متعلقات فعلده ذکر اولنه جغی وجهله وقوع فعلك اثباتی عندنده مسند الیهك اصلا ذکرنه تعرض اولنمیوب بلکه مثلا . وقع الشرب . دینلور بوصورتده وقوع فعلك اثباتی مطلوب اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره ذکر وتقدیم ایچون مساغ اوله مز دیو اعتراض ایلمشدر حاصلی منشأ اعتراض . لا نفس الخبر . قولنده اولان خبری خبر مبتدایه حمل ایلمسی اولوب حالبوکه مراد سکاکی معنای اخباردر واقعا مفتاح اوزرینه استمراره دلالتده الی آخره

(تصحیح وعلاوه صحیفه ١٤٥ سطر ٤ اصلی توصیدر قال رحمه الله)

توصیفدر مصنف صاحب مفتاحك بو کلامنه دخی اعتراض ایله دیمشدرکه تقدیمك تخصیصی افاده سی . انا سعیت فی حاجتك . قولنده ذکر اولنه جغی وجهله خبرك فعلی اولمسیله مشروط اولوب . خفوف . ایسه خفیف معناسنه خافك جمعی اوله رق اسم فاعلدر وبو سؤالدن جوابده اشتراط مذکور ممنوعدر زیرا ائمه تفسیر ﴿ وما انت علیهم بوکیل ﴾ و ﴿ ما انا بطارد الذین آمنوا ﴾ امثالی کندوسنده خبر صفت اوله رق فعل اولمیان محلرده حصری تصریح ایلمشلردر دینلمش ایسه ده بوجواب محل بحثدر زیرا . فهم خفوف . قولنده حصر مقامه غیر مناسب اوله رق ظاهر اولان انلر خفوف اولوب غیرلری اولمدیغی مقصود اولمیه رق بلکه مقصود تقوی ونزول ضیفده خفوف اولدقلرینی تحقیقدر وبنه اعتراض مذکوردن جوابده تخصیص ایله مراد سکاکی حصر اولمیوب بلکه . واما الحالة المقتضیة لذکر المسند الیه فهی ان یکون الخبر عام النسبة الی کل مسند الیه والمراد تخصیصه بمعین . قولیله اشارت ایلدیکی تخصیص بالذکردر دینلوب وبو جواب سدید وصوابدر شوقدرکه تقدیمك زیاده تخصیصی مفید اولمسنده نوع خفا اولوب تخصیص ذکری زیاده ونقصانی غیر قابلدر قال رحمه الله

(تصحیح وعلاوه صحیفه ١٤٦ سطر ٥ اصلی سبقت ایلدی الی محصول کلام شیخ اه)

سبقت ایلدی مصنف مرحوم اشبو . ما انا رأیت احدا . قولنك امتناعنی تعلیلده شارح مرحوم کبی عمومی نفی واثباتده اعتبار ایتمیوب منفی ومثبتده اعتبار ایله دیمشدرکه قول مذکورك امتناعی زیرا منفی کل واحد من الناس اوزره واقعه اولان رؤیتدر وتقدیم مسند الیهك کلامده مذکورك یعنی متکلمك غیری به ثبوتنی افاده ایلدیکی فعل عموم وخصوصده بعینه مذکوردن نفی اولنان فعلدر بوصورتده هر براحدی رؤیت ایتمش برانسانك وجودی لازمکلوب بو ایسه محال اولمسیله قول مذکورك امتناعی تحقق ایدر لکن مصنفك بو کلامی محل نظردر زیرا . ما انا رأیت احدا . قولنده منفی کل واحد من الناس اوزره واقعه اولان رؤیت ایدوکی مسلم اولمیوب بلکه منفی افراد ناسدن فرد غیر معین اوزره واقعه اولان رؤیت اوله رق بینلرنده فرق واضحدر شویله که کل واحد اوزره واقعه اولان رؤیتی نفی بعض اوزره واقعه اولان رؤیتك اثباتنه منافی اولمامسیله اول سلب جزئیی افاده ایدر مفاد ثانی ایسه نکره نك سیاق نفیده وقوعندن ناشی سلب کلیدر بناء علیه اکثر ناس مثال مذکوری سهو کاتبه حمل ایله صواب اولان . ما انا رأیت کل احد . اولمسنی بیان ایتمشلردر وبعضیلر بو سهودن ایکی وجه ایله اعتذار ایتمشلردرکه . وجه اول . ائمه لغتك بیان ایلدکلری شیئه بنا اولنمسیدر شویله که . احد . لفظی بعضا واحد معناسنه عدد مخصوص ایچون اسم اوله رق بونك همزه سی واودن منقلبه اولوب جمعی آحاددر وبعضا خطابه صالح اولان

کسه ایچون اسم اوله رق بونده مذکر ومؤنث ومثنی ومجموع مساوی اولوب معناسی عمومده
وهمزه سی اصلیه‌در واشبو همزه سی اصلیه اولان « احد » لفظی « کل » لفظنه مقارن اولمقسزین
ایجابده غیر مستعملدر بناء علیه « ما انا رأیت احدا » قولی مخاطبك هر براحدی رؤیت ایلدیکنی
زعم ایدن کیمسه‌یی رد ایچون اولمسی اقتضا ایدر زیرا کلام زاعم ایجاب اولوب بدون کل استعمال
اولنمامسیله قول زاعم « رأیت کل احد » اولمسی تعین ایدرك نفی « کل واحد من الناس » اوزره واقعه
اولان رؤیت اولمش اولور . وجه ثانی « احد » کلمه‌سنك جمع معناسنده استعمالیدر وبو معناده
استعمالندن ایچون احد لفظنه مقتضی تعدد اولان « بین » کلمه‌سنك دخولی وضمیر جمعك عودی جائز
اوله رق نظم جلیلده ﴿ لا نفرق بین احد من رسله ﴾ و ﴿ فما منکم من احد عنه حاجزین ﴾
واقع اولمشدر و ﴿ لستن کاحد من النساء ﴾ قول شریفنده « جماعة من جماعات النساء »
ایله تفسیر ایدلمشدر واشبو احد لفظنده جریان ایدن احکام مذکوره‌نك هر برنکره منفیه‌ده عدم
جریانی بعضلرینك توهمی کبی لفظ مزبورك اشبو معنای جمعیتی افاده‌سی نکره اوله رق سیاق
نفیده وقوعنه مبنی اولمدیغنه دلیلدر وظاهر کلام صحاح احد لفظنك معنای جمعده بحسب
وضع اللغة اولمسنه دلالت ایدر زیرا لفظ احدی بیاننده « هو اسم لمن یصلح ان یخاطب یستوی
فیه الواحد والجمع والمذکر والمؤنث » دیمشدر وبعضلر معنای مذکورده استعمالنی
احد لفظی معنای واحده اسم اولوب موصوفك تغیریله متغیر اولمامسیله موصوفی مفرد ویا مثنی
ویاخود مجموع مذکر ویا مؤنث اعتبار اولنه رق « احد من الافراد » ویاخود « احد
من المثنیات » ویا « من المجموع » معناسی مراد اولنمسنك جوازنه بنا ایتمشلردر وبو
مقامده احد لفظی معنای جمعده اولدیغی تقدیرده معنی « ما انا رأیت جمیع الناس » دیمك
اولوب محال مذکوری یعنی جمیع ناسی رؤیت ایتمش بر انسان بولنمسنی استلزام ایدر لکن اتیان
اولنان اشبو وجهیندن ایکیسی دخی فاسددر زیرا بیان اولنان امتناع « ما انا رأیت رجلا »
و « ما انا اکلت شیئا » و « ما انا قلت شعرا » امثالنده دخی جاری اوله رق امتناع مذکور احد
لفظنك خصوصیتندن ایچون دکلدرکه حتی لفظ احدده علی الوجهین اجرای تأویلات ایله معنای
مذکورك حصولی اندفاع اعتراضه مدار عد اولونسون وبرده مثال مذکورده احد لفظنك
﴿ قل هو الله احد ﴾ لفظ شریفنده اولدیغی مثللو همزه‌سی واودن مبدل اولمسی جائز وهمزه‌سی
اصلی اوله رق واحد معناسنه اولان احدك بدون کل ایجابده استعمالی شایعدر بو صورتده وجه
اول مدار دفع اولمز وکذلك وجه ثانیده بیان اولندیغی وجهله لفظ مذکورك بو مقامده جمع
معناسنه اولمامسی دخی جائزدر ومعنای جمعده اولمسی تسلیم اولونسه معنی « ما انا رأیت جمعا
من الناس » دیمك اولوب بو تقدیرده منفی ناسدن بر جماعت اوزرینه واقعه اولان رؤیت اوله رق
جمیع ناس اوزرینه واقعه اولان رؤیت اولمزکه حتی امتناع تحقق ایده حاصل نظر « کل احد
من الناس » اوزره واقعه اولان رؤیتی نفیدن مفهوم اولان نفی عمومدرکه سلب جزئیدر و « ما
انا رأیت احدا » ویاخود « رجلا » امثالی ایسه عموم نفیی افاده ایدرك سلب کلیدر وسلب کلینك
متکلمه تخصیصی غیریسی بو صفتده اولمدیغنی اقتضا ایدوب یعنی غیریسی اوزره « لم یر واحدا »
مفهومنك صادق اولمامسی لازمکلور وبونك غیر اوزره عدم صدقی هر براحدی رؤیت ایتمش اولمسنی
اقتضا ایتمیوب بلکه علی رأی القوم ناسدن براحدی رؤیتی کفایت ایدر زیرا ایجاب جزئی ایله سلب
کلی مرتفع اولور ومعرض جوابده دینلمك صالح اولمزکه سلب کلی سلب جزئی یی مستلزم اولوب
بو ایسه رفع ایجاب کلی اوله رق بو صورتده « کل احد » اوزرینه واقعه اولان رؤیت منفیه‌در
دینلمك صحیح اولوب مصنفك ذکر ایلدیکی کلام تام اولور یعنی « ما انا رأیت احدا » قولمزك مفهوم
صریحی ناسدن « واحد لا بعینه » یی رؤیتی نفی اولوب وبوندن التزاما مفهوم اولان هر بر فرددن
نفی رؤیت اولمسیله اگر قصرده مفهوم صریح مراد اولنسه مقتضای کلام متکلمك غیری ایچون
« لا بعینه واحد من الناس » ك ثبوت رؤیتی اولوب بونده استحاله یوغیسه‌ده مفهوم التزامیسی اعتبار
اولندیغی کبی مقتضای قصر غیرك هر بر فردی ثبوت رؤیتی اوله رق بو صورتده تحقق استحاله
ایله کلام مذکورك عدم صحتی ثابت وکلام مصنف بو مدعایی مثبت اولور وبو کلامك جواب صالح
اولهمامسی

اولهمامسی زیرا دیرزکه معتبر اولان مفهوم صریح مطابقی اولوب مفهوم التزامی دکلدر
وبو مقامده مفهوم صریح سلب کلیدر واگر معتبر اولان مفهوم صریح اولمسه « ما انا ضربت
زیدا » قولمزك دخی امتناعی لازمکلوردی زیرا سلب جزئی ایله ایجاب کلی مرتفع اوله جغندن
ضرب زیدی نفی « کل احد » اوزره واقع اولان ضربك نفیینی مستلزم اولوب « کل احد » اوزره وقوع
ضربك نفیی متکلم اوزرینه حصر وتخصیص ایسه متکلمدن غیری کل احدی ضارب اولان
برکسه بولنمسنی اقتضا ایدر وبو جوابك تحقیقی شو وجهله‌درکه برشیئه ملزومك اختصاصی او شیئه
لازمك اختصاصنی موجب اولمیوب اعم اولمقلغی جائزدر امدی ملزوم اولان سلب کلینك متکلم
اوزرینه قصری لازم اولان سلب جزئینك دخی قصرینی مستلزم اولمزکه حتی نقیضی اولان
ایجاب کلینك متکلمك غیریسی ایچون ثبوتنی افاده ایدرك محال لازمکله اشته ایضاحده اولان کلام
مصنف ایله اوزرینه وارد اولان نظر وصدد توجیهده اتیان اولنان کلمات ایله ترتب ایدن مقالاتك
صور ایضاحیه‌سی بوندن عبارتدر وفاضل علامه شرح مفتاحده دیمشدرکه « ما انا رأیت احدا »
قولمزده مفعول سیاق نفیده وقوعندنشی عام اولدیسه معتقد مخاطب دخی کذلك عام اوله رق
حق متکلمده « انك رأیت کل احد فی الدنیا » مفادینی معتقد اولمسی لازمکلور زیرا بو مقامده خطا
انجق فاعلده اولوب مفعولده اولمزلتنه کیم حکم قصر بودر بو صورتده وجه مذکور اوزره مفعول
اوزرینه واقع اولان فعلدن منفی متکلم ایله مخاطب بیننده متفق اولوب عام ایسه عام خاص ایسه
خاص اولمسی واجبدر زیرا عموم وخصوص جهتندن مختلف اولسه‌لر خطا بالکز فاعلده اولمیوب
بلکه فاعل ایله برابر عموم وخصوصده دخی اولمش اولور مفروض ایسه بونك خلافنده اولوب
خطا بالکز فاعلده اولمسیدر فاضل علامه‌نك بو کلامی شارح مرحومك مرضیسی وکلامنك
طبیعیسی اولوب بونی ایراددن مرادی فاضل علامه اوزرینه صدر الشریعه طرفندن اولنان
اعتراضی بیان ایچوندر شویله‌که صدر الشریعه فاضل علامه‌نك بو کلامنه اعتراض ایله دیمشدرکه
بو مقامده تعین فاعلدنصکره باقی قالان سلب کلی یعنی « عدم رؤیة احد من الناس » اولوب
بو صورتده مخاطب ناسدن براحدی رؤیت ایتمیان بر انسان اولمسنی معتقد اوله رق وبو اعتقادده
مصیب اولوب فقط تعیننده خطا ایدرك او انسان متکلمك غیریسی اولمسنی ویاخود متکلم غیریسیله
مشارك اولمقلغنی زعم ایتمسیله اشبو وهم مخاطبی رفع ایدرك بو سلبی یعنی ناسدن براحدی عدم رؤیتی
نفسنه حصر ایتمك واجب اولور زیرا اگر فعلر سلبا وایجابا مختلف اولسه‌لر خطا بالکز فاعلده
اولمیوب فاعل ایله برابر ایجاب وسلبده دخی اولمش اولور حاصل اعتراض « ما انا رأیت احدا »
قولی نه زمانکه متکلمك سلب کلی یه اختصاصنی مفید اولدیسه بو کلام مخاطبك سلب کلینك
متکلمك غیری ایچون منفردا ویا متکلم ایله مشترکا ثبوتی اعتقادینی رد ایچون اولمسی لازمکلور بو ایسه
محال اولمیوب محال اولان ایجاب کلی یی اعتقاددر شارح مرحوم بیورورلرکه بو مقامده السنه قوم
اوزره دوران ایدن کلام بوندن عبارت اولوب یکدیگره متقاربه اوله رق منشا نی محصل کلام شیخی
عدم محافظه ایله برابر عند قصد التخصیص مسند الیهك فعل وحرف نفیدن مجموعنه وحرف نفیدن
تأخیریله یالکز فعل اوزره تقدیمی بیننی فرق وتمیز ایتمه‌رك « ما انا فعلت کذا » قولنده اولان
تخصیصی « انا ما فعلت کذا » قولنده اولان تخصیصك مثلی قلمریدر « ولیس هذا اول قارورة
کسرت فی الاسلام » حاصلی ذکر اولنان مقالاتك جمله‌سی « ما انا رأیت احدا » قولنك سلب
کلی یه اختصاص متکلمی یعنی سلب کلینك متکلمه ثبوتیله غیریسنه عدم ثبوتی افاده ایتمسنه مبنی
اولوب وبونك منشائی قولین بیننی عدم فرقدر زیرا سلب کلی یه اختصاص متکلمی مفید اولان
« انا ما رأیت احدا » اولوب « ما انا رأیت احدا » دکلدر شویله‌که « ما انا رأیت احدا » قولمز سالبه
اولوب معناسی « انا من انتفی عنه رؤیة واحد واحد من الناس لا غیری » اوله رق برمقتضای
قصر ناسدن هیچ براحدی رؤیت ایتمك متکلمدن منتفی وغیر ایچون اشبو رؤیت عامه ثابت
اولوب ومخاطبك اشبو « رؤیة واحد واحد من الناس » متکلمدن منفردا ویا مشترکا واقع اولمسنی
اعتقاد ایتمسی واصل فعلده مصیب اولوب فقط متکلمه نسبتنده مخطیٔ اولمسی واجبدر حالبوکه
اشبو امری یعنی غیر ایچون رؤیت عامه ایله مخاطب بونك وقوعنی اعتقاد ایلمسی محال اوله رق

بناء علیه . ما انا رأیت احدا . دینلمك صحیح اولمز واما . انا ما رأیت احدا . قولی موجبهٔ معدولة المحمول اوله رق معناسی . انا من ثبت له عدم رؤیة واحد واحد من الناس لا غیری . اوله رق بو صورتده بر مقتضای قصر متکلم ایچون . عدم رؤیة واحد واحد من الناس . یعنی سلب کلی ثابت اولوب وبو سلب کلینك متکلمك غیریسندن منتفی اولمسی ومخاطبك اشبو سلب کلی متکلمك غیریدن منفردا ویا مع الشرکة واقع اولدیغنی اصل فعلده مصیب وغیریسنه نسبتده مخطئ اوله رق اعتقاد ایلمسی واجب اولور واشبو امرین یعنی سلب کلینك غیر ایچون عدم ثبوتیله بونی مخاطبك اعتقاد ایتمسی ممکندر   امدی دیرز که محصول کلام شیخ

تصحیح وعلاوه   صحیفه ١٤٩   سطر ٩   اصلی افاده ایدر   قال رحمه الله   (وان بنی

افاده ایدر وصاحب مفتاحك مقصودی دخی بودر زیرا دیمشدرکه . سعیت فی حاجتك . ویاخود . سعیت انا فی حاجتك . قولکده حاجت سامعده وجود سعیك عند السامعده موجود ومعلوم اوله رق تعیین فاعلده کندوسندن خطا وقوعیله بو خطایی ازاله ایتمك یعنی نفسکه تخصیص ایلمك واجب ومقتضی اولمیوب بلکه اشبو . سعیت انا فی حاجتك . مثال اخیرنی عند السامعده هنوز معلوم اولمیه رق کندی حاجتنده سندن سعی صدورنی فاعلده تجوز ویا سهو ویا نسیان ایله مشوب اولمدیغی حالده مفید اولمق اوزره ابتداء سویلمش اولدیغك صورتده قول مذکور صحیح اولور یعنی قول مذکور مفید تخصیص اولمیوب مجرد من غیر تجوز ولا سهو سعیك سندن صدورنی افاده ایدر لکن صاحب مفتاحك بونده یالکز تخصیصه حصر کلام ایله تقوی یه عدم تعرضی بو کلامی بحث تخصیصده ایراد ایتمش اولدیغنه مبنیدر وبیانی مثال ثانی یه تخصیص ایلمسی وجود فاعل معنوی یه مبنی محل اشتباه اولدیغندن ایچوندر بو صورتده . انا سعیت . و. سعیت انا . قولینی بیننده فرق قول اولك هنوز معلوم مخاطب اولمیان سعیی ابتداء افاده ایچون صالح وصحیح اولمامسی وثانی بونك خلافنده بولنمسیدر   وشارح مفتاح علامهٔ شیرازینك بو مقامده یعنی کلام صاحب مفتاحده ایراد ایلدیکی مثال تجوز ویاخود سهو ویا نسیان بیننده تردده شایان اوله جق برحالده جالب نظر استغراب وحیرتدر وبوده کلام صاحب مفتاحده تجوز ویا نسیان ویا سهو ایله مشوب اولمامق قیدنی مناط فائده قلمسندن نشئت ایلمشدر   زیرا صاحب مفتاحك بیان غرضنده دیمشدرکه سندن وجود سعیه مخاطبك علمی اولمقسزین ابتداء . سعیت فی حاجتك . ویاخود . سعیت انا فی حاجتك . دیوبده بونکله سندن سعیك وجودنی مخاطبه افاده ایتمك استرسك تجوز ویا سهو ویا نسیانی ارتکاب ایتمکسزین صحیح اولور لکن افادهٔ وجود سعی ایچون من غیر علم المخاطب ابتداده ویاخود ابتداده اولمیه رق مخاطبك حصول علمیله فاعلده خطاسی عندنده . انا سعیت فی حاجتك . دینلسه بونك صحتی انجق ارتکاب تجوز ویا سهو ویا نسیان ایله اولور شویله که اول یعنی من غیر علم المخاطب ابتداء صحیح اولمامسی زیرا . انا سعیت فی حاجتك . قولی انجق فاعلده رد خطا ایچون استعمال اولنوب وجود سعیی افادهده استعمال اولنمز   بو صورتده ابتداء افادهٔ وجود سعیده استعمال ایتدکك تقدیرده یا وجود سعی . انا سعیت . لفظنك معناسی اولان متکلمه قصر سعیك لازمی اولمسی اعتباریله اولوب بو صورتده مجاز اولور ویاخود لفظ مذکورك معناسی اولمق اعتباریله اوله رق بو تقدیرده اکر معناسی اولدیغی متکلمك معلومی اولمزسه سهو واکر بیلورسه نسیان اولمش اولور وثانیده عدم صحتی زیرا ابتداده اولمیوب بلکه مخاطب فاعلده خطا ایدوبده فعلك منفردا ویا مشترکا متکلمك غیری یه نسبتنی اعتقاد ایلدیکی حینده . انا سعیت فی حاجتك . دینلسه اکر مخاطب فعلی غیریسنه مساهله ومسامحه طریقیله نسبت ایتمش اولور ایسه تجوز والا سهو ویا نسیان اولور امدی علی الاول تجوز ویا سهو ویا نسیان متکلمدن وعلی الثانی مخاطبدن اولمش اولور اشته کلام علامه بوندن عبارت اولوب وبو کلام اوزرینه بنا ایلدیکی شیئی بنا ایلمشدر   وشارح مرحوم . الشجرة تنبئ عن الثمرة . مثلیله علامهنك بو کلام اوزرینه بنا ایلدیکی شیئك بی اساس اوله رق ساقط اعتبار ایدوکنی تبیین ایتمشدر   قال رحمه الله   (وان بنی اه

تقدیم مسند الیهك مفید تخصیص اولمسیله استشهاد ایلمشدر مآل شعر بنی قطن نام قبیله یی برام ایچون حین تشویق وتحریکده سیف صارم کبی مضی ونفوذ اربابندن اولوب وتقلد سیوف ایله شجعان قبائلدن بولنمازیله ومجلسلری وقار ورزانتله مرئی ومشهود اولوب ونزول مسافرانده خفت وسرعتله اجرای شریطهٔ مهماننوازی یه تشمیر ساق اهتمام ایتملریله توصیفدر   قال رحمه الله   (قال الشیخ عبد القاهر وقد یقدم لیفید تخصیصه بالخبر الفعلی)   شیخ عبد القاهر بعض کره مسند الیه مسند الیهك خبر فعلی یه تخصیصنی یعنی خبر فعلینك مسند الیهه قصرینی افاده ایچون تقدیم اولندیغنی دلائل اعجازده بیان ایتمشدر خبر فعلی ایله تقییدی هر نقدر کلام شیخده مصرح دکل ایسه ده کلامندن مستباندر   وصاحب مفتاح اشبو افادهٔ قصره خبرك مشتقاتدن اولمسی صورتنده قائل اولوب خبر فعل اولدیغی تقدیرده تخصیصه غیر قائلدر وبو دخی بحث قصرده ذکر اولنه جغی اوزره مسند الیهك مؤخر اعتبار اولنمسی مشتقاتده جاری وفعلده غیر جاری اولمسنه مبنیدر ﴿ وما انت علینا بعزیز ﴾ قول شریفنده صاحب مفتاح حصرك وجودنی تصریح ایله معنی . ان العزیز علینا رهطك لانهم من اهل دیننا لا انت یا شعیب . دیمك اولدیغنی بیان ایتمشدر خبر فعلیدن مراد فاعلی مبتدایه راجع ضمیر اولان فعلدن عبارت اولوب معنای فعلی متضمن دیمك دکلدر   قال رحمه الله   (ان ولی حرف النفی نحو ما انا قلت هذا ای لم اقله مع انه مقول لغیری)   ومسند الیهك تقدیمی مسند الیهك خبر فعلی یه تخصیصنی افاده ایتمسی حرف نفیی ولی ایدرك مسند الیه بلا توسط شیٔ آخر حرف نفیدن صکره واقع اولمسیله مشروطدر ﴿ ما انا قلت هذا ﴾ کبی مفادی بو کلامی انجق بن سویلمدم حالبوکه شخص آخرك کلامیدر دیمك اولوب ایمدی تقدیم متکلمدن فعلك نفیینی وغیره ثبوتنی افاده ایدر ونفی اکر وجه عموم اوزره اولورسه غیره ثبوت دخی او وجهله اولور واکر خصوص اوزره اولورسه ثبوت دخی خصوص اوزره اولور اویله اولنجه . ما انا قلت هذا . قولی انجق غیرك مقولی اولدیغنی ثابت اوله رق متکلم قائل کندوسی اولمدیغنی افاده ایتمك مراد ایلدیکی شیده ایراد اولنوب مطلقا قولك انتفاسنی بیان صورتنده دینلمز وبو کلامدن متکلمك جمیع ماعداسی قائل اولمق لازم کلمز شویله که مخاطب اسناد ایلدیکی قولده یاسنکله برشخص آخرك اشتراکنی ویاخود او شخص آخرك مقولی اولمیوب بلکه بو قولده سنك انفرادکی توهم ایتمسیله . ما انا قلت . جوابنی ایراد ایتمش اوله جغکدن بوندن مستبان اولان تخصیص اشبو اشتراك ویا عدم اشتراکی موهوم مخاطب اولان شخص آخره نسبتله اولوب جمیع من فی العالمه نسبتله دکلدر بو تقدیرده اکر مخاطبك موهومی اشتراك ایسه قصر افراد واکر متکلمه اثبات وآخردن نفی ایسه قصر قلب اولور وشارح مرحوم هر نقدر تعرض ایتمامش ایسه ده مخاطب متکلم ایله آخر بیننده متردد اولمق صورتنه حمل ایله قصر تعیین اولمسی ده جائزدر   قال رحمه الله   (ولهذا لم یصح ما انا قلت هذا ولا غیری)   وتقدیم مسند الیه تخصیصی وفعلك آخره ثبوتیله برابر مذکوردن نفیینی افاده ایتدیکیچون . ما انا قلت هذا ولا غیری . دینلمك صحیح اولمز زیرا . ما انا قلت . لفظنك مفهومی قول مذکوری قائلیتك متکلمك غیری یه ثبوتی . ولا غیری . لفظنك منطوقی قول مذکوری قائلیتك غیردن نفیی اولوب اشبو مفهوم ومنطوق ایسه یکدیکره متناقضلردر بو صورتده آخر دخی قائل اولمدیغنی افاده مراد اولنورسه مسند الیهك تأخیریله ما قلته ولا احد غیری کلامیله افاده ایتمك واجب اولور   مکرکه تقدیم تخصیصك غیری برغرض ایچون اولدیغنه دلالت ایده جك قرینه قائم اوله مثلا قائل کلام متکلم اولوب بونکله برابر آخری قائل اولمق اعتقادنده بولنمسی صورتیله متکلم حقنده مخاطبك ایکی ظن فاسدی اولوب اوحالده . انت قلت لا غیرك . دیسه اوحالده متکلم دخی نفس فعلك انکارینی قصد ایله . ما انا قلته ولا احد غیری . دیوب کلام مخاطبه تطبیق ایچون مسند الیهی تقدیم ایدر وبوده انجق انکاری ممکن اولان فعلده جاری اولور مثال مذکورده اولدیغی کبی   لکن . ما انا بنیت هذه الدار ولا احد غیری . بونك خلافنده اولوب بو قول حلیهٔ صحتدن عاطلدر زیرا دار احد بنانك فعلی اولمق ضروریدر

قال رحمه الله (ولا ما انا رأيت احدا) دخی . ما انا رأيت احدا . قولنده صحيح اولمز زيرا بوتركيب متكلمك غيری برانسان اولوب هر براحدی كورمش اولمسنی اقتضا ايدر چونكه مفعول اولان احدا كلمه سندن مستبان اولديغی اوزره علی وجه العموم متكلمدن رؤيت نفی اولنمسيله غيريسنه ثبوت رؤيتك بنه عموميت اوزره اولمسی واجب اولور زيرا اصل فعلك غيره اثباتی عموم وخصوصده سبق نفی اوزره اولمسی لازم كله جكنك ذكری سبقت ايلدی واشبو كلام شيخده اولان قيل وقال ابحاث متقاربه مورث الملال اولمسيله قول جناب شارحله اكتفا وقصر مقال اولندی شويله كه محصول كلام شيخ بودركه اكر مسند اليه . انا مارأيت احدا . قولنده اولديغی كبی حرف نفی وفعلك مجموعنه تقدم ايدرسه بونك حكمی حكم مثبت اولوب بعضا تقوی و بعضا تخصيص ايچون كلور نته كيم مصنفك . والا فقد يأتی للتخصيص . قولنده كلسه كركدر واكر مسند اليه . ما انا رأيت احدا . قولنده اولديغی كبی يالكز فعله تقدم ايدوب حرف نفيدن مؤخر اولورسه قطعيا تخصيص ايچون اولور لكن صورت اولده يعنی فعل وحرف نفيدن ايكيسنه دخی تقدم صورتنده نفيده اولان تخصيص ايله اشبو يالكز فعل اوزرينه تقديم صورتنده اولان تخصيص فی النفی بيننده فرق واردر زيرا صورت اولدن بولنان . انا ماسعيت فی حاجتك . قولنده تخصيص مراد اولنورسه بو تخصيص مخاطبك حاجتنده عدم سعيی اعتقاد و بو اعتقادنده اصابت ايدوب لكن اشبو عدم سعيك فاعلنده خطا ايدرك سعی ايتميان متكلمك غيريسيدر وياخود عدم سعيده متكلم ايله غيريسی مشاركدر ديو زعم ايلمسی صورتنده جاری اولور نته كيم كلام مشبده . انا سعيت فی حاجتك . قولی سعيك وجودنی اعتقاد ايله بو اعتقادده مصيب اولوب لكن سعی ايدن فاعلده خطا ايدرك متكلمك غيريدر وياخود متكلم غيره مشاركدر ديو زعم ايدن كمسه يه جواب اولور واما يالكز فعل اوزرينه تقديم ايله ما انا سعيت فی حاجتك قولنده اولان تخصيص بو وجهله اولميوب بلكه قول مذكور شارح علامه نك ذكر ايلديكی اوزره سعيك وجودنی اعتقاد ايله بو اعتقادده مصيب اولوب لكن فاعلنده خطا ايدرك سعی ايدن انجق متكلمدر وياخود متكلم مع الغيردر ديو زعم ايدن كمسه يه توجيه اولنور وبونده البته فعلك عموم وخصوصده نفيده ذكر اولنديغی وجه اوزره ثبوتی لازمدر الحاصل وجه اولده مخاطب عدم سعيی اعتقاد مصيب ايله اعتقاد ايدوب فقط سعی ايتميان كيم اولديغی تعيينده خطا ايتمسی و وجه ثانيده وقوع سعيی اعتقاد مصيب ايله اعتقاد ايدوب فقط ساعی كيم اولديغی تعيينده مخطیء اولمسيدر شيخ ديمشدر كه . ما انا قلت هذا . قوليله متكلم او قول مخصوصك قائلی كندوسی اولديغی نفی ايدر و متكلم ايله مخاطب بيننده اولان مناظره مقبول اولديغی ثابت اولان شيده اولور انكچون بو صورتده منفی عام اولمق يعنی كلام منفيده عموم بولنمق صحيح اولميوب بطريق العموم . ما انا قلت شعرا قط . و . ما انا اكلت اليوم شيئا . و . ما انا رأيت احدا من الناس . ديلمز زيرا بو كلاملر دنياده بولنان شعرك كليسنی قائل و اكل اولنان شيئك جمله سنی آكل و ناسدن هر براحدی كورمش برانسان اولوبده سن اوانسان اولديغك نفی ايتمش اولمقلغی اقتضا ايدر اشته كلام شيخ بودر ايمدی . ما انا رأيت احدا . و . انا ما رأيت احدا . قوللری امثالنده حاصل فرق شو وجهله اولور كه مثلا مخاطب شو محلده اصلا شعر تكلم ايتمامش وياخود بوكون برشیء اكل ايتمامش و ناسدن بركسه يی كورمامش برشخص اولديغی اعتقاد و اعتقادنده اصابت ايدوب فقط تعيينده خطا ايدرك شخص مذكور متكلمك غيريدر وياخود متكلمله غيريسی مشاركدر ديو زعم ايلسه انا ما قلت شعرا قط و انا ما اكلت شيئا و انا ما رأيت احدا من الناس ديلمك ايجاب ايدر و بو قوللر انا الذی لم يقل شعرا و انا الذی لم يأكل اليوم شيئا و انا الذی لم ير احدا من الناس قوللری كبی معناسی صحيح اولور زيرا بو تخصيصدن لازم كلان بو وصفك يعنی شيئا كبی مفعول عام ايله منفی اولان فعلك غير اوزره صادق اولمامسيدر و بونده شعر سويليان و برشيئی اكل ايدن و بركيمسه يی رؤيت ايدن برانسان بولنمق كفايت ايدر و بو مقامده يعنی اعتقاد مخاطب وجه مشروح اوزره اولديغی صورتنده

مسند

مسند اليهی يالكز فعل اوزرينه تقديم ايله ما انا قلت شعرا وما انا اكلت شيئا وما انا رأيت احدا ديلمز زيرا بو انجق نفيده ذكر اولنان عموم وخصوص وجه اوزره ثبوت فعل ايله قطع صورتنده اولور و بونك مسند اليه فعل وحرف نفيدن مجموعی اوزرينه تقديم اولنديغی صورتده اولديغی كبی نفی فعلده اصابت ايدن وفعل كندوسندن نفی اولنان كيم اولديغی تعيينده خطا ايدرك يالكز مذكورك غيريدر وياخود مذكور ايله مشاركدر ديو زعم ايليان مخاطبی رد ايچون استعمال اولنديغنه بركسه قائل اولمامشدر بلكه مسند اليهك حرف نفی ولی ايدوب يعنی حرف نفيدن صكره واقع اولديغی صورتده واجب اولان مخاطب وجه مذكور اوزره ثبوت فعلی اعتقادده مصيب اولوب فقط فاعلی انجق يالكز وياخود مشاركت غير ايله متكلم اولمسنی اعتقادده مخطی اولمسيدر نتيجهٔ مقام . انا مارأيت احدا . قولی متكلمك غيری برانسان اولوب هر براحدی رؤيت ايتمش اولمسنی مفيد اولميه رق كلام صحيح ومستقيم و . ما انا رأيت احدا . قولی بو معنايی مفيد اولمسيله غير صحيح وسقيمدر

قال رحمه الله (ولا ما انا ضربت الا زيدا) دخی . ما انا ضربت الا زيدا . ديلمكده صحيح اولمز زيرا بو تركيب متكلمك غيری برانسان اولوب زيددن ماعدا هر براحدی ضرب ايتمش اولمسنی اقتضا ايدر چونكه استثناء مفرغده مستثنی نك مستثنی منهده يقينا دخولی واجب اولديغی جهتله مستثنی منه مقدر عام اولوب . ماضربت احدا . تقديرنده اولمسيله مبتده دخی بمقتضی التقديم عام اولمق ايجاب ايدر نته كيم ذكری سبقت ايلدی بو صورتده معنی . ماضربت احدا بل غيری ضرب كل احد . ديمك اولور بو ايسه محالدر مصنفك ايضاحدن منقول اولديغی اوزره اشبو . ما انا ضربت الا زيدا . قولنك مفيد قصر اولمسيله امتناعنی تعليلی عبد القاهر وصاحب مفتاح ايله غيريلرينی رده اشارتدر زيرا شيخين وغيريلری قول مذكورك امتناعنی نفيك الا ايله نقضی متكلمك زيدی ضرب ايتمسنی وضميرك تقديميله حرف نفی ايله ايلاسی عدم ضربنی مقتضی اولمسيله تعليل ايتمش اولدقلرندن مصنف ضميرك حرف نفی ايله ايلاسی عدم ضربی مقتضی اولديغی مسلم اولمديغی اتيان ايله علت امتناع ذكر ايلديكی شیء اولوب شيخينك ايراد ايلديكی اولمديغنه اشارت ايلمشدر و بونك جوابی ذكری مسبوق اولديغی اوزره مسند اليهك تقديميله حرف نفی ولی ايلمسی انجق فعل مذكور عموم وخصوصده متفق اوله رق متكلم ومخاطب بيننده بعينه ثابت ومتحقق اولوب مناظره ومخالفت يالكز فاعلده اولديغی صورتده جريان ايدر بو صورتده مخاطب ضربك زيدك غيری اوزره وقوعنی اعتقادده مصيب اولوب فقط فاعلی متكلمدر ديو اعتقادنده مخطیء اوله رق متكلم قول مذكور ايله مخاطبك صوابه ردنی قصد ايتمسی ايجاب ايلر زيرا بو كلام ضاربك متكلم اولمقلغنی نفی ايچون اولوب نفی فعل ايچون دكلدر يعنی زيدك غيريسی اوزره واقع اولان ضرب مذكور مسلم اولوب فقط فاعلی غيريسی اولوب متكلم كندوسی اولمديغنی افاده ايدر حاصلی نزاع زيدك غيريسی اوزره واقع اولان ضرب معينده اولوب ومتكلم بونی تقرير وتثبيت ايدرك فقط كندوسی فاعلی اولديغنی نفی ايتديكی كبی زيدنه متكلم ونه غيريسنك مضروبی اولمديغی تحقق ايدر بو حالده الا زيدا قوليله استثنا صحيح اولمز اشته بو كلام شارح علامه نك شرح مفتاحده ذكر ايلديكی شيئك تحقيقی اولوب ديمشدر كه تقديم مسند اليه فعل معينك متكلمدن منتفی اولمسنی مقتضی اوله رق بعده استثنا اولنمسی فعل منفينك عينی نفسنه اثبات اولوب بو ايسه تناقضدر اما ضربت الا زيدا قولی بونك خلافنده اولوب زيرا نفی ضرب معينه توجه ايتمامسيله نفی اولنان ضرب زيدك غيری افراده وضرب مثبت زيده محمول اوله رق توفيق حاصل اولور معرض سؤالده ديلمز كه اشبو ما انا ضربت الا زيدا قولنده جائزكه ايكی ضرب اولوب احدهما زيدك غيری يه وآخر زيد اوزره واقع ومنظور ضرب اولك فاعلنده اوله رق متكلم اشبو زيدك غيريسی اوزره واقع اولان ضرب اولی نفسندن نفی ايله غيريسی اوزره اثبات ايتمش اولسون بو صورتده زيدك اشبو فاعلنده منظور اولنان ضرب ايله مضروب متكلم اولمامسی لازم كله رك متكلم ايچون اصلا مضروب اولمامسی لازم كلمز كه حتی استثنا ايله تناقض تحقق ايتمش اولسون بوندن

جوابده دیرکه الا ایله منتقض اولان فاعلنده مناظره واقع اولان ضربدر زیرا الا ایله منتقض اولان ماقبلنده بولنان ضرب اولوب بو ایسه برمقتضای تقدیم ماعدای زید ایچون اولان ضرب معیندر وبوندن زیدك استثنا واخراجیله ماعدای زیددن نفی منتقض اولدیغی کبی زید ضرب مذکور ایله مضروب اوله رق تناقض لازم کلور شارح مرحوم دیرکه کلام شیخده اعتراض اولنه جق محل نفیك الا ایله نقضی زید مضروب متکلم اولمسنی مقتضی اولمقلغیدر زیرا بو کلام اوزرینه دینله بیلورکه نفی اصلا فعله توجه ایتیوب بلکه متوجه اولدیغی فعل مذکورك فاعلی متکلم اولمسنده‌در وفعل مذکور زید کندوسندن استثنا اولنان ضرب اولمسیله استثنا نفیدن اولیوب اثباتندر بوصورتده برشیدن نقض انتفا معناسی تحقق ایتمز مثلا . است الذی ضرب الا زیدا . دینلسه کأن مخاطب زیددن ماعدا هر براحدی ضرب ایتمش برانسان اولدیغنی اعتقاد ایدوبده متکلم قول مذکور ایله کندوسی اوانسان اولدیغنی نفی ایتمش اولور ومعلوم اولسونکه مصنفك اشبو ذکرایلدیکی شی شیخنه مجرد تعلیلده اعتراض اولمیوب بلکه اثری ما انا قرأت القرآن الا سورة الفاتحة قولی امثالنده ظاهر اولور زیرا جمیع قرآنی قرائت ایدوب یالکز فاتحهٔ شریفه‌یی قرائت ایتمامش براحد بولنمسنك جوازنه مبنی عند المصنف بوقوالده امتناع اولمیوب شیخین وغیریلری عندنده بو کلام فاتحه‌نك متکلم ایچون هم مقرو وهم غیرمقرو اولمقلغنی مقتضی ومحاله مفضی اوله رق ممتنعدر قال رحمه الله (والا فقد یأتی للتخصیص ردا علی من زعم انفراد غیره به او مشارکته فیه نحو انا سعیت فی حاجتك) ان ولی حرف النفی . قولی اوزرینه معطوفدر یعنی اکر مسند الیه مقدم حرف نفیی ولی ایدوب مابعد حرف نفیده واقع اولورسه معرف اولسون منکر اولسون مضمر اولسون مظهر اولسون بلافرق قطعیا تخصیص افاده ایدر واکر حرف نفیی ولی ایتمیه‌رك کلامده اصلا نفی اولمزسه . انا قمت . کبی ویاخود کلامده نفی اولوب فقط مسند الیه حرف نفی وفعلك مجموعی اوزرینه مقدم اولورسه . انا ما قمت . کبی بعضکره تقدیم مسند الیه مذکورك غیریسنك خبرفعلی ایله انفرادنی ویاخود خبرفعلیده غیرك مسندالیهه مشارکتنی زعم ایدن کسه‌یی رد اولمق اوزره تخصیص ایچون کلور مثلا سعی حاجتنده متکلمك غیریسی منفرد ویاخود مشارك اولدیغنی زعم ایدن کسه‌یی رد ایچون . انا سعیت فی حاجتك . قولی کبی اکر مخاطب سعیده غیرك انفرادنی زعم ایدرسه قصر افراد واکر سعیده متکلم وغیرك اشتراکنی زعم ایدرسه قصر قلب اولور قال رحمه الله (ویؤکد علی الاول بنحو لاغیری وعلی الثانی بنحو وحدی) واکر مخاطب غیرك انفرادنی اعتقاد ایدرسه لاغیری ولازید ولاعمرو ولامن سوای امثالیله وغیرك مشارکتنی اعتقاد ایدرسه وحدی ومنفردا ومتوحدا وغیرمشارك نظائریله تأکید اولنور زیرا تأکیدن غرض قلب سامعده باعث خلجان اولان شبهه‌یی دفع اولوب وصورت اولده شبهه فعلك متکلمك غیریسندن صدوری وثانیده مشارکت غیرایله متکلمدن صدوریدر ودفع اول اوزرینه صریحا ومطابقة دال اولان لاغیری ونظائری ودفع ثانی‌یه دال اولان وحدی وامثالی اوله رق عکسی دکلدر قال رحمه الله (وقد یأتی لتقوی الحکم نحو هو یعطی الجزیل) وبعضکره مسند الیه حرف نفیی ولی ایتمیه‌رك مسند اوزرینه تقدیمی مجرد حکمی تقویت وذهن سامعده تقریر ایچون کلوب تخصیص ایچون اولمز . هو یعطی الجزیل . قولنده اولدیغی کبی مقصود مسند الیهك ذهن سامعده تقرری ومعطیٔ جزیل اولدیغنك تحقق اولوب یوقسه اعطاء جزیل مسند الیهه مخصوص اولوب غیریسی ایشله‌مز دیمك دکلدر وسبب تقوینی مسندك جمله اولمسی بحثنده ذکر اولنه جغی اوزره تکرر اسناددر قال رحمه الله (وکذا اذا کان الفعل منفیا نحو انت لاتکذب فانه اشد لنفی الکذب من لاتکذب وکذا من لاتکذب انت لانه لتأکید المحکوم علیه لا الحکم) وکذلك فعل منفی اولورسه تقدیم مسند الیه بعضکره تخصیص ایچون کلور . انت ماسعیت حاجتی . کبی مقصود مخاطبی عدم سعیه تخصیصدر وبعضکره تقوی ایچون کلور . انت لاتکذب . کبی زیرا بوترکیب نفی کذبده لاتکذب قولندن اشد اولدیغی

مثلا مع وجود التأکید لاتکذب انت قولندن دخی اشددر زیرا مؤخر انت لفظی ویاخود لاتکذب انت ترکیبی محکوم علیهی تأکید اولوب عدم تکرر حکم جهتیله انت لاتکذب قولی کبی حکمی مؤکد دکلدر ایدی لاتکذب قولمز ضمیر مستتردن نفی کذب اولوب انت ضمیر مذکوری مؤکد اوله‌رق معنی . ان المحکوم علیه بنفی الکذب هو الضمیر لاغیره . یعنی نفی کذب ایله محکوم علیه اولان انجق ضمیر اولوب غیریسی دکلدر دیمکدر ولاغیره‌نك معناسی اشبو حالت تکلمکده عدم کذب ضمیرك غیری‌یه مسند اولوب ضمیره اسناد تجوز ویاسهو ویانسیان طریقیله‌در ظن ایتمه دیمکدن عبارة اولوب یوقسه معنی نفی کذب مخاطبده منحصردر دیمك دکلدر وکذلك سعیت انا فی حاجتك قولمزده تخصیص وتقویدن هیچ برینی مفید اولمیوب بلکه سعیك صدوری نفس متکلمدن اولوب اسناد تجوز ویاسهو ویانسیانه مبنی اولمدیغنی افاده ایدر قال رحمه الله (فان بنی علی منکر افاد تخصیص الجنس او الواحد به نحو رجل جائنی ای لا امرأة او رجلان) تفصیلات سابقه فعلك بنا واسناد اولندیغی مسند الیه معارفدر اولدیغی ترکیبك احوالنه دائر اولمسیله مصنف رحمه الله مبنای فعل اولان مسند الیهك نکره وقوعنده مفاد ترکیب نه اوله جغنك ایضاحنه سوق کلام ایله دیرکه اکر فعل مسند الیه منکر اوزرینه بنا اولنورسه بوصورتده تقدیم یاخود بناء منکر جنس ویاخود جنسدن فرد واحدك فعله تخصیصنی افاده ایدر رجل جائنی کبی لا امرأة دیمك اولوب جنس رجلك مجیئه تخصیص اولور ویاخود لا رجلان دیمك اولوب رجل واحدك مجیئه تخصیص اولور شیخ عبد القاهر ایضاح مقامده دیمشدرکه بعضا لفظده ایکی شیئه دلالت اولوب بعده حین استعمالده بعضکره قصد متکلم شیئیندن برینه واقع اوله‌رق آخری قصدده داخل اولمامسیله دلالت لفظده غیرداخل حکمنده اولور اشته بوقبیلدن اوله‌رق نکره‌ده اصل اولان جنسدن واحد ایچون اولمسی ایسه‌ده بعضا قصد یالکز جنسه تعلق ایدر مثلا رجل جائنی . کلامیله خطاب اولنان کسه برکسه‌نك مجیئنی اعتقاد ایدوب فقط رجل ویانساجنسنك قبیلندن اولدیغنی بیلمدیکی ویاخود مرأه‌در دیو اعتقاد ایلدیکی صورتده یالکز جنس رجل معناسنی قصد ایدیلور وبعضا قصد یالکز وحدته تعلق ایدر مثلا مخاطب مذکور جنس رجالدن جائینك وجودنی معتقد اولوب لکن رجل واحد ویاخود رجلان اولمسنده متردد اولدیغی ویاخود رجلاندر دیو اعتقاد ایلدیکی صورتده قصد متکلم یالکز جائینك شخص واحد اولدیغنی افاده‌یه منحصر اولور اشته کلام شیخ بوسیاقده اولوب صورت اولده مدلول نکره یالکز جنس اوله‌رق معنای وحدته دال اولمز وصورت ثانیه‌ده یالکز وحدته دال اولوب جنسه دلالت ایتمز ولفظ دلائل الاعجاز تخصیص نوعك تخصیص جنسده دخولنی افصاح ایدر . رجل طویل جائنی . کبی معنی جنس طوال رجالدن اولوب قصار رجالدن دکلدر دیمکدر جنسدن مراد ما یشتمل الکثیر مفهومی اولوب اصطلاح منطق اوزره اولان جنس ونوع وغیریلرندن اعمدر شویله‌که کلیٔ طبیعینك معناسی بوندن عبارتدر واکر مثال مذکورده اولدیغی کبی لفظ طویل امثالی برکلیٔ مخصص آخرله تقیید اولنورسه نوع اولمش اولور وبوندن صکره ستیر اولمیه‌که ظاهر کلام مصنف فعل اسم منکر اوزرینه بنا اولندیغی صورتده قطعیا تخصیصی افاده‌سی اولوب حالبوکه کلام شیخده بنا علی المنکر ایله بنا علی المعرف بینده فرقی اشعار ایدر برکلام کوریله‌میه‌رك بلکه دلائل الاعجازدن برموضعده بنا علی المنکردخی بنا علی المعرف مثللو جنس ویاخود واحد قصد اولنمق شرطیله بعضا تقوی ایچون اولدیغنه اشارت ایتمشدر وکلام شیخی معنای تقوینك تحقیقنده شارح مرحوم ایراد ایلسه کرکدر قال رحمه الله (ووافقه السکاکی علی ذلك) وسکاکی رحمه الله تقدیم مسند الیه مفید تخصیص اولمسنده عبد القاهره موافقت ایدوب لکن شرائط وتفاصیلنده مخالفت ایتمشدر زیرا بیان شارح اوزره ملخص مذهب شیخ اکر مسند الیه نفیدن صکره واقع اولورسه قطعیا تخصیص واکر نفیدن صکره واقع اولمزسه بعضا تخصیص وبعضا تقوی ایچون اولمقدن عبارة اولوب اسمك مضمر ومظهر ومعرف ومنکر اولمسنده وفعل مثبت ومنفی اولمقده عند الشیخ فرق یوقدر وبیان مصنف اوزره

بنا على المنكر دخی بعد النفی واقع اولان مسند اليه کبی قطعا تخصیص ایچوندر وصاحب کشافك ظاهر کلامی عبد القاهره موافقدر زیرا ﴿ الله يبسط الرزق ﴾ و ﴿ الله يستهزئ بهم ﴾ قول شریفلری امثالی کند وسنده مسند اليه مظهر معرف اولان محللرده حصره قائلدر ومذهب سکاکی اکر مسند اليه نکره اولورسه تخصیصه حملدن برمانع بولنمدیغی صورتده تخصیص ایچوندر ومسند اليه معرفه اولدیغی صورتده اکر مظهر اولورسه البته تخصیص ایچون اولمز واکر مضمر اولوبده فی الاصل مؤخر اولدیغی فرض وتقدیر اولنورسه تخصیص واکر مؤخر تقدیر اولنمزسه تقوی ایچوندر وسکاکی کتابنده مسند اليهك حرف نفی ولی ایدوب ایتمامسی بیننده فرقه تعرض ایتیوب وتخصیص ویا تقوی يی مفید اولمق جهتندن مسند اليهك نکره ویاخود مظهر معرف ویا مضمر اولمسی صورتلهسی بیننده افتراق حکمی و زید عرف قولنز ابتدایه محمول اولوب قطعیا تقدیمه محتمل اولمدیغی یعنی عندنده مضمرك مفید تخصیص اولمسنده معتبر اولان تقدیر تأخیر هرنقدر مظهر معرفده دخی فاعل اولمق اوزره محتمل اولسهده احتمال مرجوح اولوب ابتدایه حمل اولنمق احتمال راجحنه مبنی شایان ارتکاب اولماسیله مثال مذکورده تقدیم بنیة التأخیر قطعیا محتمل اولمیه رق ابتدایه محمول اولوب بناء علیه مجرد افادهٔ تقوی ایچون اوله رق مفید تخصیص اولمدیغی تصریح وتذکار وشو صورتله مقال صریحنی تکرار ایتمش اولدیغی جهتله کلام سکاکی ایله کلام شیخ بینی توفیقه سعی وابتدار ایدنلر سالك طریق تعسف اولمشلردر ومصنف رحمه الله بوکا اشارتله بیوررلرکه (الا انه قال التقدیم یفید الاختصاص ان جاز تقدیر کونه فی الاصل مؤخرا علی انه فاعل معنی فقط نحو انا قمت وقدر) یعنی سکاکی شیخ کبی تقدیمك مفید اختصاص اولدیغنه قائل اولوب فقط ایکی شرط بیان ایلمشدر شرط اول مسند اليهك من جهة المعنی فاعل اولمق اوزره فی الاصل مؤخر اولمسنك فرض وتقدیریدر ومن جهة المعنی اولمق قیدیله من جهة اللفظ فاعل اولمقدن احتراز ایلمشدر وبو وجهله فی الاصل مؤخر اولمسنی تقدیره صالح اولان کلام انا قمت امثالی اولوب زیرا بوترکیبك اصلی قمت انا فرض اولنمق جائزدر که انا ضمیری هرنقدر توضمیر متصلنه تأکید ایسهده معنا مؤکدك عینی اوله رق من جهة المعنی فاعلدر وشرط ثانی جواز تأخیر یالکز فرض وتقدیردن عبارت اولمیوب مسند اليه مقدم فی الاصل معنا فاعل اولمق اوزره مؤخر اولدیغی تقدیر اولنمسیدر

قال رحمه الله (والا فلا یفید الا تقوی الحکم جاز کما مر ولم یقدر اولم یجز نحو زید قام) واکر بو ایکی شرط بولنمزسه تقدیم انجق تقوی حکمی مفید اولوب تخصیص افاده ایتمز وانتفاء شرطین کرك انا قمت قولنده اولدیغی کبی تقدیر تأخیر جائز اولوب لکن تقدیر اولنمامسیله وکرك زید قام کبی اصلا جائز اولمامسیله تحقق ایدر چونکه اولده شرط ثانی وثانیده شرطین منتفیدر زیرا انا قمت قولنده آنفا ذکر اولندیغی اوزره تقدیر تأخیر جائز اولمسیله ایکی صورت جاری اولوب اکر تقدیر اولنورسه تخصیص واکر تقدیر اولنمزسه تقوی افاده ایدر و زید قام قولنده اصلی قام زید اولوب تقدیم اولنمشدر دیو فرض وتقدیر اولنمق جائز دکلدر زیرا قریبا ذکر اولنه جغی اوزره فاعل لفظی یی تقدیم لازم کلوب بو ایسه غیر جائزدر وبو تحقیقك مقتضاسی رجل جائنی مثللو ده نکره اولان مسند اليهك یالکز فاعل معنوی اولمق اوزره فی الاصل مؤخر اولمسنی تقدیر جائز اولمدیغی جهتله مفید اختصاص اولمامسیدر زیرا اصلی جائنی رجل اولمق لازم کلسه قام زید کبی رجل کلمهسی فاعل لفظی اولور لکن قمت انا بویله اولمیوب انا فقط فاعل معنوی اوله رق فاعل لفظی ضمیر متصلدر بو صورتده فقدان شرط اختصاصدن ناشی اشبو رجل جائنی امثالی زید قائم کبی انجق تقوی افاده ایدوب مفید تخصیص اولمامسی لازم کلور حالبوکه مفید تخصیص اولمسیله سکاکی رحمه الله بونی تأکید کبی یالکز فاعل معنوی اولمق اوزره فی الاصل فاعل لفظیدن بدل قیله رق عدم جواز تأخیر ایله افادهٔ تقوی حکمندن استثنا واخراج ایتمش اولدیغندن مصنف رحمه الله بوکا اشارتله بیوررلرکه

(واستثنی المنکر بجعله من باب واسروا النجوی الذین ظلموا ای علی القول بالابدال من الضمیر لئلا ینتفی

التخصیص

التخصیص اذلا سبب له سواه بخلاف المعرف) یعنی سکاکی رجل جائنی مثللو مسند اليه منکری عدم جواز تأخیر حکمندن اخراج ایدرك ضمیر مستتردن ابدال طریقیله ﴿ واسروا النجوی الذین ظلموا ﴾ قول شریفی بابندن قیلمشدر یعنی رجل لفظی جاء فعلیچون فاعل لفظی اولمیوب بلکه فاعل لفظی فعل مذکورده مستتر اولان ضمیر اوله رق رجل ضمیر مذکوردن بدل اولمق اوزره اصلی جائنی رجل اولمسنی تقدیر ایلمشدر وبو بابدن قیلمسی تخصیصك عدم انتفاسیچوندر زیرا فی الاصل یالکز فاعل معنوی اوله رق مؤخر اولوب بعده تقدیم قلندیغی تقدیردن بشقه تخصیص ایچون برسبب اولمیوب حالبوکه تخصیصك انتفاسی صورتنده نکرهنك مبتدا وقوعی صحیح اولهمز الحاصل بوراده نکرهنك مبتدا وقوعی مصحح اوله جق تخصیصدن غیری برشی اولمیوب تخصیص ایسه تقدیر مذکوره منوطدر لکن معرف بویله اولمیوب زیرا اشبو ضمیر مبهمدن بدل قیلنمسی وجه بعیدنی اعتبار ایتمکسزین معرفك مبتدا وقوعی جائزدر یعنی کلام فصحاده قلیل الوقوع اولان اشبو وجه بعید ایله اعتبار تخصیصدن مستغنیدر الحاصل ضمیر مبهمی فاعل قیلوب بعده اسم مظهری ضمیر مذکوردن بدل قیلمق صورتی انجق مس ضرورت حالنده ارتکاب اولنه رق اشبو ضرورت ایسه منکره خاص اولوب معرفده غیر موجوددر

قال رحمه الله (ثم قال وشرطه ان لا یمنع من التخصیص مانع کقولنا رجل جائنی علی ما مر دون قولهم شر اهر ذا ناب) ثم کلمهسی بوترکیبده ونظائرنده سنده مجرد ذکرده ترتیب وتدارج ارتقاده تدرجله من جهة الذکر صورت اولوتی افادهیه محمول اولوب تراخی وبین الدرجات بعدیت وزمانا تأنی یه اولیتی مفید دکلدر یعنی سکاکی کلام مذکوری ایرادندن صکره منکری باب مذکوردن قیلوب وتقدیم وتأخیری اعتبار ایتدکده تخصیصدن منع ایده جك برمانعك عدم وجودنی شرط ایلمشدر رجل جائنی کبی معناسی مرور ایتدیکی اوزره رجل جائنی لا امرأة ویاخود لا رجلان دیمك اولوب مانع تخصیص برشی یوقدر لکن شر اهر ذا ناب بویله اولمیوب تخصیصدن وجود مانع متحققدر

قال رحمه الله (اما علی التقدیر الاول فلامتناع ان یراد المهر شر لا خیر واما علی الثانی فلنبوه عن مظان استعماله) قول مذکورده تخصیصدن مانعك وجودی زیرا تخصیص جنسه حمل اولندیغی تقدیرده معنی المهر شر لا خیر دیمك اولوب بو معنایی اراده ایسه ممتنعدر زیرا کلبی مهر اولان انجق شر اولوب اهرار فی نفسه شره مخصص اولدیغی وظهور خیرسبب هریر وفزع اولمدیغی جمیع ذوی العقولك معلوم ومسلم ومعنای هریر کلبه اذیت اولنوب ده موذیدن عاجز اولدیغی حینده اولان صوتندن عبارت ایدوکی غیر مبهمدر وتخصیص افراده حمل اولندیغی تقدیرنده وجود مانع بوتقدیرك قول مذکورك موارد استعمالندن بعد ونبوی اولوب زیرا بوکلام مهر شر واحد اولوب شران اولمدیغی افادهسنی قصد ایچون مستعمل دکلدر

قال رحمه الله (واذ قد صرح الائمة بتخصیصه حیث تأولوه بما اهر ذا ناب الا شر فالوجه تفظیع شأن الشر بتنکیره) وچونکه ائمهٔ نحات اشبو شر اهر ذا ناب قولنی ما اهر ذا ناب الا شر قوللریله تأویل ایدرك تخصیصی مفید اولدیغنی تصریح ایتمریله ائمهنك بو قولیله اهل معانینك تخصیصدن وجود مانعله حکملری بیننده مشهود اولان منافاتی ازاله وقولینی جمع ایده جك بر وجه اختراعنه مجبوریت حاصل اولوب بناء علیه تنکیر مسند الیهده مرور ایلدیکی وجهله قول مذکورده تنکیری تعظیم وتهویله حمل ایله شأن شری تفظیع وتشنیع قصد اولنه رق معنی شر فظیع عظیم اهر ذا ناب لا شر حقیر دیمك اولمسیله ائمهٔ نحاتك ما اهر ذا ناب الا شر قوللری الا شر فظیع دیمك اوله رق تخصیص نوعی یی مفید اولدیغی افادهیه حمل اولنمشدر ومانعك منع ایتدیکی تخصیص جنس وفردی اولوب تخصیص نوعی دکلدر الحاصل مثال مذکورده نحاتك اعتبار ایلدکلری تخصیص تخصیص نوعی اولوب واهل معانینك وجود مانع اثبات ایلدکلری تخصیص تخصیص جنسی وفردیدر ایمدی بین الکلامین بووجهله توفیق حاصل اولوب یوقسه تنکیردن مستفاد اولان وصف مقدر ایله شر لفظنك مجرد نکرهٔ مخصصه اولمسنی اعتبار ایله دکلدر زیرا ائمهنك

تصريح ايلدكاری تخصيص يعنی الحصر اولوب قول مذكوری ما اهر ذا ناب الا شر قوللريله تأويل ايلمشلردر لكن بيان اولنان وجه شو جهتله مورد سؤال اوله بيلور كه تنكيری حصول نوعيت ايچون تقطيعه حمل نصكره فی الاصل بالكز فاعل معنوی اولمق اوزره مؤخر اولمسنی اعتبار اتمك لازم كلور كه حتی مذهب سكاكی به توفيقاً مفيد حصر اوله رق توفيق حاصل اوله حالبوكه نكرهٔ موصوفه نك معرف كبی مبتدا وقوعی صحيح اوله رق بو صورتده اشبو وجه بعيد معرفده مبتدا وقوعندن ناشی صحيح اولديغی كبی نكرهٔ موصوفه ده دخی صحيح اولمز بو صورتده شرط حصر موجود اولماسيله نحاتك حصر ايله اولان قوللرينه مباينت تحقق ايدر وبو سؤالدن مدفع اولميوب فقط سكاكينك اعتبار تقديم وتقديری اشتراطی تقديمك حصری افادهسنده اولوب قول مذكوردن مستفاد اولان حصر ايسه مفاد تقديم اولميوب بلكه وصفدن مستفاددر زيرا عندنده وصف ايله تقييد حكمك ماعداسندن نفينه دال اوله رق رجل طويل جائنی قولنك معناسی من غير تقدير تأخير لا قصير ديمكدر وبو كا سكاكينك ماضربت اكبر اخويك قولنك معناسی ماضربت اخاك الاكبر اولوب مفيد تخصيص حصری اولديغنه قائل اولمسی دليلدر ديمك صورتيله سؤال مذكور مندفع اوله بيلور قال رحمه الله (وفيه نظر اذ الفاعل اللفظی والمعنوی سواء فی امتناع التقديم مابقيا علی حالهما فتجويز تقديم المعنوی دون اللفظی تحكم) سكاكينك ذاهب اولديغی كلام وبونك ايچون اقامه ايلديكی حجت محل نظر اولوب زيرا فاعل لفظی ايله تأكيد وبدل امثالی فاعل معنوی حال فاعليت وتابعيتده باقی اولدقجه امتناع تقديمده مساويلردر بلكه امتناع تقديم تابع اوليدر واما فاعليت وتابعيتلرينك حال زوالنده ايكيسنك دخی تقديمی غير ممتنعدر بو صورتده فاعل معنوينك تقديمنی تجويز ايله فاعل لفظينك تقديمنده بيان امتناع محض تحكم ودعوی بلا برهاندر وفاعلك بوجه ما احتمال تقديمی غير متصور وفقط تابعك جرد قطيفة و اخلاق ثياب و المؤمن العائذات قوللرنده اولديغی كبی تابعيتدن فسخ طريقيله تقديمی محتمل اولديغی ادعا دخی نابجا اولوب زيرا فاعلك امتناع تقديمی بروجه مشروح حال فعليتده اوله رق والا مبتدا قلنه رق محلنده ضمير اقامه اولنديغی تقديرده امتناعی غير مسلم وفسخك تابعده تجويزيله فاعلده عدم تجويزی تحكمدر وفسخ تابعك امثلهٔ مذكورهده وقوعيله استدلال فاسد اوله رق فسخك تابعده اعتباری اعتبار محض اهل معانی و جرد قطيفة قولنده اعتبار اولنديغی كبی زيد قائم تركيبنده دخی عينيله بونك صحت اعتباری بياندن مستغنيدر اكر سؤال اولنورسه كه فاعلك حال فاعليتده امتناع تقديمی متفق عليه اولوب تابعك حال تابعيتده امتناع تقديمی ايسه غير مسلم وبلكه كلام فصحاده وقوعی مشاهددر كه مثلا ثعالبينك تزوج ايلديكی عجوزی هجو ايلديكی قصيدهسنده اولان * بنيت بها قبل المحاق بليلة * فكان محاقا كله ذلك الشهر * بيتنده كله لفظی ذلك الشهر ايچون تأكيد اولديغی حالده تقديم اولنمشدر بنيت بها دخلت عليها معناسنه اولوب ضمير عجوزه عائددر شهرك كليسنی استيعاب ظلمات محاق كمال نفرتدن كنايهدر وشاعرك نخلهيه خطاب ايله عليك ورحمة الله السلام قولنده علی قول رحمة الله السلام اوزرينه معطوف اوله رق معطوف عليه اوزره تقديم ايدلمشدر وابيات حماسيهدن * اوكان يشكی الی الاموات مالقی * الاحياء بعدهم من شدة الكمد * ثم اشتكيت لاشكانی وساكنه * قبر بسنجار اوقبر علی فهد * بيتنده دخی وساكنه لفظی قبر اوزره عطف اولنمشدر بيت مذكورده اسم كان ضمير شان وخبری مابعدنده اولان جمله در الی يشكی يه متعلق وماموصوله اوله رق يشكی ايچون فاعل ومن بياندر كمد حزن مكتوم اولوب ثم اشتكيت كان اوزره معطوف ولاشكانی جواب اودر وسنجار وفهد موضعينك اسميدر واشكانيده اولان همزه سلب ايچون اولوب ازال شكاتی معناسنه محمولدر ايمدی انا قمت وانت قمت وهو قائم امثالنده عند قصد التخصيص انا وانت وهو ضمائری مبتدا اولميوب بلكه تأكيد اصطلاحی متقدم وجملهٔ فعليهدر وكذلك رجل جائنی بدل اصطلاحيدر جوابنده ديرزكه

تابعك حال تابعيتده امتناع تقديمی عند النحات شايع وذايع اولوب بناء عليه والمؤمن العائذات الطير قولنده طيری عائذات ايچون عطف بيان قلهرق موصوف اعتبار ايتمشلردر وما جائنی الا اخوك احد قولنده احد لفظنك بطريق الابدال رفعنی تجويز ايتميوب وبو كا امتناع تقديم بدل ايله احتجاج ايلمشلردر وبونی منع محض مكابره اولوب وتقديم فاعلك امتناعنده اولان مبتدايه التباس دليلی بعينه تابعده دخی موجوددر واما ذكر اولنان فكان محاقا كله ذلك الشهر قولی كندوسيله استشهاد اولنور ايسه اندن اولديغی ثابت اولمق لازم كلسه قبل المحاق قولنك شهره دلالتی حسبيله كله لفظنك كان فعلنده مستكن اولان ضمير ايچون تأكيد اولوب ذلك الشهر لفظی بوندن بدل وانی تفسير اولمسی محتملدر وتأكيد اولمسی تسليم اولنسه شاذ اوله رق ضرورته محمول اولوب سعدده جوازنه دليل اوله مز وبالفرض دليل اوله بيلك اقتضا ايتسه بونده اولان تقديم يالكز متبوع اوزره اولوب مطلوب ايسه متبوع وعاملدن ايكيسی اوزره جواز تقديمدر شوقدر واركه نحات واو وفا وثم واو ولا ايله اولان معطوفك ضرورت شعرده معطوف عليه اوزره تقديمنی تجويز ايدوب لكن عامل اوزره عدم تقديمنی شرط ايلمشلردر واما سعدده تأكيد وبدلك متبوع وعاملك مجموعی اوزره تقديمنه برفرد قائل اولمامشدر قال رحمه الله (ثم لانسلم انتفاء التخصيص لولا تقدير التقديم لحصوله بغيره كما ذكره) وثانيا رجل جائنی امثالی صورت منكرده اكر بنية التأخير تقديمی تقدير اولنمديغی تقديرده انتفاء تخصيصی تسليم ايتمز يعنی سكاكينك اسم منكر فی الاصل مؤخر اولوب بعده تقديم قلنمش اولديغی فرض وتقدير اولنمز ايسه صحيح مبتدائيت اولان تخصيص متفق اولور ديمسی مسلم دكلدر زيرا تخصيص اشبو تقديرتقديمدن غيری برسببيله دخی حاصل اولور نته كيم سكاكی كندوسی شر اهر ذاناب امثالنده تهويل وتحقير وتكثير وتقليل وسائر تنكيردن مستفاد اولان شيلر ايله دخی تخصيصك حصولنی ذكر ايلديكی مرور ايتمشدر مثلا معنی شر فظيع عظيم اهر ذاناب لاشر حقير ديمك اولوب مفيد تخصيص اولور وسكاكی هر نقدر تخصيص ايچون تقدير تقديمدن بشقه سبب تخصيص اولمديغنی تصريح ايتمامش ايسهده انما يرتكب ذلك الوجه البعيد عند المنكر لفوات شرط المبتداء قولی بونی مستلزمدر زيرا منكر مقدمده اشبو وجه بعيد اولان تقدير تقديمی ارتكاب شرط مبتدانك فوتندن ايچوندر ديمكله اكر وجه مذكور ارتكاب اولنمسه تخصيص حاصل اولمز وبو وجهدن غيری سبب تخصيص يوقدر ديمك لازم كلور ومصنفك اشبو منعندن جوابده تنكير تهويل وياغيريسيله نوعيته دلالت ايدوب حصر وتخصيص ايسه انجق تقديمدن مستفاد اولسيله بو صورتده بنه افادهٔ تخصيص ايچون تقدير تأخيردن لازمدر دينله مز زيرا ديرزكه آنفاً ذكر اولنديغی اوزره وصف ايله تخصيص اولنان نكره نك دخی معرف كبی مبتدا وقوعنك صحتنه مبنی تقدير تأخير ممنوع وحصر وصفدن مستفاد اولمق واجبدر والا سكاكينك كلامی قابل توجيه اولهمز زيرا سكاكی وجه بعيد مذكور انجق عند الضروره ارتكاب اولنديغنی تصريح ايدوب وتخصيص بالوصف ايله صلاحيت ابتدا حاصل اولديغی كبی وجه مذكوری ارتكابه ضرورت قالماسيله اكر حصر وصفدن مستفاددر دينمسه حصره قائل اولمامسی لازم كلوب ائمهٔ نحاتك شر اهر ذاناب قولنده اثبات تخصيص ايله اولان قوللرينه منافی اولور بلكه سكاكی طرفندن منع مصنفه جواب بودركه صورت منكرده اعتبار تقديم وتأخير تنكيردن مستفاد اولان وصفدن حاصل اوله جق تخصيص نوعی قصد اولنمديغی حالده اولوب بوقيد اطلاق اوزره دكلدر يعنی سكاكينك صورت منكرده تقديم وتأخير اعتبارندن بشقه سبب تخصيص يوقدر ديمسندن مرادی تخصيص جنسی وفرديده ديمكدر رجل جائنی كبی لاامرأة وياخود لارجلان معناسنهدر قال رحمه الله (ثم لانسلم امتناع ان يراد المهر شر لاخير) ثالثا شر اهر ذاناب قولنده المهر شر لاخير دينلمكلك امتناعنی دخی تسليم ايتمز زيرا بو امتناعه نه عقلا ونه نقلا دليل اولميوب خير دخی شر كبی بعضاً هرير كلبه سبب اولمسی عند العقل تسليم اولنمز شی دكلدر شيخ عبد القاهرك قول

مذكورده امر اوزره شر تقديم اولنمسى زيرا معنى . ان الذى اهره من جنس الشر لامن جنس الخير .
يعنى هر بركايه سبب اولان جنس شردندر جنس خيردن دكل ديمكدر دو بيانى خلاف امتاعى مبتدر
قال رحمه الله (ثم قال السكاكى ويقرب من هو قام زيد قائم فى التقوى لتضمنه الضمير) سكاكى
بيان صور تخصيصدنصكره ديمشدركه . زيد قائم . تركيبى تقوى حكمى افاده ده . هو قام . كبيدر
زيرا . قائم . لفظى . قام . كبى ضميرى متضمندر بو جهتله زيد قام تركيبنده اولديغى كبى بونده دخى
اسناد تكرر ايدرك حكم قوت بولور لكن هو قام تركيبنده من غير شبهة تقوى موجود اولوب زيد
قائم تركيبنده وجود تقوى شبهة عدميله مشوبدر وسكاكى . يقرب . تعبير ايدوب و . نظيره . امثاليله
عدم تعبيرينك وجهى بيانده زيرا قائم لفظى انت قائم وانا قائم وهو قائم مثللو صور خطاب وحكايه
وغيبتده متفاوت اولمديغى جهتله خالى عن الضمير شبيه اولديغى بيان ايتمسيله مصنف رحمه الله
بونى صدد بيانده بيورر لركه (وشبهه بالخالى عنه من جهة عدم تغيره فى التكلم والخطاب والغيبة)
يعنى سكاكى قائم لفظى ضميرى متضمن اولمسيله برابر تكلم وخطاب وغيبتده عدم تغيرى جهتندن
خالى عن الضمير تشبيه ايلدى ديمكدر بعضيلر . وشبهه . لفظى . ضربه . وزننده مخفف ومفعول معه
اولمق اوزره اسم منصوب ظن ايتمشلردر بوصورتده معنى زيد قائم قولى هو قام تركيبنده قريب
اولمسى قائم لفظنك خالى عن الضمير مشابهتيله برابر ضميرى تضمنندن ايچوندر ديمك اولور وبو
وجهه كوره . يقرب . قولى ايكى امره شامل اولمش اولوركه بريسى افادهٔ تقويده هو قام تركيبنه
مقاربتى وديكرى كمال تقوى بى مفيد اولمامسيدر بوصورتده . لتضمنه . قولى امر اوله و . وشبهه .
قولى ثانى يه علت اولور لكن بوصورته جملده اولان تعسف غير منكردر واكر كلامى بومعنايه حمل
ايتك مراد اولنورسه . وشبهه . قولى . مثله . وزننده جر ايله . لتضمنه . قولنه عطف اولنمق لازم
كلور زيرا بوصورتده معناى مذكوره دلالت كلام واضح اولور قال رحمه الله (ولهذا
لم يحكم بانه جملة) وقائم لفظى خالى عن الضمير شبيه اولديغندن . زيد قائم . تركيبنك وجود ضمير
ايله برابر جمله اولمسيله حكم اولنمدى واما . زيد الضارب . مثللو صلهٔ موصوادهٔ جمله اولمسيله
حكم اولنمسى اصلى فعل اولوب صورت لام تعريفده بولنسان ال كلمه سنك صريح فعل اوزره
دخولنده اولان كراهيتنه مبنى صورت اسمه عدول اولنديغندن ايچوندر قال رحمه الله (ولا
عومل معاملتها فى البناء) دخى قائم لفظى وجود ضمير ايله برابر بناده جمله معامله سيله معامله اولنميوب
. جاءنى رجل قائم . وضربت رجلا قائما . ومررت برجل قائم . امثالنده معرب قلندى الحاصل
قائم لفظى فعل كبى ضميرى متضمن اولوب وخالى عن الضمير مشابه اولديسه بونده ايكى جهته
رعايت اولنه رق وجه اول تقويده . هو قام . تركيبنه قريب عد اولنوب وجه ثانى جمله عد اولنميه رق
ومبنى اولمقده جمله معامله سى اجرا اولنمامسيله در اكر سؤال اولنورسه كه زيد قائم تركيبندن
قائم لفظنده افراد واعراب ايله حكم خالى عن الضمير مشابهتندن ايچون اولسيدى . زيد قائم ابوه .
مثللو ظاهره اسناد اولنان اسم فاعلده افراد واعراب ايله حكم اولنمامق واجب اولوردى زيرا
بوصورتده بعينه فعل كبى اولوب فعل ايسه ظاهره اسناد اولنديغى صورتده تفاوت ايتمز
جوابنده ديرزكه ظاهره اسناد اولنان اسم فاعل مسند الى الضميره تابع قيلنوب حكم افرادده
مسند الى الضميره حمل اولنه رق مسند الى الضمير كبى مفرد اولمقليله حكم اولنمشدر
قال رحمه الله (ومما يرى تقديمه كاللازم لفظ مثل وغير فى نحو مثلك لا يبخل وغيرك لا يجود بمعنى
انت لا تبخل وانت تجود) و . مثل . وغير . كلمه لرى على سبيل الكنايه استعمال اولندقلرى محللرده
مسند اوزرينه تقديمى لازم كبى عد اولنان الفاظدندر نفيده . مثلك لا يبخل . و . غيرك لا يجود . كبى
انت لا تبخل وانت تجود معناسنه در يعنى سنك مثلك بخل ايتمز وسنك غيرك جود ايلمز ديمك سن
بخل ايتمزسين وسن جود ايدرسين ديمكدن كنايه در وايجابده . مثل الامير حمل على الادهم
والاشهب . وشاعرك * غيرى باكثر هذا الناس ينخدع * ان قاتلوا جبنوا اوحدثوا شجعوا * قولى كبيدر

بوقوللردن مقصد اميره مثل اثباتيله مماثل امير اولمق اوزره اثبات اولنان شخص آخر اسب جنسندن ادهم
واشهب احسان ايدر ومتكلمك غيريسى خدعه ايلر معناسى اولميوب بلكه مراد حمل واعطاء اسبى اميره
اثبات وشاعر نفسندن ميدان حروبده جبانت وحين محادثه ومصاحبتده شجاعت اظهار ايتمك خديعه سنى
نفيدن عبارة در ايدى اول يعنى . مثل . لفظيله اتيان اولنان قوللر مخاطبه وبلكه مثلك مضاف
اولديغى شيئه فعلك ثبوت ويانفيدن كنايه در زيرا برشخصك مسد ومقامنده قائم اولان واخص
اوصافيله متصف بولنان كسه اوزرينه برفعل اثبات وياخود نفى اولنه رق وبو اثبات ونفيدن
شخص مذكورك موصوف اولديغى صفتله متصف اولان كسه نك شو فعلى ايشلمسى وياخود
ايشلمامسى مقتضاى قياس وموجب عرفدر ديمك قصد اولنديغى كبى او فعلك اوشخصه لذاته ثابت
وياخود لذاته شخص مذكوردن منفى اولمسى طريق اولويتله تحقق ايدر وثانى يعنى . غير .
لفظيله اتيان اولنان قوللر غير لفظنك مضاف اولديغى كسه يه نفيده فعلك ثبوتندن وايجابده
سلبندن كنايه در زيرا مثلا غيرك لا يجود قولنده جود مخاطبك غيريسندن نفى اولنديغى حينده
مخاطب ايچون ثابت اولور زيرا جود امر موجود اولوب البته قائم اوله جغى برمحلدن لازمدر
و . غيرى باكثر هذا الناس ينخدع . قولنده متكلمك غيرى انخداع ايله متصف بركسه نك وجودنى
افاده ايتمكلكى قصده اولنميه رق غير ايچون انخداع اثبات اولنوب ونفى الجمله عدم انخداعك بركسه يه ثبوتنده
شك اولمامسيله متكلمدن انخداعك سلبى لازم كلور بوجهتله مثل وغير لفظلرى على سبيل الكنايه
استعمال اولنوب مثلك لا يوجد قوليله شاعرك * غيرى جنى وانا المعاقب فيكم * فكاننى سبابة المتندم *
بيتنده اولديغى كبى مضاف اليهلرينه مماثل ويا مغاير اولان برشخص ايچون فعلك ثبوت ويا انتفاسنى
قصد افاده يه محمول اولمدقلرى تحقق ايدر زيرا قول مذكوردن مقصود مخاطبك مثلنى نفيدر
وبيتده تقديم مسند سبابهٔ متندمه تشبيهى تصحيح ايتمك اوزره تخصيص ايچون اولوب نفى واثبات
منطوق كلامدن مفهوم اوله رق احدهما آخردن كنايه دكلدر وتقديمك مثابهٔ لزومده اولمسى على
سبيل الكنايه استعمال ايله قيدى زيرا فعلك مضاف اليه اولان كسه يه مماثل ويا مغاير اولان انسان
ايچون اثبات ويانفى معناسى قصد اولنديغى صورتده لفظين مذكورينك مسند اوزره تقديمى
لازم مثابه ده اولمز وبو كا مصنف رحمه الله اشارتله بيورر لركه (من غير ارادة تعريض
بغير المخاطب) تعريضدن مراد قاموسدن استفاده اولنديغى وجهله عدم تصريحدر غير
مخاطبله مراد مخاطبك غيريسى اولان شخص معيندر بوصورتده معنى مخاطبك غيرى برمعين عدم
تصريح مراد ايتمكسزين ديمك اولوب بوده اصلا معين مراد اولمامسى وياخود مخاطبك غيرى برمعين
مراد ايسه ده اشتهارنه مبنى مثل وياغير ايله كنايه قلنه رق تصريح ايدلمامسى طريقلرندن بريله اولور
نته كيم مثلك وغيرك لفظلريله مخاطبك غيرى يه تعريض مخاطبك غيرى برانسان مراد اولنمسيله اولور
ومخاطبك غيرى مماثل وغير مماثل اولمقدن اعمدر مصنفك اشبو . من غير ارادة . قولى ظرف مستقر
اوله رق . نحو مثلك . قولنده مقدر اولان قولدن حالدر زيرا تقديركلام نحو قولك مثلك
لا يبخل در ايدى معنى . حال كون ذلك القول او الكلام ناشئا من غير ارادة التعريض . يعنى قول
وياكلام مذكور ارادهٔ تعريضك غيريسندن ناشى اولديغى حالده ديمكدركه ارادهٔ تعريضدن
نشأت ايتمامشدر ديمك اولور زيرا كلامك ارادهٔ تعريضه مغاير اولان شيدن ناشى اولمقلغنه ارادهٔ
تعريضدن ناشى اولمامسى لازم كلور مثلا . ضربنى من غير ذنب . قولنك مفادى ضربا ناشئا من ذنب
ديمكدر وكلامك ارادهٔ تعريضدنناشى اولمامسى غيرى ينخدع وغيرى فعل كذا قوللرى امثالى
اولوب انا لا انخدع وانا لم افعله مفادنده در مصنفك اشبو من غير ارادة تعرض قوليله ضربنى من غير
ذنب امثالى بودخى غير كلمه سنك على سبيل الكنايه استعمال اولنديغى مسند اليهك غيرى برمقام
اولوب بومقامده غير كلمه سى اوزرينه من لفظى ادخال اولنور قال رحمه الله (لكونه اعون
على المراد بهما) لفظين مزبورينك ارادهٔ كنايه ده مسند اوزرينه تقديمى مثابهٔ لزومده اولمسى

تقدیمك ترکیبین مزبورین ایله اولان مراد اوزره مزید اعانه سندن ایچوندر زیرا بوترکیبلر کندولریله نفس حکم مطلوب اولان کنایه قبیلندندر چونکه بحث مخصوصنده ذکر اولنه جغی اوزره . کنایه . اوچ قسم اولوب اول طویل النجاد کبی کندوسیله صفاتدن برصفت مطلوب اولنان کنایه درکه مطلوب طول قامتدر ثانی غیرك لایجود ومثلك لا یبخل امثالی کندوسیله نسبت یعنی برامرك برامره اثباتی قصد اولنان کنایه اولوب مقصود جود وعدم بخلك غیر ومثل لفظلرینك مضاف اولدیغی شیلره اثبات اوله رق صدد بیانده اولدیغمز کنایه بوقسمندر وقسم ثالث حی مستوی القامه عریض الاظفار کبی کندوسیله صفت ونسبتك غیری مطلوب اولنان کنایه اولوب مراد انساندر وحکمك بطریق الکنایه اثباتی ابلغ اولوب نته کیم قریبا وجه ابلغیتی بیان اولنسه کرکدر وتقدیم تقوی حکمی مفید اولدیغندن حکمك بطریق المبالغه اثباتی اوزره اعوندر حاصلی تقدیمدن مقصود رد مخاطب ایچون حکمی تقویه اولمیوب بلکه مثل وغیر لفظلریله قصد اولنان علی وجه الابلغ افادهٔ حکمه اعانه وتعاضددن ایچوندر ومصنفك . یری تقدیمه کاللازم . قولی شیخك دلائل الاعجازده اولان عبارهسی اولوب معناسی حکمده مبالغه کنایه ایله حاصل اولدیغی جهتله مقتضای قیاس وموجب عرف تقدیم کبی تأخیر دخی جائز اولوب لکن قطعا خلاف تقدیم اوزره استعمال واقع اولمدیغندن تقدیم امر لازم کبی کورلمشدر دیمکدر شیخ بو معنایی ایضاحده کلام فصحا تتبع وتصفح اولنسه بو اسمینك یعنی غیر ومثل کلمه لرینك معنای مذکور مراد اولندیغی محلرده ابدا فعل اوزرینه تقدیم اولندیغی مشاهده ایدر وتقدیم اولنمدقلری صورنده ترکیبین مذکورینده بو معنایی غیر مستقیم کوررسین مثلا . یفعل کذا مثلك . ویاخود . غیرك . دینلسه بو کلامی جهتندن مقلوب وصورتندن مغیر بولور ولفظی معناسندن بعید وطبعی بوصورته رضادن آبی مشاهد اولورسین دیو بیان ایلمشدر قال رحمه الله (قیل وقد یقدم لانه دال علی العموم نحو کل انسان لم یقم) وبعضیلر دیمشدرکه بعضا . کل . کلمه سیله مسور اولان مسند الیه حرف نفیه مقرون اولان مسند اوزرینه تقدیم اولنور زیرا تقدیم عمومه یعنی لفظ کلك مضاف اولدیغی شیئك هر برافرادندن حکمك نفیی اوزره دلالت ایدر . کل انسان لم یقم . کبی زیرا بوترکیب افراد انساندن هر براحددن قیامك نفیینی افاده ایدر قال رحمه الله (بخلاف مالو اخر فانه یفید نفی الحکم عن جملة الافراد لاعن کل فرد وذلك لئلا یلزم ترجیح التأکید علی التأسیس) لکن تأخیر مسند الیه ایله مثلا . لم یقم کل انسان . دینلمك صورت تقدیمك خلافنده اولوب زیرا جملهٔ افراددن نفی حکمی افاده ایدرك هر بر فرددن نفیی مفید اولمز وصورت تقدیمك هر بر فرددن نفیی مفید اولوب وتأخیر جملهٔ افرادن نفیی افاده ایتمسی تأکیدك تأسیس اوزرینه لزوم ترجیحندن احترازه مبنیدر . تأکید . لفظ کل قبل دخوله حاصل اولان معنانك تقریر وتأکیدنی مفید اولمقدن و . تأسیس . لفظ کل قبل الدخول حاصل اولمیان برمعنای آخری افاده ایتمسندن عبارهدر یعنی اکر تقدیم عموم نفیی وتأخیر نفی عمومی مفید اولمسه تأکیدی تأسیس اوزرینه ترجیح لازم کلور بو ایسه باطلدر زیرا کلامی برمعنای غیر حاصلی افادهیه حمل ایتمك معنای حاصلی اعادهیه حملدن خیر اولمسیله تأسیس تأکیددن خیردر ولازم باطل اولدیغی کبی ملزوم اولان حمل علی التأکید ده باطل اولور اکر معارضه اولنورسه که کل کلمه سنك تأکیدده استعمالی اکثر اولمسیله تأکیده حملی راجح اولور یعنی دلیل مذکور تأسیسه حملی مثبت ایسهده تأکیدده کثرت استعمالی دخی تأکیده حملنی اثبات ایدر جوابنده دیرزکه کل کلمه سنك تأکیده استعمالی تأسیسده استعمالندن اکثر اولدیغی تسلیم اولنسه اشبو کثرت استعمال بزم ذکر ایتدیکمز دلیله معارض اولهمز زیرا وضع کلام افادهٔ معنایه اولمسیله دلیل مذکور کثرت استعمالدن اقوی در وکأن قائل مذکور اصل دعواده یعنی مسند الیه مسور بالکل حرف نفیه مقرون اولان مسند اوزرینه تقدیمی عموم سلب وتأخیری سلب عموم ایچون اولمسنی ادعاده استعمال بلغایه تمسك ایدوب ذکر اولنان . لئلا یلزم

ترجیح التأکید علی التأسیس . قولنی بوطریق اوزره وضعك سبب باعثنی بیان ایچون اتیان ایلمشدر والا استدلال ایله لغت ثابت اولمز ☼ وذکر اولنان ترجیح التأکید علی التأسیسده اولان ملازمه نك صدد اثباتنده ایراد اولنه جق مقال برطاقم اصطلاحات منطقیه یی حاوی اولمسیله بونلرك برنبذه ایضاح وبیانی مناسب مقام اتخاذ اولندی شویله که انسانك قوهٔ ناطقه دلالتیله ابنای جنسی بیننده مابه الامتیازی اولان فکر ونظرکه بیلنمسی قصد اولنان امور مجهوله یه اشیاء معلومه معونتیله وصولدن عبارهدر مثلا صاحب حس وحرکه اولان شی حیوان ایدوکی معلومی اولان کمسه بادیهده قرار ایدر برشبح مشاهده ایتسه حس وحرکه صاحبی اولمسنی ذهننده مقدمه وترتیب ایدرك بوندن انتقال ایله شبح مذکورك حیوانیتیله حکم ایلر وبوصورتله اولان فکر ونظره اهل میزان قیاس اطلاق ایلمشلردر وبوقیاسك اجزاسی برقاچ قضیه اولوب حاصلی ایکی حکمدن دیکر برحکمی تحقق ایتدیرمکدر قدما برقاچ سوزدن مرکب سوزدرکه تسلیم اولندیغی حالده انلردن دیکر برسوز لازم کلور دیو تعریف ایتمشلردر وبوسوزلره . مقدمه . وتبین ایده جك سوزه . نتیجه . اطلاق اولنوب ونتیجه نك . موضوعنه . حد اصغر . ومحمولنه . حد اکبر . وایکیسنه بردن . طرفین . تعبیریله مقدمهلردن حد اکبرك بولندیغی قضیهیه . کبرا . وحد اصغرك بولندیغنه . صغرا . دیمشلردر . قضیه . تصدیقی متضمن اولان جمله درکه قدما قضیه برسوزدرکه انی سویلیانه صادقسین ویا کاذبسین دینلمك صحیح اولور دیو تعریف ایتدیلر و . قضیهٔ حملیه . اوچ جزدن مرکب اولوب کندوسنده قیام وقعود امثالی برحالك بولنوب ویا بولنمدیغنه حکم اولنان جزئه . موضوع . واشبو اثبات ویانفی اولنان جزء ثانییه . محمول . ومحمولك موضوعه ارتباطنه . نسبت حکمیه . اطلاق اولنوب بونسبته دلالت ایدن لفظ مذکور ویا مقدره . ادات ربط . و . رابطه . تسمیه اولنور وبوربط اکر اثبات صورتیله اولورسه . ایجاب . ونفی ایله اولورسه . سلب . دینلور ☼ قضیه یی اقسام عدیدهیه تقسیم ایتمشلردر کمیت اعتباریله تقسیمی شو وجهله درکه موضوع قضیه کرك موجبه اولسون وکرك سالبه اولسون اکر جزئی حقیقی اولورسه زید ویا هذا عالم ویا لیس بعالم کبی . قضیهٔ شخصیه . ومخصوصه . اطلاق اولنور واکر موضوع کلی اولورسه بوصورتده اشبو موضوع کلی اوزرینه حکم موضوعك عنوانی اعتباریله اولوب ذات موضوعه سرایتی قصد اولنمزسه . الانسان حیوان ناطق . کبی هرنقدر فی نفسه سرایتی ممکن اولسهده . قضیهٔ طبیعیه . تعبیر اولنور واکر موضوع کلینك تحتنده اولان افراد شخصیه ویا نوعیهیه حکمك سرایتی قصد اولنوب کلا ویا بعضا کمیت بیان اولنمزسه . الانسان فی خسر ولیس فی خسر . کبی . مهمله . تسمیه ایدیلور واکر کمیت افراد بیان اولنورسه . محصوره . و . مسوره . وکمیته دلالت ایدن شیئه . سور . اطلاق اولنه رق بوده اکر کندوسنده کل افراد اوزرینه حکم اولنورسه . قضیهٔ کلیه . وبعض افراد اوزره حکم اولنورسه . جزئیه . در ☼ وموجبهٔ کلیهنك سوری . کل . لفظی امثالی اولوب محمول موضوعه مساوی ویاخود موضوعدن اعم اولدیغی صورتده صادق اولور . کل انسان ناطق . ویاخود . حیوان . کبی وسالبهٔ کلیهنك سوری . لاشیء . امثالی اولوب موضوع ومحمول کلیاً متباین اولدقلری حینده صادق اولور . لاشیء من الانسان بفرس . کبی وموجبهٔ جزئیهنك سوری . بعض . لفظی امثالی اولوب کلیاً متباین اولان موضوع ومحمولك ماعداسنده صادق اولور . بعض الحیوان انسان . کبی وسالبهٔ جزئیهنك سوری . بعض لیس . و . لیس کل . لفظلری امثالی اولوب محمول موضوعه مساوی اولمدیغی ویاخود موضوعدن مطلقا اعم اولدیغی صورتده صادق اولور . بعض الحیوان لیس بانسان . کبی ☼ امدی کلیتیندن هر بریسی کیفده یعنی ایجاب وسلبده کندولره موافق اولان جزئیهدن بحسب التحقق مطلقا اخص وکیفده مخالف اولان جزئیهیه مباندر وکلیتین بیننده مباینت کلیه اولوب وبین الجزئیتین عموم من وجه واردر ومهمله قوهٔ جزئیهده وشخصیه حکم کلیهدهدر واحوال اعیان موجوداتدن باحث اولان علوم حکمیهده طبیعیات غیر مستعملدر ☼ و . الانسان کذا . قولی امثالنده . الف لام . عهد خارجی شخصییه حمل اولنورسه

قضیه شخصیه و جنس اولدیغی حیثیتدن جنسه حمل اولنورسه طبیعیه ومطلقا ضمن افرادده تحقق حیثیتدن جنسه حمل اولنورسه مهمله وعلی الاطلاق اولمیوب ده لام استغراقده اولدیغی اوزره کل فرد ضمننده تحقق حیثیتدن جنسه حمل اولنورسه کلیه وعهد ذهنیده اولدیغی کبی بعض غیر معین ضمننده تحقق حیثیتدن جنسه حمل اولنورسه جزئیه اولوب علی الاخیرین حرف تعریف سور اولمش اولور ※ وکل لفظی نکره یه اضافه سنده اولدیغی کبی بعضاً افرادی اولهرق مستعمل اولوب کندوسیله افراددن هر بر فرد مراد اولنور بو صورتده آنفاً ذکر اولندیغی اوزره سور اولور و بعضاً کل مجموعی اولهرق مستعمل اولوب مجموع اجزا معناسی قصد اولنور نته کیم . کل الرمان اکلت . مثلاو معرفه یه اضافه سی حیننده بو معنایه محمول اولوب بو صورتده سور اولمیه رق . مجموع افراد الانسان . قولنده اولدیغی کبی عنوان موضوع اولور بو تقدیرده اکر مجموع مشخص معناسی مراد اولنورسه قضیه شخصیه واکر کل ویا بعض مجموع مراد اولنورسه علی حسب الاراده کلیه ویا جزئیه اولور ※ وقضیه نك کیفیت جهتیله دخی اقسام ثلثه سی اولوب موجبه وسالبه ومعدوله دن عبارهدر که محمولك موضوعنه ثبوتیله حکم اولنان . موجبه . وموضوعنك محمولندن سلبیله حکم اولنان . سالبه . در و . معدوله . بر قضیه در که کندوسنده حرف سلب بر شیدن جز اولور بوده موجبه وسالبه اولمقدن اعم اولهرق یا حرف سلب موضوعدن جز اولور بو صورتده . معدولة الموضوع . اولور اللاحی جماد . کبی ویاخود محمولدن جز اولوب . معدولة المحمول . اولور . الجماد لا عالم . کبی ویاخود طرفیندن جز اولوب . معدولة الطرفین . اولور . اللاحی لاعالم . کبی اشته معدوله ایله سالبه بیننده اولان فرق ایچون اتیان اولنان وجه لفظی بوندن عباره اولوب لکن . لم یقم انسان . سالبه اولدیغی حالده حرف نفی جزء موضوع اولمسیله ذکر اولنان تعریف معدوله ده داخل اولور بلکه تحقیق اولان اکر حکم سلب ربط ایله اولورسه . سالبه . وربط سلب ایله اولورسه . معدوله . در مثلا . انسان لم یقم . قولنده خبر ضمیر اوزرینه مشتمل اولان جمله اولمسیله محمول مضمون جمله نك مجموعی یعنی فاعله منسوب اولان سلب قیام اولوب مبتدا اوزرینه حکم حکم بالایجاب اولهرق معدوله اولور ولم یقم انسان قولنده حکم نسبت قیامی انساندن سلب اولمسیله سالبه اولور فاضل طوسینك تقریرندن مستبان اولان بودر ومعدوله نك عدیلنه عموما محصله تعبیر اولنورکه قضیه کرك موجبه اولسون وکرك سالبه اولسون طرفینی لفظاً ومعناً وجودی اولدیغی صورتده . محصله . تسمیه قلنور . الانسان حیوان . یاخود . لیس بفرس . کبی والا معدوله در و بعضا محصله یوندن قضیهٔ موجبه یه تخصیص اولنوب سالبه یه . بسیطه . دینلور وموجبهٔ معدولة المحمول ایله سالبهٔ بسیطه بیننده لفظاً ومعناً فرق متحققدر اما فرق لفظی عدولده غالب اولان لا وغیر امثالنك وسلبده لیس امثالنك استعمالی و بوده معدوله ده . زید هو لیس بقائم . کبی رابطهٔ ایجابك ادات سلب اوزره تقدیمیله بسیطه ده . زید لیس هو بقائم . مثلاو ادات سلبدن رابطه نك تأخیریدر وفرق معنوی معدوله محمول عدمینك وقوع ثبوتیله حاکمه اولمسیدر که مفهوم ربط سلبدر و بسیطه محمول وجودینك لا وقوعیله حاکمه اولمسیدر که سلب ربط مفهومندن عبارهدر و بوده سالبهٔ بسیطه بحسب الصدق مطلقا موجبهٔ معدولة المحمولدن اعمدر زیرا صدق موجبه واقعده تحقق وجود موضوعه متوقفدر سالبه ایسه بونك خلافنده اولوب صدقنده وجود خارجی معتبر دکلدر ※ ایمدی ذکر اولنان ترجیح التأکید علی التأسیسده اولان ملازمه نك بیانی صورت تقدیمده شو وجهله درکه . کل انسان لم یقم . قولمزك اصلی . انسان لم یقم . اولهرق موجبهٔ مهمله در زیرا کندوسنده کلا وبعضاً محکوم علیهك کمیت افرادی اهمال اولنمشدر ومعدولة المحمولدر زیرا حرف سلب محمولدن جز قلنهرق محمولدن انفصال ایتمز وحرف نفیك ما بعدنده رابطه تقدیریله مثلا . انسان لم هو یقم . دینلمك ممکن اولمز اکر تقدیر ممکن اولمق لازمکلسه . زید لیس بقائم . کبی اولوقت جزئیت بولنیوب سالبه اولور و بو وجهله حرف سلب محمولدن جز قلندقدنصکره اشبو ایجاب وسلبدن مرکب اولان محمول یعنی لم یقم موضوع اولان انسان ایچون اثبات اولنمشدر

و واقع ونفس الامرده بو وجهله اولدیغندن قضیهٔ مذکوره موجبهٔ معدوله قیلنوب سالبهٔ محصله قیلنمشدر والا سالبهٔ محصله اولمسی دخی دعوای مثبت اولوب بلکه موجبهٔ مهملهٔ معدولة المحمول سالبهٔ جزئیه قوتنده اولدیغنك اثباتنده عدم احتیاج جهتندن اثبات مدعاده سالبهٔ محصله یه حملی دها اظهر اولوردی و وجود موضوع عندنده مانحن فیهمزده اولدیغی کبی موجبهٔ معدوله ایله سالبهٔ محصله بیننده بحسب المعنی فرق اولمیوب و بو سببدنناشی موجبهٔ معدوله سالبهٔ جزئیه قوتنده قلنمشدر والا سالبهٔ جزئیه انتفاء موضوع عندنده دخی صادق اولمسیله موجبهٔ معدوله دن اعمدر ایمدی . انسان لم یقم . قولمز موجبهٔ معدولة المحمول اولدیسه معناسی انتفاء قیامك جملهٔ افراده ثبوتی اولوب هر بر افراده ثبوتی دکلدر و حاصلی معنای لازمیسی قیامك جملهٔ افراددن نفیی اولوب هر بر فرددن نفیی مفید دکلدر قال رحمه الله (لان الموجبة المهملة المعدولة المحمول فی قوة السالبة الجزئیة) زیرا انسان لم یقم کبی موجبهٔ مهملهٔ معدولة المحمول عند وجود الموضوع لم یقم بعض الانسان کبی سالبهٔ جزئیه قوتنده اولوب بحسب الصدق یکدیکره متلازمدر زیرا مهمله ده لفظ انسانك صادق اولدیغی شیدن افرادك جمیعی ویاخود بعضیسی اولمقدن اعم اولهرق انتفاء قیام ایله حکم اولنمش اولدیغندن علی کلا التقدیرین بعضدن نفی قیام صادق اولور زیرا مفهوم معدوله اولدیغی اوزره قیامك بعض افراددن انتفاسی صورتده بعض افرادن نفی قیام ثابت اولهجغی مثلاو جمیع افرادن انتفاسی تقدیرده دخی بعض افرادن نفی قیام متحققدر کذلك مفهوم سالبهٔ جزئیه اولدیغی اوزره هر نرده بعض افرادن نفی قیام صادق اولسه مفهوم معدوله اولدیغی اوزره فی الجمله ماصدق علیه الانساندن انتفاء قیام صادق اولور اویله اولنجه هر نه زمان . انسان لم یقم . صادق اولسه . لم یقم بعض الانسان . صادق اولور وهر نه زمان . لم یقم بعض الانسان . صادق اولسه . انسان لم یقم . صادق اولور وهر نقدر ذکری سبق ایلدیکی اوزره معدوله ده وجود موضوع شرط اولوب سالبه من غیر وجود الموضوع دخی صادق اولمسی جهتندن بحسب التصادق اعمیت درکار ایسه ده لکن مانحن فیهمزده وجود موضوع مفروض ومقدردر بو جهتله سالبهٔ جزئیه قوتنده اولدیغی تحقق ایدر قال رحمه الله (المستلزمة نفی الحکم عن الجملة) . السالبة الجزئیة . قولنه صفت اولوب موجبهٔ معدوله علی سبیل رفع الایجاب الکلی جملهٔ افرادن نفی حکمی مستلزم اولان سالبهٔ جزئیه قوتنده دیمك اولور وسالبهٔ جزئیه نك جملهٔ افرادن نفی حکمی استلزامی زیرا موجودة الموضوع اولان سالبهٔ جزئیه نك صدقی یا حکمك کل فرد من الافرادن منفی اولمسیله ویاخود بعض افرادن منفی و بعضیسنه ثابت اولمسیله اولهرق علی کل تقدیر جملهٔ افرادن نفی حکم لازمکلور قال رحمه الله (دون کل فرد) سالبهٔ جزئیه هر بر فرددن نفی حکمی مستلزم دکلدر زیرا بعض افرادن منفی و بعض آخره مثبت اولمسی جائزدر ※ اویله اولنجه . انسان لم یقم . قولمز . کل . کلمه سی داخل اولمقسزین جملهٔ افرادن انتفاء قیام معناسنده اولوب هر بر افرادن قیامك انتفاسی معناسنده اولمدیسه . کل . کلمه سنك دخولندنصکره ده ینه بو معناده اولمق لازمکلسه تأکید اولهرق تأسیس اولمیوب ترجیح التأکید علی التأسیسی مستلزم اولور بناء علیه . کل انسان لم یقم . قولمزی هر بر افرادن انتفاء قیام معناسنه حمل ایتممز واجب اولمشدر تا که کل کلمه سی معنای آخری تأسیس ایچون اولوب معنای اولی تأکید اولمیه قال رحمه الله (والسالبة المهملة فی قوة السالبة الکلیة المقتضیة نفی الحکم عن کل فرد) صورت تأخیرده اولان ملازمه یی بیاندر یعنی مسور بالکل اولان مسند الیهك مسنددن تأخیری صورتنده سلب عموم ونفی شموله محمول اولمیوب ده کل افرادن نفی حکمه یعنی عموم سلب وشمول نفیه حمل اولنسه تأکیدك تأسیس اوزرینه لزوم ترجیحی شو وجهله درکه . لم یقم کل انسان . ترکیبنك اصلی . لم یقم انسان . اولوب سالبهٔ مهمله غیر مسوره در سالبهٔ مهمله ایسه هر بر فرددن نفی حکمی مقتضی اولان . لاشیء من الانسان بقائم . کبی سالبهٔ کلیه قوتنده در ※ سالبهٔ کلیه نك هر بر افرادن نفی حکمی اقتضاسی صریح اولوب وسالبهٔ جزئیه نك جملهٔ افرادن نفی استلزامی هر بر افراد ویاخود بعض افرادن نفی حکمه محتمل اولهرق علی کل حال

جملهٔ افرادن نفی مستلزم اولمسی طریقیله اولدیغندن مصنف رحمه الله اولده المستلزمة وثانیده المقتضیة قولیله تعبیر ایلمشدر ومنطقیون عندنده مطلقا مهمله جزئیه قوه سنده اولدیغی مقرر بولندیغی حالده بو مقامده سالبهٔ مهمله قوهٔ کلیه ده اولمسیله حکم اولندیغندن بیانه حاجت مس ایدرك مصنف رحمه الله بوکا اشارتله بیوررلرکه (او رود موضوعها فی سیاق النفی) یعنی سالبهٔ مهمله نك سالبهٔ کلیه قوه سنده اولمسی موضوعی منکر وکل کلمه سیله غیر مصدر اولدیغی حالده سیاق نفیده ورودندن وسیاق نفیده واقع اولوب کل کلمه سیله مصدر اولمیان هر بر نکره ایسه عمومی مفید اولدیغندن ایچوندر وموضوع منکرك کل کلمه سیله مصدر اولمامسیله تقییدی زیرا نفیده عمومی افاده ایدن نکره انجق اثباتده وحدتی افاده ایدن نکره‌در واما لفظ کل ایله مصدره اولان نکره کبی اثباتده عمومی افاده ایدن نکره نفیده انجق نفی عمومی افاده ایدوب عموم نفیی افاده ایتمز زیرا رفع ایجاب کلی سلب جزئیدر ونوقتکه اشبو سالبهٔ مهمله سالبهٔ کلیه قوه سنده اولدیسه ۰لم یقم انسان۰ قولمزك معناسی هر بر فرد انساندن قیامك نفیی اولوب لفظ کل ادخال اولنه رق ۰لم یقم کل انسان۰ دینلدیکی کبی بنه معناسی هر بر فرددن نفی قیام اولمق لازم کلسه ترجیح التأکید علی التأسیس لازم کلوب بناء علیه معناسی جملهٔ افرادن نفی قیام اولمق واجب اولمشدر تاکه کل کلمه‌سی معنای آخری تأسیس ایچون اوله الحاصل کل کلمه‌سی ادخال اولنمزدن مقدم تقدیم مسند الیه سلب عموم ایچون اولمسیله کل کلمه‌سنك دخولندن صکره لاجل التأسیس عموم سلب ایچون اولمسی لازم کلمشدر کذلك کلمهٔ مذکوره‌نك دخولندن مقدم تأخیر مسند الیه عموم سلب ایچون اولمسیله بعد الدخول ترجیح التأکید علی التأسیسدن احترازا سلب عموم ایچون اولمق واجب اولمشدر زیرا لفظ کل اشبو معنییندن بریسنی افاده‌دن خالی اولمامسیله احدهمانك انتفاسی عندنده بالضرور آخر تحقق ایدر

قال رحمه الله (وفیه نظر لان النفی عن الجملة فی الصورة الاولی وعن کل فرد فی الثانیة انما افاده الاسناد الی ما اضیف الیه کل وقد زال ذلك بالاسناد الیها فیکون تأسیسا لا تأکیدا) اشبو ذکر اولنان قول بعض محل نظردر زیرا ۰کل انسان لم یقم۰ جملهٔ افرادن و۰لم یقم کل انسان۰ هر برافرادن نفیی افاده ایچون اولدقلری تقدیرده کل کلمه‌سی تأکید ایچون اولمسنك وجوبنی تسلیم ایتمیزکه تاکه ترجیح التأکید علی التأسیس لازم کله زیرا صورت اولیده یعنی ۰انسان لم یقم۰ مثلاو ۰موجبهٔ مهملهٔ معدولة المحمولده۰ جملهٔ افرادن نفیی وصورت ثانیه‌ده یعنی ۰لم یقم انسان۰ مثلاو ۰سالبهٔ مهمله۰ ده هر بر فرددن نفیی مفید اولان انجق بعد الدخول کل کلمه‌سنك مضاف اولدیغی شیئه اسناددن عباره اولوب کل کلمه‌سنك دخولندنصکره بو معنایی افاده ایدن اسناد کل کلمه‌سنه تحول اسناد ایله زائل اولمشدر زیرا کل کلمه‌سنك دخولندنصکره انسان لفظی کل ایچون مضاف الیه اوله‌رق کندوسنه اسناد حالی باقی قالمز بو صورتده یعنی کل کلمه‌سی داخل اولمقسزین اسناد قبل الدخول لفظ انسانه اسناددن حاصل وبعد دخوله زائل اولان معنایی کل کلمه‌سنه اولان اسناد افاده ایلدیکی تقدیرده کل کلمه‌سی تأسیس اولوب تأکید اولمز زیرا تأکید لفظ آخرك افاده ایلدیکی شیئك تقویه‌سنی افاده ایدن لفظ اولوب وجه مشروح اوزره کل کلمه‌سنك معنای مذکوری افده‌سی ایسه بویله دکلدر زیرا بو تقدیرجه کل انسان لم یقم قولنده جملهٔ افرادن ولم یقم کل انسان قولنده هر بر فرددن نفیی افاده ایدن نفس کل کلمه‌سنه اولان اسناد اولوب شئ آخر دکلدرکه حتی کل کلمه‌سی تقویه ایچون اولوب تأکید اولمق لازم کله الحاصل هرنقدر معنای مذکور کل کلمه‌سی داخل اولمزدن مقدم انسان لفظنه اسناددن حاصل اولان معنانك عینی ایسه ده لکن بعد دخول الکل انسانه اسنادك زوالیله اسناد مذکوردن حاصل اولان معنی دخی زائل اوله‌رق معنای مذکوری بعد دخول الکل کل کلمه‌سنه اسناد افاده ایلمشدر بو صورتده غیردن حاصل اولان معنایی افاده ایتمش اولمز لکن بو منعی دفعده اشبو ذکر اولنان معنای تأکید تأکید اصطلاحی اولوب ومراد قائل اولان تأکید کل کلمه‌سنك بدونه حاصل اولان معنایی افاده‌سیدر دینلك وکل کلمه‌سنی اثباتده اوله‌جق ثمره‌سزلکی کوسترمکلکه حمل ایلك ممکن

اولوب وبو صورتده منع مذکور توجه ایتمه جکی جهتله مصنف رحمه الله تأکیدی بو معنایه حمل تقدیری اوزره منع آخره اشارتله بیوررلرکه (ولان الثانیة اذا افادت النفی عن کل فرد فقد افادت النفی عن الجملة فاذا حملت کل علی الثانی لایکون تأسیسا) ونظر ایچون وجه ثانی زیرا صورت ثانیه یعنی لم یقم انسان مثلاو سالبهٔ مهمله هر بر فرددن نفیی افاده ایلدیکی حینده جملهٔ افرادن دخی نفیی افاده ایدر بو صورتده بعد دخول الکل جملهٔ افرادن نفیه حمل ایله لم یقم کل انسان قولمزك معناسی جملهٔ افراد انساندن قیامی نفی اولوب هر برافرادن نفی اولمدیغی صورتده تأکید اولوب تأسیس اوله‌مز زیرا معنای تأکید سئوال اوله جوابده بیان اولندیغی اوزره قبل دخول الکل حاصل اولان معنایی افاده‌یه حمل اولنمشدر وجمله‌دن نفی معناسی ایسه بر وجه مشروح قبل دخول الکل هر برافرادن نفی ضمننده حاصل اولمشدر وبو معنایه حملی صورتده تأسیس تحقق ایتمامسیله هر بر فرددن نفیه حمل ایدرك لم یقم کل انسان قولنی لم یقم انسان کبی عموم سلب ایچون قلدیغمز صورتده بو معناجه ترجیح التأکید علی التأسیس لازمکلمز زیرا سلب عموم وعموم سلب معنییندن قنقیسنه حمل اولنسه تأسیس غیر متحققدر بلکه لازمکلان احد تأکیدنی آخر اوزرینه ترجیحدر وحاصل اعتراض ثانی لم یقم انسان قولمز هر بر فرددن نفیی مفید اولوب وهر بر فرددن نفیه جمله‌دن دخی نفی لازمکلدیسه اشبو معنییندن ایکیسی دخی قبل لفظ الکل حاصل اوله‌رق بعد دخول الکل بونلردن قنقیسنه حمل اولنسه مجیب مرقومك بیان ایتدیکی معناجه تأکید اولوب تأسیس اولمز ❋ واشبو اعتراض مصنفدن جواب صحیح بودرکه نفی حکم یا هر بر فرددن منفی اولمسیله اولور ویاخود بعض افرادن منفی وبعضیسنه ثابت ویاخود معنیینه محتمل اولمسیله اولور ولم یقم انسان قولندن مستفاد اولان بالکز قسم اول یعنی هر برافرادن نفی اولمسیله بعد دخول لفظ کل بنه بو معنایه حمل اولنورسه تأکید وغیریسنه حملی تأسیس اوله‌رق ایمدی لم یقم کل انسان قولی هر برافرادن نفی ایچون قلنورسه ترجیح التأکید علی التأسیس لازمکلور واکر وجوه ثلثهٔ مذکوره‌یه محتمل اوله‌جق وجه اوزره جملهٔ افرادن نفی یعنی رفع ایجاب کلی ایچون قلنورسه بو معنی قبل دخول الکل حاصل اولمدیغی جهتله قطعا تأسیس اولور قال رحمه الله (ولان النکرة المنفیة اذا عمت کان قولنا لم یقم انسان سالبة کلیة لا مهملة) ووجه نظرك بریسیده زیرا نکرهٔ منفیه عام اولدیغی وقتده لم یقم انسان قولی سالبهٔ کلیه اولوب قائل مرقومك بیان ایتدیکی کبی مهمله اولمز زیرا قول مذکورده حکم افراد موضوعك هر بر فردندن مسلوب اولدیغی بیان اولنمشیدی اکر سؤال اولنورسه‌که قائل مرقومك قول مذکوره مهمله تسمیه ایتمسی ۰سور۰ یعنی کمیت افراد موضوع اوزرینه دال اولان لفظا اهمال اولندیغی اعتباریله درجوابنده دیرزکه کتب قومده مسطور اولدیغی وجهله ۰مهمله۰ بر قضیه‌درکه موضوعی کلی اولوب کندوسنده کمیت افراد قضیه اهمال اولنه یعنی ایجاب وسلب افراد موضوعك کلیسنده ویاخود بعضیسنده اولدیغی بیان اولنمیه و۰کلیه۰ بر قضیه‌درکه کندوسنده حکم افراد موضوعك کلیسنه اولدیغی بیان اولنه وظاهردرکه ۰لم یقم انسان۰ قولی اوزره صادق اولان انجق کلیه‌نك تعریفی اولوب تعریف مهمله دکلدر ومثال مذکورده سور اولمدیغی ممنوعدر زیرا مفروض اولان قول مذکورده حکمك هر بر فرددن مسلوب اولدیغنك مبین اولمسیدر وقول مذکورده بو بیانه دلالت ایده‌جك بر شیئك لزوم وجودی ضروری وسور ایله مراد بیان مذکوره دلالت ایده‌جك شیدن عباره ایدوکی تحت اشتباهده غیر متواریدر وقوم هرنقدر سلب کلینك سورینی ۰لاشئ۰ و۰لا واحد۰ لفظلری قلمشلر ایسه‌ده مقصود بونلرده انحصار اولمیوب بلکه ۰طرا۰ و۰اجمعین۰ امثالی عمومه دال اولان هر برشی سور کلیه‌در وشیخ اشارانده اشبو عدم انحصاره نص ایلمشدر واشبو لم یقم امثالنده سور هیئت قضیه اولمسی ویاخود موضوعك نکرهٔ منفیه اولمسی ویاخود موجبه‌ده سور جزئیه اولدیغی کبی تنوینك ادخالی بونده دخی سور کلیه اولمسی جائزدرتنه‌کیم شیخ اشاراتده اکر الف اللامك ادخالی تعمیم وادخال تنوین

تخصيص اقتضا ايدرسه لغت عربده كلام مهمل بولنمز ديو بيان ايلمشدر قال رحمه الله (وقال عبد القاهر ان كانت كل داخلة فى حيز النفى بان اخرت عن اداته نحو * ما كل ما يتمنى المرء يدركه *) وشيخ عبد القاهر كل كلمه سنك بعضاً شمول نفى ايچون و بعضاً نفى شمول ايچون اولمسنى تقريرده ديمشدركه اكر كل كلمه سى ادات نفيدن مؤخر اولمسيله حيز نفيده واقع اولورسه بوده ادات نفيدن مؤخر اولمق طريقيله اولور كرك ادات نفى ايچون معموله اولسون وكرك سه اولمسون واستر خبر فعل اولسون نته كيم ابو الطيبك * ما كل ما يتمنى المرء يدركه * تجرى الرياح بما لا تشتهى السفن * قولنده اولديغى كبى واستر فعلك غير اولسون نته كيم على لغة الحجازيه * ما كل متمنى المرء حاصلا * وعلى لغة التميميه * حاصل . كبى جمله سندن اعمدر قال رحمه الله (اومعمولة للفعل المنفى نحو ما جاءنى القوم كلهم اوما جاءنى كل القوم اولم أخذ كل الدراهم او كل الدراهم لم أخذ) بو كلام ما قبلنده اولان . داخلة فى حيز النفى . قوليله فعل تقدير اولنه رق اوجعلت معمولة معناسنه اولمق اوزره . اخرت . قولى اوزرينه عطف اولنمقلغه محتمل وشو ايكى احتمال دخى حلية سداددن عاطلدر زيرا حيز نفيده وقوع ايله ادات نفيدن تأخر مفهوملرندن هر بر برلرى كل كلمه سنك فعل منفى ايچون معمول واقع اولمسنه شامل اولوب بو صورتده منع خلو ايچون اولان او ايله عطفى صحيح اوله مز اما حيز نفيده وقوع مفهومنك مفهوم مذكوره شمولى ظاهردر واما ادات نفيدن تأخر مفهومنك معناى مذكوره شمولى زيرا ادات نفيدن تأخر ايچون ايكى صورت اولوب صورت اولى . ما زيد كل قوم . و . ما جاءنى كل قوم . مثاللريله امثالنده اولديغى كبى ادات نفى ايله لفظ كل بيننده فصل وقوعى وصورت ثانيه . ما كل متمنى المرء حاصلا . قولنده اولديغى وجهله فاصله نك عدم تخلليدر ايمدى اكر تأخر لفظى يه تخصيص اولنورسه شمول مذكوردن بالكز فعل منفى اوزرينه مقدم اولان معمول خروج ايدر واكر تأخر لفظى و معنويدن تعميم ايديلورسه هر ايكى قسم مفهوم مذكورده داخل اولور حاصلى هر نوجهله اولسه كلام تعسفدن خالى اوله مز ومنشأ تعسف مصنفك عبارۀ شيخى تغيير ايتمسيدر عبارۀ شيخ . اذا ادخلت كلا فى حيز النفى بان تقدم النفى عليه لفظاً او تقديرا . يعنى . كما اذا قدمتها على الفعل المنفى العامل فيه لانه مؤخر تقديرا لان مرتبة المعمول التأخير عن العامل . قولندن عباره اولوب مفادى لفظ كلك حيز نفيده وقوعى ادات نفيك لفظاً ويا تقديرا كل اوزرينه تقديم اولنمسيله وادات نفيك تقديرا تقدمى كل كلمه سنده عامل اولان فعل منفى اوزرينه تقديم ايدلمسيله اولور زيرا مرتبۀ معمول عاملك مادوننده اولديغى جهتيله ادات نفيك تقدم ايلديكى فعلدن حكماً وتقديرا مؤخردر ديمك اولور بو صورتده اقرب واسهل اولان فعل تقديريله . اخرت . اوزرينه معطوف اولوب . اوجعلت معمولة للفعل . تقديرنده در . و . بان اخرت عن ادات النفى . قولندن مراد ادات نفى كل كلمه سنده عامل اولان فعل اوزرينه داخل اولمامسيدر نته كيم ذكر اولنان مثل بونى اشعار ايدر ومعنى كل كلمه سنك حيز نفيده وقوعى كل كلمه سنده عامل اولان فعل اوزرينه داخل اولميان ادات نفيدن تأخير اولنمسى وياخود فعل منفى ايچون معمول قلنمسى طريقلرندن بريله اولور ديمكدر وفعل منفى ايچون معمول قلنمسى يا تأكيد اولمسيله اولور . ما جاءنى القوم كلهم . كبى وياخود فاعل لفظى قلنمسيله اولور . ما جاءنى كل القوم . كبى ومصنفك مثال تأكيدى تقديم ايلمسى كل لفظنك تأكيدده اصالتنه ناظردر وياخود مفعول لفظىٔ مؤخر وقوعيله اولور . لم أخذ كل الدراهم . كبى وياخود مفعول لفظىٔ مؤخرى مؤكد اولمسيله اولور . لم أخذ الدراهم كلها . كبى وياخود مفعول لفظىٔ مقدم قلنمسيله اولور . كل الدراهم لم أخذ . كبى وياخود مفعول لفظىٔ مقدم ايچون تأكيد وقوعيله اولور . الدراهم كلها لم أخذ . كبى ومصنفك اشبو مفعول صورتنده مثال تأكيدى ترك ايلمسى صورت قاعده ذكرنه اعتماده مبنيدر وكذلك مفعول وقوعنى بياننده فعلى لم ايله منفى قيلمسى زيرا ما ايله منفى اولان فعل اوزرينه معمولى تقدم ايتمز لكن لم ولا ولن بونك خلافنده اولوب تقدم ايدر نته كيم علم نحوده بيان اولنمشدر وكذلك حيز نفيده وقوعى كل

كلمه سى مجرور وياخود ظرف اولديغى حينده دخى اولور . ما مررت بكل القوم . و . ما سرت كل الايام . وامثالى كبى قال رحمه الله (توجه النفى الى الشمول خاصة و افاد ثبوت الفعل اوالوصف لبعض) ذكر اولنان صورتلرك جمله سنده نفى خاصة شموله توجه ايدوب اصل فعله توجه ايتمز واكر معناده كل كلمه سى فعل ايچون فاعل اولورسه مدلول فعلك ووصف ايچون محمول عليه ويا معمول به اولورسه مداول وصفك كل كلمه سنك مضاف اولديغى شيئك مدلولندن بعضيسنه ثبوتنى اقتضا ايدر وكل كلمه سى اوزرينه وصفك حملندن مراد وصف لفظ كلدن خبر اولمسيدر ووصفك كل كلمه سنده عامل اولمسندن مراد وصف مبتدا وكل لفظى مسند خبرده قائم اوله رق وصف ايچون فاعل اولمسيدر فعله مثال . ما كل القوم يكتب . و . ما يكتب كل القوم . ووصفه مثال . ما كل القوم كاتبا . و . ما كاتب كل القوم . قوللريدركه كتابتك قومدن بعضيسنه ثبوتنى افاده ايدر اكر مصنف فعل ووصف ايله تعبير ايتميوبده . ما كل سوداء تمرة . و ما كل بيضاء شحمة . مثللو كندوسنده خبر جامد اولان كلامه دخى شامل اولمق اوزره . وافاد ثبوت الحكم لبعض . عبارهسيله ذكر ايتمش اولسه احسن اولوردى قال رحمه الله (اوتعلقه به) وياخود فعل ويا وصفك كل كلمه سنك مضاف اليهى اولان شيئك بعضيسنه تعلقنى افاده ايدر بوده كل كلمه سى معناده فعل ايچون وياخود كل اوزرينه حمل اولنان وياخود كل كلمه سنده عامل اولان وصف ايچون مفعول اولديغى صورتده اولور فعله مثال . ما كل ما يتمنى المرء يدركه . و . لم أخذ كل الدراهم . ووصفه مثال . ما كل الدراهم . آخذها انا . و . ما آخذ انا كل الدراهم . قوللريدر ايمدى مثال اول ادراك مرءك بعض متمنياتنه تعلقنى وامثلۀ سائره اخذك بعض دراهمه تعلقنى افاده ايدر و بو افاده يه دليل مفهوم خطابى وشهادت ذوق واستعمالدر شيخ ديمشدركه اكر تأمل اولنسه كل كلمه سنك حيز نفيده ادخالنى انجق افراددن بعضيسنه فعلك تعلق و بعضيسنه عدم تعلق مراد اولنديغى موضعه صالح بولورز لكن شيخك بو كلامنده نظر واردر زيرا حيز نفيده داخل اولان كل كلمه سنك فعلك بعضه تعلقنه صالح اولميان محلده دخى استعمالنى مشاهده ايدرز نته كيم * والله لا يحب كل مختال فخور * و * والله لا يحب كل كفار اثيم * و * ولا تطع كل حلاف مهين * آيات شريفه سنده واقع اولمشدر اويله اولنجه حكم مذكور اكثرى اولوب شيخك بيانى كبى كلى دكلدر قال رحمه الله (والاعم كقول النبى عليه السلام لما قال له ذواليدين اقصرت الصلوة ام نسيت يارسول الله كل ذلك لم يكن) واكر كل كلمه سى حيز نفيده داخل اولمزسه يعنى لفظا نفى اوزرينه تقديم اولنوب وفعل منفى يه معمول واقع اولمزسه نفى كل كلمه سنك مضاف اولديغى شيئك مدلولندن هر بر فرده عام اولوب اصل فعلك هر بر فرددن نفينى افاده ايدر نته كيم ذواليدين عمرو بن عبد صحابى رضى الله عنه حضرتلرى . اقصرت الصلوة ام نسيت يارسول الله . ديو سؤاللرينه جوابا وارد اولان * كل ذلك لم يكن * حديث شريفنده واقع اولمشدر يعنى قصر ونسياندن هيچ بريسى اولمدى ديمكدر حضرت ابى هريره رضى الله عنه بو وجهله پيرايه بخش صحيفۀ روايت اولمشدركه . ان رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى احدى العشائين فى الحضر وسلم ركعتين . يعنى جناب رسالتپناه صلى الله عليه وسلم وقت حضرده صلوة عشائيدن برينى اقامه وسلام ركعتين ايله اكتفا بيورديلر روايت بخارى ومسلم اوزره اشبو صلاتين ظهر وعصردن بريسى اولوب فقط وقت عشا زوالدن غروبه قدر اولمق اوزره احد عشائين تعبيرى وقت عشاده اولان صلاتين معناسنه حمل اولنمشدر . فقام ذو اليدين وقال اقصرت الصلوة ام نسيت يارسول الله . اول حينده ذواليدين حضرتلرى يارسول الله صلاتمى قصر بيوردى يوقسه نسيانمى واقع اولدى ديو موقف حل اشكالده ايستادۀ صورت استيضاح واستفاده اولدى . فقال عليه السلام كل ذلك لم يكن . جناب رسول اكرم دخى سؤال ذى اليدينه جوابده قصر ونسياندن كليسى يعنى هيچ بريسى وقوعبولمديغى نطق همايونيله تشنيفساز سامعۀ ذى اليدين اولديلر زيرا فى نفس الامر قصر صلاتك

عدم وقوعیله برابر صلوة مذکورك نقصان اقامه‌سیله رکعتنده سلام ویرملسی دخی ذات رسالتدن
عن شعور واقع اولمدیغی جهتله مفهوم نسیان اولان عدم اتمام صلوة دخی غیر واقعدر ظن بیورلدی
. فقال ذو الیدین بعض ذلك قد کان فاقبل النبی علیه السلام علی القوم وفیهم ابو بکر وعمر رضی الله
عنهم فقال احق مایقول ذو الیدین فقالا نعم واتم الصلوة ثم سجد سجدتین للسهو . بعده ذو الیدین
حضرتلری قصر صلوة ونسیاندن بعضیسنك وقوعیله صلوة مذکورك سلم اربعایه عدم ارتقاسنی
معرض تکرارده اتیان ایتمسیله جناب شیخین رضی الله عنهما میان حضارده داخل بولندقلری
حالده ذوی الیدین حضرتلرینك عرض ایتدیکی شاهد مقالك انکشاف حقیقی ضمننده حضرت
رسول اکرم صلی الله علیه وسلم جمله‌سنه توجیه وجههٔ خطاب ایدرك مشار الیهما قول ذو الیدینی
حلیهٔ تصدیق ایله مطرز بیورملریله جناب پیغمبر ذیشان اتمام صلوة ایله سجدهٔ سهوی اجرا
بیوردیلر وجناب رسول علیه السلامك عمل کثیر وعمدا تکلمله برابر بناء رکعتین ایله اکتفا
وسجدتین سهوی اجرا بیوروب استیناف صلوة بیورمامه‌لری موجب اشکال اولمسیله اوزاعی
مصلحت صلوته متعلق اولان کلام ایله عمدا تکلم مفسد صلوة اولمدیغی اتیان ایله متصدیٔ جواب
وتأویل اولمش ایسه‌ده اشکال عمل کثیر باقی قالوب وبعضیلر صلوتده تحریم تکلمدن مقدم وقوعیله
دامن تأویله متمسك اولمشلردر وسیلکوتی مرحوم بناء مذکور وجهه ابتنا اولنمسی وجه اظهر
واسلم اولدیغنی اتیان ایلمشدر جواب اوزاعیده عمل کثیر ایله اشکال باقی اولدیغی ایراد اولنمش
ایسه‌ده عمل کثیر وقوعی کشیدهٔ سلك تحریر اولان لفظ حدیثده واقع فاقبل النبی علیه السلام
لفظندن مستفاد اولان عمل اقبال وتوجه ایسه لفظ اقبال توجیه خطابه حمل اولندیغی کبی مفسد
صلوة اوله‌جق عمل کثیره دائر لفظ حدیثده برشی قالمیه‌جغندن بوصورته تعرض اولنمامسی
وسیلکوتی مرحومك ذهابی بین الصلوة تکلم وعمل کثیرك مشروعیتنی اقتضا ایدر برکلام اوله‌رق
محشیٔ مشار الیهك وجه مذکوری صورت اسلمیتده اتیان ایلمسی محل تدقیق ومطالعه اولدیغندن
علاوهٔ مقال قلندی قال رحمه الله (وعلیه قوله . قد اصبحت ام الخیار تدعی . علی ذنبا کله
لم اصنع .) وابو النجمك اشبو بیتنده اولان کل کلمه‌سی رفع ایله ذکر اولنسان عموم نفیه محمول
اولوب معنی . لم اصنع . شیئا مما تدعیه علی من الذنوب . یعنی دختر عمم اولان ام خیارك اوزرمه
اسناد ودعوی ایتدیکی ذنوبدن هیچ بریسنی ایشلمدم دیمکدر مصنف رحمه الله شوصورتله ترکیب
طراز صحایف ایضاح اولمشدرکه اثبات مطلوبده یعنی کل کلمه‌سی حیز نفیده داخل وفعل منفی کندوسنده
عامل اولمیه‌رق حرف نفیدن مقدم وقوعی صورتده عموم نفیی افاده ایده‌جکنی اثباتده معتمد اولان
حدیث مذکور ایله شعر ابو النجمدر اما حدیث شریف ایله احتجاج ایکی وجهله اولوب وجه اول
چونکه . ام . ایله سؤال اعتقاد مستفهمده علی وجه الابهام احد شیئینك ثبوتندنصکره بونلردن برینك
یعنی سائل احد شیئیندن برینك ثبوتنی معتقد اولوب فقط قنغیسی ایدوکنك تعیینده طالب اولمسی
صورتنده اولور وبو سؤاله جواب یا احدهمانی تعیین ویاخود ایکیسنك دخی نفییله مستفهم
اوزرینه رد اولنه‌رق احدهمانك ثبوتیله اعتقادنی تخطئه وتوهین صورتیله اولوب بونلرك اجتماعی
یعنی ایکیسنك بردن ثبوتی نفی ایله اولمز زیرا مستفهمك اعتقادی ایکیسنك دخی ثبوتی اوزرینه دکلدر
اویله اولنجه . کل ذلك لم یکن . قول شریفنك قصر صلوة ونسیاندن هر بریسنی نفیه حمل اولنمسی
واجب اولور بو ایسه معنای عموم نفیدر ووجه ثانیٔ احتجاج روایت اولندیغی اوزره نبی
علیه السلام . کل ذلك لم یکن . بیوردقدنصکره ذو الیدین حضرتلرینك . بعض ذلك قد کان . قوللریدر
زیرا اکر . کل ذلك لم یکن . قولی سلب کلی اولمسه بونی رد ایچون بعض ذلك قد کان دینلمك صحیح
اولمزدی زیرا بعض ذلك قد کان قولی قصر ونسیاندن هر برلرینك نفیه منافی اولوب یوقسه بونلرك
جمیعا نفینه منافی دکلدر زیرا ایجاب جزئی سلب کلی یی رفع اولوب سلب جزئی یی رفع دکلدر
اویله اولنجه ذکر اولنسان کل کلمه‌سنك عموم نفیی افاده ایچون اولدیغی تحقق ایدر واما شعر

ابو النجم ایله احتجاج زیرا ابو النجم فصحادن اولوب واستعمالده شایع اولان فعل ضمیر ایله مشتغل
اولمدیغی صورتده مفعولیت اوزره اسمك نصب اولنمسیدر . زیدا ضربت . کبی وبیت مذکورده . کله .
لفظنك نصبی تقدیرده کسر وزنی موجب برشی دخی یوقدر وسیاق کلامی مرأهٔ مرقومه‌نك ادعا
ایتدیکی ذنوبدن هیچ برینی ایشلمامش اولدیغنی افاده ایدر ایمدی اکر نصب بو معنای عمومی افاده
ایدوب ورفع افاده ایتمامك لازمکلسه شاعر فصیح مرقوم نصب شایعدن عدول ایله من غیر ضرورة
لم اصنع فعلنده تقدیر ضمیره محتاج اولان رفعه عدول ایتمز ایدی لکن بعض قائل طرفندن
بو احتجاجه اعتراض اولنمق جاریدرکه شاعر مرقومك رفع ایتمسی ضروریدر زیرا نصبی تقدیرده
مفعول قالمق اقتضا ایدوب حالبوکه کل کلمه‌سی ضمیره مضاف اولدیغی صورتده انجق تأکید ویاخود
مبتدا اوله‌رق استعماله منحصر اولمسیله مفعول قلنمسی ممتنعدر انکچون . جائنی کلکم . و . ضربت
کلکم . و . مررت بکلکم . دینلمك صحیح دکلدر ومصنفك استدلالیله اشبو قائلك اعتراضی عینیله
سیبویهك * ثلاث کلهن قتلت عمدا * فاخزا الله اربعة تعود * بیتنده اولان . کلهن . لفظنك مرفوع
اولمسیله سعه‌ده خبردن ضمیر عائدك حذفنه استدلال وابن حاجبك بیان ضرورتله اعتراض ایتمسنك
نظیریدر شویله که سیبویه بیت مذکورده لفظ کل ابتدائیت اوزره مرفوع اولمسیله سعه‌ده
خبردن ضمیر عائدك جوازنه ابتنا وبونی معرض تعلیلده اکر سعه‌ده حذف مذکور مجاز اولمسه
شاعری . کلهن . لفظنی رفع ایدرك . قتلت . لفظ خبریسندن ضمیرك حذفنی اختیاره مجبور ایده‌جك برکونه
ضرورت مبرمه اولمیوب نصب ایله . کلهن قتلت . دینلمك ممکن واخلال وزن ومعنادن سالم
اوله‌جغنی ایراد وانبا ایتمسیله ابن حاجب شاعر مرقومك اختیار رفعه بیان ضرورتیله شوصورتله
متصدیٔ اعتراض اولمشدرکه اکر کلهن لفظی نصب اولنسه مفعول اوله‌رق استعمال اولنمق
لازمکلوب بو ایسه غیر جائزدر زیرا . کل . کلمه‌سی ضمیره مضاف اولدیغی صورتده استعمالی انجق
تأکید ویا مبتدا اولمقلغه منحصردر شویله که اشبو کل لفظنده قیاس اولان ماتقدمك ضمیرینه
اشتمالی حسبیله شیٔ متقدمی تأکید اوله‌رق استعمال اولنمسیدر چونکه معنی کل مضاف اولدیغی
شیئك اجزاسنی احاطه وافادهٔ شمول اولمسیله مضمره اضافه‌سی حینده مشتمل اجزا اولان جمله ذکرا
ویا حکما متقدم اولوب کل کلمه‌سی انی مؤکد اولور لکن مبتداده عامل عامل معنوی اولوب لفظ کلك
مقتضی اولدیغی تأکیددن صورتا اخراج ایتمیه‌جکی جهتله مبتدا اوله‌رق دخی استعمال ایدیلوب
انکیچون . ان الامر کله لله . قولی ابتدائیت اوزره رفع وتأکیده حمل ایله نصب اوله‌رق ایراد
اولنوب عامل لفظی‌یه معمول اوله‌رق . الامر ان کله لله . دینلمز اشته کلام ابن حاجب بوندن عبارة
وبیت مذکورده . تعود . لفظی قوددن قصاص معناسنه‌در قال رحمه الله (واما تأخیره فلاقتضاء
المقام تقدیم المسند) واما مسند الیهك تأخیری مقام تقدیم مسندی اقتضا ایتدیکیچوندر ان شاء الله
تعالی قریبا بیانی تقدیم مسند بحثنده اتیان اولنسه‌کرکدر قال رحمه الله (هذا کله مقتضی الظاهر)
شمدی‌یه دکین احوال مسند الیهدن ذکر اولنسان حذف وذکر واضمار وتعریف وتنکیر وتقدیم
وتأخیرك جمله‌سی مقتضای ظاهر حالدر قال رحمه الله (وقد یخرج الکلام علی خلافه فیوضع
المضمر موضع المظهر کقولهم نعم رجلا مقام نعم الرجل) وبعض کره کلام خلاف مقتضای ظاهر
اوزرینه اخراج اولنه‌رق موضع مظهرده مضمر وضع اولنور یعنی مظهر ایراد اولنه‌جق محلده مضمر
اتیانیله مثلا . نعم الرجل . دینیله‌جك محلده . نعم رجلا . دینلور وبو مقامك موضع مظهر اولمسی زیرا
نعم لفظنك فاعلی اولان مسند الیهك ذکری مسبوق اولمیوب وتقدیرا تقدمنه دال اوله‌جق قرینه
دخی موجود دکلدر بو جهتله مقتضای ظاهر مسند الیهی اظهار اولوب اضمار اولمدیغی حالده کلامی خلاف
ظاهره سوق ایدرك اختیار اضمار اولنور وبو ضمیر . نعم الرجل . ترکیبنده اولان مظهر کبی ذهنده متعقل
معهود اولوب باعتبار الوجود مبهم اولان شیئه عائددر وبو وجهله محل مظهرده ضمیر مبهمی
اختیاردن غرض من غیر تعیین خصلة من الخصال مدح عام وذم عام ایچون اولان . نعم . و . بئس .

بابنك وضعنه مناسب اولدیغی اوزره اولا ابهام وثانیا تفسیر معناسنك حصولیدر زیرا بو بابده تعمیم مدح وذمدن مراد كلامی علی وجه المبالغه ایراد اولمسیله قصد زیادهٔ مبالغه وتفخیم ایله اولا فاعلی ابهام وثانیا تفسیر طلب فاعل ایچون نفس مخاطبده حصول شوق ورغبتی موجب وبو جهتدن باب مذكوره مناسب اولور وضمیر مذكور مستترك نكره ایله التزام تفسیرنه باعث مرجع ضمیر اولوب ذهنده متعقل اولمز شیئك جنسی معلوم اولمسی ولفظده فاعلی اشعار ایده جك برشی بولنه رق و· نعم رجلا السلطان· مثللو ده اولان مخصوصك فاعله ملتبس اولمامسیدر زیرا فاعلی اشعار ایده جك برشی ایراد اولنمیه رق · نعم السلطان· دینلسه شرط فاعلیت اولان تعریفك تحققی جهتیله سلطان فاعله ملتبس اولوب مخصوص بالمدح اولدیغی تعین ایتمز وضمیر مذكور نكره ایله تفسیر اولنسه قدنصكره · نعم رجلا · قولنز ابهام واجالده · نعم الرجل · قولی كبی اوله رق اوحالده مخصوص بالمدح تسمیه اولنان شی ایله مقصودك تفسیر وتفصیلی لازم كلوب مثلا · نعم رجلا زید · دینلور   قال رحمه الله   (فی احدی القولین)   و· نعم رجلا· قولنك خلاف مقتضای ظاهر اولمسی انجق احد قولینه یعنی مخصوص مبتدای محذوفك خبری اولمسنه كوره در بو اعتبار اوزره تقدیر كلام · نعم رجلا هو زید · اولور واما مخصوص مبتدا ونعم رجلا خبر اولوب تقدیر كلام · زید نعم رجلا · اولدیغی قوله كوره خلاف مقتضای ظاهر بابندن اولمسی قطعی دكلدر زیرا بو صورتده ضمیر تقدیرا مقدم اولان مخصوصه عائد اولمسی محتملدر بو صورتده نعما رجلین الزیدان ونعموا رجالا الزیدون دینلمامسیله اعتراضه جوابده حال افراد وتثنیه وجمعده استتار ضمیری اسم جامده مشابهتندنناشی بو بابك خواصندن اولمقلغك جوازنه مجوزلدر دینلبیلور   قال رحمه الله   (وقولهم هو اوهی زید عالم مكان الشان اوالقصة)   دخی خلاف مقتضای ظاهر اوله رق موضع مظهرده مضمر وضعی · هو · و یاخود · هی زید عالم · قوللرنده شان و یاخود قصه موضعنده ضمیر وضع ایتدكاری كبیدر زیرا بلاسبق ذكر وبلاقرینه اشبو شان و یاقصه موقعلرنده اولان اضمار دخی خلاف مقتضای ظاهردر وستیر اولمیه كه اشبو شان وقصه ضمیرلرنده اكر مرجع متعقل امر و یا شان تقدیر اولنورسه · هو · واكر قصه تقدیر اولنورسه · هی · دینلمك مقتضای قیاس ایسه ده لكن استعمالده اكر كلامده فضله اولمیه رق مؤنث بولنورسه بو ضمیرك تأنیثی اختیار اولنمشدر · هی هند ملیحة · ونظم جلیلده واقع اولان ﴿فانها تعمی الابصار﴾ كبی و بو تأنیثدن مراد قصد مطابقت اولوب یوقسه اشبو مؤنثه راجعدر دیمك دكلدر   وبروجه مشروح ضمیر قصه یه عائد اولمق اوزره قیاس · هی الامیر بنا غرفة · و· هی زید عالم · قوللرینك جوازینی اقتضا ایدرسه ده لكن استماع اولنمامشدر   ومثال اولادهر نقدر · غرفه · لفظی مؤنث ایسه ده كلامده عمده دكلدر   و· باله رجلا · و· بالها قصة · و· ربه رجلا · ونظم جلیلده ﴿فقضیهن سبع سموات﴾ قوللری دخی وضع المضمر موضع المظهر قبیلندن اولوب لكن مسند الیه اولمدیغی جهتله مصنف تعرض ایتمامشدر ﴿فقضیهن﴾ قول شریفنده اولان ضمیر ضمیر مبهم اولوب سبع سموات ایله مفسردر معنی خلقهن خلقا ابداعیا واتقن و یاخود حصن اولمق اوزره تفسیر اولنمشدر   قال رحمه الله   (لیتمكن مایعقبه فی ذهن السامع لانه اذالم یفهم منه معنی انتظره) یعنی موضع مظهرده مضمر وضعی ضمیر مذكور عقبنده اتیان اولنه جق شیئك ذهن سامعده تمكن وتقرر ایتمسیچوندر زیرا سامع ضمیردن برمعنی فهم ایتدیكی كبی معنای ضمیری فهم ایچون ضمیری تعقیب ایده جك شیئه مد نظر انتظار ایدر زیرا جناب باری نفوس بشریه یی ابهامی قصد اولنان شیئك معرفتنه اظهار شوق ایله مجبول بیورمشدر و بو شوق جبلی سببیله بعد الابهام استماع اولنان شی ذهنده زیاده سیله كسب تمكن ورسوخ ایدر زیرا معانات طلب ومقاسات تعبدنصكره حاصل اولان شی ایچون قلبده تحصل ایدن محل ومكانت طریق سهولتله حاصل اولمز و بو سببدنناشی اشبو مقام تفسیر بعد الابهامده مضمون جمله شایان اعتنا واعتبار اوله جق شیء عظیم اولمسی شرط قلنوب · هو الذباب یطیر · دینلمز   وضمیر شانك تقدیمنده اولان سر وحكمت دخی اشبو تفخیم وتعظیمه دلالت ایچون اولا ابهام وثانیا تفسیر قصد اولنمسندن عبارتدر ونعم بابنده اشبو قصد ابهام وتفسیر تأخیر مخصوصی مقتضی اولوب اگرچه اخطلك * ابوموسی فجدك نعم جدا * وشیخ الحی خالك نعم خالا *

بیننده واقع اولدیغی كبی بعضا مقدم اوله رق دخی ایراد اولندیغی غیر مستنكر ایسه ده لكن قلیل ونادردر   بو بیتدن غرض ممدوحی كریم الطرفین اولمسیله وصفدر · فجدك · ابوموسی · لفظندن بدل اولوب · فا · زائد و · ابوموسی · مخصوصدر كذلك · خالك · شیخ الحیدن بدل اولوب · حی · اسم قبیله در   معنی جدك ابوموسی نه كوزل جد عدیم المثال وخالك شیخ الحی نه كوزل خالدر الحاصل حسب ونسبك طاهر وسزاوار مدح وستایش فاخردر دیمك اولور   وبعض كره موضع مظهرده مضمر اتیانی مرجعك اشتهار ووضوح امرندن ایچون اولور نتهكیم ﴿انا انزلناه﴾ نظم جلیلنده موضع قرآنده اشتهار ووضوحندنناشی ضمیر اتیان بیورلمشدر   و یاخود مرجعك عظم قدر وشانی جهتیله متعقل اذهان اوله جق مرتبه یه بالغ اولمسنه مبنی اولور · هو الحی الباقی · كبی و یاخود ذهن غیریسنه التفات ایتمیه جكنی ادعا ایچون اولور نتهكیم شاعرك مطلع قصیده ده * زارت علیها للظلام رواق * ومن النجوم قلائد ونطاق * بیتنده واقع اولمشدر · زارت · ضمیری من غیر سبق الذكر محبوبه یه راجعدر · معنای بیت حبیبم زیارت ایتدی یعنی وصالنی سماحت ایلدی برحالده كه اوزرنده ظلامدن رواق اولوب پردهٔ ظلام ایله دیدهٔ اناعدن مستتر ایدی ونجومدن قلائد كردن ونطاق میانی وار ایدی دیمكدر كه مراد بزم عاشقه قدومی لیلا واقع اولدیغی بیاندن كنایه وادعاء لطیف اولوب یوخسه بعض حواشیده مبین اولدیغی اوزره استارنی ظلامه ودراری قلاده سنی نجومه تشبیه مراد اولمدیغی سانح فكر مترجم حقیر اولمشدر   قال رحمه الله   (وقد یعكس فان كان اسم الاشارة فلكمال العنایة بتمییزه لاختصاصه بحكم بدیع كقوله * كم عاقل عاقل اعیت مذاهبه * وجاهل جاهل تلقاه مرزوقا * هذا الذی ترك الاوهام حائرة * وصیر العالم النحریر زندیقا *) وبعض كره كلامك خلاف مقتضای ظاهر اوزره اخراجیله صورت مسبوقه نك عكسی اوله رق موضع مضمرده مظهر ایراد اولنور بو صورتده اكر موضع مضمرده وضع اولنان مظهر اسم اشارت اولورسه مسند الیهك برحكم بدیعه اختصاصندنناشی تمیز وانفرادنه كمال قصد واعتنا ایچون اولمش اولور نتهكیم ابن راوندینك · كم عاقل عاقل الی آخره · قولنده حكم سابق غیر محسوسدن · هذا الذی · اسم اشارتیله تعبیر اولنمشدر   عاقل ثانی عاقل اول ایچون وصف اولوب · مررت برجل ای رجل · قولنده معنی كامل فی الرجولیة محمول اولدیغی كبی بونده دخی عقل وفطانتده كامل معناسنی مراد ایلمشدر · اعیت · لفظی اعیته و یاخود اعیت علیه تقدیرنده اولوب نیچه عاقلی طرق معاشی عاجز قلدی و یاخود نیچه عاقل اوزره طرق معاش صعب اولدی دیمكدر و · نحریر · متقن مفهومنده اولوب · نحر الامور علما · قوللری اتقن الامور معناسنده اوله رق اتقان حصول كمال ملكه دن عبارتدر · زندیق · منكر صانع عالمدر   یعنی نیچه عاقلی امر معاش بوادیٔ عجز وحیرتده سرگردان یأس وخیبت ایدوب ونیچه جاهلی چمنزار عیش وحضورنده مرفه الحال ودلسیر نوال آمال مشاهده ایدرسین اشته بو امر برامر عجیبدركه اذهان قاصره یی افتادهٔ چاه تحیر وسراسیمه ایدوب مضمار علم وكمالده ادعای اتقان ورسوخ ایدن بی بهره وران مزایا وخفایای حكم الهیه یی بو امرك صورت مذكوره ده جریانی خلاف مقتضای حكمت صانع اولمق واهمه سنه اتباع ایدرك حاشا انكار وجود صانع حفرهٔ ضلالته دوشوروب كافر زندیق ایلدی مفادنده اولور ابن راوندی علامهٔ زمانینك مرجع ومسلمی ایكن معاذ الله تعالی مبتلا اولدیغی كمال فقر وضرورتدنناشی بو مثللو تفوهات ایله مطعون عالم اولمشدر   تعالی ذاته ﴿عما یقول الكافرون علوا كبیرا﴾ ایدی · هذا · لفظی عاقلك محروم وجاهلك مرزوق اولمسی حكم سابق غیر محسوسنه اشارت اولمسیله مقام ضمیر اولوب لكن بو حكم مشارالیه اوهامی حائر وعالمی متقن كافر قلمق حكم عجیب الشأنه مختص اولمسیله معرض محسوسده تمیزنی قصد وعنایهٔ متكلم درجهٔ كماله رسیده اوله رق كأن متكلم اشبو متعین ومتمیز اولان شی كندوسیچون اشبو صفت عجیبه وحكم بدیع اولان امردر دیو سامعینه ارائه ایدرك امر محسوس كبی اسم اشارتله ایراد ایلمشدر   قال رحمه الله   (او التهكم بالسامع كما اذا كان

تصحيح وعلاوه صحيفه ١٦٦ سطر ١٤ اصلى محتملدر الى قال رحمه الله (وقولهم اه

محتملدر و بونك احتمال ايله ذكرى زيرا قول اولده اولديغى كبى بو صورتده دخى ضميرك متعقل معهوده عائد اولمسنه اكثر نحات قائل اولملرينه مبنى اولهرق بو تقديرده بنه مانحن فيهمزدن اولور اكر سؤال اولنورسه كه ذكر اولنديغى وجهله اكر ضمير مخصوصه عائد اولمق لازمكلسه تثنيه‌ده • نعما رجلين الزيدان • وجمعده • نعموا رجالا الزيدون • ديلمك واجب اولوردى و بو بابك وضعندن مقصود اولان ابهام فوت اولوب ونكره ايله تفسيرى صحيح اولمز و بو تفسيرده برمعنى بولنمزدى جوابنده ديرزكه اشبو • نعم • بابى خواص عديده ايله انفراد ايدرك بو بابده جارى اولان احوال سائره‌ده غير جارى اولمسيله ضميرنك كرك مفرد وكرك مثنى وجمع ايچون اولسون من غير ابراز مستتر اولمقلغى التزام جمله‌ء خواصندن اولسون بوده اصاغهء مضارع وامر كبى عدم تصرفده اسم جامده مشابهتندن ايچون اولوب حتى بعضيلرى • نعم • لفظنك اسم اولمسنه ذاهب اولمشلردر واما تفسير بعد الابهام ازغير نادر مخصوصك لفظده التزام تأخيرندن حاصل اولوب و بو اعتبار ايله نكره ايله تمييزى صحيح اولمشدر و بوده تمييز • نعم الرجل رجلا • قولى كبى تأكيد ايچون اولمسى يعنى هرنقدر تمييز رفع ابهامه موضوع ايسه‌ده مجازا تأكيده حمل ايدلمسى جائزدر نته كيم ❋ ذرعها سبعون ذراعا ❋ نظم جليلنده • ذرعها • ذراعها معناسنه اولوب • ذراعا • تأكيده حمل اولنمشدر وياخود مروز ايتديكى وجهله مخصوصك فاعله التباسنى دفع ايچوندر قال رحمه الله (وقولهم الى آخره

فاقد البصر او النداء على كمال بلادته او فطانته) وياخود موقع ضميرده اسم اشارت وضع اولنمسى سامع ايله تهكم وسخريه ايچون اولور حس بصردن مهجور اولان شخص ضريره اشارت كبى وياخود محسوسك غيرى بى ادراك ايتمز مفهومنده كمال بلادت سامعه وياخود عندنده غير محسوس محسوس كبيدر ديمك مفهومنده سامعك كمال فطانتنه ندا واشارت ايچون اولور قال رحمه الله

(او ادعاء كمال ظهوره وعليه من غير هذا الباب · تعاللت كى اشجى وما بك علة · تريدين قتلى قد ظفرت بذلك) وياخود اختيار اسم اشارت مسند اليهك كمال ظهورنى ادعا ايچوندر وابن دمينه نك · تعاللت كى اشجى اه · قولى دخى مسند اليه بابندن اولميه رق اشبو ادعاء ظهوره مبنى موضع مضمرده اسم اشارت وضعى قبيلندندر · تعاللت · اظهرت العلة والمرض معناسنه اولوب · كى اشجى · علم بعلم وزننده شجى بشجيدن كى احزن ديمكدر اما شجا يشجو متعدى اولوب · شجانى هذا الامر · ديرلر بو امر بنى محزون ايلدى معناسنه در · بذلك · قتله اشارت اولوب قتلى ديمك اوله رق · به · ديناممسى قتلك اسم اشارتله اشارته صالح اولان محسوس بالبصرك ظهورى كبى ظاهر اولديغنى ادعا ايچوندر

قال رحمه الله (وان كان غيره فلزيادة التمكين نحو * قل هو الله احد الله الصمد * ونظيره من غيره وبالحق انزلناه وبالحق نزل) واكر موضع مضمرده وضع اولنان مظهر اسم اشارتك غيرى اولورسه بعضاً مسند اليهك عند السامع زيادهٔ تمكينى ايچون اولور ﴿قل هو الله احد الله الصمد﴾ قول شريفنده اولديغى كبى · قال القاضى رحمه الله · وتكرير لفظ الله للاشعار بانه من لم يتصف به لم يستحق الالوهية · الصمد · فعل بمعنى مفعول اوله رق السيد المصمود اليه فى الحوايج معناسنه در ابن عباس رضى الله عنهما حضرتلرندن منشعب اولان سلسلهٔ رواياتندر كه نظم جليل مذكورك نزولنده معناى صمددن سؤال اولندقده حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم صمد اوذات متعالدر كه ناس حوايجنده اكا قصد ورجوع ايدر جواب مستطابيله تفريع سامعهٔ اصحاب بيوردبلر سكون الله · صمد · قصد معناسنه در وباب مسند اليهدن اولميه رق مجرد زيادة التمكين وضع المظهر موضع المضمر اولمقده ﴿وبالحق انزلناه وبالحق نزل﴾ قول شريفى دخى ﴿قل هو الله احد الله الصمد﴾ قبيلندندر معناى شريفى · ما انزلنا القرآن الا بالحكمة المقتضية لانزاله وما نزل الا بالحكمة لاشتماله على الهداية الى كل خير · مفاديله تفسير اولنمشدر يعنى حقدن مراد قرآن مبينك انزالنى داعى اولان حكمتدر كه مراد قرآن كريمك صلاح معاش ومعاد اوزرينه اشتماليدر بو ايسه حقدر قال رحمه الله

(او ادخال الروع فى ضمير السامع وتربية المهابة او تقوية داعى المأمور مثالهما قول الخلفاء امير المؤمنين يأمرك بكذا) وياخود موضع ضميرده مظهر ايرادى تربيه يعنى ازدياد وتقويهٔ مهابتله برابر ضمير سامعده روع وخوف ادخالى ايچون وياخود برخصوصه مأمور ايتديكك شخصك امره امتثال واو خصوصى اتيان واجراسنه داعى اولان امرى يعنى فعل اوزرينه جارى اولان ارادهسنى تقويه ايچون اولور بونلرك مثالى خلفانك برخصوص معتنا ايچون تعيين ايلدكلرى مأموره · انا آمرك بكذا · تعبير ايده جكلرى مقامده امير المؤمنين · يأمرك · بيورملرى كبيدر · روعه · و · مهابت · خوف معناسنه اولوب يكديكره متقاربدر زيرا روع ابتداء قلوبده مخاطبه ملوك وامثاليله حدوث خوف اولوب مهابت ايسه خوف حادثك بومثللو اصحاب شوكت وبسطته نظرله استزادهسيدر بناء عليه مصنف مهابتده اعتبار تربيت يعنى ازدياد وتقويتله بودقيقهيه اشارت ايلمشدر قال رحمه الله (وعليه من غيره * فاذا عزمت فتوكل على الله *) وباب مسند اليهدن اولميه رق ﴿فاذا عزمت فتوكل على الله﴾ قول شريفى دخى تقويت داعئ مأمور ايچون وضع المظهر موضع المضمر قبيلندندر فاذا عزمت بعد المشاورة ووضوح الرأى فتوكل على الله مفهومندهدر · فتوكل على · بيورلمامسى زيرا تصريح لفظهٔ جلالهده جناب بارى يه نبى عليه السلامى توكله داعى اولان امرى تقويه واردر زيرا لفظة الله قدرت كامله وساير اوصاف كمال ايله متصف اولان ذاته دلالت ايدر قال رحمه الله (او الاستعطاف كقوله · الهى عبدك العاصى اتاكا ·) وياخود اظهار طلب عطف ورحمت ايچون اولور نتهكيم * الهى

عبدك العاصى اتاكا * مقرا بالذنوب وقد دعاكا * فان تغفر فانت لذاك اهل * وان تطرد فمن يرحم سواكا * نظمنده واقع اولمشدر زيرا · انا العاصى · دينلوب لفظ عاصى ضمير متكلمدن بدل اولمسى مقتضاى ظاهر ايسهده · عبدك · لفظنى ذكرده اولان استحقاق رحمت وترقب شفقت انا تعبيرنده موجود اولمديغندن · الهى عبدك العاصى · تعبير اولنوب وبووجهله مظهر ايله تعبيرده عاصى ايله توصيفه تمكن حاصل اولمشدر زيرا مطلقا ضمير وبالخصوص ضمير تكلم توصيف اولنمز نتهكيم ﴿يا ايها الناس انى رسول الله اليكم جميعا﴾ الى قوله ﴿فآمنوا بالله ورسوله النبى الامى الذى يؤمن بالله وكلماته﴾ قول شريفنده · فآمنوا بالله ورسوله · بيوريلوب · فآمنوا بالله وبى · بيورلمامسى · النبى الامى الذى الخ · صفات شريفهسنى اجرايه تمكن واستنصار وجناب بارى يه ايماندنصكره كندوسنه ايمان اولنمق واجب اولان ذات صفات مذكوره ايله موصوف اولان رسول اولوب كندى ذات رسالتلرينه مخصوص اولمديغنى اشعار ايچوندر وبو اشعاردن غرض اظهار نصفت ونفس نفيس رسالتپناهيلرينى شائبهٔ تعصبدن مباعدتدر قال رحمه الله (قال السكاكى هذا غير مختص بالمسند اليه ولا بهذا القدر بل كل من التكلم والخطاب والغيبة مطلقا ينقل الى الآخر) سكاكى رحمه الله ديمشدر كه كلامى حكايهدن غيبته نقل ايتمك مسند اليهه وبالكز حكايهدن غيبته نقل اولنمغه وياخود نقل اولنهجق غيبت اسم مظهر اولوب مضمر اولمامقلغه مختص اوليوب بلكه مطلقا تكلم وخطاب وغيبتدن هر برلرى آخرينه نقل اولنور وصور ثلثهدن هر برى صورتينه نقل اولنهجغندن اوچى ايكى يه ضرب ايله اقسام سته حاصل اولور وكلام سكاكيده قيد اطلاقه دائر صراحت اوليوب كلامندن مفهوم اوله رق مصنف رحمه الله زياده ايتمش اولمسيله ياغيبته متعلق اولوب غيبتى اسم مظهر ومضمردن تعميم ايچوندر وياخود تكلم وخطاب وغيبتدن جميعسنه متعلق اولوب مسند اليه وغيريسنده اولمقدن وبونلردن هر برسى كلامده برطريق ايله ايراد اولنوب بعده طريق آخره عدول اولنمق وياخود ايراد اولنميوب لكن ايرادى مقتضاى ظاهر اولان طريقدن آخرينه عدول اولنمقدن تعميمدر واشبو وجه اخير تفسير سكاكى يى تعميمده اولان مقصود مصنفه اوفقدر قال رحمه الله (ويسمى هذا النقل عند علماء المعانى التفاتا) واشبو احد طرق تكلم وخطاب وغيبتدن آخرينه نقل اولنمقلغه علماء معانى عندنده · التفات · تسميه اولنور انسانك يمين وشمالنه التفاتندن مأخوذدر قال رحمه الله (كقوله · تطاول ليلك بالاثمد ·) امرئ القيسك · تطاول ليلك بالاثمد · قولنده اولديغى كبى · اثمد · فتح همزه ايله بر موضعك اسمى اولوب كسر ايله دخى روايت اولنمشدر مصراع مذكورك تمامنه دائر كلام قريبا اتيان اولنهجغى جهتله ترجمهٔ قول شارحله اكتفا اولندى مصنف رحمه اللهك التفات ايچون اولان امثلهٔ سكاكيدن بو مثالى تخصيص وانتخابى مذهب سكاكى كندوسنده تكلم وخطاب وغيبتدن مقتضاى ظاهر اولان طريقدن آخرينه عدول اولنمق هرنهدر او طريق اوزره سبق تعبير واقع اولمسهده التفات اولديغنه مثال مذكورده دلالت واضحه اولمسنه مبنيدر زيرا سكاكى مثال مذكورده امرئ القيس · ليلك · قوليله نفسنه خطاب ايدوب ومقتضاى ظاهر تكلم ايله · ليلى · ديمك اولديغى جهتله التفات اولديغنى تصريح ايلمشدر قال رحمه الله (والمشهور ان الالتفات هو التعبير عن معنى بطريق من الثلثة بعد التعبير عنه باخر منها) وعند الجمهور التفات برمعنادن طرق ثلثهٔ تكلم وغيبت وخطابدن بريله تعبير اولندقدنصكره طرق مذكورهدن آخريله تعبيره اطلاق اولنور لكن تعبير ثانى خلاف مقتضاى ظاهر اولوب ومقتضاى ظاهر سوق كلام اتيان اولنان طريقك غيريسيله تعبير اولنمق ايدوكى شرطدر وبو شرطى ايضاحده كلام مصنف اشعار ايدر شارح مرحوم ديركه بزم بوشرطه قائل اولمامز زيرا فصحانك اطلاقات واعتباراتندن قطعيا بيلورزكه التفات احد اسلوب تكلم وغيبت وخطابدن مخاطبك مترقب اولديغى اسلوبك غيرى براسلوبه انتقال كلامدن عباره اولوب وبوندن غرض نشاط سامعى تازهلمك واصغا واستماعنده ايقاظ ايتمكدر ايمدى اكر قيد مذكور معتبر اولمسه ذكر اولنان تفسيرده مثلا اسم ظاهر

ایله ضمیر متکلم ویاخطابه حکم اولنان ۰ انا زید ۰ و ۰ انت عمرو ۰ و ۰ نحن رجال ۰ و ۰ انتم رجال ۰ و ۰ انت الذی
فعل کذا ۰ ونحن اللذون صبحوا الصباحا ۰ قوللریله سائر بو مثللو کندوسنده معنای واحددن ضمیر
تکلم ویاخطاب ایله تعبیردنصکره اسم مظهر ویاخود ضمیر غائبله تعبیر اولنان کلاملر امثالی افراد
التفاتدن اولمیان چوق شیلر داخل اولوردی زیرا ضمیر ومظهردن ایکیسیله مراد شیء واحد
اولوب اولا تکلم ویاخطاب ایله تعبیردنصکره غیبته انتقال اولنمشدر حالبوکه بونلردن هیچ
بریسی التفات دکلدر ومثلا ۰ یازیدقم ویارجلا له بصر خذ بیدی ۰ قوللرنده معنای واحددن
اولا طریق غیبت اولان اسم مظهر ایله تعبیر اولنوب بعده ضمیر خطابه و ﴿ انت فعلت هذا
بالهتنا یا ابراهیم ﴾ قول شریفنده خطابدن غیبته انتقال اولنمشدر زیرا اسم مظهره هرنقدر بسبب النداء
خطاب عارض اولسهده فی نفسه طریق غیبتدر وبرطریقدن طریق آخره التفات اولندقدنصکره
اشبو طریق ملتفت الیهک تکراری دخی بوقبیلدن اولوب مثلا سورهٔ فاتحهده ﴿ ایاک نعبد ﴾
قول شریفنده طریق خطابه انتقال بیورلدقدنصکره ﴿ ایاک نستعین اهدنا الصراط المستقیم
صراط الذین انعمت علیهم ﴾ آیات شریفهسنده دخی طریق مذکورک تکراریله بطریق الخطاب
۰ ایاک نستعین ۰ و ۰ اهدنا ۰ و ۰ انعمت ۰ بیورلمشدر حالبوکه بونلردن هیچ بریسی التفات اولمیوب التفات
انجق ۰ ایاک نعبد ۰ قول شریفنده اولهرق باقیسی هرنقدر هربرلرینه معنای واحددن برطریق ایله
یعنی طریق غیبتله تعبیردنصکره طریق آخرله تعبیر اولنمشدر دینلمک صادق اولورسهده التفاتدن
معدود اولمیوب ۰ ایاک نعبد ۰ قول شریفی اسلوبی اوزره جاریلردر ومثلا ۰ یامن هو عالم
حقق لی هذه المسئلة فانک الذی لانظیرله فی هذا الفن ۰ قولیله شاعرک * یامن یعز علینا ان نفارقهم *
وجداننا کل شیء بعدکم عدم * بیتنده اولدیغی کبی موصول منادانک صلهسنده طریق غیبتله تعبیر
دخی بوقبیلدندر زیرا بونده دخی هرنقدر طریق آخره انتقال وار ایسهده التفات یوقدر زیرا عائد
موصولک حقی لفظ غیبتله اولمقدر واسلوب منادی هرنقدر اسماء ظواهرک جملهسی غائب اولمق حسبیله
ذکر صله وصفتدن مقدم غیبت ایسهده ذکر صله وصفتله هیئتپذیر اتمام وکلام تام اولدقدنصکره
حق کلام طریق خطابدر بوجهتله عائد موصولدن مستفاد اولان غیبت ومابعد منادادہ اتیان اولنان
خطاب مقتضای ظاهر اولهرق بیت مذکورده اولان ۰ نفارقهم ۰ و ۰ بعدکم ۰ ضمیرلرینک
ایکیسی دخی مقتضای ظاهر اوزرینه جاری اولمش اولور ایمدی اکر التفاتده تعبیر ثانی خلاف
مقتضای ظاهر اولمسی قیدی اعتبار اولنمسیدی بونلر دخی تفسیر التفاتده داخل اولوردی ۰ یعز ۰
یشق ویصعب معناسنهدر وبعضلرک ﴿ یا ایها الذین آمنوا ﴾ قول شریفی باب التفاتدن اولوب
قیاس اولان ۰ آمنتم ۰ دینلمکدر دیو توهملری وهم بیسداد اولوب وکأن مبنای توهم ندا خطاب ایچون
اولمسیدر وحق عائد موصول غیبت اولمسندن غفلت ایتمشدر امام مرزوقی حضرت کرار
شجیع کرم الله وجهه افندمزک * انا الذی سمتنی امی حیدره * اکیلکم بالسیف کیل السندره *
نظم بلیغلرنده قیاس اولان صلهده موصوله عائد بولنمق اوزره ۰ سمته ۰ تعبیر بیورلمسیدی لکن نفس
شریفلرندن اخبار قصد ایتمسی وموصول مبتدا اولان انا ضمیرینک عینی اولمسیله ۰ سمتنی ۰ ضمیر تکلمی
مبتدایه رد ایله موصول ایچون عائد اتیانینه مبالات بیورمدیلر والباسدن امن جهتیله کلامی معنایه
حمل ایتدیلر بونکله برابر عند النحویین قبیح اولوب حتی مازنی اکر بو کلامک موردی جناب امام
کرم الله وجهه اولدیغی مشهور اولمسه وکلام اهل معاندهکثرتی بولنمسه رد ایدر ایدم دیمشدر دیو بیان
ایلدی لکن امام مرزوقینک قبح ایله حکمی قبیح ومازنینک ردی مردود اولوب بو کلامک مثلی روایت
جناب جبیر بن مطعمله حضرت افصح من نطق بالضاد صلی الله علیه وسلمدن صدور ایدن * لی خمسة
اسماء انا محمد واحمد وانا الماحی الذی یمحو الله بی الکفر وانا الحاشر الذی یحشر الناس علی قدمی
وانا العاقب * حدیث شریفنده وامام نحویین اولان سیبویهک بطریق الخطاب ۰ انت الذی تفعل ۰
قولنده ورودنی وحق اولان شیخ رضینک بیانی اوزره موصول ویاخود موصوف متکلمدن

خبر اولدقلری صورتده عائدا اکثر غائب اولمق جائز اولدیغی کبی حملا علی المعنی ضمیر تکلم اولمسی دخی جائز
اولوب کذلک مخاطبده دخی ۰ انت الذی قال کذا ۰ و ۰ اکثریت اوزره مستعمل اولدیغی وجهله حملا علی المعنی
۰ انت الذی قلت کذا ۰ دینلمک دخی جائز اولدیغی سیلکوتی مرحوم تفصیلات سائره علاوهسیله اتیان
وایفای حق بیان ایلمشدر ومحشی حسن چلبی دخی التفاته حمل ایدوب وصلهنک رابطهدن خلوته
ضمیر متکلم معنادہ موصولدن عباره اولمسیله جواب ویرمشدر ۰ حیدر ۰ اسد معناسنه اولوب
حضرت امام شجیع کرم الله وجهه دلدل سوار میدان شهود اولدقلری حین سعادت رهینده مادر
محترمهلری فاطمه بنت اسد نام پدری اولان اسد اسمیله تسمیه ایدوب بعده پدر اکرملری ابو طالب
نام مذکوره عدم رغبتله علی تسمیه بیوردیلر مصراع ثانیده اولان ۰ سندره ۰ لفظی صاع کبیر
معناسنهدر مفهوم بیت معلومدر وبعضلر آنف البیان امثلهدن ۰ انا زید ۰ و ۰ انت عمرو ۰ امثالنی
تفسیر التفاتدن اخراج ایچون التفاتده تعبیرین ایکی کلامده اولمق قیدنی زیاده ایتدیلر بو ایسه غلط
اولوب افراد التفاتدن بعضلرینک دخی خروجنی مستلزم اولور زیرا نظم جلیلده ﴿ بارکنا حوله
لنریه من آیاتنا ﴾ قول شریفنده یاء غیبتله ۰ لیریه ۰ قرائتی اوزره تکلمدن غیبته وبعده غیبتدن
تکلمه التفات واردر زیرا طریق تکلم اوزره ۰ بارکنا ۰ بیورلوب بعده غیبته التفات ایله ۰ لیریه ۰
وبعده تکلمه التفات ایله ۰ آیاتنا ۰ بیورلمشدر حالبوکه ۰ من آیاتنا ۰ کلام آخر اولمیوب ۰ لیریه ۰ قول
شریفنک متعلقات ومتمماتندندر قال رحمه الله (وهذا اخص) یعنی تفسیر جمهور ایله التفات
تفسیر سکاکی ایله التفاتدن اخصدر زیرا عند السکاکی نقل کلام اولا معنی طرق ثلثهدن بریله تعبیر
اولنوب بعده اومعنادن طریق آخرله تعبیر اولنمقدن ویاخود برمعنایی طرق مذکورهدن برطریق
مخصوص ایله تعبیر مقتضای ظاهر اولدیغی حالده اوطریق ایله تعبیر اولنمیهرق دیکر برطریقه
عدولدن اعمدر وعند الجمهور اوله مخصص اولوب یعنی برطریق ایله سبق تعبیر لازمدر ایمدی
جمهور عندنده اولان هر بر التفات سکاکی عندنده دخی التفات اولوب لکن سکاکی عندنده اولان
هر بر التفات جمهور عندنده التفات دکلدر وبو اختلاف امرء القیسک پدری حقنده مرثیه اولهرق
نظم ایلدیکی * تطاول لیلک بالاثمد * ونام الخلی ولم ترقد * وبات وباتت له لیلة * کلیلة ذی العائر
الارمد * وذلک من نباء جائنی * وخبرته عن ابی الاسود * قولنده ظاهردر ۰ تطاول ۰ طولدن صار
طویلا معناسنه اولوب وخطاب شاعر نفسنه اولدیغی و ۰ اثمد ۰ میمک ضمیله وعلی روایة کسریله
برموضعک اسمی ایدوکی بیان اولنمشیدی لکن نفسنی مکروب ویاخود مستحق عقاب منزلهسندهقیلق طریقیله
۰ لیلک ۰ قولی کافک فتحیله در ۰ نام ۰ نومدن اولوب ۰ خلی ۰ خالی عن الهم والحزن دیمکدر و ۰ لم ترقد ۰ بنه تأویل
مذکور ایله نفسنه خطاب اولوب لم تنم معناسنهدر ۰ بات ۰ تامه اولوب اقام لیلا ونزل به معناسنه اولهرق نام
اولوب اولمامقدن اعمدر بات لفظنده ضمیر نفسه راجعدر و ۰ باتت ۰ یا ناقصه اولوب له خبری ویاخود
تامه اولوب له حالدر وبیتوتتک لیله اسنادی مجازی اولوب مراد صاحبیدر و ۰ کلیلة ۰ یا حال اخری
ویاخود مصدر اولهرق کبیتوتة لیلة ذی العائر دیمکدر ۰ عائر ۰ بیان صحاح اوزره قذی عیندر اساسده
فی عینه عوار قولنک معناسی ضم وتشدید ایله عیننده سبب وجع واحتراق اولان غمصه اولدیغی مفید
اولوب ۰ غمصه ۰ فتح میم ایله سیلان ایدن وسخ عیندر سیلان ایتمیانه ۰ رمص ۰ تعبیر اولنور ۰ ارمد ۰
رمددن صفت اولوب رمد عین کوز اغریسی معناسنهدر ۰ نباء ۰ خبر قال والدندن عبارتدر ۰ خبرته ۰
لفظنده اولان ضمیر مفعول مطلق ویاخود مفعول به اولوب خبرت خبرا ویاخود خبرت به دیمکدر
۰ ابو الاسود ۰ پدرینک کنیهسیدر * مفهوم بیت ای نفس مکروب اثمد نام محلده لیلک طول ودراز
اولدی وآسوده دلان احزان اولنلر وساده پیرای نوم وحضور اولوب سن بیدار محل احزان اولهرق نائم
اولمدک * ومفهوم بیت ثانی خطاب نفسندن طریق غیبته انتقال ایله نفسم لیلده قائم ونازل اولوب وآنک
کیجهسی دخی وجع عینه مبتلا اولان کسهنک بیتوتت لیل پروبلی کبی بیتوتت ایلدی وبو وجهله مشاهدهٔ
خواب وحضوردن مهجور اولهرق لیلهٔ مذکورهنک لیالیٔ اصحاب آلام واسقام کبی کسب تطاول ایتمسی

اولان اشبو مرثیه‌ده دیمکدر نشأت ایلدی فوتندن خبر پدرمك اولاز مکنی دله ابو الاسو محضا
بیت اولده عند الجمهور التفات اولیوب حالبوکه سکاکی ابیات ثلثه‌نك اوچنده دخی التفات اولدیغنی
تصریح ایلمشدر وصاحب کشافك امرئ القیس ابیات ثلثه‌ده اوچ دفعه التفات ایتمشدر دیو قائل
اولمسی مذهبی مذهب سکاکی‌یه موافق اولمسنده ظاهردر امدی اولا ٠ لیلك ٠ لفظنده مقتضای ظاهر
طریق تکلم اوزره ٠ لیلی ٠ تعبیری ایکن خطابه انتقال اولنمسنه نظرا عند السکاکی التفات اولوب
طریق آخرله مسبوق الذکر اولمدیغی جهتله عند الجمهور التفات دکلدر وثانیا ٠ وبات ٠ لفظنده
ضمیر مستتر نفسه راجع اوله‌رق ٠ لیلك ٠ لفظنده طریق خطاب ایله تعبیر اولنمشیکن غیبته انتقال
اولنمسیله عند السکاکی وعند الجمهور التفاتدر وثالثا مسبوق اولان ٠ بات ٠ لفظنده نفسندن طریق
غیبتله تعبیردنصکره جائنی لفظنده طریق تکلمه انتقال اولنمسیله بودخی عند السکاکی وعند الجمهور
التفاتدر اکر سؤال اولنورسه که جائزدرکه صاحب کشافك بیان ایلدیکی اوچ التفاتك بریسی
٠ بات ٠ لفظنده وایکیسی ٠ جائنی ٠ لفظنده اولسون زیرا جائنی لفظنده برکره ایلك لفظنده اولان
خطابدن وبرده بات لفظنده اولان غیبتدن انتقال واردر ویاخود ٠ ذلك من نباء ٠ لفظنده کاف
خطاب ایچون اولدیغی جهتله غیبتدن خطابه انتقال اولدیغی اعتباریله التفات ثانی ذلك لفظنده
اولوب والتفات ثالث خطابدن تکلمه انتقال طریقیله جائنی لفظنده اولسون بوجهتلرله قول مذکورده
مذهب جمهور اوزره دخی اوچ التفاتك تحققیله صاحب کشافك کلامنی بونلردن برینه حمل صحیح
اولمزمیکه حتی مذهب جمهوره مخالف اولمه‌یه اولدن جوابده دیرزکه صورت انتقال انجق اسلوب
کلامك واقع وحاصل اولدیغی شیده اولوب و٠ لیلك ٠ لفظنده اولان خطابدن ٠ بات ٠ لفظنده غیبته
انتقال اولندقدنصکره خطاب مضمحل اولمسیله اسلوب کلام اسلوب غیبت اوله‌رق ٠ جائنی ٠ لفظنده
تکلمه انتقال انجق بالکز غیبتدن اولمش اولور بوصورتده جائنی لفظنده ایکی التفات اعتبار ایدرك
بریسی لیلك لفظنده اولان خطابدن تکلمه انتقالدر دینلملکله محمل صحیح بولنمز وثانیدن جوابده
دیرزکه ٠ ذلك ٠ لفظنده اولان کاف نفس شاعره خطاب اولدیغی مسلم دکلدرکه حتی معبرعنه
شئ واحد اولوب التفات تحقق ایتسون بلکه لفظ مذکور ایله خطاب امرئ القیسدن تلقی کلام
ایدن کسه‌یه‌در نظم جلیلده ﴿كما عفونا عنكم من بعد ذلك﴾ و﴿ثم توليتم من بعد ذلك﴾ قول شریفلرنده
اولدیغی کبی زیرا اکر ٠ ذلك ٠ خطابلری ٠ عنکم ٠ و ٠ تولیتم ٠ لفظلریله خطاب اولنانلره اولسه
٠ ذلکم ٠ بیوریلورایدی الحاصل توجیه ثانینك تمامیتی ذلك ایله خطاب قطعیا نفسنه اولدیغی
صورتده اولوب حالبوکه خطاب کلامی اخذ واستماع ایدن کسه‌یه اولمسی جائز اوله‌رق بوصورتده
معبرعنه شئ واحد اولمز وبوجهتله خطاب مذکور اعتباریله اوچ التفات اولدیغنه جزمده صحت
بولنمز وتفصیل کلام شو وجهله درکه معنای خطاب جهت حاضره حاضر اولدیغی حیثیتدن
توجیه کلامدن عباره اولمسیله حاضر مذکور بعضا ٠ یازید قم ٠ مثالوده اولدیغی کبی کلامدن
مستفاد اولان حکم کندوسنه توجه ایدن کسه اولور وبعضا بونك غیریسی اولورنته کیم امته
متعلق اولوب رسول علیه السلامه القا بیورلان خطاباتده واقع اولمشدر واحوال مخاطبی یعنی
مفرد ویا مثنی ویا جمع ومذکر ویا مؤنث اولدیغنی بیان ایچون اسماء اشارته لاحق اولان کاف دخی
اکر بونکله مخاطب اولان قطعیا حکمك تعلق ایلدیکی شی اولورسه کاف مذکور تأنیث وتذکیر
وافراد وتثنیه وجمعده او کلامده بولنان خطاباته منفعه اولمسی اصلدر نظم جلیلده ﴿ذلكم خير لكم ان
كنتم تعلمون﴾ و﴿ذلكم خير لكم عند بارئكم﴾ قول شریفلرنده اولدیغی کبی وبعضا کاف
مذکور ایله مراد متعلق حکم اولمسیله برابر کلامده اولان خطاباته مخالف اولور ﴿فما جزاء من
يفعل ذلك منكم﴾ و﴿ذلك خير لكم﴾ نظم جلیلنده اولدیغی کبی بوصورتده ابن باذشدن
منقول اولان تأویلدن برینه حملی لازمکلور تأویلدن بریسی جماعت مخاطبیندن برینك جلالتندن ناشی
کلام ایله واحد مذکوره اقبال اولنه‌رق مراد او واحد وسائرلری اولمق وتأویل ثانی جماعته صادق

اوله‌جق فریق وجماعت کبی اسماء جماعتدن براسم مفرد تقدیر قلنمقدر واکر کاف مذکور ایله
خطاب قطعیا حکم کلامك تعلق ایلدیکی شیئك غیریسنه اولورسه نظم جلیلده ﴿ثم توليتم من بعد
ذلك﴾ و﴿ثم عفونا عنكم من بعد ذلك﴾ نظم جلیللرنده اولدیغی کبی بوصورتده امران جائز
اوله‌رق کلامده اولان خطاباته موافقتی لازم دکلدر وشیخ رضینك کلام واحدده تعدد خطاب
جائز اولمدیغنه دائر کلامی خطابلر جنس واحددن اولدیغنه کوره‌در قال رحمه الله (مثال الالتفات
من التكلم الى الخطاب * ومالى لااعبد الذى فطرنى واليه ترجعون *) تکلمدن خطابه التفات ایچون
مثال ﴿ومالى لااعبد الذى فطرنى واليه ترجعون﴾ نظم جلیلیدر زیرا ٠ والیه ارجع ٠ مقامنده
٠ ترجعون ٠ بیورلمسیله طریق تکلمدن خطابه التفات اولنمشدر اکر سؤال اولنورسه که
٠ ترجعون ٠ لفظی حبیب النجارك نفسنه خطاب دکلدرکه حتی معبرعنه شئ واحد اوله‌رق التفات
تحقق ایلسون جوابنده دیرزکه ٠ ترجعون ٠ ایله خطاب حبیب النجارك نفسنه اولمدیغی معلوم
اولوب فقط آیتده تفصیل وایضاح اولنه‌جغی وجهله ٠ ومالی لااعبد ٠ قوللریله دخی مراد نفس
حبیب النجار اولمیوب بلکه مخاطبون اوله‌رق ٠ ومالکم لاتعبدون الذی فطرکم ٠ معناسنده‌در زیرا
ومالی لااعبد کلامنك قائلی مشار الیه حبیب النجار حضرتلری اولوب سالك طریق اهتدا اولان
اولیاء اللهدن برذات اولمسیله قول مذکور ایله مراد مفهوم ظاهریسی اولمیه‌رق مقصود نفسنه
مناصحه طریقیله مشرکینه خطابدر ایمدی بونلرك جمله‌سنده معبرعنه مخاطبون اولوب ابتداء
مخاطبون حقلرنده کندی نفسیچون مراد ایلدیکی شیئی قصد ایتدیکی معنای تلطف ومدارایه
تعریض طریقیله مناصحه مخاطبینی مراد ایدرك نفسنه مناصحه معرضنده طریق تکلم اوزرینه ایراد
ایدوب ثانیا طریق خطابه التفات اولنمشدر واکر سؤال اولنورسه که بوتقدیرده ٠ ترجعون ٠
قولی مقتضای ظاهر اوزرینه وارد اولوب حالبوکه التفات خلاف مقتضای ظاهر اولمق واجبدر
جوابنده دیرزکه ترجعون لفظنك مقتضای ظاهر اوزرینه اولدیغی مسلم دکلدر زیرا مقتضای ظاهر
اسلوب کلام تغییر اولنمیوب بلکه کلام لاحقك سنن سابق اوزرینه جاری اولمسیدر وبوراده
معنای تلطفه تعریض صورتیله مناصحه مخاطبین ایچون کلام سابق طریق تکلم اوزرینه مسوق
اولمسیله مقتضای ظاهر ترجعون خطابنده دخی طریق تکلمدر واشبو ترجعون لفظیله اولان
خطاب امرئ القیسك ٠ آنفا مروز ایدن من نباء جائنی ٠ قولنده اولان تکلم کبیدر یعنی ایکیسی
دخی موافق اصل مقصود اولان تعبیر اولوب فقط ماقبللرنده اولان اسلوب کلامی تغییر ایتدکلری
جهتله عند التحقیق خلاف مقتضای ظاهردر ومصنف اشبو ٠ من نباء جائنی ٠ لفظنك مقتضای
ظاهر اوزرینه ورودیله جزم ایدوب وعند السکاکی التفات خلاف مقتضای ظاهره منحصر اولمدیغنی
زعم ایلمشدر واشبو عدم انحصاری عند السکاکی اولمسیله قید ایتمسی عند غیر السکاکی خلاف
مقتضای ظاهره انحصارنی اشعار ایدوب بوایسه محل نظردر زیرا ٠ ترجعون ٠ وقول امرئ
القیسده اولان ٠ جائنی ٠ امثالی سکاکی وغیربلری عندنده التفات اولوب اکر بونلر مقتضای ظاهر
اوزرینه واردر دینلك لازمکلسه سکاکینك غیریسی عندنده دخی التفات خلاف مقتضای ظاهرده
منحصر اولمیوب سکاکی وغیریسی بینده اختلاف تحقق ایتمز لکن حق اولان التفات خلاف مقتضای
ظاهرده منحصر اولوب ونظم مذکور ایله کلام امرئ القیسده اولان ترجعون وجائنی امثالی سبقت
ایدن تحقیقات اوزره خلاف مقتضای ظاهردر قال رحمه الله (والى الغيبة * انا اعطيناك الكوثر
فصل لربك *) وتکلمدن غیبته التفات ایچون مثال نظم جلیلده ﴿انا اعطيناك الكوثر فصل لربك﴾
قول شریفیدر زیرا ٠ لربك ٠ قولنده مقتضای ظاهر طریق تکلم اوزره ٠ فصل لنا ٠ اولوب طریق
غیبته التفات ایله لربك بیورلمشدر زیرا ذکری سبقت ایتدیکی اوزره اسم ظاهر طریق غیبتدر
وسنیر اولمیه‌که کلام عربیده واحد معظم جماعت کبی عد اولنه‌رق تعظیما متکلم واحدده لفظ جمع
ایرادی کثیردر بوقبیلدن اوله‌رق جناب باری ذات وحدانیتندن نون جمع ایله تعبیر بیورمشدر

لكن واحد غائب ومخاطبده لفظ جمع ايرادی متقدمين بلغا كلامنده وارد اولميوب فقط قرآن كريمده وقوعنه اتباعاً فصحای مولدين تعظيم مخاطب وتواضع متكلم ايچون استعمال ايلمشلردر قال رحمه الله

(ومن الخطاب الى التكلم نحو * طحابك قلب فی الحسان طروب * بعيد الشباب عصر حان مشيب * يكلفنی ليلى وقد شط وليها * وعادت عواد بيننا وخطوب *) خطابدن تكلمه التفاته مثال علقمة بن عبده‌نك * طحابك قلب الخ * شعرنده ٠ يكلفنی ليلى ٠ قوليدر ٠ طحابك ٠ مذهب بك معناسنه اولوب با تعديه ايچوندر فتح كاف ايله باعتبار المدلول نفسنه خطابدر ٠ فی الحسان ٠ جار ومجروری مابعدنده اولان طروبه متعلقدر امام مرزوقی ٠ طروب فی الحسان ٠ قولنی طلب حسانده كندوسيچون طرب ومراوده سنده نشاط اولمسيله تفسير ايدوب معنای ٠ طرب ٠ شدت سرور وياخود الم احزاندن انسانه طريان ايدن صفتدر ٠ بعيد ٠ لفظی بعد كلمه‌سنك تصغيری اولوب تقريبه محمول اوله‌رق ٠ بعيد شباب ٠ شبابك حين زوال وقرب انقطاعيدر ٠ عصر حان مشيب ٠ قولی بعيد شبابدن بدل اولوب آوان هرمك تقرب وبغتة هجوم اوزره اقبالیدر كه ٠ يكلفنی ليلى ٠ قولنده طحابك قول سابقنده اولان خطابك مقتضی اولديغی يكلفك اسلوب خطابدن طريق تكلمه التفات اولنمشدر ٠ يكلفنی ٠ لفظنك فاعلی قلبه راجع اولان ضمير اولوب ٠ ليلى ٠ لفظی تأويل وصال ايله يكلفنی ايچون مفعول ثانيدر معنی ٠ يكلفنی ذلك القلب ليلى ويطالبنی بوصلها ٠ ديمكدر ٠ يكلفنی ٠ قولی تاء فوقانيه ايله دخی مروی اولوب صيغهٔ تأنيث اولديغی تقديرده ليلى‌يه مسند اولوب مفعولی محذوف اوله‌رق ٠ يكلفنی ليلى شدائد فراقها ٠ ديمكدر وصيغهٔ خطاب اولديغی صورتده قلبه خطاب اولوب بوصورتده غيبتدن خطابه التفات آخر تحقق ايدر و٠ طحابك ٠ لفظنده عند السكاكی مقتضای ظاهر اولان طريق تكلمدن خطابه التفات آخر اولوب عند الجمهور طريق آخرله عدم سبق تعبيره مبنی التفات اولمز ٠ وقد شط وليها ٠ وقد بعد قربها معناسنه اولوب جملهٔ حاليه‌در روايت امام مرزوقی اوزره ٠ عادت ٠ لفظی باب مفاعله‌دن اولوب اصلی عاديت اوله‌رق ماضئ مؤنثدر كأن معادات صوارف وخطوب كونيه ومقاسات حوادث وامور زمانيه‌يه ابتلاسنی مفيددر وعاد يعود بابندن اولوب مانع وصال اولان حوادث وعوائقك حال حيلولت سابقه‌سنه عودتی معناسنه حمل اولنمق دخی قرين جوازدر ٠ خطوب ٠ خطبك جمعی اولوب امر عظيم معناسنه‌در * مفهوم بيت ای نفس وصال محابيده پرشوق وطرب اولان كوكلم شوق شبابك تقرب زوال وانصرامی وشيب وهرمك مبادئ هجوم وزحامی اولان شو آوانده جميع خصوصده سنكله سعی وذهاب ايدرك بكا وصال ليلايی تكليف ايدر حالبوكه ليلانك حجله‌گاه وصالنه تقرب امر بعيد اولوب معادات حوادث نامحصور ومقاسات موانع امور حصول منايه غير مساعددر وياخود مانع وصال اولان حوادث وخطوب حال حيلولت سابقه‌سنه عودت ايتمشدر وياخود ای ليلى قرب ووصالك بعيد اولوب بيننزده حوادث وخطوب حيلولت ايلديكی حالده بكا شدائد فراقی تكليف ايدرسين يعنی بنم بو حال مقاساتم سنك امل ومطلوبكدر ديمك اولور قال رحمه الله

(والى الغيبة * حتى اذا كنتم فی الفلك وجرين بهم *) وخطابدن غيبته التفات ايچون مثال اشبو نظم جليلدر كه ﴿ اذا كنتم ﴾ لفظ شريفنده اولان طريق خطابه تطبيقاً ٠ وجرين بكم ٠ بيوريله‌جق مكانده ﴿ وجرين بهم ﴾ بيورلمشدر قال رحمه الله

(ومن الغيبة الى التكلم * والله الذی ارسل الرياح فتثير سحابا فسقناه *) وغيبتدن تكلمه التفات ايچون مثال ﴿ والله الذی الى آخره ﴾ قول شريفيدر كه ﴿ والله الذی ارسل ﴾ لفظ شريفلرنده اولان اسلوب غيبته تطبيقاً ٠ فساقه ٠ بيوريله‌جق مكانده طريق تكلمله ٠ فسقناه ٠ تعبيرنه التفات بيورلمشدر قال رحمه الله

(والى الخطاب * مالك يوم الدين اياك نعبد *) وغيبتدن خطابه التفات ايچون مثال ﴿ مالك يوم الدين اياك نعبد ﴾ نظم كريميدر كه اسلوب ماقبلی اولان طريق غيبته تطبيقاً ٠ اياه نعبد ٠ بيوريله‌جق مكانده بطريق الخطاب ٠ اياك ٠ بيورلمشدر وصاحب اللباب صدر الافاضل ضرام السقط نام كتابده ديمشدر كه مخاطبك حالنده متحد يعنی شئ واحد اولمسی شرطدر شويله‌كه

كلام ملتفت منهده مخاطب هر كيم ايسه كلام ملتفت اليهده دخی مخاطب اوشخص اولمق شرط التفاتدر ومخاطبدن مراد كلامدن مستفاد اولان حكم ايله مخاطب اولوب يوقسه بعضيلرك توهمی كبی كلام كنديه القا اولنان كسه دكلدر بوندن ايچون كلام آتئ جريده هرنقدر قصيده خليفه‌يه تقديم اولنه‌رق كلام كندوسنه القا اولنمسی جهتيله بيتنده دخی مخاطب خليفه ايسه‌ده لكن حكم مستفاد ايله اولده مخاطب زوجه‌سی اولديغندن تغاير مخاطبين اعتبار اولنمشدر الحاصل حكم مستفادده مخاطب حالنده واحد اولمق صدر الافاضل عندنده شرطدر ٠ اياك نعبد ٠ قول شريفنده اولديغی كبی زيرا بو كلامك ماقبلنده يعنی ﴿ الرحمن الرحيم مالك يوم الدين ﴾ قول شريفنده هرنقدر ظاهرا خطاب يوغيسه‌ده لكن عبددن بو كلام انجق جناب باری ايله جاری اولوب غيريسيله جريانی متصور اولمامسيله مخاطب به منزله سنده‌در لكن جريرك * ثقی بالله ليس له شريك * ومن عند الخليفة بالنجاح * اغثنی يا فداك ابی وامی * بسيب منك انك ذو ارتياح * بيتی نظم جليل مذكورك خلافنده اولوب هرنقدر ابتداء ٠ خليفه ٠ تعبيريله بطريق الغيبة وثانياً ٠ اغثنی ٠ لفظيله بطريق الخطاب ايراد اولنمش ايسه‌ده لكن بيت اولده حكم ثقه واعتماد ايله خطاب مرأه‌سنه وبيت ثانيده طلب اغاثه ايله خطاب خليفه‌يه اولديغندن كلامنده اولان مخاطبلرك عدم اتحادی جهتيله التفات بوقدر ٠ من عند الخليفة ٠ نجاحه متعلقدر ٠ يافداك ٠ قولنده منادی محذوف اوله‌رق ياخليفة فداك تقديرنده‌در ٠ سيب ٠ احسان وعطا و٠ ارتياح ٠ سرور ونشاط معناسنه اولوب انك ذو نشاط فی العطا مفهومنده‌در * حاصل معنی ای مرأه عند خليفه‌دن فوز ونجاح مطلبده شريكدن منزه ومتعالی اولان جناب باری‌يه ربط وثاق اعتماد ايله ای خليفه والد ومادرم سكا فدا اولسون بنی عطا واحسانكله اغاثه ومسرور ايله كه سن عطا واحسان ايله كسب نشاط وانبساط ايدر بر كريمسين ديمكدر ايمدی صدر اللباب عندنده التفات تفسير جمهور اوزره التفاتدن اخصدر وابی العلانك * هل يزجرنكم رسالة مرسل * ام ليس ينفع فی اولاك الوك * قولنده عند الجمهور ٠ يزجرنكم ٠ لفظنده اولان خطابدن ٠ اولاك ٠ لفظنده اولان غيبته التفات اولوب ٠ اولئك ٠ معناسنه‌در ٠ الوك ٠ رسالتدر وصدر الافاضل ديمشدر كه اشبو كلام ابی العلا هرنقدر التفات قبيلندن ظن اولنور سه‌ده بنی كنانه‌يه خطابدن بنی كنانه‌دن اخباره اضراب اولوب التفات دكلدر زيرا ٠ هل يزجرنكم ٠ قوليله مخاطب بنی كنانه اولوب ٠ اولاك ٠ قولنده مخاطب كلام كندوسنه القا واسماع اولنان كسه‌در واضراب اولمسی زيرا ام منقطعه بنو كنانه‌يه ٠ هل يزجرنكم ٠ قوليله خطاب اولنان حكمدن ٠ ليس ينفع فی اولاك الوك ٠ قوليله انلردن عدم نفع رسالتله اخباره اعراضی افاده ايدر واسم اشارت بنو كنانه‌دن عباره اولمسيله كاف خطابك انلردن تعبيره حملی صالح دكلدر نته‌كيم تفصيلی مرور ايلدی الحاصل شارح علامه‌نك كلامندن مستفاد اولديغی اوزره كتابه‌ده مذاهب اربعه اولوب وجه ضبطنی حسن چلپی مرحوم شو وجهله سلك تقريره كشيده ايتمشدر كه كتايه‌ده ياطريق آخرله سبق تعبير شرط قلنور ياخود شرط قلنمز ثانی زمخشری وسكاكی وتابعلرينك مذهبيدر اولده ياتعبيرين كلام واحده اولمسی شرطدر دينلور وياخود مشروط اولمز اول بعض ناسك مذهبيدر ثانيده ياتعبيرينده مخاطب واحد اولمق شرط قلنور وياخود شرط اولمز اول مذهب صدر الافاضل وثانی مذهب جمهوردر وبعضاً التفات تفسير مذكورك غيری ايكی معنايه دخی اطلاق اولنور اول مثل وياخود دعا وامثاليله معناً كلامه متلاقی ومتناسب اولان جملهٔ مستقله‌نك عقب كلامده ايراديدر نظم جليلده ﴿ وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا ﴾ قول شريفنده اولان ٠ ان الباطل كان زهوقا ٠ جملهٔ مستقله‌سی كبی ٠ زهق ٠ ذهب معناسنه اولوب ٠ زهوقا ٠ ذاهباً ومعدوما مفادنده‌در جملهٔ مذكوره بطريق المثل وارد اولمشدر وينه نظم مبينده ﴿ ثم انصرفوا ﴾ قول شريفی بطريق الدعا ﴿ صرف الله قلوبهم ﴾ جملهٔ متناسبه‌سيله تعقيب بيورلمشدر كه مراد قلوب منافقينك ايماندن صرف الهی اوزرينه تثبيتيدر وعربلرك ٠ قصم الفقر ظهری ٠ قوللرينك ٠ والفقر

من قاصمات الظهر جمله سيله تعقيبي دخي بو قبيلدن اولوب · قصم · شق بين ايله كسر معناسنه در وجربرك
متى كان الخيام بذي طلوح * سقيت الغيث ايتها الخيام * انسى يوم تصقل عارضيها * بفرع بشامة
سقى البشام * قولي دخي بو اسلوبده اوله رق · سقيت · قولنده خطاب خيامه در · انسى · انذكر
معناسنه اولوب خطاب كندي نفسنه در · عارض · كسر را ايله مابعد ثنايادە اولان اسناندر · تصقل · لفظنده
ضمير محبوبه يه راجع اوله رق تجلي و نضى معناسنه در · فرع · غصن يعني بوداق معناسنه در · بشامه ·
مسواك اغاجيدر و بيتنده اولان استفهام وصال حبيبه نك فوتندن تحسر وتدله ايچوندر حاصلي شاعر
مرقوم نه زمان ايدي او زمان صفار سانكه عشيرت محبوبه نك خيامي ذي طلوح نام محلده ركز
اولنمشيدي ديو وقت مذكوردن اظهار تحسر ايتمسيله خيام مذكوره يي دائرۀ تصور و خياله تقريب
ايدرك اولحينده نزول باران ايله اوساخي زائل اولوب كسب رونق و نضارت ايتدكلريني خيامه
خطاب طريقيله اتيان و بعده فرع مسواك ايله محبوبه نك صفابخش مرواريد دندان اولديغي
وقت وصالي تصورتله نسيان ايده جكنك نفسنه توجيه خطاب ايله اظهار تحسر واحزاني درميان
ايدوب و بو مقالي دعاى سقى انسام ايله تعقيب ايلمشدر و بو معناجه التفات السنۀ سائره ده دخي دائر
اولوب فرضا مقام نصح وپندده سز همان خلقه ايولك ايدكز جهانده ايولكدن اعلى برشي اولمز كلامي
بوقبيلدندر   والتفات اطلاق اولنان معناى ثاني بر كلامي ذكر ايدوب او كلامدن سامعه برشي
موجب خلجان ذهن اولديغي توهمله بو اختلاجي ازاله ايده جك ديكر كلامه التفات ايدرك بعده ينه
مقصوده رجوع ايتمكدر نته كيم ابن ميادةنك * فلا صرمه يبدو وفي اليأس راحة * ولا وصله يصفولنا
فنكارمه * قولنده كأن · فلا صرمه يبدو · دينلديكي كبي ظهور فراق محبوبده نه ايشلرسين ديو
طرف مخاطبدن سؤال ضمني واختلاج درون توهم اولنمسيله بو سؤال ضمني يي ازاله ايچون · وفي اليأس
راحة · قولني اتيان ايلدي · صرم · قطع معناسنه اولوب ضمير محبوبه راجعدر · محصول بيت ·
محبوبك نه كليا قطع ومفارقتي تحقق ايدركه يأسده راحت واردر ونه وصلي حاصل اولوركه نيل
مكارمله صفا ياب اوله لم يعني يأس وحصول وصالدن بريله مستريح اولمق ميسر اولمدي ديمكدر
والتفاتك اشبو معنيي بيننده فرق ذكر اولنان كلامك جملۀ مستقله اولمسي اولده شرط اولوب
ثانيده شرط دكلدر وكلام سابقدن نشأت ايدن توهمي دفع ايچون اولمسي ثانيده شرط اولوب
اولده شرط دكلدر   قال رحمه الله   (ووجهه ان الكلام اذا نقل من اسلوب الى اسلوب كان
احسن تطرية لنشاط السامع واكثر ايقاظا للاصغاء اليه)   والتفاتك على الاطلاق وجه حسني كلام
بر اسلوبدن ديكر بر اسلوبه نقل اولنديغي كبي نشاط سامعي وجه احسن اوزره تجديد واحداث
واو كلامي اصغا واستماع ايچون زياده سيله ايقاظ وآكاه ايدر · تطريه · طريت الثوب قوللرندن
تجديد معناسنه اولوب مراد احداثدر زيرا · طريت الثوب · قولنك معناسي ثوبي تعمير ايدوب جديد
كبي قيلمقدر وتجديد ثوبه احداث هيئت اخرى لازمكلور   قال رحمه الله   (وقد تختص مواقعه
بلطائف كما في الفاتحة فان العبد اذا ذكر الحقيق بالحمد عن قلب حاضر يجد من نفسه محركا للاقبال
عليه وكلما اجرى عليه صفة من تلك الصفات العظام قوي ذلك المحرك الى ان يؤول الامر الى خاتمتها المفيدة
انه مالك الامر كله في يوم الجزاء فحينئذ يوجب الاقبال عليه والخطاب بتخصيصه بغاية الخضوع
والاستعانة في المهمات)   وآنف البيان وجه عامدن بشقه مواقع التفاتدن هر برلري بحسب
مناسبة المقام بر لطيفه و وجه مختص ايله ممتاز اولور سورۀ فاتحه ده اولديغي كبي زيرا عبد
﴿ الحمد لله ﴾ لفظ شريفني اتيان ايدرك حضور قلب ايله حقيق بالحمدي ذكر ايلسه اول ذات
حقيق بالحمد اوزرينه توجه واقبال ايچون قبل نفسندن كندوسني تهييج وتحريك ايدر وحالات باطنيه
بولور وبعده اول ذات حقيق بالحمد اوزرينه ﴿ رب العالمين الرحمن الرحيم ﴾ صفات عظيمه سندن
بر صفت اجرا ايلدكجه نفسندن مشاهد اولديغي محرك اقبال كسب قوت ايدرك نهايت صفات
مذكوره نك خاتمه سي اولوب ذات حقيق بالحمدك يوم جزاده هر برامرك مالكي اولديغي مفيد اولان
مالك

﴿ مالك يوم الدين ﴾ قولنه رسيده اولدقده اولحينده محرك مذكور كمال قوته منتهي اوله رق
ذات حقيق بالحمد اوزرينه توجه واقبال ايله غايت تذلل وخضوع اولان عبادتك وجميع مهماتنده
استعانه نك انجق اول ذات متعاله تخصيصنه دال اولان كلام ايله خطابني موجب اولوب ﴿ اياك نعبد
واياك نستعين ﴾ قوليله غيبتدن خطابه التفات ايدر   و · مالك يوم الدين · لفظ شريفنك حقيق
بالحمد اولان ذات بارينك يوم جزاده هر برامرك مالكي اولديغني افاده سي زيرا · مالك يوم الدين ·
قول شريفنده اضافه على طريق الاتساع اولوب معنى ظرفيت اوزره در يعني مفعول فيه مفعول به
مجراسنه اجرا اولنوب · مالك في يوم الدين · فحواسنده در ومفعول به تعميمه دلالت ايچون نسيا منسيا
محذوفدر زيرا مقام خطابيده اطلاق ترجيح بلا مرجح لازم كلمامسيچون افادۀ عمومه وسيله در   مصنفك
· بتخصيصه · قولنده باخطابه متعلق اولوب · خاطبته بالدعاء · ديرلر فلان ايچون مواجهة دعا ايلدم
ديمكدر ومعنى ذكر اولنديغي اوزره محرك مذكور حقيق بالحمدك خضوع واستعانه يه تخصيصنه
يعني غايت خضوع وتذللدن عباره اولان عبادت انجق انكيچون اولوب غيريسيچون اولمديغنه
وجميع مهماتده استعانه انجق اندن اولوب غيريسندن اولمديغنه دال اولان كلمات ايله عبدك حقيق
بالحمده خطابني ايجاب ايدر ديمكدر   ومصنفك · والاستعانة في المهمات · قولندن مستبان اولان تعميم
مهمات اطلاق استعانه دن مستفاد اولوب لكن احسن اولان اداء عبادت اوزرينه استعانه اوله رق
· اهدنا · قولي معونه يي بيان ايچون اولمسيدر كأن · اياك نستعين في اداء العبادة · ديلهرك · كيف
اعينكم · يعني سزه اداء عبادتده نوجهله اعانه بيورهيم ديو سؤال اولنمسيله جوابنده · اهدنا ·
دينلمش اولمسيدر و · بو صورتك احسنيتي جمل ثلثه دن هر بريسي جزء آخرده اخذ اولنه رق كلام
متناسب الجمل اولمسيله برابر حقيق بالحمده عبادت لذاته اولوب طلب حوائجه ومهماتده استعانه يه
وسيله اولمامقدر   ايمدي بو نظم جليلده اولان التفاتك خاص اولديغي لطيفه عبدك قرائت فاتحه يه
شروعنده قرائتي نفسنده محرك مذكوري بوله جق وجه اوزره اولمسنه التفات مذكورده تنبيه
اولديغيدر   مصنفك التفات ايچون ذكر ايلديكي اشبو وجه خاص طريقۀ مفتاح اوزره جاري
اولوب صاحب كشافك اتيان ايلديكي طريق شو وجهله دركه عبد حقيق بالحمدي ذكر ايدوب
اوزرينه صفات محرره يي اجرا ايلدكده علم عبدينا وعبادته حقيق ولايق اولان بر معلوم عظيم الشانه
تعلق ايدرك اياك يا من هذه صفاته نعبد قوليله اشبو معلوم ومتميز اولان ذات اجل صفاته خطاب
والتفات ايدر تاكه اوذات معلوم ومتميزه عبادت بالخاصه عبادته سبب احقيت اولان تميز مذكوردن
ايچون اولديغنه طريق خطاب ايله على وجه الكمال دلالت اولنه زيرا مخاطب تميزده ادخل واكمل
واعرف واليق اولوب كأن عبادتك لفظ متميزه يعني اسم معبود بالحقه تعليق كبي مخاطبه تعليق
وتوجيه اولنمسي صفات محرره ايله حاصل اولان تميزك عبادته علتني اشعار ايچون اولمش اولور
بو صورتله فائدۀ خطاب حكم عبادتي تعليل اوله رق كأن نخصك بالعبادة لتميزك بتلك الصفات
مفهومني افاده ايدر ودينلمك ممكندركه برشيئك ذكر لوازم وخواصنك ازديادي ازدياد وضوح
وتميزني واو شيئه علمي موجب اولمسيله جناب باري يي حين ذكرده نفس عبد ذات حقيق بالعباده يه
توجه ايدرك ذات باري اوزره صفات عظام اجرا اولندقجه توجه نفس كسب ترقي وتزايد ايلر
بناء عليه سورۀ مذكوره ده حقيق بالحمد اولمق اوزره ذات باري يي ذكره متعاقبا اولا عالم وانده
اولان اقوام وامك مدبري اولمسيله وثانيا عبادك انتظام امر معاشلريله امر معاده مستعد اولملري ايچون
انواع نعم دنيويه واخرويه ايله منعم اولمسيله وثالثا عبادك رجوع ومعادي كنديه اولان عالم
غيبه مالكيتيله توصيف اولنه رق بو صفات سببيله ذات بارينك تناهي وضوح وتميزنده تناشي نفس
بالكليه طرف آلهي يه منصرف اولوب اولحالده بو صفات عظام اوصاف جليله سي اولان ذات
عند العبد معلوم التحقق اولوب ذوات سائره دن متميز وحال عبادتده مرئي و مشهود اولمق حيثيتيله
قلب عبدده حاضر و موجود اولمقلغك وجوبنه تنبيه ايچون توجيه وجهۀ خطاب اولنمشدر

وبونده امر عبادت ایچون تعظیم اولوب زیرا لایق اولان عبادتك جناب رب العالمینی رؤیت
ومشاهده ایدر وجهله حضور قلب والتفات ماسوابی سلب ایله اولمسیدر وبومقامده کلام
خلاف مقتضای ظاهرك ذکرنه منجر اولدیسه مصنف رحمه الله هرنقدر مسند الیه بحثندن
دکلسه ده اشبو خلاف مقتضای ظاهردن مشهور اولان چند قسمی ایراده شروع ایدرك
بیورورلرکه (ومن خلاف المقتضی تلقی المخاطب بغیر ما یترقب بحمل کلامه علی
خلاف مراده تنبیهاله علی انه هو الاولی بالقصد) ۰ بغیر ۰ لفظنده با تعدیه و ۰ بحمل ۰ لفظنده
سببیه در خلاف مقتضای ظاهر اوزره ایراد کلامك برنوعی دخی برکلام ایله متکلم اولان مخاطبه
کلامنی مرادنك خلافی اولهرق برمعنایه حمل ایله مترقب ومنتظر اولدیغی جوابك غیری برجواب
ایله متلقی ومجاب ایلمسیدر وبوندن غرض متکلم مخاطبك خلاف مرادی اولهرق متکلمك حمل
ایلدیکی معنایی قصد واراده مراد مخاطب اولان معنادن الیق واولی اولدیغنه تنبیهدر قال رحمه الله
(کقول القبعثری للحجاج وقد قال له متوعدا لاحملنك علی الادهم * مثل الامیر یحمل علی الادهم
والاشهب) ۰ متوعدا ۰ لفظی حجاجدن حال اولوب وقد قال الحجاج للقبعثری حال کونه
متوعدا ایاه دیمکدر ۰ ادهم ۰ اولدن مراد قیددر ۰ مثل الامیر ۰ مقول قول قبعثریدر یعنی خلاف
مقتضای ظاهردن قسم مذکوره مثال شاعر قبعثرینك کلامیدرکه حجاجك کندوسنی اخافه
وترهیب قصدیله ایراد ایلدیکی ۰ لاحملنك علی الادهم ۰ یعنی البته سنی قید وبند ایدرم کلامنی مراد
ایلدیکی معنای مذکورك خلافی اولان اسب ادهمه سوار ایتدرمك معناسنه حمل ایله معرض وعدده
ابراز ایدوب حجاجك بوکلام ایچون اعتذار واستعفا امثالی مترقب اولدیغی جوابك غیری اولهرق
شان امارت بندکاننه اسبان ادهم واشهب احسانیدر معناسنی مفید اولان ۰ مثل الامیر یحمل علی
الادهم والاشهب ۰ جوابیله متلقی ومجاب قیلوب وبو معنایه حملدن شعار امارته قید ایله ترهیبدن
زیاده عطا وکرمله قلوب ناسی جلب وتطییب الیق واحرا اولدیغنه قصد تنبیه ایلمشدر قال رحمه الله
(ای من کان مثل الامیر فی السلطان وبسطة الید فجدیر بان یصفد لا ان یصفد) اولکی ۰ ان یصفد ۰
قولی ضم یا ایله اصفاددن هبه واعطاء مال معناسنه اولوب ثانی فتح یا ایله صفده قولندن قید
معناسنه در یعنی سن امیرکبی سلطنت وقدرت ومکنت اصحابی اولنلره لایق وجدیر اولان عطا
واحسان اولوب قید وبند دکلدر دیمکدر وبوکلامدنصکره حجاج ۰ انه حدید ۰ یعنی ادهم ایله
مرادم حدید یعنی آهندر دیو شرح مراد ایلدکده قبعثری ۰ لان یکون حدیدا خیر من ان یکون بلیدا ۰
یعنی اسب مذکورك حدید وتیز رفتار اولمسی بطیء السیر اولمسندن خیرلیدر جوابنی ایراد ایله
بوکلامده دخی حدیدی خلاف مراد حجاج اوزرینه حمل ایله وادیء دیکردن جوابه تصدی ایلمشدر
اول فقره زمان مظالم حجاجده برکون شاعر قبعثری بعض همصحبتانیله براوزم باغنده عقد
انجمن صحبت ایدوب وموسم وقت ادراك عصرمه یعنی اوزمك قورق اولدیغی زمانه تصادف
ایدرك اثنای صحبتده ذکر حجاج برآوردهٔ زبان حضار اولمسیله شاعر مرقوم ۰ اللهم سود وجهه
واقطع عنقه واسقنی من دمه ۰ قولیله حجاج حقنده سواد وجه وقطع سر واهراق دمیله بددعا
ایدر مؤخرا بوخبر سمع حجاجه واصل وحق قبعثریده نائرهٔ غیظ وغضبی مشتعل اولهرق مرقومی
حضورینه جلب ایله عتابه تصدیسنده بالبداهه دعای مذکور ایله مرادی کندوسی اولیوب
بلکه عصرم اولهرق سواد وجهی عنب اولمسی وقطع عنقی عنقودنك قطع اولنمسی وسقی دمی
نوش شراب نابی اولدیغنی اتیان ایدرك کلامنه الباس وجه مناسب تأول وبعده حجاج ۰ لاحملنك
علی الادهم ۰ خطاب عتاب آمیزیله ترهیب ایدرك بینلرنده ذکر اولنان مقالات دوران وتسلسل
ایدوب حجاج کبی برحدید الطبع بیرحم بو اسلوبك مسحوری اولهرق جرایم قبعثری یی عفو ایله برابر
مظهر احسان فراوان ایلمشدر بو اسلوبك فهمه تقریبنی موجب اوله جق مثال سهلی فرضا کبرادن
برذات نفسنه عزوخست ودناتله برکسهیه براقچه ویرمك معتادم دکلدر دیو مناسب حالی اولمیان

بویله

بویله برکلامی درمیان ایدوبده بوکا جوابده البته ذات عالیلری امثالنك مقتضای قدر وشانی
براقچه ویرمیوب اهل حاجاتی عطیهٔ فراوانه مظهر بیورمقدر دینلمسی وکذلك اخذ انتقام ایله مباهات
ایدرك بن خصمایه فرصت ویرمم دیو تفوه ایدن نازك مزاج برذاته البته ذات دولتکز مانند اولان
ذواته کوره خصمایه بذل احسان وکرم واظهار حسن شیمله غیظ وخصومتنه میدان ویرمامك ایجاب
طبع مروتکارانه کزدر یولنده جواب ویرلمسی امثالیدرکه مقصود سزك قدر وخلقکزه جسبان
اولان بوطریقلری اتخاذدر دیمك اولور قال رحمه الله (او السائل بغیر ما یتطلب بتنزیل سؤاله
منزلة غیره تنبیها علی انه اولی بحاله او المهم له کقوله تعالی * یسئلونك عن الاهلة قل هی مواقیت
للناس والحج *) ومن خلاف المقتضی تلقی المخاطب قول سابقنده اولان ۰ المخاطب ۰ اوزرینه
معطوف اولهرق ۰ اوتلقی السائل ۰ تقدیرنده اولوب معنی خلاف مقتضای ظاهر اوزره ایراد اولنان
کلامدن ذکری مسبوق اولان نوعك برقسمی دخی برخصوصدن سؤال ایدن شخصك مسئولی
دیکر برسؤال منزلهسنه تنزیل اولنهرق مطلوبی اولان جوابدن اغماض ایله جواب آخرله مجاب
اولنمقدرکه بوندن غرض مجیب حال سائله اولی وباخود مهم اولان مجیبك ایراد ایلدیکی شیدن
سؤال ایتمك اولدیغنه تنبیه اولور نته کیم * یسئلونك الی آخره * نظم جلیلنده واقع اولمشدر زیرا
سائل معاذبن جبل وثعلبه بن غنم انصاری اولوب مقصودلری نور قمر بعضا کسب ازدیاد ایدوب
وبعضا نقصانپذیر اولمسیله سبب اختلافندن سؤال اولهرق قمرك حال وشانی ندرکه ایام معلومهسنده
مثال خیط دقیق ورقیق ابروی دلبرانه قصد مشاکلنه ارائهٔ شکل هلال وبعده درجه درجه
زیر نقاب حجابدن بروز ایله حالت امتلا وکمالده عارض خورشید منشان آسا ابراز جمال ایدر
ورسیدهٔ حد کمال اولدقدنصکره ینه آنکافانکا دائرهٔ استتارهسی نقصانپذیر اولهرق حال سابقنه
عودت ایدرك حالت واحده اوزره مستقر اولمز دیو سؤال ایلدیلر وبو سؤاللرینه اختلاف
مذکورده مندمج اولان حکمت بالغهٔ صمدانیه وفائدهٔ مترتبهیی بیان ایله جواب صواب اتیان اولنهرق
اهلهده مشهود اولان اختلافات صنف بشرك اوقات زراعت وتجارتلرینی وحلول وقت دیون وصیام
وامور جاریهٔ سائرهلرینی ووقت نسك زیارت بیت معظمی تعیین وتوقیت ایچون علامات واضحه
اولدیغی بیان بیورلمشدر وسؤال مذکوره بوطریق ایله خلاف مرضیء سائلان اولهرق جواب
اتیانی عند السؤال حال سائلانه الیق اولان حکمت ظاهرهسندن سؤال اولوب سببدن سؤال
اولمدیغنی تنبیهدر زیرا انلر بومثللو دقایق علم هیئته سهولتله مطلع اولور اربابدن اولمیوب وسبب
اختلاف اهلهیه کندولریچون برغرض وفائده تعلق ایتمز قال رحمه الله (وکقوله * یسئلونك
ماذا ینفقون قل ما انفقتم من خیر فللوالدین والاقربین والیتامی والمساکین وابن السبیل *)
ونظم جلیلده * یسئلونك ماذا ینفقون الایه * قول شریفی کبیدر زیرا سؤال انفاقه مناسب
اولان اشیا التون وکموش ولباس ونان امثالی نه مقوله وقنغی نوعدن اولمق کرك ایدوکنی استعلام
واستیضاحدن عباره اولدیغی حالده انفاق اولنهجق شیئك محل صرفنی بیان ایله جواب ویرلمشدر
مراد مهم اولان مصارفدن سؤال اولدیغنه تنبیهدر زیرا نفقهنك معتدبها اولمسی انجق موقعنده
وقوعنه موقوف اولوب والا قنغی نوعدن اولورسه اولسون کندوسنده خیر وانتفاع اولان
هرشی انفاقه صالحدر وبوفقره هرنقدر من خیر قول شریفندن مستبان ایسهده لکن بونك ذکری
قصد طریقیله اولمیوب علی سبیل التضمندر قال رحمه الله (ومنه التعبیر عن المستقبل بلفظ الماضی
تنبیها علی تحقق وقوعه نحو * ویوم ینفخ فی الصور فصعق من فی السموات ومن فی الارض *)
وبرامر مستقبلدن تحقق وقوعنه تنبیه ایچون لفظ ماضی ایله تعبیر دخی خلاف مقتضای ظاهردندر
نته کیم * ویوم ینفخ فی الصور فصعق الخ * قول شریفنده واقع اولمشدر ۰ صعق ۰ مات
معناسنه اولوب نسخ متنده بووجهله مرقم ایسهده لکن سورهٔ نملده واقع اولان * ویوم ینفخ
فی الصور ففزع من فی السموات والارض الا من شاء الله وکل اتوه داخرین * نظم جلیلنده ۰ ففزع ۰

لفظ شريفيله وارد اولوب . فصعق . لفظيله اولان نظمده يوم لفظی اولميه‌رق . ونفخ فی الصور
فصعق الاية . وارد اولمشدر . فزع . يفزع معناسنه اولوب يوم مذكورده وقوع خوف وفزعك تحقق
وقوعنه تنبيهاً فزع بيورلمشدر واشبو تنبيه نكته‌سنه مبنی مستقبلدن ماضی ايله تعبير كلام بلغاده
خصوصيله كلام قديم الهيده اكثر من ان يحصی در قال رحمه الله (ومثله كقوله تعالی * وان الدين
لواقع * ونحوه * ذلك يوم مجموع له الناس *) ومستقبلدن اسم فاعل لفظيله تعبير دخی مستقبلدن
ماضی ايله تعبيره نظير اولوب نظم جليلده ﴿ وان الدين لواقع ﴾ واقع اوله‌رق ليقع معناسنه‌در ديندن
مراد جزا ومكافاتدر نته‌كيم . كما تدين تدان . قولی كما تجازی تجازا مفهومنده‌در ومستقبلدن
اسم مفعول ايله تعبير دخی بو وتيره‌ده اولوب ﴿ ذلك يوم مجموع له الناس ﴾ نظم جليلنده يجمع
له الناس مفهومندن مجموع له الناس تعبير اولنمشدر ويوم مذكورده ناسك اجتماعی وقت انقضای ثواب
وعقاب وحساب اولديغندن ايچوندر وبونلرك جمله‌سی خلاف مقتضای ظاهر اوزره واردلردر
اگر سؤال اولنورسه كه اسم فاعل ومفعولدن هر برلری ماضی وحال معنالرينه اولدقلری مثللو
معنای مستقبل ايچون دخی اولور بو صورتده قطعاً فرقی اولميه‌رق لواقع ليقع ومجموع يجمع
معناسنه اولوب فقط فعلك استقباله دلالتی وضع ايله واسم فاعل ومفعولك دلالتی وضعه عارض
اولان استعمال حسبيله اوله‌رق بو امتياز ايله بحسب الوضع زمانه اقترانی معتبر اولان فعلدن
خروج ايدرلر حاصل كلام بونلرك معناسنی استقباله حمل مقتضای ظاهردر جوابنده ديرز كه
اسم فاعل ومفعول صيغه‌لری مستقبل كبی وقوعبولميان امورده مجاز وحال كبی واقع اولان شيده
حقيقت اولدقلرنده اختلاف اولميوب ماضيده دخی عند الاكثر حقيقتدر بو صورتده غير واقعی
واقع منزله‌سنه تنزيل ايله واقعه موضوع اولان شی ايله تعبير خلاف مقتضای ظاهردر وبو سؤالدن
طريق آخرله دخی جواب ويرلمك ممكندر كه صيغتين مذكورتينك وضعی مصدر ايله متصف اولان
ذات ايچون اوله‌رق وصفك موصوفه ولو مستقبلده اولسون حصوليله موصوف ايچون تمكن
وثباتنه بونلرده اولان دلالت فعلده مهجوردر وبونك بيلنمسی مراد اولنورسه . ان الدين لواقع .
و . ذلك يوم مجموع له الناس . قول شريفلريله . ان الدين ليقع وذلك يوم يجمع له الناس . تركيبلری
بكديكرلريله موازنه اولندقلری كبی فرق مذكوره كسب عثور واطلاع اولنوب وواقع اولميان
شيدن فعل ايله تعبير مقتضای ظاهر اوله‌رق بوندن وصف ايله تعبيره عدول تحقق وقوعنه تنبيه
ايچون اولديغی معلوم اولور قال رحمه الله (ومنه القلب) وخلاف مقتضای ظاهردن
بريسی قلبدر . قلب . احد اجزای كلامی مكان آخرده وآخری انك مكاننده قلمقدر بوده ايكی ضرب
اولوب اول بو اعتباره داعی ومقتضی جهت لفظدن اوله‌رق صحت لفظ اعتبار مذكوره متوقف
ومعنی لفظه تابع اولمسيدر مثلا بر كلام اولور كه موقع مبتداده لفظ نكره وموقع خبرده لفظ معرفه واقع
اولوب موقع مبتداده نكره وموقع خبرده معرفه وقوعی ايسه كلام عربده مسموع اولماسيله تصحيح
لفظ ايچون موقع مبتداده اولان نكره خبرينه وموقع خبرده اولان معرفه ابتدايه قلب اولنه‌رق
معنی لفظه اتباع ايدر نته‌كيم شاعر قطامينك زفر بن حارث كلابی بی مدح ايلديكی قصيده‌سنده اولان
* قفی قبل التفرق يا ضباعا * ولايك موقف منك الوداعا * قولنده كان نك اسمی موقفنده اولان
. موقف منك . لفظ نكره وخبری محلنده اولان . الوداعا . معرفه اولمسيله قلبه حمل اولنه‌رق . لايك موقف
الوداع موقفا منك . تقدير اولنمشدر حاصلی ظاهر كلامه نظرا . موقف منك . مبتدا و . الوداع . خبر
وبو صورتده مساغ استعمال عرب اولماسيله معناً وحقيقةً عكسی معتبردر . ضباعا . لفظنده الف اطلاق
ايچون اولوب ضباعه‌دن مرخم اوله‌رق ممدوحك بنت صغيره‌سنك اسميدر . قفی . امر اولوب . قبل التفرق .
قبل تفرق الجمع تقديرنده‌در . الوداعا . لفظنده مضاف محذوف اولوب ذكر اولندیغی اوزره
. موقف الوداع . تقديرنده‌در . وداع . عند الرحيل توديعدن اسمدر ومراد شاعر ممدوحه‌نك عدم
وداع وفراقيله دعادر وقلبدن قسم ثانی صحت معنانك اعتبار قلبه توقفندن ناشی داعی جهت

معنادن اولوب لفظك معنايه تابع اولمسيدر (نحو . عرضت الناقة علی الحوض .) قوللرنده اولديغی كبی
معنی . عرضت الحوض علی الناقة . ديمكدر زيرا بوراده معروض عليهك معروضه ميل واعراض
ايده‌جك ذوی الادراكدن اولمسی واجب اولوب حالبوكه معروض عليه حوض غير مدرك اولمسيله
من جهة المعنی . عرضت الحوض علی الناقة . مفهومنه قلبی اعتبار اولنوب لفظ معنايه تابع اولمشدر . ادخلت
القلنسوة فی الرأس . و . ادخلت الخاتم فی الاصبع . امثالی دخی بو قسمدندر زيرا خاتم وقلنسوه يعنی
سلفده بادكران رؤس خلايق اولان قاوق ظرف واصبع ورأس مظروف اولوب ادخال ايسه
مظروفك شانی اولديغندن بو جهتله صحت معنی ايچون . ادخلت الرأس فی القلنسوة . و . ادخلت الاصبع
فی الخاتم . معنالرينه قلبی اعتبار اولنمشدر لكن مناسب اولان معروضك معروض عليه عندنه
اتيانی ومظروف ايله ظرفه تحرك اولنمسی اولوب وامثلهٔ مذكوره‌ده بونلرك عكسی اولمسيله
بو اعتباره رعاية كلامی قلب ايلمشلردر قال رحمه الله (وقبله السكاكی مطلقا ورده غيره
مطلقا والحق انه اذا تضمن اعتبارا لطيفا قبل كقوله . ومهمه مغبرة ارجاؤه . كان لون ارضه سماؤه .
ای لونها) وسكاكی زعمده اولورسه اولسون قلبی قبول ايدوب كلامه ملاحت ايراث ايدر
وبو اعتباره بلغانك كلامی وكلامك الباسدن امن وخلوی تشجيع ايلر ومحاورات واشعارده وتنزيل
مبنده اتيان اولنمشدر ديو بيان ايلدی وسكاكيدن غيريسی يعنی عبد القاهر وتوابعی مطلقا رد
ايلديلر لكن حق اولان اگر سكاكينك لطافتدن عد ايلديكی نفس قلبك غيری بر اعتبار لطيفی متضمن
اولورسه مقبولدر نته‌كيم دوبه‌نك . ومهمه مغبرة الخ . بيتنده واقع اولمشدر . مهمه . مفازه يعنی
صحرا معناسنه اولوب . مغبره . غبار ايله متلونه ديمكدر . ارجا . اطراف ونواحی معناسنه اولوب
قصر ايله رجانك جمعيدر . سماؤه . لفظنده مضاف محذوف اولوب . لون سمائه . تقديرنده اولمسيله
مصنف رحمه الله . ای لونها . قوليله بوكا اشارت ايتمشدر مراد شاعر كثرت غبار صحرايی بيان
وكثرت غباردن مافوق سما لون ارضی اكتسا ايلديكنی اتيان اولوب حالبوكه مصراع اخير اولان
. كان لون ارضه سماؤه . قولی بونك عكسی اوله‌رق لون اراضی لون سما كبی اولمق معناسی
غير سديدنی مفيد اولمسيله . كان لون سمائه لغبرتها لون ارضه . مفهومنه قلب ايله لفظ معنايه تابع
اولمشدر لكن اشبو قلب صورتنده صحرای مذكورك كمال غبرتنی افاده‌ده اولان مبالغه ترك قلب
حالنده غير موجوددر زيرا صورت قلبده كان صحرای مذكوردن كسب ارتفاع ايدن غبارك
تكاثفيله لون سمايه عارض اولان كمال غبرتدن ناشی لون ارض غبرتده كندی به تشبيه اولنه‌جق
درجه‌يه رسيده اولديغنی اشعاری محتويدر زيرا مشبه به مشبهدن ابلغدر قال رحمه الله (والارد
كقوله . فلما ان جری سمن عليها . كما طينت بالفدن السياعا) واگر قلب بر اعتبار لطيفی متضمن
اولمزسه اولحالده رد وعديم الاعتبار وتركيب ناهموار عد اولنور زيرا من غير نكتة مقتضای ظاهردن
عدول كلامك مقتضای حاله تطبيقندن خروجنی اقتضا ايدر واشبو من غير نكتة قلبه عدول
ايكی قسم اولوب اول عكس مقصودی ايهام ايده‌جك شيئی متضمن اولماسيدر نته‌كيم قبيلهٔ ثعلبدن
قطامی نام شاعرك سمن ناقه‌سنی وصفده نظم ايتمش اولديغی * فلما ان جری الخ * بيتنده واقعدر
. طينت . لفظی طينت السطح قوللرندن اولوب تسويه واصلاح سطح و . فدن . قصر معناسنه‌در
. سياع . تبن يعنی صمان ايله مخلوط اولان طين معناسنه‌در جواب . لما . ما بعدنده اولان * امرت
بها الرجال ليأخذوها * ونحن نظن ان لن تستطاعا * اولوب مفهوم بيتين نه زمانكه ناقهٔ ممدوحه‌يه
رعی وچرا ايله سمن عارض اوله‌رق وقت هزالده ظاهر اولان عظامی طين ايله تسويه قلنان قصر
كبی كسب استوا ايدوب لحم وشحمی كماله رسيده اولديسه اخذ وگرفت اولنمسيچون امر ايدوب
لكن اكتساب ايلديكی كمال قوت ومكنتی وخلع العذار سير وچرايه انهماك والفتی قرينه‌سيله اخذنه
مأمور اولان رجالك مهار انقياده جلب وربطه عدم اقتدارلری مظنونی اولديغی اتيان ايله قوت
ومكنت مكتسبه‌سنك درجهٔ كماله وصولنی بياندر مصراع ثانينك لفظی . كما طينت الفدن بالسياعا .

مقلوب اولوب لكن موهم عكس مقصود برشيئی متضمن دكلدر وقسم ثانی عكس مقصودی ايهام ايده جك شيئی متضمن اولمسيدر و بوقسم كاه كاه جای رددر نته كيم شاعرك * ثم انصرفت وقد اصبت ولم اصب * جذع البصيرة قارح الاقدام * قولنده متبيندر معنای ظاهر بيت . ثم انصرفت . حربدن رجوع ايتدم . وقد اصبت ولم اصب . واعدايی جرح ايدوب كندم مجروح اولمدم . جذع البصيرة . رأی و بصيرتم حديث وجديد . قارح الاقدام . وحربه اقدام ودخولم عتيق اولديغی يعنی رأی و بصيرتم حال شباب وحداثتده اولان رأی و بصيرت وحربه اقتحام ودخولم حال شيب وكهولتده اولان حالتده بولنديغی حالده ديمكدر . جذع البصيرة اه . انصرفت قولنده اولان ضميردن حالدر لكن معنای مناسب . قارح البصيرة جذع الاقدام . اولمسيدر زيرا . جذوعت . حداثت سن معناسنه اولوب و . قروح . سنك قدم وتناهيسی اولمسيله انسب اولان رأی و بصيرتك قروح ايله وحرب ومعاركه اقدام واقتحامك جذوعتله توصيفيدر نته كيم . اقدام غر ورأی مجرب . دينلمشدر . غر . مجربك عكسيدر . مجرب . امورده تجربه ايدرك كسب تفنن ايدن كمسه در بو ايسه طول سن ايله حاصل اولور شيدر اشته بو بيتده اولان قلبده براعتبار لطيف اولميوب بلكه خلاف مقصودی ايهام ايده جك معنايی متضمندر

قال رحمه الله (الباب الثالث احوال المسند اما تركه فلما مر) باب ثالث احوال مسند بحثنده در مسنددن عباره اولديغی باب اسناده برنبره كذران ايدن ايضاحاتدن مستبان اوله جغی جهتله تكرارنه حاجت كوريلمدی اما مسندك تركی وحذفی مسند اليهك حذفنده بيان اولنان مقتضياته مبنيدر مسند اليهده حذف ومسندده ترك ايله تعبير ايلمسی زيرا مسند اليه اقوم ركن كلام اولمسيله كأن ذكر اولنوب بعده اسباب مقتضيه دن ناشی اسقاط اولنمش مشابهده اولديغی و مسند بومرتبه ده اولماسيله لغرض ابتداء ترك وعدم اتيانی جائز اوله جغی نكتهٔ لطيفه سنه تنبيهه رعايت ايچوندر

قال رحمه الله (كقوله . ومن يك امسی بالمدينة رحله . فانی وقيار بها لغريب .) مسندك تركی ضابیء بن حارث برجمينك . ومن يك امسی الخ . بيتنده اولديغی كبيدر . رحل . منزل معناسنه اولوب اسناده ذكر اولنديغی اوزره . الماء فی رحله . قوللرينك معناسی ماء منزلنده ومأواسنده ديمكدر . من . شرطيه اولوب جزاسی محذوف اوله رق فليس تقديرنده در و . يك . نك اصلی يكون اولوب من شرطيه ايله حركهٔ نون ساقط اوله رق واجتماع ساكنيندن ايچون واو اسقاط اولنه رق يكن اولمسيله لاجل التخفيف نون دخی حذف اولنمشدر . رحله . امسی قولنك اسمی اولوب امسانك رحله اسنادی ذكر محل ارادهٔ حال قبيلندن مجاز اوله رق مراد اهل رحلدر . قيار . فرس شاعرك اسميدر ولفظ بيت خبر اولوب معناسی هجران حبيبه ووطندن تحسر وكربت غربتدن توجع وتأثردر و . لغريب . لفظی مسند اليه اول اولان . فانی . ايچون خبر اولوب مسند اليه ثانی اولان . وقيار . لفظنك مسندی محذوف اوله رق معنی . انی لغريب وقيار ايضاً غريب . ديمكدر وثانيدن مسندك حذفی قصد اختصار وظاهرده عبثدن احتراز اولمسيله برابر بسبب التحسر مقام ضيق اولوب ومحافظهٔ وزن ملتزمدر وخبر مبتدايه عدم صحت دخول لام قرينه سيله مسند مذكورك اسم ان ايچون خبريتی متعين اولوب مسند اليه ثانی يه خبريتی صحيح اولمز و . لغريب . لفظی مفرد ايسه ده ذكر اولنان ايكی مسند اليه ايچون مسند واحد عد اولنمق جائز اوله مز زيرا قبل مضی الخبر ان نك محل اسمی اوزرينه عطف عند البصريه غير صحيحدر چونكه ان نك خبرنده عامل ان وخبر مبتداده عامل ابتدا اولمسيله قبل مضی الخبر ان نك اسمی محلنه عطف اولنديغی كبی خبر واحد هم ان وهم ابتدا ايله مرتفع اوله رق معمول واحد اوزرينه عاملين توارد ايدوب اثر واحد اوزرينه مؤثرينك اجتماعی لازمكلور وبولزومدن ناشی . ان زيدا وعمرو منطلقان . تركيبنك عدم صحتيله حكم اولنمشدر . وقيار . لفظنك ارتفاعنده ايكی وجه اولوب اول ان نك محل اسمی اوزرينه عطفيدر زيرا ان نك خبری هرنقدر لفظاً عطفدن مؤخر ايسه ده مقدم تقدير اولنوب . انی لغريب وقيار ايضاً لغريب . تقديرنده عد اولنمسيله عطف تقديرا بعد مضی الخبر اوله رق مسند اليهدن هر بريچون خبر آخر

علاوه صحيفه ۱۸۲ سطر ۱ اصلی متضمن دكلدر (وقسم ثانی اه

متضمن دكلدر و برقائل ايچون بو بيتك اعتبار لطيفی متضمن اولمديغنك منعيله دينلك ممكندر كه بونده قلبك سمن ناقه ده متضمن اولديغی مبالغه بلاقاب . كما طينت الفدن بالسياع . دينلمسی صورتنده غير موجوددر زيرا صورت قلب سياعك عظم وكثرتده كأن اصل منزله سنه بالغ اوله رق بونده اولان سياعه نسبتله فدن سائرفدنه نسبتله سياع منزله سنده اولديغی ايهام ايدر وقسم ثانی اه

علاوه صحيفه ۱۸۲ سطر ۱۲ اصلی متضمندر قال رحمه الله

متضمندر بوندن جوابده دينلمشدر كه اشبو بيت باب قلبدن دكلدر زيرا . جزع البصيرة . قولی . انصرفت . لفظنده اولان ضميردن حال اولميوب بلكه . لم اصب . ضميرندن حال اوله رق معناسی . لم الف . يعنی لم اوجد ديمكدر كه . اصبت الشیء ای الفيته ووجدته . قوللرندندر يعنی حديث الرأی وعتيق الاقتحام اولمق صفتيله بولنميوب بلكه بوصفتك خلافنده اوله رق . جذع الاقدام و قارح البصيرة . يعنی اقدامم جديد وجری ورأيم مجرب و راسخ اوله رق بولندم ديمكدر و . لم اصب . لفظی ذكر اولنديغی كبی . لم اجرح . معناسنه دكلدر زيرا ما قبل بيتده اولان * لا يركنن احد الی الاحجام * يوم الوغی متخوفا لحمام * ولقد ارانی للرماح دريئة * من عن يمينی مرة وامامی * حتی خضبت بما تحدر من دمی * اكناف سرجی اوعنان لجامی * ثم انصرفت اه * قولی جرح اولنوب كندوسندن دملر تحدر و سيلان ايلديكنه دلالت ايدر . ركون . ميل و . احجام . حاء مهمله اوزره تقديم جيم ايله و بالعكس تأخر عن الحرب و . وغی . حرب و . حمام كسر ايله موت معنالرينه اولوب . ارانی . رؤيتدن صيغهٔ متكلم و . دريئه . علی وزن صحيفه حلقهٔ تعليم طعندر وفحوای كلام مجروح اولديغی حالده معركه دن رجعت اوله رق عودتنه دلالت ايچوندر كه مراد اقدام علت حمام اولمديغی اعلام ايله فكر عواقبی ترك ومعاطب ومهالكدن خوف ايله تحرزی رفض اوزرينه حث وتحريضدر . كذا فی الايضاح . لكن بو كلام محل بحث اولوب زيرا . وقد اصبت . قولی جرحت معناسنه اوله رق . لم اصب . لفظنك . لم اجرح . معناسنه اولديغنه قرينه اولمقلغه صالح و . لم الف . معناسنه حملی نظم كلامك قطع وبتريله برابر قرينه دن خلوی و اضحدر وكلامك شاعر ايچون جرح اثباتنه دلالتی بونك افاده ايلديكی عدم جرحه منافی دكلدر زيرا . جزع البصيرة . قولی . لم اصب . لفظندن حال قلنديغی صورتده معنی . لم اجرح فی هذه الحال بل جرحت جزع الاقدام قارح البصيرة . ديمك اولور و . لم اصب . لفظنك . لم الف . معناسنه حمل اولنمقلغنه مناسب اولان جزع البصيرة . قولنك حال اولميوب مفعول ثانی قلنمسيدر زيرا بومعناجه مفعولينه متعدی اولوب ومعنای مقصودی تأديه ده حالدن احسن اولور وبوبابده جواب مرضی امام مرزوقينك اشارت ايلديكی جواب اولوب بوده شوندن عباره در كه . جزع البصيرة . قولی . انصرفت . ضميرندن حال اولوب وجذوع بصيرتله مرادی اولا بولنديغی ومتصف اولديغی بصيرت اوزره اولوب كندوسنه اقتحام حربده ندامت وحربه اقدامدن قعود وبطائت عارض اولمديغنی افاده دن وقروح اقدام حرب ايچون حصول طول ممارسه دن عباره در زيرا امام مرزوقی ايضاح معنای بيتده ديمشدر كه . ثم انصرفت . حربدن عودت ايلدم . وقدنلت ما اردت من الاعداء . ودشمندن استديكم شيئه نائل اولدم . ولم ينالوا ما ارادوا منی . و انلر بندن قصد و اراده ايلدكلری شيئه نائل و فائز اولمديلر . وانا علی بصيرتی الاولی . والحال بن اولا بولنديغم رأی و بصيرت اوزره يم . ولم يبدلی ندم فی الاقتحام . وحربه اقتحام واقدامده بنم ايچون ندم و پشيمانی ظاهر اولمدی . ولا غلب فی اختياری التطرق و الانحراف . وبنم حرب ايچون اولان ميل و اختيارمه تطرق و انحراف غلبه ايتمدی . بل صار اقدامی فی الحروب قارحاً

طول ممارستی وتکرر مبارزتی . بلکه طول ملکهٔ وممارست وتکرر ستیز ومبارزتن ناشی
حروبده اقدامم قارح وراسخ اولدی   اشته کلام امام بوندن عباره اولوب شارح مرحومك
اشبو کلام امامدن مأخوذ اولان جوابنك مرضی اولمسنی ایضاحده محشی عبد الحکیم رحمه الله
جواب اولدهٔ لم اصب . نفی قیدده یعنی . جذع الاقدام . قیدنه وبو جوابده مدخولی اولان
فعل اصابتهٔ صرف اولنوب وظاهر اولانده بویله اولمق ایدوکنی اتیان ایلمشدر   فی نفس الامر بیت
مذکورده اختراع قلب شعرك حلیهٔ لطافتنی سلب اولوب وجواب اول اوزره حاصل اوله‌جق
محصل کلام موافق طبع سلیم اولمیه‌رق نظر صحیح ایله دقت اولنــدیغی حالده مراد شاعر اعدا
هرجانبندن عرض مهاجه ورماح تیز ایله مقاومه کوستروب اکتاف سرج واطراف لجامی دماء
سباله سیله متلطخ اولمسیله برابر کندوسی نیل مراد ایله ساحهٔ سلامته عودت وانلر فقدان مأربله
دوچار خسار وخیبت اولدقلرینی وبوجهتله اقتحام حروبدن کندوسنه برکونه فتور وکسل عارض
اولمدیغی بیاندن عباره در   معنی الشعر فی بطن الشاعر والله اعلم بالسرائر   قال رحمه الله اه

تصحیح وعلاوه صحیفه ١٨٢ سطر ١٦ اصلی مسند الیه اقوم رکن کلام اولمسیله کأن

مسند الیه کلامده رکن اقوم واعظم ومسند الیه احتیاج مسنده احتیاجدن زیاده واقدم اولمسیله
مسند الیه لفظاً ذکر اولنمدیغی حینده کأن

علاوه صحیفه ١٨٢ سطر ٢٢ اصلی فلیس تقدیرنده‌در

فلیس فانی لا امسی لانی غریب والغریب عازم تقدیرنده‌در

موجود اولمسیله . ان زیدا وعمرو ذاهبان . قولنده اولدیغی کبی خبرك عاملین مختلفین ایله لزوم
ارتفاعی محذورندن سالمدر وجه ثانی قیار ابتدائیت اوزره مرفوع اولوب ومحذوف خبری اوله‌رق
بو جمله ان نك مع اسمه وخبره جمله‌سی اوزرینه عطف اولنمشدر و . ان زیدا قائم وعمرو منطلق .
قولی کبی تشریك فی العامل محذورندن دخی سالمدر و . قیار . لفظنك خبران اوزرینه تقدیمنده سر کأن
الم غربت ذوی العقولك غیریده دخی مؤثر اوله‌رق اغتراب اوزره تحسرده معطوف اولان قیار ایله
معطوف علیه اولان نفسنی مساواتده طوتمق قصدنه محمولدر زیرا . انی لغریب وقیار . دینلسه حکمك اولا
ثبوتی اقوی اولمسیله کندوسنك تأثیر غربتده قیار اوزرینه مزیتی اولندیغی توهم اولنمق جائزدر
بناء علی ذلك قیار هرنقدر ذوی العقولدن دکلسه‌ده قصد تحسرله حکایهٔ اغترابه استحقاقده
ذوی العقول وغیریسی مساوی اولدیغنه تنبیه ایچون ایکیسندن اخبار بحسب الظاهر دفعة
اولمسنك حصولنی قصد ایتمشدر واشبو وجه ثانی صاحب کشافك ﴿ ان الذین آمنوا والذین
هادوا والصابئون والنصارا ﴾ قول شریفنده جزم وحسم ایلدیکی وجه وجیه اولوب دیمشدرکه
. والصابئون . لفظی مبتدا اوله‌رق خبر محذوفیله برابر جمله اولوب . ان الذین آمنوا . جمله‌سی
اوزرینه معطوف اوله‌رق جملهٔ معطوفه کبی جملهٔ مذکورهٔ معطوف علیهانك اعرابدن محلی
یوقدر وصابئونك نصارا اوزرینه تقدیمی طائفهٔ مرقومه جمیع ادیاندن میل واعراض ایله عبدهٔ
ملئکه ویاخود کواکب اولان اهل شرك اوله‌رق جهت ضلال وخسرانده سائرلرندن ابین وبغی
وطغیانلری اشد ایکن مظهر ایمان صحیح ومصدر عمل صالح اولدقلری حینده بونلرکه توبه‌لری
تمغازدهٔ قبول وعز ثوابه موصول اولدقلری کبی سائرلرینك بو بابده قطعاً محل ظن واشتباه
اولمدقلرینه ابتداء تنبیهه مبنیدر حاصلی بحسب الظاهر تشریك خبر بیننده تسویه فی التحسری
وآتنده صابئینك ماعداسی حقنده بطریق الاولی حکمی مفیددر   قال رحمه الله (وقوله

. نحن بما عندنا وانت بما . عندك راض والرأی مختلف .)   دخی مسندك حذفی قیس بن خطیمك
. نحن بما عندنا الخ . بیتنده اولدیغی کیدر بو مثالده مثال سابقك عکسی اوله‌رق مسند مذکور
یعنی . راض . لفظی مسند الیه ثانی اولان . انت . ایچون خبر اولوب مسند الیه اول اولان
. نحن . کلمه‌سنك خبری محذوف اوله‌رق نحن بما عندنا راضون در ووجه حذف بیت سابقده ذکر
اولنان وجهك عینیدر   ومسند مذکور مفرد اولدیغی جهتله نفس متکلم مع غیره معنا سنه اولان
نحن مسند الیه اولی ایچون خبر اولمق غیر صحیحدر . بما عندنا . مسند محذوفه و . بما عندك .
مسند مذکوره متعلقدر ❊ مفهوم بیت بز عندمزده مرجح ومختار اولان اعتقادات وافعال وعاداتدن
راضی بز وسن دخی اختیار وترجیح ایتدیکك شیلره راضیسین لکن آرا واعمالمز مختلفه اولوب صدق
وصلاح وخیر وفلاحی جناب حق عالمدر یعنی بزم طریقمز خیر وحقدر دیمك اولوب لکن تصریح
ایتمامشدر نته کیم نظم جلیلده ﴿ کل حزب بما لدیهم فرحون ﴾ واقع اولمشدر   وابن احمرك * رمانی
بامر کنت منه ووالدی * بریا ومن اجل الطوی رمانی * بیتی دخی عند المصنف بو قبیلدن اولوب
. بریا . مسندی . والدی . لفظنده عامل اولدیغی حیثیتدن . کان . ایچون خبر و . کنت .
لفظنك خبری محذوف اوله‌رق . کنت بریا منه . تقدیرنده‌در بو صورتده جمله عطف مفرد قبیلندن
اولور وعند جمهور النحات مسند مذکور . کنت . ایچون خبر و . والدی . ابتدائیتله مرفوع
اوله‌رق خبری محذوف اولوب کلام بریا لفظنك نیت تقدیمیله ویاخود خبر محذوفك مؤخر تقدیریله
عطف الجمله علی الجمله قبیلندندر   امام مرزوقی * فیاقبر معن کیف واریت جوده * وقد کان
منه البر والبحر مترعا * بیتنده دیمشدرکه لفظ . بحر . مترعا لفظندن مؤخر فرض وتقدیریله ابتدا
ایله مرتفع اولوب معنی . کان منه البر مترعا والبحر ایضاً مترع . دیمکدر بو صورتده عطف جمله اولور
وبحرك تقدیمی فرط اهتمام ایچوندر   واکر جمهور نحات . والدی . و . بحر . لفظلرندن محذوفی
منصوب اوله‌رق تقدیر ایدوب اولده معنی . کنت منه بریا ووالدی ایضاً بریا . وثانیده . وکان البر

عنه مترعا والبحر ایضاً مترعا · اولسه · کان زید قائما وعمرو قاعدا · مثالی کبی عطف مفرد یعنی
برجله‌نك مفردینی جمله آخرك مفردینی اوزرینه عطف قبیلندن اوله‌رق توجیه بعید اولمز ایدی
سنیر اولیه که عطفك عطف المفرد علی المفرد ویاخود عطف الجمله علی الجمله اولمسی امر اعتباری
اولوب اکر عطف اسناد جمله او زرینه مقدم اعتبار اولنورسه عطف الجمله علی الجمله واکر
عطف اسناددن مقدم اعتبار اولنورسه عطف المفرد علی المفرد اولور   ابن احمرك ذکر اولنان
· رمانی بامراه · بیتنك سبب نظمی شاعر مرقوم قشیری ایله حضور حاکده بر بئر مطویه
منازعه‌سی ایدوب قشیری شاعر مرقوم ایله والدی حقنده · هولص ابن لص · قولیله اسناد
سرقت ایتمسیله بو بیتی انشاد ایلمشدر · مفهوم بیت · قشیر بنم و والدم حقنده برامر رمی واسناد
ایلدیکه بن و والدم بو تهمتدن بری الذمه‌یز وبو اسناده سبب متنازع فیه اولان بئر مطویدر دیمك
اولور   بیت ثانیده · معن · سخاوتله معروف ومثل اولان معن بن زائدة الشیبانی اولوب · واریت ·
سترت معناسنه‌در · وقدکان · ده واو حالیه اوله‌رق · مترعا · مملوا معناسنه‌در · مفهوم بیت · ای
قبر معن سخی آنك جود وسخاسنی نوجهله ستره قدرتیاب اولدککه سخی مشار الیهك جود وکرمندن
بحر وبر مملو اولدی دیمکدر   حقا بر جواد کرم‌معتاد مشهوردر که بر شاعرك * اباجود معن ناج معنی
بحاجتی * فلیس الی معن سواك شفیع * بیتنه جائزه اوله‌رق درتیوز بیك دینار احسان ایتمشدر
قال رحمه الله   (وقولك زید منطلق وعمرو)   حذف مسند ایچون دیکر مثال اولوب تقدیری
وعمرو کذلك اوله‌رق سبب حذف من غیر ضیق المقام عبثدن احترازدر   قال رحمه الله
(وقولك خرجت فاذا زید)   بو دخی حذف مسنده مثال آخر اولوب تقدیری فاذا زید موجود
اوله‌رق حذفی استعماله اتباع ایله برابر احتراز عن العبثدن ناشیدر زیرا اذاء مفاجاه مطلقا وجوده
دلالت ایدر وقیام وقعود امثالی فعل خاص مراد اولنورسه اولحینده ذکر فعله لزوم اوله‌رق مثلا
· خرجت فاذا زید قائم · دینلور وبعض کره فعل مذکور نوع خصوصیته دلالت ایتمسیله وجود
قرینه دن ناشی خبر خاص دخی حذف اولنه‌رق قرینه‌نك اقتضاسنه کوره تقدیر اولنور مثال مذکورده
اولدیغی کبی زیرا خرجت فعلی معنای کلام · فاذا زید حاضر · ویاخود · بالباب · ویاخود بونلرك
امثالی اولمسنی اقتضا ایدر   · فاذا · لفظنده فا بعضیلر سببیه‌در که انکله مابعدینك ماقبلنه لزومی
یعنی زیده مفاجاه‌نك خروجه لزومی مراد اولنور دیدیلر وبعضیلر معطوف ایله معطوف علیه بیننده
بر معنای مناسب اعتباریله حملا علی المعنی عطف ایچوندر دیدیلر تقدیر کلام · خرجت ففاجات وقت
وجود زید بالباب · دیمك اولور بوصورتده اذاده عامل · فاجات · اولوب و · اذا · مفعول به اوله‌رق ظرف
اولمز نته کیم بعض نحات اذا ایچون عدم لزوم ظرفیته قائل اولمشدر لکن جمهور لزوم ظرفیته
قائللردر واذاده عامل خبر محذوف اولمسیدخی جائز اولوب بوتقدیرده ظرف زمان اولور وجمله‌یه
مضاف اولمز زیرا مضاف اولمق لازمکلسه جزء مضاف الیهك مضافده عامل اولمسی لازمکلور
وامام مبرد · اذا · ظرف مکان اولدیغنه قائل اولوب بوصورتده خبر مبتدا اولمسی جائز اوله‌رق · فبالمکان
زید · دیمك اولور وبوصورتده خبر مذکور اولمسیله ما نحن فیه‌مزدن خروج ایدر والتزام تقدیمی
اذای شرطیه‌یه مشابهتدن ایچوندر لکن امام مبردك اشبو قولی اوزره اذا یی ظرف مکان اولمقلغه
حمل هریرده جاری ومطرد اولیوب زیرا خرجت فاذا زید بالباب قولنده فبالمکان زید بالباب معناسنه
جمله برمعنی یوقدر   قال رحمه الله   (وقوله · ان محلا وان مرتحلا · وان فی السفر اذ مضوا مهلا ·
ای ان لنا فی الدنیا ولنا عنها)   دخی مسندك ترکی اعشانك · ان محلا الخ · بیتنده واقع اولمشدر
· سفر · سکون فا ایله سافرك جمعیدر صحب ایله صاحب کبی · مهلا · بعدا وطولا معناسنه‌در
· اذ مضوا · یاظرفده اولان ضمیردن حال اولوب حال مضیهم تقدیرنده ویاخود فعل محذوف ایله منصوب
اولوب اعنی وقت مضیهم تقدیرنده‌در ویاخود تعلیلیه اولوب لانهم مضوا مضیا لارجوع لهم دیمکدر
ویاخود مهلا ایچون ظرف مقدم ویاخود مهل مذکور ایله مفسر اولان مهل مقدر ایچون ظرف

اولوب

اولوب ان فی السافرین بعدا فی زمان مضیهم وطولا دیمکدر امدی · ان محلا وان مرتحلا · قولنده مسند
محذوف اولوب تقدیر کلام · ان لنا حاصلا · ویاخود · حصل فی الدنیا حلولا ولنا عنها الی الآخرة
ارتحالا · در یعنی تحقیقا بزم ایچون دار محنت آثار دنیاده حلول واقامت واندن دار القرار آخرته
ارتحال وعزیمت محققدر وملك بقایه شد راحله سفر ایدن رفقا مضی وعزیمتله متوغل وعود
ورجوعدن متمایل اولوب عن قریب بزلر دخی انلرك اثرنده یز دیمکدر   بو مثالده مسند محذوف
قطعیا ظرف اولوب مثال سابق کبی ظرف ومفعول به اولمقلغه محتمل دکلدر   وسبب حذف مسند
قصد اختصار واقوای دلیلین اولان دلیل عقلی یی اختباردر و · ان مالا وان ولدا · و · ان زیدا وان
عمروا · مثللوده حذف مسندك اطرادنه مبنی استعماله تبعیتدر وسیبویه کتابنده بونك ایچون بر باب
مخصوص وضع ایدوب · ان مالا وان ولدا · بابی دیو توسیم ایلمشدر   شیخ عبد القاهر اکر لفظ
ان اسقاط اولنسه حذف مسند عند قیام القرینه حسندن بری وعند عدم القرینه حلیهٔ جوازدن
عاری اولور زیرا محذوفك حاضن وحافظی وتکفل شان وقدریله مترجم ومخبری ان در دیو بیان
ایلمشدر   واشبو قول اعشاده حذف مسنده وجه اولمقلغه ضیق مقام یعنی محافظهٔ وزن کلام دخی موجوددر
مصنف ایضاحده بدون الضیق اختصاری · ان زیدا وان عمرا · قولیله تمثیلدنصکره وعلیه قوله · ان محلا ·
دیو ایراد ایدوب بوندن · ان محلا · ظرف اوله‌رق · ان · مکرره‌نك خبری حذف اولندیغی قبیلدن اولمسی مراد
ایلمشدر والابیت مذکورده وجود مضایقهٔ کلام غیر منکردر   قال رحمه الله   (وقوله تعالی * قل لو انتم
تملکون خزائن رحمة ربی *)   دخی مسندك مواقع حذفندن بری ﴿قل لو انتم الایه﴾ نظم جلیلیدر
· تملکون · لفظ مسندی محذوف اولوب مذکور اولان لفظ تملکون محذوفی مفسر اوله‌رق · قل لو تملکون
تملکون خزائن رحمة ربی · تقدیرنده‌در و · تملك · فعلنك حذفنه مبنی ضمیر متصل اولان واو جمعك تعذر
اتصالندن ناشی بدلنده انتم ضمیر منفصلی اتیان اولنمشدر ایمدی بو مثالده محذوف یالکز فعل اولوب فاعلی مذکوردر
ومثال سابقده محذوف علی اختلاف الرأیین اسم ویاخود جمله‌در وبو حذفده غرض عبثدن احترازدر زیرا
مذکور اولان تملکون لفظنی اتیاندن غرض اولی تفسیر اولمسیله اولك اظهاری تقدیرده ثانیدن مستغنی اولور
وبوتأویلی اختیاره سبب لو کلمه‌سی انجق فعله داخل اولوب اسمه داخل اولمدیغی جهتله انتم فعل محذوفك فاعلی
اولوب مبتدا اولمدیغنی اعتباره مجبور اولنمسیدر ومحذوف مع فاعله فعل اولوب انتم تأکید اولمسی دخی معتبر دکلدر
زیرا حذف مفرد حذف جمله‌دن سهل وهمده مؤکدك بقاسیله مؤکدك مع عامله حذفی عند البلغا معروف دکلدر
وصاحب کشاف بو کلام وجود مفسردن ناشی فعل اولك حذفیله مبتدا وخبر صورتنده ابراز اولنمش
اولدیغندن مبتدا وخبر اولان انا سعیت فی حاجتك اختصاصه دال اولدیغی کبی اشبو انتم تملکونده دخی
اختصاصه دلالت اوله‌رق مراد ناسك شح وبخل مبالغه مختص اولدقلرینی افاده ایدوکنی مقتضای علم
بیان اولمق اوزره ایراد ایلمشدر   قال رحمه الله   (وقوله تعالی * فصبر جمیل * یحتمل الامرین ای اجمل او فامری)
و ﴿فصبر جمیل﴾ نظم جلیلی ایکی امره محتمل اولوب احتمال اول محذوف مسند اولوب · فصبر جمیل اجمل ·
تقدیرنده اولمسی   واحتمال ثانی محذوف مسند الیه اولوب · فامری صبر جمیل · تقدیرنده اولمسیدر ایمدی کلامك
اشبو معنییندن هر برینه امکان حملی جهتله حذفده اولان تکثیر فائده عدم حذف صورتنده بونلردن برنده نص
اوله‌جغی حسبیله موجود دکلدر · صبر جمیل · عباده عرض تشکیاتدن وارسته اولان صبر اولمسیله حضرت
یعقوب صلوات الله علی نبینا وعلیهك مقام تضرع ومناجاتنده ﴿یا اسفا علی یوسف﴾ و ﴿انما اشکو بثی
وحزنی الی الله﴾ قول شریفلری مخل صبر جمیل دکلدر   نظم مذکورك حذف مسند الیه حملنی ترجیحده
دینلمشدر که مسند الیهك حذفی کثیر الوقوع اولمسیله بوصورته حملی اولیدر وکلام مذکور حضرت یعقوب
علیه السلام ایچون حصول صبر ایله مدحه مسوق اولوب وصبر جمیلك اخبار اجملیتی صبر مذکورك حضرت
یعقوب ایچون حصولنه دلالتدن عاریدر وفی الاصل لفظ صبر صبرت صبرا جمیلا سلکنده مصادر منصوبه‌دن
اولمسیله حذف مبتدایه حملی سبك اصلیسنه موافق اوله‌رق حذف خبر صورتنده محکوم به بولنمق هیئت
اصلیه سندن مهجور اولور   وصبرك نی مشار الیه ایله قیامی حذف مبتدایه قرینه اولوب خبر عد اولنان اجمل

لفظ خاصنی تعیین ایچون قرینهٔ لفظیه وحالیه مفقوددر لکن بو کلام محل نظر اولوب وجود قرینه
شرط حذف اولمق حسبیله فقدانی تقدیرده حذف اصلا مجاز اولمامق اقتضا ایدر قرینه ایسه
موجوددر شویله که انسانه موجب حزن وانبوه اوله جق برامر مکروه اصابتنده ٠الصبر خیر٠
کلامنی اکثر احیانده براورده٘ زبان تکرار ایدرك حتا که اشبو مقام حزن وتأسفده لفظ مذکوردن
معنای مزبور سهولتله فهم وادراك اولنمسی جهتله حضرت یعقوبك کلام مزبوری وقت حزنده
ایراد ایلمسی ٠فصبر جمیل خیر٠ مفهومنه حمل اولنمقلغه قرینه اولور ونظم مذکورده نصب ایله
٠فصبرا جمیلا٠ قرائتی دخی حذف مبتدایه سبب ترجیح عد اولنمشدر زیرا حال نصبده معنی اصبر
صبرا جمیلا اولوب حال رفعده بومعنایی افاده حذف مسند الیه اعتبارنه منوطدر وحذف مبتدایی
مرجح اولان شیلردن بریسی دخی هرنقدر نکره موصوفه اوله رق ابتدائیته صلاحیتی درکار
ایسه ده مبتداده تعریف اصل اولمق تقریبیله کلامی مبتداء معرف اوله جق وجهه حمل ایتمك
یعنی موجود اولان صبر جمیل نکرهٔ موصوفه سنك مسند اتخاذیله امری لفظ معرفی مبتدا تقدیر
ایدلمك اولیدر ویرده٠ صبر جمیل اجمل٠ قولندن مفهوم اولان صبر جمیلك صبر غیر جمیلدن اجملیتی
اولوب معنی ایسه بومفاده محمول اولمیوب بلکه مراد صبر جمیلك جزع وبث شکوادن اجملیتنی
افاده در ونظم جلیلده ﴿ ولاتقولوا ثلثة ﴾ قول شریفی دخی حذف مسند ومسند الیهدن
هر ایکیسنه محتمل اوله رق ٠لاتقولوا لنا٠ ویاخود٠ فی الوجود الهة ثلثة٠ ویاخود ٠ثلثة الهة٠ اولوب
بوصورتده اولا ٠لنا٠ ویاخود٠ فی الوجود٠ خبرلرینك حذفیله بعده موصوف ویا ممیز اولان ٠آلهة٠
حذف اولنمش اولور ویاخود٠ لاتقولوا الله والمسیح وامه ثلثة٠ تقدیرنده اولوب محذوف مبتدا
اولمش اولور وبوتقدیرجه ایکی شیئك صفت ورتبه ده شیء واحده التحاقی مراد اولندیغی حینده
٠هم ثلثة٠ دینلدیکی کبی ٠لاتقولوا ثلثة٠ لفظنك مفادی رتبه واستحقاق عبادتده جناب باری وحضرات
مسیح ومریمك مساواتی قائل اولملرینك نهیی مفید اولور صاحب مفتاح مواقع حذف مسنده علاوة
بیان ایتمشدرکه بعضاً حذف مسند عدم حذفی حینده کلامی مرادك غیری برصورته اخراجه مؤدی
اولمسنه مبنی اولور مثلا٠ ازید عندك ام عمرو٠ قولنده ذکر مسندله ٠ام عندك عمرو٠ ویاخود٠ ام عمرو
عندك٠ دینلسه ام لفظی اتصالدن معنای انقطاعه تحول ایدر یعنی زید ایله عمرودن برینك عند
مخاطبده اولمسی ترددنی افاده ایدن ام متصله دن عندنده زید اولمق صورتندن تغییر ظن ایله بوندن
اعراض واضراب ایدرك ثانیدن سؤال ایتمکلکی مفید اولان ام منقطعه یه حملی اقتضا ایدر زیرا
مسند الیه ومسند جزئیندن برجزده مشترکده اولان ایکی جمله ٠ام٠ ایله همزه یی ولی ایدوب و٠ام٠
لفظندنصکره ایقاع مفرد دائرهٔ مقدورده اولسه ام منقطعه اولوب متصله یه حمل اولنه مز٠ اقام زید
ام قام عمرو٠ و٠ ازید قائم ام هوقاعد٠ و٠ ازید عندك ام عمرو عندك٠ ویاخود ٠اوعندك عمرو٠ کبی زیرا
امدنصکره مفرد اتیاننده قدرت موجود اولوب اتیان مفرد ایسه اتصاله اقرب اوله رق امك ماقبلی
ومابعدی من غیر انقطاع کلام واحد مثابه ده اوله جغی حالده بوندن اتیان جمله یه عدول اولنمق ارادهٔ
انقطاعه دلیل اولمش اولور واتیان مفرده قدرتله تقییده سبب٠ اقت ام قعدت٠ و٠ اقام زید ام قعد٠ امثالی
فاعلده مشترك اولان ایکی جملهٔ فعلیه نك وقوعندن احترازدر زیرا هر برفعل ایچون برفاعلدن لازم
اوله رق مفرد اتیانی تحت قدرتده اولماسیله بومحلده ام متصله در و٠ اقام زید ام تکلم٠ امثالی معنیین
فعلین بیننده تناسب منعدم اولورسه منقطعه یه حملی رهین جوازدر قال رحمه الله ﴿ ولابد من
قرینة کوقوع الکلام جوابا عن سؤال محقق نحو * ولئن سألتهم من خلق السموات والارض
لیقولن الله * ﴾ وحذف ایچون کلامك سؤال محققدن جواب وقوعی امثالی برقرینه نك وجودنه
لزوم اولوب بلاقرینه حذفه مساغ یوقدر مثلا ﴿ ولئن سألتهم من خلق الخ ﴾ نظم جلیلی ٠ لیقولن
خلقهن الله٠ تقدیرنده اولوب٠ خلقهن٠ لفظ مسندی محذوف اوله رق بوحذفه قرینه سؤال محققه
جواب اولمسیدر زیرا بوکلام فرض اولنان شرط وجزانك یعنی کفاردن خالق سموات وارضدن سؤال

ایله انلرك جواب ویرمسنك ثبوتی تقدیرده سؤال محققدن جواب اولور وجمهور نحات عندنده
محذوف فعل ومذکور فاعلدر زیرا سؤال فاعلدن اولمسیله مقدر فعل اولمسنی اقتضا ایدر وهمده
قرینه اولان ٠ خلق السموات والارض٠ فعلیه اولمسیله تقدیر فعل اولیدر لکن بورامی محل نظر
اولوب زیرا سؤال فاعلدندر قوللریله مراد فاعل اصطلاحی دیمکسه ممنوع وبلکه هیچ معناسی
یوقدر واکر فاعلدن مراد فعل کندیدن صدور ایدن وفعلی ایشلیان دیمك ایسه بوصورتده تقدیر
فعل ایله جزمده برمعنی اولمیوب بلکه فاعل مذکور مبتدا تقدیر اولنه رق مثلا٠ الله خلقها٠ تقدیرنده
اولدیغی صورتده دخی معنای مذکوری ادا ایدر وقرینه نك فعل اولمسی انجق فعل تقدیری اسم
فاعل تقدیرندن اولی اولمسنه دلالت ایدوب بو ایسه ٠الله خلقها٠ قولنده حاصلدر زیرا سؤال
جملهٔ اسمیه اولوب فعلیه اولمدیغی ظاهر اولمسیله مذکور فاعل ومحذوف فعل اولمسنك اولویتنه
عدم دلالتی واضحدر وسؤال جملهٔ اسمیه اولوب فعلیه اولمدیغندن ایچون اولی اولان مذکور
مبتدا وخبر جملهٔ فعلیه اولمسیدر تا که سؤال جوابه مطابق اوله دینلدی وهمده سؤال انجق
فاعلدن اولوب فعلدن اولمدیغی جهتله مسئول عنهك تقدیمی اهم اوله رق بو ایسه صورت ثانیه ده
حاصلدر ونظر مذکوردن اختیار شق ثانی وضم مقدمهٔ اخری ایله جوابده دیرزکه کلامی برجمله یه
حمل ایتمك جملتینه حملدن اولی در یعنی مبتدا تقدیری هرنقدر ذکر اولنان معنایی افاده ایدرسه ده
لکن بونده کثرت حذف اولدیغی جهتله اولی اولان کثرت حذفدن احتراز اولنمقدر ومدلول
قرینه هرنقدر تقدیر فعل اسم فاعل تقدیرندن اولی اولمسندن عبارت ایسه ده بوکلامك نظیری اولوب
حذف بولنمیان کلامه موافقت تقدیر فعلی مقتضیدر زیرا ﴿ ولئن سألتهم من خلق السموات
والارض لیقولن خلقهن العزیز العلیم ﴾ قول شریفنده اولدیغی کبی عدم حذف عندنده
واقع اولان جملهٔ فعلیه در قال رحمه الله ﴿ اومقدر نحو ٠ لیبك یزید ضارع لخصومة٠ ﴾
ویاخود حذفه قرینه کلامك سؤال مقدردن جواب واقع اولمسی کبیدر نته کیم ضرار بن نهشلك
یزید بن نهشل حقنده نظم ایتمش اولدیغی مرثیه سنده اولان ٠ لیبك یزید ضارع لخصومة٠ قولنده
واقع اولمشدر شویله که تقدیر کلام ٠ لیبك یزید یبکیه ضارع٠ اولوب مسند اولان یبکیه لفظی
حذف اولنمشدر وبو حذفه قرینه کلامك لیبك یزید قولندن نشأت ایدن سؤال مقدره جواب
اولمسیدرکه کأن ٠ لیبك یزید٠ قولی یزید حقنده طلب بکایی مفید اولمسیله ٠من یبکیه٠ یعنی یزیده
کیم بکا ایلسون دیو تقدیرا برسؤال ترتب ایدرك جوابنده ٠ ضارع لخصومة٠ دینلمشدر وکلامك
اشبو سؤال مقدره جواب اولمسی تقدیر کلام ٠ یبکیه ضارع لخصومة٠ اولدیغنده مطابقت سؤال
وجواب دلالتیله قرینه اولمشدر٠ ضارع٠ ذلیل معناسنه اولوب وهرنقدر ضارع لفظنك برشیئه
اعتمادی یوغیسه ده جار ومجروره رائحهٔ فعل کافی اولدیغی جهتله ٠لخصومة٠ قولی ضارع لفظنه
متعلقدر ٭ مفهوم مصراع مخاصمت اعدادن ذلیل وعاجز اولان کمسه وفات یزیده بکا ایلسون زیرا یزید
بن نهشل ضعفا واذلایه ظهیر وملجا ایدی دیمکدر ٠لخصومة٠ لفظنك مقدر اولان یبکیه لفظنه متعلق
اولمسی من جهة المعنی متانتدن عاریدر زیرا تقدیر اولنسان بکا بکاء خصومت اولمیوب بلکه فوت یزیده
بکادر وهمده مطلقا خصومت بکایه سبب اولمیوب بلکه سبب بکا اولان عجزه مقرون اولان خصومتدر
مصراع مذکورك آخری ٠ ومختبط مما تطیح الطوایح٠ قولیدر مختبط علاقه ومعارفهٔ سابقه اولمقسزین
من غیر وسیلة طلب احسان ایچون کلان کمسه در ٠ وتطیح٠ فعلی اذهاب واهلاك معناسنه اولان
اطاحه دن مضارعدر ٠ وطوایح٠ خلاف قیاس اوزره ملقحه نك جمعی لواقح اولدیغی کبی علی
حذف الزوائد مطیحه نك جمعیدر استعمال عربده ٠ طوحته الطوایح٠ واطاحته الطوایح٠ دینلوب
قیاس اوزره مطوحات ومطیحات دینلمز٠ مما٠ لفظنده جار مختبطه متعلق اولوب ما مصدریه
اوله رق ٭ مفهوم مصراع دخی یزیده وقایع زمان مالنی اذهاب وافنا ایلدیکیچون سائل وطالب
احسان اولان کمسه بکا ایلسون دیمك اولور ویاخود جار مذکور مقدر یبکی یه متعلق اولوب

٭ مفهوم مصراع يعنى اهل حاجات منيه‌نك يزيدى اهلاك ايتدكلرندن ايچون بكا ايلسون ديمك اولور وعلى كلا التقديرين . تطيح . ماضى معناسنه اولوب امر هائل مذكورك استحضار صورتيچون صيغهٔ مضارعه عدول اولنمشدر قال رحمه الله (وفضله على خلافه بتكرر الاسناد اجمالا ثم تفصيلا) و . ليبك يزيد ضارع . قولنك خلافى اولان . ليبك يزيد ضارع . تركيبى اوزره فضيلتى يعنى . ليبك . لفظى مبنى للمفعول ومفعولى اولان . يزيد . مسند اليه اولمق اوزره مرفوع قلنه‌رق بعده فاعل اولان . ضارع . لفظى سئوال مقدره جواب اولمق اوزره . يبكيه . فعل مضمريله رفع اولنمسى صورتنك . ليبك . مبنى للفاعل و . يزيد . مفعولى اوله‌رق منصوب قلنمسى صورتنه رجحان ومزيتى صورت اوليده فعل اولا اجمالا وبعده تفصيلا اسناد اولنمسندنناشى تكرر اسناد ايله‌در زيرا ابتداى كلامده . ليبك يزيد . دينلديكى كبى مفعوله مسند اولان فعلك البته برفاعلى اوله‌جغى جهتله يزيد ايچون برباكى اولديغى معلوم اولوب لكن مذكور اولماسيله مجمل اوله‌رق ثانيا . ضارع . قولنك ايراديله . يبكيه ضارع . تقديرنده اولوب مفصله اسناد حاصل اولور والبته اسنادين اسناد واحددن اوكد واقوى واولا اجمال وثانيا تفصيل نفسده اوقع واجرا اولوب بوجهتله صورت اولينك ثانيه‌يه رجحانى تحقق ايدر وبعضيلر من يبكيه سئوال مقدرنده دخى كندوسنه اسناد بكا اجمالا معلوم اولان فاعلى تعييندن سئوال اولمسيله اجمالا اسناد موجود اوله‌رق بونلكله ايكيسى اجمال وبريسى تفصيل اولمق اوزره اوچ درجه اسناد متحقق اولديغنى اختراع ايتمشلردر قال رحمه الله (وبوقوع نحو زيد غير فضلة .) وصورت اولينك فضل ورجحاننه وجه ثانى صورت اوليده بيت مذكورده . يزيد . لفظى وتراكيب سائره‌ده بونك امثالى فضله اولميوب بلكه فعل مجهول ايچون مسند اليه اوله‌رق جزء جمله واقع اولمسيدركه صورت ثانيه‌ده مفعوليت اوزره منصوب اوله‌رق جمله‌دن جزء اولميوب فضله‌در قال رحمه الله (وبكون معرفة الفاعل كحصول نعمة غير مترقبة لان اول الكلام غير مطمع فى ذكره) وجه ثالث رجحان صورت اوليده معرفت فاعل نعمت غير مترقبه‌نك حصولى كبى اولمسيدر زيرا صورت مذكوره‌ده اول كلام ذكر فاعله سامعى اطماع ايتمامسيله فاعلك ذكرى من حيث لا يحتسب حصول رزق قبيلندن اولمش اولور وبلا طلب حاصل اولان رزق خلافندن الذدر وبرمعارض ايچون فعلى مبنى للفاعل قلنه‌رق يزيد لفظنك نصبيله . ليبك يزيد . دينلمسنك خلافى اوزره تفضيلى حقنده اسباب بيانى ممكندر شويله كه صورت مذكوره‌ده كلام حذف مسند واضمار سؤالدن سالمدر ومن حيث الظاهر متناقضين بيننى جمع ايتمك ايهامى اوزره مشتملدر زيرا يزيدى نصب ايدرك كلامده فضله قيلمق بونك حقنده اولان اهتمام فاعله اولان اهتمامك مادوننده اولديغنى وفاعل مظهر اوزرينه تقديمى حقنده اولان اهتمام فاعله اولان اهتمامك مافوقنده ايدوكنى ايهام ايدر وبرده مفعولك تقديميله اول كلامده فاعله اطماع اولنمق جهت فاعله موجب تشويق اولوب حصولى اوقع واعذب اولمسنى ايجاب ايلر قال رحمه الله (واما ذكره فلما مر او ان يتعين كونه اسما او فعلا) واما مسندك ذكرى مسند اليهده مرور ايدن وجوهدن ايچوندر يعنى ذكر اصل اولوب وحذفى اقتضا ايده‌جك برشى موجود اولمامسنه مبنى اولور . زيد قائم . كبى وقرينهٔ موجوده‌يه ضعف اعتماد سببيله احتياط اولنور نته‌كيم ﴿ولئن سألتهم من خلق السموات والارض ليقولن خلقهن العزيز العليم﴾ قول شريفنده . خلقهن . لفظ مسندى مذكوردر وغباوت سامعه تعريض ايچون اولور مثلا . من نبيكم . ديو سؤال ايدن كمسنه‌يه محمد دينلمك كافى اولديغى حالده . محمد نبينا . دينلور ونظم جليلده ﴿انت فعلت هذا بالهتنا يا ابراهيم﴾ قولندن نصكره ﴿بل فعله كبيرهم هذا﴾ قول شريفى دخى بوقبيلدن اولوب . فعله . لفظ مسندى ذكر اولنمشدر حالبوكه سؤال همزه‌يى ولى ايدن فاعلدن اولوب وفعل مسلم الثبوتدر قصد توبيخ وتهديد وترخيم واغرا امثالى دخى بويله‌در وياخود مسندك اسم وياخود فعل اولديغى تعيين ايدرك اسم ايسه ثبوت وفعل ايسه تجددى افاده ايتمسيچون

ذكرى اختيار اولنور زيرا اكر اخباردن مقصود مطلقا مسندك مسند اليهه ثبوتى اولورسه لايق اولان مسندك اسم اولمسيدر ﴿وكلبهم باسط ذراعيه بالوصيد﴾ قول شريفنده اولديغى كبى زيرا اخباردن مراد مجرد سك اصحاب كهفه بسط ذراعى اثباتدر واكر تمامىٔ غرض زمان ثبوتك اشعاريله حاصل اولورسه لايق اولان فعل اولمسيدر ﴿هل من خالق غير الله يرزقكم من السماء والارض﴾ قول شريفنده اولديغى كبى زيرا مجرد معطىٔ رزق اولمسيله مقصود تام اولميوب بلكه تمامىٔ غرض فى كل حين وان معطىٔ رزق اولمسنه موقوفدر وياخود مسندك ذكرى مسند اليهدن قصد تعجبه دلالت ايچون اولور مثلا سل سيف وياخود دم ايله تلطخ ثوب امثالى قرائنك وجودى عندنده . زيد يقاوم الاسد . دينلور شويله كه اسدك حضورى وزيدك ثوب وسيفى دمه بولاشمش اولمسى كبى قرائن احوال زيدك اسده مقاومتنه دلالت ايدرسه‌ده لكن حال زيددن وصددنده بولنديغى امردن سامعينى متعجب قيلمق ايچون ذكر اولنور بومقامده مصنف سكاكى‌يه اعتراض ايدوب قرينه مسنده دلالت ايتمسيله بدون الذكر تعجب حاصلدر ديمش ايسه‌ده شارح مرحوم كلام مصنفى رد ايله بدون الذكر حصول تعجبى منع ايتمشدر زيرا قرينه انجق نفس مسنده دلالت ايدوب اما متكلمك سامعى تعجبى ظاهرده بسبب القرينه مستغنى عنه اولان ذكر ايله تحقق ايدر زيرا بومثللو اغراضه دلالت افادهٔ نسبتده احتياج مس ايتميه‌جك برشيئك ذكريله انكچون عقلك برفائده طلب ايتمسنه موقوفدر قال رحمه الله (واما افراده فلكونه غير سببى مع عدم افادة تقوى الحكم) . مفرد . لفظى مثنى ومجموع ومضاف ومركبدن هربرينه مقابل اوله‌رق اطلاق اولنورسه‌ده بوراده مراد يالكز جمله‌يه مقابل اولوب مثنى ومجموع ومضاف ومركبه شاملدر يعنى مسندك جمله اولميه‌رق اتيانى تقوىٔ حكمى عدم افاده‌سيله برابر مسند سببى اولمديغيچوندر زيرا اكر سببى اولسه . زيد قائم ابوه . كبى وياخود تقوى وتأكيد حكمى مفيد اولسه . زيد قام . كبى قطعيا جمله اولمش اولور اما . زيد قائم . امثالى ضابطهٔ افرادده داخلدر زيرا ظاهره مسند اوله‌رق سببى اولمديغى ظاهر اولديغى مثللو تقوىٔ حكمى دخى مفيد اولميوب بلكه تقوى‌يى مفيد اولان زيد قام تركيبنه اعتبار تقويده قريبدر شويله كه اكر ضميرى متضمن اولوب بوجهتله تقوى‌يى مفيد اولان تكرر اسنادى ايجاب ايلديكى اعتبار اولنورسه تقوى‌يى مفيد اولور واكر خالى عن الضمير مشابهتى اعتبار اولنورسه تكرر اسناد موجود اولميه‌رق افادهٔ تقويدن عارى اولور زيرا افادهٔ تقويدن متبادر اولان بلاشبهه تقوى‌يى افاده ايتمسيدر محقق سيلكوتى ديركه اكر . افراد . ايراد المسند مفردا اى غير مركب قوليله تفسير اولنه‌رق مركبه مقابل اولان مفرد مراد اولنوب وزيد قائم امثالى كرك ضميره اسناد اولونسون وياخود ظاهره مسند اولسون جمله‌دن خارج اولديغى كبى افراددن دخى خارج قلنسه ايدى مشهوره موافق اولور ايدى زيرا مشهور اولان اسم فاعل مع فاعله نه مفرد ونه جمله‌در واشبو . مع عدم افادة تقوى الحكم . قولنك معناسى . مع عدم افادة نفس التركيب تقوى الحكم . تقديرنده اوله‌رق تقوىٔ حكمى نفس تركيبك عدم افاده‌سنه محمول اولوب فاعل مصدر اولان . نفس التركيب . لفظى حذف اولنمشدر وبو اعتبار ايله . عرفت عرفت . كبى بحسب التكرير و . ان زيدا قائم . امثالى بواسطهٔ حرف التأكيد تقوى‌يى مفيد اولنلر خروج ايدر ياخود ديرزكه مراد بحسب الاصطلاح اولان تقوىٔ حكم اولوب واصطلاحده تقوىٔ حكم طريق مخصوص ايله اولان تأكيد حكمدر وطريق مخصوص وحدت فعل ايله برابر تكرر اسناددن عبارتدر . زيد قام . كبى ٭ مصنف رحمه الله‌ك اشبو . مع عدم افادة التقوى الحكم . قولنى اختيار ايله لفظ مفتاح اشعار ايلديكى اوزره . مع عدم قصد التقوى . تعبير ايتمامسى مثلا انا سعيت فى حاجتك ورجل جائنى وما انا قلت هذا امثالى صورت تخصيصه احتراز واخراجك شامل اولمسى غرضنه مبنيدر زيرا صورت تخصيصده تقوى مقصود اولميوب لكن تكرر اسناد ضرورتيله مفيد تقويدر بوجهتله افادهٔ تقوى عبارهسى قصد تقويدن اعمدر وبوندن جوابده . انا سعيت . امثالنده . انا . مبتدا

و ٠ سعيت ٠ خبر اولمسى افادهٔ تقوى صورتنه مخصوص اولوب افادهٔ تخصيص قصد اولنديغى حينده
جملهٔ فعليه اولەرق ٠ انا ٠ تأكيد مقدم اولوب مبتدادكلدر و ٠ سعيت انا ٠ لفظنده اولديغى كبى مسند مفرد
اولوب جمله دكلدر ديـلدى لكن بو جوابك فسادى ظاهر اولوب تابع تابع اولديغى حيثيتدن عاملـدن
صرف نظر متبوعنه بـله تقدم ايدەميوب بالكز لاجـل الضرورە معطوفـك تقدمى تجويز اولنمشـدر
ومصنفك ٠ غيرسببى ٠ قولى عبارهٔ مفتاحده اولان ٠ فعلى ٠ عبارەسى مقامنده واقع اولوب بوتعبيردن عدول
مصنفه سبب زيرا صاحب مفتاح مسند فعلى يى مفهوم مسندك مسند اليه ايچون ثبوت ويا مسند اليهدن
انتفا ايله محكوم بە اولمسـيله تفسـير ايدوب ومصنف بوتفسيرك سـببى يه دخى شمولنى زعم ايلمشـدر
شويله كه اسـناددن مراد برشيئك برشيئه ثبوت وياشيئ ثانيدن نفيله حكمدن عباره اولمسيله هر بر مسند
مسند اليه ايچون ثبوت ويا مسـند اليهدن انتفا ايله محكوم بە اولمسـى ضروريدر لكن برقائل ايچون
محل ايراددر كه بوتفسيرك مسند سـببى يه صدقى مسلم اولميـوب قريبا بيان اولنەجغى اوزره ٠ زيد ابوه
منطلق ٠ و ٠ زيد انطلق ابوه ٠ امثالنده مسند سببى زيده نسـبتله يالكز ٠ منطلق ٠ و ٠ انطلق ٠ لفظلرى اولوب
مبتدايه خبر واقع اولان ٠ ابوه منطلق ٠ و ٠ انطلق ابوه ٠ جمله لرى دكلدر وزيد ايچون منطلق ويا انطلق
لفظلرينك ثبوتـيله حكم اولنمديغى ظاهردر لكن قائل مذكورك خلاصهٔ كلامى اولان تعريف مسـند
فعلينك سـببى يه عدم صدقى ضابطهٔ افراده مفيـد اولميـوب فعلينك تعريفى كـرك سببى تسميـه
اولونسـون وكركسـه اولونمسـون مبتدايه خبر واقع اولان جمله يه صادقدر زيرا بوجملەلر بالضرورە
مبتدايه مسند اولوب سكاكى كتابنـده اسـناد خبرى يى برمفهومك برمفهوم ايچون حكم اولنمسيله
تفسير ايلمشدر وبوحكم يامفهوم اولك مفهوم ثانى ايچون ثبوت وياخود مفهوم ثانيدن نفيله اولەجغى
وبو ايسه ٠ انطلق ابوه ٠ مفهومنك زيد ايچون ثبوتـيله يعنى منطلق الاب اولمق وصفى زيد ايچون ثابت
اولمسيله حكمى مقتضيدر غاية مافى الباب وصف مذكور وصف اعتبارى اولەرق وصف حقيقى اولميوب
بوندن طولايى اكرسكاكى تعريف فعلده ثبوت ايله بالفعل حقيقة ثبوتى مراد ايدرك بالقوه توسـعا ثبوت
قصد ايتميـوبده جمله مبتدا ايچون بالفعل ثابت اولميـەرق بلكه نسبت تقيديه ايله تأويله مبنى بالقوه
وياخود منطلق امثالى حقيقة ثابت اولان شـيئى استلزامى اعتباريله توسعا بالفعل ثابت اولمسندنناشى
تعريف مذكوردن اخراج اولنورسـه بوحالده مسـندات فعليـهٔ اعتباريەدن پك چوقـلرى خروج
ايدر اشته بوتحقيقات ايله متبين اولديغى اوزره مجموع مسند فعلى اولديغى كبى صاحب مفتاحك بيـانى
وجهله مع عدم قصد التقوى مسـندك فعلى اولمسـنك افرادى مقتضى اولمسى يعنى افراد مسند مع عدم
قصد التقوى مسـند فعلى اولديغيچوندر دينلمسى باطل اولور وشارح مفتاح بومحلده ٠ زيد منطلق ابوه ٠
قولنده مسند مسـند فعلى اولوب ٠ زيد ابوه منطلق ٠ قولنده بونك خلافى اولديغى بيان ايدرك بعده ٠ زيد
منطلق ابوه ٠ قولنده مسند ابوه قيدى معتبر اولميەرق يالكز منطلق اولديغنـدن اسم فاعل مع فاعله جمله
اولمامسيله و ٠ زيد منطلق ابوه ٠ قولنده محكوم بە مفرد يعنى يالكز منطلق اولەرق ٠ زيد ابوه منطلق ٠ بونك
خلافنـده اولمسيله اسـتدلال وبو تقريب ايله ٠ زيد منطلق ابوه ٠ تركيبنده منطلق لفظنى جمله اولمق
ضابطه سـندن اخراج ايله فعلى اولمق اوزره ضابطهٔ افراده ادخال ايلمشـدر لكن شارح مرحوم
بوكلامك خبطى ظاهر اولديغنـه حكم ايدرك علامەنك ذكر ايلديكى دليلدن مسند يالكز منطلق اولمسى
لازمكليـوب بلكه لازمكلان ٠ ابوه ٠ قيديله ٠ منطلق ٠ جمله اولمامسيدر حاصلى دليل مدعايه غير مطابقدر
ديو اسـتدلال ايلمشدر وظاهر اولان مراد سكاكى ٠ زيد منطلق ابوه ٠ قولنده مسـند سببى اولمديغى كبى
فعلى دخى اولمامسيدر واكر مرادى بووجهله اوليدى مثال مذكور امثالنى فعليده ادخال مرضيسى
اولسيدى خفاسندنناشى فعلى ايچون بوقبيلدن برمثال ايراد ايلمسـى مناسـب اولوردى وبرده منطلق
مفهومنك زيد ايچون ثابت اولمسنه قائل اولوبده ٠ انطلق ابوه ٠ مفهومنك ثبوتيله قائل اولمامق تحكم
محضدر لكن ذكر اولنديغى اوزره مراد سـكاكى ٠ زيد منطلق ابوه ٠ قولنده مسـندك فعلى اولمامسى
مفتاحدن قسم نحوده ذكر ايلديكى شيئه مخالف اولەرق قسم مذكورده اولان كلامى سـببى اولمسنى

اقتضا ايدر شويله كه ٠ رجل كريم ٠ امثالى وصف فعلى و ٠ رجل كريم آباؤه ٠ سببى اولديغى بيان ايتمسيله بوقياس
اوزره ٠ زيد منطلق ابوه ٠ قولنك سببى قلمسى اقتضا ايدرسەده لكن كندوسى بيان ايتمامشدر حاصل
كلام عبارهٔ مصنف اوضح اولەرق ٠ زيد منطلق ابوه ٠ امثالى بلا شبهة ضابطهٔ افراده داخلدر وصاحب
مفتاح بروجه مشروح مسند فعلى يى تفسيردنصكره ٠ الكرم من البر يستين ٠ و ٠ فى الدار خالد ٠ امثالى امثلهٔ عديده
ايراد ايدرك مثال ثانى على اقوى الاحتمالين ٠ استقر فيها ٠ وياخود ٠ حصل ٠ تقديرنده اولديغى بيان ومصنف
بوكلامه سـرد اعتراض ايدرك ظرف جمله ايله مقدر اولديغى صورتده مثالنده مسـند جمله اولوب
وتقوى حاصل اولەجغى اتيان ايله ظرفك معتمـد عليهى اولمديغنـدن خالد ابتدا ايله مرفوع اولوب
فاعليتله مرفوع اولمامسيله تعليل ايلمشدر وشارح مفتاح بوندن جوابه اشارتله مثال اولده ظرف اسم فاعل
ايله مقـدر اولوب فعل ايله مقدر اولمديغى ومذهب كوفيلنده عمل ظرفـده برشيئه اعتماد مشروط
اولمديغندن مثال ثانى مذهب اخفشه مبنى اولديغى ذكر ايله مثال ثانينك تقديرى اسـتقر وياخود حصل
اولمسيله صاحب مفتاحك قيد ايلمسى زيرا اكر مسـتقر تقدير اولنـوبده خالد بونكله رفع اولنمسى مراد
اولنسـه مسـتقر ايچون وجود رافع منعدم اولوب و نسبت غير تامه اولەرق لفظا ومعنا تركيب صحيح
اولميەجغنه مبنى ايدوكنى علاوهٔ كلام ايلمشدر لكن اعتراض وجوابدن هر ايكيسى بيـسداد اولوب مراد
سـكاكى كرك مفرد اولسون وكرك جمع اولسـون مسـند فعـلى ايچون ايضاح تفسـيرى ضمننده ايراد
امثـلەدن عبارە اولەرق افراد مسـند ايچون بوميانده امثله ايراد ايتمامشدر وبوده مفرد اسـم وياخود
فعل اولمقدن خالى اولميوب بونلر ايسـه امثله واغراضيله مذكور اولەرق تكرار تمثيل اولنسه موجب
تضييع اولەجغى مطالعه سـنه مبنيدر بناء عليـه مصنف دخى ترك ايلمشدر ومراد سـكاكى بوندن عبـاره
اولديغنه ايراد امثلەدن بعد الفراغ تفسير تقوئ حكم تقديم مسـندده ذكر اولنـەجغى تصريحى دليـل
واضح اولوب اكر امثلهٔ مذكورەدن مقصودى افراد مسند ايچون مثال ايرادى اولمق لازمكلسه مناسب
اولان امثلهٔ مذكورەنك بوندن تأخيرى ايدى زيرا سـكاكى ضابط افرادده مسـند فعلى يى وتقوى يى
ذكر ايتمسـيله امثـلهٔ افرادى تقوى وفعلى بيننه توسـيط ايتمسى غير مناسـب اولەجغى صناعت تركيب
ونظم كلامه عارف اولان ذوات فطن عنـدنده ظاهردر قال رحمه الله (والمراد بالسببى نحو زيد
ابوه منطلق) و ٠ مسـند سببى ٠ ايله مراد ٠ زيد ابوه منطلق ٠ امثاليدر مسـند سببينك تفسـيرى
مشكل وضبطى متعسر اولمسيله مصنف رحمه الله ايراد مثال ايله اكتفا ايلمشدر زيرا ٠ زيد ابوه منطلق ٠
تركيبيله ٠ زيد منطلق ابوه ٠ تركيبى بيننده ايكيسـى دخى متحد المعنى ايكن اول سـببى اولوب ثانى سـببى
اولمامسـنده بيان فرق مشـكل اولديغى مثللو مسـند سببينك اقسام اربعەسى اولوب زيرا جملهٔ اسميه
اولەرق خبرى فعل اولور ٠ زيد ابوه انطلق ٠ كبى ياخود خبرى اسم فاعل اولور ٠ زيد ابوه منطلق ٠
كبى ياخود اسم جامد اولور ٠ زيد اخوه عمرو ٠ كبى ياخود جملهٔ فعليـه اولەرق فاعلى مظهر اولور
٠ زيد انطلق ابوه ٠ كبى اشـبو اقسام اربعه يى ضابط اولەجق تعريف ايله بيان وتفسير دخى متعسردر
لكن مادامكه مثال ايله اكتفا قلنمسـنه نظرا جملهٔ اسميـەدن مثال ايراد ايلديكى كبى جملهٔ فعليـەدن
دخى ٠ زيد انطلق ابوه ٠ امثالى برمثال اتيان ايتمسى اقتضا ايدردى فقط مسـند سـببينك ٠ انه جملة
علقت على المبتداء بعائد بشـرط ان لايكون ذلك العائد مسـندا اليه فى تلك الجملة ٠ تعريفيله تفسـيرى
ممكندر يعنى برجمله دركه جملهٔ مذكورەده مسـند اليه اولميان برعائد ايله مبتدايه ربط وتعليـق اولنـه
ديمكدر وبوتفسيردن ٠ جمله ٠ قيديله ٠ زيد منطلق ابوه ٠ امثالى مفرد اولنلر خروج ايدر كذلك ﴿ قل
هو الله احد ﴾ نظم جليلى امثالى كندوسـنده مبتدا اوزره تعليـق جمله عائد ايله اولميانلر خروج ايدر
ونظم مذكور امثالنـده جملەنك مبتدايه ربط وتعليق عائده محتاج اولمامسى مبتدا اولان ٠ هو ٠ ضمير شان
اولوب خـبر اولان ٠ الله احد ٠ جملهسـيله متحد اولمسـنه مبنيدر كذلك ٠ زيد قام ٠ و ٠ زيد هو قائم ٠
امثالى دخى خروج ايدر زيرا هر نقدر جمله ده مبـتدايه ربط ايدەجك هو ضميرى موجود ايسـەده عائد
مذكور جمله ده مسند اليهدر وبونلرك خروجيله تعريف اغيارنى مانع اولمش اولور وتعريف مذكورده

زید ابوه قائم . و . زید قام ابوه . و . زید مررت به . و . زید ضربت عمروا فی داره . و . زید کسرت سرج فرس غلامه . و . زید ضربته . و ﴿ ان الذین آمنوا وعملوا الصالحات انا لانضیع اجر من احسن عملا ﴾ قول شریفی امثالی داخل اولوب افرادنی جامع اولور زیرا مبتدا دخول عاملدن مقدم ومؤخر مبتدا اولمسندن و عائد ضمیر وغیریسی اولمقدن اعم اولوب ونظم مذکورده من لفظنك عمومیتی ضمیردن نائب اوله رق . انا لانضیع اجرهم واجر غیرهم . مفادنده در ایمدی بو تفسیراوزره مسند سببی خبر مبتدا واقع اولان جمله‌نك مجموعی اولور صاحب مفتاح مسندك سببی اولمسنی تفسیرده شو وجهله سرد ایضاحات ایتمشدر که مسندك سببی اولمسی مسندك مبنی علیهی یعنی خبر واقع اولدیغی شی ایچون ثبوت و یاخود اوشیدن انتفا ایله مفهوم مسند محکوم علیه اولمسیله برابر مفهوم مذکورك مبنی علیه مسند اولان شیئك غیریسی ایچون برنوع اثبات و یاخود برنوع نفی صورتیله تعلیق مطلوب اولمقدن و یاخود مسند مذکور مابعدنه اثبات و یاخود نفی طریقیله اسنادی مستدعی اولان فعل اولوب لکن مابعد مسند رسیده‌نناشی ماقبلنه متعلق اولمسیله مسند مذکورك برنوع اثبات ویانفی ایله ماقبلی اوزره تعلیق طلب اولنمقدن عبارتدر قسم اوله مثال . زید ابوه منطلق . اولوب . منطلق . مفهومی مبتدا اولان . ابوه . ایچون ثبوت ایله محکوم علیه اولمسیله برابر لاجل الاثبات زیده تعلیق اولنمشدر زید ایسه منطلق مفهومی کندی اوزرینه بنا قلنان شی دکلدر زیرا مابنی علیهك معناسی مبتدا قلندرق منطلق کندوسیچون خبر واقع اولان شی دیمك اولوب زید بو معنایی غیر حامل و بلکه بو معنایی ابوه لفظی متحملدر ایمدی سببینك بو قسمندن . زید منطلق ابوه . و یاخود . انطلق ابوه . خارجدر زیرا سکاکینك مبنی علیهی تفسیرندن معلوم اولدیغی اوزره مجرد اسم فاعل وفعل بلافاعل برشی اوزرینه مبنی دکلدر وقسم ثانی‌یه مثال . عمرو ضرب اخوه . اولوب . ضرب . فعلی مابعدنده اولان . اخوه . لفظنه اسناد اولندقدنصکره ماقبلنده واقع اولوب مسند الیهی اولان . اخ . کندی‌یه متعلق وضمیرنه مضاف اولدیغی عمروه تعلیق اولنمشدر وسبك تعریفندن مستبان اولان تقسیم محدودی تقسیم اوله‌رق مسند سببی ایکی قسم اولدیغی معلوم اولور بعضیلر مسند سببی بالکز قسم اول اولوب قسم ثانی صاحب مفتاحك اشبو مسند سببی‌یی تفسیری تمه‌سندن بولنان احوال مقتضیه‌ٔ جمله‌دن برقسمنی مسند سببی‌یه عدیل اوله‌رق بیان ایچون سوق اولندیغنی زعم ایدوب شارح مرحوم بو معنایه حملدن لفظ مفتاح آبی اولدیغنی بیان ایله رد ایتمشدر ومعلوم اوله‌که لفظ مفتاحدن . زید ابوه منطلق . ترکیبنده مسند سببی بالکز . منطلق . و . عمرو ضرب اخوه . مثالنده یالکز . ضرب . اولوب و مسند سببی بعضاً بو مثاللرده واقع اولدیغی اوزره مفرد و بعضاً . زید انطلق ابوه . قولنده وقوعی وجهله جمله اولدیغی ظاهر اوله‌رق کلامنده نفس مسند سببی جمله اولمسنك وجوبنه دلالت ایده‌جك برشی موجود دکلدر بلکه کلامندن لازمکلان برکلامده مسند سببی اولدیغی صورتده او کلامك مسندی جمله اولمسنك وجوبی اولوب حق اولانده بودر زیرا مرور ایتدیکی اوزره مسند سببی انجق مبتدایه مسند واقع اولان جمله‌ده اولور قال رحمه الله (واما کونه فعلا فللتقیید باحد الازمنة الثلثة) واما مسندك فعل اولمسی ازمنهٔ ثلثه‌دن بریله مسندی تقیید ایچوندر ازمنهٔ ثلثه‌دن بریسی ماضیدرکه ماقبل زمان تکلم اولان زماندر وایکنجیسی مستقبلدرکه زمان تکلمدنصکره وجودنه ترقب وانتظار اولنان زماندر واوچنجیسی حالدرکه اواخر ماضی واوائل مستقبلدن من غیرمهلة ولا تراخ متعاقبه اولان اجزا اولوب بو اجزانك کلیسنه وهر برینه حال دینلور مثلا زیدك بعض اجزاء صلاتی ماضی و بعضیسی باقی اولدیغی حالده اشبو آنات کثیرهٔ متعاقبه‌ده واقعه اولان صلاتی حالده واقعه عد اولنه‌رق . زید یصلی . دینلور قال رحمه الله (علی اخصر وجه) یعنی مسندك فعل اوله‌رق ایرادی بالکز احد ازمنه ایله تقیید ایچون اولیوب بلکه وجه اختصار اوزره تقیید ایچوندر دیمك اولوب اسمدن احتراز در زیرا اسم دخی . زید قائم امس . یاخود . الان . امثالنده احد ازمنه‌یه دلالت ایدرسه‌ده . امس . و یاخود . الان . کبی

قرینه‌نك

قرینه‌نك انضمامنه محتاج اولوب لکن احد ازمنه فعلك جزء مفهومی اولمسیله بالکز صیغه‌سیله احد ازمنه‌یه دلالت ایدر قال رحمه الله (مع افادة التجدد) یعنی افادهٔ تجددله برابر وجه مشروح اوزره احد ازمنه ایله تقیید ایچوندر و . تجدد . دن مراد بعد ان لم یکن حصولدر وفعلك بونی افاده‌سی تجدد مفهوم فعلك جزئی اولان زمانك او ازمندن اولمسیله مفهوم فعلك کاینك تجدد وحدوثنی اقتضا ایدر مفهوم فعلك زمانه اقترانك معناسی دخی حدوث زمان ایله حدوثیدر وظاهردرکه زمان غیر قار الذات اوله‌رق بعض اجزاسی بعضیسیله مجتمع اولمامسیله حدوثی ضروری اوله‌رق بوکا مقارن اولان شی دخی حادث اوله‌جغی بدیهیدر قال رحمه الله (کقوله . اوکلما وردت عکاظ قبیلة . بعثوا الی عریفهم یتوسم .) نتمه کیم طریف ابن تمیمك بحر کاملدن متفاعلن وزننده اولان . اوکلما وردت الخ . بیتنده واقع اولمشدر . اوکلما . ده اولان همزهٔ استفهام لاجل التفاخر تقریر ایچون اولوب . بعثوا . یه ظرف اوله‌رق شیخ رضی عندنده ماقبلنده اولان بیته معطوفدر و زمخشری عندنده مقدره معطوف اولوب اخافونی و بعثوا الی . تقدیرنده در . عکاظ . مکهٔ مکرمه شرفها الله تعالی الی یوم القیمه ده بین النخلة والطائف بازار محلی اولوب زمان جاهلیتده قبائل عرب هرسنه اخذ وعطاو تناشد ومفاخرت شعراو شرفا ذیالنده مرکز خیام جمعیت ایدرلك چوق وقایع عظیمه تحدث ایدردی ظهور سطوت اسلامیه‌دنصکره جمعیت مذکوره‌نك شیرازهٔ انتظامی مختل اولدی عریفدن مراد مادون رؤسا اولوب کفلای مصالح قبیله‌دن اولان نقبای مشهوره در . توسم برنسنه‌یی بحسب العلامات ظن صحیح ایله ادراك وتفطن معناسنه اولوب تفرس مفادنده در یقال . توسم الشیء . اذا تخیله وتفرسه ﴿ مفهوم بیت قنقی قبیله سوق عکاظه وارد اولسه البته قیم معروف امورلری اولان نقباسی بکا بعث وارسال ایدوب عریف مبعوث دخی بنی طالب اوله‌رق فراست وتأمله قرنای موجوده‌مك وجوهنه نظر ایدر و بو حال اندن شیئاً فشیئاً ومرة بعد مرة حادث و لحظة بعد لحظة نظر واممانی منبعث اولور یعنی هر برقبیله اوزرنده انواع جنایت وهکیدتم اولدیغندن کمال احتراز وتوقیلرندن و یاخود رئیس شرفا وصاحب زد وامضا عد ایلدکلری جهتله مفاخرلرینی عرض ایتمك املنده‌نناشی بنی کافل امورلری اولان عریفلری علی وجه الاستقصا طلب وتحری ایدر دیمکدر ﴾ ایمدی مسندك صیغهٔ فعل اوزره . یتوسم . لفظیله ایرادی بروجه مشروح زمان ومعنای تجددی یعنی شیئاً فشیئاً ومرة بعد اخری حدوث نظر واممان معناسنی افاده ایچون اولمش اولور قال رحمه الله (واما کونه اسماً فلعدم افادتهما) واما مسندك اسم اولمسی احد ازمنه ایله تقیید وحدوث وتجددی افاده ایتمامسیچوندر و بلکه بعضاً دوام وثبوته تعلق ایدن اغراضدن‌ناشی بمعونة المقام افادهٔ ثبوت ودوام ایچون اولور مقام مدح وذم وسائر مناسب دوام وثبوت اولان نظائری کبی قال رحمه الله (کقوله . لا یألف الدرهم المضروب صرتنا . لکن یمر علیها وهو منطلق .) ابیات حماسیه‌دن حومة بن نضرك . لا یألف الدرهم الخ . بیتنده اولدیغی کبی ﴿ مفهوم بیت کیسه‌مزه داخل اولان درهم مضروب الفت وقرار ایتمیوب دائما طریق مبرانه صرف اولنه‌رق انطلاق اوزره در دیمك اولور طریق مبرانه صرف اولندیغنه بیت سابق قرینه‌درکه اول بیت ﴿ انا اذا اجتمعت یوما دراهمنا ﴿ ظلت الی طرق الخیرات یستبق ﴾ در ایمدی بیت مذکورده مسند اسم اوله‌رق . منطلق . واقع اولمسی درهم ایچون انطلاقك من غیر اعتبار التجدد ثبوت ودوامنی افاده ایچوندر بو مقامی تحقیقنده شیخ عبد القاهر دیمشدرکه برشیدن اخباردن مقصود اگر من غیر اعتبار التجدد مطلقا اثبات اولورسه لایق اولان اسم مسندله اخبار اولنمسیدر واگر تمامیٔ غرض او شیئك زمان ثبوتنی اشعار ایله حاصل اولورسه لایق اولان اخبار فعل ایله اولمسیدر وینه تصریحات شیخدندرکه جملهٔ اسمیه‌نك موضوعی کندوسیله برشی ایچون دیگر برشی ثابت اولمقدن عبارت اولوب بو ثبوتك تجدد وشیئاً فشیئاً حدوثنی مقتضی دکلدر بو جهتدن‌ناشی . زید منطلق . قولنده انطلاقی زیدك فعلی اولمق اوزره زیده اثباتدن فضله برمعنایه تعرض یوقدر نتمه کیم . زید طویل . و . عمرو قصیر . قوللرنده دخی طول وقصری زیده اثباتدن

غیری بر معنی موجود دکلدر واما فعل بو وجهله اولیوب فعل ایله تجدد وحدوث مقصود اولمسیله
· زید ینطلق · قولمزك معناسی زیددن انطلاق جزأ فجزأ صادر اوله رق انطلاقه برطرفدن مزاوله
وشروع و برطرفدن زجی ودفع ایدر دیمکدر و · زید یقوم · ترکیبی · زید قائم · منزله سنده در
دیو قولمز من غیر افتراق ایکیسنده دخی معنی مساویدر دیمککی اقتضا ایتمز والا اسماً وفعلا مختلف
اولمزلر ایدی اشته کلام شیخ بوندن عباره اولوب شارحك بو کلامی اثباتی جملهٔ اسمیه وفعلیه
بالکز مفهوم کلامك ثبوتی افاده ده مشارك اولوب فقط معنای تجدد وحدوث مفهوم فعلده داخل
اولدیغی ومعنای دوام وثبوتك اسمدن استفاده‌سی مقتضای مقام فعلیه اولو بده اسمیه یه عدول اولندیغی
حینده بمعونة المقام اوله‌جغی کلام شیخ ایله اثباتدر قال رحمه الله (واما تقیید الفعل بمفعول ونحوه
فلتربیة الفائدة) واما فعل وفعله شبیه اولان مصدر واسم فاعل واسم مفعول وصفات سائره‌نك
مفعول به ومفعول فیه ومفعول معه ومفعول له ومفعول مطلق وحال واستثنا وتمییز ایله تقییدی حکمده
اولان فائده‌یی تربیه وتقویه ایچوندر زیرا مسند ومسند الیهك ذکریله خصوص فائدهٔ حکم حاصل اولورسه‌ده
ازدیاد تقیید دخی خصوصیات حکمك ازدیادنی وازدیاد خصوص حکم حکمك اشتباهدن بعیدنی
موجب اوله‌رق قوت فائده‌یی ایجاب ایدر مثلا · ضرب زید · قولمزده فائدهٔ خبر حاصل اولوب
زیدك ضارب اولدیغی معلوم مخاطب اولور لکن مثلا کیمی ضرب ایلدیکی ونره‌ده ونیچون دوکدکی
معلوم اولمز بعده · عمروا · دینلوب مفعول به ایله تقیید اولندیغی کبی مضروب کیم اولدیغی
اشتباهندن بعد حصولیله فائدهٔ خبر کسب نما وقوت ایدر و بعده · تأدیباً · دینلوب مفعول له ذکر
اولنسه اشتباه غرض زائل اوله‌رق فائدهٔ خبر مترقی وتمادار اولور قیود سائره دخی بونلره مقیسدر
ونه زمانکه بو مقام مظنهٔ سؤال اولدیسه که · ونحوه · قولنده کان‌نك خبری دخی داخل اولوب
حالبوکه کان‌نك خبریله تقییدی تربیهٔ فائده ایچون اولمیوب بلکه اصل فائده انکله حاصلدر زیرا مثلا
کان زید منطلقاً لفظی او فائده‌یی تربیه ایچون اولمش
اولسون مصنف رحمه الله بو سؤالك دفعنده خبر مذکورك بو حکمدن مستثنی اولدیغنه اشارتله
بیورر لرکه (والمقید فی نحو کان زید منطلقا هو منطلقا لا کان) یعنی · کان زید منطلقاً ·
امثالنده مقید منطلقاً اولوب کان دکلدر وحقیقة نفس مسند منطلقادر زیرا اصلی زید منطلق اولوب
کان‌نك ذکرنده زمان نسبتده یعنی زیده انطلاقك زمان ثبوتنه دلالت واردر بو جهتله منطلقا مقید
وکان قید اولمش اولور نته کیم · زید منطلق فی الزمان الماضی · قولنده · فی الزمان الماضی ·
قیددر وهمده افعال ناقصه بابنك وضعی فاعلك یعنی اسم کان‌نك کینونت وصیرورت کبی اوفعلك
مصدرنك غیری مثلا انطلاق کبی برصفت اوزرینه تقریر وتثبیتی ایچوندر و بو دخی اوصفتك افعال
مذکوره‌نك معنالریله متصفه اولمسنه مبنیدر امدی · کان زید قائما · قولنك معناسی · کون · یعنی
ماضیده حصول و وجود ایله متصف اولان قیام ایله زیدك اتصافنی بیاندر و · صار زید غنیاً ·
قولنك معناسی · صیرورت · یعنی ماضیده بوغیکن بعده حصول ایله متصف اولان غنا ایله زیدك
اتصافنی بیاندر وقومك افعال ناقصه خبره معناسنك حکمنی اعطا ایچوندر دیملرینك معناسی بوندن یعنی
خبره استمرار وانتقال معنالرینی اعطا ایدر دیمکدن عباره‌در شویله که بو مثالده غنا ایچون حکم
انتقال موجوددر زیرا غنا کند وسنه انتقال اولنان برحالدر وقومك بو کلامی دخی اخبار
مذکوره‌نك اشبو افعال ایله مقیده اولدیغی تحقیقده نوع آخردر قال رحمه الله (واما ترکه
فلمانع منها) واما فعلك مقیدات مذکوره‌دن بریله تقیید اولنمامسی تربیهٔ فائده‌دن برمانعك
وجودندن ایچون اولور مثلا مقیداته متکلمك علمی لاحق اولمامسیله یعنی مثلا زیدك یالکز ضارب
اولدیغی معلوم متکلم اوله‌رق · ضرب زید · دینلوب فقط مضروب ومحل ضرب وضربدن غرض
نه ایدوکی عندنده مجهول اولمسیله مفعول به وفیه وله ایله تقیید اولنه‌مز وکذلك مثلا غرض
یالکز زیدك ضارب اولدیغی بیان اولوب مضروب و سائره‌یی بیانه حاجت اولمز ومثلا تطویل

کلام ایله انقضاء فرصتدن خوف اولنور ویاخود برغرضدن ناشی مخاطبك ویاحضار مجلسدن
سائرلرینك زمان و یامکان فعله واقف اولمامالری مراد اولنور ومثلا مخاطبك کثرت کلام
اسنادندن ویاخود متکلمك تکلمه اقتدارنه حل ایله داعیهٔ حسد اوزره تولد عداوتدن احتراز قلنور
ودها سائر بو امثال براسبابه مبنی اولور قال رحمه الله (واما تقییده بالشرط فلاعتبارات
لاتعرف الا بمعرفة مابین ادواته من التفصیل وقد بین ذلك فی علم النحو) واما فعلك شرط ایله
تقییدی موجب تقیید اولان برطاقم اعتبارات و حالات ایچوندرکه انلری معرفت انجق حروف
واسماء شرط بیننده اولان تفصیل یعنی بحسب الوضع اولان تفاوتی بیلمکله حاصل اولور بوتفصیل
ایسه علم نحوده مبین اوله‌رق علم مذکوره مراجعت اقتضا ایدر ومصنفك بو کلامنده
مفعول ومقیدات سائره کبی شرط دخی فعل ایچون قید اولدیغنه تنبیه واردر زیرا · ان تکرمنی
اکرمك · قولی · اکرمك وقت اکرامك ایای · منزله سنده اولوب بوقولده · وقت اکرامك ایای · لفظی
· اکرمك · ایچون قید اولدیغی کبی بومنزله‌ده اولان · ان تکرمنی · شرطی دخی · اکرمك · فعلنك
قیدیدر وبو شرط ایله تقیید اولنمسندن طولایی کلام قبل القید بولندیغی خبریت وانشائیتدن
خروج وتحول ایتمیوب قبل القید خبریه ایسه بعد القیدینه خبریه وانشائیه ایسه ینه انشائیه اولور
امدی جزا اکر خبر ایسه جملهٔ شرطیه دخی خبریه اولوب مثلا · ان جئتنی اکرمك · قولمزك معناسی
· اکرمك وقت مجیئك · اوله‌رق مخاطبك وقت مجیئنده اکرام ایده‌جکنی اخبار اولمسیله جملهٔ خبریه‌در
واکر جزا انشا ایسه جمله دخی انشا اولوب مثلا · ان جاءك زید فاکرمه · قولنك معناسی · اکرمه
وقت مجیئه · اوله‌رق وقت مجیئنده زیده مخاطبك اکرامنی طلبدن عباره اولمسیله جملهٔ انشائیه‌دن
وبو تحقیق ایله معلوم اولورکه صاحب مفتاحك جملهٔ شرطیه جملهٔ خبریه اوله‌رق فی نفسها صدق
وکذبه محتمله اولور قید مخصوص ایله مقیده‌در دیو بیانی جملهٔ شرطیه‌یی خبریه‌یه تخصیص
اولمیوب بلکه بو کلامی · تقیید مسند خبری · بحثنده ایراد ایتمش اولدیغندن کلامی فقط جزاسی
خبریه اولان شرطیه‌نك بیاننده محمولدر واما بدون الجزاء نفس شرط قطعاً خبر دکلدر زیرا حرف
شرط استفهام کبی انشایه نقل واخراج ایلمشدر انکچون حیزنده اولان کلمه شرط اوزرینه تقدم
ایده‌مز وتقدیم ایله · عمروا ان تضرب اضربك · دینلمك صحیح اوله‌مز واما شارح مفتاحك قول
مذکوردن مراد سکاکی جزا جملهٔ خبریه اولوب فی نفسها صدق وکذبه محتمله‌در دیمك اولوب
وفی نفسهادن مرادی شرط ایله تقییددن مجرده اوله‌رق ذاتنه نظرا دیمك اولوب بعضیلرك ظنی
کبی شرط ایله مقید اوله‌رق خبریه دیمك دکلدر زیرا شرط ایله تقیید جزایی خبریتدن وصدق
وکذبه احتمالدن اخراج ایدر وسکاکی بودقیقه‌دن ایچون قول مذکوری · فی نفسها · ایله تقیید ایلمشدر
دیو بیانی تعسف وکلام اهل عربیه‌یی مذهب منطقیونه تخلیطدر شویله که اهل میزان برقضیه
شرطیه‌دن جزا قلنورسه مقدم اولسون تالی اولسون اوقضیه‌دن قضیه اسمی مرتفع اولوب
انکچون احتمال صدق وکذب باقی قالمز واولحالده احتمال صدق وکذب قضیتین بیننده اولان ربطه
تعلق ایدرك قضیه مجموع اجزای شرط وجزا اولور دیدیلر بوقوله کوره · ان کانت الشمس طالعة ·
قولمز قضیه اولمیوب صدق وکذبه دخی محتمل دکلدر کذلك · فالنهار موجود · قولمز دخی شرطه
جزا واقع اولدیغی صورتده بویله‌در وشارح علامه‌نك شرط ایله تقیید جزایی احتمال صدق
وکذبدن اخراج ایدر دیمسی اوزرینه منع ظاهر اولوب زیرا جزاده عدم احتمال مسلم دکلدر
چونکه · اکرمك ان جئتنی · قولمز · اکرمك علی تقدیر مجیئك · ویاخود · وقت مجیئك · منزله‌سنده اولوب
بو ایسه محتمل الصدق والکذبدر وبومقامك تحقیق حقیقی شو وجهله‌درکه شرطیه‌نك بحسب
اعتبار المنطقیین اولان مفهومی بحسب اعتبار اهل العربیه اولان مفهومنك غیریدر شویله که
میزانیون استعمال عربده واقعه اولان جملهٔ شرطیه‌نك معناسی برشیئك برشیئه لزومیله حکمدر دیدیلر
واعتبار منطقیندن مراد بو معنی اولوب بوقسه میزانیون شرطیه‌یی بو معنایه وضع ایلدیلر دیمك

دكلدر ومذهب حنفيه دخی قول منطقيينه موافقدر واهل عربيه جملۀ شرطيه‌نك معناسنی على
تقدير ثبوت الشرط حكم جزانك ثبوتيدر ديديلر و مذهب شافعيه بودر مثلا · اذا كانت الشمس
طالعة فالنهار موجود · قولنده عند اهل العربيه نهار محكوم عليه وموجود محكوم به اولوب شرط
محكوم به ايچون قيددر ومفهوم قضيه · ان الوجود يثبت للنهار على تقدير طلوع الشمس · ديمكدركه
شمس طالع اولديغی تقديرده نهار ايچون وجودك ثبوتنی اخباردن عبارتدر وظاهردركه جزا
متصف اولديغی احتمال صدق وكذب اوزرينه باقی اولوب وصدقی على تقدير طلوع الشمس
نهاره ثبوت وجود ايله حكمك واقعه مطابقتيله وكذبی عدم مطابقتيله‌در واما منطقيون عندنده
محكوم عليه شرط ومحكوم به جزا اولوب مفهوم قضيه شرطه لزوم جزا ايله حكمدر وصدقی
حكم باللزومك واقعه مطابقتی وكذبی عدم مطابقتيله‌در يعنی واقعده دخی طلوع شمسه وجود نهار
لازمكورسه قضيه صادقه والا كاذبه‌در بوقول اوزره طرفين قضيه اولان شرط وجزادن
هربريسی خبريت واحتمال صدق وكذبدن منخلعدر ومنطقيون قضيۀ شرطيه تصديق وتكذيبه
موضوع اولان قول جازم اولمقده قضيۀ حمليه‌يه مشارك اولوب فقط طرفينی هرنقدر خبری
دكلرسه‌ده تأليف خبری ايله مؤلفين اولدقلری وشرطيه‌ده حكم حمليه كبی احد طرفين آخردر
ديو اولميوب بلكه احد طرفينك آخره لزوميله اولديغی جهتله حمليه‌يه مخالفدر ديديلر وقولين
بيننده اولان فرق مذكوری مؤيددركه · كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود · قولنك مفهومی
منطقيون عندنده وجود نهار طلوع شمسه لازمدر ديمك اولوب ونحات عندنده · النهار موجود فی كل
وقت طلوع الشمس · يعنی هر بروقت طلوع شمسده نهار موجوددر تقديرنده‌در وتقدير اخير اوزره
النهار موجود جملۀ خبريه اولوب مسندی مفعول فيه ايله تقييد اولنمشدر ومفهومين بيننده فرق
كثير محققدر ومذهبين بيننده سلكوتی مرحوم شو وجهله بيان فرق ايلمشدركه عند اهل العربيه
شرط جزانی بعض تقديراته يعنی مثلا وجود نهاری شمسك طلوعی تقديرنه مخصص اولوب حتی
اكر شرط ايله تقييد اولنمسه جزاده اولان حكم جميع تقديراته عام اولور بوصورتده قيد مفهوم
مخالفتی افاده ايدر نته‌كيم مذهب شافعيه‌ده بودر وميزانيون عندنده شرط ايله جزادن هربريسی
قضيۀ حمليه‌نك جزئی منزله‌سنده اولوب اصلا حكمی مفيد دكلدر وبو جهتله شرط جزانی بعض
تقديراته مخصص ومفهوم مخالفت متصور اولميوب بلكه مسكوت عنهدر نته‌كيم مذهب حنفيه بودر
وبو وجه وجيه اوزره تحقيق مقام نفايس مباحثدن اولمسيله رفع قناع غوامضی اعتنا كردۀ كلك
بديع المقال اولمشدر قال رحمه الله (ولكن لابد من النظر ههنا فی ان واذا ولو) يعنی
هرنقدر حروف واسامئ شرطه دائر تفصيلات علم نحوده مبين ايسه‌ده لكن علم معانيده · ان · و · اذا ·
ولو · كلمه‌لرينك علم نحوده اهمال اولنان مباحث شريفه‌سنك كثرتنه مبنی بونلردن بحث ونظر
لازمدر قال رحمه الله (فان واذا للشرط فی الاستقبال) امدی · ان · و · اذا · كلمه‌لری استقبالده
شرط ايچون اولوب · لتعليق حصول مضمون جملة بحصول مضمون جملة اخرى فی الاستقبال ·
عبارةسيله تعريف اولنمشدر · فی الاستقبال · حصول ثانی‌يه متعلق اولوب تعليقه متعلق دكلدر
زيرا تعليق استقبالده اولميوب حالده‌در وحصول اول حصول ثانی‌يه متعلق اولمسيله
حصول اوله دخی متعلق دكلدر يعنی كلمتين مذكورتين بر جمله‌نك حصول مضمونی
جملۀ اخرانك استقبالده حصول مضموننه تعليق ايچون اولوب بو جهتدن مفهوملری متحددر
قال رحمه الله (لكن اصل ان عدم الجزم بوقوع الشرط واصل اذا الجزم) لكن · ان · ايله
· اذا · بيننده فرق شو وجهدن واقعدركه · ان · كلمه‌سنده اصل اولان شرطك وقوعنه اعتقاد
متكلمده عدم جزمدر يعنی متكلم ايراد ايلديكی شرطك وقوعنه اعتقاد جازم ايله معتقد اولميوب حال
شكده بولنمسيدر انكچون كلام باريده واقع اولميوب فقط على طريق الحكاية وياخود انكنة مجزومی
مشكوك منزله‌سنه تنزيل صورت تأويليله واقع اولمشدر و · اذا · ده اصل اولان متكلم شرطك وقوعنه

اعتقاد جازمله معتقد اولمسيدر و · ان · كلمه‌سنده وقوع شرطه عدم جزم شرط اولديغی كبی
لاوقوعنه عدم جزم دخی مشروط اولديغی جميع نحات ذكر ايدوب كلمۀ مذكوره انجق نفس الامرده
وقوع ولاوقوعه محتمله اولوب عند المتكلم مشكوك وغير متيقن اولان معانيده مستعمل ايدوكنی
تصريح ايلمشلردر لكن غرض مصنف كلمۀ مذكوره ايله اذانك استقبالده شرط ايچون اولمقده
اشتراكلرندنصكره بينلرنده اولان وجه افتراقی بيان يعنی ثانيده وقوع شرطه جزم واولده عدم جزم
وجه افتراق اولديغنی اتيان اولوب واما لاوقوع شرطه عدم جزم ايكيسنده دخی موجود اولمسيله
ايرادنه تعرض ايتمامشدر شوقدر فرق واردركه · ان · كلمه‌سنده لاوقوع شرطه عدم جزم وجود
شكدن و · اذا · ده لاوقوعه عدم جزم وقوعه جزمدن ناشی اولمسيله بوفرقدن عدم غفلته تنبيه
ايچون شارح مرحوم · فليتأمل · بيورمشدر مفتاحده دخی ان كلمه‌سنده وقوع شرطه جزمدن
خلو اصل اولديغنی بيان ايله مثلا · ان تكرمنی اكرمك · قولنده مخاطبك اكرام ايدوب ايتميه‌جكی قائلك
معلومی اولمديغنی اتيان ايلمشدر وبو وجهله مثال مذكورده لاوقوعه دخی جزمدن خلوك اشتراطنه تنبيه
ايلمشدر كذلك صاحب مفتاح ان كلمه‌سنك · ان لم اكن لك ابا كيف تراعی حقی · قولنده انكتۀ مقام جزمده مستعمله
اولديغنی ايراد ايلمشدر وبومثالده اولان جزم لاوقوع شرطه يعنی ابوتده اولديغی ظاهردر زيرا شرط
متكلمك مخاطب ايچون اب اولمامغك انتفاسی اولوب اكر لاوقوع شرطدن خلو جزم شرط اولنمسه بومثال
تأويله محتاج اولمزدی حاصلی بو كلامدن مراد مخاطبی لاوقوع شرطه جاهله منزله‌سنه تنزيل اولوب لاوقوع
شرطدن مراد ايسه متكلمك ابوتی اوله‌رق منزلۀ جاهله تنزيلی مخاطب متكلمك ابی اولديغنی جازم اولمسيله
برابر موجب علمی اوزره جريان ايتميوب حق ابوته رعايت ايتمامسيله كأن غير عالم منزله‌سنده اتخاذ
اولنمسيدر قال رحمه الله (ولذلك كان النادر موقعا لان وغلب لفظ الماضی مع اذا) واصل
· ان · وقوع شرطه عدم جزم اولديغيچون نادر الوقوع اولان حكمده ان ايراد اولنور زيرا نادر
اولان شی اكثر مقطوع به دكلدر واصل · اذا · جزم اولديغيچون اذا ايله لفظ ماضی استعمالده لفظ
مضارع اوزرينه تغليب اولنمشدر زيرا اذای شرطيه هرنقدر ان كبی ماضی يی معنای مستقبله قلب
ايدرك مدخولی اولان ماضی استقبال معناسنده ايسه‌ده وقوعه دلالته موضوع اولان لفظنه نظرا
قطع وجزمه ماضی مضارعدن اقرب وبو جهتله اذانك لفظ ماضی‌يه ادخالا استعمالی انسبدر
قال رحمه الله (نحو ﴿فاذا جاءتهم الحسنة قالوا لنا هذه وان تصبهم سيئة يطيروا بموسى ومن معه﴾
لان المراد الحسنة المطلقة ولهذا عرفت تعريف الجنس) مفهوم شريفی قوم موسى عليه السلام
خصب ورخا امثالی حسنه‌يه مظهر اولدقلری حينده من جهة الاستحقاق حسنه بزه خاصدر حسنه‌يه
مستحق اولان بزلرزديوب واكر انلره مصائب وبلوا وجدب وغلا اصابت ايلسه بوحالی حضرت
موسى ايله معيتنده اولان اهل ايمانه عطف وتحميل ايله تطير وتشأم ايدرلردی ديمكدر امدی بونظم جليلده
جانب حسنه‌ده اذا ايله لفظ ماضی اتيان اولنوب ﴿اذا جاءتهم الحسنة﴾ بيورلمسی زيرا حسنه‌دن مراد
حصولی مقطوع به اولان حسنۀ مطلقه‌در يعنی بالكز خصب ورخايه مختص اولميوب مطلقا حسنه‌يه
عامدر زيرا تقييده دلالت ايده‌جك قرينه بولنميان محلده شئ مطلق اطلاقی اوزره جاری اولور ومراد
حسنۀ مطلقه اولديغيچون تعريف جنس يعنی حقيقتله تعريف اولنمشدر وجنس حسنه‌نك هر نوع
حسنه‌ده تحققندن ناشی كثرت وقوع واتساعی جهتله وقوعی واجب كبيدر لكن حصب كبی
نوع مخصوص حسنه بونك خلافنده اولوب زيرا جنس قدر كثرت واتساعی اولمز انكچون نوع
مخصوص حسنه قصد اولنان محللرده ان ايله اتيان اولنوب اذا ايله ايراد اولنمز نته‌كيم ﴿وان
تصبهم حسنة﴾ و ﴿لئن اصابكم فضل من الله﴾ قول شريفلرنده مشهوددر زيرا اشبو نظم
اولده حسنه‌دن مراد حسنه‌دن نوع مخصوص اولان خصب ورخا وفضلدن مراد فتح وغنيمتدر
لكن بومقام محل بحثدر زيرا عدم تنكير وحصول ايله عدم قطع انجق نوع وياخود فرد معينده
اولوب واما كلام مذكورده مداول تنكير اولديغی اوزره نوع من الانواع وياخود فرد من الافراده بونلرك

عدمی غیرمسلمدر زیرا جنسك حصولیله قطع وجزم نوعا و یاخود فرد مانك حصولیله قطعی موجب
اولدیغی ضروریدر زیرا جنس انجق نوع و یاخود فرد مانك ضمننده حاصل اولور بو صورتده
. اذا جائتهم الحسنة . و . ان تصبهم حسنة . کلامینی بیننده فرق غیر واضحدر مکرکه تنکیرك مثلا تعظیم
و یاخود تکثیره حملیله نوع مخصوص قصد اولنه ومصنف . الحسنة . لفظنده اولان تعریفك تعریف
جنس اولمسیله قطع وجزم ایدرك کلام صاحب مفتاحك ردینی قصد ایلمشدر زیرا صاحب مفتاح
عهده حملی تجویز ایدرك بو صورت حق بلاغتی اقضی اولدیغی جزم ایلمشدر و مصنفك ردینه
سبب زیرا صاحب مفتاحك مرادی مذهب جمهور اوزره عهد دیمك ایسه نه تحقیقا ونه تقدیرا
محل اشارت اوله جق ذکر حسنه تقدم ایتمامسیله بو معناجه عهده حملی صحیح اولهمز وصحتی تسلیم
اولنسه قصد جنسدن حصهٔ معینه یه اولمق واجب اولور حالبوکه مقدر و مفروض اولان حسنه ایله
مراد حصولی کثرت وقوع واتساع جهتندن مقطوع اولان حسنهٔ مطلقه در و بو کلام ایله بعضیلرك
عهده حملی حق بلاغتی اقضی اولمسی زیرا جناب باریك فضل وعنایتی اوزره معنای عهد ادلدر
شویله که سیئهٔ قلیله قطعیة الحصول قلمامسیله برابر کثرت وقوع ایله وقوعنده شك اولنمق حتی اولان
حسنهٔ معهوده قطعیة الحصول قلنمش اولور دیو بیانلرنده اولان فساد ظاهر اولور زیرا بو قول
حصهٔ معینه ارادهسنه مبنی اولوب حالبوکه مقدر و مفروض اولان حسنهٔ مطلقه ارادهسی اولدیغی
بیان سابقدن معلوم اولمشدر و اکر سکاکینك مرادی کندی مذهبی اوزره عهده حمل اولنوبده
حسنهٔ مطلقه ذهنده معهود و حاضر منزلهسنه تنزیل اولنهرق حتی که حسنهٔ مطلقهیه فرط
احتیاجلرندن و بینلرنده کثرت دورانندن ناشی کأن حسنهٔ مطلقه نصب اعینلری اولمشدر وحق
بلاغتی اقضی اولمسی بو معنایه حصول اشارتدن ایچوندر دینلمکسه بو معنا بعینه سکاکینك کندی
مذهبی اوزره تعریف جنسدر بو صورتده بو معناجه تعریف عهدی جنسه مقابل قلمسی صحیح اولمز
❊ واشبو شق ثانیده ذکر اولنان شیله شارح مفتاحك تعریف عهد حق بلاغتی اقضیدر اما معنی
زیرا تعریف عهد قوم موسانك سوء معاملهسی اوزره ادلدر زیرا حسنه یعنی خصب و رخاینلرنده کثرت
دوراندن ناشی معهود وحاضر منزلهسنده اولوب وتعریف عهدده انلر اشبو عطایم حسنات ایله اختصاصه
احقا اولدقلرینی ادعا ایدوب نعم مذکوره اوزره شکر الهیدن ابا ایدن طائفه اولملری جهتیله طائفهٔ
مرقومه اعتقاد جهتندن اقبح ناس ومعامله حیثیتدن اسوء عباد اولدقلرینه دلالت اولهرق
تعریف جنس بو دلالتی مستلزم دکلدر زیرا استحقاق قلیلی دعوی استحقاق کثیری دعوی کبی اولیوب
بعضا دعوای استحقاق قلیل تسلیم اولندرق دعوای کثیر تسلیم اولنمز کذلك نعم قلیله اوزره
شکرك ترکی نعم کثیره اوزره ترکی کبی اولیوب زیرا بعضا اول معذور اولهرق معذرت ثانیه
مهجور اولور واما لفظا زیرا حسنهٔ معهودهیه حملی تقدیرده واقعه وموجوده اولهرق اذا وجاء
لفظلرینه توافق ایدر لکن جنس بونك خلافندهدر اولوب زیرا جنس اولدیغی حیثیتدن
لازم الوقوع دکلدر دیو استدلالی رهین بطلاندر شونکه برابر که طائفهٔ مرقومه جنس حسنهیه
اختصاص و استحقاقلرینی ادعا ایتدکاری صورتده جنسده معهود دخول اولی ایله داخل اولهرق
جنس اوزره ترك شکردن معهود وغیر معهود اوزره شکرك ترکی لازم کلور بو صورتده اسوء ناس
اولملری تحقق ایدر وهمده جنس حسنهنك وقوعی انجق افرادنك وقوعندن عباره اولوب اما جنس
اولدیغی حیثیتدن وقوعی ممتنع اولمسیله بو صورتده اذانك دخولی ممتنع اولهرق مرجوح اولهمز
وحسنه حسنهٔ واقعهیه حمل اولندیغی صورتده مقدر ومفروض اولدیغی وجهله مراد مطلق
حسنه اولمز وبو تقدیرجه بعضلرك عهده حملی حق بلاغتی اقضی اولدیغی تعلیلنده عهده حملی
انکاردن ابعد و ازامده ادخلدر زیرا حاضر ومعهوده اشارت اولهرق انکاری ممکن دکلدر دیو
قوللرینك فسادی دخی ظاهر اولور الحاصل حسنه ایله مراد حسنهٔ معهوده اولمسیله حکم ایتمك
حسنه ایله مراد حسنهٔ مطلقه اولمسیله قوله منافیدر لکن جواب ویرلمك ممکندر که حسنهنك

معهوده اولمقلغی حصهٔ معین حسنهدن عباره اولمسیدر که خصب و رخادن عبارهدر ومطلقه اولمقلغنك
معناسی بونکله مراد من غیر تعیین بعض مطلق خصب و رخا اولمسیدر و بو جواب ایله عهده حملی حق
بلاغتی اقضی اولمقده ذکر اولنان کلامك صحتی ظاهر اولور قال رحمه الله (والسیئة نادرة
بالنسبة الیها ولهذا نکرت) ونظم مذکورده جانب سیئهده ان کلمهسیله لفظ مضارع اتیانی حسنهٔ
مطلقهیه نسبتله سیئه نادرة الوقوع اولدیغیچوندر و بو سببدن ایچون تنکیر تقلیله دلالت ایتمك اوزره
. سیئة . لفظی نکره اولهرق ایراد بیورلمشدر اکر سؤال اولنورسه که ❊ فاذا مس الناس ضر
دعانا ❊ نظم جلیلنده منکر و ❊ واذا مسه الشر فذو دعاء عریض ❊ قول شریفنده معرف اولهرق
سیئهده اذا و لفظ ماضی استعمال بیورلمش اولمسیله وجهی ندر جوابنده دیرزکه چونکه نظم
اولده لفظ مس معنای قلتدن منبئ اولوب ضردن مراد ضر قلیل اولدیغی مستبان اولمسنه ولفظ
ضر منکر اولوب تنکیر ایسه تقلیلی افاده ایتمسنه وحقدن بعید ومرتکب ضلالات اولان انسانك
الحاق جمیع ضره استحقاقنه نظرا بو مثلاو انسانی ضر یسیر کقدر مس ایتمسنده حق اولان حکم
مقطوعده بولنمق اولدیغنه تنبیه ایچون اذا ولفظ ماضی اتیان بیورلمشدر واما نظم ثانیده چونکه
. مسه . لفظ شریفنده اولان ضمیر ❊ واذا انعمنا علی الانسان اعرض ونأی بجانبه ❊ قول شریفنده
مداول علیه اولان انسان معرض ومتکبره راجعدر زیرا مرجع ضمیر ظاهرا مطلق انسان ایسهده لکن
مقتضای بلاغت . اعرض ونأی بجانبه . جزاسنك دلالت ایلدیکی انسان مقیده عائد اولمسیدر
بو جهتدن ناشی لفظ اذا وماضی ایرادیله بویله انسانك شر ایله ابتلاسی مقطوع به اولمق واجب اولدیغنه
تنبیه بیورلمشدر . اعرض ونأی بجانبه . نظم جلیلنك مفهومی . اعرض عن الشکر وذهب بنفسه . اولوب
یعنی شکردن اعراض ونفسنی تکبرا وتعظما سائر ناس رتبهسندن ابعاد ایلدی دیمکدر لفظ . جانب .
مقحم اولوب مراد نفسیدر نته کیم . کتبت الی جانب فلان . دینلوب فلانك نفسنه وذاتنه دیمك
معناسی مراد اولنور قال رحمه الله (وقد یستعمل ان فی مقام الجزم تجاهلا) وبعضا
مقامك تجاهل اقتضا ایتمسندن ناشی مجزوم الوقوع اولان شرطك کیفیت مجزومیتندن تجاهل قصد
اولنمق نکتهسنه مبنی خلاف اصل اولهرق . ان . ایله ایراد اولنور مثلا عبده سیدنك دارده اولوب
اولمدیغندن سؤال اولنهرق . هل سیدك فی الدار . دینلدکده دارده اولدیغی معلومی ایکن شاید
سیدی اخبارندن منفعل اولمسی احتمالندن خوف ایله تجاهل ایدرك . ان کان فیها اخبرك . یعنی
اکر دارده ایسه اخبار ایده جکنی اتیان ایلر وکذلك لیل استطاله اولندیغی حینده تولهٔ وتضجر وقلق
وتحسردن ناشی . ان تطلع الصبح وتنقضی اللیل افعل کذا . یعنی اکر صبح طلوع ایدر و بو کیجه منقضی
اولورسه شو فعلی ایشلرم دیرسن حالبوکه طلوع صبح وانقضاء لیل مجزوم وامثالی بونلره قیاس ایله
معلومدر قال رحمه الله (اولعدم جزم المخاطب کقولك لمن یکذبك ان صدقت فماذا تفعل اوتنزیله
منزلة الجاهل به لمخالفته مقتضی العلم) یاخود وقوع و یا لاوقوع شرطه جزم مخاطب اولمدیغی
ایچون انك طریق اعتبار واعتقادنه سلوك ایله تجاهل اولنور مثلا بر کلام صادقده متکلمك کذبنی
تجویز ایله متردد اولان کسهیه . ان صدقت فماذا تفعل . یعنی اکر بن صادق اولورسهم نه ایشلرسن
دینور حالبوکه متکلمك صدقی کندی عندنده مجزوم اولهرق نفسنجه جای تردد دکلدر ویاخود
مخاطب وقوع شرطه عالم ایسهده مقتضای علمی اوزره عامل اولمدیغندن جاهل منزلهسنه تنزیل
اولنور مثلا والدینه اذا وازدرا ایدن کسهیه . ان کان اباك فلا تؤذه . یعنی اکر بو ذات پدرك ایسه اذا
ایتمه دینور زیرا اشارت اولنان ذاتك کندی والدی اولدیغی معلوم مخاطب ایسهده لکن مقتضای
علمی رعایت وعدم اذا ایکن خلافی حرکتنه مبنی کأن والدی اولدیغنه جهلی منزلهسنه تنزیل اولنهرق
ان ایله ایراد اولنور قال رحمه الله (اوالتوبیخ وتصویر ان المقام لاشتماله علی مایقلع الشرط عن
اصله لایصلح الا لفرضه کما یفرض المحال نحو ❊ افنضرب عنکم الذکر صفحا ان کنتم قوما مسرفین ❊
فیمن قرأ ان بالکسر) و یاخود مقام جزمده ان کلمهسنك استعمالی مخاطبی وقوع شرط اوزرینه

توبیخ وتعییر ومقام شرطی اصلندن قلع وازاله ایده‌جك دلائلی مشتمل اولدیغندن اوشرطه مقامك صلاحیتی انجق وجود شرطی فرض محال کبی فرض ایله اوله‌بیله‌جکنی تصویر ایچون اولور یعنی تبکیت والزام امثالی غرضدننناشی محال اولان برشیئك فرض وجودیله ان کلمه‌سنك استعمالی کثیر وشایع اولدیغی کبی وجود شرط مجزوم اولوب لکن خلافنه دال اولان شیلره مقامك اشتمالی سببیله محال کبی فرض وتقدیر اولنان مقامده دخی استعمال اولنور نته‌کیم • افنضرب عنکم الذکر الخ • نظم جلیلی ان کسر ایله اولدیغی قرائته کوره بوقبیلدندر ستیر اولمیه‌که • اولم یسیروا فی الارض وافنضرب عنکم الذکر • وانم اذا ما وقع امثالی و • او • و • فا • و • ثم • ایله عطف اولنان جمله‌لرده واقع همزهٔ استفهام سیبویه وجمهور نحات عندنده جملهٔ معطوفه‌دن اولوب تصدرده اصالتنه تنبیهاً عاطف اوزرینه تقدم و • فاین تذهبون • و • فانی یؤفکون • و • فهل یهلك الاالقوم الفاسقون • امثالی سائر ادات استفهام حرف عطفدن تأخر ایدر وقیاس اولانده بودر لکن زمخشری وتابعلری بوقوله مخالفت ایدوب همزه صورت مذکوره‌ده موضع اصلیسنده اولوب جمله همزه ایله عاطف بیننده اولان جملهٔ مقدره‌یه معطوفدر دیدیلر بناء علیه شارح مرحوم نظم مذکورده اشبو مذهب زمخشری‌یه اشارت وجزالت معنایه رعایةً له • اهملکم فنضرب عنکم • تقدیر ایلمشدر • نضرب • نصرف وزیل معناسنه‌در • ذکر • دن مراد قرآن کریم وحاوی اولدیغی امر ونهی ووعد ووعیددر • صفح • اعراض معناسنه اولوب هرنقدر لفظنك غیری ایسه ده معناً اتحادلری حسبیله نضرب فعلندن مفعول مطلق ویاخود • افنضرب اعتبارا لاعراضکم • تقدیرنده اوله‌رق مفعول لهدر ویاخود اسم فاعل معناسنه حال اوله‌رق • حال کونکم معرضین • مفهومنده‌در مسرفیندن مراد مشرکیندر اشته بونظم جلیلده مخاطبینك مشرکین اولدقلری مجزوم ایسه‌ده اشراك اوزره انلری توبیخ وتعییر قصد اولندیغنه وعاقلدن صدور اشراك اصلا لایق اولمدیغنه دال اولان آیات اوزرینه مقامك اشتمالی حسبیله انلرك زی ذوی العقولده بولندقلری حالده مشرکین اولملری بحسب مقتضی المقام ادعاء محال منزله‌سنده اوله‌رق حقلرنده مسرفین تعبیری مجرد فرض محالات کبی فرض وتقدیر طریقیله اولمق اقتضا ایدر دیو تصویر قلندیغنه مبنی • ان • کلمه‌سیله اتیان اولنه‌رق ﴿ان کنتم قوماً مسرفین﴾ بیورلمشدر اکر سؤال اولنورسه‌که ﴿لوسمعوا ما استجابوا لکم﴾ قول شریفنده تبکیت والزام ایچون سماع اصنام فرض اولندرق لو ایله اتیان اولندیغی کبی فرض محالاتده لایق اولان • لو • لفظی اولوب • ان • کلمه‌سی دکلدر زیرا ان کلمه‌سنده ذکری مرورایتدیکی اوزره وقوع ولا وقوع شرطه عدم جزم شرط اولوب لاوقوع محال ایسه مقطوع به‌در بوسببدننناشی • ان طار الانسان کان کذا • دینلیوب • لوطار • دینلور جوابنده دیرزکه فرض محال اجرا اولنان مقامده تبکیت والزام مخاطب قصدیله مساهله وارخاء عنان طریقی اوزره محال مفروض عدمیله قطع وجزم اولنمان شی منزله‌سنه تنزیل اولنوب بوطریق ایله ان کلمه‌سنك استعمالی منضح اولور نته‌کیم صاحب کشاف ﴿فان آمنوا بمثل ما آمنتم به فقد اهتدوا﴾ نظم جلیلی باب تبکیتدن اولوب زیرا دین حق واحد اوله‌رق مثلی بولنه‌میه‌جغی حالده علی سبیل الفرض والتقدیر کلمهٔ شك ایله اتیان اولنوب اکر صحت وسداده دینکزه مساوی اوله‌رق بردین آخر تحصیل ایدرلر ایسه اولوقت فائز هدایت اولورلر دیمك مفهومنده اولدیغنی و ﴿ان کان هذا هو الحق من عندك فامطر علینا حجارة﴾ قول شریفنك مفهوم جلیلی ان کان حقا فعاقبنا علی انکاره اوله‌رق مراد حقیتنی نفی اولوب وحق اولمدیغنك بطلانی اعتقاد ایله برابر عذابی انك حقیتنه تعلیق ایتمك تعلیق بالمحال ایدوکنی ذکر ایلمشدر ﴿قل ان کان للرحمن ولد فانا اول العابدین﴾ قول شریفی دخی بوقبیلدن اولوب مفهوم شریفی اکرچه ذات باری تعالی ایچون حاشا ولد اولمق برهان یقینی وحجت واضحه ایله صحیح وثابت اولسه والدینه تعظیماً اولاده‌اوکه عرض احترام اولندیغی کبی انکچون تعظیم وحرمت وانقیاد واطاعتده سزك اول واسبقکز بن اولوردم دیو طرف

رسالتپناهیدن کفار تبهکاره توجیه وجههٔ خطاب عتاب بیورلمسیله امردر • تعالی ذاته عن الوالد والمولود علوا کبیرا • مصنف رحمه اللهك نظم مذکور ایله تمثیلی • فیمن قرأ ان بالکسر • قولیله تقییدی فتح قرائتنه کوره بتقدیر اللام ما تقدم ایچون تعلیل اولوب مانحن فیه‌دن اولمدیغنه اشارتدر قال رحمه الله (اوتغلیب غیر المتصف به علی المتصف) ویاخود مقام جزمده ان لفظنك اتیانی شرط ایله متصف اولمیانلری متصف اولنلر اوزرینه تغلیب ایچون اولور مثلا برمجلسده حاضر اولان اشخاصدن بعضیلرینه نسبتله قیام قطعی الحصول اولوب دیکرلرینه نسبتله غیر قطعی ومجهول اولسه اشبو قیام وعدم قیاملرینه قطع وجزم اولنمیانلری کندولریچون قطعیاً قیام حاصل اولنلر اوزرینه تغلیب ایله • ان قمتم کان کذا • دیرسین قال رحمه الله (وقوله تعالی * وان کنتم فی ریب مما نزلنا علی عبدنا * یحتملهما) واشبو نظم جلیلده خطاب مرتابین ایله اولدیغی حالده ان لفظیله اتیان اولنمسی ذکر اولنان تعییر وتصویر ویاخود تغلیب نکته‌لرینك ایکیسنه دخی محتملدر وجه اوله حمل اولندیغی صورتده مخاطبینی قرآن کریم منزل من عندالله اولمسنده ارتیابلرندنناشی توبیخ وتعییر ومقام قرآن کریمك منزل من عندالله اولدیغنه دلالتله ارتیابی کلیاً قلع وازاله ایدن آیات بیناتی مشتمل اولمسیله مخاطبین ایچون اثبات ارتیاب بطریق الفرض والتقدیر اولمق صورتندن غیریسی لایق اولمیه‌جغی تصویر ایچون اولمش اولور ووجه ثانی‌یه حمل اولندیغی حالده مخاطبیندن غیر مرتابین مرتابین اوزرینه تغلیب اولنمش اولور زیرا مخاطبینده حقی عارف وعدم ارتیابه جازم وواقف اولوب مجرد عناداً واستکباراً سالك وتیرهٔ انکار اولنلر داخل اولمسیله کان جمله‌سی غیر مرتابین حکمنده عد اولنور خفی اولمیه‌که توبیخ وتصویر مسئله‌سنده یعنی بومقالك قبیلنده ایراد اولنان اشکال بومقامده دخی وارددر زیرا فرض محال صورتنده محالك لاوقوعی مقطوع اولوب ان کلمه‌سنده ایسه وقوع ولا وقوع شرطه عدم جزم شرط اولمسندن طولایی فرض محالده ان کلمه‌سنك استعمالی مورد اعتراض اولدیغی کبی اشبو تغلیب غیر المرتابین علی المرتابینده دخی عدم شرط یعنی تغلیب اولنان غیر مرتابیندن عدم وقوع ارتیاب مقطوع به اولمسیله ان کلمه‌سنك استعمالی صحیح اوله‌مز وآنفاً ذکر اولندیغی اوزره تبکیت مخاطب قصدیله مساهله وارخای عنان ایچون محالی عدمیله جزم وقطع اولنمیان شی منزله‌سنه تنزیل ایتمك صورتنده حل ایله جواب اعطاسی اشبو تغلیب صورتنده جریان ایتمز وبوندن معرض جوابده شرط انجق استقبالده ارتیابك وقوعی اولوب بو ایسه وجود وعدمی محتمل اولمسیله عدم شرط مقطوع به اولمش اولماز دینه‌مز زیرا معنی مستقبلده حدوث ارتیاب اوزرینه اولمدیغی وبومعنایه حمله تحدی منافی اولدیغی ظاهردر وبووجهله معنی مستقبلده حدوث اوزرینه اولمدیغندن ایچون کوفیون بومقامده ان اذ معناسنه‌در دیو زعم ایلدیلر وامام مبرد وزجاج ان لفظی کان‌یی معنای استقباله قلب ایتمز دیو نص وجزم ایتدیلر ونحاتدن اکثریسی ذکر ایلدیلرکه ان کلمه‌سیله معنای ماضینك ابقاسی مراد اولندقده شرط کان لفظی قلنور ﴿ان کنت قلته فقد علمته﴾ و ﴿ان کان قمیصه قد من قبل﴾ قول شریفلرنده اولدیغی کبی وبووجهله معنای ماضینك قصد ابقاسنده شرط کان قلنمسنك سببی کان لفظنك مضیه تمحض واختصاصی جهتیله ماضی‌یه قوت دلالتیدر زیرا کان‌نك مدلولی اولان حدث مطلق کان‌نك خبرندن مستفاد اولمسیله کاندن انجق زمان ماضی استفاده اولنور وبوندن ایچون صاحب کشاف ﴿واما ینسینك الشیطان فلا تقعد بعد الذکری﴾ نظم جلیلنده مراد • وان کان الشیطان ینسینك قبل النهی قبح مجالسة المستهزئین لانه مما ینکره العقول فلا تقعد بعد ان ذکرناك قبحها • اولمقلغك جوازینی ذکر ایدوب شرطی ماضی قلمق مراد ایلمسیله معنای منفی مستقیم اولمسیچون کان تقدیر ایلمشدر ونظم مذکورك معناسی مربوره حملی حسن وقبحك عقلی اولمسنی اختیاره مبنی اولوب ومستهزئین ایله نهی مجالست ﴿فاعرض عنهم حتی یخوضوا فی حدیث

غيره ✻ قول شريفيله واقع اولمشدر واكر ديكر جواب اولەرق دينلورسه كه مخاطبيندن بعضيلري
قطعيا مرتاب و بعضيلري قطعيا غير مرتاب اولدېسه جملەسى ارتياب وعدم ارتيابلري غير مقطوع
حكمنده قلنمشدر جوابنده ديرزكه بودخى ان كلمەسنك بو مقامده استعمالي ايچون نكتهٔ اخرى اولوب
تغليبدن دكلدر و بو اشكالدن محيص ومخلص انجق قطعيا مرتابين اوزرينه قطعيا غير مرتابيني
تغليب معناسنه حمل ايله حاصل اولەبيلور وقطعيا غير مرتابيندن مراد كندولرندن ارتياب وعدم
ارتياب تجويز اولنوب ارتيابلريله جزم وقطع اولنەميانلردر حاصلي مشكوك الارتياب اولنلري
مقطوع الارتياب اولنلر اوزرينه تغليبدر بو صورتده كلام · اولتغليب غير المقطوع بالاتصاف بالشرط
على المقطوع به · معناسنده اولەرق يعنى مقام جزمده ان كلمەسنك اتياني مفهوم شرط اولان مثلا
مرتابين اولمقله اتصافلري مقطوع ومجزوم اولميانلري اتصافلري مقطوع به اولنلر اوزرينه تغليب
ايچوندر ديمك اولور نته كيم ان قتم كان كذا مثال سابقنده بو صورته اشارت سبقت ايلمشدر   قال رحمه الله

(والتغليب يجرى فى فنون كثيرة كقوله تعالى * وكانت من القانتين * وقوله تعالى * بل انتم قوم
تجهلون * ومنه ابوان ونحوه)   وتغليب فنون كثيرەده جريان ايدر · فنون · انواع واساليب
معناسنه اولوب تغليبك كثير الانواع ومتنوع الاساليب اولديغى بياندر   برنوعى ذكورى اناثه تغليب اولوب
بونك طريقى ذكور واناث بيننده مشتركة المعنى اولان برصفتك يالكز ذكور اوزره اجرا اولنسان طريق
ايله ذكور واناث اوزرينه اجراسيدر حضرت مريم رضى الله عنها حقنده وارد اولان ✻ وكانت
من القانتين ✻ نظم جليلنده اولديغى كبى زيرا · قانتين · مطيعين معناسنه اولوب اشبو صفت قنوت اوصاف
ذكور واناثدن اولمسيله حضرت مريم بحكم التغليب ذكور قانتيندن عد اولنمشدر حالبوكه قياس اولان
· من القانتات · اولمسيدر   · من · لفظى تبعيض ايچون اولميوب بلكه ابتداء غايته حمل اولنەرق · وكانت
ناشئة من القوم القانتين · مفهومنده اولمسيده محتملدر زيرا حضرت مريم حضرت موسى عليه السلامك
برادرلرى حضرت هارون عليه السلام اعقابندندر بو صورتده تغليب قبيلندن اولمز   لكن مراد
حضرت مريم رضى الله عنهايى من جهة الحسب توصيف اولوب من جهة النسب توصيف اولمامسيله
وجه اول وجهدر زيرا غرض ✻ ومريم ابنة عمران التى احصنت فرجها فنفخنا فيه من روحنا
وصدقت بكلمات ربها وكتبه وكانت من القانتين ✻ نظم شريفندن مستبان اولديغى وجهله حضرت
مريم رضى الله عنهانك شرايع وكتب الهيهيى تصديق ايدوب ومطيعيندن اولمسيله باعتبار الحسب
مدحى اولوب باعتبار النسب دكلدر   وتغليبدن براسلوبده جانب معنايى جانب لفظه تغليبدر نته كيم
نظم جليلده تاء خطاب ايله قرائت اولنديغى اوزره ✻ بل انتم قوم تجهلون ✻ قول شريفنده واقع
اولمشدر زيرا · تجهلون · لفظنده ضمير قومه عائد اولوب ولفظ قوم اسم مظهر اولديغى جهتله لفظ
غائب اولەرق قياس اولان ياء غيبتله يجهلون اولمسيدر لكن قوم معناده مخاطبيندن عبارە اولەرق
بسبب الحمل مخاطبين ايله متحد اولديغندن وخطاب من جهة الاصالة غيبتدن ارسخ واقوى بولنديغندن
جانب خطاب جانب غيبته تغليب اولنمشدر   وتغليبدن براسلوبده مثلا پدر ومادره · ابوين · و مثلا
حضرت ابى بكر وعمر رضى الله عنهمايه · عمرين · وشمس وقمره · قمرين · و جناب حسن وحسين
رضى الله عنهمايه · حسنين اطلاقى وسائر بونلرك نظائرى كبى متصاحبين وياخود متشابهيندن برينك
آخرى اوزرينه اطلاق اولنمسيدر و بونك طريقى اسمده آخر اول ايچون متفق قلنوب بعده او اسم
تثنيه اولنەرق ايكيسى قصد اولنمسيدر يعنى مثلا · قمر · اسمنده شمس قمر ايله متفق قلندقدنصكره ادات
تثنيه علاوەسيله · قمرين · دينلوب شمس و قمردن ايكيسى مراد اولنور   و بو تغليبده لايق اولان
اسميندن قنغيسى آخردن اخف اولورسه او اسمك تغليب اولنمسيدر زيرا تغليبدن مراد تخفيف
اولديغى جهتله خفتده ابلغ اولان اختيار اولنور مكركه احد لفظين مذكر اولورسه بو صورتده مذكر
مؤنث اوزرينه تغليب اولنمق ايجاب ايدر · قمرين · كبى زيرا لفظ قمرين تحرك وسطى جهتله شمسيندن
اثقل ايسەده لفظ شمس مؤنث سماعى وقمر مذكر اولديغنه مبنى تغليب ايچون لفظ قمر اختيار اولنمشدر

وابوين وقمرين تغليبك بو قسمندن اولوب · وكانت من القانتين · قسمندن اولمديغى غير خفيدر زيرا ام
ايله والد وشمس ايله قمر بينلرنده مشترك اولان بر وصف يالكز ذكور اوزره اجرا طريقيله ايكيسى
اوزرينه اجرا اولنەرق احدهما آخر اوزرينه تغليب اولنميوب بلكه بونلرده اولان تغليب احدهما
اسمده آخر ايچون متفق قلنەرق بعده ادات تثنيه ادخاليله ايكيسنه اطلاق صورتيلەدر   اكر سؤال
اولنورسه كه مثناده يالكز اتفاق لفظى كفايت ايتميوب بلكه معناده دخى اتفاقلرى لازمدر انكچون
زيدين · المسميين بزيد · ايله تأويل ايدوب · تسميه بزيد · معناسنده اتحادلرى اعتبار اولنمشدر بو صورتده · قرأين ·
لفظى طهرين ويا حيضينه اطلاق اولنوب طهر وحيضك ايكيسنه اطلاق اولنمز   جوابنده ديرزكه
اشبو اتفاق معنوى يى اشتراط مختلف فيه اولوب اندلسى عين شمس وعين ميزانه · عينان · اطلاقنى
روايت ايلمشدر بو جهتله علماء معانيەنك تثنيه وجمعده اتفاق لفظى يى اعتبار ايدوب عندلرنده اتفاق
معنى معتبر دكلدر   تسليم ايدلمكه تثنيه وجمعده اتفاق معنى دخى معتبر اولسون لكن بو اعتبار حقيقت
اولديغى صورتده اولمسيله · ابوان · مثللولر مجاز اولمش اولسون   وباب تغليبك جميعسى مجاز اولوب
زيرا تغليب اولنان لفظ ماوضع لهنده مستعمل دكلدر كورلمزميكه لفظ · قانتين · هيئتى اعتباريله
وصف قنوت ايله موصوفين اولان ذكوره موضوع اولەرق ذكور واناثه اطلاقى ما وضع لهنك
غيريه اطلاق اولوب جميع امثلهٔ سابقه وآتيه بوكا مقيسدر الحاصل تغليب اولنان لفظك ماوضع
لهنده مستعمل اولمديغى قطعيا معلوم اولوب و بو استعمال البته برعلاقه ايچون اولور والاخطا اولمق
لازمكلور وعلاقه اولديغى كبى هرنقدر خصوصيت علاقه معلوم دكلسەده مجازيتى تحقق ايدر   و بو
كلام شارح مرحومك شرح مفتاحده مجازيت تغليبك و بونده اولان علاقەنك ومجازك فنى نوعندن
اولديغنك حوالهٔ بياننده اسلافدن بركسەنك دورانى مشاهد اولەمدم ديو ايراد ايلديكى مقالك
حاصليدر   وصور تغليبدن برسيده برجنس كثير الافرادى ديكر جنسدن جنس مذكور بيننده
مغمور ومغلوب اولان برفرد اوزرينه تغليبدركه طريقى جنس مذكورك اسمنى مجموع افراد جنس
ايله فرد مذكورك جميعسى اوزرينه اطلاقدن عبارەدر نته كيم ✻ واذ قلنا للملئكة اسجدوا لادم
فسجدوا الا ابليس ✻ قول شريفنده ابليس طائفهٔ جندن اولەرق افراد ملئكەدن اولمديغى
حالده بين الملئكه يالكز فرد واحد مغمور اولمسيله ملئكەدن عد اولنمشدر   وصور تغليبدن
برسى افراد جنسدن اكثرى اقل اوزرينه تغليب اولوب طريقى اكثر افراده مختص اولان وصفك
مجموع افراده نسبت اولنمسندن عبارەدر نته كيم نظم جليلده بطريق الحكايه وارد اولان ✻ لنخرجنك
يا شعيب والذين آمنوا معك من قريتنا اولتعودن فى ملتنا ✻ قول شريفنده بحكم التغليب حضرت
شعيب عليه السلام ملت قائلينه عود ورجوعه ادخال اولنمشدر حالبوكه حضرت شعيب اصلا
ملتلرينه داخل اولمامشدركه حتى بنه رجوع ايتسون زيرا ملت قائلين كفر اولوب انبيا عليهم السلام
ايسه بعثتدن مقدم ومؤخر معصوم اولدقلرى متفق عليهدر وقبل الايمان انلرك ملتلرندن اولان
حضرت شعيب عليه السلامه ايمان ايدنلر اولوب خطابده حضرت شعيب اوزرينه تغليب ايدلمشلردر
وصور تغليبدن برسى متكلمك مخاطب ويا غائب اوزرينه تغليبيدر · انا وانت · فعلنا · و · انا وزيد
ضربنا · كبى زيرا · ضربنا · و · فعلنا · مثنى ومجموع متكلم ايچون موضوع اولەرق آحادندن هربرسى
متكلم اعتبار اولنمق لازم اولمسيله متكلم اولده مخاطب وثانيده غائب اوزرينه تغليب اولنمشدر
وصيغهٔ مذكوره متكلم مع الغيره موضوعدر قوللرينك معناسى متكلم اعتبار اولنان غير ايله برابر
متكلم ايچوندر ديمك اولوب يوقسه مطلقا غير ديمك دكلدر   وصور تغليبدن برسى مخاطبى غائب
اوزرينه تغليبدر · انت وزيد فعلتما · و · انت وقوم فعلتم · كبى نته كيم ✻ وماربك بغافل عما
تعملون ✻ قول شريفى دخى تاء خطاب ايله قرائته كوره بو قبيلدن اولوب · وماربك · لفظيله
خطاب نبى عليه السلامه اولديغى حالده · عما تعملون · لفظنده كافهٔ مكلفين ايله سائرينه تغليب
بيورلمشدر كه معنى · تعمل انت يا محمد وجميع من سواك من المكلفين وغيرهم · ديمكدر ومن غير اعتبار التغليب

نبی علیه السلامدن غیریسنه اعتبار خطاب جائز اوله مز زیرا کلام واحدده عطف ویاخود
تثنیه ویاخود جمعسز ایکی ویاخود اکثره خطاب اولنمق ممتنعدر . وماربك . قول شریفی ایسه
واحد ایچون اوله رق نبی علیه السلامدن ماعدایه خطاب صالح اوله مز و ﴿ فمن تبعك منهم فان
جهنم جزاؤکم ﴾ قول شریفی دخی بوقبیلدن اولوب . فان جهنم جزائك وجزائهم . دیمکدر خطاب
شیطانه اولوب منهمدن مراد ناسدر و ﴿ یاایها الناس اعبدوا ربکم الذی خلقکم والذین من قبلکم
لعلکم تتقون ﴾ نظم جلیلی دخی بوقبیلدن اوله رق لعلکم قولیله خطاب . یاایها الناس اعبدوا
ربکم . قولنده اولان مخاطبین ایله و . من قبلکم . لفظ غیبتیله ذکر اولنانلره شاملدر زیرا . لعلکم .
خلقکم لفظنه متعلق اولوب . اعبدوا . یه متعلق دکلدرکه حتی ناس مخاطبینه مختص اولسون زیرا
. اعبدوا لعلکم تتقون . قولمزده برمعنی یوقدز وصور تغلیبدن بریسی عقلایی غیریسی
اوزرینه تغلیب اولوب طریق عقلایه مختص اولان لفظی عقلا وغیریسندن جمیعسنه اطلاقدر
مثلا . خلق الله الناس والانعام ورزقهم . دینلور زیرا . هم . لفظی عقلایه مختص اولوب حالبوکه
بطریق التغلیب ناس وانعامه راجعدر وبعضا لفظ واحدده مخاطبی غائب اوزرینه تغلیب ایله
برابر عقلایی غیریسی اوزرینه تغلیب صورتینی اجتماع ایدر نته کیم نظم جلیلده ﴿ جعل لکم
من انفسکم ازواجا ومن الانعام ازواجا یذرؤکم فیه ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر مفهوم
شریفی . خلق لکم ایها الناس من انفسکم ای من جنسکم ذکورا واناثا وخلق للانعام ایضا
من انفسها ذکورا واناثا یبثکم ویکثرکم ایها الناس والانعام فی هذا التدبیر والجعل لمافیه من التمکن
من التوالد والتناسل فهو کالمعدن والمنبع للبث والتکثیر . یعنی ای معشر بشر جناب حق سزك
جنسکزدن ذکور واناث خلق ایدوب وکذلك انعام ایچون دخی جنسلرندن ذکور واناث خلق
بیورمشدرکه بوجعل وتدبیرده ایها الناس والانعام سزلری بث وتکثیر ایدر زیرا بوجعل وتدبیرده
توالد وتناسله تمکن اولوب بث وتکثیره معدن ومنبع کیدر مفادنده اولوب امدی مخاطبی غائب
اوزرینه تغلیب طریقیله . یاایها الناس . خطاب شریفنده مظهر اولان ناس ایله اسم ظاهر لفظ
غیبتیله مذکور اولان انعامه شامل اوله رق . یذرؤکم . خطابی توجیه بیورلمشدر والناس ایله
انعامك جمیعسنی بطریق الخطاب ذکر ایتمك صحیح اولمز زیرا انعام غائبلردر ونظم مذکورده
عقلایی غیریسی اوزرینه تغلیب اولمسی زیرا ناس وانعامدن جمیعسنه عقلایه مختص اولان . کم .
لفظیله خطاب اولنمق طریق تغلیبك غیری صورتله صحیح اولمز اشته بوبیان ایله . کم . لفظنده
ایکی تغلیب موجود اولدیغی تحقق ایدوب اگر تغلیب اولمسه قیاس اولان . یذراکم وایاها .
بیورلمق لازمکلوردی کشاف ومفتاح وسائرلرنده بووجهله تحقیق وبیان اولنمشدر لکن
برقائل ایچون دینلمك واردرکه . یذراکم . لفظنده اولان خطابی انعامه شامل قیلمق تکلف اولوب
بوکا حاجت یوقدر زیرا غرض قدرت الهیه یی وناس اوزرنده اولان الطاف صمدانیه یی اظهار
اولمسیله خطاب ناسه اولوب معنای نظم جلیل . یکثرکم ایها الناس فی هذا التدبیر حیث مکنکم
من التناسل والتوالد وهیألکم من مصالحکم ماتحتاجون الیه فی ترتیب المعاش وتدبیر التوالد
والتناسل والانعام خلقها لکم فیها دفء ومنافع ومنها تأکلون وجعلها ازواجا تبقی ببقائکم
وتدوم بدوامکم . یعنی ایها الناس جناب باری سزی خلق ایدوب اجرا بیوردیغی تدبیرده سزی
تکثیر ایدر زیرا سزی تناسل وتوالده متمکن قیلوب وترتیب معاش وتدبیر توالد وتناسلده محتاج
اولدیغکز مصالحی تهیئه ایلدی وسزکچون بهایمی خلق ایلدیکه انده نما ومنافعکز واردر واندن اکل
وتعیش ایدرسکز وانلری ازواج قیلوب بقاکزله باقی ودوامکزله دائم اولورلر دیمکدر وبوصورتده
تقدیر کلام . وجعل لکم من الانعام ازواجا . اولوب وبوتقدیر قومك بیانی کبی . جعل للانعام من
انفسها ازواجا . تقدیرندن انسبدر زیرا بوصورتده . من الانعام . قرینه معطوف اولوب ومعطوف
ومعطوف علیه بیننده کمال تناسب واردر حاصلی . ومن الانعام . قولی . انفسکم . اوزرینه معطوف

اوله رق . یذرأکم . قولنده خطاب بالخاصه ناسه اولوب بوصورتده تغلیب قبیلندن اولمز
وصور تغلیبدن بریسی موجودی غیر موجود اوزرینه تغلیبدر مثلا بعض شی موجود اولوب
وبعض آخر مترقب الوجود اولسه جمیعسی موجود کبی عد اولنور نته کیم ﴿ والذین یؤمنون
بما انزل الیك ﴾ قول شریفنده هرنقدر نظم مذکورك حین نزولنده مجموع آیات قرآنیه هنوز
نازل اولمیوب بعضیسی منزل وبعضیسی غیر منزل ایسه ده مراد بطریق التغلیب باسره قرآن مبیندر
وصور تغلیبدن بریسی بروجه مخصوص ایله واقع اولان شیئی وجه آخر ایله واقع اولان شی اوزرینه تغلیبدر
﴿ ذلك بما قدمت ایدیکم ﴾ نظم جلیلنده اولدیغی کبی زیرا . ماقدمت ایدیکم . ایله مراد اعمال جوارح اولوب
اکثر اعمال ید ایله مزاوله ومباشرت اولندیغندن کأن جمیع اعمال ید ایله واقع اولمش کبی اتخاذ
اولنه رق بحکم التغلیب . ماقدمت ایدیکم . بیورلمشدر قال رحمه الله (ولکونهما لتعلیق امر
بغیره فی الاستقبال کان کل من جملتی کل فعلیة استقبالیة) . لکونهما . قولی . کان کل . ایچون
تعلیل اولوب اول امرده حکم معلل اوله رق ثابت اولمق اوزره معلول اوزرینه تقدیم اولنمشدر
زیرا حکمك ابتدای امرده معلل ومبرهن اوله رق ثبوتی تقدیرده نفسده اولان استقراری علتك
مابعد حکمده ذکری صورتنده حاصل اولمز . لتعلیق امر . قولنده اولان . امر . دن مراد حصول
مضمون جزا و . غیر . دن مراد حصول مضمون شرطدر . فی الاستقبال . قولی حصول مضمون شرطدن
عباره اولدیغی جهتله غیره متعلق اوله رق . جعل حصول الجزاء مترتبا علی حصول الشرط
فی الاستقبال . معناسنه اولوب . تعلیق امر . قولنه تعلق غیر جائزدر زیرا تعلیق انجق زمان تکلمده
اولوب استقبالده دکلدر کورمزمیسنکه . ان دخلت الدار فانت حر . قولکده حریتی زمان مستقبلده
داره دخول اوزرینه تعلیق ایدرسین . کل من جملتی کل . قولندن مراد . ان . و . اذا . دن
هر برلرینك شرط وجزاسیدر یعنی . ان . و . اذا . کلمه لری مضمون جزانك حصولنی مضمون شرطك
استقبالده حصولنه تعلیق ایچون اولدقلری جهتله بونلردن هر برلرینك جملهٔ شرطیه وجزائیه لری
جملهٔ فعلیهٔ استقبالیه اولور زیرا شرطك استقبالده حصولی مفروض اولمسیله ثبوت ومضی ممتنعدر
بوجهتله جملهٔ اسمیه ویا فعلیهٔ ماضویه اوله مز وکذلك جزانك حصولی شرطك مستقبلده
حصولنه معلق ومترتب اولمسیله جملهٔ اسمیه ویا ماضویه اولدیغی تقدیرده حاصل وثابتك حصولی
مستقبلده حاصل اوله جق شیئه تعلیق لازمکلوب بو ایسه ممتنعدر وستیر اولمیه که جزانك جملهٔ
طلبیه اولمسی جائزدر . ان جاءك زید فاکرمه . قولنده اولدیغی کبی زیرا طلبی مستقبلده حدوثه دال
اولدیغندن فعلیٔ استقبالی اولوب بوجهتله جزاء طلبینك برامر یعنی شرط اوزرینه ترتبی جائزدر
لکن شرط بونك خلافنده اولوب زیرا شرط استقبالده مفروض الصدق اوله رق بو ایسه انشاده
متصور اولمامسیله طلبی اوله مز قال رحمه الله (ولایخالف ذلك لفظا الا لنکتة) وجملتین
مذکورتینك فعلیهٔ استقبالیه اولمسنه لفظك معناسیه توفیق وتطبیق ومن غیر مقتضی مقتضای
ظاهره مخالفتدن احتراز وتوقی ایچون لفظا مخالفت اولنمیوب انجق لنکتة مخالفت اولنه بیلور اگر
جملتیندن ایکیسی ویاخود احدهما اسمیه ویا ماضویه اولورسه یعنی جملتیندن بریسی اسمیه ویافعلیهٔ
ماضویه ویاخود ایکیسیده فعلیهٔ ماضویه اوله رق وقوعبولور ایسه بنه معنی استقبال اوزره
اولدیغنه . لفظا . قولنده اشارت واردر حتی . ان اکرمتنی الان فقد اکرمتك امس . قولمزك ظاهر
معناسی اگر سن شمدی بکا اکرام ایلدکسه بنده سکا کچنده اکرام ایلمشیدم دیمك ایسه ده لکن
معنای مستقبل ایله مأول اوله رق . ان تعتد باکرامك ایای الآن فاعتد باکرامی ایاك . یعنی اگر سن
الآن حقمده واقع اولان اکرامکه اعتبار وبونی مدار افتخار ایدرسن بن دخی سنك حقکده مسبوق
اولان اکرامه اعتداد واعتبار ایدرم دیمکدر وبو معنی . فاعتد . لفظی مختار سید شریف اولدیغی
اوزره صیغهٔ مضارع متکلم اولدیغی تقدیرده اولوب واما شارحك من غیر تأویل طلبینك جزا
وقوعی جائز اولمسی قولی اوزره صیغهٔ مذکوره صیغهٔ امر اولدیغی صورتده معنی بنم مسبوق

اولان اکرامه دخی اعتداد واعتبار ایله دیمك اولور ونظم جلیلده ﴿ وان یكذبوك فقد كذبت
رسل من قبلك ﴾ قول شریفنك معناسی . فلا تحزن واصبر فقد كذبت رسل من قبلك . اولوب
یعنی حبیبم كفار خاكسارك سنی تكذیبلرندن محزون اولمه وصبر وتحمل ایله زیرا من جهة الزمان
سنی سبقت ایدن پیغمبران عظام دخی تكذیب اولندیلر دیمكدر وینه نظم جلیلده ﴿ الا تنصروه
فقد نصره الله اذ اخرجه الذین كفروا ﴾ قول شریفنك معناسی . ان لا تنصروه ینصره من نصره
قبل ذلك . یعنی اكر انلر نصرت ایمزلر ایسه كفار تبهكارك حین اخراجلرنده نصرت ایدن
جناب باری نصرت ایدر دیمك اولوب جزا مقدر . ینصره . لفظیدر سائر امثالنی دخی
بونلره قیاس ایدرك مقامه مناسب اولان شیلری تقدیر اقتضا ایلر وجزاء طلبی یی خبری ایله تأویل
وهمدر یعنی بعضیلرك طلبی جزا واقع اولمسی دخی لنكتة ظاهره مخالفت قبیلندن اولوب خبری ایله
مأولدر دیملری غلطدر زیرا جزا شرط كبی مفروض الصدق اولمیوب بلكه شرط اوزرینه مترتب
اولمسیله طلبی اولمسی جائزدر وفقط ذكری مرور ایلدیكی اوزره شرط مفروض الصدق اولەرق
بونك خلافیدر لكن ستیر اولمیه كه بعض كره . ان . لفظی ﴿ ان كنتم فی ریب ممّا نزلنا علی عبدنا ﴾
﴿ وان كنتم فی شك ﴾ قول شریفلرنده اولدیغی كبی فعل شرط . كان . كلمەسی اولورسه قیاس اولەرق
استقبالك غیریده استعمال اولنور نته كیم مصنفك . اوتغلیب غیر المتصف به . قولنده تفصیلی مرور
ایلدی وكذلك . ان . لفظی . واو حال . ایله مجرد وصل وربط ایچون مقام تأكیدده اتیان اولنورسه ینه
معنای استقبالده اولمیوب وبو صورتده انكچون جزا دخی ذكر اولنمز . زید وان كثر ماله بخیل وعمرو
وان اعطی جاهاً لئیم . قوللرنده اولدیغی كبی وكذلك . ان . لفظی . كان . ایله وقوعنك ومقام تأكیدك
غیرلرنده دخی قلیلا مستقبلك غیریده استعمال اولنور نته كیم ابی العلانك * فیا وطنی ان فاتنی بك سابق *
من الدهر فلینعم لساكنك البال * قوالیله ینه شاعر مرقومك * وان ذهلت عما اجن صدورها * فقد
الهبت وجدا نفوس رجال * قولنده واقع اولمشدر زیرا بو ایكی بیتده دخی معنی مضی اوزرینه
اولوب استقبال اوزرینه اولمدیغی ظاهردر * بیت اولك مفهومی ای وطنم اكر بنی ایام سابقه
دهرسنده سكون واقامتدن فوت ومهجور ایلدیسه سكنەدن خالی قالمیوب بال وحال ساكنانك
طیب وآسوده اولسون دیمكدر كه همشهریلری حقنده آسایش ونعمده اولملریله دعادر زیرا . فلینعم .
لفظی جزایه دال اولوب لم تبق خالیا تقدیرندەدر . فلینعم . فلیكن قلوب ساكنك طیبة واحوال مقیمك
جیدة مفهومنده اولوب . نعم الشیء نعومة . قولی كسر وضم ایله صار ناعما لینا معناسنەدر وما بعد
بیت * وان استطع فی الحشر آتك زائرا * وهیهات لی یوم القیمة اشغال * اولوب مراد دهر ایله وطنم
بینده حال حیاتده حائل اولدیسه اكر محشرده قدرتیاب اولورسهم زیارت ایدرم لكن عرصهٔ عرصاتده
دخی كثرت اهوال واشغالدن ناشی ﴿ لكل امریء یومئذ شأن یغنیه ﴾ مقتضای تیسر زیارت امر
بعیددر دیمكدر * ومفهوم بیت ثانی ناقەنك صدر ودرونی هرنقدر بنم وطن ایچون اولان شوق
مضمردن خالی وغافل ایسه ده بأس یوقدر زیرا وجد وشوق ایله حنین وفریادی نفوس ركبان رجالی
احراق ایلدی دیمكدر وبعض كره . اذا . لفظی ماضی ایچون استعمال اولنور نته كیم ﴿ حتی اذا بلغ
بین السدین ﴾ و ﴿ حتی اذا ساوی بین الصدفین ﴾ و ﴿ حتی اذا جعله نارا ﴾ قول شریفلرنده
واقع اولمشدر . سدین . دن مراد ارمنیه وازربیجان جبلینی اولوب . صدفین . ارتفاع جبلین اولمق اوزره
تفسیر اولنمشدر وبعضا استمرار ایچون اولور ﴿ واذا لقوا الذین آمنوا قالوا آمنا ﴾ قول
شریفنده استمراره محمولدر قال رحمه الله (كابراز غیر الحاصل فی معرض الحاصل لقوة
الاسباب اوكون ما هو للوقوع كالواقع) . ان . و . اذا . لفظلرینك جانبنده اصل اولان لفظ
مستقبلدن عدوله نكته برشیء غیر حاصلی معرض حاصلده ابراز ایتمك كیدر بوده بعضا برشیء
غیر حاصلك حصولی ذیلنده اتخاذ اولنان اسبابك قوتندن ایچون اولور مثلا برشیئك اشترا سنه
شروع اولنوب متبایعین راضی ومبیع موجود اولەرق اسباب اشترا منعقد اولدیغی حینده

. ان اشترینا كان كذا . دیرسین مقتضای قیاس ایسه عقد اشترا حاصل اولمدیغندن . ان نشتر .
دینلمسیدر . اوكون ماهو . قولی ایله مابعدنده . او . ایله عطف اولنانلرك جملەسی . قوة الاسباب .
اوزرینه معطوف اولوب . ابراز غیر الحاصل . اوزرینه معطوف دكلدر زیرا بونلرك جملەسی
. ابراز غیر الحاصل فی معرض الحاصل . نكتەسیچون علالدر یعنی ویاخود وقوع وصدوره متهیء
اولان شی واقع مثابەده اولدیغیچون اولور . ان مت . قولی كبی قیاس اولان . ان تمت . دینلمكدر
لكن موت دلالت عقل ونقل ایله صدد وقوعده اولدیغندن لفظ ماضی ایله اتیان اولنمشدر زیرا
برشیئك تحقق وقوعنه تنبیه ایچون مستقبلدن لفظ ماضی ایله تعبیر اولندیغی ما سبقده ذكر
اولنمشدر قال رحمه الله (او التفأل او اظهار الرغبة فی وقوعه نحو ان ظفرت بحسن العاقبة
فان الطالب اذا عظمت رغبته فی حصول امر یكثر تصوره اياه فربما یخیل ذلك الامر الیه حاصلا)
ویاخود غیر حاصلی معرض حاصلده ابراز ایچون لفظ مستقبله عدول تفأل مخاطب ویاخود
وقوع شرطده اظهار رغبت متكلم ایچون اولور . ان ظفرت بحسن العاقبة . قولی كبی بو مثال تاء
خطاب ایله قرائت اولندیغی صورتده تفأله مثال اولمقلغه صالح اولدیغی مثللو صیغهٔ تكلم اولورسه
اظهار رغبته مثال اولور مصنف اظهار رغبت غیر حاصلی حاصل معرضنده ابرازی مقتضی
اولدیغنه . فان الطالب اه . قولیله اشارت ایلمشدر یعنی برامر مطلوبك حصولنه رغبت طالب
معطوف اولدیغی حینده طالب او امری اكثر احیانده تصوردن خالی اولمیەرق بو جهتله چوق
كره واقع اولور كه او امر خیال طالبده حاصل اولمش كبی تصور اولنەرق اوحالده لفظ ماضی ایله
تعبیر ایدر قال رحمه الله (وعلیه ان اردن تحصنا) یعنی ﴿ ولا تكرهوا فتیاتكم علی البغاء
ان اردن تحصنا ﴾ نظم جلیلی دخی برامرك وقوعنه اظهار رغبت متكلم ایچون صیغهٔ ماضی ایله
اتیان اولنمسنه محمول اولەرق . فتیاتك . ارادهٔ تحصننده توفر رغبت الهیه یی اظهار ایچون لفظ
ماضی ایله اتیان اولنەرق ان اردن بیورلمشدر كه * مفهوم شریفی زنادن تحصن وتعفف مراد
ایدن جواری یی زنا اوزره اكراه واجباردن نهیدر اكر سؤال اولنورسه كه زنایه اكراهدن
نهیك انلرك ارادهٔ تحصنلرینه تعلیق اولنمسی انتفاء ارادەلری صورتنده جواز اكراهی مقتضیدر
بو سؤالدن وجوه ایله جواب ویریلوب وجه اول برامرك شرطه تعلیق انتفاء شرط عندنده
انتفاء معلق اقتضا ایده جكی مسلم دكلدر كه حتی ارادهٔ تحصنك انتفاسی صورتنده نهی اكراه دخی
منتفی اولسون وشرط شیء مشروطك موقوف علیه وجودی اولان شیدن عباره اولمسندن ناشی
انتفاء شرط انتفاء مشروطی موجب اولمسیله استدلال غایت سقوطدەدر زیرا بو كلام شرط لفظی
اولان شرط نحوی ایله شرط معنوی بیننده اولان اشتراك لفظدن غلطدر زیرا . شرط نحوی .
ما یتوقف علیه وجود الشیء اولدیغی جای تسلیم اولمیوب بلكه شرط نحوی دینلان . ان .
واخواتندن صكره ذكر اولنوب جملهٔ جزائیەنك حصول مضمونی كندی اوزرینه معلق اولان یعنی
حصولی عندنده جملهٔ جزائیەنك حصول مضمونیله حكم اولنان شیدن عبارەدر و . ما یتوقف علیه
وجود الشیء . معناسنه اولان شرط شرط معنویدر وبو ایكی معنی معنای لغویلرندن منقولدر كه
. شرط علیه كذا . قوللری جمله علامة مفهومنده یعنی فلان شی اوزرینه فلان شیئی شرط
قیلدی دیمك شیء ثانی یی اوله علامت وضع ایلدی معناسنەدر كورمزمیسنكه . ان كان هذا انسانا
فهو حیوان . قولمز شرط وجزا اولوب حالبوكه اشارت اولنان شیئك حیوان اولمقلغی انسان
اولمقلغنه توقف ایتمز وانسان اولمقلغنك انتفاسیله حیوان اولمقلغنك انتفاسی دخی لازم كلمز بلكه
امر بالعكس اولوب حیوان اولمامقدن انسان اولمامسی لازم كلور زیرا غالبا واقعده شرط نحوی ملزوم
وجزاسی لازمدر وملزومك انتفاسی لازمك انتفاسنی مستلزم دكلدر واجوبهٔ مذكورەدن وجه ثانی بودركه
شرطه تعلیق انتفاء شرط عندنده حكمك انتفاسنی اقتضا ایتمسی شرط ایچون فائدهٔ اخری حاصل
اولمدیغی صورتده اولدیغنده اختلاف یوقدر یعنی مفهوم مخالفته دلالت تقیید ایچون فائدهٔ اخری

اولماسیله مشروطه اولوب ونظم مذکورده فائدهٔ شرط نهی اکراهده مبالغه اولمسی جائزدر یعنی فتیاتکه نفسلرینی زنادن منع ایله عفت مراد ایلیه‌لر البته انلرك محافظه غرظیله عفتلرینی مراد ایتمکلکه مولیلری انلردن زیاده احقدر دیمك اولور بو صورتده فائدهٔ شرط مولینك تحصن جواری یی اراده لرینه اظهار رغبت اولمش اولور ویاخود نظم مذکورك سبب نزولی اولان حادثه بو وجهله اولوب یعنی جواریٔ مذکوره عفاف وتحصن مراد ایلدکاری حالده مالك وموليلری اولان اشخاص سفاح وزنایه اکراه واغرا ایتملریله نهیك بوشرط ایله فائدهٔ تقییدی تحقق اراده‌یه تنبیه اولور جواب ثالث . لاتکرهوا . نك معناسی بین الائمه مدلول نهی . عدم الفعل . ویاخود . الکف عن الفعل . اولمسنده واقع اولان اختلاف اوزره . یحرم الاکراه . ویاخود . اطلب منکم الکف عن الاکراه . اولوب وعدم ارادهٔ تحصن عندنده حرمت اکراه ویاخود اکراهدن طلب کف منتفی اولور زیرا بوتقدیرده انتفاء اکراه ضروریدر چونکه اکراه دینلاز شی فاعله نقیضنی مراد ایلدیکی شی اوزرینه اولور امدی جوارینك زنادن عدم ارادهٔ امتناعلری صورتده اکراهه محل قالمیوب مولی طرفندن انلری اکراه تحقق ایتمز وجوابده وجه رابع تسلیم ایدملکه نظم مذکور مفهوم مخالفته نظرا بحسب الظاهر عدم ارادهٔ تحصن عندنده انتفاء حرمت اکراهه دلالت ایتسون لکن اجماع قاطع ظاهره معارض یعنی حرمتنه دال اولمسیله ظاهر قاطع ایله دفع اولنور

قال رحمه الله (قال السکاکی اوللتعریض نحوقوله تعالی * لئن اشرکت لیحبطن عملك *) یعنی سکاکی رحمه الله غیرحاصلی حاصل معرضنده ابراز ایلمك یاذکری مرور ایدن عللدن ناشی اولوب ویاخود تعریض ایچون اولور دیمشدر طریق . تعریض . فعل برکسه‌یه نسبت اولنه‌رق مراد اوکسه‌نك غیریسی اولمقدر نته‌کیم نظم جلیلده ﴿ ولقداوحی الیك والی الذین من قبلك لئن اشرکت لیحبطن عملك ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر زیرا خطاب نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندمزه اولوب وجناب پیغمبرك بعثتدن مقدم ومؤخر عدم اشراکی مقطوع به‌در بوصورتده مقام محالی منزلهٔ مشکوکه تنزیل ایله . ان تشرك . دینلمك مقامی ایسه‌ده لکن کندولرندن شرك صدور وتحقق ایدن مشرکینه تعریض ذیلنده نبی علیه السلامدن حاصل اولمیان اشراکی علی سبیل الفرض والتقدیر معرض حاصلده ابراز ایچون لفظ ماضی ایله اتیان اولنه‌رق . لئن اشرکت . بیورلمشدر . حبط عمل . بطلان ثواب عملدن عباره‌در وبو تعریضك نظیری مثلا برکسه برشخصه شتم ایلسه او شخص مقام تهدیده . والله ان شتمنی الامیر لاضربنه . دیوب شتم ایدن کسه‌یی ضرب ایله تهدید ایدر بوقسه حقیقة ضرب امیری مراد ایتمز وخفی دکلدرکه کندوسندن اشراك صادر اولمیانلره حبط عملاریله تعریضده برمعنی اولمیوب بلکه کندولرندن موجب احباط اولان شرك تحقق ایدن کسه‌لره حبط عملاریله تعریضدر واکر صیغهٔ مضارع ذکراولنسه اصلی اوزرینه مستعمل اولمسیله کندولرندن شرك صدور وتحقق ایدنلره تعریضی افاده ایتمز یعنی صیغهٔ مضارع نبی علیه السلامك مستقبلده وقوع شرك وارتدادنی فرض وتقدیری مفید اوله‌رق حالبوکه حبط عملك ارتداده ترتبی ابتداء کندوسندن شرك صدور ایدن کسه‌یه حبط عملیله تعریضی افاده ایتمیوب بلکه اهل ارتداده تعریض اولمش اولور لکن صیغهٔ ماضی بونك خلافنده اولوب زیرا هرنقدر مستقبل معناسنه ایسه‌ده صورت حاصلده ابراز ایچون لفظ ماضی ایله تعبیرده کندوسندن شرك صادر اولنلره حبط عملاریله تعریض حاصلدر شارح مرحوم دیرکه بوکلامده خفا وضعف اولدیغی جهتله مصنف سکاکی‌یه نسبت ایدوب والا سکاکی علل متقدمه‌نك مجموعنی ذکر ایلمشدر ووجه خفا ظاهردرکه حتی خلخالی مرحوم کندوسندن شرك صدور ایدوب وایده‌جکارك جمله‌سنه تعریض ایدوکنه ذاهب اولمشدر بوده فحوای خطاب ایله تعریض بیننده اولان فرقك عدم ظهورنه ومفاد ماضی اولان تحقق شرك ایله مفاد مضارع اولان ارتداد بینی فرق اولنه‌میوب مضارعك دخی مفید تعریض اولمسی ظننه مبنیدر واما ضعف زیرا کندوسندن شرك صدور ایلیان کسه‌یه تعریض هرنقدر معنای استقبالده ایسه‌ده صورتا وقوع اوزره دال اولان صیغهٔ ماضی ایله تعبیردن مستبان اوله‌رق بونده نبی علیه السلامدن حاصل اولمیان

شرکی بطریق الفرض والتقدیر معرض حاصلده ابراز طریقه سنه حمل ایله ارتکاب سوء ادبه حاجت اولماسیدر قال رحمه الله (ونظیره فی التعریض * ومالی لا اعبد الذی فطرنی * ای ومالکم لاتعبدون الذی فطرکم بدلیل * والیه ترجعون *) و﴿ ومالی لا اعبد الذی ا ﴾ نظم جلیلی دخی اشبو . لئن اشرکت . قول شریفنك نظیریدر لکن شرطده لاجل التعریض مقام مضارعه ماضی اتیان اولنمق جهتندن اولمیوب بلکه یالکز تعریض ایچون اولمقده نظیری اوله‌رق . ومالی لا اعبد . قولندن مراد بطریق التعریض . ومالکم لاتعبدون الذی فطرکم . دیمکدر وبوکا دلیل . والیه ترجعون . قولیدر زیرا اکر تعریض اولمسه سیاق آیته مناسب اولان . والیه ارجع . لفظیله وارد اولمسیدر قال رحمه الله (ووجه حسنه اسماع المخاطبین الحق علی وجه لایزید غضبهم وهو ترك التصریح بنسبتهم الی الباطل ویعین علی قبوله لکونه ادخل فی امحاض النصح حیث لایرید لهم الا مایرید لنفسه) وبوتعریضك وجه حسنی متکلمك اعداسی اولان مخاطبینه موجب ازدیاد غضب وتهورلری اولمیه‌جق وحق قبوللرینه معین اوله‌جق صورتده حق اسماع ایتمسیدرکه تزیید غضبلرینی داعی اولمیه‌جق صورت انلری باطله نسبتده ترك تصریح اولوب وبوطریقك حق قبوللرینه اعانه‌سی زیرا متکلمك حق مخاطبینده مراد ایلدیکی شی نفسیچون مراد ایتدیکی شیدن عباره اولمسیله نصیحت محضه وخالصه اولمسندن ایچوندر وکلامدن بونوعه . منصف . تسمیه اولنور وجه تسمیه بومثللو کلامی هرکیم اشتسه متکلمك حق مخاطبده انصافنه قائل اولمسی یاخود متکلم انصاف ایدوب نفسنی مرتبهٔ مخاطبینه تنزیل ایلمسیدر وبوتعریضدن . استدراج . ایله دخی تعبیر اولنور زیرا بونوع کلام خصمی بروجه تدریج اذعان وقبول وتسلیم وانقیاده تقریب ایدر وبواسلوب لطائف اسالیبدن معدود اولوب قرآن کریمده واشعار ومحاوراتده کثیرالورود در شارح مرحوم بومقامه مناسب نفایس تحقیقاتدن اوله‌رق بیوررلرکه اکر نظم جلیلده ﴿ ان یثقفوکم ﴾ یعنی یامعشراسلام اکر مشرکین اهل مکه سزلری بولور ومظفر اولورلر ایسه ﴿ یکونوا لکم اعداء ﴾ سزلر ایچون خالص العداوة اولوب ﴿ ویبسطوا الیکم ایدیهم والسنتهم بالسوء ﴾ یعنی قتل وضرب وشتم ایله ایادی والسنه‌لرینی سزه بسط ودراز ایلر ﴿ وودوا لوتکفرون ﴾ ودینکزدن ارتداد ایله کندیلری کبی اوله‌رق میانه‌دن عداوت وقتال مرتفع اولمسنی تمنی ایدرلر فحوای شریفنده اولان اشبو آیت کریمه‌ده . ان یثقفوکم . شرطنه جزا مواضعنده اوج جمله ذکر اولنوب جملهٔ ثالثه‌ده لفظ ماضی‌یه عدول اولنمسیله بونده نکته ندر دیو سؤال اولنورسه جوابنده دینلورکه بونکته‌یی بیانده ایکی وجه اولوب بریسی کشافده ذکر اولنان شیدرکه بووجهله جملهٔ ثالثه‌ده صیغهٔ ماضی‌یه عدولدن غرض مشرکینك کافهٔ اغراضه تقدیم ایله هرشیدن اول ودوام‌لری اهل ایمانك کفر وارتدادلری اولدیغنه دلالت ایچوندر زیرا اهل ایمانه مضار دنیا ودینك لحوقی کفارك اقصای امللری اولوب عندلرنده اسبق مضار ایسه مؤمنینی کفره رد ایلملریدر شویله‌که اهل ایمان اوزرینه دینلری روحلرندن عزیز اولوب اغوردین مبینده بذل وایثار حیات ایلدکاری انلرك معلومیدر ونکتهٔ مذکوره ایچون بیان اولنان وجه ثانی مفتاحده ایان اولنان شیدرکه نظم مذکورده . ان یثقفوکم . شرطنك مفهومی اولدیغی اوزره کفارك اهل ایمانه مصادفه ومظفریتلرینه ذکر اولنان جزالردن جزاء ثالثك مفهومی اولان مؤمنینی حالت کفره ردك لزوم وترتبی دیکر ایکی جزاده اولان لزومك محتمل اولدیغی شبهه‌دن وارسته‌در شویله‌که جزاء اول انلرك اعدا اولمقلغی وثانی مؤمنینه السن وایادیلرینی بسط ایلملری اولوب حین مصادفه ومظفریت مشرکینده انلردن بومعامله‌لرك وقوعی محل اشتباه اوله‌بیلور ایسه‌ده جزاء ثالثك لزومی واضحدر زیرا کفارك کفر مؤمنینه ودادلری قطعیا ثابته اولوب کفر وارتداد حق مؤمنینده جالب ضرر وخسار عظیم ومشرکین ایچون انحسام مادهٔ مخاصمه وارتفاع مقاتله ومشاجره‌یی مؤدی اوله‌جغی جهتله موجب نفع عمیم اولمسیله عندلرنده کفر مؤمنیندن احب برشی بولنامز لکن عداوت وبسط السن وایادی

بو مجرادہ اولیوب حین مصادفہ و غلبہ دہ میانەلرندہ اولان قرابت و معارفەدن و بر مقتضای
اذا ظفرت فاسمح . سجیۂ عفو و سماح ایلہ پرورشیافتہ اولملرندنناشی بورالرینی تذکر و تخطرلہ
عداوت و اهانتلرینك ارتفاعی جائز و هرنقدر مشرکینك قبول ایمان ایلہ کفر مؤمنینہ و وادەلرینك
دخی انتفاسی امر ممکن و محتمل ایسەدہ ابعد و اخفا اولدیغی غیرخفی و بارزدر و صیغۂ ماضی جزا
واقع اولدیغی صورندہ هرنقدر مضارع معناسنہ ایسەدہ لکن لفظ ماضی ایلہ تعبیری تحقق مفهومنی
مشعر اولوب حالبوکہ خطر وجود اوزرہ اولان شرطہ تعلیق تحقق مفهوم جزایی ارادہیە منافی
اولمسیلہ صیغۂ ماضینك جزا وقوعی قرینەسیلہ جزانك شرطہ تحقق لزومنہ حمل اولنور بناء علیہ
اخوینہ نسبتلہ شرط مذکورہ لزومندہ احتمال شك اولمیان جزای ثالثدہ صیغۂ ماضیە اتیان
اولنەرق . ودوا لو تکفرون . بیورلمشدر ❊ اکر سؤال اولنورسہ کہ برشیئك جواب شرط اوزرینہ
عطفی ایکی وجهلہ اولوب وجہ اول معطوف و معطوف علیهدن هر برلرینك بدون الآخر وجودی
تصور اولنمق و بدون الآخر جزا واقع اولمسی صحیح اولمقدر . ان تعطنی اعطك واکسك . قولی
کبی و وجہ ثانی معطوفك معطوف علیہ اوزرینہ متوقف اولمسیدر . ان رجع الامیر استأذنت
وخرجت . کبی و بو صورت من جهة المعنی ایکی کلامہ مبنی اولوب . اذا رجع استأذنتہ واذا استأذنتہ
خرجت . مفادندەدر اشتہ بو وجهلہ دلائل اعجازدہ مقرر اولوب بو صورتدہ نظم مذکوردہ مجموع
جمل ثلثہ لازم واحد اولمق اوزرہ ضرب ثانیدن دینلورسہ مفتاحدہ اولان ایکنجی وجہ صحیح
اولەمز زیرا نظم مذکورك ضرب ثانیە حملی تقدیردہ معنی . ان یثقفوکم یکونوا لکم اعداء . وان یکونوا لکم
اعداء یبسطوا الیکم ایدیهم وان یبسطوا الیکم ایدیهم ودوا . تقدیرندہ اولەرق هر برلری
ماتقدمیچون لازم اولوب بو حالدہ . ان یثقفوکم . شرطنہ ملازمەدن بعضیسی بعضیسندن اوضح
و احتمال شبهہ جهتندن اقل دینلمکلکہ محل بولنمز وا کر ضرب اولدن دینلورسہ و وادۂ کفرك
شرط ایلہ تقییدنہ بر فائدہ ترتب ایتمز زیرا کفارك کفر مؤمنینہ و وادەلری استر مظفر اولسون واستر
اولمسونلر هر حالدہ حاصل و متحققدر امدی اولی اولان . ودوا . قول شریفنك جملۂ شرطیە
اوزرینہ عطفیلہ بالکز جزایە عطف اولنمامسیدر زیرا جملۂ شرطیە و غیریسنك تعاطفی کلام
قدیمدہ کثیر اولوب مثلا ﴿ وان یقاتلوکم یولوکم الادبار ثم لا ینصرون ﴾ قول شریفندہ لا ینصرون
مجموع شرط و جزا اوزرینہ و ﴿ وقالوا لولا انزل علیہ ملك ولو انزلنا ملکا لقضی الامر ﴾ نظم
جلیلندہ شرطیە قالوا اوزرینہ عطف اولنمشدر سؤال مذکورە جوابدہ دینلورکہ ظاهر اولان
نظم مذکور ضرب اولدن اولوب جزا اولان ودوا لو تکفرون دن مراد و وادۂ کفری اظهار و مقتضیات
و وادەلرینی استیفا اولور و بونك مؤمنین اوزرہ مظفریتلرینہ توقف ایدەجکی و ارسنۂ شك و امترا
اولەرق شرط ایلہ فائدۂ تقیید تحقق ایلر کذلك جزاء ثانیدن دخی مراد عداوتلرینی اظهار ایتملری
اولوب والاعداوت ظفر و عدم ظفر حالتلرندہ حاصلدر ❊ وکلامك ظاهری اوزرینہ حملیلہ و وادۂ
کفرك شرط مذکور ایلہ تقییدیچون بیان فائدہ ذیلندہ نظم مذکور حاطب ابن ابی بلتعہ کفار مکەیە
حضرت نبی علیہ السلامك کندیلریلہ قتال و حربە مستعد و متهیئ بولندقلرینی اخبار ایچون مکتوب
کوندرمسیلہ بونك حقندہ نازل اولوب بو جهتلہ مشرکین قبل الظفر مؤمنینی بو صورتلہ ارسال
مکتوب و اظهار اسرار نبوی ایتملرندن طولایی کندولری کبی کفار ظن و قیاس ایدرك بینلرندہ عداوت
و کفرہ ارتدادلریچون وداد و محبتلری اولمیوب لکن مؤمنینہ مظفر اولەرق انلری ایمان ایلہ مشرف بولدقلری
حیندہ عداوت و بسط ایادی والسن ایلہ ازدرا و حقارت و کفرہ ردلریچون وداد و محبت تحقق ایلر
دینیلەمز زیرا بو کلامك صحتی یازیلان مکتوبك مشرکینہ واصل اولەرق و حاطبدن کفر و نفاقہ
عملری لاحق اولمسنہ موقوف اولوب حالبوکہ مکتوبك مشرکینہ عدم وصولیلہ اصحاب کرزین
حضراتنك اثنای طریقدہ حامل مکتوب اولان مرأەدن اخذ ایلدکلری قصۂ مذکورەدہ مصرح
ومذبلدر قال رحمہ اللہ (ولو للشرط فی الماضی مع القطع بانتفاء الشرط) و ادات شرطدن

او کلمه سی

. او . کلمەسی مضمون جزانك حصولنی مقطوع الانتفا اولان مضمون شرطك ماضیدہ فرض اولنان
حصولنہ تعلیق ایچوندر و انتفاء شرط مجزوم اولمسیلہ جزانك دخی انتفاسی لازمکلور مثلا اکر
سن بکا کلمش اولسە ایدك بندہ سکا اکرام ایدر ایدم مفهومندہ اولان . لو جئتنی لاکرمتك . قولندہ
مضمون جزا اولان اکرام مضمون شرط اولان مجیئہ تعلیق اولنوب حالبوکہ انتفاء مجیء مقطوع بە
اولمسیلہ اکرامك دخی انتفاسی لازمکلور واما عبارۂ مفتاح . انها لتعلیق ما امتنع بامتناع غیرہ
علی سبیل القطع کقولك لو جئتنی لاکرمتك معلقا لامتناع اکرامك بما امتنع من مجیء مخاطبك .
اولوب بو عبارە محل اشکالدر زیرا اولا معلق نفس جزا و معلق علیهی امتناع شرط ایتمشدر چونکہ
. لتعلیق ما امتنع الخ . قولنك معناسی لو کلمەسی ممتنع اولان شیئی یعنی مضمون جزایی غیریسنك
یعنی مضمون شرطك علی سبیل القطع امتناعنہ تعلیق ایچوندر دیمك اولوب حالبوکہ امتناع مضمون
شرطہ تعلیق اولنان مضمون جزا اولمیوب بلکہ امتناع مضمون جزادر و ثانیا ایراد ایلدیکی مثالی
ایضاحدہ معلق امتناع جزا قیلوب معلق علیهی نفس شرط قیلمشدر زیرا . معلقا لامتناع اکرامك
بما امتنع من مجیء مخاطبك . قولنك مفهومی امتناع مضمون جزایی مضمون شرطہ تعلیق اولوب
حالبوکہ امتناع مضمون جزانك تعلیق اولندیغی مضمون شرط اولمیوب بلکہ امتناع مضمون
شرطدر حاصلی اکرامك امتناعی مجیئہ تعلیق اولمیوب بلکہ مجیئك امتناعنہ تعلیقدر
واشبو اشکالہ مطلع اولنلردن بعضیلری کلام سکاکی یی حذف مضاف ابتناسیلہ . انها
لتعلیق امتناع ما امتنع من المجیء . تقدیرندہ اولمق اوزرہ تأویل ایلدیلر لکن بو تأویلہ حاجت
اولمیوب بلکہ حکمی وصفہ تعلیق قید حیثیتی مشعر اولمسیلہ عبارۂ مذکورہ . لتعلیق ما امتنع
من حیث انہ ممتنع . مآلندہ اولور و تعلیق امتناع جزانك معناسیدہ بوندن عبارە اولوب ایضاح
مثالدہ اولان . بما امتنع . قولندہ دخی اشبو قید حیثیت معتبردر و بو معنی بر معنای الطف اولەرق
سکاکی یی عبارۂ مذکورەیە تشجیع ایلمشدر و کتابنی اتقان ایدن مهرہ بو دقیقەدن غافل اولمشلردر
امدی لو کلمەسی عندالسکاکی امتناع مضمون جزایی مضمون شرطك امتناع قطعیسنہ و عندالمصنف
شرطك قطع انتفاسیلہ برابر ثبوت مضمون جزایی ثبوت مضمون شرطہ تعلیق ایچون اولەرق مآل
متحددر زیرا انتفاسی قطعی اولان شیئك بطریق الفرض والتقدیر حصولنہ تعلیق ایتمك انتفاء
ثانی انتفاء اول ایچون اولدیغنہ دلالت ایچوندر ❊ الحاصل لو کلمەسی . لامتناع الثانی لامتناع الاول . یعنی
شرطك امتناعندن ناشی جزانك امتناعی ایچوندر و شرط ایلہ جزادن هر بریسی اثبات و یا نفی
و یاخود احدهما اثبات و آخر نفی اولمقدن اعمدر و نفیك امتناعی اثبات و اثباتك امتناعی نفیدر امدی
. لو لم تأتنی لم اکرمك . قولندہ . لو . عدم اتیانك امتناعندن ناشی عدم اکرامك امتناعی ایچون
اولوب یعنی اتیانك ثبوتندن ناشی اکرامك ثبوتی ایچوندر و بین الجمهور مشهور اولان بودر لکن
شیخ ابن حاجب اشبو . لامتناع الثانی لامتناع الاول . قولنی اولك امتناعیلہ ثانینك امتناعی اوزرینہ
استدلال ایتمك معناسنہ حمل ایلہ اعتراض ایلمشدر شویلہ کہ شرط سبب و جزا مسبب اولوب سبب ایسە بعضا
مسببدن اعم اولور زیرا برشیئك اسباب مختلفەسی اولمق جائزدر مثلا اشراقہ نار و شمسدن هر بریسی
سبب اولور بو صورتدہ سبب اولان شرطك انتفاسی مسبب اولان جزانك انتفاسنی موجب اولمز اما
انتفاء مسبب بونك خلافی اولوب سببك انتفاسنی ایجاب ایدر کورمزمیسنکہ ﴿ لو کان فیهما آلهة الا اللہ
لفسدتا ﴾ قول شریفنك سوقی امتناع فساد ایلہ امتناع تعدد آلهہ اوزرینہ استدلال ایچون
اولوب بو خصوصدہ بالعکس امتناع تعدد آلهہ ایلہ امتناع فساد اوزرینہ استدلال ایچون دکلدر
زیرا تعدد آلهەنك امتناعندن امتناع فساد لازمکلمیوب جناب باریئك سبب آخر ایلہ بونی فعلی جائزدر
اویلہ اولنجہ حق اولان . لو . کلمەسی . لامتناع الاول لامتناع الثانی . دیو بعنی جزانك امتناعندن ناشی
شرطك امتناعی ایچوندر ومحققیندن قاضی عضد و شیخ رضی ابن حاجبك اشبو اعتراضنہ
دلیلی باطل و دعواسی حقدر دیدیلر اما دلیلنك بطلانی زیرا شرط عندلرندہ سبب و یاخود

. ما يتوقف عليه وجود الشئ . معناسنجه شرط وياخود معناى مذكورجه شرط ايله سببك
غيريسى اولقدن اعمدر اول . لوكانت الشمس طالعة فالنهار موجود . وثانى . لوكان لى مال لحججت .
وثالث . لوكان النهار موجودا كانت الشمس طالعة . امثله سيله تمثيل اولنمشدر شويله كه مثال
اولده شرط اولان طلوع شمس وجود نهاره سبب وثانيده شرط اولان وجود مال حج ايچون
موقوف عليه وثالثده شرط اولان وجود نهار طلوع شمس ايچون نه سبب ونه موقوف عليهدر
واما دعواسنك حق اولمسى زيرا شرط ملزوم وجزا لازم اولوب ولازمك انتفاسى انتفاء ملزومى
موجب اوله رق عكسى بويله دكلدر يعنى انتفاء ملزوم انتفاء لازمى اقتضا ايتمز بوتقديرده لوكلمه سى
جزاسى معدوم المضمون اوله رق اشبو لازم شرط اولان جزانك امتناعندنناشى شرطك مضمونى
دخى ممتنع اولمسنه موضوع اولوب شيخك ادعاسى وجهله . لامتناع الاول لامتناع الثانى . اوله رق
يعنى انتفاء جزانك انتفاء شرط اوزره دلالت ايتمسى ايچون اولمش اولور انكچون قياس
استثنائيده رفع تالى رفع مقدمى موجب اولوب رفع مقدم رفع تالى يى موجب اولمز ديديلر مثلا . لوكان
هذا انسانا كان حيوانا لكنه ليس بحيوان . قولمز . انه ليس بانسان . قولنى منتج اولوب رفع
مقدمله . لكنه ليس بانسان . دينلسه . انه ليس بحيوان . قولنى منتج اولمز اشته بوكلام
فحولدن ذكر اولنان بعض جماعتك قولى اولوب وغيريلرى بونى قبول ايله تلقى ايلمشلردر لكن
شارح علامه سعد الدين تفتازانى رحمه الله مراد جمهورى تحرير ايله جوابنده بيورمشلردركه
جمهورك . لامتناع الثانى لامتناع الاول . قوللرندن مراد ذكر اولنديغى اوزره اولك امتناعيله
ثانينك امتناعى اوزرينه استدلال اولنمق معناسنده دكلدركه حتى ابن حاجبك قولى اوزره انتفاء
سبب انتفاء مسبب اوزرينه وقول محققين اوزره انتفاء ملزوم انتفاء لازم اوزرينه دلالت ايتمز ديو قول
جمهوره اعتراض وارد اولسون بلكه قول مذكورك معناسى لوكلمه سى جزانك خارجده
انتفاسى انجق شرطك انتفاسى سببيله اولديغنه دلالت ايچوندر ديمكدر مثلا ﴿ لو شاء الله
لهديكم ﴾ قول شريفنك معناسى هدايتك انتفاسى انجق مشيتك انتفاسى سببيله در ديمك اولور
بو صورتده عند الجمهور لوكلمه سنك استعمالى خارجده مضمون جزانك انتفاسنه علت انتفاء
مضمون شرط اولديغنه دلالت ايچون اولوب فقط انتفاء مضمون جزايه علمك علتى نه اولديغى
ملتفت دكلدر وبونك نظيريدركه . اولا . كلمه سنك معناسى بياننده . لامتناع الثانى لوجود الاول .
دينلمشدر يعنى شرطك وجودندنناشى جزانك امتناعى ايچوندر ديمكدر . اولا على لهلك عمر . كبى
معناسى علينك وجودى عدم هلاك عمره سببدر ديمك اولوب يوخسه علينك وجودى عدم هلاك
عمر اوزرينه دليلدر معناسنه دكلدر ابو علاء معرينك * ولو دامت الدولات كانوا كغيرهم *
رعايا ولكن مالهن دوام * قولى بوكلام اوزرينه قطعيا دلالت ايدر شويله كه * معناى بيت
اكر دولتلر دائم اولسه ايدى انلر دخى سائر ناس كبى دولت اوله رعايا اولورلر ايدى لكن انلر
ايچون دوام اولمديغندن اخلافى وارث سلطنت اولديلر ديمك اولوب منطقيونك بيانى اوزره
نقيض مقدم برشيئى نتيجه ويرمز ايكن بو بيتده . لو دامت الدولات . مقدمنك نقيضى اولان
. ولكن مالهن دوام . قولى يعنى انتفاء دوام دولات انلرك رعيت اولملرينك انتفاسنه علت اوله رق
انتفاء مذكورى منتج اولمسيله لوكلمه سيله مراد اولك انتفاسيله ثانينك انتفاسنه استدلال اولمديغى
معلوم اولور الحاصل معناى استدلاله حمل اولنسه بيت مذكور قياس استثنائى اوله رق نقيض
مقدمى منتج اولمش اولوردى بو ايسه اهل عقولك عدم انتاج نقيض مقدم قاعده لرينك خلافيدر
كذلك حماسينك * لوطار ذو حافر قبلها * لطارت ولكنه لم يطر * قولى دخى بونى مؤيددر زيرا
مفهومى فرس ممدوحك عدم طيرانه سبب اندن مقدم ذو حافرك عدم طيرانيدر ديمكدر واما
ارباب معقول لو وان امثالنى ادات تلازمدن قيلوب عندلرنده ادات مذكوره انتفاء جزا وشرط
قصد اولنميدرق يالكز جزانك شرطه لزومنه دلالت ايچوندر بناء عليه عندلرنده عين مقدمى

استثنا

استثنا ايله . لوكانت الشمس طالعة فالنهار موجود لكن الشمس طالعة . دينلمك صحيحدر امدى لو
كلمه سى عند ارباب المعقول لازمك انتفاسيله انتفاء ملزوم ضرورى اولمسندن طولايى ثانينك
انتفاسنه علم اولك انتفاسنه علمه دلالت ايچون مستعمل اولوب خارجده انتفاء جزانك علتى
نه اولديغى ملتفت دكلدر زيرا ارباب عقول كلمۀ مذكوره يى اكتساب علوم وتصديقات ايچون
اولان اقيسه ده استعمال ايدرلر وشبهه يوقدركه انتفاء ملزومه علم انتفاء لازمه علمى موجب اولميوب
ملزوم اخص اولمق جائزدر بلكه امر بالعكس اولوب انتفاء لازمه علم انتفاء ملزومه علمى موجب
اولور الحاصل لوكلمه سنده قاعدۀ اهل لغتله استعمال ارباب علوم عقليه بيننده تخالف اولوب
قاعدۀ اهل لغت اوزره كلمۀ مذكوره جزانك خارجده انتفاسى شرطك انتفاسى ايچون اولديغنه
دلالت ايچون اولوب فقط جزانك انتفاسى نه جهتله معلوم اولديغى ملتفت دكلدر وبو معناجه
كلمۀ مذكوره . لامتناع الثانى لامتناع الاول . قوليله تعريف اولنمق صحيح واعتراضدن سالمدر
واستعمال اهل عقول اوزره كلمۀ مذكوره ثانينك انتفاسنه علم اولك انتفاسنه علمه علت اولديغنه
دلالت ايچون اولوب خارجده انتفاء ثانى يه علت نه اولديغى ملتفت دكلدر وبو معناجه لوكلمه سى
. لامتناع الاول لامتناع الثانى . اولمق اقتضا ايدر وتصفح وتتبع اولنسه كلمۀ مذكوره آيات
واحاديثده قاعدۀ لغت اوزره كثير الاستعمال اولوب لكن بعضا قاعدۀ ارباب عقول اوزرينه
دخى استعمال اولنديغى معلوم اولور نته كيم ﴿ لوكان فيهما الهة الا الله لفسدتا ﴾ نظم جليلى
قاعدۀ اهل عقول اوزرينه در زيرا نظم مذكوردن غرض تعدد الهه نك انتفاسنى تصديق
وبونك اوزرينه فساد ايله استدلال اولوب انتفاء فسادك سببنى بيان اولمديغى ظاهردر بو ايسه
لازمك يعنى فسادك انتفاسيله حاصل اولور اشته بو تحقيقات ايله معلوم اولوركه بو وجهله
قاعده تينك تخالفى شيخ محقق ابن حاجب وتابعلرينك تغليط اذهاننى موجب اوله رق وهر نصلسه
تخالف قاعده تين عندلرنده متبين اوله ميه رق اعتراض مذكوره تصدى و * وكم من عائب قولا
صحيحا * مفادنه مظهر اوله رق تعييب قول صحيح جمهوره تعدى ايلمشلردر اكر سؤال
اولنورسه كه لوكلمه سنده انتفاء شرطه لزوم انتفاء جزا « نعم العبد صهيب لولم يخف الله لم يعصه »
حديث شريفنده رهين صحت اوله مز زيرا لزوم مذكورك صحتى فرض اولنسه نفى نفى اثبات
اوله رق جناب صهيبك خوفى معلوم اولمسيله ثبوت عصيانى ثابت اولمسنى اقتضا ايدر بو ايسه
فسادى ظاهر برمعنى اولوب جناب رسالتپناهك مراد همايونلرى صهيب رضى الله عنه حضرتلرينى
مدح وثنادر جوابنده ديرزكه ان ولو كلمه لرى بعضا جزانك قصد متكلمده فى جميع الازمان
لازم الوجود اولديغنه دلالت ايچون استعمال اولنور وبو دخى شرطك ذكر اولنان جزايى استلزام ايتمسى
مستبعد واستلزام جزايه نقيض شرط اليق وانسب اولديغى صورتده تحقق ايدر بوصورتده شرطك وجود
وعدمى تقديرنده وجود جزانك استمرارى لازمكلور زيرا نقيضين يعنى شرطك وجود وعدمى بيننده واسطه
يوقدر بوده كركسه شرط وجزا . لو اهنتنى لاثنيت عليك . قولنده اولديغى كبى ايكيسيده مثبت اولسون
وكركسه . لولم يخف الله لم يعصه . امثالى منفى اولسون وكركسه ﴿ ولو ان مافى الارض من شجرة
اقلام والبحر يمده من بعده سبعة ابحر ما نفدت كلمات الله ﴾ قول شريفنده . لولم تكرمنى لاثنيت
عليك . تركيبنده واقع اولديغى اوزره طرفين مختلف اولسون امدى بو امثالده وجود
جزانك شرط مذكوره استبعاد لزوميله برابر لزومى ادعا اولنديغى حينده شرطك عدمى عندنده
وجودى بطريق الاولى اولور وبو معنى ايچون . لولا . كلمه سى دخى استعمال اولنور مثلا . لولا
اكرامك اياى لاثنيت عليك . قولنك مفادى عدم اكرام مخاطب تقديرنده دخى حقنده دريغ ثنا
ايتميه جكى جهتله اكرامك وجودى تقديرده ثناسى حال اولويتده اولديغى مفيددر زيرا نفى اوزرينه
داخل اولان . لولا . و . لو . كلمه لرينك معناده فرقلرى يوقدر اكر سؤال اولنورسه كه بو مثاللرده
. لو . كلمه سى تقدير انتفاء جزا ايله معناى اصليسى اولان انتفاء الثانى بانتفاء الاول مفهومنه حمل اولنه رق

مثلا حدیث شریفده جزا عدم خوفه مرتبط اولان عدم عصیان اولمسیله اشبو عدم خوفه
مرتبط اولان عدم عصیان منتفی وخوفه مرتبط اولان عدم عصیان ثابت اولمق صورتنه بنا
اولمسی وکذلك . لولم تكرمنی لاثنیت علیك . مثالنده اکرامه مرتبط اولان ثنانك ثبوتنه بناء
عدم اکرامه مرتبط اولان ثنانك انتفاسی تقدیر ایدلمسی صحیح اولهمزمی جوابنده دیرزکه مفهوم
جزاده شرطه ارتباط معتبر اولمیوب بو ارتباط انجق ذکر شرط جهتندن حاصل اولدیغی برفرد
عندنده خفی دکلدر والاشرط ایله تقییدی تکرار اولوب . لوجئتنی لاکرمتك اکراماً مرتبطاً بالمجیء . قولی
دائره سنده اولور وقطعاً معلوممزدرکه . لوجئتنی لاکرمتك . قولنده منفی نفس اکرام اولوب مجیئه مرتبط
اولان اکرام دکلدر وبرشیئك برشی ایچون لزوم ویا ثبوتنده دخلی اولان هرشیئك عندالحکم عقلك ملحوظی
بولنمسی واوشی ایچون قید اولمسی واجب دکلدرکه حتی شرطه ارتباطك لزوم جزاده مدخلی اولمسی
شرطه لزومیله حکم اولندیغی حینده عقلك ملحوظی اولوب وجزا ایچون اشبو ارتباطك قید اولمقلغی
مقتضی اوله ❊ وابن حاجب بو اعتبارك جزا لفظ مثبتله واقع اولدیغی مواقعده مستقیم اولوب منفیده
مستقیم اولمدیغی زعم ایلمشدر وبونی تعلیلده دیمشدرکه زیرا مثبت مفید عموم اولمدیغی جهتله . لواهنتنی
لاثنیت علیك . قولنده ثناء منفی ثناء مثبتك غیریسی فرض وتقدیر اولنمسی جائزدر شویله که بوتقدیره کوره
مفاد کلام اهانتك انتفاسیله اهانته مرتبط اولان ثنانك انتفاسی اولوب بوندن حال عدم اهانتده مطلقا
عدم ثنا لازم کلمیه‌رك معنای صحیحی مفید اولور لکن جزا لفظ منفی اولدیغی صورتده مثلا . لولم
یخف الله لم یعصه . امثالنده . نفیك مفید عموم اولمسندن ناشی مطلقا نفی عصیان لازم کله‌رك نفی
نفی تقدیر اولندیغی کبی لزوم اثبات ایله تناقض تحقق ایلر زیرا عدم خوف عندنده منفی اولان عدم
عصیانك حال خوفده تقدیر انتفاسی وجود عصیانی مستلزم اوله‌رق قرینهٔ مدح ایسه عدم
ثبوت عصیانه دال اوله‌رق تناقض واقع اولور اشته کلام ابن حاجب بوندن عباره اولوب
بو ایسه وهمدر زیرا مفهوم جزاده شرطه ارتباط اعتبار اولنوبده حتا که معنی . لواهنتنی لاثنیت
علیك ثناء مرتبطاً باهانة . اوله‌جق اولورسه منفیده دخی مثبت کبی ارتباط مذکورك اعتباریله
حتا که معنی . لولم یخف الله لم یعصه عدم عصیان مرتبط بعدم الخوف . اولسون وبوتقدیرده جزانك
انتفاسی انتفاء قیدیله اولوب عدم خوفه مرتبط اولمیان عدم عصیان لازمکلور واکر ارتباط مذکور
معتبر اولمیوبده علی الاطلاقه اجرا اولنورسه جزا کرك مثبت وکرك منفی اولسون نفیده عموم
لازمکلور حاصلی جزاء مثبت ایله منفی بیننده بوبابده قطعاً فرق کوریله‌من واما نظم جلیلده
❊ ان شر الدواب عندالله الصم البکم الذین لایعقلون ولو علم الله فیهم خیرا لاسمعهم ولو اسمعهم لتولوا ❊
قول شریفنده بعضلر دیمشدرکه اشبو نظم کریم صورت قیاس اقترانیده اولوب بوصورتده
. لوعلم الله فیهم خیرا لتولوا . مفهومنی منتج اولمقلغی ایجاب ایدر بو ایسه محالدر زیرا علم الهی انلردن
خیر اوزرینه شامل اولسه تولی واعراضلری حاصل اولمیوب بلکه انقیادلری حصوله کلور وبوندن
جوابده دینلمشدرکه نظم مذکورده اولان مقدمتین مهمله اولوب وقیاس اقترانیده کبرای شکل اول
کلیه اولمق واجبدر تسلیم ایدلمکه مقدمتین کلیه اولسونلر لکن لزومیه اولدقلرینی تسلیم ایتمیز
قیاسك لزومیه‌یی انتاجی ایسه انجق لزومیتین ایله اولور تسلیم ایدلمکه کلیهٔ لزومیه اولسونلر لکن
نتیجه‌نك فسادی مسلم اولمیوب بلکه صحیحه‌در زیرا انلرده خیر اولمامسیله جناب باری‌نك انلرده خیر بیلمسی
محالدر ومحال محالی مستلزم اولمق جائزدر بوصورتده . لوکان زید حمارا لکان ناهقاً . قولنك نظیری
اولوب بو ایسه صحیحدر لکن سؤال وجوابدن هرایکیسی غلطدر زیرا لو کلمه‌سی کلام فصحاده
قیاس اقترانیده مستعمل اولمیوب انجق کندوسندن نقیض تالی استثنا اولنان قیاس استثنائیده استعمال
اولنور زیرا کلمهٔ مذکوره . لامتناع الشیء لامتناع غیره . ایچون اولوب وبو معنایه اولمسندن ناشی نقیض تالینك
استثناسی تصریح اولنمز وخصوصیله کلام حکیمده کندوسنده شرائط انتاج اهمال اولنان قیاسدر دیو
اعتقاد اولنمسی نوجهله صحیح اوله‌بیلور ونتیجه ویرمیان قیاسه نه فائده ترتب ایدرکه ترکیب قیاس

انجق

انجق حصول نتیجه ایچوندر بلکه حق اولان . ولو علم الله فیهم خیرا لاسمعهم . قولی قیاس اولدیغی
مسلم اولمیوب بلکه قاعدهٔ لغت اوزره لانتفاء الثانی لانتفاء الاول معناسنی افاده ایچون واردر
بوصورتده معنی . لوعلم الله فیهم خیرا لاسمعهم . لکن . لم یعلم خیرا فی الاسماع فلم یسمع . مفادنده اولوب
عدم اسماعه سبب خیره عدم علم اولدیغی افاده ایدر بعده . ولو اسمعهم لتولوا . قول شریفیله کلام
آخر اوله‌رق بدأ اولنمشدر بودخی . لولم یخف الله لم یعصه . طریقه‌سنده اوله‌رق علی تقدیر الاسماع
تولی لازم اولمسیله عدم اسماع تقدیرنده لزوم تولی اولوبده اوله‌جغنی انبا ایدرك بوصورتده تولی
دائمی اولور شارح مرحوم بو وجهله کلام قومی بیاندنصکره محصول قریحه‌سی اوله‌رق دیرکه
جائزدرکه تولینك انتفاسی اسماعك انتفاسی سببیله اولسون نته‌کیم لو کلمه‌سنك مقتضای اصلی
بودر زیرا . تولی . برشیدن اعراض وعدم انقیاد معناسنه اولوب مطلق تکذیب وانکار حق معناسنه
دکلدر بوصورتده خیر انلره اسماع اولنمدیغی صورتده انلردن تولی واعراض تحقق ایتمیوب
وبوندن تحقق انقیاد دخی لازمکلمز زیرا برشی ایچون انقیاد وعدم انقیاد طرفین نقیض اولمیوب
اوشیئك عدمیله ایکیسنك دخی ارتفاعی جائزدر حاصلی تولی اعراض عن الشیء معناسنه اولوب
بوتقدیرده لو کلمه‌سی معنای مشهورنده اولمسی جائز اوله‌رق مقصود خارجده اسماعك انتفاسندن ناشی
خارجده تولینك انتفاسنی اخبار اولور ومقصود لاجل الاستدلال اولك نفس الامرده ثانی‌یی
استلزامنی بیان اولمیوب بلکه خارجده انتفائین معلومین بیننده اولان مسببیت وملزومیت معلوم
اولمسی ایچون بینلرنده اعتبار لزوم وسببیتدن عباره اولمسیله بونلردن قیاس منتظم اوله‌من اکر
سؤال اولنورسه که انتفاء تولی واعراض خیر اولوب حالبوکه لاخیر فیهم بیورلمشدر جوابنده
دیرزکه بسبب انتفاء الاسماع انتفاء تولی خیر اولدیغی مسلم دکلدر زیرا جائزدرکه انتفاء تولی
اسماعه عدم اهلیتلری سببیله اولسون عدم تولینك خیر اولمسی ایسه اسماعه اهلیتلری اوله‌رق
کندولرینه امر ونهی وتصدیق بالرسل امثالی برشی اسماع اولنوبده اوشیئه منقاد اوله‌رق عدم
اعراضلریله اولور بوکلامك نظیری مثلا . لاخیر فی فلان لوکان به قوة لقتل المسلمین . قولی
اولوب زیرا عدم قوت واقتدارندن ناشی عدم قتل مسلمینده برخیر یوقدر ❊ واما ولو جعلناه ملکا
لجعلناه رجلا ❊ قول شریفی . لولم یخف الله . حدیث شریفی قبیلندن اوله‌رق . لوجعلنا
الرسول ملکا لکان فی صورت رجل فکیف اذا کان انسانا . مفادنده اولمسی صورتنه محتمل
اولدیغی کبی لو کلمه‌سنك معنای اصلیسی اولان انتفاء شرط وجزایه دخی حملی محتمل اوله‌رق
معنی . لوجعلنا الرسول المرسل الیهم ملکا لجعلنا ذلك الملك فی صورت رجل . مفهومنده اولور
قال رحمه الله (فیلزم عدم الثبوت والمضی فی جملتیها) یعنی چونکه لو کلمه‌سی مضمون جزانك
حصولنی مقطوع الانتفا اولان مضمون شرطك ماضیده فرض اولنان حصولنه تعلیق ایچون
اولدیسه شرط ایله جزاسنك عدم ثبوتی وجملتینك فعلیهٔ ماضویه اولمسی اقتضا ایدر تاکه غرضه
موافق اوله زیرا . ثبوت . تعلیق حصول فرضی‌یه و . استقبال . مضیه منافی اولوب حالبوکه
کلمهٔ مذکوره‌یی اتیاندن غرض بومنوال محرر مضمون جزانك حصولنی مقطوع الانتفا اولان مضمون
شرطك ماضیده فرض اولنان حصولنه تعلیقدر بناء علیه کلمهٔ مذکوره جملتینده فعلیهٔ
ماضویه‌دن عدول انجق برنکته‌یه مبنی اوله‌بیلور وبوقول مذهب جمهوردر واما مبرد کلمهٔ
مذکوره‌نك . ان . کبی استقبالده دخی استعمالنه قائل اولوب وبو استعمال هرنقدر قلت اوزره ایسه‌ده
کلام فصحاده ثابتدر دیو بیان ایلمشدر « اطلبوا العلم ولو بالصین » قول نبویسی کبی . ولو
یکون العلم فی وقت طلبکم بالصین . دیمکدر وحدیث آخرده « وانی اباهی بکم الامم یوم القیمة
ولو بالسقط » واقع اولمشدر وابو العلانك * ولو وضعت فی دجلة الهام لم تفق * من الجرع الا
والقلوب خوال * بیتنده دخی واقع اولمشدر مراد مفارقت بغداد اوزره تأسفنی ورکابنك ماء
دجله‌یه شوق وتلهفنی وصف اولوب ان وضعت معناسنه اوله‌رق لو ایله اتیانی رکابنك ماء دجله‌یه

مقطوعه حکم انتفاسی اولوب منقطع حصولی وامید ورجا حاصل رأس استقالرندن ایله هامه وضع
عن الجرع . لم تفق رأس معناسنه‌در . هامه . و . عطش . جرع . قصد ایچوندر افاده یی اولدیغی
. او وردت بیت معنای معری دیوان شارح ❊ کنایه‌در اخراجلرندن عدم رأسلرینی دجله‌دن ماء رکائبك قولی
عن قلو بها وخلت اوطانها میاه من وسلت لجدته شاربة رؤسها فیها ووضعت الدجلة الابل هذه
ورود نهرینه دجله بغدادده ابلار اشبو اکر مفادی که ایلمشدر وتحریر ضبط اوزره اولمق . ذکراها
ایله رأسلرینی وضع ایدرك ایچسه‌لر نهر دجله‌یی قورودوب تمنی ایتدکلری میاه وطندن متسلی
وانك ذکریله حینندن خالی اولورلر دیمکدر قال رحمه الله (فدخولها علی المضارع فی نحو * او
الله یستهزئ * کما فی قوله تعالی وقتاً فوقتاً فیما مضی الفعل استمرار لقصد * لعنتم الامر من کثیر فی یطیعکم
بهم *) امدی ❊ لو یطیعکم فی کثیر من الامر لعنتم ❊ قول شریفی امثالنده لو کلمه‌سنك مضارعه
دخولی ماضیده فعلك وقتاً بعد وقت استمرارینی قصد ایچوندر یعنی بنه او کندی معناسنده
اولوب وموقع ماضیده اولان مضارع ماضاده استمرار تجددی یی افاده ایچوندر زیرا اصحاب کزین
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتنك مراد ومقصدلری استصواب ایتدکلری امور اوزره
ذات اقدس جناب پیغمبرینك استمرار عمل وموافقتی وظهورایده‌جك کافهٔ رأیلرینك نزد حضرت
پیغمبریده معمول به اولمسیدر ومراد اصحاب کرام بومرکزده اولدیغنه . فی کثیر من الامر . قولی
دلیلدر زیرا کثیردن مراد محتاج رأی اولان حوادثدر ❊ مفهوم آیت اصحاب کرامه خطاب اولنه‌رق
اکر نبی علیه السلام محتاج رأی اولان حوادثده سزك رأیکزله مستمرا عامل اولوب هر بار رأی
وتدبیرکزه اتباع ایلسه سزلر جهد وهلاکده واقع اولوردیکز لکن نبی علیه السلامك سزه اطاعت واتباع
اوزره استمرارینك انتفاسی و یاخود اطاعتکزدن امتناع وانتفا اوزره استمراری سببیله عنت وهلاککز
منتفی اولمشدر دیمك اولور بو وجهله استمرارزی فعل طاعت وفعل امتناع طاعت بیننده
تردیدمزك سببی ایراد اولنه‌جق سئوال وجوابدن معلوم اولور وقصد استمرار ایچون مستقبل
ایرادنده ❊ قول شریفی دخی نظم مذکورك نظیریدر زیرا منافقینك ❊ انما
نحن مستهزؤن ❊ قوللرینی حکایه‌دنصکره قول منافقینه مطابق اوله‌رق اسم فاعل ایرادیله . الله
یستهزئ ❊ بیورلیوب استهزائك وقتاً بعد وقت تجدد وحدودثنی قصد ایچون صیغهٔ مضارع اتیانیله
. الله یستهزئ . بیورلمشدر . استهزاء . سخریه واستخفاف اولوب معناسی انلره انزال هوان
وحقارتدن عبارتدر خارجده دخی منافقین حقنده اولان نکایات الهیه و بلایای نازله بو وجهله
وقتاً فوقتاً متجدد وحالاً فحالاً حادث اولور اکر سئوال اولنورسه که مصنفك . لقصد استمرار
الفعل . قولنده اولان فعل ایله مرادی مثلا اطاعت اولوب معنای نظم مذکور . انتفاء عنتکم
بسبب انتفاء استمراره علی طاعتکم . دیمك ایسه صاحب مفتاحك . المعنی ان امتناع عنتکم باستمرار
امتناعه عن اطاعتکم . قولنه منافیدر زیرا بو صورتده استمراری قصد اولنان فعل قول مصنف
اوزره فعل اطاعت وقول سکاکی اوزره امتناع طاعت اولوب یکدیکره مخالفدر واکر فعل
مذکور ایله مرادی قول سکاکی وجهله امتناع طاعت اولوب . استمرار . طاعتدن امتناعه راجعدر
دیمك ایسه بومعنی مفهوم کلامنك مخالفیدر زیرا مضارع استمراری مفید اولمسیله لو کلمه‌سی داخل
اولدیغی کبی امتناع استمراری افاده ایدوب بوقسه استمرار امتناعی افاده ایتمز جوابنده دیرزکه
ظاهر اولان اول اولوب استمراری قصد اولنان فعلدن مراد فعل طاعتدر وثانی ایچون دخی وجه
صحیح واردر زیرا مضارع مثبت استمرار ثبوتی افاده ایتدیکی کبی مضارع منفی دخی استمرار نفیی
واو زرینه داخل اولان لو بحسب الاستعمال استمرار امتناعی مفید اولمسی جائزدر نته کیم جملهٔ
اسمیه‌لر ثبوت ودوام وتأکید افاده ایدرك او زرینه حرف نفی داخل اولدیغی کبی نفیك تأکید وثباتی
مفید اولوب تأکید وثبوتی نفی ایچون اولمز بو سببدننشی نظم جلیلده ❊ وماهم بمؤمنین ❊ قول
شریفی وجه آکد وابلغ اوزره . انا آمنا . قوللرینی رددر دینلدی و . مازیدا ضربت . و . ما زید

مردت . قوللرمز اختصاص نفی ایچون اولوب نفی اختصاص ایچون دکلدر حالبوکه بدون حرف
النفی اختصاصی مفیددر وبونك نظائری کلام عربده چوقدر قال رحمه الله (وفی نحو
* ولوتری اذ وقفوا علی النار * لتنزیله منزلة الماضی لصدوره عمن لاخلاف فی اخباره) ولو .
کلمه‌سنك ❊ ولوتری اذوقفوا علی النار ❊ نظم شریفی امثالنده مضارعه دخولی مضارع و یاخود
کلامك اخبارنده خلاف متصور اولمیان ذاتدن صدور ایتمسندن ایچوندر که اخبار ایدن عالم غیب
سموات وارضین اولان جناب رب العالمین اولمسیله وقوعنی اخبار ایلدیکی مستقبل ماضیٔ متحقق
الوقوع منزله‌سنده‌در . ولوتری . ایله خطاب نبی علیه الصلوة والسلامه و یاخود هر براهل رؤیته‌در
جواب . لو . ومفعول . تری .. محذوف اولوب . ولوتری المجرمین فی وقت وقوفهم علی النار لرأیت
امرا فظیعا . تقدیرنده‌در . وقفوا . لفظی . وقفته علی کذا . قوللرندن اولوب فلان شیئی تعریف
وتفهیم ایتدم دیمکدر یعنی نار جهنم مجرمینه ارائه اولنوب حتی که معاینه وزیر قدملرنده اولمق
صورتیله مطلع قلنه‌رق یقیناً مشاهده ایلدکلری و یاخود نار جحیمه ادخال اولنوب مقدار عذابنی
بیلدکلری حینده اکر انلرك احوالی عکس انداز مرایای نظر ورؤیتك اولسه البته دائرهٔ تصور
وتعبیراته کنجیده وحیطهٔ قیاس وعبارات رسیده اولمیه‌جق برامر عجیب وشنیع مشاهده ایدردك
دیمکدر بو حال اوزره رؤیت کفار ایسه روز قیامتده اوله‌جغی جهتله امر مستقبل اولوب لکن
ماضیٔ محقق منزله‌سنده قلنه‌رق ماضی یه مختص اولان . لو . و . اذ . کلمه‌لری استعمال اولنمشدر
واشبو . لو . و . اذ . لفظلرینك ارادنه نظرا مناسب مقام اولان صیغهٔ ماضی ایله . ولو رأیت . بیورلمق
ایدیسه‌ده لفظ مضارعه عدول ایله . ولوتری . بیورلمسی خلافدن منزه اولان ذات بارینك کلامی
اولمسنه مبنی اوله‌رق عند باریده مضارع ماضی منزله‌سنده‌در امدی . ولوتری . لفظی حقیقتده
مستقبل وبحسب التأویل ماضی اولوب کأن اوقات مذکوره‌ده رؤیت مجرمین منقضی اولمشدر
لکن سن رؤیت ایتمدك اکر رؤیت ایتمش اولیدك برامر عجیب مشاهده ایدردك مفهومنده
اولور وستیر اولمیه‌که اکر نظم مذکورده خطاب نبی علیه السلامه اولوب لو کلمه‌سی تمنی‌یه حمل
اولنسه مانحن فیه اوزره استشهاده صالح اولمز زیرا لو تمنی ماضی‌یه داخل اولدیغی مثللو مضارعه
دخی داخل اولور ❊ ودوا لو تدهن فیدهنون ❊ نظم شریفنده اولدیغی کبی قال رحمه الله
(کمافی * ربما یود الذین کفروا *) یعنی ❊ ولوتری اذ وقفوا ❊ نظم جلیلنك مضارعی ماضی منزله‌سنه
تنزیله حمل اولنمسنك نظیری ❊ ربما یود الذین کفروا ❊ نظم شریفیدر زیرا بصریوندن
ابن سراج وایضاح جملده ابوعلی فارسی ما لفظیله عملدن مکفوفه اولان . رب . کلمه‌سندن صکره
واقع اولان فعلك ماضی اولمسی واجبدر زیرا کلمهٔ مذکوره ماضیده تقلیل ایچوندر دیو جزم
ایلدیلر وایضاح جملك غیریده ابوعلی وتابعلری کلمهٔ مذکوره مابعدنده وقوع حال واستقبالی
تجویز ایلدیلر امدی . ربما یود الذین کفروا . قول شریفی بصریونك اشبو قولیندن قول
اول اوزره مضارعی ماضی منزله‌سنه تنزیل قبیلندن اولور وعند الکوفیین بتقدیر کان . ربما
کان یود . اولوب . ربما . لفظندنصکره . کان . نك کثرت استعمالندنناشی حذف اولنه‌رق بوصورتده
ماضیٔ مقدره داخل اولمش اولور واما مابی یود ایله نکرهٔ موصوفه قیلوب . رب . لفظنك متعلق
محذوف اوله‌رق . رب شیٔ یود الذین کفروا تحقق وثبت . تقدیرنده‌در دینلمك تعسف ونظمك بتر وقطعنی
موجبدر ونظم مذکورده . رب . کلمه‌سی تقلیل نسبت ایچوندر یعنی کفارك مسلمین اولمقلغه ودادلرینك
استیلای دهشت واضطراب ایله ذهاب عقوللری زمانه نسبتله احیان قلیله‌ده وقوعنی افاده ایچوندر
شویله که اهوال قیامت انلری مدهوش ومبهوت ایدرك احیانا جزؤی افاقت کسب ایلدکلرنده مسلمین
اولملرینی تمنی ایدوب کاشکی بزده دنیاده مظهر شرف اسلام اولمش اوله ایدك دیرلر و . رب .
کلمه‌سی هرنقدر تکثیرده شایع الاستعمال اوله‌رق حقیقته ملحق اولمش ایسه‌ده اصل وضعی
تقلیل ایچون اولمسیله وضع اصلیسنه نسبتله نظم مذکورده تکثیر ایچون مستعار اولقلغی

دخی جائزدر وابن حاجب مضارعه داخل اولان قد کلمه‌سی بعضاً تقلیلدن تحقیقه نقل اولندیغی کبی اشبو . رب . کلمه‌سنك دخی تقلیلدن تحقیقه نقل اولندیغی ذکر ایتمشدر ولو کلمه‌سی اسلامه ودادلرندن حکایه اوله‌رق تمنی ایچون اولمسنه مبنی موضع حالده بولنسان ﴿ لوکانوا مسلمین ﴾ جمله‌سی دلالتیله . یود . فعلنك مفعولی محذوفدر وصیغهٔ غیبتله . لوکانوا . بیورلمسی نفسلرندن اخبار اولدیغنه مبنیدر نته‌کیم بطریق الاخبار صیغهٔ غیبتله . حلف بالله لیفعلن . دینلور واگر . لافعلن . دینلسه ینه سدید وحسن اولور واما یود فعلی کبی کندوسندن معنای تمنی فهم اولنان فعلدنصکره واقعه اولان . لو . کلمه‌سی حرف مصدریه اولوب مابعدنی تقدیر مصدرده قیاسی زعم ایدن کمسه‌یه کوره . یود . فعلنك مفعولی . لوکانوا مسلمین . اولوب . ربما یودون کونهم مسلمین . تقدیرنده اولور قال رحمه الله (اولاستحضار الصورة کما قال الله تعالی * فتثیر سحابا * استحضار تلك الصورة البدیعة الدالة علی القدرة الباهرة) . لتنزیله . قولنه معطوف اولوب یاخود ذکر اولنان ﴿ ولو تری اذ وقفوا علی النار ﴾ نظم جلیلنده لو کلمه‌سنك مضارعه دخولی حال هول محشرده کفار خاکسار ایله ظلمه ومجرمینك قدرت باهرهٔ الهیه‌یه دلالت ایدن صورت بدیعه‌لرینی استحضار نکته‌سنه مبنیدر دیمك اولور یعنی کفار تبهکار نار جحیم اوزره واقف اوله‌رق ﴿ یالیتنا نرد ولانکذب بآیات ربنا ﴾ قوللریله اظهار کمال ندامت وظلمه ایستادهٔ حضور کبریا ومجرمین نکس رؤس ایله سر بجیب حجاب وحیا اوله‌رق ضعفاسی کبراسنه ﴿ لولا انتم لکنا مؤمنین ﴾ خطاب عتابیله ابراز غیظ وعداوت ایلدکلری حالده انلرك رؤیت وتماشای صورت غریبه‌سنی مدلول لفظ مضارع اولان زمان حالده استحضار ایچوندر نته‌کیم ﴿ والله الذی ارسل الریاح ﴾ قول شریفندنصکره لفظ مضارع ایله ﴿ فتثیر سحابا ﴾ بیورلمشدر . ارسل . لفظی ایسه ماضی اولوب مناسب اولان . فاثار . بیورلمق ایدی لکن سحابك بین السماء والارض ریاحه مسخر اوله‌رق کیفیت مخصوصه وانقلابات متفاوته اوزره اثاره وتحریکی صورت بدیعه‌سنی استحضار ایچون . فتثیر . لفظ مضارعیله اتیان بیورلمشدر زیرا مضارع مشاهده شاننده اولان حال حاضره دلالت ایدر صیغه اولمسیله کأن مشاهدهٔ سامعین ایچون لفظ مضارع ایله صورت مذکوره استحضار اولنمش اولور وبونکته‌یی التزام انجق غرابت ویا فظاعت وبا خود بونلرك امثالندن ایچون مشاهده‌سنه اهتمام اولنان امرده اولور وکلامده کثیر الوروددر وبعض کره لو کلمه‌سنك مضارعه دخولی اخبار اولنان فعلك کمال فظاعتندن ناشی لفظ ماضی ایله تعبیردن احتراز اولنه‌جق حیثیده اولمسنه مبنی اولور زیرا ماضی هرنقدر لوکلمه‌سندنصکره واقع اولسه‌ده هیئت لفظی جهتله فی الجمله وقوعه دلالت ایدر نته‌کیم . لقد اصابنی حوادث لوبقی الی الآن لما بقی منی اثر . دینلور زیرا . لوبقی . دینلسه فی الجمله وقوع بقایه دلالت ایدر خفی اولمیه که بعضاً عدم ثبوتدن یعنی تجدد وحدوثدن عدول ایچون جملهٔ جزئیه اسمیه قلنور نته‌کیم ﴿ ولو انهم آمنوا واتقوا لمثوبة من عند الله خیر ﴾ قول شریفنده مثوبتك ثبوت واستقرارنه دلالت ایچون جملهٔ اسمیه‌یه عدول ایله . لمثوبة . بیورلمشدر وشرط محذوف اولوب . ولوثبت انهم . تقدیرنده‌در ومصنفك بوکا عدم تعرضی ظهورندن ایچوندر واما جملهٔ اولی یعنی شرطیه البته فعلیه اوله‌رق واقع اولوب قطعاً عدول اولنمز ونظم مذکورده شرط محذوف اولوب . لوثبت انهم آمنوا . تقدیرنده‌در قال رحمه الله (واما تنکیره فلارادة عدم الحصر والعهد کقولك زید کاتب وعمرو شاعر) واما مسندك نکره اوله‌رق ایرادی حال تعریفنده فهم اولنه‌جق حصر وعهدك عدمنی اراده ایچوندر . زید کاتب . و . عمرو شاعر . کبی واشبو عدم ارادهٔ حصر وعهددن ناشی تنکیر مسند مسندك معرفه ونکره‌دن هر ایکی صورتله ایرادی صحیح اولان مقامده اولوب وبومقامده مسند انجق لام واضافه‌دن بریله تعریف اولنه بیلور واشبو لام وبا اضافه ایله تعریف ایسه جنس وعهد ایچون کاوب وتعریف جنسی بعضاً حصر افاده ایدر امدی بومقامده مسندك نکره اوله‌رق ایراد ایدلمسی تعریف جنسیدن مستفاد اوله‌جق حصرك

عدمیله

عدمیله تعریف عهدی ایله مفاد اولان عهدك عدمنی افاده ایچون اولوب مراد بونلرك عدمنی اراده اولور واسم منکرله ایراد اولنان شیئك متکلم عندنده معهود ومعلوم اولدیغی حالده حکایه قصدیله نکره ایرادی دخی اشبو واما تنکیره قولنده داخلدر مثلا . برکمسه . عندی رجل . دیسه اوکمسه‌یی تصدیق ذیلنده . الذی عندك رجل . دیرسین مع ما بوکه رجل مذکور زید اولدیغی معلومك اولوب لکن قائل مذکورك کلامنده لفظ مذکور نکره اوله‌رق ایراد اولنمسیله صورت سابقه‌یی استبقا ایله برابر قول اولی نقل وحکایه قصد ایدرك سن دخی نکره ایراد ایتمش اولورسون چونکه حکایه غیرك کلامنی استبقاء صورتیله برابر نقل ایتمکدن عباره اولوب وبلیغ اولان کمسه‌نك جهت تعریفه علمیله برابر صورت سابقه‌یی یعنی تنکیری استبقا ایلمسی انجق متکلمك تنکیردن قصد ایلدیکی ارادهٔ عدم حصر وعهد وباخود تفخیم ویا تحقیر امثالی معنالری استبقا ایچون اولور قال رحمه الله (اوللتفخیم نحو * هدی للمتقین *) وباخود تنکیر مسند تفخیم ایچون اولور ﴿ هدی للمتقین ﴾ قول شریفی کبی یا مبتداء محذوفك وباخود ﴿ ذلك الکتاب ﴾ قولنك خبری اولوب شان هدایت وبلکه شان قرآنی تفخیم ایچون تنکیر اولنمشدر وباخود تنکیر تحقیره دلالت ایچون اولور . مازید شیئا . کبی یعنی شیء عظیم اولمدقدن فضله شیء حقیر دخی اولیوب بلکه معدومانه ملحقدر دیمك مفادنده‌در وبیان صاحب مفتاح اوزره بعضاً تنکیر مسند مسند الیه نکره اولمسندن نشئت ایدر . رجل من قبیلة کذا حاضر . کبی زیرا مسند الیه نکره اولدیغی حینده تنکیر مسند واجبدر چونکه مسند الیه نکره ومسند معرفه اولمسی استر عقلا ممتنع واستر غیر متعذر دینلسون کلام عربده موجود ومستعمل دکلدر وقطامینك . ولاتك موقف منك الوداعا . وحسان بن ثابتك . یکون مزاجها عسل وماء . قوللری باب قلبدن اولدقلرینك بحثی مرور ایلدی لکن شارح مرحوم دیرکه مسند الیه نکره ومسند معرفه اوله‌رق کلام عربده موجود اولمامسیله علی الاطلاق حکم صحیح اولمز زیرا اهل عرب مبتدا اسم استفهام اوله‌رق نکره وخبر معرفه اولمسنی تجویز ایدرك . من ابوك . و . کم درهما مالك . وکذلك . ای شیء الذی صنعته . معناسنه اولمق اوزره . ماصنعت . قوللرینك جمیعنده اسم استفهام مبتدا ومابعدنده اولان معرفه خبر اولدیغنی تصریح ایلمشلردر وبعضیلر مبتدا نکره وخبر معرفه اولمسنك عقلا امتناعنه ایکی وجهله استدلال ایتمشلردر اما وجه اول زیرا مسند الیهده اصل اولان معلوم اولمسیدر چونکه برشی اوزرینه حکم اوشیئه علمی مستلزمدر ومسندده اصل اولان تنکیر اولوب معرفی اخبارده برفائده یوقدر وبوایکی اصله مخالفتی ارتکاب عند العقل مستبعددر واما وجه ثانی برشیئك احکامندن برحکمه علم اوشیء اوزرینه حکم مذکور ایله عقلك جواز حکمنی مستلزم اولور واوشیء اوزرینه حکم عقلك جوازی اوشیئه علمی مستلزمدر زیرا معلوم اولمیان شیء اوزرینه بوجه من الوجوه حکم ممتنعدر لکن بو دلیلدن ایکیسی دخی غایت فساده‌در اما فساد اول زیرا مسند الیهك معلوم اولمسی اسم معرف اولمقلغنی مستلزم اولمیوب نکرهٔ مخصصه وبلکه نکرهٔ محضه دخی من وجه معلومدر وبرشیء اوزرینه حکمك مقتضی اولدیغی بالکز بوجه ما معلوم اولمسیدر وهمده مستدل مرقومك ذکر ایتدیکی کلامك صحتی تقدیرده بالکز مبتدا نکره وخبر معرفه واقع اولمسنك استبعادنه دلیل اولوب مطلوب ایسه بونك امتناعیدر واما ثانیده اولان فساد زیرا دلیل ثانی بالکز محکوم علیه معلوم اولمسنك وجوبنه دلالت ایدوب بو ایسه وجه اولك بیان فسادنده ذکر اولندیغی اوزره معرفه اولمقلغنی مستلزم اولمز شونکله برابر که مستدل مرقومك ذکر ایلدیکی اوزره برشیء اوزرینه حکمك جوازی اوشیئه علمی مستلزم اولدیغی ممنوع اولوب بلکه جواز حکمك استلزام ایلدیکی اوشیئه علمك جوازی اولوب بو ایسه معلوم اولمقلغنی موجب اولمز قال رحمه الله (واما تخصیصه بالاضافة او الوصف فلکون الفائدة اتم) واما مسندك زید غلام رجل کبی اضافه

ویاخود . زید رجل عالم . کبی وصف ایله تخصیصی فائده ٔ خبر اتم اولمسیچوندر زیرا زیاده ٔ خصوص
انمیت فائده یی موجب اولدیغی مرور ایلدی وستر اولمیه که معمولات مسنددن حال ومفاعیل
امثالی مقیداتدن واضافه ووصف مخصصاتدن قلنمسی اصطلاح مجرد اولوب والاهر برمقید مخصص
وهر برمخصص مقیددر وبعضیلری بووجهله تغایر تعبیرینک سببینی بیان ایله دیمشلردرکه عندلرنده
تخصیص نقص وتقلیل شیوعدن عباره اولوب وفعلده شیوع اولمیه رق یالکز مفهومه دلالتله
عارض اولان حال اومفهومی قید ایدر وصف ایسه کندوسنده شیوع اولان اسم ایچون اتیان
اولنه رق اشبو اسم شایعی تخصیص ایدر لکن بوکلام وهمدر زیرا قائل مرقومک شیوع ایله
مقصودی کثرته دلالتی اعتباریله شیوع وشمول معناسنه ایسه وهم مذکور ظاهر اولوب اسمده دخی
وصفک تخصیص ایلدیکی اشبو شیوعک وجودی غیر مسلمدر زیرا ایجابده اولان نکره دخی کثرت
وشیوعه دلالت ایتمز بوصورتده رجل عالم قولنده اولان وصف مخصص اولمامسی لازمکلور واکر
من غیر دلالة التعیین هر بر فرد مفروض اوزره احتمال صدق اعتباریله شیوع دیمکسه بو شیوع فعلده
دخی موجوددر زیرا جائنی زید قولمزده مجیء حالت رکوب وغیریسنده اولمقلغیه وطاب زید قولمزده
طیب جهت نفس وغیریسندن اولمسنه محتملدر بوصورتده حال وتمییز وجمیع معمولاتده تخصیص
موجود اولوب بطریق الوصف . ضربت ضربا شدیدا . قولمزک صحتیله دخی معلوم اولور زیرا اکر
شیوع موجود اولمسه وصف ایله تخصیص صحیح اولمامق اقتضا ایدر ایدی قال رحمه الله (واما
ترکه فظاهر مما سبق) واما مسندک اضافه ووصف ایله عدم تقییدی تربیهٔ فائده دن مانعک وجودی
ایچون ترکک تقیید مسندده سبقت ایدن کلامدن ظاهر وتکراره غیر مفتقردر قال رحمه الله (واما
تعریفه فلافادة السامع حکما علی امر معلوم له باحدی طرق التعریف باخر مثله) واما مسندک
معرف اولهرق ایرادی طرق تعریفدن بریله سامعک معلومی اولان برامر اوزرینه طرق تعریفدن
بریله معلوم سامع اولمقده امر اولک نظیری اولان دیکر برامر ایله حکمی سامعه افاده ایچوندر
محکوم علیه اولان امرک طرق تعریفدن بریله معلوم اولمسیله قید ایلمسی مسندک تعریفی عندنده
مسند الیه دخی معرفه اولمسنک وجوبنه اشارتدر زیرا جمله ٔ خبریه ده مبتدا نکره وخبر معرفه اولمسی
کلام عربده غیر موجود اولوب فقط جمله ٔ انشائیه ده وقوعنه دائر کلام سبقت ایلمشدر واشبو
امر بنده اولان طرق تعریف متحد ومختلف اولمقدن اعمدر . ازاکب هو المنطلق . و. زید هو
المنطلق . کبی اولده ایکیسیده متحد اولهرق معرف باللام اولوب ثانیده مسند الیه علم ومسند معرف
باللامدر امر محکوم بهدن آخر لفظیله تعبیری هرنقدر محکوم به وعلیهک بحسب الصدق
والذات لزوم اتحادلری معلوم ایسه ده کلام مفید اولمق اوزره بحسب المفهوم وجوب مغایرتلرینه
اشارتدر . انا ابوالنجم وشعری شعری . قولی امثالی باعتبار الحالین حذف مضاف ایله متأول اولوب
. شعری الان مثل شعری فیما کان . تأویلنده در یعنی شعرم زمان ماضیده نصل صفات کامله
ایله معروف ومشهور ایسه بنه اویله در دیمک اولور وبعضیلرک توهمی کبی بوتأویل کندوسنده
مبتدا وخبر متحد اللفظ اولان هر برمحلده لازم دکلدر زیرا . زید شجاع فمن سمعته یقاوم الاسد فهو
هو بعینه . قولنده . فهو هو . لفظلرینک اتحادیله برابر تأویل مذکوره حاجت اولمیوب زیرا
لفظلری هرنقدر صورتا متحد ایسه ده بونلردن بریسی . من سمعته . قولنده اولان منه وآخری زیده
راجع اولهرق من غیر تأویل مفیددر قال رحمه الله (اولازم حکم کذلک) حکما قولنه
معطوفدر یعنی یاخود تعریف مسند طرق تعریفدن بریله سامعک معلومی اولان برامر اوزرینه
امر مذکور امثلی اولان امر آخرله حکمک لازمنی یعنی حکم معلومی اولدیغنی سامعه افاده ایچون
اولور بوکلامده یعنی مسندک تعریفی سامعه حکم ویالازم حکمی افاده ایچوندر دینلمکده مبتدا
وخبرک معلوم اولملری کلامک سامعه فائده ٔ مجهوله یی مفید اولمسنه منافی اولمدیغنه اشارت واردر
زیرا سامعک کلامدن استفاده ایده جکی شی انجق خبرک مبتدایه انتسابی ویاخود بونسبته متکلمک عالم

اولمقلغیدر ونفس مبتدا وخبره علم احدهمانک آخره انتسابنه علمی موجب دکلدر الحاصل سامع
ایکی امره عالم اولوب لکن خارجده متعددمی اولملرینی تجویز ایتمسیله کلامدن بونلرک بحسب الذات
یعنی باعتبار ماصدق علیه وجودده متحد وغیر متعدد اولدقلرینی استفاده ایدر مثلا ذکر اولنه جق
زید اخوک مثالنده سامعک زید معلومی وکذلک برقرنداشی اولدیغی دخی مجزومی ایسه ده قرنداشی
معلومی اولان زید ایدوکی مجهولی اولمسیله زید اخوک قولندن قرنداشی معلومی اولان زید ایدوکنه
کسب معلومات ایدرک حکمی مستفید اولور واکرچه قرنداشی زید ایدوکی سامعک معلومی اولوب
فقط متکلم بوکا یعنی زید قرنداشی اولدیغنه واقف اولدیغی معلومی اولمسه اشبو زید اخوک
کلامندن زید کندوسنک قرنداشی اولدیغی متکلمک دخی معلومی اولدیغنی فهم ایله لازم حکمی
مستفید اولور قال رحمه الله (نحو زید اخوک وعمرو المنطلق باعتبار تعریف العهد والجنس)
ذکر اولنان حکم ویالازم حکمی افاده ایچون تعریف مسند . زید اخوک . وتعریف لام عهد وجنس
اعتباریله . عمرو المنطلق . قوللری کبیدر مثال اولده زید علمیتله واخوک اضافتله ومثال ثانیده
عمرو ینه علمیتله والمنطلق حرف تعریف ایله معروف اولوب عهد ویاجنسه محمولدر و. باعتبار
تعریف العهد والجنس . قولی بحث قصردن اتیان ایده جکی کلامه تمهید مقدمه اولوب قید
احترازی دکلدر ابی فراسک * فان تکونوا براء من جنایته * فان من نصر الجانی هو الجانی * قولی
تعریف عهد اوزرینه مسندک ایرادی امثله سندن اولوب . هو الجانی . قولی . هذا ذاک . و. ذاک
هذا . معناسی اوزره . هو هو . مفهومنده اولهرق ناصر جانی وجانی سبابدر وجنایتک جانی
وناصردن هر برینه آخره اضافه مقدارنجه اضافه اولنمسنک جوازنده بینلرنده فرق یوقدر دیمک
اولور وقول مذکورک . هو الکامل فی الجنایة المربی علی کل جان . یعنی جانی یه نصرت
ایدن کمسه جنایتده کامل وجنایتده هر بر جانی اوزره فائقدر معناسنه حمل اولنمسی دخی جائزدر
ومراد شاعر ناصرک بر جنایت ایشلدیکنی اخبار دکلدرکه حتی تنکیر مسندله هو جان دینلمک صحیح
اوله بیت مذکورده جزای شرط حذف اولنه رق مقامنه علتی قائم اولوب . فان تکونوا براء
من جنایته فی زعمکم فقد کذبتم لان من نصرا . تقدیرنده در * مفهوم بیت اکر سزلر کندی
زعمکزده جنایت مقتولدن تبرئهٔ ذمت داعیه سنده اولمق استرسه کز خلاف سویلرسکز زیرا جانی
ایله اصحاب جنایته نصرت ایدن کسان جنایتده سیان ویاخود ناصر جنایت اصل جانیدن اشددر
دیمک اولور ستر اولمیه که بعض کتبده اکر تعریف مسند طرق تعریفدن اضافه نک غیریله
اولورسه مسند ومسند الیهک معلومیتی واجب اولوب واکر اضافه ایله اولورسه یالکز مسند الیهک
معلومیتی واجب اولدیغی مذکور اولهرق لفظ ایضاح دخی بونی اشعار ایدر لکن . بامر معلوم علی آخر
مثله . قولی بوکلامدن آبی اولوب تعریف اضافه وطرق سائره دن فنقیسیله اولورسه اولسون معلوم
ومعهود اولمقلغنک وجوبنه دلالت ایدر وبونی نحاتک تعریف اضافت باعتبار العهددر دیو ذکرلری
تأیید ایلر زیرا . غلام زید . قولی انجق زیده نسبت غلامیتی اعتباریله بین المتکلم والمخاطب معهود اولان
غلام حقنده دینلوب یوقسه غلمان زیددن مطلقا برغلام حقنده دینلمز والا معرفه ایله نکره بیننده فرق
باقی قالمز شوقدر وارکه نحاتدن بعض محققین اصل وضع اضافه ده تعریف باعتبار العهداولوب
لکن بعضا کره معرف باللام کبی غلام معینه اشارت ایتمیه رک . جائنی غلام زید . دینلور وبو استعمال
هرنقدر وضع اضافه نک خلافی اوزره ایسه ده لکن کلامده کثیردر دیو ذکر ایلمشدر امدی
اشبو کتاب تلخیصک لفظی اصل وضعه وایضاحده . اولان کلام مصنف استعمال مذکوره ناظر
اولمش اولور لکن معرف بالاضافه اکر مسند الیه اولورسه الیه معلوم اولمسی لازمه دندر
مثلا مخاطبک اخی اولدیغی معلومی اولمیان کمسه یه اخوک زید دینلمز زیرا مخاطبک قطعا بیلدیکی
کمسه اوزرینه تعیین ایله حکم ممتنعدر قال رحمه الله (وعکسهما) دخی مثالین مذکورینک
عکسی اولان اخوک زید والمنطلق عمرو کبی تقدیمده ضابطه بودرکه برشیئک ایکی صفتی اولهرق

بوصفتلر طرق تعریفدن بر طریق ایله معلوم اولوب و سامع شیء مذکورك وصفین مزبوریندن
برله اتصافنی عارف اوله رق آخر ایله اتصافنی بیلیوب حتا که وصفین مذکورینك خارجده یعنی
نفس الامرده شیئین متعددین ایچون وصف اولمسنی تجویز ایلسه بو وصفلردن قنقیسی ایله ذاتك
اتصافی سامعك معلومی اولوب بحسب زعم المتکلم وصف آخر ایله اوشی اوزرینه حکمه طالب
اولسه وصف مذکور اوزرینه دال اولان لفظك تقدیمیله مبتدا قلنور و وصفین مذکورینیدن
کندوسیله ذاتك اتصافی مخاطبك مجهولی اوله رق ذاته ثبوت ویا نفییله متکلمك حکم ایتمککنه
طالب کبی اولدیغی وصفه دال اولان لفظ تأخیر اولنه رق خبر قلنور مثلا زید شخصیله و اسمیله
سامعك معلومی اولوب فقط کندوسنك برادری اولمقله اتصافی عندنده غیر معلوم اوله رق
بیلیوب متکلم تعریف مراد ایلسه . زید اخوك . دینور و اکر سامع کندوسیچون براخ اولدیغی
بیلوب لکن علی التعیین زید ویا آخری اولدیغی بیلمامسیله تعریف مراد اولنسه . اخوك زید .
دینلوب زید اخوك دینلمك صحیح اولمز و بو قاعده . رأیت اسودا غابها الرماح . قولنده منضبطدر
زیرا اسود ایچون برمیشه اولهجغی معلوم اولوب فقط نه اولدیغی معلوم اولمامسیله . رماحها
الغاب . دینلمك صحیح اولمز . اسود . اسدك جمعی اولوب مراد شجعان مبارزیندر و بو ضابطهدننشی
معربنك * یخوض بحرا نقعه ماؤه * بیتنده صواب اولان . ماؤه نقعه . دینلمك ایدی زیرا بحر ایچون
ما اولدیغی سامعك معلومی اولوب مطلوب اولان ماء مذکوری تعیینیدر دینلدی ومثلا سامعك
زید معلومی اولوب و اشخاص انساندن برشخصك انطلاقنی دخی بیلوب فقط زیدك منطلق
معهود اولمقله اتصافی معلومی اولمامسیله تعریفی مراد اولنسه . زید المنطلق . دینور و اکر منطلق
مذکور علی التعیین زید اولدیغی معلومی اولمیوب منطلق کیم اولدیغنك تعیینی طالب اوله رق
. من المنطلق . دیو سؤالنه مبنی تعریفی مراد اولنسه . المنطلق زید . دینلوب . زید المنطلق . دینلمك
صحیح اولمز انکچون ﴿ اولئك هم المفلحون ﴾ نظم جلیلنده صاحب کشافك اهل بلاددن
برکسنه تائب اولدیغی خبری بالغ اولمسیله تائب مذکور کیم اولدیغی سؤال ایتدیککی حینده
. زید التائب . دینلور دیمسی محل نظر اولوب حق کلام . التائب زید . دینلمسیدر سائر طرق تعریف
دخی بو مذکوراته مقیسدر قال رحمه الله (والثانی قد یفید قصر الجنس علی شیء تحقیقا نحو
زید الامیر او مبالغة لکماله فیه نحو عمرو الشجاع) ثانیدن مراد باعتبار تعریف العهد والجنس
قولنده اولان تعریف عهد اولوب یعنی مسندده تعریف جنس اعتباری بعض کره واقعه مطابق
اوله رق جنسك قصر تحقیقی ایله برشی اوزرینه قصرنی افاده ایدر مثلا امیر واحددن بشقه امیر
اولمدیغی حینده . زید الامیر . قولی جنس امیرك زیده قصر و حصرنی مفید اولوب مفروض
دخی امیر واحددن بشقه امیر اولمامسی اولدیغندن و اقعه مطابق اوله رق تحقیقا قصری افاده
ایدر ویاخود ذات جنسك اوشیده ویا اوشیئك جنس مذکورده کمالندن ایچون قصر محققله
اولمیه رق بطریق المبالغه جنسك برشی اوزرینه قصرنی افاده ایدر مثلا . عمرو الشجاع . قولی
شجاعتك عمروه قصر و حصرنی مفید اولوب لکن واقعهده امر بویله اولمیدرق شجاعتله متصف
دها سائرلری بولنمسیله مراد عمروك شجاعتده کمالنی افاده اولور بناء علیه کلامی شجاعتك عمرو
اوزره قصریله غیره عدم تجاوزنی ایهام ایدهجك صورتده ابراز و شجعان سائرهنك رتبهٔ کمالدن
قصورینه مبنی شجاعتلری معتدبها اولمدیغندن صرف عدم حکمنده اتخاذ ایدرسین وکذلك
معرف بلام الجنس مبتدا واقع اولدیغی وقتده دخی قصر مذکوری افاده ایدر . الامیر زید .
و . الشجاع عمرو . کبی و بو مثاللر ایله ذکر اولنان . زید الامیر . و . عمرو الشجاع . مثاللری بیننده
زید اوزره امارتك و عمرو اوزره شجاعتك قصرنی افاده ایتمکده فرق یوقدر چونکه اکر لام مقام
خطابده اولدیغی جهتله استغراقه حمل اولنورسه قصری افادهسی ظاهردر زیرا بو صورتده
. الامیر زید . و . الشجاع عمرو . قوللری . انت الرجل کل الرجل . طریقهسی اوزره . کل امیر زید . و . کل عمرو

شجاع

شجاع . منزلهسنده اولور . کل الرجل . الرجل ایچون صفت اولوب معناسی جمیع رجالده اولان
خصال خیرسنده اجتماع ایتمشدر دیمکدن عبارهدر و لام استغراقه اکثر لام جنس اطلاق اولندیغی
جهتله استغراقه حملی تقدیرده ما نحن فیهمزدن خارج اولمسیله سؤال وارد اولمز واکر مثالین
مذکورینده اولان لام جنس و حقیقته حمل اولنورسه مفادی زید ایله جنس امیر و عمرو ایله جنس
شجاع خارجده متحدلردر دیمك اولور زیرا وجود خارجیده بربرندن متمیز اولان شیئیندن احدهمانك
آخره حملی ممتنع اولدیغی ظاهر اولمسیله محمولك موضوع ایله وجودده اتحادی ضروری و جنسك
اتحادی افرادندن برفردك آخره عدم صدقنی مقتضیدر چونکه بدون تحقق الجنس تحقق فرد
ممتنعدر بو تقدیرجه جنس امیر و شجاع انجق زید و عمروك تحقق ایلدیکی محلده متحقق اولمسی واجب
اولور معنای قصر دخی بوندن عبارهدر اکر سؤال اولنورسه که بو دلیل بعینه خبر منکرده
دخی جاری اولور . زید انسان . و . عمرو قائم . کبی زیرا زید ایله انسان و عمرو ایله قائم وجود
خارجیده متحدلردر بو صورتده زید ایله عمروك غیری یه انسان و قائم دینلمك صادق اولمامق لازمکلور
حالبوکه بو لزومك فسادی ظاهردر جوابنده دیرز که اشبو مثالینده محمول افراد انساندن
ویا افراد قائمدن برفردك مفهومی اولوب و مفهوم فرد واحدك مثلا زید ایله اتحادندن جمیع افراد
غیر متناهیهنك اتحادی لازمکلمز لکن معرف بویله دکلدر چونکه معرفده متحد اولان نفس جنس
اولمسیله جنسدن برفرد زیدك غیریسی اوزرینه صادق اولمز زیرا بدون تحقق الجنس تحقق
فرد ممتندر لکن خبر منکرده محمولك مفهوم کل فرد من الافراد ایدوکی جای منع اولدیغنه شارح
مرحوم . وفیه نظر . قولیله اشارت ایتمشدر الحاصل لام جنس ایله معرف اولان لفظ اکر مبتدا
قیلنورسه کرکسه خبر لام جنس ویا غیریسیله معرف اولسون . الکرم التقوی . کبی کرم تقوانك
غیری دکل دیمکدر و . الامیر الشجاع . کبی امیر جبان دکل دیمکدر و . الامیر هذا . و یاخود
. زید . و یاخود . غلام زید . کبی امیر و یاخود زید و یاخود غلام زید مشار الیهدر دیمکدر
و کرکسه خبر اصلا معرف اولمسون . التوکل علی الله . و . التفویض الی امر الله . و . الکرم
فی العرب . و . الامام من قریش . کبی بو ایکی صورتده دخی مبتداء مذکور خبر اوزرینه
مقصوردر زیرا خبر نکره اولدیغی تقدیرده جنس خبرك ماصدق علیهندن بریله متحد اولوب
او واحدسز جنسك تحقق ممکن اولمز لکن خبرك ماصدق علیهندن بریسنك بدون الجنس فی الجمله
تحقق ممکن اولور امدی . الکرم فی العرب . قولندن کرمك عربده اولمقله اتصاف اوزرینه مقصور
اولمسی لازمکلوب افراد عربك کرم ایله اتصاف اوزرینه مقصور اولمسی لازمکلمز سائرلرنده
بونلره قیاس اولوب جای دقت و تأملدر و بو تحقیق ایله صدر کتابده مرور ایتدیکی اوزره
﴿ الحمد لله ﴾ قول شریفنده تعریف جنس حمدك جناب باری ایچون اولمقلغیله اتصاف اوزره
قصرنی مفید اولدیغی ظاهر اولور واکر معرف باللام خبر قلنورسه خبر مبتدا اوزرینه مقصود
اولور . زید الامیر . و . عمرو الشجاع . کبی و کندوسیله جنس قصد اولنان موصول باب قصرده
معرف بلام الجنس منزلهسندهدر و بوندن صکره سنیر اولنسونکه جنس مقصور بعضا اطلاق
اوزرینه اوله رق برقید ایله مقید اولمز امثلهٔ مذکورهده اولدیغی کبی و بعضا وصف ویا حال
و یاخود ظرف و یا مفعول امثالی برقید ایله تقییدی اعتباریله جنس مخصوص اولور . هو الرجل
الکریم . و . هو السائر راکبا . و . هو الوفی حین لا یفی احد لاحد . و . هو الواهب الف قنطار .
کبی نته کیم اعشی * هو الواهب المائة المصطفات * اما مخاضا و اما عشارا . بیتنده مخاض ویاخود
عشار اولان ابلدن هبهٔ مائهیی ممدوحی اوزرینه قصر ایتمشدر یعنی قصر ایلدیکی مخاض و یاخود
عشار اولان ابل اولوب نه حالده اولورسه اولسون مطلقا ابل و یاخود ابل وغیریسندن عام اولان
مطلقا هبه دکلدر مخاض فتح میم ایله حوامل اولان ناقهلر اولوب لفظندن واحدی یوقدر . عشار .
کسر عین ایله جمع عشراء اولوب اون آیلق حملی اولان ناقهدر و بو بیت باعتبار العهد

زيد المنطلق . قبيلندن اوله‌مز زيرا مقصود شاعر هبه‌دن جنس مخصوص اولمسيله نوع منزله‌سنده اولوب شخص منزله‌سنده اولان هبهٔ مخصوصه دكلدر واشبو لام جنس مفيد قصر اولديغى مقامده بونكته اولوب شيخ دلائل اعجازده ذكر ايلمشدر شويله كه . انت الحبيب . قولمزك معناسى . انت الشجاع . قولى كبى سن محبوبيتده اومرتبه كامله‌سنكه دنياده هيچ برمحبت يوقدر الا سنك حبيب اولمقلغكه سبب اولان محبته منحصردر يعنى جميع ماسواسنك محبوبيتى عدم منزله‌سنده‌در ديمك معناسنه اولديغى كبى بنم سكا اولان محبتم كبى بركسه بركسه‌يه محبت ايتميوب حتاكه سائر محبتلر بنم جنب محبتمده محبتدن غير معدوددر ديمك وحاصلى ماسواسنه متعلقه اولان جميع محبتى عدم منزله‌سنه تنزيل ايله كمال محبتنى قصد ايتمك معناسنه دخى دكلدر نته كيم . انت الظلوم . قولى اشبو معناى ثانى‌يه محمول اولهرق سكا اصابت ايدن ظلمك نظيرى براحده اصابت ايتميوب حتاكه جميع ظلم سكا اولان ظلمك جنبنده عدل كبيدر ديمك مفهومنده‌در بلكه كلام مذكورك معناسى بنم محبتم بجميعها سكا مقصور اولهرق سندن غيريسيچون بوندن حظ ونصيب يوقدر ديمك اولوب . زيد المنطلق . قولنك نظيريدر زيرا بوقولك معناسى كندوسندن انطلاق معهود اولان شئى زيده قصردر شوقدر فرق واركه قول اولده برنوع جنسيت اولهرق بنم محبتم بجملتها سكا مقصوره‌در ديمك اولوب يوقسه محبتلردن برمحبتى عهد ايتمزسين لكن . زيد المنطلق . قولنده جنسيت ايچون بروجه اولمديغندن معناى مذكور تصور اولنمز انكچون اول نوعى اولهرق لام جنسه محمول اولوب ثانى شخصيدر واما . زيد المنطلق فى حاجتك . دينلسه . من شانه ان يسعى فى حاجتك . معناسنى اكتسا ايدر . انت الحبيب . قولنده اولديغى كبى معناى جنسيت عارض اولور ومصفتك . قد يفيد . قولنده تبعيضه دلالت ايدن . قد . لفظى اتيانى تعريفك بعضا قصرى مفيد اولديغنه اشارتدر نته كيم خنسانك برادرى حقنده نظم ايتمش اولديغى . اذا قبح البكاء على قتيل رأيت بكاءك الحسن الجميلا . قولنده واقع اولمشدر شويله كه . بكاءك . مبتدا . والحسن . خبر اولهرق بونكله حسنك بكا اوزرينه حصريله سائر اشيايه تجاوز ايتميه جكى معناسنى مراد ايتمامشدر والا اشبو . رأيت بكاءك . قولنك . اذا قبح البكاء . قولنه جواب قلنمسنده حسن اولميوب . اذا قبح البكاء على قتيل لم يحسن الا بكاءك . قولنده قصر ايچون برمعنى استفاده قلنه‌ميه‌جغى اساليب كلامده دربه وممارسه‌سى اولان كسه‌يه غير خفيدر زيرا كلام مذكوردن غرض بكاسيچون حسن اثبات ايدوب اوزرينه اولان بكايى سائر مقتولينه اولان بكا جنسندن اخراج ايتمكدر نته كيم . الصبر محمود الا عنك . و . الجزع مذموم الا عليك . قوللرى بو معنايه محمولدر وبوتحقيق ايله بعضلرك مبالغة قصر ايچون اولمسى وياخود حسنى بكايه قصر ايله حسن شئ آخره تجاوز ايتمز معناسنه حمل اولنمسى جائز اولور ديو كلاملرى ساقط اولمشدر زيرا قصربندن هر برسى كلامدن غرض ومقصود اولان معنايه منافيدر وبومقامده اولان تعريفك معناسى مبتدانك خبر ايله اتصافى محل شك وانكار اولميه‌رق امر ظاهر اولمسيدر حسان رضى الله عنه حضرتلرينك * وان سنام المجد من آل هاشم * بنو بنت مخزوم ووالدك العبد * بيتى دخى بونك نظيرى اولوب . العبد . لفظى معرف اتيان ايدرك والد مخاطبه اثبات عبوديتله برابر عبوديتله معروف وعبوديتده ظاهر الامر قلنمشدر نته كيم دلائل اعجازده ذكر اولنمشدر . سنام مجد . دن مراد اعلاى مجد وشرف اولوب . من آل هاشم . خبر ان . در . بنو بنت . هم بنو بنت تقديرنده‌در اكر سؤال اولنورسه كه تعريف معناى مذكوره حمل اولنديغى تقديرده لام جنس ايچون اولمامسيله بوصورتده تعريف جنسك دائما مفيد قصر اولمسى اعتبار ايله حكم اولنمقلغه منافى اولمز جوابنده ديرزكه عهد خارجى‌يه محمول اولميان لاملرك جمله‌سى جنس ايچون اولوب سائر معانى جنسك شعب وفروعندن اولهرق ضمير فصلده اشارت اولنان معنا دخى بويله‌در مصنفك حكم قصرى ثانى‌يه يعنى تعريف جنسه تخصيص ايتمسى قصر وعدم قصر انجق كندوسنده

فى الجمله

فى الجمله عموم وشمول اولان شيده تعقل اولنديغنه مبنيدر شويله كه عقل اوشيئك مفهومنى تصور ايلديكى حينده متعدد اوزرينه صدقنى تجويز ايلدر زيرا قصر برامرى برامره تخصيصدن عباره اولوب تخصيص ايسه فى نفسه عمومك فرعيدر واكر عموم اولمسه مخاطب شركت وياخود قلب ويا ترددى اعتقاد ايتمز ولام عهد ايچون اولديغى صورتده مثلا . زيد المنطلق . مثالنده معهوديت مبتدا وخبرك تساويسنى افاده ايدوب احدهما بدون الاخر صادق اولمز . انت زيد . و . هذا عمرو . ونظائرنده بويله‌در و . زيد اخوك . قولنده دخى اكر وضع اضافه‌ده اصل اولديغى كبى مضاف معهود قلنورسه بينه تساويى مفيددر وبو مثللو صورت تساويده اولان اختصاصه اصطلاحده قصر اطلاق اولنمز قال رحمه الله (وقيل الاسم متعين للابتداء لدلالته على الذات والصفة للخبرية لدلالتها على امر نسبى) وتقديم وتأخيرده ذكر اولنان ضابطه قول جمهور اولوب امام رازى . اسم . ذاته دال اولديغى جهتله كرك مقدم اولسون وكرك مؤخر اولسون ابتدائيته متعيندر و . صفت . امر نسبى‌يه يعنى فى نفسه كندوسيچون تحقق اولميان معنايه دال اولمسيله خبريته متعيندر زيرا مبتدانك مبتدا اولمسى اولا منطوق به اولمسنه مبنى اولميوب بلكه مسند اليه اولوب معنى كندوسنه اثبات اولنديغيچوندر وخبرك خبر اولمسى ثانيا منطوق به اولمسنه مبنى اولميوب بلكه مسند اولهرق معنى كندوسيله مثبت اولديغيچوندر ومنسوب اليها اولان ذات ومنسوب اولان صفتدر امدى كرك . زيد المنطلق . دينلمش وكرك . المنطلق زيد . دينلمش . زيد . مبتدا و . المنطلق . خبردر . صفت . ايله مراد . مادل على ذات مبهمة باعتبار معنى قائم به . يعنى متصف اولديغى معنى اعتباريله ذات مبهمه اوزره دال اولان لفظ اولوب مقابلى اولان اسم دخى يالكز ذات وياخود يالكز صفت وياخود اسم زمان ومكان واسم آلت كبى باعتبار المعنى ذات معينه اوزره دلالت ايدن لفظ اولور قال رحمه الله (ورد بان المعنى الشخص الذى له الصفة صاحب الاسم) وامام رازينك قول مذكورى رد اولنه‌رق دينلمشدركه صفت مبتدا واسم خبر اولديغى صورتده معناى تركيب كندوسيچون صفت اولان شخص صاحب اسمدر ديمك اولمسيله بومعناجه صفت ذات اوزره داله ومسند اليها قلنوب واسم امر نسبى اولان صاحب الاسم مفهومنه دال اولهرق مسند اولور الحاصل . المنطلق زيد . تركيبنك معناسى كندوسيچون انطلاق اولان شخص زيد اسمنك صاحبيدر ديمك اولوب ذاته دال اولان . المنطلق . لفظى مبتدائيته وصفت صاحبينه دال اولان . زيد . لفظى خبريته صالح اولهرق قائل مذكورك ذاته دلالتى اسمه تخصيصيله اسمى ابتدايه وصفتى خبريته تعيينى مردود اولور ومذهب مختار بصريينده خبرك مشتق اولمسى غير مشروط اولمسيله بروجه مشروح خبر واقع اولان زيدى . صاحب هذا الاسم . مفهوميله تأويله حاجت اولمديغى بعض وهمه سبقت ايلمش ايسه‌ده جوابنده ديرزكه تأويل مذكوره احتياج خبر جامد اولمسندن ناشى اولميوب بلكه خصوص مثال مذكوردن ناشيدر شو جهتدنكه سامعك شخص زيد بعينه معلومى اولوب انجق عندنده مجهول اولان . زيد . اسمنك صاحبى اولمقله اتصافى اولهرق . المنطلق زيد . كلامنك سوقى بومعنايى افاده ايچوندر واما عند المنطقيين . صاحب هذا الاسم . مفهوميله تأويل قطعيا واجبدر زيرا جزئى حقيقى البته محمول اولميه‌جغندن هرنقدر واقعده شخصده منحصر اولسه‌ده معناى كلى ايله تأويلى لازمكلور قال رحمه الله (واما كونه جملة) نحاتدن اكثريسى خبر مبتدا واقع اولان جمله‌نك انشائيه اولمسى صحيح اولمديغنى توهم ايدوب زيرا خبر صدق وكذبه محتمل اولان كلامدر وهمده مدلول خبرك مدلول مبتدا ايچون ثبوتى واجب اولوب مدلول انشا ايسه فى نفسه ثابت ومتقرر دكلدركه حتى غير ايچون دخى ثابت اولسون زيرا منفئ صرف ايله برشيئك اتصافى ممكن دكلدر ديديلر لكن بوتوهمدن جوابده دينلديكه خبر مبتدا مبتدايه اسناد اولنان شى اولوب صدق وكذبه محتمل اولان كلام معناسنه اولان خبر دكلدر ومنشأ غلط كلام خبرى ايله خبر مبتدا بيننده خبر لفظنك اشتراكيدر وخبرك مبتدايه وجوب ثبوتى جزء قضيه اولان خبرده اولوب على الاطلاق خبر مبتدا دكلدر زيرا خبر مبتداده

لازم اولان مسند او لمقلغيدر اسناد ايسه ثبوندن اعم اوله رق عند النحات اخباري وانشائيدن
اعمدر معلوم دكلميدركه · اين زيد · و · انى لك هذا · و · متى القتال · امثله سيله نظائرنده ظرف خبر
اولوب حالبوكه نه صدق وكذبه محتمل ونه مبتدا ايچون ثابتدر نظم جليلده ﴿بل انتم لامرحبا بكم﴾
قول شريفى و · اما زيد فاضربه · و · زيد كانه الاسد · وعلى احد القولين · نعم الرجل زيد · قوللرى
دخى بويله در زيرا اولده عدم رحب وسعه ايله دعا جمله سى · انتم · ايچون وثانيده · اضربه · زيد ايچون
خبردر كذلك ثالثده · كانه الاسد · قوليله انشاء تشبيه وباشك مراد اولنديغى كبى زيد ايچون خبر
اوله رق مانحن فيهزدندر لكن تشبيه مراد اولنورسه خبريه اولوب مانحن فيهزدن اولمز ومثال
رابعده · نعم الرجل · انشاء مدح عام ايچون جمله اوله رق زيد ايچون خبر واقع اولمشدر وبونلرك
جمله سنده قول تقديرى موجب تعسف اولديغى خفى دكلدر قال رحمه الله (فللتقوى
اولكونه سببيا كامر) واما مسندك جمله اولمسى تقوى حكمى افاده ايتمك غرضندن وياخود
خبر سببى اولديغندن ايچوندر نته كيم مسندك سبب افرادى تقوى حكمى عدم افاده سيله برابر سببى
اولمديغنه مبنى ايدوكنك بيانى وخبر سببى ندن عباره اولديغنك تعريف وايضاحى مرور ايتمشيدى
شارح مرحوم · والخبر السببى بمنزلة الوصف الذى يكون بحال ماهو من سبب الموصوف الا
انه لايكون الا جملة · قوليله خبر سببى برشيئى كندى يه متعلق ومرتبط اولان شيئك حاليله وصف
منزله سنده اولديغى وشوقدركه خبر سببينك جمله اولمقلغه انحصارنى بيان ايله · هذا سبب من
ذاك · قولى هذا متعلق ومرتبط مفهومنده اولوب فى الاصل سبب حبله وكندوسيله شئ آخره
توصل اولنان شيئه اطلاق اولنديغى ايضاح واتيان ايلمشدر مثلا · زيد حسن غلامه · جمله سى خبر
سببى اولوب · زيد الحسن غلامه · منزله سنده دركه زيد كندى يه متعلق ومرتبط اولان غلامنك
حال حسنيله توصيف اولنديغى كبى جملهٔ مذكورهٔ خبريه ده دخى حسن غلامى زيده اسناد
اولنمشدر وصاحب مفتاحك ذكرى اوزره مسند جمله اولديغى صورتده تقوى يى مفيد
اولمسنك سببى بودركه مبتدا مبتدا اولديغندن ايچون كندوسنه برشيئك اسنادنى طلب ايدرك
مابعدنده اسناده صالح برشى كلديكى حينده اوشيئى استتر ضميردن خالى اولسون واستر ضميرى
متضمن بولنسون نفسنه صرف ايدوب بينلرنده حكم منعقد اولور بعده اكر اوشى مبتداى مزبوره
عائد اوله جق برضمير معتد بهى متضمن اولورسه شئ مذكورى اشبو ضمير دخى ثانيا مبتداى
مزبور طرفنه صرف ايدرك حكم اكتساى قوت ايدر وضمير معتد بهى تضمنندن مراد خالى
عن الضميره مشابه اولمامسيدر · زيد قائم · كبى زيرا ذكرى مرور ايتديكى اوزره اسم فاعل هرنقدر
فعل كبى ضميرى متضمن ايسه ده تكلم وخطاب وغيبتده تفاوت ايتميوب بلافرق · انا قائم · و · انت قائم ·
و · هو قائم · دينلديكى جهتله خالى عن الضميره شبيهدر واشبو عدم تفاوتده سر چونكه معنى تقدير
موصوف اوزرينه اوله رق · انا رجل قائم · و · انت رجل قائم · و · هو رجل قائم · تقديرنده اولمسيدر وخالى
عن الضميره مشابهتى جهتله · قام · كبى مع ضميره جمله اولمسنه حكم اولنميوب وبناده جمله معامله سى قلنميه رق
· رجل قائم · رفع ايله و · رأيت رجلا قائما · فتح ايله و · مررت برجل قائم · كسر ايله اعراب اولنمشدر الحاصل
اسم فاعل جمله اولميوب فقط · زيد الضارب · كبى لام موصوله صله اولورسه جمله اولور زيرا اصل كلام
فعل اوله رق صورت لام تعريفده اولاز لام موصولك فعل صريحه دخولى كريه عد اولنه رق
صيغهٔ فاعله عدول اولنمش اولديغندن حقيقة جملهٔ فعليه در امدى صاحب مفتاحك اشبو
بيانى اوزره · تقوى · ضمير مبتدايه مسند اولان جمله يه مخصص اوله رق · زيد ضربته · امثالى خروج
ايدر زيرا ضمير مبتدانك غيرى يه مسند اولديغى كبى مبتدايه اسناده صالح اولميوب وبونكله حكم
اكتساى قوت ايتمز چونكه حكم اول مبتدا اوزرينه حكم اولوب حالبوكه ضميردن مستفاد اولان
حكم مبتدانك غيرسى اوزرينه در ولايق اولان مثال مذكور امثالنك مسند سببى قلنمسيدر نته كيم
بوكا اشارت سبقت ايتمشيدى شويله كه شارح رحمه الله ضابطهٔ افرادده مسند سببى يى · جمله

علقت على المبتداء بعائد بشرط ان لايكون ذلك العائد مسندا اليه فى تلك الجملة · قوليله تفسير
ايدوب · زيد ضربته · قولنك مسند سببيده دخولنى تصريح ايلدى واما شيخ عبد القاهرك دلائل
اعجازده ذكر ايلديكى اوزره سبب تقوى بودركه براسمك عواملدن عارى اوله رق ايتيانى انجق
كندوسنه اسنادى منوى اولان برحديث ايله اوله بيلديكندن مثلا · زيد · دينلديكى كبى زيددن
برشى ايله اخبار مراد اولنديغى قلب سامعه اشعار اولنه رق بوكلام اخبار اولنه جق حديث
ايچون توطئه وسامعه اعلام حديثه مقدمه اولمش اولور بعده ضمير زيدى متحمل اوله رق · قام ·
دينلديكى كبى حديث قيام قلب سامعه دخول مأنوس ايله داخل اوله رق بوصورت افادهٔ
ثبوتده طريق اشد وشك وشبهه دن امنع اولور زيرا · قام · لفظى زيده راجع اولان ضميرى متحمل
اولمسيله لفظ زيدى ذكر توطئه وتقدمه اولديغى تحقق ايدر زيرا اكر مقصود مجرد قيام زيدى
اعلام اولمش اولسه · قام زيد · دينمك كفايت ايدر ايدى واما خبر ضمير مبتدايى متحمل اولمسه مثلا
· زيد انسان · كبى بوصورتده زيدك اولا ذكرى خبر ايله اوزرينه حكم ايچون اولديغنه دال اولوب
توطئه ومقدمه اولمسنى ابطال ايدر حاصل كلام برشيئى بغتة اعلام تنبيه وتقدمه دنصكره واقع
اولان اعلام درجه سنده دكلدر زيرا بعد التقدمه اولان اعلام تقوى واحكامده تأكيد اعلام
مجراسنده جريان ايدر شيخك بوبيانى اوزره · زيد ضربته · و · زيد مررت به · امثالى تقويده داخل
اولور اكر سؤال اولنورسه كه مصنف مسندك جمله اولمسنى بالكز افادهٔ تقوى ايله خبر سببى
اولمقلغه حصر ايدوب حالبوكه ضمير شاندن خبر واقع اولان جمله يه عدم تعرضى شهرت امرندن
وواحد متعين اولديغندن ايچون اولمسى تسليم اولنسه ده لكن كندوسيله تخصيص قصد اولنان
· انا سعيت فى حاجتك · و · رجل جائنى · قوللريله وسائر كندوسيله تخصيص قصد اولنان اشباه
ونظائرنده اولان صور تخصيصه تعرض ايتمسى لايق مقام ايدى زيرا بوموضعده مسند قطعيا
جمله در يعنى بودخى مسندك جمله اولمسى اسبابندندر جوابنده ديرزكه تخصيص تقويده
داخلدر زيرا مصنفك · فللتقوى · قولى · فلاشتماله على التقوى · معناسنه اولوب و · لام · سببيت ايچون
اوله رق غرض ايچون دكلدر وبوكا · فللتقوى · قولى مسندك جمله اولمقلغى تعليل اولوب جمله
اوله رق ايرادنى تعليل اولمامسى دليلدر وجمله نك معناى مصطلح ايله تقوى اوزره اشتمالى جميع
صور تخصيصده حاصلدر زيرا معناى مصطلح تقوى حكمك تكرر مسند واتيان مؤكدات ايله
اولميه رق نفس تأكيد ايله تقويه سندن عباره اولوب بوايسه صور تخصيصك جمله سنده تكرر
اسناد ضرورتيله حاصلدر ومصنفك ماسبقده · رجل جائنى · فقط تخصيص ايچوندر ديو قولنك معناسى
استعمالى تخصيص ايچون اولوب تقوى ايچون مستعمل دكلدر ديمك اولوب بوقسه تخصيص اوزره
مشتمل وتخصيصى مفيد دكلدر ديمك معناسنه اولمديغى معلومدر بوصورتده مصنفك · فللتقوى ·
قولى · للتقوى سواء كان على سبيل التخصيص اولا · تقديرنده اولمش اولور وتخصيصك
تقوى يى افاده سنى عبارهٔ مفتاح مشعردر شويله كه · زيد عرف · مثللوده عدم اعتبار تقديم وتأخير
انجق تقوى يى افاده ايدر و · زيد · ايله · عرف · بيننده تقديم وتأخير اعتبارى يعنى اصلى · عرف زيد · اولوب
· زيد · ضمير مستتردن بدل اوله رق معنا فاعل اولمق صورتى تخصيص افاده ايلر ديوب اولى حصر
صورتيله ايراد ايتمش اولديغى حالده ثانيده حصر ايله بيان يعنى لايفيد الا التخصيص عباره سيله
اتيان ايتمامشدر وصور تخصيص نوجهله تقويده داخل اولمزكه سكاكى · انما بحثنده · ليس التخصيص
الا تأكيدا على تأكيد · قوليله تخصيص تأكيد على التأكيد اولديغنى تصريح ايلمشدر زيرا تخصيص
مقصور عليه اوزرينه حكمى مشتمل اولمسيله عند السامع مسلم اولان اصل حكمى تأكيد اولديغى
كبى حكمك مقصور عليهك ماعداسندن نفيى مشتمل اولوب بوايسه مقصور عليه ايچون ثبوتى
مستلزم اوله رق صريحا كلامدن مستفاد اولان حكم ثبوتى يى تأكيد اولور وبووجهله هر بر
تخصيص تأكيد على التأكيد اولوب بودخى نفس تركيبدن مستفاد اولمسيله تأكيد تقوى مصطلح

اولدیغی تحقق ایدر و بو تحقیق ایله علامهٔ شیرازینك شرح مفتاحده اولان كلامنك فسادی
ظاهر اولور زیرا دیمشدرکه سكاكینك · زید عرف · مثلوده ذکر ایلدیکی · ان عدم اعتبار التقدیم
والتأخیر لایفید الا التقوی واعتبارهما یفید التخصیص · قولندن مقصود · یفید التخصیص فقط
دون التقوی · یعنی اعتبار تقدیم وتأخیر انجق تخصیصی مفید اولوب تقوی یی افاده ایتمز دیمكدر
زیرا تخصیصده اصل فعلك ثبوتنی تسلیم ایتمك لازم اولوب و بعد تسلیم العرفان تخصیص و بیانه
حاجت یوقدر وعلامه نك بو كلامنده اولان ظهور فساد زیرا بعد تسلیم العرفان تأكید و بیانه حاجت
اولماسندن تأكید و بیان مراد اولنماسی لازم مكلوب یوقسه مفاد كلام اولماقلغی اقتضا ایتمز
شونكله برابركه سامعه نظرا بونلره عدم حاجت مطلقا عدم حاجتی مستلزم اولمیوب مثلا حكمك
نصب عین اولمسی وثبوتی اوزره احكام ترتب ایلمسی ومنكرك غباوتنه تعریض اولمسی كبی اعتبار آخرله
تحقق حاجت جائزدر وعلامه دن موجب عجبدركه · انا سعیت فی حاجتك · مثلاوده عند قصد التخصیص
جمله اولدیغی تصریح ایتمسیله برابر مسندك جمله اولمسی انجق تقوی ایچون و یاخود سببی
اولدیغندن ایچوندر دیو صریحًا بیان ایلمشدر قال رحمه الله (واسمیتها وفعلیتها وشرطیتها
لما مر وظرفیتها لاختصار الفعلیة اذهی مقدرة بالفعل علی الاصح) ومسندك مطلقا جمله اولهرق
ایرادی تقوی و یاخود سببی اولدیغی ایچون اولوب وانواع جملدن بالخاصه جملهٔ اسمیه اولهرق
ایرادی افادهٔ دوام وثبوت وفعلیه اولمسی افادهٔ تجدد وحدوث وشرطیه اولمسی ادوات شرطدن
حاصل اولهجق اعتبارات مختلفه یی التزامدن ناشی شرط ایله تقیید ایچوندر نته کیم تفصیلاتی مرور
ایتمشدر وظرفیه اولمسی جملهٔ فعلیه یی اختصار ایچوندر زیرا جملهٔ ظرفیه قول اصح اوزره فعل
ایله مقدره در زیرا تعلیق حروف جرده اصل اولان فعل اولوب اسم فاعلك عملی انجق فعله مشابهتیله
اولدیغندن اولی اولان عند الاحتیاج اصله رجوع اولندرق تقدیر اولنه جق متعلقك فعل اولمسیدر
وهمده صله جمله اولمقلغه منحصر اولدیغی سببله · الذی فی الدار اخوك · امثالنده ظرفك قطعیًا فعله
تعلقی ثابت اولدیغندن قطعی اولمیان محللرده دخی فعله حمل اولنمق اولی والیقدر واشبو قول اصح
مذهب بصریندر وكوفیون مقدر اسم فاعل اولمسنی اختیار ایدوب خبرده اصل اولان مفرد
اولمسیله وحسب الانصاف · زید فی الدار · قولمزدن مفهوم اولان · ثابت · و · یا مستقر فی الدار · دیمك اولوب
· ثبت · و · استقر · دیمك اولماسیله استدلال ایتمشلردر وبو مقامده نحویونك عبارهسی · ان الظرف
مقدر بجملة · اولوب مصنف لفظ جمله یی فعله تغییر ایلمشدر وبو وجهله تغییر ولفظ فعل ایله تعبیردن
عند حذف المتعلق ضمیر ظرفه انتقال ایدرك فعل ایله برابر حذف اولنماسیله بو تقدیرده مقدر اولان
فعل اولوب جمله اولمدیغنی قصد ایتمشدر لكن بو مفهومی افاده ایده جك عباره · اذ المقدر فعل · تعبیری
اولوب مصنفك عبارهسی وجهله · اذهی ای الظرفیة مقدرة بالفعل · تركیبی بو مقصودی مفید
اولهمز زیرا نحویونك · الظرف مقدر بالجملة · قوللرینك معناسی · انه یجعل فی التقدیر جملة
لا مفردا · دیمك اولوب بو صورتده عبارهٔ مصنف ایچون اصلا معنی بولنهمز زیرا جملهٔ ظرفیه
تقدیرده فعل قلنمز شونكله برابركه عبارهٔ مصنفده فساد آخر دخی اولوب زیرا ظاهرینه حمل اولنسه
جملهٔ ظرفیه علی غیر الاصح اسم فاعل ایله مقدره اولدیغنی مفید اولهرق بو ایسه واضح الفسادر
زیرا مذهب مذكور اوزره ظرف مفرد اولهرق جمله دكلدر بو صورتده عبارهٔ لائقه · اذا الظرف
مقدر بالفعل · دینلمسیدر قال رحمه الله (واما تأخیره فلان ذكر المسند الیه اهم كما مر) واما
مسندك تأخیری مسند الیهك ذكری اهم اولمسیله · تقدیم الاهم علی المهم · قاعدهسنه مبنیدر
و مسند الیهك اهمیت ذكرنه دائر كلام مسند الیه بحثنده مرور ایلمشدر قال رحمه الله (واما
تقدیمه فلتخصیصه بالمسند الیه نحو لافیها غول ای بخلاف خمور الدنیا) واما مسندك تقدیمی
مسند الیهه تخصیص یعنی مسند الیهی مسند اوزرینه قصر ایچوندر نته كیم ضمیر فصل بحثنده
· با · استعمال شایع عرب اوزره مقصوره داخل اولدیغی ذكر اولنمشیدی زیرا مثلا · قائم زید · قولمزك

معناسی زید قیام اوزرینه مقصور اولوب قعوده تجاوز ایتمز دیمكدر نظم جلیلده ﴿ لافیها غول
ولا هم عنها ینزفون ﴾ قول شریفی اشبو لاجل التخصیص تقدیم مسند قبیلندن
اولوب · فیها · ضمیری · خمور · جنانه راجع اولهرق · غولدن · مراد غائلهٔ صداعدركه
خمرك تمهٔ نشاط بیقرارنده ظهور ایدن باش اغریسیدر یعنی نشوهٔ خمری تعقیب ایدن صداع خماردن
عاری و بری اولمق جنان عالیاتده اولان شراب نابه مقصور اولوب ام الخبائث اولان خمور دنیا
بونك خلافندهدر دیمك اولور بعضیلر نظم مذكورده تقدیم تخصیص مسند ایچون اولدیغنه
اعتراض ایله دیمشلردركه نظم مذكورده مسند ظرف یعنی فیها اولوب مسند الیه ایسه اشبو ظرف
اوزرینه مقصور اولمیوب بلكه مسنددن جز اولان مجروره یعنی خمور جنته راجع اولان ضمیره
مقصور اولمسیله قصر مسندده مثال اولهمز وبو اعتراضدن جوابده شارح مرحوم بو وجهله
ایضاح مقام ایتمشلردركه · ان المراد ان عدم الغول مقصور علی الاتصاف بفی خمور الجنة اوعلی الحصول
فیها لایتجاوزه الی الاتصاف بفی خمور الدنیا اوالحصول فیها وان اعتبرت النفی فی جانب المسند فالمعنی
ان الغول مقصور علی عدم الحصول اوالكینونة فی خمور الجنة لایتجاوزه الی عدم الحصول فی خمور الدنیا
فالمسند الیه مقصور علی المسند قصرا غیر حقیقی · یعنی نظم مذكور ایله مراد · عدم غول ·
خمور جنتده اولمقله اتصاف اوزرینه و یاخود خمور جنتده حصول اوزرینه مقصور اولوب
خمور دنیاده اولمقله اتصاف و یاخود خمور دنیاده حصوله تجاوز ایتمز دیمكدر واكر نفی
جانب مسندده اعتبار اولنورسه معنی · غول · خمور جنتده عدم حصول وكینونت
اوزرینه مقصور اولوب خمور دنیاده عدم حصوله تجاوز ایتمز دیمك اولور وعلی كلا التقدیرین
مسند الیه قصر غیر حقیقی ایله مسند اوزرینه مقصوردر الحاصل اعتبار اولهكوره
مسند · الكون فی خمور الجنة · وثانی یهكوره · عدم الكون فی خمور الجنة · اولوب مقصور
علیه اشبو مسند اولهرق جزئی اولان ضمیر دكلدر وشارحك اتصاف ایله تعبیری قصر الموصوف
علی الصفة قبیلندن اولدیغی اظهار ایچون معنای وصفیتی تصریح وثانیا حصولی عطف ایلمسی
مقدر عدم قرینهدن ناشی اتصاف اولمیوب بلكه فعل عام اولدیغنه تلویح ایچوندر وسنبر اولمیه كه
نظم مذكورده · لا · كلمهسی نفی جنس ایچون اولوب اسم ایله كندی بیننده توسط خبردن ناشی رفع
وتكرار واجب اولمشدر بو صورتده قضیه سالبهدر وشارحك علی الاعتبارین سلبی جانب موضوع
ومحمولده اعتبار ایلمسندن مقصودی نفی حكمه متوجه اولوب بو جهتله نفیك قصر ایله مقید اولدیغی
وقیدده متوجه اولوبده نفی قصر ایچون اولمدیغی بیاندر یوقسه قضیه معدوله دیمك دكلدر زیرا
معدوله اولمق لازمكلسه تقدیم خبر نكرهنك مبتدا وقوعنی مصحح اولهرق مفید اختصاص اولمز لكن
سالبه اولدیغی صورتده بویله اولمیوب بو تقدیرده مصحح سیاق نفیده وقوعی اولهرق تقدیم اختصاص
ایچون اولور امدی قضیه سالبه اولهرق مقصود نفی غولی · كون فی خمور الجنة · اوزره قصر
اولور امدی غول مسلم الثبوت ونزاع محلنده اولهرق مخاطب غول ایچون خمور جنتك محلیتی
معتقد اولمسیله متكلم بونی نفی ایدر و بونك معدوله یی مستلزم اولمسی منافیٔ مقصود اولمیوب عند
وجود الموضوع سالبه ومعدوله متلازملردر و بینلرنده فرق استعمالده اولوب اكر نزاع محلیت
غولده اولورسه · لافیها غول · ومحلیت عدم غولده اولورسه · فیها لاغول · دینلور نته كیم · ما انا قلت ·
و · انا ماقلت · بینلرنده دخی فرق بویلهدر وقصری اتصاف وحصوله نسبتله اعتبار ایلمسی زیرا برشیله
متصف واوشیده حاصل اوزرینه قصردن مقصود بودر ﴿ لكم دینكم ﴾ قول شریفی دخی
بو وجهله اولوب معنای شریفی دینكز سزك ایچون اولمقله اتصاف اوزره مقصور اولوب بنم ایچون
اولمقله غیر متصفدر و بنم دینم بنم ایچون اولمقله متصف اولوب سزك ایچون اولمقله غیر
متصفدر دیمك اولهرق · قصر الموصوف علی الصفة · اولوب بعضیلرك توهمی وجهله · قصر الصفة
علی الموصوف · دكلدر وقصرده بونك نظیری صاحب مفتاحك ﴿ ان حسابهم الاعلی ربی ﴾ قول

شریفنده ذکر ایتدیکی شیدرکه نظم مذکورك معناسی · حسابهم مقصور علی الاتصاف بعلی ربی
لایتجاوزه الی الاتصاف بعلی · مفادنده‌در وقصر حقیقی دکلدرکه حتی دینم بنم ایچون اولمقله
اتصاف اوزره مقصوردر دینلکدن اصلا بندن غیری یه تجاوز ایتمز دیمك لازمکلسون · لکم دینکم ·
و · لافیها غول · قول شریفلری دخی بو ویره ده در بوتحقیقات ایله علامهٔ شیرازینك شرح
مفتاحده اولان کلامنك فسادی متبین اولور زیرا دیمشدرکه اشبو · لکم دینکم · قول شریفنده
اولان اختصاص · ان دینکم لایتجاوز الی غیرکم ودینی لایتجاوز الی غیری · دیمك دکلدر زیرا · لکم ·
لفظنده خطاب کفار مخصوصینه اولوب دینلری ایسه سائر کفاره متجاوز وکذلك دین نبینك مؤمنینه
تجاوزی بارزدر بلکه معنی · ان المختص بکم دینکم لادینی والمختص بی دینی لادینکم · دیمکدر نته‌کیم
· قائم زید · ترکیبنك مفادی زیده مختص اولان قیام اوله‌رق قعود دکلدر دیمك اولوب یوقسه زیدك
غیریسی قائم اولمز دیمك دکلدر وتحقیقات مسرودهدن معلوم اولدیغی اوزره قصر اضافی اولوب
حقیقی اولماسیله اشبو سؤالك سقوط واندفاعی رونما و بوتصرفات قانوندن خروج ایله خبط
عشوادر قال رحمه الله (ولهذا لم یقدم الظرف فی لاریب فیه لئلا یفید ثبوت الریب فی سائر
کتب الله تعالی) وتقدیم مسند ذکر اولندیغی اوزره مفید تخصیص اولدیغندن ایچون · لاریب
فیه · قول شریفنده ظرف مسندك مسند الیه اوزرینه تقدیمیله · لافیه ریب · بیورلمامشدر تاکه
· تقدیم · سائر کتب الهیه‌ده ثبوت ریبی افاده ایتمیه زیرا عدم ریبك قرآنه اختصاصی بحسب
دلالة الخطاب سائرنده ثبوتنی مفید اولوردی شویله‌که اعتبار مفهوم مخالفته ابتنا ایله بحسب
دلالة الکلام قرآنك غیری کتب الهیه‌ده ثبوت ریب وشك مستفاد اولوردی ومصنفك سائر
کتب الهیه‌یه تخصیص ایله · فی سائر کتب الله تعالی · دیوب سائر الکتب ویا سائر الکلام دیو اطلاق
اوزره اتیان ایتمامسی قصر حقیقی اولمسنك عدم وجوبنه وبلکه غالب اولان غیر حقیقی اولمسنه
مبنیدر ومقابلهٔ قرآنده معتبر اولان سائر کتب الهیه‌در نته‌کیم مقابلهٔ خمور جنتده معتبر اولان
خمور دنیا اولوب سائر مشروبات وغیریسی دکلدر قال رحمه الله (او التنبیه من اول الامر
علی انه خبر لانعت کقوله · له همم لامنتهی لکبارها ·) ویاخود تقدیم مسند ابتدای امرده مسند
مذکور خبر اولوب نعت اولمدیغنه تنبیه ایچون اولور زیرا نعت منعوت اوزرینه تقدم ایتمز
ومصنفك · اول الامر · ایله تقییدی زیرا چوق کره اولورکه تأمل معنی وکلامده مبتدا ایچون
خبر ذکر اولنمدیغنه نظر ایله دخی مسند مذکور خبر اولوب نعت اولمدیغی بیلنور واشبو
خبریته تنبیه ایچون اختیار تقدیم حضرت حسان رضی الله عنهك نعت شریف جناب رسالتپناهیده
نظم وایراد بیورمش اولدقلری * له همم لامنتهی لکبارها * وهمته الصغری اجل من الدهر *
بیت دلپذیرنده واقع اولمشدر زیرا اگر ظرف یعنی · له · مبتدا اولان · همم · لفظندن تأخیر اولنه‌رق
· همم له · دینلسه همم ایچون صفت اولمسی توهم قوی ایله توهم اولنور ایدی زیرا مقام ابتداده
نکره تخصیص اقتضا ایدوب ظرف ایسه تخصیصه صالحدر بو صورتده · لامنتهی لکبارها · خبر
ویاخود خبر محذوف اولوب · لامنتهی · صفت بعد صفت اولمش اولور ایدی حالبوکه بو ایکی وجه
دخی خلاف مقصوددر زیرا مقصود همم موصوفه‌یی نبی علیه السلام ایچون اثبات اولوب یوخسه
همم علیه‌لر ایچون صفت مذکوره‌یی ویاخود امر آخری اثبات دکلدر شو جهتله که بو صورتده
کلام همم علیه‌لرینی مدحه مسوق اولوب ذات نبی علیه السلامی مدح ایچون مسوق اولمش
اولمز وستیر اولمیه‌که مبتدا نکرهٔ غیر مخصصه اولدیغی حینده اشبو تقدیم مسند واجبدر
· فی الدار رجل · کبی تاکه تقدیم حکم سببیله مبتدا اوحکم ایله موصوف ومعلوم منزله‌سنده اولوب
مجهول اوزرینه حکم قبیلندن اولمیه نته‌کیم · قام رجل · مثللوده تقدیم حکمه مبنی فاعلك نکره
وقوعی جاریدر واشبو تقدیمده خبرك ظرف اولمسی شرط اولوب مثلا · قائم رجل · دیمك
صحیح اولمز زیرا · قائم · مبتدا و · رجل · بدل اولمق احتمالنه مبنی قائم خبر اولدیغی افاده‌ده التباسدن
خالی

خالی اوله‌مز لکن ظرف خبریته متعین اوله‌رق التباسدن عاری وظروفده اولان اتساع احوال
واعتبارات غیریلرنده غیر جاریدر واما مبتدا نکرهٔ مخصصه اولورسه نکرهٔ غیر مخصصه کبی
تقدیم واجب دکلدر نته‌کیم ﴿ واجل مسمی عنده ﴾ نظم جلیلنده · اجل · مبتدا اوله‌رق · مسمی · ایله
موصوف ومخصص اولوب · عنده · خبر مؤخردر لکن تقدیم ایله استعمالی شایع اولوب · عندی
ثوب جید · و · لی عبد کیس · امثالی کثیر الایراددر وشیوع استعماله سبب عند التأخیر وصف آخر
اولمق التباسندن حمایه‌در و · فی الدار رجل · امثالی اوزرینه بر سؤال قوی ایراد اولنمشدرکه
چونکه تخصیص تقدیم حکم سببیله حاصل اولدیغی کبی حکم مبتدای غیر مخصص اوزرینه اولمش
اولور زیرا حصول تخصیص انجق حصول حکمدنصکره اوله‌جغی معلومدر حالبوکه مبتدای
غیر مخصص اوزرینه حکم صحیح اولمدیغی بیان ایتمشلردر الحاصل بسبب التقدیم مسند الیهك
تخصیصی مسند ایله حکمدنصکره حاصل اوله‌جغندن عند الحکم مبتدا غیر مخصص اولوب بو ایسه
بیان قوم اوزره صحیح دکلدر وبو مقامده حق اولان ابن دحانك قولیدرکه مبتدانك جواز تنکیری
حصول فائده‌یه مبنی اولمسیله کلامده فائده حاصل اولدقدنصکره نصل نکره ایله اولورسه اولسون
اخبارده بأس یوقدر دیمشدر · رجل علی الباب · و · غلام علی السطح · و · کوکب انقض الساعة ·
کبی قال رحمه الله (او التفأل او التشویق الی ذکر المسند الیه کقوله · ثلثة تشرق الدنیا
ببهجتها · شمس الضحی وابو اسحق والقمر ·) ویاخود تقدیم مسند · تفأل · ایچون اولور نته‌کیم
شاعرك * سعدت بغرة وجهك الایام * وتزینت ببقائك الاعوام * قولنده واقع اولمشدرکه تهنیت ساله
دائر اولان قصیده سنه لفظ سعد ایله ابتدا ایتمکلکی مابه التفأل عد ایدرك · الایام · مسند الیهی اوزرینه
تقدیم ایلمشدر ویاخود · تقدیم · مابعدنده ایراد اولنه‌جق مسند الیهك ذکرینه تشویق ایچون اولور
نته‌کیم ابو اسحق ایله مکنی اولان معتصم باللهك مدحنده محمد بن وهیبك · ثلثة تشرق الخ · بیتنده
· ثلثة · مقدم مسند ومعطوفلریله · شمس الضحی · مسند الیهدر · تشرق · اشرق فعلندن مضارع
اولوب صار مضیئا معناسنه‌در و · الدنیا · فاعلیدر · ببهجتها · ده ضمیر مجرور موصوف اولان · ثلثة ·
قولنه عائددر · بهجه · حسن وبها معناسنه‌در یعنی وقت ضحاده شمس تابان وخلیفه معتصم بالله وبرده
بدر منیر ایله دنیا اکتساب ضیا ورونق وبها ایدر دیمکدر وبعضیلرك · تشرق · ثلثة · ضمیرینه مسند
و · الدنیا · فی الدنیا تقدیرنده ظرف ویاخود · تشرق · لفظنك معنای فعل متعدی‌یی تضمینیله مفعول به
اولمسنی توهملری سهودر ومسندك تقدیمنی مقتضی اولان احوالدن بریسیده مسندك استفهامی
تضمنیدر · کیف زید · کبی وینه تقدیمی مقتضی اولان شیلردن بریسیده مسندك عند التکلم اهم
اولمسیدر · علیه من الرحمن ما یستحقه · کبی زیرا عند التکلم ذکر ایده‌جکی شیئك اوکسه علیهنده
وقوعی واقع اوله‌جق شیئك ثواب وعقاب اولمسندن اهم اولمسیله مسند اولان · علیه · لفظی · ما یستحقه ·
اوزرینه تقدیم قلنمشدر ومقتضیات تقدیمدن بو ایکیسنی مصنفك ترك واهمالی اولك علم نحوده
شهرت امریله برابر کلامز اخبارده اولوب انشاده اولمامسندن وثانی یعنی · اهمیت · ذکر اولنان اعتباراته
مقابل بر اعتبار اولمیوب بلکه تقدیم مسند الیهده بیان اولندیغی اوزره تقدیمی مقتضی اولان معنی
اشبو اهمیتدن عباره اوله‌رق ذکر اولنان اعتبارانك جمله‌سی بونك تفصیلاتی اولدیغندن
ایچوندر لکن ستیر اولمیه‌که بو صورت · اهمیتی · مسندده کثرت عنایه معناسنه حمل تقدیرنده
اولوب والا اگر عند المتکلم نصب عین اولمق معناسنه اولور ایسه اولوقت نکتهٔ مستقله اولور
صاحب مفتاح · عرف زید · قولنده اولدیغی کبی جمله‌دن افادهٔ تجدد مراد اولنمسنی دخی تقدیم
مسندی مقتضی قیلوب مصنف بوکلام خبط واشکال ونوع اختلالدن سالم اولمدیغی جهتله ترك
ایلمشدر زیرا سکاکی بونی بیانده دیمشدرکه · او ان یکون المراد من الجملة افادة التجدد دون الثبوت
فیجعل المسند فعلا فیقدم البتة علی ما یسند الیه فی الدرجة الاولی وقولی فی الدرجة الاولی احتراز عن
نحو انا عرفت وانت عرفت وزید عرف فان الفعل فیه یسند الی ما بعده من الضمیر ابتداء ثم بواسطة

عود ذلك الضمير الى ما قبله بسند اليه فى الدرجة الثانية . يعنى جملەدن مراد افادۀ تجدد اولەرق
افادۀ ثبوت اولمدیغی حینده مسند فعل قالەرق البته درجۀ اولیده اسناد اولندیغی شی اوزرینه
تقدیم اولنور ودرجۀ اولی ایله تقیید . انا عرفت . و . انت عرفت . و . زید عرف . امثالندن احترازدر
زیرا بونلرده فعل ابتداء مابعدنده اولان ضمیره اسناد ایدوب بعده بو ضمیرك ماقبلنه رجوعی واسطەسیله
درجۀ ثانیەده ماقبلنه اسناد ایلر اشته کلام سکاکی بوندن عبارە اولوب بونده اولان اشکال ایکی
وجهلەدر اما وجه اول بو کلام خبر ضمیر مبتدایه مسند اولان فعل اولدیغی صورتده فعلك ضمیر
مبتدایه اسنادی درجۀ اولیده و مبتدایه اسنادی درجۀ ثانیەده اولمسنده صریح اولوب حالبوکه
تقرر تقوی حکمنده ایراد ایلدیکی کلام بونك عکسیدر زیرا دیمشدرکه مبتدا مبتدا اولدیغیچون
کندیه اسنادی مستدعی اولمسیله مابعدنده اسناده صالح برشی بولدیغی حینده اوشیٔ صالحی
مبتدا کندی نفسنه صرف ایدرك اسنر ضمیر مبتدایی متضمن اولسون و استرسه خالی اولسون
بینلرنده حکم منعقد اولوب بعده اکر ضمیر مبتدایی متضمن اولورسه ضمیر مذکوراوشیٔ مسندی ثانیا
مبتدایه صرف ایدرك حکم اکتسای قوت ایدر اشته بو کلام مبتدایه فعلك اسنادیله بینلرنده حکمك
انعقادی ضمیره اسنادندن مقدم اولمسنده ظاهر اولوب بین الکلامین تناقض تحقق ایلر واما اشکالده
اولان وجه ثانی زیرا . انا عرفت . و . انت عرفت . و . زید عرف . امثالنده فعلك اسنادی درجۀ اولیده
ضمیره اولدیغی صورتده . فى الدرجة الاولى . قولیله بوندن احتراز نوجهله صحیح اولەبیلورکه فعل ایکی
صورتده دخی درجۀ اولیده اسناد اولندیغی شی اوزرینه متقدمدر سکاکیدن بو کلامك
صدوری محضا تهافت وتساقطدر لکن وجه اولدن جواب ویرلمك ممکندرکه . زید عرف . مثلاوده
تقدم وتأخرده مرتبه اولەرق اسانید ثلثه موجوددر شویله که برنجیسی . عرف . فعلك بطریق القصد
زیده اسنادی اولوب فعلك قبل عود الضمیر مبتدایه امتناع اسنادی ممنوعدر وثانی . عرف . فعلنك
ضمیر زیده وثالث ضمیرك زیده عودی مرۀ ثانیەده اسنادك زیده عودنی مقتضی اولمسی واسطەسیله
بطریق الالتزام فعل مذکورك زیده اسنادیدر اما اسناد اولك وجه تقدمی زیرا اسناد نسبت
اولوب نسبتك تحقق ایسه طرفینك تحقق وجودنه منوط اولەرق طرفینك تحققندنصکره شیٔ آخره
توقف ایتمز وشبهه یوقدرکه فاعل ضمیری انجق فعلدنصکره اولوب مبتدا ماقبل فعلده اولمسیله
مبتدا ایله فعلك وجودی تحقق ایتدیکی حینده بلا امهال بینلرنده حکم منعقد اولور واما اسناد
ثانینك ثالث اوزرینه وجه تقدمی زیرا مابعد فعلده ضمیر فاعل تحقق ایتدیکی کبی بینلرنده حکم
منعقد اولوب بعده واسطه ایله اسناد ثالث تحصل ایدر وسکاکینك اشبو بحث تقدیمده اولان
کلامی فعلك ضمیر مبتدایه اولان اسنادی عود ضمیر واسطەسیله بطریق الالتزام مبتدایه اولان اسنادنه
تقدمنده صریحدر و بحث تقوی حکمده اولان کلامی فعلك من غیر اعتبار توسط الضمیر
بطریق القصد مبتدایه اولان اسنادی فعلك ضمیره وتوسط ضمیر واسطەسیله بطریق الالتزام مبتدایه
اولان اسنادلری اوزره متقدم اولدیغنی افادەیه محمول اولەرق بو صورتده کلامینی بینده تناقض
تحقق ایتمز امدی مدعا احد امرینك لزومی اولەرق یا کلام سکاکینك تناقضی مستلزم اولمسی
ویاخود اسانید ثلثەیه قائل اولمسنی اقتضا ایتمسیدر زیرا . صرفه ذلك الضمیر الى المبتداء ثانیا .
قولی اکر فعلك ضمیره اسنادندن عبارە ایسه کلامینی بینده تناقض تحقق ایدر زیرا بر موضعده
اول ودیکر موضعده ثانی قیلمش اولور واکر اسناد فعلك غیریسی اولورسه اسنادین اخیرین ایله
برابر اوچنجی بر اسناد اولەرق اسانید ثلثه تحقق ایدر واشکال ثانیدن جوابده دینلمشدرکه
چونکه امثلۀ مذکورەده اول اسانید فعلك بطریق القصد مبتدایه اسنادی اولوب بو اسناد
ایله مسند الیه فعل اوزرینه مقدم اولمسیله . زید عرف . امثالی . فى الدرجة الاولى . قولیله خروج ایدر
لکن . عرف زید . بونك خلافنده اولوب زیرا بونده درجۀ اولیده مسند الیه فاعل اولوب فعل ایسه
بونك اوزرینه مقدمدر لکن بو مقامده بر اعتراض صعب وقوی اولوب دفعه مجال یوقدر شویله که

سکاکینك : فان الفعل فیه یسند الى مابعده من الضمیر ابتداء . قولی یعنی . زید عرف . امثالنده فعل
ابتداء مابعدنده اولان ضمیره مسند اولمسیله کلامی فى الدرجة الاولى قولیله امثلۀ مذکورەدن
احتراز اولندیغنی تعلیله صالح اولەمز زیرا بونك منحصرا دلالتی ضمیره اسناد فعلك اولیتی اوزرینه
اولوب مطلوب ایسه مبتدایه اولان اسنادنك اولیتیدر بوجهله شو کلام ایچون اشبو مقام تعلیله
صالح اولەجق برمعنی یوقدر بلکه تعلیل ایچون صالح اولان معنی بحث تقویده ایراد ایلدیکی
کلامدر زیرا کلام مذکورك مدلولی فعلك مبتدایه اسنادی درجۀ اولیده اولمسی اولوب مطلوبده
بودر اشته کلام مفتاح اوزرینه شرح مفتاحده مشایخ اهل فندن ناصر الدین ترمذینك ایراد
ایلدیکی اشکال وجوابك خلاصەسی بوندن عبارە اولوب و . انا عرفت . و . انت عرفت . و . زید عرف .
قوللری امثالی مفید ثبوت اولەرق تجدد وحدوثی افاده ایتدکلرینی تصریح ایلمشدر بعده بعض
فضلا یعنی سعد الدین خوارزمی ناصر الدین ایله مناظرەیه تصدی ایدرك بو مناظرەده بعض مرتبه
قلیل الجدوی کلام کتب وارقام ایتمشدر شویله که اسناد ایکی قسم اولوب اول فاعلك اقتضا
ایلدیکی اسناد اولەرق بوده ایکی ضربدر ضرب اول . زید قام . مثلاوده فعلك ضمیره اسنادی کبی
درجۀ اولیده یعنی بلا واسطة شیٔ اولان اسناددر ضرب ثانی فعلك بتوسط الضمیر مبتدایه اسنادی
کبی درجۀ ثانیەده بواسطة شیٔ اسناددر وشیدن مراد فاعلدر وقسم ثانی مبتدانك اقتضا ایلدیکی
اسناددر امدی سکاکینك مبتدانك نفسنه صرف ایتمشدر دیو بیان ایلدیکی اسناد قسم ثانیه
وضمیر ثانیا مبتدایه صرف ایتمشدر دیو اثبات ایلدیکی اسناد قسم اولدن ضرب ثانیه یعنی فاعلك
اقتضا ایلدیکی اسنادن درجۀ ثانیەده اولان اسناده محمول اولوب بوجهله سکاکینك کلامینی
بینده تناقض تحقق ایتمز اشته خوارزمینك بعد التنقیح والتصحیح مفهوم کلامی بوندن عبارە اولوب
بونده اسانید ثلثەنك وجودیله قول متحققدر بو صورتده اکر مبتدانك مقتضی اولدیغی اسناد ایله مرادی
مجرد فعلك مبتدایه اسنادی ایسه بو کلام شارح مفتاح یعنی ناصر ترمذینك بعینه ذکر ایتدیکی
شیدر واکر مرادی خبر اولان جملەنك اسنادی اولەرق بوده فعلك بواسطة الضمیر اسنادنك غیریدر
دیمکسه بو اسنادك بواسطة الضمیر اولان اسناده جهت تقدمنی بیان ایتمسی لازمکلوردی نتهکیم
فاضل مرقومك . ثم اذا كان متضمنا لضمیره صرفه ذلك الضمیر الى المبتداء ثانیا . قولی بو تقدمی
مشعر اولەرق منشاء اشکال ایسه بو راسی اولوب حالبوکه اهمال ایتمشدر حالبوکه مقصود اولان
دفع اشکال لفظ قسمت واقتضایی زیاده ایدوب ودرجۀ اولی تعبیرنی . مالا یكون بواسطة .
مفهومیله تفسیر ایتمکله تام اولەمز وبو راسیده جای تعجبدرکه شارح ترمذینك کلامندن برشیئه
قدح ایتمیوب وانده اولان غلطه وتحقیق مقصود سکاکی یه تعرض وبلکه خیال اطیفنی بیله
مشاهده ایتمامشدر و بونکله برابر عند المناظره فوت ایلدیکی شیلری تدارك وتلافی ایچون تشنیعنده
مبالغه ایلمشدر شارح مرحوم بو کلامی ایرادندنصکره دیرکه شارح ترمذینك ذکر اولنان کلامی
وجوه ایله محل نظردر وجه اول زیرا لفظ مفتاح . زید انطلق . ویاخود . ینطلق . امثالنده مسندك
جمله اولمسی انجق افادۀ تجدد ایچون اولوب مفید ثبوت اولمدیغنده و . زید علم . قولی تجددی مفید
اولوب و . زید فى الدار . قولی حصل ویاخود حاصل تقدیر اولنمسنه کوره تجدد وثبوته محتمل اولمسنده
صریحدر امدی هر بر جملۀ اسمیەنك ثبوتی افاده سیله حکم ایتمك وهم اولوب بلکه جملۀ اسمیەنك
ثبوتی افادەسی خبر جملۀ فعلیه اولمدیغی صورتده در وضمیره اسنادی سببیله تجدد ومبتدایه
اسنادی اعتباریله ثبوتی مفید اولمسیله یعنی شو ایکی اسناد اعتباریله تجدد وثبوتدن هر ایکیسنی بردن
افاده ایتمسیله قول ظاهر البطلاندر زیرا مسند الیه واحد بالذات اولوب مسند واحدك شیٔ واحده
تجدد وثبوتدن هر ایکیسیله معا اسنادی ممکن اولەمز وجه ثانی صاحب مفتاحك . وقولی
فى الدرجة الاولى الخ . کلامی درجۀ اولیده اسنادن مرادی انجق فعلك ضمیره اولان اسنادی اولوب
شارح ترمذینك زعم ایلدیکی کبی مبتدایه اولان اسنادی اولمدیغی ظاهردر وجه ثالث صاحب

مفتاحك بحث تقويده مآلی مرور ایدن • صرفه ذلك المبتداء الی نفسه • قولنی مجرد فعلك مبتدایه
اسنادی اوزره حمل ایتمك بعیددر زیرا مبتدا مبتدا اولدیغیچون اسناد خبرك غیریسنی
مستدعی اولدیغی مسلم دکلدر شویله که مبتداده اولان تضایف انجق خبریله اولوب غیریسیله
اولمدیغی ظاهردر خبر ایسه جمله اوله رق یالکز فعل دکلدر و • زید قام • مثللوده فعل مبتدایه مسنددر
قوللری معنا مبتدادن عباره اولان ضمیره مسند اولمسی اعتباریله اولوب خصوصیله فعل ایچون
ضمیر متصل ایله برابر فعل اطلاقلری کثیردر شارح مرحوم بحث فصل ووصلده تضایفی ایکی شی
احدهمانك تعقلی انجق آخرینك تعقلنه قیاس ایله ممکن اولمق حیثیتنده اولمسیله تفسیر ایدوب علاله
معلولی مثال اوله رق ایراد ایلمشدر و مبتدا ایله خبر بیننده تضایف اولدیغی بیان ایدلمشدر واما
وجوه نظردن وجه رابع اکر شارح تمیذینك اسناد ایله مرادی • قیام الشیء بالشیء • معناسنجه
نسبت معنویهٔ مخصوصه ایسه • انا عرفت • مثللوده موجود اولان یالکز اسناد واحد اولوب بوده
ثبوت ایله متکلمه عرفانی نسبتدن عباره در واکر اسناد ایله اهل عربیه نك کندوسیله احد لفظینی
مسند الیه وآخرینی مسند قیلدیغی وصفی مراد ایتمش ایسه بو صورتده ظاهردرکه برشیئه عائد
اولان ضمیره اسناد اصطلاحا اوشیئه اسنادی اقتضا ایتمز • دخلت علی زید فقام • قولنده اولان
مجرور یعنی زید کبی زیرا مسند الیهده لفظا و یامعنا وجود رفع شرط اولوب زیدده ایسه رفع
لفظی ومعنویدن هیچ بریسی موجود اولمامسیله اصطلاحا مسند الیه دکلدر واهل عربیه عندلرنده
اسناد ولو بعد العوامل اولسون مبتدا ایله خبرو یاخود فاعل ایله عاملی بیننده اولمقلغه منحصر در
بوصورتده برشیئه عائد اولان ضمیره اسناد اصطلاحا اوشیئه اسنادی اقتضا ایده جکی حقنده براعتبار
بیان اولنمسی ایجاب ایدر ایدی   وجه خامس اشکال اولدن جوابده • زید عرف • مثللوده اسانید
ثلثه اولوب اسناد اول عرف نك بطریق القصد زیده اسنادی وثانی ضمیر زیده وثالث ضمیر واسطه سیله
بطریق الالتزام زیده اسنادی اولمق اوزره ایراد ایلدیکی قولنده اسناد بواسطة الضمیر ایله مرادی
خبر اولان جمله نك اسنادی ایسه بو اسنادك تحققی اوزره متضمن اولدیغی حالده بطریق الالتزام
قائمسنده ومجرد فعلك مبتدایه اسنادنك کندیده اولان استبداع واستبعاد ایله برابر قصدا اولمسنی اعتبار
ایتمسنده بر وجه اولمیوب واکر اسناد مذکوردن مرادی خبر اولان جمله دن غیریسنك اسنادی
ایسه اسنادلك اوچه اقتصارنده بر وجه اولمیوب زیرا بو تقدیرده اسانید اربعه اوله رق اول مجرد
فعلك مبتدایه وثانی فعلك ضمیره وثالث بواسطة الضمیر فعلك مبتدایه ورابع خبر اولان جمله نك مبتدایه
اسنادی اولوب بو ایسه براحدك قائل اولدیغی کلام اولمیوب و بونی اعتباره الجا ایده جك برضرورت
دخی موجود دکلدر اکر سؤال اولنور ایسه که شو تفصیلاتدن سکاکینك درجهٔ اولیده اسناد ایله
مرادی مجرد فعلك مبتدایه اسنادی اولدیغی مستبان وشارح تمیذینك کلامی دخی بونی اعترافدن
خالی اولمدیغی نمایان اولوب کلام معارض دخی افادهٔ مقصوده وافی اولمامسیله کلام سکاکینك
تصحیحنده و • انا عرفت • مثلاونك مفید تجدد اولوب ثبوت افاده ایتدیکنی تصریح ایله برابر بوندن
احتراز ایتمسنك تحقیقنده نه دینلك لازمکلور جوابنده دیرزکه اما کلام صاحب مفتاحك تصحیحی
شو وجهله درکه اسناد درجهٔ اولی ودرجهٔ ثانیه ده متحد بالذات ومغایر بالاعتباردر زیرا فعل کندیه
اسناد اولنان شی فاعل اولدیغی حیثیتدن اعتبار اولنور ایسه بوصورتده اسناد درجهٔ اولیده اولوب
واکر شیء آخردن عباره اولدیغی حیثیتدن اعتبار اولنور ایسه یعنی ضمیره اسناد عائد اولدیغی
فاعلدن عباره اولدیغی حیثیتدن ایدوکنه نظر قلنور ایسه چونکه برشیئه عائد اولان ضمیره اسناد
من جهة المعنی عائد اولدیغی شیئه اسناد اوله رق بینلرنده اولان فرق یالکز من جهة اللفظ اولمسیله
بو صورتده اسناد درجهٔ ثانیه ده اولمش اولور زیرا بو اعتبار انجق ضمیره اسناددنصکره تحقق
ایدر وبوده مثلا • دخلت علی زید فقام • مثللوده • قام • ضمیر زیده اسناد اولدیغی اعتباریله زیده
مسنددر قوللرك مفادیدر وصاحب مفتاحك اشبو تقدیم مسندده اولان کلامی اعتبار اولك یعنی

فعلك

فعلك فاعله اسنادنك ثانی یه یعنی بواسطة الضمیر اسنادی اوزره تقدمنده صریح اولوب وبحث
تقویده اولان کلامنك مدلولی انجق اعتبار ثانینك جمله اولان خبرك مبتدایه اسنادندن تأخریدر
زیرا بو اسناد مبتدانك مبتدا اولدیغیچون طلب ایتدیکی اسناددر وصاحب مفتاحك • صرفه المبتداء
الی نفسه • قولندن مراد بودر واعتبار ثانینك بو اسنادن مؤخر اولمسی زیرا بو اسناد ذات مبتدانك
مقتضی اولدیغی اسناد اولوب وبعد تحقق الخبر شیء آخر اوزرینه توقف ایتمز لکن اعتبار ثانی
بویله اولمیوب زیرا بو اسناد انجق خبرك ضمیری متضمن اولدیغی ومبتدایه عائد ایدوکنی
اعتباردنصکره اولور خبرك ضمیری متضمن و یاخود غیر متضمن اولمسی ایسه ذات خبردن متأخر
اوله رق خبر ایچون وصفدر اشته بو اعتبار ایله صاحب مفتاح مسند ضمیر مبتدایی متضمن اولدیغی
صورتده ضمیر مذکور مسندی ثانیا مبتدایه صرف ایدر دیمشدر یعنی مبتدا خبری نفسنه صرف
ایتدکدنصکره اکر خبر ضمیری متضمن وضمیره مسند اولور ایسه بو اعتبار ایله فعلك مرهٔ ثانیه ده
مبتدایه اسنادی لازمکلور دیمکدر   امدی صاحب مفتاحك ضمیر خبری ثانیا مبتدایه صرف ایدر
دیمسندن مرادی فعلك ضمیره اسنادندن اعتبار ثانی اولوب بو اعتبار اوزرینه وجمله نك اسنادنه
متقدم اولان اسناد اسناد ضمیردن اعتبار اولدرکه مراد فعلك ضمیره فاعل اولدیغی حیثیتدن اسنادیدر
بو تقدیرده کلام سکاکیده تناقض اولمیوب وشیخ تمیذینك زعمی کبی وجه مستبعد اوزره اسانید
ثلثه دخی اقتضا ایتمز واما تقدیم ایله افادهٔ تجدددن • انا عرفت • مثللودن احترازنك تحققی زیرا کلام صاحب
مفتاحك معناسی جمله ایله مراد افادهٔ تجدد اولوب ثبوت اولمدیغی تقدیرده اوجمله ده واقع اولان مسند فعل
قلوب البته فعل مذکور درجهٔ اولیده اسناد اولندیغی شی اوزرینه یعنی فاعلنه تقدیم اولنور بوده کرکسه
اومقامده اسناد آخر بولنسون وکرکسه بولنمسون بو ایکی صورتدن اعمدر صورت اولی مثلا • زید عرف •
و • قام ابوه زید • قوللری کبی اولوب مثال ثانی • زید • مبتدا و • قام ابوه • خبر اولمسنه مبنیدر وصورت ثانیه
• عرف زید • کبیدر وبو صورتلرك جمله سی تجدد وحدوثی مفید اولوب بونده فعلك درجهٔ اولیده اسناد
اولندیغی شی یعنی فاعل اوزرینه تقدیمی لازمدر ودرجهٔ اولیده اسناد قیدیله • زید عرف • مثللو فعلك
بتوسط الضمیر مبتدایه اسنادندن احتراز اولوب زیرا بو اسناد درجهٔ ثانیه ده در وافادهٔ تجددده فعلك البته
اشبو درجهٔ ثانیه ده اولان مسند الیه اوزرینه تقدیمی شرط اولمیوب بلکه • قام ابوه زید • قولنده اولدیغی کبی
تقدم و • زید عرف • قولی مثللو عدم تقدم جائز اوله رق هر ایکی صورتده تجدد حاصلدر انجق فعلك اوزرینه
تقدم وعدم تقدمی صورت جوازده اولان مسند الیه درجهٔ اولیده کی مسند الیهك خلافنه ملتبسدر زیرا حقیقتده
فاعلدن عبارت اولان بو مسند الیه اوزرینه فعلی تقدیم ایدرکه سکاکی دخی • البتة • قول مذکوریله بزم شو ذکر
ایلدیکمز فرق وتحقیقه اشارت ایلدی وصاحب مفتاحك • زید عرف • و • انا عرفت • و • انت عرفت • امثالندن
احترازینك معناسی بو اولوب شیخ تمیذینك افاده سی کبی بونلرك تجددی عدم افاده سی دکلدر قال رحمه الله

(تنبیه کثیر مما ذکر فی هذا الباب والذی قبله غیر مختص بهما کالذکر والحذف وغیرهما والفطن اذا اتقن

اعتبار ذلك فیهما لا یخفی علیه اعتباره فی غیرهما)   ومعلوم اوله که اشبو باب مسند ایله ماقبلنده اولان مسند الیه
بابنده ذکر اولنان ذکر وحذف وتعریف وتنکیر وتقدیم وتأخیر واطلاق وتقیید وسائر ذکر اولنان احکامدن
اکثریسنك مسند الیه ومسنده اختصاصی اولمیوب اشبو بابنده بونلرك اعتبارنده کسب ممارسه واتقان ایدن اهل
فطانته کوره مفاعیل وملحقاتنده و مضاف الیهده دخی اعتبار ایتمسی خفی اولمز یعنی بونلرده دخی بابنده
اعتباری کبی اعتبار ایلر • کثیر مما ذکر • قولیله تقییدی بونلردن بعضیلرینك بابنه مختص اولدیغنه مبنیدر
مثلا ضمیر فصل مسند الیه ایله مسندك ماییننه مختصدر • زید هو القائم • کبی ومثلا مسندك فعل اولمسی
مسنده مختصدر زیرا هر برفعل دائما مسند اولدیغی جهتله مسندك غیری فعل اولمق صحیح اولمز
فقط مسندك غیری جملهٔ فعلیه اولمق صحیحدر واما بعض شراحك اشبو • کثیر مما ذکر • قولی
بو احوالدن جمیعسی بابینك غیرینده جریان ایتدیکنه اشارتدر مثلا حال و تمییزده تعریف
ومضاف الیهده تقدیم غیر جاریدر بناء علیه • جمیع ما ذکر • تعبیر ایتمامشدر دیمسی لیس بشیئدر زیرا

جميع ماذكر فى البابين غير مختص بهما . قولمز بابنك مغايرى يعنى مسند ومسند اليهك غيرى اولان
مفاعيل وغيريسندن هر برنده احوال مذكوره دن برشيئك بيله وجودنى اقتضا ايتمز نرده قالديكه
قائل مرقومك ذهابى وجهله بومذكور اتدن هر بريسنك بابنه مغاير اولنلردن هر برلرنده بولنمسنى
مقتضى اوله زيرا احوال مذكوره نك بابينه عدم اختصاصيچون بابينه مغاير اولان شيدن برنده ثبوتى
كافيدر   قال رحمه الله   (الباب الرابع احوال متعلقات الفعل)   باب رابع احوال متعلقات
فعل بيانندهدر اولوب متعلقات فعلدن مراد فاعل ومفاعيل وسائر ملحقات مفاعيل اولان منصوباتدر
وقبل بابده مسند اليه ومسند بابلرنده ذكر اولنان احوالدن اكثريسنك متعلقات فعلده جريانته
اشارت اجماليه سبقت ايتمش ايسه ده انكن بونلردن بعضيلرى نوع غموض ودقت زائده يه مختص
اولدبغندن بونلرك تفصيلنه اشارت ايچون اشبو باب رابعى وضع ايلمشدر   واحوال ايله مفعولك
حذفى وفعل اوزرينه تقديمى وبعض معمولاتك بعض آخر اوزرينه تقديمى كبى بقرينة المقام بعض
احوالى مراد ايدوب وبونك ايچون برمقدمه تمهيديله بيورمشدركه   (الفعل مع المفعول كالفعل
مع الفاعل فى ان الغرض من ذكره معه افادة تلبسه به)   فعل ايله برابر فاعلك ذكرندن غرض فعلك
فاعل مذكوره تلبس وتعلقنى افاده اولدبغى مثللو مفعولك ذكرى دخى بوغرضه مبنى اولمقده فعل
مع المفعول فعل مع الفاعل كبيدر . من ذكره . قولنده اولان ضمير كل واحد منهما اعتباريله فاعل
ومفعوله راجع اوله رق فاعل ومفعوله ومعه ضميرى فعله وياخود بالعكس اول فعله وثانى فاعل
ومفعولدن هر برلرينك فعل ايله برابر ذكرى وياخود فعلك فاعل ومفعولدن هر بريسيله ذكرى
تقديرندهدر و . تلبسه . ضميرى فعله و . به . ضميرى كل من الفاعل والمفعوله عائددر وفعلك فاعل
ومفعوله تلبسلرى بيننده شوقدر فرق حاصلدركه فاعله تلبسى فاعلدن وقوعى ومفعوله تلبسى
مفعول اوزره واقع اولمسى جهتلريله اوله رق بواعتبار ايله تلبسين يكديكردن مفارق اولور مثلا
. ضرب زيد عمروا . قولمزده . زيد . فاعل و . عمرو . مفعول اوله رق ضرب فعليله بونلرك ذكر وايرادلرندن
غرض فعل ضربك زيد وعمروه تعلقنى افاده اولوب لكن زيده تعلق ضاربيت وعمروه تعلق مضروبيت
جهتيله در   وبوتقريردن مفعول ايله مراد مصنف مفعول به اولدبغى معلوم اولور زيرا بومقدمه
مفعول بهك حذفنى بيانه تمهيد كلامدر هرنقدر سائر مفاعيل وبلكه جميع متعلقاتدخى بويله ايسه لرده
زيرا مفاعيل سائره ومتعلقاتك دخى فعل ايله ذكرندن غرض فعلك جهات مختلفه دن بونلره تلبسلرينى
افاده در مثلا مفعول فيهده فعلك انده وقوعى ومفعول لهده انكچون وقوعى ومفعول معهده انكله
وقوعى كبى   قال رحمه الله   (لا افادة وقوعه مطلقا)   يعنى فاعل ومفعولدن هر برلرينك
ايرادى غرض مذكوره مبنى اولوب يوخسه فعل كيمدن صادر اولوب وكيمك اوزرينه واقع اولدبغى
افاده مقصود اولميه رق مجرد فعلك فى نفسه وقوع وثبوتنى افاده ايچون دكلدر زيرا غرض
مجرد فعلك وقوعنى بيان اولمق لازمكلسه فعل ايله برابر فاعل ومفعولك ذكرى عبث اولوب
اولحينده . وقع الضرب . وياخود . وجد . ويا . ثبت الضرب . امثالى مجرد وجود فعله دلالت ايده جك عباره
اتيانى اقتضا ايدردى   انكچون كورلميكه فعلك بالكز فاعله تلبسنى افاده مراد اولنسه مفعول ترك
اولنه رق فعل ايله ذكر اولنمز . ضرب زيد . كبى وبالكز مفعوله تلبسى مراد اولنسه فاعل ترك
اولنوب فعل مبنى للمفعول قلنه رق مفعوله اسناد اولنور . قتل الخارجى . كبى   قال رحمه الله
(فاذا لم يذكر معه فالغرض ان كان اثباته لفاعله اونفيه عنه مطلقا نزل المتعدى منزلة اللازم ولم يقدرله
مفعول لان المقدر كالمذكور)   امدى فاعلنه مسند اولان فعل متعدى ايله مفعول به ذكر
اولنمدبغى حينده اكر غرض مطلقا اوفعلى فاعلنه اثبات وياخود فاعلدن نفى اولورسه اوحينده
فعل متعدى مذكور لازم منزله سنه تنزيل اولنوب وانكچون مفعول تقدير اولنمز   مصنفك
. مطلقا . لفظيله اطلاقدن مرادى فعلده جميع افرادنى مراد ايدرك عمومى وياخود بعض افراد
اراده سيله خصوصى وعموم وخصوصندن فضله فعلك ماوقع عليهى اعتبار اولنماسيدر   چونكه

مفعولك ذكرى بعضاً قصد عموم فعل ايچون اولور . فلان يوذى كل احد . كبى وبعضاً خصوص
فعل ايچون اولور . فلان يوذى اباه . كبى وبعضاً فعلك عموم وخصوصنه نظر اولنميه رق مجرد
مفعوله تعلقيچون اولور يعنى هرنقدر عموم وياخصوص لازمكلورسه ده مقصود بالافاده اولمز
. ضربت احدا . كبى امدى اكر بونلردن بريسى مقصود اولمزسه فعل متعدى لازم منزله سنه
تنزيل اولنوب مفعول مقدر دخى اولمز زيرا مقدر دلالت قرينه واسطه سيله مذكور كبيدر شويله كه
سامع كرك مذكور وكرك مقدر ايكيسندن دخى غرض متكلم فعلك مفعوله تعلقى اعتباريله فاعلدن
وقوعنى اخباردر ظن ايدوب متكلمك على الاطلاق اثبات وقوع فعل غرضى منتقض اولور
كورمزميسنكه . هو يعطى الدنانير . دينلسه بوكلامدن غرض اعطانك تناول ايتديكى شيئك
جنسنى يعنى دنانير اولدبغنى بيان اولوب بوقسه شخص مذكورك معطى اولمقلغى حالنى بيان دكلدر
زيرا محط فائده قيد اخير اولدبغنك ذكر وتفصيلى مرور ايتمشدر وبوصورتده كلام مذكور شخص
مزبور ايچون دنانيرك غيرى اعطايى اثبات ايدن كسه ايله اولوب بوقسه اندن وجود اعطايى نفى
ايدن كسه ايله اولمز   قال رحمه الله   (وهو ضربان لانه اما ان يجعل الفعل مطلقا كناية عنه
متعلقا بمفعول مخصوص دلت عليه قرينة اولا الثانى كقوله تعالى *قل هل يستوى الذين يعلمون والذين
لا يعلمون*)   . مطلقا . و . متعلقا . لفظلرى فعلدن حال و . عنه . ضميرى فعله و . عليه . ضميرى
مفعوله عائددر يعنى فعل متعدى يى لازم منزله سنه تنزيل قسمى ايكى ضرب اولوب زيرا فعل
ياكندوسنده نه عموم ونه خصوص ونه ده مفعوله تعلق اعتبار اولنمدبغى حالده قرينه ايله اوزرينه
دلالت اولنان مفعول مخصوصه متعلق اولدبغى حالده فعل مذكوردن كنايه قلنمسيله اولور
وياخود كنايه قلنمز ثانى يعنى كنايه قلنميان ﴿ قل هل يستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون ﴾ قول
شريفى كبيدر زيرا غرض افراد علمده عموم وخصوص اعتبار اولنمقسزين ومعلوم خاص وياعامه
تعلقنى اعتبار ايتمكسزين مجرد علمى مداول موصول اول اولان ذوات ايچون اثبات ومداول ثانى
اولنلردن نفيدر الحاصل جميع افراد علم وياخود بعضيسى وياخود شئ مخصوصه وياجميع اشيايه علم
معناسنى افاده غرض اولميوب بلكه مراد كندوسيچون حقيقت علم بولنان كسه ايله بولنميان كسه
مساوى اولمز ديمكدر وبونكله برابر مطلق العلم مدلول قرينه اولان معلوم مخصوصه علمدن
كنايه ده دكلدر   مصنفك ثانى يى تقديم ايلمسى كثرت وقوعندن ناشى حالنه اهتمام اولدن اشد واهم
اولمسندن مبنيدر صاحب مفتاح لام تعريفك استغراقى افاده سى بحثنده ديمشدركه . اذا كان المقام خطابياً
لا استدلالياً كقوله عليه السلام «المؤمن غر كريم والمنافق خب لئيم» حمل المعرف باللام مفردا كان اوجمعا
على الاستغراق بعلة ايهام ان القصد الى فرد دون آخر مع تحقق الحقيقة فيهما ترجيح لاحد المتساويين
على الآخر . يعنى مقام مقام خطابى اوله رق استدلالى اولمدبغى حينده معرف كرك مفرد اولسون
وكركسه جمع اولسون استغراقه حمل اولنور مثلا « المؤمن غر كريم والمنافق خب لئيم » حديث
شريفنده . المؤمن . و . المنافق . لفظ مفرد معرفلرى استغراقه محمول اوله رق مراد اهل ايماندن
هر برفرد كريم سهل الانخداع ومنافقيندن هر برى لئيم خداع اولدقلرينى بياندر وبوحمله سبب
حقيقتك افراددن هر برلرنده تحققيله برابر بعض فردى استثنا ايله بعض فرده قصدك تعلق احد
متساويينى ترجيحى ايهام ايتمك عليدر وصاحب مفتاح بحث مذكورده بونى ايرادندنصكره حذف
مفعول بحثنده دخى . انه قد يكون للقصد الى نفس الفعل بتنزيل المتعدى منزلة اللازم ذهابا فى نحو
فلان يعطى الى معنى يفعل الاعطاء ويوجد هذه الحقيقة ايهاما للمبالغة بالطريق المذكور فى افادة
اللام للاستغراق . قوليله بعضاً حذف مفعول متكلمك افادهٔ نفس فعلى قصد ايلمسندن ناشى متعدى يى
لازم منزله سنه تنزيل ايتمسيله اولور وبوده مثلا . فلان يعطى . مثللوده . يفعل الاعطاء .
و . يوجد هذه الحقيقة . معناسنه ذهابندن ايچون اولوب بودخى لامك استغراق افاده سنده ذكر
اولنان طريق ايله مبالغه يى ايهام غرضندن نشئت ايدر ديو بيان ايتمش اولدبغندن مصنف صاحب

مفتاحك اشبو · بالطريق المذكور · قولنى مرور ايدن · ثم اذا كان المقام خطابيًا حمل المعرف باللام
على الاستغراق · قوله اشارته حمل ايدرك بوكا اشارتله بيوررلركه (ثم اذا كان المقام خطابيًا
لا استدلاليًا افاد ذلك مع التعميم دفعًا للتحكم) ووجه مشروح اوزره غرض اصل فعلك فاعله
ثبوتى اوله رق من غير اعتبار الكناية لازم منزله سنه تنزيل اولندقده نصكره اكر كلام مذكورك
ايراد اولنديغى مقام يقين برهانى مطلوب اولان مقام استدلالى اولميوب بلكه كندوسنده مجرد ظن
كفايت ايدن مقام خطابى اولورسه اشبو مقام خطابى وياخود فعل مذكور دفع تحكم ايچون افراد
فعلده تعميم ايله برابر غرض مذكورى يعنى غرض مطلقا فعلك فاعله ثبوت ويا فاعلدن نفيى اولديغنى
افاده ايدر زيرا افراد فعلدن بعضيسنه تخصيص حمل تحكم وترجيح بلا مرجحى مستلزم اوله جغندن
بونى دفع ايچون فعلك تعميمى لازمكلور وبو مقامك تحقيقى شو وجهله دركه مثلا مفعولك حذفى
حينده · فلان يعطى · قولمزك معناسى · فلان يفعل الاعطاء ويوجد هذه الحقيقة · ديمك اولوب
· يعطى · فعلنك مصدرى اولان · الاعطاء · لام حقيقتله معرف اولمسيله كلام خطابيده جميع افراد
اعطاءآته شمول واستغراق اوزره حملى واجب اولور زيرا بو حمل سببيله ترجيح احد متساوييندن
احتراز اولنور وبو مقامده ايراد سؤال ايله غرض فعلك مطلقا فاعله ثبوت ويا فاعلدن نفيى
اولمسيله افراد فعلده افادهٔ تعميم نوجهله جارى اوله بيلوركه غرض مذكوره منافى اولور زيرا
اطلاقك معناسى افراد فعلك عموم وياخصوصى ومفعولنه تعلقى معتبر اولمامسيدر بوصورتده هم
افادهٔ تعميم وهم عدم اعتبار افادهٔ تعميم وتخصيص نه كيفيتده اجتماع ايده بيلور دينيله مز زيرا بيان
اولنان منافات مسلم دكلدر شويله كه برشيئك كلامدن غرض ومقصود اولان شيده داخل ومعتبر
اولمامسندن كلامدن مفاد اولمامسى لازمكلميوب كلامدن مقصود اولان شيدن مقصود اولمسى
جائزدر بوصورتده مقصوددن بطريق الاشاره قصد اولنان مستتبعات تركيبدن اولور امدى
كلامدن مقصود مطلقا اثبات ونفى اولوب بوواسطه ايله ايهام مبالغه ايچون تعميم قصد اولنور
زيرا مفعول عام ذكرنده دخى تعميم فعل حاصل اولور ايسه ده تخصيصه احتمالندن ايچون مبالغه
حاصل اولمز لكن فعل متعدى لازم منزله سنه تنزيل اولنمسى صورتنده افراد فعله عمومى عقلى
اوله رق تخصيصى عدم قبولندن ناشى مبالغه تحقق ايدر وتعميمه منافى اولان عدم عمومى اعتبار
اولوب يوقسه عدم اعتبار عموم دكلدر وشو صورتين بيننده اولان فرق فرق واضحدر الحاصل
كلامدن فعلك استفادهٔ تعميمى فعلك تعميم وتخصيصى غرضده معتبر اولمامسنه منافى دكلدر
وشارح علامه شرح مفتاحده ذكر اولنان بالطريق المذكور عبارهسنى سكاكينك آخر بحث استغراقده
اولان · ان نحو حاتم الجواد يفيد الانحصار مبالغة بتنزيل جود غير حاتم منزلة العدم · قوله اشارته
حمل ايدوب وبونى · لان معنى قولنا فلان يعطى هو لاغيره يوجد حقيقة الاعطاء لاغيرها · كلاميله
تعليل ايدرك · زيد يعطى · امثالى مسند فعلى اوزره مقدم اولان مسند اليه مظهر ومعرفك ايكى
حصرى مفيد اولوب حصر اول حقيقت اعطايى ايجاد ايدن يالكز زيد اولوب غيريسى اولمديغى
وثانى ايجاد ايلديكى حقيقت اعطا اولوب بو حقيقتك غيريسى اولمديغى ايدوكنى بيان ايلمشدر
بو ايسه · قرية مافيها مرية · قبيلندن من غير امتراء كلام سكاكى اوزره افترا اوله رق مثال مذكور
امثالنده حصرينك اجتماعى نقل وعقلك شهادت ايتمديكى بركيفيتدر واقعا تعميم فعله حمل اولنديغى
صورتده هر بر اعطايى ايجاد ايدن زيد اولديغنى افاده ايدرك بوندن زيدك غيريسى اعطايى موجد
اولمامسى لازمكلوب بوطريق ايله حصر اول تحقق ايدرسه ده حصر ثانى اولان · لا يوجد الا الاعطاء ·
مفهومنده بو عبارهنك وسعت دلالتى يوقدر شويله كه بو حصرى افاده ايده بيله جك يالكز تقديم
مسند اليه اولوب حالبوكه مرور ايتديكى اوزره مظهر ومعرف اوله رق مسند اليهك تقديمى
عند السكاكى تقوى ايچون اولوب تخصيص ايچون اولمامسيله كلام مفتاحى شرحه صالح اوله مز
وشرح كلام مفتاحده ظاهر اولان مصنفك ذكر ايتديكى شى اولوب وبونك تحقيقى دخى شارح

مرحومك كلام مترجم سابق اولمسيله محافظهسى اهمدر زيرا بو مقام كندوسنده خلخالى مرحوم
كبى بعض فضلانك خبط عظيمى واقع اولان محل غامضدر   قال رحمه الله (والاول كقول البحترى
فى المعتز بالله · شجو حساده وغيظ عداه · ان يرى مبصر ويسمع واع · اى ان يكون ذو رؤية وذو سمع
فيدرك محاسنه واخباره الظاهرة الدالة على استحقاقه الامامة دون غيره فلا يجدوا الى منازعته سبيلا)
وفعل متعدينك لازم منزله سنه تنزيلندن ضرب اولى يعنى بطريق الاطلاق ذكر اولنان فعلك مفعول
مخصوصه متعلق اولديغى حالده كندوسندن كنايه قلنمسى شاعر بحترينك خلفاء عباسيهدن معتز
باللهك مدحنده خصمى اولان مستعين باللهه تعريض ايله انشاد ايلديكى · شجو حساده الخ · بيتنده
اولديغى كبيدر · شجو · حزن معناسنه اولوب مبتدا و · ان يرى · خبردر · فلا يجدوا · قولى نصب
ايله ماقبلنده اولان مضارع منصوبه معطوف اوله رق · فلا يجد اعداؤه وحساده الذين يتمنون الامامة ·
تقديرنده در ❋ معناى بيت ممدوح اولان معتز باللهك حزن حاسد وغيظ اعداسى مبصرك رؤيتى
وسامعك ايشتمسيدر ديمك اولوب حاصل معنى معتز باللهك حزن حاسد وغيظ دشمنى ذى رؤيت
وسماع موجود اولوبده انك اما متنه استحقاقنه وعند وجوده آخرك عدم استحقاقنه دال اولان
محاسن كثيره واخبار ظاهرهسنى ادراك ايدرك اعدا وحسادى منازعه وطلب خلافته يول بوله مامسيدر
ديمك اولور   الحاصل شاعر مرقوم · يرى ويسمع · فعل متعدبلرينى لازم منزلهسنه تنزيل ايله
كأنه · يصدر منه الرؤية والسماع · دينلمش اولدى وبو معنى · يرى ويسمع · فعللرينك مفعول
مخصوصه تعلق اعتبار اولنمامسندن نشأت ايلدى وبو تنزيلدن نصكره مطلقا رؤيتله آثار ومحاسن
معتزى رؤيت بيننده ومطلقا سماع ايله اخبار ظاهرهٔ معتزى سماع بيننده ادعاء ملازمتله مطلقا
رؤيت وسماعى مفعول مخصوصه يعنى محاسن واخبار معتزه متعلق اولان رؤيت وسماعدن كنايه
ايلدى وبو وجهله فعلين مذكورينى لازم منزلهسنه تنزيل ايله رؤيت محاسن وسماع اخبار معتزدن
كنايه ايلمسى معتزك آثار واخبارى كثرت اشتهاردن خفاسى ممتنع اولوب هر بر ذوى الابصار رؤيت
ايدر وكافهٔ سامعين ايشيدر وبلكه هيچ برراءى كورمز الا انجق آثارنى مشاهده ايدر وهيچ برسامع
ايشتمز الا انجق اخبارنى استماع ايلر درجهيه رسيده اولديغنه يعنى بو مبالغهيى افادهيه دلالت ايچوندر
امدى شاعر مرقوم طريق كنايه اولديغى اوزره ملزوم اولان مطلق رؤيت وسماعى ذكر ايدوب
رؤيت مقيده بالمحاسن وسماع مقيد بالاخبارى مراد ايلدى   ومفعولك ذكر ويا تقديرى
عندنده ايسه بو معنى زائل ومنفى اوله جغى خفى دكلدر زيرا مفعولك ذكرندن تغافل واعراضده
ذى بصر وذى سمعك يالكز وجودى فضائل معتزده كفايت ايدوب حتى كه آنك فضائل ايله منفرد
اولديغى معلوم اوله جغنه ايذان واردر الحاصل معتزك فضائلده تفردنى ادراكده يالكز ذى بصر
وسمعك وجودى كافى اولديغنه ايما مفعولك ذكرندن تغافل واعراض ايله حاصلدر   قال رحمه الله
(والاوجب التقدير بحسب القرائن)   واكر بروجه مشروح فاعلنه مسند اولان فعل متعدى ايله
برابر مفعولك عدم ذكرى عندنده غرض مطلقا فاعله اثبات ويا فاعلدن نفى اولميوب بلكه مفعول
غير مذكوره تعلق مقصود اولورسه تعيين مفعول اوزره دال اولان قرائن حسبيله مفعول تقديرى
واجب اولور شويله كه مقتضاى قرينه مفعول عام تقديرى ايسه عام وخاص اولورسه خاص تقدير
اولنور   مثلا · هل رأيت احدا · سؤالنه جوابده رأيت دينلسه غرض متكلمك مطلقا رؤيتى
اولميوب بلكه برشيئى رؤيتى اولمسى ومفعول محذوف عام اوله رق · احدا · اولديغنه سؤال دلالت
ايتمسى جهتله · رأيت احدا · تقديرنده اولور   ومثلا · هل رأيت زيدا · سؤالنه جوابده رأيت
دينلسه بقرينة السؤال مفعول خاص تقديريله · رأيت زيدا · ديمك اولور   مفاد ترجمهدنخى
مستبان اوله جغى وجهله مصنفك · والا · قولنى بيانده شارح مرحوم · بل قصد تعلقه بمفعول
غير مذكور · قولنى اتيان ايتمسيله بونك سبب اتيانى بيانده ديركه بو كلامى ايرادمز شو سببه
مبنيدركه زيرا اكر مطلقا فعلك اثبات ويا نفيى قصد اولنميوبده افراد فعلك خصوص وياعمومى

اعتبار ومفعوله تعلقنی عدم اعتبار ایله اثبات ویا نفی قصد اولنسه بو صورتده تقدیر مفعول واجب وبلکه جائز اولمز زیرا عند التقدیر مقصود فوت اولور الحاصل مطلقا فعلك بالذکر فاعله اثبات ویا فاعلدن نفی غرض اولماسی یا مفعوله تعلقی اعتبار اولنمسیله ویاخود افراد فعلده عموم ویا خصوص معتبر اولمسیله اوله جغندن وحالبوکه تقدیرك وجوبی مفعول بهه تعلق قصد اولنمسنه منحصر اوله رق بو صورتده مصنفك وجب التقدیر قولی . والا . قولنه ترتب ایده میه جکندن تصحیح ترتب ایچون شرط مذکورده . بل قصد تعلقه بمفعول غیر مذکور . قیدینی تقدیره محتاج اولمشدر اما خصوص فعلده مفعول تقدیر اولنمدیغنه مثال . فلان یعطی کل سنة مرة اومرتین . قولمز اولوب من غیر تعیین المفعول . بفعل اعطاء ما . دیمکدر وعموم فعله مثال مثلا جمیع اعطایی ایشلر دیمك معناسنی قصد ایله برابر من غیر اعتبار المفعول . فلان یعطی . قولمز کبیدر امدی تعمیم افراد فعل ایله تعمیم مفعول بیننده اولان فرق ظاهردر وبو تعمیمك وجودده تلازمی فرض اولنسه بیله اعتبار وقصدده بینلرنده تلازم یوقدر حالبوکه جمیع افراد فعلك مفعول واحده تعلقی امر ممکندر وبو تحقیق ایله بعضیلرك افراد فعلده تعمیم مفعولده تعمیمی مستلزم اوله جغی جهتله من غیر اعتبار عموم المفعول ارادهٔ تعمیم فعلی تجویزده برمعنی یوقدر دیو سؤاللری مردود اولور قال رحمه الله

(ثم الحذف اماللبیان بعدالابهام کما فی فعل المشیة مالم یکن تعلقه به غریبا نحو * ولوشاء لهدیکم اجمعین * بخلاف نحو . ولوشئت ان ابکی دما لبکیته .)

وقابلیت مقام یعنی وجود قرینه دن صکره مفعولك لفظدن حذفی یا بعدالابهام بیان ایچون اولور نته کیم مقصود اولان مفعوله تعلقنده غرابت اولمدقجه فعل مشیت واراده وامثالنده شرط واقع اولدقلری حینده جواب شرط مفعوله دال ومفعولی مبین اوله جغندن مفعول حذف اولنور یعنی افعال مذکوره شرط واقع اولمسیله جواب شرط تعیین مفعوله قرینه اوله جغندن اکر تعلق ایده جکی مفعول افعال مذکورهنك تعلقنده غرابت اوله جق بر مفعول اولمزسه بعد الابهام بیان ایچون مفعول مذکور حذف اولنور مثلا ﴿ ولوشاء لهدیکم اجمعین ﴾ قول شریفی . ولوشاء هدایتکم لهداکم . تقدیرنده اولوب بعدالابهام بیان ایچون مفعول مشیت اولان . هدایتکم . حذف اولنمشدر زیرا . لوشاء . دینلدیکی کبی سامع مشیت کندی اوزرینه تعلیق اولنان برشی موجود اولدیغنی بیلوب فقط نه اولدیغی عندنده مبهم اوله رق بعده جواب شرط اولان . لهداکم . اتیان اولندقده مبهم مذکورك . هدایتکم . اولدیغی مبین اولور وبوندن غرض بعد الابهام بیان نفسده اوقع ومؤثر اولمسیدر واما مشیتك برمفعوله تعلقنده غرابت اولدیغی صورتده مفعولك ذکری واجبدر وبوکا اشارتله مصنف خریمینك * ولوشئت ان ابکی دما لبکیته * علیه ولکن ساحة الصبر اوسع * قولی مثال اولك خلافنده اولدیغی بیان ایلمشدر بو بیت خریمینك اوغلو حقنده مرثیه ونفسی شدت حزن وکدر وحزن اوزره کمال صبرایله وصفدر ومابعد بیت * واعددته ذخرا لکل ملمة * وسهم المنایا بالذخائر مولع * اولوب * مفهوم بیتین اکر ارتحال ایدن فرزند دلبندم اوزرینه قان اغلامق استیه ایدم اغلاردم لکن میدان صبر وتحمل واسعدر وبو صبری هر برحادثه ومصائب ایچون ذخر وادخار ایلدم حالبوکه سهم منایا ذخائره حریص ومولع اولوب صبر مدخرمی افنا ایتمك استر دیمکدر بیت ثانینك معناسی . اعددته . ضمیری . صبره . راجع اولمق اوزره بو وجهله مشروح اولوب لکن ضمیرك فرزندنه ارجاعیله . ذخرا لکل ملمة . قولی دفع اعادی یه امثالنه حمل اولنسه لفظ منایایه دها اوفق کورینور امدی فعل مشیتك بکاء دمه تعلقی امر غریب اولمسیله ذکر مفعول لازم کلدیکندن . ان ابکی . دینلمشدر تا که فعلك مفعول مذکوره تعلقی نفس سامعده تقرر ایدوب سامع انکله مونس اوله رق مفعول غیریسی اولدیغنی توهم ایتمیه قال رحمه الله

(واما قوله . ولم یبق منی الشوق غیر تفکری . فلوشئت ان ابکی بکیت تفکرا . فلیس منه)

یعنی ابی الحسن علی بن احمد جوهرینك . ولم یبق منی الشوق الخ . قولنده مفعول مشیتك ترك حذفی وجه سابق اوزره فعلك مقصود

اولان

اولان مفعوله غرابت تعلقنه مبنی دکلدر نته کیم بعض اوهامه بوقبیلدن اولمسی سبقت ایدوب حتی صاحب ضرام دخی بوقوله ذاهب اوله رق مراد . ولوشئت ان ابکی تفکرا بکیت تفکرا . دیمك اولوب مفعول مشیتك حذفیله . لوشئت بکیت تفکرا . دینلمامسی مشیتك بکاء تفکره تعلقی بکاء دمه تعلقی کبی غریب اولمسنه مبنیدر دیو بیان ایتمشدر مصنف رحمه الله بو وهمی دفع ایدرك قول مذکور بوقبیلدن اولمدیغنی تصریح ایله بیان علتده بیوردلرکه

(لان المراد بالاول البکاء الحقیقی)

یعنی قول مذکورده حذف مفعولك ترکی غرابت تعلقدن ایچون اولمدیغی زیرا بکاء اول ایله مراد بکاء حقیقی اولوب بکاء تفکری دکلدر چونکه شاعر قول مذکور ایله . لوشئت ان ابکی تفکرا بکیت تفکرا . معناسنی مراد ایتیوب بلکه مرادی بنی ضعف وتحول افنا ایدوب بنده خواطر جوالهٔ دروندن غیری برشی قالمدی شو درجه ده که اکر بکا ایتمك مرادیله هرنقدر جفونمی مری وضرع ایلسم وسیلان دموع ایچون نه مرتبه عینمی عصر وجبر ایلسم دمعه ظفریاب اوله میوب کوزلرمدن دمعه بدل تفکر خروج ایدر دیمکدر وبونکله معلوم اولورکه شاعرك ایقاع مشیتی مراد ایلدیکی بکا بکاء مطلق ومبهم اولوب البته تفکره معدی اولان بکا دکلدر وبکاء ثانی تفکره معدی اولان بکاء مقیددر بو جهتله . لوشئت ان تعطی درهما اعطیت درهمین . قبیلندن اوله رق بکاء اول ایچون تفسیر وبیان اولمسی صحیح اوله مز زیرا مفسر مفسرك عینی اولمسی واجبدر الحاصل . لوشئت . قولندن . ان ابکی . مفعولنك عدم حذفی بکاء ثانینك اولی تفسیره عدم صلاحیتی جهتله قرینه موجود اولمامسنه مبنی اولوب غرابت ایچون دکلدر زیرا مشیتك بکاء حقیقی یه تعلقنده غرابت مهجوردر وتحقیقات مذکوره مفاد دلائل اعجازدر بعضیلر سوء تأمل وقلت تدبرلرندن ناشی کلام مصنف فعل مشیتك مفعولنده اولمیوب ابکی فعلنك مفعولنده اولمسنی ظن وتوهمله مراد بیت مذکورده مفعولك حذفی بیان بعد الابهام ایچون اولمیوب غرض آخر ایچوندر دیمك اولدیغی ایراد ایلمشلردر جانب صاحب ضرامدن جواب اولمق اوزره دینله مزکه مراد شاعر کندوسنه ضعف ونحافتك عروضی جسمنده مادهٔ دمع باقی قالمیه رق حتی که بکاء تفکره منقلب اوله جق درجه یه بالغ اولدیغنی افاده اولمسی محتمل ایدوکی جهتله . ضربت واکرمت زیدا . کبی باب تنازعدن اولوب معنی . لوشئت ان ابکی تفکرا بکیت تفکرا . دیمك اوله رق بو صورتده . ولوشئت ان ابکی دما لبکیته . قبیلندن اولور زیرا دیرزکه بو کلامك . فلم یبق منی الشوق غیر تفکری . قولی اوزره ترتبی بو احتمالك فسادینه دلالت ایلر زیرا بکاء تفکر انجق اسف وکدر وحزن شدتدن عبارت اولوب وبکاء تفکر اوزرینه قدرت کندوسنده تفکردن بشقه شوقك عدم بقاسنه توقف ایتمز لکن کندوسندن دمعه بدل تفکر حاصل اوله جق صورتده بکاء حقیقی اوزره عدم قدرت کندوسنده تفکردن غیری برشی باقی قالمامسنه توقف ایدر حالاتدن اوله رق بو صورتده ترتیب نظم حسن اولور وستیر اولمیه که . امرته فقام . قولی دخی بیان بعد الابهام ایچون بواسطة الجار مفعولك حذفی قبیلندن اولوب . امرته بالقیام فقام . تقدیرنده در نته کیم نظم جلیلده ﴿ امرنا مترفیها ففسقوا فیها ﴾ واقع اولوب . امرناهم بالفسق . تقدیرنده در وکفاره فسق ایله امر الهی انلرك فسق اوزره تمکین واقدارلرندن مجازدر زیرا ارادهٔ حقیقتدن ﴿ ان الله لا یأمر بالفحشاء والمنکر ﴾ قول شریفی قرینهٔ مانعه در قال رحمه الله

(واما لدفع توهم ارادة غیر المراد ابتداء کقوله . وکم ذدت من تحامل حادث . وسورة ایام حززن الی العظم . اذ لو ذکر اللحم ربما توهم قبل ذکر مابعده ان الحز لم ینته الی العظم)

اما للبیان . اوزرینه معطوف اولوب ابتداء قیدی توهمه متعلقدر یعنی یاخود مفعولك لفظا حذفی مراد ومقصود اولان معنانك غیری قصد واراده اولنمشدر دیو سامعك توهم ایتمسنی دفع ایچون اولور نته کیم بحترینك * وکم ذدت من تحامل حادث الی آخره * بیتنده واقع اولمشدر . ذدت . دفعت معناسنه اولوب . ذاده عن کذا . دیرلر طرده ودفعه دیمکدر . تحامل . جور وظلم معناسنه اولوب . یقال تحامل فلان علی ای لم یعدل . وکم . محلا ذدت فعلیه مفعول اولمق

اوزره منصوب اوله رق · کم · خبریه اولوب من تحامل حادث قولی ممیزیدر وکم خبریه ایله
ممیزی بیننده بر فاصله واقع اولسه · کم فی الدار رجلا · کبی ممیز نصب اولندیغی جهتله اکر
فاصله فعل متعدی اولورسه ممیز فعل مذکورك مفعولی ظن والتباس اولنماسیچون من کلمه سیله
اتیانی واجب اولور نظم جلیلده ﴿ کم ترکوا من جنات ﴾ و ﴿ کم اهلکنا من قریة ﴾ قول
شریفلرنده اولدیغی کبی · سورت ایام · ایامك شدت وصولتیدر · حززن · قطعن معناسنه
اوله رق · حززن اللحم الی العظم · تقدیرنده اولوب مفعول حذف اولنمشدر زیرا اکر مفعول یعنی
لحم ذکر اولنسه مابعدنده اولان · الی العظم · قولی ذکر اولنمقسزین سامع حز وقطع عظمه منتهی
اولیوب بلکه لحمك بعضیسنی قطع ایتمشدر دیو ایهام ایدردی بناء علیه سامعدن بو وهمی دفع
ایدرك آثار جارحهٔ شدائد ایام شاعرك لحمنی یکوب کمکنه دیاتمش اولدیغی ابتداء نفس سامعده
تصویر ایچون ذکر لحم ترك اولنمشدر قال رحمه الله (واما لانه ارید ذکره ثانیا علی وجه یتضمن
ایقاع الفعل علی صریح لفظه اظهارا لکمال العنایة بوقوعه علیه کقوله · قد طلبنا فلم نجد لك فی السودد
والمجد والمکارم مثلا ·) ویاخود لفظا حذف مفعول صریح لفظ مفعول اوزرینه ایقاع فعلی متضمن
اوله جق وجه اوزره مفعولك ثانیا ذکری مراد اولنمسندن نشئت ایدر وبوندن غرض فعلك
مفعول اوزره وقوعنه کمال عنایه سندنناشی هرنقدر مفعولك ضمیرینه ایقاع لفظ مفعوله ایقاعدن
کنایه ایسه ده ضمیری اوزره ایقاعه راضی اولمدیغنی اظهار اولور الحاصل بر کلامده وارد اولوب
متعلقلری شیء واحد اولان فعلیندن فعل ثانینك صریح لفظ مفعول اوزره تعلقنه اعتنادنناشی
فعل اولك مفعولی لفظدن حذف اولنور زیرا اولدن حذف اولنمدیغی صورتده ثانیده ضمیر ایله
اتیان مناسب ومقتضای ظاهردر نته کیم بحترینك * قد طلبنا فلم نجد الی آخره * بیتنده واقع
اولمشدر شویله که · قد طلبنا لك مثلا فلم نجد · تقدیرنده اولوب لفظدن مفعول حذف
اولنمشدر زیرا اکر · قد طلبنا · فعلنده مفعولی ذکر ایتمش اولسه · لم نجده · قولنده ضمیر ایله
اتیان اولنوب · فلم نجده · دینلمك مناسب ومقتضای ظاهر اولوردی بونده ایسه شاعرك مثل
ممدوحی عدم وجدانته کمال عنایه سندنناشی صریح لفظ مثل اوزره نفی وجدانی ایقاع ایتمك غرضنی
تفویت اولمسیله بوغرضی احتما ومحافظه ایچون · طلبنا · فعلنك مفعولی لفظا حذف اولوب عدم سبق
ذکردنناشی لم نجد فعلنك مفعولی اولان مثلا لفظی صریحا اتیان اولنمشدر وبعینه بومعنادن ایچون شاعر
ذی الرمه * ولم امدح لارضیه بشعری * لئیما ان یکون اصاب مالا * قولنده کلام بحترینك عکسنی
اختیار ایله فعل اولی صریح لفظ لئیمه وثانی بی ضمیرنده اعمال ایتدرمشدر زیرا کمال عنایه سی لئیمدن
نفی مدحه اولوب لئیمی ارضایه اولمامسیله غرض نفی مدحی لئیم اوزره صریحا ایقاعدر * مفهوم
بیت بحتری هرنقدر طلب وتحری ایتدکسه سنکچون سیادت ومجد ومکرمتده مثل ونظیر بولمدق
دیمکدر * ومفهوم بیت ذی الرمه شخص لئیمی خساست نفس ودنائت همتنه موجب نفع اولمیان
غنای عارضیدن ایچون لاجل الارضا شعرمله مدح ایتمدم دیمکدر · ان یکون · قولی · لان یکون ·
تقدیرنده اولوب · ان · ایله · ان · دن حرف جرك حذفی قیاسیدر قال رحمه الله (ویجوز ان یکون
السبب ترك مواجهة الممدوح بطلب مثل له) وبیت بحتریده حذف مفعوله سبب طلب مثلی
ایله ممدوحه مواجهه یی ترك اولمسی یعنی ممدوح ایچون نظیر وعدیل اولان دیکر برذاتی تحری وطلب
ایتمش اولدیغنی بالمواجهه ایراد ایتمکدن تأدب ایلمسی دخی جائز اوله رق غرض رعایت ادبده قصد
مبالغه اولور زیرا صریحا طلب مثل ممدوحك وجود مثلنی تجویزه دلالتدن خالی اولماز چونکه عاقل
انجق وجودنی تجویز ایلدیکی شیئی طلب ایدر وبوسبیلرله برابر حذف مذکورده بیان
بعد الابهام نکته سی دخی موجوددر قال رحمه الله (واما للتعمیم مع الاختصار کقولك · قد کان
منك ما یولم · ای کل احد وعلیه * والله یدعو الی دار السلام *) ویاخود حذف مفعول
مع الاختصار تعمیم مفعول ایچون اولور مثلا · قد کان منك ما یولم · قولی · ما یولم کل احد · تقدیرنده

اولوب بو تقدیره مقام مبالغه قرینه سیدر زیرا مراد تخلفه موذی اولمقلغنده مبالغه ایچون هر براحده
تعلق ایلامنی بیاندر وبو تعمیمی مفعولك صیغهٔ عموم ایله ذکری تقدیرده دخی استفاده ممکن ایسه ده
لکن بو صورت موجب افاتهٔ اختصاردر و ﴿ والله یدعو الی دار السلام ﴾ قول شریفی دخی
اشبو تعمیم مع الاختصار ایچون حذف مفعوله محمول اولوب · یدعو العباد کلهم · تقدیرنده در زیرا
جنته مدعو اولمق کافهٔ ناسه عام اولوب لکن موصل جنان اولان طریق مستقیمه هدایت مشیئت
الهیه تعلق ایدن کسه لره مختصدر ﴿ والله یهدی من یشاء الی طریق مستقیم ﴾ امدی مثال اول
یعنی · قد کان منك ما یولم · قولی عمومی بطریق المبالغه افاده ایدوب ومثال ثانی یعنی نظم مذکور تحقیقا
مفید عمومدر واشبو مثالیندن ایکیسی دخی هرنقدر متعدی یی لازم منزله سنه تنزیل ایله لفظا
وتقدیرا حذف مفعول قبیلندن اولمقلغه محتملار ایسه ده لکن مثالین مذکورینك مقام ایرادلرنده
قصد مفعوله اولدیغنه تأمل ذوقی شهادت ایدر زیرا حذفی معانیٔ مذکوره امثالنه یعنی فعل
متعدی یی لازم منزله سنه تنزیل ویاخود مع الاختصار عمومی افاده امثالی معانی یه حمل ایتمك قصد
متکلم ومناسبت مقامه تعلق ایدن شیدندر انکچون صاحب مفتاح · فلان یعطی · قولی امثالنی لازم
منزله سنه تنزیل ایله قصد تعمیم مفعول صورتینده محتمل اولدیغنی اتیان ایلمشدر ونظم جلیلده
﴿ وایاك نستعین ﴾ قول شریفی دخی · علی کل امر یستعان فیه · تقدیرنده اوله رق مفعولك غیریده
عموم ایچون حذفه صالح اولدیغی کبی ماقبلی بیان عبادته دائر اولمسیله کلامك تلائم وتناسبندن
ایچون · وایاك نستعین علی اداء العبادة · تقدیرنده اولمسی دخی محتملدر بو صورتده عموم ایچون
اولماز لکن مصنفك اشبو · واما للتعمیم مع الاختصار · قولی محل بحثدر زیرا کندوسنده حذف
تعمیم واختصار ایچون قلنسان کلام انجق بحسب القرینه تقدیر مفعول واجب اولان قبیلدن
اولمسیله بو تقدیرده اکر قرینه مفعول مقدر عام اولمسنك وجوبنه دلالت ایدر ایسه بو صورتده
تعمیم مقدر عام اولمسندن نشئت ایدرك ذکر وحذفی بونی افاده ده مساوی اولور واکر قرینه
مقدر عام اولمسنك وجوبنه دلالت ایتمز ایسه تعمیمه دلالت ایتمز بو صورتده ظاهر اولان بونده عموم
قرینه نك مقدر عام اولدیغنه دلالتندن اولوب وحذف ذکر ایده جکی وجهله مجرد اختصار ایچون
اولمش اولور قال رحمه الله (واما لمجرد الاختصار عند قیام قرینة نحو اصغیت الیه ای اذنی وعلیه
* ارنی انظر الیك * ای ذاتك) ویاخود حذف مفعول مجرد اختصار ایچون اولور یعنی اختصار
ایله برابر تعمیم امثالی فائدهٔ اخری اعتبار اولنمز بوده قیام قرینه عندنده اولور مثلا · اصغیت الیه ·
و · اغمضت عنه · قوللرنده اذنه نسبت اصغاده وبصره نسبت اغماضده مأخوذه اوله رق تقدیر
کلام · اصغیت اذنی · و · اغمضت عینی · اولدیغنه ذکر فعل ایله قرینه قائمه در ونظم جلیلده
﴿ رب ارنی انظر الیك ﴾ قول شریفی دخی اشبو مجرد اختصار ایچون حذف قبیلندن اولوب
· ارنی ذاتك · تقدیرنده در ومصنفك · عند قیام قرینة · قولی مابعدنده اتیان ایلدیکی وجب التقدیر
بحسب القرائن قولنی تذکر واخطار اولوب بو خصوصه ذاتا ارادته حاجت یوقدر وقول
مذکورك معناسی حذف مجرد اختصار ایچون اولدیغنه دال اولان قرینه نك قیامی عندنده
دیمکدر دیو تأویلاری سدید اوله مز زیرا بو وجهله قرینه نك ایجاب وجودی سائر
اقسامده دخی جاری اوله رق مجرد اختصار ایچون حذفه تخصیص بیانده بر وجه یوقدر
شارح مرحوم مصنفك · واما للتعمیم مع الاختصار · قولی اوزره ذکری مرور ایدن
بحثی معاصرلرندن بعض فضلایه عرض ایدرك جوابنده · یولم کل احد · قولنده
اولدیغی کبی مفعولك ذکری حیننده اعتماد من حیث الظاهر لفظ اوزرینه اولوب ظاهر لفظ
ایسه استغراق حقیقی یی موهم اوله رق بو ایسه خلاف مقصوددر لکن مفعولك حذفی تقدیرده
اعتماد ظاهرا عقل اوزرینه اوله رق بو صورتده درجهٔ تعمیم عقلك تجویز ایتدیکی مقداری تجاوز
ایتیوب خلاف مقصودی ایهام ایتمز بو جهتله حذف مع الاختصار خلاف مقصودی ایهام ایتمیه جك

تعميم ايچون اولمش اولور زيرا قيد اختصار ترك اولنسه . يولم كل احد ممن يجوز العقل و العرف
ابلامه اياه . دينلمك يعنى فلان ابلامنى عقل وعرفك تجويز ايتديكى كسه‌لردن هر بريسنى ابلام ايدر
لفظ طويليله افاده ايتمك ممكن اولوردى ديو تأويله مقصدى اولمش ايسه‌ده شارح مرحوم مجيب
مرقومك بوجوابنى رد ايله بيورمشلردركه اولا تعميمى خلاف مقصودى ايهام ايتمامسيله تقييد
لفظ كتابك دلالت ايتديكى شى دكلدر ثانيًا حذف بوتقديرده انجق دفع ايهام ايچون اولوب تعميم
عموم مقدردن مستفاد اولور تسليم ايدلمكه حذف مفيد تعميم اولسون بوصورتده كلام مصنفده
حذفه كندوسيچون مزيد اختصاص اولان دفع ايهامك تركيله مزيد اختصاص اولمبان تعميمه
تعرض اولنمسى غير مناسبدر ثالثًا حذفك موهم خلاف مقصود اولميه‌جق صورتده تعميمى افاده‌سى
﴿ والله يدعو الى دار السلام ﴾ قول شريفنده واقع اولديغى كبى كندوسنده حقيقة تعميم
واستغراق قصد اولنان محلارده مستقيم اوله مز زيرا ذكر خلاف مقصودى ايهام ايتيوب بلكه
مقصودى تحقيق ايدر نته كيم . يدعو العباد كلهم . قوليله بيانى مرور ايلدى بوصورتده حذف
ايچون مجرد اختصارك غيرى بروجه تحقق ايتمز وحذف مجرد اختصار ايچون اولان محلك بريسى
﴿ قل ادعوا الله اوادعوا الرحمن ﴾ قول شريفى اولوب دعا تسميه معناسنه اوله رق مفعولينه متعدى
اولديغنه مبنيدركه . سموه الله اوسموه الرحمن ايامّا تسمونه فله الاسماء الحسنى . مفهومندەدر زيرا
دعا ندا معناسنه حمل اولنه رق مفعول واحده متعدى اولديغى تقديرده لفظهٔ جلاله ايله مسمى رحمن
ايله مسمانك غيريسى اولسه شرك اولور واكر عينى اولسه عطف الشئ على نفسه لازم كلور و بومثلاو
عطف هرنقدر باعتبار الصفات واو ايله صحيح اولوب مثلا شاعرك * الى الملك القرم وابن الهمام *
وليث الكتيبة فى المزدحم * قولنده دخى واقع اولمش ايسه‌ده لكن او ايله صحيح دكلدر زيرا او احد
شيئين متغايرين ايچون اولوب خصوصيله تخيير انجق شيئين بيننده جارى اولور و كذلك . ايًّا ماتدعوا .
دخى صحيح اولمز زيرا . ايًّا . لفظى انجق اثنين وياخود جماعتدن واحد ايچوندر بيت مذكورده . قرم .
سيد محترم وهمام كثير الهمة و . ليث . اسد و . كتيبه . عسكر و . مزدحم . موضع قتال معنالرينه‌در واما
﴿ ولما ورد ماء مدين وجد عليه امة من الناس يسقون ووجد من دونهم امرأتين تذودان ﴾ نظم جليلنده
واقع . يسقون . و . تذودان . فعللرندن مفعولك حذفى قصد نفس فعله مقصور وفعلدخى لازم منزله‌سنه
منزل اولديغندن نشئت ايلديكنه شيخ عبد القاهر وصاحب كشاف ذاهب اولمشلردركه قومدن سقى
وامرأتيندن ذود وطرد صدورينى مفيد اوله رق مسقى ومذود ابل وياغنم اولديغى مقصوددن خارج اولوب
بلكه بونلرك لفظًا وياتقديرا ذكر وايرادى مقصودك خلافنى ايهام ايلر زيرا . يسقون ابلهم وتذودان
غنمها . ديو ذكر اولنوب وياخود بو وجهله تقدير اولنسه طرف موسادن امرأتين حقنده اولان ترحم بر
اوزره بولنان ناس مواشيلرينى سقى ايتمكده اولدقلرى حالده امرأتينك مواشيلرينى ذود ومنع
اوزره اولملرى جهتندن اولميوب بلكه امرأتينك مذودى غنم وقومك مسقيسى ابل اولمسى
اوزرينه اولديغنى ايهام ايدر كورمزميسنكه . مالك تمنع اخاك . ديدككده سن منعى منكر اولورسك
اما بوانكار مطلقا منع حيثيتندن اولميوب بلكه منع اخ حيثيتندندر وصاحب مفتاح
مفعول مذكورك حذفى مجرد اختصار ايچون اوله رق مراد . يسقون مواشيهم وتذودان غنمها .
اولوب بوآيتده ذكر اولنان سائر افعال دخى بويله اولديغنه ذاهب اولمشدر واشبو مذهب صاحب
مفتاح تحقيقه اقربدر زيرا ترحم موسى امرأتيندن مجرد ذود وطردك وناسدن سقيك صدورى
جهتندن اولميوب بلكه امرأتين غنملرينى ذود وطرد ايدوب وناس مواشيلرينى سقى ايتمسى جهتندن
اوله رق حتاكه امرأتين غنملرينك غيريسنى ذود وطرد ايدوب وناس مواشيلرينك غيريسنى بلكه
مثلا امرأتينك غنمنى سقى ايتسه‌لر ترحم صحيح اولمزدى شويله‌كه قومك سقى ايتدكلرى كندى
مواشيلرى امرأتينك طرد ايلدكلرى دخى كندى غنملرى اولمديغى صورتده سعى قوم نفسلرينه
عائد اولميوب وطرد امرأتين كنديلرنجه مضر اولميه‌جغندن محل ترحم اولميوب بلكه غيرك اغنامنى

طرد

طرد ايتملرى حقلرنده موجب توبيخ اولور امدى صاحب مفتاحك اعتبار ايلديكى اشبو معناده
دقت اولوب كلام شيخينى بعد التأمل اعتبار ايلمشدر وبودقتدن جمهور غافل اوله رق شيخينك
كلامنى استحسان ايتمشلردر فحواى نظم جليل . ولما ورد . يعنى موسى عليه السلام . ماء مدين . مراد
اهل مدينك استقا ايتدكلرى بئر اولوب ورود موسادن مقصود محل مذكوره مجئ ووصوللريدر
. وجد عليه . وجد فوق شفيره ومستقاه مفهومندەدر . امة من الناس . امة جماعة كثيرة العدد
معناسنه‌در . ومن دونهم . جماعهٔ مذكوره‌دن اسفل برمكانده ديمكدر . امرأتان . مراد حضرت
شعيب عليه السلامك كريمه‌لريدر . تذودان . ذود فتح ايله طرد ودفع معناسنه‌در وبونلرك غنملرينى
طرد ودفع ايتملرى بئر اوزرنده كندولردن اقوى كسه‌لر موجود اوله رق سقيه مقتدر
اوله مدقلرندن نشئت ايلمشدر خلاصهٔ حكايه جناب كليم الله مصرده اغاثهٔ اسرائيلى اثناسنده
قتل قبطى ايله احراز فضل غزا ايدوب كاشانكان فرعونك جست وجوده اولدقلرينى استخبار ايله
چابكرو مسافات منازل وروز هفتم حوالئ بئر مدينه نازل اوله رق حضرت نبى شعيبك استقاى
كوسفندانى مقابله‌سنده دار الضيافه‌لرينه دعوت وعدت معلومه‌ده اداء خدمت رعى اغنام ايتمك
اوزره كريمه‌لرى صافورانك مقاولهٔ عقديله مظهر رابطهٔ مصاهرت اولنديلر قال رحمه الله

(واما للرعاية على الفاصلة نحو * ماودعك ربك وماقلى *) وياخود حذف مفعول فاصله‌يه رعايت
ايچون اولور نته كيم ﴿ والضحى والليل اذا سجى ماودعك ربك وما قلى ﴾ نظم جليلنده واقع
اولمشدر زيرا . وماقلاك . تقديرنده اولوب فواصل آيات الف اوزرينه اولديغندن مفعول اولان
كاف حذف اولنمشدر ومثال واحدده اغراض مذكوره‌دن برقاچينك اجتماعنده امتناع اولميوب
بناء عليه نظم مذكورده اولان حذفى صاحب كشاف ظهور محذوفدن ايچون اختصار لفظى به
حمل ايدوب ﴿ والذاكرين الله كثيرا والذاكرات ﴾ قول شريفيله تنظير ايلمشدر زيرا . والذاكراته .
تقديرنده اولوب ظهور محذوفدنناشى اختصار لفظى ايچون حذف اولنمشدر قال رحمه الله

(واما لاستهجان ذكره كقول عائشة رضى الله عنها « ما رأيت منه ولا رأى منى اى العورة » واما لنكتة
اخرى) وياخود حذف مذكور مفعولك ذكرنى استهجان واستقباح ايچون اولور . قال عائشة
رضى الله عنها « مارأيت منه اى من النبى عليه السلام ولارأى منى اى العورة » . وياخود حذف مذكور
نكات مزبوره‌نك غيرى برنكته‌دن ايچون اولور مثلا مفعولى اخفا وياخود عند مس الحاجة
انكاره تمكن واقتدار وياخود مفعولك حقيقة ويا ادعاء تعينى كبى مثلا ﴿ لينذر بأسًا شديدا ﴾
نظم جليلى . لينذر الذين كفروا . تقديرنده اولوب تعيننده وغرض منذربه اولان بأس شديدك
ذكرى اولديغنه مبنى حذف اولنمشدر قال رحمه الله (وتقديم مفعوله ونحوه عليه لرد الخطاء

فى التعيين كقولك زيدا عرفت لمن اعتقد انك عرفت انسانًا وانه غير زيد وتقول لتأكيده
زيدا عرفت لاغيره) وفعل اوزره مفعول وجار ومجرور وظرف وحال امثالى متعلقاتك
تقديمى مخاطبك تعيينده اولان خطاسنى رد ايچوندر مثلا سنك برانسان معلومك
اولوب واو انسان زيد دكلدر ديو اعتقاد ايدن كمسه‌يه . زيدا عرفت . ديرسن زيرا
اوكمسه سنك معرفتك برانسان اوزرينه واقع اولديغى اعتقادنده مصيب وفقط زيدك غيريدر
ديو تعيينده مخطئ اولمسيله اشبو تعيينده اولان خطابى رد ايچون مفعولى تقديم ايدر وبوردى
تأكيد ايچون . زيدا عرفت لاغيره . ديرسين واشبو تقديم بعضًا اعتقاد اشتراكده اولان
خطابى دخى رد ايچون اولور مثلا زيد وعمرو وبكر وسائره‌يه معرفتكى اعتقاد ايدن كمسه‌يه . زيدا
عرفت . ديوب معرفتكده اشتراك سائره‌يى اعتقادده اولان خطاسنى رد وزيده اختصاصنى تبيين
ايدر وبونك تأكيدنده . زيدا عرفت وحده . ديرسين امدى مصنف اوزرينه لازم اولان
بوصورتى دخى ذكر ايتمك وبلكه احسن اولان انواع ثلثهٔ قصرى وامر ونهيده . زيدا اكرم .
و . عمروا لاتكرم . قوللرينى ادخال ايچون . لرد الخطاء . قولى بدلنده . لافادة الاختصاص .

دیمك ایدی زیرا امر ونهیده اعتبارده خطا تكلفدن خالی اولەمز قال رحمه الله (ولذلك لا یقال مازیدا ضربت ولاغیره ولامازیدا ضربت ولكن اكرمته) و بو وجه مشروح تقدیم مفعول مفعول اوزره وقوع فعلی اعتقادده فی الجمله اصابتله تعیین مفعولده اولان خطایی رد ایچون اولدیغنه مبنی . مازیدا ضربت ولاغیره . و . مازیدا ضربت ولكن اكرمته . دینلمك صحیح اولمز اما قول اولك عدم صحتی زیرا تقدیم معنای اختصاصی تحقیق ایچون زیدك غیری براحد اوزرینه وقوع ضربی افاده ایدوب ولاغیره قولی ایسه زیدك غیریدن دخی نفی ضربی افادەده صریح اولمسیله مفهوم تقدیم لاغیر منطوق صریحنه منافی اولور شوقدر وارکه اكر تقدیم تخصیص ایچون اولمیوب بلكه اهتمام ویا سائر غرض ایچون اولدیغنه دلالت ایده جك برقرینه اولورسه اولحالده . مازیدا ضربت ولاغیره . دینلمك صحیح اولور نته كیم . ما انا قلت هذا ولاغیری . قولنده ذكری سبقت ایلمشدر وكذلك تقدیم اختصاص ایچون اولمدیغی صورتده . زیدا ضربت وعمروا . دینلمك صحیح اولوب تخصیص ایچون اولورسه صحیح اولمز وقول ثانینك یعنی . مازیدا ضربت ولكن اكرمته . قولنك عدم صحتی زیرا مبنای كلام فعل ضربده خطای مخاطب اولوب متكلم فعلك اكرام اولدیغنی بیان ایله انی صوابه رد ایتمك اوزرینه اولمیوب بلكه مخاطبك خطاسی مضروب زیددر دیو اعتقاد ایتمسنده اولمسیله انك صوابه ردی . مازیدا ضربته ولكن عمروا . دینلمكدر

قال رحمه الله (واما نحو زیدا عرفته فتأكید ان قدر الفعل المفسر قبل المنصوب والا فتخصیص) واما . زیدا عرفته . امثالنده كتب نحوده بیان اولندیغی اوزره فعل مذكور اسمه راجع اولان ضمیرایله مشتغل بولندیغندن زیدده عامل اوله جق برفعل تقدیرنه محتاج اولوب وبو فعل مقدر ذكر اولنان فعل ایله مفسر اولمسیله تقدیر كلام . عرفت زیدا عرفته . ویاخود . زیدا عرفت عرفته . اولور بوصورتده اكر فعل محذوف ومفسر قبل المنصوب تقدیر اولنورسه تأكید اولور . عرفت زیدا عرفته . كبی واكر بعد المنصوب تقدیر اولنورسه تخصیص اولور . زیدا عرفت عرفته . كبی زیرا افادهٔ تخصیصده محذوف اوزرینه تقدیم مذكور اوزرینه تقدیم كبیدر نته كیم بسملهٔ شریفه‌ده متعلق جار افادهٔ تخصیص ایچون مؤخر تقدیر اولنور امدی . زیدا عرفته . امثالی تخصیص ومجرد تأكیددن هربرلرینه محتمل اولوب لكن اكر فعل محذوفك بعد المنصوب مقدر اولدیغنه دال اوله جق برقرینه بولنورسه افادهٔ اختصاصده قول مذكور . زیدا عرفت . قولندن ابلغ اولور زیرا . زیدا عرفت . قولی یالكز منصوبك تقدیمیله اختصاص افاده ایدوب و . زیدا عرفته . قولنده تقدیم مذكور مفادی اولان اختصاصك وجودیله برابر عرفت لفظی مكرر اولوب بودخی مفید تأكیددر ومعلومدركه قصر وتخصیص انجق تأكید علی التأكیددن عباره اولوب لامحاله ازدیاد تأكید ایله كسب تقوی ایدر وصاحب كشافك ٭ وایای فارهبون ٭ قول شریفی . زیدا رهبته . كبی اضمار علی شریطة التفسیر بابندن اولوب وافادهٔ اختصاصده ٭ ایاك نعبد ٭ قول شریفندن اوكددر قولنك معناسی اشبو ذكر ایلدیكمز كلامدن عبارەدر وخلاصەسی بودركه . ایاك نعبد . قولنده . ایا . لفظی . نعبد . ایله منصوب اوله رق یالكز تقدیم مفعول ایله تخصیص افاده ایدر واما . ایای فارهبون . قولنده كسرهٔ نون یاء متكلمدن بدل اولوب . زیدا رهبته . قولنده اولان . رهبته . فعلی كبی استیفاء مفعول ایتمسیله . ایای . قولی فعل مذكور ایله مفسر ومقدر اولان . ارهبون . ایله منصوب اوله رق . ایای ارهبوا فارهبونی . تقدیرنده اولدیغندن تقدیمدن مستفاد اولان اختصاص ایله برابر . ارهبوا . لفظنك تكرری دخی مفید تأكید اوله رق . ایاك نعبد . قول شریفندن اوكد اولور و . فارهبون . قولنده فای عاطفه فعل محذوف اوزرینه عطف ایچون اولوب . ایای ارهبوا فارهبون . تقدیرنده اولدیغی مفتاحده تصریح وبیان ومعطوف علیهده اختصاص معتبر اولوب معطوفده معتبر اولماسیله معطوف ایله معطوف علیه بیننده مصحح عطف اوله جق مغایرت موجود اولدیغی ایضاح اولنمشدر ومعطوفده تخصیصی

عدم

عدم اعتباری زیرا معطوفدن غرض مجرد فعل محذوفك تفسیری اولوب یوخسه فعلك مفعوله كیفیت تعلقنی بیان اولمدیغنه مبنیدر واما ٭ ان ارضی واسعة فایای فاعبدون ٭ نظم جلیلی . فایای فاعبدوا فاعبدون . تقدیرنده اولوب . فاعبدون . لفظنده . فا . شرط محذوفك جوابیدر زیرا معنی . ان ارضی واسعة فان لم تخلصوا العبادة لی فی ارض فاخلصوها لی فی غیرها . اولوب بعده شرطك حذفیله بوندن اختصاصی افادەسیله برابر تقدیم مفعول تعویض اولنمشدر یعنی تقدیم مفید اختصاص اولمسیله برابر شرط محذوف ایچون عوضدر بو وجهله صاحب كشاف بیان ایدوب . فاعبدون . لفظنده اولان . فا . جزای شرطدر دیمسی تسامحه محمولدر زیرا . فاعبدون . جزا اولمیوب لكن جزا اولان . فاعبدوا . لفظی تفسیر اولمسیله كانه عین جزادر . واما فایای فاعبدوا فاعبدون . لفظلرنده اولان . فاآت . ثلثه‌دن اول شرط محذوفده اولان . فا . اولوب سببیتی مفید اولمسیله ماقبلندن مسببیتنه تنبیه ایچون ابقا اولنمشدر كه معنی . اذا كان ارضی واسعة فان لم تخلصوا العبادة الخ . دیمكدر وثانی جزاء شرط اولوب ثالث مفسرك من كل الوجوه مفسره مطابقتی ایچون ترك اولنمشدر ویاخود عاطفه‌در قال رحمه الله (واما نحو قوله ٭ واما ثمود فهدیناهم ٭ فلایفید الا التخصیص) ونظم جلیلده ٭ واما ثمود فهدیناهم ٭ قول شریفی علی قرائة النصب . زیدا عرفته . كبی فعل مضمر ایله منصوب اولوب مابعدی مفسر ایسه ده یالكز تخصیصی افاده ایدوب مجرد تأكیده محتمل دكلدر زیرا شرط وجزانك كراهت توالئ حروفنه مبنی . اما . ایله . فا . بیننده برفصله بولنمق واجب اولدیغندن فعل محذوفك مفعولدن مقدم تقدیریله . واما فهدینا ثمود . دینلمك جائز اولمز احتمال تأكید مجرد ایسه محذوفك مقدم تأخیری صورتنده اولوب وبو احتمالك فقدانی تخصیصك تعیننه قرینه اولمشدر وبو مقامك تحقیقنده شارح مرحوم ارخای عنان مقال ایله بیورولركه مثلا . اما زید فقائم . قولمزك اصلی . مهما یكن من شئ فزید قائم . اولوب معناسی اكر دنیاده برشئ واقع اولورسه اوشی ایله زیدك قیامیده واقع اولور دیمك اوله رق بو ایسه زیدك قیامنه وقیامك زیده لزومنه جزمدر زیرا قیام زید دنیاده برشیئك وقوعنه لازم قلنوب ودنیا باقی اولدقجه البته دنیاده برشیئك وقوعی مجزوم اولمسیله قیام زید دخی مجزوم اولور امدی بو اصلدن ملزوم جزا اولان شرط یعنی . یكن من شئ . حذف اولنه رق مقامنه ملزوم قیام اولان زید اقامه اولنوب قیامك زیده لزومی غرض كلیسی حاصل اولمق اوزره مابعدینك ماقبلنه لزومنی موذن اولان فا جزء جزا اولان . قائم . اوزره ابقا اولندی والا موقع . فا . زید قائم . جملهٔ جزائیه‌سنك صدری اولوب جزء جزا موضع فادكلدر وبو وجهله شرط حذف اولنوب مقامنه ملزوم قیام اولان زیدك اقامەسندن هم كلامده تخفیف وهمده قصد متكلمده ملزوم قیام اولان زیدك كلام قوده ملزوم جزا اولان شرط موقعنده اقامەسی حاصل اولمشدر وجزادن برجزك مقام شرطده اقامەسندن برشیئك حذفی التزام اولندقده محلی خالی قالمیوب مكاننده محذوفدن عوض برشی بولندرق محل حذف انكله مشتغل اولمق لایق اولدیغی قاعدهٔ متعارفەسی دخی حصول بولمشدر وفانك قائم اوزرنده ابقاسیله حق اولدیغی وجهله وسط كلامده بقاسی دخی حاصل اولمشدر زیرا . فاء سببیه . ابتداء كلامده واقع اولمز وبو جهتدنناشی اجزاء جزادن بولنان مفعول وظرف ومعمولات سائره‌دن مابعد فاده بولنان شیئك كندیسنه لزومی قصد اولنانلر فا اوزرینه تقدیم اولنور وهرنقدر مواضع سائره‌ده مابعد فانك ماقبلنده اعمالی ممتنع ایسه‌ده اغراض مهمهٔ مذكوره‌یی تحصیل ایچون بو موقعده عملدن الغاء مانعله مابعد فانك ماقبلنده اعمالی استنكار اولنمز وبو تحقیقدن بو مثللو تقدیم تخصیص ایچون اولدیغی ظاهر اولور زیرا نظم مذكوردن غرض هدایتده قوم ثمود ایله غیرك اشتراكنی ویا آخرك انفرادنی زعم ایدنلره ردا هدایتی انلره حصر وتخصیص ایچون . انا هدینا ثمود دون غیرهم . یعنی انجق ثمود ایچون طریق هدایته دلالت اولنوب آخرلر ایچون دلالت اولنمدیغی معناسی اولمیوب بلكه غرض انلر ایچون اصل هدایتی اثبات

ایله بعده ﴿ فاستحبوا العمی علی الهدی الایة ﴾ قول شریفیله سوء صنیعه لرینی اخبار ردر
کورمزمیسنکه مثلا زید وعمرو نزد مخاطبده کاوب بعده برسائل · مافعلت بهما · دیو سؤال ایلسه
جوابنده · اما زیدا فاکرمته واما عمرو افاهنته · دینور وبونده حصر وتخصیص بولنمز زیرا سائل
هنوز ثبوت اصل اکرام واهانته عارف دکلدر　　الحاصل نظم مذکور وامثالنده اولان تقدیم
مصنفک بیانی کبی تخصیص ایچون اولیوب بلکه حصول اغراض سائرهٔ مشروحه الله رابر
هدایتک ثموده لزوم وثبوتنی افاده غرض حقیقیسنه مبنیدر　　قال رحمه الله　(وکذلك قولك
بزید مررت)　وکذلك متکلمک برانسان ایله مرورنی واوانسان زیدک غیریسی ایدوکنی اعتقاد
ایدن کمسه یه · بزید مررت · قولی دخی اکر فعل مفسر قبل المجرور اعتبار اولنوربده · مررت بزید
مررت · تقدیرنده اولورسه مجرد تأکید واکر بعد المجرور اعتبار اولنوبده · بزید مررت مررت ·
تقدیرنده عد اولنورسه تخصیص ایچون اولمقده زیدا عرفت کبیدر　و · یوم الجمعة سرت ·
و · فی المسجد صلیت · و · تأدیبا ضربت · و · ماشیا حججت · کبی معمولات سائره دخی بویله در
قال رحمه الله　(والتخصیص لازم للتقدیم غالبا)　یعنی تخصیص غالب امرده حتی تأخیر اولان
شیئک تقدیمندن منفک اولمیوب لزوم جزئی اکثری ایله تقدیم ایچون تخصیص لازمکلور · لزوم
جزئی · غالب امرده عدم انفکاکدن عبارهدر تحرک فك اسفلك غالبا مضغه لزومی کبی زیرا تمساحده
تخلف ایدر چونکه جمیع حیوان عند المضغ فك اسفلنی تحریك ایدوب فقط ماهیء تمساح فك
اعلاسنی تحریك ایدومش کذلك تقدیم ایله تخصیص بیننده اولان لزوم دخی بوقبیلدندر ومصنفك غالبا
قولیله قید ایلمسی تقدیم بعضا تخصیص ایچون اولمیوب بلکه مجرد اهتمام ویاخود تبرك ویاخود استلذاذ
ویاخود سامعك کلامنه موافقت ویاضرورت شعر ویارعایت سجع وفاصله وبونلرك امثالی ایچون
اولدیغنه اشارتدر مثلا نظم جلیلده ﴿ وما ظلمناهم ولکن کانوا انفسهم یظلمون ﴾ و ﴿ خذوه
فغلوه ثم الجحیم صلوه ثم فی سلسلة ذرعها سبعون ذراعا فاسلکوه ﴾ و ﴿ وان علیکم لحافظین ﴾
و ﴿ الی ربها ناظرة ﴾ و ﴿ فاما الیتیم فلا تقهر واما السائل فلا تنهر واما بنعمة ربك فحدث ﴾
آیات کریمه سنده · انفسهم · و · الجحیم · و · فی سلسلة · و · علیکم · و · الی ربها · و · الیتیم ·
و · السائل · و بنعمة · لفظلرینک تقدیمی مقامك معناسی تخصیصدن بعد وبونلرده تخصیص
ایچون اولمق مستحسن اوله مز نته کیم ابن اثیر · مثل سائر · نام کتابنده تصریح ایدوب حتی
﴿ ایاك نعبد وایاك نستعین ﴾ قول شریفنده اولان تقدیم دخی زمخشرینك ذهابی کبی تخصیص
ایچون اولمیوب بلکه حرف نون اوزرینه اولان نظم سجعی یه رعایت ایچون اولدیغنی بیان
ایلمشدر ومصنف رحمه الله بوکا اشارتله بیوررلرکه　(ولهذا یقال فی * ایاك نعبد وایاك نستعین *
معناه نخصك بالعبادة والاستعانة وفی * لالی الله تحشرون * معناه الیه تحشرون لا الی غیره)　وغالبا تخصیص
تقدیمه لازم اولدیغیچون ائمهٔ تفسیر · ایاك نعبد وایاك نستعین · قول شریفنی · نخصك بالعبادة
والاستعانة · یعنی عبادة واستعانه یی سن ذات کریمه تخصیص ایدرز معناسنه و ﴿ لالی الله تحشرون ﴾
قول شریفنی · الیه تحشرون لا الی غیره · یعنی انجق جناب حقه حشر اولنوب غیر یسنه حشر اولنمزسکز معناسنه
حمل ایلمشلردر　مصنف تخصیص غالبا لازم تقدیم اولدیغنه اشبو مثالنده ائمهٔ تفسیرك ذکر
ایلدکاری معنای تخصیص ایله استشهاد ایدوب ومثالیندن بریسنده مفعول · زیدا عرفت · کبی
بلا واسطة اولوب وثانیده · بزید مررت · کبی بواسطة در وقول ائمهٔ تفسیر ایله برابر ذوق دخی
تخصیصی اقتضا ایدر　وبونکله ابن حاجبك · الله احمد · و · ایاك نعبد · امثالنده تقدیم اهتمام
ایچون اولوب تخصیص ایچون اولدیغنه دلیل یوقدر دیمسی ساقط اولور زیرا ذوق وقول ائمهٔ
تفسیر بوکا ایکی دلیلدر وتخصیص ایله برابر اهتمام دخی حاصل اولوب اهتمام اختصاصه منافی
دکلدر　ومصنف رحمه الله بوکا اشارتله بیوررلرکه　(ویفید فی الجمیع وراء التخصیص اهتماما
بالمقدم)　وبونلرك جمیعسنده تقدیم افادهٔ تخصیص ایله برابر تقدیم اولنان شیئه اهتمام دخی افاده

ایدر زیرا شانی اهم اولوب بیاننه زیاده سیله قصد وعنایه ایلدکاری شیئی تقدیم ایتمك اهل
عربك ملتزمیدر　شیخ دلائل اعجازده دیمشدر که بز اهل عربیه نك تقدیم خصوصنده عنایه واهتمامدن
غیری مجرای اصلده جریان ایده جك برشیئه اعتماد ایلدکلرینی بوله مدق لکن لایق اولان وجه عنایه
برشی ایله تفسیر اولنوب واوشی ایچون برمعنی بیلنمسیدر یعنی بحسب المناسبات العرفیه عنایه یی
متضمن وعنایه یه علت اوله جق برشیئک بیلنمسندن لازمدر تاکه اهمیت تحقق ایلیه وچوق کسه لر
اهمیت نه سببیله اولوب وعنایه نره دن اولدیغی ذکر اولنمقسزین بالکز عنایه واهمیتی ایچون تقدیم
اولندی دیمكك کفایت ایدر ظن ایلدیلر وکذلك تقدیم برکلامده فائده یی مفید وکلام آخرده غیر مفید
قلنه رق شاعر وکاتب اوزینه قوافی واسجاعده توسعه در دیمكك خطادندر زیرا نظمده تارة برشیئه
دال اولوب وتارة دال اولمیان بومثللو برامرك وقوعی بعیددر　اشته کلام شیخ بومفهومدن عباره
اولوب شارحك کلام شیخی اتیانندن غرضی تقدیمك وجها من الوجوه اهتمامی افاده ایلدیکنی تأییددر
واصل دینلان شی کندوسندن احکام جزئیات استخراج اولنان قاعدهٔ کلیه اوله رق اهتمام ایسه
بویله اولمیوب فقط جزئیات اوزرینه اشتمالی جهتیله اصله مشارك اولدیغندن اصل مجراسنده
جاری تعبیر ایلمشدر　لکن شارح شیخك بیانی وجهله تقدیم رعایت فاصله ویاقافیه ایچوندر دیمكك
خطا اولدیغی عدم تسلیمه اشارتله وفیه نظر بیورمشلردر　قال رحمه الله　(ولهذا یقدر فی
بسم الله مؤخرا واورد اقرأ باسم ربك واجیب بان الاهم فیه القراءة فکان الامر بالقراءة اهم کذا
فی الکشاف وبانه متعلق باقرأ الثانی ومعنی الاول اوجد القراءة)　وتقدیم افادهٔ تخصیص ایله برابر
شان مقدمه اهتمامی مفید اولدیغیچون بسملهٔ شریفه ده جارك متعلق محذوفی مؤخر تقدیر اولنه رق مثلا
· بسم الله افعل کذا · دینلورتاکه تقدیم مفعول تخصیص ایله برابر اهتمامی مفید اوله زیرا مشرکین
اسماء آلهه لریله بدأ ایدوب · بسم اللات والعزی · دیدکاری جهتیله موحدین انلری رد واهتمام
ایچون ابتدانك اسم الله تعالی یه تخصیصنی قصد ایدرلر　وبوکلام اوزرینه ﴿ اقرأ باسم ربك ﴾
قول شریفیله سؤال اولنمشدرکه بونظم جلیلده فعل تقدیم اولنمش اولدیغندن اکر تقدیم اختصاص
واهتمامی مفید اولسه فعلك تأخیریله باسم ربك لفظ شریفنك تقدیم اولنمسی اقتضا ایدردی
زیرا واجب الرعایه اولان اعتبارات رعایتنده کلام الهی احقدر　وبوسؤالدن جوابده کشافده
اولدیغی وجهله دینلمشدرکه نظم مذکور سور قرآنیه نك من جهة النزول اولی اولمسیله بونده اهم
اولان قرائت اولدیغندن قرائتله امر اهم اولمشدر　وینه جوابده دینلمشدرکه باسم ربك اقرأ ثانی یه
متعلق یعنی مابعدنده اولان اقرأ ثانینك مفعولیدر واقرأ اول مقروبه تعدیه سی اعتبار اولنمقسزین
مجرد ایجاد قرائتله امر اولوب · اوجد القرأة · معناسنه در مثلا · فلان یعطی · دینلوب معطایه تعلق
اعتبار اولنمه یه رق مجرد بوجد الاعطاء معناسی مراد اولنور وبوجواب قول صاحب مفتاحدر
لکن اشبو جواب ثانی · باسم ربك · قولنك اقرأ لفظنه تعلق مفعولیتله تعلقنه مبنی اولوب بانك
دخولی تکرر ودوامه دلالت ایچون اولمش اولوب نته کیم · اخذت الخطام · و · اخذت بالخطام ·
دینلور · خطام · زمام معناسنه در　شارح مرحوم بوجوابلری بروجه مشروح ایضاحدنصکره
بیوررلرکه احسن اولان کرك اول وکرك ثانی اقرأ لفظلری لازم منزله سنه منزل اوله رق افعل القراءة
واوجدها مفادنده ویاخود ایکیسنده دخی مفعول محذوف اولوب اقرأ القرآن تقدیرنده اوله رق
باسم ربك قولنده با استعانه ویاخود ملابسه ایچون اولوب مستعینا ویاخود متبرکا ومبتدأ باسم
ربك مفهومنده اولمسیدر　وبسملهٔ شریفه عند الشافعی سوره دن جز یعنی آیات سوره دن
برآیت اولمسیله بو مذهبه کوره باسم ربك اقرأ ثانی یه متعلق اولوب متعلق اول ﴿ بسم الله الرحمن الرحیم ﴾
اولمسیده بعید اولمز　قال رحمه الله　(وتقدیم بعض معمولاته علی بعض لان اصله التقدیم ولا مقتضی
للعدول عنه کالفاعل فی نحو ضرب زید عمروا والمفعول الاول فی نحو اعطیت زیدا درهما)　وبعض
معمولات فعلك بعض آخری اوزرینه تقدیمی او بعضده اصل اولان بعض آخر اوزرینه تقدیم

اولوب و بو اصلدن عدولی اقتضا ایده جك برشی بولنمسیدر ۰ضرب زید عمروا۰ مثالنده اولان فاعل كبی زیرا فاعلده اصل اولان مفعول اوزرینه تقدیمیدر زیرا فاعل عمده اولوب كلامده محتاج الیه ومفعول فضله اولوب مستغنی عنه اولمسیله البته عمده تقدیمه احق و برده فاعل فعلدن جز كبی اولدیغندن شیء آخرله بینلری فصل اولنمامقلغی احقدر و ۰اعطیت زیدا درهما۰ مثالنده اولان مفعول اولده اصل اولان مفعول ثانی اوزرینه تقدیمیدر زیرا مفعول اول عاطی یعنی آخذ عطا اولمسیله كندوسنده معنای فاعلیت واردر واما ترتیب قاعدهده دینلمشدر كه اصل اولان ۰مفعول مطلق۰ وبعده۰ مفعول به بلا واسطة حرف الجر۰ وبعده۰ مفعول به بواسطة حرف الجر۰ وبعده۰ مفعول فیه زمان۰ و بعده۰مفعول فیه مكان۰ وبعده۰ مفعول له وبعده۰ مفعول معه۰ اولوب واصل اولان۰ حال۰ عقیب ذی الحالده و۰تابع۰ عقیب متبوعده من غیر فاصل ذكر اولنمقدر وتوابعك اجتماعی عندنده اصل اولان تقدم ۰نعت۰ وبعده۰ تأكید۰ وبعده۰ بدل۰ وباخود بیاندر قال رحمه الله (اولان ذكره اهم كقولك قتل الخارجی فلان) وباخود تقدیم اشبو تقدیم اولنان بعضك ذكری اهم اولدیغیچون اولور مصنف بو مقامده اهمیتی اصالت تقدیمه قسیم ایدوب ومسند الیهده اصل وسائر تقدیم مسند الیهی مقتضی اولان اموره شامل قیلدی وبو مقامده كلام مفتاح مصنفك مسند الیهده ذكر ایلدیكی شیئه یعنی اهمیتی اصل ومقتضیات سائره یه شامل قلمسنه موافقدر اهدی باب مسند الیهده اولان اهمیت نفسنده موجود ویاخود غیره نظرله عارض اولان اهمیتدن اعم اولوب وبو مقامده مصنفك اهمیتله مرادی متكلم و یاسامعك اغراض من الاغراض شان تقدیمه اعتنا وحال تقدیمه اهتمامی حسبیله عارض اولان اهمیتدر وعام خاصه مقابل قلندیغی صورتده خاصدن ماعداسی مراد اولدیغی معلوم ومقرردر و بو اهمیتدن ایچون تقدیم مفعوله مثال ۰ قتل الخارجی فلان۰ قولیدر زیرا مقصود واهم اولان خارجینك قتل واعدامیله شرندن ناسك خلاص اولمسیدر ومثلا زید بركسه یی قتل واعدام ایده بیلمسی كندوسندن ظن وتقدیر اولنمیان مقولهدن اولدیغی صورتده ۰قتل زید رجلا۰ دینلسه بوندن غرض اهم زیددن فعلك صدورینی اخبار اولور شوندكه برابر كه تقدیم فاعل اصلدر قال رحمه الله (اولان فی التأخیر اخلالا ببیان المعنی نحو * وقال رجل مؤمن من آل فرعون یكتم ایمانه* فانه لواخر من آل فرعون لتوهم انه من صلة یكتم فلم یفهم انه منهم) ویاخود تقدیم تأخیرده اولان اخلال بیان معنی محذورینه مبنی اولور مثلا ﴿وقال رجل مؤمن من آل فرعون یكتم ایمانه﴾ نظم جلیلنده ۰من آل فرعون۰ قولی ۰یكتم ایمانه۰ قولندن تأخیر اولنسه ۰یكتم۰ قولنك صله سندن اولمسی توهم اولنوب ۰یكتم ایمانه من آل فرعون۰ دیمك اولهرق رجل مؤمن مذكورك آل فرعوندن اولدیغی معلوم اولهمز ایدی یعنی جناب باری رجل مذكور ایچون اوصاف ثلثه ذكر ایدوب وصف اول اولان مؤمن قولی اشرف اوصاف اولدیغندن جملهسنه تقدیم اولنهرق بعده خلاف مقصود توهم اولنمامسیچون وصف ثانی اولان ۰من آل فرعون۰ وصف ثالث اولان ۰یكتم ایمانه۰ اوزرینه تقدیم اولندی قال رحمه الله (اوبالتناسب كرعایة الفاصلة نحو * فاوجس فی نفسه خیفة موسی *) ویاخود تقدیم تأخیرده اولان اخلال تناسب محذورینه مبنی اولور رعایت فاصله كبی مثلا نظم جلیلنده ﴿فاوجس فی نفسه الی آخره﴾ قول شریفنده ۰فی نفسه۰ جار ومجروری ۰ وخیفة۰ مفعولی فاعل اولان ۰موسی۰ اوزرینه تقدیم اولنمشدر زیرا فواصل آیات الف اوزرینهدر صاحب مفتاح معمولات فعل وغیریسندن عام اولهرق علی الاطلاق عنایه واهتمام شان مقدم ایچون اولان تقدیمی ایكی قسم قیلمشدر بوندن قسم اول تقدیم اولنان شیده اصل كلام اوشیئك مقدم اولمسیدر مثلا مبتداء معرفت خبره وذی الحال معرفك حال اوزرینه وعاملك معموله تقدیمیله نظائری بوقسمدندر وقسم ثانی برشیئك تقدیمنه عنایه یا فی نفسه متكلمك نصب عینی وجای دقتی اولمسندن ایچون اولور مثلا تمنی ایتدكك نهشیدر مفهومنده اولهرق ۰ ما الذی تمنی۰ دیو سؤال ایدن كسنهیه اقصای املك

وجه حبیب اولدیغی بیان معرضنده ۰ وجه الحبیب اتمنی۰ قولكده معمولك عاملی اوزره تقدیم قسمی و ﴿وجعلوا لله شركاء الجن﴾ نظم جلیلنده لفظهٔ جلاله ایله لفظ ۰شركاء۰ جعلوا۰ ایچون مفعول اولمق اوزره مفعول ثانینك اول اوزرینه مقدم اولمسی بو قبیلدن اولوب زیرا ذكر الله وذكر وجه حبیب فی نفسه نصب عین اولهرق اهمدر ویاخود تقدیم اولنان شیئه نصب عین اولمقلغی موجب برامر عارض اولمسیله اولور بوده مثلا شیء مقدم مخاطبك ملتفت الیهی اولهرق ذكرینه منتظر اولمسنی توهم ایتدكك صورتده اولور نته كیم ﴿وجاء من اقصی المدینة رجل یسعی﴾ قول شریفنده مجرورك فاعل اوزره تقدیمی بو قبیلدندر زیرا ماقبل آیت اهل قریهنك رسل عیسی حقنده سوء معاملهلرینی مشتمل اولمسیله مقام عجبا بونده برمثبت خیر وارمیدر یوقسه جملهسی بو حالدهمیدر دیو قریهنك ذكر وایرادیله برخبرك نزول والمدینه سامعك انتظار اتمسی مقتضی اولهرق بو عارضدن ناشی مجرور اولان ۰اقصی المدینة۰ لفظی نصب عین قلنمشدر لكن سورهٔ قصصده واقع اولان ۰ وجاء رجل من اقصی المدینة۰ قول شریفی بونك خلافی اولهرق عارض مذكوردن خالیدر ومثلا تأخیرده اخلال مقصود كبی برمانعك وجودی معلومك اولدیغی حینده اولور نته كیم ﴿وقال الملاء من قومه الذین كفروا وكذبوا بلقاء الآخرة واترفناهم فی الحیوة الدنیا﴾ قول شریفنده حال اولان ۰من قومه۰ لفظی وصف اولان ۰ الذین كفروا۰ اوزرینه تقدیم اولنمشدر حالبوكه حق تابع متبوعدن صكره ذكر اولنمسیدر لكن تأخیری تقدیرنده دنیا ایچون صله اولمسی توهم اولنوردی چونكه بو مقامده لفظ دنیا دنودن اسم تفضیل اولوب اسم اولدیغی والفظ دنو من ایله تعدی ایدرك اصل فعله متعدی اولوب معنای تفضیلیه متعدی اولمسیله اصل تفضیلك لام ومن ایله معا استعمالی جائز اولمامق محذورندن سالم اولدیغی جهتله حین تأخیرده من قومه دنیا ایچون صله اولمسی كركی كبی ذهنه سبقت ایدر نظم مذكورده ۰ اترفناهم نعمناهم بكثرة الاموال والاولاد وماهو من ملاذ الدنیا۰ مفهومیله مفسردر وتأخیر ایچون مانعك بریسیده مثلا ﴿آمنا برب هارون وموسی﴾ قول شریفنده اولان اخلال فاصله كبیدر كه موسی علیه السلامك اشرفیتی حسبیله تقدیمه احق اولدقلری حالده اخلال فاصله محذورندن ناشی اسم هارون تقدیم اولنمشدر اشته كلام صاحب مفتاح بو وتیرهده اولهرق مصنف كلام مذكور اوزرینه وجهیله اعتراض ایلمشدر وجه اول۰ وجعلوا لله شركاء۰ قول شریفی انكار توبیخی ایچون مسوقدر انكار توبیخی ایله انكار ابطالی بیننده فرق انكار توبیخی مابعدی واقع اولهرق فاعلی بونكله ملوم اولمسنی مقتضیدر وانكار ابطالی مابعدی واقع اولیوب مدعیسی كاذب اولمسنی مقتضیدر نظم جلیلده ﴿افاصفیكم ربكم بالبنین واتخذ من الملئكة اناثا﴾ قول شریفی اشبو انكار ابطالی قسمندندر امدی نظم مذكور انكار توبیخی ایچون مسوق اولدیغی كبی جعل كفارك علی الاطلاق جناب باری یه تعلقی منكر اولمسی ممتنع اولوب تعلق مذكور انجق شركایه تعلقی اعتباریله ممكن اوله بیلور زیرا جعل مالك جناب باری یه تعلقی غیر منكردر وجعل مذكورك تعلقی انجق جناب باری یه اولمسیله انكار اولنه بیلوب ماسوا حقنده غیر منكردر بو صورتده لفظهٔ جلالهنك تقدیم وتأخیرنده قطعا فرق تحقق ایتز وبونكله معلوم اولوركه مفعولینه تعدی ایدن هر برفعل متعدیده كه مفعولیندن احدهمانك ذكرنه اعتنا آخره تعلق اعتباریله اوله مفعوللردن برینك آخری اوزره تقدمی حیننده تقدیمنك عنایه ایله تعلیلی صحیح اولهمز ومصنفك بو سؤالندن جواب كلام سكاكیده منكر اولان جعلك شركایه تعلق اعتبار اولنمیهرق بالكلیه لفظهٔ جلاله یه تعلق اولدیغنه دلالت ایده جك بر لفظ اولمیوب بلكه مدلول كلامی منكر اولان جعلك اسم جلال ایله شركادن هر ایكیسنه تعلق اولوب لكن لفظهٔ جلاله فی نفسه نصب عین مؤمن اولمسیله اسم جلاله عنایه اتم وذكرده ایرادی اهم اولدیغیدر و بو تقدیرده سؤال مصنف وارد اولهمیه جكی غیر خفیدر ومصنفك ایراد ایلدیكی وجه ثانی صاحب مفتاحك مقصودی اخلالدن احتراز ومحافظه ویاخود

رعايت فاصله ايچون اولان تقديمى بيان ايتديكى قسم ثانيدن قبيلوب حالبوكه بو قسمدن دكلدر
زيرا احتراز و رعايت فاصله بنفسه سبب تقديم اولمسيله بونلرى نصب عين او لمقلغه عارض اتخاذنه
حاجت يوقدر و بو وجهدن جواب متعذر زيرا احتراز مذكور امر عارض اولوب تقديم اولنان شيئك
نصب عين اولمسنى ايجاب ايلمشدر وجوه مذكوره دن وجه ثالث نظم مذكورده . من قومه .
لفظنك على تقدير تأخيره دنيايه تعلق هرنقدر دنيا دنودن اولوب و لفظ دنو من ايله متعدى
اولمسندن طولايى من جهة اللفظ صحيح اولسه ده من جهة المعنى غير معقولدر زيرا بو صورتده
مفهوم آيت اولمق لازمكلان . اترفنا الكفرة و نعمنا هم فى الحيوة التى دنت من قوم نوح عليه السلام .
قوليچون يعنى قوم نوحه قريب اولان حيواتده كفره يى مظهر نعم قلدق مفهوميچون بر معنى تحقق ايله من
مكركه . دنت من حيوة قوم نوح . امثالى بروجه بعيده حمل اولنسيله بر معنى تحصل ايده
بو صورتده مفهومى حيوة كفره حيوة قوم نوحه قريب وطول عمر و راحت عيشده انلره شبيه
اولدى ديمك اولور و بو اعتراض هرنقدر مناقشه فى المثال ايسه ده لكن حقدر و بعضيلرى اعتراض
ايتمشلردركه صاحب مفتاح وجه حبيك اتمى اوزرينه تقديمى معمولاتك بعضيسنى بعضيسى اوزرينه
تقديم بابندن قيلوب حالبوكه بو بابدن اولميه رق معمولى عامل اوزرينه تقديم بابندندر و بونك
جوابى ماسبقده اشارت اولنان شيدركه صاحب مفتاح مطلقا تقديمى تقسيم ايليوب بو قسمه تقسيمى
بالكز تقديم معمولات ايچون اولمديغنه اقسام مذكوره ميانند‌ه عاملك معمول و مبتدانك خبر
اوزرينه تقديملرينى ايراد ايتمسى دليل واضحدر واقعا اساس بحثى بعض معمولاتك بعض آخره
تقديمى ايچون وضع ايدوب لكن تعميم فائده ايچون حكمى على الاطلاق تقديمه تعميم ايلمشدر
و صورت ديكرله دخى جواب ويرلك ممكندركه مثال مذكورى تقديم معمولاتدن قيلمسى بعض
معمولاتك بعض آخر اوزرينه تقديمى بعضا عاملى اوزره تقديمه توقف ايده جكنه يعنى عاملى اوزره
تقديم اولنمدقجه معمول آخره تقديمى ممكن اولهميه جغنه تنبيه ايچوندر بو صورتده وجه الحبيب
اتمى قولنده مقصود مفعولك فاعل اوزرينه تقديمى اولوب لكن فعل اوزرينه تقديم اولنمدقجه
فاعل متصل اوزرينه تقديم مفعولك امتناعندن ناشى من جهة الضروره فعل اوزره تقديم اولنمشدر
قال رحمه الله (الباب الخامس القصر وهو حقيقى وغير حقيقى) . قصر . لغتده حبس معناسنه
اولوب . قصرت اللقحة . على فرسى ديرلر ناقه حلوبى فرسم اوزرينه قصر ايتدم يعنى لبندن
غيريسنى حصه دار ايتميوب انجق فرسم ايچون قيلدم ديمكدر واصطلاحده طريق معهود اوزره
برشيئى برشيئه تخصيص معناسنه در بوده . حقيقى . و . غير حقيقى . يه منقسمدر زيرا برشيئك
برشيئه تخصيصى بحسب الحقيقه ونفس الامر اولوب اصلا غيريسنه تجاوز ايتمزسه . قصر حقيقى .
اولور واكر شئ آخره اضافه ونسبت حسبيله اولوب تخصيص اولنان شى شئ مختصى نسبت اولنان
شئ آخره تجاوز ايتمزسه . غير حقيقى . و بلكه اضافيدر زيرا مقصور عليه اولان شئ مذكوره
تخصيص على الاطلاق يعنى جميع ماعدايه نسبتله اولميوب بلكه معين آخره نسبتله در مثلا . مازيد
الاقائم . دينلسه معنى زيد قيامى قعود وامثالى اولان اضطجاع واتكا و استلقايه تجاوز ايتمز ديمك
اولوب بو خسه اصلا صفت اخرايه تجاوز ايتمز ديمك دكلدر وقصرك بو معناجه حقيقى واضافى يه
تقسيمى مطلقا . تخصيص . اضافاتدن اولمسنه منافى اولمز زيرا معناى اضافه شئ مضافك تعقلى
مضاف اليهك تعقلنه توقفدن عباره اولوب بو معنى ايسه قصر حقيقيده متحققدر حاصلى قصر
مطلقا اضافات قبيلندن اولهرق لكن اضافه اكركله نسبتله اعتبار اولنورسه حقيقى واكر بعضه
نسبتله اعتبار اولنورسه اضافيدر وقصرك حقيقى واضافى يه تقسيمنده اولان فائت نفع وجدواندن ناشى
صاحب مفتاح بو تقسيمى تصريح ايتمامش اولديغندن مصنف ذكر حقيقى يى اهماله حمل ايلمشدر حالبوكه
بويله دكلدر زيرا صاحب مفتاح تفسير قصرده حاصل معنى . القصر راجع الى تخصيص الموصوف بوصفه
دون ثان او بوصف مكان آخر او الى تخصيص الوصف بموصوف دون ثان او بموصوف مكان آخر . قوليله

معناى قصرك حاصلى موصوفك وصف ثانى يه متجاوز اولميه رق بر وصفه وياخود وصف
آخر مكاننده بر وصفه تخصيصنه وياخود وصفك موصوف ثانى يه متجاوز اولميه رق بر موصوفه
وياخود موصوف آخر مكاننده بر موصوفه تخصيصنه راجع اولديغنى افاده ايدوب بو تفسير ايسه
حقيقى وغير حقيقى يه شاملدر زيرا ثانى وآخردن مراد اوزرينه ثانى وآخر دينلمك صادق اولان
شى اولوب واحد والى مالانهايه اكثر و زائد اولمقدن اعمدر شويله كه اكر ثانى وآخردن واحد
مراد اولنسه غير حقيقيدن دخى بك چوق امثله خروج ايتمك لازمكلور مثلا زيدك كاتب وشاعر
ومنجم اولديغنى اعتقاد ايدن كيمسه يه . مازيد الا الكاتب . ومثلا زيد وعمرو و بكر وخالد شعرادر ديو اعتقاد
ايدن شخصه . ما شاعر الا زيد . دينلسه اولده زيدى كاتب وشاعر اولمق شيئيندن تجاوزله وصف
كتابته و ثانيده وصف شاعريتى عمرو و بكر وخالددن تجاوزله زيده حصر ايدرسين بونلر ايسه
واحد اولميوب متعدددر و تفسيرسكاكينك غير حقيقى يه توهم اختصاصنك منشائى بوندن يعنى
ثانى وآخردن واحد مراد اولنمسندن عباره در واقعا بو تفسير اثناسنده قصر حقيقينك كثرت وقوعنه
اعتبار وقصر حقيقينك كمال ندرتى جهتله وصمت كذبدن احتراز ايچون امثله يى غير حقيقيدن ايراد
ايلمشدر مع ذلك كلامى حقيقيده ظاهر اولان . زيد شاعر لاغيرو ليس غيروايس الا وما ضرب عمروا
الا زيد وماضرب زيد الا عمروا . امثالى امثله دن خالى دكلدر واكر كلامى تأمل اولنسه مصنفك كبى
حقيقى وغير حقيقى يه تقسيمه اشارتدن خالى اولمز زيرا ديمشدركه فى نفسه ثبوتى مسلم اولان شعر كبى
بر وصف اوزرينه نفى ادخاليله . ماشاعر . دينلسه كركسه عام اولسون مثلا فى الدنيا شعراء وفى قبيله
كذا شعراء كبى وكركسه خاص اولسون زيد وعمرو شاعران كبى هر ايكى صورتده نفى بحكم العقل
وصفك مدعى له ايچون ثبوتنه تناول ايدرك مفروض اولان ما شاعر قولندن صكره الا زيد دينلديكى
كبى قصرى افاده ايلر حاصلى مثلا وصف شعرك فى نفسه مسلم الثبوت اولمسى مفروض اولمسيله
نفى بالضرور مدعى له ايچون ثبوتنه توجه وانى نفى ايدرك اكر مخاطبك صورت ادعاسى
بطريق العموم ايسه ما شاعر فى الدنيا الا زيد . قولى . مفادنده اولور بو ايسه قصر
حقيقيدر واكر مدعا وجه خصوص اوزره ايسه . ما شاعر الا زيد . قولى عمروه اضافه ايله شعرى
زيده قصر اولوب غير حقيقى اولمش اولور قال رحمه الله (وكل منهما نوعان قصر الموصوف
على الصفة وقصر الصفة على الموصوف) واشبو قصر حقيقى واضافيدن هر برلرى ايكى نوع
اولوب اول قصر الموصوف على الصفة ثانى قصر الصفة على الموصوفدر واشبو نوعين بيننده اولان
فرق ظاهردركه اولده موصوف ايله آخرك صفتده اشتراكى ممتنع دكلدر زيرا معناسى فلان
موصوف ايچون شو صفتدن غيرى صفت يوقدر ديمك اولوب لكن او صفتك موصوف آخر ايچون
حصولى جائزدر و ثانيده مشاركت مذكوره ممتنعدر زيرا معناسى بو صفت انجق شو موصوف
ايچوندر ديمك اولمسيله غيريسى ايچون اولمسى نوجهله صحيح اولهبيلور لكن موصوف مذكور
ايچون صفات سائره اولمسى جائزدر قال رحمه الله (والمراد المعنوية لا النعت النحوى) وصفدن
مراد صفت معنويه اولوب نعت نحوى دكلدر . صفت معنويه . جود وكرم وقيام وقعود وكتابت
وامثالى معناى قائم بالغيره دال اولان لفظدر ونعت نحوى . تابع يدل على ذات . و . معنى فيها غيرا لشمول .
قوللريله معرف اولوب مفادى بر تابعدركه ذات اوزرينه وذاتده اولان ازغير شمول معنايه دلالت ايدر
ديمكدر غير الشمول قيدى . جائنى القوم كلهم . امثالى كل لفظيله اولان تأكيددن احترازدر واشبو
صفت معنويه ايله نعت نحوى بيننده عموم من وجه واردر زيرا ايكيسى دخى . اعجبنى هذا العلم . قولرده
اولان علم اوزره تصادق ايدوب و . العلم حسن . قولرده اولان علم اوزره صفت معنويه صادق
اولهرق نعت غير صادق . ومررت بهذا الرجل . قولرده اولان رجل اوزره صفت معنويه صادق
اولميوب نعت صادقدر وصفت معنويه برده . مادل على ذات باعتبار معنى هو المقصود . يعنى
مقصود اولان معنى اعتباريله ذات مبهمه اوزره دال اولان لفظدر ديو تفسير اولنمشدر يعنى اصل

مقصود ذاته انتسابی حیثیتندن معنی اولوب بو صورتده قصدك ذاته تعلق اومعنانك كندوسنه اعتبار نسبی جهتندن اولمش اولور و بوقید ایله تعریفدن اسماء اجناس خروج ایدر زیرا مثلا لفظ رجل هرنقدر رجولیت معناسی اعتباریله ذات اوزرینه دلالت ایدر ایسه‌ده لكن بو معنی مقصود بالذات دكلدر وصفت معنویه‌نك معنیی بیننده اولان فرقده ظاهر اولان مباینتدر زیرا معنای اول مثلا علم كبی غیر ایله قائم اولان نفس امر قائم بالغیر اولوب معنای ثانی ایسه مثلا قائم كبی امر مذكورك یعنی قیامك انتسابیله برابر ذات مبهمه‌در واشبو معنای ثانی اوزره اولان صفت معنویه ایله نعت نحوی بیننده‌ بنه عموم من وجه اوله‌رق ‹جائنی رجل عالم› مثالوده تصادق ایدوب ‹والعالم مكرم› مثالوده صفت معنویه صادق ونعت نحوی غیر صادق و ‹جائنی هذا الرجل› مثالوده بالعكسدر وبو مقامده صفت معنویه‌دن اشبو معنای ثانی مراد اولنمقده جائز اولور ایسه‌ده لكن شمولی جهتیله اول انسبدر واما ‹ماهو الا زیدو مازید الا اخوك› و ‹ما الباب الا الساج› امثالی كندوسنده خبر جامد اولنلر كینونتله مأول اوله‌رق قصر الموصوف علی الصفتدن اولمسیله قصرك قسمینده عدم حصرله اعتراض اولنه‌مز زیرا معنی هو مقصور علی الكون زیدا و زید مقصور علی الكون اخاك والباب مقصور علی الكون ساجا دیمكدر قال رحمه الله (والاول من الحقیقی نحو مازید الا كاتب اذا ارید انه لا یتصف بغیرها وهو لایكاد یوجد لتعذر الاحاطة بصفات الشیء) وقصر حقیقیدن اول تقسیمدن مستفاد اولدیغی اوزره برشیء برصفته تخصیص ایله سائر جمیع صفاتدن تجاوز اولوب مثلا زیدك كتابتدن غیری برصفتله متصف اولمدیغی افاده مراد اولندقده ‹مازید الا كاتب› دینور وقصر حقیقیدن بو نوعك كلامده وجودی متصور دكلدر زیرا برشیئك صفاتنی احاطه متعذردر شویله كه زیرا هیچ برشیء متصور یوقدر الا البته شیء مذكورك احاطه‌ سی متكلم متعذر اوله‌جق صورتده صفاتی اولمسیله متكلمك برمتصوری صفت مخصوصه اوزرینه حصر ایدرك بالكلیه او صفتك ماعداسنی نفی ایتمسی نوجهله صحیح اوله‌بیلور بلكه قصردن بو نوع محاله مفضیدر دیرز زیرا صفت منفیه ایچون البته برنقیض اولوب بونقیض دخی صفاتدن اولمسیله جمیع صفات نفی اولندیغی كبی ارتفاع نقیضین لازم كلور مثلا ‹مازید الا كاتب› دینلوب كاتبك غیری هیچ برصفتله متصف دكلدر دیمك مراد اولنسه نه شاعریت ونه عدم شاعریتله متصف اولماسنی استلزام ایدوب بو ایسه محالدر مكر كه صفاتدن صفات وجودیه مراد اولنور ایسه اولحینده ارتفاع نقیضین لازم كلمز قال رحمه الله (والثانی كثیر نحو مافی الدار الازید) وحقیقیدن قصر الصفة علی الموصوف برصفتی برامره تخصیص ایله جمیع ماعدادن تجاوز اولوب حقیقیدن بو نوع كثیر الاستعمالدر ‹مافی الدار الا زید› كبی شو معنی اوزره كه دارده اولمق زید اوزرینه مقصوردر دیمكدر زیرا قریبا ذكر اولنه‌جغی وجهله مستثنا منه جنس مستثنادن تقدیر اولنمق اقتضا ایده‌جكندن ‹مافی الدار احد› تقدیرنده اولوب مقدر شیء دكلدر ودارده براحد اولیوب بالكز زید بولنه‌بیلور وستیر اولمیه كه قصرك اقسام ثلثه‌سی یعنی قصر افراد وقلب وتعیین حقیقیده جریان ایتمیوب بونلر قصر اضافینك اقسامیدر نته‌كیم قریبا اشارت اولنسه كركدر قال رحمه الله (وقد یقصد به المبالغة لعدم الاعتداد بغیر المذكور كما مافی الدار الازید) وبعضا كره شیء مذكورك ماعداسنه عدم اعتداددن ناشی اشبو نوع ثانیء حقیقی ایله مبالغه قصد اولنور وعدم اعتداد یا مذكورك غیری‌یی ذم ویاخود مذكوری مدح ایچون اولمقدن خالی اولمز نته‌كیم دارده غیرك وجودیله برابر ‹مافی الدار الا زید› دینلوب دارده بولنانلردن زیدك غیریسی معدوم حكمنده‌در دیمك قصد اولنور وبو قصر قصر حقیقی ادعائی اولوب قصر غیر حقیقی اولمز زیرا حقیقی اولمدیغی كبی مقصود اولان مبالغه فوت اولور امدی قصر حقیقی ایكی نوع اولوب بریسی تحقیقا حقیقی ودیكری مبالغة حقیقیدر واشبو مبالغة حقیقی‌یی قصر الموصوف علی الصفتده دخی باقی صفاته عدم اعتداده مبنی اعتبار ایتمك ممكن اولور وقصر غیر حقیقی ایله مبالغه ویا ادعاء

اولان قصر حقیقی بیننی موارد استعمالده فرق ایتمك امر دقیق اولمسیله شارح مرحوم تأمل مفهوملریله امر ایلمشدر قال رحمه الله (والاول من غیر الحقیقی تخصیص امر بصفة دون صفة اخری او مكانها والثانی تخصیص صفة بامر دون امر آخر او مكانه) وقصر غیر حقیقیدن نوع اول یعنی قصر الموصوف علی الصفة برامری اعتقاد مخاطبده اشتراكی اولان صفات معینه‌دن برصفته تخصیص ایله صفت اخرادن تجاوز ویاخود معتقد مخاطب اولان صفت اخری مكاننده دیكر برصفته تخصیصدر وثانی یعنی قصر الصفة علی الموصوف برصفتی اشتراكی اعتقاد اولنان امور معینه‌دن برامره تخصیص ایله امر آخردن تجاوز ویاخود اوصفتله اتصافی اعتقاد اولنان امر آخر مكاننده دیكر امره تخصیصدر ‹دون اخرا› نك معناسی ‹متجاوزا عن صفة اخری› دیمكدر زیرا مخاطب موصوفك صفتنده اشتراكنی اعتقاد ایدوب ومتكلم احد صفتنه تخصیص ایله اخرادن تجاوز ایدر و ‹دون› كلمه‌سنك معنای اصلیسی ‹ادنی مكان من الشیء› یعنی مكانی برشیدن ادنا دیمك اولوب برشی برشیدن برمقدار احط اولسه ‹هذا دون ذاك› دیرلر وبعده تفاوت مكانیه‌یه مراتب حسیه‌یی تشبیه ایله لفظ مذكور احوال ورتبه‌ده تفاوت معناسنه استعاره اولنوب ‹زید دون عمرو فی الشرف› دینلدی وبعده اشبو معنای اخیرده اتساع اولنوب علی الاطلاق برحدی برحده تجاوز وبرحكمی برحكمه تخطیده استعمال اولنه‌رق تفاوت وانحطاط اولوب اولماسی اعتبار اولنمدی بو مقامده برقائل ایچون دیمك واردر كه مصنفك ‹دون اخری› و ‹دون آخر› قولیله مراد اكر ‹دون صفة واحدة اخری› و ‹دون امر واحد آخر› دیمكسه قول مذكوردن مخاطب برامرك ایكی صفتدن اكثر صفات ایله اتصافنی ویاخود برصفتك امریندن اكثر ایچون ثبوتنی اعتقاد ایلدیكی صورتده اولان قصر خروج ایدر مثلا زیدك كاتب وشاعر ومنجم اولمسنی اعتقاد ایدن كیمسه‌یه ‹مازید الا كاتب› وشاعریتده زید وعمرو وبكر وغیریسنك اشتراكنی اعتقاد ایدن كیمسه‌یه ‹ماشاعر الا زید› قولمز كبی واكر قول مذكور ایله مراد واحد واثنین وجماعتدن اعم دیمكسه تفسیر مذكورده قصر حقیقی داخل اولور زیرا قصر حقیقی برامرك سائر صفاتدن تجاوزله برصفته ویاخود برصفتك سائر اموردن تجاوزله برامره تخصیصندن عبارتدر بو كلام ‹مكان اخری› و ‹مكان آخر› قوللری اوزره دخی عینیله واردر اكر صددد جوابده دینلور ایسه كه برامرك صفات سائره‌دن تجاوزله برصفته تخصیصی امر مذكورك جمیع صفات ایله اتصافی معتقد مخاطب اولمسنی اقتضا ایدر زیرا قصر متكلمك نفی ایتدیكی شیئك ثبوتی قطعا ویا احتمالا معتقد مخاطب اولمقلغی مقتضی اولوب بو ایسه وقوعی غیر متصوردر حاصل جواب ذكر اولنان معناجه تخصیص غیر واقع اولوب ‹شیء لایوجد› اوزرینه مبنی اولمسیله تعریفده دخولی مدار اعتراض اولمز تخصیصات سائره‌ده دخی كلام بو سیاقده‌در بوندن جواب ویریلور كه بو اقتضا قصر غیر حقیقی‌یه مختصدر كورلمزمی كه اهل فن ‹مافی الدار الا زید› قولی جمیع ناس دارده اولدیغی اعتقاد ایدن كسه اوزرینه رد اولمدیغی حالده قصر حقیقی اوله‌رق صحتی اوزره اتفاق ایتمشلردر واصل سؤالدن جواب ممكندر كه ذكر اولنان ‹دون اخری› و ‹دون آخر› قوللرندن مراد شق ثانی اولان اعم من الواحد معناسی اولوب وبو معنی حقیقی وغیر حقیقی بیننده مشتركدر لكن مصنفك بونی غیر حقیقی‌یه تخصیصی زیرا صددد تعریفده اولمیوب بلكه بو كلامدن غرضی قصری قصر افراد وقلب وتعیینه تقسیمی كلام مذكور اوزرینه تفرع ایتدرمكدر وبو تقسیم ایسه قصر حقیقیده جاری اولماز زیرا عاقل برامرك جمیع صفات ایله ویاخود صفت واحده‌دن ماعدا جمیع صفات ایله اتصافنی اعتقاد ایتمز وبونلر بیننده اعتقادنی تردید دخی ایله‌مز وكذلك برصفتك جمیع امور بیننده اشتراكنی نه اعتقاد ونه تردد ایله‌مز قال رحمه الله (فكل منهما ضربان) یعنی ذكر اولنان تعریفلردن وتعریفلرده تنویع ایچون اولان ‹او› لفظنی استعمالدن معلوم اولدیكه قصر الموصوف علی الصفة وقصر الصفة علی الموصوفدن هر بریسی ایكی ضرب اولوب اول

برامری برصفتیه تخصیص ایله صفت اخرادن تجاوز مفهومنده اوله رق . تخصیص امر بصفة دون اخری . و برصفتی برامره تخصیص ایله امر آخردن تجاوز مفادنده . تخصیص صفة بامر دون آخر . اولوب صورت اولی قصر الموصوف علی الصفة وثانیه قصر الصفة علی الموصوفدر وضرب ثانی برامری صفت اخری مکاننده برصفته تخصیص معناسنه . تخصیص امر بصفة مکان اخری . و برصفتی امر آخر مکاننده برامره تخصیص مفهومنده . تخصیص صفة بامر مکان آخر . اولوب بو ضربدن دخی صورت اولی قصر الموصوف علی الصفة وثانی قصر الصفة علی الموصوفدر وهرایکی قسمدن ضرب اولی افاده ده . تخصیص شیء بشیء دون آخر . وثانی یی افاده ده . تخصیص شیء بشیء مکان آخر . عبارهسی تعبیر مختصر لکن تفریق قسمیندن قصوری جهتیله غیر معتبردر   قال رحمه الله   (والمخاطب بالاول من ضربی کل من یعتقد الشرکة ویسمی هذا قصر افراد لقطع الشرکة)   وقصر الموصوف علی الصفة وقصر الصفة علی الموصوفك ضربیندن . تخصیص شیء بشیء دون آخر . معناسنده اولان ضرب اول ایله مخاطب شرکتی اعتقاد ایدن کسهدر یعنی قصر الموصوف علی الصفهده موصوف واحدده صفتین ویا اکثرك اشتراکنی و قصر الصفة علی الموصوفده صفت واحدهده موصوفین ویا اکثرك شرکتنی معتقد اولان کسهدر حتا که . ما زید الا کاتب قولمزله مخاطب اولان شخص زیدك کتابت وشعر ایله اتصافنی اعتقاد ایدن و . ما کاتب الا زید . قولمزله مخاطب اولان شخص کتابتده زید وعمرونك اشتراکنی معتقد اولان کسه اولور مثال اول قصر الموصوف علی الصفة وثانی بالعکسدر وبو قصره قطع شرکتدن ایچون . قصر افراد . تسمیه اولنور   قال رحمه الله   (وبالثانی من یعتقد العکس ویسمی قصر قلب)   وقصر الموصوف علی الصفة وقصر الصفة علی الموصوفك ضربیندن . تخصیص شیء بشیء مکان آخر . معناسنده اولان ضرب ثانی ایله مخاطب متکلمك اثبات ایلدیکی حکمك عکسینی اثبات ایدن کسهدر حتا که . مازید الا قائم . قولمزله مخاطب زیدك قعود ایله متصف اولوب قیام ایله متصف اولمدیغنی اعتقاد ایدن و . ما شاعر الا زید . قولمزله مخاطب شاعر عمرو اولوب زید اولمدیغنی اعتقاد ایلین کسهدر   وبو قصره حکم مخاطبی قلب ایتدیکیچون . قصر قلب . تسمیه اولنور   (او تساویا عنده ویسمی قصر تعیین)   ظاهر اولان . یعتقد العکس . اوزرینه معطوف اولوب مصنفك ایضاحده اولان کلامی دخی بونده صریحدر زیرا ایضاحده . والمخاطب بالثانی امامن یعتقد العکس واما من تساوی عنده الامران . دیوب وبو عباره . اوتساویا . لفظنك یعتقد اوزرینه عطفیله اشبو قصر قلبك ثانیدن اولمسنده صریحدر   یعنی ثانی ایله مخاطب یا عکسنی اعتقاد ایدن ویاخود عندنده امران مساوی اولان کسه اولور دیمکدر   وامرانك مساواتی قصر الموصوف علی الصفهده موصوفك اوصفتله وغیریسیله اتصافی وقصر الصفة علی الموصوفده اوصفتله موصوف وغیریسنك اتصافیدر حتا که . مازید الا قائم . قولمزده مخاطب زید یا قائم ویاخود قاعددر دیو اعتقاد ایدوب علی التعیین احد امرینی بیلیان و . ما شاعر الا زید . قولمزده مخاطب شاعر یا زید ویاخود عمرودر دیو اعتقاد ایدرك علی التعیین معلومی اولمیان کسهدر وبو قصره متکلم عند المخاطب معین اولمیان شیئی تعیین ایتدیکیچون . قصر تعیین . تسمیه اولنور الحاصل تخصیص . شیء بشیء دون آخر . قصر افراد و . تخصیص شیء بشیء مکان آخر . ده اکر مخاطب عکس حکمی اعتقاد ایلرسه قصر قلب واکر عندنده امران مساوی اولورسه قصر تعییندر اشته مفاد کلام مصنف بومرکزده اولوب لکن بو کلام محل نظردر زیرا عند المخاطب امران متساوی اولوبده متکلم بونلردن برینی تعیین ایدرسه بو قصر . تخصیص امر بصفة دون صفة اخری . اولوب . تخصیص امر بصفة مکان اخری . دکلدر زیرا مخاطب صفت اخرایی اثبات ایتدیکه حتی متکلم تعیین ایتدیکی صفتی مخاطبك اثبات ایلدیکی صفت مکاننده اثبات ایلسون کورمزمیسنکه زید علی التساوی قیام ایله قعوددن برینه اتصافنی اعتقاد ایدن کسهیه . ما زید الا قائم . دینلسه زید

قعوددن

قعوددن متجاوز اولهرق قیامه تخصیص ایدلمش اولور یوقسه قیامی قعود مکاننده تخصیص اولمز زیرا مخاطب زیدك قعود ایله اتصافنی اعتقاد ایتمامشدرکه حتی سن قیامی قعود مکاننده ایقاع ایدهسین قصر الصفة علی الموصوفده دخی کلام بویلهدر بوسببدن ناشی صاحب مفتاح . تخصیص شیء بشیء دون آخر . ی قصر افراد ایله مصنفك قصر تعیین تسمیه ایلدیکی قصر بینده مشترك قیلوب و . تخصیص شیء بشیء مکان آخر . ی یالکز قصر قلب عد ایلمشدر   اکر بو اشکالدن جوابده دینلورسه که مصنفك . اخری . قولیله مرادی لا علی التعیین احدی الصفتین و . آخر . له مرادی کذلك احد امرین اولوب بوصورتده مثلا زیدك قیام وقعوددن بریله اتصافنی اعتقاد ایدن کسهیه خطابا . مازید الا قائم . دینلسه زیدی مخاطبك اعتقاد ایلدیکی لا علی التعیین احدی الصفتیندن عباره اولان صفت اخری مکاننده قیامه تخصیص ایتمش اولورسین قصر الصفة علی الموصوف دخی بویله اولوب بوطریق ایله قصر تعیین . تخصیص شیء بشیء مکان . اخرادر دینلمك صحیح اولور   جوابنده دیرزکه . مکان اخری . عبارهسنك مقتضاسی کلام متکلمده مذکور اولان صفتك ثابته واخرانك منفیه اولمسیدر زیرا برشیئی صفت اخرانك مکاننده برصفته تخصیص او صفتنك اثباتیله صفت اخرانك نفیندن عبارهدر بوتقدیرده . اخری . ایله احدی الصفتین مراد اولنسه احدی الصفتین صفت مذکورهیه صادقهدر زیرا مخاطب موصوفك احدی الصفتین ایله بشرط عدم التعیین اتصافنی اعتقاد ایتمامشدر چونکه احدی الصفتینك بشرط عدم التعیین تحقق محالدر بلکه اعتقاد مخاطب موصوفك احدی الصفتین ایله من غیر علم بالتعیین اتصافی اولوب بو ایسه صفتیندن هر بریسی اوزره صادق اولهرق عدم التعیین تحقق احدی الصفتین محالدر بلکه مخاطبك اعتقاد ایلدیکی من غیر علم بالتعیین بو معناجه قصر مذکور . تخصیص شیء بصفة مکان اخری . اولمیوب بلکه . تخصیص شیء بصفة یصدق علیه الاخری . اولور   واکر دینلورسه که مکان اخری قولی اعتقاد مخاطب صفت مذکورهیی نفی واخرایی اثبات اولمقلغی مقتضی اولمیوب بلکه قول مذکورده صفت مذکورهنك نفیله اخرانك اثباتنی تجویز کفایت ایدر واشبو صورت تساویده ده بویلهدر زیرا عند المخاطب امران متساوی اولدیسه صفت ثابته قیام اولمسنی تجویز ایتدیکی کبی علی التعیین قعود اولمسنی دخی تجویز ایتمش اولور بوتقدیرده . مازید الا قائم . دیدیکك حینده مخاطبك زید ایچون علی التعیین ثبوتنی تجویز ایلدیکی صفت اخری یعنی قعود مکاننده زیدی قیامه تخصیص ایتمش اولورسون و بومعنی قصر افرادك خلافندهدر زیرا مخاطب موصوفك صفتین ایله اتصافنی اعتقاد ایلدیکی صورتده صفتیندن برینك انتفاسنی تجویز ایتماسیله . مازید الا قائم . قولك زیدی مکان قعودده قیامه تخصیص اولمز زیرا قیام کندی مقامندهدر   جوابنده دیرزکه بوتأویلاتك جملهسی ارتکاب اولنسه بینه اشکال بحاله باقیدر زیرا بوتکلفك غایتی قصر تعیینده . تخصیص شیء بشیء مکان آخر . مفهومنك تحقق اولوب لکن . تخصیص شیء بشیء دون آخر . مفهومنك امتناعنی اقتضا ایتمز چونکه مثلا زیدی قیام ایله قعود بیننده تردید ایدن کسهیه مازید الا قائم قولك زید ایچون دون القعود قیامی تخصیصدر و بو امر ظاهر اولوب بونی دفعه چاره یوقدر بوتقدیرده دون اخری قولی قصر افراد ایله قصر تعیین بیننده مشترك اولور و بو تکله مخاطب اولان کیمسهنك البته شرکتی اعتقاد ایدن شخص اولمسی لازم کلیوب بلکه یا شرکتی معتقد اولوب بوصورتده قصر افراد اولور ویاخود عندنده امرین متساوی اولان کسه اولوب بوتقدیرده قصر تعیین اولور   الحاصل نه زمانکه قصر تعیینده مخاطب امرینندن هر برینك بدل آخرده وقوعنی تجویز ایدهجکی حیثیتده تساوی صفتین معتبر اولدیسه قصر مذکورده عند المخاطب امرینك تساویسنه نظرا . تخصیص امر بصفة دون اخری . ومخاطبك امریندن هر برلرینی بدل آخرده تجویزنه نظرا . تخصیص امر بصفة مکان اخری . مفهومی موجود اولهرق بوجهتله قصر تعیینی . تخصیص امر بصفة دون اخری . و . تخصیص امر بصفة مکان اخرا . دن بریسنده یعنی ثانیده ادخال ایله

آخرده ادخال ایتماك محکمدر   و بو مقامده ممکن اولان تأویلك غایتی کلام مصنفده حذف واضمار
اعتباریدر شویله که تقدیر کلام . المخاطب بالاول من یعتقد الشرکة او تساویا عنده وبالثانی من
یعتقد العکس او تساویا عنده ویسمی القصر الذی یکون المخاطب به من تساوی الامران عنده
سواء کان دون اخری اومکان اخری قصر تعیین . دیمکدر یعنی اول ایله مخاطب شرکتی اعتقاد
ایدن و یاخود عندنده امران مساوی اولان وثانی ایله مخاطب عکسی اعتقادایدن و یاخود عندنده
امران مساوی اولان کمسه اولوب اکر مخاطب عندنده امران مساوی اولان شخص اولورسه
کرك دون اخری اولسون وکرکسه مکان اخری اولسون بوقصره قصر تعیین تسمیه اولنور
دیمکدر والحاصل بوتأویل اوزره قصر تعیین دون اخری ومکان اخرانك ایکیسنده دخی داخل
اولور   وکلام مفتاحك متننده وکلام مصنفك رکاکتنه کلام مصنفك بوتکلفاته افتقاری دلیل
کافیدر زیرا سکاکی متبادر اولدیغی اوزره مکانی عند المخاطب ثابت اولان مکان اخرایه حمل
ایتمسیله بونده قصر تعیین داخل اولیوب دون اخراده ادخال ایلدی   ومصنفدن بوکلامك
صدوری سکاکی یه مخالفت قصدیله اولیوب بلکه من غیر قصد صدور ایتمش برهفوه اولمسی
مأمولدر   الحاصل قصر تعیین یا . دون اخرا . ده ویاخود . مکان آخر . ده ویاخود بونلرك ایکیسنده
داخل اولمقدن خالی اولیوب علی قول صاحب المفتاح اولده داخلدر بوصورتده مصنفك قصر
تعیین اطلاق ایلدیکی قصر عند السکاکی . تخصیص شیء بشیء دون آخر اذا تساویا عند المخاطب .
ایله تفسیر اولنور   وظاهر کلام مصنف ثانیده دخولنی اشعار ایدرسهده عدم صحتی جهتله ثالثه
حمل اولنور بوصورتده عند المصنف قصر تعیین . تخصیص شیء بشیء دون آخر اومکان آخر
اذا تساویا عند المخاطب . ایله تفسیر اولنور   قال رحمه الله   (وشرط قصر الموصوف علی الصفة
افرادا عدم تنافی الوصفین)   وقصر افرادده قصر الموصوف علی الصفتك شرطی وصفینك
عدم تنافیدر تاکه موصوفده اجتماعلرینی اعتقاد مخاطب صحیح اولهرق حتاکه مثلا . مازید الاشاعر .
قولمزده شرکتی اعتقاد اولنان وصفلردن صفت منفیه کاتب ویامنجم اولمسی اولوب مفحم اولمسی
اولمهیه زیرا شاعریتله مفحمیتك اجتماعی ممتنعدر چونکه . افحام . وجدان الرجل غیرشاعر لفظیله تفسیر
اولنمشدرکه برکسه غیرشاعر بولنمق یعنی شاعر اولمامقدن عبارهدر الحاصل عدم تنافیء وصفیندن
مراد احد وصفینك مفهومی نفس آخرك عینی اولمامسیدر مثلا شاعریتله مفحمیتده اشبو تنافی
موجوددرکه شاعر دیمك غیرمفحم دیمك و مفحم دیمك غیرشاعر دیمکدر وکذلك احد همانك
مفهومیچون نفی آخرك لزوم بین ایله ملزوم یعنی ذهنده حصولیله حاصل اولمامسیدر مثلا قیام ایله
قعودکبی زیرا قیام زید ذهنده حاصل اولمسیله عدم قعودی دخی حاصل اولور   وبواشتراطه
سبب اجتماع نفی واثباتك بداهت امتناعندنناشی بومثللو وصفین متنافیینك اجتماعنی اعتقاد مخاطب
متصور اولهمامسیله اعتقاد شرکته مبنی اولان قصر افراد تحقق ایدهمامسیدر وبوبیان ایله
شرط مذکورك قصر الموصوف علی الصفه سبب تخصیصی دخی معلوم اولور زیرا موصوفاتده
تنافی غیرمتصوردر   قال رحمه الله   (وقلبا تحقق تنافیهما)   وقصر الموصوف علی الصفتك
قصر قلب اولدیغی صورتده شرطی تنافیء وصفینك تحققیدر تاکه متکلمك صفتیندن برینی اثباتی
غیرینك انتفاسنی مشعر اوله   مصنف رحمه الله قصر مذکورده بواشتراطی کتاب ایضاحده
بووجهله تعلیل ایدوب لکن محل نظردر زیرا اکر بوکلام ایله مرادی بعض اوهامه سبق ایتمش
اولدیغی اوزره متکلمك مثلا . مازید الا قائم . قولنده اولان . قیام . کبی اشبوذکر اولنان صفتی
اثبات ایلمسی غیریسی اولان قعودك امتناع اجتماعلرندنناشی انتفاسنی مشعر اولمسی ایسه فسادی
واضحدر زیرا بواشعار وصفینك تنافیسنه متوقف اولیوب صفت مذکورهنك بطریق القصر
اثباتی قصر افراد وتعیینده اولدیغی کبی غیرك انتفاسنی مشعردر بلکه بعضا واقع اولورکه
نفی واثبات ایله منفی ومثبتدن مجموعی تصریح اولنهرق . زید قائم لا قاعد . دینلور   واکر

مصنفك

مصنفك مرادی قعود کبی متکلمك نفی ایلدیکی صفتی مخاطبك اثبات ایلمسی صفت مذکورهنك غیریسی
اولان قیام مثللو متکلمك اثبات ایلدیکی صفتك انتفاسنی مشعر اولمسیدرکه حتی متکلمك اثبات ایلدیکی حکم
حکم مخاطبك عکسی اولهرق تاکه قصرقلب اوله دیمکسه بو دخی فاسددر زیرا غیرك انتفاسی مخاطبك
مثلا . مازید الاقاعد . دیمسی کبی انتفاینی تصریح ایلمسیله معلوم اولمسی جائزدر   وهمده قصر
مذکورده اشتراط انتفا تقدیرنده زید کاتبدر شاعر دکلدر دیو اعتقاد ایدن کمسهیه خطابا ایراد اولنان
. مازید الاشاعر . قولنك شعر ایله کتابت بیننده اولان عدم تنافیدنناشی اقسام قصردن خارج اولمسی
لازمکلور وقول مذکور امثالنك ایسه صاحب مفتاح تصریح ایتمش اولدیغی وجهله قصرقلب اولدیغی
محل اشتباه دکلدر وصاحب مفتاحك بوشرطی عدم اشتراطی موجب تقدیرونحسیندر   واما بعضلرك
اشبوشرط انتفا قصرقلب ایچون شرط حسن اولوب قصر مذکورده بین الوصفین انتفا بولنورایسه
مستحسن اولور دیمك معناسنه حمل ایلملری عبارهء مصنفدن فهم اولنان برمعنی اولیوب بلکه لفظ
ایضاح بو معنایی ارادهدن آبیدر وبالفرض کلام مصنفدن فهم اولنمق لازمکلسهبیله قصر مذکورك
حسننده انتفا شرط اولمسیچون بردلیل موجود دکلدر زیرا زیدی کاتبدر شاعر دکلدر دیو اعتقاد
ایدن کمسه ایچون . مازید الاشاعر . قولمزده حسن اولمدیغی غیرمسلمدر   وکذلك بعضلرك
تنافی ایله مراد اعتقاد مخاطبده تنافی اولوب بوده کندوسنده وصفین مجتمع اولمامسیدر دیوتوجیهی
دخی یولنده اولیوب زیرا بومعنایه حملی تقدیرده اشتراط مذکور ضایع اولمش اولور شویله که
قصرقلب مخاطبك عکسی معتقد اولدیغی یعنی متکلمك نفی ایتدیکی شیئك ثبوتنی واثبات ایتدیکنك
نفینی اعتقاد ایلمسندن عباره ایدوکی معلوم اولمشدر ذکر اولنان معنی ایسه بومفهومی افادهدن
عبارهدر وهمده صاحب مفتاح قصر قلبده مخاطبك عکسی معتقد اولدیغی شرط ایتمسیله اکرچه
مصنفك معرض اشتراطده ذکر ایلدیکی تنافی بومعنایه حمل اولنسه سکاکینك قصر قلبده تنافینی
عدم اشتراطی حقنده اولان کلامی صحیح اولمامق لازمکلور   واما صاحب مفتاحك قصر
افرادده عدم تنافیء وصفینی اشتراط واعتبار ایتمامسی قصر تعیینی قصر افرادده ادخال ایتمش
اولدیغنه مبنیدر   قال رحمه الله   (وقصر التعیین اعم)   وقصر تعیین کندوسنده وصفینك
متنافی وغیرمتنافی اولمسندن اعمدر زیرا برشیئك احد امرین متعینین ایله موصوف اولمسنی اعتقاد
امکان وامتناع اجتماعلرینی اقتضا ایتمز   امدی قصر افراد ویاخود قصر قلبه صالح اولان
هربرمثال قصر تعیینه دخی صالح اولوب هربرقصر تعیینه صالح اولان قصر افراد وقصر قلبه
صالح اولمز   زیرا وصفین متنافیین اولدیغی صورتده قصر تعیین موجود اولهرق افراد بولنمز
ومتنافیین اولمدیغی صورتده ینه تعیین موجود اولوب قلب بولنمز مثلا . مازید الاکاتب . قولمز
زید هم کاتب وهمده شاعردر دیو معتقد اولان مخاطبه نسبتله . افراد . ویاشاعر ویاخود کاتبدر
دیو اعتقاد ایدنه نسبتله . قصر تعیین . اولوب عدم تنافیدنناشی عند المصنف قصر قلبه غیر
صالحدر و . هذا الثوب بیاض . قولمز یاسواد ویاخود بیاضدر دیو اعتقاد ایدن مخاطبه جواب
اولورایسه . قصر تعیین . و سوادر بیاض دکلدر دیو معتقده نسبتله . قصر قلب . اولوب
تنافیدنناشی قصر افرادده غیرصالحدر   قال رحمه الله   (وللقصر طرق)   وقصرایچون طرق
عدیده اولوب بورادهمصنفك ذکر ایلدیکی طرق اربعهدر   وبعض کره قصر ضمیر فصلك
توسطیله ومسندك تعریفیله و . زید مقصور علی القیام . و . مخصوص به . دیمکله وتعریف
مسند الیه کبی بونلره شبیه اولان شی ایله دخی حاصل اولور   وطرق اربعهیه تخصیص ذکرك
سببی هرنقدر قصر معنای لغوی اوزره طرق سائرهء مذکورهیه دخی شامل ایسهده کأن ارباب فن
بحسب الاصطلاح قصری اشبوطرق اربعهدن بریله تخصیصدن عباره قلملرینه مبنیدر وفصل وتعریف
مسندی دخی طرق قصر اصطلاحیدن عدایله طرق قصر اصطلاحیبی طرق ستهدن عباره قلمق ممکن
ایسهده بحث قصرده ترك ذکرلری بونلرك مسند ومسندالیه بیننده اولمقله اختصاصی اولوب وذکرلری

سبقت ایلدیکنه مبنیدر   لکن عطف ایله تقدیم بونلرک خلافنده اولوب هرنقدر ذکرلری سبقت
ایتمش ایسه‌ده اشبو قصر بحثنده ذکر اولنه‌جق دیگر طریقلر کبی اشبو عطف و تقدیمک دخی
مسند الیه و مسندده اختصاصلری یوقدر   و مصنفک بیان طرقده منها و منها تعبیر ایدوب الاول
والثانی ترتیبیله ذکر ایتمامسنده طرق قصرک طرق اربعهٔ مذکوره‌ده منحصر اولمدیغنه ایذان وایما
واردر   وعلی الوجهین صریح لفظ ایله حاصل اولان تخصیص قصر اصطلاحیده داخل دکلدر

قال رحمه الله   (منها العطف کقولک فی قصره افرادا زید شاعر لا کاتب اوما زید کاتبا بل شاعر)
طرق قصردن بریسی عطفدر نته‌کیم افرادا قصر الموصوف علی الصفتده · زید شاعر لا کاتب ·
ویاخود · مازید کاتبا بل شاعر · دیرسین   مصنف اشبو افرادا قصر الموصوف علی الصفتده اولان
طریق عطفی ایکی مثال ایله تمثیل ایدوب اولده وصف مثبت معطوف علیه اولوب منفی معطوف
وثانی بالعکسدر   و · لا و بل · عاطفلریله اقتصار ایدرک قصر ایچون طریق عطف انجق · لا و بل ·
عاطفلری اولوب سائر حروف عطف طریق قصر اولمدقلرینه اشارت ایلمشدر   واما مفتاح
وایضاحده باب عطفده اولان کلامک ظاهری · لکن · لفظنک دخی طریق قصر اولمغه صلاحیتنه
دال اولوب فقط باب قصرده ذکر ایتمامشلردر وشارح مرحوم بحث عطفده بوکا اشارتله جائی زید
اولوب عمرو اولمدیغنی اعتقاد ایدن کسه‌یه · ماجائنی زید لکن عمرو · دینلدیکی و مذهب نحاتده قول
مذکور مجیئنک زید وعمروک ایکیسندن دخی انتفاسنی اعتقاد ایدن مخاطبه توجیه اولنوب یوخسه
جائی زید اولوب عمرو اولمدیغنی اعتقاد ایدن کسه ایچون اولمدیغنی بحث مذکورده تصریح
وبیان ایتمشیدی   امدی کلام مفتاح اوزره قول مذکور قصر قلب وکلام نحات اوزره قصر
افراد ایچون اولور

قال رحمه الله   (وقلبا نحو زید قائم لا قاعد وما زید قائما بل قاعد)
وبطریق العطف قلبا قصر الموصوف علی الصفة · زید قائم لا قاعد · و · ما زید قائما بل قاعد · کبیدر
ونفی قعود هرنقدر قیام ایله قعود بیننده اولان تنافی‌یه مبنی اثبات قیامدن معلوم اولورسه‌ده لکن
مخاطبک مثلا قصر قلبده عکسی معتقد وقصر تعیینده مجوز اولدیغی معلوم اولماسیله طریق
قصر ایچون بومعنایه دلالت اولوب مجرد اثبات بودلالتدن خالیدر حاصلی بطریق الاثبات · زید
قائم · دینلوب و بو کلامدن زیدک قائم اوله‌رق قاعد اولمدیغی حکم تنافی ایله معلوم اولدقده نصکره
بطریق القصر · لا قاعد · لفظنک ذکر وعلاوه‌سی اعتقاد مخاطبه دلالت ایچوندر

قال رحمه الله   (وفی قصرها زید شاعر لا عمرو اوما عمرو شاعرا بل زید)   وقصر الصفة علی الموصوفده · زید
شاعر لا عمرو · ویاخود · ماعمرو شاعرا بل زید · دیرسین و · ماشاعر عمرو بل زید · دینلمکده
صحیح اولوب لکن بوتقدیرده تقدیم خبر سببیله عمل مانک بطلانندن ایچون اسمینک رفعی واجب
اولور یعنی احد اسمین مبتدا وآخر مسند خبرده واقع فاعل اوله‌رق رفع اولنورلر واکثر نحات
بوتقدیمک صحتی وتقدیم سببیله عمل مانک بطلانی اوزره اجماع ایلدیلر   شارح مفتاح دیمشدرکه
خبر مانک عند العمل اسمی اوزرینه تقدیمی ممتنع اولماسیله کذلک عمل ایتمدیکی وقتده دخی ممتنعدر
بوده باماده اصل اولان عمل اولوب وحین عملده عملده ضعفندن ناشی تقدیم ممتنع اولماسیله عدم عمل
صورتنده دخی عدم تقدیم حالنه رعایتدن ایچون اولوب بوکلام قول حجازیندر ویاخود لغت
عامله‌یه موافق اولمسیچوندر اشبو وجه ثانی قول کوفیین اولوب زیرا عندلرنده ماعامله دکلسه‌ده
عدم تقدیمی لغت عامله اولان لغت حجازینه موافقته بنا ایلمشلردر لکن شارح مرحوم بوکلام
غلط فاحش اولوب انکیچون وجه صحت معلوم اولمدیغنی بیان ایلمشدر   حاصلی تقدیم خبر صحیح
اولوب لکن بسبب التقدیم عمل مازائل اوله‌رق اسم وخبرک رفعی واجب اولمسی مذهب مختاردر
ومعلوم اولسونکه قصر الموصوف علی الصفتده قصر افراد ایچون عدم تنافی وصفین شرط اولوب
وعند المصنف قصر قلبده تحقق تنافی شرط اولماسیله قصر افراد ایچون قصر قلب اولمغه صالح
برمثال اولمدیغنه مبنی قصر قلب ایچون کندوسنده وصفان متنافی اولان برمثال مخصوص ایراد

ایدوب لکن قصر الصفة علی الموصوفده ذکری مرور ایتدیکی اوزره موصوفانده تنافی غیر
متصور اولمسندن ناشی شرط مذکور موجود اولماسیله افراد وقلبه صالح اولان مثال واحد ایله
اکتفا ایلدی   وچونکه قصر افراد وقلبه صالح اولان امثله‌نک جمله‌سی قصر تعیین ایچون
مثال اولمغه صالح اولدیغندن قصر تعیین ایچون ایراد امثله‌یه تعرض ایتمدی سائر طرق قصرده
دخی کلام بویله‌در

قال رحمه الله   (ومنها النفی والاستثناء کقولک فی قصره افرادا ما زید الا
شاعر وقلبا مازید الا قائم وفی قصرها ماشاعر الا زید)   وطرق قصردن بریسنده نفی واستثنا
طریقیدر یعنی · لیس · و · ما · و · ان · وسائر کلمات نفیدن بریله نفی و · الا · واخواتندن
بریله استثنا دخی طرق مذکوره‌دندر مثلا قصر الموصوف علی الصفتده افرادا · مازید الاشاعر ·
وقلبا · مازید الا قائم · وقصر الصفة علی الموصوفده · افرادا · ویاخود · قلبا · ماشاعر الازید · دیرسین
وبومثاللرک جمله‌سی قصر تعیینه دخی مثال اولمغه صالح اولوب بینلرنده اولان تفاوت انجق بحسب
اعتقاد المخاطبدر   وستیر اولمیه‌که · جاءالقوم الازیدا · کبی اثباتدن استثنا طرق قصردن عد
اولنمامشدر تفصیل مقام مراد بیوریلور ایسه محشی سیالکوتینک تحقیق مقامده ایراد ایلدیکی
کلامه مراجعت بیوریله

قال رحمه الله   (ومنها انما کقولک فی قصره انما زید کاتب وانما زید
قائم وفی قصرها انما قائم زید)   وطرق قصردن بریسی · انما · کلمه‌سیدر مثلا قصر الموصوف
علی الصفتده افرادا · انما زید کاتب · وقلبا · انما زید قائم · وقصر الصفة علی الموصوفده · انما
قائم زید · دیرسین   معلوم اولسونکه شیخک دلائل الاعجازده اولان کلامی لای عاطفه ایله انما کلمه‌سی
قصر قلبه دلالت ایدوب افراده دلالت ایتمدیکنی مشعردر زیرا دیمشدرکه لا کلمه‌سی اول ایچون
واجب اولان شیئی ثانیدن نفی ایدر دیمکدن مراد قوم لا کلمه‌سی ثانیدن فعلده اوله مشارکتی اولمقلغی
نفی ایدر دیمک دکلدر کورلمزمیکه · جائنی زید لا عمرو · قولمزک معناسی کائن · جائنی زید وعمرو ·
قولنک عکسی اوله‌رق مجیء زیددن اولدیغی کبی عمرودن اولمدی دیمک اولمیوب بلکه معنی جائنی
زید اولوب عمرو دکلدر دیمکدر امدی قول مذکور غلط ایدوب جائی عمرودر زید دکلدر دیو زعم
ایدن کسه ایله اولوب یوقسه زید وعمرودن ایکیسنده جائیلردر دیو اعتقاد ایدن کسه ایله دکلدر
وبو معنی بعینه انماده دخی قائمدر مثلا · انما جائنی زید · دینلسه بونکله زید ایله غیریسنک دخی مجیء
نفی ایدلمش اولمیوب بلکه زید ایچون اثبات ایلدیکک مجیء عمرودن نفی ایدرسین امدی بوکلام
جائی عمرو اولدیغنی زعم ایدن کسه ایله اولوب یوقسه زید وعمرودن ایکیسنده جائیلردر دیو زعم ایدن
کسه ایله دکلدر واکر معنی · انما جائنی من بین القوم زید وحده · دیمکدر دیو زعم اولنور ایسه
بوصورت تکلف اولوب وحده لفظی امثالیله قید اولنمیه‌رق مطلق ایراد اولندیغی حینده کلام انجق
اولا ذکر اولنان معنی اولوب واعتبار بومعنایه‌در زیرا فهمه سابق اولان بودر اشته شیخک کلامی
بوندن عبارة اولوب قول مذکورک · انما جائنی من بین القوم زید وحده · معناسنه حملی تکلفدر
دیمسی قصر افراده عدم دلالتنی مشعردر

قال رحمه الله   (لتضمنه معنی ما والا)   و · انما · کان انما
مفیدا للقصر لتضمنه الخ · تقدیرنده اولوب یعنی انما کلمه‌سنک قصری افاده‌سی ما والا معناسنی متضمن
اولدیغیچوندر   ومصنفک بووجهله انما کلمه‌سنک مفید قصر اولمسنی تعلیلنده لفظ تضمنی ایراد ایله
معنای ما والایه نسبت ایتمسنده انما کلمه‌سنده اولان ما لفظی بعض اصولیینک توهمی کبی نافیه اولمدیغنه
اشارت واردر شویله‌که اصولیوندن بعضلری انما کلمه‌سنک قصری افاده ایتمسی اوزرینه استدلالده
ان کلمه‌سی اثبات وما لفظی نفی ایچوندر و بونلرک مابعدنده اولان شیئه هم نفی وهم اثبات ایچون
اولمسی جائز اولمیوب بلکه مابعدلرینی اثبات وماسواسنی نفی ویاخود بالعکس مابعدلرینی نفی
وماسواسنی اثبات ایچون اولملری واجب اولور وصورت عکس ایسه بالاجماع باطل اولماسیله اول
یعنی مابعدلرینی اثبات وماعداسنی نفی ایچون اولدقلری تعیین ایتمشدر واشبو معنای اول ایسه قصردر
دیو توهم ایلمشلردر   ومصنفک بوقولی رد ایلمسی زیرا ان کلمه‌سی انجق اسمه داخل اولوب ومای

نافیه انجق مدخولنی نفی ایلدیکی باجماع النحات معلومدر حالبوکه انمانک مدخولی منفی دکلدر
ومصنف لفظ . تضمن . ایله انما کلمه سی لفظان مترادفان اوله جق صورتده ما والا معناسنه اولمدیغنه
اشارت ایتمشدر زیرا برشیده شیء آخرک معناسی بولنمقله برشی علی الاطلاق شیء آخرک مطابق اولمسی
بیننده فرق واردر امدی کندوسنده ماوالا صالح اولان هربرکلامده انما کلمه سی صالح دکلدر
نته کیم قریبا ذکر اولنسه کرکدر ومصنف رحمه الله انما کلمه سنک ما والا معناسنی متضمن اولدیغنه
اوج وجه ایله استدلال ایدرک وجه اوله اشارتله بیورلرکه (لقول المفسرین ﴿ انما حرم
علیکم المیتة ﴾ بالنصب معناه ماحرم علیکم الا المیتة وهذا هو المطابق لقرأة الرفع لمامر) یعنی انما
کلمه سنک ما والا معناسنی تضمنی مفسرینک ﴿ انما حرم علیکم المیتة ﴾ نظم جلیلی نصب میتة قرائتی
اوزره . ماحرم علیکم الا المیتة . معناسنه حمل ایتملرندن ایچوندر وقرائت رفعه مطابق اولان معناده
بودر و بو کلامک تقریری شو وجهله درکه نظم مذکورده قرائت مشهوره لفظ میتة نک نصبیله
اولوب حرم مبنی للفاعلدر و میتة نک رفعیله حرم بنیه مبنی للفاعل اولهرق دخی قرائت اولنمشدر
وبرقرائتده میتة نک رفعیله حرم مبنی للمفعول اولهرق واقع اولمشدر نته کیم تفسیر کواشیده
بو وجهله مذکور اولوب امدی میتة نک نصبیله حرم مبنی للفاعل اولمسی قرائتی اوزره انما حرم ده
اولان ما قطعیا ماء کافه در زیرا موصوله اولمق لازم کلسه ان کلمه سی خبرسز وموصول عائدسز
و بلکه کلام معناسز باقی قالور امدی مفسرین قرائت نصبی ما حرم علیکم الا المیتة قوللریله تفسیر
ایلدیلر ایسه انما کلمه سنک ما والا معناسنی متضمن اولدیغی ثابت اولوب و افادهٔ معنای قصرده
بوقرائت قرائت رفعه دخی مطابق اولدی زیرا قرائت رفعده ما موصوله اولوب عائدی محذوف و المیتة
خبران اولهرق . ان الذی حرمه الله علیکم المیتة . تقدیرنده در و بو کلام تحریمک میتة اوزرینه
قصرنی افاده ایدر زیرا تعریف مسندده ذکری مرور ایلدیکی اوزره . المنطلق زید . و . زید
المنطلق ؛ مثالور کرکسه لام موصوله اولسون وکرک تعریف ایچون اولسون زید اوزره حصر
انطلاقی افاده ایدر واکر قرائت رفعده مانک قرائت نصبده اولدیغی کبی کافه یه حمل اولنیوب
موصوله یه سبب حملی سؤال اولنور ایسه جوابنده دیرزکه حرم مبنی للفاعل اولدیغی قرائتده
کوره ما کافه اولدیغی ظاهردر زیرا حرم جناب باری یه عائد ضمیره مسند اولمسیله رفع میتة
ایچون انجق انما حرم الله شیئا هو المیتة ایله تأویله بنادن غیری بروجه اولهمز حالبوکه مانی موصوله یه
حمل ایله عائد محذوف اولوب و المیتة ان نک خبری اولهرق تقدیر کلام ان الذی حرمه الله علیکم المیتة
اولمسی وجه صحیحی ظاهر ایکن مانی کافه یه حمل ایتمک تأویلی ارتکابه مجال یوقدر ومفتاحده
ذکر اولنان وکلام مصنفده مقصود اولان قرائت رفعدن مراد ایسه اشبو حرم مبنی للفاعل اولمسی
قرائتیدر واما حرم مبنی للمفعول اولهرق رفع میتة قرائتی اوزره ما کافه و موصوله اولمقدن
هر برلرینه محتملدر وزجاجک ما کافه اولوب وحرم میتة یه مسند اولمسنی اختیار ایلدیکنی ابوعلی
روایت ایدوب لکن شارح مرحوم ان کلمه سنک اصل اولدیغی اوزره عامله اولهرق ابقاسی ایچون
ما موصوله اولهرق ان نک اسمی ومیتة خبری اولمسنی ترجیح ایلمشدر مصنف رحمه الله . انما .
کلمه سنک . ما والا . معناسنی متضمن اولدیغنه استدلالده وجه ثانی یه اشارتله بیورلرکه (ولقول
النحاة انما لاثبات مایذکر بعده ونفی ما سواه) دخی انما کلمه سنک ما والا معناسنی تضمننه دلیل ثانی
نحاتک انما کلمه سی مابعدنده ذکر اولنان شیئی اثبات واوشیئک ماعداسنی نفی ایچوندر دیو قوللریدر
اما قصر موصوفده مثلا . انما زید قائم . قولمز زیدک قیامنی اثبات وقیامک ماسواسی اولان قعود
وامثالنی نفی ایچوندر واما قصر صفتده مثلا . انما یقوم زید . قولمز زیدک قیامنی اثبات وماسواسی
اولان قیام بکر وعمرو وغیریلرینی نفیدر امدی قصرینیدن هربریسنده اثباتدنصکره ذکر اولنان
حکمک ماسواسی مخصوص اولوب عام دکلدر زیرا ظاهردرکه حکم مذکورک غیری جمیع حکمی
نفی ایتیوب بلکه کندوسنده نزاع واقع اولان قعود وامثالنی نفی ایله کائن . لیس هو بقاعد ولانائم .

درسین وبعضیلر انما کلمه سنک معناسنده ذکر اولنان قول نحاتدن مراد انما مابعدندن جزء اخیری
موصوفه ویاخود موصوفی برصفت اوزرینه اثبات وماسواسنی نفی ایچون دیمکدر دیدیلر ومعنای
اول دخی بومعنایه راجع ایسه ده . لاثبات مایذکر بعده . ده اولان یذکر ضمیری مایه راجع وما
انمادنصکره ذکر اولنان شیئک جمله سنه شامل وشایع اولمسیله من غیر مخصص جزء اخیره تخصیص
تکلفدن عبارهدر مصنف رحمه الله وجه ثالثه اشارتله بیورلرکه (ولصحة انفصال الضمیر معه)
دخی انما کلمه سنک معنای مذکوری تضمننه بردلیلده انما ایله انفصال ضمیرک صحتیدر مثلا . مایقوم
الا انا . دینلدیکی مثللو . انما یقوم انا . دخی دیرسین زیرا علم نحوده بیان اولندیغی وجهله صحت
انفصال ضمیر انجق تعذر اتصال ایچون اولوب وجوه تعذر ایسه تقدم علی العامل والفرض عاملیله
ضمیر بیننی فصل امثالنه محصوره در و . انما یقوم انا . امثالنده وجوه مذکوره دن بالکز لغرض
فصل تقدیرندن ماعداسی منتفیده اولهرق وغرض مذکور معنی . مایقوم الا انا . اولمقلغیدر
اشته بونکله دخی انما لفظی ما والا معناسنی متضمن اولدیغی تحقق ایدر ابن مالکک . وفی اختیار
لایجیء المنفصل اذا تأتی ان یجیء المتصل . قولنده ایضاح اولندیغی وجهله ضمیر متصل ایرادی
ممکن اولان محلرده ضمیر منفصل ایراد اولنیوب اساس وضع ضمیر اولان اختصار مطلوب محافظه ایدیلور
وضمیر متصل تأتی ایتمیان محلر محصوره اولوب اول ضمیردن عاملی تأخر ایتمسیدر ﴿ ایاک نعبد ﴾ قول
شریفی کبی زیرا محل اتصال آخر عامل اولمسیله عامله حین تقدمنده اتصاله محل قالمز ایکنجیسی
عاملک حذفیله مثلا . ایاک والشر . دینلمسیدرکه اتق نفسک والشر تقدیرنده اولوب عند الحذف محل
اتصال مفقود اولور اوچنجیسی عاملی معنوی اولمسیدر . انا قائم . کبی زیرا ابتداده عامل امر
معنوی اولوب لفظک معنایه اتصالی ایسه ممتنعدر دردنجیسی . ماضربک الا انا . کبی لغرض عاملیله
ضمیر بیننی فصل اولوب مثال مذکورده ضربتک دینلوب وصل اولنسه فصل ایله حاصل اولان غرض
تخصیص فوت اولور بشنجیسی ضمیره اسناد اولنان شی . صفة جرت علی غیر من هی له . اولمسیدر
زید عمرو ضاربه هو کبی زیرا ضمیر صفت مذکوره دن فصل اولنیوبده زید عمرو ضاربه دینلسه
عند السامع موجب التباس اولهرق ضارب زید وعمرودن قنغیسی اولدیغی تعیین اولنه مز بلکه ضمیر
متصله اقربیتی مناسبتیله ضارب عمرو اولمسی متبادر اولور لکن ضمیر علی خلاف الظاهر فصل اولنوبده
زید عمرو ضاربه هو دینلدیکی حینده مرجعی خلاف ظاهر اولان زید ایدوکی معلوم اولور . وهند
زید ضاربته هی . امثالی محل التباس اولمیانلر دخی طردا للباب مواقع التباسه حمل اولنور التنجیسی
عاملی حرف وضمیر ضمیر مرفوع اولمسیدر . ما انت قائما . کبی زیرا ضمیر مرفوعک حرفه اتصالی
خلاف لغت عربیه در لکن ضمیر منصوب بونک خلافنده اولوب انتی و انک دینلور ومع امکان
المتصل ضرورت شعریه ده تأتی انفصال دخی تصریح اولنمشدر ومصنف رحمه الله بو انفصالک
صحتی اوزرینه بعض فصحانک بیتیله استشهاد ایدوب وغرض مجرد تمثیل اولدیغی جهتله ذکر
ایده جکی ابیات اثبات قواعدده کندوسیله استشهاد اولنه جق ابیاتدن اولدیغی بیلنمک ایچون اسم
شاعری تصریح ایدرک بیورلرکه (قال الفرزدق * انا الذائد الحامی الذمار وانما * یدافع عن
احسابهم انا او مثلی *) فرزدقک بو بیتده انا ضمیری . یدافع . دن فصل اولنمشدر . ذائد . ذوددن
طرد ودفع معناسنه در . حامی . برشیئی حفظ ایدوب غیرک تعرضنی منع ایدندر . ذمار . عهد
معناسنه در واساسده برکسه عدم حمایه تقدیرنده لوم وتعنیف اولنه جغی حریم و اقاربنی حمایه ایلسه
. هو الحامی الذمار . دیرلر دیو مسطور اولوب بو بیانه کوره ذمار عهددن اعم اولمش اولور
محصول بیت شاعر ماهر فرزدق کندوسنک اعادی وخصمانی طرد ودفع ایتمک وحومهٔ نسبت
وقرابتنده بولنانلری حفظ وحمایه ایله کوروب کوزتمک خصیصه سیله متصف بولندیغنی بیان ایله
بوکلامه تفرع ایتدیرهرک اشراف ومفاخر ویاخود اکناف وعشائرندن دفع تعرضات ایله محافظهٔ
احساب واعراض ایتمک انجق کندوسیله حیث وشجاعتده مثل ونظیری اولنلرک شعار مخصوصه سندن

اولدیغی وحاصلی ذاتنده موجود اولان بوخصالی حامل اوله بیلمك هر بیكیدك كاری وهر بر رؤسانك كرداری اولمدیغی اثباتدن عبارەدر بو بیتده غرض شاعر مدافع عنها اولان احسابی تخصیص اولیوب بلكه مدافعی تخصیص اولمسیله انا ضمیرنی فصل ایدوب ویدافع فعلندن تأخیر ایتمشدر زیرا . وانما انا ادافع عن احسابهم . دیسه معنی انجق انلرك احسابندن مدافع اولوب غیرك احسابندن مدافع اولمدیغنی مفید اولەرق . لاادافع الا عن احسابهم . قوللری كبی اولوب قصر الموصوف علی الصفة اولوردی حالبوكه بیت مذكورك معناسی بو اولیوب انجق معناسی انلرك احسابندن مدافع اولان كندوسی اولوب غیریسی اولمدیغنی بیان اولەرق قصر الصفة علی الموصوفدر وبیت مذكورده اولان فصلی ضرورت شعریەیه حمل ایتمك رهین جواز اولەمز زیرا انا لفظی ضمیر متكلمی تأكید اولمق اوزره . وانما ادافع عن احسابهم انا اومثلی . دینلسه وزن سالم وصحیح اولور وما یی موصولەیه حمل ایله اسم ان وانا خبر اولەرق . ان الذی یدافع انا . تقدیرنده اولوب افادۀ قصر ایله برابر مانحن فیهدن اولمامسی صورتی دخی جائز اولەمز زیرا شاعرك . انا الذائد . قولی كلامدن غرض ذود ومدافعەنك كندوسندن صدورنی اخبار اولوب متكلم مخبر عنه اولدیغنه دلیل اولمسیله اكر ما موصولەیه حمل اولنسه متكلم مخبربه اولوب بوصورتده . انا الذائد والمدافع انا . دیمك مستحسن اولمیوب بلكه مناسب اولان . انا المدافع . اولمسیدر شونكله برابر كه بوصورتده ذوی العقوله مخصوص اولان من لفظی مقصودده مادن اظهر اولدیغی حالده ما لفظنه عدوله ضرورت اولمامسیله . وان من یدافع . دینمك اقتضا ایدر ایدی واكر . یدافع . فعل غائبك . انا . ضمیر متكلمنه اسنادی نوجهله صحیح اولور دیو سؤال اولنورسه جوابنده دیرزكه اسناد اولنان فعل فعل غائب اولدیغی مسلم دكلدر زیرا فعلك غیبت وتكلم وخطاب اولمسی مسند الیه اعتباریله اولەرق مثلا . مایقوم الا انا وانت . مثلاوده . یقوم . فعلی غائب اولمیوب بلكه ضمیر . انا . ایسه تكلم و . انت . ایسه خطابدر وتسلیم ایدلمكه صیغەسی غیبته موضوعه اولمسیله فعل غائب اولسون لكن مسند الیه حقیقتده ضمیر تكلم اولمیوب بلكه مستثنی منه عام وتقدیرككلام . مایدافع عن احسابهم احد الا انا . اولەرق بو ایسه غائبدر وبعضا انما لفظنك ما والا معناسنی تضمننه تصریح ذكردۀ بعض نحات اولدیغی اوزره مابعدنده واقع اولان صفتك صحت اعمالیله استدلال ایتمشلردر زیرا بوصورتده مدار اعمال اولەجق نفیه اعتماددن غیریسی عدم الاحتمالدر مثلا . انما قائم ابواك . قولی . ماقائم الا ابواك . نظیریدر وانمانك ما والا معناسنی تضمننده اكابر نحات بغداددن علی بن عیسی الربعیدن برمناسبت نقل اولنمشدر كه نه زمانكه ان كلمەسی مسندك مسند الیهه اثباتنی تأكید ایچون اولدیسه وبعده كندوسنه ماء مؤكده اتصال ایلدیسه معنای قصری تضمنی مناسب اولمشدر زیرا قصر انجق حكمی تأكید علی التأكیددر شوجهتله كه مثلا مجیء زید ایله عمرو بیننده تردید ایدن كیمسەیه . زید جاء لاعمرو . دینلسه زید جاء لفظی زید ایچون صریحا اثبات مجیء مفید اولوب لاعمرو دخی ضمنا افاده ایدر زیرا نفس مجیئك زید وعمرودن برینده ثبوتی مسلم اولمسیله عمرودن نفی اولندیغی كبی بالضرور زید ایچون ثابت اولور اكر دینلورسه كه بو كلام اثبات علی الاثبات اولوب تأكید علی التأكید دكلدر جوابنده دیرزكه ثانی یعنی لاعمرو دە اولان اثبات ضمنی قطعیا تأكید اولوب اول دخی ینه نفس حكمه نسبتله تأكیددر زیرا نفس حكم زید جاء دینلمزدن مقدم مسلم الثبوتدر وخفی اولمیەكه بومناسبت انمانك ما والا معناسنی متضمن اولەرق وضعیچون ذكر اولنمسیله هر برمحلده اطرادی لازمكلمزكه حتی كندیده . ان زید القائم . كبی تأكید علی التأكید اولان هر بركلام مفید قصر اوله قال رحمه الله (ومنها التقدیم كقولك فی قصره تمیمی انا وفی قصرها انا كفیت مهمك) وطرق قصردن بر بسیده حق تأخیر اولان شیئی تقدیمدر خبر مبتدا ومعمولات فعل كبی مثلا قصر الموصوف علی الصفتده . تمیمی انا . دینلور لكن بومثال افراد قصرك جمیعسنه مثال اولمقلغه صالح اولمامسیله احسن اولان ایكی مثال اتیانی ایدی زیرا

تمیت وقیسیت بربرینه منافیدر دینلورسه قصر افراده صالح اولمز واكر منافی دكللر ایسه قصر قلبه صالح اولمز . تمیم . و . قیس . بر ر قبیلەنك اسمیدر وقصر الصفة علی الموصوفده . انا كفیت مهمك . قولی كبیدركه اصلی . كفیت انا مهمك . تقدیر اولنور امدی اكر بو كلام غیر ایله برابر كفایت متكلمی اعتقاد ایدن كسه ایله اولورسه قصر افراد وانفراد غیری معتقد اولان كسه ایله اولورسه قلب ومتكلم ایله غیردن احدهمانك اتصافنی اعتقاد ایدن كسه ایله اولورسه تعیین اولور تقدیمی صحیح اولان سائر معمولات فعلده دخی بووجهله اجرا اولنور قال رحمه الله (وهذه الطرق الاربعة تختلف من وجوه) واشبو طرق اربعه مخاطبك صواب وخطا ایله مشوب ومخلوط یعنی من وجه صواب ومن وجه خطا اولان حكم واحد ایله حاكم اولەرق متكلم حكم مذكورك صوابنی اثبات وخطاسنی نفی مراد ایتمسنك وجوبنده مشتركلردر اما قصر افرادده مخاطبك حكمی بعضیسنده صوابدركه متكلمك اثبات ایلدیكی حكمدر وبعضیسنده خطادركه متكلمك نفی ایلدیكیدر واما قصر قلبده صواب اولان قصر موصوفده موصوفك علی الاطلاق احد وصفین اوزره اولمسی وقصر صفتده وصفك علی الاطلاق احد موصوفین ایچون اولمسی اولوب وخطا اولان تعیینیدر واما قصر تعیینده صواب اولان موصوفك احد وصفین ویاوصفك احد موصوفین ایچون اولمسی اولوب خطا هر برلرینك علی التساوی تجویزیدر وطرق مذكورەنك وجه مشروحده اشتراكلرندنصكره برقاچ وجهدن یكدیكره مخالفلردر قال رحمه الله (فدلالة الرابع بالفحوی والباقیة بالوضع) وجوه اختلافی بیانه شروع اولوب امدی طرق قصردن طریق رابع اولان تقدیمك قصره دلالتی مفهوم كلام ایلەدر شومعناجەكه اكر خواص تراكیب ولطائف واعتبارات بلغایه قوۀ مدركەسی بولنان صاحب ذوق سلیم كندوسنده تقدیم اولان كلامك مفهومنی تأمل ایلسه هرنقدر اشبو تقدیم اصطلاح بلغاده دخی قصر ایچون اولدیغی معلومی اولمسه بیله اندن قصری فهم ایدر یعنی وضع وجزم عقل وساطتی اولمیەرق مجرد ذوق ایله اوكلامك قصری افاده ایتمسیله حكم ایلر واما طرق ثلثۀ باقیه بویله اولمیوب بلكه قصره دلالتلری بحسب الوضعدر شویله كه واضع لاوبل افظلریله نفی واستثنا وانمایی قصری مفید اولان معانی یه وضع ایتمش اولدیغندن عقل بونلرك معانئ موضوعەلرینی ملاحظه عندنده قصر ایله جزم ایدر قال رحمه الله (والاصل فی الاول النص علی المثبت والمنفی كمامر فلا یترك الا كراهة الاطناب كما اذا قیل زید یعلم النحو والتصریف والعروض اوزید یعلم النحو وبكر وعمرو فتقول فیهما زید یعلم النحو لاغیر اونحوه) طرق مذكوره وجوه اختلافندن وجه ثانی بیاندر یعنی طریق عطفده اصل اولان مثبت ایله منفی اوزرینه نص ایله ایكیسنك دخی تصریح اولنمسیدر زیرا امثلەسی مرور ایلدیكی وجهله مثلا . زید كاتب لاشاعر . قولنده اولان . لا . كلمەسنده معطوف علیه اولان . كاتب . مثبت ومعطوف اولان . شاعر . منفی و . بل . كلمەسنده . مازید كاتبا بل شاعر . كبی بالعكسدر وبو اصالتدنناشی مثبت ایله منفیدن هر ایكیسنك نص وتصریحنی ترك جائز اولمیوب فقط مقام اختصارده كراهت اطناب ایچون اولور مثلا قصر موصوفده . زید یعلم النحو والتصریف والعروض . دینلسه جوابنده . زید یعلم النحو لاغیر . ویاخود . لاماسواه . ویا . لامن عداه . دیرسین ویاخود بونلره شبیه برلفظ ایراد ایدرسین معناسی مضاف الیه مقدر اولەرق لاغیر النحو دیمك اولوب لا التصریف ولا العروض مقامنده قائم اولور وقصر صفتده . زید یعلم النحو وبكر وعمرو . دینلسه جوابنده ینه . زید یعلم النحو لاغیر . دیرسین ویاخود بروجه مشروح لاغیر كلمەسی كبی برلفظ ایراد ایدرسین بوصورتده معنی لاغیر زید دیمك اولوب لابكر ولاعمرو مقامنده قائم اولور . غیر . كلمەسندن مضاف الیه حذف اولنوب من جهة الابهام غایاته یعنی قبل وبعد لفظلرینه تشبیها ضم اوزینه بنا اولنمشدر ونحاتدن شیخ رضی . لاغیر . كلمەسنده اولان لا عاطفه اولمیوب نفی جنس ایچون اولدیغی ایراد ایتمشدر بوصورتده . زید شاعر لاغیر . قولنك معناسی لاغیر زید شاعرا اولوب نفی واستثنایه عائد

اوله رق ما نحن فیه‌ زدن اولمز ومفتاحده بومثللو مقامده ٠لیس غیر٠ و٠لیس الا٠ امثالیله تمثیل ایدوب
وحالبوکه بونلر طریـق عطف اولمیه رق بلکه طریق نفی واسـتثنا اولمسیله اعتراض اولنمشـدر زیرا
مثلا٠ زید یعلم النحو لیس الا٠ قولمزك معناسی زید یعلم النحو لیس معلومه الا النحو ویاخود لیس العالم
بالنحو الا هودر وبو اعتراضدن جوابده دینلمشـدر که طریق عطفده مثبـت ومنفی اوزره نصـك
ترکی بعضاً منفی حذف اولنـوب مقامنده منفی یه شامل اولان برلفظ اخصر اقامه اولنمسـیله اوله رق
عطف بحاله باقی قالور ٠لاغیر٠ کبی وبعضاً عاطف ومعطوفك مجموعی حذف اولنه رق مقاملرینـه
بونلرك معناسـنی مؤدی اوله‌جق برلفظ اخصر اقامه اولنمسـیله اولور ٠لیس غیر٠ و٠لیس الا٠ کبی
بو تقـدیرده عطف باقی قالمز بوصـورتده صاحب مفتاحك قولی ثانی قبیلنـدن اولور امدی
عطفده اصل اولان منـفی ومثبتدن ایکیسی اوزرینـه دخی نص اولنـوب صریحاً ذکر اولنمسـیدر
قال رحمه الله (وفی الباقیة النص علی المثبت فقط) وطرق ثلثـهٔ باقیه‌ده یعنی نفی واسـتثنا وانما
وتقـدیم طریقلریله اولان قصرده اصـل اولان یالکز مثبت اوزرینـه نص اولنه رق منفی اوزرینـه
دکلدر ٠ما زید الا قائم٠ و٠انما هو قائم٠ و٠قائم هو٠ کبی زیرا بونلرده منـفی اولان قعود اوزره نص
اولمدیغی معلومدر قال رحمه الله (والنفی لایجامع الثانی لان شرط المنفی بلا ان لایکون منفیاً قبلها
بغیرها) وجوه اختـلافدن وجه ثالثه اشارتدر یعنی طریق نفی طریـق ثانی اولان نفی واسـتثنا
ایله اجتماع ایتمز نفیـدن مراد لای عاطفه ایله اولان نفی اولـوب مطلقا نفی دکلدر زیرا ٠ما زید الا قائم
لیس هو بقاعد٠ کلامنـده امتناع یوقدر ومصنفك مفتاحده اولدیغی کبی ٠والنـفی٠ قولی محلنـده
٠وطریق العطف٠ تعبیر ایتمامسی حکم ٠لا٠یه مختـص اولوب بل عاطفه‌ده جاری اولمدیغنـه مبنیدر
واشـبو عدم جواز اجتماعه مثالی مثـلا ٠ما زید الا قائم لاقاعد٠ و٠مایقوم الا زید لاعمرو٠ دینلمز
وبو اجتمـاع بعضاً تراکیب مصنفینـده موجود اولسـه‌ده کلاملریله اسـتشهاد اولنان کلام بلغاده
بولنمز زیرا مفتـاح ودلائل اعجازده تصریح اولنـدیغی اوزره لای عاطفه ایله منفینـك شرطی او منفی
لای عاطفـه‌دن مقدم اشـبو لای عاطفه‌نك غـیری براداة نفی ایله منفی اولمامسـیدر شوسببه مبنیکه
لای عاطفه متبـوع ایچون ایجاب واثبـات اولنان شـیئی نفیه موضوع اولوب بوقسـه برشیئ منفیده
اولان نفیی اعاده‌یه موضـوع دکلدر وبو شرط نفی واسـتثنا ایله اجتماعلری صورتده مفقوددر زیرا
مثـلا ٠ما زید الا قائم٠ دینلسه بو کلام ایله زیددن متـنازع فیها اولان هر برصفتی نفی ایدوب ٠کأن٠ لیس
زید بقاعد ولا نائم ولا مضطجع٠ دیمش والحاصـل قیامه منافی اولان شـیلری نفی ایتمش اولورسـون
امدی اگر بو کلامدنصکره لاقاعد دینلسـه قبل العطف ماء نافیـه ایله منفی اولان شـیئی نفی ایدرسین
وکذلك ٠مایقوم الا زید٠ قولکده قیامدن عمرو وبکر وغیریلرینی نفی ایتمش اوله جغکدن اگر بعده
لاعمرو دینلسـه حرف نفی ایله منـفی اولان شیئی تکرار نفی ایلمش اولورسون بو ایسـه لای عاطفه‌نك
وضعندن خارجدر اگر سـؤال اولنورسه که مصنفك ٠بغیرها٠ قولنـده فائده ندر کأن مصنف
لای عاطفه ایله منفینـك قبل العطف دیگر لای عاطفه ایله منفی اولمسـنی تجویز ایدرك قیـد مذکور ایله
بوکا اشارت ایتمش اولمسی اگلاشـیلور جوابنده دیرزکه غیر ایله مراد کلمات نفیدن اولان
غیریسی دیمکدر نته‌کیم مفتاحده تصریح ایلمشـدر وکلمات نفیـه تخصیصدن مراد فحوای کلام
ویا علم سامع ویا علم متکلم ویاخود ٠امتنـع٠ و٠ابا٠ و٠کف٠ امثالی نفیه دال اولان افعال وسائر
ادات نفیـدن عد اولنمیان کلماتدن بریله منـفی اولمقدن احترازدر زیرا بوصـورتده اجتماعده امتناع
اولمیـوب بلکه امتنـاع انجق ما ولا ولم ولما کبی نفیـه موضوع اولان کلماته خاصـدر بوصورتده
احسـن اولان مصنف ٠بغیرها٠ قیـدیله برابر ٠من کلمات النفی٠ قولنـك دخی علاوه سـیله تصریح
مراد ایلمسی ایدی واما قید مذکوردن لای عاطفهٔ اخری ایله منفی اولمقلغك جوازنی توهم ٠دأب الرجل
الکریم ان لایؤذی غیره٠ قولمزك تأملیـله مرتفع وزائل اولور زیرا بوقولك مفهومی مطلقا نفسـنك
غیری یه اذا ایتمامسـیدر واشبو ٠غیر٠ شخص کریم وغـیر کریم اولمقدن اعمدر زیرا ضمیر شخص

رجل کریمه راجع اولوب جنس رجل کریمه راجع دکلدر کذلك ٠بغـیرها٠ قولی دخی بغیر لا العاطفة
التی نفی بها ذلك المنفی٠ مفهومنـده اولوب الحاصل ضمیر لای عاطفهٔ معینـه‌یه راجع اولوب غیرده جنس
لای عاطفه‌نك قصور افرادی دخی داخلدر ومعلومدرکه منفینـك اشبو لای عاطفهٔ معینه‌دن مقدم
اشـبو لای عاطفه ایله نفیی ممتـنعدر زیرا لای عاطفه‌یی اتیـان ایتمزدن مقدم اشـبو لای عاطفه ایله
برشـیئی نفی ایتمك ممکن اولمیـه‌جغی غیر خفیدر وبعضیـلر بو وهمی مذهب عد ایلیـوب بغیرها
قولی لای عاطفهٔ اخری ایله منـفی اولمقدن احترازدر دیدیـلر و٠زید قائم لاقاعد لاقاعد٠
قوللریله تمثیـل ایدوب ثانی تأکیددر دیدیـلر وکذلك٠ جائنی الرجال لا النساء لاهند
ولا زینـب ولا غیرهما٠ قولیـله تمثیـل ایدوب بدل اولمسـنه ذاهب اولدیلر قال رحمه الله
(ویجامع الاخیرین فیـقال انما انا تمیمی لا قیسـی وهو یأتینی لا عمرو لان النفی فیهما غیر مصرح به
کما یقال امتنـع زید عن المجیٔ لا عمرو) ولای عاطفه ایله نفی انما وتقدیم ایله اجتماع ایدرك
٠انما انا تمیمی لاقیسی٠ و٠هو یأتینی لاعمرو٠ دینـلور لکن مثال ثانی تأکیده محتمل اولمسیله ٠زیدا
ضربت لاعمروا٠ امثالیله تمثیل اولنمق دها احسـندر ولای عاطفه ایله نفیك اشبو انما وتقدیم ایله اجتماعی
زیرا انما ایله تقدیمـده اولان نفی مصرح به دکلدر لکن نفی واسـتثنا بونك خلافنـده اولوب زیرا
هرنقدر نفی واسـتثناده منـفی مصرح به دکلسـه‌ده لکن کلمهٔ نفی موجود اولدیغنـدن نفی مصرحدر
وانما ایله تقدیم نفیـده صریح اولمدقلری جهتـله ایجابده صریح اولملری لازمکلور والا ارتفاع
نقیضینی مسـتلزم اولور بوصورتده لا کلمه‌سـنك اخیرین ایله مجامعتی اشـبو معنای موجبی نفی ایچون
اوله‌رق لا کلمه‌سنك وضعندن خروجی لازمکلمز ونفی ضمنی نفی صریح حکمنـده اولمدیغنـه ٠ما من اله
الا الله٠ و٠ما احد الا وهو یقول ذلك٠ قوللرینـك نفی صریح اولدیغی جهتـله صحتی و٠انما من
اله الله٠ و٠انما احد وهو یقول ذلك٠ قوللرینـك نفیـده صریح اولمامسـی حسـبیله عدم صحتی
دلالت ایدر زیرا من کلمه‌سـی انجق نفی صریحده زیاده اولنـوب ومعنای اسـتغراق ایله احد کلمه‌سی
ینـه انجق نفی صریحده واقع اولوب بناء علیـه اولین صحیح واخیرین غیر صحیحدر نته‌کیم ٠امتنـع
زید عن المجیٔ لا عمرو٠ دینلور زیرا امتنـع لفظی هرنقدر مجیئـك زیدن نفیـنه دلالت ایدرسـه‌ده
لکن صریحاً دال اولمیـوب بلکه ضمنیدر ومعنـای صریحی زید ایچـون مجیئدن امتناعی ایجاب
اولوب لا عمروده‌کی لا نافیـه‌دن اول ایچون ایجـاب اولنان اشـبو امتنـاع مجیئی نفی ایدر لکن ٠ماجاء
زید لاعمرو٠ بونك خلافنـده اوله‌رق نفی مجیٔ زیدده صـریح اولمسـیله لاعمروده‌کی لا نفـیٔ نفی
اولور نفی نفی ایسـه ایجاب اوله‌رق لا کلمه‌سـی وضعندن خروج ایدر امدی ٠امتنع زید عن المجیٔ
لاعمرو٠ قولنـده تشبیه نفی ضمنی نفی صریح حکمنـده اولمدیغی جهتدن اولوب یوخسه ٠انما انا تمیمی
لاقیسی٠ قولنده اولدیغی کبی لای عاطفه ایله منفی قبـل العطف نفی ضمنی ایله منفی اولمسی جهتدن دکلدر
زیرا ٠امتنع زید عن المجیٔ٠ قولمزده نه ضمنـا ونه صریحـا نفی عمروه برکونه دلالت اولمدیغی ظاهردر
وبو تحقیق ایله ٠امتنع زید عن المجیٔ لاعمرو٠ قولی مثـال سابق ایچون نظیر اولمقلغه توجهـله
صالح اولورکه بوقولده لا ایله منفی مثـل سابق کبی قبل العطف منفی دکلدر دیو اعتراضه محل اوله‌مز
وقومك عدم صحت مجامعتی نفی صریحه تخصیصلری ظاهرا ٠ابا زید الا القیام لاالقعود٠ و٠قرأت
الا یوم الجمعة لاسائر الایام٠ قوللرینـك جوازنی اقتضا ایدر زیرا بونلرده لا ایله منـفی اولان قعود ایله
قرائت قبل العطف کلمات نفیـدن برشـی ایله منفی دکلدر حالبوکه بو کلاملر جائز اولمدیغی معلومدر
مگر جوابنـده دینیله که استثنایی تصریح مـنفی منـه‌ده اولان نفی ضمنینك حکم مصرح بهده اولدیغنـی
مشـعردر بوصورتده معنی ٠لم یرد زید الا القیام٠ و٠ماترکت القرائة الا یوم الجمعـة٠ دیمك اوله‌رق
بناء علیـه لا ایله مجامعتلری ممتنع اولور قال رحمه الله (قال السـکاکی شرط مجامعتـه للثالث
ان لایکون الوصف مختصا بالموصوف نحو ﴿ انما یستجیب الذین یسمعون ﴾) سـکاکی رحمه الله لای
عاطفه ایله نفیـك انما ایله مجامعتنده وصف فی نفسـه موصوفه مختص اولمامسـنی شرط ایلمشـدر زیرا

عند الاختصاص لای عاطفه ایله افادهٔ قصرده فائده بولنمز ﴿ انما یستجیب الذین یسمعون ﴾ کبی زیرا بو کلامك بعدنده . لا الذین لا یسمعون . دینلمك جائز اولمز چونکه استجابت انجق استماع وتعقل ایدن کمسه یه خاص اولوب برشیئی ایشیدوب تعقل ایتمدکجه اجابت متصور اولمدیغی جمیع ذوی العقول عندنده معلومدر لکن . انما یقوم زید لا عمرو . بویله اولیوب زیرا قیامك هرنقدر صحت حصر ایچون بحسب المقام زیده اختصاصی اولسه ده لکن فی نفسه اختصاصی اولمدیغی ظاهردر اشبو نظم جلیلده نبی علیه السلام ایمان کفاره فرط حرص نبویلرندنناشی ایشتمیان کمسه دن استجابه یی اعتقاد ایدن کمسه منزله سنه تنزیل بیورلمشدر قال رحمه الله (وقال عبد القاهر لا یحسن فی المختص کما یحسن فی غیره وهذا اقرب) وشیخ عبد القاهر دیمشدرکه مجامعتك وصف غیر مختصده اولان حسنی وصف مختصده موجود دکلدر الحاصل لا ایله انمانك اجتماعنده وصف مختص اولماسنك مشروطیتی عند السکاکی وجوبا وعند الشیخ استحسانادر وقول سکاکیدن کلام شیخ صوابه اقربدر زیرا زیادهٔ تحقیق وتأکید قصدی عندنده مجامعت مذکوره نك صورت اختصاصده امتناعنه دلیل یوقدر واشبو عدم اختصاص وصفك تقدیم ایله مجامعت لا صورتنده نه وجوبا ونه استحسانا شرط اولدیغی ذکر ایتملری تقدیمك قصره دلالتی انما کلمه سندن اضعف اولمسنه مبنی اولمق کرکدر زیرا ذکری مرور ایتدیکی اوزره تقدیمك قصره دلالتی فحوی ایله اولوب فهم صاحب ذوقه مخصوص اولمسیله دلالتی خفیه در بو کلامدن صکره شیخ ذکر ایتمشدرکه کندوسنده نفی اتیان ایدن شیده بعضا نفی . انما . اوزره تقدم ایدرك . ماجائنی زید وانما جائنی عمرو . دینلور وبعضا نفی . انما . دن تأخر ایدر . انما جائنی زید لا عمرو . قولیله ﴿ انما انت مذکر لست علیهم بمصیطر ﴾ نظم جلیلی کبی لکن اشبو کلام شیخ مورد بحثدر زیرا کلام مطلق نفیده اولمیوب بلکه لای عاطفه ایله اولان نفیده در واکر کلام مطلق نفیده اوله رق لای عاطفه ایله اولان نفیده اولسیدی . ماجائنی الا زید لم یجئ عمرو . و . ما زید الا قائم لیس هو بقاعد . ونظم جلیلده ﴿ وما انت بمسمع من فی القبور ان انت الا نذیر ﴾ قوللرینك امتناعنه دلیل یوقدر قال رحمه الله (واصل الثانی ان یکون ما استعمل له مما یجهله المخاطب وینکره بخلاف الثالث) ثانیدن مراد نفی واستثنا اولوب یعنی طرق مذکوره بیننده اولان وجوه اختلافدن وجه رابع طریق نفی واستثناده اصل اولان نفی واستثنا کندوسیچون مستعمل اولان حکم مخاطبك مجهولی اولوب وانکار ایلدیکی احکامدن اولمسیدر وانما بونك خلافنده اولوب انما کلمه سنده اصل اولان انما کلمه سنك کندوسنده استعمال اولندیغی حکم مخاطبك معلومی اوله رق وانکار ایتمدیکی مواددن اولمسیدر اشته مصنفك ایضاحده اولان کلامی بو وجهله اولوب وبو کلامی دلائل الاعجازدن نقل ایلمشدر ودلائل اعجازده اولان کلام شیخ شو مفهومده درکه انما کلمه سنك موضعی مخاطبك مجهول ومنکری اولمیان ویاخود معلوم وغیر منکر منزله سنه تنزیل قلنمش اولان بر خبر ایچون اتیان اولنمسیدر وما ایله الانك موضعی مخاطبك منکری اولان ویاخود بو حکمده بولنان خبر ایچون اولمسیدر لکن شیخك انماده اولان قول مذکورنده اشکال اولوب زیرا حکم مخاطبك معلومی اوله رق وخطا ایله مشوب اولمدیغی کبی قصر صحیح اولمز زیرا تفصیلی مرور ایلدیکی اوزره قصرده ازالهٔ خطا ملتزمدر وبلکه بو صورتده کلام یالکز لازم حکم اولان علم متکلمی افاده دن بشقه برشیئی مفید اولمز وبو اشکالی دفع ایچون شارح تفتازانی تحریر مراد شیخ ایله جواب ویرمشدرکه کأن مراد شیخ انما کلمه سی مخاطبك مجهول ومنکری اولمامق شانندن اولوب حتا که عدم اصراری جهتله ادنا تنبیه ایله انکاری زائل اوله جق خبر ایچون ایراد اولنور دیمکدر ومراد شیخ بو وجهله اولدیغی حالده مفتاحده اولان کلامه توافق ایدر زیرا مفتاحده طریق انمایه مخاطبله بر مقامده سلوك اولنورکه حکمده اولان خطاسی اوزره مصر اولمیوب ویاخود اصرار ایتمامسی مخاطب اوزرینه واجب اوله دیو بیان ایلمشدر بو صورتده شیخك معلوم وغیر منکر منزله سنه

تنزیل اولنان حکمدن مرادی دخی مخاطبك عدم اصراری واجب اولان حکم اولمش اولور وبوندنصکره ستیر اولیه که بعضا کلام خلاف مقتضای ظاهر اوزره اخراج اولنه رق انما ایله ما والانك ذکر اولنان موضع اصلیلری ترك اولنوب یعنی ما والا مخاطبك معلومی اولان حکمده وانما مخاطبك بیلدیکی حکمده استعمال اولنمسیله مصنف رحمه الله کرك مواضع اصلیه لرنده وکرك مواضع اصلیه لرینك ترکیله غیریسنده استعمال اولندقلرینه امثلهٔ عدیده ایرادیله بیوردیلرکه (کقولك لصاحبك وقد رأیت شبحا من بعید ماهو الا زید اذا اعتقده غیره مصرا) یعنی مثلا محل بعیددن برشبح کوروب صحبتنده اولدیغك کمسه شبح مذکور زیدك غیریدر دیو مصر اوله رق اعتقاد ایلسه . ماهو الا زید . دیرسین بو تقدیرده ما ایله الا موضع اصلیسی اولان حکم مجهول ومنکرده ایراد اولنمش اولور قال رحمه الله (وقد ینزل المعلوم منزلة المجهول لاعتبار مناسب فیستعمل له الثانی افرادا نحو ﴿ وما محمد الا رسول ﴾ ای مقصور علی الرسالة لا یتعداها الی التبری من الهلاك نزل استعظامهم هلاکه منزلة انکارهم ایاه) وبعضا مخاطبك معلومی اولان حکم بر اعتبار مناسبدن ایچون مجهول منزله سنه تنزیل اولنه رق اشبو معلوم ایچون قصر افراد اوله رق طریق نفی واستثنا استعمال اولنور ﴿ وما محمد الا رسول ﴾ قول شریفی کبی مراد ذات اقدس پیغمبرینك رسالت اوزره مقصور اولوب اشبو صفت رسالتی عالم بقایه انتقالدن تبری وسلامته عدم تجاوزنی افاده در اشبو نظم جلیل یوم غزای احدده متواری سرادق حکم خفیه اوله رق علم اسلامیانه عارض اولان تضعضع بیثباتندنناشی شیوع حادثهٔ موحشهٔ قتل نبی علیه السلام ایله میان اصحاب کزینده اوجاف واضطراب وقوعنه مبنی بعض خونهٔ منافقین تغلیط اذهان اهل دین ایچون اکر ذات پیغمبری صلی الله علیه وسلم نبی مبعوث الهی اولمش اولسه ایدی اصابت کزند قتل اعدادن مصون الساحه اولمری اقتضا ایدر ایدی همان دین محمدیدن تشمیر دامن فراغتله اخوان صدیق ودین عتیقکزه رجعت ایتمکز مقتضای عقل وحکمتدر دیو نشر هرزه واراجیف ایتمش اولدقلرندن قول منافقینی رد وصد ایچون اصحاب ذوی الالباب رضوان الله تعالی علیهم حضراتنه خطاب اوله رق وحی وانزال ایله حضرت سید کونین ورهنمای ثقلین صلی الله علیه وسلم انجق صفت رسالتله موصوف ومکرم اولوب بین الاصحاب دوام وبقا صفتیله متصف اولمدقلری معرض انتباهه ایصال بیورلمشدر خلاصه مخاطبون صحابهٔ کرام رضی الله عنهم اولوب حالبوکه ذات حضرت پیغمبرینك صفت رسالت اوزره مقصور اوله رق رسالتله انتقال آخرتدن برائت بیننی جامع اولمدیغی معلوملری ایسه ده لکن ارتحال ذات رسالتی امر عظیم عد ایلدکلری جهتله مشار الیهم حضراتنك کیفیت استعظاملری حالت رحلتی انکارلری منزله سنه تنزیل اولنه رق نفی واستثنا طریقی استعمال اولنمشدر وبو تأویل اوزره کأن اصحاب کزین حق نبویده رسالت وتبری وصفینی اعتقاد ایتمش اولدقلرندن نفی صفت تبری ایچون وصف رسالت اوزره قصر اولنمشدر وبو تنزیله مدار اولان اعتبار مناسب نفوس اصحابده امر ارتحال حضرت نبوینك عظمی وبیتلرنده بقای ذات رسالتپناهی یه اولان شدت حرص وخواهشلری کأن پیغمبران عظام سائره علیه وعلیهم الصلوات والتحیه کبی وقوع امر ارتحاللرینی درخاطر ایتمیه جك درجه یه رسیده اولدیغی اشعاردر قال رحمه الله (اوقلبا نحو ﴿ ان انتم الا بشر مثلنا ﴾ لاعتقاد القائلین ان الرسول لا یکون بشرا مع اصرار المخاطبین علی دعوی الرسالة) افرادا قولنه معطوفدر یعنی ویاخود نفی واستثنا منزلهٔ مجهوله تنزیل قلنان معلوم ایچون قصر قلب اوله رق استعمال اولنور نته کیم ﴿ ان انتم الا بشر مثلنا تریدون ان تصدونا عما کان یعبد آباؤنا فأتونا بسلطان مبین ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر . انتم . خطابی رسل کرامه اولوب سزلر انجق بزم کبی بشرسز بزی آبامزك عبادت ایتدکلری اصنامدن منع ایتمك استرسز امدی شاهد مبین اتیان ایدکز دیدیلر مخاطبون اولان رسل کرام ایسه بشریتلرینی جاهل ومنکر اولمیوب لکن مخاطبون اولان رسل مشار الیهمك دعوای رسالت اوزرینه اصرارلریله برابر . ان انتم الا بشر . قولیله قائلین اولان کفار البته رسول

بشر اولمز دیو اعتقادلرندن ایچون رسل کرامی منکرین بشریت منزله‌سنده تنزیل ایلدیلر یعنی قائلین
مرقومون هر نقدر اعتقادلری خطا ایسه‌ده نفس الامرده بشریت رسالته منافیدر دیو اعتقاد
ایدوب ومخاطبون اولان رسل کرام احد وصفین اولان رسالتی مدعی بولندقلرندن ایچون کفار
قائلین وصفین مذکورین بیننده معتقد تنافی اولدقلرینه مبنی رسل مشار الیهمی وصف آخر اولان
بشریتی منکرین منزله‌سنه تنزیل ایدرك وحکم رسالتی قلب وعکس ایلیه‌رك . ان انتم الا بشر . دیدیلر
یعنی سز انجق بشریته مقصور اولوب سزکچون ادعاسنده بولندیغکز وصف رسالت ثابت دکلدر
دیدیلر لکن کفار مرقومون بشریتله رسالت بیننده تنافی اولوب ورسل کرامك بشریت اوزره
مقصور اولدقلرینی ادعا ورسل کرام . ان نحن الا بشر . قوللریله بشریت اوزره مقصور
اولدقلرینی اعتراف ایتملریله بو مقام کأن رسل کرام کندولرندن انتفاء رسالتی تسلیم ایتمش
اولدقلری سؤالنه مظنه اولدیغندن مصنف رحمه الله بو سؤالك جوابنده بیوررلر که (وقولهم
﴿ان نحن الا بشر مثلکم﴾ من باب مجاراة الخصم لیعثر حیث یراد تبکیته لا لتسلیم انتفاء الرسالة)
ورسل مخاطبینك ﴿ان نحن الا بشر مثلکم﴾ قوللری . مجارات خصم . قبیلندندر یعنی خصمك
تبکیت واسکاتی مراد اولان محلده ازلال واسقاطیچون کلامندن بعض مقدماتنی تسلیم ایله
ارخای عنان وانکله مشی ومساهله ایچوندر   الحاصل مجارات خصمك معناسی تسلیمی اثبات
مدعایه مضر اولمیان بعض مقدماتی تسلیمدن عبارة اولوب رسل کرامك دخی بشریتلرینی اعتراف
ایله کفارك بو کلاملرینی تسلیم ایتملری بو قبیلدن اوله‌رق یوقسه انتفاء رسالتی تسلیم ایچون دکلدر
کأن رسل کرام علیهم السلام ﴿ان نحن الا بشر مثلکم﴾ قوللریله ﴿ان انتم الا بشر مثلنا﴾ قولنی
قائلین اولان کفاره بزده سزك کبی بشر اولدیغمزی قبول وافاده کز حق وصادق اولوب بزده انکار
ایتمیز لکن بشریتمز جناب باریئك بزم اوزرمزه رسالتله من وعنایتنه مانع اولمز بیورمش اولدیلر
نتکیم نظم مذکورك مابعدی اولان ﴿ولکن الله یمن علی من یشاء من عباده﴾ قول شریفی
بو مفهومه دلالت ایدر   وکلامك باب مجارادن اولمسی رسل کرامك نفسلرینه اثبات بشریتلریچون
جواب صالح اولوب اما بطریق القصر اثباتلری نفسلرینی بشریته قصر اولمیوب بلکه دأب
مناظرین اوزره کلام خصمه توفیق ایچوندر   وسؤال مذکوری وجه آخرله تقریر ایتمك دخی
ممکن اولوب شویله که . ان نحن الا بشر . قولنده نفی واثبات استعمال اولنوب حالبوکه مخاطبین
اولان کفار رسل کرامك بشر اولدقلرینی منکر اولمیوب بلکه مدعیدرلر   بناء علیه مصنف مرحوم
جواب مذکور ایله بو ظنی ازاله ایتمشدر دیمك اولور لکن جواب متنه اوفق اولان تقریر اولدر زیرا
مصنفك . لا لتسلیم انتفاء الرسالة . قولی تقریر اوله موافق اولوب تقریر ثانینك مقتضاسی لا لان
المخاطبین ینکرونه دیملکدر   وجناب باریئك حین تکذیب رسل عیسی علیه السلامده اهل
انطاکیه‌دن حکایة ﴿ما انتم الا بشر مثلنا وما انزل الرحمن من شیء ان انتم الا تکذبون﴾ قول
شریفی دخی قصر قلب اوله‌رق تنزیل المعلوم منزلة المجهول اوزرینه مشتمل اولان کلام قبیلندن
اولوب امدی ما انتم الا بشر قولی ایراد ایتدیکمز تقریر وجهله قصر قلبدر   واما . ان انتم الا
تکذبون . قولنده دخی بینه ظاهر اولان قصر قلب اولمسیدر زیرا مخاطبین اولان رسل عیسی
علیهم السلام قطعا کندولرینك صدقنی معتقد وکاذبین اولملرینی منکرلردر کفار ایسه علی زعمهم
بو حکمدن قلب وعکس ایدوب ان انتم الا تکذبون دیدیلر   لکن صاحب مفتاح بعض نکته‌یه بناء
مصنفك قصر تعیین تسمیه ایلدیکی قصر افراد اولمسی اوزره حمل ایلمشدر وبو نکته دخی شو
دقیقه‌دن عبارتدرکه کفرهٔ انطاکیه مخاطبین اولان رسل مشار الیهم دعوای رسالتده صادقین
اولملریله قطع وجزملری البته عاقلدن صدوری غیر لایق اولان برامر اولوب بلکه غایت امرلری
عند السامعین ظاهر حال مدعی اولدیغی اوزره صدق وکذب بیننده متردد اولملری اولدیغنك تنبیه
واراءه‌سیله رسل مشار الیهمی قصر تعیین ایله کذب اوزرینه قصر ایلمشلردر   قال رحمه الله

(وکقولك انما هو اخوك لمن یعلم ذلك ویقربه وترید ان ترققه علیه)   بو مثال . کقولك اصاحبك
وقد رأیت شبحا . قولی اوزرینه معطوف اولوب . بخلاف الثالث . قولنی تمثیلدر یعنی انما کلمه‌سنده
اصل اولان مخاطبك انکار ایتمدیکی حکمده استعمال اولنمسیدر مثلا زید قرنداشی اولدیغنی عالم ومقر
اولان کسه‌یه خطاب ایله . انما زید اخوك . دیوب بو کلامدن قرنداشی اولان زید اوزرینه رفق
ورقت ومیل وشفقتنی جلب ایتمك مراد ایدرسین وبو صورتده کلام مقتضای ظاهر اوزره اخراج
اولنمش اولور زیرا قریبا مرور ایلدیکی اوزره عند المصنف انما کلمه‌سنده خبر معلوم مخاطب اولمسی
اصلدر   لکن شیخك کلامنی توجیهده مرور ایدن کلامه مبنی اولی اولان بو مثال اخراج لا علی
مقتضی الظاهر قبیلندن اولمسیدر زیرا نه زمانکه مخاطب قرنداشی حقنده ابراز شفقت ایتمدیسه
کأن خطا ایدرك قرنداشی دکلدر دیو زعم ایدوب لکن بو خطاده غیر مصر اولمسیله متکلم انما ایله
اخوتنه تنبیه ایلمشدر   قال رحمه الله (وقد ینزل المجهول منزلة المعلوم لادعاء ظهوره فیستعمل
له الثالث نحو ﴿انما نحن مصلحون﴾ ولذلك جاء ﴿الا انهم هم المفسدون﴾ للرد علیهم مؤکدا بما تری)
وبعضا مجهول ادعاء ظهورندن ایچون معلوم منزله‌سنه تنزیل اولنه‌رق انکچون طریق ثالث قصر
استعمال اولنور یعنی فی نفسه مجهول مخاطب ایسه‌ده مخاطبك معلومی اولمق وانکارنده مصر اولمامق
شانندن اولان خبر منزله‌سنه تنزیل اولنوب اوحالده انما کلمه‌سی مستعمل اولور نتکیم حکایة عن الیهود
﴿انما نحن مصلحون﴾ نظم جلیلنده واقع اولمشدر شویله که طائفهٔ یهود کندولرینك مصلحون
اولدقلری مخاطبك معلوم وغیر منکری اولمق شانندن اولان برامر ظاهر اولدیغنی ادعالرینه بناء
انما ایله اتیان اولنمشدر   والا انلرك مصلحون اولدقلری عند المخاطب مجهول ومنکردر وطائفهٔ مرقومه‌نك
اولو جهله مصلحون اولوب مفسدین اولدقلرینی ادعالریچون انلری ردا مشهود اولان مؤکدات
عدیده ایله حقلرنده . الا انهم هم المفسدون . بیورلدی شویله که ثبوت اوزره دال اولان . جملهٔ
اسمیه . ایرادیله خبر اولان مفسدون لفظی دخی حصره دال اولان . حرف تعریف . ایله اتیان
اولنوب حصر ایسه تأکید علی التأکید اولمسیله برابر مفاد حصری مؤکد اولان . هم . ضمیر فصلیله
توسیط اولندقدنصکره مضمون کلامده خطر ومنزلت اولدیغنه ومصروف العنایه بولندیغنه تنبیه
دال اولان . الا . حرف تنبیهیله تصدیر و . ان . ایله تأکید وتقریر اولنه‌رق بعده کلام تقریع
وتوبیخه دال اولان . لایشعرون . قولیله تعقیب بیورلدی   اشته بو تحقیقات متسلسله‌دن معلوم
اولدیکه حصرك طرق اربعهٔ مخصوصه‌سی بیننده برکره . مشارکت رباعیه . واردرکه اول بحثنده
ذکری مرور ایلدیکی اوزره طرق مذکوره‌نك دردنده دخی مخاطبك صواب وخطا ایله مشوب
اولان حکم ایله حاکم اولوب مراد متکلم صوابی اثبات وخطایی نفی اولمسندن عبارتدر وبرده
. مشارکت ثلثیه . واردرکه قصره دلالتلری من جهة الوضع اولمقده طرق ثلثهٔ اولی یعنی عطف
وانما ونفی واستثنا وکندولرنده مثبت ومنفی اوزرینه تنصیص اولمیوب بلکه تصریح اولنان
بالکز مثبت اولمسنده طرق ثلثهٔ اخیره یعنی نفی واستثنا وتقدیم وانما مشترکلردر وبرده . مشارکت
ثنائیه . واردرکه طرق اخیرین یعنی انما ایله تقدیم لای عاطفه ایله مجامعتده مشارکلردر
قال رحمه الله (ومزیة انما علی العطف انه یعقل منها الحکمان معا)   وانما کلمه‌سنك عطف اوزره
مزیتی انمادن مابعدنده مذکور اولان شی ایچون اثبات وماسواسندن نفی حکملری معا تعقل
اولنور لکن عطف بونك خلافنده اولوب اولا اثبات وثانیا نفی تعقل اولنور . زید قائم لا قاعد .
کبی ویاخود بالعکس اولا نفی وبعده اثبات تعقل اولنور . ما زید قائما بل قاعد . کبی وحکمینك
معا تعقلی واحدا بعد واحد تعقلندن ارجحدر زیرا معا تعقلی ابتدای امرده عدم قصره ذهاب
وهمدن موجب سلامتدر   قال رحمه الله (واحسن مواقعها التعریض نحو ﴿انما یتذکر
اولو الالباب﴾ فانه تعریض بان الکفار من فرط جهلهم کالبهائم فطمع النظر منهم کطمعه منها)
ومواقع انمانك احسنی تعریض اولوب نتکیم ﴿انما یتذکر اولو الالباب﴾ قول شریفنده واقع

اولمشدر زيرا اشبو نظم شريفده كفار فرط جهالتلرندناشى نظير بهايم اولوب انلردن مسلمينك آيات
الهيه ده نظر وتأمل طمع واميد ايتمسى بعيددن مأمول نظر مشابه ده اولديغنه تعريض واردر
وشيخ بو مقامده شوو جهله اتيان تحقيقات ايلمشدر كه انما كلمه سنك موارد استعمالى تتبع واستقراء
اولنسه مابعدنده اولان كلام ايله نفس معناسى مراد اولنمويده بلكه مقتضاى معنى اولان برامره
تعريض ايچون اولمسى صورتنى بولنديغى مواقعك جمله سندن زياده اقوى ونفسه اعلق بولورسون
زيرا قطعيا معلومدركه . انما يتذكر اولوا الالباب . قول شريفندن مراد سامعينه ظاهر معناسى
تفهيم اولميوب بلكه مراد كفارى ذم ايله فرط جهالتلرندن بهايم كبى اولدقلرينى بياندر   قال رحمه الله
(ثم القصر كما يقع بين المبتداء والخبر كامر يقع بين الفعل والفاعل وغيرهما)   وقصر آنفا بيان
اولنديغى اوزره مبتدا ايله خبر بيننده واقع اولديغى مثللو فعل ايله فاعل بيننده دخى واقع اولور
. ما قام الا زيد . كبى وبونلرك غيريسنده دخى واقع اولور مثلا فاعل ايله مفعول بيننده واقع
اولهرق . ماضرب زيد الا عمروا . و . ماضرب عمروا الا زيد . دينلور ومفعولين بيننده واقع
اولوب . مااعطيت زيدا الا درهما . و . مااعطيت درهما الا زيدا . دينلور بو مثاللرك جملهسى
قصر الصفة على الموصوفدر وذى الحال ايله حال بيننده اولوب . ماجائنى زيد الا راكبا . و . ماجاء
راكبا الا زيد . دينلور اول قصر موصوف وثانى قصر صفتدر وفعل ايله مفعول معهدن ماعدا
سائر متعلقاتده دخى واقع اولوب ظرف مكانده . ماقام زيد الا فى الدار . وظرف زمانده . مانام زيد
الا فى الليل . ومفعول لهده . ماضربته الا للتأديب . وتميزده . ماطاب الا نفسا . دينلور بو مثاللر
دخى قصر صفتدر وصفت ايله موصوف وبدل ايله مبدل منه بيننده واقع اولوب صفتده قصر
موصوف اولهرق . ماجائنى الا فاضل . وبدل كلده . ماجائنى احد الا اخوك . وبدل بعضده
. ماضربت زيدا الا رأسه . وبدل اشتمالده . ماسلب زيد الا ثوبه . دينلور ومفعول معه بوندن استثنا
اولنمسى الا دنصكره واقع اوله مديغنه مبنيدركه . لاتمش الا وزيدا . دينلمزو . ماجائنى زيد الا مع
عمرو . قولى جائز اولهرق . ماجائنى زيد الا وعمروا . تركيبنك عدم جوازندناشى بيان فرقده
دينلمشدركه مفعول معهده اولان واو انجق شيئينك فعلده اشتراكنى ملاحظه يه آلت اولوب فعل
ايسه مستقل بالمفهومية اولماسيله بو سببه مبنى قصر صحيح اوله مز زيرا مقصور عليهك معناى
مستقل اولمسى واجبدر لكن . مع . اسم اولهرق معناسى مستقل اولماسيله حصرى قابلدر
قال رحمه الله   (فى الاستثناء يؤخر المقصور عليه مع اداة الاستثناء)   امدى امثلهء مذكورهدن
معلوم اولديغى اوزره استثناده مقصور عليه مع ادات الاستثنا مقصوردن تأخير اولنور ومثلا
فاعلك مفعول اوزرينه قصرينك معناسى فاعله مسند اولان فعلك مفعول اوزره قصرى ديمكدر
يعنى مثلا . ماضرب زيد الا عمروا . قولمزك معناسى زيده مسند اولان فعل ضربك مفعول اولان
عمرو اوزرينه قصرى اولوب بوصورتده قصر الصفة على الموصوف اولور باقيلرى دخى بوكا
مقيسدر امدى حقيقتده قصر الصفة على الموصوف ويا قصر الموصوف على الصفته راجع اولهرق
قصر حقيقى وغير حقيقى اولمق اوزره افراد وقلب وتعيين اعتباراتى جارى اولور   قال رحمه الله
(وقل تقديمهما بحالهما نحو ماضرب الا عمروا زيد والا زيد عمروا لاستلزامه قصر الصفة قبل تمامها)
ومقصور عليه ايله ادات استثنانك حال ومكان اصليلرنده اولهرق مقصور اوزرينه تقديملرى قلت اوزره جائز
وجاريدر   وبحالهما اولملرى ادات استثنا مقصور عليه اوزره متقدم اولوب مقصور عليه ادات استثنايى ولى
ايتمسندن عبارهدر مثلا قصر الفاعل على المفعولده . ماضرب الا عمروا زيد . دينلور تقديرى ماضرب
زيد الا عمروا اولوب ادات استثنا اولان الا مقصور عليه اولان عمروا اوزرينه مقدم اولهرق
فاعل يعنى زيد اوزرينه تقديم اولنمشدر   وقصر المفعول على الفاعلده . ماضرب الا زيد عمروا .
دينلور تقديرى ماضرب عمروا الا زيددر وشاعرك * لا اشتهى يا قوم الا كارها * باب الامير ولادفاع
الحاجب * قوليله * كأن لم يمت حى سواك ولم يقم * على احد الا عليك النوائح * بيتى دخى

اشبو

اشبو بحالهما تقديم قبيلندندر   تقدير بيت اول . لا اشتهى باب الامير ولادفاع الحاجب الا كارها . در
وتقدير بيت ثانى . ولم يقم النوائح على احد الا عليك . اولوب . نوائح . نائحهنك جمعيدر . نائحه .
ميت اوزرينه نوحه يعنى بكا وصيحه ايدن مرأه اولوب نسوان باكيهء سائره مرأهء مرقومه يه
تابعه اولورلر   واشبو مع ادات الاستثنا مقصور عليهك بحالهما تقديمى قليل اولمسى صفتك قبل
تمامها قصرينى استلزامنه مبنيدر زيرا . ماضرب الا عمروا زيد . مثالنده . عمرو . اوزرينه مقصوره اولان
صفت زيده مسند اولان ضرب و . ماضرب الا زيد عمروا . مثالنده زيد اوزره مقصوره اولان صفت
عمروه متعلق اولان ضرب اولوب ضرب مطلق دكلدر بناء عليه صفت تمام اولمق اوزره مثال اولده
فاعل وثانيده مفعولك تقديمى لازمكلور   واما بونك قلت اوزره جوازى آخر كلامده متعلقك ذكريله
صفتك حقيقتده تام اولمسنه مبنيدر   ومصنفك بحالهما قوليله تقييد ايلمسى بونلرك مكانندن
ازالهسيله اولان تقديملرندن احترازدر بوده ادات استثنانك مقصور عليهدن تأخير اولنمسيله اولور نتهكيم
. ماضرب زيد الا عمروا . دينيلهجك محلده اداتك مفعولدن تأخيريله برابر ادات ومفعولى فاعل اوزرينه
تقديم ايدرك . ماضرب عمروا الا زيد دينلور و . ماضرب عمروا الا زيد . محلنده اداتك فاعلدن
تأخيريله برابر فاعل واداتى مفعول اوزرينه تقديم ايدرك . ماضرب زيد الا عمروا دينلور   وبونلردن
احتراز اولنمسى اخلال معنى وانعكاس مقصوددن ايچون امتناعنه مبنيدر زيرا اولده ماضرب زيد الا
عمروا قصر الفاعل على المفعول اولوب ماضرب عمروا الا زيد ايسه قصر المفعول على الفاعل وثانى
بالعكس اولوب معنى ومقصودى مخلدر   امدى بو بابده ضابطه مقصور عليهك ادات استثنايى
وليدر كركسه ايكيسى بردن مقصوردن متأخر اولسون نتهكيم استعمالده شايع اولانده بودر
وكركسه ينه ايكيسى بردن متقدم اولسون نتهكيم قليلا مستعملدر   وسنبر اولميهكه بروجه مشروح
مقصور عليه ايله ادات استثنانك بحالهما مقصور اوزرينه قليلا جواز تقديملرينه سكاكى ومصنف
رحمهما الله تعالى ذاهب اولمشلردركه خلاصهسى مقصود فى النسبه مقدم اولوب والانك ماقبلى
مستثنانك مابعدنده عامل اولمسيدر وحق اولان بودر   واكثر نحات بحالهما اولدقلرى صورتده دخى
مقصور عليه ايله ادات استثنانك مقصور اوزرينه تقديمنى منع ايلمشلردر وابن حاجب بو قولى
اختيار ايله بعض نسخ شرحده موجود اولديغى وجهله شو طريق ايله استدلال ايلمشدركه تقديم
مذكور فاعل ومفعولدن ايكيسينك دخى قصرنى افاده ايدرك مقصودى اخلال ايدر زيرا كلام
احدهمانك قصرندهدر وقصرينى مفيد اولمسى زيرا بوصورتده . ماضرب الا عمروا زيد . قولنده
تقدير كلام . ماضرب احدا احد الا عمروا زيد . و . ماضرب الا زيد عمروا . قولنده تقدير . ما
ضرب احد احدا الا زيد عمروا . اولوب بو ايسه قصر فاعل ومفعولدن هر ايكيسنى مفيددر لكن
بو تقديرده اولوبده قصرينى افاده ايتمسى استثناء مفرغك تعددنى يعنى شيئينك كرك ذكر مستثنى
على سبيل البدلية اولسون وكركسه بو طريق ايله اولمسون مطلقا بلا عاطف ادات واحده ايله
استثناسنى تجويز ايدنلر عندندهدر   وبعضيلرى بو استثنايى مستثنى منه مذكور اولوب ومستثنى مستثناء
منهدن بدل اولمسى صورتنده تجويز ايتمشلردر . ماضرب احد احدا الا زيد عمروا . كبى ونحاتدن
اكثريسى اشبو استثنانك كرك ذكر مستثنى على سبيل البدلية اولسون وكركسه بويله اولمسون
على الاطلاق منع وعدم جوازنه قائل اولمشلردر وبوكا ادات استثنانك ضعفيله استدلال ايدوب زيرا
ادات استثناده اصل اولان . الا . وبو ايسه حرف اولمسيله كندوسيله ايكى شى استثنا اولنهمز
ديمشلردر بوصورتده مقصور عليه ايله اداتك بحالهما تقديملرى اوچ شى ايله جائز اوله بيلوب اول
استثنا متعدد اولمسيدر تاكه خلاف مقصود لازمكلميه وثانى مقصور نيتده مقدم اولمسيدركه حتى
صفتك قبل تمامها قصرى لازمكلميه واوچنجيسى . الا . نك ماقبلى مستثنانك مابعدنده عامل
قلنمسيدر زيرا اكر ماقبلى ما بعد مستثناده عامل اولمسه مابعد مستثنى ايچون عامل آخر تقديرى
اقتضا ايدرك بوصورتده كلامين مستقلين اولوب فاعل ومفعولدن هيچ برينك آخرى اوزرينه تقدمى

تحقق ایتمز لکن اکثر نحات ماقبل الانك مابعد مستثناده عملنی منع ایله برقاج محله حصر ایتمشلردر
بوحالده مقصور علیه ایله اداتك بحالهما دخی مقصور اوزرینه تقدیمی جائز اوله مز دیمشلردر
وعمل مذکوری تجویز ایلدکلری مواقعدن بریسی مستثنادنصکره واقع اوله جق معمول مستثنی منه
اولمسیدر . ماجائنی الازیدا احد . کبی ثانی معمولك مستثنایه تابع اولمسیدر . ماجائنی الازید
الطریف . کبی یاخود عامل مستثنانك غیری برعامله معمول اولمسیدر . رأیتك اذلم یبق الاالموت
ضاحکا . کبی زیرا . ضاحکا . رأیت . ایچون مفعول اولوب مستثنی اولان موتده عامل ایسه . لم یبق .
فعلیدر اشته نحاتك بو وجهله ماقبل الانك مابعد مستثنی بهاده منع عملیله قوللرندنناشی بونك
خلافنه یعنی وقوع عمله واقف اولدقلری محللرك توجیهنه مجبور اوله رق بناء علی ذلك ﴿ وما
نریك اتبعك الاالذین هم اراذلنا بادی الرأی نظم ﴾ جلیلنده اولان . بادی الرأی . ظرفنده ماقبل
الاده بولنان . اتبعك . فعلی عمل ایدوب حالبوکه مابعد مستثناده واقع اولمسیله ظرف مذکورك
برفعل مضمر ایله منصوب اوله رق . اتبعوك فی بادی الرأی . تقدیرنده اولدیغنه قائل اولمشلردر
وکذلك آنف الذکر . لااشتهی یاقوم الخ . بیتنده اولان . باب الامیر . قولی دخی فعل مضمرله
منصوب اولوب لااشتهی باب الامیر تقدیرنده در دیدیلر وبیت ثانیده اولان . نوایح . دخی فعل
مضمر ایله مرفوع اولوب . قامت النوایح علیك . تقدیرنده اولمسنه ذاهب اولدیلر لکن
اشبو قول نحات محل بحثدر زیرا بوصورتده فعل اول فاعلسز قالوب ومضمر اعتباری تعسفدن
خالی اولماز یعنی مثلا . ضربنی واکرمت زیدا . قولنده دینلدیکی کبی فاعل قبل الذکر مضمر اولمسی
اعتبار ایتمك محضا اختیار تعسفدر شوقدرکه اشبو محذوف ایچون معمول اولمسی صورتی
مرفوع تقدیم ومنصوب تأخیر اولنورسه اولوقت صحیح اولور وبوصورتك صحتندن ایچون . ماضرب
الازید عمروا . قولمزده عمروا فعل مضمر ایله منصوبدر شویله که کأن فعلی منزلهٔ لازمه تنزیل ایله
. ماوقع ضرب الامن زید . دینلوب بعده . من ضرب . دیو سؤال اولنه رق جوابنده . عمروا .
دینلمش اولمسیله ضرب عمروا تقدیرنده در دیدیلر لکن مصنف اشبو مؤخرك مضمر ایله منصوب
اولمسی تأویلی جای نظر وفاعل ومفعولك مجموعنده مقتضی قصر اولدیغی اثبات ایلمشدر چونکه
. من ضرب . لفظی مبهم اولمسیله اوزرینه فعل ضرب واقع اولان کسه نك جهتندن سؤال اولوب
حتی اکر مضروب زید وعمرو وبکر اولوبده من ضربت دیو سؤالنه جوابده زیدا دینلمك جواب
تام اوله مز بلکه بکر وعمروی دخی اتیان ایلمك اقتضا ایدر بوجهتله مثال مذکورده زید ایچون
عمرودن بشقه مضروب اولمیوب وزیددن غیری برکسه دن ضرب واقع اولمامق لازمکله رك
قصرهم فاعل وهم مفعولده اولمش اولور بوایسه خلاف مراددر واشبو تحقیق وبیان بعضیلر
عندنده خفی اولمسیله قول مذکورك فاعل ومفعولدن هر برلرینه قصری اقتضا ایلدیکنی منع
ایدوب فعل مضمرده ادات قصر بوقدرکه مفعولده قصر لازمکلسون دیدیلر واقعا مصنفك
اعتراض مذکورینه جوابده دینلمك ممکندرکه تأویل مذکورك فاعل ومفعولدن مجموعنك قصری
اقتضا ایده جکی التزام ایله بوکلامك کندوسنده قصرین قصد اولنسان محللك غیریده صحتنی منع
ایدرز معلوم اوله که طرق قصردن طریق تقدیمك قصری افاده سی ذکری مرور ایتدیکی
اوزره ذوق ایله ادراکه موقوف اولوب وطریق عطف ایله مستثنی منه مذکور اولدیغی تقدیرده
طریق نفی واستثنانك افاده لری بین وظاهر وانما کلمه سنك افاده سی لا وانما معناسنه اولدیغنه مبنی
ایدوکی غیر مستتر اولدیغی وفقط استثناء مفرغده مستثنا منه غیر مذکور اولمسیله قصری افاده سنده
اولان خفا محتاج ایضاح وبیان بولندیغی جهتله مصنف رحمه الله بیوررلرکه (ووجه الجمیع
فی افادة النفی والاستثناء القصران النفی فی الاستثناء المفرغ یتوجه الی مقدر وهو مستثنی منه عام
مناسب للمستثنی فی جنسه وصفته) . استثناء مفرغ . کندوسنده مستثنی منهك ترك وعدم ذکریله
الادن اول ذکر اولنان فعل یعنی عامل مستثنی منه متروکدن فارغ قلنه رق مستثنی منه متروکدن بدل بعد الا

مذکور

مذکور اولان مستثنی ایله مشتغل اولان استثنایه اطلاق اولنور وکلام غیر موجبده واقع اولور
. ماضرب الازید . کبی تقدیری ماضرب احد الازید اولوب مستثنی منه اولان احد کلمه سنك
ترکیله ضرب فعلی احد لفظنده عملدن فارغ وبعد الاذکر اولنان مستثنی یعنی زید لفظیله مشتغل
اولمشدر یعنی نفی واستثنانك مبتدا ایله خبر وفاعل ومفعول ایله حال وذی الحال وصفت
وموصوف امثالی وغیرلری بیننده قصری افاده ایتمسنك وجه وسببی زیرا استثناء مفرغده نفی جنس
وصفتده مستثنایه مناسب وعام اولان مستثنی منه مقدره توجه ایدر اما مقدر مستثنی منه اولمسی
زیرا الاکلمه سی مابعدنده اولان شیئی اخراج ایچون اولوب اخراج ایسه مخرج منه اقتضا ایدر
بوصورتده مقدر مستثنی منه اولدیغنه الاکلمه سی قرینه اولمش اولور واما مستثنی منه مقدرك
عام اولمسی مستثنی وغیریسنه متناول اوله رق اخراج واستثنا تحقق ایتمسیچوندر وبرده تخصیص
من غیر مخصص لازمکلمامسنه مبنیدر شویله که برخاص تقدیری لازمکلسه آخرندن تجاوزه دال
اوله جق قرینه اولمامسیله من غیر مخصص تخصیص لازمکلور صاحب مفتاح دیمشدرکه الا
کلمه سی مستثنی منهك عمومنی استلزام ایتدیکیچون بزی علم نحوده کوررسونکه ﴿ ان کانت
الاصیحة ﴾ قول کریمنده رفع ایله قرائت ابی جعفر اوزره کانت و﴿ فاصبحوا لاتری الامساکنهم ﴾
نظم جلیلنده . مساکنهم . لفظنك رفعیله قرائت حسن اوزره مبنی للمفعول اوله رق . تری .
وشاعر ذوالرمه نك * ومابقیت الاالضلوع الجراشع * بیتنده واقع بقیت لفظلرنده ضمیرك تأنیثی
ظاهر لفظ مستثنایه نظرادر دیرز زیرا ظاهر نظم فعل مابعد الاده اولان . صیحة . و . مساکنهم .
و . الضلوع . لفظلرینه مسند اولمسیدر بونلر ایسه مؤنثدر حالبوکه اصل اولان تذکیردر زیرا مقام
جمیع صوره صادق وکلیسنه عام اولان شیء من الاشیاء معناسنی اقتضا ایدر واما جسم وباخود حیوان
ویا انسان امثالنه تخصیصی مقام وخصوص مستثنی حسبیله اولور لکن صاحب مفتاحك اشبو
کلامنده تأنیث ضمیر تعبیر ایلمسی جای اشکالدر زیرا مستثنی منهك حذفیله عامل مابعد الایه فارغ
قلندیغی کبی فعلده اصلا ضمیر قالمز بناء علیه احسن اولان عبارهٔ کشاف کبی تأنیث ضمیر تعبیری
محلنده تأنیث فعل تعبیر اولنمسیدر فقط صاحب مفتاحك کلامی اصل وحقیقته نظرادر دیو
جواب ویرلمسی ممکندر زیرا فی الحقیقه فاعل مستثنی منه مقدردر واکر حقیقة بویله اولمسه فعل
منفی وقوع فعل کندوسندن مراد اولان فاعله نه کیفیتده اسناد اولنه بیلور وفاعل حقیقتده مقدر
عام اولوب وذکر اولنمدیسه البته فعلده او محذوفه عائد برضمیر موجود اولندیغی بی اشتباهدر مثلا
. اذا کان غدا فأتنی . قولمزده کانك اسمی مانحن علیه یعنی مخاطب له متکلم بیننده اولان شیء
معهوده عائد اولان ضمیر اولوب . اذا کان مانحن علیه فأتنی غدا . تقدیرنده در وکذلك یا ایله قرائت
اولندیغنه کوره ﴿ ولایحسبن الذین یفرحون بما اتوا ﴾ نظم جلیلنده . یحسبن . فعلنك فاعلی
حاسبه . راجع اولان ضمیردر زیرا فاعلك حذفی ممتنعدر اما مذهب سکاکی اوزره مثلا
ما قام الاهند مثالنده هند لفظی مقدر اولان احده عائد ضمیردن بدل اولور وکلام غیر موجبده مستثنی منه
مذکور اولدیغی صورتده امران جائز اولورسه ده مستثنی منه بالکلیه لفظدن اسقاط ولفظده غیر
موجود اولان شیئه عائد ضمیر ایله اقتصار اولندیغی وعامل مستثنایه منصرف اولدیغی جهتله
بوقسمده نصبی تجویز ایتمیوب یالکز ابدالی التزام ایلمشدر واما استثناء مفرغده مقدرك جنسده
مستثنایه مناسب اولمسی شو وجهله اولورکه مثلا . ماضرب الازید . مثالنده ماضرب احد
و . ماکسوته الاجبة . مثالنده ماکسوته لباسا و . ماجائنی الاراکبا . ده ماجائنی کائنا علی حال
من الاحوال و . ماسرت الایوم الجمعة . مثالنده ماسرت وقتا من الاوقات و . ماصلیت الافی المسجد .
مثالنده ماصلیت فی مکان من الامکنة تقدیر اولنور سائرلرینده بونلره مقیسدر واشبو مناسبت
جنسیه نك مستثنی منه مقدرك مستثنایه اطلاقی صحیح اوله جق حیثیتده اولمسیله یعنی مجرد مستثنی اوزرینه
صحت صدقیله تفسیر اولنمسی صحیح اولمز زیرا . ماکسوته الاجبة . قولنده مقدر شیئا اولمیوب حالبوکه جبه

اوزرينه شي اطلاقيله · الجبة شئ · دينلمك صحيحدر سائر امثله ده بويله در بلكه مناسبت مذكوره دن
مراد مستثنى اوزرينه صدقدن اخص اولان معنى دركه صحت صدق ايله برابر عند ملاحظة المستثنى
فهم كندوسنه منساق اولوب مقام رعايتنى مقتضى اولان شيدن عبارة در ومستثنى منه مقدرك
صفتده مستثنايه مناسبتى فاعل ويامفعول وياحال امثالى اولمقده مناسبتيدر الحاصل مستثنى فاعل ايسه
مستثنى منه مقدر دخى فاعل ومفعول ايسه مفعول اولمسيدر قال رحمه الله (فاذا اوجب منه شئ
بالا جاء القصر) استثناى مفرغده نفيك جنس وصفتنده مستثنايه مناسب اولان مقدر عامه متوجه
اولديغى ثابت اولديسه امدى اومقدر عامدن برشى الا ايله ايجاب اولندقده قصر حاصل اولور
زيرا اوشئ موجبدن ماعداسنك صفت انتفا اوزره بقاسى ضروريدر مثلا · ماجانى الا زيد · قولمز
ماجانى احد تقديرنده اولوب اشبو منفى عامدن الا زيد استثناسيله يالكز زيد ايجاب اولندقده زيددن
ماعداسى انتفاء مجيئ طرفنده قالهرق مجيئك زيده قصرنى مفيد اولور وستير اولميه كه الا
كلمهسندنصكره اسم واقع اولمسى اصل اولوب بعضا استثناء مفرغده جمله دخى واقع اولور وبوجمله
ياخبر مبتدا اولور · مازيد الا يقوم · كبى زيرا هرنقدر حقيقتده خبر مستثنى منه مقدر ايسه ده
ظاهرده يقوم در وياخود جملهٔ مذكوره صفت اولور · ماجانى منهم رجل الا يقوم ويقعد · كبى
تقديرى · ماجانى منهم رجل يتصف بصفة الا يقوم ويقعد · در وياخود جملهٔ مذكوره حال اولور
· ماجانى زيد الا يضحك · كبى تقديرى ماجانى زيد كائنا على حالة من الاحوال الا يضحك در
وچوق كره الادنصكره حال لفظا وياتقديرا قد وواودن مجرد اولهرق ماضى واقع اولور وبوده ماقبلى
ماضئ منفى اولديغى صورتده اولور · ما آتيته الا اتانى · كبى ما آتيته فى حال من الاحوال تقديرنده در
وحديث شريفده « ما ايس الشيطان من بنى آدم الا اتاهم من قبل النساء » وارد اولمشدر · ايس
منه · لغة فى يئس وبابه فهم و · ايسه منه غيره · وبالمد مثل آيسه وكذا ايسه بتشديد الياء تأييسا
كذا فى مختار الصحاح وماضئ مثبت ايچون قد كلمهسى لازم اولديغى حالده اشبو ماضئ حالك قد
و واودن مجرد واقع اولمسى زيرا ما بعد الانك ماقبلنه لزوم تعقيبى قصد اولنوب بو ايسه غالبا
معناى شرط وجزا اولمسيله بوجهتدن شرط وجزايه زيادهسيله شبيه اولديغندن قد و واودن
تجردده شرط وجزا معاملهسيله معامله اولنور زيرا عامل ايله مقارنت قصد اولنميوب بلكه مقصود
تعقيب اولمسيله نه ماضى يى حاله تقريب ونه ربط ايدهجك شيلره محتاج دكلدر وتعقيب مقارنته منافى
اولديغى جهتله اشبو كندوسيله مابعد الانك ماقبلنه لزوم تعقيبى قصد اولنان حالك مضمونى
مضمون عاملنه مقارن اولميوب وحال واقع اولمسى حصول مقارنت ايچون عزم تأويلنه مبنيدر تقدير
حديث · ما آيس الشيطان من بنى آدم من جهة غير النساء الا عازما على اتيانهم من قبلهن · در
وبو تقدير ايله ظاهر حديث اوزرينه وارد اولان اشكال مشهور مندفع اولور زيرا مدلول ظاهر
حديث « لا يأس للشيطان من الاغواء قط اى ابدا الا فى زمان لاتيان من النساء » يعنى شيطان ايچون
اغواء بنى آدمدن ابدا يأس اولميوب انجق قبل نسادن كلديكى زمانده يأس موجوددر ديمك اولور
مقصود ايسه بو معنى اوليوب بلكه قبل نسادن اتيانى حالده شيطان ايچون قطعا يأس اولمديغى
بياندر وبو اشكالك منشائى يأسى زمان اوزرينه قصر ايله قبل نسادن اتيانى زماننك غيريدن نفى
اولنمسى اولوب بوصورتده اثبات ونفى ايله مقصود يأس اولمش اولور واما تقدير اولنديغى وجهله
استثنا اعم احوالدن اولوب ونفى يأس جهت نسانك غيريسيله مقيد اولديغى صورتده معنى · ماايس
من جهة غير جهة النساء كائنا على حال من الاحوال الا حال عزمه على الاتيان · ديمك اولوب قبل
نسادن اتيان اوزره حال عزمنده جهت نسادن ماعدا هر جهتدن يأسى متحقق اولديغنى افاده ايدر
واما حال اتيانده يأس تحقق ايدوب ايتمامسى مقامه مفوض اولوب مانحن فيهزده ظاهر اولان عدم
يأسدر زيرا شيطانك بوجهتدن اتيانى ازالهٔ يأس ايچوندر و · النساء حبائل الشيطان · دينلمشدر
وكذلك حال مذكورك عزم ايله تأويلى · خرج الامير معه الصقر صائدا به غدا · قولندن ظاهر

اولوب

اولوب عازما على الصيد معناسى مراد اولنور يعنى يوم فردا صيد زمانى حال خروجنده مقارن
ومتحقق اولمامسيله تحصيل معناى مقارنتله تصحيح حاليت ايچون عزم ايله تأويل اولوب مجزوم به
اولان امر معزوم عليه يعنى صيد واقع وحاصل كبى قلنمش اولور قال رحمه الله (وفى انما
يؤخر المقصور عليه تقول انما ضرب زيد عمروا) وانما كلمهسنده مقصور عليه تأخير اولنوب
· انما ضرب زيد عمروا · دينلور امدى انمادنصكره واقع اولان كلامدن قيد اخير الادنصكره واقع
منزلهسنده اولهرق مقصور عليه اشبو جزء اخيردر حاصلى · ماضرب زيد الا عمروا · قولمزده
مقصور عليه · الا · دنصكره واقع اولان · عمرو · اولديغى كبى · انما ضرب زيد عمروا · قولمزده
دخى مقصور عليه كلامدن جزء اخير اولان عمرودر قال رحمه الله (ولايجوز تقديمه على غيره
للالتباس) والتباسدن احترازا مقصور عليهك سائرلرى اوزرينه تقديمى جائز اولمز زيرا نفى
واستثناده قليلا جوازى عدم التباسه مبنيدر چونكه نفى واستثناده كرك مقصوردن مقدم اولسون
وكرك سه مؤخر اولسون مقصور عليه انجق الادنصكره واقع اولان لفظدر لكن انماده الا كلمهسى
مذكور اولميوب فقط معناسنى كلام متضمندر امدى · انما ضرب زيد عمروا · دينيلهجك يرده · انما
ضرب عمروا زيد · دينلسه معنى منعكس اولور لكن · ماضرب زيد الا عمروا · محلنده · ماضرب الا عمروا
زيد · دينلسه معنى منعكس اولمز زيرا كرك مقدم وكرك مؤخر مقصور عليه الادنصكره ذكر اولنان
عمرو اولديغى معلومدر لكن بوكلامده نظر واردر زيرا نفس تقديم قصرى مفيد اولديغى
وقتده مقصور عليهك تقديمى جائزدر · انما زيدا ضربت · قولمزده اولديغى كبى زيرا بوكلام ضربك
زيد اوزرينه قصرى ايچون اولوب تقديم ايله منعكس اولمامشدر ابو الطيبك * اسامياً لم تزده معرفة
وانما لذة ذكرناها * بيتنده بوقبيلدن اولوب · ما ذكرناها الا للذة · تقديرندهدر * مفهوم بيت محبوب
ايچون متعدد اسملر ذكر ايلدم لكن بو اسملر معرفتى زياده ايتمدى وبز بو اسملرى انجق كسب لذت
ايچون ذكر ايلدك ديمكدر الحاصل بو بيتده دخى مقصور عليه اولان لذة تقديم اولنوب معنى
تغير ايتمامشدر لكن بو سؤالدن جواب ممكندركه انماده تقديم جائز دكلدر ديمكدن مراد مطلقا
انما بولنان كلام قصرده تقديم جائز دكلدر ديمك اوليوب بلكه قصر انمادن مستفاد اولديغى
صورتده جائز اولمز ديمكدر امثلهٔ مذكورهده ايسه قصر انمادن مستفاد اوليوب بلكه تقديمدن
مستفاد اولهرق مانحن فيهزدن خارجدر زيرا قصر · انما · دن مستفاددر دينلسه · ما والا ·
اعتبارى صحيح اولمق اقتضا ايدوب حالبوكه بيتده · لذة · لفظى مفعول له اولهرق · ما لذة الا
ذكرناها · دينلمك صحيح اولهمز الحاصل ذكرى مرور ايلديكى اوزره بركلامده انما ايله تقديم
اجتماع ايلدكلرى صورتده قصرى بعضا انما وبعضا تقديم مفيد اولهجغندن مقصور عليهك
تقديمى جائز اولمامسى قصرى انما مفيد اولديغى صورتدهدر قال رحمه الله (وغير كلا فى
افادة القصرين وامتناع مجامعة لا) و · غير · كلمهسى افرادا وياقلبا وتعيينا قصر الصفة
على الموصوف وقصر الموصوف على الصفتى افادهده · الا · كبيدر مثلا قصر موصوفده افرادا · مازيد
غير شاعر · وقلبا · مازيد غير قائم · وقصر الصفتده بحسب المقام اعتبارين ايله · ما شاعر غير زيد ·
ديرسين ولاى عاطفه ايله امتناع مجامعتده دخى الا كبيدر مثلا · مازيد غير شاعر لامنجم · و · ماشاعر
غير زيد لاعمرو · دينلمز زيرا بوصورتده لا كلمهسنك منفيسى كلمات نفيدن غير ايله منفى بولنهرق
شرط لامنتفى اولور نتهكيم تفصيلى نفى واستثنا ايله لانك عدم مجامعتى بحثنده مرور ايلدى مصنف
رحمه الله فن معانينك ابواب ثمانيهسندن التنجى باب اولان بحث انشايه سوق كلام ايله بيورديلركه
(الباب السادس · الانشاء ·) لفظ اخبار كلام خبريه وكلام خبرينك سامعه القاسنه اطلاق اولنديغى مثللو
انشا دخى بعضا بر كلامه اطلاق اولنوركه او كلامك نسبتيچون مطابق وياغير مطابق اولديغى
خارج اولمز وبعضا متكلمك فعلى اوزرينه يعنى كلام انشائيى سامعه القاسنه اطلاق اولنور
وبوراده مراد معناى ثانيدر زيرا مصنف انشايى طلب وغير طلبه وطلبى تمنى واستفهام وغيريلرينه

تقسیم ایدرك بونلرله معانئ مصدریه‌لرینی مراد ایدوب بوقسه تمنی واستفهام وغیریلرینی مشتمل
اولان کلام معناسنی قصد ایتمامشدر ومعنای مصدری تمنیده علی سبیل المحبة برشیئی طلب
واستفهامده برشیئك ذهنده حصولنی طلب ونداده طلب اقبال وامرده طلب فعل ونهیده طلب
ترکدر واشبو لفظ تمنی واستفهام وغیریلری فی الاصل مصادر اولدقلری جهتله اشبو معانئ
مصدریه معنای موضوعلری اولوب بعده بومعانی‌یی افاده ایدن کلامه اطلاق اولنمشدر ومصنفك
مرادی اشبو معانئ مصدریه اولوب تمنی واستفهام وغیریلرینی مشتمل اولان کلام اولمدیغنه قرینه
. واللفظ الموضوع له کذا وکذا . دیمسیدر زیرا ظاهردرکه مثلا . لیت . لفظی معنای تمنی‌یی افاده
اجلیچون موضوع اوله‌رق معنای حقیقیسی تمنی اولوب یوقسه کندوسنده تمنی اولان کلامی
افاده‌یه موضوع دکلدر باقیلریده بویله اولوب بوصورتده انشا ایله . الکلام الذی لیس لنسبته
خارج تطابقه اولا تطابقه . معناسی مراداولنمق توجهله صحیح اوله‌بیلورکه تمنی وسائره‌یه تقسیمه
صالح اوله‌مز وبعضیلر طرفندن اعتراض ایدلمش اولدیغی وجهله معنای مصدری‌یه حمل
اولنمسی نصل ممکن اوله‌بیلورکه اول فنده کلام تامك خبر وانشایه قسمتی انشا ایله خبرکبی کلام انشائی
مراد اولنمسنی ومعنای مصدری‌یه حملی بحثك احوال لفظدن اولماسنی اقتضا ایدر دیو توهم
اولنه‌مز زیرا آخر الامر مقصودینه احوال لفظه منجر اولور امدی انشا ایکی ضرب اولوب
بریسی طلبدر استفهام وامر ونهی وتمنی ونداکبی وبریسی غیرطلبدر افعال مقاربه وافعل مدح
وذم وبعت واشتریت امثالی صیغ عقود وقسم ولعل ورب وکم خبریه وافعال تعجب کبی وبو
مقامده مقصود بالنظر اولان طلبدر زیرا طلبك بحث خبرده ذکر اولنمیان ابحاث کثیره‌یه اختصاصی
واردر وهمده انشاآت غیرطلبیه‌دن اکثریسی فی الاصل اخبار اوله‌رق معنای انشایه نقل اولنمشدر
بناء علیه صاحب مفتاح اول بحث معانیده اعتبارده سابق اولان خبرالله طلبدر دیو بیان ایلمشدر
قال رحمه الله (ان کان طلبیا استدعی مطلوبا غیرحاصل وقت الطلب) انشا اکر طلبی
اولورسه اعتقاد متکلمده وقت طلبده حاصل اولمیان مطلوبی استدعا ایدر زیرا طلب حاصل ممتنعدر
بوکلامدن غرض جمیع انواع طلب وقت طلبده حاصل اولمیان مطلوبی مستدعی اولوب حتی اکر
وقت طلبده مطلوب حاصل وموجود اولورسه معنای حقیقیسی اوزره اجرا ممتنع اوله‌رق
بحسب القرائن مقامه مناسب اولان معنی تولد ایدر دیمکدر مثلا قائم اولان کسه‌یه . قم . دینلسه
مراد دوام قیام اولور الحاصل بومقدمه‌دن غرض انواع طلبدن متولد اولان معانینك بیاننه
تمهیددر قال رحمه الله (وانواعه کثیرة) وانواع انشا کثیره اولوب مصنفك بیانی اوزره
بش نوع اوله‌رق . تمنی . و . استفهام . و . امر . و . نهی . و . ندا . در زیرا انشاء طلبی یا مطلوبنك
امر ممکن اولمسنی اقتضا ایدر ویاخود اقتضا ایتمز ثانی تمنیدر واول یعنی امکان مطلوبی مقتضی
اولان اکر انکله مطلوب اولنان شی ذهن طالبده برامرك حصولی اولورسه استفهامدر واکر
خارجده برامرك حصولی اولورسه بوده ایکی‌یه منقسم اولوب اکر اول امر خارج فعلك فاعلدن
انتفاسی اولورسه نهی واکر فعلك فاعله ثبوتی اولورسه بوده ایکی قسم اولوب اکر طلب حروف
ندادن بریله اولورسه ندا والا امردرکه بطریق الاستعلا ویا بطریق التضرع ویابطریق التساوی
اولمقدن اعمدر ومصنف امر ونهیده استعلایی شرط ایتمسیله بو بیان هرنقدر مختار مصنف دکلسه‌ده
انشانك انواع خمسه‌ده وجه ضبطی بودر قال رحمه الله (منها . التمنی .) انشاء طلبیدن
بریسی تمنیدر . تمنی . علی سبیل المحبة برشیئك حصولنی طلبدر یعنی مبنای طلب وجود مطلوبی
قصد اولمیوب بلکه مجرد محبت ومحبتی اظهاردن عبارتدر انکیچون لفظ تمنی ایله محال دخی طلب
اولنور بوصورتده معانئ محبوبه اوزرینه دال اولان اوامرك تعریف تمنیده دخولیله سؤال
وارد اولمز قال رحمه الله (واللفظ الموضوع له لیت ولا یشترط امکان المتمنی) تمنی‌یه موضوع
اولان لفظ . لیت . کلمه‌سیدر وتمنیده متمنانك امکان ذاتیسی شرط اولمیوب ممتنع دخی تمنی اولنور زیرا

چوق کره واقع اولورکه انسان برامر محاله محبت وانی طلب ایدر الحاصل متمنی بعضا ممکن اولور
. لیت زیدا یجیئ . کبی وبعضا محال اولور قال رحمه الله (کما تقول لیت الشباب یعود)
نته‌کیم . لیت الشباب یعود یوما . دینلوب عود شباب تمنی اولنور حالبوکه محالدر زیرا . شباب .
قوای نامیه‌نك زمان ازدیادندن عبارت اولوب اعادهٔ زمان ایسه محالدر زیرا زمان ایچون زمان
اولمق لازمکلور لکن تمنی اکر ممکن ایچون اولورسه کندوسیچون وقوعنده توقع وطماعیت اولمامق
واجبدر والا تمنی ترجی‌یه منقلب اولوب توقعده . لعل . وطمعده . عسی . کلمه‌لری استعمال اولنور
و . طمع . برامر محبوبی ارتقابدن عبارت اولمسیله طمعده طلب یوقدر دیو بعضیلرك ذهابی وهمدر
طماعیت تخفیف یا ایله مصدردر . یقال طمعا وطماعة وطماعیة فهو طمع وطمع بکسر المیم وضمها .
وتوقع ایله طمع بینده فرق اولك ثانیدن ابلغیتیدر مصنف رحمه الله تمنی‌یه موضوع اولان لفظی
بیاندنصکره مجازا تمنیده مستعمل اولان کلماته اشارتله بیورورلرکه (وقد یتمنی بهل نحو هل لی
من شفیع حیث یعلم ان لا شفیع) یعنی بعضکره . هل . لفظیله دخی تمنی اولنور مثلا شفیع
اولمدیغی معلوم اولان محلده . هل من شفیع . دینلور زیرا بوصورتده هل کلمه‌سنك معنای حقیقیسی
اولان استفهامه حملی ممتنعدر چونکه وجود شفیعك انتفاسنه جزم حاصل اولوب استفهام ایسه
ثبوت وانتفایه جهل اقتضا ایدر وبومقامده هل لفظیله تمنی اولنوب لیت کلمه‌سندن عدوله
نکته کمال اعتنای متکلمه مبنی متمنای مجزوم الانتفا اولمیان ممکن صورتنده ابرازدر قال رحمه الله
(وقد بلو نحو لو تأتینی فتحدثنی بالنصب) وبعضا . لو . کلمه‌سیله تمنی اولنور فتحدثنی لفظنك
نصبیله . لو تأتینی فتحدثنی . قولنده اولدیغی کبی . فان تحدثنی . تقدیرنده اولوب . نصب . لوکلمه‌سی اصلی
اوزرینه اولمدیغنه قرینه‌در زیرا لوشرطیه‌دنصکره واقع اولان مضارع اضمار . ان . ایله نصب
اولنمز وعلم نحوده مبین اولدیغی اوزره ان ناصبه انجق اشیاء سته‌نك جوابنده اضمار اولنور بومقامده
ایسه بونلردن مناسب اولان انجق تمنیدر واشبو . لوتأتینی فتحدثنی . قولی نصب ایله . لیت اتیانك منك فتحدثنی .
تقدیرنده اولوب بوتقدیرده لوکلمه‌سی معنای تعلیقدن خروجنداشی جزایه محتاج اولمزواما رفع
صورتنده او کندی معناسی اوزره باقی اوله‌رق جزا اقتضا ایدر بوصورتده . فتحدثنی . یا . تأتینی .
اوزرینه معطوف اولوب بدلیل سکون الیاء مرفوعدر ویاخود استیناف اولوب . فانت تحدثنی .
تقدیرنده اولور وعلی التقدیرین جواب لو محذوفدر ولوکلمه‌سنك لیت موقعنده استعمالنی تصحیح
ایده‌جك مناسبت وعلاقهٔ مجاز بودرکه لوکلمه‌سیله واقع اولمیان شی واقع فرض اولندیغی مثللو
کذلك لیت ایله دخی وقوعنده طماعیت اولمیان شیئك وقوعی طلب اولنور وبعضلر معنای
تمنیده مستعمل اولان لوکلمه‌سی کندوسنده معنای تمنی اولان فعلدنصکره ایراد اولنان لودر دیدیلر
﴿ ودوا لو تدهن ﴾ کبی زیرا مشرکینك فعل واشراکنه رسول علیه السلام ادهان وملاینتی
کبی امر مستحیلی ودادلری امر مذکوری تمنیدر وبولوحرف مصدریه اولوب . ودوا واحبوا ادهانك
وملاینتك علی فعلهم واشراکهم مفادنده‌در وچوق کره اشبو . لو . ایله فعل تمنیدن استغنا وتقدیریله اکتفا
اولنه‌رق مابعدنده اولان فعل نصب اولنور . لوکان لی مال فاحج . کبی . اود لوکان لی مال . تقدیرنده‌در
نته‌کیم ﴿ لو ان لی کرة فاکون من المحسنین ﴾ نظم جلیلی . اود لو ان لی کرة . یعنی رجعة فی الدنیا
تقدیرنده‌در قال رحمه الله (قال السکاکی کأن حروف التندیم والتحضیض وهی هلا والا بقلب الهاء
همزة ولولا ولوما مأخوذة منهما مرکبتین مع ما ولا المزیدتین) سکاکی رحمه الله بیورمشدرکه ظن
اولنورکه حروف تندیم وتحضیض تسمیه اولنان هلا وهانك همزه‌یه قلبیله الا ولولا ولوما کلمه‌لری ما ولای
مزیدتین ایله مرکب اولدقلری حالده هل ولو تمنیدن مأخوذلردر ومرکبتین قولنك مدلولی اولدیغی
اوزره مأخوذ اشبو هلا والا ولولا ولوما کلمات اربعی ومأخوذ منه ماولا ایله مرکب اولدقلری
حالده هل ولو کلمه‌لری اوله‌رق مأخوذ ومأخوذ منه بینده وهم اولنان اتحاد وجود اولمدیغی
معلوم اولور الحاصل اشبو کلمات اربعك اصلی هل ولو اولوب اول وثانی وثالثده لا ورابعده

ماء زائده علاوه اولنمش اولمسی ظنه قریبدر   قال رحمه الله   (لتضمنهما معنى التمنى)   مركبتين
قولیچون علتدر ومعنای . تضمین . برشیئی برشیئك ضمننده قلمقدر مثلا برقاج بابی مشتمل ومتضمن
اوله رق بركتاب تألیفنده . ضمنت الكتاب كذا بابا . دیرسین   یعنی اشبو . هلا . و . الا . نك
تركیبندن واستعمالده بو تركیبی التزامدن غرض معنای تمنی یی متضمن قلمقایدر   قال رحمه الله

(لیتولد منه فی الماضی التندیم نحو هلا اكرمت زیدا وفی المضارع التحضیض نحو هلا تقوم)
. لتضمینهما . ایچون علتدر یعنی . هل . و . لو . كلهلرینك معنای تمنی یی تضمینلرندن غرض افادهٔ تمنی
دكلدر زیرا هل ولو قبل التركیب تمنی یی افاده ایدرلر بلكه غرض وضع ثانی تركیبی ایله تمنی
كندوسنه معنای حقیقی اوله رق اشبو متضمن اولدقلری معنای تمنیدن ماضیده تندیم تولد
ایتمسیدر یعنی غرض متكلم مخاطبی زمان ماضیده عدم فعل اوزره نداءتده جالدر . هلا اكرمت
زیدا . و . لوما اكرمت زیدا . كبی . لیتك اكرمته . یعنی نه اولیدیكه زیده اكرام ایتمش اولیدك
معناسنه اولوب مقصود متكلم مخاطبی ترك اكرام اوزره نادم قلمقدر ومضارعده فعل اوزرینه
تحضیض یعنی مخاطبی اغرا وتحریضدر مثلا . هلا تقوم . و . لوما تقوم . قوللری . لیتك تقوم .
مفهومنده اولوب مقصود مخاطبی قیام اوزرینه حث وترغیبدر وبو معنی ایله برابر واجب الفعل
اولان شیء مذكوری مخاطبك قبل الطلب ایشلمسی اقتضا ایدركن ترك ایتمسی اوزرینه نوعا لوم
وتوبیخی اشعاردن خالی اولماز   ایمدی مصنفك لتضمینهما . قولی مصدر اولوب مفعول اول
اولان هما ضمیرینه مضاف و . معنى التمنى . قولی مفعول ثانیدر   وكلام مصنفده اولان . تضمین .
لفظی هرنقدر لفظ مفتاحده مصرح دكلسهده كلام صاحب مفتاحك حاصل معناسیدر زیرا
دیمشدركه . مركبة مع ماولا الزیدتین مطلوبا بالتزام التركیب التنبیه على الزام هل ولو معنى التمنى .
یعنی هل ولو كلهلری ما ولاء مزیدهدن مركب اولوب وبو وجهله التزام تركیب ایله مقصود معنای
تمنی یی الزاملری اوزره تنبیهدر بونك حاصلی ایسه بیان مصنف وجهله معنای تضمیندن عباره
اولوب مفهوم الزام ایله مفاد تضمین شیء واحددر وبو بیان بعض نسخ متنده صیغهٔ فعل اوله رق
بولنان . لتضمنهما . لفظی معنای كلام مفتاحه موافق اولماسیله سدید اولمدیغنی اشعار ایدر
وكذلك مصنفك . لیتولد . قولی دخی محصول كلام مفتاحدر زیرا دیمشدركه . اذا قیل هلا
اكرمت زیدا فكأن المعنى لیتك اكرمته متولدا منه معنى التندیم . یعنی . هلا اكرمت زیدا . دینلسه
بوندن معنای تندیم متولد اوله رق كأن معنی . لیتك اكرمته . یعنی كاشكه فلانه اكرام ایتمش
اولسه ایدك دیمك اولور الحاصل بیان معنای مثالده متولد تعبیری موجوددر   واشبو كلهلرك
تركیبی معنای تمنی توسط اولنقسزین ابتدای امردن معنای تندیم وتحضیضی تضمین ایچون
قلنمامسی مقتضای مناسبت اوزره جریان ایچوندر زیرا . هل . و . لو . كلهلری بعضا تمنی ایچون
مستعمل اولوب وماضایی تمنی تندیمه ومستقبلی تمنی سؤال وتحضیضه مناسب اولور   وبو كلامی
سكاكی شكه دال اولان . كأن . لفظیله ذكر ایتمسی عدم قطع وجزمه مبنیدر زیرا كلمات
مذكورهنك هربرلری من غیر اعتبار التركیب تندیم وتحضیضه وضع اولنمش برر حرف
اولمسیده محتمل اولوب واتركبات تعسف حروفدن ابا وامتناع ایتمشلردر   قال رحمه الله

(وقد یتمنى بلعل فیعطى له حكم لیت نحو لعلى احج فازورك بالنصب لبعد المرجو عن الحصول)
وبعضا ترجی یه موضوع اولان . لعل . كلمهسیله دخی تمنی اولنوب بو صورتده . لعل .
ایچون . لیت . كلمهسنك حكمی اعطا اولنهرق جوابنده ان مفتوحه اضماریله
مضارع نصب اولنور . لعلى احج فازورك . كبی . فان ازورك . تقدیریله منصوبدر وبو وجهله
. لعل . ایله تمنی اولنهرق انكچون حكم لیت اعطا اولنمسی رجا اولنان شیئك بعد حصولندن
ایچون اولور مثلا مثال مذكورده مرجو اولان سفر حج ایله متعاقبا بلا امهال مخاطبی زیارت ایلمسی
اولوب بو ایسه هرنقدر فی نفسه ممكناتدن ایسهده نادر الوجود اولان ممكنات بعیدهدندر وحصولدن

بعدی سببیله محالات ووقوعنده طماعیت اولمیان ممكناته مزید مشابهتی اولهرق بو صورتده معنای
تمنی تولد ایدر زیرا مرور ایتدیكی اوزره تمنی محال ویاخود وقوعنده طمع اولمیان ممكنی طلب اولوب
ترجی بونك خلافندهدر زیرا ترجی حصولنده وثوق واعتماد اولمیان شیئی ترقب وانتظار اولوب
بو جهتندركه لعل الشمس تغرب دینلمز زیرا غروب شمس امر موثوقدر   وارتقابده . طمع .
و . اشفاق . داخلدر زیرا . طمع . محبوب وطیب اولان شیئه ترقب وانتظار اولوب . لعلك تعطینا .
دینلور و . اشفاق . ارتقاب مكروههدر . لعلی اموت الساعة . كبی   بو وجهله ترجیده اشفاق
داخل اولدیغندن ترجی طلب اولمدیغی ظاهردر زیرا امر مكروه مطلوب ذوی العقول اولمیهجغی
معلومدر   وسنیر اولمیهكه اشفاق . من . ایله تعدی ایدرسه خوف معناسنه و . على . ایله
تعدیسنده عطف معناسنه اولور   قال رحمه الله   (ومنها الاستفهام)   وانشاء طلبیدن بریسی
استفهامدر بوده ذهن طالبده برصورتك حصولنی طلبدر امدی اگر او صورت زید ایله قیام كبی
شیئین بیننده وقوع ویالا وقوع نسبتك صورتی اولورسه انك ذهن طالبده حصولی تصدیق وبویله
اولمزسه تصوردر   قال رحمه الله   (والالفاظ الموضوعة له الهمزة وهل وما ومن وای وكم وكیف
واین وانى ومتى وایان)   واستفهامه موضوعه اولان الفاظ همزه وهل واخواتیدر وبونلردن
بعضیلری طلب تصوره وبعضیلری طلب تصدیقه مخصوص اولوب وبعضیلرینك احدهمایه
اختصاصی اولمیهرق ایكیسنه دخی عامدر   وبو اعتبار ایله اشبو بعض عام شایان اهتمام اولهرق ذكری
تقدیم اولنمشدر   قال رحمه الله   (فالهمزة لطلب التصدیق كقولك اقام زید وازید قائم)   ذكر
اولنان ادات استفهامدن . همزه . بعضا طلب تصدیق ایچون اولور تصدیقدن مراد نسبتك وقوع ویا
لاوقوعنی ادراك واذعان اولوب حكم واسناد وبونلر مجراسنه جاری اولان الفاظك معناسیده اشبو
ادراك وقوع ویا لاوقوع نسبتدن عبارهدر مثلا . اقام زید . و . ازید قائم . قوللرنده سائل قیام
ایله زید بیننده ایجابا ویاسلبا برنسبت اولدیغی عالم اولوب تعیینی طلبدن عبارهدر ایجاب وسلبدن
مراد وقوع ولاوقوعدر   قال رحمه الله   (او التصور كقولك ادبس فی الاناء ام عسل وافی الخابیة
دبسك ام فی الزق)   وبعضا . همزه . طلب تصور ایچون اولور تصوردن مراد نسبتك غیری
ادراكدر مثلا مسند الیهك تصورنی طلبده . ادبس فی الاناء ام عسل . دیرسین زیرا اناده برشی
اولدیغی معلومك اولوب مطلوب اولان او شیئك دبس یعنی پكمز ویاعسلدن قنقیسی اولدیغی تعییندر
وطلب تصور مسندده . افی الخابیة دبسك ام فی الزق . دیرسین زیرا دبسك خابیه وزقدن یعنی
كوب وطولومدن برنده كینونتیله محكوم علیه اولدیغی معلومك اولوب مطلوب اولان قنقیسنده
اولدیغی تعییندر امدی بونلرك جملهسنده مطلوب وجه اجمالی ایله معلوم اولوب استفهام ایله تفصیلی
طلب اولنور   قال رحمه الله   (ولهذا لم یقبح ازید قام واعمرا عرفت)   وهمزهنك طلب
تصور ایچون مجیئندن ناشی طلب تصور فاعلده . ازید قام . دینلمك قبیح اولمیوب . هل زید قام . قبیح
اولمشدر وكذلك طلب تصور مفعولده . اعمرا عرفت . قولی قبیح اولمیوب . هل عمرا عرفت .
قبیح عد اولنمشدر زیرا صور مذكورهده تقدیم زید وعمر ونفس فعلك حصول تصدیقنی مستدعی
اولوب هل كلمهسی ایسه یالكز طلب تصدیق ایچون اولمسیله بو صورتده هل حاصل اولان شیئك
حصولنی طلب ایچون اولوب بو ایسه قبیح ومحالدر الحاصل هل طلب تصدیق ایچون اولوب
ومقتضای طلب تصدیق اصل فعلك معلوم اولمامسیدر تقدیم ایسه تخصیص ایچون اولهرق
مقتضاسی اصل فعلك معلوم اولمسیدر بو سببیله قول مذكور قبیحدر اما همزه تصور وتعیین
فاعل ومفعول ایچون دخی مستعمل اولمسیله امثلهٔ مذكورهده طلب تصوره حمل اولنور   لكن
بو كلام محل اشكالدر شویله كه تقدیم نفس فعلك حصول تصدیقنی مستدعی اولمسی . اعمرا
عرفت . مثالو تقدیم منصوبده ظاهر اولوب زیرا تأخیر حقی اولان شیئی تقدیم تخصیصی مفید اولدیغی
دركار ایسهده لكن . ازید قام . مثالوده غیر ظاهردر زیرا مرفوع مظهرك تقدیمی نفس فعلك

حصول تصديقنى مقتضى اولديغى غير مسلمدر شويله كه مرفوع مظهرك تقديمى عند السكاكى اصلا
تخصيص ايچون كلمز وغايتى على مذهب عبد القاهر تخصيصه محتمل اولوب عند الشيخ تقديم
مرفوع مظهر بعضا تخصيص و بعضا تقوى ايچون اوله رق تعيينى مقامه مفوضدر ٠ازيد قام٠
طلب تصديق ايچون اولمسى جائز اولوب تقديم زيد اهتمام و امثالنه حمل اولنور وبو وجهله تقديم
عندالشيخ اقتضاى مقامه كوره تخصيص و نظائرنه محتمل بولنديغندن ٠ هل زيد قام ٠ قولنك
قبحنى هل قد معناسنه اولمسيله تعليل ايدوب طلب تصديقه اختصاص ايله تعليل ايتمشدرنته كيم
قريبا ذكر اولنسه كركدر   قال رحمه الله   (والمسؤل عنه بها هو ما يليها كالفعل فى اضربت
زيدا)   وهمزه ايله كندوسندن سؤال اولنان همزه يى ولى وتعاقب ايدن شيدر مثلا شك
نفس فعلده يعنى مخاطبدن صادر اولوب زيد اوزرينه واقع اولان ضربده اولوبده متكلم اشبو
ضربك وجودنى يعنى مخاطبك زيدى ضربى واقع اولوب اولمديغنى استفهام مراد ايلدكده ايراد
ايلديكى ٠ اضربت زيدا ٠ قولنده مسؤل عنه فعل ضرب اوله رق همزه نك عقبنده واقع اولمشدر
وبوصورتده همزه مخاطبدن صدور فعلك تصديقنى طلب ايچوندر و٠ اضربت زيدا ام اكرمته٠ دينلسه مسندك
ضرب واكرامدن فنقيسى اولديغنك تصور وتعيينى طلب ايچون اولوب وتصديق احدهمانك
ثبوتيله حاصلدر   امدى بومثللرده همزه نك داخل اولديغى فعل طلب تصديق ايله طلب تصور
مسندن هر برلرينه محتمل اولوب بيئلرى بحسب القرائن تفريق اولنور مثلا ٠ افرغت من الكتاب
الذى كنت تكتبه ٠ قولى نفس فعلك وجودندن و ٠ اكتبت هذا الكتاب ام اشتريته ٠ قولى
تعيين مسندن سؤال اولوب اول طلب تصديق وثانى طلب تصوردر وبونده قرينه معنويه اولوب
وبعضا قرائن لفظيه ايله تعيين اولنه رق مثلا همزه نك عديل فعله داخل اولان ام لفظنه اقترانى
طلب تصور وعدم اقترانى طلب تصديق تعيين ايدر   وبوتحقيق ايله كلام مصنف اعتسافدن
خالى اولمديغى ظاهردر زيرا مسؤل تصديق اولديغى صورتده جزئيندن هيچ برينى تخصيصه
مسؤل عنه اولميوب ٠ والمسؤل عنه هو ما يليها ٠ قولى صادق اولمز مكركه مسؤل عنه نسبت
اولوب نسبت ايسه مداول فعلك جزئى اولمسيله همزه يى فعلك ولى ايتمسى لازمكاور دينمسيله تأويل
اولنه   قال رحمه الله   (والفاعل فى اانت ضربت زيدا)   وهمزه ايله مسؤل عنه مثلا ٠ اانت
ضربت زيدا ٠ قولنده همزه يى ولى ايدن فاعل كبيدر بوطريق ايله استفهام زيد اوزرينه ضربك
وقوعى معلوم اولوب فقط فاعلى كيم اولديغنده شك اولنديغى حينده ايراد اولنور   قال رحمه الله
(والمفعول فى ازيدا ضربت)   دخى ٠ ازيدا ضربت ٠ قولنده اولان مفعول كبى بوده مخاطبدن
ضربك وقوعنه قطع وجزم اولنوب فقط مضروب كيم اولديغنده شك اولنديغى حينده اولور
سائر متعلقات دخى بونلره مقيس اولوب ٠ ا فى الدار صليت ٠ و ٠ ايوم الجمعة سرت ٠ و ٠ اتأديبا ضربته ٠
و ٠ اراكبا جئت ٠ دينور مسؤل عنه اولده مكان وثانيده زمان وثالثده مفعول له ورابعده حالدر
شيخ رحمه الله دلائل اعجازده ديمشدركه مسؤل عنه همزه يى ولى ايدن شى اولديغنى تأييد ايدركه
٠ اقلت شعرا قط ٠ و ٠ ارايت اليوم انسانا ٠ ديرسين وبونلرده سؤال فعلدن اولديغى جهتله
صحيح اولور لكن ٠ اانت قلت شعرا قط ٠ و ٠ اانت رأيت انسانا ٠ دينمك صحيح اولمز زيرا بومثللو
شيلرك فاعلدن بونلرى ايشليان كيمدر ديو سؤال ايچون برمعنى يوقدر زيرا فاعلدن سؤال انجق
مثلا ٠ من قال هذا الشعر ٠ و ٠ من بنى هذه الدار ٠ امثالى كندوسنده برمعين اوزرينه نص وتصريح
ممكن اولان فعل مخصوصه اشارت اولنديغى صورتده تصور اولنور واما على الاجمال شعر سويلك
وعلى الاطلاق انسان رؤيت ايتمكده تعيين فاعل محالدر زيرا برشخصه خاص اولوب آخردن
متجاوز اولان افعالدن دكلدركه حتى فاعلندن سؤال اولنسون   حاصلى اكر سؤال همزه يى
ولى ايدن شيدن اولمسيدى بومثللرده دخى مسؤل عنه فعل اولمسنه حمل ايله عدم صحتلرينه حكم
اولنمز ايدى   قال رحمه الله   (وهل لطلب التصديق فحسب نحو هل قام زيد وهل عمرو قاعد)

وهل

وهل كلمه سى يالكز طلب تصديق ايچون اولوب وجمله ٔ فعليه و اسميه دن هر برلرينه داخل اولور
مثلا قيامك زيد ايچون حصولنى تصديق مطلوب اولديغى حالده ٠ هل زيد قام ٠ وقعودك عمرو
ايچون حصولنى تصديق مراد اولندقده ٠ هل عمرو قاعد ٠ دينور   وهل فى الاصل قد معناسنه
اولديغندن جمله ٔ فعليه يه اختصاصى توهم اولنمامق ايچون مثالين ايراد ايتمشدر   قال رحمه الله
(ولهذا امتنع هل زيد قام ام عمرو)   وهل لفظنك طلب تصديقه اختصاصيچون ٠ هل زيد
قام ام عمرو ٠ قولى ممتنع اولمشدر زيرا ام كلمه سندنصكره مفرد وقوعى ام متصله اولديغنه دليل
اولوب وام متصله اصل حكمك ثبوتنه علم ايله برابر احد امرينك تعيينى طلب ايچون اولمسيله نفس
حكمك حصول تصديقندنصكره طلب تصوره مخصوصدر هل ايسه انجق طلب تصديق ايچون
اولوب بوجهتله بيئلرنده تدافع اوله رق قول مذكور ممتنع اولور لكن ٠ ام عمرو ٠ ذكر اولنميه رق
٠ هل زيد قام ٠ دينلسه قول اولك خلافنده اولور زيرا بوصورتده كلام قبيح اولوب ممتنع
اولمز نته كيم قريبا بيان اولنور   اكر سؤال اولنورسه كه تصديق مسبوق بالتصور اولمسيله
٠ ازيد قام ام عمرو ٠ مثللوده اولان ام متصله ده حصول تصديق ايله برابر طلب تصور نه كيفيتله صحيح
اولور جوابنده ديرزكه حاصل اولان تصديق لاعلى التعيين احد مذكورينه يعنى زيد وعمرودن
برينه نسبت قيامه علمدر ومطلوب اولان على التعيين احدهمانى تصور اولوب وبو تصور تصديق
اوزرينه سابق اولان بوجه ما تصورك غيريدر   قال رحمه الله   (وقبح هل زيد ضربت لان التقديم
يستدعى حصول التصديق بنفس الفعل)   وينه هل لفظنك طلب تصديقه اختصاصيچون
٠ هل زيدا ضربت ٠ قولى قبيح اولمشدر زيرا تقديم مفعول نفس فعلك حصول تصديقنى مستدعى
اولمسيله هل طلب حصول حاصل ايچون اولمش اولور بو ايسه محالدر   واما قول مذكورك
عدم امتناعى ٠ زيدا ٠ فعل محذوف مفسره مفعول اوله رق ٠ هل ضربت زيدا ضربت ٠ تقديرنده
اولمسى احتمالنه مبنيدر بوصورتده نفس فعلك حصول تصديقنى مستدعى اوله جق تقديم موجود
اولمز لكن مفسر ضمير ايله اسمدن مشتغل اولمديغى جهتله قبيح اولور   وبعضيلر عدم امتناعنى
تقديم مجرد اهتمام ايچون اولوب تخصيص ايچون اولمامسى احتماليله تعليل ايتمشلر ايسه ده بو كلام
محل نظردر زيرا بوصورتده تقبيح ايچون تقديمده غالب اولان اختصاصدر ديمكدن بشقه وجه
يوقدر بو ايسه مثلا اهتمام قصديله ٠ وجه الحبيب اتمنى ٠ دينلديكى مثللو اختصاصك غيرى برغرضه مبنى
اولان كافه ٔ تقديمك قبح عد اولنمسنى اقتضا ايدر حالبوكه بوقبحه هيچ برقائل اولمش بوقدر
قال رحمه الله   (دون ضربته لجواز تقدير المفسر قبل زيدا)   لكن ٠ هل زيدا ضربته ٠ قولى
قبيح دكلدر زيرا زيدن مقدم فعل مذكور ايله مفسر برفعل تقدير اولنه رق ٠ هل
ضربت زيدا ضربته ٠ تقديرنده اولمسى جائز وبلكه جهت رجحانى واردر زيرا عاملك معمول
اوزرينه تقديمى اصلدر بوصورتده فقدان تقديم ايله نفس فعلك حصول تصديقنى مستدعى
اولميوب هل طلب تصديق ايچون اوله رق حسن كلام تحقق ايدر   نحاتدن بعض
محققين ديمشلردركه هل كلمه سى كندوسنده فعل موجود اولان كلامده هرنقدر فعل مضمر
مفسرله منصوب اولسه بيله اسم اوزرينه داخل اولمز بوجهتله من غير اضطرار ٠ هل زيدا
ضربته ٠ دينمك جائز اولميوب بلكه لفظا فعلى ايلاسى لازمدر   قال رحمه الله   (وجعل السكاكى
قبح هل رجل عرف لذلك ويلزمه ان لا يقبح هل زيد عرف)   وسكاكى مرحوم ٠ هل رجل
عرف ٠ قولنك قبحنى تقديم نفس فعلى تصديقنك حصولنى مستدعى اولمسيله تعليل ايلمشدر زيرا
هل وهمزه انجق جمله ٔ خبريه يه داخل اولدقلرى جهتله قبل دخول هل داخل اولديغى جمله نك صحتى
لازم اولوب و٠ رجل عرف ٠ قولى تقديم وتأخير اعتبار اولنمدقجه صحيح اولمز زيرا اعتبار تقديم وتأخيردن
بشقه ابتدائيتى مصحح اوله جق برشى يوقدر بناء على ذلك مثال مذكور امثالنده اعتبار تقديم واجب
اولوب اصلى ٠ عرف رجل ٠ اوله رق عرف فعلنده مستكن اولان ضميردن بدلدر دينلور نته كيم

﴿ واسروا النجوى الذين ظلموا ﴾ قول شريفنده . الذين . اسروا . ده اولان واودن بدلدر وتقديم وتأخير اعتبار اولنديغى كبى كلام نفس فعلك حصول تصديقنى مفيد اوله رق طلب تصديقه مختص اولان هل لفظنك دخولى صحيح اولميوب مثال مذكور قبيح اولور ومثال مذكورك امتناعيله حكم ايتامسى رجل مبتدا اولميوب بلكه فعل محذوفه فاعل اولمق احتماله مبنيدر لكن سكاكى يه قول مذكورده اولان قبحى وجه مشروح ايله تعليلندن . هل زيد عرف . قولنك عدم قبحنه قائل اولمق لازمكلور زيرا عند السكاكى مظهر معرفه يى تقديم تخصيص ايچون دكلدركه حتى نفس فعلى تصديقك حصولنى مستدعى اوله حالبوكه قول مذكور باتفاق النحات قبيحدر واما صاحب مفصلك . هل زيد خرج . مثلا ول تقدير فعل اوزره . هل خرج زيد خرج . تقديرنده در ديمسى وجه قبيح بعيدى تصحيح اولوب بوفسه شايع حسن ديمك دكلدر وبو مقامده مصنفك سكاكى اوزرينه ايراد ايلديكى لزوم مذكور محل نظر وغير مسلمدر زيرا قول مذكورك قبحى بشقه بر علته مبنى اولمسى جائز اولوب علت مخصوصه نك انتفاسى مطلقا حكمك انتفاسنى موجب دكلدر غاية مافى الباب سكاكينك ذكر ايلديكى تعليل اوزره . هل زيد عرف . قولنك قبحى لازمكلمز ديمك اولوب بوفسه عدم قبحى لازمكلور ديلمز

قال رحمه الله (وعلل غيره قبحهما بان هل بمعنى قد فى الاصل وترك الهمزة قبلها لكثرة وقوعها فى الاستفهام) وسكاكيدن غيريلرى . هل رجل عرف . و . هل زيد عرف . قوللرينك قبحنى تعليلده ديمشلردركه . هل . فى الاصل . قد . معناسنه اولوب اصلى اهلدر نته كيم قول شاعرده * اهل عرفت الدار بالغربين * وارد اولمشدر . غربين . فتح غين معجمه وكسر را وتشديد يا ايله ملوك عربدن جذيمة الابرش نام ملك مشهورك نديملرى اولان مالك وعقيلك قبرليدر بعده استفهامده كثرت وقوعنه مبنى ماقبلنده اولان همزه ترك اولنه رق مقام همزه ده هل اقامه واستفهامده همزه يه طفيل وتابع قلنمشدر لفظ قد ايسه لوازم افعالدن اولمسيله معناسنده اولان هل دخى بويله در مثالين مذكورينده ايسه هل اسمه داخل اوله رق بوجهتله قبيح عد اولنمشلردر وبو تعليل . هل عمرو قائم . كبى هل كلمه سنك طرفينى اسم اولان جملهٔ اسميه يه دخولى دخى غير صحيح ويا قبيح اولمسنى مقتضى اولوب والا بونلكه . هل زيد قام . كبى خبرى فعل اولان جمله نك بيننده اولى تصحيح وآخرى تقبيح ايده جك فرق ندر ديو سؤال اولنورسه بيان فرق ايله جوابده ديرزكه هل كلمه سى . هل رجل عرف . امثالى كلامده حيزنده فعلى مشاهده ايلدكده عهود حمايى تذكر ومألوف اولديغى الف وصحبته ميل وعطف ايله معانقه والتقايه عرض تحسر ايدوب بينلرنده اسمك توسط وافتراقنه رضادن ابا وامتناع ايدر الحاصل كلامده فعلى مشاهده ايتديكى كبى بلا مزاحمهٔ اغيار حسن وصال استرلكن فعلى حيزنده كورمديكى كبى بالضرورر اختيار ذهول ايله متسلى اولور

قال رحمه الله (وهى تخصص المضارع بالاستقبال فلا يصح هل تضرب زيدا وهو اخوك كما يصح اتضرب زيدا وهو اخوك) و . هل . لفظى . سين . و . سوف . كبى بحكم الوضع مضارعى استقباله تخصيص ايدر وبوندن ايچون همزه ايله . اتضرب زيدا وهو اخوك . دينلمك صحيح اولديغى كبى . هل تضرب زيدا وهو اخوك . دينلمك صحيح اولمز يعنى فى الحال واقع اولان فعلك اثباتنى انكار ايچون . هل . لفظنك استعمالى صحيح اولمز وانكاردن مراد انكار تكذيبى اوله رق واقع دكل ديمك اولميوب بلكه مراد انكار توبيخيدركه وقوعى لايق اولمز ديمكدر بوصورتده معنى زيد قرنداشك اولديغى حالده ضرب ايتمكلكك لايق دكلدر ديمك اولور نته كيم بو معناده همزه استعمالى صحيح اولور وبوده بروجه مشروح . هل . لفظى مضارعى حال واستقبال معنيلرندن استقباله تخصيص ايلمسندن نشئت ايدوب بوسيدن ايچون هل لفظنك فعل واقعى انكار ايچون استعمالى صحيح اولهمز امدى بو بيان ايله معلوم اولوركه مصنفك مثال مذكورى . وهو اخوك . قوليله تقييدى قول مذكور ايله مراد فى الحال واقع اولان ضربى انكار اولوب مستقبلده وقوع ضربدن استفهام اولمديغنه قرينه اولمسيچوندر سكاكى دخى مراد بو معنى اولديغنى تصريح ايدوب . ولا يصح هل

تضرب زيدا فى ان يكون الضرب واقعا فى الحال . ديمشدر وبنه بيان مذكوردن معلوم اولوركه هل كلمه سنك امتناع استعمالى فى الحال واقع اولان فعلك وقوعى لايق ومناسب اولمامق معناسنجه انكار اثباتيچون اولديغنه قرينه نك دلالتى حينده جارى اولور واشبو قرينه ده ذكر اولنان . هل تضرب زيدا وهو اخوك . مثالنده اولديغى كبى مقاليه اولمقدن و ﴿ اتقولون على الله مالا تفعلون ﴾ قول شريفنده و . اتضرب اباك . و . اتشتم السلطان . قوللرنده وقوعى كبى حاليه اولمقدن اعمدر زيرا هل كلمه سنك بو موقعده وقوعى صحيح دكلدر وبو تحقيق ايله بعضيلرك . هل تضرب زيدا وهو اخوك . قول مذكورنك امتناعى انجق فعل مستقبلك حال ايله تقييد اولنه ميه جغى جهتندن اولمسيله قوللرينك فسادى ظاهر اولمشدر زيرا بوقوللرى عدم مقارنتدن ايچون اولوب حالبوكه واجب اولان حالك وقوع فعله مقارنتى اوله رق بونك قول مذكورده انتفاسى ايسه ممنوعدر حاصلى حالك فاعله وجوب مقارنتى حين وقوع فعلده اولوب حين تكلمده دكلدر مثلا . سيجئ زيد راكبا . و . ساضرب زيدا وهو بين يدى الامير . قوللرينك صحتى بو كلامه شاهد اولوب * ساغسل عنى العار بالسيف جالبا * على قضاء الله ماكان جالبا * شعريله ﴿ سيدخلون جهنم داخرين ﴾ نظم جليلندن دخى ظاهردر * معناى بيت تحقيقا بن غلبهٔ اعدا ايله اخذ ثار مافات وياخود اصابت طعن دشمنله افناى حيات ايتمك صورتيندن بريله ظهور ايده جك حكم قضايه راضى اولديغم حالده قريبا اعمال سيف ايله نفسمه عارض اولان عار وعيبى دفع وازاله ايدرم ديمكدر اشبو امثله وشواهد مذكوره دن هيچ برنده حالك زمان تكلمه مقارنتى اولمديغى حالده جمله سنك صحتى مستغنى بياندر حاصلى قائل مذكورك بو كلامى قيد عامل اولان حال ايله زمان مخصوص اولان حال بيننى عدم فرقدن نشئت ايلمشدر وبو قولدن اعجب اوله رق بعضلر نحاتك جملهٔ حاليه نك صدرى قريبا بحث حالده ذكر اولنه جغى وجهله منافات صوريه يه نظرا علامت استقبالدن تجريد اولنمسنك وجوبيله قائل اولدقلرينى ايشتمسيله بوندن حال ايله مقيد اولان فعلك حرف استقبالدن تجريدنى فهم ايدرك بوجهتله . هل تضرب . قولنك حال ايله عدم صحت تقييدنه استشهاد ايتمشلردر وكلاملرى اوزره دليل اوله رق ذكر اولنسان قول نحاتى ايراد ايلمشلردر قول نحات ايسه قائل مذكورك خطاسى اوزره منادى اولوب وبراحدن فعل مستقبلك حال ايله امتناع تقييدى نقل اولنمامشدر حاصلى مداول قول نحات جملهٔ حاليه نك علامت استقبالدن وجوب تجريدى اولوب فعل مقيد بالحالك تجريدى دكلدر وبو مثللو مباحث سزاوار اشتغال واعتبار دكل ايسه ده قاصرينك من غير تأمل موقع قدم افكارى اوله رق مذهب اتخاذندن خوف واحتراز ايلمسى شارح مرحومه باعث تحرير اولمشدر

قال رحمه الله (ولاختصاص التصديق بها وتخصيصها المضارع بالاستقبال كان لها مزيد اختصاص بما كونه زمانيا اظهر كالفعل) ماسبقدن معلوم اولديكه هل كلمه سنك ايكى خاصه سى اولوب بريسى طلب تصديق اوزرينه مقصور اوله رق طلب تصوره تجاوز ايتامسى وايكنجيسى فعل مضارعى معناى استقباله تخصيص ايلمسيدر اشته بو ايكى خاصه دنناشى كلمهٔ مذكوره ايچون فعل كبى زمانى اولديغى اظهر اولان شيئه مزيد اختصاص يعنى ارتباط واردر . بها . لفظنده . با . مقصوره داخل اوله رق . لانعبد غيرك . معناسنه . نخصك بالعبادة . قوللرى اسلوبنده در و . بالاستقبال . قولنده مقصور عليه داخل اولوب بو ايكى عبارده تخصصك استعماللرينى جمع ايلمشدر . بما كونه . قولنده ما موصوله وكونه مبتدا و . اظهر . خبر و . زمانيا . خبر كان اوله رق تقدير كلام . لها مزيد اختصاص بالشئ الذى زمانيته اظهر . ديمكدر وفعلك زمانيتى اظهر اولديغى زيرا زمان مفهوم فعلدن جزءدر لكن اسم بونك خلافنده اولوب هرنقدر . زيد ضارب لان . كبى بعضا زمانه دلالت ايدرسه ده فعل كبى احد ازمنه يه اقترانى جهتله اولميوب بلكه بو دلالت اسمه زمان عارض اولمسندن نشئت ايدر اما هل كلمه سنك مضارعى استقباله مخصص اولمسنك فعله مزيد اختصاص وارتباطنى اقتضا ايلمسى ظاهردر زيرا مضارع انجق فعل

اولمسیله هل اسمه داخل اولدیغی حینده خاصهٔ وضعیه سندن مهجور اولور واما تصدیقه
اختصاصنك فعله مزید اختصاصنی مقتضی اولمسی زیرا تصدیق ثبوت ویا انتفا ایله حکمدن
عبارهدر نفی واثبات ایسه مدلولات افعال اولان صفاته توجه ایدر واشبو صفات ایله مراد امور قائمه
بالغیر اولوب مدلولات افعالدن اولمسی زیرا بطریق القیام فاعله نسبت مفهوم فعلدن جزاولمسیله
مدلولات افعال فاعل ایله قائمه اولان احداثدر ونفی ایله اثباتك صفاته توجهی صفات اولدیغی یعنی
غیر ایله قیامی حیثیتندندر وبونلر یعنی نفی ایله اثبات مدلولات اسما اولان ذواته یعنی بنفسها قائمه اولوب
غیر ایله قائمه اولمیان اموره توجه ایتمزلر زیرا ذوات ما مضاده وحال واستقبالده ذواتدر یعنی ذات فرض
ایلدیکمز شی دائما ذاتیله موصوفهدر شارح مرحومك صفات کبی اشبو ذواتی دخی حیثیتله قید ایلمسی
زیرا مفهوم واحد بعضا برصفته نسبتله ذات وبرذاته نسبتله صفت اولور مثلا حرکه صفت سرعته
نسبتله ذات وذی حرکه اولان ذاته نسبتله صفتدر قال رحمه الله (ولهذا کان فهل انتم
شاکرون ادل علی طلب الشکر من فهل تشکرون وفهل انتم تشکرون لان ابراز ما سیتجدد
فی معرض الثابت ادل علی کمال العنایة بحصوله) وهل ایچون فعله مزید اختصاص اولدیغی جهتله
جملهٔ اسمیهیه ادخال ایله . فهل انتم شاکرون . دیمك جملهٔ فعلیهیه ادخال ایله . فهل تشکرون .
و . فهل انتم تشکرون . دیمکدن زیاده طلب حصول شکر اوزره ادلدر حالبوکه هل انتم
تشکروندهکی . انتم . فعل محذوفك فاعلی اولوب . فهل تشکرون انتم تشکرون . تقدیرنده اولهرق
تکرار ایله مؤکددر وجملهٔ اسمیهیه دخولنك طلب مذکوره ادل اولمسی زیرا مستقبلده تجدد
ایدهجك شیئی زمان ایله مقید اولمیان امر ثابت معرضنده ابراز ایتمك او شیئك حصولنه کمال اهتمام
واعتنانك حصولی اوزره دلالتده اصلی اوزره ابقادن ابلغدر وبو مثالیندن . فهل تشکرون .
ترکیبنده هل کندوسنده اصل اولدیغی وجهله حقیقةً فعل اوزرینه داخل اولدیغی مثللو . فهل
انتم تشکرون . ترکیبنده دخی تقدیرا فعل اوزرینه داخلدر زیرا انتم لفظی تشکرون فعل
ظاهریله مفسر اولان فعل محذوفك فاعلی اولهرق . فهل تشکرون انتم تشکرون . تقدیرندهدر
قال رحمه الله (ومن افانتم شاکرون وان کان للثبوت لان هل ادعی للفعل من الهمزة فترکه معها
ادل علی ذلك) وکذلك فهل انتم شاکرون افانتم شاکرون قولندن دخی طلب شکر اوزره
ادلدر هرنقدر افانتم شاکرون قولی جملهٔ اسمیه اولدیغی اعتباریله ثبوت ایچون ایسهده زیرا
هل همزهدن زیاده فعلی داعی وطالب اولمسیله فعلك هل ایله ترکی یعنی هل کلمهسنك فعلك غیریله
وجودی مستقبلده تجدد ایدهجك شیئك حصولنه کمال عنایه اوزره دلالتده همزه ایله ترکندن
ابلغدر قال رحمه الله (ولهذا لا یحسن هل زید منطلق الا من البلیغ) وهل لفظی فعلی
همزهدن ادعی بولندیغی جهتله جملهٔ اسمیهٔ صرفه ایرادیله . هل زید منطلق . قولی حلیهٔ حسن
ونباهتدن منطلق اولوب فقط زبان اهل بلاغتدن صادر اولور ایسه اکتساء حلیهٔ استحسان
ایدر زیرا بلیغ اولان ذات بوکلام ایله ماسیوجدی معرض وجودده ابراز ایدرك ثبات اوزره دلالتی
قصد ایدر بودقیقهیی فرق وتمییزدن بی بهره اولان شخص غیر بلیغ ایسه قول مذکور ایله
. هل منطلق . قولی بینینی فارق اولهمیهجغندن غیر بلیغ ایچون لازم اولان اصلی اوزره فعله
ادخال ایتمکدر قال رحمه الله (وهی قسمان بسیطة وهی التی یطلب بها وجود الشیء کقولنا
هل الحرکة موجودة ومرکبة وهی التی یطلب بها وجود شیء لشیء کقولنا هل الحرکة موجودة دائمة)
وهل ایکی قسم اولوب بری بسیطهدر هل بسیطه کندوسیله برشیئك وجود ویالا وجودی طلب اولنانلردر
. هل الحرکة موجودة اولا موجودة . کبی زیرا بو سؤالدن مطلوب مطلقا وجود ویالا وجود حرکهدن
عبارهدر وقسم دیکری مرکبهدر هل مرکبه کندوسیله برشیئك شیء آخر ایچون وجود
ویالا وجودی طلب اولنانلردر . هل الحرکة موجودة دائمة اولا دائمة . کبی زیرا بو سؤالدن مطلب حرکه
ایچون دوام ویالا دوامك وجودیدر وبو قسمده وجوددن بشقه ایکی شی اخذ اولنمشدرکه

دوام ایله حرکهدر واولیده یالکز حرکه اخذ اولنمشدر بناء علیه اولی یه نسبتله مرکبه اولمشدر
امدی وجود هل بسیطهده محمول ومرکبهده رابطهدر قال رحمه الله (والباقیة لطلب التصور
فقط قیل فیطلب بما شرح الاسم کقولنا ما العنقاء او ماهیة المسمی کقولنا ما الحرکة) والفاظ
استفهامدن باقیسی یالکز طلب تصور ایچوندر یعنی یالکز طلب تصور ایچون اولمقده اشتراکلری
متحد ومطلوبده مختلفلردر انکچون دینلمشدرکه ما لفظیله اسمك شرحی یعنی معنای وضعیسی طلب
اولنور مثلا . ما العنقاء . دیرز وبونکله اسم عنقانك شرح اولنمسنی ومفهومنك وقنقی معنی
ایچون وضع اولندیغنك بیان ایدلمسنی طلب ایدرز وبو سؤاله جوابده کرك بولغتدن وکرك لغت
سائرهدن طیر مذکوره دال اولان دها زیاده مشهور برلفظ ایله جواب ویریلور ویاخود لفظ
مذکور ایله ماهیت مسمی طلب اولنور ماهیتدن مراد مسمانك حقیقتی اولان ماهیت موجوده
اولوب ماهو سؤاله جواب اولان ماهیت دکلدر زیرا بو معناجه ماهیت شرح اسم اولان شیئه
شاملدر شارح مرحوم اشبو ماهیتی حقیقتله تفسیر ایدوب وحقیقتی . التی هو بها هو . قولیله
توصیف ایدرك حقیقتله مراد نفس الامرده ثابت اولان ماهیت اولوب ماهیت متحققه فی الخارج
اولمدیغنه اشارت ایلمشدر نتهکیم تلویحده بونی تصریح ایله فی نفس الامر ثابته اولان ماهیاتك
تعریفنی تعریفات حقیقیه اولدیغی بیان ایتمشدر . هو . ضمیرلری مسماه و . بها . ضمیری حقیقته
عائددر وماهیت مسمایی طلب . ما الحرکة . قولمز کبیدر شویله که بو سؤالدن مراد لفظ حرکهنك
حقیقت مسماسی یعنی حرکه انکله حرکه اولان امر نه شیدر دیمك اولهرق جنس ویا فصلدن
ذاتیاتنك ایرادیله جواب ویریلوب مثلا . هی الخروج من القوة الی الفعل علی سبیل التدریج .
وحرکهٔ ایندن سؤالده . هی النقلة من مکان الی آخر . دینلور وحق جواب ذاتیات ایله ایراد
حدودی اولوب چوق کره ده توسعا واضطرارا مقام حدودده اقامهٔ رسوم اولندیغی شرح اشارات
وحکمة الاشراقده بیان ایدلمشدر قال رحمه الله (ویقع هل البسیطة فی الترتیب بینهما)
وترتیبده هل بسیطه شرح اسم ایچون اولان یعنی کندوسیله اسمك معناسی مراد اولنان لفظ
. ما . ایله طلب ماهیت ایچون اولان ما بیننده واقع اولور یعنی مقتضای ترتیب طبیعی اولا شرح
اسم طلب اولنهرق بعده مفهوم اسمك فی نفسه وجودی وبعده ماهیت وحقیقتی سؤال اولنمیدر
مثلا . ما العنقاء . یعنی لفظ عنقانك معناسی ندر . وهل هی موجودة . وعنقا موجودمیدر . وما حقیقتها .
وعنقانك ماهیت وحقیقتی ندر دینلور زیرا مفهوم لفظ معلومی اولمیان کمسهنك او مفهومك
وجودنی طلب ایتمسی مستحیل اولهرق قبل طلب الوجود اجمالا مفهوم اسمی معرفت لازمدر
ومفهوم اسم معلومی اولدقدنصکره مفهوم مذکورك وجودنی عارف اولمیان کمسهنك مفهوم
مذکورك حقیقت وماهیتنی طالب اولمسی مستحیلدر زیرا معدوم ایچون ماهیت وحقیقت یوقدر
زیرا ماهیت . مابه یکون الشیء هو هو . ایله مفسر اولوب ومعدوم ایچون هویت یوقدر . مابه . ده
اولان جار ومجرور . یکون . فعلنده متعلقدر . هو هو . مرفوعلری شیئه راجع اولوب اول مبتدا
ثانی خبردر وجمله شیدن خبردر معنی . مابه یکون الشیء الشیء . دیمك اولور ومعلومدرکه برشیکه
شی انکله شی اولور هرنقدر اعتبارا مغایر ایسهده او شیئك بالذات عینی دیمکدر واجمالا مفهوم
لفظ ایله تفصیلا حددن فهم اولنان ماهیت بیننده کی فرق فرق قلیل دکلدر زیرا برشیئك اسمیله
خطاب اولنان هر برشخص وضع لغته عالم اولدقدنصکره انی برصورتله فهم ایدوب اسمك دلالت
ایلدیکی شی اوزره واقف اولور واما حد اوزرینه انجق صناعت منطقده مرتاض وکثیر الممارسه
اولانلر واقف اولهبیلور امدی نه زمانکه موجودات ایچون مفهومات وحقایق اولدیسه
انکچون بحسب الحقیقه وبحسب الاسم حدود دخی اولوب لکن معدومات ایچون انجق مفهومات
اولوب حقایق اولمامسیله یالکز بحسب الاسم حدودی اولهرق بحسب الحقیقه تحدید وتعریفی

متعذر زیرا بحسب الذات تحدید وتعریف انجق ذاتك موجود اولدیغنه معرفتدنصکره اولور
حتی اثناء علمده وجودی اوزرینه اقامهٔ برهان اولنسان یعنی اثبات وجودینه تصدی قلنان اشیانك
اول تعالیمده وضع ایدیلان حدود وتعریفاتی بونلرك شرح اسملری حسبیله حدود اولوب
و وجودلرینك اثباتیله اوزرلرینه اقامهٔ برهان اولندقدنصکره بعینها حدود مذکوره بحسب الذات
والحقیقه حدود اولور بووجهله شیخ شفاده ذکر ایلمشدر بوتحقیقدن معلوم اولورکه جواب
واحد برشخصه نسبتله بحسب الاسم ودیکر شخصه نسبتله بحسب الذات حد اولمسی وشخص
واحده قیاس ایله دخی بروقته نسبتله حد اسمی و دیکر وقتده حد ذاتی اوله بیلمسی جائز وجاریدر
مثلا شکل مثلث متساوی الاضلاعی تعریفده شکل یحیطبه ثلثة خطوط متساویة یعنی برشکلدرکه
انی خطوط ثلثهٔ متساویه احاطه ایدر دینلسه بوتعریف مبادیٔ تعالیم هندسهده حد اسمی و بعدالعلم
حد ذاتی اولور قال رحمه الله (ویمن العارض المشخص لذی العلم کقولنا من فی الدار) یعنی
ادات استفهامدن من ایله ذی علم ایچون اولان عارض مشخص طلب اولنور یعنی ذی علمه
عارض اولوب تشخص وتعینی مفید اولان امر سؤال ایدیلور مثلا دارده اولی العلمدن یعنی
ذوی العقولدن برکسه اولوب فقط کیم اولدیغی معلوم مخاطب اولمیهرق من فی الدار دیو سؤال
ایلسه زید مثلا دارده اولان کسهنك تشخصنی افاده ومخاطبه تفهیم ایدهجك شی ایله جواب
ویریلور زیرا علم بعینه ماوضع لهك احضارنی افاده ایدر و سؤال مذکوره رجل فاضل من قبیله
کذا یعنی دارده اولان فلان قبیلهدن بر رجل فاضلدر ویاخود ابن فلان و اخوفلان مثلا
شیلرله ده جواب ویرلمك صحیح اولمسی هرنقدر اوصاف مذکوره مفهوملرینه نظرا کلی ایسهده
خارجده اوصاف مذکورهنك شخص واحدده انحصاری حسبیله مخاطبك بوندن تشخصی فهم
ایلمسی جهتندندر قال رحمه الله (وقال السکاکی یسئل بما عن الجنس تقول ماعندك ای
ای اجناس الاشیاء عندك وجوابه کتاب ونحوه) سکاکی رحمه الله دیمشدرکه ماکلمهسیله جنسدن
یعنی ماهیت کلیهدن سؤال اولنور اوماهیتده افرادی متفقه ویا مختلفه اولمقدن واجمال وتفصیلدن
اعمدر بوصورتده ماهو قولنه جواب اولمغه صالح اولان اقسامك جملهسنه شاملدر مثلا مازید
وعمرو سؤالنه انسان ایله وما الانسان والفرس سؤالنه حیوان ایله وما الانسان سؤالنه حیوان
ناطق ایله جواب ویریلور الحاصل ما ایله مرور ایدن صاحب قبل عندنده کرك کلی وکرك جزئی
مطلقا شرح اسم طلب اولنور وعند السکاکی رحمه الله شرح اسم وشرح ماهیت موجودهدن
هرایکیسنی طلبه صالح اولوب لکن امر کلی یه خاصدر مثلا جنسدن سؤالده ماعندك دینلوب
اجناس اشیادن عند مخاطبده قنفیسی اولدیغی طلب اولنهرق کتاب وامثالیله جواب ویریلور واشبو
ما ایله جنسدن سؤالده ذکری مسبوق اولدیغی اوزره ماهیت و حقیقتدن سؤال دخی
داخل اولور مثلا ماالکلمة دینلوب کلمهنك قنغی اجناس الفاظدن اولدیغی سئوال اولنهرق
جوابنده لفظ مفرد موضوع دینلور و ماالاسم دینلوب اسمك قنغی اجناس کلمدن اولدیغی
سئوال اولنهرق جوابنده الکلمة الدالة علی معنی فی نفسه غیرمقترن باحد الازمنة الثلثة دینلور
مصنف رحمه اللهك ماعندك قولنی تفسیرده ای ای اجناس لفظنی ایراد ایتمسنك ظاهرینه نظرا ما ایله
ای کلمهلرینك اتحاد مطلبلری وهم اولنمسون زیرا ای طلب تمیز وما طلب ماهیت ایچون اولهرق
بینلرنده فرق واردر لکن برشیئك ماهیتنی طلب اوماهیتك ماعداسندن تمیز و تعینك طلبنی مستلزمدر
زیرا ماهیت خصوصیتی مشتملدر بوجهدنناشی ای کلمهسنك مطلبی مطلب ما مقامنده اقامه ایدلمشدر
و بوسبیدن ایچون جوابلری متحد اولهرق مثلا ایکیسنده دخی کتاب دینلور شویلهکه اجمالا
بیان جنسی اوزره اشتمالی حیثیتندن مایه جواب اولوب واجناس سائرهدن تمیز ایدهجك خصوصیت
اوزره اشتمالی حیثیتندن ای کلمهسنه جواب اولور بووجهله شارح مرحوم شرح مفتاحده بیان
ایلمشدر قال رحمه الله (اوعن الوصف تقول مازید وجوابه الکریم ونحوه) ویاخود ما

ایله وصفدن سئوال اولنور مثلا مازید دیوب زیدك وصفندن سئوال ایدرسین و بوسئواله
جواب الکریم و الفاضل وامثالی بروصف ایله اولور حدیث شریفده « سیروا فقد
سبق المفردون » وارد اولوب وما المفردون دینلدکده « الذاکرون الله والذاکرات »
صفتلریله جواب اعطا بیورلمشدر زیرا معناسی وماالمفردون ما وصفهم الذی یعرف به انهم
مفردوندر تقدیر حدیث فقد سبق المفردون لانفسهم بطاعةالله ویاخود عماسوی الله در
مفردون روایتین اوزره افراد وتفریده محتمل اولوب کثرت طاعات واشتغال ذکرالله ایله نفسلرینی
غیریلرندن فرد ممتاز ویاخود ترك ماسوا ایله اختیار تبتل الی الله ایتمش اولان بررهٔ کرام دیمك
اولور قال رحمه الله (ویمن عن الجنس من ذوی العلم تقول من جبرئیل وفیه نظر) و من
کلمهسیله ذوی العلمدن اولان جنسدن سئوال اولنور مثلا من جبرئیل قولی اجناس ثلثهٔ ذوی العقولدن
بشرمیدر ویاخود ملکمیدر ویا جنمیدر دیمك اولور لکن سکاکینك بوکلامی محل نظردر زیرا من
جبرئیل قولنك جنسدن سؤال اولدیغی وجوابنده یالکز ملك دینلمك صحیح ایدوکی غیرمسلم و بلکه
جوابی انه ملك یأتی بالوحی الی الرسل اولوب بوجواب ایسه سامعه تشخص وتعینی افاده
ایدر شی اولمسیله بوصورتده عارض مشخصدن سؤال اولدیغی وارستهٔ قید رقددر واما سکاکینك
نظم جلیلده فرعوندن حکایة وارد اولان ﴿فمن ربکما یاموسی﴾ قول شریفی ابشرهو ام ملك
ام جنی مفهومنده حمل ایلمسنده اولان فساد حضرت موسی علیه السلامك سؤال مذکوره جوابده
بیوردقلری ﴿ربنا الذی اعطی کل شیٔ خلقه ثم هدی﴾ قول شریفلرندن ظاهر اولور زیرا
جواب مذکور تعین وتشخصی مفید اولمسیله وصفدن سؤال اولدیغی معلومدر معناسی نظم
قال فمن ربکما یاموسی فرعون طرفندن جناب رب عزتدن سؤال ضمننده حضرت موسی
وهارون علیهما السلامه خطابدر قال حضرت موسی علیه السلام مده سؤال فرعونه جوابا
بیوردیلرکه ربنا الذی اعطی کل شیٔ خلقه ثم هدی یعنی ربمز اول ذات کریمدرکه هر بر نوعه
کمال ممکننه مطابق اولهرق صورت وشکلنی ویاخود مخلوقنه هر بر محتاج اولدقلری وانتفاع
ایدهجکلری شیئی اعطا ایدوب بعده اعطا بیوردیغی شی ایله نوجهله انتفاع و تصورنله بقا وکمالنه
توصل اولنهجغنی تعریف بیوردی دیمکدر معنای اول اوزره کل شیٔ اعطانك مفعول اولی
و خلقه مفعول ثانیسی ومعنای ثانی اوزره بالعکس اولوب مفعول ثانی مقصود بالبیان اولمسیله
تقدیم اولنمش اولور قال رحمه الله (وبای عما یمیز احد المتشارکین فی امر یعمهما نحو
ای الفریقین خیر مقاما ای انحن ام اصحاب محمد علیه السلام) و ای کلمهسیله هرایکیسنه
عام وشامل اولان امرده متشارکینك برینی تمیز ایدهجك شیدن سؤال اولنور یعنی ایکی ویا اکثر شی
برامرده مشترك اولوب ومشترك اولدقلری امر او ایکی شیئه عام وشامل اولمسیله بونلردن برینی
دیکرندن تمیز ایدهجك شی ندر دیو سؤال اولندقده ای کلمهسیله سؤال اولنور مثلا ای الفریقین
خیر مقاما قولنده کفارك سؤالی فریقینده مشترك اولان کندولریله نبی علیه السلامك اصحابی اولان
اهل ایماندن احدهمانی تمیز ایچون فریقیندن قنغیسی من جهة المقام خیرلو اولدیغندندر ومشترك
فیه اولان امر اعمدن مراد ای کلمهسنك فریقیت کبی مضاف اولدیغی شیئك مضمونیدر وبونی
مفتاحده مثلا عندی ثیاب دیو قائل اولان کسهیه ای الثیاب هی دینلوب بوقول ایله قائل
مذکوردن ثوبنده ثیابه مشارك اولان شیدن آنی عندکده تمیز ایدهجك بر وصف طلب ایدرسین
دیو بیانی ایضاح ایلر ودینلمشدرکه ای کلمهسی مشار الیه یعنی کندوسندن اسم اشارتله تعبیر
ممکن اولان شیئه مضاف اولورسه ایهم یفعل کذا و ای هؤلاء یفعل کذا کبی بوصورتده
جوابی اشارت حسیهیی متضمن اولان هذا امثالی براسم ویازید کبی اسم علم اولور واکر کلی یه
مضاف اولورسه ای حیوان عندك کبی جوابی فرس و یا حمار کبی کلیٔ ممیز اولوب غیریسی اولمز
وحاصل کلام ای کلمهسی تمییزی طالبدر قال رحمه الله (وبکم عن العدد نحو ﴿سل بنی

اسرائيل كم آتيناهم من آية بينة *) وادات استفهامدن كم ايله عددن سؤال اولنور نظم
مذكورده اولديغى كبى مفهوم شريفى . كم آية آتيناهم اعشرين ام ثلثين ام غير ذلك . در
وبو سؤالدن غرض حقيقة رسول عليه الصلوة والسلامك بنى اسرائيلدن كيت معجزاتدن استفهام ايتمسى
اولميوب بلكه غرض تقريع وتعيير ومخاطبونى اقرار اوزره حمل اوله رق استفهام تقريردر
و . من آية . كم ايچون مميز اوله رق . من . زياده ايدلمشدر كم خبريه ده ذكرى مرور ايتديكى
اوزره نحويون كم ايله مميزى بيننده بر فعل متعدى فاصله اولديغى حينده مفعوله التباسدن احترازا
مميزده من زياده ايدلمسنك وجوبنه قائل اولمشلردر ونحاتدن بعض محققين يعنى نجم الدين رضى كم
استفهاميه نك مميزى من ايله مجرور اوله رق وقوعنه نظم ونثرده مطلع اولمديغى وكتب نحودن
بركتاب جوازنه دال اولمديغى ذكر ايتمش ايسه ده ﴿سل بنى اسرائيل كم آتيناهم من آية بينة﴾ نظم شريفى
كم استفهاميه نك مميزى بعضا من ايله مجرور اولديغنه آيت بينه و بو بابده اولان شواهد لاتحصايى انكار
ايتمسندنناشى ماصدق توبيخ . كم آتيناهم بآية بينة . در قال رحمه الله (و بكيف عن الحال وباين
عن المكان وبمتى عن الزمان و بايان عن المستقبل قيل ويستعمل فى مواضع التفخيم مثل * يسئل
ايان يوم القيمة * وانى يستعمل تارة بمعنى كيف نحو * فأتوا حرثكم انى شئتم * واخرى بمعنى من اين
نحو * انى لك هذا *) وادات استفهامدن . كيف . ايله حالدن يعنى برشيئك بولنديغى كيفيت
وصفتدن سؤال اولنور بو ده كركسه موقع خبرده واقع اولسون . كيف زيد . كبى وكركسه
موقع حالده اولسون . كيف جئت . كبى . ماشيا ام راكبا . ديمكدر و . كيف ما كان . ظرف اولوب
. فى اى حال وعلى اى صفة . معناسنه در و . اين . كلمه سيله مكاندن سؤال اولنور مثلا . اين زيد .
و . اين وقع الحرب . دينلوب . فى الصحراء . وياخود . فى الدار . وياخود . فى السوق . امثاليله جواب
ويريلور و . متى . كلمه سيله كرك ماضى وكرك مستقبل مطلقا زماندن سؤال اولنور مثلا . متى
قرأت القرآن . دينلوب جوابنده . امس . و . متى تقرأ القرآن . سؤالنه جوابده . بعد العصر . دينلور و . ايان .
كلمه سيله زمان مستقبلدن سؤال اولنور وائمۀ بغداددن على بن عيسى الربعى مواضع تفخيم وتعظيمده
استعمالنه قائل اولمشدر ﴿يسئل ايان يوم القيمة﴾ نظم جليلى كبى كفاردن حكايه اولوب استهزا
واستبعاد اوله رق . متى يكون يوم القيمة . مفهوم منده در ﴿ايان يوم الدين﴾ نظم شريفى دخى
بو وجهله اولوب يوم ديندن مراد يوم جزادر مواضع تفخيمك غيريده عدم استعمالنه مبنى . ايان
وقت الاكل . و . ايان وقت الشرب . دينلمز لكن لفظ . متى . بونك خلافنده اوله رق جميع
مواضعده استعمال اولنور و . انى . كلمه سى بعضا كيف معناسنده استعمال اولنوب بو صورتده ما بعدى
فعل اولمسى واجب اولور ﴿فأتوا حرثكم انى شئتم﴾ قول شريفى كبى . على اى حال ومن اى شق
اردتم بعد ان يكون المأتى موضع الحرث مفهومنده اولوب . مأتى . فتح تا ايله صيغۀ مكان اوزره موضع
حرثدر نظم مذكورده طائفۀ يهودى رد اولوب زيرا يهود اكر بر كمسه زوجه سيله جهت ورادن
قبلنه مجامعت ايدرسه ولدى احول اولور ديو زعم ايدرك ظهر مرأه جهت سمايه اولديغى حالده
اتيانى تحريم ايدرلر يعنى محل دخول موضع حرث وجماع اولان قبل اولدقدنصكره مزرعۀ تخم ولادت
اولان نسايه قربان قنقى حال اوزره وقنقى جهتدن اولورسه اولسون ديمكدر و بعضا . انى .
من اين معناسنه اولور نته كيم ﴿انى لك هذا﴾ قول شريفى . يا مريم من اين لك هذا الرزق الاتى
كل يوم . مفادنده در ومصنفك . وانى يستعمل الخ . قولى . انى . كلمه سى اشبو معنيين بيننده مشترك وياخود
احدهماده حقيقت واخرده مجاز اولمقلغه احتمالنى مشعردر وكذلك قول مذكور بعض نحاة
. انى . من اين معناسنه اولميوب بلكه اين معناسنه اوله رق لكن استعمالده من كلمه سيله ايراد اولنور
بوده يا ظاهر اولور شاعرك * من اين عشرون لنا من انى * قولى كبى . من انى . من اين لفظنى مؤكد
اولوب . من . ظاهردر وياخود مقدر اولور مثلا . انى لك هذا . قولى . من انى لك . تقديرنده
اولوب . من اين لك . معناسنده در ديو قائل اوله رق بين النحات واقع اولان اشبو اختلافدنناشى

مذهبنه انطباق ايچون اولوب . قد يستعمل بمعنى من اين سواء كان ذلك من جهة اضمار
من او بدونه . يعنى بو استعمال كركسه من كلمه سنك اضمارى جهتندن اولسون وكركسه بدون الاضمار
اولسون ديمك اولور و . اين . ايله . من اين . بيننده فرق اول كندوسنده برشى حاصل اولان وثانى
كندوسندن برشى كلان مكانك طلبى اوله رق حاصلى . اين زيد . لفظى زيدك قنقى محلده اولديغى
ومن اين زيد . زيدك مجيئى قنقى محلدن ايدوكنى سؤالدر واشبو كلمات استفهاميه دائر مسرود اولان
كلامدن ظاهر اولور كه كلمات مذكوره دن بعضيلرى طلب تصديقه مختصدر هل كبى و بعضيلرى
طلب تصوره مختصدر سائر اسماء استفهاميه كبى و بعضيسى طلب تصديق وتصور بيننده مشتركدر
همزه كبى زيرا همزه استفهامده عراقت واصالتى اولديغى جهتله طلب تصديق وتصوردن
هر برلرى ايچون اتيان اولنور وهمزه نك اشبو اصالتندن ايچون معناى استفهامى متضمن اولمسى
كندوسنده اصل اولان ام كلمه سندنصكره سائر كلمات استفهامك وقوعى جائز اولوب فقط وقوع
همزه جائز دكلدر مثلا ﴿ام هل تستوى الظلمات والنور﴾ نظم جليلنده ام كلمه سندنصكره هل
و ﴿ام من هذا الذى هو جند لكم﴾ قول شريفنده من و ﴿اماذا كنتم تعملون﴾ آيتنده ماوشاعرك
* ام كيف ينفع مايعطى العلوق به * رئمان انف اذا ماضن باللبن * قولنده كيف واقع اولمشدر
. علوق . بر ناقه دركه ولدنك غيريه عطف وميل ايله امزرمك استيوب نه قوقليه رق امزرمه يه
. رئمان . ميل وعطف معناسنه اولوب . يقال رامت الناقة ولدها رئمانا . اى احبته . ضنت . بخل
معناسنه در . رئمان . رفع ايله . ما . دن بدل اولوب جرايله ضمير مجروردن بدل ونصب ايله يعطى ايچون مفعول
وياخود محل ضميردن بدل اولمسى مرويدر معناى بيت بلكه ناقۀ علوقك ديكر ناقه نك كوچكنه اعطا
وسماحت ايلديكى رئمان انف يعنى شم محبت مادامكه امزرمكدن استنكاف ايله ابنه ضنت وممانعت
كوستردكى صورتده نه كيفيتده نفع ويرر ديمكدر بو بيت برشيئ جبلى وعد ايدوب بعده عدول ايله
انجاز وعد ايتميان كمسه حقنده انشاد اولنور مدى بو مقامده يعنى ما قبل استفهامده واقع اولان
ام كلمه سى من غير اعتبار الاستفهام بر كلامدن كلام آخره انتقال ايچون اولان بل معناسنه در بو صورتده
ام مذكوره نه متصله ونه منقطعه اولور ﴿ام انا خير من هذا الذى هو مهين﴾ نظم جليلنده
اولان ام كلمه سى كبى زيرا معناى شريفى . بل انا خير من هذا الذى هو حقير . ديمكدر وبو تحقيق
ايله يعنى بو مقامده ام من غير اعتبار الاستفهام بل معناسنه اولمسيله ناصر الدين ترمذينك ﴿اكذبتم
بآياتى ولم تحيطوا بها علما ام ماذا كنتم تعملون﴾ قول شريفنده اكرام متصله در دينلسه ام متصله ده
احد متساويين ام وآخرى همزه ولى ايتمك شرط اولوب بو آيتده ايسه همزه نك ولى ايتديكى كذبتم اولديغى
حالده مساويسى عدم تكذيب اوله رق همزه نك ولى ايتديكى بونك غيرى اولمسيله شرط مذكور
موجود دكلدر واكر بل وهمزه معناسنه اوله رق منقطعه يه حمل اولنسه مابعدنده ماى استفهاميه نك
وقوعنده وجه يوقدر زيرا استفهامدن استفهام اوله مز ديديكى سؤال مضمحل اولور يعنى نظم
مذكورده اولان ام اعتبار استفهامدن عارى اولمسيله نه متصله ونه منقطعه اولوب بلكه مجرد بر كلامدن
كلام آخره انتقال ايچون اولان بل معناسنه در بو صورتده اشبو سؤالدن جوابده بعضيلرينك
ام متصله اوله رق معنى . اكذبتم ام لم تكذبوا واذا لم تكذبوا فاى شيئ كنتم تعملون . اولوب
بو صورتده همزه احد متساويين اولان كذبتم اوزرينه وام مساوئ آخر اولان مقدر لم تكذبوا يه
داخل اولمش اولور ديو اعتسافنه حاجت يوقدر زيرا بو صورتده بدون عاطف حذف معطوف
ومن غير دليل حذف شرط وحذف فاء جزائيه واردر قال رحمه الله (ثم ان هذه الكلمات كثيرا
ما يستعمل فى غير الاستفهام) بعد ذا معلوم اوله كه اشبو ذكر اولنان كلمات استفهاميه چوق
كره بمعونة القرائن استفهامك غيرى مناسب مقام اولان معانيده دخى استعمال اولنور شارح
رحمه الله بيورورلركه بو مجازك تحقيق كيفيتى وانواع مجازك قنقى نوعندن اولديغى براحدك اطرافنده
دوران ايتديكى مباحثندندر يعنى اسلافدن هيچ برسى بوكا دائر برشى بيان ايتمشلردر عبد الحكيم

سیالکوتی رحمه الله دیمشدر که مصنفك ظاهر کلامی وشارحك اشبو بیانی کلمات مذکوره نك شو
معانیده استعماللری جمله مجاز اولمسنی اقتضا ایدر ایسه ده تحقیق اولان معانئ مذکوره بی اراده بعضاً
بطریق المجاز و بعضاً بطریق الکنایه و بعضاً مستتبعات کلام اولمق طریقیله اولور بونك
تفصیلنی قاضی حاشیه سنده . کیف تکفرون . نظم جلیلنك تفسیرنده اتیان ایلدیکنی محشئ مشار الیه بیان
ایلمشدر . مستتبعات . من غیر تعلق قصد المتکلم ضمن مدلولات مطابقیه ده فهم اولنان معانئ تضمنیه
والتزامیه در قال رحمه الله (کالاستبطاء نحو کم دعوتك) یعنی کلمات مذکوره نك مستعمل
اولدیغی معانی مثلا استبطاء کیدر . استبطاء . دعوته اجابتده بطئ وکران جان عد ایلمکدر
مثلا برکسه دفعات ایله اولنان دعوته اجابت ایتامسیله . کم دعوتك . درسین زیرا بوندن مراد قاچ
دفعه دعوت اولندیغی استفهام اولیوب بلکه مراد مخاطبك مرات ایله دعوت اولندیغی حالده
بطؤ اجابتندن شکایت وحث وترغیب اجابتدر ونظم جلیلده ﴿ ام حسبتم ان تدخلوا الجنة حتى
یقول الرسول والذین آمنوا معه متى نصر الله ﴾ قول شریفی دخی بو قبیلدندر بعد مجئ الایات انبیاء
عظام علیهم السلام اوزرینه امم سالفه نك اختلافنی بیاندنصکره مخالفلر ایله ثبات اوزره تشجیع
ایچون نبی علیه السلام ایله مؤمنینه خطابدر . ام منقطعه اولوب بل وهمزۀ انکار ایله مقدردر مفهوم
نظم جلیل . ام حسبتم ان تدخلوا الجنة . یعنی سزلر جنته دخول ایتمککزی ظن وقیاس ایدرمیسکز
یعنی ایتمزسکز وظن ایتمکز لایق دکلدر ﴿ ولما یأتکم مثل الذین خلوا من قبلکم ﴾ والحال سزدن
اول کلان امم سالفه نك شدتده مثل اولان حاللرینك مثللی سزه واصل اولمدی . مستهم البأساء
والضراء . على الاستئناف انلرك حالنی بیاندر یعنی انلری بأسا وضرا مس ایتدی بأسادن مراد فقر
شدید وضرادن مراد مرض ووجعدر . وزلزلوا . دخی انلره اصابت ایدن شدائد سببیله ازعاج شدید
ایله ازعاج اولندیلر یعنی انواع بلا وشدائددن ادراك قلق واضطراب ایله حیرت وهیماننده قالدیلر
. حتى یقول الرسول والذین امنوا معه متى نصر الله . تناهئ شدت واستطالۀ مدتدنناشی حبال
صبرلری منقطع اولوب حتا که جناب رسالتپناه ایله معیت جلیلهلرنده بولنمق شرف عالیسنی احراز ایدن
اهل ایمان تأخر نصره مبنی استبطاء . متى نصر الله . یعنی بزه نصر الهی نوقت واصل وبوشدائد
نه زمان زائل اولور دیدیلر زیرا زمان شدت هرنقدر قصیر اولسه عین مبتلاده طویل اوله رق
لامحاله استبطاء نصر ایدر ﴿ الا ان نصر الله قریب ﴾ بطریق الاستئناف قول تقدیریله جناب باری
عز اسمه طرفندن جواب اولوب ظرف باریدن قرب زمان نصرتله تبشیر اولندیلر الحاصل بو نظم
جلیلده دخی . متى . استبطا ایچوندر وسقطك * الام وفیم تنقلنا رکاب * ونأمل ان یکون لنا اوان *
بیتنده دخی . الام . و . فیم . استبطا ایچوندر اصلی . الى ما . و . فیما . اولوب مالفظی دخول حرف
جردنناشی وجوباً الف حذف اولنوب الفه دلالت ایتمك اوزره فتحه ابقا اولنمشدر * الى متى وفیما
ذا تسیر بنا هذه المطایا * مفهومنده اولوب شاعر مرقوم استطالۀ مدت سفرله نقل مطایانی
استبطا ایلمشدر . نأمل . نرجو معناسنه اولوب اواندن مراد وقت انقطاع سفردر قال رحمه الله

(والتعجب نحو * مالی لا ارى الهدهد * والتنبیه على الضلال نحو * فاین تذهبون * والوعید
کقولك لمن یسئ الادب الم اؤدب فلانا اذا علم ذلك) وکلمات مذکوره نك استفهامك غیری اوله رق
استعمال اولندیغی معانیدن بری دخی معنای تعجبدر مثلا حضرت سلیمان علیه السلامك ﴿ مالی لا ارى
الهدهد ﴾ قول شریفلری بو معنایه محمولدر زیرا عدم رؤیت بعضاً جانب رائیدن و بعضاً جانب
مرئیدن اولمسیله اکر حضرت سلیمان علیه السلامك بو قولی کندی جانبنده عدم رؤیتی موجب
اولان حالدن استفهام دینلورسه بو صورتده استفهامك حقیقته حملی ممکن اولمز زیرا کندی حال
نفسندن استفهامده برمعنی یوقدر بو صورتده تعجبدن مجاز اولور واکر جانب هدهدده عدم
رؤیتی موجب اوله جق مثلا موجود اولمسیله یا برمانع رؤیت اوله جق ساتر کبی برحالدن استفهام اولورسه
بو صورتده استفهام حقیقتی اوزره اولمق جائز اوله رق اکر بوندن تعجب قصد اولنوب ومعنای

حقیقی یه

حقیقی یی اراده مجرد تصور روانتقال ایچون اولورسه کنایه اولور واکر مع التعجب معنای حقیقی
قصد اولنورسه تعجب مستتبعات کلامدن اولور وکلمات مذکوره نك استفهامك غیری مستعمل
اولدیغی معانیدن بری دخی تنبیه على الضلالدر که مخاطبك ضلال وطریق مستقیمی ترکی اوزرینه
تنبیهدن عبارهدر ﴿ فاین تذهبون ﴾ قول شریفی کبی زیرا مراد موضع ذهابدن سؤال اولمیوب
بلکه کفارك ضلال وترك طریق مستقیملرینه تنبیهدر ومعانئ مذکوره دن بری وعیددر که مراد
استفهام اولمیوب بلکه مخاطبی تهدید وتخویف اولور بوده استفهام اولنان شی مخاطب مسیئك
معلومی اولدیغی تقدیرده جریان ایدر شخص مسیئ آخر حقنده اجرا اولنوب معلوم مخاطب اولان
تأدیبدن سؤال ایله فرضا اسائت ادب ایدن کسه یه . الم اؤدب فلانا . یعنی فلان کسه یی تأدیب
ایتدیمی دیرسین حالبوکه فلان مذکورك تأدیبی مخاطبك معلومی اولمسیله مراد تأدیب فلان معلوم
مخاطب اولوب اولمدیغی سؤال اولمیوب بلکه مخاطب مسیئی ترهیب ایچون وعیددر قال رحمه الله

(والتقریر بایلاء المقرر به الهمزة کمامر) ومعانئ مذکوره دن بری تقریر اولوب . تقریر . بعضاً
تحقیق وتثبیت معناسنه و بعضاً مخاطبی معلومی اولان شیئی اقرار اوزرینه حمل واقراره الجا ومضطر
ایتمك فحواسنه اطلاق اولنور و بو مقامده مصنفك مقصودی اشبو معنای ثانیدر وکلمات مزبوره
اشبو معنای تقریرده استعمال اولندیغی صورتده مقرر بهك یعنی اقراری قصد اولنان شیئك همزه یی
ولی وتعقیب ایتمسی شرطدر نته کیم حقیقت استفهامده مسؤل عنهك همزه یی ولیی شرط اولدیغی
مرور ایتمشدر مثلا مخاطبی فعل ضربی اقرار اوزرینه حمل مراد ایلدکده . اضربت زیدا . یعنی
سن زیدی ضرب ایتدکمی دیرسین وفاعلی تقریر مراد ایلدککده . اانت ضربت . یعنی سنمی ضرب
ایتدك ومفعولی تقریر مراد ایلدکده . ازیدا ضربت . یعنی زیدیمی ضرب ایتدك دیرسین وحرف
واسطهسیله . ابزید مررت . وتقریر حال سیرده . اراکبا سرت . قوللریله امثالیده بویلهدر
وحکایه واقع اولان ﴿ اانت فعلت هذا بآلهتنا یا ابراهیم ﴾ نظم جلیلی دخی کندوسنده همزه تقریر
فاعل ایچون قلنان مواضعدندر چونکه مراد کفار حضرت ابراهیم علیه السلامی کسر اصنامك
وقوعنی اقرار اوزرینه حمل اولمیوب بلکه مرادلری کسرك حضرت ابراهیم علیه السلامك کندوسندن
صدورنی اقرار ایتدرمکدر زیرا نه کیفیتده اقرار فعل مرادلری اولهیدی اولورکه . اانت فعلت هذا .
قوللرنده فعله اشارتله کأن . اانت فعلت بهذا ام غیرك . دینلوب حضرت خلیل الله دخی . بل فعله
کبیرهم . جوابنی اتیان بیوردیلر اکر مراد فعلی تقریر اولمق لازمکلسه جوابده . فعلت . ویاخود
. لم افعل . بیورلمق اقتضا ایدردی ومصنف ایضاحده نظم مذکورده استفهامی تقریره حمل
اوزرینه سوق کلام ایله بونك اصلی اوزرینه حمل اولنمسی نیچون جائز اولمزکه سباق کلامده
کسر اصنامك حضرت ابراهیم طرفندن وقوعی نزد کفارده معلوم اولدیغنه دلالت ایده جك برشی
یوقدرکه حتی استفهام معلوم لازمکله رك حقیقت استفهامه حملی ممتنع اولمسیله تقریره حمل اولنسون
دیو اعتراض ایتمسیله بو اعتراضدن جوابده دینلدیکه کسر اصنام فعل ابراهیم علیه السلام
اولدیغنه دلیل ماقبل آیتدرکه جناب خلیلدن کفار اعراض وتولی ایتدکدنصکره ﴿ تالله لاکیدن
اصنامکم ﴾ قوللریله شکست اصناملرینه اجتهاد ایچون قسمله ابراز عزیمت بیوردیلر بعده کفار کسر
اصنامی معاینهلرنده بعضیسی بعضیسنه ﴿ من فعل هذا بآلهتنا انه لمن الظالمین ﴾ دیوب کفاردن دیکر
بعضیلر ﴿ سمعنا فتى یذکرهم یقال له ابراهیم ﴾ یعنی اصنامه شتم وتعییب ایدر برفتی ایشتدککه اسمنه
ابراهیم دینلور ظن ایدرزکه انك فعلیدر دیدیلر وفی تفسیر القاضی . سمعنا فتى یذکرهم ای یعیبهم
فلعله فعله . بو صورتده ظاهر اولان کسر اصنام فعل ابراهیم علیه السلام اولدیغی دلالت عزیمت
وقسم واصنام حقنده اجرا بیوردقلری قدح وذمدن کفارك معلومی اولمسیدر وبرده مرویدرکه
کفار حضرت ابراهیم علیه السلامدن فرار ایدوب جناب خلیلی بیت اصنامده براقش اولدقلری
حالده کسر اصنامه تصدیلری مشهودلری اوله رق منع وکف ایچون اقبال ومراجعتده

سرعت ایلدیلر بو روایته کوره شکست اصنام فعل ابراهیم اولدیغی بالمشاهده معلوم کفار اولمسنده ارتیاب اوله‌مز مصنفك · بایلاء المقرر به الهمزة · قولندن مرادی تقریر همزه ایله اولدیغی صورتده دیمك اولوب زیرا تقریر همزه‌یه مختص اولمیه‌رق فقط مایقرر بهك همزه‌یی ولینی اعتبار همزه‌یه مخصوصدر چونکه همزه فعل وفاعل و مفعول وغیریلرینی تقریر ایچون کلدیکی حسبیله بونلردن قنقیسنی تقریر اولدیغنك بیننی فرق ایتمك اعتبار ایلا ایله اولور لکن کلمات باقیه بویله دکلدر زیرا هل طلب تصدیقه مختص اولمسیله نفس حکمی تقریر ایچون اولور ﴿ هل ثوب الکفار ﴾ کبی معنی · هل جوزی الکفار بالثواب · دیمکدر و اسماء استفهامیه فی الاصل کندولریله سؤال اولنان شیئی یعنی مدلوللری اولان زمان ومکان وحالی تقریر ایچون اولوب بو جهتدن ثانیی ایلا تصور اولنمز ﴿ کم آتیناهم من آیة ﴾ و · ماذا فعلت بفلان · و · من الذی قتلته · کبی قال رحمه الله (والانکار کذلك نحو * اغیر الله تدعون *) مجرور اوله‌رق التقریر اوزره معطوفدر و · کذلك · قولی انکاردن حال اولوب · حال کون الانکار مثل التقریر فی حدیث الایلاء · دیمکدر یعنی کلمات استفهام تقریر کبی انکار معناسنده دخی مستعمل اولوب تقریرده اولدیغی مثلاو اشبو انکارده دخی اکر انکار همزه ایله اولورسه منکر اولان کرك فعل و کرك فاعل و کرك سائر هرنه ایسه همزه‌یی ولی ایتمسی شرطدر ﴿ اغیر الله تدعون ﴾ کبی وهمزه‌نك غیری کلمات استفهامیه‌نك دخی انکار ایچون کلمسی صحیح ایسه ده ایلا شرط دکلدر زیرا کلمات سائرهٔ استفهامیه همزه‌ده جاری اولدیغی مثلاو انکار فعل و فاعل وغیریلری ایچون اولمیوب بلکه یا فقط انکار تصدیق ایچون اولور هل کبی ویاخود مدلولاتنك انکاری ایچون اولور اسماء استفهامیه کبی مثلا · ماذا یضرك اذا فعلت · قولنك معناسی شیء مانك مخاطبه مضر اولدیغی انکار اولوب بوندن انکار ضر لازمکلور و کذلك · من ذا فعل کذا · قولنك معناسی شخص مانك فاعل اولمسنی انکار اولوب بوندن انکار فعل لازمکلور و · کم تدعونی · قولنك معناسی مرات ایله دعوتی انکار اولوب بوندن انکار دعوت لازمکلور و · کیف تؤذی اباك · قولندن مراد ایذانك واقع اولدیغی حالی انکار اولوب انکار ایذا لازمکلور وشعرده * ونصبو الی رند الجس وعراره * ومن این تدری ماالعرار من الرند * واقع اولوب مکان دراتی یعنی ناقه‌نك بونلر معلومی اولمسنی انکار اوله‌رق بوندن نفی درایت لازمکلور · نصبو · میل معناسنه‌در · عرار · عراره‌نك جمعی اولوب طیب الرائحه برنباتك اسمیدر و · رند · فتح ایله شجر بادیه‌دن طیب الرائحه برشجردر واما همزه ولی ایدن شیئك انکاری ایچون اولوب مثلا امرء القیس · ایقتلنی والمشرفی مضاجعی · قولنده مراد فعل قتلی انکاردر زیرا شاعر · والمشرفی مضاجعی · قولنك اتیانیله فعل قتلك وقوعنه مانع اولان مضاجعهٔ سلاحی ذکر ایلمشدر واکر بعض اوهامه سبق ایتمش اولدیغی اوزره مراد انکار فاعل اوله‌رق یعنی فعل قتل متحققدر لکن فاعل مخاطب اولمیوب ومخاطب بوفعل کندوسندن تصور اولنور مقوله‌دن دکلدر دیمك اولسه ایدی · والمشرفی مضاجعی · قولیله مانع فعلك ارادنه محتاج اولمزایدی ومثلا ﴿ اهم یقسمون رحمة ربك ﴾ قول شریفنده همزه انکار فاعل ایچوندر زیرا منکر اولان انلرك قاسمین اولمسی اولوب نفس قسمت دکلدر یعنی مقصود انلرك ﴿ لولا نزل هذا القرآن علی رجل من القریتین عظیم ﴾ قوللرینی رد وامر نبوتی مدبرین وقسمت رحمت الهیه ایچون متولین اولمرنی انکار ایچون تخصیص اولدیغی ظاهردر ومثلا ﴿ اغیر الله اتخذ ولیا ﴾ قول شریفنده منکر مفعول اولان غیر الله‌در زیرا منکر اولان جناب باری تعالی شانه حضرتلرینك غیریسنی ولی اتخاذی اولوب یوخسه اتخاذ ولی دکلدر واما ﴿ اتتخذ اصناماً آلهة ﴾ قول شریفنده منکر نفس اتخاذ آلهه اولوب انکچون فعل همزه‌یی ولی ایلمشدر یعنی آیتین بیننده فرق واردر زیرا اولیده منکر اتخاذ ولینك جناب باریتك غیری‌یه تعلقی اولوب اتخاذ ولی دکلدر وقول ثانیده منکر آلهه‌یه متعلق اولان اتخاذ اولوب ذکر اصنام توبیخلرنده مبالغه وکمال جهللرینه دلالت ایچوندر ومثلا · اراجلا اسیر الیه · قولنده اولان حال کبی زیرا انکار اولنان راجلا وماشیاً

سیری اولوب نفس سیر دکلدر سائر متعلقات فعل دخی بونلره مقیسدر و · ازیدا ضربته · امثالی بحسب تقدیر المفسر انکار مفعول و انکار فعلدن هر برلرینه محتمل اولوب متقدم تقدیریله · اضربت زیدا ضربته · دینلور ایسه انکار فعل و · ازیدا ضربت ضربته · دینلورسه انکار مفعولدر و ﴿ ابشرا منا واحدا نتبعه ﴾ قول شریفی انکار مفعول ایچون اولوب مفسر مفعولدن صکره مقدر اوله‌رق · ابشرا منا واحدا نتبع نتبعه · تقدیرنده اولور زیرا انلر مطلقا اتباعی انکار ایتمیوب بلکه جنسیتده مثللری اولان بشره اتباع ایتمکلکی انکار ورسولك جنس آخر اولان ملئکه‌دن اولمسنی طلب ایلدکلرینه سیاق کلام دلالت ایدر وکذلك · انت ضربت · امثالی مرفوع مضمر فعل اوزرینه تقدیم اولنورسه بعضاً تقدیمك تخصیصه حملیله نفس فاعلی انکار و بعضاً تقدیمك مجرد تقویٔ حکمه حملینه حکمی انکار ایچون اولور صاحب مفتاح سورهٔ یونسده ﴿ افانت تکره الناس ﴾ و ﴿ افانت تسمع الصم ﴾ قول شریفلرینی تقویهٔ حکم انکار قبیلندن قیلوب مخاطب نبی علیه السلام اوله‌رق ونبی علیه السلام نه جناب باری ایله اکراه ناس واسماع اصمده اشتراکنی ونده بونکله انفرادنی اعتقاد ایتدیکنده نظر ایلمشدر وصاحب کشاف تخصیص قبیلندن قیلوب رسول علیه السلامك ایمان ناسه فرط شغف ومحبت وتبالغ حرص ورغبتی جهتیله کأن اکراه ناس واسماع اصم اوزرینه قدرتی معتقد منزله‌سنده اولدیغنه نظر ایلمشدر سؤال اولنورسه که همزهٔ انکار حرف نفی منزله‌سنده اولوب وحرف نفیی ولی ایدن شی قطعاً وجزماً مفید تخصیص اولدیغی مرور ایتمشیدی بوصورتده سکاکی نظم مذکوری توجهله تقوی‌یه حمل ایله تخصیصه حمل ایتمز جوابنده دیرزکه تسلیم ایدملکه همزه انکارده حرف نفی منزله‌سنده اولسون لکن سکاکی حرف نفیی ولی ایدن ایله غیریسی بیننی فرق ایتمیوب بلکه کرك نفیی ولی ایدسون وکرك ایتمسون جمله‌سی عندنده اکر مقدم مضمر اولورسه تقوی وتخصیصه محتمل واکر مظهر منکر اولورسه تخصیصه واکر مظهر معرف اولورسه تقوی‌یه متعیندر وسکاکی تقدیمك مفید تخصیص اولدیغی بحثنده بوتفصیلك تذکرنه · ایاك ان یزول عن خاطرك التفصیل الذی سبق فی نحو انا ضربت وانت ضربت وهو ضرب من احتمال الابتداء واحتمال التقدیم وتفاوت المعنی فی التوجیهین · عباره‌سیله اشارت ایدرك بعده · فلا تحمل نحو قوله تعالی ﴿ آلله اذن لکم ﴾ علی التقدیم للتخصیص فلیس المراد ان الاذن ینکر من الله دون غیره ولکن احمله علی الابتداء مراداً منه تقویة الانکار · دیمشدر یعنی · انا ضربت اه · امثالنك ابتدا وتقدیمه محتمل اولوب واشبو توجیهنده معنالرك تفاوت وعدم اتحادنه دائر مسبوق اولان تفصیلاتك عدم نسیانیله تنبیه ایلدکدنصکره بوکلامه تفریع ایدرك دیمشدرکه امدی ﴿ آلله اذن لکم الایه ﴾ نظم جلیلنك امثالی تخصیص ایچون تقدیمه حمل اولنوب‌ده مراد اذن ورخصت جناب باریدن اولوب غیریسندن اولمدیغی انکاردر ظن اولنمسون زیرا معلومدرکه معنای نظم انلرك قائل اولدقلری تحلیل وتحریمده قبل الهیدن اذن اولمقلغنك انکاری اوزرینه اولوب یوقسه بواذن غیریسندن واقع اولوب‌ده طرف الهی‌یه اضافه ایلمش اولمسنه مبنی دکلدر بلکه نظم مذکور امثالی مفید تقوی اولان ابتدایه محمول اوله‌رق مراد حکم انکاری تقویه‌در وسکاکینك نظم مذکورده اولان بوکلامی بومثلاو ترکیبك عند مساعدة المعنی تقدیم وانکار نفس فاعله حملی ممکن اولمسنی موهم اولوب بو ایسه مظهر معرفك اعتبار تقدیمه محتمل اولمدیغنه ذهاب سابقنك خلافی ایسه‌ده کأن بوکلامی مذهب قومه بنا ایلمشدر زیرا شیخین یعنی عبد القاهر وجار الله مظهر معرفده اعتبار تقدیم وافادهٔ اختصاصك جوازنه ذاهب اولمشلردر مفهوم نظم جلیل ﴿ قل ارأیتم ما انزل الله لکم من رزق فجعلتم منه حراماً وحلالاً قل آلله اذن لکم · فی التحریم والتحلیل حیث جعلتم مما رزقکم الله حلالاً وحراماً وقلتم مافی بطون هذه الانعام خالصة لذکورنا ومحرم علی ازواجنا · ام علی الله تفترون · فی نسبة ذلك الیه ﴾ اوله‌رق مفادی معلومدر زیرا انلر بعض حلال اولان شیئی تحریم ایدوب مثلا

ندر ایچون صحرایه اطلاق ایلدکلری ناقه که ۰ سائبه ۰ تعبیر ایدرلر ایدی بوکا قطعاً بحیرة و سودنی ایچمزلر و بو امثال بعض انعام وحرثدن انتفاعی تحریم و بعضاً نسا ایچون حرام عدیله ذکوره تخصیص ایدرلر ایدی ۰ ارایتم ۰ اخبرونی معناسنه‌در ورزقك منزل اولمسی سماده مقدر واسباب سماویه اولان مطر وشمس و قمر امثالیله محصل اولمسی اعتباریله‌در و ۰ لکم ۰ قولنده اولان لام انتفاع ایچون اولمسیله رزقدن مراد رزق حلال اولدیغنه دالدر بناء علیه ۰ فجعلتم ۰ قولیله مظهر توبیخ اولمشلردر

قال رحمه الله (ومنه * الیس الله بکاف عبده * ای الله کاف ونفی النفی اثبات وهذا مراد من قال ان الهمزة فیه للتقریر بما دخله النفی لا بالنفی) و ﴿الیس الله بکاف عبده﴾ قول شریفی دخی همزه‌نك انکار ایچون مجیئی قبیلندن اولوب ۰ الله کاف عبده ۰ مفادنده‌در زیرا انکار نفی نفیی نفی اولوب ونفی نفی اثباتدر الحاصل معنای انکار نفی اولوب وادات نفی اولان لیس اوزره مفید نفی اولان همزهٔ انکاری داخل اولدیغی کبی ثبوت کفایتی مفید اولور و بو صورتده انکار نفی مقصود بالذات اولمیوب بلکه ابلغ وجه اوزره اثباته وسیله در وبعضیلرینك بو نظم جلیلده همزه مدخول نفی اولان ۰ الله کاف ۰ قولنی تقریر یعنی جناب باری عبد ونبیسی اولان حضرت پیغمبر ذیشانه کافی اولدیغی اقراره مخاطبی حمل ایچوندر یوخسه ۰ لیس الله بکاف عبده ۰ نفیی تقریر ایچون دکلدر دیمکدن مرادی بو معنادر و ﴿الم نشرح لك صدرك﴾ و ﴿الم یجدك یتیماً﴾ قول شریفلری امثالی دخی بو وجهله‌در وهمزهٔ مذکوره‌یه بروجه مشروح بعضاً انکار و بعضاً تقریر ایچوندر دینلوب بو اطلاقك ایکیسی دخی حسندر امدی بو کلامدن معلوم اولور که تقریر اولنان شی مدخول همزه اولان حکم اولمق واجب اولمیوب بلکه او حکمدن نفیاً ویا اثباتاً معلوم مخاطب اولان شی اوله‌رق ﴿انت قلت للناس اتخذونی وامی الهین﴾ قول شریفی دخی بوکا محمولدر زیرا همزه حکم مذکوردن عیسی علیه السلامك معلومی اولان شیئی یعنی عدم قولی تقریر ایچون اوله‌رق یوخسه قومنه اتخاذ ایله امری قائل اولمش اولمسنی تقریر ایچون دکلدر

قال رحمه الله (ولانکار الفعل صورة اخری وهی نحو ازیدا ضربت ام عمروا لمن یردد الضرب بینهما) مصنف رحمه اللهك مرور ایدن والانکار کذلك قولی صورت انکار فعل فعلك همزه‌یی ولی ایتمسی اوزرینه دال اولوب حالبوکه انکار فعل ایچون فعلك همزه‌یی ولی ایتدیکی دیکر بر صورت اولمسیله بو صورته اشارت ایچون بیوررلر که انکار فعل ایچون بر صورت اخری دخی واردر که بوده مثلا زید وعمرو بیننده ضربی تردید ایدوب زید وعمروك غیری‌یه تعلقنی اعتقاد ایتمیان کمسه‌یه استفهام انکاری ایله ۰ ازیدا ضربت ام عمروا ۰ دینلمسی امثالیدر زیرا ضربك بونلردن ایکیسنه دخی تعلقنی انکار ایتدیکك کبی اصلا ضرب اولمدیغی بیان ایتمش اولورسون زیرا ضرب ایچون تعلق ایده جکی بر محلدن لازم اولمسیله محلی نفی اولندیغی کبی اصل ضرب دخی نفی اولنمش اولور و ﴿قل آالذکرین حرم ام الانثیین اما اشتملت علیه ارحام الانثیین﴾ قول شریفی دخی بو قبیلدن اوله‌رق همزه‌یی ولی ایدن مفعول اولمسیله برابر غرض اصل تحریمی انکاردر ذکریندن مراد ذکرین ضأن ومعز وانثیین‌دن مراد بونلرك انثییدر مشرکون بعضاً ذکور و بعضاً اناث انعامی و بعضاً بونلردن حاصل اولان اولاد ذکور ویا اناثی ویاخود مخلوطاً جمله‌سنی تحریم ایدرل بو تحریمی جناب حقه اضافه ونسبت ایدرلر ایدی بناء علیه اشبو نظم جلیل ایله جناب باری قول ایشانی انکار بیورمشدر که معنی اکر تحریم واقع اولسه حرام اولان یا ذکرین ویاخود انثیین ویاخود ارحام انثیینك مشتمل اولدیغی اولاد اولوردی حالبوکه بونلردن هیچ برنده حرمت اولمامسیله اصلا حرمت یوقدر دیمك اولور ذکر اولنان مثال ونظم جلیلده همزه‌یی مفعول ولی ایلدیکی کبی فاعلك ولی ایتمسی دخی بو وجهله اولوب مثلا ضربی زید وعمرو بیننده تردید ایدوب ۰ الضارب اما زید واما عمرو ولا غیرهما ۰ اعتقادنده بولنان کمسه‌یه ۰ ازید ضربك ام عمرو ۰ دینور همزه انکار ایچون اولوب سنی نه زید ضرب ایلدی

ونه عمرو دیمك اوله‌رق مراد اصلا ضرب وقوعبولمدی دیمك اولور زیرا فعل مذکور بر فاعله محتاج اولوب ومخاطب زید ایله عمروك غیریدن واقع اولمدیغی مقر اولمسیله بونلردن دخی نفی وانکار اولندیغی کبی ضارب اولمدیغی مستبان اوله‌رق اصل ضربك وقوعی انکار اولنمش اولور وفاعلك غیریده ۰ فی اللیل کان هذا ام فی النهار ۰ و ۰ افی السوق کان هذا ام فی المسجد ۰ امثالیده بویله‌در

قال رحمه الله (والانکار اما للتوبیخ ای ما کان ینبغی ان یکون نحو اعصیت ربك اولا ینبغی ان یکون نحو اتعصی ربك) واستفهامدن مستفاد اولان انکار یا مخاطبی زمان ماضیده کندوسندن صادر اولان بر امر اوزرینه توبیخ ایچون اولوب مراد ۰ ما کان ینبغی ان یکون ذلك الامر الذی کان ۰ یعنی واقع اولان امرك اولوجهله وقوعی لایق اولمدی دیمك اولور وبو معناجه توبیخ انکاری ماضیده واقع اولان امر حقنده جریان ایدر * اعصیت ربك * کبی زیرا مخاطبدن عصیان واقعدر امدی بو استفهامده تثبیت معناسنه تقریر یعنی مخاطبی سن البته عصیان ایتدك دیو اقراره حمل ایله برابر بونك وقوعی لایق اولمدی معناسنده توبیخ وانکار دخی واردر که ۰ لم کان العصیان وما کان ینبغی ان یقع ۰ مفهومنده‌در مصنفك ۰ ای ما کان ینبغی ان یکون ۰ قولنده برنجی ۰ کان ۰ ناقصه اوله‌رق اسمی انکار اولنان امر وخبری ینبغیدر وایکنجی ۰ کان ۰ تامه اولوب فاعلی ینه امر مذکوردر وابو علاء معرینك ۰ افوق البدر یوضع لی مهاد ۰ ام الجوزاء تحت یدی وساد * قولی دخی اشبو ۰ ما کان ینبغی ۰ معناسنه انکار توبیخی‌یه محمولدر شویله که استفهام تقریر ایچون اولمسیله برابر مرتبه‌سی بدردن عالی اولدیغی ادعا ایله شائبهٔ انکاردن خالی دکلدر زیرا شاعر مرقوم ادعاء وافتخاراً فراشی فوق بدرده اولدیغی تقریر وتثبیت ایتمسیله برابر ام منقطعه ایله بوندن اضراب وجوزایی وسادی قلمق درجه‌سنه ترقی ایلمشدر زیرا زعم اولندیغی اوزره جوزا فلك ثامنده و بدر فلك اولده‌در ویاخود انکار توبیخی ۰ لا ینبغی ان یکون ۰ معناسنه اولوب همزه‌نك داخل اولدیغی شیئك حدوث وتحقق مضمونی لایق وروا اولمز دیمك اولور وبو معناجه انکار توبیخی زمان حال واستقبالده وقوعبوله‌جق امر حقنده جریان ایدر دیمك اولور ۰ اتعصی ربك ۰ کبی مراد تحقق عصیان لایق اولمز دیمکدر

قال رحمه الله (او للتکذیب فی الماضی ای لم یکن نحو * افاصفیکم ربکم بالبنین * او فی المستقبل ای لا یکون نحو * انلزمکموها *) ویاخود انکار ماضیده تکذیب ایچون اولوب همزه‌نك مدخولی اولان شیئك مضمونی زمان ماضیده واقع اولمدی معناسنه اولور ﴿افاصفیکم ربکم الخ﴾ نظم شریفنده اولدیغی کبی زیرا کفار حاشا ملائکهٔ کرام بنات اللهدر دیو هرزه‌کوی وادیٔ خذلان اولملریله جناب باری تعالی ذاته عن ذلك بونی نفی ایله ۰ افاصفیکم ۰ بیوردیلر یعنی ربکز تعالی سزی علی وجه الخلوص والصفا افضل اولاد اولان بنین ایله تخصیص ونه حاشا ذات الوهیتیچون دون بنونده اولان بناتمی اختیار ایلدی یعنی بو فعل واقع اولمدی دیمکدر ویاخود انکار مستقبلده تکذیب ایچون اولوب مضمون مذکور واقع اولمز دیمکدر قصهٔ نوح علیه السلامده جناب نبی اللهدن روایة وارد اولان ﴿انلزمکموها﴾ قول شریفی بو قبیلدن اولوب مراد بو هدایت ویاخود حجتی سزه الزاممی ایدرز یعنی قبول هدایت اوزرینه سزه اکراه وبونکله اهتدایه قسر واجبارمی ایلرز حالبوکه سزلر طریق هدایته سلوکدن امتناع ایله کارهون سکز یعنی بزدن بو الزام واقع اولمز دیمکدر و ﴿هل جزاء الاحسان الا الاحسان﴾ قول شریفی دخی اشبو تکذیب فی المستقبل اوزرینه محمول اولوب مدعای کفار اولان حکمی تکذیبیدر چونکه کفار ضلالتقرین اصحاب کرزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتنك آلایش غنادن استغنالرینه نظرله تحقق حشر ومعاد تقدیرنده عالم آخرتده دخی حال فقر واحتیاجده اولملری زعم وادعالرینه مبنی جناب باری کفار تبهکاری تکذیب ایچون ادعا کرده‌لری اولان حکم مذکوری رد ایله دنیاده حسن اعمال ایله اولان احسانك جزاسی انجق آخرتده اجر ومثوبات ایله احسان اولدیغی بیان

بیورلمشدر   وشاعرك * وهل یذخر الضرغام قوتا لیومه * اذا ادخر النمل الطعام لعامه * قولی
دخی بو قبیلدندر . یذخر . یمنع وزننده اولوب یعنی قرنجه برسنه‌لك طعامنی ادخار ایلدیكی وقت
اسد بر كونلك قوتنی ادخار واختیار ایتمز دیمكدر   وبعضاً نفی معناسنه اولان استفهام انكاری
دخی توبیخ ایچون اولور ﴿ وماذا علیهم لو آمنوا بالله ﴾ قول شریفی كبی یعنی انلرك اوزرینه
ایمان وترك نفاقده نه مضرت و وبال واردر دیمك اولوب مراد ذم وتوبیخدر یعنی مراد مجرد ایمانده
وبال ومضرت اولمدیغنی بیان اولمیوب بلكه نفی وبال ایله برابر ذم وتوبیخدر زیرا ایمانده هر برخیر
ومصلحت اولمسیله برابر مراد مجرد نفی وبال اولسه یالكز بونی اخبار حسن اولمیوب بلكه ایمانده
اولان مصالحه دخی تعرض اقتضا ایدردی   قال رحمه الله (والتهكم نحو * اصلوتك تأمرك ان
نترك مایعبد آباؤنا * والتحقیر نحو من هذا والتهویل كقراءة ابن عباس * ولقد نجینا بنی اسرائیل
من العذاب المهین من فرعون * بلفظ الاستفهام ورفع فرعون ولهذا قال * انه كان عالیاً
من المسرفین * والاستبعاد نحو * انی لهم الذكری وقد جاءهم رسول مبین ثم تولوا عنه *)
. استبطاء . اوزرینه معطوفدر یعنی كلمات استفهامیه‌نك مستعمل اولدیغی معانیدن بری دخی تهكمدر
﴿ قالوا یا شعیب اصلوتك تأمرك ان نترك مایعبد آباؤنا ﴾ قول شریفنده اولدیغی كبی چونكه
حضرت شعیب علیه السلام اهل مدینه ﴿ قال یا قوم اعبدوا الله مالكم من اله غیره الی آخر الایة ﴾
منطوق جلیلی اوزره جناب باری‌یه عبادت واصنامدن اعراض ومباعدت وسائر نصایح لوازم
شریعتله تبلیغ احكام نبوت بیوردقلرنده قوم مذكور حاشا نبی ذیشان مشار الیهی سحر واستهزا
طریقیله یا شعیب آبامزك عبادت ایلدیكی اصنامی ترك ایتمكلكمزی تكلیفه صلاتكمی سنكا
امر ایدر دیدیلر یعنی امری صلاته نسبتله بوكا داعی عقلی دعوت ایتمز الا مواظب اولدیغك صلات
جنسندن اولان خطرات و وساوس دعوت ایدر دیمك استدیلر وصلاتی تخصیص بالذكرلری
حضرت پیغمبر مشار الیهك صلاته كثرت مواظبتلرندن نشأت ایتمشدر ومعنای مذكوردن
مستفاد اولدیغی اوزره تقدیر كلام . اصلوتك تأمرك بتكلیف ان نترك . اولوب لفظ تكلیف مقدردر
زیرا ترك قومك فعلی اولوب حضرت شعیب علیه السلامك مأمور اولدقلری قومنه تكلیف تركدر
ومعانی مذكوره‌دن بری تحقیردر مثلا بركمسه‌یی تحقیر ایچون . من هذا . یعنی شو كیمدر دینلور
مراد استفهام اولمیوب شخص محقر اولدیغنی اثبات اولور وتهویل دخی معانی مذكوره‌دن اولوب
مثلا ﴿ ولقد نجینا اه ﴾ نظم جلیلنده علی قراءة ابن عباس رضی الله عنهما . من فرعون . قولنده
. من . كلمهٔ استفهام و . فرعون . مرفوع اوله‌رق حالبوكه حقیقت استفهامده برمعنی اولماسیله
مراد تهویلدر زیرا جناب باری بنی اسرائیلك واصل سرحد سلامت اولدقلری عذابی شدت وفظاعتله
توصیف بیوردیسه تهویل ایچون . من فرعون . قولنی زیاده ایلدی معنی فرعون فرط عتو وشدت
شكیمه ایله نصل ملك جائر اولدیغنی بیلورمیسز برعذابكه اونلاو كیمسه صانع ومعذبی اوله
نه ظن ایدرسكز دیمكدر ومراد تهویل اولدیغی جهتله ﴿ انه كان عالیاً من المسرفین ﴾ قول
شریفنی ایراد ایله كبر واسرافده طبقهٔ علیایه بالغ وطغیان وشقاوتده حد انصافدن متجاوز اولدیغی
اثبات بیورلدی   ومعانی مذكوره‌دن بری استبعاد اولوب نته‌كیم ﴿ فارتقب یوم تأتی السماء
بدخان مبین یغشی الناس هذا عذاب الیم ربنا اكشف عنا العذاب انا مؤمنون انی لهم الذكری
وقد جاءهم رسول مبین ثم تولوا عنه الایه ﴾ نظم جلیلنده وارد اولمشدر مفهوم شریفی جبیم
مشركین ایچون شول وقته ترقب وانتظار ایله كه یوم شدت وقحطده ویاخود اشراط ساعتدن
اوله‌رق حلول قرب قیامتده سما دخان ایله اتیان ایدوب یعنی جوسمانی دخان استیعاب وناسی دوچار
قلق واضطراب ایلدیكی حینده بو بزه عذاب الیمدر الهی بزدن بو عذاب الیمی كشف ورفع ایله
تحقیقا بعد الكشف ایمان ایدرز دیه‌لر وانلر اشبو حال ایله نه كیفیتده متذكر اولوب وانلر ایچون
تذكرقدن حاصل اولور یعنی نوجهله متعظ اولورده عند كشف العذاب وعد ایمانه وفا ایدرلركه

انلره ایجاب تذكرده دخاندن اعظم اوله‌رق مبین آیات ومعجزات اولان نبی ذیشان مبعوث اولوب
انلر ایسه قطعا تذكر ایتمیه‌رك اعراض ایلدیلر دیمكدر   الحاصل ﴿ انی لهم الذكری ﴾ قول
شریفی . من این لهم الذكری . ویاخود . كیف یتذكرون بهذه الحالة . معناسنه اوله‌رق انلرك
عند كشف العذاب حالت دخان ایله تذكر واتعاظلرینی ووعد ایمانه وفالرینی استبعاددر   اشبو
كلمات استفهامیه‌نك بو معانیده دخی استعمالی معلوم اولوب انجق ستیر اولمیه كه اشبو كلماتك معنای
حقیقیلری اولان معانی مشروحهٔ استفهامه حملی ممتنع اولدیغی محللرده بمعونة القرائن البته مناسب
مقام اولان برمعنی متولد اوله‌جغندن اشبو متولدات مصنفك ذكر ایلدیكی معانی مذكوره‌ده
منحصر وبعضیسی ادوات مذكوره‌دن بعضیسنه مخصوص اولمیوب بلكه بونده حاكم سلامت ذوق
وتتبع تراكیب اوله‌رق مسموع اولان برمعنی وبولنان برمثاله قصر اولنمق ومع ذلك وجه لایقدن
تخطی وتجاوز قلنمق لایق اولماسیله بوبابده لازم واهم اولان تصرف ودقت واستعمال عقل
ورویتدر والله الهادی   قال رحمه الله   (ومنها الامر)   وانواع طلبدن بریسیده . امر . در
وامری . طلب فعل غیر كف علی جهة الاستعلاء . قولیله تعریف ایلدیلر یعنی كفك غیری اولان
فعلی علی جهة الاستعلا طلبدر كف ترك وامتناع معناسنه اولوب . غیر كف . ایله نهیدن احتراز
اولنمشدركه مثلا . لا تفعل . قولنك معناسی اوفعلدن امتناع وكف یداولنمسنی طلبدر و . علی
جهة الاستعلا . قولی دعا والتماسدن احترازدر   معنای استعلاء طلب علو یعنی بیوكلمك
ومرتبه‌سنی رفیع عد ایلمكدركه حقیقة مرتبه‌سی عالی اولوب اولماقدن اعمدر بوصورتده مرتبه‌سی
نفس الامرده عالی اولان برشخص مادوننده بولنان برشخصه علی طریق التضرع برماده تكلیف
ایلسه جهت متكلمدن استعلا بولنمدیغی جهتله امر اطلاق اولنمز وبالعكس بركمسه مافوقنده
بولنان برذاته نفسنی عالی اتخاذ ایدرك برخصوص تكلیف ایلسه امر اولوب بناء علیه قائلی تجهیل
وتحمیق اولنور لكن غیر كف قیدیله افراد امردن اولان . اكفف عن القتل . قولی تعریفدن خارج
اولمق ایجاب ایدرسه‌ده جواب ویرلمشدركه غیر الكفده اولان كفدن مراد صیغه‌نك مأخذ
اشتقاقندن كف اولوب مثلا . لا تضرب . دینلسه معنی صیغهٔ مذكوره‌نك مأخذ اشتقاقی اولان
ضربدن طلب كف وامتناعدر . اكفف عن القتل . ایسه بو وجهله اولمیوب زیرا مراد قتلدن
كف اوله‌رق كف قتلدن كف دكلدر   ومعلوم اوله كه اصولیون صیغهٔ امرنه ایچون وضع اولندیغنده
اختلاف ایدوب بعضیلری فقط وجوب ولزوم وبعضیلری یالكز ندب ایچوندر وبعضیلری
وجوب وندب بیننده قدر مشترك اولان طلب علی جهة الاستعلایه موضوعدر دیدیلر وبعضیلر
وجوب ایله ندب ایچون اشتراك لفظی ایله موضوع اوله‌رق لفظ مشترك اولمسنه قائل اولدیلر
وبعضیلری بین الوجوب والندب برقدر مشترك ایچون موضوع اولوب ویاخود مشترك لفظی
اولمسنده توقف ایده‌رك حاصلی قدر مشتركه وضع ویاخود اشتراك لفظی صورتیندن بریله ایكیسنده دخی
حقیقت ویاخود اشتراك لفظی ایله احدهماده حقیقت وآخرده مجاز اولمسندن هیچ برینی قطع
وجزم ایتمامشلردر وبعضیلری وجوب وندب واباحه‌دن هر برلرینه اشتراك لفظی ایله وضعنه
وبعضیلر اوچی بیننده قدر مشترك اولان اذنه موضوع اولمسنه قائل اولمشلردر ووجوبده حقیقت
اولمسی مختار اكثر اصولیندر ودلائل مسروده بونلردن برینه قطعی مفید اولمدیغندن مصنف
رحمه الله هیچ برینه جزم ایتمیه‌رك قوت امارتنه مبنی عند العقل اظهر اولان شقنه اشارت
ایدوب بیوردلركه   (والاظهر ان صیغته من المقترنة باللام نحو لیحضر زید وغیرها نحو اكرم
عمرا ورويد بكرا موضوعة لطلب الفعل استعلاء لتبادر الفهم عند سماعها الی ذلك)   مصنف
رحمه الله اللهك اشبو كلامنده صیغهٔ امر اقسام ثلثه اولدیغنه اشارت واردركه   اول لام جازمه
مقترن اولاندر وبوقسم فاعل مخاطب ایچون اولمیان امره مختصدر یعنی فاعل مخاطبك غیری‌یه
اولان امر انجق بوصیغه ایله اتیان اولنور   ثانی حذف حرف مضارعتله كندوسیله فاعل

مخاطبدن فعل طلب اولنمق صحیح اولان صیغه‌در ثالث طلب فعل اوزره دال اولان اسمدر
واشبو قسم ثالث عند النحات اسماء افعالدندر وقسمین اولینک حقیقت امرده یعنی علی سبیل
الاستعلا طلب فعلده غلبهٔ استعمالارینه مبنی کرک حقیقت امرده استعمال اولونسونلر وکرک سه
غیریسنده مستعمل اولسونلر بونلره نحو بون امر تسمیه ایدیلر حتی • اللهم اغفرلی • قولنده دعا
معناسنه اولان • اغفر • لفظی عندلرنده امردر واما قسم ثالث مذکور اسم اولدیغی جهتله اسم
وفعل بابلرینی تمیز ایچون امر تسمیه اتموب اسماء افعالدن عد ایلدیلر امدی اشبو اقسام ثلثه‌دن
مقترن باللام اولان صیغه که • لیحضر زید • مثللودر وغیریسیکه • اکرم عمرواً • و • روید زیداً •
یعنی امهله و • هلم زیداً • ای احضره و • هات شیئاً • ای اعطه و • حیهل الثرید • ای ائته کبیدر
اظهر اولان بونلرک جمله سی استعلای طلب فعل معناسی مشترکینه موضوعلردر زیرا صیغ
مذکوره‌یی سماع عندنده اشبو استعلاء طلب فعل معناسی فهمه متبادر اولوب وفهمه تبادر اقوای
امارات حقیقتدر و • استعلا • دن مراد ذکر اولندیغی اوزره فی نفسه عالی اولسون اولمسون
مجرد طالبک مستعلی اولمقلغیدر صاحب مفتاح دیمشدرکه • قم • و • لیقم • مثللو صیغه‌لرده اتفاق
ائمهٔ لغت امره اضافه اوزرینه اوله‌رق بونلره صیغهٔ امر ومثال امر ولام امر دیو تعبیر ایدوب
مثلا صیغهٔ اباحه ویالام اباحه دیمامه‌لری بونلرک علی سبیل الاستعلا طلب فعلده حقیقت اولمسنه امداد ایدرک
تقویت بخش اولور زیرا بو معنی یعنی علی سبیل الاستعلا طلب فعل حقیقت امردر لکن صاحب
مفتاحک بوقولی جای نظردر زیرا ائمهٔ نحاتک مثلا • صیغة الامر • قوللرنده اولان امر استعلاء
طلب فعل معناسنه اولمسی مسلم دکلدرکه حتی مرادلری بو صیغه‌نک مدلولی • طلب الفعل استعلاء •
دیمک اولسون بلکه ائمهٔ اهل لغت عرفنده امر • قم • و • لیقم • امثالی صیغه‌لرده حقیقت وصیغه
ومثالک امره اضافه‌سی • اضافة العام الی الخاص • قبیلندن اوله‌رق اضافهٔ بیانیه‌در الحاصل
مثلا صیغة الامر قوللرینک معناسی • الامر هو الصیغة • دیمک اولوب • صیغة یدل علی طلب الفعل
علی سبیل الاستعلاء • دیمک دکلدر زیرا انلر • صیغة الامر • و • مثال الامر • تعبیرلرینی صیغهٔ
ماضی وصیغهٔ مضارع وامثالی مقابله‌سنده استعمال ایدرلر وفقط بو سؤالدن جوابده اضافه
اولنان امر معنای مذکوره اولمدیغنی تسلیم ایدرز لکن • قم • و • لیقم • امثالنه امر تسمیه ایدوبده
مثلا اباحه تسمیه ایتمامه‌لری صیغه‌نک طلب فعلده حقیقت اولمسنه هرنقدر دلیل اولمقلغه صالح
اولمسه‌ده لکن تقویت وامداد ایدر دیمک ممکندر قال رحمه الله (وقد یستعمل لغیره کالاباحة
نحو جالس الحسن او ابن سیرین والتهدید نحو * اعملوا ماشئتم * والتعجیز نحو * فأتوا بسورة من
مثله * والتسخیر نحو * کونوا قردة خاسئین * والاهانة نحو * کونوا حجارة او حدیدا * والتسویه
نحو * اصبروا اولا تصبروا * والتمنی نحو • الا یا ایها اللیل الطویل الا انجلی •) وبعضاً صیغهٔ امر
ذکر اولنان استعلاء طلب فعلک غیری بحسب القرائن مقامه مناسب معانیده استعمال اولنور بوده
یا اصلا طلب فعل ایچون اولمامسیله ویاخود طلب فعل ایچون اولورسه‌ده لکن لا علی سبیل الاستعلاء
اولمسیله اولور مصنف رحمه الله صورت اولی‌یه اشارتله بیوررلرکه معنای مذکورک غیری
• اباحه • کبیدر مثلا • جالس الحسن او ابن سیرین • قولنده • جالس • لفظی صیغهٔ امر اوله‌رق
فعل جلوسی طلب ایچون اولیوب بلکه حسن ایله ابن سیرین بیننده اولان سوء امتزاجدنناشی
مخاطب بونلرک عدم جواز مجالستنی توهم ایلمسیله بونلرله مجالستی اباحه اولدیغی معلومدر وبریده
• تهدید • در تهدیددن مراد تخویف اولوب انذاردن اعمدر زیرا • انذار • ابلاغ مع التخویفدر تهدید
ایسه بعضاً متکلمک عند نفسندن اولمسیله اعمدر صحاحده • تخویف مع دعوة الی الحق • معناسیله
تفسیر اولنمشدر بو معنایه کوره دخی اعمدر زیرا دعوت تهدیدی مستلزم دکلدر وتهدیده مثال
﴿ اعملوا ماشئتم ﴾ قول شریفی اوله‌رق مراد طلب عمل اولیوب بلکه تهدید وتخویفدر عبد ایله
سیدی بیننده بو کلام کثیر الاستعمال اولوب • افعل ماشئت • یعنی دیلدیککی ایشله دینلور مراد

جزاسنی مشاهده ایده‌جکنی اشراب ایله تهدیددر ﴿ ومن شاء فلیکفر ﴾ قول شریفی دخی بو قبیلدندر
وبریسیده • تعجیز • درکه مامور بهی اتیاندن مامورک عجزی اوزره دال اولان طلبدر مثلا
﴿ فأتوا بسورة من مثله ﴾ قول شریفندن مراد اکر بلاغتده قرآن منزل مثلندن طلب اتیان سوره
اولسه امتناعیله حکم الهی اولدیغی جهتله طلب محال اولوب بلکه مقصود اهل ریبی تعجیزدر
زیرا مخاطبک قدرتی اولمیان شیئی اوزرینه ایجاب والزام ایتمک اوشیدن عاجز قلمقلغی مستلزمدر
ومعانئ مذکوره‌دن بریسیده • تسخیر • در مثلا ﴿ کونوا قردة خاسئین ﴾ قول شریفنده قرده
اولمق انلرک مقدوری اولمامسیله مراد حقیقة قرده اولملرینی طلب اولیوب بلکه بنی اسرائیلدن بر
قومک یوم سبتده صید ماهی‌یه جرأت وحدی مجاوزتلری جهتله رحمت الهیه‌دن خسؤ وطرد ایله
صورت قرده‌یه تحول بیننی جمع اراده‌سی تحتنده قهر وتسخیردر یعنی مامور به منقاد ومسخر قلمقدر
زیرا مخاطبک قدرتی اولمیان شیئی من غیر توقف عقیبنده حاصل اوله‌جق حیثیتده اوزرینه ایجاب
ایتمک اوشیئه تسخیر مخاطبی مستلزم اولور وبریسیده اهانتدر • مثلا ﴿ کونوا حجارة او حدیدا ﴾
نظم جلیلنده مراد حجاره ویا حدید اولملرینی طلب اولیوب بلکه اهانتدر زیرا بر شیئک احوال
خسیسه‌دن اولدیغی حالده مخاطبک عدم قدرتندن ناشی حصولی قصد اولنمقسزین طلب ایدلمسی
مخاطبک اهانتنی مستلزم اولور حاصلی تسخیر ایله اهانتدن ایکیسنده دخی غرض کفارک قرده ویا
حجاره اولملرینی طلب اولیوب نه قرده ونه حجاره اولمق مقدورلری دکلدر لکن بینلرنده فرق شو
وجهله درکه تسخیرده فعل یعنی قرده اولملری حاصل اولور وبونده واجب تعالی حضرتلرینک
انلری قرده یعنی میمون صورتنه مسخ ایتمسنده سرعت تکوینینه وجناب باری‌یه مسخر وامرینه
منقاد اولدقلرینه دلالت واردر واهانتده فعل یعنی حجاره ویا حدید اولملری حاصل اولیوب بلکه
غرض انلره اهانت واستحقار وعدم مبالات واعتباردر ومعانئ مذکوره‌دن بریسیده • تسویه • در
﴿ اصبروا اولا تصبروا ﴾ قول شریفی بو قبیلدن اولوب صبر وعدم صبر بیننده تخییر اوله‌رق واجب
مخیر تسویه‌یی مستلزمدر ومراد تسویه اولدیغنه • سواء علیکم • قرینه اولوب عدم نفع وجدواده
صبر وعدم صبر سیان اولدیغی بیاندر واشبو • تسویه • ایله • اباحه • بیننده فرق بودرکه
• اباحه • ده کأن مخاطب اتیان فعل کندوسیچون جائز اولمدیغنی توهم ایتمسیله ترکنده برکونه حرج
وبأس اولمامسیله برابر فعلده اذن واباحه‌در و • تسویه • ده مخاطب فعل وترکدن احد طرفین طرف آخره
نسبتله کندوسیچون انفع وارجح اولمسنی توهم ایتمسیله بو رجحانی رفع وفعل وترک بیننی تسویه‌در
ومعانئ مذکوره‌دن بریسیده • تمنیدر • شویله‌که امکانی اولمیان شیئی طلب تمنی‌یی مستلزمدر امرئ
القیسک • الا ایها اللیل الطویل الا انجلی • بصبح وما الاصباح منک بامثل • قولی کبی اصباح
وانجلا انکشاف معناسنه‌در اولا ضیاء صبح ایله ظلامی زائل اولمسنی لیلدن صورت طلبده بولنوب
بعده عندنده صبح لیل مذکوردن امثل وافضل اولمیه‌رق شب تارده نصل شدائد ومقاسات هموم‌ه
دوچار ایسه نهارده دخی اول وجهله حالی ناهموار اولدیغی ویاخود زحام هموم‌دن ناشی نهار دخی
عیننده شب تار کبی مظلم ودیجور ایدوکنی ایراد ایلمشدر بو کلامدن غرض شاعر لیلدن طلب انجلا
اولیوب زیرا انجلا لیلک قدرتنده اولمدیغی حسبیله طلب غیر مقدور اوله‌رق بو ایسه عبثدر بلکه
مراد لیلدن نفسنه عارض اولان تباریح وشدائد وجد وعشق ولواعج واحتراق حب وشوقدن تخلص
ایچون لیلدن ظلامک زوال وانکشافنی تمنیدر وبو انجلا هرنقدر امر ممکن اولمسیله ترجی‌یه حملی
رهین جواز ایسه‌ده لیلهٔ مذکوره‌یی استطاله‌سندن ناشی کأن انجلاسنه مترقب اولیوب وطماعیت
وتوقعی بولنمدیغندن تمنی‌یه حملیله ترجی‌یه حمل ایدلمامشدر زیرا ترجی توقعی مقتضیدر قال رحمه الله
(والدعاء نحو * رب اغفرلی * والالتماس کقولک لمن یساویک رتبته افعل بدون الاستعلاء) صیغهٔ
امرک لا علی سبیل الاستعلاء طلب فعل ایچون اولان قسم ثانیسنه اشارتله بیوررلرکه بطریق الاستعلاء
طلب فعلک غیریسی اوله‌رق صیغهٔ امرک استعمال اولندیغی معانیدن بری دعادر مثلا • رب اغفرلی •

قولنده مراد بطريق الاستعلا طلب فعل مغفرت اولمیوب بلکه غرض على سبيل التضرع فعل مذكورى طلبدر زيرا دعا مقام خضوع وانكساردر ودعا جناب بارى يه مختص اولوب وصورت تعميده موقع دعاده استدعا استعمالى مشهود ايسه ده بونك حقنده بركلامه ظفرياب اولنه مامشدر ومعانیٔ مذكورهدن بريسى دخى . التماسدر . مثلا من جهة الرتبه سنكله مساوى واقران اولان كمسه يه بدون الاستعلا يعنى كندكى اندن عالى طوتميهرق وتضرع واستدعا طريق تنزلنده اولميهرق . افعل كذا . ديرسين يعنى اقرانجه ومساوانجه برشى تكليف ايدرسين لكن شارح مرحوم عرفده التماس دعا درجهسنه منتهى اولميهرق نوعا تضرع طريقيله اولان طلبه اطلاق اولنديغنى تصريح ايلمشدر مستعملات تركيهده التماس ايچون شائبهٔ تضرع اولمديغى مثللو نوعما استعلانك وجودى مشهوددر

قال رحمه الله (ثم الامر قال السكاكى حقه الفور لانه الظاهر من الطلب ولتبادر الفهم عند الامر بشئ بعد الامر بخلافه الى تغيير الامر الاول دون الجمع وارادة التراخى وفيه نظر)

بوندنصكره معلوم اولسونكه سكاكى رحمه الله حق امر . فور . يعنى ورود امرك عقبنده فعلك وجوبى اولوب جواز تراخى وتأخير قرينه يه مفوض اولديغنى بيان ايتمشدر نتهكيم بعض اصوليينك مذهبيده بودر زيرا عندالانصاف برشيئى طلبدن ظاهر اولان مأمورك على الفور اجابتيدر زيرا برشيى ايله امر اوشيئه مساس حاجته مبنيدر نتهكيم استفهام وندا فورى اولدقلرى ظاهر اولوب وبونلرك فور وتعجيل اقتضاسنه مع اشتراط امكان المطلوب طلب ايچون اولدقلرندن بشقه سبب يوقدر حالبوكه امر دخى طلب ايچون اولمسيله فورده اشتراكلرى لازمكلور وبرده برشيئك خلافيله امردنصكره اوشيى ايله امر عندنده فهمه متبادر اولان امر اولى تغيير اولوب يوخسه امرينى جمع واحدهمانك تراخيسنى اراده دكلدر زيرا مثلا مولاسى عبدنه . قم . ديو قيام ايله امر ايتدكدنصكره قبل القيام . اضطجع حتى المساء . ديو مدت طويله اضطجاع ايله امر ايلمسه فهم امر بالقيامى امر بالاضطجاعه تبديلنه تبادر ايدوب يوخسه احدهمانك تراخيسيله برابر قيام واضطجاع بينى جمع مراد ايلديكى متبادر اولمز . اضطجع حتى المسا . قولى . اضطجع زمانا طويلا . مفهومنده اولوب تحقق تراخى ايچون اشبو . حتى المساء . قيدى اعتبار ايدلمشدر زيرا . قم . ديلدكدنصكره بالكز . اضطجع . ديلسه بده عبد قيام ايله اضطجاعك ايكيسنى دخى على التعاقب اجرا ايلسه على الفور امره امتثال ايتمش اولور لكن امر بالقيامدنصكره ذكر اولنديغى اوزره زمان طويل اضطجاع ايله امر صورتى بونك خلافنده اولوب زيرا بوقيددن فهمه متبادر اولان امر اولى تغيير ايتمسيدر بوايسه امرك فورى اولمسى اماراتندندر لكن سكاكينك اشبو قولى محل نظردر زيرا مقامك قرينهدن خلو وسلامتى عندنده حق امر فور اولديغى مسلم دكلدر بلكه مفهوم امر انجق استعلاء طلب فعل اولوب فور وتراخى تكرار وعدم تكرار كبى قرينه يه مفوضدر زيرا امر فور وتراخيدن برشى اوزرينه دلالت ايتمز . الفور . فى الاصل مصدر . فارت القدر اذا غلت فاستعير للسرعة ثم سميت به الحالة التى لاريث فيها ولالبث اى لا بطؤ فيها ولا مكث فقيل جاء فلان من فوره اى من ساعته قال فى البيان اختلفوا فى الامر المطلق عن الوقت انه على الفور ام على التراخى ومعنى الفور انه يجب تعجيله فى اول اوقات الامكان والتراخى انه يجوز تأخيره لانه يجب تأخيره فذهب اكثر اصحابنا . واصحاب الشافعى واكثر المتكلمين . الى انه يدل على التراخى وذهب الكرخى . وبعض اصحاب الشافعى . الى انه على الفور وكذا كل من قال بالتكرار والدوام يلزمه القول بالفور . وذكر ابو سهل ان عند ابى يوسف . على الفور خلافا لمحمد والشافعى وعن ابى حنيفة مثل قول ابى يوسف وقال فخر الدين الرازى . لايقتضى الفور ولا التراخى بل يدل على القدر المشترك فلايحمل على احدهما الا بدليل لان صيغة الامر تدل على طلب الوجود لا الفور والتراخى مطابقة وتضمنا والتزاما ولاعبارة ولا اشارة ولا دلالة ولا اقتضاء فيكون القول بهما قولا بلا دليل وهذا ضعيف لان معنى التراخى على مافسرناه لاينافى اطلاقه واما الفور فقيد

ولان

ولان الفعل يدل على وجود زمان اقتضاء اذ بدونه لايتصور فيثبت وجوده اقتضاء وفى التلويح والمختار انه لايدل على الفور ولا على التراخى بل كل منهما بالقرينة وهؤلاء يعنون بالفور امتثال المأمور به عقيب ورود الامر وبالتراخى الاتيان به متأخرا عن ذلك الوقت والصحيح من مذهب العلماء الحنفية انه للتراخى الا ان مرادهم بالتراخى عدم التقييد بالحال موستارى رحمه الله على المرأة

قال رحمه الله (ومنها . النهى . وله حرف واحد وهو لا الجازمة فى قولك نحو لا تفعل وهو كالامر فى الاستعلاء)

وانواع طلبدن بريسيده نهيدر . نهى . بطريق الاستعلاء فعلدن كف طلبدر واشبو نهى ايچون فقط برحرف اولوب . لا تفعل . مثللوده اولان . لاء جازمه . دن عباره در وعرف نحاتده . افعل . صيغهسنه امر تسميه ايتدكلرى كبى اشبو . لا تفعل . صيغهسنه دخى فنى معناده مستعمل اولورسه اولسون نهى تسميه اولنور ونهى استعلاده امر كبيدر زيرا فهمه متبادر اولان استعلادر لكن عدم فور وعدم تكرارده امر كبى اولميوب بلكه قرينهدن مطلق اولان نهيده حق اولان فور وتكرارى مقتضى اولهرق فى الحال انتها واجب ودوام ترك لازمدر ومحققون بوقوله ذاهبلردر زيرا نهى مطلقده فهمه متبادر اولان فور وتكراردر وبوبابده امر ايله نهى بيننده اولان فرق انتفاء حقيقت فعلك تكرار اوزره توقفى وتحقق حقيقت فعلك تكرار اوزره عدم توقفيدر وسكاكى رحمه الله بيورمشدركه اگر امر ونهى ايله طلب قطع واقع وموجوده يعنى فى الحال واقع وموجود اولان فعلك قطعنه راجع اولورسه مثلا ساكنه تحرك ومتحركه لاتتحرك دينلمسى كبى بوصورتده اشبه واظهر اولان مره اولوب تكرار دكلدر واگر فعل واقعك اتصالنه راجع اولورسه مثلا متحركه حركه ايله امرده تحرك يعنى فى الاستقبال وينه متحركه نهى سكون ايله لاتسكن دينلمسى كبى بوصورتده اشبه اولان استمراردر الحاصل امر ونهى مطلق ايچون تكرار وعدم تكراردن هيچ برينه دلالت اولميوب بلكه هر برلرى قرينه يه مفوضدر اگر بونلردن مقصود فى الحال واقع اولان فعلك قطعى اولورسه ايكيسيده مره ايچون اولور يعنى بركره ايشله وبا ايشلمه ديمك معناسنى مفيد اولور واگر فعل واقعك اتصالى مقصود اولورسه مكلف عليهك قادر اولهبيلهجكى جميع ازمنهده اوفعلك دوام واستمرارنى افاده ايدر وائمهٔ اصولك امرك تكرار وعمومى مقتضى اولوب اولمديغى مسئلهسنده اولان اختلافاتنه اطلاع فائدهدن غيرخالى اولمسيله من غير ترجمة علاوهٔ مقال ايدلمسى تنسيب قلنمشدر . الامر المطلق ففيه اربعة مذاهب على ماذكر فى التلويح وقد يقال ههنا مذهب خامس الاول انه يوجب العموم فى الافراد والتكرار فى الزمان الا اذا قام دليل يمنع منه وحكى هذا عن المزنى وهو اختيار ابى اسحق الاسفرائنى من اصحاب الشافعى وعبد القاهر البغدادى من اصحاب الحديث وغيرهم الثانى وهو مذهب الشافعى انه لايوجب العموم والتكرار لكن يحتمله هذا هو مذهب بعض اصحاب الشافعى ويروى عن الشافعى كذا فى البيان والتقريو والصحيح ان مذهبه كمذهبنا كذا فى فصول البدايع والكشف والفرق بين الموجب والمحتمل ان الموجب يثبت بغير قرينة والمحتمل لايثبت بدونها بمعنى انه لطلب الفعل مطلقا سواء كان مرة او متكررا وبهذا يتقيد الامر بكل منهما مثل اضربه قليلا او كثيرا مرة او مرات الثالث وهو مذهب بعض علمائنا قال فى البيان وهو قول بعض اصحاب الشافعى انه لايحتمل التكرار يعنى لايوجبه ولايحتمله ولكن المعلق بالشرط كقوله تعالى ﴿ وان كنتم جنبا فاطهروا ﴾ والمقيد بالوصف كقوله تعالى ﴿ اقم الصلوة لدلوك الشمس ﴾ يتكرر بتكرره فان الامر بالصلوة مقيد بتحقق وصف الدلوك اى غروبها والمراد بمطلق الامر هو المجرد عن قرينة العموم والتكرار والخصوص والمرة سواء وقت بوقت اوعلق لشرط اوخصص بوصف اوجرد عنها وح لا اشكال بكون الكلام فى الامر المطلق والرابع وهو مذهب عامة علمائنا وقول مالك والشافعى وعامة الفقهاء انه لايوجب التكرار ولايحتمله سواء كان مطلقا او مقيدا بشرط او وصف وحاصله انه لايوجبه ولايحتمله لكنه يثبت فى ضمن موجبه بدليل كذا فى البيان الا ان الامر بالفعل يقع على اقل جنسه وهو ادنى مايعتد به

ممثلا لتعينه ويحتمل كل الجنس بدليله وهو النية لكونه كال المسمى الخامس وهو التوقف ذكر فى المحصول ومختصر ابن الحاجب لكن البعض قالوا بالتوقف والمراد بالتكرار هو وقوعه مرة بعد اخرى وذلك بايقاع افعال متماثلة فى اوقات متعددة واما عمومه فشموله افراده يعنى ان العموم باعتبار الافراد والتكرار باعتبار الازمان قال فى البيان الظاهر ان المراد فيهما الدوام وانهما مترادفان ههنا لان العموم لايتصور فى الفعل الا بطريق التكرار وفى الميزان لفظ التكرار ههنا لايراد حقيقته لانه عود عين الفعل الاول وهو لايتحقق عند الاكثر بل يراد به تجدد امثاله وهو معنى الدوام من حاشية الموستارى رحمه الله على المرآت ملخصاً

قال رحمه الله (وقد يستعمل فى غير طلب الكف او الترك كالتهديد كقولك لعبد لايمتثل امرك لاتمتثل امرى)

وبعضاً نهى على قول طلب كفك وعلى قول طلب تركك غيرنده استعمال اولنور اصوليون مقتضاى نهى فعلك احد اضدادنه اشتغال ايله فعلدن كف نفس ايتمكيدر وياخود نفس ايشلامكدن عباره اولان ترك فعليدر ديو اختلاف ايتمشلريله مصنف . غير طلب الكف او الترك . قوليله اشبو قولنه اشارت ايتمشدر قول اول مذهب اشاعره اولوب امر كبى نهيك دخى فعل اولمسنى اختيار ايله . كف النفس عن الفعل . قوللريله تعريف ايتمشلردر وقول ثانى هاشم ايله جماعت كثيره نك قائل اولدقلرى معنى اولوب . عدم الفعل . ايله تفسيرنى اختيار ايتمشلردر ومذهبين بربرينه متقاربدر الحاصل نهى بعض كره معناسى اولان طلب كف وياطلب ترك ايچون اولميه رق ديكر برمعناده استعمال اولنور مثلا امركه امتثال ايتميان عبده تهديد وتخويف ايچون . لاتمتثل امرى . ديرسين زيرا عدم امتثال حاصل اولمسيله امتثالدن كف نفسنى طلبده معنى اولميوب طلب كف مراد اولمديغى ظاهردر بلكه مراد سخط وغضبيله تهديد وتخويفدر وبعض كره طلب كف وياترك ايچون استعمال اولنورسه ده استعلا طريقيله اولميوب يا على سبيل التضرع اوله رق بوصورتده دعا اولور . اللهم لاتشمت بى اعدائى . قولى كبى . شماتة . بليهٔ خصم وعدو ايله فرح وسرور معناسنه اولوب . يقال شمت به بالكسر يشمت شماتة . مراد موجب شماتت وفرح اعدا اوله جق ابتلا ومصائبدن محافظهٔ الهيه يى تمنيدر وياخود نهى على سبيل التلطف اوله رق بوصورتده التماس اولور مثلا مساوى واقرانك اولان كمسنه يه . لاتفعل كذا ايها الاخ . يعنى برادر شو ايشى ايشلمه ديرسين وبعضاً امر ونهى مخاطبك بولنديغى فعل وياترك اوزرينه طلب دوام وثبات ايچون اولور امرده ﴿ اهدنا الصراط المستقيم ﴾ ونهيده ﴿ ولاتحسبن الله غافلا ﴾ كبى مراد اولده . دم واثبت على الهداية . وثانيده . على عدم الظن . اولوب معناى اصليلرى اوزره دكلدر حاصلى موضوع صيغهٔ امر طلب فعل وموضوع صيغهٔ نهى طلب كف عن الفعل اولديغى حالده مجاز نفس ثبات ودوامده استعمال اولنمشلردر

قال رحمه الله (وهذه الاربعة يجوز تقدير الشرط بعدها كقولك ليت لى مالا انفقه . اى ان ارزقه و . اين بيتك ازرك . اى ان تعرفنيه و . اكرمنى اكرمك . اى ان تكرمنى و . لاتشتمنى يكن خيرالك . اى ان لاتشتمنى)

اشبو امور اربعه كه تمنى واستفهام وامر ونهيدر بونلردنصكره شرط تقديريله عقبلرنده مع فعل الشرط مضمر اولان ان ايله مجزوم اوله رق جزا ايرادى جائز اولور مثلا تمنيده . ليت لى ما لا انفقه . ديرسين تقديرى . ان يكن لى مال انفقه . اولوب مصنف اختصار ايچون . ان ارزقه انفقه . تقدير ايتمشدر معنى نوليديكه بنجون مال اولسيدى اكرمال ايله مرزوق اولورايسهم انفاق ايدرم ديمك اولور بوصورت مذهب جمهور اولوب امام خليل كلمات مذكوره معناى شرطى متضمن اولدقلرندن جزاده كندولرى عامل اولمسنى اختيار ايتمشدر ومثلا استفهامده . اين بيتك ازرك . قوللرى . ان تعرفنيه ازرك . تقديرنده در ومثلا امرده . اكرمنى اكرمك قولى . اكرمنى ان تكرمنى اكرمك . تقديرنده اولوب معنى بكا اكرام ايله اكر سن بكا اكرام ايدرسن بنده سكا اكرام ايدرم ديمكدر ومثلا نهيده . لاتشتمنى يكن خيرالك . قولى . لاتشتمنى ان لاتشتمنى يكن خيرالك . تقديرنده اولوب معنى بكا شتم ايتمه اكرشتم ايتمزسن سنكيچون خير

اولور

اولور ديمكدر واشبو امور اربعه ده تقدير شرطك تحقيقنده ايكى وجه ذكر اولنمشدر وجه اول بودركه اشبو امور اربعه ده معناى طلب اولوب طلب ايسه طالبى طلب اوزرينه حامل وداعى اوله جق سببدن منفك اولمز زيرا طلب برشيئه متعلق اولان فعل اختيارى اولمسيله اوشيئه مترتب اوله جق برفائده نك تصديقى لازمدر تاكه اوشيئه تعلق طلب صالح اوله بوصورتده اوسبب حاملك وجودى خارجده طلب مذكوردن مسبب اولمش اولور يعنى طلبك برشيئه تعلق ايچق سبب مذكورك وجودنه ومطلوب اوزره ترتبنه توقف ايدر زيرا سبب حامل ديديكمز علت غائيه هرنقدر ماهيتى اعتباريله علت فاعليه نك عليتنه علت ايسه ده خارجده وجودى اعتباريله علت فاعليه نك معلوليدر مثلا . ضربته تأديباً . قولمزده تأديب فاعلك ضربه اقدامى ايچون علت غائيه اولوب لكن خارجده تأديبك وجودنه علت ضاربك ضربيدر بناءعلى ذلك غايت ذهنده معلول اوزرينه تقدم وخارجده معلولدن تأخر ايدر ديديلر و . اول الفكر آخر العمل . قوللرينك معناسيده بودر الحاصل اشبو امور اربعه ده معناى طلب اولوب وطلب حامل اقتضا ايدرك حامل ايسه علت غائيه اولمسيله بونلردنصكره كلان فعل مجزوم طلب سابقك علت غائيه سى اولور مثلا . ليت لى مالا انفقه . كلامنده طلب مالدن غرض انفاق و . اين بيتك ازرك . قولنده بيت مخاطبى معرفتدن غرض زيارتدر ونه زمانكه خارجده سبب حاملك يعنى مثلا انفاقك وجودى طلبدن مسبب اولديغى ضمناً ذكرطلبدن مفهوم اولوب وذهنده طلب ايچون سبب حامل اولمغه صالح اولان مسببك يعنى مثلا انفاقك ذكرى بوكا دال اولديسه اشبو قرينه حرف شرط وسببك ذكرندن مستغنى اولدى زيرا معناى شرط وجزا سببيت اول ومسببيت ثانيدن عبارتدر . ان تكرمنى اكرمك . كبى اول سبب ثانى يعنى اكرمك مسببدر بناء عليه سبب حامل اشياء اربعهٔ مذكوره دنصكره ان مقدره ايله جزم اولنمشدر خلاصه اربعهٔ مذكوره طلب شيء اوزرينه دال اولوب وطلب ايچون برسبب حاملدن لازمدر والاعبث اولور بوسببيله بعدالطلب فائده ذكر اولنديغى كبى مطلوبك اوفائده يه وسيله قلنديغنه قرينهٔ داله اولور بوايسه معناى شرط وجزادر زيرا شرط جزايه وسيله در ايمدى طلب وفائده دن مجموعنك ذكرى تقرر مطلوبه ومطلوب شرط وفائده جزا قلنديغنه قرينه اولور غايت كلام مطلوب شرط اوله رق مع اداته محذوف اولوب بوكا طلب ايله مضارع مجزوم اولان فائدهٔ مطلوب قرينه در وجه ثانى بودركه هر بركلامده متكلمى حامل وسائق اوله جق برشيدن لازم اولوب ومتكلمى كلام خبرى اوزره حامل اولان مخاطبه مضمون كلامى افاده سيدر وكلام طلبى به حامل مطلوبك لذاته وبالغيره مقصود متكلم اولمسيدر والغيره مقصود اولمسى غيرك حصول مطلوبه توقفيدر وغيريسنك حصول مطلوب اوزره توقفى بحسب الوضع معناى شرطدر بوصورتده طلب ذكر اولنوب بعده مطلوب اوزره توقفه صالح اوله جق برشى ذكر اولنمسه مخاطب مطلوب مذكورك مقصود لنفسه وبالغيره اولمسنى تجويز ايدر واما طلبدنصكره توقفه صالح برشى ذكر اولنسه مطلوب مقصود لنفسه اولميوب بلكه اومذكور ايچون مقصود اولديغنه ظن مخاطب غلبه ايدرك بوتقديرده شيءٔ مذكورك ذكريله طلبده معناى شرط ظاهر اولور مثلا . ليت مالا . ديلسه مخاطب مالك لذاته مطلوب اولمسنى تجويز ايدر وبوكلامدنصكره . انفقه . لفظى اتيان اولنسه مالك مطلوب اولمسى لذاته اولميوب بلكه انفاق ايچون اولمسنه ظن مخاطب غالب ايلر لكن اشبو تقدير شرط امور اربعهٔ مذكوره دنصكره ذكر اولنه جق شى مفهوم ماقبلندن جزا اولمغه صالح اوله رق انكه سببيت قصد اولنديغى صورتده جائز اولوب . اين بيتك اضرب زيدا فى السوق . مثللو بونك خلافنده در زيرا بوكلامده تقدير شرط ايله . ان تعرفنيه اضرب زيدا فى السوق . يعنى بيتنكى بكا تعريف ايدرسن زيدى سوقده ضرب ايدرم ديمكده برمعنى يوقدر اكر ديلورسه كه ﴿ قل لعبادى الذين آمنوا يقيموا الصلوة ﴾ قول شريفنده . يقيموا . شرط مقدرله مجزوم اوله رق . ان تقل لهم اقيموا الصلوة يقيموا الصلوة . تقديرنده در حالبوكه شرط ملزوم جزا اولوب وجود ملزوم ايسه وجود لازمى مستلزم اولمق اقتضا ايدر ايكن نظم مذكورده بواستلزام

غیر موجوددر زیرا قولك اقامهٔ صلاتی مستلزم اولمدیغی وعدم اجابت کثیرین ایله اثر تخلف ایلدیکی
معلومدر بو صورتده نه کیفیتله تقدیر الشرط جزم جائز اولور. جوابنده دیرز که شرطك حصول
جزایه علت تامه اولمسی لازم اولمیوب بلکه جزانك شرطه توقفی کفایت ایدرك شیء آخره دخی
متوقف اولمسی مانع دکلدر مثلا . ان توضأت صح صلوتك . قولنده . صح . صلوتك . جزادر
حالبوکه صحت صلات بالکز وضوءه متوقف اولمیوب وقت وطهارت وغیریلرینه دخی توقف
ایدر واکر امور اربعهٔ مذکوره مابعدنده سببیت قصد اولنمزسه مضارع رفعی اوزره باقی قالور
بوده یا حالا اولور مثلا ﴿ ذرهم فی خوضهم یلعبون ﴾ قول شریفی . حال کونهم ملاعبین .
مفهومندهدر ویا وصفا اولور . اکرم رجلا یحبك . کبی ویا استینافا اولوب یعنی ما قبلنك
متضمن اولدیغی سؤالدن جواب اولور مثلا . قم یدعونك . قولی . لم اقوم فانه یدعونك .
تقدیرندهدر قال رحمه الله (واما العرض کقولك الا تنزل تصب خیرا فمولد من الاستفهام)
واما انواع طلبدن . عرض . تعبیر اولنان کلامکه علی وجه الرفق طلبدن عبارهدر مثلا . الا تنزل
تصب خیرا . دیرسین . ان تنزل تصب خیرا . تقدیرنده اولوب بو کلام ایله مثلا فرسندن نزول
اتمیان کیمسهنك نزولنه اظهار رغبت ایدرسین طلبدن بو نوعیده هرنقدر نحات مابعدنده شرط تقدیر
اولنوب وجوابنده مضارع جزم اولنان اشیادن بری اولمق اوزره عد ایلمشلر ایسهده ذهابلری
وجهله اولمیوب استفهامدن مولددر یعنی تمنی واخواتنه قسیم اولهرق باب علی حده اولمیوب بلکه
. الا . ده اولان همزه همزهٔ استفهام اولهرق فعل منفی اوزرینه داخل اولمشدر وحقیقت استفهامه
حملی ممتنعدر زیرا مثلا مخاطبك حالا واستقبالا عدم نزولی معلوم اولمسیله نزولندن استفهام طلب حاصل
اولور بو جهتدنناشی بقرینة المقام اشبو استفهامدن مخاطبه عرض نزول ایله طلب نزولی تولد ایدرك
طلب فهمه موضوع اولان لفظ طلب حصول ایله حصول نزول کندوسنه مرغوب اولدیغنی افاده
ایچون مستعمل اولمش اولور واشبو فعل منفی اوزرینه داخل اولان همزهٔ استفهام عند التحقیق
انکار مستقبل ایچون اولوب . لاینبغی لك ان لا تنزل . مفادنده اولهرق مراد مخاطبدن نزولك عدم
حدوثی غیر لایق وترکی اولی اولدیغنی بیاندر وانکار نفی اثبات اولهرق انکچون مابعدنده مثلا . ان
تنزل . کبی تقدیر شرط مثبت ایله . الا تنزل ان تنزل تصب خیرا . دیمك رهین صحتدر زیرا
بواشیادنصکره تقدیر اولنان شرط نفیا واثباتا کندی جنسندن اولمق واجبدر بو صورتده بعد المثبت
نفی وبعد النفی مثبت تقدیریله مثلا . لا تکفر تدخل النار . قولنده . ان تکفر . واسلم تدخل النار . قولنده
. ان لا تسلم تدخل النار . تقدیر اولنمق جائز اولهمز لکن کسائی قرینهیه تعویلا تجویز ایلمشدر
قال رحمه الله (ویجوز فی غیرها لقرینة نحو * فالله هو الولی * ای ان اتخذوا ولیا بحق) مصنف
رحمه الله اشیاء اربعهٔ مذکورهدنصکره تقدیر شرطی ذکر ایلدیسه تکثیر فائده وتأنیس تقدیر ایچون
تعمیم حکم ایله تقدیر شرط مواضع مذکورهیه منحصر اولمدیغنه اشارت ایلمشدر یعنی تقدیر شرط ذکر
اولنان مواضعك یعنی کندوسنده مضارع جزم اولنان محللرك غیریده دخی دلالت قرینهیه مبنی جائز
اولور مثلا ﴿ ام اتخذوا من دونه اولیاء فالله هو الولی ﴾ قول شریفی . ان اتخذوا ولیا بحق فالله
هو الولی . تقدیرندهدر مفهوم آیت انلر واجب تعالی حضرتلرینك غیریسندن اولیایی اتخاذ ایلدیلر
اکر بحق ولی اتخاذ ایتمك استرلر ایسه وحده ولی اتخاذیله سید ومولی اولدیغنك اعتقادی واجب
اولان ولی انجق جناب باریدر دیمك اولور زیرا . ام اتخذوا . قولی ماسوای الهی اولان کافهٔ
ولی یی انکاردر چونکه . ام . بل وهمزه معناسنه منقطعه اولوب واستفهام انکاری اولمسیله نکره
اولان ولیا سیاق نفیده واقع اولهرق مفید عموم اولور اکر سؤال اولنورسه که نظم مذکورده
اولان انکار انکار توبیخی اولدیغنده شك اولمیوب . لا ینبغی ان تتخذوا من دون الله اولیاء .
دیمکدر بو تقدیرده فاء سببیه اولهرق بحسب الوجود سببك مسبب اوزرینه ویاخود بحسب العلم
مسببك سبب اوزرینه ترتبنی مفید اولوب من غیر تقدیر شرط . فالله هو الولی . قولی . ام اتخذوا .

قوله

قولنه ترتب ایدر تنهکیم . لاینبغی ان یعبد غیر الله فالله هو المستحق . دینلور وبو قولین بیننده من
جهة المعنی برفرق بوقدر جوابنده دیرز که کندوسنده برشیئك معناسی اولان هر برشیئك حکمی
شیء مذکورك حکمی دکلدر یعنی برکلام دیکر کلامك معناسنده اولمقدن حکملرینده متحد اولمق
لازمکلمز مثلا فا ایله . لا تضرب زیدا فهو اخوك . قولنده اولان حسن واستفهام انکاری اولهرق
. اتضرب زیدا فهو اخوك . قولنده اولان عدم حسن اصحاب طبع سلیمه خفی دکلدر شویله که
ثانی انجق واو حالیه ایله حسن اولوب . وهو اخوك . دینلمك ایجاب ایلر زیرا استفهام انکاری بی
هرنقدر نفی معناسنه قلدیلر ایسهده بینلرنده اصلا فرق یوقدر دیمك معناسنی قصد ایتدیلر چونکه
هر برسلیم الذوق اولان کیمسه کندی نفسنه مراجعتله نفی ایله استفهام انکاری بیننده اولان تفاوتی
بولور وبرده احدهمانك وقوعی صحیح اولمیان محلده آخرك وقوعی صحیح اولور وکلامده حذف
شرط کثیر الوقوعدر قریبا بحث ایجازده دخی بو کلامه تعرض اولنسه کرکدر قال رحمه الله
(ومنها النداء) دخی انواع طلبدن بریسی ندادر . ندا . لفظا ویا تقدیرا . ادعو . مقامنه قائم
اولان حروف خمسهدن بریله طلب اقبالدر وحروف خمسهٔ مذکوره . یا . و . ایا . و . هیا
و . ای . و . همزه . در بونلردن . ایا . و . هیا . بعید ایچون اولوب بعضا غیر بعید نائم
ویا ساهی اولدیغی جهتله بعید منزلهسنه تنزیل اولنور بوده یا نائم ویاخود ساهی اولمسیله اولوب
نوم ایله سهو اقتضای اعلای صوتده بعد منزلهسنده عد اولنور وساهی اولمسیده یا حقیقة ساهی
اولمسیله اولور ویاخود کندوسی ایچون ندا ایتدیکی امره نسبتله اولور شو معناجه که امر
مذکورك علو شانندنناشی بردرجهیه بلوغی ادعا اولنور که مخاطب اوامرده هرنقدر بذل وسع
واستفراغ جهد ایلسه ایفای حق سعی ایدهمیوب کأن اندن غافل وبعید عد اولنور و . ای . و . همزه .
قریب ایچون اولوب بعضا قلبده دوام حضور وعدم خروجنه تنبیه ایچون بعیدده دخی استعمال
اولنورلر تنهکیم شاعرك * اسکان نعمان الاراك تیقنوا * بانکم فی ربع قلبی سکان * قولنده
واقع اولمشدر . نعمان الاراك . عرفاته منتهی اولان طرف طائفده واقع بروادیدر . ربع قلب . موضع
قلب دیمکدر . تیقنوا اعلموا یقینا . مفادندهدر اشته بو بیتده بعید اولان سکان نعمانه همزه ایله
ندا ایدوب دائما قلبنده مستکن وحاضر اولدقلرینه تنبیه ایلمشدر واما حرف یا بعضیلر مطلقا طلب
اقبال ایچون اولوب قریب وبعیدده حقیقتدر دیدیلر وبعضیلر بعید ایچون اولوب قریبده استعمالی
یا داعی نفسنی استقصار ومرتبهٔ مدعودن استبعاد ایله نفسنی حضرت منادادن بعید تصور ایتمسندن
ایچون اولور . یا الله . کبی ویاخود کندوسی ایچون ندا اولنان امرك عظمته وعلو شاننه ومخاطبك
امتثال اوزره حرص وولوعیله برابر کأن اندن غافل وبعید منزلهسنده اولدیغنه تنبیه ایچون اولور
﴿ یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیك ﴾ نظم جلیلی کبی ویاخود اقبالنه حرصی جهتیله کأن اقبال امر
بعید عد اولنور ﴿ یا موسی اقبل ﴾ قول شریفی کبی ویاخود بلادت سامعه تنبیه ایچون اولور
. اسمع یا ایها الغافل . کبی ویا انحطاط شان مخاطبدنناشی مجلسدن تبعید ایچون اولور . یا هذا .
کبی قائل قول اول ابن حاجب وقائل ثانی زمخشری اولهرق اول اقربدر زیرا حرف یا قریب
وبعیدده علی السویه کثیر الاستعمال اولمسیله احدهماده دعوای مجاز خلاف اصلدر قال رحمه الله
(وقد یستعمل صیغته فی غیر معناه کالاغراء فی قولك لمن اقبل یتظلم یا مظلوم والاختصاص فی قولهم
انا افعل کذا ایها الرجل) وبعضا صیغهٔ ندا معنای اصلیسی اولان طلب اقبال معناسنك غیریده
استعمال اولنور مثلا برشخص مظلومك کندوسنه ظلم ایدن شخصدن اظهار اشتکا وتظلمنده
یا مظلوم قولکده مراد اولان معنای . اغرا . کبی زیرا طلب اقبال مخاطب ذاتا حاصل اولمسیله
مراد طلب اقبال اولمیوب اقبال ذاتا حاصلدر بلکه مقصود اوکیمسهیی تظلم یعنی ظلمدن شکایتنی
زیادهلندروب شکواسنی بث واظهار ایتمك اوزره اغرا وتحریضدر بو صورتده مخاطبك جهت متکلمه
اقبالنی طلب ایچون موضوع اولان لفظ یا متکلمك نداسنه باعث اولان امر اوزره اقبالنی طلبده

مستعمل اولمش اولور وصيغهٔ ندانك معناسنك غيريده استعمالندن بريده مثلا • انا افعل كذا ايها الرجل • مثللوده مراد اولان معناى اختصاص كيدر زيرا • ايها الرجل • قولمزك اصلى منادايى كندى جهتكه طلب اقباله تخصيص اولوب بعده طلب اقبالدن تجريد اولنمشدر زيرا بو بابك متكلم وحده و يامع الغيرده مجيئيله متكلم اقبال نفسنى طلب ايتمدجكى معلومدر و بو وجهله طلب اقبالدن تجريد اولنديقدنصكره باب تعجب • اسمع بهم وابصر • امثالى باب امردن • وما احسن زيدا • كبى استفهامدن و باب تسويه • لا ابالى اقمت ام قعدت • امثالى معناى استفهامدن نقل اولنديغى كبى بو دخى نسبت اولنان فعلى امثالى بيندن مدلول منادايه تخصيص يعنى مثلا مدلول رجلى فعل اوزره قصر معناسنه نقل اولنمشدر و بو تخصيص يا معرض تفاخرده اولور • انا اكرم الضيف ايها الرجل • كبى • انا اكرم الضيف حال كونى مخصصا من بين الرجال باكرام الضيف • ديمك اولوب اكرام ضيفى ميان رجالدن نفسنه تخصيصدر وياخود معرض تصاغرده اولور • انا المسكين ايها الرجل • كبى • حال كونى مخصصا بالمسكنة • معناسنه در وياخود تفاخر وتصاغر ايچون اولميه رق مجرد ايها ضميريله مقصودى بيان ايچون اولور • انا ادخل ايها الرجل • و • نحن فقراء ايها القوم • كبى امدى بونلرك جملهسى صورت نداده اولوب حالبوكه ندا دكلدر زيرا • ايا • واياية وصف قلنان مثلا رجل وقوم ايله مخاطب مراد اولنميوب بلكه انا ضمير متكلم سابقنك مدلولندن عبارتدر و بونده نه حقيقة ونه مجازا اصلا معناى ندا باقى قالمديغى جهتله ادات ندانك تصريحى كريه عد اولنه رق حرف ندانك اظهاريله مثلا • يا ايها الرجل • دينلمز امدى ايها الرجل قولنده نداده اولديغى كبى • اى • مضموم و • الرجل • مرفوعدر زيرا بر بابدن باب آخره نقل اولنان هر برشيئك اعرابى على حسب ما كان ابقا اولنور وفقط مجموعى حال اوله رق محلا منصوبدر انكچون مصنف رحمه الله تفسيرنده • اى متخصصا من بين الرجال • قوليله تفسير ايلمشدر واشبو باب تخصيصده بعضا اى مقامنده اسم منصوب اقامه اولنوب اشبو اسمده يا معرف باللام اولور • نحن العرب اقرى الناس للضيف • كبى • نحن اقرى الناس متخصصا بالعرب • تقديرندهدر و • اقرى الناس • اكثرهم قرى معناسنه اولوب • قرى • كسر قاف ومد راء مفتوحه ايله ضيافتدر وياخود اسم مضاف اقامه اولنور • انا معاشر الانبياء لا نورث • كبى • نحن لا نورث متخصصا بمعاشر الانبياء • مفهومندهدر واسم مذكور بعضا علم اولور • بنا تميما يكشف الضباب • كبى • بنا • يكشف فعل مجهولنه متعلق وتميما اعنى ايله منصوبدر • ضباب • جمع ضبابه اولوب دخان كبى ارضى غشى ايدن سحاب معناسنه اوله رق مراد مصائب وامور صعبهدر مفهوم بيت • نحن الذين بنا يدفع الدواهى متخصصا بتميم • ديمكدر وابن حاجب رحمه الله • نحن العرب • امثالى معرف باللام ندادن منقول دكلدر زيرا منادى معرف باللام اولهمز و • ايها الرجل • مثللولر قطعا منادادن منقولدر و • معاشر الانبياء • مثللو مضاف امرينده محتمل اوله رق يا ندادن منقول اولوب بو صورتده مقدر يا ايله منصوب اولور وياخود معرف باللام كبى اولوب اعنى و يا اخص فعل مقدريله منصوب اولور ديو فرق ايدوب صاحب لباب دخى بو قوله اتباع ايلمشدر امام مرزوقى شعر * انا بنى نهشل لا ندعى لاب * عنه ولا هو بالابناء يشرينا * قولنده بنى نهشلك اختصاص اوزره منصوب اولمسيله خبريت اوزره رفع اولنوب بنو نهشل دينلمسى بيننده اولان فرق شو وجهله دركه اگر شاعر مرقوم لفظ مذكورى خبر قيلسه خبرده اصل اولان افادهٔ مجهول اولمسيله مقصود مخاطبه نفسنى تعريف اولمش اولهجغندن بو وجهله خبريتله تعريف ايلمش اولسه كندولرينك خمول وعدم اشتهارنى وعند المخاطب مجهوليت شان و شعارلرينى ايهامدن خالى اولمز واما اختصاص ايله نصبى تقديرده بو ايهامدن امين اولور امدى شاعر بو صورتى اختيار ايله معرض افتخارده • انا اذكر من لا يخفى شانه لا نفعل كذا وكذا • ديمشدر بو كلامده لا نفعل خبر ان اولوب • اذكر من لا يخفى شانه • معناى اختصاصى بيان ايچون جملهٔ معترضهدر تقدير كلام

• انا نخص بنى نهشل لا نعدل بالنسب عن نهشل لاجل اب آخر ولا هو يبيعنا بغيرنا من الابناء • ديمكدر كه مفادى تحقيقا بزشانى غير خفى اولان بنى نهشلى ذكر ايدرم اول اصحاب شان وشرفز كه نه كندمز اب آخر ايچون نسب نهشلدن عدول ايدرز ونه نهشل بزدن اعراض ايله بزى ابناء سائره يه بيع وفدا ايدر بلكه هر برمز صاحبندن راضيدر ديمك اولور وصيغهٔ ندانك استعمال اولنديغى معانيدن بريده استغاثهدر • ياللّه من الم الفراق • كبى • اخص اللّه بالتشكى من الم الفراق • تقديرندهدر و بريده تعجبدر • ياللماء • و • ياللدواهى • كبى كأن ماء ودواهينك غرابتندن ايچون لاجل التعجب دعوت واستحضار ايدرك • احضر حتى نتعجب منك • معناسنده اولور سنبر اولمبه كه مستغاث به ايله متعجب منه اوزره داخل اولان لام جاره مستغاث له ومتعجب لهدن فرق ايچون فتح اولنور زيرا بعضا منادانك حذفيله مستغاث له حرف ندايى ولى ايدوب مثلا • ياللمظلوم • دينلور وصيغهٔ ندانك مستعمله اولديغى معانيدن بريده تدله وتحيردر كه اطلال ومنازل ومطايا وامثالنه اولان ندا بو قبيلدندر نته كيم فاطمه بنت الاحجمك * ايا منازل سلمى اين سلماك * ولا يلذ لسانى غير ذكراك * بيتنده سلمادن سؤال ايله منازلنه ندا ايدوب حالبوكه ندايه صالح اولمامسيله مراد اظهار وله وحيرتدر وابو العلانك * يا ناق جدى فقد افنت اناتك بى * صبرى وعمرى واحلاسى وانساعى * قولنده دخى مراد ناقهنك بطؤ سيرندن ابراز ولهدر • يا ناق • يا ناقة دن مرخمدر • جدى • جد فعلندن اسرعى معناسنه امردر • اناة • قناة وزننده تأنى معناسنهدر • بى • اناته متعلق اولوب • صبرى • افنت ايچون مفعولدر • احلاس • جمع حلس اولوب ظهر بعير اوزرينه قونلان چول وكليم امثاليدر • انساع • كسر نون ايله نسعك جمعى اولوب صدر بعيرده اولان سينه بند عريضدر ومعانئ مذكورهدن بريده توجع وتحسردر شاعرك * فيا قبر معن كيف واريت جوده * وقد كان منه البر والبحر مترعا * قولى كبى • واريت • سترت • مترعا • مملوا معنالرنهدر يعنى اى قبر معن جود معنى نصل ستر ايتدك كه معنك جود وعطاسندن بر و بحر مملو اولمشدر ديمك اولور وشاعر ديگرك * يا عين بكى عند كل صباح * قولى كبى • يا عين • كسر ايله يا عينى تقديرندهدر • بكى • تشديد ايله اكثر البكاء وياخود كرر البكاء ديمكدر ومعانئ مذكورهدن بريده ندبهدر • ندبه • ضم ايله دعوت معناسنهدر مثلا • يا محمداه • ديرسين كأن حضرت نبى عليه السلامى دعوت ايدوب تعال فانا مشتاق اليك ديمش اولورسون و بو معانينك امثالى كلام عربده كثير اولمسيله مقامه مناسب اولانلرينك بالتأمل استخراجى عهدهٔ اصحاب دانشه محولدر قال رحمه اللّه (ثم الخبر قد يقع موقع الانشاء اما للتفأل اولاظهار الحرص فى وقوعه كامر والدعاء بصيغة الماضى من البليغ يحتملهما) بو بحث جملهٔ خبريهنك بعضا موقع انشاده وقوعنى مبين اولنوب بوده يا • تفأل • ايچون اولور يعنى مطلوب افعال ماضيه ايله كندوسندن اخبار اولنمق حق اولان امور حاصلهدن اولديغنه بناء لفظ ماضى ايله اتيان اولنه رق وقوعنه تفأل اولنور • وفقك اللّه للتقوى • كبى مراد مخاطبك تقوايه موفقيتيله دعا اولوب تفألا • وفقك • صيغهٔ ماضيسيله ايراد اولنور وياخود مطلوبك وقوعنه اظهار حرص ايچون اولور نته كيم بحث شرطده مرور ايتمشيدى كه برشيئده رغبت طالب تعظم ايلدكده اوشيئى تصورى زياده اوله رق چوق كره واقع اولور كه اوشيئك حصولنى تخيل ايدرك لفظ ماضى ايله ايراد ايدر • رزقنى اللّه لقاءك • كبى آرزو كردهٔ قلب متحسرى اولان ذاتك ملاقاتنه كمال رغبتندن ناشى وفور حرص وشرهنى اظهار ايچون نعمت ملاقاتى حاصل حكمنده ابراز ايدرك • رزقنى • صيغهسيله اتيان ايدر وشخص بليغك صيغهٔ ماضى ايله دعا ايدوب مثلا • رحمه اللّه • و • ادام اللّه • و • ايدك • ديمسى تفأل واظهار حرصدن ايكيسنى جمعه محتمل واما غير بليغ بو اعتباراتدن ذاهل وغافلدر قال رحمه اللّه (اوللاحتراز عن صورة الامر اولحمل المخاطب على المطلوب بان يكون ممن لا يحب ان يكذب الطالب) وياخود موقع انشاده خبر وقوعى متكلمك صورت امردن احترازنه مبنى اولور مثلا عبد مولاسنه • ينظر المولى الى ساعة • ديوب انظر ديمز

زيرا هرنقدر فى الحقيقه مراد دعا وياخود شفاعت ايسه ده صورت امرده اولمسيله اظهار تأدب
اولنور شارح مرحومك مقابلهٔ دعاده شفاعتى ايراد ايتمسى قرينه‌سيله دعادن مراد متكلمك نفسى
ايچون على سبيل التضرع طلبى وشفاعتدن مراد غير ايچون اولان طلبيدر وياخود موقع
مذكورده خبر وقوعى مخاطبك تكذيب طالبه يعنى طالبك كذبه نسبت اولنمسنه محبت ايتميان
اشخاصدن اولمسيله مخاطبى مطلوب اوزره حمل ايله اجابته مجبور ايتمك ايچون اولور مثلا سنى
خلاف چقارمقلغى روا كورميان صاحبكه • اتنى • ديه‌جك محلده بطريق الخبر • تأتينى غدا •
ديرسين و بونكله مخاطبى الطف وجه ايله اتيان اوزره حمل ايتمش اولورسون زيرا يوم فردا عدم
مجيئى حالده كلام صورت خبرده اولديغى جهتله من حيث الظاهر كاذب اولمش اولورسون بوايسه
خلاف مرضئ مخاطب اوله‌رق اتيانه مجبور اولور واشبو صورمشروحه‌ده خبر ما وضع لهنك
غيريده يعنى لفظ خبر معناى طلبده مستعمل اوله‌رق مجاز اولوب بعضيسنده يعنى فعل مستقبلك موقع
طلبده وقوعى صورتين اخيرتينده كنايه قلنمسى محتملدر شويله كه استقبالده فعلك حصولى فى الجمله
طلب فعله لازم اولمسيله ذكر الملزوم و ارادة اللازم اولور وموقع انشاده ايقاع خبر ايچون
مناسب اولان اعتبارلردن بريسيده طلبده قصد مبالغه اولوب كأن مخاطب امتثالده مسارعت ايتمش
ديمك اولور وموقع انشاده خبر واقع اولان مواقعدن بريسيده مطلوبك وقوعنده اتخاذ اولنان
اسبابك قوتنه مبنى مطلوبك فى نفسه قريب الوقوع اولمسنه تنبيه اولوب مثلا • اشترلى عبدا • مقامنده
• اشتريت لى عبدا • ديرسين ودها سائر بومذكورات امثالى اعتبارات ايچون دخى موقع انشاده خبر
ايراد اولنور قال رحمه الله (« تنبيه » الانشاء كالخبر فى كثير مما ذكر فى الابواب الخمسة السابقة
فليعتبره الناظر) ستير اولمه كه احوال اسناد ومسند ومسند اليه ومتعلقات فعل وقصر ابواب
خمسهٔ سابقه‌سنده ذكر اولنان شيلردن اكثريسنده انشا دخى نظير خبر اولمسيله اشبو انشا وخبرك
مشارك اولدقلرى شيلرك انشاده دخى اعتبار واجراسى اعتبارات مذكوره ايله انده اولان لطائفه ناظر
ومتأمل اولان ذواتك عهدهٔ درايتنه محولدر زيرا اسناد انشائى دخى اسناد خبرى كبى يا مؤكد
وياخود تأكيددن مجرد اولور وفقط منكرى غير منكر وغير منكرى منكر كبى قلمق وجاهلى منزلهٔ
غير جاهله وبالعكس غير جاهلى منزلهٔ غير جاهله تنزيل ايتمك ايله تأكيد وغير تأكيدده كلامى على
خلاف مقتضى الظاهر اخراج صورتى انشاده جارى اولمز كذلك انشاده اولان مسند اليه بعضا
مذكور وبعضا محذوف وبعضا مقدم وبعضا مؤخر وبعضا معرف وبعضا منكر اولور
حاصلى خبرده اولان جميع احوال مسند اليه انشاده جارى اولور كذلك مسند دخى اسم
ويا فعل مطلق ويا برمفعول ويا شرط ويا بونلرك غيريلريله مقيد اولوب يالكز مسندك حذفى انشاده
جارى اولمز ومتعلقات فعل يا متقدمه ويا متأخره ومذكوره ويا محذوفه اولور وكذلك اسناد
وتعلق يا قصر ايله وياخود بغير قصر اولور وبونده اولان اعتبارات مناسبه خبرده مرور ايدن
اعتباراتك عينى اولوب ماسبقى ضبط واحاطه دنصكره بونده دخى اعتبارى خفى دكلدر والله المرشد
قال رحمه الله (الباب السابع الفصل والوصل • الوصل • عطف بعض الجمل على بعض
والفصل تركه) اشبو باب سابعده مصنف رحمه الله ابحاث غامضهٔ فصل و وصلى ايراده شروع
ايله يورلركه • وصل • جمله‌لردن بعضيسنى بعض آخر اوزرينه عطف و • فصل • جمله‌لردن
بعضيسنك بعضيسى اوزره عطفنى تركدر بوصورتده فصل ايله وصل بيننده تقابل العدم والملكة
اولور • تقابل • شيئينك موضع واحده جهت واحده‌دن امتناع اجتماعى اولوب اقسام اربعه‌يه منقسم
اوله‌رق اول • تقابل تضاددر • سواد ايله بياض كبى • ثانى • تضايفدر • ابوت وبنوت كبى • ثالث • تقابل
ايجاب وسلبدر • فرسيت لافرسيت كبى • رابع • تقابل العدم والملكه‌در بوده بصر ايله عمى كبى امرين
متقابلينك برى وجودى وآخرى عدمى اولمقدر لكن مطلقا اولميوب بلكه بونلرده اوموجودى قابل
اوله‌جق بر موضوع اعتبارى لابددر • بصر • وجودى اولوب • عمى • بصر شأنندن اولان شيدن عدم

بصر اوله‌رق عدميدر بوقيددن مستبان اولديغى اوزره مثلا حجر وشجرده عمى و بصر غير
معتبردر و وصل وفصلدن عدمى اولان فصل بعض جمله‌نك بعض آخرى اوزره ترك عطفندن
عباره قلنمسيله بينلرنده تقابل عدم وملكه تحقق ايدر زيرا عدمى اولان فصلده مصنفك • فاذا اتت
جملة بعد جملة • قولى دلالت ايلديكى اوزره تقدم جمله معتبر اولمسيله كندوسيله ابتدا اولنان
كلامده ترك عطف وصل تسميه اولنه ميه‌جغى مثللو فصل دخى تسميه اولنه ميه‌جغندن اشبو تقدم
جمله‌يى اعتبار عدم ايله ملكه‌ده قابليت محلى اعتبار منزله‌سنده اولوب ايكيسى دخى تحقق واسطه‌يى
مستلزمدر بوجهتدن ناشى فصل ايله وصل فى الحقيقه عدم ايله ملكه منزله‌سنده اولوب بناء على ذلك
مصنف اتيان تعريفلرنده وصلى تقديم ايلمشدر زيرا اعدامى تعريف ملكاتى تعريفه متوقفدر
واما صدر بابده فصلى تقديمى فصل اصل اولوب وصل بو اصله طارى اولديغندن اصل ايچون
حق تقدم اولمسنه مبنيدر ومصنف رحمه اللهك • عطف بعض الجمل • تعبير ايدوب • عطف كلام
على كلام • تعبير ايتمامسى تعريفك اعرابدن محلى اولان جمله‌لره شمولى ايچوندر زيرا نحويون هرنقدر كلام
ايله جمله‌يى مترادف قلديلر ايسه ده لكن اصطلاح مشهورده جمله كلامدن اعم اولوب كلام اسناد
اصليى متضمن اوله‌رق و بو اسناد لذاته مقصود اولمسيله معرفدر اسناد اصليدن مراد
بحسب الوضع اولان اسناددر و جمله هرنقدر نه اسناد اصليى متضمن ايسه ده فقط مقصود
لذاته اولمق لازم دكلدر بو صورتده فاعلارينه مسند اولان مصدر وصفاتك اسنادلرى اصلى
اولمديغندن نه جمله ونه كلامدر زيرا مصدر يالكز حدثه موضوع اولوب فاعله اسنادى
بحسب الاستعمال عارض اولمشدر كذلك مشتقاتك دخى ذات مبهمه‌يه نسبتى مفهومنده مأخوذه
اولوب فاعله نسبت من جهة الاستعمال عارضدر شوقدركه حرف نفى واستفهامدنصكره وياخود
الف ولامه صله واقعه اولورسه بومحللرده صفات تأويل فعلده اوله‌رق اسنادى اصليدر وخبر ويا وصف
ويا حال وياخود شرط وياخود صله واقع اولانلر ايله بونلرك امثالى جمله اولوب كلام دكلدر زيرا
اشبو جملهٔ مركبه‌لرك هيئتى متضمن اولدقلرى اسناده موضوعه اولمسيله اسنادلرى اصلى اوله‌رق
جمله‌در وفقط اسنادلرى مقصود لذاته اولمامسيله كلام دكلدر قال رحمه الله (فاذا اتت جملة بعد
جملة فالاولى اما ان يكون لها محل من الاعراب اولا وعلى الاول ان قصد تشريك الثانية لها فى حكمه
عطفت عليها كالمفرد) امدى برجمله دنصكره ديكر برجمله اتيان ايلديكى صورتده جملهٔ اولى
يا كندوسى ايچون اعرابدن محل اولور وياخود اولمز اعرابدن محلى اولديغى صورتده اكر جملهٔ
ثانيه‌نك اشبو جملهٔ اولى‌يه حكم اعرابده يعنى مبتدايه خبر ويا حال ويا صفت ويا امثالى اولمقده
تشريكى قصد اولنور ايسه اشبو تشريك اوزرينه دلالت ايچون مفرد كبى جملهٔ اولى اوزرينه
عطف اولنور زيرا برمفردك ماقبلنده اولان مفرده حكم اعرابده يعنى مثلا فاعل ويا مفعول ويا حال
ويا غيريسى اولمقده اشتراكى قصد اولنور ايسه ثانينك عطفى واجب اولور جمله دخى اعرابدن
محلى اولديغى كبى البته موقع مفردده واقع اوله‌رق حكم مفردده يعنى عند قصد الاشتراك جملهٔ
ثانيه‌نك عطفى حيز وجوبده اولور قال رحمه الله (فشرط كونه مقبولا بالواو ونحوه ان يكون
بينهما جهة جامعة نحو زيد يكتب ويشعر او يعطى ويمنع) • فا • فاء فصيحه اولوب يعنى نه زمانكه
جملهٔ مذكوره حكم مفردده اولديسه امدى جملهٔ ثانيه‌نك اولى اوزرينه • واو • وامثاليله عطفى
مقبول اولمسنك شرطى جملهٔ اولى ايله ثانيه بيننده جهت جامعه بولنمسيدر مثلا • زيد يكتب
ويشعر • قولنده • يشعر • جملهٔ فعليه‌سنك ماقبلنه تشريكى قصد اولنه‌رق • يكتب • جمله‌سى
اوزرينه عطف اولنمشدر و بونده عطفى مقبول ايده‌جك جهت جامعه شعر ايله كتابت
بيننده اولان مناسبت تأليف اولوب • كتابت تأليف • كلام منثور و • شعر تأليف • كلام منظومدر ومثلا
• زيد يعطى ويمنع • قولنده جهت جامعه اعطا ايله منع بيننده اولان مناسبت تضاددر واما • زيد
يكتب ويمنع • وياخود • زيد يشعر ويعطى • امثالى بونك خلافنده اولوب بونلرده جهت جامعه

غیر موجوددر   و بو وجهله عطف مذکورك مقبولیتنده جهت جامعه‌نك اشتراطی زیرا ذکر اولندیغی اوزره عطف الجمله علی المفرد کبی اولوب حالبوکه بر مفردی مفرد آخر اوزرینه واو ایله عطفك مقبولیتنده بینلرنده جهت جامعه بولنمق شرطدر مثلا . زید کاتب وشاعر . مقبول و . زید کاتب ومعط . بونك خلافنده اوله‌رق مردوددر   شارح رحمه الله بیوررلرکه ظاهر اولان مصنفك . ونحوه . قولندن مرادی واو کبی تشریکه دال اولان . فا . و . ثم . و . حتی . مثللو حروف عطف اولوب بو ایسه فاسددر زیرا بو حکم واوه مختص اولوب فا وثم وحتی ایچون تشریك وجمعیتك غیری معنای محصل ومعین واردرکه او معنی بولندیغی کبی معطوف ایله معطوف علیه بیننده کرکسه جهت جامعه بولنسون وکرکسه بولنمسون عطف مقبول اولور مثلا زیددن بعد الکتابة اعطا صدورنده . زید یکتب فیعطی . ویاخود . ثم یعطی . دینلسه مقبول اولور لکن واو بویله دکلدر زیرا مدلول واو معنای مبهم غیر محصل یعنی مطلق الجمع اولمسیله عطفده جامعه‌دن لابددر زیرا بو معنی بینلرنده عطف استحسان اولنمیان جمله‌لرده متحقق اولمسیله مقبولیت عطفده غیر کافیدر لکن بو سؤالدن جوابده دینلمشدرکه اوجه اولان . ونحوه . قولندن مراد مصنف مجازا واو معناسنده مستعمل اولان . فا . و . ثم . و . او . کبی حرف عاطف دیمکدر ومرادی بو اولدیغی . علی عاطف . محلنده . علی معنی عاطف . کلام آتیسی مؤیددر   قال رحمه الله

(ولهذا عیب علی ابی تمام فی قوله . لا والذی هو عالم ان النوی . صبر وان ابا الحسین کریم .)

معطوف ایله معطوف علیه بیننده جهت جامعه‌نك شرط قبول اولمسندنناشی ابو تمامك بیت مذکورده . وان ابا الحسین . قولیله . ان النوی . جمله‌سی بیننده علاقه‌نك عدم وجودیله برابر واو ایله عطف ایلمسی کندی اوزرینه عیب عد اولنمشدر زیرا نوادن مراد کرکسه فراق ابی الحسین اولسون وکرك غیریسی اولسون کرم ابی حسین ایله مرارت صبر بیننده قطعا مناسبت یوقدر بناء علیه بونده اولان عطف کرك ان مع اسمها وخبرها حکم مفردده اولمسیله عطف المفرد علی المفرد اولسون وکرکسه . عالم . قولنك مفعولینی موقعنده وقوعی اعتباریله عطف الجمله علی الجمله اولسون بونلردن ایکیسنده دخی وجود جامع شرط اولمسیله غیر مقبولدر . لا والذی . قولنده اولان لا کلمه‌سی حبیبه‌سنك محو واندراس هوای شاعری ادعاسنی نفیدر و بو کلام مسبوق اولان * زعمت هواك عفا الغداة کما عفا * عنها طلال باللوی ورسوم * قولی دلالت ایدر . زعمت . فعلنك فاعلی حبیبه‌یه راجع ضمیر اولوب . هواك . قولیله خطاب نفسنه‌در . هواك . و . عفا . زعمت قولنك مفعولی اولوب . عفا . زال معناسنه‌در . الغداة . عفایه ظرفدر . عنها . ضمیری دیاره راجع اولوب مؤخر طلالدن حال و . طلال . عفای ثانی‌یه فاعلدر . لوی . بر موضعك اسمیدر و . با . فی معناسنه اولوب رسوم طلال اوزره معطوفدر . لا والذی . قولنده واو قسم ایچون اولوب جواب قسم مابعدنده اولان * مازلت عن سنن الوداد ولاغدت * نفسی علی الف سواك تحوم * قولیدر . سنن . طریقت معناسنه‌در . لاغدت . لاصارت دیمکدر . علی الف . علی مألوف معناسنه اولوب . تحوم . قولنه متعلقدر . تحوم . تطوف وتدور معناسنه اولوب . غدت . قولنك خبریدر   مفهوم ابیات نفسنه خطابا دیرکه حبیبه‌لوی نام محلده اولان طلال ورسوم محو وزائل اولدیغی کبی سنك دخی هوا ومحبتك مرور زمان ایله زائل اولدیغی زعم ایدوب حقیقت حال ایسه حبیبه‌نك زعم وظنی کبی اولیه‌رق فراق وهجران صبر دیدکاری دوای مر کبی تلخ اولوب وابو الحسینك کریم اولدیغی عالم اولان جناب حقه قسم ایدرمکه نه بن طریق وداد ومحبتدن عدول اتدم ونه نفسم سندن غیری بر محبوب مألوف اوزره حائم ودائر اولدی دیمکدر   قال رحمه الله

(والا فصلت عنها نحو * واذا خلوا الی شیاطینهم قالوا انا معکم انما نحن مستهزؤن الله یستهزئ بهم * لم یعطف الله یستهزئ بهم علی انا معکم لانه لیس من مقولهم)   واکر جمله ثانیه‌نك حکم اعرابده اولی‌یه تشریکی قصد اولنمزسه ثانیه اولیدن فصل اولنوب بلا عاطف ایراد اولنور تاکه

عطف

عطف حالنده مقصود اولمیان تشریك لازم کلمیه‌نته کیم ﴿ واذا خلوا الایه ﴾ نظم شریفنده . الله یستهزئ بهم . جمله‌سی . انا معکم . اوزره عطف اولنمامشدر زیرا منافقینك . انا معکم . قوللری . قالوا . ایچون مفعول اولمق اوزره محلا منصوب جمله اولمسیله اکر . الله یستهزئ بهم . قولی جمله مذکوره اوزره عطف اولنسه . قالوا . یه مفعول اولمقده جمله مذکوره‌یه مشارك اولمسی لازم کلوردی بو ایسه باطلدر زیرا . الله یستهزئ بهم . قولی مقول قول منافقین دکلدر ومصنف رحمه اللهك . علی انا معکم . دیوب . علی انما نحن مستهزؤن . دیمامسی یعنی ظاهر اولان معطوف علیه . انما نحن مستهزؤن . قولی ایکن . انا معکم . قولی اولمق اوزره ایراد ایلمسی . انما نحن مستهزؤن . قولی . انا معکم . قولنی بیان وتقریر اولوب اولك حکمی ثانینك حکمی اولمسنه مبنیدر   ویاخود مراد مصنف . علی انا معکم انما نحن مستهزؤن . دیمکدر ومقول قول بالکز . انا معکم . اولمیوب بلکه جملتین اوله‌رق محل نصبده اولان اشبو مجموع جملتیندر اشبو . انما نحن مستهزؤن . قولنك . انا معکم . قولنی بیان وتقریر اولمسنك ایضاحی شو وجهله درکه منافقینك انا معکم یعنی یهودیلره خطابا بزده سزکله معیتده و برلکده‌یز دیملرینك معناسی یهودیت اوزره ثابت اولدقلرنی افاده‌دن عباره اولمسیله بو کلامدنصکره ایراد ایلدکاری انما نحن مستهزؤن جمله‌سی بدل وعطف بیان وتأکید اولمق صور ثلثه‌سنه محتمل واشبو جمل ثلثه‌دن جمله بدلیه‌ده استئناف قصد وشاننه مزید اعتنا وجمله بیانیه‌ده مجرد جمله اولیدن ازاله خفا وجمله مؤکده‌ده تجوز ویاخود سهو ویاغفلت احتمالاتنك توهمنی ازاله وامحا اعتباراتیله بینلرنده فرق حاصلدر امدی اکر انما نحن مستهزؤن قوللری برشیئی استهزا اوشیئی عدم قبول وردی مفید اولمسیله اسلامك رد ونفینی مستلزم اولدیغندن بو وجهله باعتبار اللازم معنای جمله اولی اولان یهودیت اوزره ثباتی مقرر اولمسی اعتبار ایدیلور ایسه تأکید معنوی منزله‌سنده اوله‌رق جمله مؤکده اولوب فائده‌سی منافقینك اهل ایمان ایله مخالطه وانلره موافقتلرینه نظرا انا معکم . قوللری حقیقت اوزره اولمامسی توهمنی دفع اولمش اولور واکر ثبات علی الیهودیت معناسیله برابر تحقیر اسلام وتعظیم کفر اوزره اشتمالی اعتبار اولنور ایسه شاننه اعتنا اولیدن زیاده وتمام مرادی وافیه اوله‌رق بدل اولور شویله‌که جمله ثانیه اولینك افاده ایلدیکی ثبات علی الیهودیتی افاده ایتمسیله برابر امر زائد اولان تعظیم کفری وبو ایسه مؤمنین ایله اختلاطدن عارض اولان شبهه‌نك ازاله‌سنی مفید اولمسیله جمله اولیدن بدل اشتمال منزله‌سنده اولمش اولور واکر مراد معیتدن ازاله خفا اوله‌رق . انا معکم . قوللرندن مقصود قلبا معیت اوله‌رق صورتا معیت اولمدیغی تبیین اولور ایسه عطف بیان اولمش اولور   قال رحمه الله   (وعلی الثانی ان قصد ربطها بها علی معنی عاطف سوی الواو عطفت به نحو دخل زید فخرج اوثم خرج عمرو واذا قصد التعقیب او المهلة)   و . علی الاول . قولی اوزره معطوف اولوب یعنی جمله اولی ایچون اعرابدن محل اولمدیغی تقدیرده اکر جمله ثانیه‌نك واوك غیری حروف عاطفه‌دن برینك معناسی اوزره جمله اولی‌یه ربطی قصد اولنور ایسه جهت جامعه‌دن من غیر اشتراط شیء آخر اشبو حصول معناسی قصد اولنان حرف ایله جمله ثانیه اولی اوزرینه عطف اولنور مثلا خروج عمروك دخول زیدی تعقیبنی افاده قصد اولنور ایسه یعنی مثلا عمروك داردن خروجی زیدك عقیب دخولنده واقع اولدیغنی افاده ایتك استنلور ایسه بونلرك دخول وخروجی بیننده برکونه مناسبت وجهت جامعه اولوب اولمدیغنه باقلمیه‌رق مجرد افاده تعقیب قصدیله بو معنایه دال اولان فا ایله عطف اولنه‌رق . دخل زید فخرج عمرو . دینلور واکر معنای تراخی ومهلت مراد اولنور یعنی خروج عمروك دخولی زیددن بر مدت صکره واقع اولدیغنك افاده‌سی استنلور ایسه ثم ایله عطف اولنوب . دخل زید ثم خرج عمرو . دینلور زیرا حروف عطفدن واودن ماعداسی معطوفك معطوف علیه ایله حکم اعرابده اشتراکنی افاده ایله برابر بر طاقم معانی‌یی دخی افاده ایدرکه بونلر علم نحوده مقرره ومفصله وثابته ومحصله‌در بونك

تفصيلى شو وجهله دركه حروف مذكوره دن حتى ولاى عاطفه لر عطف جملده واقع اولميوب
عطف مفرده مخصوصلر در وحروف مذكوره دن • او • و • اما • و • ام • عاطفلرى نصل كه عطف
مفرداتده واقع اولورلر ايسه عطف جمله ده دخى اولوجهله اوله رق على وجه الابهام احد امرين
ايچوندر و ﴿ كلمح البصر اوهو اقرب ﴾ و ﴿ مائة الف او يزيدون ﴾ قول شريفلرنده اولان
• او • كلمه سى جناب بارى شكدن منزه اولمسيله عطف ايچون اوليوب بلكه حرف استيناف
اوله رق بل معناسنه اولوب مجرد اضراب ايچوندر يعنى قصهٔ يونسده عليه السلام • مائة الف • قوليله
﴿ كلمح البصر ﴾ قول شريفى تحديدده قول ناس اوزرينه بنا اولنوب بعده بو وجهله تحديدده اولان
غلط ناسدن تحقيقه اضراب ايله • اويزيدون • و • اوهو اقرب • بيورلمشدر وحروف مذكوره دن
• لكن • عاطفنك حكمى عطف على المسند اليه بحثنده مرور ايلمشدر كه خلاصه سى كلام
متقدمدن تولد ايدن توهمى امتثنايه شبيه اولان رفع ايله رفع ايتمك معناسنه استدراك ايچون اولمقدن
عبارەدر • ماجائنى زيدلكن عمرو • كبى لكن عمرو جائى ديمكدر و • بل • كلمه سى مفرداتده نوجهله
ايسه جمله لرده دخى اولوجهله اولوب شوقدر واركه بعضاً تدارك غلط ايچون اوليوب بلكه كلام
اولك اهدار وابطالى قصد اولنميه رق مجرد بر كلامدن دها اهم اولان ديگر كلامه انتقال واولى
حكم مسكونده اهمال ايچون اولور مثلا ﴿ بل هم فى شك منها بل هم منها عمون ﴾ قول شريفنده
جناب بارى غلطدن منزه اولمسيله مراد انلرك احول آخرتدن شكده اولدقلرنى بيان ايتدكدنصكره انلرك
بو احوالدن حال عماده بولندقلرى كلام اهمنه انتقالدر واما فا وثم عاطفلرندن • فا • جملهٔ ثانيه
مضموننك بلا فصل عقيب اوليده اولمقلغى افاده ايدر وبعضاً مضمون ثانيه نك زماناً عقيب اوليده
اولمسنى قصد ايتميه رك بعدنده اولان كلامك ذكرده ماقبلى اوزره مرتب اولدبغى افاده ايدر
﴿ ادخلوا ابواب جهنم خالدين فيها فبئس مثوى المتكبرين ﴾ نظم جليلنده اولديغى كبى زيرا
برشيئك مدح وذمى انجق ذكرى جريان ايتدكدنصكره صحيح اولوب ونظم مذكورده مخصوص
بالذم جهنم اولمسيله • بئس مثوى المتكبرين • قولى من جهة الترتيب ذكر جهنمدنصكره اولمق
اقتضا ايدر • مثوى • مكان معناسنه در وتفصيلى مجمل اوزره عطف دخى بو بابدندر نته كيم
﴿ ونادى نوح ربه فقال ﴾ الايه و ﴿ وكم من قرية اهلكناها فجاءها بأسنا بياتاً اوهم قائلون ﴾
نظم شريفلرنده واقع اولمشدر نظم اولده اولا اجمالا ﴿ فنادى نوح ﴾ بيوريلوب بعده ﴿ فقال
رب ﴾ الايه قول شريفيله تفصيل اولنمشدر ونظم ثانيده اولا اجمالا ﴿ وكم من قرية اهلكناها ﴾
بيوريلوب بعده ﴿ فجاءها ﴾ قول شريفيله تفصيل اولنمشدر الحاصل برشيئك لاجل التقرير
بطريق الاجمال والتفصيل ايرادنده اولا مجملا ذكر اولنه رق بعده تفصيل ايله تعقيب اولنور
زيرا موضع تفصيل اجمالك مابعديدر نظم مذكورده • بياتاً • لفظ شريفى حال اوله رق بيتوتت
معناسنه مصدر و • هم قائلون • وقت ظهرده نوم معناسنه • قيلوله • دن جملهٔ حاليه در • يقال قال
يقيل قيلا وقيلولة ومقيلا • مفاد شريفى • فجاء اهلها بأسنا بائتين او قائلين • اولوب مجئ عذابك
اشبو وقتنه تخصيصى وقت غفلت واستراحت اولمسيله نزول عذاب اوقات سائره دن اشد
وافظع اولمسنه مبنيدر واشبو مثال ثانيده اولديغى كبى • فا • ده معناى سببيت بولنمسى عطف
مذكوره منافى دكلدر • يقوم زيد فيغضب عمرو • كبى زيرا • فيغضب • قولنده اولان • فا • قيام
زيدك غضب عمروه سببيتنى مفيد اولمسيله برابر عطف ايله مابعد فا اولان كلامك ذكرده ماقبل فايه
ترتيبنى دخى افاده ايلر وستير اولميه كه • فا • نك بلا مهلة ترتيب ايچون اولمسى مرتبهٔ ثانيه ده
بولنان جملهٔ معطوفه نك اول اجزاسى اولى بى تعقيب ايتديكى تقديرده تماميله زمان طويلده
حاصل اولان شيدن اولمسنه منافى دكلدر ﴿ الم تر ان الله انزل من السماء ماء فتصبح الارض
مخضرة ﴾ قول شريفنده اولديغى كبى زيرا اخضرار ارض عقيب نزول مطرده بدأ ايدوب لكن
مدت طويله ده تمام اولور و • فتصبح • قولى مقامنده تمام اخضراره نظرا • ثم تصبح الارض •

دينلسه ده جائز اولور حاصلى بدايت اخضراره نظرا بلا مهلة وتمامنه نظرا مع التراخى وجود
ترتيبدنناشى • فا • و • ثم • دن هر ايكيسيله ايرادى رهين سدادر و • ثم • كلمه سى مفردده اولديغى
كبى مع التراخى ترتيب ايچون اولوب لكن چوق كره مضمون جملهٔ ثانيه يى مضموم اوليدن استبعاد
واوله عدم مناسبتنى ايراد ايچون اولور مثلا ﴿ ثم انشأناه خلقاً آخر ﴾ قول شريفنده اولان
ثم كلمه سى ﴿ لقد خلقنا الانسان من سلالة من طين ثم جعلناه نطفة فى قرار مكين ثم خلقنا النطفة
علقة فخلقنا العلقة مضغة فخلقنا المضغة عظاماً فكسونا العظام لحما ﴾ قول شريفنده انسان
اولنسان خلق ايله خلق آخر بيننده اولان تفاوتى ومضمون اولى يه قياساً ثانينك بعد درجه وعلو
منزلتنى افاده ايچوندر • خلق آخر • دن مراد صورت بدن وياخود روح وياخود بدنه نفخ روح ايله
قوى وياخود مجموعيدر كأن كمال انسانك رسيده اولديغى بو طورك مرتبه سى اطوار سائره دن
استبعاد اولنمشدر قرار مكيندن مراد رحم و • مضغه • دن مراد قطعهٔ لحمدر و ﴿ ثم الذين
كفروا بربهم يعدلون ﴾ قول شريفى خالق سموات وارضه اشراكى استبعاد وانكار ايچوندر
و ﴿ فلا اقتحم العقبة وما ادراك ما العقبة فك رقبة ﴾ الايه قول شريفندنصكره وارد اولان
﴿ ثم كان من الذين آمنوا ﴾ قول شريفى ايمان ايله فك رقبه بيننده اولان بعد منزلتى بيان ايچوندر
زيرا ايمان شرط اوله رق اصل طاعات واساس حسنات اولوب بدون الايمان طاعات وحسناتدن
برشى مقبول اولمز ﴿ واستغفروا ربكم ثم توبوا ﴾ قول شريفى دخى بويله در زيرا طلب مغفرتله
معاصيدن بالكليه انقطاع الى الله تعالى بيننده بعد منزلت واردر واشبو استبعاد وعدم مناسبت
ايچون ثم كلمه سنك ايرادى تنزيل جليلده اكثرمن ان يحصى در و ثم كلمه سى بعضاً تعقيب وتراخى
معتبر اولميه رق مجرد مرتبهٔ ارتقا وارتفاعده ترتيب وتدرج ايچون اتيان اولنور يعنى معطوف ايله
معطوف عليه بيننده اولان ترتيب رتبى بى واحد همانك مرتبهٔ آخردن مقدم اولديغى بيان ايچون
اولور نته كيم شاعرك * ان من ساد ثم ساد ابوه * ثم قد ساد قبل ذلك جده * قولنده واقع
اولمشدر اشبو مثال اعلادن اسفله ترتيبى بياندر زيرا سيادت نفس ممدوح رتبهٔ سيادت والدى
اوزره مقدم وسيادت والدى سيادت جدندن اقدمدر ونته كيم ﴿ وما ادراك مايوم الدين
ثم ما ادراك مايوم الدين ﴾ نظم جليلنده دخى واقع اولمشدر واشبو نظم جليل اسفلدن اعلايه
ارتقايه مثالدر زيرا اولا • وما ادراك • قولى مفيد اعتبار واهتمام اولوب ثانياً • ثم ما ادراك •
دينلدكده زيادهٔ اعتبار فهم اولنمسيله اولدن مفهوم اولان تعجب وعظم رتبه واعتبار مفهوم
ثانيدن مؤخر اولور اشته بو تفصيلات معلوم اولديسه ديرزكه بو حروفدن بريله برجمله جملهٔ
اخرى اوزرينه عطف اولندقده عطفده فائده حاصل اولور وفائدهٔ مذكوره حروف مذكوره نك
حصول معانيسيدر واما واو بونك خلافنده اولوب زيرا مجرد اشتراكدن غيرى برمعنايى مفيد
اولمز اشبو معناى اشتراك ايسه انجق كندوسيچون حكم اعرابى اولان جمله ده ظاهر اولوب حكم
اعرابى منتفى اولديغى صورتده اشكال ثابت اولور اكر سؤال اولنورسه كه سائر ادات عطف
مع الاشتراك تعقيب وياخود مهلت وياغيريسنى مفيد اولديغى كبى واو عاطفه دخى مضمون جملتين
بيننده حصولده جمع افاده ايدر زيرا مثلا من غير واو • يضرب زيد ينفع • دينلسه • ينفع • قولى
• يضرب • قولندن رجوع وانى ابطال اولمقلغه محتمل اولور نته كيم دلائل الاعجازده شيخ ايراد
ايلمشدر جوابنده ديرزكه اشبو حصولده جمع ونفى احتمال رجوع • واو • و • فا • و • ثم • بيننده
قدر مشترك اولوب واوك بونلرك اوزرينه اختيارنى مرجح اولەمز وبرده مجرد حصولده مشترك
اولان جمل غير متناهيه اولمسيله واو ايله عطفى حسن وغير حسن اولنلرى بكديكرندن فرق
وتمييز كمال حيرت واشكالدن ناشى كندوسنده دموع وعبرات سكب واساله اولنان
مشكلاتدن اولور قال رحمه الله (والا فان كان للاولى حكم لم يقصد اعطاؤه للثانية فالفصل
واجب نحو * واذا خلوا الايه * لم يعطف الله يستهزئ بهم على قالوا لئلا يشاركه فى الاختصاص

بالظرف لمامر) واكر جملۀ ثانیه‌نك واوك غیری بر عاطفه‌نك معناسی اوزره اولی‌یه ربطی قصد اولنمزسه بو صورتده اكر اولی ایچون ثانیه‌یه اعطاسی قصد اولنمیان بر حكم بولنورسه ترك عطف ایله فصل واجبدر تاكه وصلدن حكم مذكورده ثانی‌یی تشریك لازمكلمیه نته‌كیم ﴿ واذا خلوا الی شیاطینهم قالوا انا معكم انما نحن مستهزؤن الله یستهزئ بهم ویمدهم فی طغیانهم یعمهون ﴾ نظم جلیلنده . الله یستهزئ بهم . قولی . قالوا . اوزرینه عطف اولنمامشدر تاكه . واذا خلوا الی شیاطینهم . ظرف مقدمنه اختصاصده جملۀ اولی اولان . قالوا . یه مشارك اولمیه زیرا مفعول وظرف وامثالی معمولاتك تقدیمی اختصاصی افاده ایلدیكی باب رابعده مرور ایتمشیدی بو صورتده اكر بطریق العطف ایراد اولنسه جناب باری‌نك منافقینی استهزاسی یعنی انلری مخذول ومحقر ایدوب تسویلات نفسانیه‌یه اتباع وانخداعلریله برابر . من حیث لا یشعرون . طریق باهر الاعوجاج استدراجه تابع اولدقلری حالده ترك واخلاسی انلرك شیاطین ایله معبر اولان كفار ایله خالی وتنهانشین اولدقلری اوقاته مختص اولمسنی اقتضا ایدر ایدی حالبوكه بویله اولیوب بلكه انلری استهزا وتخذیل الهی متصل ومستمر اولەرق فی حال من الاحوال منقطع دكلدر اكر سؤال اولنورسه كه . لئلا یشاركه فی الاختصاص بالظرف . قولنك تمامیتی اذانك ظرفیتنه منوط اولوب نظم مذكورده ایسه ظرفیه اولدیغی مسلم دكلدر زیرا جائزكه شرطیه اولوب شرطك معمولی اولسون نته‌كیم ابن حاجب اذای شرطیه‌نك مدخولنه عدم اضافه‌سنه قائل اولمشدر بو صورتده جزانك معمول مقدمی اولیوب مفید اختصاص اولمسیله حال عطفده محذور اشتراك زائل اولور ومذهب مشهوره مبنی تسلیم ایده‌لمكه اذای شرطیه مدخولنه مضاف اولوب جزانك معمول مقدمی اولسون لكن تقدیمك تخصیص ایچون اولدیغی مسلم اولمیوب بلكه حق ادات شرط اولان تصدر ایچوندر نته‌كیم . این ابوك . مثلاوده ادات استفهامك تقدمی تصدره محمولدر وتقدیم ایچون لزوم تخصیص غالب ایسه‌ده جمیع صور تقدیمده تخصیص لازم دكلدر وتسلیم ایده‌لمكه تقدیم تخصیص ایچون اولسون لكن معطوف علیهك اختصاصی معطوفك اختصاصنی مستلزم اولدیغی مسلم دكلدر جوابنده دیرزكه اذای شرطیه بعینها اذای ظرفیه اولوب استعمال شرط ایله استعمال اولنمشدر بو صورتده منع اول ساقطدر وشك یوقدركه . اذا خلوت قرأت القران . قولمز كركسه اذا جزانك معمولی اولوب تخصیص ویاخود مجرد تصدر ایچون تقدیم اولنمش اولسون ویاخود شرطك معمولی اولسون . لا اقرأ القرأن الا اذا خلوت . معناسنه اولەرق تقدیم ویاخود مفهوم شرط اعتباریله اختصاص افاده ایدر بو صورتده منع ثانی وثالث ساقط اولور ومعطوف علیهده اولان قید اكر معطوف علیه اوزره مقدم اولورسه ظاهر اولان معطوفك دخی اوقید ایله تقیید اولنمسیدر مثلا . یوم الجمعة سرت وضربت زیدا . وان جئتنی اعطك واكسك . قوللرمز كبی واقعا اشبو قید مقدمله معطوفك دخی مقید اولمسی امر قطعی دكلسه‌ده لكن خطابیاتده فهمه سابق اولان بودر بو صورتده منع رابع دخی ساقط اولور اكر سؤال اولنورسه كه برشیئك جواب شرط اوزره عطفی ایكی ضرب اوزره اولوب ضرب اول معطوف ومعطوف علیهك شرطه جزا اولمقده اشتراكیدر . ان تأتنی اعطك واكسك . قولمز كبی ضرب ثانی معطوفك برحیثیتده اولمسیدركه معطوف علیه اوزره توقف ایدوب وشرطك معطوفده سبب اولمقلغی معطوف علیهده سببیتی واسطه‌سیله اولمسیدر مثلا . اذا رجع الامیر استأذنت وخرجت . دیرسین یعنی . اذا رجع استأذنت واذا استأذنت خرجت . دیمك اولور الحاصل خروج معطوف علیه اولان استیذانه متوقف اولوب وشرط اولان رجوع امیرك خروجده سببیتی استیذانه سببیتی واسطه‌سیله اولمش اولور بو صورتده نظم مذكورده دخی . الله یستهزئ . قولنك . قالوا . اوزره عطفی اشبو ضرب ثانی قبیلندن اولوب خلو مع الشیاطین بو قوله وبو قول استهزاء اللهه سبب اولەرق خلوك استهزایه سببیتی قوله سببیتی واسطه‌سیله اولمسی نیچون جائز

اولمز جوابنده دیرزكه بو تقدیرجه معنی . واذا قالوا استهزء الله بهم . یعنی منافقون . انا معكم انما نحن مستهزؤن . دیدكلری وقتده جناب حق انلری استهزا ایلدی دیمك اولوب بو ایسه غیر مستقیمدر زیرا جزا یعنی انلری استهزاء الهی منافقینك نفس استهزالرینه واستهزابی مراد ایلدكلرینه مبنی اولوب بوقسه نفسلرندن . انا مستهزؤن . دیو شیاطینلرینه اخبارلری ایچون دكلدر یعنی استهزاءالله نفس استهزالری ایچون اولوب اخبار مذكور ایچون استهزاءالله‌ده مدخل یوقدر شو دلیل ایله كه اكر انلرك . انما نحن مستهزؤن . دیو اخبارلرندن مرادلری نفسلرندن شیاطین ایله معبر اولان كفارك تسلط وازدرالرینی دفع وازاله وشرلرندن سلامت ایچون اولسه ایدی استهزاءالله ایله مؤاخذه اولنمزلر ایدی كذا فی دلائل الاعجاز قال رحمه الله

(والا فان كان بینهما كمال الانقطاع بلا ایهام اوكمال الاتصال اوشبه احدهما فكذلك والا فالوصل) بو كلام . فان كان للاولی حكم . قولنه معطوفدر یعنی جملۀ اولی ایچون ثانیه‌یه اعطاسی قصد اولنمیان حكم اولمزسه یعنی جملۀ اولی مفهوم جمله اوزره زائد اولان حكمدن عاری اولور ویاخود حكم زائد بولنسه‌ده ثانیه‌یه دخی اعطاسی قصد اولنور ایسه بو صورتده جملتین بیننده عندالفصل خلاف مقصودی ایهامدن عاری اولەرق كمال انقطاع ویاخود كمال اتصال ویاخود شبه احد كمالین اولدیغی حالده فصل تعین ایدر واكر بینلرنده بلا ایهام كمال انقطاع وكمال اتصال وشبه احد كمالین اولمزسه بو صورتده عطف ایله وصل تعین ایلر بونك تحقیقی شومركزده دركه واو جمع ایچون اولوب شیئین بینی جمع ایسه بینلرنده جمعی داعی اولەجق برمناسبتك وجودنی اقتضا ایدر وكذلك . عطف الشیء علی نفسه . لازمكلمامك ایچون مغایرت دخی اقتضا ایلر وكندولری ایچون اعرابدن محل اولمیوب واولی ایچون ثانیه‌یه اعطاسی قصد اولنمیان حكم موجود اولمیان جملتینك حاصل احوالی اقسام سته اولەرق . اول . بلا ایهام خلاف المقصود كمال انقطاع . ثانی . كمال اتصال . ثالث . شبه كمال انقطاع . رابع . شبه كمال اتصال . خامس . كمال انقطاع مع الایهام . سادس . توسط بین الكمالیندر وبونلردن اخیرینك حكمی وصل واربعۀ سابقه‌نك حكمی فصلدر اما اول وثالثده موجب فصل بین الجملتین مصحح جمع اولەجق مناسبتك فقدانی وثانی ورابعده عاطفه ربطه محتاج اولەجق مغایرتك عدمیدر اشبو مقامات سته‌نك تحقیقنه شروع ایله مصنف رحمه الله بیوررلركه

(اما كمال الانقطاع فلاختلافهما خبرا وانشاء لفظا ومعنی نحو . وقال رائدهم ارسوا نزاولها .) اما جملتین بیننده اولان كمال انقطاع جملتیندن بری لفظا ومعنا خبر ودیكری لفظا ومعنا انشا اولەرق بوجهله اختلافلرندن ایچون اولور نته‌كیم شاعرك * وقال رائدهم ارسوا نزاولها * فكل حتف امرء یجری بمقدار * قولنده واقع اولمشدر . رائد . طلب ماء وكلاده قومه تقدم ایدن كسه‌در . ارسوا . اقیموا معناسنه‌در . ارسیت السفینة . دیرلر سفینه‌یی مرساده حبس ایلدم یعنی لنكر انداز اولدم دیمكدر . مزاوله . محاوله ومعالجه معناسنه‌دركه تدبیره قیام وشروع ایتمكدر . نزاولها . ده اولان ضمیر حربه راجعدر بو صورتده معنای بیت قومك رئیس ومقتداسی قومه توجیه خطاب ایدوب قالقك مقاتله ومبارزه ایده‌لم زیرا هر نفسك حتف وموتی جناب باری‌نك تقدیر وقدریله اولوب نه جبن وخوف باعث نجات ونه اقدام وجسارت موجب اردا وهلاك اولور دیو مباشرت حرب ایچون خلقی تشجیع واغرا ایلدی دیمك اولور بعضیلر ضمیر سفینه‌یه وبعضیلر خمره راجعدر دیدیلر لكن حربه رجوعی مصراع ثانی قرینه‌سیله اوجهدر اشته بو بیتده نه زمانكه . ارسوا . لفظی لفظا ومعنا انشا و . نزاولها . قولی لفظا ومعنا خبر اولدیسه عطف اولنیوب وامره جواب اولەرق جزم دخی قلنمدی زیرا غرض مزاوله ایله امر بالارسایی تعلیل اولوب حال جزمده ایسه امر بالعكس اولەرق . اسلم تدخل الجنة . قولنده اولدیغی كبی ارسامز اولەیه علت اولور اكر سؤال اولنورسه كه اشبو صدد تحقیقنده اولدیغمز اقسام سته‌نك جمله‌سی جملۀ اولینك اعرابدن محلی اولمدیغی تقدیره مبنی اولوب حالبوكه

بو مثالده اولان جملهٔ اولی یعنی · ارسوا · مفعول قول اولمق اوزره محلا منصوب اولمسیله تمثیل نوجهله صحیح اولور جوابنده دیرزکه مصنف رحمه الله اولیلریچون اعرابدن محلی اولمیان جملتین بیننده کمال انقطاع ویا اتصال وامثالی اولدیغنی بیان ایلدیسه اولیلریچون اعرابدن محل اولوب اولماسنه نظر ایتمیهرك مجرد اشبو معانئ انقطاع واتصال وامثالنی تحقیقه اشارت ایتمش اولمسیله قول مذکور مجرد جملتین بیننده اولان انقطاع ایچون مثالدر وجواب دیکر اوله رق دینلمشدرکه · قال · لفظی قول راشدی حکایه ایدن شاعرمر قومك کلامی اولوب مثال ایسه کلام راشده واقع اولان جمله در کلام راشد ایسه بالکز · ارسوا نزاولها · دن عباره اوله رق جملتینك اعرابدن محلی یوقدر لکن بوجواب تعسفدن خالی اولمدیغی غیرخفیدر زیرا مثل مصراع مذکور اولوب مصراع مذکورده ایسه ذکری مرور ایتدیکی اوزره جملتان · قال · ایله محلامعربدر وبوندن ایچون · انا معکم انما نحن مستهزؤن · قول شریفی اعرابدن محلی اولان جمله عدادنده قلنمشدر

قال رحمه الله (اومعنی نحومات فلان رحمه الله) · لفظا ومعنی · قولنه معطوفدر یعنی یاخود کمال انقطاع جملتینك یالکز من جهة المعنی خبرا وانشاء اختلافلریچون اولور شویله که هرنقدر جملتین لفظا انشائیه ویاخبریه اولسهلرده معنا بری خبر وآخری انشا اولور · مات فلان رحمه الله · کبی زیرا · مات فلان · و · رحمه الله · جملهلرینك ایکیسیده لفظا خبر ایسهده · رحمه الله · جملهسی دعا اولهرق · لیرحمه الله · معناسنه اولهرق معنا انشا اولمسیله · مات فلان · اوزرینه عطفی صحیح اولمز

قال رحمه الله (اولانه لاجامع بینهما کما سیأتی) · لاختلافهما · قولنه معطوف اولوب · لانه · ده ضمیر ضمیر شاندر یعنی ویاخود کمال انقطاع جملتین بیننده امر جامعك عدم وجودندن ایچون اولور نتهکیم بیان جامع کلسه کرکدر بوصورتده · زید طویل وعمرونائم · وکذلك · العلم حسن ووجه زید قبیح · دینلك جائز اولمز

قال رحمه الله (واما کمال الاتصال فلکون الثانیة مؤکدة للاولی) واما کمال اتصال جملهٔ ثانیه جملهٔ اولییی مؤکده اولدیغیچوندر وذکر اولنهجغی وجهله جملهٔ اولیدن بدل ویاخود جملهٔ اولی ایچون بیان دخی اولوب لکن نعت اولهمز زیرا نعت کرك مخصص وکرکسه موضح ویامؤکد ویابونلرك غیریسی اولسون بعض احوال متبوعه دلالت ایتمسی لابد اولهرق · تابع یدل علی معنی فی متبوعه · مفهومیله معرفدر واشبو بعض احوال متبوع اوزره دلالت ایسه معناسی جملهلرده غیرمتحققدر بوجهتدنناشی جملهٔ ثانیهدر نعت منزلهسنه تنزیل اولنهمز وهرنقدر بعضیلر جملهٔ اخرایی موضحه اولان جملهلرك ایضاح ایلدیکی جمله ایچون نعت منزلهسنده اولمسنی زعم ایتمشلر ایسهده مردوددر زیرا مفرداتده نعتك عطف بیاندن تمیزی نعت انجق بعض احوال متبوع اوزره دلالت ایدرك نفس متبوع اوزره دال اولیوب وعطف بیان متبوع اوزره دال اولمسیلهدر انکیچون · جائنی زید الفاضل · قولنده · الفاضل · زید ایچون نعت اولوب تقدیم ایله · جائنی الفاضل زید · دینلدکده · زید · فاضل ایچون عطف بیاندر دینلور وبروجه مشروح اشبو بعض احوال متبوع اوزره دلالت معناسی ایسه جملهلرده متحقق اولمیوب جملهلر بومعنایه غیرصالحه اولمسیله جملهلرده نعت موضحك عطف بیاندن تمیزی حاصل اولهمیوب بناء علیه جملهٔ موضحهلر عطف بیان اولهرق نعت دکلدر ومعنای مذکورك جملهلرده عدم تحققی زیرا جمله جمله اولدیغی حیثیتدن طرفین بیننده اولان نسبته دال اولهرق شیٔ آخرك احوالندن برحاله دلالت دکل کندوسیچون افادهٔ معناده شیٔ آخره تعلق دخی اولیوب صفت وحال وخبر واقع اولمسی دخی نسبت تامهنك نسبت تقییدیه ایله تأویلنه مبنیدر حاصلی جمله جمله اولدیغی حیثیتدن فی نفسها معنای مذکوره عدم دلالتله موصوفه اولمسیله هرنقدر ایضاح امثالی بعض امورده مشارك اولسهده دلالت مذکوره ایله موصوف اولان شی منزلهسنه تنزیلی مستحسن اولهمز وهمده اکربین الجمل معنای مذکور تحقق ایتك لازمکلسه منعوت فرض اولنان جملهنك نعت فرض اولنان جمله ایله محکوم علیها اولمغنی اقتضا ایدوب جمله ایسه محکوم علیها

اولمقلغه غیرصالحدر زیرا حقیقة محکوم علیهك فی نفسه ملحوظ اولان مفهوم مستقل اوله رق شیٔ آخره تبعیتسز فی نفسه ملحوظ اولمسی لابددر شوجهتله که نفس قصدا وبالذات ملاحظه ایتدیکی شی اوزرینه حکم ایتمکله مجبوله در لکن محکوم به محکوم علیهك احوالندن برحال اولمسیله ملاحظهٔ تبعیه کافیهدر جمله ایسه یالکز مسند الیه ایچون برحالك ثبوت ویاانتفاسنی معرفته وسیله اوله رق فی نفسها ملحوظ دکلدر

قال رحمه الله (لدفع توهم تجوز اوغلط) جملهٔ ثانیهنك اولییی مؤکده اولمسی متکلمك جملهٔ اولیدن معنای مجازی مراد ایلمسی ویاخود سهو ویانسیان ویاسبق لسان ایله غلطا سویلش اولمسی توهمنی دفع ایچون اولور بوده ایکی قسمدر زیرا یا جملهٔ ثانیه اولیدن معناده اختلاف ایله برابر افادهٔ تقریرده متبوعدن تأکید معنوی ویاخود اتحاد معناده تأکید لفظی منزلهسنه تنزیل اولنور اشته بوقسمیندن مصنف رحمه الله تأکید معنوی یه ایراد مثال ایله بیورلرکه (نحو*لاریب فیه*) یعنی مثلا اول سورهٔ بقرهده ﴿ ذلك الکتاب ﴾ قول شریفنه نسبتله ﴿ لاریب فیه ﴾ جملهسی تأکید معنوی منزلهسنده جملهٔ مؤکدهدر لکن بووجهله جملهٔ مذکورهنك قول مذکوری مؤکده اولمسی ﴿ الم ﴾ لفظ شریفنك جملهٔ مستقله ویاخود حروف معجمهدن مستقل برطائفه اولوب و · ذلك الکتاب · جملهٔ ثانیه و · لاریب فیه · جملهٔ ثالثه اولمسیله اولور وجه صحیح مختار دخی بودر و · الم · جملهٔ مستقله اولمسی · الم هذا · ویاخود · هذا الم · تقدیرنده جملهٔ اسمیه ویاخود جار محذوف اوله رق · اقسم بالم · ویاخود منصوب اوله رق · اذکر الم · تقدیرنده جملهٔ فعلیه اولمق صورتیله اولور وبوتقادیر اوزره · الم · یااسم سوره ویااسم قرآن ویاخود اسماء اللهدن براسم ویاخود · المؤلف من هذه الحروف · ایله مأول اولور وحروف معجمهدن طائفهٔ مستقله اولمسی اوائل سورده واقع اولان · الم · امثالی لاجل التحدی تعداد طریقیله ایراد اولنمش · طائفة من الحروف · اولمقلغه مبنی اوله رق بوصورتده اعرابدن محلی اولمز ونظم مذکورده وجوه سائره دخی اولوب مقصوددن خارج وتفاسیرده مسرود ومندرجدر

قال رحمه الله (فانه لمابولغ فی وصفه ببلوغه الدرجة القصوی فی الکمال بجعل المبتداء ذلك وتعریف الخبر باللام جاز ان یتوهم السامع قبل التأمل انه ممایرمی به جزافا فاتبعه نفیا لذلك) · ببلوغه · قولنده با · وصفه · یه متعلق اوله رق · فی ان وصف بانه بلغ الدرجة القصوی · تقدیرندهدر و · بجعل المبتدا · ده اولان با · بولغ · قولنه متعلقدر جاز لفظی جواب · لما · اولوب · یجوز بسبب هذه المبالغة المذکورة ان یتوهم · مفادندهدر · فاتبعه · لفظی مبنی للمفعول اوله رق ضمیر مرفوع مستتر · لاریب فیه · قولنه ومنصوب بارز · ذلك الکتاب · قولنه عائددر مراد · لاریب فیه · جملهسنك جملهٔ مؤکده اولدیغنك وجهی بیان وایضاح اولوب یعنی نه زمانکه · ذلك · مبتدا و · الکتاب · خبرمعرف باللام قلنهرق کتاب اللهك کمالده درجهٔ قصوایه بالغ اولمسیله وصفنده مبالغه اولندیسه مبالغهٔ مذکوره سببیله · ذلك الکتاب · قولی من غیرروية رمی اولنمش برکلام جزافدر دیو سامعك توهم ایتمسی جائز اولدیغندن بوتوهمی دفع ایچون · لاریب فیه · قولی · ذلك الکتاب · قولنه تابع قلنمشدر · جزاف · کسرایله · جازف مجازفة · قوللرندن مصدر اولوب برشیئی مقدار وکیتنی بیلهیهرك اخذ ایتمك معناسنه فارسیدن معربدر ومجازفه · من غیرخبرة وتیقظ ومن غیر ان یکون صادرا عن روية وبصیرة · تکلمدر و · ذلك · مبتدا و · الکتاب · خبر اولمسنك وصف مذکورده مبالغهیی افادهسی زیرا یحیی مرور ایلدیکی اوزره مسند الیهك اسم اشارتله تعریفی تمییزنه کمال اعتنایه دلالت ایدر واکثریعدی تعظیمه ذریعه وبعد درجهسنه وسیله قلنور ومسندك لام ایله تعریفی انحصاری مفید اولوب بوده یاحقیقة اولور · الله الواجب · کبی ویامبالغة اولور · حاتم الجواد · کبی بوجهتله معنای · ذلك الکتاب · حصر جنسدن مقصود حصر کمال اوله رق · انه الکتاب الکامل · یعنی کتاب کامل انجق بوکتاب اولوب کأن مقابلنده اولان کتب

سائره ناقصدر وكتاب تسميه سنه اهل واحرا واليق واحق اولان بودر ديمك اولور نته كيم
هو الرجل . دينور يعني شخص فلاني رجوليتده كامل اولوب ماصداسي اكا نسبتله رجل عدادنده
دكلدر ديمك معناسي مراد اولنور قال رحمه الله (فوزانه وزان نفسه في جائني زيد نفسه)
تأكيد معنوي اولمقده . لاريب فيه . قولنك نظيري . جائني زيد نفسه . قولنده اولان . نفسه . در
يعني . نفسه . نصل متقدمي اولان زيد ايچون تأكيد معنوي ايسه . لاريب فيه . دخي جمله
متقدمه اولان . ذلك الكتاب . ايچون تأكيد معنويدر زيرا معني . لاريب . و . لامجازفة في هذا
الكتاب بل هو صادر عن تحقيق وايقان . اولوب يعني كتابك كمالده درجه قصوايه بلوغيله وصفنده
مفيد مبالغه اولان . ذلك الكتاب . لفظي ريب وجزافدن عاري اوله رق عن روية صادر
اولديغني مفيد اولمسيله . نفسه . لفظي كبي مع الاختلاف في المعني تقرير وتثبيتي افاده ايدر
ومصنف رحمه الله اتحاد معناده تأكيد لفظي به ايراد مثال ايله بيوررلركه (ونحو * هدى للمتقين *
فان معناه انه في الهداية بالغ درجة لايدرك كنهها حتى كانه هداية محضة وهذا معنى * ذلك الكتاب *
لان معناه كما مر الكتاب الكامل و المراد بكماله كماله في الهداية لان الكتب السماوية بحسبها تتفاوت
في درجات الكمال) دخي جمله ثانيه نك اتحاد معناده تأكيد لفظي منزله سنه تنزيليله دفع توهم
تجوز وياخود غلط ايچون جمله اولي يي مؤكده اولمسي ﴿ هدى للمتقين ﴾ قول شريفنك
. ذلك الكتاب . قولني مؤكد اولمسي كبيدر زيرا . هدى للمتقين . قولنك معناسي كتاب مذكور
هدايتده كنه وغايتي ادراك بشردن خارج اولان بردرجه يه بالغ اولمشدركه كأن هدايت محضه در
ديمكدر زيرا تنكير . هدى . ابهام وتعظيم هدايتي وبو هدايتك كتابه حمليله كتاب عين هدايت
قلنمسي تعظيم كتاب هادي يي افاده ايدرك . لايدرك كنهها . معناسني مفيد اولور وبرشيئك كنهي
اوشيئك نهايتيدر وكتاب مذكورك كأن هدايت محضه اولديغني افادهسي خبرك مصدر اوله رق
. هدى . لفظيله ايراد اولنوب اسم فاعل صيغهسيله . هاد للمتقين . بيورلمامسي حيثيتندندر ولفظ
مذكورك افاده ايلديكي معناي مذكور . ذلك الكتاب . قولنك معناسيدر زيرا معناي
. ذلك الكتاب . مرور ايلديكي اوزره . الكتاب الكامل . اولوب وكتابك كماليله مراد هدايتده
كماليدر زيرا كتب سماويه نك درجات كمالده تفاوتلري انجق بحسب الهدايه در و . بحسبها . ده
اولان ضمير هدايته راجعدر . ليكن عملك بحسب ذلك . دينور على قدره وعدده ديمكدر . بحسبها .
جار ومجرورنك متعلقي اولان . تتفاوت . اوزرينه تقديمي حصر ايچوندر يعني كتب سماويه انجق
بحسب الهداية متفاوته اولوب بحسب غيرها متفاوته دكلدر ديمك اولور سؤال اولنورسه كه
حصر تفاوت نوجهله صحيح اولوركه قرأن كريمده اولديغي كبي نظمك حسن وجزالت وبلاغتي
حسبيله ده بعضاً تفاوتلري معلومدر زيرا قرأن مبينك اعجاز نظميله كتب سائره يه فائق اولديغي
مجزومدر جوابنده ديرزكه بو دخي هدايتده داخل اولوب تصديقه ارشاد ودليلدر الحاصل
. ذلك الكتاب . و . هدى للمتقين . جملتينك معناسي شئ واحد اوله رق . الكامل في الهداية .
مفادندن عبارهدر قال رحمه الله (فوزانه وزان زيد الثاني في جائني زيد زيد) امدي
. هدى للمتقين . قولنك وزاني . جائني زيد زيد . قولنده اولان زيد ثانيدر زيرا . هدى
للمتقين . ذلك الكتاب ايله معناً اتفاقلريله برابر . ذلك الكتاب . جملهسني مقرر ومثبت اولمسيله
. جائني زيد زيد . كبي تأكيد لفظي منزلهسنده قلنمشدر ﴿ لاريب فيه ﴾ جملهسي بونك خلافنده
اولوب زيرا هرنقدرينه . ذلك الكتاب . جملهسني مقرر ايسهده معناً مختلف اولدقلري جهتله
تأكيد معنوي منزلهسنده قلنمشدر لكن شيخك دلائل اعجازده . لاريب فيه . ذلك الكتاب
قولني توكيد وتحقيق وزياده تثبيت اوله رق . هو ذلك الكتاب هو ذلك الكتاب . ديمك منزلهسنده
اولوب دفعه ثانيهده اعادهسي . ذلك الكتاب . مفهومني ثابت ومؤكد قلمق ايچوندر ديمسي . لاريب
فيه . تأكيد لفظي منزلهسنده اولمسنه دلالت ايدر كأن شيخ كتابده ريبي نفيدن مقصود كتاب مذكورك

غايت

غايت كمالده كتاب كامل اولمقلغني اثبات مقصود اولمسنه نظر ايتمشدر واقعا بوصورتده جملتان معناً
متحد اولورلر فقط ظاهر اولان مصنفك اختيار ايلديكي قول سكاكيدر زيرا لاريب فيهدن مقصود
كتابدن بالكليه ريبي نفي وبو نفي ايله غايت كماله بالغ اولديغنه توسلدر بوصورتده باعتبار لازمها
جمله ثانيهدنك اولي يي تقريريله برابر جملتين معناي مقصودده مختلف اولورلر قال رحمه الله
(او بدلا منها لانها غير وافية بتمام المراد او كغير الوافية بخلاف الثانية و المقام يقتضي اعتناء بشأنه لنكتة
ككونه مطلوبا في نفسه اوفظيعا او عجيبا اولطيفا نحو * امدكم بما تعلمون امدكم بانعام و بنين وجنات
وعيون * فان المراد التنبيه على نعم الله تعالى و الثاني اوفى بتأديته لدلالته عليها بالتفصيل من غير احالة
على علم المخاطبين المعاندين فوزانه وزان وجهه في اعجبني زيد وجهه لدخول الثاني في الاول)
. مؤكدة للاولى . قولنده معطوفدر يعني كمال اتصالدن قسم ثاني جمله ثانيه جمله اوليدن بدل
اولمسيدر وبوده جمله اولي تمام مراد متكلمه غير وافيه يعني كندوسندن توقع اولنان معناي مراد
اوزره تماميله غير داله وياخود مجمله وياخفيه اولمسيله غير وافيه يه شبيه اولوب وجمله ثانيه بونك
خلافنده اوله رق غير وافيه يه شبيه اولميه رق وافيه اولمسندن وحالبوكه مقام لنكته مراد
متكلمك شأننه اعتنايي مقتضي اولمسيله لزوم اتمام وايفاسندن نشئت ايدر زيرا ابدالدن غرض
كلامك تمام مراده وافي اولمسيدر بو ايسه انجق شأننه اعتنا اولنان شيده جريان ايدر وشأن
مراده اعتنايي مقتضي اولان نكته مثلا مراد في نفسه مطلوب وياخود فظيع وشنيع وياخود
عجيب وياخود لطيف اولمسي كبيدركه فظاعتندن وياخود عجيب وبالطيف اولمسندنناشي ابتداء
عقل ادراك ايده ميهجكي جهتله شأننه اعتنا حاصل اوله رق ذهن سامعده تقرير ايچون ابدال
اولنور بو حالده جمله اوليدن جمله ثانيه متبوعدن بدل بعض ويا بدل اشتمال منزلهسنده تنزيل
اولنوب بدل ايله مبدل منه بينده اولان كمال اتصالدنناشي جمله ثانيه جمله اولي اوزرينه عطف
اولنمز وبدل كل اعتبار اولنمامسي زيرا بدل كلك تأكيددن تميزي انجق لفظ بدل لفظ متبوعدنك
غيري اولمسي ومقصود بالنسبه بدل اولوب متبوع اولمامسيله دركه تأكيد بونك خلافنده اولوب
مقصود بالنسبه متبوع مؤكددر بو معني ايسه جملهده خصوصيله اعرابدن محلي اولميان جملهلرده متحقق
دكلدر زيرا تأكيد جملهده عين جملهنك تكرري معتبر اولمامسيله بو جهتدن تميز حاصل اوله ميوب
واعرابدن كندوسيچون محل اولميان جملهلرده مقدم ومؤخردن قنقيسي مقصود بالنسبه اولديغي
متصور اوله مامسيله بوصورتله دخي تميز تحقق ايتمز امدي جمله ثانيهنك بدل البعض منزلهسنده
تنزيلي ﴿ امدكم بما تعلمون امدكم بانعام وبنين وجنات وعيون ﴾ قول شريفي كبيدر . مده
وامده زاده . معناسنه اولوب و . مدله . دينلديكي ولفظ مدك خيرده وامدادك شرده استعمالي كثير
ايدوكي كواشيدن منقولدر ونظم مذكورك بدله جملي زيرا سوف آيتدن مراد حق عبادده اكثر من
ان يحصا اولان نعم الهيه اوزرينه تنبيه اولوب مقام ايسه تنبيه مذكورك شأننه اعتنا اقتضا ايلر
زيرا تنبيه مذكور يانعم الهيه يي ملاحظه وتشكره حائل اولان نوم غفلتدن ناسي ايقاظ مبدأ كل خير
اولديغي جهتله في نفسه مطلوبدر وياخود نعم مذكوره ايله تفضل واحسانه قادر اولان جناب رب كريمك
ثواب وعقاب اوزرهده قدرت الهيهسي بو تنبيه ايله معلوملري اوله رق ماقبل آيتده ﴿ واتقوا
الذي امدكم بما تعلمون ﴾ قول شريفنده مذكور اولان تقوي يه ذريعه اولمسيله مطلوبه
وسيلهدر وحالبوكه جمله ثانيه يعني . امدكم بانعام . قولي تأديه مراددده اوفا واول اولوب مخاطبين
معاندينك علمنه حواله اولنميه رق تفصيلا نعم الهيه اوزره دالدر امدي ايكنجي امدكم جملهسنك
وزاني . اعجبني زيد وجهه . قولنده اولان . وجهه . در زيرا اولده اولان . ماتعلمون . قولي ثانيده
اولان انعام وبنين وجنات وعيونه شامل اوله رق ثاني اولده داخلدر قال رحمه الله (ونحو
اقول له ارحل لا تقيمن عندنا . والا فكن في السر والجهر مسلما . فان المراد به كمال اظهار الكراهة
لاقامته وقوله لاتقيمن عندنا اوفى بتأديته لدلالته عليه بالمطابقة مع التأكيد) وجمله ثانيهدنك

بدل اشتمال منزله‌سنه تنزيلی . اقول له ارحل لا تقيمن عندنا . اه قولی كبيدر زيرا . ارحل . قوليله
مراد مخاطبك كندوسيله ايوا و اقامتندن نفرت وكراهتنی كمال اظهار اولوب . لاتقيمن عندنا . قولی
ايسه بو مرادی تأديه‌ده اوقادر زيرا . لاتقيمن . لفظی مراد شاعر اولديغی وجهله اقامتندن كمال
اظهار كراهتنه نوندن حاصل اولان تأكيدك نهی اقامته انضماميله بالمطابقه دلالت ايدر يعنی بيتك
مفهوم ظاهر بسی هرنقدر شخص معهوده باكيت البته عندمزده اقامت ايتمه وياخود سر وجهرده
مسلم اول يعنی شعار اهل اسلام اولديغی اوزره سر وجهر حالتينده مساوا انده اولوب صفت
منافقة تلون ظاهر وباطندن تهذيب اخلاق ايله ديمك ايسه‌ده . والافكن فی السر والجهر مسلما .
قولی قرينه‌سيله مراد شاعر شخص مذكورك كندی عندنده اقامتندن كمال اظهار تنفر واستكراه
اولوب وبو معنابی . لاتقيمن . لفظی نون تأكيد علاوه‌سيله بالمطابقه ادا ايلمشدر سؤال
اولنورسه كه . لاتقيمن عندنا . قولی بالمطابقه انجق اقامتدن طلب كفه دلالت ايدر زيرا صيغهٔ
مذكوره‌نك موضوعی نهی اولوب منهی اولان اقامتك كراهتنی اظهار معنای مذكورك لوازم
ومقتضياتندندر بوصورتده . لاتقيمن . قولنك اظهار كراهت اقامته دلالتی بالالتزام اولوب بالمطابقه
اولمز جوابنده ديرزكه كلام مذكور مسلمدر لكن بحسب العرف . لاتقم عندی . قولی اظهار
كراهت حضور واقامتده حقيقت اولوب حتی چوق كره . لاتقم عندی . دينلەرك بونكله
مخاطبك اقامتدن كفی مراد اولنميوب بلكه مجرد اظهار كراهت حضوری مراد اولنور ونون
مؤكده ايله تأكيد بومعنانك كماله دالدر بوصورتده . لاتقيمن عندنا . قولی كراهت اقامتك كمال
اظهارينه بالمطابقه دلالت ايتمش اولور وبعضيلرينك سؤال مذكوردن جوابده مطابقتله مراد
مصنف لفظك تمام ماوضع لهه دلالتی معناسی اوليوب بلكه قصدا وصريحا لفظدن فهم اولنان
شی اوزرينه دلالتيدر و . ارحل . قولی بونك خلافنده‌در زيرا بونك بركمال اظهار كراهت
اقامته دلالتی بالمطابقه اولميوب وكندوسنده تأكيددن برشی يوقدر بلكه معنای مذكوره دلالتی
. والافكن فی السر والجهر مسلما . قولی قرينه‌سيله بالالتزامدز چونكه . والافكن . اه قولی
سر مخاطب حال علانيه‌سنه مخالف اولمسی سببنه مبنی امر بالرحلته مراد شاعر كراهت اقامتنی
اظهار اولديغنه دليلدر ديدكاری دخی جواب مذكوره قريبدر وخفی اولمسونكه مصنفك
. مع التأكيد . قولی . لدلالته . لفظنده اولان ضمير ايله نفس دلالتدن حال اولمغله محتمل اولمسيله ضميردن
حال اولديغی تقديرده . لاتقيمن . لفظنك كمال اظهار اقامته دلالتی ادات تأكيد ايله اولديغی مفيد
اولەرق بلا تأكيد بالكز اظهار كراهته دلالتی مفيد اولور شارح مرحوم سؤال مذكوره
جوابده بوجهی اختيار ايتمشدر ودلالتدن حال اولور ايسه كمال اظهار كراهت . لاتقم . لفظنك
مدلولی اولەرق بو معنابی . لاتقيمن . لفظی مؤكدا ادا ايتمش اولور شارح مشار اليه جواب بعضی
تقريرده . ارحل . لفظنك اشبو كمال اظهار كراهته دلالتی بالمطابقه دكلدر وكندوسنده تأكيد
دخی يوقدر ديمسيله . لاتقيمن . لفظنده كمال اظهار كراهته بالمطابقه دلالتله برابر تأكيد دخی موجود
اولمسنی ايما ايلمسی وجه ثانی يه ناظردر اكروجه اول اختيار اولنور ايسه معنای مذكوری
. لاتقيمن . لفظنك ادا ايتمسی بالمطابقه اولوب . ارحل . لفظنك بالالتزام افاده ايتمسيله معنای
مذكوری افاده‌ده . ارحل . لفظندن اوفا اولمسی يالكز بالمطابقه دلالتی جهتندن ووجه ثانی يه
كوره هم بالمطابقه وهمده مع التأكيد افاده ايتمسی وجهيندن اولمش اولور و . ارحل . لفظنك
اشبو كمال اظهار كراهته بالالتزام دلالتی بيان سيد علامه اوزره شوجهتدندركه بركسه مشاهدهٔ
حال نفاق ايله صاحبنك اقامتنی كريه كورديكی صورتده اره‌صره رموزات ايله ولزومسز محلاره
سوق وارساليله اظهار كراهت ايدرك بالآخره . ارحل . يعنی كيت ديوبده معامله‌يی بو درجه‌يه
ايصال ايلديكی صورتده كمال كراهتنی مستلزم اولان ارادهٔ ارتحاله دلالت ايتمسيله اقامتی حقنده
اظهار كراهتی حد كماله رسيده اولمش اولور والحاصل معنای مذكوره . ارحل . لفظنك دلالتی

دلالت التزاميه اولمسيله . لاتقيمن . لفظی كركسه مع التأكيد وكركسه بلا تأكيد معنای مذكوره
بالمطابقه دلالت ايدرك بوجهتله . ارحل . لفظندن اوفا اولوب لفظ ارحلدن بدل اولمسی اعتبارنه
صالح كورنمشدر وصاحب مفتاح . ارحل . قولنك مراد مذكوره دلالتی تضمنی اولديغنی زعم ايدوب
كأن تضمن ايله معنای لغوی مراد ايلمشدر زيرا . ارحل . لفظنك معنای صريحی طلب رحلت
اولوب بونك ضمننده كراهت اقامتنی اظهار ايچون مخاطبك اقامتدن نهی قصد اولنمشدر
وظاهردركه كراهت اقامتی كمال اظهار . ارحل . لفظنك مفهومندن جز دكلدركه حتی معنای مراد
مذكوره دلالتی تضمن اصطلاحی اولسون وبونی تأويلده ديمك ممكندركه كلام سكاكی برشی ايله
امر ضدندن نهی متضمن اولمسنه مبنيدر بوصورتده . ارحل . قولی بحسب العرف . لاتقم عندنا .
مفهومی اولان اظهار كراهت اقامته بالتضمن دلالت ايتمش اولور لكن بوجوابده تعسف واردر
زيرا . نهی عن الضد . امر بالشیدن جز اولمسی مذهب مرجوحدر وبومذهبك صحتی تقديرده كراهت
اقامتنده حقيقت عرفيه اولان . لاتقم . لفظی اولوب ضمن ارحلده موجود اولان معنای حقيقيسی
اولەرق معنای عرفی دكلدر زيرا . ارحل . لفظنده بومعنايی اقتضا ايدن عرف ثابت اولمامشدر

قال رحمه الله (فوزانه وزان حسنها فی اعجبنی الدار حسنها لان عدم الاقامة مغاير للارتحال
وغير داخل فيه مع ما بينهما من الملابسة) ايدی . لاتقيمن عندنا . نك وزان ومرتبه‌سی . اعجبنی الدار
حسنها . ده اولان . حسنها . نك وزانيدر شويله‌كه . حسنها . لفظی داردن بدل اشتمال اولديغی كبی
. لاتقيمن . لفظی دخی . ارحل . قولندن بدل اشتمال منزله‌سنه تنزيل قلنمشدر زيرا عدم اقامت ارتحاله
مغاير اولەرق بوصورتده . لاتقيمن . قولی . ارحل . ايچون نه تأكيد ونه بدل كل اولەمز وعدم
اقامت مفهومی ارتحالده داخل اوليوب بوجهتله بدل بعض دخی اولەمز شونكله برابركه عدم
اقامتله ارتحال بيننده ملابست وملازمت واردر زيرا ارتحال عدم اقامتی مستلزمدر بناء عليه بدل
اشتمال اولور وبيت مذكورده . ارحل . اقول ايچون مفعول اولەرق محلا منصوب اولوب حالبوكه
كلامنز اعرابدن محلی اوليان جملهٔ اولی حقنده اولديغنه دائر كلام * قال راندهم ارسوا نزاولها *
بيننده مرور ايتمشيدی ومصنفك اشبو مثالنده يعنی نظم مذكور ايله بيتنده . الثانی اوفی
بتأدية المراد . قولی بو ايكيسنده دخی جملهٔ اولی تمام مراده وافيه اولوب لكن غير وافيه كبی اولديغنه
دلالت ايدر زيرا آتيده جملهٔ اوليده اجمال اولوب وبيتده تمام مراد اوزره دلالتده قصور واردر
زيرا تمام مراده دلالتی . والافكن فی السر والجهر مسلما . قولی قرينهٔ خفيهٔ متأخره‌سيله در

قال رحمه الله (او بيانا لها لخفائها نحو * فوسوس اليه الشيطان قال يا آدم هل ادلك علی شجرة الخلد
وملك لايبلی * فان وزانه وزان عمر فی قوله اقسم بالله ابوحفص عمر) . مؤكدة . اوزرينه معطوفدر
يعنی كمال اتصالدن قسم ثالث جملهٔ ثانيه اولی يی بيان اولمسيدر بوصورتده جملهٔ ثانيه افادهٔ
ايضاحده متبوعندن عطف بيان منزله‌سنه تنزيل اولنەرق جملهٔ اولی اوزرينه عطف اولنمز
وبو دخی جملهٔ اولينك خفاسندن ايچون اولور يعنی جملهٔ اولی‌نك ثانيه ايله تبيينی مقتضی اولان جملهٔ
اولينك خفاسيله مقامك ازالهٔ خفايی اقتضا ايتمسيدر نته‌كيم ﴿ فوسوس اليه الشيطان قال يا آدم ﴾ اه
نظم جليلنده واقع اولمشدر زيرا . قال يا آدم . قول شريفنك وزانی . اقسم بالله ابوحفص عمر .
قولنده اولان . عمر . وزانی اولەرق . عمر . ابی حفص ايچون بيان وتوضيح قلنديغی مثللو
. قال يا آدم . دخی . فوسوس اليه الشيطان . قوليچون بيان وتوضيح قلنمشدر واشبو . قال
يا آدم . قولی بدون الفاعل . وسوس . فعليچون عطف بيان قبيلندندر ديمك جائز اولمز زيرا فاعل
اولان شيطاندن قطع نظر ايتديكمز صورتده يعنی بدون اعتبار الفاعل مطلق القول اعتبار اولنديغی
تقديرده مطلق وسوسه ايچون بيان وتوضيح اولەمز زيرا وسوسه . بقصد الاضلال قول خفيدن
عباره اولمسيله مفهومنده محتاج بيان وايضاح اولەجق ايهام يوقدر واما فاعل اعتباری حالنده
شيطاندن صادر اولان افراد وسوسه‌دن برفرد مراد اولەرق بوصورتده شيطاندن صادر برقول

مخصوص ايله ازاله‌يه محتاج اولان ايهام موجود اولور. وبعضاً جملهٔ اولى‌يى بيان اولمقلغه صالح اولان جملهٔ ثانيه‌نك استقلاليت واولى‌يه مغايرتنه تنبيه ايچون عطف اولنور ﴿يسومونكم سوء العذاب يذبحون ابنائكم ويستحيون نسائكم﴾ قول شريفى كبى سورهٔ بقره‌ده بدون العطف. يذبحون. وسورهٔ ابراهيمده واو ايله. ويذبحون. وارد اولمشدر وواو مطروح اولان محلده. يذبحون. قول شريفى. يسومونكم. ايچون بيان وعذاب ايچون تفسير قلنمشدر وواو اثبات اولنديغى محلده چونكه تذبيح جنس عذاب اوزره اوفاو بربالا اولوب وزيادهٔ ظاهره ايله زائد اولديغيچون تذبيحى كأن جنس آخر قلنمشدر واما تذبيحك اوفى وميان جنس عذابده بربالا اولمسى زيرا فى نفسه ذبح عذاب اولوب وذبح ابنا اشد وعند استحياء الامهات اشقدر وبعضاً جمله‌نك ماقبلندن قطعى ماقبلنده اولان مفرداتدن برمفردى بيان وتفسير اولمسنه مبنى اولور مثلا ﴿انى اخاف عليكم عذاب يوم كبير الى الله مرجعكم﴾ قول شريفنده جناب بارى عذاب يوم كبيرى رجوعكز اول ذات بيچونه دركه هرشيئه قادر اولمسيله عذابكزدن مراد ايلديكى شيئك اشدى اوزره قدرت قاهره‌سى واردر مفهومنده اولان ﴿الى الله مرجعكم﴾ قول شريفيله بيان بيورمشدر يعنى. الى الله مرجعكم. جمله‌سى مبتدا وخبر اولهرق مدلول التزاميسى اعتباريله عذابى مبيندر ونه زمانكه مصنف رحمه الله كمال انقطاع واتصالدن فارغ اولديسه شبه كمال انقطاع واتصاله اشارت مراد ايدرك بيوررلركه (واما كونها كالمنقطعة عنها فلكون عطفها عليها موهما لعطفها على غيرها) واما جملهٔ ثانيه‌نك جملهٔ اوليدن منقطعه كبى اولمسى ثانيه‌نك اولى‌يه عطفى اولينك غيريسى اولوب فساد معنايى مؤدى اولان آخر بركلام اوزرينه عطفنى موهم اولديغيچوندر وبونك كمال انقطاعه مشابهتى زيرا انشاء وخبرا مختلفه اولان وياخود متفقه ايسه‌لرده بينلرنده جامع اولميان جملتين مانع عطف اوزره مشتمله اولدقلرى مثللو بودخى اوواجهله عطفدن مانع اوزرينه مشتمله اولوب وبونده اولان مانع ايهام خلاف مراددن عبارتدر لكن بونده اولان مانع عطف خارجى اولوب چوق كره نصب قرينه ايله دفعى ممكن اولديغندن اولك مادوننده‌در قال رحمه الله (ويسمى الفصل لذلك قطعا مثاله. وتظن سلمى اننى ابغى بها. بدلا اراها فى الضلال تهيم) واشبو ايهام خلاف مراددن احتراز ايچون جملتين بيننده اولان فصله قطع تسميه ايتمشلردر ووجه تسميه ياوهمى قاطع اولمسيدر وياخود هربرفصل قطع اولمسيله تسمية المقيد باسم المطلق قبيلندن اولور مثالى. وتظن سلمى اه. بيتيدر زيرا. اريها. اظنها معناسنه اولهرق. تظن سلمى. ايله. اريها. جملهٔ خبريه‌لرى بيننده مناسبت ظاهره اولوب مسندده متحدلردر واوليده مسند اليه محبوب وثانيده محبدر لكن بومناسبتله برابر قريبى اولان. ابغى. اوزرينه توهم عطفى محذورندنناشى. اريها. تظن. اوزرينه عطف اولنمامشدر زيرا ابغى اوزرينه عطفى حالده. اراها. قوليده مظنونات سلمادن اولمش اولور حالبوكه مظنونات سلمادن دكلدر. ابغى. اطلب معناسنه‌در. بها. ده اولان با مقابله ايچون اولوب بدلا قولنه متعلقدر. تهيم. هام على وجه الارض قوللرندن اولوب ذهب متحيرا معناسنه‌در يعنى سلمى اوديهٔ ضلالده متحيره ديمكدر. فى الضلال. تهيم به متعلقدر و. تهيم. جمله‌سى موضع نصبده اولوب. اراها. ايچون مفعول ثالثدر ومفعول ثانى ضمير سلمى ومفعول اول ضمير متكلم مستتر اولوب مقام فاعلده اقامه اولنمشدر قال رحمه الله (ويحتمل الاستيناف) بيت مذكورده ترك واو استينافده محتملدر بوصورتده كأن سلمى بوظنده نه كيفيتده كوررسون ديو برسؤال وارد اولمسيله انى اوديهٔ ضلالده متحير ظن ايدرم ديمش اولور و ﴿الله يستهزئ بهم﴾ قول شريفنك ﴿واذا خلوا الى شياطينهم قالوا انا معكم﴾ جملهٔ شرطيه‌سندن قطعى دخى اشبو عطف خلاف مقصودى ايهام ايدن قبيلندندر زيرا قول مذكورك جملهٔ شرطيهٔ مذكوره اوزره عطفى. قالوا. وياخود. انا معكم. جمله‌سنه عطفى موهم اولوب حالبوكه ايكيسى دخى فاسد اولديغى مرور ايلمشدر بووجهله قول مذكورك قطعى دخى بيت مذكور كبى احتياط ايچون اولوب سكاكينك زعمى كبى وجوبا اولديغى ظاهردر

سكاكى اشبو. واذا خلوا الى شياطينهم قالوا انا معكم. نظم جليلى وجوبا قطع امثله‌سندن اولديغى اتيان ايله بياننده. الله يستهزئ. قول شريفنك عطف اولنمامسى عطفدن مانعك وجودندن ايچوندر زيرا عطف اولنديغى تقديرده معطوف عليه يا. قالوا. جمله‌سى وياخود. انا معكم. جمله‌سى اولوب حالبوكه بونلردن قنقيسنه عطف اولنسه معناى غير مرادى افاده ايدر ديمشدر بوايسه مدعاسى اولان وجوب قطعى غير مثبتدر زيرا. الله يستهزئ بهم. قولنك. واذا خلوا. جملهٔ شرطيه‌سى اوزرينه امتناع عطفنى بيان ايتمامشدر وسكاكى طرفندن ديدليه مزكه بيان امتناع مذكورى ترك ايتمسى جملهٔ شرطيه‌نك غيرى‌يى شرطيه اوزرينه عطفك امتناعى ظاهر اولديغندن وبينلرنده جامع اولمديغنك ظهورندن ايچوندر زيرا جوابنده ديرزكه غيرشرطيه‌نك شرطيه اوزرينه امتناع عطفى ممنوع اولوب شرطيه‌نك غيرشرطيه اوزرينه وغيرشرطيه‌نك شرطيه اوزرينه عطفى كلامده كثيردر نته‌كيم ﴿وقالوا لولا انزل عليه ملك ولو انزلنا عليه ملكا لقضى الامر﴾ قول شريفنده. ولو انزلنا. جملهٔ شرطيه‌سى. قالوا. جملهٔ غيرشرطيه‌سى اوزرينه عطف اولنديغى مثللو ﴿فاذا جاء اجلهم لايستأخرون ساعة ولايستقدمون﴾ قول شريفنده دخى. ولايستقدمون. جملهٔ غيرشرطيه‌سى. اذا جاء اجلهم. جملهٔ شرطيه‌سنه عطف اولنمشدر وجملتين بيننده جامع اولمديغى دخى ممنوعدر زيرا مسندين بيننده يعنى انلرى استهزاء الله ايله اوقات خلوانده مقالهٔ مذكوره ايله انلرك تقاولى ميانينده اولان مناسبت ظاهره‌در بلكه حقيقتده مسندين متحد اولوب استهزادن عبارتدر ومسند اليهما دخى بويله‌در زيرا مسند اليهمادن هربرولرى آخرينى استهزا ايدرك متقابلاندر ومناسبت مذكوره‌نك ظهورنه سكاكى رحمه الله. الله يستهزئ بهم. قولنك. قالوا وانا معكم. جمله‌لرندن قطعنى معناى غيرمرادى افاده ايله تعليل ايدوب جملتين بيننده عدم جامعله تعليل ايتمامسى دليلدر قال رحمه الله (واما كونها كالمتصلة بها فلكونها جوابا لسؤال اقتضته الاولى فتنزل منزلته فتفصل عنها كما يفصل الجواب عن السؤال وقال السكاكى فينزل منزلة الواقع لنكتة كاغناء السامع عن ان يسئل او ان لايسمع منه شئ) واما جملهٔ ثانيه‌نك اولى‌يه متصله كبى اولمسى ثانيه جملهٔ اولينك اقتضا ايلديكى سؤاله جواب اولديغندن ايچوندر وبوسببدن يعنى جملهٔ اولى سؤالى مشتمله ومقتضيه اولمسندنناشى سؤال منزله‌سنه تنزيل اولنهرق جواب نصل سؤالدن بينلرنده اولان اتصاله مبنى فصل اولنور ايسه جملهٔ ثانيه دخى ترك عطف ايله جملهٔ اوليدن اواوجهله فصل اولنور الحاصل جملهٔ ثانيه‌نك متصله كبى اولمسنده عند المصنف جملهٔ اولينك سؤال منزله‌سنه تنزيلى لازمدر واما سكاكى رحمه الله بونى اعتبار ايتيوب قطعدن بوقسمى بياننده ديمشدركه. النوع الثانى من الحالة المقتضية للقطع ان يكون الكلام السابق بفحواه كالمورد للسؤال فينزل منزلة الواقع ويطلب بالكلام الثانى وقوعه جوابا له فيقطع عن الكلام السابق لذلك لنكتة كاغناء السامع عن ان يسئل او ان لايسمع منه شئ. فحوادن مراد معنى اولوب ايضاح ايچون تقييد ايلمشدر. كالمورد للسؤال. قولنده. مورد. لفظى اسم فاعل صيغه‌سى اوزره اولوب كلام سابق منشأ سؤال اولمسيله كأن سؤالى ايراد ايلمشدر اسم مكان صيغه‌سيله ده قرائت اولنمشدر وينزل ويطلب لفظلرى رفع ايله اولوب فحينئذ ينزل تقديرنده‌در و. يكون. اوزرينه عطف ايله نصبلرى دخى جائزدر. ويقطع. لفظى رفع ايله اولوب نصبى جائز دكلدر زيرا كلام سابقدن قطع قطعى مقتضيه اولان حالت تمه‌سندن اوليوب بلكه حالت مذكوره‌نك مقتضاسيدر. لذلك اطلب وقوعه جوابا للسؤال المنزل منزلة الواقع. وياخود. لاجل ذلك السؤال. مفادنده اولوب مراد قطع تقدير سؤاله دلالت ايچوندر زيرا عطف اولونسه سؤال مقدره دليل اولهمز ديمكدر. كاغناء السامع. قولى مصدرك مفعوله اضافه‌سى قبيلندن اولوب. كاغناء المتكلم السامع. تقديرنده‌در. او ان لايسمع. قولى. اغناء. اوزره معطوفدر يعنى قطعى مقتضيه اولان حالدن نوع ثانى كلام سابق دلالت فحواسيله مورد سؤال كبى اولمسيدركه بووجهله فحواى كلام سابقله مدلول عليه اولان سؤال سؤال واقع منزله‌سنه تنزيل وكلام ثانى ايله سؤال مذكوره جواب

واقع اولمسی طاب اولنه‌رق اشبو سؤاله دال اولمق اوزره ترك عطف ایله جملهٔ ثانیه كلام سابقدن قطع اولنور واشبو سؤال لفحوی الكلامك سؤال واقع منزله‌سنه تنزیلنه ذهاب وبونی اعتبار انجق مثلا سامعی متكلمك سؤالدن قصد اغناسی كبی برنكته ایچون اولور زیرا متكلم اكر كلامنك متضمن اولدیغی سؤالی دفع ایچون متصدیٔ جواب اولمسه سامعك سؤال مذكوری ایرادی محتمل اولمسیله متكلم قبل السؤال ایراد جواب ایله سامعی كلفت سؤالدن اغنا ایدر ویاخود اعتبار مذكور مثلا سامعی تحقیر وسماع كلامندن اظهار كراهت ایچون سامعدن هیچ بر كلام ایشتمامكلكی مراد ایتمسیله اولور زیرا سامعه آغز آچدیرمیوب سد باب تكلم ایتدیرمك كلامده سؤاله یول ویره‌جك كوشه‌لرك قپادلمسیله حاصل اولور ومثلا كلام سامعك حیلولتیله متكلم كلامنك منقطع وفاصله پذیر اولمامسنه اعتنا ایتمك نكته‌سیچون اولور زیرا اره‌یه سوز قارشدرمامنك طریقی محتاج سؤال اولان شیلره دقت وقبل السؤال اتیان جوابه مسارعتله اوله بیلور ومثلا تقلیل لفظ ایله تكثیر معنی قصد اولنور بو ایسه سؤالی تقدیر وعاطفی ترك ایله اولور زیرا سؤال مقدر سؤال واقع ومحقق منزله‌سنده اولدقده مقام سؤالده قائم اولان جملهٔ اولی مدلول مطابقیسنه دال اولمسیله برابر سؤال مذكوره دخی فحواسیله دلالت ایدوب وعاطف ذكر اولنمیه‌رق كثیر المعنی وقلیل اللفظ اولور ویاخود اعتبار مذكور بو غرضلرك غیری برنكته دیناشی اولور الحاصل كلام سكاكی سؤال مقدری سؤال محقق منزله‌سنه تنزیلدن عبارة اوله‌رق كلام مصنفده اولدیغی كبی جملهٔ اولینك سؤال منزله‌سنه تنزیلنه كلام سكاكیده دلالت اولمیوب كأن مصنف رحمه الله سؤال جوابدن قطع اولندیغی كبی جملهٔ ثانیه دخی جملهٔ اولی‌یه متصل كبی اولدیغندن ایچون بترك العاطف اولیدن قطع اولنمسی انجق جملهٔ اولینك سؤاله تشبیهیله سؤال منزله‌سنه تنزیل اولنمغله حصولنه نظر ایتمشدر حالبوكه بوكا حاجت یوقدر زیرا جملهٔ اولینك منشأ سؤال اولمسی جواب اولان جملهٔ ثانیه‌نك اولی‌یه متصله كبی اولمسنده كفایت ایدر نته‌كیم صاحب كشاف بوكا اشارتله دیمشدر كه اوائل سورهٔ بقره‌ده قصهٔ كفارك یعنی ﴿ان الذین كفروا سواء علیهم ءانذرتهم الایه﴾ قول شریفنك ماقبلندن یعنی ﴿ذلك الكتاب لاریب فیه هدی للمتقین الایه﴾ قول شریفندن قطعی ماقبلی ذكر كتاب ایله كتابك متقین ایچون هدی اولدیغی بیانه مسوق اولوب ٠ ان الذین كفروا ٠ قول شریفی ایسه صفات كفاری سرد وتعداد ایچون مسوق اولمسیله جملتین بیننده غرض واسلوبده مباینت اوله‌رق عطفه مجال اولمیه‌جق رحد اوزره بولندقلرندن ایچوندر اما غرضده مباینتلری زیرا بروجه محرر جملهٔ اولیدن غرض ذكر كتاب وثانیه‌دن ذكر كفاردر واما اسلوبده مباینت زیرا ثانیه ان ایله مصدره اولوب جملهٔ اولی غیر مصدره‌در لكن ﴿ان الابرار لفی نعیم ❊ وان الفجار لفی جحیم﴾ نظم كریمی بونك خلافنده اولوب زیرا بونلرباب تقابلدن اوله‌رق احدهماده اولان محكوم علیه آخرده اولان محكوم علیهه یعنی ابرار ایله فجار یكدیكره وكذلك محكوم به محكوم بهه یعنی نعیم ایله جحیم بربرینه متقابللردر اكر سؤال اولنورسه كه بو كلام ﴿ان الذین یؤمنون﴾ قول شریفنك متقین اوزرینه جاری اولمسی زعم اولندیغی صورتده اولوب واما قول مذكور ابتداء كلام یعنی مبتدا اولوب وكلام صفت مؤمنینه بنا وبعده صفت اضداد مؤمنینده اولان كلام آخرله تعقیب اولنمش اولدیغی صورتده نظم مذكور دخی ٠ ان الابرار لفی نعیم ٠ كبی باب تضاددن اولور جوابنده دیرزكه بزم ایچون كشافده مرور ایتدیكی وجهله عقیب متقینده ابتدا اولنان كلامك سبیلی استیناف اولوب تقدیر سؤاله مبنی اوله‌رق كأن متقینك شانی ندركه هدایته مختصه اولوب حقلرنده ٠ هدی للمتقین ٠ بیورلمشدر دیو سؤال توجه ایتمسیله بو سؤاله جواب اوله‌رق ٠ الذین یؤمنون ٠ بیورلمشدر ابتدای استیناف وسؤال مقدره جواب اولمه‌یی ٠ الذین یؤمنون ٠ قولنی حكم متقینده درج وادخال اولوب هرنقدر لفظده مبتدا ایسه‌ده معناده تابع اوله‌رق فی الحقیقه كلام سابق اوزرینه

صفت جاریه كبیدر اشته صاحب كشافك سؤال مذكوره صدد جوابده كلام تقدیر سؤاله مبنیدر دیمسی سؤاله تشبیهی تقدیر ومنزلهٔ سؤاله تنزیل اولنمقدن منشأ سؤال اولان كلامه جوابك شبه متصل اولدیغنه اشارت ایدر زیرا ٠ الذین یؤمنون ٠ قولنك حكم متقینده ادراجنی بالكلیه تقدیر سؤاله ابتنا ایتمشدر قال رحمه الله (ویسمی الفصل لذلك استینافا وكذا الثانیة) وجملهٔ اولینك اقتضا ایلدیكی سؤاله جواب اولمسندناشی جملهٔ ثانیه‌نك ترك عطف ایله فصل اولنمسی ٠ استیناف ٠ ایله تسمیه ایدلمشدر وكذلك نفس جملهٔ ثانیه‌یه جملهٔ مستأنفه دینلدیكی كبی استیناف دخی اطلاق اولنور قال رحمه الله (وهو ثلثة اضرب لان السؤال اما عن سبب الحكم مطلقا نحو ٠ قال لی كیف انت قلت علیل ٠ سهر دائم وحزن طویل ٠ ای ما بالك علیلا اوما سبب علتك) مطلقا لفظی سببدن حال اولوب سبب خاصه مقابلدر یعنی استیناف تخالف جهات مسؤل عنه اعتباریله اقسام ثلثه‌یه منقسم اولوب زیرا جملهٔ اولینك متضمن اولدیغی سؤال یا حكمك مطلقا سببندن اولور بوده وجود سببی تصدیق حاصل اوله‌رق سؤال ایله مقصود حقیقت سببی تصور اولمسیله اولور مثلا شاعرك * قال لی كیف انت اه * قولنده كأن ٠ كیف انت ٠ خطابیله حال وكیفیتندن سؤال اولنمسیله دوچار سقم هجران اولدیغی صدد بیانده ٠ علیل ٠ جوابنی اتیان ایدرك بو جواب طرف سائلدن ٠ ما بالك حال كونك علیلا ٠ یعنی حال معلولیتكده بال وحالك ندر ویاخود سبب علتك نه شیدر دیو برسؤالی داعی اوله‌رق بو سؤال مقدره جوابا بطریق الاستیناف ترك عاطفله ٠ سهر دائم وحزن طویل ٠ دیوب حال وكیفیتی وسبب علتی سهر دائم وحزن طویل اولدیغنی اتیان ایتمشدر وبووجهله سؤال ایله مقصود حقیقت سببی تصور اولمسی زیرا وجود علتی تصدیق وجود سببك تصدیقنی موجب اولوب یالكز حقیقت سبب مجهولی اولمسیله لفظ ما ایله سببك شرح ماهیتنی طلب ایتمشدر وبوجوابك سبب مطلقدن سؤاله جواب اولدیغی زیرا ئلان كمسه علیلدر دینلدیكده عادت اولان علی الاطلاق سبب علتندن وموجب مرضندن سؤال اولوب بو سؤال ایله مجهولی اولان نفس سببی استعلام ایدر یوقسه بخصوصها اسباب علت معلومی اولوب‌ده بونلردن برینك تعیینی مراد ایدرك سبب علت مثلا غلبهٔ صفرا ویاخود سودامیدر كبی سبب خاصدن سؤال اولنمق وخصوصیله سهر ویاحزن طویلمیدر دینمك معتاد دكلدر زیرا سهر وحزن طویل ابعد اسباب مرض اولدیغی جهتله سبب مرض حزن ویاسهرمیدر دینلدیكی نادر الوقوعدر بو جهتله سؤال مذكور سبب مطلقدن اولوب سبب خاصدن اولمدیغی معلوم اوله‌رق جوابك عدم تأكیدی دخی بونی اشعار ایدر زیرا سائل طلب تصورده اولوب تأكید ایسه انجق طالب حكم ایچون اولور قال رحمه الله (واما عن سبب خاص نحو * وما ابرئ نفسی ان النفس لامارة بالسوء * كانه قیل هل النفس امارة بالسوء وهذا الضرب یقتضی تأكید الحكم كامر) ویاخود سؤال جملهٔ اولیده اولان حكمك سبب خاصندن اولور نته‌كیم ﴿وما ابرئ نفسی الایه﴾ نظم جلیلنده كأن حضرت یوسف علیه السلام ٠ وما ابرئ نفسی ٠ قول شریفلریله نفس مطمئنهٔ رسالتپناهیلرینی زللدن تبرئه وبرائت كلیه ایله اشهاد وتزكیه بیورمیه‌جقلرینی ابرازلری باعث حیرت سامعین اوله‌رق كأن ٠ هل النفس امارة بالسوء ٠ یعنی جنس نفس امر بالسوء اوزره مجبوله‌میدركه حتی نفس شریفهٔ مزكالری ایچون برائت اولمیه دیو برسؤال ترتب ایتمسیله ٠ نعم ان النفس لامارة بالسوء ٠ قول شریفیله نعم جنس نفس آمره بالسوء اولمقله مجبوله اولوب میل شهوات ایله قوی وجوارحی انده استعماله اهتمام ایدر جوابنی ایراد بیورلمشدر و ٠ ان ٠ ایله تأكید جواب بو سؤال سبب خاصدن سؤال اولدیغنه دلیل اولوب سبب مطلقدن اولان سؤالده جواب تأكیدی غیر مقتضیدر وضروب ثلثهٔ استینافدن اشبو ضرب ثانی جملهٔ ثانیه‌ده اولان حكمك تأكیدنی اقتضا ایدر نته‌كیم احوال اسناده اكر مخاطب حكمده متردد وحكمی طالب اولور ایسه مؤكدله تقویتی حسن اولدیغی مرور ایتمشیدی بو صورتده كلام مصنفده اولان اقتضادن مراد اقتضا علی سبیل الاستحسان

اولوب على سبيل الوجوب اولمديغى معلوم اولور امدى مثلا • اعبد ربك ان العبادة حق له • دينلسه سبب خاصدن سؤاله جواب اولوب كأن • هل العبادة حق له • تقديرنده اولور حاصلى بونكله مخاطب طلب عبادت ايچون عبادته استحقاق وشكر نعمت وعذابدن تخليص وتنعيم امثالى اسباب شتى معلومى اوله رق بونلردن بريسى اولان استحقاقك طلب تعيينيله • هل العبادة حق له • ديو سؤال ايدن كمسه اولور واكر • اعبد ربك فالعبادة حق له • دينلسه سؤال وجواب اولميوب مطلق سبب ايچون بيان ظاهر ووصله موضوع اولان حرف فا ايله عاريا عن الخفا سببى مسببه وصل باهر اولور وبونده مخاطب طلب سببدن خالى ذهن اولوب متكلم مخاطبه ابتداء معلل اوله رق حكمى القا ايلر و • فا • تعقيبه دلالت ايدوب سبب ايسه مسببدن مقدم اولمسيله نه كيفيتده سببه داخل اولديغندن استفساره بيان سببيتده سبب مسببدن ذكرا تأخر ايتمسى اعتباريله صحت دخوليله جواب ويرلمشدر و • اعبد ربك العبادة حق له • دينلسه سؤال مقدره جواب اوله رق وصل خفى واستيناف تقديرى اوله رق مطلق سببدن سؤاله جواب اوله رق كأن • لم تأمرنا بالعبادة له تعالى • دينلمش اولور وبونكله مخاطب طلب عبادت ايچون برسبب اولديغنى تصديق ايله شرح ماهيت سببى طالب اولان كمسه اولوب بوده ذكر سبب معينله حاصل اولور واشبو وصل تقديرى وصلينك ابلغ واقوا سيدر زيرا وصل تقديريده اعتماد عقله ووصل ظاهريده لفظه در امدى اشبو صور ثلثه بحسب تفاوت المقامات بكديكردن متفاوته در

قال رحمه الله (واما عن غيرهما نحو *قالوا سلاما قال سلام* اى فماذا قال وقوله • زعم العواذل انتى فى غمرة • صدقوا ولكن غمرتى لاتنجلى) وياخود سبب مطلق وسبب خاصك غيريسندن سؤال اولنور مثلا * قالوا سلاما قال سلام * قول شريفنده ملئكهٔ كرامك حضرت ابراهيم عليه السلامه • سلاما • لفظيله عرض تحيتلرى حكايه اولندقده كأن ملئكهٔ كرامك سلامنه طرف خليل اللهدن نوجهله مقابله بيورلديغى حقنده برسؤال ترتب ايدرك • قال سلام • يعنى حضرت ابراهيم دخى • سلام • لفظيله اسلوبى ملئكهٔ كرامك تحيتندن احسن تحيتله مقابله بيوردقلرى جوابى اتيان بيورلدى وتحيت خليل تحيات ملئكه دن احسن وجميل اولمسى زيرا تحيهٔ ملئكه • نسلم سلاما • تقديرنده حدوثه دال اولان جملهٔ فعليه اولوب تحيهٔ جناب ابراهيم ايسه • سلام عليكم • تقديرنده دوام وثباته دال اولان جملهٔ اسميه در وشاعرك • زعم العواذل انى فى غمرة • صدقوا ولكن غمرتى لاتنجلى • قولى دخى بو قبيلدن اولوب • عواذل • عاذله نك جمعى اوله رق جمع عاذل دكلدر ومراد جماعت عاذله اولوب امرئهٔ عاذله اولمديغنه • صدقوا • قولى دلالت ايدر يعنى ارباب قدح وذم بنم مبتلاى شدائد اولديغمى زعم ايديب وبو زعمده صادق اولديلر دينلدكده بوكلام اكثر غمرات وشدائدك شانى اولديغى كبى اشبو غمرهٔ شاعر دخى قريبا منكشف اولور شدائددن اولمسنه مظنه اولديغندن • ولكن غمرتى لاتنجلى • كلاميله استدراك ايدرك دوچار اولديغى غمره وشدائد منكشف ومنجلى اولان شدائددن اولمديغنى بيان ايلمشدر اشته بو بيتده دخى • صدقوا • قولى سببك غيريدن سؤاله جواب واستيناف اولديغندن ماقبلندن فصل اولنمشدر شويله كه كأن عواذلك بوقولده صدق وكذبنى استفهام ايچون • اصدقوا فى هذا الزعم ام كذبوا • مفادنده برسؤال ترتب ايتمسيله • صدقوا • قوليله جواب ويرلمشدر و • زعم • اكثر اعتقاد باطلده مستعمل اولوب بعضا حقده دخى استعمال اولنور نته كيم شاعرك • صدقوا • قولى دخى بوكا دلالت ايدر مصنف رحمه اللهك اشبو ضرب ثالثده ايكى مثال اتيان ايتمسى زيرا سببك غيريدن سؤال مثال اولده اولديغى كبى بعضا على الاطلاق ومثال ثانيده وقوعى وجهله بعضا برخصوصيت اوزره مشتمل اولمسيله اولور زيرا البته صدق وكذبدن بريله علم حاصل اولوب انجق سؤال احدهمانك قصد تعيينه ترتب ايدر واشبو استيناف منكار المحاسن برباب واسعدر

قال رحمه الله (وايضا منه مايأتى باعادة اسم ما استؤنف عنه نحو احسنت الى زيد زيد حقيق بالاحسان ومنه مايبنى على صفة نحو صديقك القديم

اهل

اهل لذلك وهذا ابلغ) بو مقال استيناف ايچون تقسيم آخردر شارح مرحوم • استؤنف • قولنى • اى اوقع عنه الاستيناف • ايله تفسير ايدوب مراد بيان حاصل معنادر امدى • استؤنف • فعلى يا مصدرى اولان استينافده مسند اولوب بو تقديرك شيوعى بو صورتى مؤيددر وياخود • عنه • جار ومجرورنه مسند اولوب جار ومجرورك تقديرده لفظ استيناف اوزرينه تقديمى بو صورتى مرجحدر وعلى التقديرين بلا وساطه حرف مفعول محذوف اولوب اصل كلام • استؤنف عند الحديث • اوله رق مفعولك حذفيله فعل منزلهٔ لازمه تنزيل قلنمشدر يعنى مثلا ذات زيد كبى كندوسندن حديث وخبر استيناف اولنان شيئك اعادهٔ اسميله اتيان ايدن كلام دخى اقسام استينافدندر مثلا • احسنت الى زيد زيد حقيق بالاحسان • كلامنده • واقع زيد حقيق بالاحسان • بوقبيلدندر • احسنت • صيغهٔ خطاب اوزره اولوب مخاطبه زيد ايچون واقع اولان احسانى اعلامدن مراد احسان سابق تقرير ولاحق استجلابدر وموقعك غيرى به اولان حسنات اسائتدن معدود اولمسيله مخاطبك صنعى حسن اولمسى زيدك احسانه اهليتيله تحقق ايده جكندن زيدك محسن اليه اولمسى نه سببه مبنى اولديغنه يعنى اهل اولوب اولمديغنه سؤال توجه ايدرك اعادهٔ اسميله • زيد حقيق بالاحسان • دينلوب اهليتيله جواب ويرلمشدر واستينافدن برقسمده كندوسندن حديث وخبر استيناف اولنان شيئك صفتى اوزره بنا اولنوب اسمى اوزره بنا اولنماز يعنى جملهٔ استينافيه ده مسند اليه مستأنف عنهك صفاتندن ترتب حديثه صالح اوله جق برصفت اولور ومصنفك اشبو • ومنه مايبنى اه • عبارهسى بعضيلرك • ومنه مايأتى باعادة صفته • قوللرندن اوضح اولوب واشبو قول بعضك حاصلى ما استؤنف عنهك ذكرنى صفتيله اعاده ديمك اولوب والا اعادهٔ صفت غير متحققدر واشبو صفت اوزرينه مبنى اولان استينافك مثالى • احسنت الى زيد صديقك القديم اهل لذلك • قوليدر شويله كه جملهٔ استينافيه ده لفظ زيد تكرار اولنميوب بلكه صفات زيددن ترتب حديث اهليتنه صالح اولان قدم صداقته بنا اولنمشدر مثال صورت اولده ايضاح اولنديغى اوزره بونلرده اولان سؤال زيدك محسن اليه اولمسنك سببى سؤالدن عبارة اولمسيله تقدير سؤال صيغهٔ مجهول ايله • لماذا احسن اليه • وياخود • هل هو حقيق بالاحسان • ديمك اولور واشبو صفت اوزرينه مبنى اولان استيناف مثال مذكورده اولان قدم صداقت كبى موجب حكم اهليت اولان سببك بيانى مشتمل اولمسيله تكرار اسم ايله اولاندن ابلغ واحسندر زيرا حكمك وصف اوزره ترتبندن وصفك حكمه عليتى فهمه سبقت ايدر واما مستأنف عنه كلام سابقده تعقيب صفات ايله ايراد اولنه رق بعده استينافده اسم اشارتله ذكر اولنورسه • قد احسنت الى زيد الكريم الفاضل ذلك حقيق بالاحسان • كبى اظهر اولان قسم ثانيدن يعنى صفات اوزره مبنى اولان قسمدن اولمسيدر * والذين يؤمنون بما انزل اليك وما انزل من قبلك وبالآخرة هم يوقنون اولئك على هدى اه * قول شريفى دخى • الذين يؤمنون • متقين ايچون صفت قلنديغى وجه اوزره بوقبيلدن اولوب • اولئك • بونلرك مجموعنه اشارت اوله رق تقدير سؤال • هل يكون الهداية والفلاح لهم ام لا • ديمك اولور اكر دينلورسه كه استينافده سؤال سببدن اولديغى صورتده جواب كرك اعادهٔ اسم ايله اولسون وكرك صفته بنا اولنسون لامحاله بيان سببى مشتمل اولور واكر سؤال سببك غيريسندن اولور ايسه كرك اعادهٔ اسم ايله اولسون وكرك صفته بنا اولنسون بيان سبب اوزرينه اشتمالى ايچون برمعنى يوقدر نته كيم • قالوا سلاما قال سلام • قول شريفنده و • زعم العواذل • بيتنده اولديغى كبى بو صورتده مستأنف عنهك صفتى اوزره مبنى اولان استيناف بيان سبب اوزره اشتمالندن ايچون ابلغ واحسندر دينلمكده وجه ندر جوابنده ديرزكه بونك وجهى شودركه برشى ايچون برحكم اثبات اولنوب بعده ثبوت حكمك سببندن سؤال تقديريله بو سؤالدن حكم مذكورك سببى محكوم عليهك حكمه استحقاق واهليتيدر ديو جواب ويرلمك مراد اولندقده جواب مذكور بعضا اوشيئك اعادهٔ اسميله اوله رق حكم

مذكورك سببی اوشیئك حكمه حقیق اولمسیدر دیو افاده ایلر و بعضاً صفتنه بنا ایله اولوب بوصورتده حكم مذكوره سبب استحقاقی ایراد اولنسان وصف اولدیغی مفید اولور الحاصل اعادهٔ اسم سبب حكم اولان استحقاقی مفید اولوب وذكر صفت سبب حكم اولان استحقاقك سببی اووصف اولدیغی مفید اوله رق سبب حكمك سببنی افاده ایتمسیله بالكز سبب حكمی مفید اولان اعادهٔ اسمه ابتنا اولنسان استینافدن ابلغ اولدیغی تحقق ایدر واشبو تفاوت وابلغیت اعادهٔ صفت سؤال عن السببدن استحقاق ایله جوابده جاری اولوب صور سائرهٔ استینافده واوكه حدیث كندوسندن مستأنف اولان شیئك اعادهٔ اسم و صفتیله اولمه‌یله جریان ایتمز مثلا . قالوا سلاما ابراهیم قال سلام . ویاخود . النبی الخلیق قال سلام . دینلسه اول اعادهٔ اسم وثانی صفتله اولوب لكن . ماقال ابراهیم . سؤالنه جواب اولوب سؤال عن السببدن جواب اولمامسیله احدهما آخردن ابلغ دكلدر وكذلك . قلت علیل لی سهر دائم . ویاخود . للعاشق سهر دائم . دینلسه هرنقدر سببدن سؤال ایسه ده لكن جواب سببی استحقاق اولمسیله اولمدیغندن بونلرنده تفاوت یوقدر واما متكلم صیغه‌سیله . احسنت الی زید زید یدفع اعدائی . ویاخود . احسنت الی زید كامل الشجاعة یدفع اعدائی . دینلسه هرنقدر صورتا استحقاق ایله جواب دكلسه ده حقیقة زید حقیق بالاحسان لدفعه اعدائی . ویاخود . لدفعه اعدائی بالشجاعة الكاملة . دیمك اوله رق بونلرنده تفاوت متحققدر

قال رحمه الله (وقد یحذف صدر الاستیناف نحو * یسبح له فیها بالغدو والاصال رجال * وعلیه نعم الرجل زید علی قول) وبعضاً كرك فعل اولسون وكرك اسم اولسون صدر استیناف حذف اولنور ﴿یسبح له فیها بالغدو والاصال رجال﴾ قول شریفی كبی . یسبح . مبنی للمفعول اولوب كأن . من یسبحه . دینیله‌رك . رجال . لفظیله جواب ویرلمشدركه . یسبحه رجال . تقدیرنده اولوب صدر استیناف اولان . یسبحه . حذف اولنمشدر و . نعم الرجل زید . ویاخود . نعم رجلا زید . تركیبی دخی مخصوص بالمدح مبتدای محذوفك خبری اولوب . هو زید . تقدیرنده اوله رق جمله‌یی . نعم . فعلنك ضمیرندن عباره اولان فاعل مبهمك تفسیرندن . من الرجل الممدوح . تقدیرنده بولنان سؤاله جواب اوله رق استیناف قیلان قوله كوره بونده صدر استینافك حذفی قبیلندن اولوب . هو زید . تقدیرنده در حاصلی بوقوله كوره . نعم الرجل زید . قولی . نعم هو الرجل من الرجل هو زید . اوله رق . نعم . فعلنك فاعلی . هو . ضمیر مبهمی اولوب . الرجل . بونی مفسردر و . من الرجل . اشبو مفسر اولان . الرجل . لفظندن سؤال اوله رق جواب . هو زید . جمله‌سی اولوب بو جمله دن صدر استیناف اولان . هو . حذف اولنمشدر نته‌كیم تفصیلی مرور ایتمشدر

قال رحمه الله (وقد یحذف كله اما مع قیام شیٔ مقامه نحو . زعمتم ان اخوتكم قریش . لهم الف ولیس لكم الاف .) وبعضاً استینافك كلیسی حذف اولنور بوده یا مقام استینافده بر شیئك قیامیله اولور نته‌كیم حماسه‌نك بنی اسدی هجو ایچون انشاد ایلدیكی * زعمتم ان اخوتكم قریش * لهم الف ولیس لكم الاف * اولئك اومنوا جوعا وخوفا * وقد جاءت بنو اسد وخافوا * قولنده واقع اولمشدر . الف . كسر ایله مصدر اولوب . الف المكان یألفه . قولی . احبه وسكنه . معناسنه‌در مراد تجارت ایچون شامه رحلت صیف و یمنه رحلت شتاده قریش ایچون اولان رحلتین معروفتینده ایلاف واختلاطدر و . الاف . بونده مصدردر . آلفه یؤالفه مؤالفة و الافا . دینور وافقه موافقة و وفاقا كبی . ولیس لكم الاف . قولی بنی اسدك رحلتین مذكورتینده مؤالفه‌لری اولمدیغی مبیندر قاموسده ایلاف بركسه‌یی برنسنه‌یه ویاخود بریره الشدرمق معناسنه اولوب و﴿لایلاف قریش﴾ نظم جلیلنده ایلافدن مراد عهد و امان ومخوف اولان طرق ومسالكده ابنای سبیلارینك تعرضات رهزناندن امن وسلامتله ایاب وذهابلری ضمننده حائز اولدقلری اجازه كونه امر ورخصت اوله رق معنای الفتدن مأخوذدر وطائفهٔ قریش اهل تجارت اوله رق لكن تجارتلری اطراف مكه‌یه منحصر اولدیغی حالده امتعهٔ حجاز ویمنله حوالیٔ شامده تجارت ایچون

ابتدا طرف قیصردن اخذ اجازه ایدن هاشم بن عبد مناف ویمنده تجارته اخذ اجازه ایدن مطلب اولوب بعده . نحن اهل حرم الله . دیو سكنهٔ حرم شریفدن اولدقلرینی اخبار ایدنلر تعرضدن مصون اولورلر ایدی دیو برتفصیل محرر اوله رق بوبیان ایله معنای بیت ظاهر اولور الحاصل نظم مذكورده . لهم الف . قولی مقام استینافده اولوب كأن شاعر . زعمتم ان اخوتكم قریش . قولیله بنی اسده طائفهٔ قریش ایله ادعای اخوتده بولندقلرینی خطاب ایتمسندن منبعث اوله رق كأن طرف بنی اسددن . اصدقنا فی هذا الزعم ام كذبنا . یعنی اشبو ادعای اخوتده صادق ویاخود كاذبمیدرلر دیو برسؤال ترتب ایتمسیله . كذبتم . دینیله‌جك ایكن اشبو استینافك كلیسی حذف اولنه‌رق محلنه جواب مذكوره دال اولان . لهم الف ولیس لهم الاف . كلامی اقامه ایدلمشدر و بوكلامده . لهم الف ولیس لكم الاف . قولنك جواب محذوفك اقتضا ایلدیكی دیگر سؤال ایچون جواب اولمسیده محتملدر شویله كه كأن طرف شاعردن سؤال بنی اسده ادعای مذكورده كاذب اولدقلرینی تصریح ایدن . كذبتم . جوابی اعطا اولنمسیله تكرار بنی اسد طرفندن . لم كذبنا . دینیله‌رك ادعای مذكورده كاذب اولملرینك وجهی سؤال اولنمسیله جوابلرنده . لهم الف ولیس لكم الاف . دینلدی بوصورتده بیت مذكورده ایكی استیناف اولمش اولور دیو مصنف ایضاحنده بیان ایتمشدر اكر سؤال اولنورسه كه بووجه بمینه وجه اول دیمكدر زیرا . لهم الف . قولی . كذبتم . قول محذوفنه نسبتله استیناف اوله رق محذوف مذكوردن نشأت ایدن سؤالدن جواب وسببنی بیان اولوب مقام مسببده اقامه اولنمش اولمقدن بشقه صورته احتمالی یوقدر الحاصل قول مذكور . لم كذبنا . ایله سبب كذبلرندن سؤاله جواب اوله رق مسبب اولان . كذبتم . مقامنده اقامه اولنمشدر جوابنده دیرزكه . لهم الف ولیس لكم الاف . قولنك صورت استینافه حصری مسلم اولمیوب بلكه من غیر استیناف بیان وتأكیده دخی محتملدر كأن مصنف ایضاحده قول مذكوری وجه اولده جواب محذوفی مؤكد ویاخود جواب محذوف ایچون بیان قلمشدر مفهوم بیت ای بنی اسد سزلر قبیلهٔ قریش ایله اخوت ونسبت زعم ایدرسكز بوزعم وادعا كزایسه محض كذب وغیر واقعدر زیرا قبیلهٔ قریش ایچون ﴿لایلاف قریش ایلافهم رحلة الشتاء والصیف﴾ نظم جلیلی مقتضاسی اوزره شتاده جانب یمنه وصیفده طرف شامه تجارتله رحلتلرنده الفت وامنیت اولوب سزلر ایسه بوندن محروملرسكز وانلر ﴿واطعمهم من جوع وآمنهم من خوف﴾ نص جلیلی اوزره جوع وخوفدن مأمون اولوب سزلر ایسه مبتلای جوع وخوفسكز دیمكدر

قال رحمه الله (او بدون ذلك نحو * فنعم الماهدون * ای نحن علی قول) ویاخود حذف مقام استینافده برشی اقامه ایتمكسزین اولور ﴿نعم الماهدون﴾ كبی زیرا مخصوص بالمدح مبتدای محذوفك خبری اولدیغی قوله كوره . هم نحن . تقدیرنده . من الماهدون . الممدوحون . سؤالنه جواب اولوب مقاملرینه برشی اقامه اولنمقسزین جملهٔ استینافیه‌نك طرفینی اولان مبتدا ایله خبرك مجموعی حذف اولنمشدر قریبا ذكری مرور ایده‌جكی اوزره یكدیگری تعاقب ایدن جمله‌لردن جملهٔ اولینك اعرابدن محلی اولمیوب و جملهٔ اولیده جملهٔ ثانیه‌یه اعطاسی غیر مقصود حكم موجود اولمیان جملتین ایچون احوال ستّه اولوب اول بلا ایهام كمال انقطاع ثانی كمال اتصال ثالث شبه كمال انقطاع رابع شبه كمال اتصال خامس مع الایهام كمال انقطاع سادس توسط بین الكمالین اولمسیله بونلردن دردی فصلی واخیرین وصلی مقتضی اوله رق مصنف رحمه الله فصلی مقتضی اولان احوال اربعه‌دن فارغ اولدیغنده وصلی مقتضی اولان حالتینك بیاننه شروع ایدوب بیورورلركه

(واما الوصل لدفع الایهام فكقولهم لا وایدك الله) واما دفع ایهام ایچون وصل . لا وایدك الله . قوللری كبیدر قول مذكورده لا كلمه‌سی كلام سابقی رد ایچون اولوب كأن . هل الامر كذلك . دینیله‌رك جوابنده . لا . یعنی . لیس الامر كذلك . دینلمشدر بوجهتله . لا . معناً جملهٔ اخباریه اولوب و . وایدك الله . دعا معناسنه اولمسیله معناً جملهٔ انشائیه اوله رق بونلرنده كمال انقطاع وار ایسه ده لكن ترك عطف خلاف مقصودی ایهام ایدوب زیرا . لا ایدك الله . دینلسه

مخاطبك علیهنده عدم تأیید ایله دعا اولمسی ظن اولنه جغندن بو وهمی دفع ایچون جملهٔ انشائیه
دعائیه‌یی . لا . کلمه‌سیله اوزرینه دلالت اولنان جملهٔ اخباریه اوزرینه عاطفه اولان واو ایله اتیان
اولنوب . لا وایدك الله . دینلور نته کیم . وتطن سلمی اننی ابغی . بها بدلا اریها فی الضلال تهیم . امثلی
صورت قطعه ده دخی دفع ایهام ایچون بونك خلافی اوله رق ترك عطف ایله . اریها . دینلمشدر
قال رحمه الله (واما للتوسط فاذا اتفقتا خبرا او انشاء لفظا ومعنی اومعنی فقط بجامع) بعضیلر
اما کسر همزه ایله اولمسنی وهم ایدرك خبط عظیمده واقع اولمشلردر زیرا امای عاطفه ایچون
معطوف علیهده تقدم امادن لازم اولوب وسعه ده حذفی جائز اولمیه رق لدفع الایهام قولنده اول
مقدردر دینیله‌مز بو جهتدن‌ناشی امای مذکور فتح ایله اوله رق امای سابقه اوزرینه معطوف
اولدیغی متبیندر و ماسبقنده وصل یادفع ایهام ایچون ویاخود کمال اتصال وانقطاع بینلرنده توسط
ایچون اولدیغی مرور ایدرك مصنف رحمه الله بو بیانی تفصیل ایله کأن . اما الوصل لدفع الایهام
کذا واما الوصل للتوسط کذا . بیورلر نسخ متندن بعضیلرنده . بجامع . قیدی موجود اوله رق
. مع وجود جامع بینهما . تقدیرنده در و بعضیلرنده متروك اولمسیله شارح مرحوم بونسخه یه نظرا
. ویکون بینهما جامع . قولنی علاوه ایتمشدر وسبب ترکی ایکی قرینه یه مبنی اولوب اولی ماسبقدن
جملتین بینلرنده جامع اولدیغی صورتنده بینلرنده کمال انقطاعك تعینی معلوم اولمسنك بوقیددن
استغناسیدر وقرینهٔ ثانیه جملتین بینلرنده اولان صور جامعه دائر اولان مقاله‌نك بومبحثی ولی وتعقیب
ایلمسیدر یعنی حال کمال انقطاع ایله حال کمال اتصال بینلرنده توسط ایچون اولان وصل جملتینك
مع وجود الجامع لفظاً و معناً ویاخود یالکز معناً خبر ویا انشا اولمقله اتفاقلری حیثنده اولور
والحاصل اشبو اتفاق جملتینك لفظاً ومعناً جملهٔ خبریه ویاخود جملهٔ انشائیه ویاخود ایکیسیده
یالکز معناً خبریه اولوب لفظاً انشائیه ویاخود احدهما لفظاً انشائیه وآخر خبریه ویاخود
ایکیسیده یالکز معناً انشائیه اولوب لفظاً خبریه ویاخود احدهما لفظاً خبریه وآخر انشائیه اولمسندن
عبارة اوله رق مجموعی سکز قسم اولور و بو اقسامك امثله‌سنی اتیان ایله مصنف رحمه الله بیورلرکه
(کقوله تعالی * یخادعون الله وهو خادعهم * وقوله تعالی * ان الابرار لفی نعیم وان الفجار لفی
جحیم * وقوله * کلوا واشربوا ولاتسرفوا * وکقوله تعالی * واذ اخذنا میثاق بنی اسرائیل لاتعبدون
الا الله و بالوالدین احسانا وذی القربی والیتامی و المساکین وقولوا للناس حسنا * ای لاتعبدوا
وتحسنون بمعنی احسنوا او واحسنوا) جملتینك لفظاً ومعناً خبریه اولمقده اتفاقلری ﴿ یخادعون الله
الایه ﴾ قول شریفیله ﴿ ان الابرار الایه ﴾ نظم جلیلنده اولدیغی کبیدر لکن اولده یخادعون
جملهٔ اولیسی فعلیه وهو خادعهم ثانیه‌سی اسمیه اوله رق بو جهتله متخالفلردر و ثانیده ایکیسیده
اسمیه اوله رق متناسبتیندر واولده جامع مماثلت وثانیده مقابله در وجملتینك لفظاً ومعناً انشائیه
اولمقده اتفاقلری ﴿ کلوا واشربوا ولاتسرفوا ﴾ قول شریفی کبیدر . واشربوا . ایله ماقبلی
بینلرنده جامع مماثلت اولوب . ولاتسرفوا . جمله‌سنده دخی عدم اسراف روادف اکلدن اولدیغی
جهتیله بینلرنده جامع مماثلتدر ومعناً اتفاقه مصنف رحمه الله یالکز ﴿ واذ اخذنا میثاق بنی اسرائیل ﴾
نظم جلیلنی ایراد ایله مثال واحد ذکر ایدوب لکن مثال مذکورك اقسام سته‌دن ایکی قسمه تطبیقی
ممکن اولدیغنه اشارت ایتمشدر و بو نظم جلیل یالکز معناً اتفاقه مثال اولدیغنه تنبیه ایچون اعادهٔ
کاف ایله . کقوله . بیورمشدر امدی آیت مذکوره‌ده هرنقدر . لاتعبدون . اخباریه و . قولوا .
انشائیه اوله رق لفظاً متخالفلر ایسه ده لکن . لاتعبدون . معنای انشاده اولوب . لاتعبدوا .
دیمك اولدیغندن ایکیسیده من جهة المعنی انشائیه اوله رق متفقه اولملرندن‌ناشی طریق عطف ایله
ایراد اولنمشدر و . لاتعبدون . لفظنك معنای انشاده اولمسی اخذ میثاقك امر ونهی اقتضا ایلمسنه
مبتنیدر وبونك نهی معناسنه اولدیغنك نظیری مثلا . اذهب الی فلان وقل له کذا . یعنی فلان
کسه‌یه کیت شویله سویله دیه‌جك مقام امرده اخبار صورتیله . تذهب الی فلان وتقول کذا . یعنی

فلان کسه‌یه کیدرسین و شویله سویلرسین دینلدیکی زبانزد عرب وعجمدر وبو طریق صریح
امردن ابلغدر زیرا طریق مذکور ایله کأن مخاطب امتثاله سرعت ایدرك متکلم آمر بو امتثالدن
خبر ویرمش اولمق مفادنی اشراب ایدر ونظم مذکورده ﴿ وبالوالدین احسانا ﴾
قول شریفی ایچون ظرف اولمق حسبیله برفعل تقدیری لازم اولمسیله یا مبالغهٔ مذکوره‌یه تنبیه
ایچون معنای طلب وصورت خبرده . وتحسنون احسانا . تقدیر اولنوب . احسنوا . معناسنه
اوله رق . لاتعبدون . اوزرینه معطوف وبو تقدیرده جملتین لفظاً خبریه ومعنی انشائیه
اولدیغی قسمنه مثال اولمق جهتنه مصروف اولور ویاخود اول امرده اقتضای
ظاهر حاله تطبیقاً صریح طلب تقدیریله . واحسنوا بالوالدین احسانا . تقدیرنده اوله رق
بوصورتده . لاتعبدون . اوزرینه عطفی . قولوا . نك عطفی قبیلندن اولور وصاحب
کشاف سورهٔ صفده ﴿ یاایها الذین امنوا هل ادلکم علی تجارة تنجیکم من عذاب الیم تؤمنون
بالله ورسوله وتجاهدون فی سبیل الله باموالکم وانفسکم ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون یغفر لکم
ذنوبکم ویدخلکم جنات تجری من تحتها الانهار ومساکن طیبة فی جنات عدن ذلك الفوز العظیم
واخری تحبونها نصر من الله وفتح قریب و بشر المؤمنین ﴾ نظم جلیلنده . و بشر المؤمنین .
قولنك . تؤمنون . جمله‌سنه عطفی دخی جملتینك یالکز معناً اتفاقلری قسمندندر زیرا . تؤمنون .
قولی تجارت منجیه‌یه ارشاد وانی تعلیم اولوب تعلیمده ایسه متعارف اولان امر ونهی اولمسیله . آمنوا .
معناسنه‌در دیو ذکر ایلمش ایسه ده لکن محل نظردر زیرا . تؤمنون . قولیله مخاطب اولان
. بالله ورسوله . قولی دلالتیله خاصة مؤمنین اولوب نبی علیه السلام دکلدر و . و بشر المؤمنین .
قولنده مخاطب نبی علیه السلام اولوب . بشرهم یارسول الله بما وعدتهم عاجلا واجلا . تقدیرنده‌در
و بونلر هرنقدر متناسبلر ایسه ده لکن بر مخاطبه اولان امرك دیکر مخاطبه اولان امر اوزرینه عطفی
حسن اولمدیغی و بلکه عند البعض عدم جوازی خفی اولمیوب انجق . یازید قم و اقعد یا عمرو .
مثللو نداتك تصریحی عندنده حسن اولور شونکله برابر که . تؤمنون . قولی علی طریق الاستیناف
ماقبلنی بیان اولوب کأن مؤمنون . کیف نفعل . دیو طریق تجارت منجیه‌یی سؤال ایتملریله
. تؤمنون . یعنی ایمان ایدك دینلدی بوصورتده . بشر المؤمنین . قولنك . تؤمنون . اوزرینه عطفی
صحیح اولمز زیرا تبشیرك بیانده مدخلی یوقدر امدی احسن اولان . و بشر المؤمنین . قولی
. یاایها الذین آمنوا قولندن اول مراد اولان . قل . لفظ مقدری اوزرینه معطوف اولوب تقدیر
نظم . قل یا محمد علیه السلام یاایها الذین آمنوا هل ادلکم الی و بشر المؤمنین . اولور ویاخود
محذوف اوزرینه معطوف اولوب تقدیر کلام . فابشر یا محمد علیه السلام و بشر . دیمك اولور
. بشرته فابشر . قوللری . سر . یعنی صار مسرورا معناسنه اولوب . ابشر . صرذا بشارة وسرور
مفهومنده‌در وجملتین یالکز معناً خبریه‌ده متفق اولوب بونلردن ثانیه معنای اخبارده انشا واقع
اولان موافقدن بریسیده ﴿ قال انی اشهد الله واشهدوا انی بریء مما تشرکون ﴾ قول شریفی
اولوب . واشهدوا . واشهدکم معناسنه‌در و ﴿ الم یؤخذ علیهم میثاق الکتاب ان لایقولوا
علی الله الا الحق ودرسوا ما فیه ﴾ قول شریفی دخی بینه یالکز معنای اخبارده اتفاق جملتین قبیلندن
اولوب اولك عکسی اوله رق جملهٔ اولی معنای اخبارده انشا واقع اولمشدر زیرا . الم یؤخذ .
قولنده استفهام تقریر ایچون اولوب . اخذ علیهم . معناسنه‌در اکر سؤال اولنورسه که
صاحب کشاف عطف الانشا علی الاخبارده خبری انشا و یا انشایی خبر معناسنده قلمقسزین فقط
احد جملتینك حاصل مضمونك حاصل مضمون جملهٔ اخری اوزرینه عطف اولنمسنی تجویز ایتمشدر
زیرا ﴿ فان لم تفعلوا ولن تفعلوا فاتقوا النار التی وقودها الناس والحجارة اعدت للکافرین
و بشر الذین آمنوا الایه ﴾ نظم جلیلنده . و بشر الذین آمنوا . قولنك عطفنده معتمد ومنظور
اولان امر یعنی خصوصیت جملهٔ امریه دکلدرکه حتی انکچون امر ونهیدن بریله طلب اولنه رق

اوزرینه عطف اولنه بلکه معتمد بالعطف اولان ثواب مؤمنینك وصفی جمله سی اولوب بو جمله وصف
عقاب كافرین جمله سی اوزرینه معطوفدر نته کیم . زید یعاقب بالقید والارهاق وبشر عمروا
بالعفو والاطلاق . دیرسین دیمشدر جوابنده دیرزکه صاحب کشافك بو کلامی دقیق حسندر
لکن عطفده جملتینك خبرا وانشاء لزوم اتفاقنده قائل اولان کیمسه صاحب کشافك ذکر ایلدیکی
مثالك من غیر تأویل صحتنی تسلیم ایتزانکچون مصنف رحمه الله . وبشر الذین آمنوا . جمله سی
ماقبلنده اولان . اعدت للکافرین . قولنك دلالت ایلدیکی بر محذوف اوزرینه معطوف اولوب
. فانذرهم وبشر الذین آمنوا . تقدیرنده اولمسنی اختیار ایتدی وصاحب مفتاح . یا ایها الناس
اعبدوا ربکم الذی خلقکم الایه . قولنك ماقبلنده مراد اولان . قل . لفظ مقدری اوزره عطفنه
قائل اولدی واکرچه بو تأویلك ظاهری اوزره نظم مذکورده اولان ﴿ وان کنتم فی ریب
مما نزلنا علی عبدنا ﴾ قولنك حیز قولده ادخالی تحت اشکالده کورینور ایسه ده بو قولك کلامده
الدراجی حسبیله مراد کلام مذکورك معناسنی طرف رسالتدن ارادة جسبان اوله جق . وان کنتم
فی ریب مما نزل الله علی . سبکنده عبارهٔ مناسبه ایله تأدیه بیورلمسنی امره حمل ایله اشکال مذکوردن
وارسته اولور بونك نظیری مثلا مضروب زید اولان غلامکه . قل لزید اما تستحی ان تضرب غلامی
وانا المنعم علیك بانواع النعم . دیر وبو کلام ایله غلام مذکورك شخص ضاربه . اما تستحی ان
تضربنی ومولای منعم علیك . دیمسنی مراد ایدرسین قال رحمه الله (والجامع بینهما یجب
ان یکون باعتبار المسند الیهما والمسندین جمیعا نحو یشعر زید ویکتب ویعطی ویمنع وزید شاعر
وعمرو کاتب وزید طویل وعمرو قصیر لمناسبة بینهما) وجملتین بیننده اولان . جامع . جملتینده
اولان مسند الیهما ایله مسندینك جمیعسی اعتباریله اولمق واجبدر یعنی جملهٔ اولیده اولان مسند
الیه وجملهٔ ثانیه ده اولان مسند الیه وکذلك جملهٔ اولیده اولان مسند وجملهٔ ثانیه ده اولان مسند
اعتباریله اولمسی لابددر مثلا . یشعر زید ویکتب . کبی زیرا شعر ایله کتابت بیننده مناسبت
اولوب زیرا شعر دخی انشا معناسنه اولان کتابتدن برنوعدر وبونلر صاحبلرینك خیالنده یکدیکره
مقارنلردر ومثلا . زید یعطی ویمنع . کبی زیرا اعطا ایله منع بیننده تضاد واردر مراد زید بخیل
دکلدر زیرا مستحقینه اعطا ایدر وسفیه دکلدر زیرا مستحقینك غیریدن منع ایدر دیمکدر وجامعك
بو وجهله مسندین بیننده اعتباری مسند الیهمانك اتحادی عندنده اولوب مسند الیهمانك تغایر
ذاتیلری عندنده مسندین بیننده اعتبارا اولندیغی کبی مسند الیهما بیننده دخی اعتبار جامع لازمدر
نته کیم مصنف رحمه الله . زید شاعر وعمرو کاتب . و . زید طویل وعمرو قصیر . مثاللرنده لمناسبة
بینهما قیدیله اعتبار مذکورك لزومنه اشارت ایلمشدر یعنی بو مثاللرده مسندلر بیننده مناسبت اولدیغی
مثللو مسند الیهما اولان زید ایله عمرو بیننده دخی اخوت وصداقت وعداوت امثالی مناسبت
بولنمسی والحاصل یکدیکره ملابس اوله رق احدهمانك ذکری آخریله بینلرنده بر مناسبتدن نشئت
ایلمسی شرطدر قال رحمه الله (بخلاف زید شاعر وعمرو کاتب بدونها وبخلاف زید شاعر وعمرو
طویل مطلقا) واما زید ایله عمرو بیننده ملابست ومناسبت اولمسزین . زید شاعر وعمرو
کاتب . دینلك ملابسته اولان قول مذکورك خلافنده اوله رق هرنقدر مسندلر یکدیکره متناسب
وبلکه متحد اولسه لرده صحیح اولمز انکچون سکاکی اتحاد مسندله برابر . خفی ضیق وخاتمی ضیق .
مثللوده عطفك عدم صحتنی تصریح ایلمشدر وکذلك . زید شاعر وعمرو طویل . قولی دخی
امثلهٔ سابقه نك خلافنده اولوب مسندین اولان شعر ایله طول قامت بیننده عدم مناسبته مبنی زید
ایله عمرو بیننده استر مناسبت اولسون واستر سه اولمسون قطعا صحیح اوله مز بو مقامده دلائل
اعجازده شیخ عبد القاهر علیه الرحمه بیورمشدر که احد جملتینده اولان محدث عنه یعنی مسند الیه
جملهٔ اخراده اولان محدث عنهدن برسببه ملابس اولمسی یعنی احد جملتینده اولان مسند الیهك ذکر
وکینونتی جملهٔ اخراده اولان مسند الیه ایله بینلرنده بر مناسبتدن نشئت ایلمسی واجب اولدیغی مثللو

لایق

لایق اولان محدث عنه ثانیدن اولان خبرك دخی محدث عنه اولدن اولان خبر ایچون شبیه ویا نظیر ویا نقیض
مجراسنه جاری اولان شیدن اولمسیدر شبیهدن مراد وصف مخصوصده ونظیردن مراد وصف مشهورده
مشارکندر امدی . زید طویل القامة وعمرو شاعر . دینلك قول خلف وباطل اولور قال رحمه الله
(قال السکاکی الجامع بین الشیئین) شارح مرحوم بیوررلر که مصنف رحمه الله کلام سکاکی بی نقل
ایدوب واصلاح ایتمك ظنیله موجب خلل اولان تصرفات ایله کلام مذکورده تصرف ایتمشدر وبز اولا کلام
مذکوری سکاکینك ذکر ایلدیکی شیئه مطابق اوله رق شرح ایدوب بعده نقل مصنفده اولان اختلاله
اشارت ایدرز امدی دیرزکه قوای مدرکه دن بریسی . عقل . اولوب عقل دینیلان شی کلیاتی ادراك ایدن
قوهٔ عاقله در . قوه . مبدأ فعل وانفعاله اطلاق اولنوب جوهر وعرض اولمقدن عام اولمسیله عقلدن مراد
نفس نفس ناطقه ویاخود نفس ناطقه ایله قائمه اولان صفت اولمسی جائز اولور ونفس ناطقه اولدیغی
تقدیرده کلیاتی ادراکی ظاهر اولوب صفته حملی صورتنده فلك آلته یعنی مثلا قطعك سکینه حملی قبیلندن
اولور و . قوهٔ مدرکه . ایله مدرکه ومعینه اولمقدن عام اوله رق . ما یکمل به الادراك . معناسی مراد اولنور
وقوای مدرکه دن بریده . وهم . اولوب وهم دینیلان محسوساتده موجوده اولوب طرق حواسدن
تأدی وتوصل ایتمیان معانی جزئیه یی ادراك ایدن قوهٔ مدرکه در که مثلا زیددن عداوت وصداقت
ادراکی وشانك ذئبده باعث هرب وتحاشیسی اوله جق بر معنی ادراك ایلمسی بو قبیلدندر وقوای
مذکوره دن بریده . خیال . اولوب خیال برقوه در که انده صور محسوسات مجتمعه اولوب
حس مشترکدن غائب اولدقدنصکره قوهٔ مذکوره ده باقی قالور و . حس مشترك . برقوه در که
کندوسنه صور محسوسات طرق حواس ظاهره دن واصل ومتأدی اولوب محسوساتی ادراك
ایدر ومحسوسات ظاهره بیننده مثلا . هذا الاصفر هو هذا الحلو . دیو حکم ایدن اشبو حس مشترکدر
و . صور . تعبیریله حواس ظاهره نك بریله ادراکی ممکن اولانلر و . معانی . ایله طریق حواسدن ادراکی
ممکن اولمیان شیئی مراد ایدرز وقوای مدرکه دن بریده . قوهٔ مفکره . اولوب بو دخی
برقوه در که کندوسیچون حس مشترکدن مأخوذه اولان صور ایله وهم ایله ادراك اولنان معانی
بیننده بعضیسنی بعضیسیله تفصیل وترکیب ایتمك قوتی واردر مثلا انسانی عدیم الرأس ویاخود
ذو القرنین تصور ایلمك اشبو قوهٔ مفکره نك عملیدر وبو قوه حال نوم ویقظه ده دائما ساکن اولمز
وعملی منتظم اولمق شانندن اولمیوب بلکه نفس فنی نظام اوزره مراد ایدرسه قوای مذکوره یی
استعمال ایدر بو صورتده اکر نفس ناطقه اشبو صور ومعانی یعنی تحلیل وترکیب وظیفه سی اولان
قوهٔ متصرفه یی قوهٔ وهمیه وساطتیله استعمال ایدرسه قوهٔ مذکوره . متخیله . اسمیله تعبیر ایدر
واکر یالکز ویاخود قوهٔ وهمیه ایله برابر قوهٔ عاقله واسطه سیله استعمال ایدرسه . قوهٔ مفکره .
اطلاق اولنور اشته بو مقدمه تمهید ایلدیسه دیرزکه سکاکی رحمه الله جملتین بیننده من
جهة العقل ویاخود من جهة الوهم ویا من جهة الخیال قوهٔ مفکره عندنده جملتینی جمع ایده جك
بر ملابستك وجوب وجودنی ذکر وبیان ایلمشدر ومصنفك ایراد ایلدیکی کلام سکاکی اشبو جملتین
بیننده اولان جامعك صورتر تفصیلیه سیدر قال رحمه الله (اما عقلی بان یکون بینهما اتحاد
فی التصور) یعنی جملتین بیننده اولان جامع یا عقلی اولوب بوده بینلرنده تصورده اتحاد اولمسیله
اولور . تصور . عقلده برشیئك حصول صورتیدر . جامع عقلی . ایله مراد برامردر که
امر مذکور سببیله عقل جملتینك قوهٔ مفکره ده اجتماعنی اقتضا ایدر سکاکی رحمه الله اشبو
جامعی تفسیرده دیمشدرکه . هو ان یکون بین الجملتین اتحاد فی تصور مثل الاتحاد فی المخبر عنه
او فی الخبر او فی قید من قیودهما مثل الوصف او الحال او الظرف او نحو ذلك . یعنی جامع جملتین
بیننده تصورده اتحاد اولمسیدر مثلا مخبر عنهده ویاخود خبرده ویاخود بونلرك وصف ویا حال
ویا ظرف امثالی قیدلرندن برنده اتحادلری کبی امدی سکاکی هرنقدر تفسیر جامعده . اتحاد فی التصور .
لفظنی تصریح ایتمش ایسه ده ایراد ایلدیکی تمثیلده اولان مخبر عنه وعدیلری تصوراندن اولیوب

بلكه امور متصوره اولمسی تصوردن مرادی امر متصور معناسی اولدیغنه قرینهٔ واضحه‌در
زیرا تصورات وتصدیقاتك معلومات تصوریه وتصدیقیه‌یه اطلاقی کثیر وشایعدر قال رحمه الله
(اوتماثل هناك فان العقل بتجرید المثلین عن التشخص فی الخارج برفع التعدد) ویاخود جامعك عقلی
اولمسی جانبینك تصوراتندن برتصورده بینلرنده تماثل اولمسیله اولور مصنف رحمه الله اشبو
تماثل کندی سببیله عقل جانبینك قوهٔ مفکره‌ده جمعلرینی اقتضا ایدن اموردن اولمسنك سببنه
اشارتله بیورر که زیرا عقل مثلینی تشخص خارجیدن تجرید ایله بینلرنده اولان تعددی رفع ایدر
شویله که عقل جوهر مجرد اولمسیله زید وعمرو امثالی جزئی اولان شیئی جزئی اولدیغی حیثیتله
بذاته ادراك ایتمیوب بلکه خارجده اولان طول وقصر وابیض واسود کبی عوارض مشخصه‌سندن
تجرید واندن انسان کبی معنای کلی نزع ایدرك اومعنای کلی‌یی ادراك ایدر بوجهتله متماثلان
متشخصاتدن تجرید اولندقلری کبی متحدین اوله‌رق قوهٔ مفکره‌ده احدهمانك حضوری آخرك
حضوری اولور حاصلی مثلینك عوارض مشخصهٔ خارجیه‌دن تجریدلری حینده بسبب التشخص
بینلرنده اولان تغایر زائل وتعدد واثنینیت مرتفع ومضمحل اوله‌رق بالکز زید ایله عمرو بینده
اولان انسان کبی هر برینده بولنان حقیقت مشترکه باقی قالوب بو ایسه تعدددن آزاده ومجرد
مفهوم واحد اولمسیله جانبان اشبو حقیقتده مشترکه اوله‌رق بو اتحاد سببیله عند المفکره اجتماع
ایدرلر وتشخصك خارجله تقییدی زیرا عقلده حاصل اولان هر برشی ایچون البته معلومات
سائره‌دن تمیزی جهتله تشخص عقلینك وجودی ضروریدر وعقل بذاته جزئی‌یی ادراك ایتمز دیدکلرمز
شو سببه مبنیدر که زیرا عقل جزئیاتی حواس خمسه کبی الات جسمانیه واسطه‌سیله ادراك ایدر
شویله که کلیات ایله جزئیات اوزرینه حکم ایدرك مثلا «زید انسان» قولنده زید جزئی‌یه
انسان کلی ایله حکم ایدن عقلدر وحاکم اولان محکوم ومحکوم علیهی معاً ادراك ایتمك واجب اولوب
لکن عقل حاکمك کلی‌یی ادراکی بالذات وجزئی‌یی ادراکی بواسطة الالاتدر وکذلك عقلك
«هذا اللون غیر هذا الطعم» دیو حکمی وامثالی دخی بویله‌در اگر سؤال اولنورسه که امرینك
تشخص خارجیدن تجریدی ارتفاع تعددلرینی اقتضا ایتمز زیرا مثلا عقلك زیدی رجل احمر فاضل
وعمروی اسود جاهل دیو بیلمسی کبی عقلده عوارض کلیه ایله تعددلری جائزدر جوابنده دیرز که
اوصاف کلیه اولدیغی صورتده جزئیاتدن زید وعمرو وغیریلرینك اشبو اوصاف کلیه‌ده اشتراکاری
عند العقل مساوات اوزره‌در یعنی عوارض کلیه هرنقدر خارجده جزئیاتدن بعضیسنه مختصه
ایسه‌ده کلیته مبنی هر برلرینه صدقی جائز اوله‌رق عند العقل تعددنی موجب دکلدر لکن
سکاکینك تماثلی جامع عد ایلمسی محل نظردر زیرا تماثل جامع اولدیغی تقدیرده «زید کاتب وعمرو
شاعر» قولمزك صحتی زید ایله عمرو بینده اخوت وصداقت امثالی مناسبت بولنمسنه توقف ایتمز
چونکه زید ایله عمرو انسانیتده اشتراکاری جهتله متماثلاردر حالبوکه بلا مناسبة قول مذکورك
ذکر بطلانی مرور ایتمشدر بوندن جوابده دیرز که تماثل ایله مراد کندوسیچون نوع اختصاص
اولان وصفده اشتراك اولوب ایضاحی قریباً باب تشبیهده کلسه کرکدر الحاصل تماثل ایله مراد
معنای مشهور اولان ماهیت نوعیه‌ده اتحاد اولمیوب بلکه کندوسیچون مزید اختصاص اولان
یعنی طرفینك قوهٔ مفکره عندنده اجتماعنه سبب اوله‌جق حیثیتده طرفینه ارتباطی بولنان معنی
اولوب بوده ذاتی وعرضی اولقدن اعمدر قال رحمه الله (اوتضایف کما بین العلة والمعلول او الاقل
والاکثر) ویاخود شیئین بینده جامع عقلی اولمسی بینلرنده تضایف بولنمسیله اولور «تضایف»
شیئینك برحیثیتده اولمسیدر که بونلردن برینك تعقلی انجق آخرك تعقلنه قیاس ایله ممکن اوله‌بیلور
بوجهتله بونلردن هر برلرینك قوهٔ مفکره‌ده حصولی بالضرور آخرك حصولنی مستلزم اولور
جانبین بینده اولان معنای جامعه بوندن عبارده‌در مثلا علت ایله معلول بینده تضایف موجوددر
زیرا هر برامر که کندوسندن امر آخر صدور ایلیه یا واجب الوجود کبی بالاستقلال اولور بوده

علت

«علت تامه» در ویاخود انساندن افعالك صدوری کبی کندوسنه امر آخرك انضمامیله اولور بوده
«علت ناقصه» در امدی کندوسندن امر آخر صدور ایدن امر علت وصدور ایدن امر آخر
معلول اولوب بونلردن هر برینك تعقلی آخرك تعقلنه قیاس ایله‌در ومثلا اقل ایله اکثر بینده
دخی تضایف متحقق اولوب زیرا هر برعدد عند التعداد عدد آخردن اول فانی اوله‌رق آخردن
اقل وآخراندن اکثردر مثلا اربعه ایله خمسه کبی زیرا اربعه خمسه‌دن اول فانی اولوب وخمسه
اربعه‌دن اکثردر وشارح علامه یعنی قطب الدین رازی رحمه الله اشبو مثالیندن اول اور
معقوله بینده اولان تضایفه وثانی محسوسات ومعقولاته عام اولان شی بینده‌کی تضایفه مثالدر
دیو ذکر ایدوب لکن مورد نظردر زیرا تضایف علت ومعلول واقل واکثرك مفهوملری بینده
اولوب ذاتین بینده دکلدر کورمزمیسنکه مع اوصافه ذات واجبی تعقل ذات مخلوقاتی تعقله
وذات مخلوقاتی تعقل ذات واجبی تعقله قیاس ایله دکلدر وکذلك خمسة من الرجالی تعقل سته‌یی
تعقله وسته‌یی تعقل خمسه‌یی تعقله قیاس ایله دکلدر ومفهومات صور محسوسه اولمیوب صور
معقوله‌در واگر شارح علامه‌نك مرادی اقل واکثر صادق اولان شی محسوس ومعقول اولمق
جائزدر دیمك ایسه علت ومعلولده بویله اولوب بو اعتبار ایله فرق غیرمتحققدر نجار ایله کرسی کبی
زیرا نجار علت وکرسی معلول اولوب ایکیسی دخی محسوسلردر واگر مرادی علیت ومعلولیت
امور نسبیه‌دن اوله‌رق معقوله‌در دیمك اولورسه اقلیت واکثریتده بویله‌در لکن محشی سیلکوتی
ایراد عبارهٔ علامه ایله اشبو اعتراض شارحدن جواب ویرمشدر مفهوم عبارهٔ علامه بودر که
تضایف کرکسه امور معقوله بینده اولسون علت ومعلول کبی وکرکسه امور محسوسه بینده
اولسون سفل ایله علو بینده اولان تضایف کبی زیرا بونده اولان تضایف تضایف محسوس
مکانیدر وکرکسه محسوس ومعقولدن عام اولان شیده اولسون اقل ایله اکثر بینده اولان
محسوس کبی زیرا کم منفصل یعنی عدد معقولات ومحسوساته عامدر وعلامه‌نك اشبو کلامدن
مرادی علیت ومعلولیت معقولات ثانیه‌دن اولمسیله برشیئه عارض اولمز الا ذهنده عارض اولوب
بوصورتده بینلرنده اولان تضایف امور معقوله‌ده اولور وعلو وسفل انجق امور محسوسه‌یه عارض
اوله‌رق بینلرنده اولان تضایف امور محسوسه‌ده اولور واقلیت واکثریت عوارض عدددن اولوب
عدد ایسه محسوسات ومعقولاته عام اوله‌رق تضایفلری ایکیسنه دخی عام اولور دیمکدر
وبوتحقیقه کوره اعتراض شارح وارد اولمز زیرا بومفهوماتك جمله‌سی هرنقدر صور معقوله
ایسه‌ده لکن بعضیسیله اتصاف یالکز ذهنده وبعضیسیله یالکز خارجده وبعضیسیله ذهن
وخارجدن هر برلرنده اولور قال رحمه الله (اووهمی بان یکون بین تصوریهما شبه تماثل کلونی
بیاض وصفرة فان الوهم یبرزهما فی معرض المثلین ولذلك حسن الجمع بین الثلثة فی قوله «ثلثة تشرق
الدنیا ببهجتها») «اما عقلی» قولنده اولان عقلی اوزرینه معطوفدر یعنی یاخود شیئین بینده
اولان جامع وهمی اولور جامع وهمیدن مراد برامردر که امر مذکور سببیله وهم شیئینك قوهٔ
مفکره‌ده اجتماعنی اقتضا ایدر یعنی وهم بو اجتماعه جهد واحتیال ایدوب امر مذکور واقعده
اجتماعه سبب دکل ایکن سبب اوله‌جق صورتله تصور ایدر الحاصل جامع برامر واقع اولمیوب
بلکه اعتبار وهم ایله جامع قلمقدن عبارتدر لکن عقل بونك خلافنده اولوب زیرا بنفسه حاکم
واقتران وهمدن سالم بولندیغی حالده سبب موهومدن ایچون بونلرك اجتماعیله حکم ایلمز وجانبین
بینده جامع وهمی بولنمق جانبینك تصورلرنی بینده شبه تماثل اولمسیله یعنی بینلرنده غایت خلاف اولمیوب
یکدیکره اقرب بولنمسیله اولور مثلا لون بیاض ایله صفرت کبی زیرا بیاض ایله صفرت نوع واحددن اولوب
فقط صفرتده برعارض زیاده اولمشدر دیو وهمه سبقتی جهتدن وهم بونلری معرض مثلینده ابراز
ایدر لکن عقل بونك خلافی اولوب زیرا عقل بیاض وصفرت وکذلك سواد وخضرت جنس لون
تحتنده داخل نوع متباین اولدقلرینی بیلور وبوندن ایچون یعنی وهم بونلری مثلین معرضنده ابراز

وقوهٔ مفکره ده بونلرینی جمله اجتهاد ایلدیکیچون شاعرك ❊ ثلثة تشرق الدنیا ببهجتها ❊ شمس الضحی وابو اسحق والقمر ❊ قولنده شمس ضحی وقمر ایله اولان ابو اسحاقك بینی جمع ایتمسی حسن اولمشدر زیرا وهم بونی معرض امثالده ابراز ایدرك اشبو اشیاء ثلثه نوع واحددن اولوب بینلرنده اولان اختلاف انجق عوارض ومشخصات ایله در دیو توهم ایدر و بو توهمه سبب اشراق دنیاده اشتراکلری اولوب هرنقدر شمس وقمرده اولان اشراق حسی واشراق ممدوح افاضهٔ انواع عدل واحسان ایله عقلی ایسه ده کمال ظهورندن ایچون اشبو اشراق معقول منزلهٔ محسوسه تنزیل ایدلمشدر لکن عقل بونك خلافنده در زیرا عقل بونلردن هر بریسی نوع آخردن اولوب انجق بهجه و بهاریله اشراق دنیادن عباره اولان عارضده اشتراکلرینی بیلور شو نکله برابرکه ابو اسحاقده اعتبار اولنان اشراق ادعادن عباره اوله رق مجازدر قال رحمه الله (او تضاد کالسواد والبیاض والایمان والکفر) • شبه تماثل • قولنه معطوفدر یعنی یاخود جامع وهمی جملتینك تصورینی بیننده تضاد اولمسیله اولور • تضاد • محل واحد اوزرینه تعاقب ایدوب بینلرنده غایت خلاف اولان امرین وجودیین بیننده کی تقابل وتباینـدر حاصلی • تضاد • ایکی شی بیننده اولان تقابل وتباینـدن عباره اولوب و بو امرین امر موجود اولوب ومحل واحد اوزرینه تعاقب وتوارد ایدرك بینلرنده غایت خلاف بولنملیدر مثلا محسوساتده سواد ایله بیاض ومعقولاتده ایمان ایله کفر کبی وحق اولان ایمان ایله کفر بیننده تقابل العدم والملکه یعنی وجود اولوب تقابل تضاد دکلدر زیرا • ایمان • هو تصدیق النبی علیه السلام فی جمیع ما علم مجیئه به بالضرورة مع الاقرار به باللسان و • کفر • عدم الایمان عما من شانه ان یکون مؤمنا به • قولریله معرف اولوب و • تصدیق • قبول النفس لذلك والاذعان له من غیر اباء ولا جحود • عبارهسیله تفسیر اولنمشدر نته کیم منطقیوندن قول محققین بودر یعنی ایمان نبی علیه السلامه مجیئ واتیانی بالضروره معلوم اولان شیئك جمیعسنده نبی علیه السلامی تصدیقدر یعنی نبی علیه السلامه مجیئی بالضروره معلوم اولان شیئی نفس قبول ایدرك من غیر اباء ولا جحود اذعان وانقیاد اولوب لسان ایله اقرار دخی شرطدر و بالضروره معلوم اولمسی خبر آحاددن احتراز اولوب بناء علیه خبر آحاد ایله معلوم اولان شیلرك انکاری کفر دکلدر و • کفر • مؤمن اولمق شانندن اولان شیدن عدم ایماندر اشته بو تعریفه کوره ایمان وکفر بیننده اولان تقابل تقابل العدم والملکه در مکر جوابنده دینله که کفر نبی علیه السلام ایله مجیئی بالضروره معلوم اولان شیلردن برشیئی انکار معناسنه اولوب بو صورتده کفر امر وجودی اوله رق ایمانك ضدی اولمسیله تقابل تضاد اولمش اولور قال رحمه الله (وما یتصف بها) یعنی ذکر اولنان سواد و بیاض وایمان وکفر ایله متصف اولان شیء اسود وابیض وشخص مؤمن وکافر کبی زیرا بعض دفعه ابیض واسود مثللو سواد و بیاض کبی وصفین متضادین اوزره اشتماللری اعتباریله متضادین عد اولنورلر والا بونلر اصلا محل اوزره توارد ایتمزلرکه حتی متضادین اولهلر زیرا مثلا اسود وابیض مع السواد والبیاض محلدر قال رحمه الله (او شبه تضاد کالسماء والارض والاول والثانی) ویاخود جامع جملتینك تصورینی بیننده شبه تضاد اولمسیله اولور محسوساتده ارض ایله سما کبی زیرا ارض ایله سما وجودیین اولوب بریسی غایت ارتفاعده وآخری غایت انحطاطده اولدیغندن بینلرنده شبه تضاد واردر لکن بونلر اجسامدن اولوب اعراضدن اولمدقلری جهتیله محل اوزره عدم توارد لرینه بناء متضادین اولهمزلر ومحسوسات ومعقولاته شامل اولان شیده اول ایله ثانی کبی زیرا • اول • غیراوزره سابق اولوب مسبوق بالغیر اولمیان شیدر و • ثانی • فقط برشی ایله مسبوق اولاندر بناء علی ذلك ممکن الاجتماع اولمیان وصفین اوزرینه اشتماللری اعتباریله متضادینه شبیه اولوب لکن اولیت وثانویتله موصوف اولان محلیندن عباره اولدقلری جهتیله متضادین دکللردر • اکر سؤال اولنورسه که اسود وابیض مثللو وصفین متضادینه اشتماللری اعتباریله متضادین قبیلندن قلندقلری کبی ارض وسما واول وثانی دخی بو اعتبار ایله ینه متضادین قبیلندندر والا بینلرنده فرق ندر

جوابنده بیان فرق ایله دیرزکه اسود وابیض مثللوده اولان وصفین متضادین یعنی سواد و بیاض جزء مفهوملری اولوب سما وارض مثللو بونك خلافندهدر زیرا غایت ارتفاع وانحطاط ارض وسمانك لازم خارجلریدر واما اول ایله ثانی هرنقدر اولیت وثانویت بونلرك مفهوملرندن جز ایسهده لکن بینلرنده غایت خلاف اولمامسیله متضادین دکللردر زیرا عاشر اوله ثانیدن ابعددر شو نکله برابرکه اول ایله ثانی مفهوملرنده عدم معتبر اوله رق وجودی دکللردر ومفهوم اولده عدم معتبر اولدیغی مسبوق بالغیر اولمامق قیدندن معلوم وثانیده اعتباری • فقط • لفظنك • لا بغیر واحد • مفادنده اولمسندن مفهومدر مصنف رحمه الله تضاد وشبه تضادك جامع وهمی اقسامندن اولدقلرینی بعد الاتیان بونك سببنی بیان ایله بیورلرکه (فانه ینزلهما منزلة التضایف ولذلك یجد الضد اقرب خطورا بالبال مع الضد) زیرا • وهم • تضاد وشبه تضادی تضایف منزلهسنه تنزیل ایدر یعنی عند الوهم تضاد عند العقل تضایف کبیدر زیرا ابوت و بنوت کبی احد متضایفین عند العقل آخردن منفك اولمدیغی کبی وهم عندنده دخی متضادین و یا شبه متضادیندن بریسی آخردن منفك اولمیهرق عند الوهم بونلردن بریسی حاضر اولمز الا آخر دخی حاضر اولور انکیچون برضدك ضد آخرله خطورنی اضداد اولمیان سائر متغایراتدن یعنی مثلا سواد ایله بیاضك خطورنی حلوك خطورندن اقرب بولورسون زیرا نادرا خاطره سواد خطور ایتمز الا بیاض دخی خطور ایدر سما وارضده بویلهدر یعنی تضاد وشبه تضادك جامع اولملری بینلرنده اولان تضاد جزئیی حین ادراکده عند الوهم حضورلرندن ناشی وهم بونلرك حضورده تلازملریله خلاف واقع اوله رق حکم ایتمسنه مبنی اولوب والا عقل کرك ضدین وکرك شبه ضدیندن هر برینی آخردن ذاهل وغافل اوله رق تعقل ایدوب وعندنده بونلرك قوهٔ مفکرهده جمعنی اقتضا ایدهجك برشی یوقدر قال رحمه الله (او خیالی بان یکون بین تصوریهما تقارن فی الخیال سابق واسبابه مختلفة ولذلك اختلفت الصور الثابتة فی الخیالات ترتبا ووضوحا) • وهمی • قولنه معطوفدر یعنی ویاخود شیئین بیننده اولان جامع • خیالی • اولور جامع خیالیدن مراد برامردرکه انك سببیله خیال شیئینك مفکرهده اجتماعنی اقتضا ایدر هرنقدر عقل من حیث الذات بو اجتماعی مقتضی دکلسهده وجامعك خیالی اولمسی شیئینك خیال سامعده بونلری متکلم تلفظ ایدرك احدهمایی معطوف وآخری معطوف علیه قلمزدن مقدم تصورینی بیننده سابقهٔ مقارنت بولنمسیله اولوب بو تقارن متکلمی ثانی یی اول اوزرینه عطف ایتمکلکه حمل وسوق ایدر یعنی احدهمانك مع الآخر خیالده حصولی اقتضای علاقهٔ عقلیه و یا وهمیهدن نشئت ایتمیوب بلکه مجرد بینلرنده اولان اتفاق تقارندن اقتضا ایدر و بوده اتفاق مقارنتلرینی مؤدی وحصول واجتماعلرینه بادی اولهجق اسبابدن ایچون اولور واشبو اسباب تقارن خیالی مختلفه ومتفاوته اوله رق بو اختلافدن ناشی خیالاتده ثابته اولان صور ترتب و وضوح جهتندن اختلاف ایتمشلردر نیجه صورتلر واردرکه بینلرنده برخیالده انفکاك اولمیوب حالبوکه خیال آخرده اصلا اجتماع ایتمزلر مثلا دوات وقلم وکتاب خیال طالب علمده بربرندن منفك اولمیوب خیال قصابده ایسه اجتماع ایتمزلر وچوق صورت واردرکه برخیالدن قطعا غائب اولمیوب حالبوکه شخص آخرك خیالنده وقتا من الاوقات واقع اولدیغی اولمز مثلا محبوب زید ایله رقیبی قطعا خیال زیددن غیوبت ایتمیوب خیال عمرو و بکرده ایسه قطعا واقع اولمزلر قال رحمه الله (واصحاب علم المعانی فصل احتیاج الی معرفة الجامع لا سیما الخیالی فان جمعه علی مجری الالف والعادة) وصاحب علم معانی ایچون معرفت جامعه فضل احتیاج واردر زیرا معظم ابواب معانی فصل و وصل اولوب بو باب ایسه جامعه مبتنیدر خصوصیله جامع خیالییه احتیاج مزیدی درکاردر زیرا جامع خیالینك میان اشیاده جمع ایتمسی معاشر بشرك الفت وعادتلری مجراسنه تابع و بو دخی خزانهٔ خیالده اثبات واستیداع صورك انعقاد اسبابنه متفرع اولوب تباین اسباب ایسه دائرهٔ امکان حصر وضبطنه غیر متسع برحده رسیده و بونك ایچون امثله وحکایات

نفیسه اوله رق دار الخزانهٔ مفتاحده کنجیده‌در شارح مرحوم بیورر لرکه جوامع مذکوره‌دن جامع عقلی ایله مراد عقل ایله ادراك اولنان و وهمی ایله مراد وهم ایله ادراك اولنان وخیالی ایله مراد خیال ایله ادراك اولنان شیلر اولمیوب بلکه عقل و وهم وخیال شیئنك مفکره عندنده اجتماعنی اقتضا ایتلرینه سبب اولان امر اولدیغی ظاهر اولمشدر زیرا تضاد وشبه تضاد وهمك ادراك ایلدیکی معانیدن دکلدر وکذلك تقارن خیالی خیالده اجتماعه صالح صوردن دکلدر بلکه بونلرك جمیعسی معانیٔ عقلیه‌دن اولمسیله اکر جامع عقلیدن مراد عقل ایله ادراك اولنان شی اولمق لازمکلیدی جمله‌سی جامع عقلی اولمق اقتضا ایدردی و بعضیلر معنای جامعه واقف اوله‌مدقلرندن اولا سواد ایله بیاض محسوساتدن اولملریله نه کیفیتده وهمیاتدن قلندی دیو اعتراض ایدوب ثانیا جامع بونلردن هر برینك آخره مضاد اولمسی اولوب بو ایسه معنای جزئی اوله‌رق انجق وهم ادراك ایدر دیو جوابه تصدی ایلمشلردر بو ایسه فاسددر زیرا تضاد سواد و بیاض معنای جزئی اولدیغی مسلم دکلدر واکر مراد تضاد هذا السواد وهذا البیاض جزئی دیمك ایسه بر جزئینك دیکر جزئی یه تماثل وتضایفی دخی معنای جزئی اولوب جزئیاته اضافه اولندیغی وقت جزئیات وکلیاته اضافه اولندیغی وقت کلیات اولمقده تماثل وتضایف وشبه تماثل وتضاد وشبه تضاد بیننده تفاوت یوقدر حاصلی بونلردن قنقیسی اولور ایسه اولسون جزئیاته مضاف اولنلر جزئیاتدن اوله‌رق وهم ایله وکلیاته اضافه‌سنده کلیاتدن اوله‌رق عقل ایله ادراك اولنمقده حال تساویده‌در بوصورتده بعضیسنی علی الاطلاق عقلی و بعضیسنی وهمی قلمق حلیهٔ صحت وسداددن استبعاد اولنور ورده جامع خیالی صورك خیالده تقارننده‌ن عباره اولوب اشبو تقارن صور ایسه صورت مرسمه فی الخیال قلمق ممکن اوله‌میه‌جغی ظاهردر زیرا تقارن معانیٔ عقلیه‌دندر یعنی بودخی جامع خیالیدن مراد مایدرك بالخیال معناسی اولمدیغنه شهادت ایلر واشبو ذکر ایتدیکمز شیلرك جمله‌سی لفظ مفتاح تأمل واستکناه اولندیغی حالده رهین حیز ظهور اولور اکر سؤال ایدیلورسه که تقریر کلام مفتاحده ذکر اولنان کلام شارح مفردات جملتیندن برمفرد اعتباریله بین الجملتین جامعك وجودی یعنی مثلا مخبر عنهده یاخود خبرده ویاخود بونلرك قیودندن برقیدك اتحادی صحت عطفده کفایت ایلدیکنی اشعار ایدر زیرا کلام مصحح عطف اولان جامعه‌در بونك فسادی ایسه واضح اولوب ٠هزم الامیر الجند یوم الجمعة وخاط زید ثوبی فیه٠ مثللوده امتناع عطف قطعیدر وسکاکی رحمه الله ٠خفی ضیق وخاتمی ضیق و٠ الشمس والف باذنجانة ومرارة الارنب کلها محدثة٠ قوللرینك بالکز مسندده اتحادلرندناشی امتناعنی معترفدر جوابنده دیرزکه کلام مفتاحده جملتین بیننده اولان جامعی بیاندن بشقه برشی یوقدر یعنی کلام سکاکی جامع مصححده اولدیغی مسلم اولمیوب بلکه مطلقا جامعی بیاندر اما اشبو بیان اولنان جامعك صحت عطفده کفایت ایدوب ایتمیه‌جکی بوکلامك ماقبل ومابعدنده اولان بیانه مفوضدر وسکاکی بوکلامك ما قبلنده ٠ الشمس والف باذنجانة ومرارة الارنب محدثة٠ قولنك ومابعدنده ٠خفی ضیق وخاتمی ضیق٠ ترکیبنك عدم صحتلرنی بیان ایله مخبر عنهما بیننده مناسبت اولمیان جملتینده هرنقدر بین الخبرین اتحاد اولسه دخی عطفك عدم صحتنی تصریح ایلمشدر و بوتصریح ایله جامعك مخبر عنهما ایله خبرینیدن مجموعی اعتباریله اولمسنك وجوبی معلوم اولمشدر ومصنف رحمه الله سکاکینك بیان جامعده اولان کلامنده سهویت اولمسنی ظن واعتقاد ایله اصلاحنی مراد ایدرك بعض الفاظ وعباراتنی تغییر ایله ایراد ایلدیکی سبك وعبارات ایله سرد وتقریر ایلمشدر شویله که سکاکینك ٠ والجامع فی الجملتین٠ قولنك محلنده ٠ الجامع بین الشیئین٠ عبارهٔ سنی اتیان ایدوب و٠ اتحاد فی تصور مثل الاتحاد فی المخبر عنه او فی الخبر او فی قید من قیودهما٠ مقامنده معرف اوله‌رق ٠ اتحاد فی التصور٠ قولنی اقامه ایلمشدر و بوجهتله مصنفك ٠ الوهمی ان یکون بین تصوریهما شبه تماثل او تضاد اوشبه التضاد ٠ قولیله ٠ الخیالی ان یکون بین تصوریهما تقارن٠ قولی مؤدیٔ فساد معنی اولمشدر

زیرا تضاد مثلا انجق سواد ایله بیاض بیننده اولوب تصورینی یعنی بونلرك علمی بیننده دکلدر کذلك خیالده تقارن انجق نفس صورتلرده اولوب تصورده دکلدر بناء علی ذلك مصنفك تصورینیدن مفهومین معناسی مراد ایلمسی واجب اولور تاکه کلام مذکور ایچون وجه صحت اوله واما بعضیلرك مصنف ٠شیئین٠ ایله جملتینی و٠تصور٠ ایله جمله‌ده واقع اولان مفردی مراد ایتمشدر و بو ایسه بعینه مراد سکاکیدر دیدکلری غلطدر زیرا مصنف سکاکی اوزره بوکلامی رد ایدوب سهوه حمل ایدرك و بوتغییر ایله اصلاحنی قصد ایلمشدر شونکه برابر که بو ذکر اولنان معنی لفظ مصنفك مداولی دکلدر و٠ فی التصور٠ قولنك معرف اولمسی بومعنادن ابا ایدر نته کیم حق کلام بومرکزده اولدیغی کندوسیچون اسالیب کلامه معرفت اولان کسه‌دن غیر خفیدر بومقامك ذکر اولندیغی اوزره تحقیق اسرار فن معانیدن اولمسیله شایان تأملدر والله الموفق سیالکوتی مرحوم بیوررلرکه مصنفك کلام سکاکیده اولان لفظ جاتینی شیئین تعبیرینه تغییری تعمیم حکم ایچون اولمسی مظنوندر زیرا جمل بیننده عند العطف جامع واجب اولدیغی کبی مفردات ومرکبات تامه‌نك عطفنده دخی واجبدر و٠ للتصور٠ لفظنی معرف قلمسی کأن شیئیندن جز اولان تصور معهوده اشارت ایچون اولوب بوصورتده لام سکاکینك ٠ فی تصور مثل المخبر عنه او المخبر به او قید من قیودهما٠ قولنده اولان وصف منزله‌سنده اولمش اولور لکن جامع عقلیدن قسم اول جمل ومرکباته وثانی وثالث مفرداته مختصدر جناب مؤلف رحمة الله علیه شرائط عطف ایله مظان استعمالندن استیفای مقال ایله حسن عطفی موجب وتزیید لطفی جالب اوله‌جق صفاته اشارتله بیوررلرکه (ومن محسنات الوصل تناسب الجملتین فی الاسمیة والفعلیة والفعلیتین فی المضی والمضارعة الالمانع) یعنی عطفی مجوز ومصحح اولان شرائط محرره‌نك تحققندن صکره محسنات وصلدن بریسی جملتینك اسمیت وفعلیتده یعنی جملتیندن ایکیسیده جملهٔ فعلیه ویا اسمیه اولمقده تناسب واتفاقلریدر وکذلك جملتین فعلیتینك ایکیسیده جملهٔ ماضیه ویا مضارعه و بونلرك امثالی مثلا شرطیه ویا ظرفیه اولمقده تناسبلری دخی محسنات وصلدندر مثلا احد جملتینده تجدد واخراده ثبوته تعرض ایتمیه‌رك مجرد اخبار مراد اولندیغی حینده جملتین فعلیه وماضویه اوله‌رق ٠ قام زید وقعد عمرو٠ واسمیتین اوله‌رق ٠ زید قائم وعمرو قاعد٠ دیمك لازمکلور صاحب مفتاح مثالین مذکورینی ایراددنصکره ٠ وکذا زید قام وعمرو قعد٠ قولیله بومثالی دخی وکذا عنوانیله اتیان ایتمسنك بیان وجهنده شارح علامه بومثالده ایکی احتمال اولوب اول زید وعمرو مبتدا وقام وقعد خبر اوله‌رق جملهٔ اسمیه اولمسی وثانی زید وعمرو قام وقعد ایچون مقدم فاعل اوله‌رق جملهٔ فعلیه قائمیدر بوجهتناشی صاحب مفتاح احد جملتین فعلیه وآخر اسمیه تقدیر اولنموب یا ایکیسیده اسمیه ویا فعلیه تقدیر ایدلمسنك وجوبنه تنبیه قصد ایلدیکی زعم وظن ایلمشدر بو کلام ایسه غایت سقوطده اولوب شارح علامه کبی برفاضل بی‌بدیلدن صدوری غیر لایقدر زیرا مذهب راجح بصریونده فاعل فاعل اولدیغی حالده فعل اوزره امتناع تقدمی بحث مسندالیهده مرور ایلمشدر بلکه سکاکینك ٠وکذا٠ قولیله بومثالی فصل ایتمسیچون وجه وجیه مثال مذکورك جملتینده خبر جملهٔ فعلیه‌در و بونده اکر جملهٔ اولی اسمیه اوله‌رق خبری فعلیه اولورسه حفظ مناسبت ایچون جملهٔ ثانیه‌ده دخی بووجهله اولمقلغه رعایت مناسب اولدیغنه اشارت واردر وجملهٔ ثانیه‌نك ٠ زید قام وقعد عمرو٠ ترکیبنده اولدیغی کبی صرف فعلیه اوله‌رق اتیان اولنمسیله هرنقدر افادهٔ تجدده اولی‌یه موافقتی اولسه‌ده مناسبت حاصل اوله‌مز وسکاکینك بوکلامی شارح کتاب سیبویه سیرافی رحمه الله وتابعلرینك ذکرایتدکلری کلامه مبنیدر شویله‌که ٠ زید قام وعمروا اکرمته٠ مثللوده اکر عمرو مرفوع اولورسه عمروا اکرمته جمله‌سی زید قام جملهٔ اسمیه‌سنه معطوفدر واکر تقدیر فعل ایله منصوب اولورسه خبر مبتدا اولان قام جملهٔ فعلیه‌سنه عطف اولنور و بوصورتده ضمیر مبتدا محذوف اولوب تقدیر کلام واکرمت عمروا عنده یاخود فی داره دیمك اولور

وسیبویه کتابنده مثال مذکورده ضمیری ترك ایتمه‌سی غرضی معطوف علیهده خبری جملهٔ فعلیه
اولهرق جملهٔ اسمیه‌یی تعیین اولوب و بوحالده معطوف جانبنده تصحیح مثال انجق باعتبار الضمیردر
وتقدیر ضمیر ایله تصحیح مثالده علم سامعه اعتماد ایلمشدر دیدیلر وکلام بعض محققین عمروك نصب
ورفعی وجهیندن ایکیسنده دخی معطوف علیه . زید قام . جمله‌سی اولمقلغی مشعردر شویله که اشبو
جملهٔ معطوفه ذات وجهین اولمسیله عمروك رفعی جملهٔ مذکوره‌نك اسمیه اولدیغی جهتنه ونصبی
خبری جملهٔ فعلیه اولمسیله فعلیتی وجهنه ناظر اولوب بو ایکی وجهده دخی معطوف علیه شیءٔ
واحد اولهرق رفعاً ونصباً اختلاف اعرابی اعتبارین مذکورینك اختلافیله‌در و بونکله
معطوف ومعطوف علیه بیننده اسمیت وفعلیت مناسبتی حاصل اولور زیرا علی تقدیر النصب
هرنقدر اسمیه اوزرینه عطف ایسه‌ده لکن خبری فعلیه اولمق اعتباریله مناسبت تحصل ایدر
و بو وجهدن هرنقدر جمهور ذهول ایدوب اکثر فحول‌ه خفی اولمش ایسه‌ده الطف و دقیق نظر اهل
انصافده امر جلیدر قال رحمه الله (الا لمانع) یعنی جملتین بیننده اسمیت وفعلیت وسائره‌ده
رعایت تناسبك محسن وصل اولمسی مانعك عدم وجودیله مقید اولهرق عند وجود المانع تناسب
حسن و بلکه صحیح اولمز مثلا جملتیندن برنده تجدد وآخرنده ثبوت معناسی مراد اولندیغی صورتده
. زید قام وعمرو قاعد . دینلور و یاخود احد جملتینده مضی واخراده مضارعت مراد اولنه‌رق
نظم جلیلده ﴿ ان الذین کفروا ویصدون ﴾ و ﴿ فریقاً کذبتم وفریقاً تقتلون ﴾ بیورلمشدر
و یاخود احد جملتینده اطلاق واخراده شرط ایله تقیید مراد اولنوب . اکرمت زیدا وان جئتنی
اکرمك . دینلور ﴿ قالوا لولا انزل علیه ملك ولو انزلنا ملکا لقضی الامر ﴾ قول شریفنده
بوقبیلدندر قال رحمه الله (تذنیب) مؤلف کتاب علیه رحمة الملك الوهاب فصل ووصل
بابنی جملهٔ حالیه‌دن وجملهٔ حالیه‌نك کاه واو ایله وکاه واوسز اولمسندن بحث ایله تعقیبی تذنیبه
تشبیه ایدرك مباحث مذکوره‌یه تعبیر مذکور ایله عنوان طراز اولمشدر . تذنیب . برشیئی برشیئه
ذنابه یعنی تابع قلمق معناسنه اولوب کأن جملهٔ حالیه بحثی فصل و وصل بابنی متمم ومکملدر و بونده
واو حالك اصلی واو عطف اولدیغنه اشارت واردر حال ایکی ضربه منقسم اولوب اول
حال مؤکده‌در که علی رأی مضمون جملهٔ اسمیه‌یی وعلی رأی فعلیه اولسون اسمیه اولسون مطلقا
جمله‌نك مضمونی تقریر وتثبیت ایچون اتیان اولنور وحق اولان کاه ثابت وکاه زائل اولمیوب
ذی الحال ایچون صفات لازمه‌دن بولنان حال جملهٔ اسمیه‌دنصکره واقع اولدیغی کبی اکثر احیانده
جملهٔ فعلیه‌دنصکره‌ده واقع اولور نته‌کیم ﴿ وهو الذی انزل الکتاب مفصلا ﴾ و ﴿ خلق
الانسان ضعیفا ﴾ و ﴿ یوم ابعث حیا ﴾ قول شریفلری بومجراده‌در بوصورتده حال مؤکده‌نك
جملهٔ اسمیه‌دنصکره وقوعنی شرط ایلمیانلره فعلیه‌دنصکره واقع اولانلری حالك قسمین مشهورینی
اولان مؤکده ومنتقله‌نك غیری برقسم ثالث قلمق لازم کلور و بوقسم . حال دائمه . ویا . ثابته . تسمیه
اولنمق مناسب اولور الحاصل حال غیر منتقله افراد وتأکید جهتیله ماقبلنه اولان شدت
ارتباطنه مبنی محل واو اولمدیغندن بومقامده اندن بحث اولنمیوب مبحوث عنها اولان حال منتقله‌در
حال لفظاً ویا معنیً فاعل و یاخود مفعول بهك هیئتنی مبین اولان تابعه اطلاق اولنور حال مؤکده
ذو الحال موجود اولدقجه غالبا کندوسندن منفك اولمیان حالدر . زید ابوك عطوفا . کبی وحال منتقله
مؤکده‌نك خلافنده اولاندر . ضربت زیدا قائماً . کبی قال رحمه الله (اصل الحال المنتقلة
ان یکون بغیر واو) حال منتقله‌ده اصل اولان واودن مجرد وخالی اولمسیدر زیرا حال منتقله
معرب بالاصاله اولوب بالتبعیه دکلدر اسمده اولان اعرابك مجیئی ایسه انجق حقیقةً ویاخود عامل
معنوی کبی حکماً اسمایه عوامل ایله ترکیبی سببیله عارض وطاری اولان فاعلیت و مفعولیت امثالی
معانی‌یه دلالت ایچوندر بوجهتله اعراب اسما ایله عوامل بیننده اولان تعلق معنوی‌یه دال اولوب
واو کبی مفید تعلق اولان شیءٔ آخر تکلفندن مغنیدر ومصنف رحمه الله بو وجهله حال منتقله‌ده

عدم واو اصل اولدیغنه خبر ونعته قیاس ایله استدلال ایدوب بیورلرکه (لانها فی المعنی حکم
علی صاحبها کالخبر) زیرا حال هرنقدر لفظاً فضله اولوب بدونها کلام تام اولورسه‌ده لکن
معناده مبتدایه نسبتله خبر کبی صاحبی اوزرینه حکمدر شوجهتله که خبر ایله مبتدایه معنی اثبات
اولندیغی مثللو حال ایله دخی ذی الحال ایچون معنی اثبات ایدرسین مثلا . زید راکب . ترکیبنده
زیده اثبات رکوب قلندیغی مثللو . جاء زید راکبا . قولنده دخی کذلك زیده رکوبی اثبات
ایلرسین شوقدر فرق واردر که حالك ایرادی مجیءٔ زیدی اخبارده معنبی تزیید ایچون اوله‌رق
ابتداء اثبات رکوب قصد اولنمیوب بلکه علی سبیل التبع اثبات ایتمش اولورسون لکن خبر بویله
اولمیوب کندوسیله ابتداء وقصدا معناسی رکوبی اثبات ایلرسین پس خبرده واو موجود
اولمدیغی کبی حالده دخی عدم وجودی اصل وراجح اولمق اقتضا ایلر قال رحمه الله
(ووصف له کالنعت) ومنعوته نسبتله نعت کبی حال دخی معناده صاحبی ایچون وصفدر
شوقدر فرق واردر که حالده صاحب حال حال مباشرت فعلده وصف مذکور اوزرینه اولدیغی
یعنی مثلا مجیءٔ زید حال رکوبده اولدیغی قصد ایدرسین بوصورتده حال فعله قید اولوب
وکیفیت وقوعنی بیان اولور نعت ایسه بونك خلافنده اوله‌رق نعت ایله مقصود فعله مباشر
اولوب اولمدیغنه نظر ایتمیه‌رك او وصفك ذات منعوت ایچون حصولنی بیاندر انکیچون . الاسود .
و . الابیض . و . الطویل . و . القصیر . امثالی کندوسنده انتقال اولمیان صفاتك نعت وقوعی جائز
اوله‌رق حال وقوعی جائز دکلدر زیرا حال منتقله‌دن مقصود مفاد حال اولان هیئت وصفتله مقید
اوله‌رق فعلك فاعلدن صدور و یاخود مفعول اوزره وقوعنی بیاندر تقیید ایسه انجق صفات
متغیره ومتبدله ایله اولورسه مقید اولوب یوقسه فعلك صفات لازمه اوزره صادره وواقعه اولدیغی
امر معلومدر الحاصل خبر ونعتك بدون الواو واقع اولمقدقلری اولدیغی کبی حال دخی بویله‌در
اکر سؤال اولنورسه که خبر ایله نعت واوسز واقع اولدقلری مثللو بعضاً واو ایله‌ده واقع اولورلر
اما خبرك وقوعی خبر باب کان کبیدر نته‌کیم حماسه‌نك * فلما صرح الشر فامسی وهو عریان *
قولنده واقع اولمشدر . صرح الشر . انکشف وظهر معناسنه . فامسی وهو عریان . فصار
عریاناً دیمك اولوب کمال ظهوردن کنایه‌در آخر بیت * ولم یبق سوی العدوان دناهم کما دانوا *
اولوب . دناهم . جازیناهم معناسنه‌در مفهوم بیت نه زمانکه شر کمال ظهور ایله ظاهر وانی
برشی ستر ایتمیه‌جك مرتبه‌یه واصل اولوب وبنی ذهل ایله بیتمزده عدواندن غیری برشی باقی قالمدیسه
انلر بزه نصل جزا ایتدیلر ایسه بزده انلری مظهر مجازات ایلدك دیمکدر . وهو عریان . جمله‌سی
. امسی . ایچون خبر اولوب واو ایله واقع اولمشدر وینه خبرك مع الواو وقوعی الادنصکره
واقع اولان خبر ما کبیدر نته‌کیم . ما احد الا وله نفس امارة . قوللرنده واقع اولمشدر واما نعتك
مع الواو وقوعی نکره‌یه صفت واقع اولان جمله کبیدر زیرا جملهٔ مذکوره بعضاً صفتك موصوفه
لصوقنی توکید وموصوفك صفتله اتصافی امر مستقر وثابت اولدیغنه دلالت وتأیید ایچون
واو ایله تصدر اولنور نظم جلیلده ﴿ سبعة وثامنهم کلبهم ﴾ قول شریفنده . وثامنهم . سبعه
ایچون صفتدر و کذلك ﴿ وما اهلکنا من قریة الا ولها کتاب معلوم ﴾ قول شریفنده . ولها
کتاب معلوم . قریه ایچون صفت اولوب مراد لوح محفوظده اولان قدر مکتوبدر جوابنده
دیرزکه بو مذکوراتك امثالی اولان خبر ونعتلر حاله تشبیه ایله خلاف اصل اوزره وارد اولمشلردر
ونظم مذکورده . ولها کتاب . قولی مذهب صاحب مفتاحده قریه‌دن حالدر زیرا قریه نکره
ایسه‌ده سیاق نفیده واقع اولوب ذو الحال ایسه معرفه اولدیغی کبی نکرهٔ مخصوصه‌ده دخی اولور و مذهب
کشاف اولدیغی وجهله وصفه حملی سهودر قال رحمه الله (لکن خولف هذا اذا کانت جملة فانها
من حیث هی جملة مستقلة بالافادة فتحتاج الی ما یربطها بصاحبها) بو وجه مشروح حالده اصل اولان
واوسز ایرادی اولوب لکن جمله اولدیغی صورتده اصل مذکوره مخالفت اولنه‌رق واو ایله ایراد اولنور

وحال جمله اولمسنك جوازی زیرا مضمون حال عامله قید اولوب وقید مضمون مفرد اولدیغی مثلاو مضمون جمله اولمسیده صحیحدر واصل مذکوره سبب مخالفت زیرا حال ایله مقصود ذکری مرور ایتدیکی اوزره ابتداء اثبات حکم اولمیوب بلکه اولا حکمی اثبات ایله بعده حالی بالتبع اثبات ایچون حکم مذکوره ایصال وحکم مذکور ایچون صله قلمقدن عباره اولمسیله بوجهتدن ناشی حال واقع اولان جمله هرنقدر حال اولدیغی حیثیتدن مستقل بالافاده اولمیوب بلکه کلام سابقك کندی اوزرینه تعلیق اولنمسنه متوقف ایسه ده لکن جمله اولدیغی حیثیتدن ماقبلنه تعلقه توقف ایتمیه‌رك مستقل بالافاده وبوسببله صاحبنه یعنی حال واقع اولدیغی شیئه ربط ایده‌جك ورابطه احتیاجی ایضاحدن آزاده در

قال رحمه الله (وکل من الضمیر والواو صالح للربط والاصل الضمیر بدلیل المفردة والخبر والنعت) وضمیر وواودن هر برلری جمله‌ٔ حالیه‌یی ذی الحاله ربطه صالحدر زیرا ضمیر مرجعندن عباره اولوب وواو مابعدنی ماقبلنه ربطه موضوعدر وربطده اصل اولان ضمیردر زیرا حال مفرده‌ده یعنی ٭ضربت زیدا قائما ابوه٭ مثلاو متعلق ذی الحاله مسند اولان حالده وخبر ونعتده ضمیر اوزره اقتصار اولنمسی ضمیرك اصالتنه دلیلدر وضمیرده اولان اصالتك معناسی زیادهٔ ارتباطه حاجت مس ایتدکجه ضمیردن واوه عدول اولنمز دیمکدر والا واو ربطه موضوع اولمسیله ربطده ضمیردن اشددر حاصلی ضمیرك اصالتندن مراد استعمالده رجحان وکثرتی اولوب ربطده اصالتی معناسنه دکلدر وحال مفرده ایله دیکرلری ضمیر ایله ربط اولندیغی حالده جمله‌ٔ حالیه‌نك بعضا واو ایله ربطنه عدوله سبب حال فضله اوله‌رق بعد تمام الکلام مجیئی جهتیله ربطه اشد احتیاج ایله محتاج اولدیغندن اصلی استقلال اولان جمله‌ٔ حالیه‌نك استقلالی اوزره باقی قالمدیغنه ابتداء امرده ایذان ایچون ربطه موضوع اولوب اصلی جمع اولان واو ایله تصدیر اولنمش اولمسیدر لکن حال مفرده بونك خلافنده‌در زیرا مستقله بالافاده دکلدر وخبر دخی بونك خلافنده اولوب جزء کلامدر کذلك نعتده بونك خلافنده‌در زیرا نعتك منعوته تبعیتی ومنعوتده اولان معنایه دلالت ایچون اولمسی جهتیله کأن تمام منعوتدن اوله‌رق صله واقع اولان جمله کبی ضمیر ایله اکتفا اولنور زیرا موصول بدون الصله مبتدا وخبر وفاعل اولمق کبی جزء کلام اوله‌مز الحاصل کلام مصنفدن ظاهر اولدیغی اوزره جمله‌ٔ حالیه بعض کره واو وبعض کره ضمیر ایله اولوب هر برینك مقام مخصوصی واردر

قال رحمه الله (فالجملة ان خلت عن ضمیر صاحبها وجب الواو) ایمدی حال واقع اولان جمله یا ضمیر صاحبندن خالیه اولور ویاخود اولمز اکر حال واقع اولدیغی صاحبنك ضمیرندن خالیه اولورسه صاحبنه مرتبطه وغیرمنقطعه اولمق اوزره واو ایله تصدیری واجب اولور بوصورتده ٭خرجت زید علی الباب٭ دینمك جائز اولمیوب وزید دینملك ایجاب ایدر فقط بعضیلر عند ظهور الملابسه فك اوزره جوازنه ذاهب اولدیلر مصنف رحمه الله کندوسنده وجود واو واجب اولان جمله‌ٔ حالیه‌یی بیان ایدرك قنغی جمله‌نك واو ایله حال واقع اولمسی جائز وقنغیسی غیر جائز اولدیغنی دخی ایراد ایتمك اوزره بیورردرلرکه

(وکل جملة خالیة عن ضمیر مایجوز ان ینتصب عنه حال یصح ان تقع حالا عنه بالواو) وهر بر جمله‌که کندوسندن نصب حال جائز اولان اسمك ضمیرندن خالیه اوله او جمله‌نك واو ایله اسم مذکوردن حال واقع اولمسی صحیح اولور یعنی ذی الحال اولمغه صالح اولان بر اسمدن نصب کره برجمله بولنوب واو جمله‌ده اسم مذکوره عائد ضمیر اولمسه اکر جمله‌ٔ مذکوره واو ایله مصدره ایسه اسم مذکوردن حال اولمسی جائزدر واسمدن انتصاب حال جائز اولمق او اسم معرف ویاخود منکر مخصوص اولدیغی حالده فاعل ویا مفعول اولمسیله اولور واکر مبتدا وخبر ویانکرهٔ محضه اولورسه انتصاب حال جائز اولمز مصنف رحمه الله ٭عن ضمیر صاحب الحال٭ دیمیوبده ٭عن ضمیر مایجوز٭ اه دیو ایراد ایلمسی زیرا ٭وکل جملة٭ قولی مبتدا و٭یصح ان تقع٭ قولی خبر اولوب وبوحکم یعنی جمله‌نك او اسمدن حال وقوعی ثابت اولمدقجه اسم مذکوره حقیقة صاحب حال اطلاقی جائز اولمیوب انجق باعتبار الاول مجازا جائز

اوله‌یله جکنه

اوله‌بیله جکنه مبنیدر و٭ان ینتصب عنه حال٭ محلنده ٭ان یقع عنه حال٭ تعبیر ایتمامسی مذکوره‌نك واو ایله حال وقوعنك عدم جوازی استثنا سببیله بطریق الاشاره معلوم اولمسی مطلوبدر واکر ٭ان یقع عنه٭ تعبیر اولنسه جمله‌ٔ مذکوره داخل اولمیوب استثنا صحیح اولمزایدی زیرا اسم مذکور ضمیردن خالی ومضارع مثبتله مصدره اولان جمله کندوسندن فی الجمله نصب اولنمق جائز اولان اسمدن اولوب لکن کندوسندن وقوع حال جائز اولان اسمدن دکلدر بوتقدیرجه ٭وکل جملة خالیة عن ضمیر مایجوز ان ینتصب عنه٭ قولی ضمیر مذکوردن خالی ومضارع ایله مصدره اولان جمله‌یه متناول اوله‌رق بونی استثنا ایچون مصنف رحمه الله بیورررلرکه (الا المصدرة بالمضارع المثبت نحو جاء زید ویتکلم عمرو لما سیأتی) یعنی اکر جمله‌ٔ مذکوره مضارع مثبتله مصدره اولورسه واو ایله حال وقوعی جائز اولمز مثلا ٭جاء زید ویتکلم عمرو٭ دینلوب ٭ویتکلم عمرو٭ زیددن حال اولمسی جائز اوله‌مز زیرا قریبا کلسه کرکدرکه مضارع مثبتله مصدره اولان جمله‌ٔ حالیه‌نك ربطی انجق ضمیر ایله اولمق واجبدر اکر سؤال اولنورسه‌که مصنفك ٭وکل جملة٭ قولی جمله‌ٔ انشائیه‌یه شامل اولوب جمله‌ٔ انشائیه ایسه کرك واو ایله وکرك واوسز حال واقع اولمق صحیح دکلدر زیرا حالدن مراد مضمون عاملنك وقوعی مضمون حالك وقت حصولنه تخصیصدر بوصورتده حال کندوسنده حصول مضمونی اوزره دلالت قصد اولنان شیدن اولمق واجب اولور بوایسه جمله‌ٔ خبریه اولوب انشائیه دکلدر جوابنده دیرزکه ٭وکل جملة٭ فوائده اولان جمله‌دن مراد حال وقوعی فی الجمله صحیح اولان جمله‌در زیرا سوق کلام قرینه‌سیله مقصود بالنظر اولان جمله‌ٔ مذکوره‌در واکر جمله‌ٔ شرطیه‌نك حال وقوعی استفسار اولنورسه جوابنده دیرزکه جمله‌ٔ شرطیه‌نك حال وقوعی منع ایلدیلر شوزعم ایله‌که جمله‌ٔ شرطیه‌نك حال اولمسی مراد اولندیغی صورتده شرطیه‌نك ذی الحال اوله‌جق اسمك ضمیرندن خبر قلنمسی لازمکلور ٭جائنی زید وهو ان یسئل یعط٭ کبی بوصورتده حال موقعنده واقع اولان اسمیه اولوب شرطیه اولمز ولزوم مذکورك سببی زیرا جمله‌ٔ شرطیه صدر کلامده بولنمقلغی مقتضی اولان حرف شرط ایله مصدره اولدیغندن ماقبلنده اولان برشیئه ارتباطه تقرب ایتمز مکرکه ما قبلنده اولان شیئك ارتباطی مزید اقتضاسی وبونده فضل قوتی اوله خبر ایله نعت کبی زیرا مبتدانك خبردن عدم استغناسنه مبنی مابعدنده بولنوب خبریته ادنا مرتبه صلاحیتی اولان شیئی نفسنه صرف ایدر کذلك نعتده بویله‌در زیرا نعت ایله منعوت بیننده اشتباك یعنی اتصال قوی واتحاد معنوی اوله‌رق کأن ایکیسی شیء واحد مثابه‌ده‌در لکن شان حال بو ویره‌ده اولمیوب فضله وصاحبندن منقطعه اولمسیله جمله‌ٔ مذکوره‌نك حال قلنمسی مراد اولندیغی صورتده اعتبار خبرنی ضروریدر تاکه ماقبلنه کسب صلاحیت ارتباط ایده واما ماقبلنده اولان کلام ایله جوابنه دلالت اولنان شرط اوزرینه داخل اولان واو مختلف فیهادر وبونك شرط مذکوره دخولی جزای شرطدن عوض کبی اولان کلام سابقك شرط مذکورك ضدینه لزومی شرط مذکوره لزومندن اولی اولدیغی حیننده اولور مثلا ٭اکرمه وان شتمنی٭ و٭اطلبوا العلم ولو کان بالصین٭ کبی زیرا ٭اکرمه٭ و٭اطلبوا العلم٭ کلام مقدملری ٭ان شتمنی٭ و٭ولو بالصین٭ شرطلرینك جزالرندن عوض کبی اولوب حالبوکه اکرام متکلمك شتمه لزومی عدم شتمه لزومندن وطلب علمك صیننده اولمامقلغه لزومی صیننده اولمقلغه لزومندن اولیدر امدی واو مذکور صاحب کشاف عندنده حال ایچون اولوب عامل کلام مقدمدر وجمهور دخی بوقول اوزرینه‌در وتلمیذ صاحب کشاف اولان جنزی واو شرط مذکورك ضدی اولان محذوف اوزرینه عطف ایچون اولمسنه قائل اولمشدر بوصورتده ٭اکرمه ان لم یشتمنی وان شتمنی٭ و٭اطلبوا العلم لو لم یکن بالصین ولو کان بالصین٭ تقدیرنده اولور ونحاتدن بعضیلری شرطیه‌ٔ مذکوره ٭جملهٔ اعتراضیه٭ اولوب وجمله‌ٔ اعتراضیه‌دن مراد اجزاء

كلام بيننده معنىً كلامه متعلق ولفظاً على طريق الالتفات مستأنف اولديغى حالده توسط ايدن
كلامدر ديديلر تعلق معنوى مثل ويا دعا ويا مدح وذم طريقيله ذكر اولنوب كلامك غرابتنى
بيان وياخود ذهن سامعده مورث خلجان اولان شيئى دفع ويا امثالى برشى ايچون اولمقدن عبارەدر
ولفظاً استيناف ماقبلنه معمول اولمامسيدر وعلى طريق الالتفات اولمقدن مراد اسلوب سابقدن
ميلدر شاعرك * فانت طلاق والطلاق الية * ثلثاً ومن يخرق اعق واظلم . قولى كبى زيرا
. والطلاق الية . يعنى يمين . قولى جملهٔ اعتراضيه اولەرق . انت طلاق . قوليله . ثلثاً .
بيننده واقع اولمشدر . خرق . ضد رفقدر و . ثلثاً . محذوف . تطليقات . ايچون صفتدر
وابى الطيبك * ترى كل من فيها * وحاشاك فانياً * قولى كبى . فيها . ضميرى دنيايه عائد اولوب
. وحاشاك . جملهٔ معترضه و . فانيا . ترى ايچون مفعول ثانيدر . وحاشاك . قولندن مراد
تنزيه ومدوح ايچون دعا اولوب . ان تكون فانياً . تقديرندەدر وبعضاً اعتراض تمام
كلامدنصكره واقع اولور نتهكيم حديث شريفده « انا سيد اولاد آدم ولا فخر » وارد اولمشدر
. ولا فخر . اعتراض ايچون اولوب يعنى قول مذكور معرض تحديثده اولەرق فخرا اولمديغى
بياندر قال رحمه الله (والا فان كانت فعلية والفعل مضارع مثبت امتنع دخولها نحو قوله
* ولا تمنن تستكثر *) . ان خات . قولنه معطوفدر يعنى اكر حال واقع اولان جمله ضمير صاحبندن
خاليه اولمز ايسه بوده يا فعليه ويا اسميه اولەرق فعليهده يا فعل مضارع وياخود ماضى اولور
ومضارعده يا مثبت وياخود منفى اولور امدى بونلردن بعضيسنده واو بولنمق واجب وبعضيسنده
ممتنع وبعضيسنده وجود وعدمى متساوى وبعضيسنده احد وجهين مرجح اولور مصنف
رحمه الله بونك تفصيلنه وبيان اسبابنه اشارتله بيورديلركه اكر صاحبنه عائد ضميردن خاليه اولميان
جملهٔ حاليه فعليه اولوب وفعل مضارع مثبت اولورسه دخول واو ممتنع اولەرق ضمير ايله اكتفا
واجب اولور ﴿ ولا تمنن تستكثر ﴾ قول شريفى كبى . من . اعطا معناسنه اولوب . لا تعطه حال
كونك تعد ما تعطيه كثيرا . مفهومنده اولەرق مقارن حال استكثار اولان عطا واحساندن تنزيهى
مفيددر . تستكثر . مضارع مثبتله مصدره جملهٔ فعليه اولوب لفظاً مرفوع ومحلا . لا تمنن . فعلنك
فاعلندن حال اولمق اوزره منصوبدر قال رحمه الله (لان الاصل فى الحال المفردة وهى تدل
على حصول صفة غير ثابتة مقارن لما جعلت قيدا له وهو كذلك) زيرا حالده اصل اولان حال
مفردەدر چونكه اعرابده مفردك عراقت واصالتى واردر وجمله موقع مفردده وقوعى سببيله مفرده
تابع ومتطفلدر حال مفرده ايسه حال كندوسيچون قيد قلنان شيئك يعنى عاملك حصولنه مقارن
اولان صفت غير ثابتهنك حصولنه دلالت ايدر وبو وجهله مداول حال حصول صفت اولمسى زيرا
حال مفرده فاعل ويا مفعولك بولنديقلرى هيئتى بيان ايچون اولوب ومعناى هيئت غير ايله قائم
اولان شى اولەرق معناى صفتده بودر زيرا غير ايله قائم اولان شى غيرده حصولى اعتباريله
هيئت وانكله قيامى اعتباريله صفتدر وصفتك غير ثابته اولمسيله تقييدى كلام حال غير منتقله ده
اولديغنه مبنيدر وحصول صفتك حال كندوسيچون قيد قلنان شيئه يعنى عامله مقارنتيله تقييدى
زيرا حالدن غرض مضمون عاملك وقوعنى مضمون حالك وقت حصولنه تخصيص اولوب بو ايسه
معناى مقارنتدر ومضارع مثبت دخى حال مفرده كبى اولوب قيد واقع اولديغى شيئه مقارن
اولان حصول صفت غير ثابتهيه دلالت ايدر بناء على ذلك حال مفردهده دخول واو ممتنع اولديغى
كبى مضارع مثبتده دخى ممتنع اولور قال رحمه الله (اما الحصول فلكونه فعلا مثبتاً واما
المقارنة فلكونه مضارعاً) اما مضارع مثبتك حصول صفت غير ثابتهيه اوزره دلالتى فعل مثبت
اولديغندن ايچوندركه فعليت تجدد وعدم ثبوته يعنى حدوث فى الزمانه واثبات كندوسيچون
اثبات اولنديغى شيده حصولنه دلالت ايلر واما مقارنتيه دلالتى مضارع اولديغيچوندركه مضارع
استقباله صالح اولديغى كبى حاله دخى صالحدر بوده يا حال واستقبال بيننده مشترك اولديغنه وياخود

حالده حقيقت واستقبالده مجاز اولمسنه مبنيدر لكن بو كلام مورد نظردر زيرا مداول مضارع
اولان حال زمان تكلم اولوب بونك حقيقتى ايسه ذكرى مرور ايلديكى اوزره اواخر ماضى واوائل
مستقبلدن اجزاى متعاقبهدر وزم صدد بحثنده اولديغمز حال ايسه حال ايله مقيد اولان فعلك
وقوع مضمونى زماننه مقارن اولمق واجب اولوب فعل مذكور ايسه بعضاً ماضى وبعضاً حال
وبعضاً استقبال اولور بو صورتده مضارعك مقارنتده دخلى يوقدر پس امتناع دخول واوى
بيانده اولى اولان ديمليكدركه مضارع مثبت لفظاً يعنى حركات وسكناتده اسم فاعل وزننده
اولوب معنىً دخى اسم فاعل تقديرندهدر زيرا اسم فاعل دخى حال ايله استقبال بيننده مشترك اولوب
مثلا . زيد يضرب . قولمز . زيد ضارب فى الحال او الاستقبال . تقديرندهدر بو جهتله اسم فاعله دخول
واو ممتنع اولديغى كبى مضارع مثبته دخى دخولى ممتنعدر وبو مقام بعض كره نظم ونثرده
مضارع مثبتك واو ايله ورودى جهتله مظنهٔ اعتراض اولديغندن مصنف رحمه الله جوابنه
اشارتله بيورديلركه (واما ماجاء من نحو قوله . قمت واصك وجهه . وقوله . فلما خشيت
اظافيرهم . نجوت وارهنهم مالكا . فقيل على حذف المبتداء اى وانا اصك وانا ارهنهم وقيل الاول
شاذ والثانى ضرورة وقال عبد القاهر هى فيهما للعطف والاصل قمت وصككت ونجوت ورهنت
عدل الى المضارع حكاية للحال) واما بعض كلام عربده وارد اولان . قمت واصك وجهه . قوليله
عبد الله ابن همام سلوليك * فلما خشيت اظافيرهم اه * بيتنده واقع اولان . وارهنهم . قولنده
مضارع مثبت اوزرينه داخل اولەرق واوك مجيئى بعضيلر حذف مبتدايه مبنى اولوب . وانا
اصك . و . وانا ارهنهم . تقديرندهدر ديديلر بو تقديرجه جملهٔ اسميه اولەرق دخول واو صحيح اولور
نظم جليلده ﴿ لم تؤذوننى وقد تعلمون انى رسول الله اليكم ﴾ قول شريفنده بونك مثلى اولوب
. وانتم تعلمون . تقديرندهدر وبعضيلر اول يعنى . قمت واصك وجهه . قولى شاذ وثانى يعنى
. نجوت وارهنهم . قولى ضرورت وزنه محمولدر ديديلر . اصك . اضرب وجهه معناسنهدر بيت
مذكورده . اظافير . جمع ظفر اولان اظفارك جمعيدر اظافير ايله مراد قوت وشوكت وياخود
اسلحهدر . مالك . بركسهنك ويا برفرسك اسميدر معناى بيت . لما خشيت منهم هربت وخلصت
عن اظافيرهم وجعلت مالكا مرهونا عندهم ودفعيا اليهم . يعنى نه زمانكه انلرك قوت وشوكت
وياخود اسلحهلرينك حدت وكثرتندن خوف ايلدمسه مالكى عندلرنده مرهون قلديغم حالده
فرار ايدرك نجات بولدم ديمكدر وعبد القاهر عندنده بونلرده اولان واو عطف ايچون اولەرق
حال ايچون اولميوب معنى . قمت صاكا وجهه . و . نجوت راهنا مالكا . ديمك دكلدر بلكه مضارع
ماضى معناسنه اولوب اصل اول . قمت وصككت وجهه . واصل ثانى . نجوت ورهنت . اولەرق
حكايهٔ حال ماضيه ايچون مضارعه عدول اولنمشدر واصطلاح اهل معانيده . حكايهٔ حال
ماضيه . نك معناسى زمان ماضيده اولان شيئى شو زمانده واقع فرض ايدرك اندن لفظ مضارعله
تعبير ايلمكدر نتهكيم شاعرك * ولقد امر على اللئيم يسبنى * قولى . ولقد مررت . ديمكدر
قال رحمه الله (وان كان منفيا فالامران جائزان كقرأة ابن ذكوان * فاستقيما ولا تتبعان * بالتخفيف
ونحو * ومالنا لا نؤمن بالله *) واكر جملهٔ فعليهده مضارع منفى اولورسه امران يعنى
من غير ترجيح واوك دخول وتركى جائزدر اما واو ايله مجيئى حضرت موسى وهارون عليهما السلامه
خطاب اولان ﴿ فاستقيما ولا تتبعان ﴾ قول شريفنده تخفيف نون ايله ابن ذكوان
قرائتى كبيدر زيرا بو صورتده علامت رفع اولان نونك ثبوتندنشى لا نهى ايچون اولميوب نفى ايچون
اولەرق اخبار اولمسيله ماقبلنده اولان فاستقيما امرى اوزرينه عطفى صحيح اولميوب واو حال
ايچون اولديغى تعين ايدر لكن تشديد نون ايله . ولا تتبعان . قرائت عامهسى نونك خلافنه اولوب
لا نهى ايچون اولەرق ماقبلنده اولان امر اوزرينه معطوف ونون نون تأكيددر واما
مضارع منفينك بغير الواو مجيئى ﴿ ومالنا لا نؤمن بالله ﴾ قول شريفى كبيدر . واى شئ يثبت لنا .

تقدیرنده اولوب معنی . مانصنع حال کوننا غیر مؤمنین بالله . یعنی جناب باری یه غیر مؤمنین اولدیغمز حالده نه ایشلرز دیمکدر وحقیقتی . ماسبب عدم ایماننا . یعنی عدم ایمانمزك سببی ندر دیمك اولور تفسیر علامهٔ قاضی رحمه اللهدن روایت محشیٔ محقق اوزره . ومالنا لانؤمن بالله . آیت شریفه سنده استفهام انکاره محمول اولەرق قیام وجود داعی ایله برابر انتفاء ایمانی استبعاددر وبوداعی سلك صالحینه انخراط ایله مداخل ایشانده دخولدن عبارتدر و . لانؤمن . قولی ضمیر متکلمدن حال وعامل لامده اولان معنای فعل اولەرق . ای شیٔ حصل لنا غیر مؤمنین . مفادندەدر علامهٔ مشارالیهك بو بیانندن مستبان اولدیغی وجهله استفهام مذکور حالت عدم ایمانده شیٔ مانك حصولنی انکار اولوب بو ایسه علی سبیل المبالغه حالت مذکورەنك انکارنی مستلزمدر زیرا حالت مذکورەده شیٔ مانك لزوم حصولی بدیهی اولمسیله بونی انکار حالت مذکورەبی انکار دیمکدر فاضل محشی بو وجهله تحقیق مقامه اردافا شارح مرحومك ذکر اولندیغی اوزره . والمعنی ما نصنع اه . قولنك وجه ایرادیله بونده اولان فائده معلومی اولەمدیغنی ایراد ایلمشدر قال رحمه الله

(لدلالته علی المقارنة لکونه مضارعا دون الحصول لکونه فعلا منفیا) یعنی مضارع منفیده امرینك جائز اولمسی حال مفردەیه مشابهت ومخالفته ناظر اولان وجهینك وجودنه مبنی اولوب وجه اول مضارع اولدیغی جهتیله مقارنته دال اولەرق حال مفردەیه اتباعا دخول واودن معزول اولور ووجه ثانی فعل منفی اولدیغی جهتیله حصوله عدم مقارنتیچون حال مفردەیه مشابهتدن ساقط اولەرق دخول واو تجویز اولنور چونکه منفی منفی اولدیغی حیثیتدن انجق عدم حصوله دال اولوب حصوله دلالت ایتمز وهرنقدر بالالتزام صفت منفیەیه مقابل اولان شیئك حصوله دلالت ایدرسەده لکن اصل اولان مطابقەدر مثلا مایقوم زید . قولی بالالتزام زیدك قعودنه دلالت ایدر زیرا قعود صفت منفیه اولان قیامه مقابلدر لکن بودلالت بالالتزام اولوب اصل اولان بالمطابقه دلالتدر وبو مقامده منفی ایله مراد لفظ . ما . ویاخود . لا . ایله اولان منفی اولوب . ان . ایله اولان دکلدر زیرا . ان . حرف استقبال اولوب وحال واقع اولان جملەنك . سین . و . ان . امثالی حرف استقبالدن خلوی شرطدر زیرا قید عامل اولان حال ایله استقباله مقابل اولان حال هرنقدر مثلا . یجیٔ زید غدا راکب . قولمزده . راکب . لفظی قید عامل معناسنجه حال اولوب ورکوب زمان تکلمده اولمامسیله استقباله مقابل معناسنجه حال اولمیەرق حقیقة بکدیکره مباینلر ایسەده لکن فی الجمله یعنی ظاهرده حال ایله استقبال بیننده اولان تناقضه مبنی جملهٔ حالیەنك . سین . و . لن . و . سوف . کبی علم استقبال ایله تصدیرنی استبشاع واستقباح ایلمشلردر وبعض نحات لفظ . ما . ایله اولان منفینك بدون الواو اولمسی واجبدر زیرا مادن مجرد اولان مضارع حال اولمغه صالح اولمسیله بظاهره حال اوزرینه دال اولان مانك انضمامی حالنده نوجهله حال وقوعنه صالح اولمز که لفظ . ما . نفی حال ایچوندر دیو زعم ایلدیلر جوابنده دیرزکه صورت نفیده حصوله دلالتك فواتی دخول واوی جائز قلمشدر شیخ عبدالقاهر مالك بن رفیعك شعر * اقادوا من دمی وتوعدونی * وما کنت یفزعنی الوعید * قواندە دیمشدرکه کان تامه اولوب واوزرینه واو داخل اولان جمله یعنی . وما کنت یفزعنی . قولی موضع حالده اولەرق معنی . ووجدت غیر منهنه بالوعید وغیر مبال به . دیمکدر وکان ناقصه اولوب واو زائده در دیمکده برمعنی یوقدر . اقادوا . قوددن قصاص معناسنه در . من دمی . من دم علی تقدیرنده در . توعد . تهدید معناسنه در . التهنه . نفسنی منع وزجر یعنی کف نفس ایتمکدر متعدی ولازم اتیان اولنور معنای بیت اوزرمده اولان دم وجنایتدن طولایی حقمده اجرای قصاص اولنمقلغه قرار وبریلوب ونی وعید ایله تخویف وتهدید ایتدیلر حالبوکه بنم وعید ایله منهی ومزجور اولمامق صفت مجهولهم اولوب بوصفتله متصف اولەرق قدمنهادهٔ صحرای وجود اولدم مفادندەدر . وجدت . صرت موجودا معناسنه در قال رحمه الله

(وکذا ان کان ماضیا لفظا اومعنی کقوله تعالی اخبارا * انی یکون لی غلام وقد بلغنی الکبر * بالواو

وقوله تعالی * اوجاؤکم حصرت صدورهم *) وکذلك اکر جملهٔ فعلیەده اولان فعل لفظا ویاخود معنا ماضی اولورسه امرین جائز اولەرق ضمیر ایله اکتفا ویاخود واو ادخال اولنور نته کیم نظم کریمده یحیی علیه السلام ایله مبشر اولدقدنصکره حضرت زکریا علیه السلامدن اخبار طریقیله ﴿ انی یکون لی غلام وقد بلغنی الکبر ﴾ قول شریفنده . وقد بلغنی . واو ایله و ﴿ اوجاؤکم حصرت صدورهم ﴾ قول شریفنده . حصرت صدورهم . بدون الواو وارد اولمشدر وبونلر لفظا ماضی یه مثال اولوب واما معنا ماضی ایله مراد . لم . و . لما . ایله منفی اولان مضارعدر زیرا . لم . ایله . لما . دن هر برایسی معنای مضارعی ماضی یه قلب ایدر مصنف رحمه الله بونلرك امثله سنه اشارتله بیوررلرکه (وقوله * انی یکون لی غلام ولم یمسسنی بشر * وقوله * فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم یمسسهم سوء * وقوله * ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما یأتکم مثل الذین خلوا من قبلکم *) ومعنا ماضی اولەرق . ولم یمسسنی بشر . واو ایله و . لم یمسسهم سوء . بدون الواو و . ولما یأتکم . واو ایله کلمشدر و . لما . ایله منفینك مجردا عن الواو ورودنك مثالنی اهمال ایتمسی بومثاله اطلاع اولنمدیغندن نشئت ایدوب والا قیاس جوازنی اقتضا ایدر ومصنف رحمه الله ماضیٔ مثبت وغیر مثبتده جواز امرینك سببنه اشارتله بیوررلرکه (اما المثبت فلدلالته علی الحصول لکونه فعلا مثبتا دون المقارنة لکونه ماضیا ولهذا شرط ان یکون مع قد ظاهرة او مقدرة) اما ماضیٔ مثبتده امرانك یعنی واوك ادخال ویا اهمالی صورتیننك جوازی فعل مثبت اولەرق حصول صفت غیر ثابته یه دال اولوب وماضی اولدیغی جهتیله ماضی حاله مقارن اولمدیغندن مقارنته عدم دلالتیچوندر حاصلی واو ترك اولندیغی محلارده وجه اوله بنا وذکر اولندیغی مواقعده وجه ثانی یه ابتنا اولنور واشبو مقارنته عدم دلالته مبنی حال واقع اولان ماضیٔ مثبتده ظاهرا ویاتقدیرا . قد . کلمه سیله ایراد اولنمسی شرط قلنمشدر زیرا . قد . ماضی بی حاله تقریب ایدر وآنف الذکر اشکال بومقامده دخی وارد اولور شویله که حالده مطلوب اولان حصول مضموننك حصول مضمون عاملنه مقارنتی اولوب زمان تکلمه مقارنتی دکلدر وحال ایله عامل ایکیسیده مضارعین اولدقلری حالده متقارنین اولملری جائز اولدیغی کبی ماضی اولدقلری صورتده دخی متقارنین اولملری جائزدر بوصورتده دخول . قد . ایچون مقام تعلیلده ایراد اولنان . لکونه ماضیا . قولی مردود اولور وبرده لفظ قد انجق ماضی بی استقباله مقابل اولوب زمان تکلمدن عباره اولان حاله تقریب ایدرك چوق کره واقع اولورکه ماضیده قد کلمه سی ماضینك مضمون عامله عدم مقارنته سبب اولور . جاء زید فی السنة الماضیة وقد رکب فرسه . کبی زیرا مجیٔ سنهٔ ماضیەده ورکوب وقت تکلمده اولەرق مقارنت بولنمز بوصورتده . ولهذا شرط ان یکون مع قد . قولی موجه اولەمز وبومقامده ممکن اولەبیلەجك جواب بودرکه ماضینك حال اولمسی هرنقدر عاملنه نظرا اولوب و . قد . کلمه سی بالکز حال تکلمه تقریب ایچون اولەرق اشبو حالین ایسه متباینلر ایسەده لکن فی الجمله وظاهرا حال ایله ماضی بیننده اولان تنافیدن ایچون لفظ ماضی ایله حالیتی استبشاع ایدرك ظاهر حالیت ایچون قد لفظنی اتیان ایدوب . جاء زید فی السنة الماضیة وقد رکب . دیدیلر نته کیم اشبو وجه جملهٔ حالیەنك حرف استقبالدن خلونی اشتراطده سبقت ایلدی اشته بو بیان ایله ماضیٔ مثبتك لفظ قد ایله تصدیری مجرد استحسان لفظی ایچون اولدیغی ظاهر اولور وچوق کره زمان تکلمده واقع اولان فعل زمان تکلمدن مدت طویله متقدم اولەرق زمان ماضیده واقع اولان فعل ایله تقیید اولنوب لکن قد لفظیله تصدیری ماضیدن صورت وشدت استبعادی کسر ایدر نته کیم ابوالعلانك * اصدقه فی مریة وقد امترت * صحیفة موسی بعدایانه التسع * قوانده واقع اولمشدر معنای بیت حدوث فراقدن انبا واخبار ایدن غراب البینی خبر مشکوك اولدیغی حالده استیلاء خوف فراقدن ناشی تصدیق ایدرم حالبوکه اصحاب موسی ﴿ ولقد آتینا موسی تسع آیات بینات ﴾ نظم جلیلنده مذکور اولان آیات تسع ایله مبرهن اولان صدق جناب کلیمی تصدیقده شك ایلدیلر

دیمکدر آیات تسع معجزهٔ عصا وید بیضا وطوفان وجراد وضفادع وقمل ودم وجدب وطمسه‌در که
جناب کلیم علیه التحیة والتسلیمك ﴿ ربنا اطمس علی اموالهم ﴾ دعای اجابتپیرایله اموال فرعونیانك
حجاره‌یه انقلابیدر امدی بو بیتده زمان تکلمده واقع اولان فعل تصدیق زمان ابعد ماضیده
وقوعبولان مریهٔ اصحاب موسی ایله تقیید اولنه‌رق • وقد امنت • حال واقع اولمشدر وفقط
زمانین بینده اولان کمال بعدیته نظرا تقیید مذکورك شدت استبعادی قد کلمه‌سیله کسر وتخفیف
قلنمشدر والحاصل معلوم اولمق لازمکلورکه بیان هیئت فاعل ویا مفعول ایچون اولان حالك
حصولی زمان تکلم اولان حالده اولمق واجب دکلدر وبو حالین حقیقة بر برلرینه متباینلردر
وبو تحقیق ایله شارح حرز الامانی اولان سخاوینك مثلا • جئت وقد کتب زید • قولنده اکر کتابت
منقضی اولمش ایسه • وقد کتب زید • حال اولمق جائز اولمز واکر زید کتابته شروع ایدرك
برمقداریازمش وزمان کتابتدن برجزء مرور ایتمش ایسه‌ده لکن ینه کتابتی متلبس وانکله مستدیم
ایسه حال اولمسی جائزدر ومرور ایدن جزءدن ایچون لفظ ماضی ایله اتیان اولنوب وکتابتی
تلبسی وانك اوزرینه دوامی جهتیله حاله اتصالندنناشی لفظ ماضی حال اولمق صحیح اولمشدر دیو
مقالنده اولان فساد وبطلان ظاهر اولور قال رحمه الله (واما الماضی المنفی فلدلالته علی المقارنة
دون الحصول) ماضیٔ منفیده ذکر اولندیغی اوزره امران جائز اولوب حالبوکه ماضیٔ منفی
اولدیغی جهتیله ظاهرا مقارنت وحصول منتفی اولسیله وجود مقارنتی تحقیق ایچون بیان زائده
احتیاج مس ایلدیکندن یوردلرکه اما ماضیٔ منفیده امرانك جوازی مقارنتنه دال اولوب
حصوله عدم دلالتندن ایچوندر قال رحمه الله (اما الاول فلان لما للاستغراق وغیرها لانتفاء
متقدم مع ان الاصل استمراره فیحصل به الدلالة علیها عند الاطلاق بخلاف المثبت فان وضع الفعل علی
افادة التجدد) اما فعل منفینك مقارنتنه دلالتی زیرا ادات نفیدن • لما • استغراق ایچون اولهرق حین
انتفادن حین تکلمه دکین نفینك امتدادنی یعنی منفیسی حاله قدر مستمر النفی اولمسی مفیددر مثلا • ندم زید
ولما ینفعه الندم • قولنك مفادی عدم نفع ندمك حال تکلمه اتصالیدر وادات مذکوره‌دن • لم • و • ما •
کبی لمانك غیریسی زمان تکلم اوزره متقدم اولان انتفا ایچون اولوب هرنقدر عند زمان التکلم
انقطاعی جائز اولهرق مثلا • لم یضرب زید امس لکنه ضرب الیوم • دینلور ایسه‌ده ینه اصل
اولان انتفاء مذکورك استمراری اولدیغندن لمانك غیریسیله اولان نفی ایله ویاخود اصل اولان
نفیده استمرار اولمسیله عند الاطلاق مقارنت اوزره دلالت حاصل اولور اطلاقدن مراد
انتفاء مذکورك انقطاعی اوزره دلالت ایده‌جك برشی ایله مقید اولماسیدر مثلا • لم یضرب زید امس
ولکن ضرب الیوم • قولمز زمان تکلمده انتفاء ضربك انقطاعنه دلالت ایده‌جك قید ایله مقیددر
لکن بالکز • لم یضرب زید • دینلسه الی الآن عدم ضربك انتفاسیله حکم اولنور الحاصل
لما استغراق واستمراره دال اولدیغی جهتله بونکله منفیده مقارنت ظاهر اولوب ادات سائره‌ده دخی
نفیده استمرار اصل اولدیغندن عند الاطلاق اصله اتباع ایله ینه مقارنت حاصلدر لکن مثبت
بویله اولمیوب زیرا فعل افادهٔ تجدده موضوعدر وفعلده اصل اولان استمرار دکلدر مثلا • ضرب •
دینلسه بو قولك صدقنده اجزاء ماضیدن برجزده ضربك وقوعی کفایت ایدر و • ماضرب •
دینلسه نفینك جمیع اجزاء زمان ماضی‌یی استغراقنی افاده ایلر ونفیده استغراق واثباتده اطلاق
اعتبارنه سبب بودر که زمان واحد ایله مقید اولان نفی ایله اثباتك طرفین نقیضده اولمسی مراد ایلدکلری
جهتیله اکر نفیده اثبات کبی اجزاء زماندن برجزء ایله مقید قیلسه‌لر بینلرنده تناقض تحقق ایتمزدی
زیرا تغایر جزئین جائزدر مثلا • ضرب زید • قولمز ایله • ماضرب زید • قولمز بینده تناقض اولهرق
احدهما صادق وآخر کاذبدر وبوده • ماضرب • قولمزك زمان ماضیده استغراق نفی ضربی
و • ضرب • قولمز بعض زمان ماضیده وقوع ضربی مفید اولوب جمیع زمان ماضیده سلب
ضرب ایسه زمان مذکورك بعضنده وقوع ضربه مناقض اولمسنه مبنیدر واکر نفیده دخی

افادهٔ استغراق اعتبار اولنمسه بو تناقض حاصل اولمیوب بر وقتده ضرب واقع اولمسیله • ضرب زید •
وو قت آخرده واقع اولمامسیله • ما ضرب زید • دینمك وبو قولك ایکیسیده صادق اولمق
لازمکلوردی بناء علیه اثباتده ولو بردفعه اولسون مطلقا وقوعیله اکتفا ایدرك نفیده استغراق
قصد ایلدیلر وسبب ترجیح زیرا استمرار فعل استمرار ترکدن اصعب واقلدر انکیچون نهی موجب
تکرار اولوب امر تکرار فعلی غیر موجب و • لازال • و • ماانفك • امثالی نفی نفی دوام اثباتی مستوجبدر
قال رحمه الله (وتحقیقه ان استمرار العدم لایفتقر الی سبب بخلاف استمرار الوجود) وبو کلامك
یعنی استمرار نفیده اصل اولوب اثباتك بونك خلافنده اولمسنك تحقیق شوو جهله درکه عدمك
استمراری سببه محتاج اولمیوب لکن استمرار وجود بونك خلافنده‌در یعنی حادثك بقاسی استمرار
وجودندن عباره اولهرق برسبب موجوده محتاجدر زیرا استمرار وجود عقیب وجودده وجود دیمك
اولوب حادث اولان وجود ایسه کندوسیچون برسبب موجوددن لازمدر لکن استمرار عدم بونك
خلافی اولوب زیرا عدم اولهرق وجود سببه احتیاجدن منفی بلکه انتفاء سبب وجود بونده کافیدر
وحوادثده اصل اولان عدمدر واستمرار عدمك سببه عدم احتیاجیله مراد کندوسنده مؤثر اولان
سبب موجوده عدم افتقاری اولوب والا انتفاء علتی وجوده احتیاجی معلومدر وبعضیلرك • ان العدم
لا یعلل وانه اولی بالممکن من الموجود • قوللرندن مراد دخی بودر یعنی • عدم • علت مؤثرهٔ موجوده
ایله تعلیل اولنمز وممکن ایچون • عدم • وجوددن اولی یعنی عدم اصلدر دیمکدر وحاصل کلام منفیده
اصل اولان استمرار اولمسیله اطلاقدن زمان تکلمه مقارنتنه دلالت حاصل اولمشدر لکن بو کلامده اولان
مقال ماسبقدن معلوم اولمشدرکه مطلوب اولان حالك زمان عامله مقارنتی اولوب زمان تکلمه
مقارنتی دکلدر استمرار منفینك دلالت ایلدیکی مقارنت ایسه ثانیدر قال رحمه الله (واما الثانی
فلکونه منفیا) واما ماضیٔ منفینك حصوله عدم دلالتی منفی اولدیغیچوندر زیرا برشیئك نفی
عدم حصولیدر قال رحمه الله (وان کانت اسمیة فالمشهور جواز ترکها لعکس مامر فی الماضی
المثبت نحو کلمته فوه الی فی وان دخولها اولی لعدم دلالتها علی عدم الثبوت مع ظهور الاستیناف
فیها فحسن زیادة رابطة نحو * فلا تجعلوا لله اندادا وانتم تعلمون *) • ان کانت فعلیة • قولی
اوزره معطوفدر یعنی احکام سالفه جملهٔ فعلیه اولدیغی صورتنده اولوب اکر ضمیر صاحبی اوزره
مشتمله اولان جملهٔ حالیه اسمیه اولور ایسه مشهور اولان ترك واو جائز اولمسیدر زیرا ماضیٔ مثبت
حصوله دال اولوب مقارنتنه عدم دلالتی جهتیله امران جائز اولدیغی کبی جملهٔ اسمیه دخی
بونك عکسی اولهرق مستمره اولمسی جهتیله مقارنتنه دال اولوب دوام وثباته دلالتندنناشی
حصول صفت غیر ثابته اوزره دلالت ایتمز نته کیم مثلا • کلمته فوه الی فی • و • رجع
عوده علی بدئه • قوللرنده • فوه وعوده • جملهٔ اسمیهٔ حالیه‌لری بلا واو اتیان اولنمشلردر لکن
بو صورت مذهب سیبویه‌یه مبنی اولهرق • فوه • و • عوده • لفظلری ابتدائیت اوزره مرفوعلردر
• بدأ • مصدر بمعنی مفعول اولمق اوزره • رجوعه علی ما ابتداه • یعنی کلدیکی کبی عودت
ایتدی دیمکدر واما سیبویه‌دن ماعداسی نصب ایله فاه وعوده اولمسنی اختیار ایله بو صورتده
تقدیر کلام • کلمته جاعلا فاه الی فی ورجع عائدا • اولوب مانحن فیه‌مزدن خارج اولور وینه مشهور
اولان دخول واو ترکندن اولیدر زیرا جملهٔ اسمیه‌نك عدم ثبوت اوزره دلالت ایتمامسندن طولایی
حال مفرده‌یه مخالف اولهرق ترك واو جائز وبونکله برابر جملهٔ اسمیه‌ده ظهور استینافه مبنی رجحان
دخول واو متحقق وبارز اولور الحاصل ظهور استینافدنناشی عند ترك الواو استینافه حملیله
حال اولماملغی جای ظن واشتباه اولدیغندن ضمیره علاوهٔ دخول واو ایله زیادهٔ رابطه حسن
عد اولنمشدر تاکه ماقبلنه مقید اولمیرب کلام مستأنف ظن اولنمیه • نته کیم ﴿ فلا تجعلوا لله
اندادا وانتم تعلمون ﴾ قول شریفی بو اسلوبده اولهرق • وانتم من اهل العلم والمعرفة • مفادنده

اولوب یعنی جناب باری ایچون انداد وامثال قلیك بر طاقم اصنام واوثانی شرکا قلمکز نوجهله معقول اوله بیلور حالبوکه سزلر اهل علم ومعرفتدن سکز ویاخود ٠ وانتم تعلمون ما بینه وبینها من التفاوت ٠ یعنی حالبوکه سزلر جناب باری ایله انداد قیلدیغکز اصنام وسائره بیننده اولان تفاوتی عالملرسز دیمکدر وجه اول اوزره ٠ تعلمون ٠ فعل متعدیسی لازم منزله سنه تنزیل قبیلندن اولوب وجه ثانی اوزره حذف مفعوله محمول اولمش اولور و واوك دخولی اولی اولدیغندن اکثر نحات جملهٔ اسمیه نك واودن تجردی ضعیف اولدیغنه ذاهب اولمشلردر قال رحمه الله (وقال

عبد القاهر ان کان المبتداء ضمیر ذی الحال وجبت الواو نحو جاء زید وهو یسرع او وهو مسرع) وشیخ عبد القاهر رحمه الله دیمشدر که اکر جملهٔ حالیهٔ اسمیه ده مبتدا ضمیر ذی الحال اولورسه دخول واو واجب اولور کرکسه خبری فعل اولسون ٠ جاء زید وهو یسرع ٠ کبی وکرکسه اسم اولسون ٠ جاء زید وهو مسرع ٠ کبی وبونده واوك وجوبنه سبب زیرا جملهٔ صلهٔ عاملده داخل اوله رق قیودندن بر قید اولوب عامله تابع واثبات ونفیده عامله منضم اولمدقجه واثبات کندوسیچون استیناف اولنمدقده یعنی ماقبلنه قید اولمقده تقدیر مفرد کبی تقدیر اولنمدقجه واو ترك اولنمز بوابسه ٠ جاء زید وهو یسرع ٠ ویاخود ٠ وهو مسرع ٠ امثالنده ممتنع اولور شیلردر زیرا ذکر زیدی تکرار ایدوب یعنی ضمیر منفصل مرفوعی اتیان ایله ٠ وهو یسرع ٠ ویاخود ٠ وهو مسرع ٠ دینلدکده ٠ یسرع ٠ لفظنك حیله مجیئده ادخالنه واثباتنده مجیئه ضم ایتمکلکه سبب بولنه مامقده عینیله اسم زیدی اعاده منزله سنده اولور زیرا زیدك اعادهٔ ذکری خبر سرعتنی استیناف قصد ایتمدکجه اولمز الحاصل خبر مجیء زیددن صرف نظرله ثانیًا ومستقلا اخبار سرعتی قصد اولنمدقجه اسمی تکرار اولنمز والا مبتدا موقع ضیاع وهلاکده ترك وارده لغو اولنمش اولور شویله که ضمیر منفصل ایله زیدی تکرار صریحًا اسم زیدی اعاده منزله سنده اولوب ٠ هو یسرع ٠ دینلمك ٠ زید یسرع ٠ دینلمك کبیدر وکلامی ٠ جائنی زید وعمرو یسرع امامه ٠ مجراسنده اجرا ایله بعده ترك عطف سببیله کلامی استیناف واثبات سرعت ایچون تکرار بدأ وشروع ایتمامش اولمقلغی زعم ایدرسین اویله اولنجه اصل وقیاس اولان جملهٔ اسمیهٔ حالیه نك انجق واو ایله اولمسیدر وبدون الواو وارد اولنلرك سبیلی مفرده بر نوع تشبیه ویا بر صورتله تأویله ابتنا ایدرك اصل وقیاسدن خارج اولان شیئك سبیلی اولمش اولور بوده زیرا بلا واو اتیان اولنسان مثلا مار الذکر ٠ کلمه فوه الی فی ٠ مثالنده ٠ فوه الی فی ٠ مشافهةً معناسنه و٠ رجع عوده علی بدأه ٠ مثالنده ٠ عوده علی بدأه ٠ ذاهبًا فی طریقه الذی جاء منه معناسنه در واما شاعرك * اذا اتیت ابا مروان تسأله * وجدته حاضراه الجود والکرم * قولنده ٠ حاضراه ٠ مقدم خبر و٠ الجود ٠ مبتدا اوله رق جملهٔ اسمیهٔ حالیه اولدیغی حالده بلا واو ورودی زیرا تقدیم خبر سببیله معناده ٠ وجدته حاضراه ٠ یعنی حاضرا عنده الجود والکرم قولنه قریبدر که بو تقدیرجه جود اسم فاعل ایچون فاعل اولوب واضافه لفظیه اوله رق اسم فاعل حال اولمش اولور وبر کلامی کلام آخر منزله سنه تنزیل ایتمك کلام عربده عزیز وقلیل اولیوب کثیر الورود در وبونلرك جمیعسی ماضیٔ مثبتده لفظ ٠ قد ٠ تقدیر وارادهٔ قلندیغی کبی ارادهٔ واوه ابتنا اولنمق دخی جائزدر یعنی هر نقدر بونلرده لفظًا واو موجود دکلسه ده حال وقوعی تقدیر واوه ابتنا ایدلمکده جائز اوله بیلور اشته شیخ عبد القاهر رحمه اللهك دلائل اعجازده اولان کلامی بوندن عبارة اولوب بو کلامدن ظاهر ولایح اولان ٠ جائنی زید وزید یسرع ٠ ویاخود ٠ مسرع ٠ و٠ جائنی زید وعمرو یسرع امامه ٠ ویاخود ٠ مسرع ٠ مثللونده واوك وجوبی ٠ جائنی زید وهو یسرع ٠ ویاخود ٠ مسرع ٠ قولنده اولان وجوبدن اولی اولمسیدر زیرا ضمیر ایله تکرارده واوك وجوبی صریحًا اعادهٔ اسم منزله سنده اولمسیله ومسند الیه اولك غیری اوله رق اتیان اولنان کلام مجراسنده بولنمسیله اثباتی بونلرده واوك وجوبی درجهٔ اولویتده اولدیغی اخطار ایدر وشیخ عبد القاهر موضع آخرده دیمشدر که مثلا ٠ جائنی زید السیف علی کتفه ٠ ویاخود ٠ خرج زید التاج علیه ٠

دینلسه بو کلام کلام نافر اولوب بو وجهله بدون الواو ورودی واقع اولمز زیرا ترکیب مذکور ماقبلنه قید اولمیه رق استیناف کلام وابتداء اثبات معناسنه اولمغده ٠ جائنی زید وهو متقلد سیفه ٠ و٠ خرج زید وهو لابس التاج ٠ قولی منزله سنده در وکلام مذکوردن مراد استیناف اوله رق ٠ جائنی کذلك ٠ معناسی اولمیوب بلکه ٠ جائنی وهو کذلك ٠ مفهومیدر امدی شیخك اشبو کلاملرندن جملهٔ اسمیه نك واودن تجردی جائز اولمیوب مکرکه تأویل ویاخود مفرده تشبیهدن بر نوع ایله اوله بیلسی ظاهردر وصاحب کشافك کلامی دخی بونی اشعار ایدر زیرا صاحب کشاف نظم جلیلده * بیاتًا اوهم قائلون * قول شریفنده ذکر ایلمشدر که جملهٔ اسمیه ماقبلنده اولان حال اوزرینه عطف اولندیغی صورتده ایکی حرف عطفك اجتماعیچون استثقالا واو حذف اولنور زیرا واو حال دخی واو عاطف اولوب وصل ایچون استعاره اولنمشدر پس ٠ جائنی زید راجلا اوهو فارس ٠ قولك کلام فصیح اولوب ٠ جائنی زید هو فارس ٠ قولی کلام خبیث اولور زیرا اولده اولان ٠ اوهو فارس ٠ جمله سنده واو حالیه نك ترکی حرف عاطف اولان او کلمه سیله اجتماعی ثقیل عد اولندیغنه مبنی اولوب ثانیده ایسه بو محذور اولمدیغی حالده ترك اولنمشدر وکذلك صاحب کشاف * اهبطوا بعضکم لبعض عدو * قول شریفنده ٠ بعضکم لبعض عدو ٠ جمله سی موضع حالده اوله رق ٠ متعادین بعضکم لبعض ٠ تقدیرنده اولوب مراد ابلیسك حضرت آدم وحوایه وبونلرك ابلیسه اولان عداوتلرنی بیان اولدیغی اتیان ایلمشدر وبو قوایله صاحب کشاف ترك واوده وجه اولمق اوزره ٠ بعضکم لبعض عدو ٠ جمله سنی متعادین ایله تأویل وجملهٔ مذکوره یی مفرد منزله سنه تنزیل ایلمشدر وبو نظم جلیل ٠ جائنی زید هو فارس ٠ مثالك خلافنده اولوب زیرا مثال مذکورده ٠ هو فارس ٠ مفرد حکمنده اولمسی مراد اولنمق لازمکلسه ٠ هو فارس ٠ دینلمیوب بلکه ٠ جائنی فارسًا ٠ دینلمك واجب اولوردی والا ٠ هو فارس ٠ جمله سنده مبتدا ذو الحالدن عبارة اولمسیله استیناف اولمدیغی کبی مبتدا ضایع اولور انکچون بو کلام خبیثدر دیو حکم ایلمشدر واشبو ٠ جائنی زید هو فارس ٠ کلامنك خبیث اولدیغی شیخك دلائل اعجازده شو کلامیله مبیندر که مثلا ٠ جاء زید یسرع ٠ دینلسه بو کلام ٠ جاء زید مسرعًا ٠ قولی منزله سنده اولوب کلام مذکور ایله کندوسنده اسراع اولان بر مجیٔ اثبات اولنه رق احد معنیینك آخره یعنی مجیٔ ایله اسراعك یکدیکره ایصالیله کلام خبر واحد قلنمش وکأن زید هیئت اسراع ایله بکا کلدی دینلمش اولور واکر ٠ جاء زید وهو مسرع ٠ ویاخود ٠ غلامه یسعی بین یدیه ٠ ویاخود ٠ سیفه علی کتفه ٠ دینلسه معنی کأن کلامه بدأ اولنه رق مجیٔ اثبات اولنوب بعده بو خبردن خبر آخره نقل کلام ایله ثانیًا مضمون حال اولان شیئی اثباته بدأ ایدلمش اولور وبوندن ایچون جملهٔ ثانیه یی اوله ربط ایده جك بر شیئه محتاج اوله رق ٠ زید منطلق وعمرو ذاهب ٠ مثللونده اولدیغی کبی واو ایله اتیان اولنور وبو واوه واو حال تسمیه سی جواب شرطده اولان ٠ فا ٠ کبی بر جمله یی جملهٔ آخره ضم ایچون مجتلبه اولمقلغندن اخراج ایتمز زیرا واو حالیه بنفسها ارتباط شاننده اولمیان جمله یی ربط ایچون اتیان اولنمقده عاطفه منزله سنده در امدی ٠ جائنی زید یسرع ٠ قولنده اولان جمله فادن مستغنی اولان جزا منزله سنده اولوب زیرا بنفسه ارتباط شاننده در و٠ جائنی زید وهو مسرع ٠ ویاخود ٠ غلامه یسعی بین یدیه ٠ ویاخود ٠ سیفه علی کتفه ٠ امثاله سنده اولان جمله لر بنفسه ارتباط شاننده اولمیان جزا منزله سنده در ثم قال الشیخ رحمه الله

(وان جعل نحو علی کتفه سیف حالا کثر فیها ترکها نحو ٠ خرجت مع البازی علی سواد) واکر اسم ایله ظرف مقدمدن مرکب اولان ٠ علی کتفه سیف ٠ امثالی حال قلنه رق مثلا ٠ جاء زید علی کتفه سیف ٠ دینلسه اشبو حال واقع اولان جملهٔ ظرفیه ده واوك ترکی کثیردر مثلا بشارك * اذا انکرتنی بلدة اونکرتها * خرجت مع البازی علی سواد * قولنده واقع اولمشدر معنای بیت بر اهل بلده بنم قدرمی بیلیوب ویاخود بن انلرك قدرنی عارف اولمدیغم وقتده انلردن وقت

صباحده ایکر طیور اولان بازی یه مصاحب اوله رق خروج ومفارقت ایدرم یعنی اسفار صبحه منتظر اولیوب بقیهٔ ظلمات لیلی مشتمل اوله رق هنوز انفلاق صبح حاصل اولمدیغی حالده اوبلده یی ترک ایدرم دیمك اولوب حاصلی اهل بلده دن اعتبار کورمیوب وکندوسی انلرله تحصیل الفت وموانست ایدهمیوب وقت سحرده تیقظ وپروازیله معروف اولان مرغ بازی یه رفاقتله علی الصباح بلدهٔ مذکوره دن طی بساط اقامت ایلدیکنی بیان ایلمشدر امدی · علی سواد · یعنی ·بقیة من اللیل· قولی حال اولوب واو ترك اولنمشدر بو کلامدن صکره شیخ بیورمشدر که بو مثللو کلامده وجه اولان اسم یعنی مثلا سواد ذی الحاله اعتمادی جهتیله ظرفه فاعل اولوب مبتدا اولمامقدر ولایق اولان · علی کتفه سیف · امثالنده خاصة ظرف فعل تقدیرنده اولمیوب اسم فاعل تقدیری اعتبار ایدلمهیدر مکرکه مع قد فعل ماضی تقدیر اولنه ومصنف ایضاحنده دیمشدر که شیخك اسم فاعل تقدیرنی اختیاری اصل حال اولان حال مفرده یه رجوع ایچون اولوب انکچون بو مثللو ظرف اولان جملهٔ حالیه ده ترك واو کثیر الوقوعدر وفعل ماضی تقدیرنی تجویز ایلمه ی جملهٔ مذکوره نك قبللا واو ایله مجیئی ایچوندر نته کیم شاعرك * وان امرأ اسری الیك ودونه * من الارض مومات وبیداء سملق * بیتنده واقع اولمشدر خبران مابعدنده اولان بیتده در ودونه· امامه معناسنه موقع استشهاددرکه واو ایله حال واقع اولمشدر · موماة · دونه ایچون فاعلدر و· سملق · صفت بیدادر · اسراء · سیر فی اللیل در · مومات · اصلی علی وزن فعلله مومؤة اولوب مفازه معناسنه در سبب تسمیه مفازه ده اولان مهالك ومخاوفدن نا شی لحوق هلاکدن حذرله سالکینك یکدیکره ایما واشارت ایدرك رفع صوته عدیم الاقتدار اولملریدر بیدا بته مفازه اولوب هلك معناسنه باد بید فعلندندر · سملق · نباتدن عاریه ارض مستویه اولوب جمعی سملقدر مراد مهالك ومخاوفله ملابی آب وکلا اولان مفازه وصحرایی طی وامرار وقطع مسیر شب تار ایدرك بزم دلارای محبوبه یه وصولنی تذکاردر وشیخك تقدیر مضارعی تجویز ایتمه سی جواز تقدیر مضارعده واو ایله امتناع مجیئه مبنیدر اشته کلام مصنف بوندن عباره اولوب لکن محل نظردر زیرا اصل حال مفرد اولدیغی مثللو خبر ایله نعتده دخی اصل اولان مفرد اولمقدر بونکله برابر ظرف خبر وياخود نعت واقع اولدیغی وقتده جمله تقدیری اکثردر بوصورتده نعت ایله خبرده اختیار اولنمیوبده علی الخصوص حالده افراد اختیارنی مقتضی اوله جق برمناسبت ذکری لازمکلور و برده مضارع تقدیرینك جوازی امتناع واوی موجب اولدیغی تسلیم ایتمیز زیرا جائزدرکه عند وجود الواو مقدر ماضی وعند عدم الواو مضارع اولسون کورمزمیسنکه مفرد تقدیری اختیار اولنوب ومع هذا واو ممتنع اولمامشدر حالبوکه امتناع واوه مفرد مضارعدن اولیدر وبومقامده حق اولان · علی کتفه سیف · مثللوده اسم مبتدای مرفوع وظرف خبر اولمقلغه محتملدر بوصورتده جمله اسمیه اولور · افی الدار زید · و · اقائم زید · مثللوده جائز اولدیغی کبی وماضی ویا مضارعله مقدر جملهٔ فعلیه واسم فاعل تقدیریله حال مفرده اولمقلغه دخی محتملدر وبو احتمالاتدن اسمیه ویا فعلیهٔ ماضویه اولنلر کندوسنده ترك واو جائز اولان قسمدندر واخیران یعنی مضارع ایله اسم فاعل تقدیر اولنانلر کندوسنده واو ممتنع اولان قسمدندر وبو احتمالات اجلیچون جملهٔ مذکوره ده ترك واو کثیر الوقوعدر لکن واوك صورت ثری صاحب حال نکرهٔ متقدمه اولمدیغی صورتده اولوب والا صفته التباسدن حفظ ایچون وجود واو واجبدر نته کیم · جائنی رجل فارس وعلی کتفه سیف · قولیله نظم جلیلده ﴿ وما اهلکنا من قریة الا ولها کتاب معلوم ﴾ قول شریفنده دخواندن معلومدر حاصلی کندوسنده خبر مبتدا اوزره متقدم ظرف اولدیغی صورتده جملهٔ اسمیه ده ترك واو اکثر اولمسی صاحب حال نکرهٔ متقدمه اولمدیغی صورتده اولوب بوده معرفه وياخود نکرهٔ متأخره اولمسیله اولور زیرا بوصورتده عند ترك الواو حال صفته ملتبس اولمز اما نکرهٔ متقدمه اولدیغی صورتده کرکسه مثال اولده اولدیغی کبی موصوفه اولسون وکرکسه مثال ثانیده

اولدیغی کبی غیر موصوفه اولسون صفته التباسنی رفع ایچون جملهٔ مذکوره ده وجود واو واجبدر پس ﴿ وما اهلکنا من قریة الا لها منذرون ﴾ نظم جلیلنده جمله صفتدر و﴿ وما اهلکنا من قریة الا ولها کتاب معلوم ﴾ قول شریفنده حالدر لکن صاحب کشاف ایکیسنده دخی جمله صفت اولوب ثانیده واو تأکید لصوق ایچون زائده اولدیغی اختیار ایلمشدر ثم قال الشیخ رحمه الله (ویحسن الترك تارة لدخول حرف علی المبتداء کقوله · فقلت عسی ان تبصرنی کانما · بنی حوالی الاسود الحوارد ·) وبعضا جملهٔ اسمیه ده مبتدا اوزرینه برحرف دخولندن ایچون نوع ارتباط حاصل اوله رق ترك واو ذکرندن حسن اولور نته کیم فرزدقك * فقلت عسی ان تبصرینی کانما * بنی حوالی الاسود الحوارد * بیتنده واقع اولمشدر · حوارد · غضب معناسنه حرد فعلندن جمع حارد اولوب اسد حارد واسود حوارد دینلور شاعر مرقوم اولادی حقنده زیاده اعتنا واعتبار ایتمسی جهتیله بوحالی لوم ایدن مرأه یه معرض خطاب عتابده دیرکه بنی اولادم حقنده اعتنای شانلرندن طولایی لوم ایتمه که قریبا معرکهٔ دشمنده بنی جوانب واطرافده ولدلرم غضنفران غضبانه شبیه اولدقلری حالده مشاهده ایدرسین دیمك اولور امدی · بنی الاسود · قولی جملهٔ اسمیه اولوب · تبصرنی · مفعولندن حال واقع اولمشدر بوصورتده اکر · کانما · لفظی جملهٔ مذکوره اوزرینه داخل اولامش اولسه ایدی کلام انجق واو ایله حسن اولوردی و · حوالی · قولی فی اکنافی وجوانبی معناسنه اولوب · بنی · قولندن حالدر زیرا حرف تشبیهده معنای فعل اولوب کانی · اشبه بنی الاسود حال کونهم حوالی · مفهومندهدر ثم قال الشیخ رحمه الله (واخری لوقوع الجملة بعقب مفرد کقوله · والله یبقیك لنا سالما · برداك تبجیل وتعظیم ·) وبعضا جملهٔ اسمیهٔ حالیه نك حال مفرده عقبنده وقوعندن ایچون ترك واو حسن اولور نته کیم ابن رومینك · والله یبقیك لنا سالما · برداك تبجیل وتعظیم · قولنده واقع اولمشدر زیرا · برداك تبجیل · جمله سی حال اولوب اکر بونی · سالما · قولی تقدم ایتمسیدی ترك واو حسن اولمزدی واشبو حالین یعنی جمله ایله سالما قولینك احوال مترادفه دن اولملری جائزدر · احوال مترادفه · احوال متعدده اولوب ذی الحال شیٔ واحد اولانلردر بوراده · یبقیك · لفظنده اولان کاف کبی حاصلی بوصورتده حالیندن ایکیسنك دخی صاحبی کاف خطاب اولور وياخود احوال متداخله دن اولملری جائزدر و · حال متداخله · حال متأخرك صاحبی حال سابقك مشتمل اولدیغی اسم اولمسیدر مثلا بو بیتده · سالما · یبقیك قولنده اولان کافدن و · برداك · سالما قولنك مشتمل اولدیغی انت ضمیرندن حال اولور مفهوم بیت ذاتك جمیع مکاره وآفاتدن سالم وردا کبی تعظیم وتبجیلی سنی محیط وشامل اولدیغی حالده سنی جناب باری بزم ایچون باقی ایلسون دیمکدر وروایت فاضل رضی اوزره اندلسی دیمشدرکه اکر حال واقع اولان جملهٔ اسمیه ده مبتدا ذی الحالك ضمیری اولورسه واو واجب اولور والا اکر ضمیر جمله نك جزء مصدرنده واقع اولورسه کرکسه مبتدا اولسون · فوه الی فی · و · اهبطوا بعضکم لبعض عدو · کبی وکرکسه خبر اولسون · وجدته حاضراه الجود والکرم · کبی بوصورتده واودن مجرد اوله رق حال وقوعنده ضعفیله حکم اولنمز زیرا رابط یعنی ضمیر اول جمله ده در وذکر اولنان · عسی ان تبصرنی اه · و · برداك اه · بیتنی بو قبیلدندر واکر ضمیر مذکور صدر جمله ده واقع کلمه ده بولنمزسه بدون الواو وقوعی ضعیف وقلیلدر نته کیم مدح غائصده سوبلنمش اولان · نصف النهار الماء غامره · قولنده · الماء غامره · جملهٔ اسمیهٔ حالیه اولوب ذی الحاله راجع اولان · غامره · ضمیری صدر جمله ده اولمدیغی حالده بدون الواو واقع اولمشدر · النهار · مرفوع اولوب · انتصف النهار · معناسنه در برغواصك ماده طول مکثی جهتیله مسیب بن غلس انشاد ایلمشدر آخری * ورفیقه بالغیب لایدری حاله * قولیدر یعنی نهار نصفه رسیده اولوب حالا ماء نهر غائص مرقومی ساتر اوله رق قعرماءدن ظهور ایتمامشدر ورفیقی اندن غائب اولوب حالی معلومی دکلدر دیمك اولور قال رحمه الله (الباب الثامن فی الایجاز والاطناب

والمساوات) فن معانیدن سکزنجی باب ایجاز و اطناب ومساوات ابحاث شریفه‌سنده‌در

قال السکاکی (اما الایجاز و الاطناب فلکونهما نسبیین لایتیسر الکلام فیهما الابترك التحقیق) بیان صاحب مفتاح اوزره ایجاز ایله اطناب تعقلی شیء آخرك تعقلنه قیاس ایله اولان امور نسبیه‌دندر زیرا بر کلام موجزك موجز اولمسی انجق او کلامدن زیاده اولان بر کلامه نسبتله اولور کلام مطنبده بو وجهله اولوب زیرا بر کلامك مطنب اولمسی انجق او کلامدن ناقص اولان کلامه قیاس ایله دراشته بوندن ایچون ایجاز واطنابده تیسر کلام انجق ماهیتلرینك ترك تحقیق وتعیینیله تحقق ایلر یعنی علی التعیین والتحقیق کلامدن شو مقدار ایله اتیان ایجازدر وشو مقدار اطنابدر دیمك ممکن اولمیوب چوق کره واقع اولورکه بر کلامه نسبتله موجز اولان کلام بعینه دیگر کلامه نسبتله مطنب اولور کذلك مطنبده بویله‌در بوصورتده علی التحقیق والتحدید کلامدن شو مقدار ایله اتیان ایجاز وشو مقدار ایله اطنابدر دیمك نوجهله ممکن اوله‌بیلور قال السکاکی رحمه الله (والبناء علی امر عرفی وهو متعارف الاوساط ای کلامهم فی مجری عرفهم فی تأدیة اصل المعانی وهو لایحمد فی باب البلاغة ولایذم فالایجاز اداء المقصود باقل من عبارة المتعارف والاطناب اداؤه باکثر منها) . ترك التحقیق . قولنه معطوف اولوب والا بالبناء علی امر یعرفه اهل العرف مفهومنده‌در یعنی دخی ایجاز واطنابده کلام امر عرفی‌یه یعنی اهل عرفك معروفی اولان امر اوزرینه ابتنا ایله میسر اولور امر عرفیدن مراد متعارف اوساط ناسدر . اوساط . وسطدن اولوب مراد کندولری ایچون نه فصاحت و بلاغت ونه ده عی وفهاهت اولمیاندر وبونلرك متعارفلری اثنای محاورات ومعاملاتده تأدیهٔ اصل معانی ایچون کندی مجرای عرف وعادتلرنده جریان ایدن کلاملریدر واوساطدن بو کلام مقتضیات احواله عدم رعایتلرندن ناشی باب بلاغتده ممدوح اولمدیغی مثللو انلردن بو کلام مذموم ومقدوح دخی دکلدر زیرا انلرك غرضی نصل الفاظ ایله اولورسه اولسون بوراسی معتبر اولمیوب ومجرد بو الفاظی حکم نعیقدن اخراج ایده‌جك مرتبه تألیف ایدرك دلالات وضعیه ایله اصل معانی‌یی تأدیه‌در و بو ایسه اصل معنانك توقف ایلدیکی شیدن لغت وصرف ونحوه مطابقتله حاصلدر بو صورتده . ایجاز . معناسی مقصودی عبارهٔ متعارفدن اقل ایله ادا و . اطناب . مقصودی عبارهٔ متعارفدن اکثر ایله ادادر

قال رحمه الله (ثم قال الاختصار لکونه نسبیاً یرجع فیه تارة الی ماسبق واخری الی کون المقام خلیقاً بابسط مما ذکر) کلام مذکوری ایراددنصکره سکاکی رحمه الله دیمشدرکه اختصار امر نسبی اولدیغیچون بر کلام ایچون ادعای اختصارده بعضاً ذکری سبقت ایدن شیئه یعنی عبارهٔ متعارف اندن اکثر بولندیغنه و بعضاً مقام متکلمك ذکر ایلدیکی کلامدن ابسط واوسع بر کلامه خلیق ولایق اولدیغنه رجوع اولنور ماذکرله مراد خلخالینك توهمی کبی متعارف اوساط اولوبده مرجع اختصار وایجاز مقامك متعارفدن ابسط واوسع عباره‌یه لایق اولمسیدر دینلمکده وبوکا بنا ایدلمکده بر معنی اولمیوب بلکه مراد متکلمك ذکر ایلدیکی کلامدر یعنی کلامك اختصار ایله توصیفی بعض کره عبارهٔ متعارفدن اقل اولدیغندن ایچون اولور و بعضاً بحسب مقتضی الظاهر مقامه لایق اولان عباره‌دن اقل اولدیغندن‌دن اولور مثلا ﴿ رب انی وهن العظم منی واشتعل الرأس شیبا ﴾ قول شریفی کلام متعارف اولان . یاربی قد شخت . کلامنه نسبتله اطنابدر لکن مقتضای مقامه نسبتله ایجازدر زیرا مقام انقراض شباب ایله مشیبك المام وتقربی بیان مقامی اولمسیله بونی افاده‌ده لایق اولان کلامك غایت بسط ایله اسباغ وهر بر مبلغ ممکننه ابلاغ اولنمسیدر پس معلوم اولدیکه . ایجاز . ایچون ایکی معنا اولوب بریسی کلامك عبارهٔ متعارفدن اقل اولمسی وثانی کلامك مقتضای ظاهردن اقل اولمقلیغیدر و بو معنیین بیننده عموم من وجه اولوب عبارهٔ متعارفله مقتضای مقامك هر ایکیسندن اقل اولان کلامده متصادقلردر نته‌کیم حرف ندا و یاء اضافتك حذفیله . رب قد شخت . کلامی هر ایکی جهتدن موجزدرکه متعارف اولان . یاربی قد شخت . کلامندن مختصر اولدیغی مثللو مقامك اقتضا ایلدیکی عبارهٔ مبسوطه‌دن دخی

اقلدر

اقلدر ومتعارفدن اقل اولوب مقتضای ظاهر مقامدن اقل اولمیان محلده اول صادق اولوب ثانی صادق اولمز نته‌کیم شاعرك اه * لایبعد الله التلبب فی ال * غارات اذا قال الخمیس نعم * قولنده حذف مبتدا ایله . نعم . قولی کبی . تلبب . تشمر وتهیؤ معناسنه اولوب و . خمیس . ارکان خمسه یعنی قدام وخلف ویمین و یسار وقلبی اولان جیشدر معنی اهل جیشدن بعضیلری بعضیلرینه . هذا نعم فاغیروها واغتنموها . دیدکلری وقتده نهب واخذ ایچون تهیؤ وتشمردن جناب باری بعید ایتمسون دیمکدر مراد غارانه حرص وولوعنی اظهاردر . نعم . انعامك واحدی اولوب اموال راعیه مراد واکثر ابلده ایراد اولنور زیرا کلام مذکور عبارهٔ متعارفه اولان . هذا نعم . قولندن اقل اولوب مقتضای مقامدن اقل دکلدر زیرا ضیق مقام حذف مبتدایی مقتضی اولدیغنك ذکری مرور ایتمشیدی ومتعارفدن اقل اولمیوب مقتضای ظاهر مقامدن اقل اولدیغی وقتده ثانی صادق اولوب اول صادق اولمز ﴿ رب انی وهن العظم منی ﴾ قول شریفی کبی زیرا بو کلام متعارفدن اقل اولمیوب مقتضای مقامدن اقل اولدیغنك ذکری مرور ایلدی واشبو متعارف اوساط ایله مقتضای مقامدن عباره اولان معنیینی ایجاز کبی اطنابده دخی اعتبار ایتمك ممکندر لکن ایجازده ذکر اولنان کلامدن ذهن اطنابده اعتبارنه دخی منساق اوله‌جغی جهتله ترك ایدلمشدر وایجاز کبی اطنابین بیننده ومعنای ثانی اوزره ایجاز ایله اطناب میاننده اولان نسبت دخی عموم من وجه‌در وبعضیلر کلام سکاکیدن ایجاز ایله اختصار بیننده فرق ایجاز متعارفه نسبتله واختصار مقتضای مقامه نسبتله اقل اولان کلام اولمق اوزره توهم ایدوب بو ایسه وهمدر زیرا اختصارك دخی ایجاز کبی اقل متعارفه اطلاقی تصریح کردهٔ سکاکیدر فقط اصطلاح سکاکیده ایجاز اختصاردن اخص اولوب ایجازی مقتضای مقامه نسبتله اولان کلامه اطلاق ایتدیکی ادعا اولنسه صوابدن بعید اولمزدی

قال رحمه الله (وفیه نظر لان کون الشیء نسبیاً لایقتضی تعسر تحقیق معناه) سکاکینك ذکر اولنان کلامی ایکی جهتدن محل نظردر زیرا بر شیئك نسبی اولمسی تحقیق معناسنك نوجهله تعسرنی اقتضا ایدرکه ابوت وبنوت امثالی بك چوق امور نسبیه ومعانیٔ اضافیه‌نك معنیلری تحقیق وکندویه لایق تعریفات ایله تعریف اولنمشدر شارح مرحوم بو سؤالدن جوابده بیورورلرکه عدم تیسر تحقیقیله مراد مرور ایتدیکی اوزره کلامدن شو قدر ایجاز وشو مقدار اطنابدر دیو تحقق وتعیین ایتمسنك عدم امکانی اولوب بو ایسه ضروریدر یوخسه مراد اصلا معنالری تبین ایتمز دیمك دکلدر زیرا سکاکینك ذکر ایلدیکی شی ایجاز واطناب ایچون تفسیردر مصنف رحمه الله کلام سکاکیده اولان نظر ثانی‌یی بیان ایله بیوررلرکه (ثم البناء علی المتعارف والبسط الموصوف رد الی الجهالة) وتفسیر ایجاز واطنابده کلامی متعارف اوساطه وبسط موصوفه بنا ایدرك ایجاز کلام بعضاً متعارفدن اقل و بعضاً کلام مذکوردن ابسط بر کلامه خلیق اولدیغیچون اولور دینلن کلامی جهالته رددر زیرا متعارف اوساطك طبقات ومراتبی مختلفه اولمسیله کمیت وکیفیتی وهر بر مقامك بسطدن مقداری مقتضی اولدیغی بیلنمزکه حتی انك اوزرینه قیاس اولنه‌رق کلام مذکور بوندن اقل ویا اکثردر دینلسون شارح محقق مصنفك بو سؤالندن دخی جوابده بیورورلرکه الفاظ قوالب معانی اولوب طول وقصرده مختلفه اولان عبارات ایله تأدیهٔ معانی اوزره قدرت وبحسب مناسبة المقام عباره‌ده قصر وطول ایله تصرفه رعایت انجق دأب بلغادندر واما عوام جهلا وبلغاده متوسط اولانلر ایچون یالکز تفهیم معناده کلامدن بر حد معلوم اوله‌رق حوادث یومیه‌ده مابینلرنده جریان ایدوب بحسب الوضع معانیٔ مقصوده اوزره دلالت ایدر بو ایسه بلغا وغیربلر ایچون معلومدر امدی متعارف اوساط اوزرینه بنا بلغا وغیربلرینه نسبتله واضحدر واما ذکر اولنان بسطه بنا انجق یالکز بلغایه نسبتله اوله‌رق فنی مقام بسطی اقتضا ایلدیکی وهر مقامك بسطدن مقداری مقتضی اولدیغی اصحاب بلاغته معلومدر نته‌کیم بو بحثدن ابواب سابقه‌ده رتبه‌ده بیان مرور ایتمشیدی بو وجهله بیان

سـكا كيده جهالتـه رد متقيدر قال رحمه الله (والاقرب ان يقال المقبـول من طرق التعبـير
عن المراد فهو تأدية اصله بلفظ مساوله اوناقص عنـه واف او زائد عليه لفائدة) ايجاز واطناب
ومساواتى بيانده صواب وفهمه اقرب اولان ديملكدركه مقصوددن تعبـير يامقصوده مساوى لفظ
ايله اولور وياخود اولمز ثانيـده يامقصوددن ناقص وياخـود مقصود اوزرينـه زائد اولور ناقصده
يا مقصـوده وافى اولور ويا اولمز زائده يا رفائده ايچون اولور ويا اولمز اشته بونلرتأديهٔ معناى
مقصـودده طرق خمسـه اولوب اوچى مقبـول ايكيسى مردود اوله رق مصنـف رحمه الله بوكا
اشارتله بيورديلركه معناى مرادى طرق تعبـيردن مقبول اولان طريق اصل معناى مرادى كنديه
مساوى وياخود اصـل مراددن ناقص وافى اولان وياخود لفائدة مراد اوزره زائد بولنان لفظ
ايله ادا ايتمكدر امدى • مساوات • لفظك اصل معنـاى مراد مقدارى اولمسـيدر و • ايجاز •
لفظك اصـل مراددن ناقص ووافى اولمسـيدر و • اطناب • لفائدة لفظك اصـل مراد اوزرينـه
زائد اولمسـيدر قال رحمه الله (واحترز بواف عن الاخلال كقوله والعيش خير فى ظلال النوك
ممن عاش كدا اى الناعم وفى ظلال العقل) • اوناقص عنـه واف • عبارهسنـده اولان • واف •
قيـدى اخلالدن احترازدر • اخلال • لفظك اصل مراددن ناقص وبيـاننه غيروافى اولمسـيدر
نته كيم حارث بن حلزة اليشكرينك * والعيش خير فى ظلال النوك ممن عاش كـدا * قولنـده واقع
اولمشـدر • نوك • ضم ايله حمق وجهالت معناسـنه در • ممن • من عيش من تقـديرنده در • كدا •
مصدر اولوب مكدودا يعنى متعوبا معناسـنه در • العيش خير • قولى • العيش الناعم • تقديرنده در
• ممن عاش كدا • من عيش شاق من عاش فى ظلال العقل تقديرنده در يعنى اصـل مراد شاعر
سايهٔ حمق و جهالتده اولان عيش ناعم وسهل ظلال عقلده اولان عيش شاق ومتعبـدن خيرلودر ديمك
اولوب حالبـوكه بيت مذكورك لفظى بو معنـاى مقصودى افادهيه وافى دكلدر زيرا اولده ناعم
وثانيـده فى ظلال العقل قيـدلرينى اعتبار ايده جك دليلدن خالى اوله رق بوصـورتده مخل اولور
لكن بو اخلال محل نظردر زيرا عرفده عيش معتدبه اولان عيش ناعم انجق عيش جهلهٔ حمقا اولوب
عاقبـت امورى متأملين اولان عقلانك عيشى اولمديـغى مشهوردر بناء عليـه شاعر مرقوم مطلقا
ظلال نوك وحماقتـده اولان عيشى عيش ناعمدن وعيش شـاقى امورلرنده محيرين اولان عيش عقلادن
كنـايه قلمش والطف وجه اوزره ظلال جهل وحماقتـده اولان عيش عيش ناعمه مخصص اولوب
وعيش شاق البتـه عيش عاقل اوله رق حتـاكه اكر • العيش خير • قولنـده العيش الناعم ديـوب
• وعاش كدا • قولنـده • فى ظلال العقل • لفظى زياده ايتسـه تكرار ايلمش اوله جغنه اشارت ايتمشـدر
وعنـد العرب فرح ونعمت وسرور وجذالتـده مستعمل اولان ظلال لفظى دخى ظلال نوكده اولان
عيشـدن عيش ناعم مراد اولديغنـه تنبيه ايدر زبان اطفتبيان تركيده دخى سايهسـنده تعيش ايديورم
تعبـيرى عيش ناعمده مستعمل اولديغى معلومدر بوصـورتده قيدين مذكورين عرفده مشـهود اولان
شـيئى ملاحظه سـبيله كلامدن مسـتفاد اوله رق قول شـاعر اصل مرادى افادهيه وافى وكافل
واطفهٔ مذكورهيى مشتمل اولمش اولور قال رحمه الله (واحترز بفائدة عن التطويل نحو والفى
قولها كذبا ومينا) • زائد عليـه لفائدة • عبارهسـنده اولان • لفائدة قيدى تطويلدن احترازدر
• تطويل • برفائده ايچون اولميـه رق لفظ اصل مراد اوزرينـه زائد اولوب ولفظ زائد قنقيسـى
اولديـغى متعين اولمامسـيدر وتعين وعدم تعينـه مدار اكر لفظيـندن قنقيسى اسقاط اولنسـه
معنى تغير ايتمزسـه بوصـورتده زائد متـعين دكلدر واكر لفظيـندن برينك اسقاطيله معنى تغير ايدوب
آخرينك اسـقاطيله تغير ايتمزسـه زائد اسقاطيله معنى تغير ايتميان لفظدر ومقدم ومؤخر اولمسى غيرمعتبردر
نته كيم عدى بن ابرشك جذيمة بن الابرش حقنـده ملـكهٔ زبا طرفندن وقوعبـولان غدرى ذكر
وايراد ايله انشاد ايلديكى * وقددت الاديم لراهشـيه * والفى قولها كذبا ومينا * قولنـده واقع اولمشدر
زيرا • كذب • و • مين • بر معنـايه اولوب وبينـلرينى جمعده برفائده يوقدر و بونلردن قنقيسـى ترك اولنسـه

معنـايه خلل كلمز • تقديد • قطع معناسـنهدر و • راهشـان • باطن ذراعنـده ايكى عرق يعنى طمردر
• الفاء • وجدان كبى بولمق معناسـنهدر و • راهشيه • لفظيله • الفى • قولنده اولان ضميرلر جذيمهيه
و • قددت • ايله • قولها • ده اولان ضميرلر زبايه راجعلردر جذيمه فتح جيم وكسر ذال ايله كريده
وزنده ملوك عربدن برينك اسمى اولوب زبادخى تشديد • با • ايله ملك مرقومك قاتلهسى اولان ملكهنك
ناميـدر خـلاصهٔ حـكايه زبانك پدرى ويا زوجى ملوك عربدن اوله رق يد جزيمهده طعمهٔ شمشير
اولمسـيله زبا مقام والد ويا زوجنـه اجلاس اولنـوب خواهر كاهنهسـنك تعليمى اوزره اخذ ثار
ايچون جذيمهنك دام خديعـهيه جلب ودعوتنه ساعد احتيالى تشمير ايدرك وساطت نامهٔ مكر الوداليه
تكليف ازدواج وترويج مقصد ايچون عرضهٔ نفسـنه ضميمهٔ عرض تخت وتاج ايدر جذيمه ايسـه بواثناده
بقـه نام شاطئ فراتده خيمه زن عيش وحضـور اولديغى حالده زبانك صورت تكليفنى شـوراى
ثقات قرنايه نهاده ايدرك قصير نام اعقل ندماسـندن بشقهسـى زبانك بروجه ءالتمس پرسـتاران قصر
ازدواجى سـلكنه ادخاليـله دائرهٔ ممالكنـه حوزهٔ حكومت زباده اولان محللر دخى ضميمه اولنهلغنى
بالتصويب جذيمهنك طرف زبايه سـيروعزيمتنى تذييب ايتـديلر جذيمه غايت هواى نفسـنه ميال
و بوسـيله فريفتهٔ خداع واحتيال اوله رق وعين شرهنـده رأى قصير قصير كورنمسـيله منع عزيمتى
حقنـده ايراد ايلديكى كلمات حكم آميز كار كر تأثير اولميـه رق محلنه خواهر زادهسـى اولان عمرو ابن
عدىى استخلاف ايدوب مختصـر دائره واتباعيـله زبا جانبنه شـد راحلهٔ عزيمت و دوچار سرپنجهٔ
اسارت اولور اولحينـده اشارت زبا ايله جذيمه حضور زباده مفروش نطع اوزره اجلاس وبازولرى
اديم پاره ايله شـد و بند اولنه رق رطشـت ذهب استحضاريله راهشنى قطع اولنـوب آغشتهٔ سيلاب
دم ووسـاطت مكر زبا ايله عازم حجله گاه عدم اولور خلاصـهٔ قصه بوندن عبـاره اولوب جامع
ضرب امثـال برحكايهٔ عبرتماادر فيالها قصة فى شرحها طول قال رحمه الله (وعن الحشو
المفسـد كالندى فى قوله • ولا فضـل فيها للشجاعة والندى • و صبر الفتى لولا لقاء شـعوب •)
ومذكور • بفائدة • قيـديله تطويلدن احتراز اولنديغى كبى • حشو • مفسدندن احتراز اولنمشـدر
• حشو مفسـد • لفظ برفائده ايچون اولميـدرق زائد و متعين اولمقدر بوده ايكى قسمدر زيرا لفظ زائد
يا معنابى مفسـد اولور و ياخود اولمز مفسد اولديغى ابى الطيبك * ولا فضل فيها للشجاعة والندى *
وصبر الفتى لولا لقاء شـعوب * قولنـده اولان • ندى • لفظى كبيدر • فيها • ده ضمير دنيايه راجعدر
• شـعوب • اسم موتدر علميت وتأنيث ايچون غير منصرف اولوب فقط ضرورت شعره مبنى صرف
اولنمشـدر معناى بيت اكرچه نفوس ايچون عاقبت موته لقا وعزيمت دار بقـا ايله تجرملك فنـا
مقرر اولمسـه دنياده نه شجاعت ونه عطاونه ده شـدائده صـبر ايچون برفضيلت اولمزدى ديمكدر
بو ايسـه شجاعت ايله صبرده صحيح اولوب عطاده حليهٔ صحتدن عاطلدر زيرا شجاع خلود دنيايى تيقن
ايلسـه هلا كدن عدم خوفندناشى حروب ومعاركه اقتحام ايتمك كندوسـنه آسان وسـهل اولوب
شجاعتـده برفضل ومزيت اولمزايدى كذلك شخص صابر زوال حوادث وشـدائدله بقاء عمرنى تيقن
ايلسـه بالآخره خلاصنه وثوق واعتمادى جهتله مكروهه صبر ايتمـهسى آسـان اولوردى و بلكه مجرد
طول عمر صـبر مكارههى تهوين وتسـهيل ايدر انكچون • هب ان لى صـبر ايوب فى ابن لى عمر نوح •
ديلمشـدر الحاصل تقدير خلود دنيـاده صـبر مكارهده دخى فضيلت اولمزدى لكن باذل مال ويله
دكلدر زيرا حال تيقن خلودده مظاهٔ احتياج مالدنناشـى بذل وعطا كوچه اولوب بوتقديرجه
حال خلودده بذل ايچون فضـل وحال تيـقن موتده سـهل اولور انكچون * فكل ان اكلت واطعم
اخاك * فلا الزاد يبـقى ولا الاكل * يعنى مظهر اولديغك نعم الهيه يى نفسـكه حصر ايتميـوب اخوانكى
تشريك ايله زيرا زاد وصاحبى خطر زوالده اولوب هيچ برىچون بقا متصور دكلدر ديلدى
وبعضيـلرك بيت متنبده اولان • ندى • ايله مراد بذل نفسـدر ديو تأويللرى غير موجه اولوب اطلاق
لفظ ندى بو معنـايى فهمه غير مساعددر وهمده عدم موت تقديرنده بذل نفس ايچون حمل اولنهجق

برمعنی اولمیوب بالکز اهلاك شاننده‌ن اولان امورده‌ن عدم احتراز اوله‌رق بو ایسه بعینه معنای شجاعتدر وتأویلده صوابه اقرب اولان ابن جنینك ذکری اوزره خلود وحال خلودده عسرده‌ن یسره وشدتده‌ن رخایه تنقل احوال نفسی تسکین وبؤس وشدتی تسهیل ایدن شی اولمسیله بذل مال ایچون فضل کثیر اولمز زیرا مالنی بذل ایله دوچار اوله‌جغی حال عسر برمقتضای تبدلات احوال ینه وقتیله مبدل رخا ویسار اولمسیله متسلی ومطمئن اولور بوصورتده لفظ ندی حشو مفسد اولمز قال رحمه الله (وغیر المفسد کقوله فأعلم علم الیوم والامس قبله) وبفائده قیدیله مفسد معنی اولمیان حشوده‌ن دخی احتراز اولنمشدر مفسد معنی اولمیان حشو زهیر بن ابی سلمانك * فأعلم علم الیوم والامس قبله * ولکننی عن علم مافی غد عمی * بیتنده واقع اولان . قبله . لفظی کبیدر معنای بیت تحقیقا بنم علمم ماضا وما حضری احاطه ایدوب لکن منتظر ومتوقع اولان شیئك علمنده‌ن عمی القلب وبی بصیرتم یعنی یوم غد واقع اوله‌جق شیئی ادراك ایده‌مم دیمکدر امدی . امس . کلمه‌سنده‌ن صکره . قبله . لفظی حشو اولوب لکن معنایی مفسد دکلدر اکر سؤال اولنورسه که . ابصرته بعینی . و . سمعته باذنی . و . ضربته بیدی . دینلوب بومثللو ﴿ فویل لهم مما کتبت ایدیهم ﴾ قول شریفی کبی نظم جلیلده واقع اوله‌رق حشوده‌ن عد اولنمز جوابنده دیرزکه بونك امثالی انجق محتاج تأکید اولان مقامده ایراد اولنور مثلا اثرخامه‌سی اولان خطی انکار ایدن کسه‌یه . یاهذا لقد کتبته بیمینك . یعنی ای فلان اوخطی یمینکله یازدك دیرسین واما نظم جلیلده ﴿ ذلك قولهم بافواههم ﴾ قول شریفنك معناسی بوقول قول بلا دلیل وکلام بی برهان اوله‌رق ساده‌جه تلفظ وتفوه ایلدکاری برلفظدرکه اجراس ونغم بی معنی اولان الفاظ مهمله کبی معناسزدر دیمکدر زیرا معنایه دال اولان قول لفظی فم ایله مقول واثر معناسی قلبه موصول اولاندر وتأثیرات قلبیه‌ده‌ن آزاده اولان کلام بالکز مقول فم اولان لقلقهٔ لایعنی وبیمعنی اوله‌رق انکچون جناب باری ﴿ یقولون بافواههم مالیس فی قلوبهم ﴾ بیورمشدر قال رحمه الله

(المساوات نحو * ولایحیق المکر السیء الا باهله * وقوله فانك کاللیل الذی هومدرکی وان خلت ان المنتأی عنك واسع) مصنف رحمه‌الله مساوات اصل ومقیس علیه اولدیغنده‌ن ایجاز واطنابه تقدیم ایله بیوررلرکه ذکر اولنان طرق تعبیرده‌ن مساوات ﴿ ولایحیق المکر السیء الا باهله ﴾ قول شریفی کبیدر . لایحیق . لایحیط معناسنه‌در ونابغه‌نك اباقابوس ایله مکنی اولان نعمان بن منذره خطاب ایلدیکی * فانك کاللیل الذی هومدرکی * وان خلت ان المنتأی عنك واسع * قولی کبیدر . منتأی . موضع بعید معناسنه اولوب . انتأی عنه . قولی بعد مفهومنده‌در . واسع . ذوسعة وبعد معناسنه‌در شاعر مرقوم ممدوحنی حال سخط وغضب وهول وشدتنده وصف ایتمسیله لیله تشبیه ایتمشدر حاصل بیت شاعر مرقوم هرنقدر ممدوح مرقومده‌ن هرب وفرارده ابعاد ایدوب اقصای ارضه ظن ذهابده اولمش ایسه‌ده ممدوحك سعهٔ ملك وطول یدی وجمیع آفاقده‌هار نی ردایده‌جك مطیع اوامری اوله‌رق لیلده‌ن خلاص ممکن اولمدیغی کبی اندنده تخلیص کریبان قرین امکان اوله‌مدیغنی بیاندر اکر سؤال اولنورسه‌که بوایکی مثال دخی مثال صحیح مساوات اوله‌مز زیرا آیتده حذف مستثنی منه اوله‌رق . لایحیق المکر السیء احدا الا باهله . تقدیرنده اولوب بیتده دخی جواب شرط محذوف اوله‌رق . وان خلتان المنتأی واسع عنك لم اجد نجاة . تقدیرنده‌در بوصورتده ایجاز اولوب مساوات دکلدر جوابنده دیرزکه بونی اعتبار امر لفظی وقواعد نحویه‌یه رعایتده‌ن عباره اولوب اصل مرادك تأدیه‌سی بونلره غیرمتوقفدر زیرا معنای مستثنی منه کلامده‌ن وجزا مصراع اول بیتده‌ن مفهومدر حتی اکر بونلر تصریح اولنمق لازمکلسه اکر برفائده‌یه مبنی ایسه اطناب والا تطویل اولمش اولور الحاصل لفظ آیت وبیتك اصل مراده‌ن ناقص اولدیغی ممنوعدر شونکه برا وکه ان وصلیه ایله ایراد اولنان یعنی حال واقع اولان شرط جزایه محتاج اولمدیغی اکثر نحات تصریح ایتمشدر قال رحمه الله (والایجاز

ضربان ایجاز القصر وهو مالیس بحذف نحو * ولکم فی القصاص حیوة * فان معناه کثیر ولفظه یسیر ولاحذف فیه) ایجاز ایکی ضرب اولوب بریسی . ایجاز قصر . درکه مبتدا وخبر ومضاف وامثالنك حذفیله اولمیوب بلکه لفظی قلیل ومعناسی کثیر برلفظ ایله متکلم ایچون تیسر کلامده‌ن عبارتدر نته‌کیم نظم جلیلده ﴿ ولکم فی القصاص حیوة ﴾ قول شریفی قلت الفاظیله برابر معنای کثیری مفید ومحیطدر چونکه مفاد نظم مذکور انسان هرنوقت برکسه‌یی قتل ایلسه کندوسیده قتل اولنه‌جغنی بیلدیکی کبی بوکا علم قتل نفسه اقدام امتناعنه داعی اولور بوجهتله قصاص اولان قتل سببیله میان بنی آدمده وقوعبوله‌جق قتل کثیر مرتفع اولوب ارتفاع قتل انلر ایچون حیات اولمش اولور رحالبوکه نظم مذکورده کندوسیله اصل مراد تأدیه اولنان الفاظده‌ن برشیئی حذف اولنیوب ایجاز قصردر اکر نظم مذکورده فی القصاص ظرفنك متعلقی اولان فعل محذوف دکلیدر دیو سؤال اولنورسه جوابنده دیرزکه نه زمانکه ظرف مقام فعلده قائم اولوب وتأدیهٔ اصل مرادده کندوسنه عدم احتیاجدنه شی ترکی واجب اوله‌رق حتی اکر ذکر اولنسه تطویل وزائد عد اولندیسه نظم مذکورده کندوسیله اصل مراد تأدیه اولنان الفاظده‌ن برشی حذف اولنمامشدر دینلمك صحیح اولمشدر وبونده تقدیر فعل مجرد حرف جرك برفعله تعلقی لازم اولدیغی جهتیله امر لفظی‌یه رعایتده‌ن عباره‌در قال رحمه الله (وفضله علی ماکان عندهم اوجز کلام فی هذا المعنی وهو القتل انفی للقتل بقلة حروف مایناظره منه) و . ولکم فی القصاص حیوة . قول شریفنك عند العرب بومعناده اولان کلاملرك اوجزی اوله‌رق مستعمل اولان . القتل انفی للقتل . قولی اوزره فضل ورجحانی . القتل انفی للقتل . قولنده . ولکم فی القصاص حیوة . قول شریفنده‌ن ناظر ومقابل اولان . فی القصاص حیوة . لفظنك قلت حروفیله‌در زیرا ولکم لفظی . القتل انفی للقتل . معناسی اوزره زائد اولمسیله مناظره‌ده مدخلی یوقدر امدی . فی القصاص حیوة . لفظنك حروفی اکر تنوین اعتبار اولنورسه اون بر والا اون عدد اولوب و . القتل انفی للقتل . قولنك حروفی اون درتدر ومعتبر اولان حروف ملفوظه اولوب حروف مکتوبه دکلدر زیرا تعلق ایجاز عباره‌یه اولوب کتابته دکلدر قال رحمه الله (والنص علی المطلوب) ونظم مذکورك قول مزبوره دیکروجه رجحانی مطلوب اولان حیات اوزرینه نص وتصریح اولمسیله اولوب بوایسه قصاصی زیاده داعی اوله‌رق بغیر حق قتلده‌ن ازجر وامنعدر . القتل انفی للقتل . قوللری ایسه بونك خلافنده اوله‌رق مطلوب مذکورك تصریحنی مشتمل دکلدر قال رحمه الله

(ومایفیده تنکیر حیوة من التعظیم لمنعه عما کانوا علیه من قتل جماعة بواحد او النوعیة ای الحیوة الحاصلة للمقتول والقاتل بالارتداع) دخی آیت مذکوره‌نك قول مزبور اوزره وجه ثالث رجحانی . حیوة . لفظنده اولان تنکیرك افاده ایلدیکی تعظیم ایله‌در زیرا قصاص انلری برمقتوله بدل قتل جماعتله بینلرنده جریان ایدن معاملهٔ غدارانه‌ده‌ن منع ایتمشدر امدی معنی سزلك ایچون حاصلده‌ن بوجنسده یعنی قصاصده حیات عظیمه واردر دیمك اولور مراد مباشر قتل اولمیان نفوس کثیره‌نك بغیر حق قتلده‌ن خلاصیله حیاتلریدر . اوالنوعیة . قولی . التعظیم . اوزرینه معطوف اولوب یعنی یاخود رجحان آیت . حیوة . لفظنده اولان تنکیرك افاده ایلدیکی نوعیت ایله اولوب . ولکم فی القصاص نوع من الحیوة . دیمکدر ونوع من الحیوه‌ده‌ن مراد قاتلده‌ن اقتصاصه وقوع علم سببیله قتلده‌ن ارتداع وامتناع ایله باعتبار المآل مقتول یعنی قتلی قصد اولنان کسه ایله قاتلدن هربرلری ایچون حاصل اولان حیاتدر زیرا قاصد قتل قتله میل وقصد ایدوب وبوندن ایچون کندوسنك دخی قصاص اولنه‌جغنی بیلمسیله قصد مذکورده‌ن ارتداع ورجعت ایدنکده هم صاحبی قتلده‌ن وهم کندوسی قود وقصاصده‌ن سالم اوله‌جغنده‌ن قصاص نفسینك حیاتنه سبب اولوب وبو حیات قصاص ایله حاصل اوله‌رق نفس بدنه متعلق اوله‌رق احداثیله اولان حیات متعارفك غیری برنوع حیات اولمش اولور قال رحمه الله (واطراده) . مایفیده . اوزرینه

معطوفدر یعنی وجه رابع رجحان • ولکم فی القصاص حیوة • قولی مطرد اولمسیله در
زیرا مطلقا اقتصاص حیاته سببدر لکن قول مذکور بونك خلافنده اولوب زیرا • انفی للقتل •
اولان قتل علی وجه القصاص اولان قتل اولوب مطلق قتل دکلدر زیرا ظلماً قتل قتلی انفی اولمیوب
بلکه ظلماً قتل قتل قاتله باعث وبادی اولەرق قتلی ادعادر   قال رحمه الله   (وخلوه عن التکرار)
• اطراده • اوزرینه معطوف اولوب نظم مذکورك وجه خامس رجحانی وفضیلتیدر یعنی
• ولکم فی القصاص حیوة • قولنك دیکر وجه رجحانی تکراردن خلویدر قول مذکور عرب
ایسه بونك خلافنده اولوب تکرار لفظ قتلی مشتملدر وتکرار تکرار اولدیغی حیثیتدن عیوب کلامدندر
شو معناجه که تکراردن خالی اولان کلام تکراری مشتمل اولاندن افضلدر وبوندن تکرار مخل
فصاحتدر دیمك لازمکلمز   اکر سؤال اولنورسه که بو تکرارده • رد العجز علی الصدر • اولوب بو ایسه
محسناتدندر جوابنده دیرزکه بونك حسنی جهت تکراردن اولمیوب بلکه رد العجز علی الصدر
جهتندندر وبو حسن خالی عن التکرارك رجحاننه مانع دکلدر انکچون رد العجز علی الصدرده احسن
اولان لفظلردن هر برینك معنای آخره اولەرق تکراره مؤدی اولمامسیدر دیدیلر   قال رحمه الله
(واستغنائه عن تقدیر محذوف)   دخی • ولکم فی القصاص حیوة • قول شریفنك من حیث تقدیر
محذوفدن استغناسیدر لکن قول مذکور تقدیره محتاج اولوب • القتل انفی للقتل من ترکه • تقدیرندهدر
زیرا انفی لفظی صیغهٔ تفضیل اولوب مفضل منه اقتضا ایدر   قال رحمه الله   (والمطابقة)
دخی نظم مذکورك فضلی صنعت مطابقتی مشتمل اولمسیله در صنعت مطابقت کلامده قصاص
وحیات کبی شیئین متضادین بینی جمعدر   ونظم مذکور نوع غرابتی اشتمالیله ده ترجیح اولنمشدر
زیرا قصاص قتل وحیاتی تفویت اولوب حالبوکه حیاته ظرف ومکان قلنمشدر   وبرده سلاست
کلامی تنقیص ایدن اسباب خفیفهنك توالیسندن سلامتیله ترجیح اولنمشدر • اسباب خفیفه • دن
مراد قم وقل کبی احد حرفین متحرك وآخرساکن اولمسیدر قول مذکور عرب ایسه بونك
خلافندهدر زیرا قول مذکورده حرفین متحرکین مثلا صفینی جمع ایدهجك شی بالکز موضع
واحدده اولوب بوده قتل اولك لامیله الف انفیدن عبارتدر   وبرده نظم مذکورك فضلی قول
مزبور عربك بحسب الظاهر مشتمل اولدیغی تناقضدن خلویله در زیرا قول مزبورك ظاهری برشی
نفسینی نفی ایتمك معناسنی افاده ایدر لکن بو کلام محل نظر اولوب زیرا بو مفهوم غرابت محسنهدر
وبرده نظم مذکورك فضلی خبر اولان • ولکم • لفظنك مبتدا اولان • فی الحیوة • اوزرینه مبالغه
اختصاص ایچون تقدیمیلهدر لکن بونده دخی نظر واردر زیرا • فی الدار رجل • کبی مبتداء
منکر اوزرینه خبرك تقدیمی اختصاصی غیر مفیددر   قال رحمه الله   (والایجاز الحذف)
• ایجاز القصر • قولنه معطوفدر • ایجاز حذف • اجزای کلامدن برلفظك حذفیله اولان ایجازدر
یعنی ایجازك برنوعیده ایجاز حذفدر   قال رحمه الله   (والمحذوف اما جزء جملة مضاف نحو
* واسئل القریة * اوموصوف نحو • انا ابن جلا • ای رجل جلا)   وایجاز حذفده اولان محذوف
یا جزء جمله اولور جزءیله مراد کلامده ذکر اولنوب کلامه تعلق ایدرك مستقل اولمیان لفظدرکه
عمده ویافضله ومفرد وجمله اولمقدن اعمدر   و • مضاف • قولی جزدن بدل اولەرق مرفوعدر
یعنی جزء مذکورده یا مضاف اولور ﴿ واسئل القریة ﴾ قول شریفی کبی • اهل القریة •
تقدیرندهدر   ویاخود موصوف اولور عرجینك * انا ابن جلا وطلاع الثنایا * متی اضع العمامة
تعرفونی * بیتنده واقع • انا ابن جلا • قولنده اولان رجل مقدر کبی تقدیر کلام • انا ابن رجل جلا •
اولوب موصوف حذف اولنمشدر • ثنیه • عقبه یعنی طریق جبل معناسنه اولوب • طلاع فی الثنایا •
تقدیرندهدر • فلان طلاع الثنایا • قوللری • رکاب لصعاب الامور • معناسنهدر • یعرفونی • یعرفوننی
اولوب جواب شرط وقوعیچون نون اعراب حذف اولنمشدر   وضع عمامهیی برقاج وجه ایله
بیان ایتمشلر ایسهده مشهور اولان عادات اصحاب عمامه نظرا مباشرت صعاب امورایله تفسیری ذهنه

قریبدر • انا ابن جلا • قولی لازم ومتعدی اولمق اوزره • انا ابن رجل جلا امره • ویاخود • رجل
جلا الامور • تقدیرنده اولور   بعضیلر جمله اولان صفتك حذف موصوفنده موصوف ما قبلنده
• من • ویا • فی • ایله مجرور اولان کلامدن بعض اولمسنی شرط ایتمشلردر ﴿ ومنهم دون ذلك ﴾ قول
شریفی کبی • ومنهم فریق دون ذلك • تقدیرندهدر و • مافی القوم دون هذا • قولی دخی
• مافی القوم شخص دون هذا • تقدیرندهدر وبونك غیرنده خصوصیله حذفندن ظرفك غیری یی
جملهیه اضافه لازم کلدیکی صورتده حذفی نادر عد ایتمشلردر مثال مذکورده اولان • ابن • لفظی
کبی زیرا ابن ظرف اولمیوب وجمله اولان جلا یه اضافه اولنمشدر انکچون تقدیر موصوفدن
ابا ایله جلا لفظی علمدر دینلدی بو صورتده جلا لفظندن تنوینك حذفی شاعرك * نبئت اخوالی
بنی یزید * ظلماً علینا لهم فدید * شعرنده اولان • یزید • لفظی کبی حکایهٔ نسبت فعلیه ایله محکی اولدیغنه
مبنی اولوب بعض نحاتك توهمی کبی علمیت ووزن فعلدن ناشی غیر منصرف اولدیغیچون دکلدر
زیرا وزن جلا فعله مختص اولمیوب واولنده زیادهٔ فعل کبی برشیء زائد یوقدر   وبونك
تحقیقی شو وجهلهدرکه علمیته منقول اولان فعل اکر انکله ضمیر فاعل معتبر اولوب یعنی قبل النقل
فاعلی اولان ضمیر بلکده نقل اولنوب جمله یعنی فعل مع ضمیره علم قلنور ایسه فعل مذکور محکی
اولور مثلا • یزید • لفظنك • المال یزید • قولندن نقلی بویلهدر بناء علیه مرفوع اولەرق احوال ثلثهده
تغییر ایتمز واکر ضمیردن مجرد اولەرق نقلی اعتبار اولنورسه انصراف وعدم انصرافده حکمی
حکم مفرددر مثلا ذکر اولنان • یزید • لفظنك • یزید المال • قولندن نقلی اعتبار اولنسه عند النقل ضمیر
فاعلی حامل اولمامسیله احوال ثلثهده تبدل وتنوینی تحمل ایدر معنای بیت • اخبرت بان اخوالی
وهم بنو یزید لهم صیاح من جهة الظلم • یعنی دایەلریم اولان بنو یزید ایچون بزم اوزرمزه ظلم
وتعدی جهتندن صیاح اولدیغی خبر الدم دیمکدر • نبئت • قولی مفاعیل ثلثهیه متعدی اولوب
مفعول اول مقام فاعلده اولان • تا • وثانی • اخوالی • قولی اولوب • بنی یزید • اخوال ایچون عطف
بیان و • لهم فدید • مفعول ثالثیدر • علینا • ظلماً لفظنه ویاخود جور معناسنی تضمین ایله فدیده
متعلق اولوب یعنی صیحهلری انصاف ایچون اولمیوب بلکه بزم اوزرمزه ظلملرندن ایچوندر دیمك
اولور   قال رحمه الله   (او صفة نحو * وکان وراءهم ملك یأخذ کل سفینة غصبا * ای صحیحة
اونحوها بدلیل ماقبله)   ویاخود محذوف اولان جزء جمله صفت اولور نتهکیم نظم جلیلده
﴿ وکان وراءهم ملك یأخذ کل سفینة غصبا ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر تقدیری • کل
سفینة صحیحة • ویا • سالمة • ویاخود • غیر معیبة • غصبا • اولوب صحیح ویا سالم ویاخود بونلرك
معناسنی ادا ایدهجك برصفت محذوفدر وبوکا ماقبلنده اولان ﴿ فاردت ان اعیبها ﴾ قول شریفی
دلالت ایدر زیرا قول مذکور ملك مرقومك انجق سفینهٔ صحیحهیی اخذ ایدوب سفینهٔ معیبهیی
اخذ ایتمدیکنه دلیلدر   قال رحمه الله   (اوشرط کما مر اوجواب شرط اما لمجرد الاختصار
نحو * واذا قیل لهم اتقوا ما بین ایدیکم وما خلفکم لعلکم ترحمون * ای اعرضوا بدلیل ما بعده)
ویاخود محذوف اولان جزء جمله شرط اولور نتهکیم آخر باب انشاده ﴿ ام اتخذوا من دونه اولیاء
فالله هو الولی ﴾ قول شریفی • ان ارادوا ولیاً بحق فالله هو الولی • تقدیرنده اولدیغی مرور
ایتمشدر   ویاخود جواب شرط اولور و جواب شرطی حذف یا مجرد اختصار ایچون اولور
مثلا ﴿ واذا قیل لهم اتقوا ما بین ایدیکم وما خلفکم لعلکم ترحمون ﴾ قولنده ما بعدی دلالتیله
جواب شرط اولان • اعرضوا • حذف اولنمشدر زیرا ما بعدنده اولان ﴿ وما تأتیهم من آیة من آیات
ربهم الا کانوا عنها معرضین ﴾ قول شریفی جواب شرط • اعرضوا • اولدیغنه دلیلدر یعنی
قول شریف مذکورك ما بعدی آیات مأتیهدن اعراضلرینی مبین اولمسیله قول مذکوره اجابتدن
دخی اعراض وعدم اصغالرینی بیان مراد اولدیغی مستبان اولور   قال رحمه الله   (اوللدلالة علی
انه شیء لایحیط به الوصف اولتذهب نفس السامع کل مذهب ممکن)   • لمجرد الاختصار • اوزرینه

معطوفدر يعنى ياخود جواب شرطى حذف جواب شرطك كندوسنى بر وصف احاطه ايده جك
و بر لفظ ايله تعبير و تلفظى قابل اوله بيله جك شى اولمديغنه دلالت ايچوندر ويا خود جواب
شرطك حذفى نفس سامع هر بر مذهب ممكنه ذاهب اولمسيچون اولور شويله كه مقام تبشيرده
هيچ بر مطلوبى و مقام مكروهده بر مكروهى تصور ايتمز الا جواب شرط اوله جق امرك شئ
متصوردن اعظم اولديغنى تجويز ايدر لكن جواب شرطك ذكرى بونك خلافنده اولوب زيرا
عند الذكر هر نه ايسه تعين ايدرك چوق كره واقع اولوركه عند السامع اوشيئك امرى سهل
اوله رق اعظم من كل ما تصور اولمسى شويله طورسون شئ عظيم بيله اوله مز كورمزميسنكه
مولى عبدينه والله لان قمت اليك ديوب و سكوت ايلسه عبد اوزرينه وعيد مولى ايچون اويله
وهم وظنون غلبه و تزاحم ايدركه مؤاخذه دن ضرب وحبس امثالى بر نوع عذاب اوزرينه نص
و تصريح ايلسه او درجه وهم وظنون ترتب و تلازم ايتمز ومثلا شيخ متبجح اولان بعنى
كندوسنده كبرسندن ضعف ونحافت بولنسان كمسه اذا رأيتنى شابا ديوب سكوت ايلسه افكار
سامع عجبا شاب اولسه نه ايشلردى و حال شبابده نصل ايدى ديو اودرجه جولان افكار تحصل
ايدركه حال تصريحده اومرتبه جولان ايتمز قال رحمه الله (مثالهما * ولو ترى اذ وقفوا
على النار *) وعدم احاطه وصفه دلالت وياخود هر بر مذهب ممكنه ذهاب ذهن مخاطب
ايچون حذفه مثال ﴿ ولو ترى اذ وقفوا على النار ﴾ و ﴿ ولو ترى اذ الظالمون موقوفون عند
ربهم ﴾ و ﴿ ولو ترى اذ المجرمون ناكسوا رؤسهم عند ربهم ﴾ قول شريفلريدر زيرا اشبو
آيات كريمه ده جواب شرط محذوف اولوب لرأيته امرا فظيعا امثالى تقدير اولنور
و ﴿ حتى اذا جاؤها فتحت ابوابها ﴾ نظم جليلى دخى مطالبدن اوله رق بو قبيلدندر
قال رحمه الله (او غير ذلك نحو * لا يستوى منكم من انفق من قبل الفتح وقاتل *
اى ومن انفق من بعده وقاتل بدليل ما بعده) جواب الشرط اوزرينه معطوفدر يعنى ياخود
محذوف ذكر اولنان شيلرك غيرى اولور مسند اليه ومسند ومفعول وفعل كبى نته كيم بيانى ابواب
سابقه ده مرور ايتمشيدى وحال كبى مثلا البر الكر بستين دينلور منه الكر تقديرنده
اولوب منه حال اوله رق محذوفدر ومستثنى منه كبى مثلا زيد جائنى ليس الا دينلور ليس
الجائى الا زيدا تقديرنده اولوب مستثنا منه اولان الجائى حذف اولنمشدر ومضاف اليه كبى
بين ذراعى و جبهة الاسد دينلور بين ذراعى الاسد و جبهة الاسد تقديرنده اولوب
مضاف اليه اولان الاسد محذوفدر اول ايكى وثانى درت كوكبك اسميدر و يارب و ياغلام دينلور
يا ربى و يا غلامى تقديرنده اولوب مضاف اليه اولان ياء متكلم حذف اولنور وجواب
قسم كبى نته كيم ﴿ والفجر وليال عشر ﴾ نظم جليلنده واقع اولمشدر جواب قسم ما بعدنده اولان
﴿ فصب عليهم ربك سوط عذاب ﴾ دلالتيله ليعذبن اولوب حذف اولنمشدر وجواب لما
كبى نته كيم ﴿ فلما اسلما وتله للجبين وناديناه ان يا ابراهيم قد صدقت الرؤيا ﴾ آيت كريمه سنده واقع
اولمشدر وفى تفسير القاضى قدس سره ملخصا ﴿ قال يا ابت افعل ما تؤمر ﴾ اى ما تؤمر به
ولعل اسمعيل عليه السلام فهم من كلام ابيه ابراهيم عليه السلام انه رأى انه يذبحه مأمورا به وعلم
ان رؤيا الانبياء حق وان مثل ذلك لا يقدمون عليه الا بامر ولعل الامر به فى المنام ليكون مبادرتهما
الى الامتثال ادل على كمال الانقياد والاخلاص ﴿ ستجدنى ان شاء الله من الصابرين ﴾ على الذبح
او قضاء الله فلما اسلما استسلما لامر الله او سلما الذبيح نفسه وابراهيم ابنه واصلها سلم هذا لفلان
اذا خلص له فانه سلم من ان ينازع فيه وتله للجبين صرعه والقاه على شقه فوقع جبينه
على الارض فهو احد جانبى الجبهة وناديناه ان يا ابراهيم قد صدقت الرؤيا بالعزم والاتيان
بالمقدمات وجواب لما محذوف تقديره كان ما كان مما ينطق به الحال ولا يحيط به المقال من استبشارهما
وشكرهما لله على ما انعم عليهما من دفع البلاء بعد حلوله والتوفيق لما لم يوفق غيرهما لمثله واظهار فضلهما به

تميمت وقيسيت بر برينه منافيدر دينلورسه قصر افراده صالح اولمز واكر متنافى دكللر ايسه
قصر قلبه صالح اولماز تميم و قيس بر ر قبيله نك اسميدر وقصر الصفة على الموصوفده انا
كفيت مهمك قولى كبيدركه اصلى كفيت انا مهمك تقديراولنور امدى اكر بو كلام غيرايله
برابر كفايت متكلمى اعتقاد ايدن كمسه ايله اولورسه قصر افراد وانفراد غيرى معتقد اولان كمسه
ايله اولورسه قلب ومتكلم ايله غيردن احدهمانك اتصافنى اعتقاد ايدن كمسه ايله اولورسه تعيين
اولور تقديمى صحيح اولان سائر معمولات فعلده دخى بو وجهله اجرا اولنور قال رحمه الله
(وهذه الطرق الاربعة تختلف من وجوه) واشبو طرق اربعه مخاطبك صواب وخطا ايله
مشوب ومخلوط يعنى من وجه صواب ومن وجه خطا اولان حكم واحد ايله حاكم اوله رق متكلم
حكم مذكورك صوابنى اثبات وخطاسنى نفى مراد ايتمسنك وجوبنده مشتركلردر اما قصر افرادده
مخاطبك حكمى بعضيسنده صوابدركه متكلمك اثبات ايلديكى حكمدر و بعضيسنده خطادركه
متكلمك نفى ايلديكيدر واما قصر قلبده صواب اولان قصر موصوفده موصوفك على الاطلاق
احد وصفين اوزره اولمسى وقصر صفتده وصفك على الاطلاق احد موصوفين ايچون اولمسى
اولوب وخطا اولان تعيينيدر واما قصر تعيينده صواب اولان موصوفك احد وصفين وياوصفك
احد موصوفين ايچون اولمسى اولوب خطا هر برلرينك على التساوى تجويزيدر وطرق
مذكوره نك وجه مشروحده اشتراكلرندنصكره برقاچ وجهدن يكديكره مخالفلردر قال رحمه الله
(فدلالة الرابع بالفحوى والباقية بالوضع) وجوه اختلافى بيانه شروع اولوب امدى طرق قصردن
طريق رابع اولان تقديمك قصره دلالتى مفهوم كلام ايله در شو معناجه كه اكر خواص تراكيب
ولطائف واعتبارات بلغايه قوۀ مدركه سى بولنسان صاحب ذوق سليم كندوسنده تقديم اولان
كلامك مفهومنى تأمل ايلسه هر نقدر اشبو تقديم اصطلاح بلغاده دخى قصر ايچون اولديغى
معلومى اولمسه بيله انك قصرى فهم ايدر يعنى وضع وجزم عقل وساطتى اولميه رق مجرد ذوق
ايله او كلامك قصرى افاده ايتمسيله حكم ايلر واما طرق ثلثۀ باقيه بويله اولميوب بلكه قصره
دلالتلرى بحسب الوضعدر شويله كه واضع لا و بل افظلريله نفى واستثنا وانمايى قصرى مفيد
اولان معانى يه وضع ايتمش اولديغندن عقل بونلرك معانئ موضوعه لرينى ملاحظه عندنده قصر ايله
جزم ايدر قال رحمه الله (والاصل فى الاول النص على المثبت والمنفى كما مر فلا يترك الا كراهة
الاطناب كما اذا قيل زيد يعلم النحو والتصريف والعروض او زيد يعلم النحو وبكر وعمرو فتقول فيهما
زيد يعلم النحو لا غير او نحوه) طرق مذكوره وجوه اختلافندن وجه ثانى بياندر يعنى طريق
عطفده اصل اولان مثبت ايله منفى اوزرينه نص ايله ايكيسنك دخى تصريح اولنمسيدر زيرا
امثله سى مرور ايلديكى وجهله مثلا زيد كاتب لا شاعر قولنده اولان لا كلمه سنده معطوف عليه
اولان كاتب مثبت ومعطوف اولان شاعر منفى و بل كلمه سنده ما زيد كاتبا بل شاعر كبى بالعكسدر
و بو اصالتدن ناشى مثبت ايله منفيدن هر ايكيسنك نص وتصريحى ترك جائز اولميوب فقط مقام
اختصارده كراهت اطناب ايچون اولور مثلا قصر موصوفده زيد يعلم النحو والتصريف والعروض
دينلسه جوابنده زيد يعلم النحو لا غير وياخود لا ما سواه ويا لا من عداه دريسين وياخود بونلره شبيه
بر لفظ ايراد ايدرسين معناسى مضاف اليه مقدر اوله رق لا غير النحو ديمك اولوب لا التصريف
ولا العروض مقامنده قائم اولور وقصر صفتده زيد يعلم النحو وبكر وعمرو دينلسه جوابنده
زيد يعلم النحو لا غير دريسين وياخود بر وجه مشروح لا غير كلمه سى كبى بر لفظ ايراد ايدرسين
وبو صورتده معنى لا غير زيد ديمك اولوب لا بكر ولا عمرو مقامنده قائم اولور غير كلمه سندن
مضاف اليه حذف اولنوب من جهة الابهام غايات يعنى قبل وبعد لفظلرينه تشبيها ضم اوزرينه
بنا اولنمشدر ونحاتدن شيخ رضى لا غير كلمه سنده اولان لا عاطفه اولميوب نفى جنس ايچون اولديغنى
ايراد ايتمشدر بو صورتده زيد شاعر لا غير قولنك معناسى لا غير زيد شاعرا اولوب نفى واستثنا به عائد

اوله رق ما نحن فیه‌دن اولمز ومفتاحده بومثللو مقامده . لیس غیر . و . لیس الا . امثالیله تمثیل ایدوب وحالبوکه بونلر طریق عطف اولمیه‌رق بلکه طریق نفی واستثنا اولمسیله اعتراض اولنمشدر زیرا مثلا . زید یعلم النحو لیس الا . قولمزك معناسی زید یعلم النحو لیس معلومه الا النحو ویاخود لیس العالم بالنحو الا هودر وبو اعتراضدن جوابده دینلمشدرکه طریق عطفده مثبت ومنفی اوزره نصت ترکی بعضاً منفی حذف اولنوب مقامنده منفی‌یه شامل اولان برلفظ اخصر اقامه اولنمسیله اوله‌رق عطف بحاله باقی قالور . لاغیر . کبی وبعضاً عاطف ومعطوفك مجموعی حذف اولنه‌رق مقاملرینه بونلرك معناسنی مؤدی اوله‌جق برلفظ اخصر اقامه اولنمسیله اولور . لیس غیر . و . لیس الا . کبی بوتقدیرده عطف باقی قالمز بوصورتده صاحب مفتاحك قولی ثانی قبیلندن اولور امدی عطفده اصل اولان منفی ومثبتدن ایکیسی اوزرینه دخی نص اولنوب صریحاً ذکر اولنمسیدر قال رحمه الله (وفی الباقیة النص علی المثبت فقط) وطرق ثلاثهٔ باقیه‌ده یعنی نفی واستثنا وانما وتقدیم طریقلریله اولان قصرده اصل اولان یالکز مثبت اوزرینه نص اولنه‌رق منفی اوزرینه دکلدر . ما زید الا قائم . و . انما هو قائم . و . قائم هو . کبی زیرا بونلرده منفی اولان قعود اوزره نص اولمدیغی معلومدر قال رحمه الله (والنفی لایجامع الثانی لان شرط المنفی بلا ان لایکون منفیاً قبلها بغیرها) وجوه اختلافدن وجه ثالثه اشارتدر یعنی طریق نفی طریق ثانی اولان نفی واستثنا ایله اجتماع ایتمز نفیدن مراد لای عاطفه ایله اولان نفی اولوب مطلقا نفی دکلدر زیرا . ما زید الا قائم لیس هو بقاعد . کلامنده امتناع یوقدر ومصنفك مفتاحده اولدیغی کبی . والنفی . قولی محلنده . وطریق العطف . تعبیر ایتمامسی حکم . لا . یه . مخصص اولوب بل عاطفه‌ده جاری اولمدیغنه مبنیدر واشبو عدم جواز اجتماعدن ناشی مثلا . ما زید الا قائم لاقاعد . و . مایقوم الا زید لاعمرو . دینلمز وبو اجتماع بعضاً تراکیب مصنفینده موجود اولسه‌ده کلاملریله استشهاد اولنان کلام بلغاده بولنمز زیرا مفتاح ودلائل اعجازده تصریح اولندیغی اوزره لای عاطفه ایله منفینك شرطی اومنفی لای عاطفه‌دن مقدم اشبو لای عاطفه‌نك غیری برادات نفی ایله منفی اولمامسیدر شوسببه مبنیکه لای عاطفه متبوع ایچون ایجاب واثبات اولنان شیئی نفیه موضوع اولوب یوقسه برشیئی منفیده اولان نفیی اعاده‌یه موضوع دکلدر وبوشرط نفی واستثنا ایله اجتماعلری صورتده مفقوددر زیرا مثلا ما زید الا قائم دینلسه بوکلام ایله زیددن منازع فیها اولان هربر صفتی نفی ایدوب کأن . لیس زید بقاعد ولانائم ولامضطجع . دیمش والحاصل قیامه منافی اولان شیلری نفی ایتمش اولورسون امدی اکر بوکلامدنصکره لاقاعد دینلسه قبل العطف ماء نافیه ایله منفی اولان شیئی نفی ایدرسین وکذلك . مایقوم الا زید . قولکده قیامدن عمرو وبکر وغیریلرینی نفی ایتمش اوله جغکدن اکر بعده لاعمرو دینلسه حرف نفی ایله منفی اولان شیئی تکرار نفی ایلمش اولورسون بو ایسه لای عاطفه‌نك وضعندن خارجدر اکر سؤال اولنورسه‌که مصنفك . بغیرها . قولنده فائده ندر کأن مصنف لای عاطفه ایله منفینك قبل العطف دیکر لای عاطفه ایله منفی اولمسنی تجویز ایدرك قید مذکور ایله بوکا اشارت ایتمش اولمسی اکلاشیلور جوابنده دیرزکه غیر ایله مراد کلمات نفیدن اولان غیریسی دیمکدر نته‌کیم مفتاحده تصریح ایلمشدر وکلمات نفیه تخصیصدن مراد فحوای کلام ویاعلم سامع ویاعلم متکلم ویاخود . امتنع . و . ابا . و . کف . امثالی نفیه دال اولان افعال وسائر ادات نفیدن عد اولنمیان کلماتدن بریله منفی اولمقدن احترازدر زیرا بوصورتده اجتماعده امتناع اولمیوب بلکه امتناع انجق ما ولا ولم ولما کبی نفیه موضوع اولان کلماته خاصدر بوصورتده احسن اولان مصنف . بغیرها . قیدیله برابر . من کلمات النفی . قولنك دخی علاوه‌سیله تصریح مرادایلمسی ایدی واما قید مذکوردن لای عاطفهٔ اخری ایله منفی اولمقلغك جوازنی توهم . دأب الرجل الکریم ان لاتؤذی غیره . قولمزك تأملیله مرتفع وزائل اولور زیرا بوقولك مفهومی مطلقا نفسنك غیری‌یه اذا ایتمامسیدر واشبو . غیر . شخص کریم وغیر کریم اولمقدن اعمدر زیرا ضمیر شخص

رجل کریمه راجع اولوب جنس رجل کریمه راجع دکلدر کذلك . بغیرها . قولی دخی بغیر لا العاطفة التی نفی بها ذلك المنفی . مفهومنده اولوب الحاصل ضمیر لای عاطفهٔ معینه‌یه راجع اولوب غیرده جنس لای عاطفه‌نك قصور افرادی دخی داخلدر ومعلومدرکه منفینك اشبو لای عاطفهٔ معینه‌دن مقدم اشبو لای عاطفه ایله نفیی ممتنعدر زیرا لای عاطفه‌یی اتیان ایتمزدن مقدم اشبو لای عاطفه ایله برشیئی نفی ایتمك ممکن اولمیه‌جغی غیر خفیدر وبعضیلر بووهمی مذهب عد ایلیوب بغیرها قولی لای عاطفهٔ اخری ایله منفی اولمقدن احترازدر دیدیلر و . زید قائم لاقاعد لاقاعد . قوللریله تمثیل ایدوب ثانی تأکیددر دیدیلر وکذلك . جائنی الرجال لاالنساء لاهند ولازینب ولاغیرهما . قولیله تمثیل ایدوب بدل اولمسنه ذاهب اولدیلر قال رحمه الله (ویجامع الاخیرین فیقال انما انا تمیمی لاقیسی وهو یأتینی لاعمرو لان النفی فیهما غیر مصرح به کما یقال امتنع زید عن المجیء لاعمرو) ولای عاطفه ایله نفی انما وتقدیم ایله اجتماع ایدرك . انما انا تمیمی لاقیسی . و . هو یأتینی لاعمرو . دینور لکن مثال ثانی تأکیده محتمل اولمسیله . زیدا ضربت لاعمروا . امثالیله تمثیل اولنمق دها احسندر ولای عاطفه ایله نفیك اشبو انما وتقدیم ایله اجتماعی زیرا انما ایله تقدیمده اولان نفی مصرح به دکلدر لکن نفی واستثنا بونك خلافنده اولوب زیرا هرنقدر نفی واستثناده منفی مصرح به دکلسه‌ده لکن کلمهٔ نفی موجود اولدیغندن نفی مصرحدر وانما ایله تقدیم نفیده صریح اولمدقلری جهتله ایجابده صریح اولملری لازمکلور والا ارتفاع نقیضینی مستلزم اولور بوصورتده لا کلمه‌سنك اخیرین ایله مجامعتی اشبو معنای موجبی نفی ایچون اوله‌رق لا کلمه‌سنك وضعندن خروجی لازمکلمز ونفی ضمنی نفی صریح حکمنده اولمدیغنه . ما من اله الا الله . و . ما احد الا وهو یقول ذلك . قوللرینك نفی صریح اولدیغی جهتله صحتی و . انما من اله الله . و . انما احد وهو یقول ذلك . قوللرینك نفیده صریح اولمامسی حسبیله عدم صحتی دلالت ایدر زیرا من کلمه‌سی انجق نفی صریحده زیاده اولنوب ومعنای استغراق ایله احد کلمه‌سی دخی انجق نفی صریحده واقع اولوب بناء علیه اولین صحیح واخیرین غیر صحیحدر نته‌کیم . امتنع زید عن المجیء لاعمرو . دینلور زیرا امتنع لفظی هرنقدر مجیئك زیددن نفیه دلالت ایدرسه‌ده لکن صریحا دال اولمیوب بلکه ضمنیدر ومعنای صریحی زید ایچون مجیئدن امتناعی ایجاب اولوب لاعمروده‌کی لا ثابتدن اول ایچون ایجاب اولنان اشبو امتناع مجیئی نفی ایدر لکن . ما جاء زید لاعمرو . بونك خلافنده اوله‌رق نفی مجیء زیدده صریح اولمسیله لاعمروده‌کی لانفیی نفی اولور نفی نفی ایسه ایجاب اوله‌رق لا کلمه‌سی وضعندن خروج ایدر امدی . امتنع زید عن المجیء لاعمرو . قولنه تشبیه نفی ضمنی نفی صریح حکمنده اولمدیغی جهتدن اولوب یوخسه . انما انا تمیمی لاقیسی . قولنده اولدیغی کبی لای عاطفه ایله منفی قبل العطف نفی ضمنی ایله منفی اولمسی جهتدن دکلدر زیرا . امتنع زید عن المجیء . قولمزده نه ضمنا ونه صریحا نفی عمروه برکونه دلالت اولمدیغی ظاهردر وبوتحقیق ایله . امتنع زید عن المجیء لاعمرو . قولی مثال سابق ایچون نظیر اولمقلغه توجهله صالح اولور که بوقولده لا ایله منفی مثل سابق کبی قبل العطف منفی دکلدر دیو اعتراضه محل اوله‌مز وقومك عدم صحت مجامعتی نفی صریحه تخصیصلری ظاهرا . ابا زید الا القیام لاالقعود . و . قرأت الا یوم الجمعة لاسائر الایام . قوللرینك جوازنی اقتضا ایدر زیرا بونلرده لا ایله منفی اولان قعود ایله قرائت قبل العطف کلمات نفیدن برشی ایله منفی دکلدر حالبوکه بوکلاملر جائز اولمدیغی معلومدر مکر جوابنده دینیله‌که استثنایی تصریح مستثنی منه‌ده اولان نفی ضمنینك حکم مصرح بهده اولدیغی مشعردر بوصورتده معنی . لم یرد زید الا القیام . و . ماترکت القرائة الا یوم الجمعة . دیمك اوله‌رق بناء علیه لا ایله مجامعتلری ممتنع اولور قال رحمه الله (قال السکاکی شرط مجامعته للثالث ان لایکون الوصف مختصا بالموصوف نحو ﴿ انما یستجیب الذین یسمعون ﴾) سکاکی رحمه الله لای عاطفه ایله نفیك انما ایله مجامعتنده وصف فی نفسه موصوفه مختص اولمامسنی شرط ایلمشدر زیرا

عنـد الاختصاص لای عاطفه ایله افادهٔ قصرده فائده بولنمز ﴿ انما یستجیب الذین یسمعون ﴾ کبی
زیرا بو کلامك بعدنده . لا الذین لایسمعون . دینلمك جائز اولمز چونکه استجابت انجق استماع وتعقل
ایدن کیمسه یه خاص اولوب برشیئی ایشیدوب تعقل ایتمدکجه اجابت متصور اولمدیغی جمیع
ذوی العقول عندنده معلومدر لکن . انما یقوم زید لاعمرو . بویله اولیوب زیرا قیامك هرنقدر
صحت حصر ایچون بحسب المقام زیده اختصاصی اولسه ده لکن فی نفسه اختصاصی اولمدیغی
ظاهردر   اشبو نظم جلیلده نبی علیه السلام ایمان کفاره فرط حرص نبویلر ندنناشی ایشتمیان
کیمسه دن استجابه یی اعتقاد ایدن کیمسه منزله سنه تنزیل بیورلمشدر   قال رحمه الله   (وقال

عبد القاهر لایحسن فی المختص کما یحسن فی غیره وهذا اقرب)   وشیخ عبد القاهر دیمشدرکه
مجامعتك وصف غیر مختصده اولان حسنی وصف مختصده موجود دکلدر   الحاصل لا ایله انمانك
اجتماعنده وصف مختص اولمامسنك مشروطیتی عند السکاکی وجوباً وعند الشیخ استحساناًدر
وقول سکاکیدن کلام شیخ صوابه اقربدر زیرا زیادهٔ تحقیق وتأکید قصدی عندنده مجامعت
مذکوره نك صورت اختصاصده امتناعنه دلیل یوقدر   واشبو عدم اختصاص وصفك تقدیم ایله
مجامعت لا صورتنده نه وجوباً ونه استحساناً شرط اولدیغی ذکر ایتمملری تقدیمك قصره دلالتی
انما کلمه سندن اضعف اولمسنه مبنی اولمق کرکدر زیرا ذکری مرور ایتدیکی اوزره تقدیمك
قصره دلالتی فحوی ایله اولوب فهم صاحب ذوقه مخصوص اولمسیله دلالتی خفیه در   بو کلامدن
صکره شیخ ذکر ایتمشدرکه کندوسنده نفی اثبات ایدن شیده بعضاً نفی . انما . اوزره تقدم ایدرك
. ماجائنی زید وانما جائنی عمرو . دینلور وبعضاً نفی . انما . دن تأخر ایدر . انما جائنی زید لاعمرو .
قولیله ﴿ انما انت مذکر لست علیهم بمصیطر ﴾ نظم جلیلی کبی لکن اشبو کلام شیخ مورد
بحثدر زیرا کلام مطلق نفیده اولیوب بلکه لای عاطفه ایله اولان نفیده در واکر کلام مطلق
نفیده اولهرق لای عاطفه ایله اولان نفیده اولسیدی . ماجائنی الا زید لم یجیٔ عمرو . و . مازید
الا قائم لیس هو بقاعد . ونظم جلیلده ﴿ وما انت بمسمع من فی القبور ان انت الا نذیر ﴾ قوللرینك
امتناعنه دلیل یوقدر   قال رحمه الله   (واصل الثانی ان یکون ما استعمل له مما یجهله المخاطب
وینکره بخلاف الثالث)   ثانیدن مراد نفی واستثنا اولوب یعنی طرق مذکوره بیننده اولان
وجوه اختلافدن وجه رابع طریق نفی واستثناده اصل اولان نفی واستثنا کندوسیچون مستعمل
اولان حکم مخاطبك مجهولی اولوب وانکار ایلدیکی احکامدن اولمسیدر   وانما بونك خلافنده
اولوب انما کلمه سنده اصل اولان انما کلمه سنك کندوسنده استعمال اولندیغی حکم مخاطبك معلومی
اولهرق وانکار ایتمدیکی موادن اولمسیدر   اشته مصنفك ایضاحده اولان کلامی بو وجهله
اولوب وبو کلامی دلائل اعجازدن نقل ایلمشدر ودلائل اعجازده اولان کلام شیخ شو مفهومده درکه
انما کلمه سنك موضعی مخاطبك مجهول ومنکری اولمیان ویاخود معلوم وغیر منکر منزله سنه
تنزیل قلنمش اولان برخبر ایچون اتیان اولنمسیدر   وما ایله الانك موضعی مخاطبك منکری اولان
ویاخود بوحکمده بولنان خبر ایچون اولمسیدر   لکن شیخك انماده اولان قول مذکورنده اشکال
اولوب زیرا حکم مخاطبك معلومی اولهرق وخطا ایله مشوب اولمدیغی کبی قصر صحیح اولمز زیرا
تفصیلی مرور ایلدیکی اوزره قصرده ازالهٔ خطا ملتزمدر وبلکه بوصورتده کلام یالکز لازم حکم
اولان علم متکلمی افاده دن بشقه برشیئی مفید اولمز   وبو اشکالی دفع ایچون شارح تفتازانی تحریر
مراد شیخ ایله جواب ویرمشدرکه کأن مراد شیخ انما کلمه سی مخاطبك مجهول ومنکری اولمامق شاننده
اولوب حتی که عدم اصراری جهتیله ادنا تنبیه ایله انکاری زائل اوله جق خبر ایچون ایراد اولنور دیمکدر
ومراد شیخ بو وجهله اولدیغی حالده مفتاحده اولان کلامه توافق ایدر زیرا مفتاحده طریق انمایه
مخاطبله بر مقامده سلوك اولنورکه حکمده اولان خطاسی اوزره مصر اولمیوب ویاخود اصرار
ایتمامسی مخاطب اوزرینه واجب اوله دیو بیان ایلمشدر بوصورتده شیخك معلوم وغیر منکر منزله سنه

امر مذکورك مقضی ومثبوت اولهرق وحی بیورلدیغی مبین و . دابر قوم . قومك آخری اولهرق
. مصبحین . حال اولوب . حال دخولهم فی الصبح . معناسنه در مراد مرة هلاکلریله انقطاع نسللریدر
ویننده نظم جلیلده ﴿ واذ یرفع ابراهیم القواعد من البیت ﴾ قول شریفنده دخی لاجل التعظیم
بعد الابهام . من البیت . قول شریفیله ایضاح اولنهرق اضافه ایله . قواعد البیت . بیورلمشدر
قال رحمه الله   (ومنه باب نعم علی احد القولین اذا ارید الاختصار کنعم زید)   واحد قولین
اوزره یعنی مخصوصك مبتدای محذوفك خبر اولمسنی اختیار ایدنلره کوره . باب نعم . ایضاح
بعد الابهام ایچون اطنابدندر زیرا اکر اختصار مراد اولنوبده . نعم زید . دینلسه زیدی مدح
غرضی حاصل اولور بوجهتله . نعم الرجل زید . یاخود . نعم رجلا زید . دینلدیکی کبی اولا فاعل
ابهام اولنهرق ثانیاً تفسیر اولنمسیله اطناب اولور   مصنفك . اذا ارید الاختصار . قولی اختصار
بعضاً اطنابه مقابل اولهرق ایجاز ومساواته عام اولان شیئه اطلاق اولندیغی مشعر وبو اشعار
اصطلاح سکاکی یه موافقدر   قال رحمه الله   (ووجه حسنه سوی ماذکر ابراز الکلام
فی معرض الاعتدال وایهام الجمع بین المتنافیین)   ونعم بابنك اشبو ذکر اولنان ایضاح بعد الابهامك
غیری اولهرق وجه حسنی من وجه اطنابه نظرله . نعم زید . دینلیوب ومن وجه ایجازه نظر
اولنهرق صدر استیناف اولان مبتدا حذف اولنمسیله بو جهتدن کلامی معرض اعتدالده ابراز
ایله بر ابر متنافیین اولان اطناب وایجاز ویاخود اجمال وتفصیل بینلرنك جمعی ایهامدر متنافیین بینی
جمع ایسه امور غریبهٔ مستطرفه دن اولهرق نفس برکلامده بو جمعی بولدیغی کبی مظهر تأثر وانفعال
عجیب اوله جغی شك وشبهه دن عاریدر   مصنف رحمه الله . ایهام الجمع . دیو ایهام ایله تعبیر ایلمسی
زیرا حقیقة جمع متنافیین جهت واحده دن زمان واحده ده شیٔ واحد اوزرینه اجتماعلری ممتنع اولان
وصفینك برذات اوزرینه صادق اولمسیدر بو ایسه محالدر   قال رحمه الله   (ومنه التوشیع
وهو ان یؤتی فی عجز الکلام بمثنی مفسر باسمین ثانیهما معطوف علی الاول نحو یشیب ابن آدم ویشب
فیه خصلتان الحرص وطول الامل)   وتوشیع اطلاق اولنان اسلوب دخی ایضاح بعد الابهامدندر
. توشیع . آخر کلامده ایکی اسم ایله مفسر برصیغهٔ مثنی اتیان اولنهرق اسمیندن ثانی اول اوزرینه
معطوف اولمسیدر . یشیب ابن آدم ویشب فیه خصلتان الحرص وطول الامل . کبی واکر اختصار
مراد اولنسه . ویشب فیه الحرص وطول الامل . دینلور لکن اولا . خصلتان . صیغهٔ مثنی سیله ابهام
اولنوب بعده حرص وطول امل ایله ایضاح اولنمشدر   وبو کلامه توشیع تسمیه سی زیرا توشیع
. لف القطن المندوف . یعنی آتلمش پموغی دورمك معناسنه در وکأن معنای واحدده ابتداده مثنی
ایله تعبیر وبعده اسمین ایله تفسیر بعد الندف قطنی لف منزله سنده قلنمشدر وهر نقدر کلام شارح
بو مفادده ایسه ده لکن اسلوب مذکور بعد اللف نشر اولمسیله وجه مناسبت مجرد لف ونشرله
وجودی اولمش اولور   قال رحمه الله   (واما بذکر الخاص بعد العام وذلك للتنبیه علی فضله
حتی کأنه لیس من جنسه تنزیلا للتغایر فی الوصف منزلة التغایر فی الذات نحو * حافظوا علی الصلوات
والصلوة الوسطی *)   . اما بالایضاح بعد الابهام . اوزرینه معطوفدر یعنی یاخود اطناب
بعد ذکر العام ذکر خاص ایله اولور   وذکر خاص بعد العامدن مرادی علی سبیل العطف ذکر
اولوب وصف ویا ابدال ایله ذکر دکلدر بوجهتله . واما بعطف الخاص علی العام . تعبیری قول
مصنفدن اوضحدر   وبعد العام خاصك ذکری وصفده تغایری ذاتده تغایر منزله سنه تنزیل ایله
کأن خاص جنس عامدن اولمامق درجه سنده خاصك مزیتنه تنبیه ایچوندر شویله که کأن خاص
مذکور کندوسنده خاص اولان اوصاف شریفه سببیله سائر افراد عامدن ممتاز اولهرق عامه
مغایر ومباین ولفظ عام کندوسنه غیر شامل وحکمی عامدن معلوم اولمیوب بلکه تنصیص
وتصریحه محتاج برشیٔ آخر کبی قلنمش دیمك اولور   بوده بعضاً مفردده اولور مثلا ﴿ حافظوا
علی الصلوات والصلوة الوسطی ﴾ قول شریفنده عام اولان لفظ صلوات ذکرندن صکره خاص اولان

صلات وسطی تنبیه فضل ومزیتیچون تکرار ذکر اولنمشدر وسطیدن مراد وسطی من الصلواة ویاخود صلوة فضلی یعنی فضلی زیاده معناسنه اولوب افضله اوسط تعبیرلرندن مأخوذدر وصلات وسطی علی قول الاکثرین صلات عصردر ونظم جلیلده ﴿من کان عدوا لله وملئکته ورسله وجبریل ومیکال﴾ قول شریفی دخی اشبو مفردده ذکر الخاص بعد العام قبیلندندر زیرا بعد الملئکه جبریل ومیکائیل علیهما السلام بالخاصه ذکر اولنمشلردر وذکر خاص بعد العام بعضاً کلامده اولور نته کیم ﴿ولتکن منکم امة یدعون الی الخیر ویأمرون بالمعروف وینهون عن المنکر﴾ قول شریفنده واقع اولوب دعا الی الخیرده امر بالمعروف ونهی عن المنکر داخل اولدیغی حالده بونلرك اعظم ارکان دین واشرف مباحث مسلمیندن اولوب حتی جناب باری بو امت مرحومه‌نك امم سالفه اوزره مزیت وفضیلتنی ﴿کنتم خیر امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنکر﴾ نظم جلیلنده اشبو امر بالمعروف ونهی عن المنکرله تعلیل بیورمش اولمسیله بو مزایای فضل اتمامیه تنبیهاً تخصیص بالذکر بیورلمشدر و ﴿واصبروا وصابروا﴾ قول شریفی دخی بو قبیلدندر زیرا مصابره صبردن برنوع اولوب بعد الصبر العام خاصة ذکری مصابره‌نك شدت وصعوبتیچوندر ٭ مصابره مقابلۀ عدووده صبر ایله تفسیر اولنمشدر وبعض حواشیده ناس اوزره صبر ایله غلبه معناسی ویرلمشدر

قال رحمه الله (واما بالتکریر لنکتة کتأکید الانذار فی * کلا سوف تعلمون ثم کلا سوف تعلمون * وفی ثم دلالة علی ان الانذار الثانی ابلغ) ویاخود اطناب لنکتة تکریر ایله اولور لنکتة قولیله تقییدی نکته‌دن تجردی حینده تطویل اوله‌رق اطناب اولمدیغنه مبنیدر ولنکتة تکریر ﴿کلا سوف تعلمون ثم کلا سوف تعلمون﴾ نظم جلیلنده اولان تأکید انذار کبیدر شویله‌که ٭ کلا ٭ لفظی مخاطبینی ردع ومنع ونفسنه عین رحم وشفقتله نظر ایدن شخصه کوره جمیع هم ومعظم سعی عاقبتی حسرت ووبال اولان دنیای سریع الزوال اولوبده دینته سعی واهتمام ایلامسی لایق اولمدیغنه تنبیهدر و ٭ سوف تعلمون ٭ خوف وخشیت ایدرك سنهٔ غفلتدن متیقظ ومتنبه اولمریچون انذار اوله‌رق مفهوم شریفی قریباً قدام‌کزده اولان هول لقاء اللهی معاینه ایتدیککزده بولندیغکز احول خیبتآلده اولان خطا معلومکز اولور دیمکدر و ٭ ثم کلا سوف تعلمون ٭ قولیله تکریرده ردع وانذاری تأکید واردر و ٭ ثم ٭ لفظیله اتیانده انذار ثانی اولدن ابلغ واشد اولدیغنه دلالت واردر نته‌کیم شخص منصوح ایچون ٭ اقول لك ثم اقول لك لا تفعل ٭ دیرسین وثم‌نك بو معنایه دلالتی زیرا اصل ثم تراخیٔ زمانه دلالت اوزره اولوب لکن بعضاً مجرد درجات ارتقاده ترقی وتدرج ایچون دخی اتیان اولنه‌رق درجات مذکوره بیننده بعد وتراخی وزمانده ثانی بعد الاول اولدیغی اعتبار اولنمز بوده اول بالفظه تکرار ایتدیکی وقتده اولور ٭ والله ثم والله ٭ کبی نظم جلیلده ﴿وما ادریك ما یوم الدین ثم ما ادریك ما یوم الدین﴾ واقع اولمشدر ونکت تکریردن بریسی متکلمدن اتهامی نفی ایده‌جك شی اوزرینه زیادهٔ تنبیه ایله برابر مخاطب کلامی اصغا وقبول ایدرك کالیله تلقی ایتمك اوزره سنهٔ غفلتدن ایقاظدر نته‌کیم ﴿وقال الذی امن یاقوم اتبعون اهدکم سبیل الرشاد یاقوم انما هذه الحیوة الدنیا متاع﴾ قول شریفنده اولان تکرار بو قبیلدندر شویله‌که جناب کلیم الله ذات رسالتپناهیلری هادیٔ سبیل رشاد اولوب فرعون ایله قومنك بولندقلری طریق شقا اعتیاد مسلك غی وعناد اولدیغنی ایراد ایله تبلیغ بیوردقلری اوامر ونواهی یه انقیاد وطاعته قومنی دعوت وحیات دنیا سرعت زوالدناشی تمتع یسیر اوله‌رق عالم آخرت بر مقتضای خاود دار قرار ایدوکنی وعظ ونصیحتده یاقومی تعبیرنی اختیار ایله کأن امر بالاتباعدن نفس نبویلریچون کسب ریاست وحکومت داعیه‌سی ظن واتهامی نفی ایچون انلره ندا ومخاطبه ونفسلرینه اضافه وبیان اختصاص ایله کندی قوم وعشیرتلری اولوب سروری سرورلری والم وکدرلری کدری اوله‌رق خالصاً طریق ارشاده دلالتله ناصح امین ومآللرندن متألم وحزین بولندقلرینی تبیین ایدرك تهمت مذکوره‌دن تبری یه تنبیه وتبلیغات موجب النجاتلرینی اصغا وتلقی ایچون ایقاظ وبعده

لفظ مذکورك تکراریله تنبیه وایقاظی زیاده وحد کماله ایصال بیورمشلردر وتکرار نکته‌لرندن بریسی دخی زیادهٔ توجع وتحسردر نته‌کیم شاعرك * فیاقبر معن انت اول حفرة * من الارض خطت للسماحة مضجعا * فیا قبر معن کیف واریت جوده * وقد کان منه البر والبحر مترعا * قولنده وفات معندن اظهار مزید تحسر وتألم ایچون ٭ یاقبر معن ٭ تکرار اولنمشدر ٭ خطت ٭ شقت معناسنه‌در ٭ واریت ٭ سترت و ٭ مترعا ٭ مملوا دیمکدر ونکت تکریردن بریسی دخی بسبب طول الکلام ذکری کسب بعدیت ایدن شیئی تذکیردر وبونوعدن اولان تکریر بعضاً عطف واثنالی رابطدن مجرد اولور نته‌کیم ﴿ثم ان ربك للذین هاجروا من بعد مافتنوا ثم جاهدوا وصبروا ان ربك من بعدها لغفور رحیم﴾ نظم جلیلنده ٭ ان ربك ٭ قولی لاجل التذکیر بلا رابط تکریر ایدلمشدر وجناب حسان رضی الله عنهك * لقد علم الحی الیمانون انی * اذا قلت اما بعد انی خطیبها ٭ قولنده دخی ٭ انی ٭ لفظی بلاعاطف تکریر اولنمشدر حضرت حسان افصح شعرادن اولوب برکون حضور معاویه‌یه داخل اوله‌رق اولحینده مجلس معاویه‌ده موجود بولنان شعرا کعب حسانه نسبتله قصور رتبه‌لرینی معترف بولندقلرندن عند طلوع الشمس غیبوبت نجومه مثیل اوله‌رق جمله متفرق ومنصرف اولمریله معرض مفاخرتده اشبو بیتی نظم وترتیب بیورمشلردر ٭ حی ٭ قبیله معناسنه اولوب ٭ یمن ٭ بلدهٔ معلومه اولوب نسبتده ٭ هو یمنی ویمانی ویمان ٭ ونسبت جمعده ٭ قوم یمانیة ویمانون ٭ دینلورکه اصلی ٭ یمانیون ٭ اولوب جمع یماندر یمانك اصلی یمنی اوله‌رق احد یائنك حذفیله عوضنده الف متوسط اتیان ایدلمشدر وبعضاً تکریر مذکور مع رابط اولور نته‌کیم ﴿لاتحسبن الذین یفرحون بما أتوا ویحبون ان یحمدوا بما لم یفعلوا فلا تحسبنهم بمفازة من العذاب﴾ قول شریفنده ٭ لاتحسبن الذین یفرحون ٭ قولنك مفعول ثانی اولان ٭ بمفازة ٭ لفظندن بعدی جهتله ٭ فلا تحسبنهم ٭ قولیله مع الرابط تکرار اولنمشدر

قال رحمه الله (واما بالایغال فقیل هو ختم البیت بما یفید نکتة یتم المعنی بدونها کزیادة المبالغة فی قولها ٭ وان صخرا لتأتم الهداة به ٭ کأنه علم فی رأسه نار ٭ وتحقیق التشبیه فی قوله ٭ کأن عیون الوحش حول خبائنا ٭ وارحلنا الجزع الذی لم یثقب) ویاخود اطناب ٭ ایغال ٭ ایله اولور ٭ اوغل فی البلاد ٭ قولی ٭ ابعد فیها ٭ معناسنه‌در واشبو ایغالی تفسیرده علمای فن اختلاف ایدوب بعضیلر عندنده ٭ ایغال ٭ برنکته ومعنای لطیف افاده ایده‌جك شی ایله بیتی ختمدرکه اونکته بولنمدیغی صورتده دخی معنی تام اوله مثلا خنسانك برادی صخرك مرثیه‌سنده نظم ایلدیکی * وان صخرا لتأتم الهداة به * کأنه علم فی رأسه نار * قولنده اولان زیادهٔ مبالغه کبی ٭ تأتم ٭ تقتدی معناسنه‌در ٭ علم ٭ جبل مرتفعدر مفهوم بیت تحقیقا برادرم صخر اویله رهبر طریق مستقیم ایدیکه هادیلر یعنی مفاخر ومکارمه موصل اولان طریق مستقیمی اتخاذ ایدنلر ایچون مقتدا وکأن صخر هدایتله اعرف واشهر اولوب لیل مظلمده اوزرنده نار موقده اولان جبل مرتفعه نظیر ایدی دیمکدر امدی خنسانك ٭ کأنه علم ٭ قولی مقصوده وافیدر زیرا مقصود صخری معروف بالهدایه اولان شیئه تشبیه اولوب بو ایسه جبل مرتفعه تشبیه ایله حاصلدر لکن مبالغه‌یی زیاده وایغال ایچون ٭ فی رأسه نار ٭ قولنی اتیان ایلمشدر مصنفك ٭ وتحقیق التشبیه ٭ قولی ٭ کزیادة المبالغة ٭ قولنده اولان زیاده‌یه معطوفدر یعنی افاده اولنه‌جق نکته‌نك برنوعی امرئ القیسك * کأن عیون الوحش حول خبائنا * وارحلنا الجزع الذی لم یثقب * قولنده اولان تحقیق تشبیه کبیدر مفهوم بیت کأن بزم خیام ورحللر اطرافنده اولان وحشیلرك کوزلری ثقب اولنمامش خرز یمانی یه شبیهدر یعنی دلنمامش کوز بونجغی کبیدر دیمك اولور ٭ جزع ٭ فتح ایله خرز یمانیدرکه کندوسنده بیاض وسیاه اولور شاعر عیون وحشی جزعه تشبیه ایدوب لکن ایغال وتحقیق تشبیه ایچون ٭ لم یثقب ٭ قولنی اتیان ایتمشدر زیرا جزع مثقوب اولمدیغی صورتده عیونه زیاده شبیهدر اصمعیدن مرویدرکه عیون ظبی وبقره وقت حیاتلرنده کاملا سیاه اولوب اولدکلری وقت بیاضی ظهور ایدرمش وشاعر مرقوم عیون وحشی بعد الامانه کندوسنده بیاض وسواد اولان جزعه تشبیه ایلمشدر ومراد کثرت صید اولوب یعنی اکل

ايقدكارى صيدلردن عندلرنده عيون كثيره اجتماعنى بياندر شرح ديوان امرئ القيسده بو وجهله بيان اولنمشدر و بونكله بعضيلرينك مراد شاعر مفاوز وصحراده مسايرهلرى كثير اولوب حتا كه وحوش رحال واخبيهلرينه الفت ايتمش اولديغنى بياندر ديو قوللرنده اولان بطلاننى تبيين ايتمشدر زيرا ذكر اولنديغى اوزره حال حيانده عيون ظبا سواد اولمسيله خرز يمانى يه تشبيه اولنه من ونكتهٔ ايغالك ديكر نوعى سقطك * فسقيا بكاس من فم مثل خاتم * من الدر لم يهمم بتقبيله خال * بيتنده اولان دفع توهم غير مقصود كبيدر زيرا شاعر فم محبوبى ايچوندن مصنوع خاتمه تشبيه اولان كاس ضيقه تشبيه ايدوب واكثر حضار مجلس كاسهدن كرع وتناول ايتديكله كاس كاسهٔ مذكورى تقبيل ايتملرى وهمه متبادر اولديغندن بو توهمى ازاله ودفع ايچون كاس مذكورى سائر افراد ناسدن قطع نظر ملك متكبر عظيم الشان دخى تقبيلنى هم وقصد ايتديكنى وصف ايلمشدر . فسقيا . فسقى الله سقيا تقديرنده اوله رق دعادر . خال . كبر معناسنهدر رجل ذو خال ديور ذو كبر ديمكدر متكبر اوزرينه اطلاقى . رجل عدل . كبى مبالغهدر . لم يهمم . لم يقصد معناسنهدر

وايغال بو تفسيره كوره شعره مختص اولور قال رحمه الله (وقيل لا يختص بالشعر ومثل بقوله تعالى * اتبعوا من لا يسئلكم اجرا وهم مهتدون *) وبعضيلر ايغال شعره خاص اولميوب بلكه كلامى بر نكته يه منتهى اولان شى ايله ختمدر كه بدونها معنى تام اوله ديو تفسير ايتديلر و بونك ايچون شعرك غيريدن ﴿ ياقوم اتبعوا المرسلين اتبعوا من لا يسئلكم الايه ﴾ قول شريفيله مثال ايراد ايلديلر زيرا نظم مذكورده . وهم مهتدون . قولى بدونه معنى تمام اولان شيدر زيرا رسول لا محاله مهتديدر لكن قول مذكورده اتباع رسله زياده حث وترغيب واردر يعنى رسل كرام ايله دنيا كزدن برخسار كورمز وصحت دينكزله رابح اولورسكز و بو جهتله سزلر ايچون خير دنيا وآخرت متضمن اولور ديمكدر قال رحمه الله (واما بالتذييل وهو تعقيب الجملة بجملة تشتمل على معناها للتوكيد) وياخود اطناب تذييل ايله اولور . تذييل . بر جملهيى معناسنى مشتمل اولان ديكر جمله ايله لاجل التوكيد تعقيبدر . تشتمل . ضميرى جملهٔ ثانيه يه و . معناها . ضميرى اولى يه راجعدر . للتوكيد . قولى علت تعقيبدر اهدى تذييل ختم كلام وغيريده بولنديغى جهتله ايغالدن اعمدر . وايغال بعضا بغير الجمله و بغير التوكيد اولمسى جهتيله تذييلدن اخصدر قال رحمه الله

(وهو ضربان ضرب لم يخرج مخرج المثل نحو قوله تعالى * ذلك جزيناهم بما كفروا وهل نجازى الا الكفور * على وجه . وضرب اخرج مخرج المثل نحو * وقل جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا *) تذييل ايكى ضرب اوزره اولوب بر ضربى مخرج مثله اخراج اولنمامشدر كه افادهٔ مراده ماقبلنه متوقف اوله رق مستقل بالافاده اولمز بوده ﴿ ذلك جزيناهم بما كفروا وهل نجازى الا الكفور ﴾ قول شريفى كبيدر كه على وجه معنى . هل نجازى ذلك الجزاء المخصوص الا الكفور . يعنى ارسال سيل عرم ايله اهل سبانك مشاهد اولدقلرى قهر ومجازات انلرك كفران نعمت پروردكار وياخود انبياء عظامى كفر وانكارلرى سببيله اولوب اشبو سيل عرم امثالى جزاء مخصوص ايله انجق كفران نعمت وياخود كفر وعنادده مبالغه ايليانلر مجازات اولنور ديمكدر بو وجهه كوره . وهل نجازى الا الكفور . قولى ماقبلى اولان . ذلك جزيناهم بما كفروا . يه متعلق اوله رق مستقل بالافاده اوليوب مخرج مثلده اخراج اولنمش اولمز ومصنفك على وجه قوليله تقييدى وجه آخردن احتراز اولوب بوده صاحب كشافك بيان ايلديكى وجهدر شويله كه جزا هر بر مكافاته عام اولوب بعضا معاقبهده و بعضا اعطا واثابهده مستعمل اولديغى جهتله نه زمانكه . جزيناهم بما كفروا . قولنده معاقبهده استعمال ايله . عاقبناهم بكفرهم . معناسنه اولديسه . وهل نجازى الا الكفور . قولى . وهل نعاقب الا الكفور . معناسنه اوله رق بو صورتده افادهٔ مرادده استقلالى جهتيله ضرب ثانيدن اولمش اولور . قال فى تفسير القاضى ملخصا ومفسرا . لقد كان لسباء . لا ولاد سباء بن يشجب بن قحطان او الحى . فى مساكنهم . فى مواضع سكناهم

وهى باليمن يقال له مارب آية علامة دالة على وجود الصانع المختار وانه قادر على مايشاء من الامور العجيبة مجاز للمحسن والمسئ ﴿ جنتان ﴾ والمراد جماعتان من البساتين ﴿ عن يمين وشمال ﴾ جماعة عن يمين بلدهم وجماعة عن شماله او بستانا كل رجل منهم عن يمين مسكنه وعن شماله ﴿ كلوا من رزق ربكم واشكروا له ﴾ حكاية لما قال لهم نبيهم اولسان الحال ﴿ بلدة طيبة ورب غفور ﴾ استيناف للدلالة على موجب الشكر اى هذه البلدة التى فيها رزقكم بلدة طيبة وربكم الذى رزقكم وطلب شكركم رب غفور فرطات من يشكره قيل كانت اخصب البلاد واطيبها لم يكن فيها عاهة ولا هامة فاعرضوا عن الشكر ﴿ فارسلنا عليهم سيل العرم ﴾ سيل الامر العرم اى الصعب او المطر الشديد او الجرذ وهو ضرب من الفارة وبالتركى كوسده بك واضافة السيل الى العرم على هذا لانه نقب عليهم سكرا اى سدا فى مجرى السيل ضربت لهم بلقيس فحقنت اى منعت به ماء الشجر وهو ساحل البحر بين عمان وعدن وتركت فيه ثقبا على مقدار مايحتاجون اليه او المراد بالعرم المسناة التى عقدت سكرا وهى ماينبى للسيل لبرد الماء وقيل اسم واد جاء السيل من قبله وكان ذلك اى ارسال السيل بين عيسى ومحمد عليهما السلام ﴿ وبدلناهم بجنتيهم جنتين ذواتى اكل خمط ﴾ مر بشيع اى كريه الطعم يأخذ بالحلق ﴿ واثل وشئ من سدر قليل ﴾ معطوفان على اكل لا على خمط فان الاثل هو الطرفاء ولا ثمر له ووصف السدر بالقلة فان جناه اى ثمره وهو النبق مما يطيب اكله ﴿ ذلك جزيناهم بما كفروا ﴾ بكفرانهم النعمة او بكفرهم بالرسل اذروى انه بعث اليهم ثلثة عشر نبيا فكذبوهم ﴿ وهل نجازى الا الكفور ﴾ وهل يجازى بمثل مافعلنا بهم الا البالغ فى الكفران او الكفر وقرأ حمزة والكسائى ويعقوب وحفص نجازى بالنون والكفور بالنصب وفى الهامش قوله تعالى وهل يجازى الاستفهام للانكار ولذلك جاء بعده الاستثناء والمجازاة مقيدة بكونها سوأ بدليل ماقبلها فالجملة تذييل لم يخرج مخرج المثل وهو الذى لم يستقل بالافادة . وتذييلدن ضرب ثانى مخرج مثلده اخراج اولناندر بوده جملهٔ ثانيه استقلال وكثرت وشيوع استعمالده مثل مجراسنه جارى وماقبلندن منفصل وعارى اوله رق كندو سيچون حكم كلى اولمسيله اولور نته كيم ﴿ وقل جاء الحق الايه ﴾ قول شريفنده اولان ﴿ ان الباطل كان زهوقا ﴾ قول شريفى بو قبيلدندر . زهوق . كافه او قانده مضمحل وغير ثابت وذاهب وهالك معناسنهدر پس بو نظم جليلده ظهور اسلام واحكام شرعيه ايله ذهاب كفر وعبادت اصنامى مبين اولان . جاء الحق وزهق الباطل . قولى لاجل التأكيد . ان الباطل كان زهوقا . جملهسيله تعقيب بيورلوب وبو كلام افادهٔ معناده مستقل اوله رق مجراى مثلده جاريدر وتذييلدن بو ايكى ضرب ﴿ وما جعلنا لبشر من قبلك الخلد افان مت فهم الخالدون كل نفس ذائقة الموت ﴾ نظم جليلنده اجتماع ايتمشدر كه . افان مت فهم الخالدون . ضرب اولدن و . كل نفس ذائقة الموت . ضرب ثانيدن اوله رق بونلردن هر بريسى ماقبلنه تذييلدر قال رحمه الله (وهو ايضا اما للتأكيد منطوق كهذه الاية واما للتأكيد مفهوم كقوله . ولست بمستبق اخا لا تلمه . على شعث اى الرجال المهذب .) تذييل صورت ديكرله تقسيم اولوب ايضا لفظى بو تقسيم مطلقا تذييلى تقسيم اولديغنه تنبيهدر يعنى تذييل قسمين مذكورينه منقسم اولديغى معلوم اولديسه بو تقسيم كبى قسمت اخرى ايله دخى قسمين آخرينه منقسم اولور ديمكدر اكر ايضا قولنى ايراد ايتمسه بو تقسيم ضرب ثانى ايچون اولديغى توهم اولنور ايدى نته كيم خلخالى ايضا لفظيله اولان تنبيهدن متنبه اولميه رق ايراد اولنان امثله يه نظرا اولوجهله توهم ايلمشدر اهدى جملهٔ سابقه يى تأكيد ايچون اولمسى واجب اولان تذييل يا جملهٔ اولينك منطوقنى يعنى بالمطابقه ظاهر لفظدن فهم اولنان معناينى تأكيد ايچون اولور آيت مذكورهده اولديغى كبى زيرا ذهوق باطل جملهٔ اولى اولان . وزهق الباطل . قولنده منطوق اوله رق بالمطابقه ظاهر لفظندن مفهومدر وياخود جملهٔ اولينك مفهومنى تأكيد ايچون اولور مفهومدن مراد معناى مطابقيسنه لازم مطلوب لفظدن بطريق الالتزام فهم اولنان معنادر

نابغهٔ ذبیانینك * ولست بمستبق اخا لا * بیتنده اولان . ای الرجال المهذب . كبی . لاتلمه . اخادن حالدر
زیرا سیاق نفیده واقع اولهرق عام اولدیغندن ذی الحال اولمسی صحیحدر و یاخود . لست .
قولنده اولان ضمیر مخاطبدن حالدر وحال اولمسی . اخا . ایچون صفت اولمقدن احسندر زیرا علی
تقدیر الوصفیة . اخ . مقید اولهرق عام اولمز حالبوكه مراد هر بر اخ دیمكدر اخا لفظی حذف
مضاف ایله اعرابی مضاف الیهه اعطا اولنهرق . لست بمستبق مودة اخ . تقدیرنده یعنی . لاتقدر علی
استبقاء مودة اخ حال كونك بمن لاتلمه وتصلحه علی شعث . مفادنده اولوب . شعث . تفرق معناسنه‌در
. قال الجوهری لم الله شعثه اصلح و جمع ما تفرق من اموره . مراد ذمیم خصالدر . مهذب . فعال منقح
وخصال مرضی ایله مفسردر امدی منطوق صدر بیت مادامكه اخوان و احبابك احوال غیر
منتظمه وخصائل ذمیمه‌لرینی اعمال نصح لطیف و زجر عنیف ایله جمع و اصلاح ایتمك مسلكنی
اعتیاد والتزام ایتمدكك حالده مودت و اخلاصلرینی استبقایه مقتدر اوله‌مزسین ونفسك ایچون ذخیرهٔ
باقیه اوله‌جق ثمرهٔ صدق و ودادلرینی اقتطاف ایچون مركز اخوت خالصه‌ده ثابت و پایدار
بوله‌مزسین مؤداسندن عبارت اولوب بو معنی ایسه كافهٔ رجال اصحاب نقیصه‌دن اوله‌رق محتاج
صفح و اصلاح اولدقلرینی مفید اولوب بمفهومه نفی رجال كامله دلالت ایدر و عجز بیت اولان
. ای الرجال المهذب . قولی مفهوم مذكوری تأكید وتقریردر زیرا استفهام انكار ایچون اولوب
. لامهذب فی الرجال . یعنی ناسك كلیسی تتبع واستقرا ایدلسه مهذب الاخلاق ومرضی الخصال
برفرد بوله‌مزسین یعنی دنیاده رجل كامل غیر موجوددر دیمك اولور قال رحمه الله (واما بالتكمیل
ویسمی الاحتراس ایضاً وهو ان یؤتی فی كلام یوهم خلاف المقصود بما یدفعه كقوله . فسقی
دیارك غیر مفسدها . صوب الربیع ودیمة تهمی . ونحو * اذلة علی المؤمنین اعزة علی الكافرین *)
ویاخود اطناب . تكمیل . ایله اولور و بو قسمه تكمیل تسمیه ایتدیكی كبی . احتراس . دخی اطلاق
اولنور زیرا احتراس بر شیدن احتراز وتوقیدر وتكمیلده دخی خلاف مقصودی ایهامدن توقی
واردر . تكمیل . خلاف مقصودی ایهام ایدن بر كلامده ایهامی دفع ایده‌جك بر لفظ علاوه و اتیان
اولنمسیدر ودفع ایهام ایده‌جك لفظ بعض كره وسط كلامده و بعضاً آخر كلامده واقع اولمسیله
مثالین ایله تمثیل ایتمشدر اول طرفة ابن العبدك * فسقا دیارك غیر مفسدها * صوب الربیع
ودیمة تهمی . قولی اولوب . غیر مفسدها . ده اضافه لامیه اوله‌رق ضمیر دیاره راجع و . سقا . یه
فاعل اولان صوب الربیعدن حالدر صوب الربیعده اضافه فی معناسنه اولوب ربیعده مطرك
نزول ووقوعیدر . دیمه . مدت طویله دائم اولان و . تهمی . تسیل معناسنه‌در بو كلام وقت
ربیعده عین رحمت وموجب فیض و بركت اولان امطارك نزول وانصبابیله دیار محبوبی اسقا
ایتمسیچون دعا اولوب و چونكه بعضاً نزول مطر دیارك خراب وفسادینه سبب اولدیغندن دیارك
علیهنه اولمسنی ایهامدن احترازا . غیر مفسدها . قولنی فعل ایله فاعل بیننده توسط ایله بو ایهامی
دفع وازاله ایتمشدر ومثال ثانی نظم جلیلده ﴿ فسوف یأتی الله بقوم یحبهم و یحبونه اذلة
علی المؤمنین اعزة علی الكافرین ﴾ قول شریفی اولوب زیرا قوم تعبیریله معبر اولان ملائكهٔ
كرامك مؤمنینه ذللری وصفیله اقتصار اولنسه بو ذلت ملائكهٔ عظامك ضعفلرندن نشئت ایتمش
اولمسی توهمنی داعی اوله‌جغندن بو توهمی دفع وازاله ومؤمنین حقنده ملائكهٔ كرامدن اظهار ذات
بطریق التواضع اولدیغنی اشعار وابانه ایچون علی سبیل التكمیل . اعزة علی الكافرین . قولی
اتیان اولنمشدر بناء علیه . ذل . كلمه‌سی لام ایله متعدی اولدیغی حالده معنای عطفی تضمیندن ایچون علی ایله
تعدیه اولنه‌رق . عاطفین علیهم علی وجه التذلل والتواضع . تقدیرنده اولمش وكأن انلر مؤمنین
اوزرینه علی وجه التذلل والتواضع عاطفین ومشفقیندر دینلمش اولدی وعلی ایله تعدیه‌سی انلر
شرف ذاتی ومؤمنین اوزره فضل وعلو طبقهٔ مقاماتیله برابر اجنحهٔ تواضعلرینی خفض و بسط
ایدرلر دیمك معناسنه دلالت ایچون اولمسیده جائزدر تأویلین بیننده فرق اول باعتبار التضمین

اولوب وثانی تذلل عالیدن سافله اولمسیله طرف متذلله معناسی علوك حصولنه دلالت اعتباریله
اولوب بو صورتده تضمینه حاجت مس ایتمش اولمز وكعب بن سعد الغنوینك * حلیم اذا ما الحلم
زین اهله * مع الحلم فی عین العدو مهیب * قولی دخی اشبو قسم ثانی تكمیلاتندر یعنی . هو حلیم
فی وقت كان الحلم زینة لاصحابه مهیب فی عیون الاعداء مع الحلم . تقدیرنده در زیرا یالكز حلم ایله
وصف ایدوب اتكاه اكتفا وقصر ایلسیدی حلمی عجزدن اولمسنی موهم اوله‌جغندن حلمی انجق
حلم صاحبنی تزیین ایلدیكی وقتده اولدیغنی تصریح وعلاوه ایدرك وهم مذكوری دفع ایلمشدر
زیرا صاحبنی تزیین ایدن حلم انجق عند القدرة اولان حلم اولوب والا زین اوله‌مز واما مصراع
ثانی مصنفك ایضاحنده زعم ایلدیكی اوزره . اذا ما الحلم زین اهله . قولندن فهم اولنان معنانك
لازمنی تأكیددركه قول مذكوردن فهم اولنان حلم اهلنه زین اولدیغی حینده ممدوحك حلیم
اولماسی اولوب وبوكا لا محالة عین عدوده مهیب اولمسی لازمكلور زیرا حلم استحسان اولنمیه‌جق
محلده حلیم اولمیان كسنه البته عین عدوده مهیب اولور بو صورتده مصراع ثانی تأكید مفهوم
ایچون تذییل اولوب صاحب مفتاح وتابعلرینك زعمی كبی تكمیل اولمز مصنفك بو كلامی محل
نظردر زیرا حلمك عدم حسنی حینده حلیم اولمیان كسنه‌نك عین عدوده مهیب اولمسی مسلم اولیوب
غضوب اولدیغی حالده غضب وشدتنی مهاب وملتفت اولماسی جائزدر وشارح مرحوم دیركه
خاطره خطور ایدن شی بودركه معنای بیت كلام مصنفك اشعار ایلدیكی شیدن الطف وادق اولوب
ومصراع ثانی تكمیلدر بوده زیرا حال حسن حلمده ممدوحك حلیم اولمسی اوحالتده وجهنده اولان
بشاشت وطلاقت وعدم آثار غضب ومهابتدن ناشی حالت مذكوره ده مهیب اولمدیغنی ایهام ایدرك
بو وهمی . مع الحلم فی عین العدو مهیب . قولیله دفع ایلمشدر یعنی حلم كندوسنده حسن اولان
حالنده حلم ایله برابر ضمیر عدوده تمكن مهابتندن ناشی نظر عدوده مهیبدر وحالت سائره‌ده نه كیفیده
اولدیغی بوكا مقیسدر دیمك اولور حق الانصاف شارح مرحومك ذاهب اولدیغی اشبو معنی
هر وجهله ادق واحق ومع الحلم لفظ معرفه‌نك تكرارندن مراد مع الحلم فی هذه الحالة دیمك اولدیغنك
بداهتنه اوفق والیقدر ولله دره قال رحمه الله (واما بالتتمیم وهو ان یؤتی فی كلام لایوهم
خلاف المقصود بفضلة لنكتة كالمبالغة فی نحو * ویطعمون الطعام علی حبه * فی وجه ای مع حبه)
ویاخود اطناب تتمیم ایله اولور تتمیم خلاف مقصودی ایهام ایتمیان كلامده بر نكته‌دن ناشی بر فضله اتیان
ایدلمسیدر . فضله . ایله مراد نه جملهٔ مستقله ونه كلامدن ركن اولمیان مفعول وحال امثالی قیوددر
نته كیم ﴿ ویطعمون الطعام علی حبه ﴾ قول شریفنده ضمیر طعامه راجع اولدیغی وجهه كوره
. علی حبه . لفظی نكتهٔ مبالغه‌نك حصولیچون زیاده قلنمشدر . یطعمون مع حبه والاحتیاج الیه .
تقدیرنده اولوب یعنی طعامه حب واحتیاج ایله برابر اطعام ایدرلر دیمكدركه كمال سخاده مبالغه‌در
واكر ضمیر ذات باری‌یه ارجاع اولنه‌رق . یطعمون علی حب الله . دیمك معناسی مراد اولنورسه
ما نحن فیه‌مزدن اولمیوب اصل مرادی تأدیه اولور وكذلك ﴿ سبحان الذی اسری بعبده
لیلا ﴾ قول شریفنده نكتهٔ تقلیله دلالت ایچون . لیلا . لفظی زیاده قلنمشدر زیرا . اسرا .
انجق لیلده اولدیغی یعنی مفهوم اسراده لیل داخل بولندیغی حالده . لیلا . لفظنك ذكر اولنمسی
تقلیل مدته واسرا بعض لیلده واقع اولدیغنه دلالت ایچوندر شویله كه ﴿ یجعلون اصابعهم
فی آذانهم ﴾ قول شریفنده اصابع ایله مجازا بعضیسی اولان . انامل . مراد اولندیغی كبی
لیل ایله دخی مجازا بعض لیل مراددر وبعضیلرك ذهابی كبی تقلیل تنكیردن مستفاد دكلدر
زیرا تنكیردن مستفاد اولان بعضیت افرادده اوله‌رق اجزاده اولمدیغی معلومدر قال رحمه الله
(واما بالاعتراض وهو ان یؤتی فی اثناء الكلام او بین كلامین متصلین معنی بجملة او اكثر لامحل لها
من الاعراب لنكتة سوی رفع الایهام كالتنزیه فی قوله تعالی * ویجعلون لله البنات سبحانه ولهم
ما یشتهون *) ویاخود اطناب اعتراض ایله اولور . اعتراض . اثناء كلامده و یاخود معناً بر برینه

متصل اولان کلامین بیننده دفع ایهامدن غیری بر نکتهدن ناشی اعرابدن محلی اولمیان بر ویا اکثر جمله
اتیان اولنمسیدر و « کلام » ایله مراد بالکز مسند ومسند الیه اولمیوب بلکه بونلره متعلق
اولان فضلات وتوابعك جمیعسیله دیمکدر واتصال کلامیندن مراد ثانی اولی بیان ویاخود تأکید
ویا اولدن بدل اولمسیدر ونکتهٔ مذکوره ﴿ ویجعلون لله البنات سبحانه ولهم مایشتهون ﴾
قول شریفنده اولان تنزیه امثالیدر « سبحانه » اسبحه تسبیحاً وانزهه تنزیهاً من کل نقیصة تقدیرنده
بولنهرق وفعل مقدر ایله مصدریت اوزره منصوب اولهرق جمله اولوب اثناء کلامده واقع
اولمشدر زیرا « ولهم مایشتهون » قولی « لله البنات » اوزرینه معطوف اولهرق « ویجعلون
لانفسهم مایشتهون من الذکور » تقدیرندهدر واشبو « سبحانه » جملهسنی ایرادندن مراد جناب باری یه نسبت
ایتدکلری اتخاذ بناتدن تنزیه وتقدیسدر قال رحمه الله (والدعاء فی قوله « ان الثمانین وبلغتها
قد احوجت سمعی الی ترجمان ») دخی نکتهٔ اعتراض عوف بن محلم الشیبانینك کبر سن وضعف
قواسندن شکایتله ایراد ایلدیکی * ان الثمانین وبلغتها * قد احوجت سمعی الی ترجمان * قولنده اولان
دعاکبیدر کأن سن شاعر درجهٔ ثمانینه رسیده اولهرق ضعف قوی سببیله سمعنه خلل کلوب
امر استماع متکلمك رفع صوت ایله اعادهٔ کلامنه محتاج اولدیغندن بو اعاده لسان آخرله ترجمه
منزلهسنه تنزیل قلنمشدر و « بلغتها » قولی اننك اسمیله خبری بیننده جملهٔ معترضهٔ دعائیهدر
مفهوم بیت تحقیقا سن ثمانین سمعمی زیادهسیله اعلای صوته محتاج ایتدی جناب حق سنی دخی
اوسنه بالغ ایلسون دیمکدر وبونده اولان واو اعتراضیه اولوب بعض نحاتك ذکر ایتدیکی کبی
عاطفه وحالیه دکلدر وبونی صاحب کشافك ﴿ واتخذ الله ابراهیم خلیلا ﴾ قول شریفنده جمله
جملهٔ اعتراضیه اولهرق اعرابدن محلی اولمدیغنی ذکر ایلمسی مؤید اولوب شاعرك * الاهل اتاها
والحوادث جمة * بان امریٔ القیس بن تملك بیقرا * قولینه تمثیل ایلمشدر « جمة » کثیره و « هل »
قد معناسنه اولوب « والحوادث جمة » جملهٔ معترضهدر « اتاها » ضمیری ام امریٔ القیسه راجع
اولوب « تملك » اسمیدر و « بیقرا » فعل ماضی اولوب والف اشباع ایچون اولهرق مات ویاخود
انتقل من بلد الی بلد معناسنهدر و « بان امریٔ القیس » قولنده « با » زائده اولوب « اتا » ایچون
فاعلدر مفهوم بیت سامعینی ساحهٔ انتباه واصغایه دعوتله مادر امریٔ القیس اولان تملك نام مرئیه
اوغلو امریٔ القیسك خبر انتقالی وارد اولوب بو امثال حوادث زمان کثیر اولدیغنی مفیددر
ونظم مذکورك جملهٔ معترضه اولمسنده فائده ملت ابراهیمه وجوب اتباعی تأکیددر واکر ماقبلنده
اولان جملهیه عطف اولنسه بر معنی حاصل اولمز وصاحب کشافك ﴿ والله اعلم بما وضعت
ولیس الذکر کالانثی ﴾ قول شریفنده بو کلام ﴿ انی وضعتها انثی ﴾ قولیله ﴿ انی سمیتها مریم ﴾
قولی بیننده اعتراضدر دیو ذکر ایلدیکی دخی قول سابقك مثلیدر وبو مثللو اعتراض
چوق کره حاله ملتبس اولوب فرقی دقیقدر وبونك ایچون فرق لفظی ومعنوی بیان اولنمشدر که
اول جملهٔ معترضه مقامنده اقامهٔ مفرد جائز اولمسی واعتراضیهنك « فا » و « ان » و « سین » و « سوف »
و « لن » لفظلرینه جواز مقارنتیله طلبیه اولمسیدر که بونلرك جملهسی حالیهده غیر جائزدر وفرق
معنوی جملهٔ حالیه معناده عامل حاله قید ووصف اولوب اعتراضیهده دخی هرنقدر ماقبلنه تعلقدن
غیر خالی ایسهده بو مثابهده اولمامسیدر وصاحب کشاف ﴿ ثم اتخذتم العجل من بعده وانتم
ظالمون ﴾ قول شریفنده اشبو جملتین بیننده اولان التباسه اشارتله دیمشدر که « وانتم ظالمون »
حال اولوب معنی « عبدتم العجل وانتم واضعون العبادة فی غیر موضعها » یعنی سزلر عبادتی
موضعنك غیری یه وضع ایتدیککز حالده عجله عبادت ایلدیککز دیمکدر ویاخود « وانتم ظالمون »
اعتراض اولوب « وانتم قوم عادتکم الظلم » دیمکدر قال رحمه الله (والتنبیه فی قوله « واعلم
فعلم المرء ینفعه » ان سوف یأتی کل ماقدرا ») ونکتهٔ مذکوره شاعرك * واعلم فعلم المرء ینفعه *
ان سوف یأتی کل ماقدرا * قولنده اولان تنبیه کبیدر « ان سوف » قولنده « ان » « انّ » مثقله دن

مخففه اولوب ضمیر شان محذوفدر یعنی بیل وآکاه اول که مقدر اولان هرنقدر تأخیر وامهال وقوع
اولنسه دخی البته کلهجکدر دیمکدر وبونده « تنبیه » و « تسهیل » امر وارددر « فعلم المرء ینفعه » قولی
« اعلم » ایله مفعولی بیننده نفع علمه تنبیه ایچون جملهٔ معترضه اولوب « فا » اعتراضیه اولوب
شائبهٔ سببیت دخی موجوددر بوده نفع علم امر بالعلمه سبب اولمسندن عبارهدر قال رحمه الله
(مما جاء بین کلامین وهو اکثر من جملة ایضا قوله تعالی « فأتوهن من حیث امرکم الله ان الله
یحب التوابین ویحب المتطهرین نساؤکم حرث لکم » فان قوله « نساؤکم حرث لکم » بیان لقوله « فأتوهن
من حیث امرکم الله ») یعنی کلامین متصلین بیننده بولندیغی موقع کبی جملهدن اکثر اولهرق
واقع اولان اعتراضدن بریسی نظم جلیلده ﴿ فأتوهن من حیث امرکم الله ان الله یحب التوابین
ویحب المتطهرین الآیه ﴾ قول شریفی اولوب زیرا « ان الله یحب التوابین ویحب المتطهرین »
قولی اعتراض اولهرق معناً متصلین اولان کلامین بیننده جملهدن اکثر اولدیغی حالده واقع
اولمشدر وکلامینك معناً اتصالی زیرا ﴿ نساؤکم حرث لکم ﴾ قولی « فأتوهن من حیث
امرکم الله » قولنی بیاندر یعنی واجب تعالینك امر ایتدیکی آتی محل حرثدر زیرا اتیاندن غرض
اصلی طلب نسل اولوب قضاء حاجت دکلدر اوله اولنجه نساء قربان اولنوب انجق اشبو غرض
نسل کندوسندن حاصل اوله جق جهتدن اولنسون دیمکدر وبو اعتراضده نکته امر اولندقلری
شیئه ترغیب ونهی اولندقلری شیدن تنفیردر ونکت اعتراضدن بریده احد مذکورینی
کندولرینه تعلیق اولنان امره زیاده تأکید ایله تخصیصدر تدکیم ﴿ ووصینا الانسان بوالدیه
حملته امه وهناً علی وهن وفصاله فی عامین ان اشکر لی ولوالدیك ﴾ قول شریفی ونوعندن اولوب
« ان اشکر لی » قولی « وصینا » ایچون تفسیر اولوب « حملته » قولی والدینك ایفای حق شکریله
امر وتوصیه یی بالخاصه والدهیه ایجاب وحق عظیمنی علی الانفراد تذکیر ایچون جملتین مذکورتین
بیننده اعتراضدر ونکت اعتراضدن بریده ابو الطیبك * وخفوق قلب لو رأیت لهیبه * یاجنتی
لرأیت فیه جهنما * قولنده اولان طباق واستعطاف یعنی اجرای صنعت مطابقت وطلب میل وشفقتدر
« خفوق » و « خفقان » اضطراب معناسنهدر و « لهیب » التهاب وتوقد ایدن علو اولوب مراد
قلبنده اولان حرارت وجد وشدت اشتیاقك تلهبیدر « جنت » له مراد حبیبهسیدر « یاجنتی »
قولی جهنم لفظیله مطابقت یعنی حصول صنعت طباق وجانب حبیبهدن استعطاف واستشفاق ایچون
اعتراضدر ونکت اعتراضدن بریده کندوسنده غرابت اولان بر امرك سببنی بیاندر نتهکیم شاعرك
* فلا هجره یبدو وفی الیأس راحة * ولا وصله یصفو لنا فنکارمه * قولنده واقع اولمشدر زیرا هجر
حبیب محبه مطلوب اولمق امر غریب اولمسیله « وفی الیأس راحة » جملهٔ معترضهسیله سببنی بیان ایلمشدر
قال رحمه الله (وقال قوم قد یکون النکتة فیه غیر ما ذکر ثم جوز بعضهم وقوعه آخر جملة
لا تلیها جملة متصلة بها فیشمل التذییل وبعض صور التکمیل) اهل فندن بعضلری اعتراضده
نکتهنك بعضاً دفع ایهامدن ماعدا اولهرق ذکر اولنان نکاتك غیریسی اولمسنه قائل اولمشلردر یعنی
اعتراض بعض کره نکات مذکورهدن هیچ بریسی ایچون اولمیوب بلکه ایهام خلاف مقصودی
دفع ایچون اولنلغنك جوازنه ذاهب اولمشلردر وبونی تجویز ایتدکدنصکره ایکی فرقه اولوب الردن
بر جماعت اعتراض کندوسی بر جملهٔ متصله ولی اولیان جملهنك آخرنده واقع اولمسنی تجویز ایلدیلر بوده
یا اصلا بر جمله ولی اولمامسیله اولوب بو صورتده اعتراض آخر کلامده اولور ویاخود جملهٔ اولی یی
معنا متصله اولمیان جمله ولی اولمسیله اولور وبو مثللو جملهلره اعتراض اطلاقی کشافدن بر قاچ
موضعده صریحدر امدی بو جماعت عندنده اعتراض اثناء کلامده ویاخود آخرنده ویاخود کلامین
متصلین ویاخود غیر متصلین بیننده کرك دفع ایهام وکرك دیکر بر نکته ایچون اعرابدن محلی اولمیان
بر ویا اکثر جمله اتیان اولنمسیدر زیرا جماعت مذکوره قائلین اولیه یالکز دفع ایهام دخی نکته
اعتراض اولمسنك وجملهٔ متصله ولی اولمامسنك جوازنده مخالفت ایدوب جملهٔ معترضه ایچون اعرابدن

محل اولمسنی اشتراطلری بحله باقیدر یعنی بونلرك عندنده دخی جمله مذكورەنك اعرابدن محلی اولمامق شرطدر امدی بو تفسیر ایله اعتراض مطلقا تذییله و بعض صور تكمیله شامل اولور و بعض صور تكمیلدن مراد اعرابدن محلی اولمیان جمله ایله اولان تكمیلدر زیرا تكمیل اعرابدن محلی اولوب اولمامسندن اعمدر نته كیم اعرابدن محلی اولمیەرق وقوعی حماسینك * وما مات منا سید فی فراشه * ولا طل منا حیث كان قتیل * بیتنده واقع اولمشدر كه مفهومی بزدن بر رئیس فراشنده فوت اولمیوب بلكه حربده تحت ظلال سیوف و رماحده میتۀ كریمه اولەرق ارتحال ایتدی و برمقتولك دمی هیچ برمحلده هدر و باطل اولمدی دیمكدر كه غرض شجاعتله تفاخردر . طل . ابطال دماء معناسنده اولوب . یقال طل دمه ای هدر قال ابوزید یقال طل دمه و اطل الله و طله الله اهدره ولا یقال طل دمه بالفتح وابو عبید والكسائی یقولانه . مصراع ثانی تكمیلدر زیرا قومنی كندولرنده شمول قتل ایله وصف ایدوب و بو وصف ضعفلرنی ایهام ایتمسیله ثانیا قاتللرندن انتقام وانتصار ایله وصف ایدرك وهم مذكوری ازاله ایلمشدر مصراع مذكورك اعرابدن محلی اولمیوب دفع ایهام نكته سیچون ذكر اولنمش اولمسیله هم تكمیل وهم تفسیر مذكور اوزره اعتراض اولور ومصنفك بو مقامده كلامی یعنی تفسیر مذكور اوزره اعتراضك تذییله شمولنی اطلاق ایلمسی تذییلده جمله نك اعرابدن محلی اولمامسنك وجوبنه دلالت ایدر بو ایسه ماسبقده ایراد ایلدیكی تفسیر تذییلك اشعار ایلدیكی شیدن دكلدر زیرا تذییل اعرابدن ذات محل اولوب معناسی اوزره مشتمله و بدل و یاخود تأكید اولەرق اعرابله معربه اولدیغی جمله اخرایی تعقیب ایلمسی وایرادندن غرض جمله اولی بی تأكید اولمسی جائزدر شو وجهله كه ماسبقده تذییلی اطلاق اوزره تفسیر ایلمشدر مكر جوابنده دینله كه مصنف تفسیر تذییلده اعرابدن محلی اولمامسنك اشتراطنی عدم قصر بحی امثله به اعتمادًا ترك ایلمشدر الحاصل تذییلده دخی جمله نك اعرابدن محلی اولمامسی شرطدر واشبو تفسیره كوره اعتراض تتمه مباییندر زیرا تتمه

التجق فضله ایله اولوب فضله ایسه ذات محل من الاعراب اولمق لازمدر قال رحمه الله (وبعضهم كونه غیر جملة فتشمل بعض صور التتمیم والتكمیل) بعضا نكتهٔ اعتراض دفع ایهام اولمسنه قائل اولنلردن فرقهٔ ثانیه اعتراض جمله نك غیریسی اولمقلغنی دخی تجویز ایلدیلر امدی بو جماعته كوره اعتراض اثناء كلامده و یاخود معنًا متصلین اولان كلامین بیننده مطلقا برنكته ایچون جمله و یاغیریسی اتیان اولنمقدر و تفسیر اوزره اعتراض بعض صور تتمیم و تكمیله شامل اولور یعنی كرك جمله اولسون وكرك غیریسی اولسون اثناء كلامده و یاخود معنًا متصلین اولان كلامین بیننده واقع اولان تتمیم و تكمیله شامل اولور وتقریر كلام مصنف اشبو بیان اولندیغی اوزره ظاهردر واما ایضاحده ذكر ایلدیكی اوزره تقریرده اختلال واردر زیرا دیمشدر كه قومدن برفرقه اعتراضك اثناء كلامده و یاخود معنًا متصلین اولان كلامین بیننده اولمسنی اشتراط ایدوب لكن جمله و یا جمله دن اكثر اولمسنی شرط ایتمدیلر بو صورتده اعتراض تتمیمدن احد موقعینده یعنی اثناء كلام و یا كلامین متصلین بیننده واقع اولنره و تكمیلدن كرك جمله اولسون وكرك جمله دن اقل و یا اكثر اولسون احد موقعینده واقع اولوب اعرابدن محلی اولمیانلره شامل اولور انتهی ایضاحده اولان تقریر مصنف بو وتیره ده اولوب بونده اولان اختلال زیرا اشبو جماعت اخیره عندنده یا اعتراضك اعرابدن محلی اولمامسی شرط اولور و یاخود اولمز اكر شرط اولورسه جمله نك غیری اولمسی جائز اولەمز زیرا مفرد ایچون كلامده اعراب اولمق لازمه دندر حالبوكه جماعت مذكوره عندنده مفرد وقوعی جائزدر و برده تتمیمدن اصلا برشیئه شامل اولمز زیرا تتمیم فضله ایله اولوب حالبوكه فضله ایچون اعرابدن لازمدر واكر جماعت مذكوره عندنده اعرابدن محلی اولمامق اشتراط اولنمزسه ایضاحده . ومن التكمیل ماكان واقعا فی احد الموقعین ولا محل له من الاعراب . قولنده اولان . ولا محل له . قیدینه محتاج اولمز زیرا عدم اشتراط صورتنده اعتراض كرك اعرابدن محلی اولسون وكرك اولمسون

تكمیلدن احد موقعینده واقع اولان شیئه شامل اولور مكر جوابنده دینلیه كه مراد اعتراض جمله اولدیغی وقتده جماعت مذكوره عندنده اعرابدن محلی اولمامق شرط اولدیغی بیاندر واما جمله و جمله دن اقل و یا اكثر اولمسندن تعمیمی سهودر زیرا جمله دن اقل اولان شیئك البته اعرابدن محلی اولەجقدر حاصل كلام مصنفك ایضاحده اولان كلامی خبط و خللدن غیر خالیدر قال رحمه الله (واما بغیر ذلك كقوله تعالی * الذین یحملون العرش ومن حوله یسبحون بحمد ربهم و یؤمنون به * فانه لو اختصر لم یذكر و یؤمنون به لان ایمانهم لا ینكره من یثبتهم وحسن ذكره اظهار شرف الایمان ترغیبا فیه) یعنی اطناب یا ایضاح وتكریر وسائر مذكوراتدن بریله اولور و یاخود بونلرك غیریسیله اولور نته كیم ﴿ الذین یحملون العرش الایه ﴾ قول شریفنده اولان . و یؤمنون به . بوقبیلدندر شویله كه نظم مذكورده اختصار اولنسه . و یؤمنون به . ذكر اولنمزدی زیرا حملهٔ عرش وحولنده اولان ملائكهٔ كرامی اثبات ایدن كیمسه انلرك ایمانی انكار ایتمز و كذلك . یسبحون بحمد ربهم . قولندن مستفاد اولان تسبیح وحمدلری دخی جناب باری یه ایمانلرینه دلالت ایدر بو صورتده امر معلوم اولەرق اخباره حاجت یوقدر و بو حالده . یؤمنون به . قولنك حسن ذكری ایمانه ترغیب ایچون شرف ایمانی اظهار و ایمان حملهٔ عرش وحولنده اولان ملائكه كرامك تحلی وتزین ایلدكلری شی اولدیغی ایتدر شویله كه جناب باری كزیدهٔ مخلوقات اولان ملائكهٔ كرام مشار الیهمی مقام مدحده شانلرنده بو وصفی ذكر ایتمسیله وصف ایمان وصف عظیم وشریف اولدیغنی تبیین ایدرك موجب ابلغ ترغیب اولمشدر و بو اطنابك ماسبقده داخل اولمدیغی تأمل ایله ظاهردر ومصنفك بو مقامده كتاب ایضاحده ایراد ایتمش اولدیغی امثله دن برینده رأیته بعینی . قولیله ﴿ یقولون بافواههم ﴾ قول شریفی وامثالی اولوب لكن محل نظردر زیرا بو مثللر لنكته فضله ایله اتیان اولنمش اولمسیله تتمیمده داخلدر و نكته تأكید وقول مذكورك علم قلبدن ترجمه اولنمش بركلام اولمیەرق مجرد لسانلری اوزره جاری اولان تفوهاتدن عبارت اولدیغنه دلالتدر ومصنفك ایراد ایلدیكی امثله دن برینده نظم جلیلده ﴿ فصیام ثلثة ایام فی الحج وسبعة اذا رجعتم ﴾ قول شریفنده تصره توهم اباحه یی دفع ایچون ﴿ تلك عشرة كاملة ﴾ بیورلمشیدر زیرا واوك مثلا . جالس الحسن وابن سیرین . قولنده اولدیغی كبی اباحه ایچون دخی مجیئی معلومدر كه مرنیتی بو كلامده مخاطب حسن وابن سیریندن ایكیسیله و یاخود بونلردن بریله جالس اولسه قول مذكوره امتثال ایتمش اولور لكن بو دخی جای نظردر زیرا بو صورتده نظم مذكور باب تكمیلدن یعنی خلاف مقصودی دفع ایدن شی تیانی قبیلندندر اولور واشبهٔ مذكورەدن بریده ﴿ اذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله والله یعلم انك لرسوله والله یشهد ان المنافقین لكاذبون ﴾ قول شریفی اولوب اختصار اولنسه . والله یعلم انك لرسوله . قولی ترك اولنور ایدی زیرا سیاق آیت دعوای اخلاص شهادتده اولان منافقینی تكذیب ایچوندر بو صورتده . والله یعلم انك لرسوله . قولنك حسنی انلرك نفس الامرده كاذبون اولدقلری توهمنی دفع ایچوندر لكن بودخی جای نظردر زیرا بو صورتده نظم مذكور تكمیل و یاخود اعتراضده نكته دفع ایهام اولمسنی تجویز ایدنلره كوره اعتراض قبیلندن اولور قال رحمه الله (واعلم انه قد یوصف الكلام بالایجاز و لاطناب باعتبار كثرة حروفه وقلتها بالنسبة الی كلام آخر مساوله فی اصل المعنی كقوله . یصد عن الدنیا اذا عن سودد . وقوله . ولست بنظار الی جانب الغنی . اذا كانت العلیاء فی جانب الفقر .) ومعلوم اوله كه كلام اصل مراده مساوی اولان شیدن ناقص و یا زائد اولمغی اعتباریله ایجاز واطناب ایله توصیف اولندیغی مثللو بعض كره كندیسیه اصل معناده مساوی اولان كلامه نسبتله كثرت وقلت حروفی اعتباریله ده ایجاز واطناب ایله موصوف اولور مثلا ابی تمامك * یصد عن الدنیا اذا عن سودد * ولو برزت فی زی عذراء ناهد * قولنده اولان مصراع اول ایله شاعر آخرك * ولست بنظار الی جانب الغنی * اذ كانت العلیاء فی جانب الفقر * قولی بیننده

ظاهردر زيرا مصراع ابى تمام مع قلة حروفه اصل معناء بيت مذكوره مساوى اولديغندن بيت مذكوره
نسبتله ايجازدر وبيت مذكور مصراع مزبوره نسبتله اطنابدر • يصد • صدوددن اعراض
معناسنه‌در • غنى • فقر و • سود • سيادت و • زى • هيئت و • عذراء • بكر و • ناهد • ثديى
مرتفع اولان مرأه معناسنه‌در مفهوم بيت ممدوح مرقوم كندوسنه سيادت عرض اولندیغى
وقتده دنيا اول كه ذاتى مقصوره ايده‌جك بكر كاعب حسنا هيئتده بارز وظاهر اولسه بيله اندن
اعراض ايدر حالبوكه دنيا بر عجوزه شوهاء اولوب حالنه واقف وعايبه زيب وتسويه‌دن عبارت ايدوكنى
عين بصيرتله عارف اولانلر كندوسندن تنفر واستكراه ايلر ديمكدر كه مراد سيادتده اولان مبالغه وصفدر
وبيت ثانيده • غنى • ايله مراد مسببى اولان راحتدر وفقر ايله مراد محنتدر يعنى تعب ومشقتله اولان
سيادت بدون سيادة اولان راحت وعيش ناعمدن احيدر ديمك اولوب مراد سيادت ومعاليه اولان
مبالغه وصفدر وبو مثللو ايجاز تفسير سابق اوزره ايجاز ومساوات واطناب اولمق وكذلك
بو مثللو اطناب تفسير سابق اوزره اطناب ومساوات وايجاز اولمق جائزدر قال رحمه الله (ويقرب
منه قوله تعالى * لا يسئل عما يفعل وهم يسئلون * وقول الحماسى • وننكران شئنا على الناس
قولهم • ولا ينكرون القول حين نقول •) ونظم جليلده ﴿ لا يسئل عما يفعل وهم يسئلون ﴾
قول شريفيله حماسينك بيت مذكورى دخى بو قبيلدن اولمغله قريبدر مفهوم بيت بز غيرمزك
كلامندن انكار وتغييرينى مراد ايلدبكمز شيئى تغيير ايدرز وهوا وامرمزه انقياد واقتفا ورأى
وعزممزه اقتدا ايچون برفرد عليمزده اعتراضه اجترا ايدهمز ديمكدر مراد رياست ونفوذ حكملرينى
وناسك مهمتده كندولرينه رجوعنى وصفدر اما نظم شريف مذكور بيته نسبتله ايجازدر
وقريب تعبيرى زيرا آيتده اولان لفظ ما هر رفعله شامل اولوب وقول حماسى هرنقدر قوللرينك
عند آخرده غير منكر وقول آخر عندلرنده منكر اولمسنه عموم افاده‌ده دخى بويله اولمق لازمكلورسه‌ده
صراحت قول حسبيله قوله مخصصدر والله اعلم قال الشارح التفتازانى رحمه الله تم علم المعانى
بعون الله وحسن توفيقه فنحمده على جزيل نواله ونصلى على سيدنا محمد وآله ونسئله التوفيق
فى اتمام القسمين الاخيرين بمنه وجوده • ويقول المترجم الحقير تذييلا لكلام الشارح النحرير
الحمد لله سبحانه وتعالى على ما يسره من تلخيص المعانى فى متون الفضل زاولا والهمنا بشرح
صدورنا منهج الافصاح والبيان مختصرا ومطولا حتى ادانا لى بديع النطق والافتنان مترجما ومعولا
رحمته وسعت كل شئ وأدته عمت كل حى نحمده ونشكره على تيسر هذا الاثر المعتبر لعبده
الاحقر معنونا بمعالم الاتمام ومطرزا بطراز الاختتام انه الميسر لكل عسير وبيده ازمة التقدير
والصلوة على نبيه المجتبى ورسوله المرتضى صاحب المقام الاعلى واللسان الافصح من اقتبس
من انوار اسعاده كل صبيح ومليح وعلى آله واصحابه الذين جادوا وسادوا فى اعلاء كلمة الله العليا
فانبلجت فى مشارق مناقبهم شموس الهداية بارقة المحيا وبعد فانه لما ساقنى سائق التوفيق وهو
حسبى فى كل حال ونعم الرفيق لهذا الخطاب الجزيل وهو امر غير سهيل خصوصا لمن
باعه فى غاية العجز والقصور ومتاعه لا يوازن ولا يوازى شيئا من التنبه والشعور وكيف لا ان
اساسه مفتاح العلوم والفنون وبه فتحت ابواب الحقايق على وجه ارباب الفضائل فى اوائل القرون
وان ملخص اصله خطيب على منار الاشتهار بعلو كعب كماله الذى بلغ آفاق المشارق والمغارب
منار افضاله وشارح ذلك الاصل الملخص منصوص بين صناديد الافاضل باتيانه ما لم تستطعه الاوائل
فارخيت زمام التوكل فى مهمه الاقدام ولم آل جهدا فى حل معاقد الغموض بتشمير ساعد الاهتمام
مستعينا برب العالمين ومتوسلا بروح سيد المرسلين فتخطى قدم القلم محجة بديعة عسر سلوكها
على كثير من اهل القلم اقرأ حامدا اسم ربى الذى علم الانسان ما لم يعلم سبحان من جعل اليراعة
مثمرة من غير ان تكون مورقة وافاض من عين القريحة الجامدة بحارا رائقة فتيسر اتمام تسويده
وفق المرام وعن وجوه الخرائد اماطة اللثام ثم تعقب مأمورتى بجهة الدمشق والتنقل الى العراق

و ذلك اقتضى نسيج العناكب على تلك الاوراق فما زلت مواظبا بمذاكرة مزايا الاشعار العربيه
وتفحص خبايا الآثار الادبيه مع بعض من فحول اهل الكمال اتباعا بما قيل اخذت العلم من افواه
الرجال واستمر الحال على هذا المنوال قرير العين بانوار عواطف الولاية المراقبه وريان
الكبد بزلال العوارف المتعاقبه الذى ادرك الشباب بفيض تدابيره عراق العرب وزال بنسيم
رأفته غبار الكرب وفى غاية هذه الايام شمل التضام وانحل عقد الانتظام ثم الزمان لا يكاد
يسأم عن التصاريف والتفنن وكم تجرى الرياح بما لا تشتهى السفن فقلت * فيا الاقامة بالزوراء
لا سكنى * بها ولا ناقتى فيها ولا جمل وانتهضت مستعفيا من بغداد الى استانبول واقتضى بعض
الاحوال اختيار الخمول فانتهزت فرصة من عوايق الزمان حتى رجعت الى ما جمعت بالتصحيح
والاتقان واضفت اليه من الفوائد ما يجدى فى حل المعاقد ونقحت التراكيب بما يؤدى الى
الاطناب ليكون ايجازا بالقصر على تلخيص الصواب وامعنت الفكر فى تمييز القشر عن اللباب
هدية منى الى من جبل على الانصاف من المسترشدين وتحفة الى كل ذكى عصم عن الاعتساف
من الطالبين وكل قول منه شارح لصدر السامعين وجميع قضاياه موجبة لنتايج مطالب الناظرين
والقول بموجب قواعده يطابق مقتضى المقام والمراعاة بنظير موارده يوافق حسن اداء المرام
دوحة تتنسم فى ظلال افانينها اذهان الاذكياء شجرة طيبة اصلها ثابت وفرعها فى السماء يقتطف
ابصار الكتاب من اثمار اساليبها ويجتنى ابصار الطلاب من ازهار تراكيبها ويستلذ قرايح جهابذة
الفضلاء بتفكه اسرارها ويعتنق رجال البلاغة اعناق ابكارها * فقل ما شئت فيها من مديح *
تجدها فوق ما نطق المديح مجازاتها اللفظية غير منفكة عن علائق حقائق المعانى والمبانى واستعاراتها
مكنيته عن التخييل الحسن * انى لاقسم لو تجسم لفظها * انفت نحور الغانيات الجوهرا ولما
شاهدت تطاول اعناق المتعطشين برشحات البديعيات وعاينت اشرئباب المنتظرين الى مطالع ذلك الاثر
النافع من اهل الرغبات فابتهم بطبعه فى مطبعة سراى بوسنه وتعقب تحول مأمورتى بمتصرفية
لواء هرسك فى تلك السنه ومع ذلك ما انحل حبال العزم منى فى اتمام طبعه ليكون وسيلة
لتعميم نفعه لكن لما كانت المطبعة مشغولة بمطبوعات الولاية مع انضمام عوائق اسباب عديده امتد
طبع هذا الجزء الاول آمادا بعيده والحمد لله على تيسر ختامه بكل الحال ويتلوه طبع الجزء الثانى
قريبا فى المطبعة العامرة بعون الله الملك المتعال لعله اضحى مؤلفا مطبوعا فلما اتفق نده لاحد وتأتى
لا ترى فيه عوجا ولا امتا فالمسئول من منه الوافر ان يجعله جديرا بلحظة الاعتبار ومعدودا
من كرائم الآثار فى الحال والغابر خصوصا عند خليفته الاعظم وناشر شرعته فيم بين الامم * ملك
اذا خفت حلوم ذوى النهى * فى الروع زاد رصانة وتوقرا * نسخت خلائقه الحميدة ما اتى * فى
الكتب من كسرى الملوك وقيصرا * لا تسمعن حديث ملك غيره * يروى فكل الصيد فى جوف الفرى
من بسط على العباد اجنحة العدل والامان وافاض عليهم سجال الفضل والاحسان ضحك الايام
بثغور المسرة بعز اسمه ورياح النصر بالقبول ناسمه خلد الله ملكه مادام العالم واستقر لواء
شوكته على مفارق الامم بطول عمره ودوام نصره ما برق نجم فى الخضراء واورق
نجم فى الغبراء وهذا غاية البيان ان لم يقع عند الناس فى موقع القبول
والاستحسان فاجره الجزيل على الله الملك المنان ولله الحمد فى كل حين وآن

م م م

اجلۀ رجال دولت عليه‌دن هرسك سنجاغى متصرفى سعادتلو عبد النافع افندى حضرتلرينك تأليفنه
موفق اولدقلرى اشبو ترجمۀ مطولك جامع فن معانى اولان جلد اولى مرتب اول مطبعه عبد القادر
قاصر البضاعه‌نك عاجزانه سعى وهمت شرفى و مصححى مركز ولايت مجلس جنابت كاتبى حلم افنديك
مقابله وتصحيحده حسن معاونت وهمتيله بوسنه ولايتى مطبعه‌سنده بعناية الله تعالى اشبو بيك ايكيوز
سكسان طقوز سنه‌سى شهر محرم الحرامنده رسيدۀ حد ختام و مطبعه‌مزده بويله براثر جليلك تيسر
طبع وتمثيلى جمله‌مزه موجب فخر وابتسام اولمشدر